روشني

شاهه لطيف جي ڪلام جي لغت

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو

روشني

(شاهہ جي ڪلام جي لغت)

تحقيق ۽ ترتيب:
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو

حيدرآباد، سنڌ

2017ع

سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري جو ڪتاب نمبر (301)

هن ڇاپي جا سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

روشني (شاهه جي ڪلام جي لغت)

تحقيق ۽ ترتيب:	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
ڇاپو:	پهريون 2000ع، ٻيو جنوري، 2017ع
ڪمپوزنگ:	حسين احمد ميمڻ، محمد رمضان ترڪ
ٽائيٽل:	اسدالله ڀٽو
تعداد:	500
قيمت:	900/= روپيا
ناشر:	سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو حيدرآباد سنڌ، پاڪستان

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي سو سالا سالگرهه جي مناسبت سان سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري جي خاص اشاعت

Catalogue Reference
Baloch N.A. Dr
Roshni (Dictionary)
Shah latif
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-625-139-2

RSHNI (Dictionary of Shah Jo Risalo)

By:	Dr. Nabi Bakhsh Khan Baloch
Edition:	1st: 2000, 2nd: 2017
Quantity:	500
Price:	900/=
Composed by:	Hussain Ahmed Memon & M. Ramzan Turk
Title:	Asadullah Bhutto
Published by:	Sindhi Language Authority, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel:	022-9240050-53
Fax:	022-9240051
E-mail:	contact@sindhila.edu.pk, sindhila@yahoo.com
Website:	www.sindhila.org
Printed by:	M/S Pakeeza Printers Hyderabad.

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

منسوب

شاهہ عبداللطيف جي ڪلام ۽

فڪر جي وڏي ۾ وڏي شارح

علامہ امداد علي امام علي قاضيءَ

جي نالي

جنھن پنھنجي فڪر انگيز خطابن ۽ تحريرن ۾

شاهہ جي بين الاقوامي عظمت کي روشن ڪيو

نبي بخش بلوچ

ناشر پاران

زير نظر لغت جو پهريون ڇاپو سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري طرفان ان وقت (2000ع) ڇپرايو ويو هو، جڏهن اڃا ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ حال حيات هئا. هن لغت جو اهو پهريون ڇاپو سال ٻن ۾ ختم ٿي ويو ۽ بلوچ صاحب به دارالبقا ڏانهن اسريا. تن ڇهن سالن کان اڪثر محققن، استادن توڙي شاگردن کان اها گهر ٿيندي رهي آهي ته شاهه جي لغت "روشني" کي اٿارٽيءَ طرفان ٻيهر ڇپرايو وڃي. ڪاپي رائيٽس جي مسئلن سبب اهو ممڪن ٿي نه سگهيو. تازو جناب عنايت بلوچ صاحب جيڪو ڊاڪٽر اين اي بلوچ فائونڊيشن جو سيڪريٽري آهي، اٿارٽيءَ جي چيئرمين سان ملاقات ڪئي ۽ فائونڊيشن طرفان لکيل هڪ خط به حوالي ڪيو جنهن ۾ گذارش ڪيل هئي ته ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي سو سالا سالگرهه، جيڪا ڊسمبر 2017ع ۾ ملهائي پئي وڃي، جي موقعي تي ڊاڪٽر بلوچ صاحب جا اٿارٽيءَ طرفان ڇپرايل اهي ڪتاب ۽ لغتون ٻيهر ڇپرايون وڃن، جيڪي هن وقت اٿارٽيءَ جي اسٽاڪ مان ختم ٿي ويون آهن. اٿارٽي طرفان هائوڪار ڪندي فيصلو ڪيو ويو ته ڊاڪٽر بلوچ جي وسيع علمي ۽ ادبي خدمتن جي مڃتا طور سندس سو سالا سالگرهه جي موقعي تي ختم ٿي ويل ڇاپا ٻيهر ڇپرايا ويندا.

"روشني" لغت جي هن ٻئي ڇاپي جي اشاعت ان سلسلي جي ڪڙي آهي. هن کان اڳ هڪ جلدي سنڌي – سنڌي لغت به موجوده انتظاميا ٻيهر ڇپرائي پڌري ڪئي آهي، جيڪا 2006ع ۾ آخري دفعو ڇپي هئي ۽ ڪافي عرصي کان ختم ٿيل هئي.

هن لغت "روشني" ۾ شاهه جي سموري ڪلام جي اصطلاحي ٻوليءَ کي آندو ويو آهي، جنهن سان نئين نسل کي شاهه جي ٻولي سمجهڻ ۾ آساني ٿيندي، هن لغت جي علمي اهميت کان انڪار ڪري ئي نٿو سگهجي. سنڌي ٻوليءَ جي لفظي خزاني توڙي علمي تحقيق جي ميدان ۾ هي هڪ وڏو اضافو ڳڻيو ويندو. جيستائين شاهه آهي ته سنڌي ٻوليءَ به آهي. اسان جي ايندڙ نسلن جيڪڏهن شاهه کي ڇڏي ڏنو، يعني هن جي ڪلام کان اڻ ڄاڻ رهيا ته ڄڻ سنڌي ٻوليءَ کان اڻ ڄاڻ ۽ پري رهجي ويندا. هي لغت مستقبل جي معمارن کي شاهه جي ڪلام کي پرکڻ ۾ وڏي مدد ڏيندي رهندي، جيڪي شاهه کي سمجهڻ چاهيندا. اسان کي اميد آهي ته هي لغت اڳي جيئان هڪ وٿ ثابت ٿيندي ۽ محققن لاءِ "روشني" ٿيندي.

20 سيپٽمبر 2017ع	پروفيسر ڊاڪٽر عبدالغفور ميمڻ
حيدرآباد، سنڌ	چيئرمين

مهاڳ

هيءَ لغت شاهه عبداللطيف جي ڪلام ۽ ٻوليءَ جي لغت آهي، يعني شاهه جي بيتن ۽ واين ۾ آيل حرفن، لفظن، فقرن ۽ سٽن ۾ سمايل معنيٰ جي لغت آهي. مجموعي طور سان هيءَ شاهه جي اصطلاحي ٻوليءَ جي لغت آهي.

تاريخي لحاظ سان شاهه جي اصطلاحي ٻولي، آساسي (ڪلاسيڪي) نوعيت واري آهي، جيڪا معياري صورت ۾ پهريون پيرو قاضي قادن جي ڪلام ۾ چمڪي ۽ آخر ۾ شاهه جي ڪلام ۾ روز روشن ٿي. وچ واري دور ۾، هڪ طرف ميين شاهه ڪريم، شاهه لطف الله قادري ۽ ميين شاهه عنات رضويءَ جي معياري بيتن ۾، ته ٻئي طرف مخدوم ابوالحسن، مخدوم محمد هاشم ۽ ٻين عالمن جي ديني منظومين ۾ اساسي اصطلاحي سنڌيءَ جو سرمايو وڌيو. ان جي ڀيٽ ۾ شاهه جي ڪلام ۾ سمايل اساسي اصطلاحي ٻوليءَ جو سرمايو وڌيڪ معنوي ۽ مثالي آهي، انهيءَ لحاظ سان، شاهه جي ڪلام جي هيءَ لغت "ڪلاسيڪي اصطلاحي سنڌيءَ" جي پهرين معياري لغت آهي.

شاهه جي رسالي بابت تحقيقي رٿا، ٽيهن سالن کان وڌيڪ وڏي عرصي ۾ ڏهن جلدن ۾ پوري ٿي، جن مان پهرين نون جلدن ۾ شاهه جي پنهنجي ڪلام جي بيتن ۽ واين جي لفظي توڙي اصطلاحي معنيٰ تفصيل سان سمجهائي وئي. ان بعد اهو سلسلو شروع ڪيو ويو ته نون ئي جلدن ۾ سمجهايل معنائون هڪ جداگانه جلد ۾ آڻجن ته جيئن اهو تحقيقي مطالعي لاءِ وڌيڪ مفيد ثابت ٿئي. ان مقصد خاطر، اڳين جلدن واري سڄي مواد تي نئين سر غور ڪري، ضروري ترميمن ۽ اضافن سان اهو به هن لغت ۾ آندو ويو آهي.

هن کان اڳ شاهه جي رسالي مان چونڊيل بيتن يا ڪن سُرن کي سمجهڻ لاءِ ڏکين لفظن جون معنائون لکيون ويون هيون. ميرزا قليچ بيگ، پهريون پيرو سنه 1914ع ۾ سڄي رسالي لاءِ "لغات لطيفي" تصنيف ڪئي، جنهن ۾ دستور موجب سُر- وار ڏکين لفظن جون معنائون لکيائين.* پر جڏهن ڪو صاحب خاص طرح ڏکين لفظن جي معنيٰ لکندو ته هو ضرور انهن لفظن جي معنيٰ لکندو، جيڪو سندس پنهنجي ڄاڻ موجب "ڏکيا" هوندا . انهيءَ ڪري اهڙي لغات ۾ اهي سيئي لفظ اچي نه سگهندا، جيڪي سيني پڙهندڙن لاءِ ڏکيا هجن. هن لغت ۾ رڳو ڏکين لفظن جي معنيٰ نه لکي وئي آهي، پر ڏکين توڙي سولن سيني لفظن جي معنيٰ ڏني وئي آهي، ڇاڪاڻ جو بيتن ۽ واين ۾ سمايل شاهه جي اصطلاحي ٻوليءَ کي سمجهڻو آهي.

هن لغت ۾ لفظن ۽ اصطلاحن سان گڏ حرفن، فقرن ۽ ڪن بيتن جي سٽن جي به وضاحت ڪئي وئي آهي ته جيئن شاهه جي ٻوليءَ ۾ انهن جي استعمال جي صحيح صورت سمجهه ۾ اچي. انهيءَ لحاظ سان، سنڌي لغت نويسيءَ جي دائري ۾ هيءَ لغت هڪ اهم اضافو آهي. شاهه جي بيتن ۽ واين ۾ ڪافي "معنوي حرف" استعمال ٿيل آهن، جن جي نوعيت کي سمجهڻ لاءِ وضاحت ضروري آهي. انهن مان ڪي جيتوڻيڪ ڇوٽا مفرد حرف (مثلاً ته، نه، ڪ) آهن، پر جملن جي معنيٰ تي اثرانداز ٿين ٿا.

---

* "ڪتاب لغات لطيفي، يعني شاهه جي رسالي جي مشڪل لفظن جي معنيٰ سوار. لکيل مرزا قليچ بيگ". ڇاپايل ٻوکرداس تاجر ڪتب، شڪارپور، دفعو پهريون، 1914ع.

انهن جي پيٽ ۾، ڪي لفظ به چوٽا آهن جيئن ته جمَ (متان)، ڪُهَ (ڇو ڇا)، مَل (ورُ) وغيره. پر جملي ۾ انهن جو مطلب لفظي معنيٰ تائين محدود آهي. هن لغت ۾ هيٺين سڀني حرفن کي "معنيٰ طلب" تسليم ڪري، بيتن ۽ واين جي حوالن سان انهن جي معنيٰ لکي وئي آهي:

ته، تب (ته به)، تَپ (ته پڻ)، ته ڪِ(ته ڪي)، توءِ (ته به)
تي (تڏهن)، جي (جڏهن)، جُه (جئن، جو)، جيڪي (=يا ته)
ڪِ، ڪَ، ڪَر، نه، نه ته، ناته، ناتي، يا، مَر، ورَر.

اٿين معلوم ٿئي ٿو ته شايد حرف 'به' جيڪو تصديق، تائيد يا اضافي مفهوم وارو حرف آهي، سو شاهه جي ٻوليءَ ۾ مرغوب نه ٿيو. ان جو هڪ سبب هي ٿي سگهي ٿو ته معنوي لحاظ سان، حرف 'به' شڪ ۽ نقص جي نَفِي وارو آهي ۽ جيئن ته شاهه جو فڪر شڪ ۽ نقص کان بلاتر هو انهيءَ ڪري سندس بيان ۾ حرف 'به' وارن جملن جي استعمال جي گنجائش باقي نه رهي.

شاهه جي بيتن ۽ واين واري ٻولي درسي يا ڪتابي ڪانهي. اها شاهه جي دور واري عام فهم اصطلاحي ٻولي آهي، انهيءَ ڪري هن لغت ۾ لفظن، اصطلاحن، فقرن يا سٽن جي معنيٰ اشتقاقي مفهوم بدران بيتن ۽ واين ۾ سمايل انهن جي اصطلاحي مفهوم مطابق ڏني وئي آهي ۽ پڻ جيئري جاڳندي سنڌي ٻوليءَ جا مثال ڏنا ويا آهن ته جيئن معنيٰ پوري تصديق سان معلوم ٿي وڃي، جيئن ته اها معنيٰ وڏي ويچار سان پر اختصار سان ڏني وئي آهي، انهيءَ ڪري ان جو مطلب پوري طرح تڏهن سمجهه ۾ ايندو، جڏهن ڏنل معنيٰ کي بيت يا وائيءَ جي متن سان ملائي پڙهيو ويندو.

هن لغت کي لغت نويسيءَ جي علمي معيارن مطابق مرتب ڪيو ويو آهي ۽ ان سلسلي ۾ هيٺيان اصول سامهون رکيا ويا آهن:

- شامل حرفن، لفظن، اصطلاحن، فقرن ۽ سٽن کي 'جامع سنڌي لغات" واري ساڳي الف-ب جي پٽيءَ مطابق ترتيب ڏيئي رکيو ويو آهي. فقرن ۽ سٽن جي ترتيب هر نئين لفظ جي لحاظ سان قائم ڪئي وئي آهي ۽ ان ترتيب ۾ مصدرن کي اڳ ۾ رکيو ويو آهي ته جيئن انهن سان نسبت وارن انوکن لفظن جي معنيٰ سولائيءَ سان سمجهائي ۽ سمجهي سگهجي.

- لغت نويسيءَ ۾ معنيٰ بلڪل صحيح صورت ۾، پر اختصار سان ڏيڻي آهي؛ پر هن لغت ۾ جتي وڌيڪ وضاحت جي ضرورت محسوس ڪئي وئي آهي اتي آڏو (ڏنگين ۾) وڌيڪ وضاحت ڪئي وئي آهي. معنيٰ جي اڃان وڌيڪ تفصيل لاءِ رسالي بابت شايع ڪيل تحقيقي جلدن کي ڏسڻ گهرجي.

- جن حرفن، لفظن، فقرن يا سٽن جي معنيٰ لکي وئي آهي، تن لاءِ شاهه جي ڪلام مان مثال ڏنا ويا آهن ۽ آڏو (ڏنگين ۾) بيتن ۽ واين جا حوالا ڏنا ويا آهن ته اهي رسالي جي ڪهڙي سُر ۽ ڪهڙي داستان مان آهن: دستان جو نمبر مٿان ۽ بيت يا وائيءَ جو نمبر هيٺان ڏنو ويو آهي. اهي حوالا رسالي جي تحقيق ڪيل مستند متن (جلد 8-9) جا آهن.

- هر حرف ۽ هر لفظ جي استعمال بابت شاهه جي بيتن ۽ واين مان حوالا ڏيڻ لازمي سمجهيو ويو آهي. ان سلسلي ۾ جيڪڏهن ساڳئي حوالي ۾ به 'معنيٰ طلب' لفظ موجود آهن ته ٻنهي لفظن جي معنائن هيٺ ساڳيو حوالو شاهدي طور آندو ويو آهي. مثلاً:

- "جان عاشق مٺڻ ماس" (ڪلياڻ 8/4) وارو حوالو 'مٺڻ' توڙي 'ماس' جي معنيٰ هيٺ آندو ويو آهي.

- "مضمضه واتا" (بلاول 6/14) وارو حوالو 'مضمضه' توڙي 'واتا' جي معنيٰ لاءِ ڏنو ويو آهي.

- "مُنا مَنجيءَ اُڪرِنا" (ڪاپائتي 7/1) وارو حوالو 'مُنا' توڙي 'منجي' جي معنيٰ لاءِ ڏنو ويو آهي.

جيئن ته هي شاهه جي ڪلام ۽ ٻوليءَ جي لغت آهي، انهيءَ ڪري ان ۾ ڏکين توڙي سَوَلن لفظن جي معنيٰ کي زيرِ غور آندو ويو آهي: نه فقط لفظن ۽ اصطلاحن توڙي شاهه جي ٻوليءَ جي 'معنوي حرفن' جي معنيٰ واضح ڪئي وئي آهي. ان سان گڏ رسالي جي بيتن ۽ واين ۾ انهن لفظن، اصطلاحن ۽ حرفن جي استعمال وارن فقرن ۽ سٽن جي معنيٰ پڻ لکي وئي آهي. اهڙي طرح هن لغت ۾ شاهه جي بيتن ۽ واين مان گهٽ ۾ گهٽ لفظن، حرفن ۽ اصطلاحن جي معنيٰ شامل آهي. جملي جن حرفن، لفظن، اصطلاحن، فقرن يا سٽن جون معنائون لکيون ويون آهن، تن جو تعداد ساڍن سترهن هزارن جي لڳ ڀڳ آهي.

ابتدائي رٿا تي هن لغت جي تصنيف جو ڪم آسان ٿي لڳو، پر جڏهن ڪم شروع ڪيو ويو ته تحقيقي تقاضائن کي پورو ڪندي، ڪافي محنت طلب ۽ مشڪل نظر آيو. هيءَ ڪشالو شايد راقم جي زندگيءَ جي آخري علمي خدمت ۽ محنت جو نشان بڻجي، جنهن لاءِ ماشاءَ الله ايتري مهلت ملي، جو سڄو ڪم خير خوبيءَ سان پورو ٿيو.

شاهه سائينءَ جو قوم تي قرض رهيل هو، جنهن جي ادائگيءَ جي مون ڪوشش ڪئي. شاهه جي رسالي تي تحقيق ڪيل ڏهن جلدن ۽ لطيفي ڪلام ۽ ٻوليءَ جي هن تفصيلي لغت جي اشاعت سان اهو قرض ادا ٿيو.

هن ڪم جي تياريءَ ۽ تڪميل لاءِ شروع کان وٺي آخر تائين پنهنجي هڙان وڙان پورائي ڪرڻي پئي. ضروري امداد فقط علامه آءِ آءِ قاضي رح جي پنهنجي فنڊ جي بئنڪ بچت مان يادگار ڪاميٽيءَ طرفان ملي. علامه صاحب شاهه جي ڪلام جو وڏي ۾ وڏو ڄاڻو ۽ شاهه جي فڪر جو وڏي ۾ وڏو شارح هو. هن ٻهريون ٻيرو پنهنجي فڪر انگيز خطابن ۽ تحريرن ۾ شاهه جي بين الاقوامي عظمت کي روشن ڪيو. سندس ان احسان جي شڪر گذاري طور آءٌ هن لغت کي سندس نالي سان منسوب ڪريان ٿو.

آءٌ انهن سڀني سڄڻن جو شڪر گذار آهيان، جن مون کي هن ڪم کي هٿ ۾ کڻڻ لاءِ همٿايو. خاص طرح محترم ڊاڪٽر عبدالغفار سومري جو جنهن هن لغت جي تياريءَ جي صلاح ڏني ۽ ان جي تڪميل لاءِ وقت بوقت ترغيب ڏني. ٻن ڪارڪنن اياز مرزا ۽ مختيار احمد بلوچ، ڏنل هدايتن موجب رسالي بابت اڳ شايع ٿيل تحقيقي جلدن مان لفظن ۽ معنائن کي اتاريو ۽ پوءِ ان ذخيري کي ترتيب ڏيڻ ۽ ڪمپوزنگ هلندي، پروفن پڙهڻ ۾ مدد ڪئي. ٽئين ساٿيءَ حسين احمد ميمڻ مرتب ڪيل سڄي مواد کي شروع کان آخر تائين ڪمپيوٽر تي هوشياريءَ ۽ هنرمنديءَ سان ڪمپوز ڪيو. اهو ڪم ايترو جلد پورو نه ٿئي ها، جيڪڏهن حسين احمد ان کي وڏيءَ محنت ۽ محبت سان نه اُڪلائي ها.

خادم العلم
نبي بخش

حيدرآباد، سنڌ
24- ڊسمبر 2001ع

● آبُ= پاڻي
ـ آبَ اُڇَلَ (مارئي ٨/٢٧)= گهڻي پاڻيءَ جي وَهْڪَ (وڏي ريلَ سببان اکين مان)
ـ آبُ آگُوندَرو (سارنگ ٣/١١)= صاف سٺو پاڻي جنهن ۾ ڪو ميل نہ هجي.
آتَشِي اوڙاهہ (سري راڳ ٢/ ٢٧) = آتشي هوس وارو اوڙاهہ.
● آتَڻَ (بروو ٢/١٢)= ڪتڻ واري جاءِ جتي سڀ زالون گڏجي ويهي ڪتين.
ـ آتڻِ آءِ (ڪاپائتي ١/١٠)= آتڻ ۾ اچ.
ـ آتڻُ اُجارِئو (ڪاموڏ ٤/١٣)= ڪتڻ واري جاءِ کي سهڻو صاف ڪيو.
ـ آتڻُ اُجهاڻو (راڻو ٤/١٧)= آتڻ وسامي ويو، اجڙي ويو.
ـ آتڻُ اورانگهي وِئا (حسيني ٨/١)= منهنجو آتڻ اورانگهي (ٽپي) هليا وِئا، مونکي منهنجي گهر (آتڻ) ۾ ڇڏي هليا ويا.
ـ آتڻِ رَتُ رُنوءِ (حسيني ٢/٨)= آتڻ ۾ تو رَتُ رُنو
ـ آتڻِ ڪتُم (راڻو ٧/٨)= آتڻ ۾ ويهي چرخو ڪتيم.
ـ آتڻِ هُئي نہ اُن جي (آسا ٧/٢١)= 'اسين' ۽ 'آءٌ' انهن جي ڪتڻ واري جاءِ (آتڻ) ۾ هئي ڪانہ.
● آتَ (ڪاهوڙي ٣/١، آبري ١٠/٤، ديسي ٣/١٣) = اوات= اجائي وات، ڏکي وات.
آتَنِ (ديسي ٦/٥) = اِيذائِجَن، ڪَامَن.
● آتِڻَ = ڳرڻ، جدا جدا ٽڪرن جو پگهرجي ڳري ملي هڪ ٿيڻ. هڪ ٻئي سان گسي پيسي سوڙها ٿي، هڪ ٻئي سان لڳي هڪ ٿيڻ.
ـ آتِي، آتِجي (يمن ٦/٢، آبري ٧/١٧، آسا ٦/١٢) = ڳري ملي هڪ ٿي.
ـ آتِي ٿِيءُ آڳار (يمن ٦/٢٤)=سڙي ٻري ڪوئلو ٿيءُ.
ـ آتِيا (يمن ٦/٢٩)= ڳرِڙهہ ٿيا، سوڙها ٿيا ۽ پگهرئا.
● آپَ - سَرتِيُون (آبري ٤/١٢)= پاڻ جيڏيون.
● آجَا اوڏَ ٿئَا (ڏهر ٣/٥)= اوڏ تڪليف کان آجا ٿئا، ڏن کان آجا ٿئا.
ـ آجائِي ٿِئي (مارئي ١/١٩)= آزادي ٿئي.
● آجڙي= پهنواري، مال واري
ـ آجڙِين (مارئي ١/١٩)=آجڙين کي، پهنوارن کي.
● آجِڪو (ڪاهوڙي ١/٢٠، ديسي ٢/٧، رپ ٣/١٢، رامڪلي ٣/١٥)=(ع. اُذوقَہ) قوت، ثمر، ٻرجهلو، مدار.
ـ آجڪونِ= سندن قوت.
● آجو= ڇُٽل (ٻڌل نہ)، آزاد.
ـ آجو ٿِيو سَڀُ اَنگُ (سهڻي ١/١٣)= هر عضوو (انگ) ان بار کان آجو ٿيو.
● آڇارَ= نمونا، پار، لڇڻ.
ـ اَنڌيءِ اِيءُ آڇارَ (سري راڳ وائي ٣/١)= انڌيءَ (دنيا) جا اهي آڇار آهن، اهي پارَ آهن.
● آڇارُ (ليلان ٢/٥)= معاملو، فيصلو.
● آڇَامُ (فارسي لفظ 'آماچ' يا 'آماج' ۾ اُڇار جي تبديل)= نشان جنهن کي تير هڻجن
ـ "مَحَبتَ جي مَيدانَ ۾ عاشِقَ ٿِيءُ آڇامُ" (ڪليات ٤/١١)= اي عاشق، محبت جي آزمايش ۾ تون نشان ٿي بيهہ.
● آڇاڙا (سري راڳ ٢/١٦، سامونڊري ١/١٣) = پاڻيءَ جا پُورَ، آڏيون وڏيون چوليون ۽ لهريون، وڏا اوسانبَ، وڏيون ويرون.

● آچڻ=ڏيڻ.

ـ آچ مَر تُون وَاتهڙَن وائي (آسا ٥/١٥)= وات ويندن کي پنهنجا پيغام نياپا نہ سَڏَاءِ.

ـ آچِجن (آسا ٣/٩)= قربان ڪجن، ڏجن.

● آخِـر (سري راڳ ٣/١١)= ان بعد، پوءِ، پوري تياري کان پوءِ، آخر ۾.

آخِرُ (اسم) = پڇاڙيءَ وارو ڀاڱو.

ـ "آخِرُ 'وَالعَصر' جو" (ڪلياڻ ٤/٢) = سوره 'والعصر' جو آخر تنهنجي دوا آهي"، يعني "صبر" تنهنجي دوا آهي.

آخُوندُ (يمن ٥/٨) = (ف. خواندن= پڙهڻ) پڙهيل، داناءُ. (اصطلاحاً) مڪتب جي سطح تي پڙهائيندڙ معلم.

● آدمي= ماڻهو

ـ آدِمِين (بروو ٤/٢)= عام ماڻهن.

● آديسُ ڪَرڻ (رامڪلي ٥/٢٧)= جيلي جو گروءَ کي آديس ڪرڻ، ادب وارو سلام ڪرڻ.

● آديسِي (راڻو ١٠/١)= (اصطلاحاً) فقير، درويش.

ـ آديسِي نَہ اِيئَن (رامڪلي ٢/١٥)=آديسي انهيءَ طرح نہ هُوندا آهن.

● آڌارَ (سنهڻي ١٠/٦)= اي منهنجا آڌار، اي وسيلا!

ـ آڌَرَ ڏِيندو (بلاول وائي ٣/١)= آڌر آڌارَ ٽيڪ، آسرو.

● آڏَا اڏي (گهاتو ٢/٥) = سامهون اڏي (هاٿي جڏهن پاڻي لهي وڃو آهي. تڏهن آڏا رچ اڏي ان جا ڪلا ٺوڪي مضبوط ڪري ڇڏيا اٿن).

● آڏَتُ= سچ

ـ آڏَتُ اُپِرڻو (ڪارايل ٢/١٦) = سچ اُپريو.

● آڏِ تراڇا (ديسي ٦/١)= آڏ ترڇا: سنوان سڌا نہ پر سامهان پاسيرا، اُپا، اَڻاوا.

● آڏو (ڪلياڻ ٣/١١)= وڃان، بلڪل اڳيان.

ـ آڏو آرِيَاڻِيءَ کي چَاڙِهيڪَا ۽ چَاڙَ (معذور ٧/٦)= آرياڻي پنهنجون تائين پهچڻ کان اڳ آڏو جبلن جا چاڙهيڪا ۽ چاڙهه آهن.

● آڏو پَٽي (ليلان ٢/٦)= آڏو اچي عيب ڍڪي.

ـ آڏِي اُپِيي (راڻو ٣/٩)= اڳيان آڏو بيهي.

● آڏِي پائي آڻَ (سنهڻي ١٠/٥)= آڏو آڻ وجهي، آڏو بوهيءَ وارو ليڪو ڏيئي.

● آرَ (سنهڻي ٤/١٩، ٦/٢)= پاڻيءَ جي تکي پلٽ واري سير جيڪا ڪُن ڪري، درياهہ جو تکو وهڪرو.

ـ آرَان (سنهڻي ١/١٣، ١/١٤، ١٠/٦)= آر مان، درياهہ جي تکي سير مان.

ـ آرَان پَار (سنهڻي ٦/١٤)= درياهہ جي آر مان پرتي پار لنگهئين.

ـ آرَ لَنگهِنَا آسَانُ (سري راڳ ١/١٢)= پاڻي جو وڏو وهڪرو، وير واري تک آسانيءَ سان لنگهي پار ٿيا.

● آرَ لَگِياسِ (ڪنيات ٥/٨)= لنو لڳي- آرو لڳو.

ـ آرَ ۾ اوڏاهين (سنهڻي ٧/٣) = دل جو لاڙو بہ انهيءَ طرف آهي.

● آرَ= چمڙي ۾ سوراخ ڪڍڻ جو اوزار.

ـ آرَ ڪري ٿي (راڻو ٣/٨)= اکين جي تيز نگاهہ واري آرَ سان تنگ تنگ ڪري ٿي، سوراخ ڪري جدا جدا ڪري ٿي.

● آرُ آرو = انگل، لاڙو

ـ آرُڪَري (ڪارايل وائي ١/١)= دلُ لائي

ـ آراڻ (ڪارايل ٢/١٤)= آر، وٺند، لاڙو.

ـ آراَکِينِ ۾ (سري راڳ ٢/١٩)=پاڻي جي پلٽ جي اکين ۾.

● آراڙِ= آرهاڙِ (مارئي ٦/١١)=آرهاڙ لاءِ. آرهڙ جي ڏٽ (پکا، پيرون، سنگ) لاءِ.

● آرَامُ (ڪلياڻ ٤/٦)= ١. ننڊ ۽ غفلت واري حالت. ٢. بنا ڪنهن تڪليف ڳڻتي ۽ غم جي، سک ۽ فرحت واري حالت، قرار.

ـ آرَامَا اَرَڳِ ٿِئَا (رامڪلي ١/٢)= آرام کان الڳ ٿئا، جدا ٿئا.

ـ آرَامِي ٿِئا (رائو ٢/١٠)= سک سان سُتا.

آرَسُ (سري راڳ وائي ٣/١)= سُستي، ڳھَر.

● آرِڪَڻ، آرِيڪڻ=آريڪَٽين (ڪاموڏ ٣/٧) = منهن جو نوع نمونو، مهانڊو. (سٽ جي معنيٰ ته هٿن، پيرن، منهن مهانڊي ۾ مُهائي نٿي لڳي).

● آرَڻُ= جنگ، جنگ جو ميدان.

ـ آرَڻُ ٻَڌِي آئِيَا (ڪارايل ٣/١٢)= جنگ (وڙهڻ) جو قصد ڪري آيا.

● آرو (آسا ٢/٢١) =آرُ، لاڙو.

● آروڙِجَڻ= سخت ايذاءَ ۾ اچڻ، سخت ڪاوڙ ۾ اچڻ.

ـ آروڙِجي اُٿِئو (بلاول ٣/٦)= وڏي ڪاوڙ ۽ جلهه سان اٿيو.

● آرهاڙُ= سخت گرمي واري مند، آرهڙ.

ـ آرهاڙان (ڪلهوڙي ٢/٢٢) = آرهڙ کان وٺي، آرهڙ جي مند جي شروع کان وٺي.

ـ آرهاڙِي (مارئي ٦/٧) = آرهڙ (مئي- جون) جو ڏٽ (سگ، پکا ۽ پيرون)، جن جي مئي رس ۾ پيو ڪو ڏٽ (انب جو داڻو وغيره) رڌجي، آرهڙ جي ڏٽ وارو طعام.

● آرَهڙُ (رپ ٢/١٨)=هاڙهه، لُڪُن جهولن وارو گرم چاليهو (ويساک/ مئي جي پهرين کان جيٺ/ جون جي ڏهين تاريخ تائين).

● آرِي (ڪوهياري ٦/ وائي-١، حسيني ١١/٢)= پنهونءَ جا پاڻُ، سات جا سرواڻ.

● آرِي (حسيني ١١/٥) = پنهون

ـ آرِيءَ جو اَهُڪُ (معذور ٦/٣) = پنهنجي پياري پنهونءَ (آريءَ) جو ڏک.

● آرِيَاڻِيان (آبري ٣/١٨)= آرياڻي کان، آريءَ جي پٽ پُنهون کان.

● آڙو (بروو ١/٢)= ونگ، پيچ.

● آڙِيڪَا (حسيني ٧/٤، ٧/٥) = آڏا ڏکيا چاڙهه ۽ وڻ وڙَ ۽ وٽ وارا گهيرا، ڦيرا ءِ پيچ وڙاڪا.

● آڙِيَنِي (ڪنيات ٥/٧)= (هينين لاڙ ۽ ڪڇ جي جاتڪي ٻولي جو لفظ) توکي وٺي، آڙِيَنِي.

● آزارُ = سُور، درد، مرض ايذاءُ.

ـ آزارَجا اَنوَا (يمن ١/١) = سور جا سَمان، اپريل سور، ڪيئي درد ۽ مرض، ڪئين سور.

ـ آهي نَہ آزارَ (يمن ٢/٥) = آزار ڪونهي.

● آزَرُ (ڪلياڻ ٣/١٢، ٣/وائي)= حضرت ابراهيم جو پيءُ آزر (جيڪو وڏو بت پرست هو).

● آڏ وَڏائِي (مارئي ٢/٨) = وڏي وڏائي، فخر ۽ آبرو.

● آسَ اَپارَ (بلاول ١/٣) = اميد، تمام گهڻي اميد.

ـ آسَ اَسانهين (ڏهر ١/٧)= اسان کي به اميد.

● آسَارَا (سري راڳ ٢/١٦)= اويسرا، بي خبر.

● آسانگو= آسرو سانگو.

ـ آسانگي ارواَحَ جي (سنهڻي ١/١١)=جياپي جي آسري.

ـ آسَائُو (رامڪلي ٥/٣)=آس ڪندڙ، اميد ڪندڙ، چاهيندڙ.

ـ آسائُو آئِيو (بلاول ١/۴) = آس اميد وارو آيو تہ ذات ملي، اميد سان آئيو.

ـ آسَائِتِيُون (سنهڻي ۴/١٨)= آسن اميدن واريون.

● آسَرَ (بمن ١/٩، آبري ٢/١، ليلان ٣/١١، سنهڻي ٢/٧) = اُميدَ (محبوب جي مهر ۽ قرب جي).

ـ آسَرَ پَرِي (مارئي ٩/٢٠) =آسري پَرِي، اُميد پَرِي.

ـ آسَرَ لَڳِي سَورِيَان (رپ ٢/٢٣)= آسري تي لڳي، اميد رکي ٻهاريان، صاف ڪريان (اڱڻ).

ـ آسَرُ نَہ لَهي (رپ ٢/٢٨) = آسرو نہ لهي (اهو آسرو هجي تہ ڪڏهين وات وڻي لنگهندا ۽ ملڻ ٿيندو).

● آسَڻُ (جمع) آسڻَ (ڪارايل ٣/۴، پورب ١/١۴، رامڪلي ١/٢٨، رامڪلي ٧/وائي-٢)= ويهڻ جي جاءِ، تڪاڻا، اُهي ماڳ جتي هو تڪيا ۽ رهيا.

ـ آسَڻِ آرامِي ٿِئا (راڻو ٢/١٠) = پنهنجي هميشہ واري ماڳ تي آرامي ٿيا.

ـ آسَڻِ اُجوڙا (ڪاموڏ ٢/٣) = بنا ڪنهن رِڻَ وارا، بي رڻائتا رهڻ وارا هنڌ ۽ ماڳ.

● آسُون (مارئي ١/۴)= اميدون، خواهشون.

● آڪِرو (سنهڻي ٢/١٨)= وڏيڪ زور، وڏيڪ غلبي وارو.

●آڪِري (راڻو ٣/١٠)= مهانگي، ڳري، وڏي قيمتي. اُتامري، پنهنجو زور ۽ طاقت ڏيکاريندڙ.

● آکُڙِ= ٿڙڻ، آٿڙڻ، ٿابڙجڻ.

ـ آکُڙِي (معذور ٧/١٥)= آٿڙي، ٿابڙي، ڪشالا ڪري (آکُڙَ= ٿابو).

ـ آکُڙِيَا (بلاول-وائي ٣/١)= ٿابن ۾ آيل.

● آکُون ڌراکون (راڻو ٦/٩)= قسم قسم جون ڌراکون.

● آگَ، آگِ= باهہ.

ـ آگَ اُجهائِيين (بمن ٦/١٥)= باهہ وسائيين.

● آگَاهَ (سري راڳ ٢/٢١، رامڪلي ٦/٨، سنهڻي ٢/٢٠) = جاڻ، ساڃاءِ، واقفيت (اونهين جا آگاهَ= عميق سمنڊ جا واقف).

● آگَمُ (سارنگ ١/١، ١/٥، ١/٩) = مينهن ڪان اڳ وارو مانداڻ جنهن ۾ گھُٽَ، گرمي ۽ ٿورا ڪڪر ٿين، مينهن جي اچڻ جا آثار.

ـ آگَمَ ڪري (سارنگ ٣/١٣) = گرمي گھُٽ ۽ مٿان ڪڪر ڪَري.

● آگَمَ ڪِئو اَکِين سان (سارنگ ١/١٠)= محبوب پنهنجي مَدِ پريل آبدار اکين مان، آب پريل چشمن مان.

ـ آگَمُو آهي (سارنگ ١/٢)= مينهن جو مانداڻ متو آهي.

ـ آگَمِيُون آهن (آسا ٢/١٧) =جُهڙ ڪري آيون آهن، مچي آيون آهن (وسڻ لاءِ).

● آگُو (ڪلياڻ ١/٨) = ڌڻي، مالڪ، آقا.

ـ آگُي جو (بلاول ٢/١١)= الله جو.

● آڳانجَهو (حسيني ٢/١٢)= گهڻو اڳرو، ويتر وڌيڪ.

● آڳانڊو (آبري ٧/وائي-١، راڻو ٨/١٧)= آسرو، آٿت.

ـ آڳانڊِيائُون اَڳِيَان (پورب ١/١٢)= دل من انهن سان ڳنڍيائون جيڪي اڳيان آهن، اڳئين جهان وارا آهن.

● آڳِ/ آگَ= باهہ

ـ آڳِ ٻَرَنديءَ (ڪلياڻ ۴/٢٥)= باهہ ٻرڻ ساڻ، ڪٽي ڪا باهہ ٻري تہ ٻرڻ ساڻ يڪدم.

ـ آڳِ نَہ اُجهائِي (ڪلياڻ ۴/٢٨)= باهہ اُجهائي ناهي،

وسامي وڃي ناهي.

● آڳـــڙيو (يمــن ۴/۸، ۴/۱۲)=آڳ وارو، آڳ يا باھ جو ڪم ڪندڙ، باھ جو ڌنڌو ڪندڙ. ۱. ڪانن کي باھ ڏيندڙ ۽ اڱار ڪندڙ، ڪري ڪندڙ. ۲. لوھ ٻاريندڙ، لوھ ڪٽيندڙ، ۽ لوهي سامان ناهڻ جو ڌنڌو ڪندڙ لوهار.

- آڳِڙِينَ کي (يمن ۴/۱۱)= لوهارن کي.

● آڳهِ (سري راڳ ۱/۳)= اڳيان، آڏو تڪيي تي، ماڳ تي.

- آڳهِ اُن جي (سري راڳ ۱/۳)= ان جي آڏو، ان جي ماڳ تي، تڪيي تي.

● آڳهَ= اڳواڻ. آڌارُ، وسيلو، پرچهلو.

- آڳهُ (آبري ۵/ وائي ۱)= اُجهو، پرچهلو، مددگار.

- آڳـــهُ ٿـيندو (بلاول وائي ۳/۱)= اڳــواڻ ٿـــيندو، پرچهلو ٿيندو.

- آڳــهِ جَنهِن جي (سري راڳ ۱/۱۷)= جنهن جي آڌار تي.

- آڳَـــهَ رِءَ آڌارَ (سنهـــٽي وائي ۳/۱)= ڪنهــن آڳــه (وسيلي) ۽ آڌار کان سواءِ.

- آڳَهَ عِشقَ وَارِيين (سنهٽي ۲/۱) = عـشق وارين جا اڳتي وارا ٻَچاءَ جَا وسيلا، اڳتي جا آسرا.

● آڳِيوُن (راڻو ۴/۵)= (واحد. آڳ) باهيون.

آڳـهَـتِجَن، آڳـتـجن (ديسي ۲/۹)= سـوڙها ٿين، سڪن، ٻوساٽجن ۽ هيٺا ٿين.

● آڱرِ (بروو وائي ۱/۲) = هٿ جي آڱر (آڱر لائي= پنهنجي آڱر هٿ ۾ ڏيئي (ڏوري هلندو).

● آلا= پاڻي وارا، تازا.

- آلا ڦَٽَ (راڻو ۵/۷)=تازا رَتايل ڦٽ.

- آلُومَاهُ (رامڪلي ۴/۱۸)= ڪچو گوشت (رڌڻ ۽ ڳرڙهن سببان ڪچيون اکيون).

● آلِ عــمِرانَ (مــارئي ۱۰/۹) = (قـرآن شـريف جي سوره نمبر ۳) معنيٰ= 'عمران جو ڪٽنبو'.

● آلُودِي (آبري ۴/وائي-۱)= پُسيل، پريل.

● آلوڙَو، آلوڙِيو(ڪوهياري ۱/۸) = ننڊر لاءِ اکين آلاڻ ڪئي، اکين ۾ آلاڻ ٿي.

● آن (راڻو ۸/۱۱)= آءٌ، پنهنجو پاڻ.

- آن لَهَندِي (ڪلياڻ ۱/وائي)= آءٌ ڳولي لهندي.

- آن سُونَهَٽِي (سنهٽي ۱/۸)= آءٌ سنهٽي.

- آن پانيان (سنهٽي وائي ۲/۱)= آءٌ پانيان.

- آن پڻ (سنهٽي ۹/۳) = آءٌ به.

● آن= اوهان

- آن پَرِ (حسيني ۱۱/۴)= اوهان وٽ، اوهان جي آسري.

- آن پَارا (ڏهر ۳/۱۹)= اوهان جي طرف، اوهان جي پاسي کان.

- آن جو (مارئي ۳/۹)= اوهان جو .

- آن رِءَ (مارئي ۹/۱٦) = اوهان کان سواءِ.

- آن کَا ڏِنِي (حسيني ۴/۲۱)= اوهان کا ڏني

- آن کي وِيندئا گَڏِيا (سامونڊي ۳/۱۲) = اوهان کي کي ويندا واٽ تي مليا.

● آندي= پهچائي.

- آنديَم ڪانگَ (بروو ۲/۳۰) = ڪانءُ مون لاءِ وڏي خبر (واڌائي) آندي.

● آنڪا گـهاءِ عَـبيرَ (ڪنيات ۱/۱۱)= خوشبـوءِ دار عنبر جهڙا، نهايت وڻندڙ خوشبوءِ وارا.

● آنڪو (سنهٽي ۱۰/۱۴) =آوِيءَ ۾ اَڻ پڪل (دلو،

هيٺو ڪڇو دلو).

ـ آنڪرني آنڪو (سنھٽي ١٠/١٤)=ڪڇو سوئي ڪڇو.

ـ آنڪي جا (سنھٽي ١٠/١٠، ١٠/١١) =آنءِ پڪل دلي جا.

ـ آنڪي وارِيون (سنھٽي ١٠/٦) = آنءِ پڪل ڪچي دلي واريون.

● آنھ= اوھان.

ـ آنھِيين (ديسي ٤/وائي-٢)= اوھان سان.

ـ آنھجي (سورٺ ١/٧)= اوھان جي.

ـ آنھِئان (معذور ٧/وائي)= اوھان کان.

● آنھَ (مارئي ٨/١٦)= پاڻيءَ جا آوازا (جن مان مال پاڻي پئي).

● آنِھرا، آنِھيرا (ڪاھوڙي ٣/٧) = آکيرا، وانھرا پکين جا.

ـ آنھيرَن (ڪارايل وائي ٢/١) = آکيرن تي.

● آئڻ= ڪٿي اچڻ.

ـ آئڻ ڪين (يمن ٦/١٤) =ڪين آئڻ، ايا ڪجھ وڌيڪ آئڻ. ('ھي پيتو ھُو آئڻ ڪين')= ١. متارن جي گھُر وارو گفتو. ٢. شراب ختم ٿيڻ واري حالت جو سمان).

ـ آئِين ۾ چاڙھين (مارئي ٦/٧)= آئڻ ۾ چاڙھڻ وارا، بنا رکيل توڻ جي توڪل وارا (جيڪي روزانو جڏھن ڪا شيءِ ملي تڏھن ڪٿي اچي پچائين).

● آوَارَ (حسيني ٢/ وائي)= چوڌاري، جيڏانھن ڪيڏانھن پکڙيل.

● آوَازَ (سري راڳ ٣/١٧)= گوڙ جا وڏا آواز.

● آوَنگَ (سامونڊي ٤/٦)= اُجَٽ، چڪر (جنھن تي ڪا شيءِ حفاظت ۾ واڻڪ خاطر مٿي چاڙھي رکجي).

● آھ= اندر جي آس، دانھن، پٽ.

ـ آھَ نہ سلَنِ (يمن ٦/٥)= اندر جي دانھن نہ ٻڌائين.

ـ آھَ نہ لاھيندِياسِ (آبري ٥/٩) = آس، آسرو نہ لاھيندياس.

● آھِ ۾ ناھِ (آسا ١/١٢) = ھئڻ ۾ نہ ھئڻ، موجود ۾ غيرموجود، وجود ۾ نيستي.

● آھَرَ (سنھٽي ٩/٧)= آڌار

ـ آھَرَ تو (راڻو ٥/٢)= تنھنجي آسري.

● آھَرَ=آھَرِي ۾ پيل کاڌو، کاڌي جو وقت، کاڌي ۾.

ـ "ايلاچِيُون آھَرَ ۾" (ڪنيات ٣/١٤)=آھر ۾ ڦوٽا.

● آھرِين (مارئي ٨/٣٠)= آھَرن ۾ (مال جي لاءِ کاڌڻ وارن) ڪُونارَن ۾.

● آھڙا (ديسي ٦/١)= ٽُڪيل پھڻ پٿر.

● آھڙَڻ، آھُوڙڻ (ديسي ٦/١) = چَڪي يا جنڊ جي پٿر کي ٽُڪڻ.

● آھُون (ڪنيات ٢/٦)= پٽون (آھُون اُڪَنديَن جِيُونِ).

ـ آھُون پُونِ (معذور ٢/٨)= آھون پيون پون، ھاءِ ھاءِ واريون دانھون پيون پون.

ـ آھُون ڪَري (سارنگ ١/٧)= دانھون ڪري.

ـ آھُون ڪَرِيَان (رامڪلي ١/٣١)= دانھون ڪريان.

● آھيري، آھري، آنھيري، آنھري= آرسي

ـ آھيريان (ڪلياڻ ٣/١٥) = آرسيءَ کان، آئيني کان.

●آھيڙي= شڪاري.

ـ آھيڙِين ڪي (ڪاھوڙي ٣/١٢، راڻو ٣/١٠) = عام رولو شڪارين کي، عام خلق کي.

● آءُ = اَچُ.

ـ آءُ پرِين (يمن ٢/١٩)= اي منھنجا پرين تون آءُ.

● آئو (مارئي ۹/۱۲)= آيو (ٻولي آهي).

● آئون (ڪلياڻ ۳/۱، آسا ۵/۷)= انانيت، پاڻپڻو، خُود سَرِي.

ـ آئُون اوريان جَهلِ (ڪلياڻ ۳/۴، ۳/۵)= آپو، پاڻپڻو اورتي جهلي قابو ڪر، انانيت کي ڇڏ.

ـ 'آئُون' اِتِ نہ آهِ (آبري ۱۱/۳)= اتي 'آءٌ' آهي ئي ڪانہ.

ـ آءٌ اِت نَہ ٿِيءَ (رامڪلي ۲/۷) =اتي ائين نہ ٿيءَ تہ "آءٌ ب آهيان."

ـ آءٌ اُهرِئي آهِيَان (آسا ٦/٥)=آءٌ اُهو ساڳيوئي (چور) آهيان.

ـ آءٌ ٿِي ڇُلان ڇَپَرِين (حسيني ٦/وائي-۲)= آءٌ ٿي گهڙي پران ۽ هلان جبل ۾ (آءٌ انهيءَ ڪري ٿي ڇپر ۾ ڇُلان جو مون تي ٻاروچن جي گهٽي ٻاجهہ آهي).

ـ آءٌ جا واڳِڙِي (ڏهر وائي ۵/۱)= آءٌ جا واڳيل آهيان، لاڳاپيل آهيان.

ـ آئون ڇَرِين (رامڪلي ۲/۱۱)=ڇرين تہ: آءٌ آهيان.

ـ آءٌ ڏورِيَين (آسا ۴/۲۲) = آءٌ توکي ڳوليان.

ـ آءٌ ڏوهُہ (پرڀاتي ۲/۱۷)= آءٌ گنگهار.

ـ آءٌ مارِي (سامونڊي ۲/۱۸)=(وڃڻ) مونکي ماريو.

ـ آءٌ مُيائِي گهورِئي (يمن ۵/ وائي-۲)= آءٌ مئي تہ مٿانئن گهوري، سندن مٿان قربان ٿي.

ـ آءٌ نَالي ڳِيڙِي (آسا ۴/۱٦)= آءٌ تہ سندن نالي وڻندي.

● آئِڙِي، آئُڙِي= وٽي.

ـ لاٿِي وِڃان لوڪَ، کهڙِي اَکرِ آئِڙِيَي (ڪنيات ۵/۷)= اي اُٺ! ساري سنسار مان توکي ڪاري لاٿي ڇاجي ڪري وٽي!

● آيا آسَ تِيَامِ (حسيني ۱۲/۱)= اميد ٿيام تہ جڻ اهي آيا.

ـ آيا جَنِ ڪَمَنِ (ڏهر ۱/۸)= جن ڪمن لاءِ هن جهان ۾ آيا، پيدا ٿيا.

● آيَامِ (ڪنيات ۱/ وائي-۱۰)= آيا مون وٽ (اڱڻ آيامِ پيهي= منهنجي اڱڻ ۾ اندر قدم پري آيا).

● آيَسِ ڪين اوڏِي (آبري ۹/۱۳)= آءٌ اڃي ڪين ڪجهہ ويجهي ٿي آهيان.

● آيَلِ! (ڪنيات وائي ۲/۱، سامونڊي ۱/ ۲۵، ۱/۲۳، ڪاپائتي ۲/ وائي-۱، ديسي ۷/۱۷، ڪوهياري ۲/۱) = اي ماءُ، اي امان!

ـ آيَلِ سَنگهَارَنِ سِين (ڏهر ۴/۱۱)=اي ماءُ، ٿوري مال واري مائي جيڪا کير پئي ولوڙڻ لاءِ ٻچائي، سا سنگهارن ماين سان ڪهڙو پاڻ کي ڀيٽيندي!

● آيَمِ اَنڌِي لوڪَ سِين (حسيني ۱۱/ وائي-۲)=آءٌ اڙِيَسِ انڌي لوڪ سان، منهنجي اڃي پئي انڌن سان.

ـ آيَمِ ريلي ريءَ سِين (سنهڻي وائي ۲/۱) = هڪ تکي وهڪري ۽ ڀيو تيز طوفان سان منهنجي اڃي پئي آهي.

● آيو تِنهِ سَيَاڳِ (رائو ۱/۱۰)= ڪنہ نياڳ ڪنيس جو هر ڪاڪ جي قتل گاهہ تي آيو!

ـ آيو حاتِمُ هَٿَ ۾ (پرڀاتي وائي ۲/۱). = حاتم (سخي سڀڻ) اهڙو راضي ٿيو جو جڻ منگتي جي هٿ ۾ اچي ويو.

ـ آيو عِزرائِيلُ (معذور ۷/۹).= موت جو فرشتو آيو.

ـ آيو ڪونہَ اُٿان ٿِي (رائو وائي ۲/۱).= اُتان ٿي ڪوبہ ڪونہ موٽيو آهي. اُٿان= اُتان (ٻولي آهي).

● آينِ (ڪاهوڙي ۱/۷)=ڪينِ آيو (آين نہ آرام= ڪين ڪڏهن بہ آرام نہ آيو).

آبَاڻو= ابَن جو، پيءُ ڏاڏي جو.

ـ آبَاڻنِ سِين اُجَ (مارئي ٣/١٥)= اباڻن سان گڏ اُڃ پلي.

ـ آبَاڻي ڏَيجَ تي (ديسي ٥/١٢) = اباڻن جي ڏنل ڏاج تي ئي مون پنهنجي لاءِ (پنهنجي قسمت ۾ لکيل) سچي سچ ڏٺي.

● اَبِتَا (سنهڻي ٣/١٢)= اوپارا.

ـ اَبِتَا آرَ (سنهڻي ٤/٢٠)= اوپارا ڦيرا ۽ وهڪرا.

ـ اَبِتَوآرَ (سري راڳ ٢/١٤) = پاڻيءَ جو اُبتو ڦيرو، بيحد تکو وهڪرو.

● ابتدَا (ڪلياڻ ٣/٢٤)= شروعات.

● اَبر (سارنگ ٢/٨) = جهڙ، ڪڪر.

ـ اَبر آسَـاروسِ (مـارئي ١١/٣) = جهـڙ مينهن ٿي سندس آسرو آهي.

ـ اَبرَ آسري (مـارئي ١١/١)= جهـڙ (مـينهن) جي آسري تي.

● اِبرِ (مارئي ٦/١٣، ٦/٢١)= سُتي (سبڻ جي).

● اَبڙو= سخي ابڙو ١. ساگيو سورهيه ابڙو جنهن سلمون جهليون. ٢. يا هي ڪو ٻيو ابڙو، جيڪو سخي هو.

ـ ابڙو اگهامن ۾ (بلاول ٢/١٠، ٣/١١)= ابڙو اگهامن جي ملڪ ۾. (اگهام قبيلو).

ـ ابڙو آگهَمَن ۾= ابڙو اگهراڻ منهنجي من ۾.

ـ اَبڙي آڌارَ (بلاول ٣/٤) = ابڙي جي آڌار تي، ابڙي جي آسري تي.

● ابليسِ (ڪلياڻ ٣/١٦) = شيطان.

● اَبوءِ جَهلَ (سارنگ ٤/١٦) = اَبوجہل لڳ.

● اَبَهڻ (يمن ٣/٨)= بيهڻ، اٿي بيهڻ، اوچيءَ ڳاٽ بيهڻ، مٿي ٿيڻ، ڪامياب ٿيڻ، سرخرو ٿيڻ.

ـ اَبهو (حسيني ٣/٢) = مٿاهان ٿيو، ڪامياب ٿيو.

ـ اَبهان (يمن ٢/١٩)= اٿي اُپو ٿيان (بيماري جي بستري تان)، بيماري مان ڇٽان، چڱو ڀلو ٿيان.

ـ اَبهين (ڪلياڻ ٣/١٤، يمن ٣/٨، سري راڳ ١/١٧)= ١. تون بيهين، سختيءَ ويل صبر ۽ توفيق سان بيهين. ٢. مٿي تي بيهين، مٿي (سوريءَ تي) چڙهين. ٣. سچي محبت جي مٿاهين منزل کي پهچين.

● اُبيني= بيني، بيهندي.

ـ مون اُبيـنَي (سلمونڊري ١/١٧)= مون بيـنـي منهنجي بيهندي (منهنجي آڏو).

● اُباتجَڻ= رنگ ۾ ڪرڻ (هڪ ساريڪي سهڻي رنگ بدران ان ۾ ڪٿي ميراڻ اچي ۽ داڳ ڏڳ ٿين).

ـ اُباتجَنِ (راڻو ٢/١٥) = اهي رنگ ۾ ڪرڻ.

ـ اُباتجِي (راڻو ٥/٩) = ڦِٽي (رنگ جو اُباتجي وڃڻ).

● اَبِلَجَهو (مارئي ٤/٢٠)= بي ٻاجهو.

● اُباڪرا (ديسي ٢/٢)= هلڻ جي پهه ويچار ۾ هلڻ هارا.

● اَبَڏي (ڪلهوڙي ٣/٥) = جيڪا ڪنهن نه ٻڌي، اڻ ٻڌي.

ـ اَبَڏي بُڌائُون (ڪـــلهوڙي ٣/٥) = اڻ ٻُڌل ڪي ٻُڌائون، نامعلوم کي معلوم ڪيائون.

● اَبڪار (معذور ٧/١٨)= گرميءَ واري دانهه (رجن ۾ سسئي جي رڙ، عشق جي گرمجوشي واري دانهن آهي، بلڪ نيهن جو نعرو آهي).

● ابوجَهاءَ (پرياتي ١/٢٣)= اي ابوجَهتو!

ـ اَبوجَهنِ کي آسَرو (پرياتي ١/٢٢) = اَياڻن، ابوجهن کي آسرو (جيڪي بي سمجهه هئا تن به آسرو نه لاٿو، تن کي به آسرو رهيو ته سخي سپڙ سندن سار لهندو.)

● اُبُون (سارنگ ٣/١١)= ٻاڦ جهڙا ڪڪر.

- اَبَنِ (سارنگ ٢/١١) اچي ڀاڻ مثل جُڙندڙ ڪڪرن.
● اُبهَرو= تڪڙو؛ اُبهري= تڪڙي.
- اُبهَرِي ڪي اوئِيين (حسيني ٥/١٨)= اوئين لاءِ اُبهري (تڪڙي ته ڪين جلد وڃي پهچي).
● اُپَا= بينا.
- اُپائي آهينِ (پرڀو ٢/٨) = هميشه سامهون بينا آهن.
- اُپَا چُونرِ (سنهڻي ٩/٨) = (سجڻ) بينا مون کي چون.
اُپَارَڻِ= انتظار ۾ جاڳڻ تان جو تارن، نکٽن يا سج کي اڀرندو ڏسڻ.
- اُپـارئامِ (راڻو ٥/٣) مـون اپـارئا= مـون ويٺي اُپرئا، مون اهي اڀرندا ڏٺا.
● اُپارڻ= مٿي ڪرڻ، اڳتي وڌائڻ.
- منهنجو اُپارو (سنهڻي ٧/٥)= منهنجو اُپاريندڙ، اڳتي وڌائيندڙ آهي.
● اَپَاڳَ ڪي (سري راڳ ٢/٧)= نياڳ کي، اپاڳ لاءِ، نياڳ لاءِ.
- اُنهين جو اَپـاڳُ (مـارئي ٢/١١)= اهو انهن جـو نياڳ (جو انهن کي ڏٺي قادر جي ساڃاه ناهي).
- اپاڳي (ڪلياڻ ١/١١)= اپاڳي کي.
● اُپرڻ= مٿي چڙهي اچڻ. تارن ۽ سج جو اڀرڻ.
- اُپـرئامِ (يمن ٢/١١)= منهنجا چڪندڙ ڦٽ اُپرئا، چٽندڙ ڦـٽن ماس چاڙهيا، انهن جا هينيان مـلس اُپرئا ۽ وِرُون مـٿي پـرچي آيون، ڦـٽن جا چُڪهـ ۽ چير چِٽـڻ ۽ پـرچڻ لڳا، ڦٽ اُبورجڻ لڳا، ڦٽ روڻ لڳا، ڦـٽن تي ماس ابرجڻ لڳو.
- اُپَـرندي ۾ سِجَ (آسا ٢/١)= سج اپـرڻ سـاڻ، ڏينهن ٿيندي ئي.

- اُپَرئو تَارو (پرڀاتي ٢/١)= صبح وارو تارو اڀريو آهي (رات وهامي وئي ۽ ڏينهن ٿيڻ وارو آهي).
● اُپري (آبري ٢/٨) =هيٺي.
● اُپو = ڪڙو، سڌو.
- اُپو اُتِ اُڙي (ڪنيات ٢/٢٠)= اُتي ئي اٽڪي بيٺو.
- اُپو اُڳرايُون ڪَرين (يمن ٣/٤)=بيٺو جُلهون ڪرين.
- اُپـو اوڏاهين اُسَـري (ڪنيـات ٤/١٦)= بيـٺـو اوڏانهن وڃڻ جي ڪري.
- اُپو اِيئَن چَئين (يمن ٤/١٢) = بيٺو ايئن چئين.
- اُپو آچِي (بلاول ٣/٧) = بيٺو آچي.
- اُپـو آچِي اَچَ (سنهـڻي ٩/٤)= گـهـٽـي پاڻيءَ جي گهٽي اچ بيٺو ڏيکاري (ته اُن ۾ گهڙڻ ۽ ڳُولا ڪن).
- اُپـو آهِيَـان (يمن ٣/١٢)= بنا چُرَڻ جي، بنا لُچڻ پُچڻ جي بيٺو آهيان.
- اُپو پاڻ (بلاول ٣/٩)= پاڻ بيٺو.
- اُپـو جو اُوناءِ (آسا ٣/١٥) جو بيـٺـو اونائي، ڪن ڏيئي سُٽي.
- جَـريو اُپُـو چوءِ (ڪـاهوڙي ٣/١٢)= ديوانو ٿيـو سامهون بيٺو چوي.
- اُپوئي (آسا ٦/٥) بيٺوئي.
- اُپي (ڪلياڻ ٥/٣، سورٺ ٢/١) = بيٺي (ان مان مراد 'مٿي سڌي ڪتل').
- اُپي اُنَ چيام (مارئي ١١/٢١)= بيٺي اُن چيام.
- اُپي اوساري (سورٺ ٤/وائي-١)= بيٺي اوسارا ڏئي.
- اُپيائي آهي (مارئي ٣/١٢)= بيٺي ئي آهي.
- اُپي تَـرَ تَڪِيامِ (سنهڻي ١/١١)=گهڙڻ جا گهيڙ بيٺي نهاريم (=گهڙڻ ۾ ذرا دير ڪيم).

ـ ڏگَ لَنبا ڏوڙ ۾ أيِي ڏناسُون (راڻو ١٠/١٣)= اکين سان پهلوان مِٽيءَ ۾ پوريا بيٺي ڏٺاسون.

ـ سَجڻُ تِنهِ ساعتَ ۾ أيِي ڏناسون (مارئي ١/١٤)= سجڻ بيٺو هو ۽ اسان سندس آڏو پٺي ڏناسون (اسان کي ان ساعت ۾ به سجڻ پٺي ڏنو)

ـ أيِي روه (ڏهر ٥/١٩) بيٺي روه.

● أيِيَڻ (رامڪلي ٤/٢٢) اٿي ڪڙو ٿيڻ، بيهڻ.

ـ مون أيِي (سامونڊي ٣/٢)= مون بيٺي.

ـ أيِنِ (ڪاهوڙي ٣/٤، رامڪلي ٤/١٠، ٤/٢٢)= بيهن، بيٺا هجن.

ـ أيِيندِيُون (آسا ٢/٦)=بيهنَدِيُون، مٿي ٿي بيهنديون.

ـ أيِيون (سنهٽي ١/١٠)= بيٺيون.

ـ ڪنه جنه آگم أيِيون (آسا ٢/٢٨)= ڪنهن اهڙي آگم ۾ بيٺل آهن، ڪو اهڙو آگم ڪري بيٺيون آهن.

ـ أيِيون اَبرُ آسري (مارئي ١١/٤) مٿي سِڌيون ٿي بيٺيون ڦرڻ جي آسري.

ـ أيِيُون اوسارِين (سورٺ ٤/١١)= بيٺيون اوسارا ڏين.

ـ أيِيُون آهن (آسا ٢/٢٧)= بيٺيون آهن.

ـ أيِيُون مَندي مامرو (آسا ٢/١٧)= معاملو مچائي بيٺيون.

ـ أيِي (آبري ١/١٨)= بيهي، بس ڪري.

ـ أيِين (ڪوهياري ١/١١)= بيٺيون، بيٺي هجين ها.

ـ أيِين اِنهيءَ پيرَ تي (آسا ٧/١٩) =بيهِين انهيءَ پير تي، انهيءَ رستي تي، انهيءَ اصول تي.

● اَتِ= گهٽا.

ـ عَيبَ ڍَڪين تُون اَتِ (ليلان ٤/١٠)= تون گهٽائي عيب ڍڪين.

ـ اَتِ اَبَتا آرَ (سنهٽي ٣/١٢)= گهٽا، سيرَ جي پلٽ وارا اوپار.

ـ اَتِ اَڪَنڊِي (مارئي ٩/٤)= تمام گهڻو سڪايل (مارن لاءِ).

● اَتُ، اَنت= آخر، پڇاڙي، (لفظي معني) آخري ڳالهه، راز.

ـ اَتُ نہ ڏجي عام کي (ڪلياڻ ٤/٢٨)= دنيا کي پنهنجو راز نہ ڏيکارجي.

● اِتِ =انهيءَ جاءِ تي.

ـ اِتِ شِرڪُ نَڪو شڪ (ڪلياڻ ٣/٢٢) = انهيءَ ڳالهه ۾ نڪو شِرڪُ آهي نڪو شڪ آهي.

● اَتاروَ= اڻ تارو.

● اَتارَن (سري راڳ ٢/٢)= اڻ تارن کي (اهي جيڪي تري نہ ڄاڻن تن لاءِ افسوس ۽ ارمان).

● اُتارِئُو (يمن ٥/ وائي-١٠)= لاهيو (شايد اصل لفظ 'اُتاريو' هجي؟).

● اَتانِ (آبري ٧/١٢)= مَٿانِ، انهن جي مٿان.

ـ اَتان آسارَن (سري راڳ ٢/٦)= ويسرن مٿان، غافلن مٿان.

● اتانگهہ= اونها، اوهاڳ.

ـ اَتانگهہَ تَرَّ (سنهٽي وائي ٣/١)= اهي تر جيڪي تانگهي نہ سگهجن، جن ترن مان گهڙي پَرينءَ ڪنڌيءَ پهچي نہ سگهجي، اونهان گهيڙ.

● اِتاهِين وارِ (ڏهر ٣/٢٤)= انهيءَ ماڳ کان پوئتي موٽاءِ.

● اَترُ (سامونڊي ١/٤، ٣/٤)= اُتر جو واءُ (جيڪو سياري جي شروعات کان لڳي).

ـ اَترُ اوتُون ڏي (رپ ٣/١٠)= سياري ۾ اتر جي ٿڌي

هوا مسلسل پئي لڳي.

ـ أتَرَ هيٺ (يمن ٦/٢٠)= أتـرَ لڳڻ وقت، أتر جي واءُ ورڻ وقت، سياري جي شروعات ۾.

ـ أتر اُجهَو جَن جَو (رامڪلي ٦/وائي)= أتر جو سيءُ وارو واءُ انهن لاءِ اولو آهي.

ـ أتَرَ آسَري (سامـونڊري ١/١)= اتر جي هوا جي آسري تي (جنهن جي لڳڻ سان سڙهه زور پريندا ۽ ٻيڙي سنئين رخ تي هلندي).

ـ أتَرَ اُوٽَ (رامڪلي ۴/١١)= أتر واري اوٽ، سياري ۾ أتر جي سيءُ واري هوا کان آڏ.

ـ اُتـرَ پارَ (سارنگ ٣/١)= اتر طرف (سنڌ ۾ ساوڻ جو مينهن گهڻو ڪري اتر- اوير طرفان ايندو آهي).

ـ اُتـرَ سَامهُون (رامـڪلي ۴/ وائي)= اتر جي سيءُ واري ٿڌي هوا کي سامهان ٿي ويهن.

ـ أتـرَ لَڳا (سامونڊري ۴/٩)= اتر جا واءُ لڳا (يعني سيارو آيو آهي. هڪ سياري ۾ وڻجارو ڪانڊ ويو، ۽ انهيءَ لحاظ سان هت مراد ان وڃڻ واري سياري کان پوءِ جو سيارو آهي. سامونڊري وڻجارا سياري ۾ ويندا هئا ۽ وري به سياري ۾ ورندا هئا جو سمنڊ جو سفر سياري ۾ ئي ٿيندو).

ـ أتَرِ واءُ (يمن ٦/٢١، سارنگ ۴/٩)= أتر جي واءُ لڳندي.

ـ أتَرَ مُند (سامـونڊري ١/٢)= اتر جي هوا لڳڻ جي موسم (جڏهن، سمندر ماٺو ٿئي ۽ ٻيڙيون هاڪارڻ واپار لاءِ وڻجارن جي روانگي جي مند.

● اُتڻُ= چوڻ، اماڻڻ.

ـ اُتائُون (ڪلياڻ ۴/٢، آسا ۴/١٥)= چَيائُون.

ـ تنِ اکين اُتا سُکَ (رامـڪلي ٥/٢۴)= تن اکين سُک آندا (جيڪي سڄڻ ڪلندي ڪنيون).

ـ اُتنِ (حسيني ٢/١١)= چَيُـنِ (جڻن آري انهن کي چيو هو).

ـ اُتو (ڪلياڻ ١/٧)= چيو، زبان سان چئي اقرار ڪيو.

ـ اُتوم (پورب ١/وائي-١)= چيوم، مونکي چيو.

ـ اُتومانءِ (سري راڳ ٣/١)= چيو مانءِ.

ـ اُتونِ (معذور ١/٧)= چيونِ.

ـ اُتوءِ، چيوءِ (سري راڳ ١/٢٥)= توکي چيو.

ـ اُتِءِ ڪين (بروو ٢/٢٨)= تو ڪين چيو.

● اُتورُ (معذور ٢/٣، ٣/وائي، حسيني ٣/١، ٣/١۴) = جنهن جي ڳرن ڳڻن واري وزن کي توري نہ سگهجي، (نهايت ئي ڳرن ڳڻن ۽ وڏين وصفن واري آرياڻي (پنهونءَ) کي شهر سڃاڻي نہ سگهيو).

● اُتي= ان ماڳ تي، ان جاءِ تي.

ـ اُتي (يمن ٦/٢٩)= ميخاني تي.

ـ اُتي اُو سَاماءِ (ڪارايل ٣/٦)= اتي هو سامائي، وڏو ٿئي.

ـ اُتي ڏيئي پير (رامڪلي ٣/٩)= اتي پهچي.

● اُتَلَ= (سنهڻي ٧/٥) جذبات جي اتل، ڪشش، چڪ (عشق).

● اَتُهون (بروو ٢/١٢)= اسان کي آهي.

ـ اَتـي ماڳُ مِنَتَ جو (ليلان ٣/١٠)= اهو ماڳ ئي مِنَتَ جو اَتـي، اتي مِنَتَ ۽ زاري کان سواءِ ڪو حيلو ڪونہ هلندو.

● اِٿي (ڪلياڻ ٥/٣، يمن ٦/٧)= اٿئي.

● اُٿي (ڪلياڻ ٣/٥)= تون اُٿي، تون ڪوشش ڪر.

ـ اُٿي اَڳڻُ سَوِرِ (ليلان ٢/١۴)= اٿي اڳڻ ٻهار (۽

اميد رک تہ چنيسر تو وٽ اچڻ وارو آهي).

ـ أٿيءَ تہ آجي ٿـيـان (بلاول ٣/٣)= پناهہ ۾ آيل مائي ٿي ابڙي کي چوي ٿي: تون أٿي دشمنن کي پَلِ تہ آءٌ آزاد ٿيان.

ـ أٿِي لَڏِ (معذور ٢/٢٧)= أٿي هل.

ـ أٿِي وِحهہَ وڙولَ (آبري ١/١٢)= أٿي پڇا ڳاڇا ڪر (وڙول= ڳولا خاطر پُڇا).

● أٿياري آزار (يمن ٢/٣)= سُورَ جاڳائي، سُورَ ڏيئي.

ـ أٿياري أٿِي وِيَا (يمن ٢/٣)= سورن کي أٿاري پاڻ هليا ويا.

ـ أٿيارِيَسِ (سنهڻي ٧/١٤)= مون کي اٿاريو، مون ۾ سڪ کي جاڳايو.

ـ أٿِيَان (ليلان ٤/٥، رپ ١/٩، سنهڻي ٦/١٢)= آءٌ أٿان.

ـ أٿِيَس (ڪوهياري ٣/٢)= آئون ننڊ مان اٿيس.

ـ أٿِيَنِ (مارئي ٨/١٣)= أٿن.

ـ أٿِيَنِ سَوَارَا (ڏهر ٣/٧)= سوير اٿن.

ـ أٿِيو (پرڀاتي ١/٢٣)= أٿو.

ـ اٿـيـو اٿـيو ڪن (ڪاهوڙي ٢/١٣)= صبح سويل اٿي أها وائي ڪن تہ ("أٿو اٿو هلو هلو ڏٺ کي").

● أٿڪاءِ (آسا ٤/١٠)= جهل.

● أٿَلَ (ڪاپائتي ٢/٩)= ڪٺر، واڌ.

● أٺ= اٺ جانور، ڏاگهو.

ـ أٺَ (ڪوهياري ٣/٢)= پنهونءَ جي سواري وارو أٺ، (جنس طور) ساڻ وارا سڀ أٺَ.

ـ أٺَ نہ وحي وَڳُ سِين، پٺوچَري نہ پُورُ (ڪنيات ٤/١١) = اهو اٺ پين انن سان گڏ چرڻ لاءِ نہ وحي، ۽ پٺل حالت ۾ پُورُ (ولين جا گونچ ۽ وڻن پوڙن جا گلڙا، گل ۽ پور) بہ نہ چري.

ـ أٺَنِ هَنِئِي آنءَ (حسيني ١١/١٠)= آئون انن جي ڏکايل، ستايل ماريل آهيان.

ـ أٺَ وَٺَـاڻُ (آبري ١١/وائي-٢)= پنهنجي أٺ جو وٺاڻ (جتي هو مرڻ کان پوءِ پورجي).

ـ أٺوئين اوناڪ (آبري ٦/٣)= أٺن وارو، أٺن سان.

● أٺائڻ= ڪٺڻ.

ـ أٺَائِي (رامڪلي ٣/وائي)= ڪٺي ڇڏي (ننڊ)

ـ أٺائِيَان (ڪارايل وائي ٣/٣)= ڪٺان.

ـ أٺَ ڳِڻِي (آسا ٥/٧)= (أٺهہ ڳڻي) اٺي وئي، وَئِي هلي.

● أٿو (سارنگ ٢/٢)= وٺو، وسيو.

ـ أٿا (سامونڊي ٢/١٢)= وٺا، مينهن وسيا.

ـ أٿسِ (سورٺ ٢/٢)= وَٺَسِ، ان جي مٿان وَسِيا.

ـ أٿو گنگا جَرُ (بلاول ١/٣)= جڻ گنگاجر جو ۽ اٿي وٺو، مانائتو مينهن ٿي وٺو.

ـ أٿِنِ(مارئي ١١/١٤، سارنگ ١/١)= انهن جي مٿان وَسيو.

ـ أٿي (رپ ١/٦، مارئي ١١/٢٣)= وُٺي ٿي، مينهن جي وَس ٿي.

ـ أٿي گُوندر گَڏيا (رامڪلي ٥/٣)= مينهن وسڻ ۽ آباد ٿيڻ واري حالت ۾ گوندر سان گڏيا، هر غم ۾ پيا، ڏکيا ٿيا.

ـ أٿي وِئَڙا (ڏهر ٤/١٤)= مينهَن وسڻ سان، برساتن پوڻ تي هليا ويا.

ـ أٿيون (مارئي ٩/١٥، سارنگ ٤/٤)= وسيون.

آئني پَهَرَ (ڪلياڻ ٥/٩)= ڏينهن رات.
ـ آئـني پَهـرَ اَڱـونڊرَا (بـلاول ٣/٥، ڏهـر ٣/٥)= (سـامر پونڊڙن جا پارڙا) رات توڙي ڏينهن بي غما ۾ بي ڊپا آهن.
● اِثبَاتَ (ڪلياڻ ٣/١١)= حق ۾ حقيقت جو ثبوت، حقيقي وجود جي تصديق، ذات حق جي تصديق.
● اَثـر (ڪلياڻ ٣/٢٣)= قرب ۾ توجهه جو نتيجو، سارسنڀار جو تاثير.
● اَپارَ= اڪيلائي. اها حالت جو ڪا پَهرَئي ڪانهي.
ـ "عُـمَرِ تـيَم اَپارَ" (مارئي ٨/١٩)= اي عـمر مـون کي اڪيلائي ٿي.
● اَپَارَ (ڪنيـات ٢/٤، ٣/٨، سـامـونڊري ٣/١٢، آبري ١/٥)= گهڻا، گهڻي.
● اَپارِيَا (مارئي ٨/٢٢)= گهڻن ڪمن وارا، گهڻو مشغول.
● اُپَٽَڻ= ڪولڻ.
ـ اُپَٽيا (يمن ٦/٢٠)= ڪوليا.
ـ اُپَٽي (رامڪلي ٢/٣٢)= اکيون ڪولي، ڏسي وائـسي.
ـ اُپَٽيائون (راڻو ٣/١)= ڪوليائون.
● اَپَر (ڪلياڻ ١/٢٢، ٤/١٦)= اعلى، وڏي مـعنى واري، وڏي فڪر سان سمجهه ۾ اچڻ جهڙي، وڏو شاهي، غيرمعمولي، نرالو، گهڻو.
ـ اَپَر اَداڻي (آبري ٥/١٣)= (باهه) گهڻا پڙڪا ڏيئي غيرمعمولي طور مٿي مچ ٿي.
ـ اَپَر اَفسوسَاهَ (آبري /٢٠)= گهڻي ڏک مـان (يا) وڏو افسوس واقع ٿئو.
ـ اَپَرِ آلاپُون ڪَري (ديسي ٦/١٦)=گهڻيون وڏي سڏ واريون تواروُن ڪري، ڪُرڪَاروُن ڪري.
ـ اَپَرِ ٿيا عِصيانَ (سري راڳ وائي ١/١)= گهڻا وڏا گناهه ٿيا.
ـ اَپَر سين احـسـان (سـورٺ ٣/٢)= (مـٿس) وڏي احسان (ٿيڻ جي) ڪري.
ـ اَپَر عـاجِزُ آهـيان (معـذور ٢/١٨)= تـمـام گهـڻو عاجز آهيان.
ـ اَپر لَڳين آرِ (آسا ٢/٨)= گهڻي محبت، سڪ لڳين.
● اُپِڙَڻ= مٿي ٿيڻ.
ـ اَچَنِ سِڙَهـ اُپِڙيَا (سامـونڊري ١/٧، ١/٨)= مٿي چڙهيل سڙهه نظر پيا اچن.
ـ اُپِڙُ (آبري ٨/١٠)= همت سان اڳتي وڌ.
ـ اُپِڙي (حسيني ٧/٧)= مٿي ڪَڇِي.
ـ اُپِڙي نت نِهاريان (رامڪلي ٦/وائي)= ڪنڌ مٿي ڪري نهاريان، پبن تي بيهي مٿي ٿي نهاريان.
ـ اُپِڙي "بُڏي ڪين اُپِڙي" (سـامـونڊري ١/١١)= (بُڏي جو ضد اُپِڙي)، پاڻيءَ جي سطح کان هيٺ ٿئي يا ڪجهه مٿي ٿئي.
● اُجارڻ= ڌوئي صاف ڪرڻ، اڇو ڪرڻ.
ـ اُجار (يمن ٥/١٢)= ڌوئي اڇو اُجرو ڪر، صاف ڪر.
ـ اُجاريو (حسيني ٣/١)= اڇو ڪيو، صاف ڪيو.
ـ اُجـرو (ڪلياڻ ٣/١٥)= اڇو، صاف، چٽو.
● اِجارو= (ع) اجاري تي ڪنيل، ٺيڪو، مقاطو.
ـ مـون چاتو عشقُ اِجاري (حسيني ٩/وائي)= مـون عشق ٺيڪي تي ڪنيو.
● اَجَلْ (ڪلـيـاڻ ١/٨، يمن ١/٧، ١/٨، سـري راڳ ٤/١، مـعـذور ٤/٢، سـورٺ ٣/١١، آسـا ٤/١٤)= موت، قضا، تقدير.
ـ اَجَلان اڳي (معذور٤/٢، ٤/٦)= اَجل کان، موت

کان اگ.

● اِجلس (کوهياري ١/١)= (ع) ويهه.

– اِجلس کَري اُٿيا (کوهياري ١/۴)= ويهي آرام کري (اجلس کري) اُٺن کي تيار کري سنيري اُٿيا.

● اُجورو (جمع) اُجورا= عيوض، کم جي عيوض مليل محنتاڻو، انعام.

– سي سَڀ اُجورا (بلاول ١/٨)= اهي سڀ هتي جا عارضي نفعا، ٿورڙا انعام ۽ جزوي معاوضا آهن.

– اُجورَن ۾ (بلاول ٣/١١) ملندڙ اجورن ۾ ٿورڙا اجورا جيڪي انهن کي ملن ٿا، کي ٿورڙيون خير خيراتون جيڪي کين ملن ٿيون.

● اُجوري (ديسي ۴/۴)= اُزوري، هيٺي.

● اُجوڙا (کلياڻ ٢/٢)= بنا کنهن رٿ جي، بي رٿائتا.

● اُجوکا (مارئي ٧/۴)= بنا کنهن مقرر وقت ۽ جاءِ جي، اجوڙا.

● اُجوکي (مارئي ٣/١٨)= بنا جوکي جي، (بي معني) نرالي.

● اَجُ تَنهنجي تَاتِ (ڏهر ٥/١٥)= اج تنهنجي سانگي هو وري توکي سَرَ ۾ سنيارڻ آيون.

– اَجُ پِـ (ديسي ٢/١٠)= (پنهون کي وني ويندڙ اوٺين تي) اَج بہ، ساڻ واري رستي سان ويندي، مٿن ماکَ وني.

– اَجُ پُڻ (يمن ۴/٨)= هن وقت بہ، هن وير بہ، هينئر بہ.

– اَجُ نَہ آسَڻ وَتِ (رامڪلي ١/٣٢)= اهي اج سندن آسڻ وٽ نہ آهن (جو هليا ويا).

– اَجُ نَہ آيَا (يمن ٦/٢٥)= متارا اج نہ آيا.

● اَجَاڻ (آبري ٥/١٥، ٩/١٠)= اڻ- ڄاڻ.

– اجاڻندي (مذکر)، اَجاڻندِي (مونث) (کلياڻ ١/٣٢) = اڻ ڄاڻائي واري حالت ۾.

● اُجَنِ (مارئي ٦/٥)= اوجي ۾ اچن، اُجي تيار ٿين.

● اُجَهڻُ = اُکلڻ، ٿيڻ، پهچڻ.

● اُجهہ مَ (رامڪلي ٢/٣٢، آسا ٥/١٥)= مُنجهہ نہ، جهُوتون نہ ڏي، اجايا ڦيرا نہ کر.

– کيمَ اُجهہ (رامڪلي ٢/٣٧)= هيڏانهن هوڏانهن نہ گهُول.

– اُجهہ مَ مُنجهہ (آسا ١/٢١)= اُجهہ ۽ منجهہ نہ، پُل ۽ پِنَڪ نہ (متان پرينءَ کان پري رهجي وڃين).

● اَجَها (آبري ٥/١٢)= گهر.

● اَجَها (کوهياري ٣/٦)= پرڇلا، پناه وارا.

● اُجها (آبري ٩/٥)= هُوءَ جا، اها جا.

● اُجهاگَ (سنهٽي ١١/١۴)= بي انداز گهٽي.

● اُجهامڻ= وِسامڻ.

– اُجَهامِئو بَران (رپ ٢/١٦)= اُجهامي وڃان ۽ وري بران، اُجهامان ۽ بران، وڏو ڏک ۽ آزار سهان.

● اُجَهائِڻ، اُجهائڻ (يمن ۴/١٦)= باهہ کي وِسائي ڇڏڻ، برندڙ تاندن مٿان پاڻي وجهي وسائڻ.

– اُجهائين (رامڪلي ١/٣٦)= وسائين.

– اُجهايَسِ (ديسي ٦/٦)= هيٺي ماندي کيس.

– اُجهاَيو بَارِين (يمن ۴/١٦)= هيڪر وسائي وري بارين.

– اُجهَائي ڏُونهُون (آبري ٢/١٢، ٢/١٣)= دونهون وِسائي، باهڙي وسائي، پنهنجو ماڳ ڇڏي.

– اُجهَائيرَ (کلياڻ ۴/٣٦، حسيني ٩/٨)= وِسايو ۽ ٺاريو.

– اُجهَائِنِ اُونداهَ (کلياڻ ۴/٣٥، يمن ۴/٢١)= اُجهامي

ويلن لاءِ (روشني يا ڪاميابي ڪانهي) اونداهي آهي.

ـ اَجهاڻو اوڙاهُ (سلمونڊري ١/٣٦)=سمنڊر ماٺو ٿي ويو.

● اَجَهاڻون (رامڪلي ٢/٦)= اَجها واريون جايون، سک ۽ آرام واريون جايون.

● اَجَهلَ (سنهڻي ١١/١٢)= جيڪا جَهلِجي نه سگهي.

● اَجَهڻُ (گهاتو ١/٢)= وسامڻ، جهڪيون ٿيڻ، هيٺيون ٿيڻ، بند ٿيڻ.

● اُجَهڻَ (ڪاپائتي ١/٧)= رلڻ، واٽ وڃائڻ ۽ ڀٽڪڻ، منجهڻ.

ـ اُجهي پَئي اَنَ تان (ڪاموڏي ٣/٢)= جيڪو منجهي آخر اچي اُن واٽ ۾ پوي.

ـ اُجَهڻَ جا اَفعالَ (پرڀاتي ١/٨)= اجايو هيڏانهن هوڏانهن وڃڻ ۽ رلڻ وارا ڪم.

ـ اُجَهڻَ ڪي مرين (ڪاپائتي ١/٧) رُلڻ لاءِ آتي آهين.

ـ اُجهي ٻَجهي (آسا ٦/٦)= هيڏانهن هوڏانهن هلي ۽ نهاري، واٽ وڃائي، ڀٽڪي.

ـ اُجهڻُو (يمن ٥/١١)= نهارئو، ڳوليو.

● اَجهو (ڪنڀات ٢/١٨، پورب ٢/١٨)= ڍڪ، اوٽ، بچاءُ، پناهه جي جاءِ.

ـ جي اَجَهي آيُون اَبڙي (بلاول ٣/١، ٣/٥)= جيڪي ابڙي جي پناهه واري رهائشگاهه تي پهتيون.

ـ اَجهي (سري راڳ وائي ١/٤)= پناهه (الله جي اجهي= الله تعاليٰ جي پناهه ۾، حفاظت ۾).

ـ اَجهي تُنهنجي اَڏِيَا (ڏهر ٣/١)= تنهنجي پناهه ۾ تنهنجي آسري تي اڏيل آهن.

● اَجهورَ (سنهڻي ١٢/١)= اونهون پاڻي.

● اِجهي (بروو ٢/٣١)= اجهو هاڻي، ڪنهن به وقت (اجهي سڄڻ آئيا= بس اچي ويا).

ـ نه اُڇَهي (راڻو ٣/٢)= نه پورو پوي (سُرهو اَگرُ به محبوب جي خوشبوءِ دار لباس سان نه پڄي، پورو نه پوي).

● اُڃ= پياس، تانگهه.

ـ اَندرِ جَنِي اُڃ (آبري ١/٩)= اُڃ جن جي اندر ۾ آهي.

ـ اُڃ ٿَئي (آبري ١/٣)= اُڃ لڳي.

اُڃ اُڪَنڍِي آهيان (آبري ١/٥)= اُڃ جي سڪايل آهيان.

ـ اُڃ سَائِي ٿِيڻَ (يمن ٦/١٤)= اُڃ تازي ٿيڻ، اُڃ جو تازو ٿيڻ، وڌڻ ۽ زور وٺڻ.

ـ اُڃ سِين اُڃ اُٿيارِ (آبري ١/٦)=اُڃ جهلي اُڃو ٿي، اُڃ کي پورو ڪر.

ـ اُڃ سِين اُڃ اُجَهائِيَان (آبري ١/٦)= اڃ جهلي اڃ کي ختم ڪريان.

ـ اُڃنِ (سارنگ ٣/١١)= اُڃن ڪي.

ـ اُڃئو (يمن ٥/٩، آبري ١/٩)= اُڃ ۾، اُڃايل.

● اَڇان (ڪلياڻ ٤/١٠)= هن وقت، هن وقت واري حالت ۾.

ـ اَڇان تَـنُوراءَ (يمن ٤/٦)= اڇهو اڇان هاڻ تنور مان (ڪو گهڻو وقت ئي نه گذريو آهي. جو تنور مان.)

ـ اَڇان لُهَارَنِ (يمن ٤/١٥)= وري به لُهارن .

ـ اَڇان اڳاهُون ٿيو (رامڪلي ٥/١١)= اڇان گهڻو اڳتي ٿيو (۽ اتي پهچي نه سگهندا).

ـ اَڇان تَان آئي (رپ ١/١٦)= اڇان ته منهنجي جاز (ڏيل) تي ڪا گهڻي تڪليف اچي آهي.

● اَڇڻُ = اندر داخل ٿيڻ.

ـ اڇڻ نه لهان (بروو ٤/١١)= مون کي اندر اڇڻ جي واهه نه ٿئي.

ـ اَڇَڻَ جا ڪَري (سارنگ ١/٥)= مينهن وسڻ جي ڪري. (اصطلاح طور) محبوب اڇڻ جي ڪري.

ـ اَڇَنِ اُڇيءَ ڳـاٽِ (ڪاموڊ ١/١٠)= ڳاٽو مٿي ڪري هٿ ۽ وڏائي سان هلن، سامهون اچن.

ـ اَچَن پيرين پيڪِنَا (رپ ٢/وائي)= محبت پرين ماٺن ۾ خماريا اچن.

ـ اَچَن سِرَ سَنبَاهِيو (يمن ٦/٢٠)= پنهنجا سر قربان ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو اچن.

ـ اَچَنِ سَنيُـوڙيُون (ڪامـوڊ ٢/٤)= سَـرهائي مـان سنيريون اچن.

ـ اَچِڻا(ڪاهوڙي ٢/٢٤)= اچڻ وارا (ڏٺ اچڻا=ڏٺ لاءِ اچڻا آهن).

ـ اَچو آيا نِيچُ (بلاول ١/١٨)= اچو اچو، پلي آيا (اها وائي سندس واتِ ۾ آهي)

ـ اَچِنو پوءِ (حسيني ١٠/١٤)= اچنو پوي.

ـ اَچي هاڻ (سامونڊي ٤/١١)= وڻجارو ڪانڊ، سفر تي ويل پيارو سڄڻ اچي.

ـ اَچي آڳِ اُجَهاءِ (ڪلياڻ ٤/٢٩)= اچي آڳ کي اُجهاءِ (ڪاهي اچي پنهنجو پاڻ کي باهه ۾ هڻ ۽ انهيءَ ڏماڪي سان باهه کي وسائ).

ـ اَچي اولَڙِي (سنهڻي وائي ٨/١)= لُڙهي آئِي.

ـ اَچي پيـر پِيَا (ڪلياڻ ٤/١٣)= تنهنجا پير اچي پيا، تون اچي ڇڪو آهين.

ـ اَچي جِتان آڏارُ (حسيني ٢/وائي)= جتان منهنجو پرجهلو (محبوب) اچي.

ـ اَچي شـالَ اَسُـورِ (مـارئي ٩/٣)= شـال اسـر جـو (منهنجو مارو) اچي.

ـ اَچي ڪَنِ ڪرآهـان (مـارئي ٧/١٥)= پنن ڪهڙن جي اچي خبر لهان!

ـ اَچين نه واري (راڻو ٦/٣)= جيڪر واري نه اچين! جيڪر لاڙي نَہ اچين!

ـ اَچي وَڃي (ڪاموڊ ٤/٩)= هرڪو پيو اچي وڃي.

ـ اَچيهُون (سامونڊي ٣/١)= اسان وٽ اچي ويا.

● اَڇَ (ڳاٽو ٢/١، سارنگ ٤/١٩)= پاڻيءَ جي گهڻي اڇاڻ. اڇ تي (اڇ هڪ ماڳ جو نالو تندي باگي طرف).

● اَڇارو تِـيَـان (آسـا ٣/١١)= اڇين اڪين وارو ٿي پوان، (تنهنجي آڏو ٿي ويهڻ جي ڪري) منهنجيون اکيون جڏهن اڇيون ٿي وڃن ۽ پيو ڪجهه ڏسي نه سگهان.

● اَڇاهُ (ڪارايل ٢/٧)= اي اَڇا (لَلا) هنجَهه!

● اُڇَلَ= پاڻيءَ جي تڪڙي اُٿل، وڏي ڇولي.

ـ جي اڇَنِ آبَ اُڇَلَ (سامونڊي ١/١٧)= جيڪي وڏي سمنڊ ۾ پاڻي جي تکي اٿندڙ ڇولي جي سامهون اچن ٿا.

● اَڇو= صاف، اجرو.

ـ اَڇو پيو (ڪارايل ٢/٧)= صاف پاڻي پيو.

ـ اَڇي ڪي (ڪارايل ٢/١١)= اڇي پاڻيءَ کي.

ـ اَڇائِي اُبَهو (ڪارايـل ٢/٧)= ڪنهن به قصور يا ڏوهه کان پاڪ اڇا ٿي بيهو.

● اُڇـرئو پَوان آرِ ۾ (سنهڻي ٦/٢)= ڇِڪجي اُڇلجي وڃنو پاڻيءَ جي تکي وهڪ ۾ پوان.

● اِحاطو= جملي گهيرو، جملي جوڙ.

ـ آهِ اِحَاطو زِينَ (آسا ٤/١)= تازي گهوڙا طبيلن ۾ بيٺل آهن، جن جو احاطو (جملي جوڙ) انهن جي زينن جي ڳاليـٺي مان ڪجي ٿو.

● اَحـد (ڪليات ١/٨، سنهڻي ٨/٥)= هڪ الله، فقط 'ذات حق'، هڪ ئي هڪ.

ـ "اَحَـدَ" جو اسـرارَ (آسا ١/١٩)= اسرار اهو جو "احـد" ئي آهي: اڪيـلو "هـڪ" ئي آهي ۽ ان جي پويان "ٻـه يا "ٻيو" آهي ئي ڪونه.

ـ 'اَحَدَ اَحمَدَ' ٻاڻَ ۾ وچان 'ميمَ' فَرَقُ (ڪليات ١/٢١) = 'احد' ۽ 'احمد' جي وچ ۾ فرق فقط 'م' جو آهي.

ـ اَحَـدان (ڪليـات ١/٢٢، ١/٣٢)= 'احـد' کـان، 'هڪ الله' کان، هيـڪڙائي حق کـان، ذات حق کان، ذات حق وٽان.

ـ اَحَدَ جي اِسرارَ ۾ (آسا ٧/٥)= 'احد' جي اسرار ۾ پيا وڃن، هيڪڙائي حق واري ڳُجهه کي پيا ڳولين.

ـ اَحَدَ سِين (ڪليات ١/٢٣)= 'احد' سان، 'ذات حق' سان. (صفت سنگ احدسين= 'صفت' ۽ 'احد' (ذات) جو ساڳيو هڪ وجود).

● 'اَحزَاب' (مارئي ١٠/٨)= قرآن شريف جي سُوره (٣٣) لفظي معنيٰ: 'ٽولا' (مخالف ٽولا جيڪي شروع وارن مسلمانن خلاف يڪمشت ٿيا).

● اَحقـافَ (مارئي ١٠/٥)= قـرآن شريف جي سُوره نمبـر (٤٦) جو نالو: لفظي معنيٰ: ڊگـهن ورن وڪڙن وارا پنڌ، پيچرا.

● اَحمدُ (ڪليات ١/٢١، سارنگ ٣/وائي-١)= لفظ 'احمد'. (معنوي لحاظ سان) ٻاڻ سڳورن (نبي صلعم) جو ٻيو نالو: اِسمهٗ اَحمَدُ" (قرآن حڪيم).

● اَحـمَدا (ٻروو ١/وائي-١)= اي احـمد (صلعم)، اي منهنجا نبي محمد (ﷺ)!

اَحوالُ (سنهڻي ١٠/١١)= حالُ.

● اُخري (ڪاهوڙي ١/٢٠)= آخرت.

● اِخلاصُ (ٻروو ٤/٢)= سچ وارو رستو، خلوص.

● اَدا ڙي ٻانڊي (سنهڻي ٤/١٦)= اي ادا لڙهندڙ ڪاٺ.

● اَدَبُ = احترام

ـ اَدَبُ ڪَرِم ڪوءِ (ٻروو ١/٤)= ڪو لحاظ نه ڪر.

ـ اَدَبَ سِين (يمن ٤/٥، سَري راڳ ١/٦)= ٺـوري مـڃڻ سان، وڏي خيال ۽ ويچار سان، وڏي احتياط سان، فضيلت سان، سهڻائي سان.

● اَدَهْ،اَداه= ادا، پورو.

ـ اَدَهِ ٿئي (ڪليات ٤/٢٠)= ادا ٿئي، سِرَ جو حق پورو ٿئي، عشق جو حق پورو ٿئي.

ـ اَداهَ ڪِئو (سنهڻي ٨/٦)= ادا ڪيو، پورو ڪيو.

● اِدغَا مين اِعرابَ (سنهڻي وائي ١٢/١)= 'اِعراب' جي 'ادغام' واري صورت.

● اَدِيُون اولاڪو (ڏهر ٣/٣١)=ڀـينر! (مـون لاءِ) ڏک، آزار.

● اَڏ (ڪليات ١/١١)= اڏو اڏ، ٻه اَڏ. ٽڪر ٽـڪر (ظاهري چاڻ، احساس ۽ تعلقات جو وڃڻ، منقطع ٿيڻ).

ـ اَڏَ ٿِـيَنِ (ڪليـات ٥/١٢)= ٻـه ٽـڪر ٿـيڻ، ٽڪـرا ٽڪرا ٿيڻ، ٻي انتـهـا مـحبت ۾ بيـحال ٿي لڇڻ (وٽ ڪاٺ ايتري قدر جو عضون جي اٿل پٿل سببان سـجي سالم جسم بدران ان جا ڏار ڏار ڀاڱا نظر اچن).

ـ اَڏَ ڪَري (يمن ١/٥)= ٻه اڏ ڪري، جدا ٽڪر ڪري.

ـ اَڏَ لَڳِيُـون آهِين (رامڪلي ٤/١٩)= انهن جُـون اکيـون پوري طرح ننڊر ۾ لڳل ناهـن (اکين کي پوري ننڊر آهي ڪانه)، پر اڏ ننڊر اٿن.

● اَڏَارَا (سامونڊي ٤/٦)= اوڏر تي ورتل.

● اڏارڻ= اڏارو وڻڻ.

ـ اُڏارئا (گهاتو ۹/۱)= مون اڏارئا، مون اڏارا ورتا. (منهنجي اهڙي سقيم حالت جو مچڙيون به اُڏاريون ورتم).

اڏامڻ= زور سان مٿي ايرڻ.

ـ اُڏاٽو (سنهٽي ۲/۷)= ايري مٿي ٿيو، مٿي جدا ٿيو.

ـ اُڏاٽي (آبري ۱۳/۵)= پَرَکَا ڏيئي مٿي مچ ٿي.

● اَڏَرنڌَر (آبري ۲/۸)= بنا ڪنهن ٽيڪ يا آڌر جي، بي واهي، بي مددگار.

● اُڏمڻ= گهٽي پاڻيءَ جو مٿي چاڙهه ڪرڻ. اُڏما ڏيڻ، ڪڪر جو اُڏمو ڏيئي وسڻ.

ـ جي اُڏمِئو اَڄ (بلاول ۹/۱)= جيڪڏهن (هيءَ ڪرم جو ڪڪر) اڄ گوڙ ڪري مٿي چڙهيو.

ـ اُڏمئا، اڏميا (آسا ۱۲/۶، مارئي ۶/۱۱)= اُڏمن ۾ آيا، اُڏما ڏناٺون.

ـ اُڏمئو اوڙاهہ (بلاول ۱۰/۱)= سمنڊ جو اوڙاهہ پاڻي اُڏمي مٿي چڙهيو. ('اوڙاهي' = سمنڊ جو اهو وڏو خوفناڪ چاڙهه جيڪو ايري ڪنارا ٻوڙي. سخي ائين سخاوت ڪئي جو ڄڻ اوڙاهہ اڏمي پيو).

● اَڏوتي (سنهٽي ۱۹/۱)= اڻ ڌوتل، ميري، ناپاڪ.

● اَڏ (سنهٽي ۱۲/۱۰)= جَهل (جنهن کي جهلڻ سان بچاءُ ٿئي).

ـ اَڏ مَ مَنَهين (ڏهر ۱۰/۱)= مَنَهن نہ اڏ، اَجها نہ اڏ.

● اڏامڻ= اڏرڻ.

ـ اُڏءِ (بروو ۲/۲، ڪارايل ۱۶/۲)= اُڏامي وڃ، اُڏر، اُڏري وڃ.

● اُڏڻ= ٺاهڻ، تعمير ڪرڻ.

ـ اَڏئو اَڏيندين ڪيترو (ڏهر ۹/۱)= ڪيترو پيو وري وري ٺاهيندين.

● اَڏي (ڪلياڻ ۲۳/۵)= ڪاٺ جو وڏو مضبوط ٽڪرو جنهن تي گوشت يا مڇي وڍجي ('ننڍي اڏي' جنهن تي گاهہ جي ڪُتر ڪجي).

ـ اَڏيءَ سِرُ ڌَري (ڪلياڻ ۲۲/۵)= اڏيءَ تي سِرِ رکي.

ـ اَڏين وَٽِ (ڪلياڻ ۲۳/۵)= اڏين لڳ، بلڪل ويجهو (ڪسڻ لاءِ اڏين تي سر رکڻ وارا آهن).

● اِڏيَارَ (ڪلياڻ ۲/۲)= ياري ۾ اڏ ڏيندڙ، اڻ-يار (جيڪي ياري ۾ نہ آهن).

● اُڏڪو نہ لَهي (سامونڊي ۲/۱)= دل جو ڊپ نہ لهي، اندر جي ڳڻتي نہ لهي.

ـ اُڏو (ڏهر ۱۰/۴، ڪاپائتي ۱۰/۲)= 'ادڪو' خوف، خطرو، ڊپ.

● اَڏنگا ويڻَ (مارئي ۵/۹)= بي ڍنگا ڳالهاءِ، طعنا.

● اِذا جاءَ' نَصرُالله (مارئي ۱۲/۱۰)= جڏهن الله جي مدد ٿي= قرآن شريف جي سُوره 'نَصر' (جا پهريان لفظ).

● 'اِذا زُلِّ' (مارئي ۱۲/۱۰)= اذا زُلزِلَت الارضُ = جڏهن ڌرتي ڏٻائي ويندي (قرآن شريف جي سُوره زلزال (نمبر۹۹) جو پهريون لفظ ۽ ٻئي جو پاڱو) .

● اِرادي (سنهٽي ۵/۸، ۶/۸)= تقدير، اصل جي امر.

● اَرتو (راڻو ۷/۱)= رَت ڳاڙهون، رت وارو.

ـ اَرتو اَڪين مَان (رامڪلي ۱۷/۴)= رت ڳاڙهان ڳوڙها اکين مان.

ـ اَرَتو اکيين (راڻو ۷/۲)= ڳاڙهو رت ڳاڙهون پاڻي سندن اکين ۾ آهي (رت جا ڳوڙها پيا ڳاڙين).

ـ اَرَتي ڳاڙهون (رامڪلي ۵/۳)= رت ڳاڙهون، رت وارو (پاڻي) اکين منجهان پلٽين (اوتين) ۽ هارين.

● أَرِٽُ= چرخو.
ـ ارِٽ ڪنيو(بروو ٢/١۴، ڪاپائتي ١/١٧)= چرخو ڪنيو، چرخو ڪتڻ بند ڪري، ويڙهي ڪنيو.
ـ پنهنجي اَرِٽِ (سامونڊري وائي ٢/٢)= پنهنجي آتڻ تي، پنهنجي گهر ۾.
ـ اَرٽَ مالَ (ڪاپائتي ١/٧)= چرخي جي مالهه، چرخي جي مٿين گولائي ۾ واٽيل سٽ.
● اَرداسُ= عرضداشت، عرض.
ـ اَرداسَ ۾ (آسا ٢/٦)= عرضداشت ڪندي، ادب سان سوال ڪندي.
ـ اَرَداسُن ڪري (مارئي وائي ١/٧)= عرضداشتون ڪري، سوالَ ڪري.
● اَرڏا (معذور ٣/١) ڏکيا.
● اَرَڪِ (سري راڳ وائي ١/١)= رک کان سواءِ، رک رکاءُ نه ڪندڙ بي صبرا، پرهيز کان سواءِ، بي پرهيز.
اَرَڳِ (آبري ١/٦)= الڳ، جدا، ختم.
ـ اَرَڳِ ٿِيا (ڪلياڻ ١/٣٢)= الڳ ٿيا.
ارَمَق (مارئي ٧/٨)= پٽولا پٽ چير، پانڊاڻ، ارغچ، اهي سڀ قيمتي ڪپڙن جا قسم.
● اَرو (آبري ٩/وائي-١)= اَرَڙو، جتي وهندڙ پاڻي نه پهچي.
● اَرواحَ (سارنگ ١/٨)= روحَ.
اَروٽِ (برو ٢/٩)= اَٽوٽ، اکين ۾ پاڻي نه هئڻ ۽ سُڪڻ واري حالت.
● اَروٽُ (ڪلياڻ ۴/٢٧)= ('روٽ' (پڪل ماني) جو ضد) اڻ پڪل، ڪچو.
● اَريجُ (ڪارايل ٣/۴)= جتي ريج نَه هجي، سڪل ڦٽل زمين، خشڪ زمين.
ـ اَريج ۾ (مارئي ٨/٢٥)= انهيءَ اريج جي بوءِ کان سواءِ، [هت مارئيءَ جي خوشبوين ۾ اکين ۽ نڪ مان پاڻي ڳاڙيم.]
● اواڻ= اتڪائڻ، ڦاسائڻ.
ـ اَڙَائي (آسا ٢/وائي-١٠)= اتڪائي، ڦاسائي.
ـ اَڙائينسِ (ڪنيات ۴/١۴)= ڦٽينس.
ـ اَڙِيا (بلاول وائي ٢/١)= ڦاٿل، آزار ۾ ڦاٿل، گناهَن جي سزا ۾ آيل.
ـ اَڙِي (ڪنيات ٢/٢٠)= اٽڪي، ڦاٿي.
● آزارُ= تڪليف- اهنج، اوکائي، عذاب، مصيبت.
ـ آزارِئا آجا ڪِئَا (بلاول ٢/٥)= جيڪي آزار ۾ هئا، تن کي آزار کان آجو ڪيو، جيڪي قيد بند جي سختي ۾ هئا تن کي آزاد ڪيو.
● اَزَلُ= وقت جي شروعات جي تخيل کان اڳ، 'اڳ' جي هر تخيل کان اڳ، ابَد جو ضد.
ـ ازل ۾ (ڪلياڻ ١/٩)= ازل کان: انگ ازل ۾= ازل جو لکيو.
● اُسَاٽَ (حسيني ٧/وائي-١)= اُڃ، خشڪي ۽ تپش.
ـ پَسِي اُڃ اُساٽ (ڪوهياري ٥/٧)=اُڃ جي خشڪي ۽ تپش کي سهي، ڏاڍو ٿڪي.
● اَسَارِ، اَسَارِي (يمن ٦/وائي)= جنهن کي سار نه ٿئي، سڄاڳي نه ٿئي، جيڪا بي اوني ۽ غافل هجي.
ـ اَسارا (رامڪلي ٢/١١)= بي خبرَ، بي حس، غافل.
ـ اَسَارَنِ (ڪوهياري ١/١٧)= ويسرن، بي خبرن.
ـ اَسارَنِ تان (سري راڳ ٢/٥)= جيڪي غافل ٿي ستا تن تان، جيڪي سڄاڳ نه هئا تن مٿان.
ـ اَسَارَن کي (آسا ٧/وائي)= ويسرَن کي، غافلن کي.

ـ أَسارِي (سامونڊري ٢/٢٢، کوهياري ١٦/١، سهڻي ٩/٦)= ويسري، بي خبر.
● أَسَان اولاڻو (آبري ١٢/١١)= اسان لاءِ ڏکيو سڏ، اوراڻو، روڄ راڙو، رنج، پٽ پاراتو.
ـ اسان پَنڌُ پرين ڏي (سنهڻي ١٦/٤)= اسان جو پنڌ پنهنجن پرين ڏي.
ـ اَسان سَري نہ اَنَ ري (ڪلياڻ ٢١/٤)= اسان عاشقن جي محبوب کان سواءِ ڪا ڪار سرلي ڪانہ ٿي (نٿي ٿئي)، گهڙي بہ سندس محتاجي کان سواءِ نہ گذري (۽ نٿي گذري).
● أسانهين (سنهڻي ٤/٢، مارئي ١٩/٢)= اسان جي ئي.
● اَسبابُ (ڪلياڻ ٢/٤)= (اصل عربي لغت موجب 'سَبَبُ' جو جمع اسبابُ) سبب، ڪارڻ. (سنڌي اصطلاح ۾ 'اسباب' ،اسم جنس) گهڻيون گڏ انوکيون شيون، گهڻو سامان، سڄو نظارو، عجب رنگ، عجب پسارو ۽ لقاءُ.
● أستخوان (بروو وائي ١/٢)= هڏو (غالباً مولانا رومي ڏانهن منسوب بيت وارو خيال تہ:
مَن زِقران مغز را برداشتيم -استخَوان پيش سگان اندا ختيم
(اسان قرآن جو مغز کنيو، باقي هڏا ڪتن آڏو اڇلايا).
أسرڻ= اپرڻ، مٿي ٿيڻ، وڌڻ.
ـ أسِري (سري راڳ وائي ١/٤، سنهڻي ١٠/١٠)= جذبي سان مٿي چڙهي، اڀٽي وڃي، مٿان پَرَ ڏيئي.
● أسڙڻ= اس ۾ پڪڻ، ڪاڙهو سهڻ.
ـ أسڙان (گهاتو ٧/١)= اُس جو ڪاڙهو سهان.
● اَسُک= ڏک، ايذاءُ.
ـ اَسُک جَن (رامڪلي ١٧/٥)= جن لاءِ اسک (ڏک) آهي.

● اِسلامُ (ڪلياڻ ١٢/٢)= الله جي آڏو سر سجدي ۾ ڪرڻ.
● اِسم (رامڪلي ٧/وائي-٢)= الله جو اسم ذات.
● أسن ۾ آئي (آبري ٦/٨)= ڪاڙهي گداز ڪئي، ڳاري.
● اَسُور (ڪنيات ٢٢/٢، ڪنيات ٢/٣، رامڪلي ٢/٤) = اسر جو، پرڀات کان اڳ.
● أسونہ (ديسي ٢٠/٧)= اڻ سونهين.
● آسُونهِين= اڻ ڄاڻن، ناواقفن، جيڪي سونهيون نہ هيون.
ـ أسُونهِين جِي (آبري ٧/٦، ٢/٨)= بي خبرين جي، اڻ ڄاڻن جي.
● أسُئي (ڪوهياري ١٢/٦)= اڻ- سُئي، اَڻ سُئل، جيڪا سُئل پَٽَل نہ هُجي، گهٽ ڄاتل سڃاتل.
● اسِي اَکِين هَوءِ (آسا ٥/٧)= اسي اکيون هُجَن.
● اَسِي ڪوهَ (ڪنيات ١٣/٥)= اسي ڪوہ (اڱڻ اسي ڪوہ= گهر جو اڱڻ بہ ان لاءِ اسي ڪوہ آهي).
● اشارَتَ (ڪلياڻ ٢٢/١)= 'اشاري' ۾ سمايل معني، معنوي مام، ڳجهارت.
ـ اِشارَتُون (آبري ١/١١، رامڪلي ٣٤/٢)= اشارن ۾ ڏنل اهڃاڻ، اشارن ۾ رازن رمزن جون ڳالهيون.
ـ اِشارَو (يمن ٥/وائي-١)= نظر جو، اکين جو، آگر جو (اهڃاڻ).
ـ اشارو آگُرَ جو (سورٺ ١١/٢)= آگر جو اشارو.
● اَصغرَ (بلاول ١٣/٣)= ننڍو (گناهہ).
● اَصُلِ (ڪلياڻ ٣٩/٤، ٤/٥، ڪنيات ١١/٣)= اصل کان وٺي (جڏهن کان 'عشق' ۽ عاشقن جو سلسلو شروع ٿيو).

ـ أصُلَ سَندي آسَـري (ذَهر ٥/٤)= اصل اڳ واري آسـري تي (تہ اتي سندن چـاروهونـدو ۽ اتي ڪـين ڪا تڪليف نہ پهچندي).

ـ أصُلِ لِکئو أنگَ ۾ (راڳو وائي ١/١)= اصـل ڪـان، شروع ڪان جيڪو انگ قضا جي قلم لکيو.

أصلِ هِئي ايتَـرِي (بلاول ٢/١٣)= اصـل ڪـان، منڍ ڪان، ماڳهين هئي ايتري.

● أصِيَن (ديسي ١/١٠)= اصل نسل ۾ اشراف.

ـ آهَرَ تو أصِيلَ (راڳو ٥/٢)= تنهنجي آسري تي، اي عالي نسب وارا، اي وڏي مان شان وارا، وَڏَ- وَڙا!

● اِعرابَ= جملي ۾ لفظ جي آخري حرف واري زير زبر جيڪا بدلجي.

ـ اِدغَـامين اِعرابَ (سنهڻي ١٢/وائي-١)= اعـراب جِي 'ادغام' واري صورت.

● اِعرابِي (مـارئيَ ١٠/٧)= شهر ڪـان پري ٻاهر ٻَر جو رهندڙ، بدوي.

● اِعَراف' (مارئي ١٠/١١)= قـرآن شريف جي سُوره نمبر (٧) مـعنيٰ: (اسم خـاص) مـاڳ جـو نالو، (اسم عام) بلند مقام، بلنديون.

● أعليِ (ڪلياڻ ١/١)= مڙني ڪان مٿاهون.

أفعالَ (پرڀاتي ١/٨)= نمونا، ڪم.

أڪُ (مارئي ٨/٦)= وڻ جو هڪ قسم.

ـ أڪَ ڦُلاريا (ذَهر ٢/١٢)= أڪَ جا وڻ وڏي وڏا ٿيا ۽ ڦلـڙيون ڪيائون.

أڪَاجِ (آبري ٤/١٢، مـارئي ٩/٤)= سَڪَـاجَ جـو ضد، نڪار، ڪم سولو نہ ڪندڙ.

● أڪارڻ= پاڻيءَ مان تِپائي ٻئي طرف ڪرڻ.

ـ أڪـارِئو (يمـن ٥/وائي-١)= فـــراق ۽ غـم واري درياء مان تپائي ٻئي پار ڪريو.

ـ أڪارِيين (سنهڻي ١/١٤)= لنگهائين، سلامتيءَ سان ٻئي پار پهچائين.

ـ وڻا أڪري (ذَهر ٤/١٥، مارئي ١١/٦)= لنگهي وڻا.

● أڪَبَر (بلاول ٣/١٤)= وڏو اعليٰ، وڏو (گناهہ).

● أڪثـر (ڪلياڻ ٢/٢)= گـهڻا، هڪ ڪـان زياده (هڪ محبوب بدران هِنَ سان هُنَ سان ۽ گهڻن سان، الله واحد بدران بين غيرن سان).

● أڪرڻ= پاڻي يا ڪنهن گهٽ ۽ گهيڙ مـان لنگهي ٻاهر ٿيڻ.

● أڪَندَ = سڪ.

ـ سَجَڻَ جِيءَ أڪَندَ (ڪنيات ٢/٨، سنهڻي ٢/١٥)= سجڻ جي سڪ سببان.

ـ أڪَنِڊِيَا (آبري ١/٢٠)= گهڻي أڪيرَ ۾ پِئا، ڪين گهڻي أڪير ٿي.

ـ أڪَنِڊِئو (سارنگ ١/٦)= أڪندِ ۾ اچي، سڪندي.

ـ أڪَنِڊِيلي (ڪنيات ٢/١٢)= اڪند ۾، سڪ ۾، سڪايل.

● أڪَنڊِيَنِ= سِڪندين، سِڪ وارين.

ـ أگَڻِ أڪَنِڊِيَنِ (ڪنيات ١/١)= سڪ وارين جي اگڻ تي.

ـ أگڻ أڪَنِڊِيـين (راڳو ٦/٧)= سڪـايلنُ (جي اگڻ تي آئا).

● أڪيرڻ= أڪير ۾ رهڻ، أڪير ڪرڻ، سڪ ٿيڻ.

ـ أڪِيرِئو (مـارئي ٥/٢٦)= اڪير ڪئي، سڪ ۾ سنڀارئو.

● أڪيلِ (ڪارايل ٢/١١)= فعل 'اڪيلڻ' مان امر. ڪنهن شيءِ ڏي اڪيلڻ= پر ڪرڻ، چاهڻ، أڪير.

● آکِ آشـهَـد (آسـا ۴/۹)= 'اشــهـد' واري اک (اشهد= شهادت جي کلمي جو مخفف). پاک ديدار واري اک.

● آکا (آسا ۳/۸)= ڏاٿا (جيڪي شاديءَ وقت گهوٽ کي هڻن).

● آکا (سامونڊي ۴/۱۴)= داڻا جيڪي پيڻا طور پاڻيءَ کي ڏجن. داڻا جيڪي خيرات طور ڏجن (ڪچ جي ٻولي: فقير کي اکا ڏي تہ وڃي).

● آکتا (سامونڊي ۱/۱۹)= نڪتا، پُهتا، اڳتي وڌي ويا.

● آکـتـيـون (سـارنـگ ۴/۱۹، سنـهـڻي ۱۰/۸)= نڪتيون، پهتيون.

● آکَرُ (مارئي ۴/۱۰)= انگ، لڪير.

ـ آکَرُ (يمن ۵/۱۹)= حرف (جنهن مان لفظ جڙن ٿا).

ـ آکـرُ (ڪنيـات ۵/۷)= ڳـالهـ (کِهڙي آکرِ= کهڙي ڳالهہ جي ڪري.)

ـ آکَرُ أهوئي هيڪڙو (يمن ۵/۱۸)= سـڀني ۾ سڀ اکر اهو هڪ الله جي نالي وارو 'الف'.

ـ آکَرُ آئيو (يمن ۵/۱۹)= حرف پيدا ٿيو، لفظ جو بڻ بڻيـاد پيدا ٿيو، جـتـان ڪنهن بہ ڳـالهہ، معنيٰ يا مسئلي جي حقيقت ۽ اصليت پيدا ٿي.

ـ آکَرَ چتي هيڪڙي (يمن ۵/۵)= هڪڙي اکر کي چِهڻ سان، هڪڙي ئي اکر تي آڱر رکڻ سان (۽ ان کي سمجهي پڙهڻ سان).

ـ آکَرُ مون آيـاڳُ (مـارئي ۴/۱۰)= منهنجـو آيـاڳ (بدبختي) وارو انگ اٿين آهي.

آکَرَ هيڪَڙي (ڪلياڻ ۵/۱)= هڪڙي اکر وارا، ساڳـئي اکر وارا، ٻنهي ۾ ڪو فرق ڪونهي (سورءِ سختي جي لحاظ سان)، ساڳي ڳالهہ.

ـ آکَــريــن (ڪــاهــوڙي ۱/۱)= اهيـجــائـين (اهڙي اڪرين= اهڙي اهيجائين، اهڙين پارين).

● آکَڙِين (بروو ۲/۹)= اکين کي.

ـ آکَڙِيُون أوڙاهہَ ۾ (ڪارايل ۱/۲)= نظر اونهين پاڻي ۾.

ـ آکـڙِيُون لوهي (آسـا ۳/۳)= اهي اکـڙيون (جن تو کي موهيو آهي).

ـ آکِڙِيُون ڪَٿي (آسا ۳/۸)= پنهنجيـون اکـيـون سامهون ڪٿي.

ـ آکَڙِين خوراڪَ (حسيني ۶/۱۲)= منهنجي اکڙين جو قوت.

● آکَلِي (ڪاپائتي ۲/۱۱)= آکـڙي.

ـ آکورٽو (يمن ۱/۵)= اکوڙي، ادوڙي، توڙي.

ـ آکَڙِيا (ڪاپائتي ۱/۷)= ٻرا ٽٽا ۽ لڏي نڪري پيا.

● آکـيــان (سـارنـگ وائي ۳/۱)= اکـيـون، اکين ۾ (محبوب جي).

ـ آکـيـين ڪِينَ پَسَنِ (آسـا ۱/۲۰)= (ڇاڪاڻ جو) اکين سان تہ ڏسي نہ پيا سگهن (جو جلد سجاڻي وٺن).

ـ آکِين ۾ موريسر پوڻ (يمن ۲/۲۲)= ڏسڻ ۽ سڃاڻڻ واري نظر گهٽجڻ، بصيرت ۾ نقص پيدا ٿيڻ.

ـ آکِين مَنجِهہ أکَنڊَ، مُياَئِي ميهارَ ڏي (سنهڻي ۱/۲۶) = مرڻ بعد بہ سنديس اکين ۾ ميهار جي سڪ.

ـ اکيون اوڏاهين ڪَٿي (يمن ۶/۱۶)= عاشق اکيون اوڏاهين ڪٿي، نگاهون نظرون اُن طرف ڪري.

ـ آکـينئُون اوڏو آهِ (آبري ۲/۱)= (الف) اکين کي اوڏو آهي، آڏو نظر ۾ آهي. (ب) اکين کـان وَڌيڪ ويجهو آهي.

- اَکيُون پَنھِنجيءَ مَتِ (آسا ٢/٢٠)= اکيون پنھنجي سوچ ۽ ارادي واريون.
- اکيون ... سڃين تہ سور لھي (راڳو ٨/٧)= تون اکيون کڻي ڏسين تہ سور لھي وڃي.
● آکرُ (راڳو ٣/٢)= خوشبوءِدار وڻ (جنھن جي ڪاٺي جا ذرا ٽانڊن تي ڪرن تہ خوشبوءِ دار دونھون ڪپڙن کي واسي ڇڏي).
- آگرِ اوڏو نہ وڃين (ڪنيات ٥/٧)= اگر واري خوشبوءِ دار وڻ جي ٽارين چرڻ لاءِ ان کي تون ويجھو ئي نہ وڃين.
- اگر چَندَن اُيري (رامڪلي ٦/وائي)= اگر ۽ چندن جي خوشبوءِ مٿي نڪري.
اَگلا (پرياتي وائي ٢/١)= اپالا، ڪوجھا.
- اَگلِڙي (ڪاپائتي ٥/٢)= ميري، عيبن واري.
- اَگلِي آهِيَان (ڏُهر ١/٣)= گپ لڳل، ميري آهيان.
- اَگلِي چَنِي (ليلان ١٥/١)= لوڪ اڃئو ليلان کي ميري مَٽي چني.
- اَگلِيُون (ليلان ٣/١)= ميريون. (اصطلاح طور) ويچاريون نماڻيون (جيڪي اڱ تو کي ويجھو هيون).
اَگُوچرُ (سري راڳ ٨/١)= اگھُون-چَرُ، معنيٰ وڏو گھڻو اونھو پاڻي. ('اگھون-چر' پڙھڻ وڌيڪ صحيح ٿيندو، پر جيئن تہ سيني رسالن ۾ 'اگوچر' آهي، انهيءَ ڪري متن ۾ پڻ اهو لفظ رکيو ويو آهي. 'جامع سنڌي لغات' ۾ 'اگوچر' جو اشتقاق هن طرح ڄاڻايل آهي: "سن. آ= نہ + گو= اندري + چر= جو ڏسجڻ ۾ نہ اچي. جو محسوس ڪري نہ سگھجي. الک. بي مثال، مخفي، لڪل"، اها معنيٰ هن بيت ۾ نٿي لڳي.)

● اَڱُونڌَرو (سارنگ ١/١، ٣/٩)= بي غمو، خوشيءَ وارو، خوشي ڏيندڙ ۽ گھڻو.
- اَڱُونڌَرِي (مارئي ٦/٥)= (اصطلاح طور) صاف سني (جنھن بابت ڪا ڳڻتي نہ هجي).
● اڱ (معذور ٦/٧)= اڱتي جو اڱواڻ.
- اڱ لڳو (معذور ٢/٢)= اڱ لڳيو.
- اَڱَ ۾ (يمن ٤/٥)= منڍ ۾، بالڪل شروع ۾.
- اڱَ وِسُرَلَ (ڏهر ٣/٣)= اڱ ئي اعتبار ۾ آندل، ويساھہ ڪرايل.
- اڱَ پَري (حسيني ١٢/١١)= ڪجھہ اڱتي.
● اڱانجھَو (آبري ٤/١)= گھڻو وڌيڪ.
● اڱانہَ (سنھڻي ٢/١٠)= اڱاهين.
● اڱاهُون (آبري ١/١٠، حسيني ٦/١١)= اڱتي پري، پراھُون.
- اڱاھُون (سورٺ ٦/١)= ڪافي دير اڱ، گھڻو اڱ.
- اڱاھُون آئيو (سورٺ ١٠/٣)= گھڻو وقت اڱ آيل آهيان.
- آئون اڱاهين آهيان (سري راڳ وائي ٢/١)= آءُ همت ۽ حوصلي سان اڱتي آهيان.
- اڱاهين (آبري ١/وائي-٢، ٣/٢) = اڱتي وڃي، اڱتي ٿي.
● اڱرايُون ڪَرين (يمن ٤/٣)=(بنا ڪنھن سبب جي ازخود) اڱواٽ حملا ڪرين، پاڻمرادو ڏاڍايون ڪرين.
- اڱرو (ڪلياڻ ٣٩/٤)= بنھا ۾ وڌيڪ، مُلھہ ۾ زياده، وڌيڪ قيمتي.
- اڱِري (مارئي ٧/٧)= وڌيڪ.
● اڱڙيون= اڱڙي جو جمع، ڪپڙي جو ڦاٽل ٽڪر.

ـ آڳڙيارو (مارئي ٢/١٩)= اڳڙين وارو، قاتل، جنهن کي اڳڙيون لڳل هجن.

ـ اُنَ تي اڳڙيُون (پورب ١/١٠)= انهن جي قاتل لباس تي اڳڙيون لڳل آهن، انهن جا لباس ليڙون ليڙون ٿيل آهن.

آڳهين (ڪليات ١/٨، ١/٢٠، سري راڳ ٣/١، مارئي ٥/١٣)= ڏرياٿين، مُنڍان، اصل ۾، اڳ ئي لکيل، اصل کان (جڏهن کان خلقيا). ازل کان.

ـ آڳهين هوند اَسُونه (معذور ١/٢)= هڪ تہ اڳهين تون اسونهين آهين.

● اڳتّان دوستن ڏِر (ڪليات ٤/١٦)= محبوبن جي آڏو سَٿِ، سندن آڏو اچل.

ـ اڳتان ڪَپُ (پرياتي ١/١٨)= زاري نيزاري ڪر (صدا ۽ ساراهہ ۾).

ـ مُعَلمُ ماڳِ نہ اڳتين (سامونڊي ١/١١)= ديسي ناڪٽا اڳتين ماڳ تي ناهن، اڳتين اوچ تي ناهن.

ـ آڳي (ڪليات ١/٢٢، ڪاموڏي ٢/٢٣)= اڳ، اڳ واري حيثيت ۾، 'قديم' (۽ نہ 'حادث') حيثيت ۾، گهڻو اڳ.

ـ آڳي انَ تَـڙَاءِ، اُنداهِيا ئي اُڪرَان (سنهڻي ١٠/١٩)= اڳي انهيءَ تـڙ تان تہ اونداهيءَ هوندي بہ اُڪرندي هَيس!

ـ آڳي تِيو (ديسي ١/٥)= اڳتي آهي جيڪو اوهان جي سنيال لهندو، اوهان جو آڳهُ آهي.

ـ آڳِيان (ڪليات ٥/٢٣)= اڳ وارا، اڳيان عاشق، اُهي عاشق جيڪي اڳ ۾ آهن، جيڪي اڳتي وڌي چڪا آهن.

ـ گها آڳيان، گهاتُو آڳيان (گهاتو ١/١٦)= اڳيان وڏا رَهَ، اڳيان گهاتو.

ـ آڳيان اُچي اوچَ (سري راڳ ٢/١١)= آڏو سهڻائي ٿئي.

ـ آڳيان هَنـُ مَرڪَبُ، اِيءَ قالي آڏو ڪيچ کي (ڪوهياري ٦/٨)= اڳتي وڌ کان نڪي سُسُ نہ ڪين سُسُت ٿيءُ، اها قيل قال ئي آهي جيڪا ڪيچ جي آڏو (رنڊڪ) آهي.

ـ آڳيان لاَلُ لَکَنِ (بلاول ٣/٣)= اهو لال، اهو گهوٽ (اڙو) لکن حملي ڪندڙن جي آڏو.

ـ آڳيان لَنگهي تِي لَجَ مَـري (١/١٥)= آڏو گهر ۾ تنهنجي گهر واري انهيءَ لڄ ۾ ٿي مري تہ تون پيو پنين، بين آڏو لنگهي انهيءَ لڄ ۾ پئي مري تہ سندس مڙس پيو پني.

ـ اڳياءِ (راڻو ٨/١)= تنهنجي اڳيان.

ـ اڳين (سامونڊي ٤/١٩)=اڳين نماز (ظهر) جو وقت.

ـ آڳينءَ پارَ (ڪنيسات ٥/١، ڏهر ٢/١٠)= اڳينءَ طرح، اڳينءَ وهڪَ وانگر ان ۾ اڳيون وهڪرو ڪونهي.

ـ اڳين عَادَتَ (يمن ٢/٢٦)= صبر سان نہ وهڻ واري اڳين عادت.

ـ اڳيون نہ آئو (ڏهر ٢/١٤)= جهڙو اڳ پرپور پاڻي ايندو هو، تهڙو نہ آيو. ('آئو' خاص لهجو آهي ۽ اڄ تائين ناري ۽ مٽي اتر- اوڀر ۾ ڳالهائجي ٿو).

● اڳهاڙَ (ڪاپائتي ٢/١٠)= اوگهڙ.

ـ اڳهاڙيءَ وِهانهُ، وئو ويچاري وسري (معذور ٢/١)= ويچاري اڳهاڙي، وهان (وارو ويس) ئي وساري ڇڏيو.

ـ آءَ اڳهاڙي (ڏهر ١/٤)= آءُ عيبن ۾ اڳهاڙي آهيان.

● اڳهامَنِ ۾ (بلاول ٣/١٠)= اڳهامن جي ملڪ ۾، انهيءَ ملڪ ۾ جتي اڳهامن جا راڄ هئا ('اڳهام' هڪ

ذات يا قبيلي جو نالو، هيءَ سخي ابڙو اکـھامن واري ملڪ ۾ رهندڙ هو، يا اتي جو سردار هو؟)

● اکِھي اکھائي (يمن ۲۵/۱)=عاشقن جي بيماري واري حالت محبوب وٽ مقبول پئي، هو پاڻ ڏکارا ٿيا.

● اکـھائي سگھا ٿيـا (يمن ۲۱/۲) = هوند بيـمار صحت ياب ٿيا (جي هو طبيبن وٽ صبر ڪري وڃنا).

ـ اکھن (يمن ۳۰/۲)= بيمارن.

● اکَھٽَ (گھاتو ۶/۱)= گھٽائي، پيھت.

ـ اکَھٽَ (ڪاپائتي ۱۴/۲)= سُٽ جو سودو.

● اکُھٽا (سنهٽي ۵/۱۰)= رنجيا ۾ سوڙها ڪيا.

● اکھورَ (گھاتو ۱۷/۱)= اهڙي ڏکي جاءِ جتي گھور ڪرڻ (مڇي مارڻ لاءِ ڦرڻ) نهايت ئي مشڪل هجي.

ـ اکھورَ گھورِيائُون (گھاتو ۱۷/۱)= نهايت ئي مشڪل ماڳ تي وڃي مڇي ڳوليائون ۽ مارِيائون.

● اکُھوني گُھونِ (ڏهر ۳/۲)= وڏي ۾ وڏي همت وارو.

● اکھڻ= اکھ ٿيڻ، قبول پوڻ، وکامڻ.

ـ اکھيو (ڪاپائتي ۲۱/۱)= ٿلهو سنهو سُٽ اکھيو، ٿلهي توڙي سنهي جو اکھ ٿيو، مُلھ ٿيو.

اَگَ (سامونڊي ۷/۳، آبري ۸/۷، ديسي ۴/وائي-۲، حسيني ۹/۷، راڻو ۸/۳)= انگ، عضوا، جسم ۾ جان.

● اگارَ (يمن ۸/۴)= اگرَ.

ـ اگارَنِ (يمن ۱۵/۴)= انهن اگارن کي.

● اگڻ= گھر جو صحن.

ـ اگڻِ اُڪَنڊِيَنِ جي (ڪنيات ۱/۱۰)= سڪايلن جي اگڻ تي.

ـ اگڻِ آءُ اُڪَنڊِيين (راڻو ۷/۶)= سڪايلن جي اگڻ تي آءُ.

ـ اگڻِ آرِيءَ ڄَامَ جي (آبري ۷/۱۱)= آري ڄام جي اگڻ تي.

ـ اگڻِ آهن (رامڪلي ۲/۷)= اگڻ تي آهن.

ـ اگڻِ آئيـا (يمن ۱۴/۶، ۲۳/۶)= ڪلالڻ جي اگڻ تي آيا، مَنهن ۾ ميخاني تي آيا.

ـ اگڻِ آيا نـه سَهان (رپ ۲/۲)= اگڻ تي آيل سهي نٿي سگھان (ادب ۾ هيبت ۾).

ـ اگڻِ اُپِيَان (حسيني ۱۸/۴)= اگڻ تي بيهان (هاڻي ڪَن جي اگڻ تي وڃان).

ـ اگڻِ اَماني، شالَ ڪيچِينِ جِي ڪا مَرَٽِيي (ڪوهياري ۷/۳)= ڪيچين جي اگڻ تي (سندن سامهون) شال ڪا بي مُهت ۾ بي ماني نه ٿئي!

ـ اگڻِ اوتارا (آبري ۸/وائي)= اگڻ تي آسـتانا، ٿاڪ، رهايشون رهائيون ڪچهريون.

ـ اگڻِ تازِي (سارنگ ۱۰/۲)= اگڻ تي تازي گھوڙا.

ـ اگڻِ ڪوڙئا (يمن ۱۲/۲)= منهنجي اگڻ تي ڪوڙئا، منهنجي صحن تي ڪوڙئا، منهنجي (گھر جي) در جي سامهون ڪوڙئا.

ـ اگڻَ مَتي (ڪلياڻ ۱۲/۵)= صحن متي، سڄڻ جي اگڻ تي سامهون.

ـ اگڻِ مُون اَفسوس (حسيني ۲/۸)= منهنجي اگڻ تي مون کي غم آهي، منهنجي اگڻ تي غم ڇانيل آهي.

ـ اگڻ نه سـهـان (ڪنيات ۱۰/۱)= مـون وٽ هت منهنجي اگڻ تي اچڻ سو نه برداشت ڪريان (سندن اها تڪليف آءُ برداشت نٿي ڪري سگھان).

● اَلَ (سامونڊي ۴/۳)= وِڏ، ذاتي نقص.

● اَلا (مارئي ۱۴/۲)= يا الله.

● ألا (يمن ۴/١٢، رامڪلي ٢/٣٢)= ٻاڦ جا الان، ٻاڦ جون ڇپيون.
● آلاپُون (ديسي ٦/١٦)= سڏ جون تواريون، ڪوڪارون.
● الارا= چوٽون.
ـ ڏنم الارا (ديسي ٦/١۴)= چوٽون ڏنيم، همت سان چڙهيس.
● الا اللهُ (ڪلياڻ ١/١٠)= سواءِ الله جي، بس هڪ الله.
● اَلله (ڪلياڻ ١/٢٨)= الله پاڪ جيڪو حياتي ڏيندڙ آهي، ۽ جيڪو موت، قضا ۽ تقدير جو مالڪ آهي.
ـ اَللهَ اوتازي، مُنڌَ ماروءَ جي ميڙيين! (مارئي ٩/٦)= يا الله، هيءَ منڌ ماروءَ جي ماڳ تي (ماروءَ سان) ملائين.
ـ الله توهار (سنهڙي ١/١٨، ٣/وائي-١)= يا الله تنهنجي مدد آهر ۽ آسري تي (هيءَ ڪم ڪريان ٿو).
ـ اَللهُ جِنَن نالو، (ڏهر ١/٧)= جنن جو تنهنجو نالو ئي 'اَلله' آهي. ('اَلله' ذاتي نالو آهي خالق جو. لغت جي لحاظ سان اصل لفظ جي معنيٰ 'پيار').
ـ الله لڳ (ڪنيات ٣/٢)= الله واسطي.
ـ اَلله لَڳِ اُهيڃاڻ (ڪوهياري ٣/وائي-٢)= الله ڪارڻ ڏسِ.
● اَلاِنسانُ سِرِيَ وَآنَا سِرِہٗ (ڪلياڻ ١/٢۴، سورٺ ۴/١۴) = (صوفين سالڪن جو مقولو ته) 'انسان منهنجو ڳُجهه آهي، ۽ آءٌ انسان جو راز آهيان.'
"الاهِي توهارَ" (سنهڙي ١/١٨)= "الاهي توهار" ڪري ڳُڻڻي= يا الاهي! تو آهار آهيان، تنهنجي مدد جي آسري آهيان. (ساڳي معنيٰ ۾ ڪم شروع ڪندي چوندا 'اللهَ توهار= يا الله تنهنجي مدد جي آسري سان (هي ڪم ڪريان ٿو).

● اَلبيليون اُٿينِ (مارئي ۴/١٩)= البيليون ٿيو اٿن، ڏک ۽ ستر ڪان بي فڪريون ٿيو، پنهنجي مرضيءَ سان ننڊ مان جڏهن وڻين تڏهن اٿن.
● اَلتائِبُ (سري راڳ ١/١۵)= (اَلتائِبُ مِنَ الذنبِ كَمَنْ لا ذَنبَ لَهُ)= گناه کان توبه ڪندڙ، گناه نه ڪندڙ جهڙو آهي.
● اَلتَحياتُ لِلهِ وَالصلواتُ وَالطيبَاتُ (سورٺ ٣/٢)= سڀ ساراهون هڪ الله کي ۽ صلواتون ۽ مرحبائون (نبي سونهاري کي).
● اَلتِيَم (آسا ۵/٨)= چيم، سڄڻ کي جيڪا ڳالهه چيم.
● اَلَنا (راڻو ٨/١٢)= لهي ويا (رهائيون ڪندي).
● اُلِتي (يمن ١/٩، آسا ۴/٦)= اُبتي، ظاهر ۾ اُبتي.
ـ اُلِتي ڳالهه (آسا ٦/١)= اُبتي ڳالهه، مخفي معنيٰ واري ڳالهه.
● اَلَذِينَ آمَنُوا وكانُوا يَتقُونَ (آسا ٦/١٧)= جن ايمان آندو ۽ جن تقويٰ (پرهيزگاري) ڪئي (پاڻ کي هر گناه کان بچايو).
● اَلستُ بِرَبِكُمْ (يمن ١/٦، مارئي ١/١٠، سنهڙي ٨/٢، ٨/٨)= (قرآن شريف جي سوره نمبر (٧) 'اعراف' جي آيت نمبر - ١٧٢)= جڏهن ورتو تنهنجي رب بني آدم کان، سندس پُٺين مان انهن جي اولاد کان، ۽ اقرار ورتائين انهن کان انهن جي جانين تي: "ته ڇا نه آهيان مان توهان جو رب، چيائون هائو، اسان اقرار ڪيو! (پوءِ) متان چئو قيامت جي ڏينهن ته اسان ان کان بي خبر هئاسون".
● اَلسلامُ عَليكَ اَيهَاالنَبِي (سورٺ ٣/٣)= اي نبي توتي سلام.

● اَلعِشقُ حِجَابٌ بَینَ العَاشِقِ وَالمعشُوقِ (آبري ۱۶/۷)
=عاشق ۽ معشوق جي وچ ۾ عشق حجاب (پردو) آهي.
● اَلعِشقُ نارٌ(آبري- ۱۳/۵) الخ= عشق آگ آهي:
اهو جڏهين دلين کي لڳي ٿو ته محبوب کان سواءِ پيو
سڀ ساڙي ڇڏي ٿو.
'الف' (ڪلياڻ ۹/۳، يمن ۴/۵، ۱۲/۵، ۱۴/۵،
رامڪلي ۱/۲، ۳/۳)= (صورتخطي جي لحاظ سان)
لفظ 'الله' جو پهريون حرف،(معنوي لحاظ سان) الله
تعاليٰ جي وحدانيت، هيڪڙائي، توحيد واري حقيقت.
● اَلفِراقُ اَشَدّ مِن الموتِ(آبري- ۹/۵)= فراق موت
کان وڌيڪ سخت آهي.
●آلکَ (يمن ۱۷/۵، ڪاموڏ ۲/۱، رامڪلي ۸/۴، ۸/۶)
=جيڪو لَکاءِ ۾ ناهي، جنهن کي لَکي نه سگهجي
جنهن کي ڏسي نه سگهجي= ڏٺي تعاليٰ، الله پاڪ.
● آلکَ سِين(رامڪلي ۸/۶)= ڏٺيءَ سين.
●اِلماس(راڻو ۵/۳، پورب ۲/۲)= هيرا (نهايت
چمڪدار ۽ سخت ۽ تکا ٿيندڙ) اصطلاحي معنيٰ:
سچ سچي حقيقت.
● اِلمَاسِين جِهَا(آسا ۱۴/۴)= جيڪي الماس جهڙا
هئا، جيڪي هيرن جهڙا سخت هئا.
● اُلوهيت = هيڪڙائي حق.
ـ آيا اُلوهيت ۾ (رامڪلي ۱۰/۳)= 'الوهيت'
واري منزل ۾ آيا 'هيڪڙائي حق' ۾ محو ٿيا.
● اَلهڙ (آساه ۱۵/۵)= نئون سيکڙات.
● اُلهڻ= لهڻ (سج، چنڊ، تارن جو)
ـ جِنان اُلهي اُبِري (آسا ۲/وائي-۲)= جنهن جاءِ کان
لهي ابري ٿو.

ـ اُلهي (ڪنيات ۸/۵، حسيني ۴/۱، آسا ۲/وائي-۲،
سنهڻي ۱۹/۱۱)= لهي.
● اُلير (ڪوهياري ۴/۶، رامڪلي ۱۷/۵)= پڙڪو
ڏيئي اٿڻ، چرڪ ڀري اٿڻ، ڪڙو ٿي ٻيهڻ، هاءِ هاءِ
ڪري اٿڻ. اُچانگ (ڦڙتيءَ سان اُٿي ڪڙو ٿيڻ).
● اُليڙڻ (سامونڊي ۱۴/۳)= ڌوڏڻ (اليڙڻ نه ڏي=
لوڏي ڌوڏي ٻاهر ڪيڻ نه ڏئي ته متان ٻيڙي رواني ٿئي).
● اَمَارو (سامونڊي ۳۲/۱)= پوري پڪي ارادي
وارو ترت سانباهو.
● اَمرُ (سنهڻي ۵/۸، مارئي ۲/۶)= (سنڌي اچار
موجب)= حڪم الاهي، تقدير
ـ ايءَ اَمرُ الاهي (سنهڻي ۶/۹)= اهو الاهي حڪم آهي.
ـ اَمرُ ڪي (ديسي ۱۲/۱)= لکيي کي.
ـ 'اَمرُ' اوڏي (ڏهر وائي ۱/۱)= لکيي کي ويجهي.
● اَمَن (مارئي ۸/۱۰)= صلح سانت (جتي ڪربه
فساد نه هجي).
ـ اَمَنُ اَمانا (سري راڳ وائي ۱/۲)= امن امان،
سلامتي ۽ حفاظت.
ـ اَمَنُ ڏِيو (سورٺ ۷/۱)= امان ڏيو، پناهه ڏيو
(اصطلاح طور) مان ڏيو ۽ مراد پوري ڪريو.
● اَمانَا (مارئي ۱۶/۹)= اَمن کان سواءِ.
● اَماڻ (مارئي ۱۹/۳، سنهڻي ۵/۱۰)= امانت.
ـ "آهي اِت اَماڻَ (آبري ۶/۵) = (اماڻ= امانت
طور دفن ٿيل) سيني جي جان يا حياتي هن جهان ۾ جڻ
اماڻ آهي: اصل ماڳ اڳيون جهان آهي.
● اَماڻڻ= سونهون ٿي ڪنهن کي روانو ڪرڻ.
ـ مون اَماڻ (سنهڻي ۵/۳)= مون سان گڏجي هلي مون

کي روانو ڪر(ته پاڻ ۾ پيار واريون ڳالهيون ڪري وٺون).
● أمَاٽي (سنھٽي ٨/١٦)= روانو ڪري.
● أمُلُ (سري راڳ ٤/٢)= اهڙا موتي جن جو ملھ ڪري نہ سگھجي، جيڪي ھر ملھ ۽ قيمت کان مٿي آهن، نھايت قيمتي موتي.
● أمُلِ (آسا ٤/٢)= املھ، بي مثال سمجھ وارا داناءُ.
ـ أمُلِ (ڪاموڏ ١/وائي، آسا ٦/٤)= املھ مالڪ.
ـ أمُلَ (سورٺ ٢/٨)= اها اَملھ راڳ واري تند.
ـ أمُلَ أتِ ڪِنا (ڪارايل ٢/٥)= مالڪ موتي اُت ڪٿي! مالڪ موتي اُت ڪٿان آيا، اُت ڪٿان ملندا؟
ـ أمُلَ پانيسان ان کي (معذور ٥/وائي)= املھ، قيمتي پانيان ان کي.
● أميري (کوھياري ٦/١٢)= ڪوريءَ جو أميري ڌيئي چنل تند کي ڳنڍڻ. سڳي جو ور وڪڙ.
أميسَ (رامڪلي ٣/١٤)= پرارٿنا، بندگي.
● اِنَ (رامڪلي ٣/١٩)= اِنھن.
● اِن (نون تي شد)= تحقيق.
ـ اِنَ الله وِتر يُحبُ الوِترَ (ڪلياڻ ٣/٣)= تحقيق الله هڪ آهي، ۽ هيڪڙائي کي پسند ڪري ٿو.
ـ اِن اَوليَاٸي تحت قَبائي (آسا ٧/٥)= تحقيق اولياء منھنجي جامي هيٺ آهن.
● اِن، اُنَ= انھيءَ، ھن، ھُن.
ـ اِنَ پرِ (ڪلياڻ ٣/١٢، ٣/١٥، يمن ٣/٣، معذور ٢/٧)= انھيءَ ريت، اهڙين افعالين، انھيءَ طرح.
ـ اِنَ پرَ اَيا جي (آسا ٦/١٧)= اِنھيءَ طرح جيڪي پَڪا ٿي بيٺا.
ـ اِنَ دِرسيٺي آگھيا (پرڀاتي ١/١٩)= انھي دروازي تي اهيئي مقبول ٿيا، مانائتا ٿيا.
ـ اِنَ خيالِ (سورٺ ١/١٢)= ان خيال ۾، ان پھہ ۾.
ـ اِنَ راهَ مـَتي (پرڀاتي ٢/٤)= انھيءَ رَوش سان، انھيءَ طريقي تي، انھيءَ ريت.
ـ اُنَ ري (يمن ٦/٢٩)= انھن متارن کان سواءِ ڪو بيو.
ـ اِنَ رِي (ديسي ٢/٦)= ان حقيقت کي سمجھڻ کان سواءِ.
ـ اِنَ سَبَبَ (آبري ٤/١١)= ان لڄ واري سبب جي ڪري.
ـ اِنَ سُرِڪيءَ ساءَ (ڪاپاٽتي ١/١٣)= انھيءَ ڏِکَ جو ڌاٽقو (عزازيل چڪي چڪو آهي).
ـ اِنَ أهجاڻ (آسا ٧/٧)= اهڙي طريقي سان.
ـ اِنَ أهجاڻ (يمن ٢/١٨)= سندن اهڙي روَيي سببان، سندن اهڙي افعالين.
ـ اِنَ سُهاڳَ کي (راڻو ٩/٦)= ان سھاڳ کي جنھن ۾ پتار عيب ٻڪي ٿو.
● أنِ (آبري ٤/١٦)= أنھن.
ـ أنَ کي (ڪلياڻ ٤/٣٥، ٥/٥، سامونڊري ١/٤)= أنھن کي، انھن عاشقن کي.
ـ أنَ کي (يمن ١/٤)= انھن دوائن ۽ ڦڪين کي.
ـ أنَ کي (ڪلياڻ ٤/٢٦)= أن محبوب کي.
ـ أن مَنه (پورب ٢/١٠)= ان طرف.
● أنَ (مارئي ٥/١٨)= پشم (أن جي لوئي).
● أنا (ڪلياڻ ٣/٢٢)= آءُ.
● أنا أحمدُ بِلامِيم (سورٺ ٢/٨)= آءُ 'احمد' آهيان بنا 'ميم' جي- (=احد).
● أنلبي (ڪاهوڙي وائي ٣/٢)= بي نَڪي (بنا نَڪ جي)، بي اثري.
● آنانَ (رامڪلي ٤/٦)= چريا، مست.

● آنَلسَنِ (راڳُو ٧/١١)= جيڪي نَلس ڪان سواءِ آهن، جيڪي بالڪل بي لڇا آهن.

● آنَبُورَ (راڳُو ٣/٦)= لوهارن واڻن جو اوزار جنهن سان سخت ڪتل ڪِلين، ڪوڪن کي ڇڪي ڪڍن (انبوري ننڍي ۽ انبور وڏو) اصطلاحي معنيٰ= سختي سان ڇڪي اڪاريندڙ ڪشش.

● اَندَازُ (ڪلياڻ ۴/٣٦)= اندازو، تڪ تور، ڳڻ.

● اَندامَ (سنهڙي ٥/١)= عضوا (جسم جا). انگ.

● اَنداهِيءَ اَڌَ راتِ (سنهڙي ١/٢۴)=سدائين اونداهي اڌ رات واري وقت جي پڇا نه ڪر.

● اَندَرِ ايءَ اَهَنجَ (ڪلياڻ ٥/١٥)= اندر ۾ اهو سڄڻ جو ڏنل درد.

ـ اَندَرجَنِي اَڄ (آبري ١/٩)= اڄ جن جي اندر ۾ آهي.

ـ اندرجيِ آهِين (رامڪلي ٢/٢٥)= جيڪي اندر وارا ڪن آهن.

ـ اَندَرِ جِندَڙي (يمن ۴/۴)= جندڙي اندر جيءَ جان اندر، پنهنجي اندر ۾.

ـ اَندَرِ جُهڙُ جهُورَ وَهِي، پَهَرِ نه بَرِسي بُوندَ (سارنگ ١/١٦، ١/١٧)= ٻاهر مينهن جي بوند به ناهي پر منهنجي اندر ۾ غم ۽ فراق جو جُهڙ ڇانيل آهي جيڪو پيو وسي.

ـ اَندَرِ رُومِي راهُ (ڪلياڻ ٢/١٧) = اندر ۾ وڏي راهه وارو وڏو رومي (مثنوي جو صاحب جلال الدين رومي) آهي.

ـ اَندِرسَتِي سَنِّي (معذور ۴/٢٢)= پنهنجي اندر پاڻ (سنئي) ستي (پاڪ صاف) آهي.

ـ اَندَر کي اُجارِ (يمن ٥/١٢)= اندرين وجود (نفس، قلب، ذهن، نيت) کي صاف ڪر.

ـ اَندَرِ لَهي نه اُڄ (آبري ١/٨)= اندر ۾ اندر جي (=ٻاهران اوني پاڻي ۾ پاڻيءَ جي وڏي وهڪري يا سير ۾ ته به اَندر ۾) جيڪا اُڄ آهي سا نه لهي.

ـ اَندَرَ ۾ آلا (بروو ١/٩)= اندر ۾ تازا چڪيل ڦٽ.

● اَندرِيُون (رپ ٢/١٠)= ڳنڍيون ۽ ڳُريون.

● اَندوهُ (ڪلياڻ ٥/١٨، بروو ٣/١٢)= اوسيئڙو، فڪر، ڪنهن لاءِ محبت ۽ پيار واري ڳڻتي، درد.

ـ اَندوهُ ٽِٽو (بروو ٢/١٦)= ڏک ۽ غم وارو سمان ڇانئجي ويو.

ـ اَندوهَا (رامڪلي ١/٢٩)= اکين اڳيان اونداهي (ڏک جي سببان).

● اَنڌَا (ڪلياڻ ٣/٨)= اي حقيقت کان اکيون بند ڪندڙ اي عقيدي جا انڌا!

ـ اَنڌا اونڌَا (يمن ٢/٧)= اي عقل جا انڌا ۽ رڻ جا اونڌا.

ـ اَنڌا اُونڌا اَکُرُنَا (ٻلاول وائي ٣/١)= انڌا اونڌا ڻاٻن ۾.

ـ اَنڌا مَنڌا (ڪاموڏ وائي ١/١)= محتاج سوالي.

ـ اَنڌَن پيچي اَنڌا (بروو وائي ٢/١)= انڌا انڌن سان گڏ آهن، سڀ انڌا آهن.

ـ اَنڌَن کي (آسا ١/٢٠)= نابينن کي.

ـ اَنڌَن اُونڌاڙو (آسا ۴/١٨)= انڌن لاءِ هميشه اونداهي آهي، جيتوڻيڪ راتِ وِهامِي ڪٽي ڏينهن ٿئي.

ـ اَنڊيءَ (سنهڙي ١/٢)= درياهه جي پَرين پَر.

● اَنرا (ڪنيات ۴/٢)= بيمار.

● اَنڙَ جامَ (پرياتي ٢/٩)= سخي انڙ جام.

ـ اَنڙَ ۾ آسَ (پرياتي ٢/٦)= انڙ ۾ سخا جي اميد.

● انعام= بخشش.

ـ اِنعَامِي (رامڪلي ٢/١۴)= انعام وارو (مون کي

انعام مليو آهي، منهنجو مان متي ٿيو آهي).
ـ اِنعامي ڪئو (مارئي ١١/٢٤)= ماروئن کي انعام ڪيو، انعام ۾ ڏنو، هر طرح جو محصول معاف ڪيو.
أنفال (مارئي ١٠/١٠)= قرآن شريف جي سوره نمبر (٨) معنيٰ: جنگ ۾ هٿ آيل مال، مال غنيمت.
● اَنگُ (ف. اُنگبين)= ماکي.
● انگ اَمُل (راڻو ٩/٢٠)= عجيب حرفت، عجيب چال.
اَنگُ (ڪلياڻ ١/٩)= لکيو (جيئن 'لوح' ۾ قلم لکيو)، اَزل جو لکيو انگ= ڀاڳُ، ڀاڳ، نصيب.
ـ اَنگُ اَڳـهين لکئـو (ديسي ٢/٥)= آريانِي سان منهنجو رشتو اڳئي لکيل هو.
ـ اَنگُ سَندوِن (معذور ١/١٠)= سندن (ڏيرن جو) لکيو، سندن باري ۾، اصل جي لکيي ۾ (جيئن قلم وهي وئو.)
● اَنگُ (ڪنياٽ ٤/٨، سارنگ ١/٣)= چِٽُ، اُهڃاڻ، آريکڻ.
ـ اَنگُ پُسي رنگُ (سنهٽي ١٠/٩)= اکرن چِٽن پُسي رنگ ڪيو.
● انگ= عضوو، جسم جو هر عضوو، جسم.
ـ آجو ٿيو سَڀُ اَنگُ (سنهٽي ١/١٣)= هر عضوو (انگ) ان بار کان آجو ٿيو.
ـ اَنگَ پُڻ آڇجَن (آسا ٢/٩)= عضوا پڻ قربان ڪجن.
ـ اَنگِ نَہ سَجي اَڳِڙي (ڪاهوڙي ١/١٧)= بت تي ڪابہ سجي اڳڙي ڪانہ اٿن (سڀ ڦاٽل ۽ سبيل اڳڙيون).
● اَنگڙا (بروو ١/٤)= عضوا.
ـ اَنگڙا ڪَري (آسا ٤/١٥)= عضوا عضوا ڪري.
● اَنگَنـان ٻارِ (سنهٽي ١١/١١)= عضون کان ٻاهر، جسم کان ٻاهر، تن کان ٻاهر.

● انگجڻ=انگجي وڃڻ، ڪنهن شيءِ جو نشان ٿي وڃڻ.
ـ اَنگِئَمِ انگَ (برووو ٤/١٤)= منهنجا انگ انگجي ويا، منهنجو جان جسم سندس نظر ۾ رک هيٺ اچي ويو. (اَن جون راهون، ڦٽيون، يا ٻيو ڪو مال انگي ڇڏيندا، ان تي اکر يا نشان ڪيدي پنهنجي رک ۾ حفاظت هيٺ آڻي ڇڏيندا، جئن ٻيو ڪو ان کي هٿ لائي، چوري ڦوري، ڪٽي نہ سگهي).
ـ اَنگِيا (سارنگ ٢/١١)= هڪ ٻئي سان جوڙي بيهاريا.
● اَنگريزيءِ (سامونڊي ١/٢١)= انگريز.
● اَنگڙياروَڙُ (حسيني ٩/٢)=سنئين سِڌي ليڪ وارو نہ، پر انگڙي وانگر مڙيل وَرَوَڪڙ وارو وڙ (ڪپڙي جو).
● انگورجڻ= نوان انگور نڪرڻ.
ـ اَنگور جي (رپ ١/٩)= انگور ڪيدي نوان ڦـِٽي (سُور اپريام).
● اَنگهہَ اِڙي (راڻو ١/٦)= انگڙي اٽڪي.
● اَنگھِ (ڪلياڻ ٥/١١، ٥/وائي، آبري ٧/٨، ديسي ٤/وائي-٢، حسيني ٧/٩)= انگهن تي، تکين چوٽين تي، تکين نوڪن تي، سوريءَ جي ڀالن تي.
ـ اَنگھِ چاڙھي اَنگُ (معذور ١/٩)= تکين چوٽين چنهنبن تي عضوا چاڙهي، نيزن ڀالن جي چوٽين تي جسم چاڙهي.
ـ اَنگھِ مَـٿي (ڪاهوڙي ٣/٧)= وڻن، ڏارن، ٽارن جي چوٽين تي.
ـ اَنگهَنان= انگهہ يا انگهي کان.
ـ انگهنان هيٺ نہ اُلهي (برووو ٢/١٨)= ٽوٽيءَ جو انگهہ جنهن تي ڪانءُ ويٺل آهي، تنهن کان هيٺ اُگهڻ تي نٿو لهي.

● آگ (حسيني ۷/۹) انگ، عضوو، جسم.

● "اِنمَا يُوَفِيَ الصَابرونِ" (سري راڳ ۱/۹)= (قرآن شريف جي 'سوره الزمر' جي آيت)= الله تعاليٰ صبر وارن جي واهر ٿو ڪري، ۽ سندن اجر بي حساب آهي.

اَنوَا (يمن ۱/۱)= ۱. (عربي. 'نوءُ'، جمع 'انوا')= آسمان ۾ آب هوا جي تبديلي سببان اپريل آثار. ۲. انوَاع (عربي. نوعُ جمع انواع)= قسم، نمونا.

ـ آزار جا اَنوا (يمن ۱/۱)= ايريل سور، ڪيئي درد ۽ مرض، ڪيئن سور ۽ ايذاءُ.

● اِنهان پوءِ (ڪاهوڙي ۲/۱۳)= انهن ڪان پوءِ، جيڪي شڪار تي ايندا هئا تن ڪان پوءِ.

ـ اِنَهِين سُورسَماءُ (ڪلياڻ ۵/۲۰)= انهين گهاءُ جي ڪري، انهين ڏک جي ڪري.

ـ اِنهَين پَئي پَجَنِ (آسا ۷/۵)= اهڙي ٻپ ۾ پچي پاسر ڪن (ڪيڙين جي قطار ڪان).

ـ انهين‍ءَ پرَ (آبري ۷/۱۲)= انهيءَ ريت، ائين ڪرڻ سان.

ـ اِنَهِينءَ پَرِ آرِي (معذور ۴/۲۲)= انهيءَ طرح پنهون.

ـ اِنَهين سُورَجو (يمن ۵/۱۴)= حقيقي محبوب ڪان جُدائي واري ان درد جو.

ـ اِنَهين سُورَجي (يمن ۳/۶)= تنهنجي تڪن تيرن واري ان ايذاءُ جي.

ـ اِنهِينءَ ڳالهه جو (سري راڳ ۱/۵)= منهنجي اهڙي حال جو (ٻڻ ۽ راز).

ـ اِنَهِين ڳالهه ۾ (ڪلياڻ ۱/۲۱)= فراق واري انهين اونهين خيال ۾.

ـ اِنَهِين ۾ آهِين (رامڪلي ۱/۱۳)= انهين رٽ ۽ ڳڻ ۾ آهينِ (ته هن ڪي ڇڏي هليا هلون).

ـ انهين مَلَ (بلاول ۱/۲۲)= انهين با همت، پهلوان.

ـ اِنَهِين وَاتَ وِئا (رپ ۲/۲۲) اها وات وٺي هليا، صبر ۽ نهٺائي واري اها وات وٺي هليا.

● اِنِهي-ٺُون (ڪلياڻ ۱/۲۳)= ان هي منجهئون، ذات مان ئي ذات، حق منجهان ئي.

● اِني (ڪلياڻ ۴/۳)= اهڙن عاشقن کي.

ـ اني پيٽيين (رائو ۳/۱۳)= انهن جاين تي.

ـ اِني جو (ڪلياڻ ۴/۲۳)= ان سارسنيار جو، اُن محبوب جو.

ـ اِني جِي اوطاقَ (سنهڻي ۱/۲۰)= ان ساهڙ جي اوطاق، ان جو ماڳ.

ـ اُني جي سِڪَ (مارئي ۱۱/۱۲)= انهن جي سڪ لاءِ.

ـ اِني وٽ (ڪلياڻ ۴/۳۶، رامڪلي ۷/وائي-۲)= انهن وٽ.

ـ اِني وٽ آئُون (آبري ۱۱/۲)=آئون انهن وٽ آهيان.

● اَنيراءِ (بلاول ۲/۱۰)= نالو هڪ حاڪم جو جيڪو راءِ ڏياچ جي پيٽ ۾ وڏو ڪونه هو.

ـ پِيا سَبِ اَنيراءِ (بلاول ۲/۱۰)= پيا سڀ رواجي سردار.

● اَٿَلسي (آبري ۶/۱۱، ڪرهياري ۱/۵)= جنهن کي ناس پتو نه هجي، بي اثر، بي پتو.

● اَٿانڪِ (بروو ۲/۲۲)= اٿانگائي واري حالت، ڏکيو حال.

ـ اَٿانگا آرَ (سنهڻي ۴/۱۴)= درياه جي وهڪري جا سخت تڪا تيز ڪُن.

● اَٿيا (مارئي ۳/۸)= سڪل، بنا تيل جي (وار).

● اَڻَ تُرِئا (بروو ۳/۱۳)= تور ڪان ٻاهر، تمام گهڻا.

ـ اَڻتورِئو (ڪاپلتي ۱/۲۰)= بنا تور، بنا تور تڪ جي.

ـ آڻَ- تُوِٽيا (بلاول ٢/٧)= تُوڙِ يا تَوَڻ کان سواءِ، جن وٽ ويلي جي ماني نہ هجي.
ـ آڻَ چُوندَنِ (آسا ٧/١٦)= اڻ چوندڙن.
ـ آڻ ڏِني (ڪلياڻ ٢/٦)= اڻھوند تي، ڏک بک تي.
ـ آڻَ- سِتو (ڪامرڏ ٤/١٠)= سِتو نہ ٿيل، پورو نہ ٿيل، نامڪمل.
ـ آڻَ سَنِيُوڙي (ڏھر ٣/٩)= سنيريل ۽ تيار نہ هئڻ واري حالت.
ـ آڻَ- ڪَڄَاڙِئو (ڪارايل ٣/٦)= بنا ڇيڙ جي، (ڪَڄاڙڻ= ورچائڻ، تنگ ڪرڻ، ڇيڙڻ).
ـ آڻَ-ڪِي (ڪلياڻ ٢/١١)= آڻ- ڪَيَل، اهڙو ڪم جيڪو پاڻ ماڻهو ڪري نٿو، يا ڪري ۽ سمجهي نٿو.
ـ آڻ مَيَا (حسيني ٦/٦)= ماڻ يا ماپ کان ٻاهر، تمام گھڻا.
ـ آڻَ مَيو (راڻو ١/١٤)= گھڻو، بي انداز.
ـ آڻ- وَيو (ڪلياڻ ٥/١٦)= جي اڻ- ويو (هت 'جي' جو مفهوم سمايل آهي)، جيڪڏهن تون ايمان ٿين (محبت ۾) ويل نہ آهين، عشق جي آزمايش ۾ راس نہ آهين.
● اُنَرِيھين= مھيني جي اوڻٽريھين رات.
ـ اُنَرِيھين ۽ پَسي نہ عامَ (ڪنيات ٢/١١)= اوڻٽريھين ۽ رات جو سيڪو ڏسي ڪونہ سگھندو.
● اُڪَ (ڪرهياري ٣ واٽي-١)= اُڻ ٽُڻ.
● اَٽِي (سامونڊري ١/١)= چوٽي.
ـ اَٽِي (حسيني ٥/واٽي-٢)= آڙي، رڪيب جي ٽيڪ (ٻير).
ـ اُو (يمن ٦/١٨)= اُهي پياڪ، اهي متارا ميخوار.
ـ اُو (يمن ٢/٤)= اُهو.
ـ اُو اُنِهي-ئُون آءِ (ڪلياڻ ١/٢٣)= اُو (صفت) انهيءَ منجهان آهي.
● آوات (ڪوهياري ٦/٧)=اجائي وات سان، ڪُوات سان.
ـ آواتَ ٻيني (ڪاموڏي ٣/٨)= ٻني طمعائون، هن جهان جي ۽ هُن جهان جي.
● اَوائِي (آبري ٨/٥، آسا ٥/١٥)= تَوائي، هلڪڙو بنا سوچ ويچار جي هلندڙ مرڙهل.
ـ اصل اوائِنِ جا (ليلان ٤/١٠)= اصل کان وٺي توائن جا.
● اوبَاهِيو (آسا ٦/٤)= مٿي ڪيو، ڪنيو، حاصل ڪيو.
ـ اوبَاهِيوسِ ائين (ڪنيات ٥/٦)=اي ڏٽي سڳورا اوهان ايو ڪيوس، سرهو ڪري اٿاريوس، سرخرو ڪريوس.
ـ اوبَاهِيين (سنهڙي ١٠/٤)= تون ڪامياب ڪرين.
● اوبَڻُ (ڪاپائتي ٢/١٤)= سُٽ کي اوِبري تي ويڙهڻ.
ـ اوبِيندي (ڪاپائتي ٢/٣)= تند ڪڍندي.
● اوبَارَا (سنهڙي ٤/٢٢)= هُبڪارون.
● اوپارُ (سنهڙي ٣/٩)= پاڻيءَ جو اوپارو وهڪرو.
ـ اوپارو (ڪنيات ٢/١٠)= چڙو تي اپرڻ جو وقت.
● اوپالو (جمع. اوپالا). مھڻو، طعنو.
ـ اِنَ اوپالِنان (مارئي ٢/٢٠)= ان طعني مھڻي کان.
ـ اوپَالاَ (ڪوهياري ١/١٠)= طعنا، پِٽُون، ملامَتون.
ـ اَوپالَنِ سِين (ليلان ١/١٥)= طعنن سان.
● اوپَر = چاڙهہ
ـ اوپَر اُتاهان لَهي (سنهڙي ٤/١٧)= اُتاهان اوپر لهي ويندا، وڏا چاڙهہ لهي ويندا.
● اوپَڙُ (رپ ١/٦، آسا ١/١٠)= (اسم جنس) هر

سَلو جو زمين مان ڦٽي نڪري، سپ سَلا.

● اوتَ (حسيني ٧/٣)= محبت جي پلٽ.

● اُوَتَڙَ (ڪليات ١/٦، سامونڊي ٢٣/١، سنهڙي ١/١٢)= ڏکيا تـڙَ، ڏکيا ماڳ، ڏکيا لنگهه، خطري وارو اڻانگو ۽ ڏکيو تـڙ، خطري وارو ماڳ پيڙين لاءِ.

ـ اُوَتَڙِ ڪونه اولِئو (ڪليات ١/٦)=اڻانگي تـڙ طرف نه ويو، خطري واري جاءِ ڏانهن ٿيلهجي نه ويو.

ـ اُوَتَڙان (سنهڙي ١٠/٨)= ڏکيي تڙ وٽان.

ـ اُوَتَـڙِ تَـڙِ ٿُوسِ (سنهڙي ٤/٤)= اَڻانو تـڙ (گهاٽ) به هن جي لاءِ سَڻائو تڙ ٿئو.

ـ اُوَتَـڙِ کَنهن نه اولِئا (سامونڊي ٢٣/١)= ڪنهن اوتـڙ ڏي ٿيلهجي نه ويا، اولجي نه ويا.

اوتِڻ= پلٽڻ، ناڻڻ (پاڻي يا ڪا ٻي پاڻياڻي شيءِ).

ـ اوتِئو (رامڪلي ٥/١)= پلٽئو.

● اوتيائُون (يمن ٤/٨)= وڏائُون، گهڻا سارا وڏائُون.

اوٿُون ڏينِ (رپ ٢/٢٢)= اکين کي سهڻو ڪري ڏارين، اشارن ۾ اُهڃاڻ ڏينِ.

● اوڻي (مارئي ٢/١)= اي اوڻي قاصد!

ـ اُوڻينِ (حسيني ١١/٢) اڻن وارن، جتن، ڏيرن.

● اوپِرا (ديسي ١/٦)= اَجنَبي.

اوج = سهڻي اُڻاوت، سهڻي سڻاءِ.

ـ اَوج ڪَرَڻ (سري راڳ ٢/١١)=ناهي جوڙي اُڻاوت ڪرڻ.

● اوجاءُ= اجهڻ، ڪنهن به ڪم جو اجهڻ، پورو ٿيڻ.

ـ ڪونهي اُن اوجاءُ (مارئي ٣/٦)= مارئي ڪان بند ۾ ڪرٻه ڪم نٿو اُجهَي، نٿو اڪلي (هو بيحال آهي).

● اُوجاڻُ تون (آسا ٦/٣)= هُن کي تُون پروڙ، چاڻ نه هوئي آهي.

● اوجهِرين (ڪلهوڙي ٣/وائي-٢، ڪاپاڻتي وائي ١/١، آبري ١٠/٦، ڪوهياري ١/٥)= ننڊر ۾ جهرڻا ڪاٿين.

● اوجَهـڙِ (ڪـاهوڙي ٣/٨، آبري ٩/٢) اوجـهـڙ ۾، ڏنگي ڏکي واٽ ۾.

ـ اوجُهون ٿيا (ڪليات ٥/وائي)= رُليل پليل ٿيا، رُلي پُلي ويا، مُنجهي ويا (ڪڇ ۾ جتن جي عام ٻولي "تون اوجهون ڪري آئين" يعني ڪو ٻوريا ڪا ٻي شيءِ رُلائي آئين).

ـ اوجهُون ڪرڻ (يمن ٥/٦)= جدا جدا ڪري ڇڏڻ، منتشر ڪري منجهائي ڇڏڻ، جنن اهي ڪنهن ماڳ منزل تي پهچي نه سگهن.

● اوچتو= هڪدم.

ـ اوچتو آيو مر، سَوُدو صَرافنِ سان (سري راڳ ١/٤) = صرافن سان اوچتو منهنجي سودي جو وقت اچي ويو.

ـ اوچتو آئيو (ڏهر ٣/٢٥)= مٿان اوچتو حملو ڪري آيو.

ـ اوچتي (سامونڊي ٢/٩)= (مند اوچتي آئي (اوچتو اُتر اگ ۾ لڳي پيو، اتر جي هوا وقت کان اڳ ۾ لڳڻ شروع ٿي).

● اُوچو، اُچو = مٿي.

ـ اُوچو ٿيو اَگُ، مون ڪَرُ ملاحَنِ ۾ (ڪلموڏ ٤/٨)= منهنجو منهن (اگ) منهنجو سرُ ملاحن ۾ مٿي ٿيو.

● اوچَنگارُون اُچن (معذور ٢/٩)= وڏي روچ راڙي واريون رڙيون پڌڻ ۾ پيون اچن.

● اوچَڻُ (رپ ٣/١٢، پورب ٢/٩، رامڪلي ٣/١٥) = سيءَ ۾ پاڻ کي ڍڪڻ جو ڪپڙو، رلي، لوئي وغيره.

● اوچو= اَجنبي، ڌاريو.

ـ اوچيونِ ٿيون (ليلان ١/٣)= ڌاريون ٿيون، دور

ٿيون، اجنبي ٿيون.

اوڏ (ڏهر ۳/۱)= اوڏ ذات ۾ ڏنڌي وارا جيڪي مٽيءَ جو ڪم ڪن، پٽيون ٺاهين.

ـ اوڏڻ (ڏهر ۳/۴)= اوڏ ذات جي مائي.

● اوڏو (ديسي ٦/۲۰)= آڏو، اورتي، ويجهو.

ـ اوڏا (بلاول وائي ۲/۷، مارئي ۱/۹، سنهڙي ۱۲/۱۱) = ويجهڙا.

اوڏاهين= اُن طرف.

ـ اوڏاهين اُسري (ڪنيات ۴/۱٦)= ان طرف وڃڻ جي ڪري.

ـ اوڏو آ اَڻ- هُوندَ کي (معذور ۲/۲۵)= ويجهو آ اَڻ- هوند وارن (نادارن) کي.

ـ اوڏو ٿيءُ (ڪلياڻ ۴/۲٦)= ويجهو ٿيءُ.

ـ اوڏهين (آسا ۲/۲۴)= ان طرف، ان سڄڻ ڏانهن.

ـ اوڏيائي (ڪاپائتي ۱/۸)= ويجهي.

● اوڏَرُ= سمن جي شجري ۾ هڪ آڳاٽو نالو، سمن جي پيڙهي ۾ هڪ وڏو ڏاڏو.

ـ تُون اوڏر (بلاول ۲/۱)='تون ٿي وڏو ڏاڏو اوڏر آهين.'

اورِ (سارنگ ۴/۲)= تِکَ، تيزي.

اَورِ (يمن ۲/۴)= رواجي کان وڌيڪ، حد کان زياده، ويتر وڌيڪ، نشين سر ترالو.

● اورِ (سري راڳ ۱/۲۴، رامڪلي ۷/۳)= صحبت ڪر، ڏٿيءَ کي ياد ڪرڻ، ڏٿيءَ جو ذڪر ڪر.

ـ اورا (رپ ۲/وائي)= اورَ سِڪَ ۾ وري وري ياد ڪرڻ واري حالت.

اوراران (سنهڙي وائي ۳/۱)= اورازان، اورئين پاسي کان.

● اورازِ (سنهڙي ٦/۱۵)= اورئين پاسي،

● اورانگهڻ= مٿان وڪ ورائي وڃڻ، مٿان ٽپي وڃڻ، حدوون ٻپڻ.

ـ جِڏُ سي اُنِ اورانگهِيا (آبري ۴/۱٦)= جڏهن جي، جٿن جي، انهن اهي پنهنجا ڪيل قول اورانگهيا، هيٺان ڪيا.

● اوراتو (رپ ۲/۱۲)= اوراٿو.

● اوراٿو (آبري ۱۱/۱۲)= رنج، روج راڙو، پٽ پاراٽيو.

● اوراهُون چورِ (راڻو ٦/۵)= اورانهون هتي آءُ ۽ هتي آڻيءَ اٿ تان لهه ۽ واڳ ٻار.

● اورڳَڻ = اوڙڪڻ، ڏسڻ.

ـ آرياڻي اورَڳِ (حسيني ۵/۱۲) آرياڻي کي ڏس.

● اوَرڻَ (ڪوهياري ۲/۱۰، آسا ۵/۲)= ڏک بيان ڪرڻ، پنهنجو حال بيان ڪرڻ، ورائي ورائي چوڻ، ورد ڪرڻ.

ـ اورڻَ ۾ (آسا ۳/۱۲)= هڪ ٻئي سان حال اورڻ ۾.

ـ اورِينِ (ڪلياڻ ۱/ ۱۲)= دل ڳنڍين، من لائين.

ـ اوري آريءَ ساڻ (معذور ٦/۲)= آريءَ پنهون سان پنهنجو حال بيان ڪري.

ـ اوريان (سورٺ ۳/۱۵)=راز واري ڳالهه توسان ڪريان.

ـ اوريندي اَرَٽَ سينَ (آبري ۸/۱۲)=(اصطلاح) وبهي چرخو ڪتيندي.

ـ اوريِنديسِ (ڪنيات وائي ۳/۱)= پنهنجو حال سٺائڻ طور چونديس.

ـ اوريو (ليلان ۳/۷)= پيار پريون ڳالهيون ڪيون، پنهنجو حال ۽ راز بيان ڪيو.

ـ جي مان اورِيُون (ڪنيات ۱/۲۰)= جن ۾ مون محبوب سان گڏجي پنهنجو حال اوريو.

اورَهُون (سنهڻي ٨/١٦)= اورتي، اوريان، ويجهو.

● اوڙئان (سامونڊي ٢١/١)=اوريئن سنڌ واري پاسي کان.

● اوري (يمن ١٩/١)=ويجها، منزل مقصود کان اوريان.

— اوري آرِيءِ چامر (معذور ٥/٢)= آري چامر کان اورتي.

— اوري جَهلِ (ڪلياڻ ٣/٥)= اورتي جهل، حقيقت واري راه يا منزل کان اورتي جهل. پاڇيٽي واري غرور کي جهل.

— اوري هتا تہ آئيا (گهاتو ١٠/١)= اورتي ويجها هجن ها تہ هوند اچي وڃن ها.

● اوريان (ڪلياڻ ٣/٤)= اورتي، منهنجي پنهنجي پاڻ کان اورتي، مون کان اورتي.

● اوريَان (بلاول ٨/٢)= اوريين طرف وارا، ويجها، هتي جا (جيڪي تورا ۽ عارضي نفعا آهن).

— سَڀِ اوريَانِئِي آهي (آسا ١٢/١)= اهو سڀ اورتي، اهو سچو ابتدائي عمل آهي: (شاگرد پڇي ٿو، استاد سندس رهبري ڪري ٿو، ۽ شاگرد تحصيل ڪري ٿو سمجهي پختو ٿئي ٿو، اها ابتدائي درجي واري سونهپ آهي).

● اوڙ (يمن ٥/١٥)= هر سان چيريل سڌي قطار. هر ڪاهڻ جي اصطلاح ۾ 'هر جي ڪيڙ جي هڪ سڌي اوڙ'، معنوي لحاظ سان، 'ڪتاب جي پنن تي لکيل سٽ' (هر جي اوڙ، زمين جي سطح تي مٿان رڳو ليڪ وانگر ناهي، پر زمين اندر گهاءُ ڪري ٿي، انهيءَ لحاظ سان 'هنيين تي اوڙ'، مان مراد تہ اها سِٽر جا دل تي نقش ٿئي).

— سنڌي 'الفَ' اوڙ (يمن ٥/١٥)= الف (الله جي هيڪڙائي) واري اوڙ يا جات.

● اوڙاهُ (سري راڳ ٢/٢٥، سامونڊي ١/٣٦)= اوڙاهي، سمنڊ جو سخت طوفان جنهن ۾ پاڻي وڏي ۾ وڏو چاڙهه ڪري، تڙ بندر ٻوڙي.

● اوڙاهَ تي (رامڪلي ٣/١٧)= تار اونهائيءَ ۾، وچ ۾

● اوڙَڪ (ڪلياڻ ١/١٥، يمن ١/٢٠، آبري ٢/١٣) آخرڪار، نڌان، انت، جڏهن تڏهن، اصل اهو سچو، ويندي پڇاڙي تائين.

● اوڙڪڻ (بلاول ١/٨)= ڏسڻ، جانچڻ، سڃاڻڻ

— سوئي اوڙڪيو (بلاول ١/٨)= اُهو ئي ڏٺو.

● اوسارڻ= مٿي وڌائڻ (ڀت وغيره کي).

— اوسارِ (معذور ٧/وائي — ١)= اڳتي منزل ڏي وڌاءِ، اڳتي ڪر.

● اَوسر (رامڪلي ٥/٣)= سوڪ، ڏڪار.

— اَوسر آجا اوءِ (رامڪلي ٥/٥)= اوسر ۾ هو (سورن کان) آجا آهن، بيماري ۽ ڏک غم کان ڇٽل آهن.

● اوسيڙو (ڪاهوڙي ١/١٥، آسا ٦/١٨)= ڳڻتي، اونَ، فڪر.

— اوسيڙي (رامڪلي ٢/وائي، سنهڻي ١٢/٦)= فڪر ۾، ڳڻتي ۾.

● اوصافَ = وصفون.

— اوصافَ ڪي (مارئي ٦/٢١)= وصفن کي. (اصطلاح طور) تورن کي، احسان کي.

● اوطاق (ڪلياڻ ٢/٢١، مارئي ٤/١٤، سنهڻي ٥/٩) = ويهڻ جي جاءِ، مقرر منزل، تڪيو، ماڳ.

● اوڪَ = وارو وار.

— ڪي اوهيرن اوڪ (سارنگ ٢/١٥)= مينهن جي تورن تورن وسڪارن وارو وار ڪئي.

● اوڪارئين (بلاول ١/٧)= اوڪار وارن کي، رڻ اُڪرندڙن کي، پاڻيءَ کي پار ڪندڙن کي.

● اوڪاڻِين (سارنگ ١٦/١)= وسي بس ڪن.

ـ اوڪاڻِين نه اڪِيُون (سارنگ ١٧/١)= جن وٽ سجڻ هوندو تن جون اکيون ٺڏيون، جن وٽ نه هوندو تن جون اکيون فراق ۾ پيئون وسنديون، وسي بس ڪنديون ئي ڪين.

اَوَ- ڪمِي (حسيني ٢٠/٩)= اَڌَ - ڪمِي، بنا ڪم جي، بنا ڪنهن مقصد حاصل ڪرڻ جي.

● اُوڪو پيو فَهَمُ (آسا ١٧/١)= (ظاهري فرض ادا ڪرڻ کان سواءِ) ايمان به اهو ڪو پيو ادراڪُ آهي، اها ڪا ٻي سوچ ۽ سُڄيتائي آهي (جنهن ۾ حقيقي محبوب جو ديدار ٿو حاصل ٿئي).

● اوڳارڻ= اوڳر وَڻڻ، اوڳر ورائڻ، اوڳاري ڇڏڻ، سڀ ڪاٺي ڇڏڻ ۽ ڪجهه بچائي ڇڏڻ.

ـ سي آيا اوڳـارين (ڪارايل ١٢/٣)= (اصطلاح طور) سي آيا نه مارين، ڪاٽين ۽ اوڳارين، يڪدم وڏو حملو ڪن، ۽ آڏن کي ختم ڪري ڇڏين.

● لوڳُڻَ (بروو ٨/٣) راڻو ٩/۴، ليلان ١٩/٢، ١/۴) = ڪلچڻ، مدايون، ڪچايون.

ـ اَوڳُڻَ عيبَ اَپارَ (مارئي وائي ١/١)= گهڻا اوڳڻ ۽ عيب.

● اوڳِي اَوائي (آبري ٥/٨، ديسي ٨/٧، سنهـٽي ٦/١٠)= موڳي، توائي، موڙهل.

● اَوِلِ (ڪلياڻ ١/١)= سڀ کان پهريائين، سڀ کان پهريون (اول الله عليم).

ـ اَولِ آخِر(آبري ١/١)= منڍ توڙي پڇاڙي ۾.

اولِ= چولِ، ٽيلهه، نيلهه.

ـ اولِ پريان جي پارَ ڏي (سنهـٽي وائي ١/٢)= پريان جي پارڏي ٽيلهه.

● اولا= (واحد. اولو) پيڙي کي پاڻيءَ ۾ اڳتي هلائڻ جو اوزار، ڄَنُ (ڏسو 'اولو').

ـ اولا سندن عـاج (سامونڊري ١٥/١)= انهن ناکئن جا اولا عاج وانگر سهڻا آهن.

● اولا= ڍڪ، پردا.

ـ اولا نه سهان (ليلان ۴/۴)= آڏا ڍڪ ۽ پردا نه سهان.

● اولاڪُ (جمع، اولاڪَ)= سـواري جـو جـانور (اٺ، گهوڙو).

ـ اولاڪن اچي (آبري ١/٨)= اُٺن اچي.

● اولاڪو= وڇوڙو، ڏهاڳ، الڪو، بار، اٽڻ، ڏک، آزار.

ـ آيم اولاڪو (راڻو ١٢/٨)= وڇوڙو آيم، ڏهاڳ آيم.

ـ اندر اولاڪو (رپ ٣/وائي)= اندر ۾ الڪو فڪر.

ـ آديُون اولاڪو (ڏهر ٢١/٣)= اديون ڏک ۽ آزار.

● اولاڻڻ= چرخو ڇڏي ڏيڻ، ڪتڻ کي ڦٽو ڪري ڇڏڻ.

ـ اَرِٽُ اولاڻِـو (ڪاپائتي ١٧/١)= چرخو ڦٽو ڪيو، ڦٽائي ڇڏيو.

ـ اولاڻِنا اَرِٽَ (ڪاپائتي ١۴/٢)= چرخا چلڻ بند ٿيا

ـ اولاڻِـو نه اُٽِـيي (ڪنيات، ٢/٥، ١٢/٥)= (اٺ) پلاڻ کي لاهي ڇڏڻ جي باوجود به نه اٿي سگهي، پنهنجي تان بار لاهڻ سان به نه اٿي.

ـ اولاٿي (ديـسي ٢٠/٧، ڪوهياري ٦/وائي ١)=اُٺن تان بار لاهي.

● "اُولائِڪَ اصَحابُ الجَنة" (مارئي ٦/١٠)= اهي جنت وارا آهن، جَنتي آهن.

● اولجَڻ (ڪلياڻ ٦/١)= پيـڙي جـو (سڙهه بدران)

اولي سان ڪاهجن، ٿيلهجن.

ـ اولجَان (سنهٽي ٨/١٧)= ٿيلهجان (پاڻي ۾).

ـ اولڻ (سامونڊري ١/٩)= پاڻيءَ ۾ اٿانگي طرف ٿيلهڻ، اٿائي واءُ سببان ٻيڙين کي بندر يا ٻوڪ (ٻيهڻ ۽ بچاءَ واري جاءِ) جي بدران ٻئي طرف ڦيرڻ.

ـ اَسان اولاڻُو (آبري ١١/١٢)= اسان لاءِ اهڙي ڪشالي وارو سڏ.

● اولو (سارنگ ٢/٥)= ٻڪ، بچاءُ.

اولو (جمع، اولا) (سامونڊري ١/١)= ٻيڙي جي پاسن کان ٻڌل ڪاٺ جا ڳِنَ جن جون چوٽيون ٿاڦن مثل جيڪي پاڻيءَ کي پوئتي ڌڪين ۽ ٻيڙي اڳتي هلي.

ـ اولِنا (سامونڊري ١/١٠،١٣/٢٣)= پاڻي ۾ اندر ٿيلهي ٿيلهي گڏ ڪيا.

ـ اولِئو= (ٻيڙي وارو ناکئو، يا ڪو به ٻيڙي تي چڙهيل (ٻيڙي جي اولجڻ سببان) اولجي ويو، ڌڪجي ٿيلهجي ويو.

ـ اوتڙ اولجڻ (ڪليـاڻ ١/٦)= اٿائي تڙ ڏانهن ٿيلهجي وڃڻ، مجبوراً ٻيراهه تي خطري جي منهن ۾ وڃڻ، سلامتي واري منزل مقصود تي نه پهچڻ.

ـ اولي (جمع) اوليون (سري راڳ ١/٨)= ڳِن. ٻيڙي جي پاسن سان ڳِن جن سان ٻيڙي کي اڳتي اولجي، اڳتي ڌڪجي

ـ اَجهڻ لَڳِيُنِ اولِيون (گهاتو ١/٢)= اوليون بيڪار ٿي وڃون، هيٺيون ٿي وڃون.

ـ اوليون پسي اُن جون (سامونڊري ٣/٢٣)= انهن جون اوليون ڏسي.

ـ مَنْ اولِيءَ نَه اوهِري (سامونڊري ٣/٢٨)= دل اوليءَ سان اڳتي نه ٿئي.

ـ اولِيسِ اولَ ۾ (سنهٽي ١١/٦)=عمرڪي ٿيلهي هَنيوَ پاڻيءَ جي وڏي چولَ ۾.

ـ اوليين مون آڏار (سنهٽي وائي ٣/١)= اي منهنجا آڏار، شال تون مون کي اوليين! ٿيلهي ٿيلهي پار پهچائين، پرينءَ ڪنڌيءَ واري تڙ تي پهچائين!

ـ اونَ (آسا ٦/١)= ڳِتي.

● اوناڻ= دانهن ٻڌڻ ۽ داد ڪرڻ، سوال سڻڻ ۽ پورو ڪرڻ.

ـ اوناءِ (سري راڳ ٣/١٩)=سوال وارو سڏ سڻ، عرض اگهاءِ (موجوده ٻولي ۾ اُوناءِ عام رائج آهي، اڄين ٻولي مر غالباً هن لفظ جو اچار بنا پيش جي اوناءِ هو. سنڌ جي بالڪل ڏکڻ الهندي ڀاڱي (۽ ڪڇ) ۾ اڃان تائين اهو اصلوڪو اچار هلندڙ آهي).

ـ اُونائِي (سورٺ ٢/٨، رامڪلي ١/وائي)= غور سان ٻُڌي.

ـ اُونائيج عَلِيلَ (سورٺ) ١/٧)= بيمار کي ٻُڌي ان کي ماڻ ڏج، آس ۽ اميد جي ڳِتي ۾ ڳريل کي مان ڏج

● اونچو، انچو= مٿاهون، مٿي.

ـ اَنچي ڳاڪِ (يمن ١/٧)= اوچي ڳاٽ سان، وڏي ڪَر سان.

ـ اونچا ڏُنگرَ مَرَتيو (معذور ٣/٦)= اي پهاڙ، منهنجي آڏو اوچا نه ٿيو.

ـ اونچَن سِرِ اُنن تي (معذور ٣/٢)= مٿي وڏن ائن تي.

ـ اونچَن مَٿَي (معذور ٧/١٢)= وڏن ڏگهن وڻن تي

ـ اُونچو اُتاهُون گهڻو جِيَڻ کي جَبَلُ (معذور ٤/١١)= 'جيڻ' (حياتي) چاهيندڙ لاءِ جبل گهڻو اونچو ۽ اتاهون آهي.

ـ أونچي (يمن ٦/٢٢)=اونچي جي، اُچي جي، اعليٰ قسم واري شراب جي، وڏي قيمت واري شراب جي.

ـ أونچيون (مارئي ٦/٥)= پليون .

● أونڏاه= اونڏاهي، ناڪامي.

ـ أجهاڻِ أونڏاهِ (يمن ٤/٢١)= جيڪي وسامي ويا آهن تن ۾ ڪو سوجهرو ڪونهي.

ـ أونڏاهيءَ جو شِرڪ سَهائي (ڪلياڻ ٢/٩، آسا ١/٢٢) = اونڏاهي جو شرڪ سهائي آهي، سهائي کي تڏهن سمجهبو جڏهن اونڏاهي جو تصور رهندو.

● أونهَارو (رپ ٢/١٨)= آرهڙ کان پوءِ گهٽ ۽ بند هوا وارو عرصو.

ـ أونهاري (سارنگ ٢/٢)= اونهاري ۾ ، آرهڙ ۾، سانوڻ جي مينهن کان اڳ.

● أونهون اچَو (ڪارايل ٢/١٥)= اونهون آب، پاڻي.

ـ اونهون تـَرُ (يمن ٥/وائي ١)=جَجهي پاڻيءَ وارو ڪوهه، صاف سٺي پاڻي وارو ڪوهه .

ـ أونهين جا آڳاهَ (سري راڳ ٢/٢١)= عميق سمنڊ جا واقف.

ـ أونهين سِين (ڪارايل وائي ١/١)= اونهين پاڻيءَ سان.

ـ أونهين وِٹا (سامونڊي ١/٣١، گهاتو ١/٤)= وڏي اونهين سمنڊ ۾ ويا، اونهين پاڻيءَ ۾ ويا .

ـ أونءِ (حسيني ٢/١١)= ائين، انهيءَ طرح.

● أوٹا (مارئي ٨/١٦)= گهٽ پـريـل، مُنا پـريل، اڌورا پيريل.

ـ أوٹي (آسا ٣/١٢)= اڌوري، پوريءَ کان گهٽ.

● اَوٹِتِ جـو اَچـارُ (ليلان ٢/٥)= اڻ- وَٹت جـو، ناراضگي جو معاملو، رنج جو معاملو.

● أوهان جِيءَ دانـهَ (سنهڻي ٥/١٢)= اوهان جي دانه جي سماري.

● اوهرڻ= پيڙي يا پيڙو هاڪاري روانو ٿيڻ.

ـ اوهَرِٹا (سامونڊي ١/٤، ١/٣١، ٣٠، ٥/٣)= پيڙا هاڪاري هليا.

ـ اوهَري= وِٹا اوهري (گهاتو ١/٤) (پنهنجيون پيڙيون) هاڪاري وِٹا.

ـ وَجِنِ اوهَري (سامونڊي ٢/٢٣)= (پنهنجيون پيڙيون) هاڪاري پيا وڃن.

ـ أونهين ۾ اوهَرِي (سنهڻي ١٠/٨)= اونهين ۾ گهڙي.

● اوهيرَ (سنهڻي ٧/٩)= أنَ وير، أن مهل.

ـ اوهيرَ أڏامَنِ (ڪارايل ١/١٢)= ان وقت اڏامن.

● اوهيرا (سارنگ ٢/٩)= وقـفي وقـفي بعـد مـينهن جا وسڪارا.

ـ اوهيرِن (سارنگ ٢/١٥)=مينهن جي لاڳيتن وسڪارن.

● أوءِ = اُهي.

ـ أوءِ فـائِقَ ۾ فـرمـان (ڪلياڻ ١/٧)= اهي پـلارا فرمان محبوب کي لازمي سمجهن ٿا.

ـ أوءِ (يمن ٥/٦)= اهي (اڏ- پڙهيا).

ـ أوءِ ٿا ڪَرِين (مارئي ٦/٥) =اُهي ٿا أنَ ڪترين.

ـ أوءِ ڪِين پِئو پُڇَنِ (يمن ٦/٦) = اهي (ميخوار) اڃان ڪنهن پئي جي طلب ۾ آهن.

● أويرَ (آبري ٤/١٠، رامڪلي ٥/١٧)= ديرائتي، دير سان.

● أويسارَ (ڪلياڻ ٢/٢)= نه وسرڻ جهڙي، هميشه ياد.

● أويسي طريقو (ڪاهوڙي ٣/١)= غائبانه محبت ۽

صـــداقت رکن، بنا ملڻ ڏسڻ پسڻ جي ڪنهن ۾ ويساهه رکڻ (جئن اويس قرني ايمان آندو هو الله جي نبي حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ تي).

اوِيُون، اوئُيون (ڪاهوڙي وائي ٢/١، معذور ٢/١٩)= (واحد. اوئي) چمر جون سانداريون جن ۾ پاڻي پري اچي.

● آهَان ڏارَ (سنهڻي وائي ٣/١)= اوهان کان ڌار.

أهاءِ (سارنگ ٢/٨)= تجلو.

● (عُـمـرَ) اُوءِ نه عَاقِ (مـارئي ٣/١٨)= (اي عـمـر بادشاه!) انهن کي عاق نه ڪر. انهن کي آس اميد مان نه ڪڍ (هو تنهنجي انصاف جي ملڪيت ۾ پَتيـار آهن).

● اُهَجَ (پرڀاتي وائي ١/١، رامڪلي ١/٣٥، ٧/٥، آسا ٤/٤)= اهڃاڻ، پَتو.

ـ آهي اِيءِ اُهَجَ هاڙهي هَلَنِدين جو (حسيني ١/٣)= هاڙهي جبل ۾ پنڌ ڪرڻ وارين جو اهوئي اهڃاڻ آهي، اهائي سڃاڻپ آهي.

"اِهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ" (مـارئي ١٠/١)= (الحمد شريف جي آيت)= اي اسان جا رب! اسان کي سنئين سڌي واٽ ڏيکار.

● اُهرڻ، اُهرائڻ= بيڙي هاڪارڻ، بيڙي هاڪاري هلڻ.

ـــ اُهرائِينسِ (ســـــري راڳ ٣/١١)= تارينـس، هاڪارينس، هلائينس.

ـ اُهرِيجَا (گهاتو وائي ١/١)= اوهين اُهرِجَنو، بيڙيون هاڪارجو، بيڙيون اڳتي ڪاهجو.

ـ اُهَرَندين (سري راڳ ٣/٣)= بيڙي هاڪارينديـن، بيڙي ڪاهينديـن.

ـ اُهَرِئا (سامونڊي ٢/٢٦)= بيڙين ۾ روانا ٿيا.

● اِهڙائِي اُهڃاڻ (ڏهر ٣/١١)= اُهڃاڻَ= پار.

ـ اِهَڙِي (ڪلياڻ ١/٢٤)= انهين قسم جي.

ـ اِهَڙِي اَوَائِي (ديسي ٢/٦)= صفا اهڙي پُليل.

ـ اِهَڙِيءِ جوڙ (رامڪلي ٦/٢٣)= اهڙي سٽاءِ سان.

ـ اِهَڙِي ڏِني قَـضِـيي (آسا ١/٢)= اهڙي قـضِـيي ڏسندي، اهڙي عمل ڏسندي، اهڙي نياءَ ڏسندي.

ـ اِهَڙِي ساءِ (ڪاپاتي ١/٢)= اهڙي ذوق سان، اهڙي نموني سان.

● اِهَڙِيون (راڻو ٢/١٣)= عـام کي هرڪائڻ واريون، عام کي ڀلائڻ واريون، جيڪي ظاهري ڏيکاءُ سان موهي حقيقت واري راهه کان رنڊائين.

● اَهَسُ (سري راڳ وائي ٤/١)= اُهاءُ، روشني.

● اُهَسُ اکڙِينِ ۾ (سنهڻي ٤/٤)= اکين ۾ اُهاءُ.

● اَهَڪُ (آبري ١٠/٣، بلاول ٢/٦)= اوڪُ، اهنج، آزار، درد.

● اَهَڪيءِ (بروو ١/وائي-١)= اهڪائي ۾، تڪليف ۾.

ـ اَهَڪِيءِ آڳَهُ (بلاول وائي ٣/١)=ڏکيءِ ويل ۾ آئو مددگار.

ـ اَهَڪِيءِ ويرَ، اَهَڪيءِ وير (يمن ٥/وائي-١، راڻو وائي ١/١)= ڏکيءِ ويل، ڏکيي وقت ۾.

● آهَلَ (ڪامـوڏ ٣/٧)= هلڻ چلڻ وارو لاڙو، هلت چلت وارو رجحان، لاڙو، ريت، رسم، آرو، لاڙو.

ـــ آهَلَ اَباڻَنِ ڪي (مـارئي ٧/١٢)= اباڻن جي رسم کي، ريت کي.

ـ آهَلَ اَکَڙِينِ جِي (بروو ١٠/١)= اکين جو آرو، اکين جو راهُ.

● آهلُ اللهَ (رامڪلي ٧/وائي-٢)=الله وارا.

● آهَنَ سَحَنَ ساهِمِيُون (ڪاموڏ ٣/۴)= 'آهَن' اهو وَٽُ يا پٿر يا بيو ڪو ٿورو، وزن وارو ٽڪر جيڪو ساهمي جي ٻني پڙ ۾ رکجي اُتل پوري ڪجي، ٻني پڙ برابر ڪجن. سَحن= 'آهن' سان لاڳو پرتيءِ جو لفظ.

● اهَنجُ= ڏکيائي درد.

ـ اَندرِ اِيءَ اَهَنجُ (ڪليـــاڻ ٥/١٥)= اندر ۾ اهو سڄڻن جو ڏنل درد.

ـ اِهنجي (بروو ٢/۴، حسيني ٩/١٥)= اوهان جي. (اهنجو= اوهان جو).

● اُهوئِي (آسا ١/٣)= ساڳيو، سوئي (حق حقيقت وارو، الڪ وارو).

● اَئين (سامونڊي ١/٢٩، گهاتو ١/١٥، ڪارايل ٢/٧، آبري ۴/٦، حسيني ٢/٥، سهڻي ٩/٣)= اوهين.

ـ اِيءَ پَرِسَنڍِي سَڄَڻين (آسا ٥/٦)= پيارن سڄڻن جي اهڙي اُتم ريت آهي.

ـ اَئين جي وَرَنَ واريون (آبري ٢/٨)= اوهين جيڪي مڙسن واريون آهيو.

● اِيُ (ڪلياڻ ٣/١٠)= اِهو.

● اِيءَ (يمن ٦/٢٢، برو ١/٣، ڏهر ١/١٧، سورٺ ٢/۴)= هيءَ (هن حياتي وارو هيءُ جهان).

● اِي، اِيءَ (ڪلياڻ ٢/٣٥، ٥/١٢، يمن ٦/٣)= اِها. ايڏانه، ايڏانه= اِن طرف.

ـ ايڏانه اِئين (ڪاپائتي ١/١٣)= انهيءَ طرف انهيءَ طرح.

● اِيذ (ديسي ٧/٢، ٧/٦)= (بلوچڪي) هتي.

● ايرُ پيرُ= وڃڻ جو امڪان، پيرو ڦيرو، مُنهن مهاڙ.

ـ جتي ايرُ نہ پيرُ (رامڪلي ٣/٩)= جتي ڪنهن جو وڃڻ ڪونه ٿئي، جتي ڪا پِرِ ئي ڪانهي.

● ايرادي= ارادي (ڪوهياري ٢/٩، ٦/١١، مارئي ١٠/٧)= ڏڻيءَ جي ارادي، اَمُر الاهي، تقدير.

● اِيرِنڍِ، ايرينڊڙ= وَرنڍِ، ڇُنندڙ (ڦٽ).

ـ ايرِينڊڙا نہ اي (يمن ٢/١٣)= اهي ڦٽ ايرينڊڙ نہ آهن، اهي ڦٽ اهڙا آهن جيڪي (محبوبن جي مهر سان) ضرور ڇٽندا.

● ايٺي (ديسي ٧/٢)= (بلوچڪي) هتي.

● ايڪُ پيالو (يمن ٦/١)= هڪ پيالو، ساڳيو هڪ ئي پيالو، ساڳي وٽي.

● ايڪُوا (ديسي ٧/٦)= (بلوچڪي) اڪيلي.

● ايلاچِنِ (مارئي ٧/٧)= (اعليٰ قسم جي) ايلاچ ڪپڙي ڪان.

● ايمانُ (ڪلياڻ ١/٧، ٣/١٢)= پڪو ايمانُ، صحيح ايمان، مڪمل ايمان.

● اِينِدَن ڪي (پورب ٢/١۴)= جيڪي وٽن اچن ٿا.

ـ اِينڊُو ڪوءِ (مارئي وائي ٦/١)=وطن مان اينڊڙ ڪو قاصد.

ـ اِينِدي (يمن ٦/٣١)= پيش ايندي، ميسر ٿيندي، پلئہ پوندي.

ـ اِينديون هيڪَلي (ڏهر ١/١٨)= هيڪَلي= اڪيلي.

● اِيندهين (بلاول ١/٧، مارئي ٥/١٩)= (ڏاتار جي آڏو) اينديئي اُڃ لهي وئي.

● اِين بارِگران بُود (سنهڻي ١/١٣)= هيءَ تہ پاڻ هڪ

وڏو بار هو (جيڪر لٿو، پر اها ڪھڙي ادائگي ٿي!)
اِئين (سارنگ ۱/۳)= انهيءَ ريت، اهڙيءَ طرح.
ـ اِئين سيڪو هوءِ (آسا ۷/۶)= ائين سيکو ڪري.
ـ اِئين نہ هوءِ (مارئي ۵/۶)= ائين نہ ٿئي.
● اَيھَرُ (=آهر، شيشو)= عينڪ، عينڪ مثل خاص شيشن جا ڪوپا جن جي پاڻ سان نندين سنهين شين کي وڌيڪ چٽو ڏسي سگهجي.
ـ اَيھرُ پائي اکيين (سري راڳ ۴/۱)= اکين تي عينڪ مثل خاص شيشن جا ڪوپا پائي.
● ايھي= اهڙي، اِنھين جهڙي.
ـ ايھي حالِ حَبيبُ (يمن ۱/۲۹)= اهڙي حال ۾ محبوب.

● ايھيءَ پَر (ڏيسي ۲/۱۲)= اهڙيءَ ريت ('ايهي پر' چپر يعني ڪوهستان جي ٻولي آهي جتان سُئي لنگهي.)
ـ اِيھين پانءِ (رامڪلي ۲/۳۰)= ائين ئي جاڻ.
● اِيئَن (ڪلياڻ ۱/۵، ۴/۷)= ائين، بالڪل اهڙيءَ طرح، بنا شڪ شبهي جي، اهڙي حال ۾.
ـ اِيئَن اَچن (ڪلياڻ ۵/۲۴)= ائين ئي بنا هٻڪ جي هيڪاندا سارا هليا اچن، گهٽائي ان سودي لاءِ تيار ٿي اچن، ڪنين عاشق (سر ڏيڻ لاءِ) اچي گڏ ٿين.
ـ اِيئَن سِرُ سَيڪو ڏي (سورٺ ۳/۸)= ايئن تہ سيڪو سر ڏئي! (تون اجهان ڪجهہ وڌيڪ ڪر.)
ـ اِيئَن نَہ چَوِن (رامڪلي ۵/۲۰)= ايئن نہ چَوَن.

ب

● بَابَ= عنوانَ، پاڳا، تفصيل.
ـ بَابَ شَرعَ جا (ڪلياڻ ۳/۱۴)= شريعت جا عنوان، شريعت جا تفصيل.
ـ بَابَ تُنھنجي (گهاتو ۲/۲) = تنهنجي باب ۾، تنهنجي باري ۾.
ـ بَابِ نہ منهنجي بَسِ (سنھڻي وائي ۵/۲)= منهنجي باب ۾ بس آهي ڪانہ، مون لاءِ سِڪ جي پڇائي آهي ئي ڪانہ.
● بَابُو (ڪاموڏ ۱/۱، راڻو ۱/۱، رامڪلي ۱/۳۲)= فقير، وڏا جوڳي، وڏا ڪاپڙي، معتبر، مان وارا.
ـ بابن بُوءِ (رامڪلي ۷/۱۲)= وڏن مُک آديسين جي بُوءِ (پاڻ تہ ڪين آهن پر سندن ڪا ٻاس بُوءِ بہ ڪانهي).
بات = ڳالهہ.
ـ اِيءَ بَاتِ (ڪلياڻ ۵/۲۱)= اها ڳالهہ.

ـ بَاتِ ٻَلي (بروو ۲/۲۵)= واہ واہ جهڙي ڳالهہ.
● بادِ وڃائڻ= هوا ۾ ضايع ڪرڻ، اجايو وڃائڻ.
ـ بادِ وڃاءِ مَ ٻِکِنَا (رامڪلي ۳/۷)= ورتل خيرات کي ضايع نہ ڪر.
● بادَلُ (سارنگ ۱/۵)= جهڙ، ڪڪر.
● بَارَانو (ديسي ۱/۱۹)= بار، ميار، ذميداري.
● باروبارِ (سامونڊي ۱/۲۹)= هر "بار" تي، سمنڊ جي ڪناري لڳ هر نديءَ جي ڇوڙ تي، سمنڊ جي هر نار تي.
● بَارِي (مارئي ۱۰/۱)= باري تعاليٰ، رب پاڪ.
● بَارِي (يمن ۲/۴، ڪوهياري وائي ۱/۹)= ڳرا بار کڻندڙ، وڏا مضبوط طاقتور اُٺ، زور سان لڳندڙ گهاءَ.
ـ بَارِي تورڪي بانَ (يمن ۳/۴)= تنهنجا زور سان لڳندڙ تير.
● بازَ= ڏسو 'بحري باز'.

- بَازَن ڪَاڄ (رپ ۲/۱۹)= (اصطلاح طور) ڳجهن جو ڪاڄ.

● بَازَارِ (آبري ۱/وائي-۲)= هٽ بازار، ميڙ، جڳ، لوڪ.

- بَازَارِ ۾ (آسا ۳/وائي-۱)= هلندڙ وهنوار ۾، ليکي ۾.

● بَازِي (ڪليان ۲/۲، سري راڳ ۴/۵)= اٽڪل، شرط، حرفت، هنرمندي، راند.

- بازي بَازِنَدن کي (ڪليان ۲/۲)= (ف. بازنده= راند ڪندڙ)، وڏن کيڏندڙن کي (جيڪي صوفين جي نظر ۾ خاص بلند مقام وارا).

- بازي بَيراني (ڪليان ۲/۱۷)= ٻاهرين گندن افعالن واري کيڏ، ڀُلائڻ ۽ برباد ڪرڻ واري راند.

- بَازِيُن (يمن ۴/۵)= اٽڪلون، رانديون.

بَاسَ (ڪاهوڙي ۲/۵)= بوءِ (اصطلاح) ڪا ٿوري خبر، ڪُڙڪ.

- بَاسَ پُهتِين بُوءِ (يمن ۶/۲۲)= باس بوءِ پهتين، (هبڪار ۽ خوشبوءِ 'صُبوحي پيالا' پيئندڙ ميخوارن تائين وڃي رسي: 'پره جي پياڪن' تائين وڃي پهتي جن کي هبڪار ۽ خوشبوءِ آئي.)

● باسڻ = آڇڻ، 'باس' طور ڏيڻ، قبول ڪرڻ، پاڻ تي ڪرڻ.

- بَاسِيَائِين بَرَنِ کي (معذور ۷/۱۲)= برن بيابانن کي آڇيائين ته جيڻن اهي ڪيس پنهونءَ تائين پهچائين.

- نَہ بَاسي (آبري ۴/۲)=نہ قبول ڪري، پاڻ تي نہ وٺي.

● باطِنَ جا بانا (سري راڳ وائي ۲/۱)= مخفي رنگ، ڳجها راز.

بَاغُ (سارنگ ۴/۱۲)= ماڳ جو نالو، باغ بستان.

- باغِنئُن (راڻو ۷/۵)= باغن کان.

● باڪُون (راڻو ۵/۶)= پرهه جون شروع واريون چنايون، ٿوري اجاڻ وارا آثار.

● بَاڳُو (سنهڻي ۳/۴)= واڳون.

● بِاللهِ (مارئي ۱/۲)= قسم الله جو.

● بالَمَ (ڪليان ۱/۸)= استغناء وارا، توڪل جا صاحب، بي خوف ۽ بي فڪر (پيارا محبوب (الله جا): لَاخَوفٌ عَلَيهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُونَ= نه انهن تي ڪو خوف ۽ نڪي هو غمگين آهن.

● بان = ٻاڻ، تير.

- بَارِي توکي بانَ (يمن ۳/۴)= تنهنجا زور سان لڳندڙ تير.

- بانَ بَرِي (راڻو ۱/۳)= بَر جي رنگ وارو، مٽيءَ جي رنگ وارو تير.

● بَانڪا (ديسي ۱/۶)= (واحد. بانڪو). زوراور بي پرواهه.

● بَاني (پربهاتي ۱/۱۴)= صلاح، ترغيب، هُشي (چوندا، 'توکي ڪنهن اها باني ڏني آهي').

● بَاهوتي (رامڪلي ۶/۱۸)= ننڍڙي ٻاهه، ٻاهڙي.

● بُت = جسم، بدن.

- بُتَ ۾ (مارئي ۱/۱۲)= بت جي صورت ۾.

- بُتُ منهنجو بَندَ ۾ (مارئي ۵/۹۵)= منهنجو جسم هٽ بند ۾.

● بُٺ= واريءَ جي بُنين (دڙن) واري پٽي، ننڍين پٽن وارو ملڪ.

- بَدَامالِيءَ بُٺ (ڏهر ۵/۵)= بَداماڻي نالي واري 'بُٺ' (=پٽن وارو ملڪ)

● بَنِي (جمع. بَنيُون) (يمن ۶/۱۵، ۶/۳۵)= پرندڙ ٻاهه جي وڏي چُلهه جنهن تي شراب چڪائجي، شراب

تيار ڪرڻ وکڻڻ ۽ وندڻ واري جاءِ، شراب جي ڀَٺي.
ٻٺيون= واحد. ڀٺي (يمن ٦/٢٩، ٦/٣٥)= قبرون.
ـ ٻَٺين پاسي ٻٺيون (يمن ٦/٢٩)= شراب چکندڙ مچن جي پر پاسي (ميخوارن جون) قبرون.
● ٻَجايئين (سارنگ ٢/١٢)= وڄايائين.
● ٻُڃا= ٻُڄڙا، ٻي هودا، ٻي افعالا.
ـ ٻُڄَنِ ساڻ پَلاڻيون (آسا ٧/٦)= ٻُڄڙن سان چڳايون، ٻرن سان پلاڻيون.
● ٻُڃائيُون= (واحد. ٻُڃلي، ٻُڄڙائي). اوگڻ، ٻڄڙا ڪم.
● ٻَحرِي باز (آسا ١/١٥)= باز قسم جو هڪ پکي، زوراور باز ('باز' اسم جنس طور بازن جي سيني قسمن لاءِ استعمال ٿئي، پر جنس جي لحاظ سان، 'باز' جدا ۽ "بحري" جدا آهي؛ "ڏُرو" نر ۽ "باز" ان جي مادي آهي؛ "جهَجُرُ" نر ۽ "بحري" ان جي مادي آهي).
● ٻَخرو= ڀاڱو، حصو.
ـ ٻَخرو "لَحمُ البُشريٰ" (سري راڳ ١/١٦)= انهن لاءِ خوشخبريءَ وارو ڀاڱو.
● بخش ڪرڻ= معاف ڪرڻ.
ـ بَخشِ ڪَرِ ٻُچائيُون (رائو ٨/٢٠)= خطائون معاف ڪر، غلطيون بخش ڪر.
بَخمَلَ بافتَنِ (مارئي ٧/٧)= بخمل بافتن کان وڌيڪ.
● ٻَدبُوءِ هاڻ (ڪاموڏ ٢/١٠)= ٻَدبُوءِ هائيون.
● بِده (ف)= ڏي. برخيز (ف)= اٿي.
ـ بِدهِ ساقِي بَرخيز (يمن ٦/١٨)= اي ساقي! اٿي ڏي.
● بَرُ (ديسي ٢/١٤)= بر، بيابان.
ـ بَرُ بوراٿو تَنِ کي (آبري ١٠/٣)= بيابان پاڻ انهن لاءِ سونهون آهي.

● بِراٺ (ديسي ٧/٢) =(بلوچڪي) ڀاءُ.
● بَراد (ج) برادُون (رپ ١/٢٠)= براد جي رات جا طعام.
ـ بَرادَ ٻُتن جي (رامڪلي ٥/١٠)= گيهه، کير، کٽي وغيره طعام جيڪو ٻُتن تي پيتا طور ڏجي، ٻتن جي مجتا طور پيتا.
● بُرجَ سِين (سارنگ ٢/١٢)= برج مثل چوٽي سان.
● بُرجَنگ (سارنگ ٢/١٢)= ساز.
● برسڻ= وسڻ.
ـ بَرسيو (سارنگ ٢/١١)= وسيو.
ـ بَرسِي پِٺاري (سارنگ ٤/٨)= پٺاري تي وسي.
● بُرقعو (يمن ٤/٥)= پردو. (بُرقعان اَندَرِ= پردي اندر، ڍڪ ۾، ڍڪ سان، گجهو).
● بِرهُ (ڪليان وائي ٤/٢، يمن ٥/٦، سارنگ ٢/١٧)= ڪنهن سان دلي پيار، عشق، روه، وڇوڙو درد، فراق.
ـ بِرهَ بيتِ (سنهڻي ٤/٨)= عشق جو سندرو.
ـ بِرهَ مَڻَايَسِ بَر (ديسي ٣/١٢)= عشق هن کي بر ڏانهن مُنهن ڪرايو، هلايو.
ـ بِرهُ هي بيباڪُ (آبري ٦/٩)= هي بي ڊپو عشق، بي پرواهه عشق.
● بُرو (ديسي ٧/١، ٧/٣)= (بلوچڪي) وڃو.
● بُرون (ديسي ٧/٢)= (بلوچڪي) وڃي وڃون.
ـ بُرون ڦُنڌا (ديسي ٧/٢)= (بلوچڪي) پوئتي هلون، پوئتي موٽون.
● بَرَوو (برور ١/١٤)= (هت اصطلاحي طور) 'بروي جي باني'= ماڻن انگل ارڏائي واري ترغيب.
● بِريَانُ (ڪلهوڙي ١/١)= پڪل، پچي پختا ٿيل.
● بَس (يمن ٥/١٦)= ڪافي، گهرج موجب بالڪل

پورائي، ختم ٿيڻ واري حالت.

- بَس ٿِي نہ ڪَري (سارنگ ۱/۶)= وسڻ کان ماٺ ئي نہ ڪري.

● بِسمِ اللهِ (يمن ۵/۱۶)= "شروع الله جي نالي سان"، الله جي نالي سان شروعات، پهريائين 'الله' جو نالو.

● بَصِيرُ (کاموڏي ۳/۴، آسا ۴/وائي-۱)= سدائين ڏسـ سگهندڙ اندرجي اکين وارا.

● بَصِيرَتَ (آسا ۱/۲۰)= صحيح سڃاڻڻ واري اندرين نرت.

● بغض (رامڪلي ۳/۲)= ڪينو.

● بَقَرَه (مارئي ۱۰/۸)= قرآن شريف جي سُوره نمبر (۲) جو نالو: لفظي معني= ڳئون.

● بُڪَاء (آبري ۱/۲۰)= (ع) روڄ.

● "بَڪَتِ العَينَينِ فِي هَواکَ دَمَا" (مارئي ۱/۲۰)= تنهنجي سِڪَ سوز ۾ اکيون رت رنيون.

● بُڪِيُون= مُٺانا، ڳُڙدا.

- بُڪِينِ مُڪِي بُوء (يمن ۴/۲)= بُڪِينِ جلڻ پچڻ واري باس ڪڍي.

● بُکَ= ڪاٺي جي سخت تانگهہ.

- بُکَ چَکيَائُون بُوء (رامڪلي ۵/۵)= بُکَ جي بوء چکيائون (بُکَ ڪين وٺي).

- بُکِئو (يمن ۵/۹)= بک وارو، بکايل.

- بُکِي= بُک واري، تانگهہ واري.

- بُکِي آهيان (ڪوهياري ۴/۷)= (اصطلاحي) بيحد مشتاق آهيان.

- بُکِيءَ کل نہ اُجهي (معذور ۲/۱)= بکي کٿان کلندي!

● بِکيا= پِن، پنڻ واري خيرات.

- بُکَ اُني جي بِکِيا (رامڪلي ۵/۲، ۶/وائي)= بُک انهن لاءِ پِن واري خيرات آهي.

- بُکَ بِکيا تَن (رامڪلي ۶/وائي)= تن جي بکيا بُک آهي (هو سوال ڪري بک ٿا گهرن).

● بِگرِ= بغير، سواءِ.

- بِگرِ تو بلو (ڏهر ۱/۵)= توکان سواءِ بيو ڪو حيلو.

● بِگر=(بلوچڪي)جهليو.

- بُرو بگر (ديسي ۷/۱)= وڃو جهليو.

● بُگرِيين (رامڪلي ۵/۱)= بگرين ۾، بغل وارين ڳوٺرين ۾، گبرين ۾.

● بَگهازِيُون (ڪنيات ۴/۱۷)= اُٺ جي پاڪڙي جي ڪڇن کان لڱل ڪليون. واحد. بَگهاڙي.

● "بَلکِ آهي بُودُ، ناقصِي نابُودَ ۾" (سورٺ ۳/۱۶)= 'پاڻان 'نابود' واري ناقصي ۾ئي 'بود' آهي (بلک ناقصي ئي وڏي شيءِ آهي).

● بَلوچَان (ديسي ۷/۶)= بلوچن جي.

● بَلُوچاڻِي باهِ (آبري ۲/۱)= بلوچن جي منزل واري باهہ، قافلي جي منزل واري باهه.

● بِلُون (ديسي ۷/۲)= (بلوچڪي) ڇڏيون.

● بَلِي (برو ۲/۲۵)= واه واه! واه واه جهڙي.

● بَنيو وار (برو ۳/۴)= ڪڪوريل وار، پوروڙو ڳاڙهيرڙو وار سهڻو وار.

- سَجَنَ بَنِيي وارَ جِنَ (برو ۳/۴)= سڄڻ ٻنيي وار وانگر سهڻا آهن.

● بَندُ (مارئي ۱/۱۹)= قيد.

- بَند جهجَنديُون (مارئي ۹/۴)= بند ۾ جهجنديون، قيد بند ۾ ماروئڙن جي سڪ ڏک ۾ زارو زار رئنديون.

ـ بَندِي پِيا (مارئي ۵/۷)= قيد ٿيا.
ـ بَند ڪَڄَنِ (ڪارايل ۱/۱۹)= جهلي پوري بند ڪجن.
● بِنَدَ (مارئي ۱۱/۷)= بُوندَ. (هت معنيٰ) وهندڙ ڳوڙها.
● بَندَرَ (سامونڊي ۲/۱۹)= گهاٽ (اهي خاص بندر جتي هو ويا آهن، سي پهچ ۾ مون ڪان پري آهن).
ـ بَندَرِ (سامونڊي ۱/۸، ۲/۲۴)= بندر تي، پرڏيهه جي ڪنهن بندر تي.
ـ بَندَرَ باروبارِ (سامونڊي ۱/۲٦)= بندر هر 'بار' تي اٿن، جتي ڪٿي 'بارن' تي آهن.
ـ بَندَرَجي تـرَّنِ (سامونڊي ۳/۱۷)= بندر جي ترّن ڏي (هت 'بندر' اسم خاص آهي. يعني ان خاص 'بندر' جي گهاٽن ڏي).
● بندگي= ٻانهپ، خدمت.
ـ بَندَگِي افگَنِدگِي شَرِمَندگِي (آسا ۵/۷)= اي سَجَنَ! بس منهنجي ٿي ٻانهپ، منهنجي ٿي ڪميـٽـائي، ۽ منهنجي ٿي شرمساري!
ـ بَندگِيون (ٻروو ۱/۱۳)= خدمتون.
● بِنوشِ (يمن ٦/۲۲)= (ف. نوشيدن= پيئڻ) تون پيءُ.
● بِنشين (يمن ٦/۲۲)=(ف. نشستن=ويهڻ) ويهه.
● بَنِي اِسرائيلَ (مارئي ۱۰/۸)= قرآن شريف جي سُوره (۱۷). لفظي معنيٰ، هڪ سامي قبيلي يا قوم جو نالو.
● بوتَا (ڪوهياري ٦/وائي-۲)= اٿ.
ـ بَوتَن (ديسي ۲/۹)= اٿن.
ـ بَوتَن جي (حسيني ۵/وائي-۲)= اٿن جي.
ـ بوتَن ڪَارڻ (ديسي ۳/۱۰)= اٺن ڪارڻ.
● بُود= هئڻ واري دائمي حالت، بقـا، اثبـاتي وجود، اثباتي هستي وارو مقام.

ـ رَسِنا بُود ڪي (ڪلياڻ ۳/۲۱، سري راڳ ۱/وائي-۲، سورٺ ۳/۱٦)= دائمي بقا کي رسيا.
● بوداںَ جِي (معذور ۲/وائي)= بودن جي، اٺن جي.
● بورائو (آبري ۹/۳، حسيني ۵/۹)= سونهون، رهبر جيڪو واٽ ڏيکاري.
ـ بورائو بَرَنِ جو، ريڙهي منجهه رُڃن (حسيني ۲/وائي) = اها دڙ ۽ رئي سـاٺ واري جيـڪـا بوتن کي بـه لڳي آهي ۽ هو تن هالي آهي، سا مُون لاءِ بربيابان ۾ ساٺ واري واٽ جي سـجـاتـپ آهي ۽ مـون کي پٽـي (انهيءَ آسري تي) ريڙهي ته مان پنهنجي پنهونءَ کي پهچان.
● بُونبُ (سري راڳ ۳/۱۰)= ٻيڙو، جهاز.
ـ اُٺي بُونبُ بَناءِ (سري راڳ ۲/۱۰)= اُٺي جهاز ٺاهه.
● بُوند (سري راڳ ۳/٦، سارنگ ۲/۱۷)= پاڻي جي بوند، پاڻي جي بُوندارَ.
● بُوءِ = خوشبوءِ.
ـ جَني پيني بُوءِ(ڪاهوڙي ۲/۱۷)=جن کي خوشبوءِ آئي.
● بَهيـرَ (سري راڳ ۲/۲۴)= (ف) اٺالو، قطار، قطارن جي لانڊ.
ـ بيراڳين بهير (رامڪلي ۱/۲۵)= تن ويراڳين جي قطار.
● بِيَا (يمن ٦/۲۳)= (ف) اچ، اي همنشين تون اَچ.
● بي بَها (ڪلياڻ۱/۸)= املهه، لاثاني، بي نظير پلارا.
● بيٺِ = ڪمر پٽو، چيلهه وارو سندرو.
ـ جان ڪِين جَهلِيان بيٺ (سامونڊي ۲/۱۰، ڪاهوڙي ۲/۱۵)= ڪين چيلهه واري پٽي ۾ جهلي سو گهو ڪريان.
ـ پـيـڙيـو ٻڌان بيٺ (مارئي ۵/۱۸)= چڪي پنهنجو سندرو ٻڌان.
ـ ٻَڌِي بيٺِ (ڪـاهـوڙي ۲/۱۵)= بيٺ ٻڌي، سندرو

ٻڌي تيار ٿي.

بي خَبَر (آسا ۵/۱۵)= بي خيال.

بيخود = 'خود' کان سواءِ 'پاڻ' کي ڇڏي.

ـ بيخودِ هَلِج (آبري ۲/۲۰)= بيخود ٿي هلج، خود کان سواءِ هلج، پاڻ وساري هلج.

بِير (ع. بِئر) (مارئي ۸/۱۴)= کوهه.

بيراني (ڪلياڻ ۲/۱۷)= (فارسي. بيرون، بيروني) "بازي بيراني" ٻاهرين گندن افعالن واري ڪيڏ، ظاهر ظهور ڪُڌن ڪرتوتن واري ڪيڏ. بَيران ڪرڻ واري، ويران ڪرڻ واري، پريشان ڪرڻ واري، پُلاڻڻ ۽ برباد ڪرڻ واري راند.

بيراهَ (سنهڙي ٦/۸)= بي راهي، اوات (جتي نه وات هجي ۽ نه وات جي خبر پئي).

بَيرَق= (جمع. بيِرقون) جهنڊي، جهنڊو

ـ بيرقون بحرن ۾ (سري راڳ ۱/۱۴، سامونڊي ۱/۱۴) = (جهازن جون) جهنڊيون سمنڊر تي.

● بي شِرڪِ (ڪلياڻ ۲/۱۰)= شرڪ کان خالي (ته مون ۾ شرڪ ڪونهي).

● بي عَقُل= عقل کان سواءِ.

ـ بي عَقْلن عَقْلُ (رائو ۹/۲۰)= بي عقلن لاءِ عقل.

● بيڪارِي (رائو ۱/۱)= بيڪ وارو، بيڪ ۾، ڪنهن بدلايل ويس ۾.

ـ بيڪاري ٿِئام (پورب ۱/وائي-۲. رامڪلي ۱/۳۲) = بيڪ ڪيائون، پنهنجا معاندا ۽ اطوار ڦيرايائون، صورت مٿي پاڻ لڪايائون.

● بيلغَان (ديسي ۷/۳)= (بلوچڪي) يارو، بيليو! (بيلي يارو ۽ اُنن کي جهليو).

● بِينا= جو ڏسي سگهي، نظر وارو.

ـ بِينا ڪَري (آسا ۱/۲۰)= ڏسي سگهڻ وارو ڪري، سالم نظر وارو ڪري، داناءِ بينا ڪري.

● بيخُوسَ (رامڪلي ۵/۱۹)= بي- هُوس، اهي جيڪي ٻئي ڪنهن کي نه هوسين، ٻئي جي بدخواهي نه ڪن.

ٻ

ٻَہ ٿِئا (ڪلياڻ۱/۲۰)=ٻہ جدا آواز لڳا، ٻہ جدا جدا آواز پانيا ويا.

ـ ٻَہ پوتَ (حسيني ۷/۱۲)= ٻہ ٽڪر (جئن ڪپڙو ٻہ ٽڪر ٿئي جڏهن وڃي).

ـ ٻَہ جَڻا (يمن ٦/۱)= پيڻ وارا ٻہ جڻا (جيڪي ساٿي هڪ ٿي پيالي مان پين).

ـ ٻہ - ڏاٿين (يمن ۴/۱۵)= ٻہ پيرا.

ـ ٻہ رَنگو (ليلان ۱/۱٦)= ٻہ رنگ رکندڙ، ٻيائي وارو.

ـ ٻہ ڳالهڙِيُون (ڪنيات ۲/وائي-۱)= ٻہ ڳالهيون، ٻہ اکر، ٻہ لفظ.

● ٻاٻَلْ = اَبو.

ـ ٻَاٻَلَ ڏِئي نہ ٻُور (ڪنيات ۲/۲۳)= ٻابو مونکي جوان اُٺ (ٻور) نہ ڏئي.

● ٻَاپِيهَا (آبري ۲/۴)= ننڍڙا ڳيرا (ڳاڙهيڙي رنگ جا).

ـ ٻَاپِيهَل جي ٻورا (رپ وائي/۲)= ٻاپيهڙي (ڳيريا واري سهڻائي، ۽ ان جي مِٺي ٻولي.

● ٻاتاڙو= مُنجهيل، حيران پريشان، منجهي پرندڙ.

ـ ٻَاتاڙا ٿِئا (ڪارايل ۲/۱۹)= حيران پريشان ٿيا.

مونجهاري ۾ پيا.
- آئُون باتاڙي ڪني (حسيني ۸/۸)= مون کي ڳڻتي ۾ وجهي ڇڏيو، مون کي منجهائي وڌو.
- بَاتَاڙِين (ديسي ۵/۱۰)= پريشان ٿينديون.
باٽِ (راڻو ۳/۱)= ٻٽُورن، هلڪڙن اَلهڙ جوانن (تن پيليون ٻڌيون، واٺون لايون، وري وري پيا اچن).
بَاتي ڏِينهَڙَا (حسيني ۹/۵)= ٻه ٽي ڏينهن، ڪي ٿورا ڏينهڙا.
● ٻاجَه= مهَر.
- پيڙي تُنهنجي ٻاجَه (سري راڳ ۲/۸)= اي وڻجارا! ٻاجھ ۽ مهر تنهنجي پيڙي آهي.
- ٻاجَه ٿِي (ڏهر ۳/۳۱)= ڌڻيءَ جي مهر ٿي، مولا جي مهرباني ٿي.
- ٻَاجَھ جُهن (يمن ۲/۲۸)= ٻَاجَه واريون، ٻَاجهہ سان، پيار سان.
- ٻَاجَھ جِي (ڪلياڻ ۴/۲۱)= مهَرَ جي، قرب جي.
- ٻاجَھ سان (سنهڙي ۳/۲)= مولا جي مهر سان.
- ٻَاجَهارَا (حسيني ۹/۲۱)= ٻاجهہ ڪندڙ، ٻاجهہ وارا.
- ٻَاجَهارِي (ديسي ۲/۱)= ٻاجهہ گهوري.
- ٻاجهارو ٻولِن (ڏهر ۵/۱)= ٻاجَهاريون ٻوليون ڪَنِ، مٺيون دل وڻندڙ ٻوليون ڪن.
- ٻَاجهان ٿِي (سورٺ ۲/۹)= ٻاجهہ مان ٿي.
- ٻَاجهاڻُو (پرڀاتي ۲/۲۳)= ٻاجهہ وارو ٿيو.
- ٻَاجهنِ پَريو (ڏهر ۱/۶)= وڏن ڪرمن وارو.
- ٻاجهون ٿِيُون (پرڀاتي ۱/۹)= نوازشون ٿيون، مهربانيون ٿيون.
- ٻَاجَهائي (يمن ۳/۱۲، ليلان ۴/۱۳)= ٻاجهہ ڪري.

● ٻاجهان= سواءِ، کان سواءِ.
- ٻاجهان هوتَ جي (وڀ ۱/۲۶)= سڄڻن کان سواءِ، سڄڻن جي نہ هئڻ سبب.
● ٻاڏائڻ = ليلائڻ، گهڻي نيزاري ڪرڻ.
- ٻَاڏاءِ (رامڪلي ۷/وائي-۲)= عرض گذار، زاري نيزاري ڪر.
● ٻار= پاڻيءَ جي تک، ڦيري ۽ اونهي ڪُن ڪرڻ واري صورت، پاڻيءَ جي هيٺ تي جهول.
- ٻار لنگهيائون (سري راڳ ۲/۲۳)= ٻارِ مان سلامت لنگهي ويا.
- ڪيڏي ٻارِ مان (سري راڳ ۱/۲۰)= پاڻي جي تک ۽ اونهي ڪن مان ڪيڏي ٻاهر ڪري.
- ٻَارِ لنگهيائين (سنهڙي ۳/۲، ۳/۵، ۳/وائي-۱۰، ۴/۲۰، ۶/وائي-۱۰)= پاڻيءَ جي ٻار (سير ۾ پاڻي جي هيٺاهين جهول جنهن ۾ ٻيڙي پوي تہ مشڪل سان ٻاهر نڪري سگهي)، مان بہ سلامت لنگهي وئي.
● ٻَارَ (ڏهر ۴/۵)= ٻارڙا.
- ٻَاراٽي ٻوجهہ (ڪلياڻ ۱/۲۵)= ٻاراٽي ٻڌ مثال، ٻاراٽي سمجهہ وارو، ٻورو، اٻوجهہ.
● ٻارِ = ٻاهر.
- اَنگنئان ٻَارِ (سنهڙي ۱۱/۱۱)= عضون کان ٻاهر، جسم کان ٻاهر، تن کان ٻاهر.
● ٻارَتُ (ٻلاول ۱/۳، سورٺ ۲/۹)= منگتو، راڳائي.
● ٻارڻ = ۱. ساڙڻ ۲. (اسم) ڪاٺيون جيڪي ڪاڏي پچائڻ لاءِ ٻارجن، ٻاهہ..
- نيشِي پِيائِي ٻارِ (ڪلياڻ ۳/۳)= پيائي کي وجي ساڙ ختم ڪر.

ـ ٻارَڻُ جَنِي ٻُوهُ (مارئي ۸/۲۱)=جن وٽ ٻارڻ لاءِ ٻُوهَ جا ٻُوڙا آهن.
ـ ٻَارِئو اُجهَائِين (يمن ۴/۱۶)= ٻاريو وري وِسائِين.
● بَاروچَــاڻِي ذاتِ (کـرهيــاري ۴/۷)= بلوچـن جي ذات، ذات بلوچ.
ـ بَاروچن جي (رِپ ۱/۲۸)= (اصطلاح) محبوبن جي.
ـ بَارُوچيءِ لاَڏاڻِ (حسيني ۴/۲۱)= بلوچن جي ساٿ واري لَڏ، وينڌڙ ساٿ.
ـ بَاروچي مُلا (آبري ۷/وائي-۲)= باروچي (پنهونءَ) وٽان.
● بارهين ماه (سامونڊي ۳/۲۴)= ٻارهين مهيني.
● ٻَاڙو (مارئي ۱۱/۳)= ذرا کارو پاڻي.
● ٻاڦ= پاڻيءَ کي ٽهڪائجي ته اُٻَ جيڪا مٿي نڪري.
ـ ٻَاهِرَ ٻَاڦَ نَه نِڪري (يمن ۴/۷)= ان جو هلڪو دونهون به ٻاهر نه اچي، ان جو ذري جيترو اهڃاڻ به جسم کان ٻاهر ظاهر نه ٿئي، ان جي ذري جيتري خبر به ٻاهر نه پوي.
● ٻَاڪَارَ (سورٺ ۱/۱، ديسي ۴/۵)= راڳ جي شروع واري وڏي 'ها'. وڏي رڙ، وڏي دانهن.
ـ ٻاڪارئا (آبري ۱۰/۱)= وڏا سڏ ڪريو، دانهون ڪريو.
● ٻالاپڻ = ٻالَپڻو، ٻاراڻي وَهِي.
ـ ٻالاپَڻَ جو (ليلان ۱/۱۵)= ننڍي هوندي وارو.
● ٻانَ= بچاءُ ڪندڙ محافظ، ضامن.
ـ ٻيلي سَندا ٻَانَ (سري راڳ وائي ۱/۱)= اي لس ٻيلي جا محافظ!
● ٻانڌَا (ڪاموڏ ۴/۱۲)= پاڻيءَ لڳ يا پاڻيءَ ۾ وڏا بنا، وڏا ٻنڌوڙا. مڇي لاءِ وڏل جار وارا ماڳ.
ـ ٻَانڌَاڻِ (حسيني ۱۲/۱۳)= ٻانڌاڻِ ۾، ٻند ۾.
ـ ٻانڌِيين (ڪاموڏ ۲/۱۰)= ٻانڌين تي، پاڻيءَ لڳ وڏن ٻنڌن تي، پاڻيءَ ۾ وڏن ٻنن تي.
● ٻَانڊِي (سنهڙي ۳/۵، ۳/۹، ۴/۱۵، ۴/۲۰)= وڏو لڙهندڙ ڪاٺ (ٻانڊِي= ننڍي لڙهندڙ ڪاٺي).
ـ ٻَانڊِيڙا (سنهڙي ۱۱/۲)= لُڙهندڙ ڪاٺڙا.
ـ ٻَانڊِينِ (سنهڙي ۱۰/۵)= وڏن لُڙهندڙ ڪاٺن.
● ٻانگ= نماز لاءِ ٻانگ، آذان.
ـ ٻانگَ سِينءَ (رائو ۵/۲)= صبح جي آذان تائين، پرهه ڦٽيءَ تائين.
● ٻانَهپَ ٻيڙيون (سري راڳ ۱/۱۳)= ٻانهپ واريون ٻيڙيون.
● ٻَانهُن وِجهي وَاتِ (حسيني ۱۲/۱۰، رامڪلي ۱/۳۰)= ٻانهن ۾ (درد ۽ غم کان) چڪ وجهن، ٻانهن ۾ وات وجهن، چريو ٿين، ديوانو ٿين.
ـ وراڻي ٻَانهَ (يمن ۱/۱۸)= ٻانهن وراڻي، ٻانهن کي موڙي جهلي، (نبض ڏسڻ لاءِ) ٻانهن کي هيٺ مٿي ڪري اُٿلائي پٿلائي (ڦٽن وارن زخمن کي ڏسڻ لاءِ)، ڳرهاڻي لاءِ پنهنجي ٻانهن وڍيل جي سر هيٺان ڏيئي.
● ٻَانهِڙي (کوهياري ۲/۷)= پُراڻي ٻانهي، ٻانهين جو اولاد، ٻانهي.
ـ ٻَانهِيءَ ٻَنڌُ جَنهِ سِين (آبري ۶/۸)= هن ٻانهيءَ (سسئي) جو جنهن سان ٻنڌڻ آهي، پڪو سڱ آهي.
ـ ٻانهِيون (سارنگ ۳/۱۲)= خدمتگار زالون.
● ٻانهين (سنهڙي ۲/۴) چوڙي جي ٻانهين، ٻانهن واريون سڀ چوڙيون.
● ٻَاڻُ = تير.
ـ ٻُجهان ٻاڻ لَڳُوسِ (يمن ۳/۱۴)= ٻانيان ته تير لڳس.
ـ ڪُرنجَ نه لَڪنو ٻاڻُ (ڏهر ۵/۱۰)= ڪرنج اهو تير

صحيح ڪري نہ سگھي (جيڪو شڪاري(هٿ لاءِ) پنهنجي من ۾ رٿيو هو).
ـ ٻَدا ٻاڻَ (رائو ۳/۹)= ٻڌا تير (حسن جا، عشق جا).
● ٻاٽڙَ ٻوڙِ وَهَن (حسيني ۶/۴)= پريا وَهن (سُور)، گهٽا گهاتا ٿين (سانوڻ ۾ جڏهن گهڻو پاڻي ٿيندو هو ۽ ڪڙيا پـرچي ويندا هئا، تہ هُرلي واري پَڙُوهي يا کُوهاڏي ۾ بہ پاڻي ايترو مٿي چڙهي ايندو هو جو ٻاٽڙ ٻُڏي ويندو هو. يعني هُرلي جي ڍينگي يا پانڊي جو هيٺيون پاسو مالهہ ۽ لوٽن سوڌو ٻڏو پيو هوندو هو. ان وقت هُرلو ٻاٽڙ ٻوڙ وهندو هو).
ٻايُون (سائينگ ۳/۱۲)= سانٺُون.
● ٻِپَارا (سري راڳ ۳/۱۵)= ٻنهي پاسن کان.
● ٻِپڙِي (مارئي ۱۱/۳)= ٻن پڙن واري، سپي.
● ٻُجَهارَتَ (رامڪلي ۵/۲۶)= ڳُجَهارَتَ.
ٻُجَهان (يمن ۳/۱۴، پرڀاتي ۲/۲۳، رائو ۷/۳، سنهڻي ۹/۸)= ڄاڻان تہ، سمجهان تہ، پڪ اٿم تہ، مون کي معلوم ٿيو، يقين آهي.
ٻَجَهنِ (رائو ۲/۱۲)= ٻڌجن، (جهـڙين تهڙين کي مومل جي ٻاين ۽ ٻانهين پنهنجي نازن نخرن سان ٻڌو ۽ قابو ڪيو، پر انهن جي ڇا مجال جو ڪاپڙين کي ڪجهہ ڪري سگهن).
● ٻُجهي (ڪلياڻ ۲/وائي)= ڄاڻي، پروڙي.
ـ ٻُجِهي آيا (آسا ۶/۶)= سِڪي آيا، سُڃاڻي آيا (تہ ڪٿان وڃڻو آهي ۽ ڪيئن وڃڻو آهي).
● ٻَچا پوءِ اَٿَنِ (ڏهر ۵/۱۳)= (پوءِ= پوئتي) سندن ٻچا پوئتي روهہ ۾ رهيل آهن.
ـ ٻَچا ميڙٿين (ڏهر ۵/۱)= ڪونجن کي سندن ٻچا ميڙٿين. (عام خيال تہ 'ڪونجون ٻچا روهہ ۾ ڇڏي ٿيون اچن ۽ هتان پوءِ ٻچن جي اڪير ۾ ٿيون پوئتي موٽن).
● ٻِچَلَ (سنهڻي ۳/۵، وائي ۳/۱، وائي ۶/۱)= زوردار هوا سببان ٻن ڇولين جو ٽَڪر، لڙهندڙ شيءِ (ڪاٺ وغيره) جي ٻن ڇولين جي وچ ۾ اُٿل پٿل.
ـ ٻِچَلِ ٻانڌي ٻَارِ ڪَري، اَتِ اُبَتَا آرَ (سنهڻي وائي ۲/۱) = دريا جي سير سختيءَ جو بيان، جتي ٻچل وڌن لڙهندڙ ڪاٺن کي هيٺ ٻار ۾ غرق ڪري.
● ٻَڌِڻ= ڳَنڍِ ڏيڻ.
● ٻَڌُ چِتَائي چيل (آبري ۱/۱۶)= ساهي سندرو ٻڌ.
ـ ٻَڌ چَمڙو (رامڪلي ۲/۸)= چيلهہ تي رڳو چمڙي ٽڪر ٻڌ (جيڪو اوگهڙ ٻڪي).
● ٻُڌِڻ ۾ بہ ٿِيا (ڪلياڻ۱/۳۰)= هڪ ٻدران سڻڻ ۾ بہ معلوم ٿيا.
● ٻَڌو= ٻڌل، پابند ڪيل.
ـ ٻَڌو ٻِن ڳالهِين (يمن ۵/۹)= ٻن ڳالهين ۾ جيڪو ٻڌو جيڪو ٻن شرطن سان ٻڌل آهي.
ـ ٻَڌِيو ماڻڪَ مُوڙِيُون (بلاول ۲/۳)= ماڻڪن جون موڙيون ٻڌيو، ماڻڪ ڳنڍيين ۾ ٻڌيو.
ـ ٻَڌِيس ٻولَ (سنهڻي ۴/۱۴)= ٻول ۾ ٻَڌيس، 'الست' واري وعدي ۾ ٻڌيس.
● ٻُڏَا (سري راڳ ۱/۲۰، سنهڻي ۱۰/۲)= ٻڏندڙ ٻيڙا.
ـ ٻُڏَندي (سنهڻي ۸/۱۲، ۱۰/۱)= ٻڏڻ وقت.
ـ ٻُڏَنِ سِين (سنهڻي ۶/۱۵)= ٻُڏندڙن سين، ٻُڏي وئا تن سين.
ـ ٻُڏِين (سنهڻي ۸/۱۳)= جي تون ٻڏين پيو.
● ٻَرَ (سامونڊي ۴/۲، کاهوڙي ۳/۲، سنهڻي ۱/۱۶، ۱۰/۱۹)

= زور، جوش، ڏيہ.

● ٻُرائڻ= وڏي چوٽ تي آواز ڪڍڻ، زور سان وڄائڻ (ساز).

- ٻُرائي (سورٺ ٢/٨، ٢/٩، ٢/٨)= مٿي تند آواز جي وڏي چوٽ تي وڄائي، ساز کي وڏي چوٽ تي چاڙهي وڄايو.

● ٻَرَڪِنو (سامونڊي ٤/٣)= (خوشيءَ مان) زور ڪريو، خوشيءَ جي جوش جذبي سان. (ٻي پڙهڻي: "ٻَهڪنو ٻين ڏيان": ٻهڪيو= خوش ٿيو).

- ٻَرڪِي (حسيني ١١/٣)= گرم ٿي، جوش ۾ اچي.

● ٻَر= ڪامُ، جل، افسوس، هاءِ هاءِ، واہ واہ، جس، شاباس!

- ٻَر تَن آگارَن (يمن ٤/١٥)= ڪام ۽ جَل تن اگارن= جس ۽ آفرين تن اگارن کي.

- هَٿي ٻَر آتارن (سري راڳ ٢/٢)= هٿي افسوس اٿ- تارن لاءِ (جيڪي تري نہ ڄاڻن).

ٻَر ٻَر (ليلان ٤/١٣، سنهڻي ١٠/٩)= هاءِ هاءِ! يلا يلا! واہ واہ!

- ٻَر ٻَر ٻڏي سُنهڻِي (سنهڻي ١٠/١٨)= هاءِ هاءِ جو سنهڻي ٻڏي وئي! واہ واہ سنهڻي (جو محبت ۾ ٻڏي)!

- ٻَر ٻَر ڪَنِ (سنهڻي ٨/١٧)= هاءِ هاءِ ڪن، افسوس ڪن، ڪَهَل ڪن.

- ٻَر ٻَر ڪنو ٻاڏاءِ (رامڪلي ٧/وائي-٢٠)= تون وڏي آه ۽ چاه سان منٿ ڪر.

● ٻَرَّ ڏيڻ= ٽاهيل اوزار کي پاڻيءَ ۾ وجهڻ، پاڻيءَ جو ٻوڙو ڏيڻ.

- ڏيئي ٻَرَّ لُهار جئن (حسيني ٩/٨)= لوهار وانگر ٻَرَّ ڏيئي.

ٻَرَڻُ= تکو تيز وڃڻ.

- ٻري (سنهڻي ٦/٥)= وڃي.

- ٻُري نہ (مارئي ٨/١٦)= تکو وڃي نہ، ڪَنَ تي چٽائي سان آواز نہ پوي.

- ٻُرَندي (رامڪلي ١/وائي)= وڄندي.

● ٻَرَڻُ= ٻاه جو ٻرڻ.

- ٻَري ٻَاه (ڪلياڻ ٤/٣٤، يمن ٤/١، ٤/٢١)= محبت، سک ۽ درد واري آڳ ٻري، عشق جي روشنائي واري آڳ ٻري، ٻاه لڳي.

- ٻَري جَن ٻَارِي (رامڪلي ١/١)= جن ٻَري (پنهنجو پاڻ کي پاري) ٻين لاءِ ٻاري، جن پنهنجي جان جلائي ٻين لاءِ روشني ڪئي.

- ٻَريائِي تہ ٻَارِ (آبري ٧/١٤)= تو جا ٻاري آهي تہ هاڻي ٽاهي جوڙي ٻار.

● ٻَري تہ ٻيلي گهٽا (معذور ٦/٣)= ٻَريءَ کي ٻيلي گهٽا، ٻري (تپ) واري اگهي ۽ بيمار کي مدد ڪندڙ گهٽا (پر سُک وارو پيو ساڻي پڇي، پر آهن ئي ڪونہ!).

● ٻَڙڌ (ديسي ١/١٠)= ڏاند.

● ٻَڙڪڻ، ٻڙهڪڻ= ٽهڪڻ (ٻاهہ تي پاڻيءَ جو).

- ٻَڙڪَان (سنهڻي ٦/٢)= ٻَڙهڪَان، ٽهڪَان.

- ٻَڙهڪنو (سنهڻي ١١/١٣)= ٽهڪنو.

● ٻُڪَڻُ (ديسي ٢/١٣)= هٿن جي ٻُڪَ سان پاڻي پيڻ، آٽون وغيره ٻُڪ ڀري ڦڪڻ. جهٽ ڏيئي جهلڻ ۽ سوگهو ڪرڻ.

- وِيئي ٻُڪي ٻاف (ديسي ٢/١٢)= سني جهولي جي سخت گرم هوا آڏو مُنهن تي پئي سهي (جڻ گرم هوا پئي پيئي).

● ٻُڪِي = دائا، ورچ، پڙي (دوا جي).

- ٻُڪِي ٻاجهہ جي (ڪلياڻ ٤/٢١)= قرب جي دوا.

محرجي پڙي.

ـ بُکي بِنِشُون نه ٿِئي (يمن ۱/۲)= (محبوب کان سوا) بين کان ڏوا نه ٿينديِ.

بَکَ (کلياڻ ۱/۳)= پاکر، آنٽر. (بک وڏو= چنبڙي پيا، وڏو ويساهه رکيو).

● بَگَ، بَگو (کارايل ۲/۳)= اڇو پکي (جيڪو تانگهي پاڻي ۾ هلي ۽ سنهي مڇي ۽ بيا پاڻي جا جيت کائي).

● بِلَرُ= ٻن لارن وارو، ٻن چوٽين وارو، ٻه لارو، ٻن انگهن وارو، ٻلهڻ.

ـ ٻِلَرُ لَڳِسِ ٻاڻُ (آبري ۲۰/۷، کوهياري ۵/۸)= ٻِنو تير لڳس.

ٻِلَهڻُ ٿِئا ٻيِنِي (کوهياري ۴/۱۰)= ٻنهي اکين جا تير ٻِنا ٿي لڳا.

ٻَنُ، ٻَنا (کاموڏ ۱/۱۳) = باراني علائقن ۾ پاڻي جهلڻ لاءِ وڏا ٻنا (جن جي اندر وڏو پاڻي بيهي جنهن ۾ جيڪر ماڻهو به ٻڏي پوريا).

ـ ٻَنِ پوڻ= ٻَني واري پاڻيءَ ۾ پوڻ ۽ ٻڏڻ، برباد ٿيڻ.

ـ ٻن پَيُون= ٻن ۾ ٻڏيون (اصطلاح) کره پيون، گهوريون، صدقي ٿيون، پل ٻڏيون.

ـ ٻَنِ پِيائِي (کلياڻ ۳/۵)= پيائي ٻن ۾ پوي (۽ ٻڏي ختم ٿئي).

ـ تان ٻَنِ (سنهٽي ۸/۱۷)= تان ٻن پوان، برباد ٿيان.

ـ ٻَنِ ڏِجي (حسيني ۱/۸)= ٻَنَ ۾ وجهجي، ٻوڙجي، قتل ڪجي.

ـ ٻَن ڏيِنِي (کوهياري ٦/٦)= چڏي، قتل ڪري.

ـ ڪَتَڻُ ٻَنِ ڪَپاهُ (حسيني ۲/۱۱)= ٻن ۾ پوي سٽ ڪتڻ ۽ ٻن پوي ڪپاهه.

ـ ڪُوهه گردَڙَ ٻَنِ گَبَريون (رامڪلي ۲/۳۰)= ڪوهه پوي گردڙ ٻن پون گبريون.

● ٻِن تَرَارِين جاءِ (کلياڻ ۳/۲)= ٻن تلوارن جي جاءِ.

ـ ٻِنِ ڏِهان (مارئي وائي ۳/۲، ۷/٦)= ٻن ڏينهان، ٻن ڏينهن لاءِ (جن ۾ آڌ هت ڪوٽ ۾ بند آهيان).

● ٻُنيَان (آبري ۴/۷)= ٻُنِيي کان، گهر جي در کان، اندرلن گهران، پنهنجو پاڻ مان، پنهنجي اندر مان.

● ٻَنڌُ= ٻَڌُ، چڪي تالي ٻڌ، ترهو ناهه، ترهو ناهي نوڪي جوڙ.

ـ ٻَنڌُ پَنهنجو تُرَهو (سري راڳ ۲/۱)= ڪکن ڪانن ڪانين نوڙين رسين سان تَر ٻڌي پنهنجو تُرهو ناهه.

● ٻَنَڌُ= ٻڌڻ (يا ٻنڌڻ) مان اسم. جڪڙڻ جو نمونو (اصطلاح طور) حيلو، بچاءُ.

ـ ٻَنَڌُ جي ٻَنَڌَ جا، چِکي چِنائِين (سنهٽي ۴/۲۳)= جيڪي سگ ۽ عزازت وارا ٻنڌڻ (سهارا) سي سڀ چني چڏيائين (۽ اڪيلي ٿي هلي).

ـ ٻنڌڻ سرئي ٻنڌ (ڪنيات ۲/۱)= اهڙو پکو پختو سهارو حيلو ڪر جيڪو پرين تائين پهچائي.

● ٻَنَڌڻ= باروڻ وارا ٻَنڌا، تنجڻا.

ـ ٻَنَڌَڻ باروچَن جا (آبري ٦/وائي-۲، حسيني وائي ۱۲/۱)= بروچن وارا ٻنڌڻ، ٽج- پياک وقت وارا تنجڻ.

ـ ٻَنَڌِ ڪِينَ ٻَجَهِنِ (رائو ۲/۱۲)= ٻنڌڻ ڪين ٻڌجن.

● ٻَنڌَ (جمع) ٻَنڌون= وڏي وهندڙ پاڻيءَ کي جهلڻ لاءِ وڏو ٻنو، وڏو شاهي بندُ.

ـ ٻَنڌين ٻوڙ (سارنگ ۴/۲۱)= وڏن 'ٻَنڌَنَ' کي ٻوڙيندڙ.

● ٻَنگُ (يمن ۱/۱۴)= ونگ، گولائون گهيرو، چڙهيل يا چڪيل ڪمان. تير يا گز جي منڍ ۾ اڌ گولائون

خال، گرشو

ـ ٻَنگ لهي (ٻمن ٣/١٤)= تير جو گرشو هٿ ڪري، جهلي سنپالي سولو ڪري، پري ڇاڙهي.

● ٻَنگ= وَرُ، وَنگهه، لانگهو، گهيڙ.

ـ ٻَنگ نهاري (سنهٽي ١/١٢، ١/١٤)= وَنگهه جانچي، وَرُ جانچي، لانگهو ڏسي، گهيڙ ڏسي.

ٻَنگان (ٻمن ٣/٣)= ٻنگ ڪان، ونگ ڪان= ١. ڪمان مان، ٢. تير جي منڍ واري ونگ يا گوشي ڪان.

ـ ٻنگا پري (ٻمن ٣/١٦)= چڙهيل ڪمانان پري، ڪمان مان ڪَشي.

ـ ٻَنگان پَري ٻاڻُ (ٻمن ٣/٣)= ڪمان مان ڇڪي تير هنيو.

● ٻِنهي ڪنارَ (ڏهر ٣/٢٠)= ٻنهي پلسن سان.

● ٻَنيَان (ڏهر ٢/١٣)= ٻَنيءِ مان.

● ٻَڻي (حسيني ٥/وائي-٢)= ٻَڙي، اَڙي!

ٻَوڏ (حسيني ٥/٥، آسا ٧/١٠)= (ڪاوڙ مان ڪنهن جي سڏ جو جواب) "ٻوڏ"! يعني تون ٻوڏ هجي، تون ٻڏي مرين (پٽ واري ورندي ته: "ٻُڏي مرين چا ٿيو اٿئي!").

ـ ٻوڏ چَنين (ليلان ٤/٥)= 'ٻوڏ' وارو ڪارو وِڃ چوين.

● ٻُورُ= جوان اٺ.

ـ ٻڌو چري نه ٻُور (ڪنيات ٢/٢٣، ٤/١١)= اهو جوان اٺ، هڪ هنڌ ٻڌل حالت ۾ چري ئي نه.

● ٻُورُ (ڪنيات ٤/١)= ڪچڙا گونچ، گلڙا.

ٻورا=سهڻائي (رنگ جي، ٻوليءَ جي، پير پير تلڻ جي).

ـ ڪَر ٻاپيهل جي ٻورا (رپ ٢/وائي)= سهڻي ٻاپيهڙي گيري جي تور وانگر، ٻوليءَ وانگر.

● ٻوڙا ڪِينَ ٻُجهن (آسا ٧/٥)= اهي ٻوڙا ٿيو ڪِينَ پيا ڪَن لائن ۽ سمجهن.

● ٻُوڙَن ڪي (سنهٽي ١/١٠)=ڪانهه يا ڳالهه جي ٻوڙن ڪي.

● ٻُوڙو (سنهٽي ٢/٣)= (اصطلاح طور) بچاءُ، آسرو.

● ٻوڙيائين ٻَانهُون (سنهٽي ١/١٧)= ٻانهُون پاڻيءَ ۾ هنيائين (ترڻ لاءِ).

● ٻوڪَ (ليلان ١/١٥)= شوق، خوشي.

● ٻولُ (جمع) ٻولَ=قولُ، وعدو، سخن، وِڻ، گفتار، ڳالهه.

ـ جيلاهَ ٻَڌيسِ ٻولَ (سنهٽي ٣/١٤)= جڏهن جو، جڏهن جو آئون پنهنجي ڪيل اقرار (ٻول) ۾ قابو ٿيس.

ـ ٻولَ ٻَارَوچي وِتَرو (آبري ٤/١٢)= ٻاروچي جو ٻول مٿاهون آهي، وڏيڪ وزن وارو آهي.

ـ ٻولَ ٻَهُون (آبري ٤/١٥)= گهڻا واعدا، گهڻا قول.

ـ ٻولَ سَنڌان (آبري ٤/١٦)= سنڌن ٻول.

ـ ٻولُ مَ وِسَاريج (آبري ٤/١٤)= سنڌن قول نه وساريج.

ـ ٻولَ نَه ٻَڌيُون (آبري ٤/٨)= (اي سرتيون اوهين) پنهونءَ جي ٻول ۾ ٻڌل نه آهيو.

ـ ٻولايو (ليلان ٤/٥)= ٻولائي، ڇتائي.

ـ ٻولَڻ ٻوڙَن سِين (رامڪلي ١/٤٠)= ٻوڙن سين ٻولڻ، ٻوڙن ماڻهن سان (دنيا جا ماڻهو جيڪي چڱي ڳالهه ٻڌڻ نٿا چاهين) ڳالهائڻ.

● ٻولهايُون رايُون (سارنگ ٣/١٢)= ڳَنُنِ جا ٻه قسم (رنگ جي لحاظ سان).

● ٻولي ٻَاٻائي (مارئي ٢/٢١)= ابائڻ جي ٻولي (ته لوئيءَ جي لڄ رهي).

ـ ٻولي ٻَجهنديِ (ڪارايل ٢/١٠)= تنهنجي ٻولي گهڻجي ويندي، ٻيهي ويندي.

- بولِي پيلي جِي (پرياتي ٢/٢٠)= لس پيلي جي بولي.
- بولِيو (سورٺ وائي ١/٢)= ڏيکڙو ڪيو، هائو ڪئي.
● بولِيو (سورٺ ١١/١)= ڳايو.
● بُوهُ (مارئي وائي ١/٢)= هڪ ٻوٽو، ٻوڙي جو قسم.
● ٻَهه ڪولِ (برور ١٩/٢)= ويجهو ويهه، اچي ويجهو ويهه.
● ٻَهِرِ (ڏهر ١٣/٢، سارنگ ١٦/١، ١٠/٢)= ٻاهر.
- ٻَهِرِ ڪرجها ڪاپڙي (رامڪلي ١٦/٤)= اهي فقير ٻاهران ميرا ۽ لانجها (پر اندر ۾ اُجرا).
- ٻَهَرِ وٺو (راڻو ٣/٧)= (هنيـون جسم کان) ٻاهر نڪري ويو.
- ٻَهران (ڪلياڻ ١٥/٣)= ٻاهران، ظاهر ۾.
● ٻَهُون (يمن ٥/٥، آبري ١٢/١)= گهڻا، سڀ جا سڀ.
- ٻاجهائيج ٻَهُون (برور ٢٤/٢)= ٻاجهه گهُري گهڻو ٻاڏائيج، گهڻيون منٿون ڪجانءِ جئن پرين ڪي ٻاجهه پوي، پرين ٻاجهارا ٿين.
- ٻَهُون نهاري ٻنگَ (سنهڻي ١٤/١)= گهڻو جانچي نهاري گهيڙ (ٻنگ ور).
● ٻنا= ٻيا.
- ٻنا مِڙيئي جامَ (بلاول ١٤/٢)= ٻنا مڙيئي نالي جا ڄامَ، نالي جا سردار.
- ٻنا مِڙيئي مِيرَ (بلاول ١٥/٢)= ٻنا مڙيئي نالي جا مير، نالي جا سردار.
- ٻنا واڄِتَ (سورٺ وائي ١/٤)= ٻيون وڄتون.
● ٻِئَن= ٻين.
- ٻِئَن ڪي (ڪلياڻ ٥/١)= هڪ الله کان سواءِ ٻين ڪي، غيرالله ڪي.
- ٻئَن ڳَر (حسيني ١٦/١٢)= ٻئن وٽ.
- ٻِئَن گهر (حسيني ١٦/١٢)= ٻئن جي گهر.
- ٻِئَنِئُون= (ٻئن+ ئون) (يمن ٢/١)= ٻين کنئُون، ٻين وٽان، ٻين هٿان.
● ٻئو (يمن ٥/٣، ٧/٣)= ٻيو تير.
- ٻئـو (آبري ١٦/٧)= پنهـونءَ کان سـواءِ ٻئـو ڪو (مون سميت).
- ٻئو سَيڪَو (ڪلياڻ ٥/وائي)= سچن عاشقن کان سواءِ ٻيو هرڪو.
- ٻئو ڪِين نه (يمن ٣٤/٦)= ٻئو ڪجهه به نه آهي، ٻي ڪا ڳالهه ئي ڪانهي.
- ٻئي دَرِ (بلاول ٩/٢)= ٻئي ڪنهن در تي.
● ٻَئي اَڪِرِ هيڪَڙي (سارنگ ٥/١)= ٻئي برابر آهن (منـد ڪانهي؛ ٻئي جـڏهن اچن ته اچي وڃن "جـڏهن وسي تڏهن وس، مـند مڙيئي مينهه جي"؛ نينهن به جڏهن لڳي ته لڳي وڃي!).
- ٻَئي پَارَ (سنهڻي ١٢/٧)= ٻئي طرف.
- ٻَئي مُنا (ڏهر ٣١/٣)= لکي گـهوڙي بـه مـئي ۽ لاکو به مئو.
● ٻِي ٻُولي ٻُجَهڻِ ڪانَ ڪا (سارنگ ١٧/٣)= ٻي ڪا ٻولي ماڻهو ڄاڻن ئي ڪانه ڪا (اهائي هڪ 'هئي هئي' واري ٻولي هجين ها).
● ٻِيائي (ڪلياڻ ٣/١، ٣/٣، ٩/٣)= هڪ بدران به ڪري سمجهڻ، دوئي، شرڪ، ٻن وجودن جو خيال، 'آءٌ' ۽ 'هُو' وارو خيال، 'هڪ' ۽ 'گهڻا' وارو خيال.
- ٻِيائي لَهي (آبري ٣/١١)= دُوئي دُور ٿئي، شِرڪُ لهي.

● ٻيءَ روءِ (حسيني ١٢/٨)= ٻيءَ خاص طرح سان (ٻ دل سان ۽ محبت سان)، ٻيءَ خاص نظر سان، ٻيءَ صورت ۾ (جيڪا دل جي محبت سان نظر اچي).

– ٻيءَ ٻيائي (ڪلياڻ ١/٢٣)= هڪ ٻئي کان جدا ٻن صورتن ۾.

– ٻيءَ پٽ ٻاروچن ۾ (ڪوهياري ٦/٢)= ٻروچن وٽ ڪنهن ٻئي نموني ۾ آهي.

– ٻيءَ وٺا (ڪارايل ٢/٥)= ٻيءَ پيٽيءَ ويا، ٻيءَ جاءِ ويا.

– ٻيءَ پَرِ ڪَنھ (ڪلياڻ ٤/٧)= ٻي ڪنهن ٻه ريت سان، ٻئي ڪنهن ٻه حيلي سان.

● ٻيِ پَريِن (رامڪلي ٦/٩)= ٻي طرحين، ٻين طرحن سان، ٻين نمونن سان.

– ٻيِ ڪارِ (سري راڳ ١/٦)= ٻي حاج، ٻي ڪرت، ٻيو ڌنڌو.

– ٻيِ ڏانهن (رامڪلي ٢/٢٧)= ٻي پيٽي ڏانهن، ٻي ڪنهن جاءِ ڏانهن.

– ٻيِ رَهيائي ڪانه (راڻو ١٠/١١)= ٻي ڪا ڳالھ يا پچار باقي نه رهي.

● ٻيسجَلَ توسِين ٻولَ (سورٺ ٣/٤)= اي ٻيسجل! توسان پڪا واعدا ۽ اقرار آهن.

● ٻيجِي (سورٺ وائي ٣/١، ٣/٦)= ٻي، ٻئي.

● ٻيرين (مارئي وائي ٣/١)=(ٻولي آهي، يعني) ٻيرين.

● ٻيَڙَ (آبري ٩/وائي-١)= پرڻيل زال.

● ٻيڙا (سري راڳ ١/١٤، سنهڻي ١/١٨)= رنگدار ٽُڪما، رنگين ڪپڙي ٽُڪرن ۽ رنگين سڳن سان ٺاهيل گل، ڪراين ۾ ٻڌل ٻيڙا، ٻيڙن ٻڌن وارا ڳانا.

– ٻيڙو ٻَڌِڻ (ڪلموڏ ٣/٧)= رنگين ڌورو يا ڳانو جنهن ۾ سرهاڻ جي مُوڙي ٻڌل، جيڪو شاديءَ جي رسم طور ڪنوار ۽ گھوٽ کي ٻڌن.

● ٻيڙِي پُرالِي (سري راڳ ٣/٩)= تنهنجي ٻيڙي پراڻي آهي.

– ٻيڙِيُون (سري راڳ ١/١٤)= هت مراد وڏيون ٻيڙيون، يعني وڏا ٻيڙا جيڪي سمنڊ ۾ هلن.

● ٻيڙِياتا (سامونڊي ١/٣٠)= اي ٻيڙيءَ جا ناکئا!

● ٻيڙِيُون (مارئي ٧/١٨)= پيرن تنگن جون ڪَڙيون (قيد بند واريون).

● ٻيٽ نَہ اُچَهي (سنهڻي ١٠/٥)= ٻيٽ هٿ نه اچي.

● ٻيلاڙِي = ننڍڙو ٻيٽ: وڏي پاڻي جي وچ ۾ وڻن وارو ننڍڙو ٻيٽ (جتي ٻيڙي بيهي ۽ لن جو بچاءُ ٿئي).

– ٻيلاڙِي پانِيان (سري راڳ وائي ١/١)= ننڍڙو ٻيٽ ڪري پانيان.

● ٻيلاڙِي (سنهڻي ٤/١٨)= درياء جي پيٽ ۾ مٿاهين اُوچي ايراضي جنهن تي پاڻي نه چڙهي ۽ جنهن جا وڻ سڪي ويا هجن.

● ٻيلانگَ (ٻروو ٢/٢١)= ٻن انگهن واري ڪتل ڪاٺي، ٻه سانگي ڪتل ٽوڻي.

● ٻيلاڻيُون (حسيني ٩/١٠)= رفيق، مددگار (زالون).

● ٻيلَ ٻَڌِڻ (ڪارايل ٢/٢، ٢/١١)= گڏوگڏ هجڻ، ياري رکڻ، سنگت ٻڌڻ، گڏ هلڻ، دوست ٿي گڏ هلڻ.

● ٻيلَپ= ٻن ڄڻن جو گڏجي هلڻ، ٻن ڄڻن جي رفاقت، سنگت، شراڪت.

– وڏي تان ان واٽ ۾ ٻيلپ ٻيائي (ڪلياڻ ٣/٩)= ان

راهه ۾ ٻيائي (شرڪ) جي رفاقت ته وڏي اهميت واري (تصوف جو ڳرو ڳوڙهو خيال).

● ٻيلُون ٻَڌِيُون (راڳو ٣/١)= (سُرهائيون) وري وري مَلِجن، ٻيهر ٻيون لڳن. ٢. (هلڪڙن جوانن ڀاڻن) واڻون لاتيون، اچ وڃ شروع ڪئي.

ٻيلي = ساٿي.

ـ ٻيلي ٿيڻ= مددگار ٿيڻ، همراهه ٿيڻ، ڪم ۾ ساٿي ٿيڻ.

ـ ٻيلي ٿِئين (آسا ٣/١)= ڪَمِي ٿئين، نوڪر ٿئين.

ـ جي ٻيلي ٿِئين (سنهڻي ٤/١٥)= جي مون سان جوڙ ٿئين، حال ڀائي ٿئين.

ـ ٻيلين (حسيني ١/٨)= ساٿين، مددگارن، خدمتگارن، نوڪرن.

● ٻيلياڻي= خدمتگار ساٿي.

ـ ڏني سڪ سسئي کي ٻيلاڻي پروڄ (حسيني ٥/٤)= پنهونءَ، سسئي کي سِڪَ ٻيلياڻي ڪري ڏني، ساٿي ۽ خدمتگار ڪري ڏني.

ـ ٻيلين ٻيل (آبري ٩/١١)= ٻيلين ساٿين سان گڏ.

ـ ٻيلين سِر ٻَري (آسا ٧/٤)= ساٿين سان گڏ گرميءَ ۾ پَچي.

● ٻيلي پارِ (سنهڻي ٥/٧)= ٻيلي جي طرف.

ـ ٻيلي ٻِنهي ڪَنڌِيين (ڏهر ٤/١٧)= درياءَ جي ٻَـر واري ٻيلي جي ٻنهي پاسن سان.

ـ ٻيلي ڏَٿي (ڀرياتي ٣/٢٢)= لس ٻيلي جو والي.

ـ ٻيلي ۾ (ڀرياتي ١/٩)= سبڙ جي گادي جي شهر ٻيلي ۾ (جيڪو لس ٻيلي ۾ آهي).

ـ ٻيلي ٻيئي پارَ (سورٺ ٣/٦)= لس ٻيلي جا ٻئي طرف (ٻيلو سخي سبڙ جي سخا کان مشهور، انهيءَ ڪري اتي سر ڏيڻ واري سخي جي ڳولا ڪيم).

ـ ٻيلي ۽ گِرنارِ (بلاول ١/٣)= لس ٻيلي ۽ گرنار ٻنهي ۾.

● ٻيڻ ٿِئي (سنهڻي ٢/٤)= مُڙي ڏوڙي ٿي وڃي.

● ٻيهَرَ= ٻيو ڀيرو.

ـ ٻيهر مڪين ٻيڙيون (يمن ٣/٢٠، سامونڊي ١/٢) = ٻيو ڀيرو ٻيڙين کي مڪُ پيا ڏين (سيارو پورو ٿيو ته ٻيڙيون پاڻيءَ کان ٻاهر ڪڍي، انهن کي مڪ ڏيئي رکندا، اهو پهريون مڪ؛ وري ٻئي سياري ۾ ٻيڙيون پاڻي ۾ لاهڻ کان اڳ انهن کي ٻيهر مڪ ڏيندا) پرڏيهه وڃڻ جي تياري پيا ڪن.

ـ ٻيهَرَ ٻَاڌُ ٻَري (يمن ٣/٢٠)= ٻيو ڀيرو تير ٻري هنيو.

ـ ٻيهَرَ چاپي (مارئي ٦/٢١)= ٻيو ڀيرو جمي.

● ٻِيُون (سنهڻي ١١/٣)= ٻيون خواهشون.

ـ ٻيئي (سامونڊي ١/٣٠)= ٻئي ڳالهيون (هڪ سمهڻ ۽ آرام ڪرڻ ۽ ٻيو جفاڪشيءَ سان نفعو ڪمائڻ).

ـ ٻيئي پُور (حسيني ١٠/١٠)= ٻئي فڪر.

ـ ٻيئي جَنِي ٻُرتيون (آسا ٣/٥)= جن اهي ٻئي (ظاهري مجازي) اکيون ٻوٽي ڇڏيون (۽ اندر جي اکين سان ڏٺائون).

ـ ٻيئي دَارَ (ڪلهوڙي ٣/٣)= ٻيئي جهانَ، هيءُ جهان ۽ هو جهان.

● پَاڄَ (آبري ۴/۱۲)= بي بُڻائتي، بي-پيڙهائتي، رُلي آيل (پاڻيءَ ۾ ٺلڪي آيل).

● پاڄائي = (اصل 'پاڄائي') (آبري ۸/۱۰)= پيڄڻ جو ڏنڊو ڪندڙ، پيڄيندڙ.

● پاروڙِي (مارئي ۵/۲۲)= رڃ جو قِسم، (جنهن جي اَنَ جي ڪَٽي سني ٿئي).

● پاڙَڻُ = پاڙي تي وٺڻ (امر. پاڙِ= پاڙي تي وٺ).

- پاڙِ مَ (سري راڳ ۳/۴)= پاڙي تي نه وٺ.

● پاڳَ پَرُ ڏيڻ (ڪاپائتي ۱/۱۲)= پاڳ تي پاڙڻ، پاڳ جو زور لڳائڻ.

- پاڳَ پَرُ ڏيين (ڪاپائتي ۱/۱۷)= تون پاڳ تي پاڙين، پنهنجي بخت کي زور سمجهين.

- پَاڱونِ (سامونڊي ۳/۴۲)= سندن پاڱو، سندن حصو، سندن پاڳ.

پاڱو= حصو، ٽڪرو پتي.

- پاڱا ٿيندِي (سنهڻي ۱/۱۸)= ٽڪرا ٽڪرا ٿيندي.

- پاڱي آئِيو (سنهڻي ۱۰/۱۵)= پَتيءَ ۾ پيو.

- پَاڱي رَنَ جي (ڪوهياري ۶/۴)= هن رن جي حصي ۾ آيو، هن بيحال مٿي اُڳهاڙيءَ کي پاڱي ۾ مليو.

● پالَ (ڪاپائتي ۱/۸، آبري ۸/۱۱)= ٿورا، وَڏَ پلايون.

- پالَ ڪِنا (ليلان ۱/۱۹)= وڏ ڪيا، احسان ڪيا.

پانَ (سورٺ ۱/۱۱، ۳/۲)= منگتا، مڱڻهار.

- پانَ تنهِين ڏي پَجُ (بلاول ۱/۹)= اي پانَ، اي منگتا، تون تنهن ڏي ڀوڳي وڃ.

- پانَنِ پَيرُ (پرياتي ۱/۱)= پانن جو پير، منگتن جو ڪردار.

پائڻ= گمان ڪرڻ، دليل ڪرڻ، شڪ ڳاڏڻ سمجهڻ، اندازي تي سمجهڻ.

● پانه (سري راڳ ۳/۱)= ڄاڻُ (شڪ مَ پانه= پڪ ڄاڻ).

- پانه مَ شَڪُ (يمن ۳/۸)= سوريءَ کي شڪ ڪري نه ڄاڻ.

- ايِهين پانه (رامڪلي ۲/۳۰، آسا ۴/۵)= تون ايئن ڪري ڄاڻ.

- پَائِج ڏار (آبري ۳/۴)= ڏار ڪري ڄاڻج، اوپرا ۽ پراهان ڪري ڄاڻج.

- پَائي (ڪلياڻ ۲/۱۲)= گمان ڪري، تَڪ تي اندازو ڪري.

- پيلاڻي پائيان (سري راڳ وائي ۱/۱)= پيلاڻي ڪري ٿو سمجهان.

- پَائيس (ڪلياڻ ۲/۵)= هن کي پنهنجو سمجهي سائس محبت ڪري.

- پَائِين آءٌ جَوڳِي ٿِيو (رامڪلي ۲/۳۵)= تون ايئن ٿو پائين ته آءٌ جوڳي ٿي ويس.

- پائِيو (ڪارايل ۱/۱۶)= پاڻ کي ڪجهه ڪري سمجهيو.

- مَڃڻِ پائيين گهٽ (ڪلياڻ ۵/۲۳)= متان گهٽ ڪري پائين.

- پانيان ڏيهُ پَوارِڻُون ساجن لاءِ صحت (ڪوهياري ۴/۴)= سڄڻ خاطر (ساجن لاءِ) پنو واري ملڪ کي ۽ پاڻ لاءِ صحت (واري راحت) پني پانيان.

- پانيان سَبَ سُهاڳُ (ليلان ۴/۸)= (مون جيڪي ڏک ڏنو آهي سو واريا) هوند سب سهاڳ ڪري سمجهان.

● پائِڻُ= (اسم) پاڻ کي وڏو ڪري پائڻ، هستي.

- پائِڻُ پَجي چڏ (ڪاپائتي ۱/۱۵)= پنهنجي

هستي کي مٽائي ڇڏ.

ـ ٻَانئڻَ جَا (آسا ٧/٢١)= هَستيءَ جا، هَٽَ جا.

● ٻَانيو (آبري ١/وائي-١)= ويچار، خيال، وهم، دليل، مفروضو.

ـ ٻانيو ٻاڻَ کي (ڪلموڏ ٤/٥)= ٻاڻ ڏانهن ڪري ٻانيو ته راءِ منهنجي گهر ايندو.

● ٻَانياڻي تي ٻورِ (آبري ٨/١٠)=وڏي سُرت واري تي همت سان هل هلان ڪري، وات جا ٻِتَرَ ٻوري ڏرا ڪر.

● ٻاڻُ (جمع) ٻاڻَ= وڏو پيالو جنهن ۾ اڪثر ڏاچين جو کير ڏهن. وڏو ٽاسرو وٽو، وڏو وٽو.

ـ ٻَرئو اچي ٻاڻ (حسيني ١٢/١٥)= گهٽ ٿيڻ بدران ويتر مارن لاءِ هاڻ ٻرجي اچي.

ـ ٻَريا ٻَاڻ (ڏهر ٤/٩)= کير سان ٻريل وڏا ٿانءَ.

ـ ٻَريو ڏين ماڻ (مارئي ٣/١٩)=کير جا وٽا ٻري ڏين.

ـ ٻنا ٻاڻَ ٻريائي گهوريا (مارئي ١١/١٢)= ٻيارن ماروئڙن کان سواءِ ٻين جا ٻَريل وَٽا قربان ٿيا.

● ٻاڻُ = ٻانئڻ، ٻنهنجو ٻاڻ کي ڪجهه ڪري ٻانئڻ، غرور.

ـ ٻيري هٿان 'ٻاڻُ' (راڻو ٨/١١، ليلان ٢/٩)= ٻنهنجي هٿ ۾ غرور کي ختم ڪري ڇڏيان.

● ٻَاڻَ (آبري ٥/٦)= ٻانيا، خيال، وهمَ، ويچار، (سي ٻنهرنءَ تائين پهچڻ ۾ آڏو اٽڪاءُ آهن).

● ٻَاڻُ= مال جو ٻاڻ.

ـ ميڙئون ٻاڻُ ٻَريون (آبري ٥/٦، رامڪلي ١/٢٦)= ٻاڻ جون ٻريون ميڙي گڏ ڪري.

● ٻاڻو (ڪنيات ٤/٩، سنهڻي ٧/٢)=ويهڪ واري جاءِ، جتي محبوبن ڪيس وهاريو هو، جتي محبوبن کي ڏسڻ ۾ ملڻ لاءِ ويٺو هو (محبوبن جي در آڏو ويهڪ واري سندس جاءِ هئي ان کي نه مٽايائين).

● ٻَاٽِي حَالَ (معذور ٣/٨)= حال ٻاٽي.

● ٻِتِ (ڪنيات ٢/٣، آسا ٢/٢٧)= ٽيڪ، آڌر، آسرو.

● ٻَتِ (رپ ١/٢٤)= عادت، ريت.

● ٻَتَارُ (يمن ٦/٢٤، ليلان ١/٢)= ٻرتاں معزز ۾ لائق، زال جو مڙس، ڪانڌ (ليلان جو ٻتار چنيسر).

ـ ٻَڄَڻي ڪان ٻتار (سري راڳ وائي ٣/١)=ٻنهنجي مالڪ کان جدا ٿي، ٻنهنجي مالڪ کي (مرڻ ويل) ڇڏيائين.

● ٻَتو ٻَتين (سورٺ ٣/٢)= قسمين قسمين، جدا نمونن وارا.

● ٻُتي= پرالي، سڙيل ڪاٺ واري (ٻيڙي).

ـ ٻُتي ٻاڙِ مَ مَڪڙي (سري راڳ ٣/٤)= پُرالي ٻيڙي ٻاڙي تي نه وٺ.

● ٻتينِ جي (سري راڳ وائي ٣/١)= قبر جي پلسن جي.

● ٻتينِ جي ٺِريي پلس ٺَري (آسا ٧/٤)= ٻتين جو ٺريو پلسو= اپرنديون پلسو جتي ٻتين جو پاڇو ٿو وَري، ڇانءَ ٿي ٿئي ۽ ٻٽ ٿو ٺري= ٻتين جي انهيءَ ڇانءَ واري ٺريل پلسي ٺڏو ٿي نه ويهج (۾ اُٿي هل).

● ٻَٽنِ ٻَر هُوندا (مارئي ٦/٤)= (مارئي منڊ سارينڊي چوي ٿي ته: اڃا هن وقت منهنجي ٻَڙ ٻتار جا پراڻا چوڙنرا ۾ مَنَهن) ٻٽن جي ٻر تي مٽي هوندا (سياري تائين سندن رهڻ مٽي ٻٽن تي هوندو جو مٽي سيءَ ڪرنهي ۾ هيٺ ٺَلينِ ۾ سيءَ هوندو).

● ٻُچان (ڏهر ٣/١٠)= ٻچَ کان، ڪڇ جي شهر ٻچَ مان.

ـ ٻُچان ٻلي (ڏهر ٣/١٠)= ٻچ شهر مان ڪاروڙ ۾ قصد ڪري (چڙهيو).

پڃَندي (سارنگ ٣/٢)= وسندي مينهن ۾ پسندي.
● پَـڇي (ڪليـاڻ ٥/واٽي)= ٻجي پرلتي تڪـڙو مرتي، تڪڙو پڇي.
پَڇي (ڪلياڻ ٢٠/٤)= لوڙي.
– پَـڇي ڇَڏِ بازِي (سري راڳ ٥/٤)= صـراف سان هوڏ، حرفت، نڳي ۾ ٺاهه ڇڏ. (ان سان تنهنجي حرفت بازي ڪانه هلندي).
– پَڇي ڇَڏيائون پاڻُ (رامڪلي ٢٣/١)= پنهنجو پاڻ پاڻئن پڇي ڇڏيائون.
– پَـڇي سِڪَ سيـدُ چـني الخ (سنهـٽي ٨/٣)= اِها سڄڻ جي سڪ ٿي آهي، اهو عشق ٿي آهي جيـڪـو سِير جي سنڪي کي لوڙي ٿو (۽ پار پهچائي ٿو). ٻي پڙهٽي= پڇي سَگهه سيد چني= بدن جي طاقت سير جو سَنڪو پڇي ٿي.
● پَر= لڳ، پرسان.
– پَرڪَپارَ (معذور ٢/٥)= متي پر.
– جِنهِ پَر ريهي ڪن (ڏهر ٢/٣)= جنهن جهوپي جي پرسان، جنهن لڳ ريهي (ليڪو) ڪن.
● پَرُ ڏينِ (ڪاپاٽي ١٢/١)= پروسو رکن. زور لڳائن.
– پَرُ مَ ڏيج (ليلان ١٠/٣)= ان سُهاڳَ تي پَرُ نه ڏج، زور نه پرج.
– پَرُ پيڏيءِ ڏيني (يمن ١٥/٣)= ڇيٽيءِ جو آڌرُ ڏيني، زوراتو جهلو ڏيني (ڪمان مان تير ڪشي هڻڻ).
● پَرُ (رپ ٢١/٢)= ٻانُ وزن.
● پَري هِتان پَلَ (ڏهر ٢٣/٣)= هتان گهٽيون پليون (اُنيون، ڳايون، مينهيون) گهيري ۾ آڻي ڪاهي ٿو.
● پَـر (يمن ١٥/٣)= سگهـه، طاقت، مضـبـوطي، جهل، آسرو.
● پَر = ڪنارو، ڪنڌي.
– پَرِ تي (سري راڳ ١٣/٣، سنهٽي ٧/٩)= درياءَ جي ڪنڌيءِ تي، سمنڊ جي بالڪل ڪناري لڳ (ٻنهي حالتن ۾ هروقت خطري اندر جو پڌي وڃي).
● پَرُ جهلو = پشت پناهه.
– پَرُجَهلو ٻاري (ٻلاول ١١/٢)=وڏو 'پرجهلو'، وڏو آڌار.
● پَرَتُ= ڪپڙي تي سُئي سڳي سان خاص قسم جو نقش نگار.
– ڪِجُ پَـرَتُ (ڪاپاٽي ٤/١)= پـرت بنائج (سُٽ ڪتي، ڪپڙو ٺاهي، ان تي سهڻو پرت پرج).
● پرڻ = اڃڻ، راضي ٿي اچي ملڻ، ڦرڻ.
– پرِنِ (رامڪلي ٢٩/١)= (راضي ٿـي) وڏو بخت هجي جو اچي پيرو ڪن.
– پرِنِ پوزرَ (راڻو ٩/٦، سنهٽي ٦/٩)=پوزر ڦرن، اُڏامي اچي ڦرن ۽ ڦيرا ڏين.
– پرُ پليرا سپرين (سنهٽي ٢٠/١٠)= پيارا پرين راضي ٿي اچي پيڙو ٿيءَ.
– پـري جي پـتـار (آهري ١١/٨، ليلان ٢/١، سارنگ ٩/٤)= جي وَرُ راضي ٿئي.
– پري (مارئي ٢١/١)= ڦري، وري، خوش ٿي.
● پَرِ اوئيونَ (معذور ١٩/٢)= پاڻيءَ جون پخالون (اوئيون) پر، دَرجو پالي پَر.
● پَر قُدام (معذور ٣/٥)= اڳيرو، اڳتي ڏانهن.
● پَرمُ (آهري ٣/٥، مارئي ٢٢/٥، سنهٽي ١/١٢)= پردو نيڪ نامي، وسوسو، لڄ، مان شان.
● پَروسو (آسا ٢٧/٢)= آسرو، اعتماد.

● ڀري وڃڻ= ڪاوڙ مان مرڪي وڃڻ، چڙي وڃڻ.
- ڀري وِٺو (ليلان ١/٨)=ڦري ويو، ڪاوڙجي ويو.
● ڀَرِٿو (ڪلياڻ ٣/١)= تار ٿيو.
- ڀَرِٿا جالَ (مارئي ٢/٩)= سڀ جهجهي پاڻيءَ سان ڀرجي ويا.
● ڀَرِي (آسا ٤/٥)= ڳري ڳَنڍِ، بار ڀَري.
- ڀَرِيُون ڪِنُو (حسيني ٦/٥)= ڀَرِيون ٻَڌيو.
● ڀَري (يمن ٣/٢، ٢/٢٠)= ڀوري زور سان چڪي، ڀوري زور سان ڀَري زور سان چڪي (چتائي هَنيو).
- ڀَري ٻاجَھ (رائو ٨/٧)= ٻاجھ سان ڀري، پيار سان نظر ڪري.
- ڀَري ڀيرُ (ڪلياڻ ٤/٢٢)= قدم ڪڍي، هلي اچي ڪري.
● ڀَريو = ڀريل.
- ڀَرِينِ (ديسي ٢/٧)= پاڻي ۽ سفر جي ٻني سامان سان ڀريل.
- ڀَريو ڊِيرَ (ڪنيات ١/١١)= (ڊِيرَ سان ڀريل، نهايت ڊيرج وارو، وڏي ڪانڌ وارو.
● ڀَرِيُون (سنهڙي ٩/٦، ٩/٧)= ڀَر واريون شاهي ٻڪُون، ڪَپَر واريون ٻڪُون.
- ڀَرِيُونِ ڀَوَنِ ڀَوارِيُون (سنهڙي ٩/٦)= (ڪنڌيءَ واريون) خوفائتيون (ڀواريون) ٻڪُونَ (ڀريون) ڀيون ڪرِن.
- ڀَرِيُون ڀاڻُ = پاڻيندڙ درياه جو، ڪنڌيءَ واريون شاهي ٻڪون ڪيرائڻ ۾ ٻروڙ.
- ڀَريون مَرِ پاءِ (سنهڙي ٤/١٧)= ڪنڌيءَ واريون ٻڪون نه ڍاهِ.
● ڀڙا=ڳرڙهيون، تندن ۾ ڪيھ جون ڳنڍيون ۽ ڳرڙها.
- ڀڙا ڀڄڻ (ڪارايل ٢/١٨، آسا ٧/٢١)= ڪتڻ وقت سٽ جي تند ۾ جيڪي سنهڙيون ڳرڙهيون هجن سي مهٽي تند کي لسو ڪرڻ.
● ڀَڙڳ ڪن (رامڪلي ٦/٢٠)= جَهڙپا ڪن، تيز تِکا ڀرِنَ.
● ڀڙَنِ = ڀيڙا ٿين، اچي گڏجن.
- وڏي ڀاڳ ڀڙن (سامونڊري ١/٣٤)= وڏو بخت هجي جو اچي ملن.
● ڀَڪِلِٺا (ڪاموڙي ١/١٨)= ڀڪرليا، منيءَ ۾ ڀيرت ٿيا.
● ڀڄڻ= ٽُٽڻ.
- ڀَڳي چوران لِڪَ (ڪاموڙي ٣/٩)= چورن جي لڪڻ جي جاءِ ختم ٿي.
- ڀَڳائون ڀَولَ (پورب ١/٥)= ڀولا ڀڄي چڏيائون، شڪ دليل ڀلي ڇڏيائون (تہ ڪا سندن ڳالا غيبت ٿي ٿئي.)
- ڀَڳا ڀَنَ (سري راڳ وائي ٣/١)= ور ڀڳا، سهٽائي وارا ور ڀڄي پيا، لاڏ ڪوڏ ختم ٿي ويا، خوشيون ختم ٿي ويون، دل جون خوشيون ختم ٿي ويون.
- ڀَڳوڙي ڀير (ڪاپائتي ٢/١)= ڀڳل چرخولي. ڦيراءِ، ڀڳل چرخي سان ٿي ڪَتِ.
- ڀَڳِيَسِ سِڪَ (ٻلاول ١/٢٤)= سندس سڪ لاهي ڇڏي، ڀيڻ جي سڌ لاهي ڇڏي.
- ڀَڳِي ڪُتَ (آبري ٧/وائي٢٠)=ڪُتَ جيڪا ڀڳل هئي سا سڄي ٿي.
- ڀَڳِيءَ هيڪاندِ (رائو ٤/٤)= هيڪاند ڀڄڻ تي، سنگت ٽٽڻ تي.
● ڀُلڻ، ڀلجڻ=وسارڻ. ڪنهن تي هرکڻ، گمراه ٿيڻ.
- مَ ڀُلِ (ڪلياڻ١/١٧)= ڀلجي نہ پئو، گمراه نہ ٿي، توجهہ نہ ڪر، هِرکي نہ پئو، نہ لڳ.

- ڀُلِنِ (ڪاپائتي ١٢/١)= ڀلجن، گمراهه ٿين.

● ڀَلَ (ڏهر ٢٣/٣)= جهجهيون، گهڻيون.

● ڀَلان= ('ڀلو' جو جمع) ڀلن (خاص محاورو اُپرنديين ٿر، جيسلمير، ميرپورماٿيلي، اُباوڙي ۽ صادق آباد طرف سنڌي قبيلن مهرن، مگرين، راجڙن وغيره جو).

- تن ڀَلان سندو (ڪلياڻ ٢٢/٤)= تن ڀلن جو، تن محبوبن سندو.

● ڀَلائي (ڪنيات ٢/١)= نيڪي. 'ڀلائي پانهنجي'= پنهنجي ذاتي نيڪي.

- ڀَلائيءَ جو ڀَل (آبري ١١/١)= وڏي ۾ وڏي ڀلائي، ڀلان ڀل ڀلائي، وڏي ۾ وڏي چڱائي.

● ڀُلائِي (سنهڻي ١٨/١٠)= منجها

● ڀُلڪارَ (سري راڳ وائي ١/٣)= سوڙهه، سختي.

● ڀَلو = چڱو! ڀَلو ڀَلو! (تنبيهي ندائي فقرو: "ڀلو ٺيو! ڀلو ٺيو!" (= ڀر ان جي سزا ملندي، اهڙو ڪم ڪرڻ نه کپندو هو)

- ڀَلو ڀَلو ميچ! (گهاتو ٣/٢)= واهه واهه اي ميچ! (تنهنجي خبر پوندي!)

ڀُلَڻُ= ڪنهن شيءِ تي هر ڪڻ، ڪنهن خيال تي لڳڻ، مرد جو ڪنهن عورت تي عاشقيءَ وارو خيال رکڻ (چوندا: فلاڻو فلاڻيءَ تي ڀُلي ٿو).

- ٻرلي ٻيءَ مَ ڀُلُ (ڪلياڻ ١٧/١)= ٻئي ڪنهن قول تي ڀُرُ نه ڪر، ٻيءَ ڪنهن ڳالهه تي نه هِرڪُ، نه لڳُ.

- ڀُلئو (حسيني ١٣/٣)= گمراهه ٿيو.

- ڀُلي (حسيني ١٩/٤)= ڀلجي، اجايو.

- ڀُليا (ڪاهوڙي ٨/٣)= مُنڌا، ٻَتال ٿيا.

● ڀَليءَ ڀَتِ (حسيني ١٠/٦)= چڱي طرح.

- ڀَلي جيءَ لاڏاڻِ (بلاول ٩/٣)= چڱي جي اڳواڻي واري لڏي سان.

- ڀَلي ڪِيَني (بروو ٦/١)= تو جيڪا ڪئي سا ڀلي ڪئي! (محاوري طور معنيٰ ته) تو اهڙي ڀلي ڪانه ڪئي.

● ڀَنُ (ڪاموڏ ١١/٢)= وڏو ڄارُ (ميچي مارڻ جو).

● ڀَنَ = وَنَ وَٽَ، ڀنڪي جا، ڪپڙي جا.

- منهنجي هينئڙي لڳا ڀَنَ (سري راڳ وائي ٢/٣)= منهنجي من ۾ ور پيا (فڪر ۾ ڳڻتيءَ جا).

● ڀَنِيو = ڪَڪَر وار، هلڪي سونهري رنگ وارو وار، ڳاڙهيرڙي ڀوري رنگ وارو، ڳاڙهاڻ تي مائل سهڻي وڻندڙ رنگ وارو (ڪارن وارن جي وچ ۾ ٿورڙن ڀنين وارن جي ليڪ سهڻي لڳندي). ڀنيا وار=ڀورا سهڻا وار.

- ڀنيو جو ڀنيور ۾ (آبري ٤/٦)= اهو سهڻو (پنهون جو) وار جيڪو ڀنيور ۾ ڏٺم.

- ڀنيي هن ڀنيور ۾ (ديسي ١٠/٧)= هن سهڻي ڀنيور ۾ (طعني طور).

● ڀَنيَوران (حسيني ٢/٣)= ڀَنيورَ مان.

- ڀَنيَورَ تان ڪَنهن ڪونَه ڀِٽو (ديسي ٨/٣)= ڀنيور تي ڪنهن ڪونه اچي لٽو.

- ڀنيور جا ڀاڻ (آبري ٦/٥)= هن جهان جا ماڳ.

● ڀنيولجڻ= مست ٿيڻ.

- ڀَنِيوَلِيا (راڻو ٤/٣)= مست ٿيا، ڀلجي موهت ٿيل.

● ڀَنگُ (راڻو ٩/٥) = ڀَگَ، ڀَگُ، چيرُ، ڏارُ، ڦوٽَ.

● ڀُنگا (رامڪلي ١٥/٦، مارئي ١٠/١١)= جهرڀڙا، آسڻ.

● ڀُنگو (سري راڳ ١٣/٣)= جهڳو، ڪمزور ڪکن جو گهر.

● ڀَنوارِئا ڀوڻ (رامڪلي ٢٥/٥)= خُمار ۾ مست

ٿيا پيا ڦرن.

● پَنوَارِئُون (ڪوهياري ٢/٢)= پَنڌ وارو، خوفائتو.

● پَنَڌُ (ڪاهوڙي ٣/١٢، ڪوهياري ٦/٤)= وڏي آواز وارو روڄ راڙو.

● پنو (رپ ١/٣٤)= پُسيو.

● پنيءِ رات (ديسي ٢/٧، ٥/٤، ڪوهياري ٢/٢، ليلان ٢/١٧، سورٺ ١/١١، رامڪلي ٦/١٧، مارئي ٨/١٧، سنهڻي ٧/١١)= وهاڻيءِ رات، لَـڙيءِ رات، پوئين رات (آڌيءِ کان پوءِ، پرڀات کان اڳ واري).

● پني ويرَ (سنهڻي ٧/٨)= محل پُسي پئي. (اصطلاح) اها گهڙي گُسي وئي. (ساعت ڦٽي ۽ بخت ڦٽو).

● پَنِ جُهنِ (سنهڻي ٧/١١)= رُڻ جهڻ.

● پُٽڪَ (يمن ١/٢٣)= سور سبـبـان رُئڻ ۽ دانهن ڪرڻ وارو هلڪو ڏکويل آواز.

● پُٺِڻ = پيو هلڻ.

- پُٺا لوسن لُڪ ۾ (ڪاهوڙي ٢/٢١)= سخت گرم لُک ۾ پيا هلن ۽ لَهسجن.

- پُٺو (رامڪلي ٢/٣٠)= وَتُ، هَلُ.

- پُٺي ساڻ پتار (مارئي ١١/١٥)= پنهنجي وَرسان گڏجي، گڏهلي.

- پُٺين سَنَرو (رامڪلي ٢/١٨)= تازو توانو پيو گهمين، خوش پيو هلين.

● پوَ (آبري ٨/١٤)= اُڏڪا، ڏپَ، ڊڄَ.

- پوَارِئُون = پوُ وارو.

- پانيان ڏيهه پـوارِئُون ساجن لاءِ صحت (ڪوهياري ٤/٤)= سڄڻ خاطر (ساجن لاءِ) پئو واري ملڪ کي بہ پاڻ لاءِ صحت (واري راحت) پئي پانيان.

- پوَارِيُون (سنهڻي ٩/٦)= پئہ واريون، خوفائتيون.

- پـوارِيـن (ديسي ٥/٤)= (پـئـو+ وارين) خوفائتين پيچرن ۾.

● پـورو (ڪليان ٥/وائي)= اڻجاڻ، ٿوري سمجهہ وارو، موڳو.

- پورا (سري راڳ ١/٣)= اي پورا، اي ڳهلا، اي وِسرل.

- جي تو پـورا پـانئـيُـون (ڏهر ١/١٨)= اي پـورا جيڪي تو (ٿورڙيون) ڪري ڄاتيون.

- پـوراڻيءِ ۾ (ليلان ١/١٩)= پـوراڻي واري حالت ۾، اڻ ڄاڻائي واري حالت ۾، ناداني واري حالت ۾.

- پـوري (ڪاهوڙي وائي ٣/١، ڪاپائتي ١/٨، وائي ١/١، آبري ٥/١٤)= اي اوڳي، اي ابوجهہ، اي پوري، اي موڳي.

- پَوري مُنڌَ اَجاڻَ (رپ ٣/١٤)= اي ڇري اڻڄاڻ زال.

- پوريءِ نيہُ نہ لَڄئو (مارئي ٢/١٨)= تنهن ابوجهہ (زال) سڪ ۽ محبت جو ناتو نہ لڄئو= نہ لڄايو.

● پورو= ذرو، ننڍڙو ٽڪر.

- پوري سِيئَن (ڪاپائتي ١/٩)= ذري جيترو، ٿوريءِ دير تائين.

● پو ڳُ= ڪاڌو، طعام.

- پَڳِنِ ڪـونهي پـو ڳُ (رامـڪلي ٢/٢٨)= ٽڪرڙو نڪري وينڌڙن وٽ ڪاڌو ۽ طعام ڪونهي، ڪاڌي جو فڪر ڪونهي (پيٽ جي ڳڻتي ڪانهي).

● پو ڳُ= ڇرچو.

- جنهين پـانيـو پـو ڳُ (رامڪلي ٢/٢٤)= جنهن پو ڳُ ڪري پانيو، ڇرچو ڪري سمجهيو.

● پُـون (ڪنيات ٣/٢، ڏهر ٥/٤، حسـيني ٦/١١،

رائو ١٠/١٢، رامڪلي ٤/٨، سنهڙي وائي ٢/١)=
ڌرتي، زمين، پيڙهي.

- گهوڙا گهَٽِيءِ پُون (حسيني ٣/٨)=هاءِ گهوڙا! هر
پراهين پيڙهي تائين نڪتا پيا وڃن، گهٽ پري پيا وڃن.

- پُونه تَري (حسيني ٤/وائي)= زمين اندر.

- پونه پيهِي (حسيني ١٢/٢٤)= زمين ۾ داخل ٿي.

- ڌوريم پُون (حسيني ٤/١٩)= گهڻي زمين ڳوليم.

● پُرڌَ (مارئي ٨/١٦)= پرڙي، ڦِرڙي، ڪَپي (جنهن
جي مٿان واجهه واريل، ۽ پڇڪڻ ساڻ ڦري).

- پُرڌَ پُڙڪو (مارئي ٨/١٧)= پرڌ جو چيچٽ،
پرڙيءَ جو آواز.

- پَنيءَ جو پُوڙن (مارئي ٨/١٧)= وڏي اَسَرَ جو
جيڪو پُڙڪو (آواز) ڪن.

● پُڙِ = پرنه، زمين، پند واري پَٽي، وڏي مفاصلي
واري منزل.

- اِيهَ اَهڪِي پڙِ (حسيني ٥/١٠)= اها ڏکي منزل آهي.

● پُوڙَان (ديسي ٣/وائي، حسيني ٦/٥)= پُڙان،
ڪنيو پوڙان، آءٌ انهن کي ڪنيو پٺي هلان.

پُوڙَنِ = هلن.

- بيڙيءَ جي پوڙن (سامونڊي ٣/١٥، ڪاهوڙي ١/١٨،
١/١٩، مارئي ٦/١٠)= جيڪي بيڙين ۾ تا هلن، بيڙيا تا
جيڪي پرڏيهه وڃن، جيڪي بيڙيءَ جو ڌنڌو تا ڪن.

- پُوڙَنِ ٻڳنِ ڳڏيا (ڪارايل ١/١٣) ٻڳن سان ڳڏيا
پيرڻ، ڳڏيا وتن.

● پَنَ = ٻپ.

- جن نه پَنَ پانيو (سري راڳ ٢/٧، آبري ١/وائي)
= جن وڄ جو ادڪو نه ڪيو، خطرو محسوس نه ڪيو.

● پَنونر (پرور ١/٩)= ڪارا اڏامندڙ جيت جيڪي
گُلن جي مٿان ڦِرن.

- پَڙُنُ پري (ڪارايل ١/٤)= پڙُنر ڦِري، ڦيرا ڏئي.

● پَنِي (سامونڊي ١/٢٨)= خطري واري حالت،
خطري وارو وقت (بندر تائين پهچڻ لاءِ).

● پَنِيءَ (ڪاپائتي ٢/٧، معذور ٦/٧)= وڄ، پَنَ، ٻپ.

- پَنِيءَ پَجي (سري راڳ وائي ٤/١)= ان ٻرپ ۾
پجي پري ٿئي.

- پَنِي پَڳَ (آبري ٧/٨)= (پڳَ= وَنُ وڪڙ) وات
جي وروڪڙ جو خوف.

- پَنِي نَه پَڳَ (ديسي ٤/وائي-٢)= پَنُ نه ڇير، ٻپ
نه سُور.

● پيڇَ = اِلاڻ، رات جي ماڪ جي يا مينهن جي.

- پيڇ پنيءَ (ڪنيات ٢/١٠)= آڌيءَ رات جو (جڏهن
رات پڄي ٿي. ڍري ٿي) ۽ ان کان پوءِ واري وقت.

● پيڏِي (يمن ٣/١٥) چڀٽي (هينئين لاءِ ۽ ڪڇ جي
ٻولي. ٻيري ڪتڻ وقت سمجهائيندا ته "پيڏي ڏئينس
ته سُٽُ سنهو ۽ لسو ٿئي"، يعني چڀٽي سان محڪ ڏينس).

● پيرڻ= چرخو ڦيرڻ، گهمائڻ، هلائڻ (سٽ ڪتڻ لاءِ).

- جَنِي پيريو هيڪَلي (ڪاپائتي ١/٢)= جن اڪيلو
ويهي چرخو ڪتيو.

- پيرِ (ڪاپائتي ٢/١)= ('پيرڻ' مان امر) ڦيراءِ، هلاءِ.

- پيرَا (ڪاپائتي ١/١٦) = پيرڻ مان، ڪتڻ (تي
فخر ڪرڻ) مان.

- پيرَڌَ وارِيُن (ڪاپائتي ١/١٢)= گهڻي ڪتڻ
واريون، اهڙي جيڪي پنهنجي گهڻي ڪتڻ تي هٺ ڪن.

- پيري (ڪاپائتي ١/٤، حسيني ٢/٨، رامڪلي ٤/٨،

پرڀاتي وائي ٢/٢)= چرخو چوري، سٽ ڪتي، ڦيري، ڪٽي ڦيرائي، ورائي.

- ڀيريو (ڪاپائتي ٣/١)= ڦيريو (چرخو).

● ڀيرَ (ڪنيات ١/١، ڪاموڏ ١/١٤)= نمونا، نوع، نشان، آريکڻ، صورت، تصوُر ريت.

- اِيءُ نہ ڀائنِ ڀيرُ (پرڀاتي ١/١)= اهو ڀائن جو ڀير ناهي، اها منگتن جي ريت ناهي.

- ڀلان سندو ڀير (ڪلياڻ ٢٢/٤)= الله وارن ڀَلن جي صورت.

ڀيرَ = ڦيرا، گھمرا، پاڻيءَ جا ڪُن.

- ڀيرا ڀَڃي (ڪاپائتي ١٢/٢)= اچڻ جا ڦيرا ڦٽا ڪري، اچڻ ختم ڪري.

- ڀير ڪري (ڪلياڻ ١/٢)= گھمرا ڪري، ڪُن ڪري.

- ڀيرَ ڀرنِ (سنهڻي ٦/٩)= (درياهہ جي پاڻيءَ جي تکي وهڪَري جا) ڦيرا ڦرن.

- ڀيرَ ڀَني (سارنگ ٥/٤)= گھُمرا ڏيئي، گھمرا ڪري.

ڀيرَم (ڪاپائتي ١٠/١)= چرخو.

● ڀيرو (رائو ٥/٥، رپ ٣/١)= ڦيرو، گھمرو.

- ڀيرو ڀڃ مَ (رائو ١٢/٤)= گھُمرو لاهہ نہ، ڦيرو ختم نہ ڪر.

- ڀيرو ڀڳائون (رائو ٨/٢)= ڪاڪَ جو ڀيرو (پڻ هن جهان جو ڀيرو) ختم ڪيائون، ڇڏيائون.

- ڀيري ڀرِ (سورٺ ١٠/١)= وَرائي ڀر، آٽي ڀرُ ڪر.

- ڀيري ڀَڃ (بلاول ٩/٢)= واري ڀَڃ، ڦيرائي ڀَڃ.

- ڀيري ڀَڳائُون (آسا ٢١/٧)=واري ڀڳائُون، ڦيري ڀڳائون.

- ڀيري وِڏيسِ ڀُون (ليلان ٣/٤)= ڀيري هنيس ڀون، مون کي ماري زمين داخل ڪري ڇڏيو.

- ڀيري هَٽان (رائو ١١/٨)= واڪي هٽان، ڦيرائي ڦٽو ڪريان (زورسان).

● ڀيرِئو (ليلان ١٨/٢)= هن کي موٽايو، ڦيرايو (پنهنجي ان راهہ تان جو هو مون کي ڏهاڳ ٿو ڏيا).

● ڀيريُون (بلاول ٩/٢)= وڏا نغارا.

● ڀيڙَ (رامڪلي ١٦/٦)= هلڻ جي ڀيڙ، هلڻ جي تکڙءِ تکَ.

● ڀيڙي ٻَڌ (حسيني ١٨/٦)= ڇڪي ٻڌ.

- ڀيڙيو ٻَڌان (مارئي ١٨/٥)= ڇڪي ٻڌان.

- ڀيڙيو ٻَڌي (ڏهر ١٥/٣)= ڇڪيو ٻڌي.

● ڀيلڻ= ڪاٽي ختم ڪرڻ، لتاڙي وڃائي ڇڏڻ.

- ڀيلِ (آبري ١٤/٨)= لتاڙي ڪاٽي ڇڏ. (اصطلاحي معنيٰ) خطرن کي خيال ۾ ئي نہ آڻ، اُهڪا ڀولا ڀڃي ڇڏ، ختم ڪري ڇڏ.

● ڀيلو (سنهڻي ١٥/١، ١٠/١٠، ١٥/١٠، ٢/١٢)= ڪچو (دلو)، اڻ پڪل، نڪر جو ٺانو.

- ڀيلي تي ڀِلن (سنهڻي ٤/١٠)= ڪَچي (دلي) تي لاڙو ڪن، ڪچي دلي کي پسند ڪن.

● ڀينگَ (رامڪلي ١٥/٦)= سچائي، سچ، صفا ڪجهہ بہ نہ.

● ڀيٽِي = زمين، جاءِ، وِٿَ، گِلي.

- ٻي ڀيٽي نہ ڀرُ (ڪنيات ٢/٢)= ٻي نہ ڏَر نہ آڏر.

- ڀيٽِي ناهِ (ليلان ١/٤)= ڀُڄڻ جي جاءِ ناهي.

- ڀيٽِيُون (مارئي ١٦/٦، ١٠/١١)= ماروئڙن جي

اٿڻ ويهڻ، هلڻ چلڻ، پـھـرڻ ڦـرڻ واريون جـايون، مارُوئڙن جا ماڳ مقام.

- پيھُون ۾ پاڻ (مارئي ٦/١٦)= پاڳين جي رهڻ ۽ مال جي ويهڻ وارا ماڳ.

ت

● ته=شرط جي پورائي جي نتيجي لاءِ اهڃاڻ وارو حرف. هوند، جيڪر، انهيءَ ڪري.

- ڪام ته ڪاهوڙي ٿئين (ڪاهوڙي ٢/١٠)= پاڻ کي جلاءِ ته پوءِ ڪاهوڙي ٿئين.

- ته 'هَي هَي' ھانگ هُوندَ (سارنگ ٣/١٧)= ته هوند جهان ۾ 'هئي هئي' جي وائي هجي ها!

- ته سَيَڪَهين سَڏُ ٿئي (ڪلياڻ ٥/٢۴)= ته هر ڪنهن کي خواهش ٿئي.

● ته ڪِ، ته ڪي= ته جيڪر، ته هُوند، انهي لاءِ ته.

- تـهَ ڪِ اندرِ اُندوهيـانِ (رامـڪلي ۴/٧)= ته ڪي ڪين اندر ۾ اندوهَ آهن، وڏا غم ۽ فڪر آهن.

● تـه ڪـر (آبري ٩/١١، ١١/٨، سنھٽي ١/٢١، ١٢/٧، ١٢/١١)= ته چڻ، ته جيڪر، ته هوند.

- تـه ڪَرَ وِيڄُ وَرِ پيـو (يمن ٢/١)= تـه هـوند طـبيب ملي ويو.

- تـه ڪَرَ توڙيءَ تَـڙُ ڪنـو (سنھـٽي ١/٢١)= ته چڻ سنھٽي وهنتي.

تَه ڪَرَ ڪِيَنَن سِنِي جي سيرَ نَـه گهڙِي سُنھَٽي (سنھٽي ١٢/١٧)= ته هوند سنھٽي مـشهور ڪيـئن ٿئي ها جي سير ۾ نه گهڙي ها.

● ته ڪَه= ته چو، چو هوند.

- تَـه ڪَهُ ڪَـوهَ کَـڄَنِ (بلاول ١/٢٣)= ته هـونـد چـو ڪوهه کڄن (ڪوتجن).

- ته ڪي (سنھٽي ٨/١١)= پلا ڪي.

- ته ڪي ڪَنِس گِهِيرُو (ڪلياڻ ۴/٢٠)= ته ڪي اُلهڙ گهيرو چوڪرا ڪيڏنسِ (ان راند ڪي).

- تـه ڪِين (يمن ٣/١٧، سنھٽي ۴/١٢)= ته ڪجـھ، ته اجا ڪجھ وڌ.

● تَاتِ= هر وقت يادگـيري، هر ويـلي طلب، لڳاتار سنڀار خدمت چاڪري.

- تَنَ ۾ اُها تاتِ (ڪلياڻ ۴/٣)= اندر ۾ اهائي طلب.

- تو جَنِي جي تاتِ (ڪليـاڻ ٥/٢١)= تو کي جن جي طلب آهي.

- ڪَرِ تَنِي جِي تاتِ (رامڪلي ٧/١)= تون انهن جي يادگيري ڪر.

● تاڏا (حسيني ٥/١٦)= اُپا، ڏکيا.

● تارُ (ڪاهوڙي ١/٣)= اونهو وڏو پاڻي.

- تار تَرَندو ڪيتَرو (سنھٽي ٦/١٦)= ڪيـترو تار ۾ ترندو، ڪيـتـرو تارمـان ترندو (= ڪـونـه ترندو، آخـر پَڇِي پُڙِي ويندو.)

- تار ۾ (بلاول ٣/١)= وڏي تڪليف واري ماڳ تي.

- تارِنا تَـڙُڪو (سنھـٽي ٣/٨)= سير واري اوڙاهه ڪانسواءِ پيو ڪو تـڙ (محفوظ ماڳ) ئي ڪونهي!

● تارُو (سري راڳ ٢/٢)= جيڪي ترڻ ۾ تڪا آهن.

- تَارُوئين (سنھٽي ٩/٦)= جيڪي تارو آهن تن کي.

- تَارِئُو (يمن ٥ /وائي ١)= انهن پيـارن سـڄـڻن تاريو، اُڪاريو.

● تارِي (رپ ٣/٨)= پرئواري، سنڀار، تات.

ـ تارِي تُنهنجي (بلاول ٢/٤، پربساتي ٢/١٢)=
تنهنجي ئي يادگيري.
● تاريءَ تَڳڻ (سري راڳ ١/١)= ڪنهن جي سهاري تي
جيئرو رهڻ، ڪنهن جي مدد جي آسري تي گذران ڪرڻ.
ـ تاريءَ تڳي تُنهنجي (سري راڳ ١/١)= (اي خالق)
تنهنجي ئي آسري تي پيو هلي.
ـ تاريءَ تَن تَڳي هِنيُون (ڪنيات ١/٥)= منهنجي دل
انهن جي آسري پئي جيئي.
● تَار تَڳائڻ= تاري تڳائڻ، ڪو حيلو هلائي بيمار
ڪي بچائڻ.
ـ هوءِ جي تار نہ تَڳائين (رامڪلي ١/٢٦)= اهي جيڪي
سندن ريت رسم مطابق، پنهنجي بيمار سائي ڪي ڇڏي
هليا وڃن، ۽ ڪو حيلو ڪري، بچائي، ڪي ڏينهن
جئرو رهڻ نہ ڏين.
● تاري وانءَ (سري راڳ ٢/٢٠)= تاري وڃ (پيڙيءَ
ڪي) هاڪاري وڃ.
تارا (ڪنيات ١/١٧)= آسمان جا تارا.
تارا= اکين جا تارا.
ـ تَارَنِ ۾ (آسا ٣/٧)= اکين جي تارن ۾.
ـ متي تارن تڪيا (آسا ٢/٢٢)= اکين جي تارن متان
هنڌ ۽ وهاڻا.
● تارُ (رامڪلي ٤/١٧)= سخت وٽيل رسي يا سڳي
جو چار مٿل ننڍو واٽيل ڳوٽرو جيڪو اٺ جي پوڙ ۾
مٿي تي پارائجي، ڏنگي اٺ ڪي اهو تارُ هٿيو تہ قبضي
۾ رهي.
تارو= پڪي جو نالو
ـ تاڙي ڪِي تَوارَ (سارنگ ٢/١)= تاڙي پکي بولي ڪئي
(تاڙي پکي جنهن بابت اجهان تائين معلوم ناهي تہ
ڪٿان ٿو اچي، پر جون کان وٺي سيپٽمبر تائين ڏسڻ ۾
ايندو ۽ بولي ڪندو. اهي چار مهينا سنڌ ۾ مينهن جي
مند جا آهن، عام ويساهہ تہ تاڙي تواريو تہ مينهن ايندو).
● تَاڙي (ڪلياڻ ٢/١٨)=در ڪي اندران بند ڪرڻ لاءِ هڪ
آڏ ۽ اٽڪل، تہ جيئن ٻاهران ڪوبہ در ڪي ڌڪو ڏيئي
کولي نہ سگهي. تاڪي= تاڙيون طاق ڏيئي، بند ڪري.
ـ تاڙِيُون پَـچِي طَاقَ (ديسي ٢/١٠)= دَرَ پَـچِي،
ڏاڍائي ڪري.
● تازا ڪِيائُون (راڻو ٣/٣)= نئين سر واسيائون.
● تازي (پرياتي ٢/٣)= تازي گهوڙا.
ـ تازِيين طُورُ (ڏهر ٢/٩)= تازي گهوڙن جو طُورُ (نمونو،
نظارو)، تازي گهوڙن جا طنبيلا، تازي گهوڙن جو لشڪر.
● تاساريُون (سارنگ ٣/٢، ٤/٥)= اجايل، اجايلون.
● تَاڪُو (ديسي ٦/١٣)= تڪيندڙ، اچو، بَدو.
ـ تَاڪُنِ (حسيني ٥/١٠، سنهڻي ١/١٧، ٣/٦)=
مارڻ لاءِ تڪيندڙ جانورن، لڪي وڃڻ وٺي وڙهندڙ
جانورن، چاري بيٺل چورن.
● تاڪيدَ= ضرورت پوري ڪرڻ لاءِ وري وري چوڻ.
ـ تَاڪِيدُ ٿئي (حسيني ٥/١٢)= پنهونءَ جي پريان
وڃڻ جي لاءِ تاڪيد ٿئي.
● تان= تہ، بہ، تنهن هوندي بہ، تہ پوءِ تنهن وقت،
تيستائين، ان وقت تائين.
ـ تان جيءَ جَليس (سنهڻي ٤/١٣) = تہ پوءِ اندر
ڪاميس، اندر سڙيس.
ـ تان نہ هُئي (سنهڻي ١٢/٧)= تہ نہ هجي ها.
ـ تان نہ وِئا (راڻو ٧/١٠)= تہ بہ اهي (بي لجائي وارا

نک نرجا) وِٺا نہ.

ـ تان نانگ نہ نهــارِيــنِ (ڪارايل ۳/۱۲)= تہ پوءِ نانگن تي سندن نظر ٿي نہ پوي، ڪين نانگ نظر ٿي نہ اچن، نانگن تي سندن اک ٿي نہ پئي. (نانگن ڏي ڏسندا بہ ڪين ۽ امالڪ وڙهندا).

ـ تان ڪِريءَ رَي ڪِينَ ٿِني (يمن ۲/۲۰) تنهن هوندي بہ ڪِريءَ بنا ڪجھہ بہ نہ ٿيندو.

ـ تان مون هَڏُ لائُون لَڏيُون (سامونڊي ۳/۲۷)= تہ هوند منهنجي شادي ٿي!

ـ جان وِئِيين تان ويھہُ (ڪلياڻ ٥/١٦)= جي وڃين تہ پوءِ ويھہ.

ـ تان تُون مَيَ مَ موٽنو(گهاتو ۲/٥)= اي ميچ! تيسين تائين تون پوئتي موٽي نہ وڃين.

ـ تان دعويٰ ڪِرمَ نِينهَ جي (ڪلياڻ ۱/٥، ۴/۸)= تيسيتائين نيہ جي دعويٰ نہ ڪر.

ـ تان مون مُورِ نَہ پُڇِنا (يمن ۲/۲۲)= ان وقت تہ مون انهن کان بالڪل ڪونہ پڇيو.

ـ تان مون هِنيَڙو ماڳ (راڻو ۴/۱۲)= تہ تيسين تائين منهنجو من پنهنجي جاءِ تي (مطمئن خوش).

ـ پَهَچَان تان ڪاهي (بلاول وائي ۲/۱)= تہ تکي ٿي وڃي پهچان!

ـ تان مون گهڻو نهَارِئا (پورب ۱/۷)= تڏهن تہ مون گهڻو ئي ڏٺا.

ـ تَان تَان (ڪلياڻ ۳/۱۹، آسا ۴/۱۹)= تيسيتائين، ان وقت تائين.

ـ تَان تَان پِنَڌُ نَہ ٿِئي (حسيني ٦/١٥)= تيسين تائين وڏو روڄ راڙو نہ ٿئي.

ـ تَان ڪِين (ڪاهوڙي وائي ۲/۱)= تيسين تائين ڪجھہ، ڪجھہ وقت تائين تہ.

ـ تان سُڪائِيا مَ سُمَهو (سامونڊي ۱/۲۸)= اي سُڪائيا! تيسين تائين نہ سُمَهو.

ـ تان سِرَ وَٽِ سُرڪِي (يمن ٦/١٢)= سِرَ= سرو، شراب، وٽ= وٽ، ورچ، سُرڪي = سُرڪ. تڏهن معلوم ٿيو تہ (ساقي وٽ) شراب جي ورچ واري سُرڪي ٿي هڪڙي آهي.

ـ تان پَرِ گُروهَ جِي پارَ (پورب ۲/۱۱)= تہ پوءِ گُروهَ جي پيروي ڪر، سندس ريت جو پابند ٿيءُ.

ـ تان جي ٿين سَامُهان (آسا ۳/۲۳)= توڙي (محبوب) سامهان هجن، توڙي پنيرا، تہ بہ سڀئي پيا لڳن.

ـ تان ڦُوڙَايو سَجِڻين (رپ ۱/٢٥)= (الف) تنهن وقت سڄڻن وچوڙيو (هنيين کي) (ب) تہ ان وقت سڄڻ وچڙيا، جدا ٿيا.

ـ تان ڪين (رامڪلي ۲/وائي)= گهڻو نہ تہ ٿورڙي، ڪجھہ نہ ڪجھہ، وري بہ ڪين ڪجھہ.

ـ تان نَہ گهُرِجي تِينِن (آسا ۱/۱٦)= ائين تان نہ ڪرڻ گهرجي جو عزازيل واري پر تي پوي (جو ڪانئس وقت ويو ۽ الاهي حڪم مڃي آدم کي سجدو نہ ڪيائين ۽ هميشہ لاءِ تڙجي ويو).

ـ تَانسِينءَ (ڪاپاتي ۲/۱)= تيسين تائين.

ـ تان ويسُ وِڙِن جو ڪر (معذور ۴/۸)= تہ هڪميئين وارو لباس ڪر.

● تانُ= ڪاريگري وارو سُرائتو آواز.

ـ اِي تَانُ آهي تند جو، ٿـو رُون رُون ڪري راز (سورٺ ۲/۱۰) = اهو تند جو تان نہ آهي، پر اهو راز آهي

جيکو تو رُون رُون ڪري (يعني وڇائيندڙ جي من جو راز ۽ ڪاريگري).

تانگھ= پاڻيءَ جي تنگھائي (جتي هيٺ پير نه ڪَپي)

ـ تانگھَ نه لهي تَاروُئين (سنھٽي ٩/٦)= جيڪي وڏا تارو آهن تن کي تانگھ نه لهي، تن جو به هيٺ زمين تي پير نه ڪپي.

تانگهر= 'اُونھون' جو ضد، ٿوري عُمقَ وارو پاڻي.

ـ تانگهي ۾ (سري راڳ ٢/١)= تانگهي پاڻي ۾.

● تاڻَ= ڇِڪَ.

ـ تاڻِ طَراز کي (سري راڳ ٢/١١)= پيڙي کي ڇِڪُ.

ـ جيڪي مونکي تاڻِ (رامڪلي ١/٢٠)= يا ته مونکي ڇڪ.

ـ تَاڻِ مَ (آبري ٩/٨)= ڇڪِ نه (پنڌ کي).

ـ تَاڻج (ڪليات ٤/٢٨، ديسي ٣/٣)= پاڻ کي ڇڪي اڳتي ڪج، سک مان اڳتي ٿج، سک سوز ۾ ڇڪجي هلج.

ـ تَه به تُون هَڏِ مَ تَاڻِ (آسا ٧/٧)= ته پڻ تون هرگز نه ڇڪ.

ـ تاڻن متي تورَ (يمن ١/١٩)= تاڻين، ڪاهين، ڇِڪين، هَلَن، پنھنجي توجه، ڌيان ۽ ارادي ۾ آڻين، بلڪل توڙ تاڻين.

ـ تَاڻين تَندِ کي (آسا ٧/٧)= محبت جي تند کي (توڙ لاءِ) ڇِڪين.

ـ تَاڻَ ٿيون (آسا ٢/٣٠)= ڇڪين ٿيون.

ـ تاڻي (سري راڳ ٢/١، سنھٽي ١٠/٣)= ڇڪي.

ـ تاڻي تِکَ ۾ (حسيني ٢/١٢)= تِکي وِکَ سان پنڌ کي ڇڪي.

ـ تَاڻيَان (يمن ٣/٢٠)= ڇِڪيان.

ـ تاڻيو (ڪنيات ٤/١٣)= ڇِڪُون ڏيئي.

● تائبُ (سري راڳ وائي ٢/١، وائي ٣/١)= (گناهن کان، ڪفر کان) توبه ڪندڙ.

ـ تائِب ٿيءُ (رامڪلي ٢/٦)= توبه ڪر، مڃتا مڃ، فرمانبرداري ڪر، (ناٿ جي تڏي تي وڃي تائب ٿيءُ).

● تاءِ ڏي (ڪلياڻ ٤/٢٨)= تَنُ ڏي، سيڪ ڏي (پرندڙ باھ ڏي).

● تَاپَائين (حسيني ٥/١٨)= جوش جذبي سان هلي.

● تَپَئون (يمن ٤/٦)= سجڻ تايو، ڪوري ۽ مچ ۾ جلايو.

● تبِ ڪَرُون (پورب ١/٧)= (هندي) تڏهن ٿي ڪريان.

● تَبارَ (مارئي ١٠/١٢)= تَبارَڪَ الذي بِيدِه المُلڪُ (= وڏي برڪت وارو آهي اهو الله جنھن جي هٿ ۾ ملڪ آهي) قرآن شريف جي سُوره مُلڪُ ٦٧ جو پهريون لفظ، معنيٰ: وڏي برڪت وارو.

● تَبَت (مارئي ١٠/١٢)= تَبت يَدا اَبِي لَهبِ (= وڃ جن پئي هٿ ابو لهب جا)= قرآن شريف جي سوره لَهَب(آيت نمبر١١) جو پهريون لفظ معنيٰ: 'وڃ جي وڃن'.

● تَبرَون (راڻو ٣/٧)= تَبَر جو جمع، ننڍي ڳُن ۽ وڏي ڦر واري خاص قسم جي جنگي ڪھاڙي.

● تِتَرُ= پکي.

ـ تِتَرُ تَنِي مَ تن کي، ڏونگر ۾ ڏاڙو (ديسي ٦/١٢) = مسافري تي يا ڪنھن ڪم سان ڪيڏانھن ويندي جيڪڏهن واٽ جي سڄي پاسي ۽ سڄي هٿ تي تتر تواريو ته سٺائو (سياڳو) چئبو ۽ جي کٻي طرف بولي ڪيائين ته اُلائو چئبو. سسئي آس ٿي ڪري ته جنھن

ساڻ ۾ سندس پيارو پنهون آهي تنهن کي جبلن جي لکن مان لنگهندي شال سوڻ سجايو ٿئي ۽ کبي طرفان تتر نه پولي.

● تَتَو (يمن ٤/٥)= سخت تپش، گهڻو گرم ٿيو.

● تِتي (يمن ١/١٦، ٣/٢٢)= تِت، تنهن محل، تنهن جاءِ، تنهن ماگ.

ـ تِت لائي (آسا ١/١٢)= اُت لڳائي.

● تَبِ= ته به، تَپڻ.

ـ تَپ هرتَ نه ڪِجن هڏيون= ته به اي دوست! ايڏيون ڏاڍايون نه ڪجن.

ـ تَپِ ساڳِي سِلِنِ ڪِينَڪِين (يمن ٦/٥، آسا ٦/٦)= ته به اصل ڳالهه (ساڳي) جي سچي نه ڪن. اصل چوراڻل شيءِ (ساڳي) نه ڏسين. چوراڻي ڏنڏي جا ٻه خاص اصطلاح: 'ساڳي' (اصل) ۽ 'ويڳي' (ٻي عيوض ۾).

تَپڻ (يمن ٢/٢، ٤/٦)= ته وري به، ته وري پيهر.

تَپَڻ= سخت گرم ٿيڻ.

ـ تَپي (آبري ٤/١٩)= گرم ٿي.

● تچڻ= چلي چلي وڃڻ.

ـ تچي چڏڻ= تِکي کهاڙي سان وڻ جي ٽاري کي لهواري ڏک سان ترچو ڪاٽي ڇڏڻ، ترچي ڏک سان وڍي ڇڏڻ.

ـ تِچي (يمن ١/١٢)= وڍي.

● تَحقِيقَ (آسا ٤/٥)= تصوف ۾ "تحقيق" واري منزل، صوفين وٽ سلوڪ جو هڪ درجو.

ـ طالِبَ جي تَحقِيقَ (آسا ٦/١٢)= جيڪي 'تحقيق' واري منزل جا طالب آهن.

ـ تحقيق جي تڪبير چئي جِسمَان ٽئا جواب (رامڪلي ٣/٤)= تحقيق واري منزل ۾ تڪبير چئي (پاڻ کي ڪهي ڇڏيائون ۽) هن ظاهري جسم (جي تقاضائن ۽ خواهشن) کان پنهنجي ذاتي حقيقت کي الڳ ڪيائون.

ـ تَحقِيقُ= بلاشڪ، يقيني طور، 'تحقيق' ۽ 'تسليم' تصوف جا ٻه اصطلاح.

ـ ٿِيءُ تَحقِيقُ (آسا ٧/١)= 'تحقيق' جي منزل وارو ٿيءُ.

● تَڏَهانڪُون (يمن ١/٦)= تڏهانڪر، تڏهن کان وٺي.

ـ تڏهن جاءِ (حسيني ٦/٩)= تڏهن وچ.

● تَرَ (جمع) تَرِيون= ڪاٺ ۽ ڪکن جون ٺهيل ويهڪون جن تي پاڻي ۾ پيڙي وانگر چڙهجي ۽ هلجي.

ـ تَرِيُون پَسان نه تارِ ۾ (گهاتو ١/٨)= درياهه جي تار پاڻي ۾، وڏي سير ۾، تريون نٿي ڏسان.

● تَران (رپ ٣/٨)= بچان (ٻڏان نه).

● تِرُ (ڪنيات ١/٢٠)= جسم تي چمڙي جي کان هڪ ڪارڙو نشان.

ـ تِرُ تَفَاوَتُ نه ڪري (يمن ٢/٤)= تِرَ جيترو فرقُ نه ڪري، ذري جيترو فرق نه ڪري.

ـ تِرتَوارِ (پرور ٢/٣)= 'وصال' بابت ڪا ذري جيتري ڳالهه.

ـ تُرَندا تِرَ (سري راڳ ٤/٦)= تِرَ ترندا، ذرڙا به ترندا، ذرڙن جو به وزن ٿيندو.

● تُرابَ (سنهڻي وائي ١٢/١)= مِٽي.

● تَرازُونُ (سامونڊي وائي ٢/١)= (عربي طراز) بيڙيون.

● تَرايُون (سارنگ ٣/١٢)= تانگهيون ڪڏون، ويڪرا تانگها تلاءَ.

● تَرِتجڻَ= پيرن جا تَرا زخمي ٿيڻ.

ـ مَ تَرِتجَن (ديسي ٢/٨)= اُنهن جا پير (هيٺان) نه زخمي ٿين.

● تَرسُ = قياس، رحم، همدردي وارو خيال، ڪهل.

ـ تَرسِي طَبِيَن (يمن ٢/٢١)= حڪيمن قياس ڪئي، رحم ڪري.

ـ تَرسَ طَبِيبَنِ (يمن ٢/٩، ٢/٢٠)= طبيبن جو ترس، طبيبن کي ڪَهل اچي، طبيبن کي ترس پوي.

ـ تَرسَنِ (آسا ٢/٢٤)= سِڪَن ۽ واجهائِن.

ـ ڪِيمَ تَرَسُ (ڪنيات ٥/١٠، بلاول ١/١٢)= نه واجهاءِ، ماندو نه ٿيءُ.

ترسڻ= بيهڻ، انتظارڪرڻ، ماندو ٿيڻ، ڪهل وارو ٿيڻ، ترس ڪرڻ.

ـ تَرسُ مَ (سري راڳ ٢/١١)= بيهه نه، ڇڪڻ بند نه ڪر.

ـ تَرسَندي (سامونڊي ١/٣٥)= انتظار ڪندي.

ـ تَرَسندا (بروو وائي ٢/١)= لاڙو ڪندا، مائل ٿيندا.

● تَرَڪُ= پنهنجي ذاتي ملڪيت، سڀ يا ان جو حصو بنا معاوضي، الله ڪارڻ، ڪنهن خير جي ڪم ۾ ڏيئي ڇڏي ڏيڻ. جيڪي هجي سو الله ڪارڻ قربان ڪرڻ، قُتو ڪرڻ، ڇڏي ڏيڻ.

ـ تَرَڪُ ٿِيا (ڪلياڻ ٢/٩)= ترڪ ٿي ويا، جدا ٿيا، پري ٿي ويا.

ـ ترڪُ ڪَرِ (رامڪلي ٧/وائي ٢)= پنهنجو پاڻ ترڪ ڪر، پنهنجو پاڻ وڃاءِ، پيا اسباب ترڪ ڪر.

ـ ڏِنمَ تَنَ تَرَڪُ (مارئي ٧/٩)= تن کي ترڪ ڏنم، جسم (جي سک) کي قُتو ڪري ڇڏيم.

● تَرَڪُ ڪَرڻ= جيڪي ڪجهه هجي سو ڏيئي ڇڏڻ ۽ لاطمع ٿي هڪ مالڪ ڏانهن متوجهه ٿيڻ.

ـ تَرَڪُ ڪَرِ تَرَڪَ کي (آسا ٤/٤)= انهيءَ ترڪ ڪرڻ واري رسم کي به ترڪ ڪر.

● ترڪَڻُ= پير جو ترڪڻ (۽ ڪرڻ).

ـ تِرڪِي تڪبرُ پَئي (اليلان ١/١٥)= ترڪي تڪبر ۾ پئي.

● تروڪِڙِي (جمع تروڪڙيون= تلو ڪڙيون)، (جسم تي، منهن تي، پانهن تي،) سُئيءَ سان چڱهه ڪري، سرمي يا ٻئي رنگ سان پري ناهيل جُڙتو تر، ڇٽو ننڍو نشان.

ـ تارا تَرَ تروڪڙيون (ڪنيات ١/٢٠)= تارن کي ترن ۽ تروڪڙين سان تشبيه ڏنل آهي.

● تُرَهو، تَرهو (ڪاموڙي ١/٣ ،سنهڻي ١٠/٣) = ڪکن ڪانن تي ڪانين جو ٻڌل ڇوڪٽ جنهن تي هڪ يا ٻه ماڻهو ويهي، وڏي پاڻيءَ مان اُڪري سگهن، پاڻي مان تارڻ جو ڪم به وسيلو.

ـ تَرَهو تَارِجو (سنهڻي ١٠/٥)= اهو ترهو جيڪو پاڻي اُڪاري.

ـ تُرَهي سَندي تارِ ۾ (سنهڻي ٤/٢٣)= تار پاڻيءَ ۾، ترهي ڪڻ سَندي رِڻَ سنهڻي مُنڊان ئي ڪانه ڪئي.

ـ سُپيريان جي تُرَهي (سنهڻي ٨/١٢) = پرين جي ترهي.

● تَري هيٺ طَنابَ جي (سامونڊي ١/٢٠)= پيڙي جي تري هيٺان هڪ طناب جي مفاصلي تي.

● تَريُون (گهاتو ١/٨، ڪلموڏ ٢/١٦)= واحد تَرَ= ڪکن ڪانين سان ٻڌل ٺلهيون پٽيون، جيڪي پاڻي تي ترن ۽ جن تي به ٽي ماڻهون ويهي سگهن. ڪکن جي پيڙي.

● تَڙُ (ڪلموڏ ٢/١٦، سنهڻي ٢/٨)= ڪناري لڳ پيڙين جي بيهڻ جي جاءِ، سلامتي سان بيهڻ وارو ماڳ، گهٽي پاڻي وارو اونهو ڪوهه، پاڻي وارو گهٽ ۽ گهيڙ.

ـ انَ تـڙاءُ (سامونڊي ١/٣٦)= اِن تڙ تي.

ـ تَڙِ آندي (سنهڻي ٤/١٦)= بندر تي آندي، هن تڙ تي آندي، هتي (اسان وٽ آندي).

- تَڙِ آئيو (مارئي ٨/٢٠)= تڙ تي آيو (اها تڪليف جي خاتمي واري گهڙي آهي).
- تَڙ تَڙ ڪِيمَ تَرَسُ (بلاول ١/١٢)= هِتي هُتي هر تڙ تي نه بيهه ۽ واجهاءِ.
- تَڙ تَڪَڻُ (سنهڙي ٤/١)= گهٽ گهيڙ نهارڻ ۽ درياهَ جي سير ۾ گهڙڻ.
- تَڙَ تَماچِي ڄام جو (ڪاموڏ ٤/٢)= تڙ (بيڙين جي بيهڻ واري جاءِ يا بندر) تماچي ڄام جو آهي، ۽ ڄام تماچي ئي تڙ جو راهِ يا حاڪم ۽ مالڪ آهي.
- تَڙِ تَوائي ٿِيڻ (سريراڳ ٣/١٥)= تڙ ڪان توائي ٿيڻ، نئين رخ ڪان هٽي، تڙ تي نه پهچڻ.
- تَڙِ تَوائي نه ٿئي (سري راڳ ٣/١٥)= تڙ ڪان نه مُڙي، تڙ تي سڌو پهچي.
- تَڙَ پاسِ (سامونڊي ٣/٥)= تڙ پاس، تڙ وٽ.
- تَڙَ جهَلَ (سامونڊي ٣/٤)= تڙ وٽ.
- تَڙَ ڌَڻِي (ڪاموڏ ١/٧)= تڙ جو ڌڻي، پاڻي جو مالڪ، ملڪ جو مالڪ.
- تَڙَنِ تي (سامونڊي ١/٢٣، رائو ٣/١)= گهاٽن تي (بندرجن تڙن تي= بندرجي تڙن تي، گهاٽن تي، غسل وارن ماڳن تي.
- تَڙِ نَہ گهڙي (سنهڙي ٩/١)= تڙ ۾ نه گهڙي، تڙ واري گهيڙ ۾ نه گهڙي.
- تَڙُ نَہ لَهي (سنهڙي ٤/٢)= تڙ نه لهي.
- تَڙين = تَڙن تي.
- اتانگهه تڙين (سري راڳ ٣/٢)= اتانگهه تڙن تي، ڏکين تڙن تي، بيڙي جي ڏکين ڍڪن (بيهڻ وارين جاين) تي.

● تَڙَنگِ تاڪَ (ديسي ٢/١٢)= وڏا اڙينگ ۽ ارڏا، ڏاڍا زوراور (اٺ).
● تَڙِ پيڙ (ديسي ١/٢٠)= تک تيزي، گهڻي سوڙهه ۽ سيڪهه.
● تَڙِڦَ (يمن ١/٩)= لوڏڻ، پنهنجي ويجهائي واري جاءِ ڪان ٻي جاءِ ڪرڻ، پنهنجي حاضري ڪان هٽائي ڇڏڻ، (معنوي لحاظ سان) ڪاوڙ ڪرڻ.
- تَڙَڦِن ڪي (بلاول ٣/وائي-١)= تڙپلن ڪي.
- تَڙِڦي (يمن ٢/١٩)= هڪالي، لوڏي.
- تَڙِين تُون (ڪنڀات وائي ٥/١)= مونکي تون لوڏين.
● تَسَا= اُڃون (رامڪلي ٥/٦، ٥/٩)= تَسو= مال جو پاڻي نه پيئڻ ۽ اُڃ جهلڻ.
- تَسَا ڏِيين نَہ تَنَ (رامڪلي ٢/١٧)= پاڻ کي اُڃون ۽ بکون نه ڏئين.
● تَسَڻُ= اُڃ جَهلڻ.
- ڏَڻُ تَسِي تَڙِ آئيو (مارئي ٩/٢٠) = مال اُڃ جهلي تڙ تي آيو.
● تُسڻُ = راضي ٿيڻ.
- مُون تي ڪِجِ پنهنجا پرين توهه تُسِي تيڏو (پورب ١/٣) = اي منهنجا محبوب، مون تي راضي ٿي احسان به ايڏوئي ڪج.
- نه تُسي (سورٺ ١/١٢)= راضي نه ٿئي.
- تُسِي توسين توهه ڪَري (سري راڳ وائي ٢/١)= راضي ٿي توسان وڏي مهر ڪري.
● تُسِجُ تُون (سورٺ ٤/٣)= تون راضي رهج.
● تَسُو (سنهڙي ٩/١٣)= ذرڙو، ذرا.
● تَسلِيمَ= رضا، پاڻ کي الله جي سپرد ڪرڻ، الاهي رضا کي پنهنجو ڪري ميڃڻ.

ـ جي تَحقِيقَ ٿِئا تَسلِيمَ سِين (سري راڳ وائي ٢/١)= جيڪي پڪي پوري طرح تسليم واري منزل تي آهن، صوفين جي اصطلاح ۾ 'رضا ۽ تسليم' واري مقام تي آهن.

ـ ٿيءُ تَحقِيقَ تَسلِيمَ ۾ (آسا ٧/١)= تون يقيني طور "تسليم" واري حالت ۾ ٿي.

تَعظِيم=عزت، وڏو ادب ۽ احترام، وڏائي ۽ عظمت.

ـ تَعظِيمان (ڪلياڻ ٢/٩)= تعظيمان، تعظيم ڪان، تعظيم وارو هجڻ ڪان، تعظيم جي سُڌ رکڻ ڪان.

● تَعَلُقُ = واسطو.

ـ جو تَعَلُقَ رَکِي تَندَ سِين (سورٺ ٣/٩، ٣/١٠)= جيڪو ساز جي تند توار سان ٿو تعلق رکي، تند جي سُر ۽ وڄت ۾ آهي جنهن جي گم ڪيل آهي. يعني تند جي تار توار ورڻ‌وري پنهنجي سر وڃي (اهو ڏکيو آهي).

تَعلِيمَ (ڪلياڻ ٢/١٠)= 'الست بربڪم' وارو سوال، توحيد واري مليل تعليم، وحدانيت وارو سيکاريل سبق.

● تَغيرِي (آسا ٦/١٠)= حالت جي مَٽَ، درجي جي بدل، زوال واري حالت.

● تَفَاوَت نَہ ڪَري (يمن ٢/١۴)= فرق نہ ڪري (بيماري کي گهٽ ڪرڻ ۽ سور لاهڻ ۾).

● تفاٴل = فال جو پوڻ، فال ٿيڻ.

ـ ٿنو تَفَاٴلُ تيئَنِ (سنهڙي ٨/۴) تيئن ئي فال پئي، فال تيئن ئي واڌائي ڏني.

تَقاوَتَ (سنهڙي وائي ١/١٢)= پرهيزگاري.

● تقدير تي (رامڪلي ٣/١۵)= الله تعاليٰ طرفان ڏنل پاڳي ۽ ڪيل فيصلي ۽ ورهاڱي تي.

تِڪَ (ڪنيات ۴/٨، آبري ١/٣، مارئي ١١/١٢)= ڳيت، گهٽي پاڻي وارو ڍڪ، وڏو ڍڪ، يڪ ساهي پي وڃڻ.

ـ تِڪَ ڏيئي پين (يمن ٦/١٠، ٦/١٣)= وڏو ڍڪ ڏيئي پين، وڏي ڳيت ڏيئي پين.

● تَڪَبرَ= هَٺ، هوڏ، خودي.

ـ ڪَرَيو تَڪَبرَ تَڪِيَا (رامڪلي ٢/٢٨)= تڪبر ۾ رهي ڪري.

● تَڪبِير چَئُ (ڪلياڻ ٣/١٩)= نماز لاءِ 'الله اڪبر' (واري تڪبير) چئو.

ـ تحقيق جي تَڪبِير چئي (رامڪلي ٣/۴)= تحقيق واري منزل ۾ تڪبير چئي.

● تَڪَڙ (سنهڙي ۴/٢)= تڪڙ ۾.

ـ تَڪِڙو (يمن ۴/٦، سري راڳ وائي ٢/١)= جلد، ترت، سگهو.

● تَڪُون ڪرڻ = (تڪ جو جمع) وڃڻ جا پهه ڪرڻ، واجهائڻ، رڙون رڙڻ.

ـ پسنو تُورُ تَڪُون ڪري (ڪنيات ۴/١)= ڳلي ڏانهن پيچي وڃڻ لاءِ واجهائي. پاڻ جيڏا (= پنهنجو تُور) ڏسي اوڏانهن وڃڻ جون رڙون ڪري.

● تَڪڻ= جا نچڻ، نهارڻ.

ـ اُيو تَڪي تارِ (ڪارايل ١/٢)= بينو تار پاڻي جانچي (۽ تانگهي نہ گهڙي).

● تَڪِيا (رامڪلي ٦/١)= آسڻ.

ـ تَڪِيَا تَاڪِيائُون (رامڪلي ٦/١٣)= تڪيا بند ڪيائون، تاڙيون تاڪ ڏيئي آسڻ پوريائون.

● تَڪيائُون (يمن ٦/١٨)= نظر ۾ ڪيائون (اجان وڏيڪ پي ڀوُ ڪرڻ خاطر)، تاڙيائون، چتايائون.

ـ تَڪي آهيان (سنهڙي ١/١٧)= مونکي نظر ۾

ڪير آهي.

تَڪِيو = آڌار، پرجهلو، ماڳ، رهائش گاهه، ويهڻ واري جاءِ (جيڪا ڏکين لاءِ پناهه).

- ڪري طَرِيقَتَ تَڪِيو (ڪلياڻ ٢٢/٢)= 'طريقت' کي آڌار ڪري، 'طريقت' جي راهه تي ڀروسو ڪري.

- تَڪِيي (ڪاموڏ ٢/٤)= تڪيي تي.

- ڪَرِيو تڪبر تڪيا (رامڪلي ٣٨/٢)= تڪبر ۾ رهي ڪري.

● تکَ (بلاول ٨/٣)= تيزي.

- وَهَ تک (سامونڊي ١٠/١)= پاڻي جي سير کي تک.

- تکَ تَوارَ (سنهڙي ١/١١)= تک جي توار، وهڪري جي وائي.

- تکَ ڏيکاري تاءُ (آبري ٩/٢) = تيزي تَہ ڏيکاري.

- تکيَائي (ڪلياڻ ١٩/٥)= تکي ٿي.

- تکو چُٽَنِ تيجْ (ڪارايل وائي ١/١)= اهي صاف تکو تيز وهندڙ پاڻي پِيَنِ.

● تگِڻ= پيو جيئڻ.

- تَگُ (ڪاموڏ ٨/٤)= پيو جيءُ، جنرو هج.

- تَگَائيج (آسا ١۴/٥)= جياريج، جنرو رکج.

- تَگِيجْ (ڪاموڏ ٧/٤) شال جيئرو هجيج.

● تُگِي (سنهڙي ۴/٥)= اونداهي رات.

● تَلَ (سارنگ ١٢/۴)= وڏيون هيٺاهيون ايراضيون.

● تلَ = تر.

- تِلَ تَسُو توري (سنهڙي ١٣/١)= (لفظي معني) ننڍڙا ذرا بہ پني توري، وزن ڪري. (اصطلاحي معني) ننڍڙيون ذميداريون بہ سنڀالي پوريون ڪري (= وڏيون همتون پني ڪري).

● تُل= برابر، هڪ جيترو.

- نہ تُنهن تُل (رامڪلي وائي-١) = نہ تهن برابر.

● تلاسَ (سنهڙي ٣/١٢) = تلاش، تمنا، سڌ.

● تلڪَ (ڪلياڻ ١٢/٢)= نراڙ تي (سندرجو) ڳاڙهو تڪو.

● تَلي (ج) تليون (مارئي ٥/١)= پٽن جي وچ ۾ هيٺاهين سنئين زمين.

● تَماچِي (ڪاموڏ ٢/٤) = طمع اڇي يا طمع اُڇي، جام تماچي جي جاءِ (تڪيي) تي؛ جام تماچي اڳيان، تون پنهنجي طمع اڇي ڪاءُ (طمع کي ڦٽو ڪر) تہ تون جام تماچي وٽان (تماچياڻا) 'طمع اُڇي' حاصل ڪرين، وڏي اُچي طمع واري شيءِ وٺي سگهين (ب) تماچي = تماچي نالي منگتو. اي منگتا تماچي! تون جام تماچي جي رهائش گاهه تي سندس آڏو ويهي ڳاءِ تہ تون جام تماچي وٽان تَرُ انعام طور حاصل ڪرين.

- تَماچيءِ تاتِ (ڪاموڏ ١٠/١)= تماچيءَ جي تات، جن کي جام تماچيءَ جي سڪ ۽ ساڻس محبت.

- تماچِي تَڪِيو (ڪاموڏ ١٠/٣)= جام تماچي جن جو تڪيو آهي، جن کي جام تماچي جي سِڪ ۽ يادگيري آهي.

- تَماچِيءِ جي ساءِ (ڪاموڏ ٩/۴)= تماچي (کي ڏسڻ) جي سِڪ واري ساءِ ۾= تماچي (جي ديدار) جي سڪ ۽ پيار واري آسيسَ ۾.

● تَمارَا (يمن ١/وائي)= اوهان جا.

- تُمَارِي (يمن ۴/وائي)= تمهاري، تنهنجي.

● تَمامُ (ڪلياڻ ٦/۴، ١١/۴)= پورو، ختم.

- ٿِيَنِ تي تَمامُ (آسا ١٣/٢)= تڏهن تہ پورا ٿين، تنهن ڪري تہ پورا ٿين.

● تَنْ = بدن، جسم، جيءُ

ـ تَنُ تواضِعو تو نہ (ڪليات ٣/١٨)= تو پاهران جسم کي پاڪ / وضو نہ ڪيو.

ـ تَتو تَنُ تَنُورَ جئن (يمن ۴/٥) = جسم تنور وانگر تپي ويو.

ـ تن جو تُون نہ طِبيبُ (يمن ٢/١٦)= منهنجي تن (جي مرض) جو تون صحيح طبيب نہ آهين، تو کي صحيح علاج جي خبر ئي ڪانهي.

ـ تَنَ ۾ (ڪليات ١/١۴، ۴/١، ۴/٣، ٥/٢١، يمن ١/٢٢، ٢/٢، ٢/١٠) = اندر ۾، دل ۾، تن کي، بُت کي، بيمار جسم کي، جڏي جند جان کي.

ـ تہ وڏائون تَنُ (مارئي ٦/١٣)= پنهنجو جسم جيءَ وچ ۾ تَھُ ڪري وڏائون (جيئن رلِّيءَ جي وچ ۾ تَھُ رکجي).

ـ تَنُ تتِ (مارئي ١/٢٠)= جسم اُتي جتي جنم جيڏيين.

ـ تَن تَسبِيح (آسا ٧/٣)= جنَ جو تَن تسبيح آهي.

ـ ڪَري تَنُ تمامُ (ڪاهوڙي ٢/٨) = پنهنجو جسم ڳاري پنهنجوپاڻ (کي حيرت ۾) پورو ڪري.

ـ ڪيائُون تَنُ تَمامُ (ڪاهوڙي ١/٧)= ڏٽ گڏ ڪرڻ واري محنت ۽ ڪشالي ۾ پنهنجو جسم چور چور ڪري ڇڏيائون.

ـ تَنَ توهِي ڏي تاڻَ (راڻو ٦/٧) = منهنجي تن من جي توڏانهن ئي تاڻ (ڇڪ ڪشش) آهي.

ـ تَنَ جو (يمن ٢/١٦)= سرير جي سور جو، جند جان جي درد جو.

ـ تَنَ جِي (سنهڻي ١/٢٣)= جسم جي (مرض جي).

ـ تَنِ طَبِيبُ (يمن ٢/٨) = جند جان جو طبيب، جند جان جي بيماري کي سمجهندڙ ۽ لاهيندڙ طبيب.

ـ تَنُ ڪُڏِي (رامڪلي ٢/٥) = پنهنجي تن کي ڪُڏي ڪر.

ـ تَنَ ۾ 'تون هين تون' (مارئي ١١/٢٥)= اندر ۾ 'تون هين تون' لڳي، خوشيءَ جي لهر لڳي.

● تَنِ (يمن ٦/١٣، ڏهر ١/٧)= تن لاءِ، تن کي.

ـ تَنَ هِنيين سين گڏ (ڪليات ١/١٦)= تن کي من ۾ گڏ، تن کي مَن ۾ ملاءِ.

ـ تَنِ ڳَري (سامونڊي ٣/١١)= تن جي ڳچيءَ سان، تن وٽ.

● تَنِ = انهن.

ـ تَنِ تان (يمن ٢/٢٨)= تن جي مٿان، تن کان.

ـ تَنِ پِئو (ڪليات ٥/٢) = انهن کي هلڻو پئو، معنوي لحاظ سان 'مونکي هلڻو پيو'.

ـ تَنِ سَجي (بلاول ٢/٧)= تن کي سجي، تن ڏي سجي، تن ڏي توجهه ڪري، تن ڏي ڌيان ڏئي.

ـ تَنِ سڏُ ڪَري (بلاول ٣/٢)= تن کي سڏي پناهه ڏئي.

ـ تَنِ جون (يمن ٦/٢٥)= تَنِ پياڪن جُون.

ـ تَنِ ڪَاپڙِين نَہ ڪَنَ (رامڪلي ٥/١٣)= ڪن ڦاڙ جوڳي ۽ ڪاپڙي جيڪي ڪنن ۾ ڦٽ وجهن ۽ پڻ وڏا گول والا پائين: "ڪن" واري اها صورت جڻ سندن سڃاڻپ آهي "تن ڪاپڙين نہ ڪن"... مان مراد تہ انهن کي اهو 'ڪَنُ' جيڪو سندن سڃاڻپ آهي سو آهي ئي ڪونہ.

ـ تَنِ نَہ ٻُجهئو (رامڪلي ٣/١٣)= تن نہ پروڙئو.

ـ تَنِ مَلِ (ڪاهوڙي ٢/١٧)= تن وٽ (سڄي سٽ جي معنيٰ= تن وٽ، منهنجي پرين جي ڪا ڳالهڙي آهي، تن کي ان ڳالهه جي خبر آهي).

ـ تَنِ موٽئو ڪين وِسهان (سامونڊي ١/٢٥)= آءٌ تن کي وسهان ئي ڪانہ ٿي تہ ڪي موٽندا، وري مون وٽ ايندا.

● ٿُنَ = سوراخ.

ـ ٽَري ٿُنَ پيلسِ (سري راڳ ٣/٢، ٣/١٠) = ٽَري ۾ سوراخ ٿيلس (پراڻي پيڙهيءَ کي).

● ٿُنبيرُ = ٿُنبي وارو، دنبوري يا دهل وارو، ٿُنبو وڄائيندڙ مڱڻهار منگتو.

ـ ڪاٿي سي ٿُنبيرَ (پرڀاتي ١/٢٠) = ڪٿي آهن اُهي ٿنبن وارا، ٿنبي تي ڳائڻ وارا، مڱڻهار منگتا.

ٿُنبَڙيُون (پورب ١/١٠) = (واحد. ٿنبڙي، ٿنبي) گهَگهيءَ جي شڪل جهڙو ننڍڙو سُڪل ڪَدُو جنهن ۾ فقير ٻکيا وٺن ٢، وڄت لاءِ ننڍڙو ساز (واحد. ٿُنبي، ٿُنبڙي).

ـ ٿُنبيءَ پاءِ (پرڀاتي ٢/٢) = وڄائڻ واري پنهنجي ٿنبي کي وڄهه.

ـ ٿُنبي جيئن ٿئان (رامڪلي ٧/وائي) = ٿُنبي وانگر وڄان (= درد جوڻ دانهون ڪريان).

ـ سڱا سيليُون ٿُنبيُون (رامڪلي ١/٢٢) = فقيرن جا وَسلا، سڱا ڏاڳا، ڳوٽريون ۽ ٿنبڙيون.

ٿُنبَڻِ (ڪاپائتي ١/٢٣) = ڪپهه کي وڄائي، سَٽ ڪُٽَ ڪري مِٽي ۽ دَز ڪڍڻ، ٿنبيءَ سان ڪَپهه کي صاف ڪرڻ.

ـ ٿُنباڻَ (ڪاپائتي ١/٢٣) = ڪپهه ٿنبي ڏيڻ لاءِ ٻئي ڪنهن کي ڏيڻ، ٻئي ڪنهن کان ڪپهه ٿنبائڻ.

تَندُ = سنهو سڳو. ڪنهن ساز يا واڄي جي تار.

ـ تَنَ ۾ تَند تَوارِ (ڪلياڻ ١/١٤) = اندر ۾ راڳ واري تند جي توار (هت دل ۾ محبوبن جي يادگيري).

ـ تَندُ تَوارَ (پرڀاتي وائي ١/٢) = طنبوري جي تند تي راڳ جي ڇيڙ، راڳ جي لئي.

ـ تَندُ ٿُنبيرَ جي (سورٺ ٢/١١) = ٿُنبي واري جي تند، وڄائيندڙ جي تند جي لئي.

ـ تندُ چورِ (پرڀاتي ١/١٥) = (ساز جي) تند وڄاءِ، ساز ۾ راڳ ڳاءِ.

ـ تَندُنِ سان (سورٺ ٢/١٥) = ساز جي تندن سان، تندن جي وڄت سان.

ـ تَندُون ڪَرِ جاءِ (پرڀاتي ٢/٩) = (اي منگتا!) تندن جا سُر جوڙي ملاءِ، تندون هم آواز ڪر.

ـ تَندُ هَڻُ (سورٺ وائي ١/٤) = تَند وڄاءِ، ساز کي ڇور.

ـ تَندُ ۽ تانُ (سورٺ ٤/٤) = وڄت ۽ آواز.

● تَندو، تِندو = ڍڳهو ڪيل ۽ تاڻي ٻڌل ڏاڳو.

ـ تندو پائڻ (رامڪلي ٦/١٤) = (تاڄيءَ جوا صطلاح) پَڪو وٽيل سڳو ٻڌڻ ۽ ڇڪڻ تاڻڻ.

ـ تَندُون جي طَلَبَ جِيُون (آسا ٧/٣) = دِل جي سِڪَ جون تندون، دل ۽ ساهه جون تندون.

● تَنگُ = گهوڙي جي هَني ۽ تل جي مٿان پٺيءَ تي ڇڪي ٻڌڻ لاءِ خاص پَٽو.

ـ تَنگنِ (ڏهر ٣/١١) = تنگن کي، گهوڙن جي تنگن کي.

● تَنگُ (سنهڻي ١/٢) = سوڙهو (گهٽ ويڪر ۽ گهٽ عُمَقَ وارو).

ـ تَنگِ (ديسي ٦/٩) = تنگَ ۾، سوڙهي لڪ ۾.

ـ تَنگَنِ ۾ (آبري ٨/٤) = سوڙهن لڪن ۾.

ـ تَنگَ نِعَاري (ديسي ٢/١٣) = لَڪَ جانچي، لنگهڻ جا گهٽ جانچي.

ـ تَنگُون (ڪوهياري ٢/٦) = سوڙهه سختيون، ڏاڍايون.

ـ تَنگُون ڪَرين (آبري ٣/١) = تڪليفون ڪرين، تڪيون منزلون ڪڍين، ڪشالا ڪرين.

ـ تَنگنان (سنهڻي ١/٢) = درياءَ جي سوڙهي تانگهي

وهڪري وڻان.

ـ تَنگَ ڪَڍيائين (مارئي ١١/٣)= سَٽَون ڏنائين، ڪشالو ڪيائين (سپي مٽي پاڻيءَ جي سطح تي اچي ڏري ڏري منهن ڪڍندي، يا ڪو وقت پکو منهن ڪڍي هلندي ته من ڪا مينهن جي ڦڙي سندس وات ۾ پوي).

● تَنگِيءِ پيئي تِڪَ (بلاول ٣/٨)= تَنگي ۾ سوڙهه واري تڪلي (سختي) پوندي.

تَنُور (يمن ٤/٥، راڻو ٨/١١)= ڀَٽ، وڏو پرندڙ خاص چُلهو، ڪُورو. باهه جو گُندلو.

ـ تَنُوراءِ (يمن ٤/٦)= تنور مان، پرندڙ مچ مان، ڪوري مان.

● تِنهِ پَلي ڪي (ليلان ٤/١٥)= اهڙي مهربان ڪي.

ـ تِنهِ تون طمَعدارُ (سورٺ ٣/٧)= تنهن ۾ تون طمعدار، تنهن ۾ تنهنجي پَتي.

ـ تِنهِ پَرِ (معذور ٢/٤)= تنهن ريت.

ـ تَنهِ جو (ڪلياڻ ١/١٩)= تنهن 'خوب' يا سهڻي صورت جو.

ـ تِنهِ جو جازِيجَنِ (ڏهر ٣/١٧)= تنهن (لاڪي) جو جازيجن ڪي (ڏيڻ نه لهي).

ـ تَنهِ جِي (ڪلياڻ ١/٢٦)= 'ذات حق' (الله) جي.

ـ تِنهِ جي (راڻو ١/١٣)= مومل جي.

ـ تِنهِ دَرا (بلاول ٣/١٢)= تنهن در ڪان، سلطان واري در ڪان.

ـ تنهِ دَراءِ (ڪاموڏ ٤/٥)= تِنهن جي (گهرَ جي) در اندر= نوريءَ جي در اندر.

ـ تِنهِ سَرَ مَٿان (ڪارايل ١/١٧)= تنهن تلاءَ مٿان.

ـ تِنهِ ڪَوڙِ ٿِيون ڪِوَنِ (مارئي ١١/١٠)= انهيءَ ڪنڌ تي ڪنوڙيون ٿيون ڪِرنِ (جت مارن جا ماڳ آهن).

ـ تَنهِ ۾ (يمن ٥/٢)= تنهن ورق ۾، تنهن پني ۾.

ـ تَنهِ ميٽِ (يمن ٦/٢٠)= تنهن جي ميٽ تي، تنهن تازي ڪوليل شراب جي لذيذ ذائقي خاطر. تنهن جي ذائقي جي ذوق تي.

ـ تَنهِ نَدِي ناهِ نِگاهَ (سنهڻي ٤/٢)= تنهن ڪي ندي نظر ۾ ئي ڪانهي، تنهن جي نديءَ تي اک ئي نٿي ٻُڌي.

ـ تِنهِ واڪاڻُو وِڪَ (بلاول ٢/٨)= تنهن وک سڀان واڪاڻجي وڃو (جيڪا ان خوفائتي وقت ۾ اڳتي وڌائي).

ـ تَنهن ساءِ (يمن ٦/٢١)= تنهن نشين شراب جي لذيذ ذائقي خاطر.

ـ تِنهن مِٽيءَ ڪرنهي مُلُ (بلاول ٢/١٢)= تنهن مٽيءَ جو ملهه ئي ڪونهي، اها ايڏي قيمتي هٿي جنهن جو ملهه ڪري ئي نٿو سگهجي.

ـ تَنهن وِيڙ (سامونڊري ٢/١٨)= ان ڳالهه.

ـ تَنهن مُلاءِ (ديسي ٥/١)= تنهن وٽان.

● تُنهنجو راهُ (راڻو ٨/١٩)= تنهنجي اچڻ وارو رستو.

ـ تُنهنجو ماڳُ (بلاول ٣/١)= تنهنجي جاءِ.

ـ تُنهنجو ئي توکي لَڳي (يمن ٣/١١)= تنهنجو پنهنجو ڪانُ مٿان توکي ئي لڳي.

ـ تُنهنجي بَحرَ ٻلي (سنهڻي ١٠/٩)= تنهنجي بحر جي ٻلي، تنهنجي محبت جي موج جي آسري.

ـ تُنهنجيءَ تندَ تَوارَ (سورٺ ٣/١٢)= تنهنجي تند جي توار سان.

ـ تُنهنجي پانڌَ ري (رپ ٣/٧)= تنهنجي چادر جي پاند (ڪي مٿان پاڻ) ڪان سواءِ، تنهنجي ڏک ڪان سواءِ.

ـ تُنهنجي جَورين (ديسي ٤/٤)= تنهنجي زورين،

تنهنجي زورن جي آڌار تي.

ـ تُنهنجي سَتَ ۾ ڳالهه گهرجي ڳُجُ (مارئي ٨/٢٨)= تنهنجي سَتَ (سچائي پاڪائي) جي پڪي ثابت ٿيڻ ۾ گهڻو ڪجهه گهرجي.

ـ تُنهنجي دارَ (سري راڳ وائي ٣/١)= تنهنجي گهر اندر.

ـ تُنهنجي دَرِ (سورٺ ١/١٠)= تنهنجي در تي، تو وٽ.

ـ تُنهنجي دَرَن (پورب ٢/وائي-٢)= (اي ڏٿي منهنجا!) تنهنجي در تان، تو وٽان.

ـ تُنهنجي رِيتِ (بلاول ١/١١)= تنهنجي سخا واري ريت.

ـ تُنهنجي سُورَ (راڻو ٤/٥)= تنهنجي درد، تنهنجي رُسامي سببان فراق جي ڪري جيڪو مون کي درد آهي.

ـ تُنهنجيءَ ڪانڊ (ڏهر ١/١) = برداشت، سهڻ جي طاقت.

ـ تُنهنجي گهاءِ (يمن ٣/١)= تنهنجي گهاءَ سان، تنهنجي ڏک واري زخم سان.

ـ تُنهنجي هَٿَ ري (ديسي ٧/١٣)= تنهنجي مدد کان سواءِ.

● تَنهين پوءِ (ڪاهوڙي ٣/٢)= تنهن کي پوءِ.

ـ تَنهين جو (ڪلياڻ ٢/وائي)= ان 'لات' جو، ان 'وائي' جو.

ـ تَنهين کي (پرڀاتي ١/٧)= تنهين کان.

● تُنڻ= تُن (سوراخ) کي بند ڪرڻ، پُرڻ.

ـ وينو تُن تُنيس (سري راڳ ٣/١١)= پيو سوراخ بند ڪرينس.

ـ تُنيندو آءُ (سري راڳ ٣/٣)= پُريندو آءُ، بند ڪندو آءُ (روزانو، سدائين، مسلسل طور).

● تَني (ڪلياڻ ٢/٧)= تنين وٽ، انهن وٽ.

ـ تَني (ساموندري ٢/٢٦، سري راڳ ٣/١٤)= تَنهين، انهن ساڳين.

ـ تَني بارُ (سنهڻي ٢/١٨)= تن لاءِ بار آهي.

ـ تَني تي (يمن ٢/١٢)= تني لاءِ، تن مٿان، تن خاطر.

ـ تَني پيئِيونُ (ڪارايل ١/١٤)= تن کي پيئيون.

ـ تَني جي جَهڙَپَ (ڪارايل ٣/٨)= تن کي سَٽ، تن تي حملو.

ـ تَني جو (ڪلياڻ ٥/٢٥)= تن ئي عاشقن جو، انهن ئي (عاشقن) لاءِ.

ـ تَني جو ڍيرُ (ڪارايل ٣/٢)= تني جو تڪيو، ماڳ.

ـ تَني جي چيپٽ (ڪارايل ٣/٧)= تن کي نِپُوڙَ، تن کي چيپٽ.

ـ تَني ساڻ (ڪلياڻ ٤/٢٤)=تن (پرين) وٽ، سندن آڏو.

ـ تَني سَندَو ڄاڻُ (يمن ٤/١١)= تن جي پوري خبر، اهي جن پاهڻ کي رُڪ ڪيو تن جي پوري پڪي خبر.

ـ تَني کي واجهاءِ (ڪارايل ٣/١١)= هو انهن وڏن نانگن کي واجهائي، انهن جو ڳولو آهي.

● تَڻَ (سري راڳ ٣/١٤)= ڪا گهڙي، ڪجهه وقت.

● تَڻ (يمن ١/٦)= تڪ، چڪَ (سُورَ ڪِنَار سندي تَڻ= سُور جي ڪنار واري چُٽڪ ۽ چڪ، سور جي ڪنار ۾ سور سببان تڪ).

● تَڻَ ڳَلَ (بروو ٢/٥)= ڳلن تي سنهڻي مرڪ واري تڪ.

● تَڻَ مَ مِلِين تُون (آسا ٤/٢٣)= من مون کي نه ملين.

ـ مُون تَڻ (رپ ٢/١٠)= مون کي.

ـ تَڻِ تڪجڻ= چڪجڻ.

ـ تَڻِي= تڪ چڪ، سِڪَ.

ـ تَڻِي (حسيني وائي ٥/٢، ليلان ١/٣)= 'تڻ' مان اسم. چڪ، تڪي. (اصطلاح) چِڪ چڪان.

ـ منهنجو تن تَڻي تيڏاهين (سنھڻي ۴/وائي ١٠)= منهنجو مَن ڇڪجي تيڏاهين.

● تو= ضمير مخاطب، آڏو ماڻهوءَ کي خطاب جو لفظ.

ـ توسين جامَ تَڻي (ليلان ١/٣)= اي جامَ! توسان ڪَشومت ڪري، توسان ڇڪ ڇڪان ڪري.

ـ توتي لَڄَ (آبري ٦/٧)= توتي ننگ.

ـ تو ڪَنِ (سري راڳ وائي ٣/٧)= توکان

ـ تو مُلِ (مارئي ٣/١٣)= تو وٽ.

ـ تو جو پانيو پنهنجو (ليلان ٢/١٠)= تو جنهن کي پنهنجو ڪري پانيو.

ـ تَو سَاريڪَا (رامڪلي ٢/٣٥)= تو سنوان، تنهنجي جوڙ وارا، تو جيڏا.

ـ تو سامائي (معذور ۴/٧)= تنهنجي سامائجڻ سان.

ـ تو سَجيڻين تو سَنڌيُون (سنھڻي وائي ١/١)= جيڪي تو نگاهه ۾ ڪيون ۽ جيڪي تنهنجيون پنهنجيون.

ـ تو ۾ ہَڌِيَسِ (راڻو ٩/٥)= تنهنجي محبت ۾ ٻڌجي قابو ٿي ويس.

ـ تو مَنجهان (ڪلياڻ ۴/١٠)= تو مان، تنهنجي بت مان.

توهَان ڏَارَ (حسيني ٦/١٨، سورٺ ٣/٦)= توکان سواءِ.

ـ توهين جَهلَ (ڪوهياري ٢/۴)= تنهنجي ٿي پرسان.

● تو (ڪلياڻ ٥/٢١، يمن ٥/١٥)= توکي.

ـ تو نہ جُڳاءِ (ڪلياڻ ٣/١٣)= توکي نٿو جڳائي، توکي نٿو نهي، راس نہ ٿو اچي.

ـ تو پِنا (پرياتي ١/٦)= توکي پِنا، لنگهيا.

ـ تو اُڪارئو (سنھڻي ٨/١٢)= توکي اُڪارئو.

ـ توکي سارِئو سَاهُ (سارنگ ١/٧)= توکي سارينديِ ساهُ.

ـ توکي سَنَدَ سَسئِي (معذور ٥/٢)= سَسئي توکي (عشق جي لغار) جي سَنَد حاصل آهي، تنهنجو عشق تو وٽ سَنَد آهي، تو لاءِ تنهنجو عشق سَند آهي.

ـ توکي ڪَڙهان (سنھڻي ۴/١٦)= تنهنجي ڏاڪڙن تي ڏک ڪريان ۽ توسان همدردي ڪريان.

ـ توڳري (حسيني ۴/وائي، راڻو ٨/١٩)= تو وٽ.

ـ تولائِي (ٻروو ١/١٢، پرياتي ٢/٣)= تنهنجي لاءِ ٿي.

● تو= تنهنجو.

ـ تو ڪاڄڙو (ليلان ٢/١٥)= تنهنجو ڪاڄ= تنهنجو ڪم (راس نہ ٿيو، شاديءَ جو ڪم پورو نہ ٿيو.)

ـ تَو ڏٿي (ڪلياڻ ٣/٥)= تنهنجو ڏٿي، تنهنجو حقيقي محبوب.

ـ تَو ڏَرُ (ڪاموڏ ٣/٦)= موڙ مثل مُنهن وارو آڏو سينگار. (الس پيلي جي شاعر شيخ ابراهيم ڏَرَ ۽ توڏَرَ ، ڳهن ۾ ڳڻيا آهن).

● تو (ٻروو ٣/١١)= تُنهنجي.

ـ تو هَٿَا (مارئي ١/١٩)= تنهنجي هٿان.

ـ تو سِرَ مَٿان (بلاول ١/٦، ڏهر ٥/٦)= تنهنجي سِر تي، تنهنجي مٿان.

ـ تو رِهاڻِ جِيُون (راڻو ٥/١٣)= تنهنجي رهاڻ جيون.

ـ تو حَضُورَ ۾ (سورٺ ١/۴)= تنهنجي حضور ۾، تنهنجي آڏو، تنهنجي دربار ۾.

ـ تُو آهَرَ (سنھڻي ١٠/١٢)= تنهنجي آڌر تي.

ـ تو جو ڪالَهه ڪِئو (راڻو ٩/١٨)= صبر جيڪو هن ڪان اڳ ڪيو، هن وقت تائين ڪيو.

ـ تو شُڪُون تَڪِيَا (راڻو ٨/٧)= طعام پلنگ وهاڻا (اي سوڍل! تون ڪنهن سنجهه سانگي اچ ۽ اچي هتي جا عيش ماڻ جيڪي مون تولاءِ تيار ڪيا آهن).

ـ تو گهرَندي مَسُ (پرياتي ١/۴)= گِهرَڻ= گهيرو ڪري اچڻ، گهيرو ڪري لهڻ (نوجوان جي منهن تي سونهاريءَ جو). تنهنجي مُنهن تي توکي نئين ريهه ڏاڙهي (مس) لهندي، مُنهن تي گهيرو ڪندي.

● تَوارڻ = سُر سان آواز ڪڍڻ، آلاپڻ، سُرائڻ. امر توار.

ـ تَوارَ = ڳالهه، وائي، سُريلو آواز، آلاپ، جهونگار.

ـ تَوارِ (توارڻ مان امر)

ـ تَنَ ۾ تَندُ تَوارِ (ڪلياڻ ١/١۴)= اندر جي تند کي تون توار سُراءِ، اندر ۾ آلاپ.

ـ منجهي تَنَ تَوار (مارئي ۵/٧)= منهنجي تن من تي سدائين پنهنجن سرتين سائين جي توار آهي.

ـ ڪندا وٺا تَوارَ (ڪلياڻ ١/٢۴)= اهڙي ڳالهه ڪندا وٺا.

ـ طبيبن تَوارَ (يمن ٢/٣)= طبيبن وٽ اها ڳالهه آهي.

ـ تِني جي تَوارَ (سامونڊي ۴/١٧)= انهن جي اهائي وائي آهي.

ـ طَمَعَ جي تَوارَ (پرياتي ١/١۴)= طمع جي ڳالهه، لالچ جي وائي.

ـ تَوارُون = 'توار' جو جمع. ذڪر جا آلاپ، سرائتا آواز، جهونگارون.

ـ تُنهنجيون تَوارُون (يمن ١/٢)= تنهنجي ذڪر جا سنا آواز، ذڪر جون جهونگارون، تنهنجي ذڪر جون تَوارون.

ـ تکيون تَوارُون (سنهڻي ٣/١٠)= تکا آواز، لاتون، رڙيون، تکي پاڻيءَ جا آواز، پاڻيءَ جا تکا ڪڙڪا.

ـ تَوارُون پُون (ديسي ٦/٩)= اُن جون رڙيون پيون پون (جو سوڙهو ڏکيو لڪ ٽا لنگهن).

ـ تڙ ٽا تَوارِين (سامونڊي ۴/٢۴)= تڙ ٽا آواز ڪن، تڙن تي آوازن جا غلغلا پيا پون.

ـ تَوارِين (رامڪلي ٧/٨)= هڪ ٻئي کي سڏ ڪن ۽ پاڻ ۾ ڳالهائن.

● تَوانو (يمن ٢/٢٣)= بالڪل تندرست.

● تَواضعو (ڪلياڻ ٣/١٨)= ٻه معنائون (الف) (عربي. تَوَضعُ= وضو ڪرڻ) وُضو ڪيو ٻاهران جسم کي ڌوتو، صاف ڪيو (ب) تواضعڻ، تواضع ڪرائڻ، نهنائي ۽ نئڙت ۾ آڻڻ.

● تَوائي= گمراه، واٽڙو، ڀليل، منزل کان پري، هلڪڙو.

ـ توائي ڪرڻ= واٽڙو ڪري اماڻڻ.

ـ ڪَري توائِي تَنِ کي (سامونڊي ١/٦)= تن کي واٽڙو ڪري، موڳو ڪري منجهائي.

ـ تَڙ تَوائِي (سري راڳ ١/٢٢)= تڙ کان ڀليل، بندر کان پري ٿي ويل.

ـ تِنهِ رِءَ تَوائِي (ديسي ٢/٦)= ان (رهبر، مرشد) کان سواءِ گمراه.

ـ تَوائِي ڪَري (سري راڳ ٢/٧)= رُلائي، بي حال ڪري.

● تَوبَه (پورب وائي ٢/٢، مارئي ١٠/١٠)= قرآن شريف جي سُوره نمبر٩. توبَه = پڇتاءِ، گناهن کان توبهه ۽ وري توبهه، هميشه لاءِ گناهه کان بس.

ـ ڪَيَم تَوبَه تَنِ کان (راڻو ۴/١٠)= تن گناهن کان توبه ڪيم (جيڪي مون طلسمي ڪاڪ محل ۾ ڪيا ۽ بي گناهه ماڻهو مارايا).

ـ تَوبَهه تاڙَ (رامڪلي ۴/١٧)= توبهه جو تاڙ، توبهه جو سخت ڪڙو.

● توُتُ= ميوي جو قسم.

ـ تُوتَ پَڃَنِ (مارئي ٦/٨)=تُوتَ پڃي تيار ٿين.

● توتي ريڏو (ڏهر ٣/٤)= توتي راجا راضي ٿيو.

● تَوڏ (ديسي ٦/٢٠)= توڏا، اُٺ.

توڏِي (سنهـــٽي ١/٢١، ٣/٦، ٤/٥، ٨/١)= نوجوان مادي اُٺ جيڪا سمنڊ لڳ ٻيلنائي دريائن مان پين انن کان اڳ ۾ پاڻي مان تکڙي تري وڃي (نندي نيٽي نوجوان زال (=سنهٽي) مجازي نالو.

● تُورَ (راڻو ٤/٥، مارئي ١/٥، سنهـٽي ٩/١)= همر سَن، همر عمر، هڪ جيڏيون سرتيون، مون جيڏيون ۽ مون جيڏا. (ب) تور (=ترڪ)= سهڻو محبوب ميهار (پاڻ نه گهڙي ۽ مون ڏانهن نه اچي).

ـ پَسُو تُورَ تَکُون ڪَري (ڪنيات ٤/١)= پاڻ جيڏا (=پنهنجو تور) ڏسي اوڏانهن وڃڻ جون رٿون ڪري.

ـ تُورُ (ڪنيات ٤/١)= پنهنجي تور وارو گلو.

تورِنِ (ڪلياڻ ١/١،٢)= ان واٽ ۾ هلن، ۽ ان کي آزمائين، پيئين ۽ مائين.

● تورِ= آخري منزل، انت، انتها.

ـ تاڻين مٿي توڙ (يمن ١/١٩)= چـڪين، ڪاهين، هَلن بالڪل آخري منزل تائين.

توڙا (ڪاموڏ ٢/٣، سنهٽي ٢/١٣)= اصل کان.

توڙان (ڪلهوڙي ١/٢٠)= ڪڏهن به، سڄي حياتيءَ ۾.

ـ توڙاهُ (سري راڳ ٢/٢٧)= توڙا، هميشه، توڙ تائين.

● توڙائين (سنهٽي ٤/٥)= اصل کان، ازل کان.

● توڙي = جيتوڻيڪ.

ـ توڙي توائي (سري راڳ ٣/٧)= پيـڙي توڙي ترُ کان توائي ٿي وئي آهي، تـڙ تي پوري نـه آئي آهي ۽ پرتي ٿي وئي آهي.

ـ توڙي ٿُبُ مارِين (ڪارايل ٣/١٣)= تُوڙي صفا مارين، نيت به مارين، آخر به مارين.

ـ توڙي سوڌ نِ سَوَ (راڻو ٨/١٦)= توڙي سوڌا سَوَ مڙن.

ـ توڙي هُوِنِ هَزَارَ (معذور ٥/٢)= توڙي پيٽ ۾ پيا هزار ڪٽي هجن.

● تَوسي (سارنگ ٢/١٥)= (جمع تَوسِيون) طوقن وارو ڳچيءَ جو ڳهه، ڏَهري.

● تُون (يمن ١/١)= تون ئي.

ـ تُون نَه مَرِين! (يمن ٦/٢٧)= تون چوند مٿين! تون چوند ٿي مَرين! (تون جيڪر مرين ها!)

ـ تُون (ڪلياڻ ٢/٤)= اي ڏاتي تون، اي مالڪ تون، اي ستار تون.

ـ تُون آگُ (بلاول ٣/١)= تون آڳُ جنهن تي هٿ سيڪجن ۽ پڻ ڪاڏو پڇي.

ـ تُون اُجهو (بلاول ٢/١)= تون ئي سک ۽ پناهه آهين.

ـ تون اوڍَڪُو (بلاول ٢/١)= تون ئي ڍَڪ واُرو لباس، تون ئي منهنجو ڍَڪُ.

ـ تُون پَاريِڇ (آبري ٤/١٤)= تون پنهنجو وعدو پاڙيج.

ـ تُون جي ڪَالَهه مَنِي (حسيني ٩/١٧)= تون جي ڪالهه مرين ها.

ـ تُون جِيين (بلاول ٢/٤)= شال تون جِيين، شال جيين.

ـ تُون ڏِيين (يمن ١/٣)= تون ئي تـو درد ڏئين، درد تنهنجي طرفان ئي آهي.

ـ تُون ڪِينَن اِنِهين ٿُوڪَ سِين (آسا ٥/٥)= تُون ڪينن اها شيءِ (ٿوڪ) ڪنيو پيو گهمين.

ـ تُون لاَهِين (يمن ١/٣)= تون ئي ٿو بيماري لاهين. بيماري کان ڇڏائين، درد کي دفعي ڪرين.

● تونگ (حسيني ٥/١٦)= سوڙها لَڪَ.

● تُوڻ (حسيني ٥/١٠)= قوت، ڪاڙو.

● توڻي = توڙي.

ـ توڻي ڏِي نہ ڏِي (اليلان ٤/١٥)= جيستوڻيڪ هو ڏئي نہ ڏئي (يعني مون کي وارو ڏئي نہ ڏئي، ياڳ ۽ سهاڳ جو وارو).

ـ توڻي لَڪَنِ لَڪَ (معذور ٤/١٠)= (ان جبل ۾) توڙي ڪٺي لک اوچا لڪ هجن تہ بہ سَيني سِڪ سان لنگهي پار پونديس.

● توهہ (سري راڳ ٢/١٧، بروو ١/٣، راڻو ٨/١٤)= راضپو (الله جو)، فضل، لطف، ڪرم، رحم ڪرم.

ـ توهہ ڪَرِي (سري راڳ وائي ٢/١)= احسان ڪري.

● توءِ = تہ ڪر، تہ پلا، تہ بہ، تہ هوند، تنهن هوندي بہ، تڏهن بہ، تہ پڻ، تان بہ ضرور.

ـ جاٿين توءِ مَرِ جاڻُ (پرياتي ١/١٩)= جي تون جاٿين ٿو تہ بہ اٿين پاڻہ تہ نٿو جاٿين.

ـ چِنَنِ توءِ مَ چِنُ (ڪوهياري ٦/١٢)=هو توڙين تہ بہ تون نہ توڙ.

ـ ساٿِي توءِ هَلَنِ (حسيني ٤/٧)= ساٿي تہ بہ هلن.

ـ ساجَنِ توءِ سَرِي (ڪلياڻ ٤/٢١)= پياري سڄڻ جي تہ بہ سَري.

ـ مانَ وِرِمَنِ توءِ (ڪلياڻ ٥/١٩)= تہ ڪر، تہ پل (توءِ) آهستي ٿين ۽ وڻن.

ـ توءِ تَنِي جي تاتِ (ديسي ٥/٣)= تنهن هوندي، تڏهن بہ تو کي انهن جي تات آهي.

ـ توءِ تشنگي تار (آبري ١/٥)= تہ بہ گهٽي اُڃ.

ـ تَوءِ تَلاَشُون ڪَن (آسا ٢/٢٣)= تہ بہ پيون نهارن، جهاتيون پائن.

ـ توءِ پاڙِج ڪورمَ پرينہ سِين (معذور ٥/٢)= تہ بہ پرينِ سان هرگز ڪو بہ مَٽ نہ ڪجانءِ.

ـ توءِ پرِيان جي ڏيہَ (حسيني ٩/١٢)= تہ بہ محبوبن جي ديس.

ـ توءِ پانڊِي پُورِي نہ ٿَني (ڪاپاٽي ٢/٨)= تہ بہ ڪَتيندي، ڪپڙي جو (رهيل) پاند پورو نہ ٿني. ٢. گهڻو ڪتيندي پورهيو ڪندي، تہ بہ ڪمائي پوري نہ ٿني، گهرج پوري نہ ٿني.

ـ توءِ چيلَهہ بَڌيو چوٽيين چڙهي (آبري ٧/١٨)= تہ بہ سندرو بڌيو جبلن جي چوٽين تي چڙهي.

ـ توءِ گهڙَنديسِ اَڄُ (سنهڻي ٤/٢٠)= تہ بہ ضرور آءٌ اڄ ئي گهڙنديس.

ـ توءِ لِڪيي ڪي ڪونہَ لَهي (آسا ٦/٥)= تہ بہ لڪي ويندڙ کي ڪو بہ نہ ڳولي سگهي.

ـ توءِ مَ لَگُ (سنهڻي ٨/١٣)= تہ بہ ويجهو نہ وڃ، سائس نہ لڳ.

ـ توءِ مُلُ مَهانگو اُنِ جو (ڪاپاٽي ١/٢٢)= تنهن هوندي بہ ان جي قيمت ڳري آهي.

ـ توءِ موتَنَ جِي ڪانہ ڪَرِي (آبري ٤/١٧)= تہ بہ پرٺتي ورڻ جي وائي ڪانہ پئي ڪري.

ـ توءِ وَجبو تَنِ ڏِي (آسا ٢/وائي ٢٠)= تہ بہ تن ڏي وڃبو.

● تَہُ (مارئي ٦/١٣)= رليءَ جي هيٺين تَہ واري پڙ جي مٿان پهريائين لهہُ (سنهيون پرائيون اڳٺيون) تهہ طور وجهبو، لهہُ جو تہُ ڏبو.

ـ تَہِ وِڌائُون (مارئي ٦/١٣)= تَہَ ۾ وڌائون، تَہَ طور وجهايائون.

● تِهَان = تنهن کان، ان کان.

- ٿهَان اُچا مان پرين (ڪنيات ٢/٨)= تنهن ڪان صاف سٺا منهنجا محبوب.
- ٿهان پَري سُڄَڻِ (سنهٽي ١٢/١١)= ان ڪان به اچان پري ٿيون سُڄهن.
- ٿهان پَرِءِ مون ماء (آسا ١/٢٣)= تنهن ڪان پري، اي ماء!
- ٿهان پرءِ ٿِـنو (يمن ٦/٣٠)= (ان گفتي پڌڻ) ڪان پري (مَتارن جو مرڻ ٿئو).
- ٿهان وَڏيرو ڊاءُ (پرياتي ٢/٦)= ان (آس اميد) ڪان وڏيڪ ڊرپ.

● ٿهَائين جي (سنهٽي ٤/٩)= جيڪي آيارِن، هرڪاڻ، ساراهن.

● ٿهڙا جَاين ڦَلَ (رامڪلي ٤/١٦)= ڪٿي ڪڪڙا (فقيرن جي آسڻ جا) ۾ پڪين جاين جا گل ڦل پاڻ ۾ برابر آهن، جهڙا هو ٿهڙا هو.
- ٿهڙا نَ (يمن ٥/١٨)= ٿهڙا سٺا نه آهن.
- ٿهڙا نَ چَاليهَا چَاليهہَ، جهڙو پَسَڻ پرينہ جو (يمن ٥/١٨) = هڪ سال جا نَو چاليها آهن پر جي ڪٿي چاليهہ هجن ته به اهي پنهنجين جملي خوبين، خاصيتن ۽ سٺاين ۾ اهڙا موهيندڙ ۽ وڻندڙ ناهن جهڙو محبوبن جي صورت جو ديدار.
- ٿهڙي ڏونگرَ ڏيٺ (معذور ١/٨)= ٿهڙي جبل جي سٺاءَ ۾ بيهڪ (جبل به ڪڪرن جيڏا ۾ جهڙا).

● ٿهَن جِنَن تَاري (رامڪلي ٥/٢٩)= جٿن ٿهه تاريا آهن، تاري ڪيرائيا آهن. پڇ ۾ اَنُ چنبڪيو ته پڇ ڪي سڄي ڪپي هلائيو ته ٿهه ان ڪان جدا ٿي پڇ جي چيڙي ڏي ويندا جتان چنبڪي سان ٻاهر ڪرندا.

● ٿهوارُون (آبري ٧/١٥)= ذرا ذرا.

● ٿهين وير (مارئي ١/١٠)= ان محل (جڏهن ڌڻي تعاليٰ روح خلقيا ۽ ڪانئن پڇيو).

● ٿهين هيٺ (معذور ١/٨)= تنهن يا تن (جبلن جي ڪنڌي) هيٺ.

● ٿنُ (ڪاهوڙي ٣/١١)= سيڪ، گرمائش.

● ٿنان (سامونڊي ٣/٤٢، ڪنيات ٤/٦، بلاول ١/٢٤، ڌهر ٣/٦، آسا وائي ٢/٢) = ٿتان، تنهن طرح، ان ماڳ تان، تن منجهان، اُتان.
- ٿنان مَر ياڳونِ (سامونڊي ٣/٣٦)= ڪين تتان ياڳو نه ملي.
- ٿنان هِتِ نه ڪاه (ڪاپائتي ٢/١٣)= اُتان، ان ماڳ تان هتي ڪاه ناهي.
- ٿنائين (ڪليان ٣/٢١، يمن ٥/٢١، ڪنيات ٤/٢، آبري ٣/١٠، سنهٽي ١٠/١٥) = تَنائين، تتان، تنهن جاءِ تان، اُتائين، اتان به، تنهن ماڳ ڪان.
- ٿنائين نه پَنا (بلاول ٢/١٠)= ٻنا سردار اُن ماڳ واري مٿي مان نه (جُڙيا) آهن.
- ڏورِ ٿنان ٿين ڏسُ (يمن ٥/١٩)= ان اڪر جو اُتان ڏس پتو پُڇ، جتان اهو اڪر آيو آهي.

● تِنَن جاڳاءِ (رامڪلي ٢/٣٣)= اها ٻاهه انين وڌاءِ ۾ تيز ڪر.
- تِنَن سَنَرو (رامڪلي ٤/٨)= ٿن وڏيڪ صحت مند.
- تيٺن نه هوءِ (راڻو ١٠/٧)= تيٺن نه آهي.

● ٿنونرَ= ٿنونر گلن جا، اهي گل جيڪي ٿنونر ٿي پوڻجي وڃن.
- متان ماريندي ٿنونرَ (ڪارايل ٢/١٦)= متان

توکي اهي گل جيکي تئونر ٿي پوتجي وچن سي مارين.

● تَونسَ (سنھڻي ٦/١)= ١. گرمايش، پياس، ٢. پيار جي گرمي.

● تَئيءِ تَرو (رپ ١٩/١)= وڏي تـئي جو ترو (هينيون پاسو).

● تي = تيـلانه، تنھن جي ڪري، تڏهن، تـنھن سببان، جي (جڏهن) جو جواب تي (تڏهن).

ـ نـوريءِ نوازئو، ٿـئو تماچي تي (ڪاموڏ ٦/٤)= نوري جڏهن جام تي نوازش ڪئي تڏهن هو تماچي ٿيو.

ـ صُوفِي تي ٿـيا (ڪلياڻ ٦/٢)= انھيءَ سبب جي ڪري صوفي ٿيا.

ـ لِڏَا تي لِپَنِ (ڪلياڻ ٢٤/٥)= تڏهن تہ هو ڳوليا لين (وڏي ڳولا سان ئي لين)، ڳولڻ سان ملن (سولا نہ ملن).

ـ ڪَرَهو تي ڪامُـون سـهي (ڪنيـات ٤/٥)= اُتُ تڏهن ٿو لَڪڻ سهي.

ـ تي ٿِي سيءِ گـڌاريان (سـامـونڊري ١٣/٤) = تڏهن ٿي سيءِ ۾ رهان، تڏهن ئي سيءَ سهان.

ـ وَهي تي وَهَ سامُـهُون (سري راڳ ١٠/٣)= تڏهن تہ ٿي هيڙي سِير سامـهون هلي (جڏهن ان جي سُکاڻ وارا مضـبوط آهن).

ـ تَـڙَ نھـاريان تي (سـامـونڊري وائي ١/١)= تـنھن ڪري ٿي تـڙن تي ڳولا ڪريان.

ـ تي چِلُـون ڪريان چِپَريـن (آبري ٨/٢)= تڏهن تہ ٿي جبلن تي جلهُون ڪريان.

ـ تي ٿِي ڏُونگر ڏوريَان (ديسي ١٥/٦)= تڏهن تہ ٿي جبل ڳوليان.

ـ تي روزَ روئين ٿِي رَاهَ ۾ (ڪوهيـاري ١/١)= تـنھن ڪري تہ روز پـئي واٽ ويندي روئين رڙين.

ـ سُـورُ سَلِـتَمِ تـي (ڪوهيـاري ٩/٤)= انھيءَ ڪري سُور سَلِيم.

ـ تي لَهين (ڪاموڏ ٢/٤)= تڏهـن لهين، تہ پوءِ تون ان کي ملين.

ـ تي پَڏَرِ پيئِي (آسا ٨/٥)= تـنھن جي ڪري پڌري ٿي پئي، خوار ٿي.

ـ تي لائِـقُ لَڏائين (سورٺ ٢/٢)= انـھيءَ ڪري اهو مانائتو، شانائتو لڏائين (ڪيس مليو).

ـ تي اُٿانگا آرَ تَـران (سنـھـڻـي ١٤/٤)= تڏهـن تـہ، تنھن ڪري ئي ٿي درياءَ جا ڏکيا وهڪرا تَران.

ـ تي جـيَـان تي جِيَـان (سنھڻي وائي ١/١٠)= تڏهن جيان تڏهن جيان.

ـ تي راضي ٿِيو (سورٺ ٥/٢)= تنھن ڪري راضي ٿيو.

ـ تي لهندينءَ (معذور ٥/وائي)= تڏهن ڳولي لهندينءَ.

ـ تي مِڙيوس (مارئي ٣/١١)= تڏهن مليس.

ـ تِي وِيَاسِ (حسيني ١١/وائي-٢) = تڏهن وِيَسِ.

● تيرُ= نيزو، ڀالو.

ـ تيـرَ چِڪائي تَنِ کي (راڻو ٨/٣)=اکـين جي تيـز نظرن جا تير تن کي هڻي، گھورن سان گھائي.

● تيزَ تڙِي (سارنگ ٧/٣)= مِينھن جي تِکي سَٽَ.

● تيغ (يمن ١٩/٤)= ترار.

ـ تيغُون (يمن ١٧/٤)=(واحد. تيغ)= تراريون.

● تيلَ چَنبيلا (راڻو ٢/٣)= چنبيلي جي خوشبوءِ دار تيل سان واسيل.

ـ وِئو تيلُ ٻَري (راڻو ٧/٥)= تيل ٻري ختم ٿي ويو.

● تيلاهه (سري راڳ وائي ٢/١، سامونڊري ٧/١)= تنھن لاءِ، تنھن ڪري، انھيءَ ڪري.

- تيلاءَ مَرَنِ اُچ (آبري ١/٨) = تنهن لاءِ مَرن اُچ، انهيءَ ڪري سچا عاشق اُچ ۾ رهن ٿا ۽ پڻ اچ ۾ مرن ٿا (جيتوڻيڪ اهي پاڻي ۾ رهجن).
- تيلاهين = تنهن لاءِ ئي، تنهن جي ڪري ئي، انهيءَ سببان ئي، تنهن ڪري.
- تيلاهين پِنامِ (يمن ٢/٢٢) = انهيءَ ڪري ئي مون کي پيا، تنهن ڪري مون کي پيا.
- تيلاهين طَعنو (ديسي ١/١٩) = تنهن ڪري طعنو (جو آءُ سندن ڪاليارِي) آهيان.
- تيلاهين تَنگُون ڪرين (کوهياري ٢/٦) = تنهن ڪري تو گهڻون ڪرين، هَلائون ڪرين.
- تيلاهين تَرِيَ (سنهڻي ١١/٥) = تنهن لاءِ ئي تَرِي، تنهن ڪري ئي تَرِي.

● تيليءَ- رُءِ (ڪنيات ١/١٧) = سائيرڙي- نيرڙي رنگ وارو (ڇمڪندڙ تارو) (پوليءَ ۾ رنگ کي، تيل جي رنگ جي مناسبت سان، 'تيليو' ڪري سڏيو ويو، پر سائيري- نيرڙي گڏيل رنگ جي رُءِ واري جانور کي 'تيليو' سڏيو ويو.
● تيهاڙي = ٽهڙي ئي.
- تيهاڙي بِکِيا (بلاول ١/١٦) = ٽهڙي ئي بکيا، ٽهڙي ئي خيرات.
● تِيهين (سامونڊي ٣/١٩) = تيئن اي.
● تِيئَن جي پُڇَن پَنڌ (رامڪلي ٦/١٤) = تيئن جي اڳتي پنڌ ڪرڻ لاءِ پُڇا ڪن، پنڌ جي ڳڻتي ۽ اونَ ڪن، ڪوشش ڪن.
- تِيئن نه هوءِ (راڻو ١٠/٧) = تيئن نه آهي.

ٺ

● ٺَاجَا = ١. مزا، شغل، ڳالهيون ڪچهريون، ٢. ٺاجا=تاجا= تازا (پاڻي مينهن جا، ذَٽ طعام، ميوا).
- ٺاجا ٺَرَ بَرَ جهل (مارئي ٨/٢٧) = تازا (پاڻي مينهن جا) ٺر جي پٽن لڳ.
- ٺَرَن پرٺاجا، ڪَري مُنڌَ مِرنِ سين (ديسي ٧/١١) = ٺرن برن ۾ سنئي (منڌ) مرن سان گڏ ڳالهيون رهائيون ڪري.
ٺاڏيل (مارئي ٢/١٤) = ٺاڏل، ٺڏائي (مُند جي).
ٺاڪَ (مارئي ٢/١٣، ٤/١٤) = مقرر ماڳ، مدامي رهڻ ويهڻ جا ماڳ.
● ٺانءَ (مارئي ٢/١٢) = ٺاءِ= ماڳ، مڪان.
ٺَانگَ رَوَان (ديسي ٧/٢) = (بلوچي) ڪيڏانهن وڃان.

● ٺاءِ (آبري ٨/١٠، ١٠/٦) = ماڳ، منزل، جاءِ.
● ٺَڏِي ٺَڪِي نه وهي (معذور ٥/٧) = ٺڏ (ڇانوَ) ۾ ٺڪجي ويهي نه رهي.
● ٺَرُ= پٽن ۽ واري وارو ملڪ، سنڌ جو ڏکڻ- اوڀر وارو ڀاڱو.
- ٺَرِ اُکري (مارئي ١/٧) = اُکري ٺر ۾ وٺا، هتان ٺر ڏانهن لپي ويا.
- ٺَرَ ٻاٻيهَو (آسا ٣/٢٥) = ٺر جو ٻاٻيهو=ننڍڙو سهڻو ڳاڙهيرڙو ڳيرو (نازڪ پکي جيڪو مٺي، جون ۾ هاڙهه ۾ سخت جهولي ۾ سنجي مري).
- ٺَرِ ٺُوهَرَ ٻِرِ جهُرِيڙا (مارئي ٨/٢١) = ٺر جي ٺوهرن

جي پرسان سنڌن جهوپڙا.

ـ ٽِر ٽِيلِ (آبري ٨/١۴)= اڳتي وڌندي ٽر بر (بيابان) کي پوئتي ٿيلهيندي وڃ.

ـ ٽَرَ ڪي (مارئي ١/٦)= ٽر بر ڪي، جهنگ جهر ڪي.

ـ ٽَرَنِ ٿـيلي (مـارئي ٦/٢)= ٽَرَن جي ٿيليلِ تي، ٽر وارن جي ڏڪاريل تي.

ـ ٽِر مارُو (مارئي ١/١٨)= مارو ٽر ۾ (۽ آءُ ماڙين ۾).

ـ ٽرن ۾ (آبري ١٠/١)= برن ۾.

● ٽَران= ٽَرن ۾ (ٽر جو جمع).

ـ ٽورو منجهه ٽران (مارئي ٩/٨)= ٽرن ۾ ٽورو (احسان) ٿئي.

ـ ٽَرين ڪِينَ ٽَڪِيندي (مـارئي وائي ۴/١)= (منهنجو جنازو) ٽرن ٽائين ڪٿي وڃڻ ۾ ڪونه ٽڪائيندو.

● ٽِڙڻ، ٽِڙڪڻ= پير جو کسڪڻ، ٿاٻو کائڻ.

ـ ٽِڙِڪِي (ليلان ١/١٠)= ٿاٻو کاڌائين.

ـ ٽِڙي ٽورڙِيا، (ليلان ٢/٢)= ٽورڙي ڳالهه تان ٽِڙڪي.

● ٽَڪَ (آبري ٨/١٥)= ساٿي ٿي، پنهنجي طاقت ختم ڪر.

ـ ٽَڪِي (آبري ١٠/١)= ٽڪل.

ـ ٽَڪِيَاٽِي (آبري ١/١٦، ٨/١۴، ١٠/٥)=ٽڪل هوندي به.

ٽُڪي ڇڏڻ= ٽُڪ سان ٻاهر اُڇلڻ، وات مان ٻاهر ڪڍي ڇڏڻ.

ـ ٽُڪِنِ ڇَڏِيِن ٽوڪَ (ڪنڀات ٥/٧)= (اي اُٺ) ترن سنا چارا به ٽورو ڇباڙيو وات کان ٻاهر ڪڍيو ڇڏين.

● ٽُلهي وارِيون (ڪاپائتي ٢/١٦)= ٽلهي سٽ واريون، جن ٽلهو سُٽُ ڪَتيو.

● ٽَڻَنُون ڏارَ (سنهڻي ١/١٨)= اچان پيا ٽڻن وٽان، اچان پيائُن وٽان.

● ٽو لاهِيَان (سورٺ ٣/١٢)= ٽو ويان.

● ٽو سَهَ (گهاتو ٢/۴)= پير سهه، سهندو رهه، (ٽو سهه= پير سهه (اها هيٺين مُهراڻي، عمر ڪوٽ ۽ سامارو تعلقو ۽ ان سان لاڳو ترجي ٻولي آهي.)

● ٽورا ڏِينهَن ٽِنا (معذور ٧/١)= (عجب وارو فقرو ته) ڪي ٽورا ڏينهن ٽنا!! يعني ته گهڻائي ڏينهن گذري ويا.

ـ ٽَورين گهَٽين ڏِينهَڙين (آسا ٣/٢)= ڪن ٽورن يا گهٽن ڏينهن ڪانپوءِ، ڪن ٽورن يا گهٽن ڏينهن ۾.

ـ ٽوري قوت قَرارِئا (مارئي ٦/١٠)= ٽوري رزق تي راضي، ٽوري کاڌي تي خوش.

● ٽورَ- ويرَمي (معذور ٢/٢١)= ٽوري ويرم واري، ٽورڙو ويرم ڪرڻ واري، ٽوري گهڙي ترسڻ واري.

ـ ٽورَڙِيا، (ليلان ٣/٢)= ٽورڙي ڳالهه تان.

● ٽورو= وَڙُ احسان، گهٽ ٽورڙو.

ـ ٽورن (رپ ١/٣٦)= احسانن، وَڙن.

ـ ٽورا (مارئي ٦/١٧)= وَڙ، احسان، مهربانيون.

ـ ٽَورَولاءِ (يمن ٣/١)= مهرباني ڪر، احسان ڪر.

● ٽورِي (ديسي ۴/۴)= پيل، رول، بَڏُو (سسئي جي بابت چيل ته هيءُ جا "ٽرن جي ٽوري" (يعني برن ۾ بڏو مثل، اڳلوڙي ميرڙيا).

● ٽَوڪَ= ٽول، ڪيل ڪم، (احسان وارا ٽورڙا ڪم).

ـ ٽورا ٽوڪ هنيام (آسا ٥/٧)= مون پاڻ پنهنجا ڪي ٽورڙا چڱا ڪم به وڃائي ڇڏيا.

● ٽوڪَ (ليلان ١/١٥، مارئي ١/٦)= قيمتي شيءِ، هار.

ـ ٽوڪَ (گهاتو ١/٥)= شيون، سامان.

ـ ٽوڪَ (ڪنڀات ٥/٧)= سُنا چارا (ٽوڪ) سنا ڪاڏا.

- ٿـوڪَ پرائيين (رامڪلي ٧/وائي ٢)= چڱيـون شيون حاصل ڪرين، چڱا مقصد مائيين.

● ٿونَا = ٿَڪَر.

- ٿونَا هَڻِين (گهاتو ٢/١)=سنهن سان زورائتا ڌڪَ هڻين.

● ٿـوهو = اٺ جي ڳـچيءَ ۽ پنـيءَ جي وچ تي مـٿي اڀريل عضوو.

- ٿُوهي ۾ ٿالُو (ڪنيات ٤/٩)= (اُٺ جي مجاز جو سندس) ٿوهي ۾ ٿاڪ آهي.

● ٿَهرَڻ (سلمونديري ١/١٠)= پختو ٿي بيهڻ، جمي بيهڻ.

● ٿيڻ= هجڻ.

- ٿِنَا جي نِيشَان (يمن ٢/١٦، ٢/٢١)= ان وقت جيـڪي نشان ٿي پيا، نروار ٿيا ۽ سامهان ڌڪ ۾ آيا.

- ٿِـنا نرِوَار (ڪليـاڻ ٥/٤)= نـڪـري پڌرا ٿي آيا، سنيري اچي سپهوان سامهان ٿي بيٺا.

- ٿِـنا مُـسـتـغَرَقُ (اسم مـفـعـول) (ڪليـاڻ ١/٢١)= ڳالهه ڳولڻ ۾ غرق ٿـيل فرق واري نازڪ نڪـتي کي صحيح طور سمجهڻ واري خيال ۾ غرق ٿيل.

ٿِنَوَم مَارَا (آبري ٨/وائي)= مون کي مارينڊ ٿيا.

- ٿِنو بَهانو بوجَ جو (ليلان ٢/١٣) = انهيءَ ٻُجهان جو بهانو ٿنو (پر حقيقت ۾ چنيسر کي ٻي ڪا ڪاوڙ هئي، جو ليلان کان بيون بـه خطائون ٿيون).

- ٿِنو تَفَاءُلُ تيـنِ (سنهڻي ٨/٤)= تيـٺن ٿي فال پئي، فال تيـٺن ٿي واڌائي ڏني.

- ٿنو حَضوري هاڻ (ڪاراڻل ١/٥) = هاڻي هو ('حضور' ۾ رهڻ وارو) وڏي مان مرتبي وارو ٿيو.

- ٿـنو مرڙوئي مَينڊَرو (راڻو ٢/١١) = ('حقيـقت' جي چاڻ واري انهيءَ مـنزل تي پهـتـا جو هـنن لاءِ هرجاءِ، هر شيءِ سپ ڪجهـه) رڳـو راڻو ئي راڻو ٿي ويو، راڻو ئي راڻو نظر آيو.

- ٿِنو ويچون (آسا ١/٦) = پرزا پرزا ٿـيو، ٿَني ويو، بي نتيجي ٿي ويو.

- ٿِـنين ٿـاءِ (آبري ٨/١٥)= ڪـنهن جـاءِ (ٿـاءِ) تي، ڪنهن ماڳ منزل تي رسين.

- ٿَني (آبري ٤/١٢)= (ٻولي آهي) ٿي، ٿي سگهي.

- ٿَني (ديسي ٧/٤) = (بلوچڪي) ٿُنهنجو.

● ٿيءَ (رامڪلي ٧/وائي-٢)= ٿني لاءِ ٿيءَ، ٿن سان هر حال ۾ شامل رهه.

- ٿيءَ آڱارَ (يمن ٦/٢٤)= سڙي بري اڱار ٿيءَ.

- ٿِي بيڪارياٿي بَر (معذور ٤/٨)= بر بيابان ۾ بيڪ ڪري هل.

- ٿِي جِيَان (راڻو ٤/١٤)= پَني جيـان، جهڙي تهڙي حال ۾ پنـي ساه ڪڍان.

- ٿيءَ سرَهو (سورٺ ٤/٩) = ٿون خوش ٿيءَ.

- ٿيءَ سگِرُ ٿن سَـاٿِ (ڪرهياري ١/٢)= ٿنِ جي سـاٿ واري وات ۾ هَلُ.

- ٿي سُني (ڪـاموڏي ٢/٢٣)= سُني ٿي وئي، پڌي ٿي وئي، پڌڻ ۾ ٿي آئي، مشهور هئي.

- ٿِي سيءَ گداريـان (رپ ٢/٢٩) = ٿي سيءَ ۾ گداريان، سيءَ سهان.

- ٿِيءَ سُـورَن سين سَنَرو (رامڪلي ٢/٢٩)= سـورن هوندي ٿون پاڻ صحت مند ٿيءَ.

- ٿيءَ نِرَالُو نڪري (آسـا ٧/١١)= ٿُون نـڪري نرالو ٿي هل، نڪري نروار ٿي هل.

- ٿِي نَعرو هَڻَـان (ڪوهياري ٦/٣)= ٿـي وڏي

دانهن ڪريان.

ـ ٿي نيشانِ (حسيني ١١/٥)= هوءَ نروار ٿي، هوءَ پڌري ٿي، ظاهر ٿي.

ـ ٿي واڌائيءَ وير (بلاول وائي ١/١)= مبارڪ جي محل آئي.

ـ ٿي وَهيڻي سَڄڻين (يمن ٢/٤، ڪوهياري ١٠/٤)= وڃي محبوبن جي حوالي ٿي، سڄڻن جي هٿ وس ۾ حوالي ٿي (جن وٽ علاج آهي).

ـ ٿي (يمن ١٦/٥)= (اُتر جي ٻولي) اٿني، تولاءِ آهي.

ٿِيا سَٽائيءَ سِيرَ (سامونڊي ٣/١)= (ٻيڙيءَ ۾) موافق هوا واري رخ سان روانا ٿيا.

● ٿِيَسِ ڳاهُ (مارئي ٥/٢٢)= آءٌ ڳاهجي رهيس، سخت چيپاڻجي رهيس، گهٽجي رهيس.

● ٿيشي (ديسي ٧/٢)= (بلوچڪي) اوهان کان سواءِ.

● ٿيڪڻ = تلوار يا خنجر مياڻ ۾ وجهڻ، بند ڪرڻ.

ـ ٿيڪ مَ (يمن ٢/١)= تلوار يا خنجر مياڻ ۾ نه وجهه.

● ٿڪيائي تون ٿيلِ (آبري ١/١٦)=ٿڪي آهين ته به هَلي منزل پوري ڪر، هلي پار پئُ.

● ٿيلهي (سنهڙي وائي ٣/١)= ٻنهي ٻانهن سان پاڻيءَ کي پوئتي ڌڪي.

ـ ٿيلٿو (سامونڊي ٣/٢٩) = ٻيڙي کي ٿيلٿو، ٻيڙي کي ڪناري کان ڌڪي پري ڪيو (رواني ٿيڻ لاءِ).

ـ ٿيلين (برووِ ٣/٩، مارئي ٦/٢) = ٿيلهي پري ڪَنِ، (هٿن سان) ٿيلهي پري ٿا ڪن.

● ٿِيلُون (سنهڙي ١/١٨)= ٿيرين مَچيون.

● ٿِيَڻُ = ٿي پوڻ.

ـ ٿِيَنِ (مارئي ١١/١٤)= ٿي پوَن.

ـ ٿِينِ سوڙا (سنهڙي ٣/١٣)= سوڙها ٿين، ڌڪيا ٿين.

ـ ٿِيُون هَسو (معذور ٦/وائي-١)= کِلو ٿيون.

ـ ٿِيِين سَاجاڻو (آسا ٧/١٩)= تون هوند ساجاءِ وارو ٿئين.

ـ ٿيندَءِ ڪوند (ڪلياڻ ٣/١٨)= فائدو ڪونه ٿيندئي، ڪجهه حاصل ڪونه ٿيندئي.

ـ ٿيندي سُڌَ سَيڪَنِهين (يمن ٦/٢٢)= سيڪنهن کي خبر ملندي.

ـ ٿِينديَس ڪِيئن قَبُولُ (مارئي ٤/٩) =قبوليت ۾ ڪيئن ايندي‌س، ڪيئن مقبول ٿينديس، ڪيئن قبول پونديس.

ٽ

● ٽانارَ (سورٺ وائي ١/١)= هلڪڙا.

● ٽارڻ= پري ڪرڻ.

ـ ٽَاريين (يمن ٦/٨)= ٽارين پيو، پلسي ڪرين پيو (ته جيئن اهو نه پئين).

● ٽاڪَرَ (آسا ١/١١)= ٽَڪرن واري پيٽي، ٽَڪَرُ.

ٽانڊين ٻَارِين (يمن ٤/٣)= ٻيرن جي ڪاٺن وارن وڏن ٽانڊن ۾.

● ٽاڻَ (گهاتو ١/١)= ٽاٽا، اُهڃاڻ، اٽڪلون، حيلا.

● ٽَرڻ= پاسي ٿيڻ.

ـ ٽَر (ديسي ٣/١)= پاسي ٿيءُ.

● ٽرسَنِي (ڪاپائتي ١/١٦)= ٽن سَوَن ٽندن واري اُجَتَ، ٽن سَوَن ٽندن جي ٻَرَ واري تاڃي.

● ٽُروهُ (ٽوهه) (يمن ٦/٨)= (ع. حَنظَله) ننڍي گول گدري مثل هڪ نهايت ڪڙو ڦر جنهن جي ول سانوڻ جي مينهن تي واريءَ زمين ۾ ٿئي.

ـ ٽروهه ٽَسَڪَڙا (مارئي ٦/٩)= ٽُوهِن ٽِسڪڙا.

لوهن جا ٽُس يا ٽَسڪڙا (ننڍڙا ٽڪرا) تن جون وڏيون ڳريون پَريون (مٿن ٽيا).

ـ ٽروهن ٽَسَ (مارئي ٦/٦)= سڪل لوهن جا ٽڪرا (لوهه وڃي ٽڪرا ڪري، ڪڏ ڪوٽي واري ۾ پوري چڙهيا، ڪجهه وقت ڪان پوءِ انهن جو ڪڙو رس واري چوهي ويندي ۽ ٽس ٽڪرا مال جي ڪاڻ لائق ٿيندا).

● ٽريڏايون ڪرڻ (ڪوهياري ٦/٦)= هر پيري هر وقت هڪ جي بدران ٽري شيون ڏسڻ.

● ٽَڪَ مَ ويهج (آسا ٧/٤)= ذري جيترو به نه ويهج.

ٽَڪرين (آبري ٥/٨)= ٽَڪَرَنِ ۾ پهاڙن جي پنڌ ۾.

● ٽِڪِـَر ڪِينَڪِين (يمن ٣/١٨)= جسم ۾ لڳڻ سان اتي ڪپي ڪوند بيٺو.

ـ ٽِڪي ڪَانه (آسا ١١/١)= بيهي ڪانه، رهي ڪانه.

● ٽَمَڪي (ڪاهوڙي ٢/٢٠)= چمڪي.

● ٽِمَندين نيڻين (ڪاهوڙي ١/١٦)= نيڻ ٽمندي، جن جا نيڻ پني ٽميا، جن جا ڪنهن وڏي ڏک ڪان ڳوڙها پني ڳڙيا.

ـ ٽِمـو مَ نيڻا (معذور ٣/٦)= اي اکيون (نيڻا) ڳوڙها نه ڳاڙيو.

● ٽَنگڙا (ڏهر ٣/٦)= نوڙين سان واٺيل (چار مٿل) وڏا ڳوٿرا (جن ۾ وڏيون ننڍيون شيون وجهجن ته جئن ڪڻڻ ۾ سولائي ٿئي).

● ٽولي= سَٿ، جماعت، گروهه.

● ٽوليَان تِنهِ مَ ٽَرُ (معذور ٤/٦)= تنهن ٽولي ڪان (ٽوليان) پاسي نه ٿيءُ، ان (سچي سڪ واري) سَٿ ڪان جدا نه ٿي.

● ٺَهَ ٺَهَ ڪِيو ٺمنِ (ڪاهوڙي وائي ٣/٢)= (ڳوڙها ڳاڙيندڙ اکيون) ڪرندڙ ڳوڙهن جا وڏن ڦڙن وارا "ٺهه ٺهه" آواز ڪيو پيون ٺمن.

● ٺارڻ= هلائڻ، ڏڪڻ.

ـ ڪَانَه ٺَارِي (آبري ٥/٨)= ڪانه گڏجي هلي.

● ٺَهَڪَنِ ٿيون (سارنگ ٣/٢)= ڪلن ٿيون (لفظي معني) سايون ٿي لڏن، لَمڪن ٿيون.

ـ ٺَهَڪِي اُيا (مارئي وائي ٣/١)= ڪلي ظاهر ٿيا، پڇي رنگين ٿي نڪري بيٺا.

● ٽيڙو= هڪ نکٽ جو نالو جنهن جي وچ ۾ ٽن ننڍن تارن جي قطار.

ـ ٽيڙو اُيا (راڻو ٥/٨)= ان وقت ٽيڙو اچي اُيا ٿيا، اچي سَر ڪاپار تي ٿيا.

● ٽيـڏي پَسي ٽِري (آسا ٦/١٣)= ٽيڏيءَ ڪي (يا ٽيڏي اک کي) هڪ بدران ٽي شيون نظر اچن (پر هُو ته هڪڙو ئي آهي).

● ٽِينگرُ (يمن ٣/١٨)= (الف) ڪانو، سَر جو ڪانو، گز يا تير جي ديگهه وارو ڪانو. (ب) ٽينگر= ٽِرنگرُ، ٽن نوڪن يا اُٽِين واري لوهي چوٽي وارو تير، وڏو گهائيندڙ تير.

● ٽِيهه اوليُون (سري راڳ ٢/١٠)= ٽيهه اولا يا ٽيهه چپا جنهن سان پيڙيون اولجن، ڍڪجن (معنوي لحاظ سان= ٽيهه روزا.

● ٽِيڻي (سورٺ ٤/١٠)= هڪ تند، پيو ڪنارو، ۽ ٽريو ڪند.

● ٽاٽارو (آبري ٧/وائي-٢)= ٽامي، ڪُٺ ۽ جست جا ٿانءَ ٺاهيندڙ.

● ٺان ٺوڪِينِ (ڏهر ٣/١١)= ٺاهي پيا ٺوڪين(تياري پيا ڪن).

● ٺاهڻ= جوڙڻ، بڻائڻ، تيار ڪرڻ.

ـ مچ منجهيئي ٺاهه (يمن ٤/٧)= مچ پنهنجي اندر ۾ ئي مچاءِ.

● ٺَپَ (ڪلياڻ ٤/٢١، يمن ٢/١٩)= ڏک، زخم، فراق جا ڏک درد، ڏکن وارا زخم، گهاوَ.

● ٺرڻ= ٿڌو ٿيڻ.

ـ ٺَرِئا (بلاول ١/٧)= ٿڌا ٿيا ۽ راحت ۾ آيا.

ـ ٺَرِئَو هَٺِ حَبِيبَ جَو (يمن ٢/١٧)= محبوب جو هٺ جنهن سان (عاشق کي ڏک هنيائين) تنهن کي راحت آئي! محبوب کي راحت ملي!

ـ ٺَرِي (ڪلياڻ ٤/٢١)= ٿڌائي ٿي (سورجي)، صفا لهي ختم ٿي.

ث

ثابِتُ لَنگهِنا (سري راڳ ٢/٣٣)= بنا ڪنهن نقصان جي سلامت لنگهي ويا.

ـ ثابُوتُ (بروو ٢/١٢)= پڪا، پختا.

ـ ثَابُوتِي (ڪلياڻ ٢/٢٢)= محڪم ارادي، پڪي يقين ۽ مڪمل ايمان واري حالت ۽ ڪيفيت.

● ثانِي سِجُ (بلاول ١/١٧)= سج جو ثاني، سج برابر (جتي ڪتي روشني ڏئي).

● ثُم لاَ يَمُوتُ فِيهَا وَلا يَحيٰ (ديسي ٤/٩)= پوءِ نڪي ٿو ان ۾ مري ۽ نڪي جيئي.

● ثَمَرُ (سري راڳ وائي ٤/٧، ديسي ٥/٥)= توشو، هڙ مُوڙي، قوت، سفر ۾ ڪاڌي پيتي جو سامان ۽ خرچ.

ـ ثَمَرُ ڪِنائُون سُجِ جو (ڪاهوڙي ١/٨) سُج کي سفر جو سامان ڪري ڪنيائون، پينگ کي پنهنجي لاءِ سفر جو سامان ڪري ڪنيائون.

● ثوابُ (سنهڙي ٢/٥)= اجر، چڱائي، نيڪي ('صواب' پڙهجي ته به ان مان معنيٰ نڪري ٿي).

ـ ڪرنهي سُولُ ثوابُ (يا) ڪرنهي سُود ثواب (سنهڙي وائي ١٢/١)= ٻنهي مان معنيٰ نڪري ٿي. سُول= سهڻو، سهڻائي. (چوندا: 'ڪم سُول ٿي ويو'، يعني سهڻو ٿي ويو. چوندا: 'ڪرنهي سُک جو سول'= سُک وارو سَهنج ڪرنهي، ڪرنهي سول ثواب= ظاهري ثواب واري خيال ۾ معياري سونهه يا بلندي ڪانهي (يعني اهو هڪ عام خيال آهي) ڪرنهي سود ثواب = ثواب ۾ سود ڪرنهي، سود جو ثواب ڪرنهي. (اي خدا جي بندي يا بندا! گناهه کان سر پيچ، باقي ظاهري ثواب واري رسمي حال ۾ ڪو نفعو ڪرنهي).

پ

پاءُ= تور جو هڪ ماڻ، 'سير' جو چوٿون حصو.

ـ پَنجين لَکين پاءُ (ڪنيات ٤/٧)= هڪ پاءُ جو مُلهه پنج لک روپيا.

● پابوڙو (ڪاموڏ ١/٩)= پپڻ جو ٻجن وارو مرلهيو، پپڻ جي لام جي چوٽيءَ ۾ ٻج وارو ٽشونر، پپڻ جا پن پابوڙا.

- پابوڙا پوشاڪَ (ڪلمۃ ٢/٥)= جن جي پوشاڪ پابوڙا آهي، پبڻ جي پنن سان پاڻ کي ڍڪين.

- پابوڙا پِينَامُ (ڪلمۃ ٢/٦)= پابوڙا سندن پوشاڪ.

پَابُوه = سرهائي وارو پيار، پيار پري سرهائي.

- پابوهَ پُنهونءَ جام جي (معذور ٣/٥)= پنهون سردار جي سرهائي وارو پيار، پنهون جي پيار پري سَرِهائي.

- پُنهونءَ جي پابُوهَ (حسيني ١/٩)= پنهون سردار جي سرهائي وارو پيار.

- پِرهان پابوهِينِ (رپ ٢/٢٠)= پرهه (صبح) کان ئي سَرهائي ۽ سهٽائي سان مشڪن.

- پَابَوهِڻ (رامڪلي ٥/٢٤)= سَرهائي سان خوش ٿي اچڻ، مشڪندي اچڻ.

- پَابوهِيو پُڄَنِ (يمن ١/٧)= پابوهه مان پڄن، پابوهه سان پڄن، خوشي ۽ پيار مان پڄن.

- پَابوهِيو پير ُڪَٽي (حسيني ١/١٠)= ٽلهي ٽلهي پير ُڪٽي.

- پَابوَهِيو پَرُوڙِ (آسا ٣/٢١)= پر ڪيس مشڪندي ته ڏس (جو اجان ويتر وڌ آهي).

- پَابوهي هِيڪارَ (يمن ١/٦)= پابوه مان، پابوه سان، هيڪر خوش ٿي اچي، ڪلي راضي ٿي اچي.

- ڏِيي پابوهي پيرَ (ڪنيات ١/١)= مُرڪي مُشڪي قدمِ پُرُ، خوش ٿي پنهنجو پير رک.

- أتِ پَابوهي پَڌَرو (بلاول ٣/٣)= أت سَرهائيءَ ۾ اچي، مرڪي مشڪي اچي.

- پَابَوهي پيدا ٿيا (آسا ٣/٢٠)= مُشڪندي اَچي نڪتا.

● پاتارِ =اونهين پاڻيءَ واري ماڳ تي، پاتال ۾، اونهين عميق ۾.

- پُڪا مَنجِهه پاتارَ (سري راڳ وائي ٣/١)=واڌائي جا ڪُٺا (پُڪا) پاتار ۾ وڌا.

- پيهِي مَنجِهه پاتارَ (سامونڊي ١/١٢)= پاڻيءَ جي پاتال (تري) ۾ پهچي، أونهين عميق ۾ گهڙي.

- پِهين جي پاتارَ (سنهڻي وائي ١/٦)= جي تون پاتار ۾ پَويِن، اونهين عميق پاڻيءَ ۾ گهڙين.

- پاتارَ ۾ (مارئي ٨/١٣، سنهڻي ١/٨، ٨/٥)= (ڪوهه يا) گهڻو هيٺ تَرَي ۾.

- پاتاران پيئي (سامونڊي ١/١٤)= پاتار ۾ پيهي، هيٺان اونهي تري ۾ وڃي.

- پاتارين پانڌِي (سنهڻي ٤/١٦) =پاتالن جو پانڌي، اونهين عميق وهڪرن ۾ هلندڙ.

- پاتاڻُون (سري راڳ ١/١٤)= وڏائون.

● پاٽِڙي = ٻيڙي وارو، پتڻ وارو، پتڻ تان ٻيڙي ۾ پار اُڪارڻ وارو.

- پَڳهه َڪَڻ مَ پاٽِڙي (سامونڊي وائي ٢/٢) = او پاٽڙي پڳهه (ٻيڙي ٻڌڻ وارو رسو) ڇوڙي ٻيڙي نه هاڪار.

- تِيَهين ڪَج پاٽِڙي (سامونڊي ٣/١٩)= او پاٽڙي! تون ائين ئي ڪج.

● پَاٽَنِي (آسا ٥/١٤)= وِڏِيَنِي.

● پَاٽُ = پَٽُ، پَنڌُ وارو پَٽُ.

- پيهِي وِتَرَا پَاٽِ (رامڪلي ١/١١)= (الف) پَٽَ ۾ پنڌ ۾ پيهي وٺا، ويندي ويندي گم ٿي ويا (ب) پاٽ= پاٽ= پاٽ پوڄا ۾ محو ٿي ويا.

● پاٽُونڊَرُ (بروو ٢/٥)= ونڊيندڙ ورهائيندڙ سباجهو، وڏي مانَ مَٽيا وارو.

● پاٽُونڊَرَ (بروو ٣/٤)= پٽ جي پوشاڪ وارا، وڏي شان وارا، وڏي مٽيا وارا.

- پَاڻونڊرَ مَالِڪَ (رپ ٢/٢٢)= سچا سڀئا مالڪ موتي.

● پاڪَ (واحد، پاڪ)= ڳاڻ وارا، ڪِيرت وارا.

- پاڪَ پَري (بلاول ٢/٢)= پاڻن کي پيري ٿو ڇڏي، منگتن کي مالامال ڪري ٿو ڇڏي.

- پاڪَ پَهرِئَا (پرڀاتي ٩/١)= ڳائيندڙ (جيڪي ڳائيندي صدائن ۾ ساراهون ڪن). جيڪي سهڙ ڪي ڳائين.

- پاڪَ نہ نِينَمَر پاڻ سين (پرڀاتي ٢/١٢)=وڏا ڄاڻو راڳيندڙ مونکي پاڻ سان وٺي نہ وڃن.

- پَسِي پاڪُ پُرِ تِنُو (سورٺ ٣/١٦)= راڳيندڙ کي ڏسي خوشيءَ ۾ پرچي ويو.

- پائن پَري (بلاول ١/٢)= پاڪ کي پيري ٿو ڇڏي.

● پاڇاهِي (مارئي ٦/٢١)= بادشاهي.

● پَاڇِي = باقي، باقي بچيل.

- پَاڇِي ڪَڻ نہ پاڻ کي (رامڪلي ٧/وائي)= باقي رکن نہ پاڻ لاءِ.

پَارَ = (پارُجو جمع) پار پتا، نمونا، وصفون، اهڃاڻَ، آثارَ.

- پريَمِ تُنهنجا پَارَ (ڪلياڻ ١/٢٩)= اي منهنجا پرين تنهنجا نمونا، تنهنجيون وصفون.

- پرينِ پَسِين پارَ (ڪلياڻ ٥/٨)= تہ هوند پرين جو پار پسين، پرينِ کي ڏسين.

● پارُ= پريون طرف (درياه جو) پَرين پِرِ، درياه جو ٻيو پار، پاسو، طرف.

- پَارِ لنَگهنَو (يمن ٣/١٨)= آرپار هليو ويو.

- اُن پارِ (ڪلياڻ ٣/٣)= اُن طرف، حق ۽ حقيقت واري ان طرف.

- پارِ جَنِي جو پيءُ (سنهڻي ٤/١٥)= درياه جي ٻئي پاسي جن جو پرين.

- پَري ڪَنڍِي پَارَجي (سنهڻي ٧/١)= درياه جو پريون ڪنارو پري آهي.

- جيڏانهن پرينءَ پارُ (ڪاپائتي ٢/٩)= جيڏانهن پرينءَ جو پاسو.

- پرين تُنهنجو پَارِ (سنهڻي وائي ٦/١)= تنهنجو پرين درياه جي پار آهي، ٻئي پار آهي، ٻيءَ پِرِ آهي.

- پارُمَٽي (سنهڻي وائي ٣/١)= پريون پار نظر ۾ رکي.

- پُورِينديسِ پَارُمَٽي (سنهڻي ١٠/١٣)= پارُمَٽي پوريينديس، پارُنظر ۾ رکي هلنديس، پار پهچڻ جو قصد ڪري رواني ٿينديس.

● 'پارڻ' (آبري ٢/١٤)= پورو ڪرڻ (ڪيل وعدو)

- پَرِ جوڳِينِ جي پَارِ (رامڪلي ٢/٤)= جوڳين جي ريت رسم پوري ڪر.

● پارَ ڪڍڻ=ڪنهن کي ياد ڪري روئڻ.

- ڪَڍِي پارُ پُنهونءَ جا (ڪوهياري ٢/٩)= روئڻ ۾ پُنهونءَ جون سڀئيون وصفون ٻئي بيان ڪري.

- پَارَ نہ ڄاڻان پَنڌُ (ڪوهياري ٦/٣)= مون کي پارَ ڪڍڻ جي خبر ئي ڪانهي؛ پارَ ڪڍڻ واري ريت رسم جي مونکي پروڙ ئي ڪانهي، پارَ ڪڍڻ جي پِرَ نہ ڄاڻان، طريقو نہ ڄاڻان، نمونو نہ ڄاڻان.

● پَارايو = پيغام، نياپو (جمع. پارايا).

- پارايا کي پانڌِيين (معذور ١٢/٢، حسيني وائي ٢/١٠) = پانڌين کي پيغام.

- پانڌِيا پارايو (راڻو ١٣/٨، رپ وائي ١/٣)= اي پانڌيو! اوهين هي پيغام (پهچائجو).

- ڏيج پارايا پرينءَ کي (ڏهر وائي ١/٢)= منهنجي

محبوب کي پيغام ڏج.

ــ پارايا پرين جا (مارئي ٢١/١١)= محبوبن جا نياپا.

ــ پارانيا (پرڀو ٢/٣، ٢/١٠)= پارايا.

پاران (مارئي ١١/١٨)= وٺان، طرفان.

● پارچا (سري راڳ ١/١٤)= قسمين قسمين ڪپڙا.

● پارسُ= (آڳاٽي روايت موجب) اهو پٿر جيڪو لوهه کي لڳي ته لوهه سون ٿي پوي.

ــ تُون پارسُ (پرڀاتي ٢/١٥)= تون ئي پارس آهين (جيڪو لوهه کي به سون ڪري ڇڏين).

ــ تنه پارسِ پيراتي (سورٺ ٢/٧)= تنهن وڏي راڳيندڙ (پارس) پوري صحيح (پيراتي) تند وڄائي.

ــ پارس رسج پَبَ ۾ (ڪوهياري ٦/١١)= اي پنهون پارس! تون ان کي پب جبل ۾ پهچج.

● پارسِيُون (ديسي ١/٧)= ١. پارسي ٻوليون.بلوچي ٻوليءَ جا لفظ، يعني بلوچي ٻوليءَ ۾ پيا ڳالهائين. ٢. رازواريون ڳالهيون.

● پارڪَرَ (سارنگ ٤/١٦)= ٿر جي هڪ پاڳي جو نالو.

پارڪَ = پرڪا، پرڪ.

ــ پارڪَ پَکِيَان (ڪارايل ١/١، ٢/١٧)= پکين جي پَرڪا.

● پَارو= سياري جي موسم ۾ سخت ٿڌ، سخت سيءُ.

ــ پارو پَوارا ڪري (رامڪلي ٤/١١) = سخت سيءُ لڳي، زور سان لڳي.

● پارهيڙي (ڪارايل ١/٨)= ميربحرن جو هڪ پاڙو، پکين جو شڪار ڪندڙ ميربحر.

ــ پارهيڙي پَهُ (ڪارايل ١/١٢)= پارهيڙيءَ جو پَهُ، ارادو، رٿ.

● پارڻ = پورو ڪرڻ، پاڙڻ، نباهڻ.

ــ پارِيَهِ ڪانه (پرڀو ٢/٢٨)= تو ڪانه پاري، تو پنهنجي ڳالهه پوري نه ڪئي، تو پنهنجو وعدو پورو نه ڪيو.

ــ نہَ پَارين (يمن ٥/٧)= تون پاڻ ان تي عمل نٿو ڪرين، تون پاڻ ان تي نٿو هلين.

ــ پارِين (آبري ١٢/٧، معذور ١/٤)= پوري ڪرين.

ــ سي پَنّا نہَ پَارِين (يمن ٥/٧)= انهن پنن واريون هدايتون تون پاڻ پوريون نٿو ڪرين (جو ٻارڙن لاءِ هڪ مثال بڻجي سگهين!).

ــ پارِئاڻون (يمن ٢/١٧)= پوري ڪياڻون، پوريءَ طرح مڃياڻون.

● پَاري (آبري ١/٢، سنهڙي ٨/٥)= پُورو ڪري، نباهي.

ــ پَاري ٻول (آبري ١/١٢)= ٻول پُورا ڪري.

● پَارِئا (ڪاموڏ ١/٩)= اي پارئا! اي ٻي ڪَما! اي نڪمَا! اي واندا.

ــ پَارِي (ديسي ١٧/١٢)= نِڪمي.

● پارِي (حسيني ٨/٣)= پيادي (هيٺين لاڙ ۾ ڪچ ۾ چوندا: 'پارو ويندين ڪِ سواري سان ويندين؟').

● پارئل= پاليل.

● پاريل= پارئل، پاليل.

ــ جي پَارِيَلَ پُنهُونءَ جَام جَا (معذور ١/٣)= جيڪي ڪتا پنهون جام جا پاليل آهن.

● پاريون ڪَري (سنهڙي ١١/١٤)= ناليون ڪري، آڏون ڪري.

● پاڙڻ = پورو ڪرڻ، پارڻ، برابر ڪرڻ، هڪ جهڙو ڪرڻ، مٽ ڪرڻ، بدلائڻ.

ــ نه پاڙِئان (بلاول ١/٢)= برابر نه ڪريان، نه پيٽيان.

ــ پاڙِج (راڻو ٨/١)= پورا ڪج.

- پاڙچ ڪرمَ پُنهونءَ سين (معذور ٥/١)= پنهونءَ سان ڪوبہ پيو برابر نہ ڪج، پنهون جي مَٽ نہ ڪج.
- قَمَرُ پاڙي ڪيرُ شَمسُ سُپيرِين سين (ڪنيات ١/١) =چنڊر (قمر) ۽ سج محبوبن سان ڪير مٽ ڪري!
- پاڙيَان (سورٺ ٣/١٢، سارنگ ١٢/١٥، مارئي ٦/٢١)= برابر ڪري بدلايان، هڪ جهڙو ڪري ڏي وٺ ڪريان. مٽ ڪريان، برابر ڪريان.
- پَاڙِئو وِيئي پاڙ (معذور ٥/٩)= اهو ويئي پورو هڪ، سهہ ۽ پورگ.
- پاڙِين، پارين (مارئي ٦/٧)= برابر ڪن، مَٽ ڪن.
● پاڙو (برور ٤/١٧)= گڏ رهڻ واري آبادي، محلو.
- پَاڙَو ڪَرَڻ (آسا ٤/١٣)= هڪ ٻئي سان گڏ گهر ڪري ويهڻ.
- پَاڙَئَان تو (رامڪلي ٦/٧)= تنهجي پاڙي مان.
- پَاڙي (يمن ٢/٢٢، رامڪلي ٤/٢٣)= پاڙي ۾، پر ۾، قريب، ويجهو.
- پَاڙي پوءِ پَچَارَ (سنڌي واڻي ٧/١)= پاڙي ۾ گلا پئي.
- پاڙي وارِيُون (سري راڳ ٢/٢٥)= بيون پاڙي واريون زالون (جن جا پتار ۽ پاٽر سمنڊ پوڙي چڙهيا).
● پاڙهيرِين (برور واڻي ٢/١)=پاڙهيڙين، شڪارين، مارين.
● پَاڙِي (حسيني ٩/٢٢)= نوڪر، پانها.
● پَاسِ (ڪلهوڙي ٣/١١)= وٽ.
● پَاسا = پنهنجي جسم جا پاسا، پلسريون.
- پاسَا مَٿي پاهَٽين ڪلهوڙي ڪوڙِين (ڪلهوڙي ١/١٣)= ڪلهوڙي پاهٽن پٽرن مٿان (ڏکيا ٿي بہ) سمهي رهن.
- پَاسَا ڪَوڙِيَو پُون (رامڪلي ٥/٢٠)= پاسا ڪوڙيو پئجي رهن.

● پلساڙا= پٽن جا پاسا.
- پَلسَاڙَا ٻِيئِي (يمن ٣/١٥)=ڪنهن جسم جا ٻئي طرف، پيٽ جا ٻئي پاسا.
- پلساڙئان (سارنگ ٣/٣)= پٽن جي پاساڙن کان.
● پَلسَنگ =اُٽل.
- پَلسَنگ مور نہ پُڇڻا (رپ ٢/٢١)= هو اُٽل ڪڏهن بہ نہ گهُرن، ڪين اُٽل وٺڻ جي اصل ڪا ضرورت ٿي ڪانهي.
● پلسو (ج) پلسا= طرف.
- پلسوِ (ڪلوڏ ٢/١۴)= سندن (معالن جو) پلسو.
- پلسَنئُون (سري راڳ ٣/٩)= (پيڙيءَ جي) پلسن کان.
- پَلسي تَني (ڪلياڻ ٥/١۴)= تَن جي پلسي، تن وٽ.
- پَلسي ٽِيڻُ (آبري ١/١١)= وڃ چڙهي پلسي تي ٽيڻ، هڪ طرف ٿيڻ، پري ٿيڻ.
- پَلسي ٿِيءُ (ڪلياڻ ٣/١٠)= تون پلسي تي ٿيءُ، پَري ٿيءُ.
- پلسي ٿِين (برور ٣/٨، ليلان ٢/١٩)= پلسي تي ٿين، هڪ طرف ٿين، پري ٿين.
- پَلسي ٿِيي (يمن ٦/٨)= پري ٿي وڃي، نڪري وڃي.
- پلسي پارڪَرَ (سارنگ ۴/١٨)= پارڪر واري پلسي.
- پلسي ٻولَ (مارئي ٥/٢٠)= ٻول وٽ، منهنجي پياري مارُو وٽ.
- پلسي ڳُوٺ (معذور ٢/٢٨)= (جتان نڪتيون تنهن) ڳوٺ جي پرپلسي ۾ ٿي رهجي ويون.
● پاڪ پُرِسَ (ديسي ١/٢١)= اعلي درجي وارو صاف سچو.
● پاڪِي (آسا ١/١۴)= پاڪائي، پاڪ هستي، پاڪ وجود.
● پاڪريين (يمن ۴/٩، ٣/١٠)= پکر وارن کي، جن

ڪي پکر (زره) پاتل آهن. زره پاتل جوانن کي، پهلوانن کي.
● پاڪڙي= پيڙي.
ـ پاڪڙين جا (سري راڳ ٣/٢)= پيڙين جا.
● پاڪي= پَهي ۽ پاڪي بني ساڳي ڳالهه، بالڪل ڇڏڙي پنڙي رب.
ـ پَهي پاڪي پنڙي (مارئي وائي ٣/٢)= ڇڏڙي پنڙي رب.
● پاڳ (بلاول ١٢/١)= پڳ، سرداري.
● پاڳورو (بلاول ٣/٢)= رڪيب.
● پالُ (سامونڊي ٢١/١)= پورچوگال يا ٻي ڪا مغربي طاقت مثلاً ڊچ يا فرينچ (وڌيڪ تحقيق طلب).
● پَالَرَ (ديسي ٣/۴)= پاند، لاَمن جون لڙڪيل پوچڙيون.
● پالَرَ (ڪارايل وائي ١/١)= پَلر، مينهن جو تازو پاڻي، گهٽو جهجهو پاڻي.
● پَالهو (ڪلياڻ ٢٢/٢)= خالي، آجو، پري، وانجيل.
ـ پُسَڻَ ڪان پالهو رَهين (ڪلياڻ ٢/٢٢)= ديدار ڪان محروم رهين.
ـ پالهُو پاندُ (سورٺ ١/١٠)= خالي پَلئه.
● پَالي (ديسي ۴/۵)= سنڀالي، پنهنجي ڪري.
● پانَ (سري راڳ وائي ١/١)= پَن، پن پردو، حفاظت، امان.
● پَانجَارِئا (ديسي ١٣/٢)= پنجن سالن جا پورا جوان اُٺ.
پانِجرِي (سامونڊي ٨/١)= جيڪو مٽي پنجر واري جاءِ تي ويهي ۽ پري پري پاڻي، مڇي وغيره شين جي جانچ ڪري ۽ هيٺين کي ٻڌائي.

● پاند (ڪلياڻ ۴/٢٠)= پاندَ تي، ڇيڙي تي، چولي تي.
ـ پاندَ نه ڪوءِ (ڏهر ١/١)= ٻيگهه يا ويکر جو ڪو ڇيڙو ڪونه.
ـ پاندَ نسَرِئا (سامونڊي ۴/٩)= چولڻيون نسريون.
ـ پاندِ تُنهنجي پوءِ (سورٺ وائي ١/٢)= پاند تنهنجي ۾ پوي، تو کي ملي.
ـ مُون پاند پِئو (مارئي ١/١٨)= منهنجي پاندَ ۾ پيو، مونکي مليو.
ـ پَاندِ پُڄي (ديسي ٧/١٢)= پاند کي پڄي جهلي.
● پاندُ (رپ ٣/١)= پَلئه (تنهنجي پناهه جو).
ـ پاند پَناهَ جو (ڏهر ١/۴)= بچاءَ جو پَلئه، حفاظت جو پَڪ.
ـ پاند ڳچيءَ پائيج (آبري ١٠/٦)= (عام معروف ۽ مقبول رسم مطابق) گندي ڳچيءَ ۾ وجهي بخشائيج.
● پاندَ تَمَنِ (ڏهر ۴/٧)= پاسا تمن، پاسن کان پاڻيءَ جا ڦڙا پيا تمن (مينهن جا سڳَ پيا تمن).
● پانِدي (ڪاپائتي ٢/٨)= ١- تاڃيءَ جو پاند، آخري حصو. ٢. پڇاڙي.
● پاندَ= پاندَ.
ـ سڙهه پُراڻا پاندَ (سري راڳ ٣/۴)= سڙهه جا پاند پراڻا آهن (سڙهه پراڻو آهي ۽ واءَ جي سٽ نه جهليندو).
● پانڊيا (راڻو ٨/١٣)= اي پانڊيو!
● پَانڊي پَرَوَرَميڙ (رپ ٢/١٧)= اي منهنجا رب مون کي اهي پانڊي ملاءِ (جيڪي مون کي پياري پرينءَ جي خير جون (ڪينءَ جون) خبرون ڏين.
● پاندپ (بلاول ١/٢، ١/٦)= وڏي ڏاتار، وڏي سردار.
ـ پاندَپَ ڪاڻي پانَ (سورٺ ۴/٢)= اي پاندپ، اي

پلارا، پڻ مهر ڪري پنهنجي پان واري پڪ هن پينار تي وجهج.

● پانَنِ پڪَ (راڻو ١٣/١)= پانن جي ڳاڙهي پڪَ.

ـ پانوراڻيءَ (راڻو ۴/٢)= پان واري (لال) پڪَ.

ـ پانَنِ پَنَ (راڻو ٣/٣)= پانن جا ساوا پن.

● پانهيرو (ڪنيات ١٧/٢)= پوءِ پري، ٿورو دير سان.

● پانهين (سنهڻي ۴/٢)= پوئتي.

ـ مَتان ڪا مُنڊ ڏئين، پانهين پَسي پَبُ (ڪوهياري ٦/٨)= اي منڊ! پب وڏو جبل آهي پر تون ان کي ڏسي متان ڊجين ۽ پوئتي مرت (پانهين) ڪئين، متان پوئتي ورين.

● پانِء (سنهڻي ١٢/٢)= پاءِ، پير.

● پاڻُ= خود پاڻ، پنهنجو پاڻ، پاڻ مرادو، پنهنجي مرضيءَ سان.

ـ ڪَري پاڻُ ڪَريمُ (ڪلياڻ ١/١)= الله مهربان مولي پنهنجو پاڻ ڪري.

● 'پَاڻُ'= آپو، آءٌ، انانيت.

ـ 'پاڻُ' پَردو 'پاڻَ' (ڪلياڻ ٢٢/٢)= پاڻ ئي پنهنجو پردو آهي. (هڪ عزيز جي خيال ۾ هت 'پاڻ' مان مراد 'حق تعاليٰ' آهي، ۽ اها معنيٰ ابن العربي جي هن قول موجب ٿيندي ته 'خلق السموات والارض بظهوره في مظاهر ها واحتجابه بصُورها"= حق تعاليٰ آسمان ۽ زمين خلقيا اهڙيءَ طرح جو ذات جي جلوي سان انهن جا مظاهر بنيا ۽ پويان ذات حق جي حجاب جي ذريعي انهن جون صورتون نمودار ٿيون. اها معنيٰ نهايت ڳوڙهي آهي، سالڪن لاءِ شايد سولي هجي، پر تصوف واري عام مفهوم توڙي حقيقت جي لحاظ سان مٿين معنيٰ وڌيڪ موزون ۽ مناسب ٿيندي).

ـ جان جان پَسين پاڻَ کي (ڪلياڻ ٢٠/٣)= جيسين تائين جو تنهنجي نظر پنهنجي پاڻ تائين آهي.

● پَاڻَ= جند، وجود، ذات، جوهر.

ـ پاڻِهين پاڻَ خيالُ (ڪلياڻ ١٨/١)= پاڻهين پنهنجي ذات سان ئي، هو پاڻ پنهنجو خيال آهي.

ـ پاڻَ سين (رامڪلي ٣٦/١)= پاڻ سان (ڪي ٻئو، ڪو بيو).

● پاڻَ = اسان.

ـ پاڻَ پَرائو چاڙهيو (سري راڳ ١٥/٣)= اسان پرائو مال ٻيڙيءَ ۾ چاڙهيو.

● پَاڻِ (يمن ١٨/٢)= پاڻان، ويتر، هيڪاري.

ـ ڪِري ڪَنِ نه پاڻِ (يمن ١٨/٢)= پاڻان پرهيز ۽ رک نه ڪن.

ـ وَهِه وِجائي پاڻِ (يمن ١۴/۴)= وَهَه ۾ پاڻ کي وڃائي، ڏکن جي وارو وار ۾ پاڻ کي فنا ڪري.

● پاڻُ= پنهنجو خود، پاڻپڻو.

ـ نه ڪو ساڻِن پاڻُ (رامڪلي ٣٥/١)= نه ڪو ساڻن پنهنجو پاڻ، پنهنجو هئڻ ۽ هستي.

ـ پاڻُ ڪَڍِي وِئين پوءِ (پرڀو ٦/١)=ڪو معاملو جاڳائي، وچان پاڻ نڪري وئين.

ـ پاڻُ وِجايَم پيرَ تي (حسيني ١١/وائي-٢)= پاڻپڻو وڃايم (پنهون جي قافلي واريءَ) پير تي، ان وات تي هلندي.

ـ پَاڻُ وِجائي پُورِئو (رامڪلي ١٦/٢)= پنهنجو پاڻ کي وساري پنڌ ڪرڻ تي زور رکيو.

ـ پَنڌُ وِڌائين پاڻَ تي (معذور ١١/٥)= پنڌ جو ڪشالو

پنهنجي ذمي ڪيائين، پاڻ تي قبوليائين.

- پاڻَ تي ويچارِيءِ وِڌو (معذور ٢/٢)= ويچاريءَ پنهنجي ذمي ڪيو (ته آءٌ پنهون کي ڳوليندس).

- پَاڻَ پَچَار (ڪلياڻ ٣/٤)= پاڻپڻي جي پچار.

- پَاڻَ ڇَڏي (آسا ٦/٣)= پنهنجو پاڻ کي ڇڏي، آپي کي ڇڏي.

- پاڻُ سُڃاڻ= پنهنجو پاڻ کي سڃاڻ، پنهنجي اعليٰ شان مطابق ٻني سان برتاءُ ڪرڻ، ٻني جي خطا معاف ڪرڻ.

- تُون پاڻُ سُڃاڻج (ليلان ٤/١٠)= تون پنهنجو اعليٰ شان سڃاڻج (۽ منهنجي خطا معاف ڪج).

- پاڻُ سُڃاڻج (ڪاهوڙي وائي ٢/١)= پنهنجو پاڻ سڃاڻج، پنهنجو شان سڃاڻي ڪرم ڪج.

- پاڻَ- سُڪاڻَ، (معذور ٥/٧)= پاڻ وارِي سُڪاڻ، پنهنجي سُڪاڻ [سُڪاڻَ= چڱي ڪاڻ، اها ڪاڻ يا ميار جيڪا چڱي ڪري لاهجي.] سسئي چڱي ڪاڻ نباهڻ واري آهي، چڱي ريت ڪاڻ لاهڻ واري آهي. سسئي پنهنجي سُڪاڻ وڻڪارجي وڻن ۾ وڌي ۽ انهن کي به سُڪاڻ وارو ڪيائين جو هنن به ڪاڻ قبولي ڏس ڏنس.

- پَاڻَ پَرکِ (يمن ٥/١٧)= پاڻ کي آزماءِ (۽ نيڪي ۽ پاڪائي جي اعليٰ منزل تي رسا).

- پَاڻَ پِريَان سِين ڪَـائي (آسا ٦/وائي)= هو پاڻ محبوبن سان گڏ ويهي ٿو ڪائي.

- پاڻَ پَسايو (ڪلياڻ ٣١/١)= پنهنجو جلوو ڏيکاريو، پنهنجو ديدار ڪرايو.

- پَاڻَ ڪَان (آبري ١١/١)= پنهنجو پاڻ ڪان، آپي ڪان، انانيت ڪان.

- پاڻَ لَهي (سنهڙي ١٢/٤)= پاڻهي لهي.

- پَاڻَ مُنهَايُون (آسا ٢/٧)= پاڻ پنهنجي مُنهنِ، پاڻمرادو.

- پَاڻَ نه آهي ڄَاڻَ (ڪلياڻ ٣/١)= هر وجود ۾ جيڪو 'پاڻ' يا 'آپو' آهي، تنهن کي خود اها ڄاڻ ڪانهي.

- پَاڻَ وِڃائي پَانهنجَا (آسا ٥/٧)= پاڻا پنهنجا ڪي ڪيل ڪرم مون وڃائي ڇڏيا.

- پاڻ وِهيڻو (ڏهر ١/١٣)= پاڻ پنهنجي ذاتي آڌار تي، پاڻ پنهنجي ذاتي طاقت وارو، پاڻ پنهنجي ذاتي قدرت سان قائم، پاڻ پنهنجي وس وارو.

- پَاڻَ وَهيڻي (آسا ٣/وائي-٢)= پنهنجي وس.

● پَاڻَا وِترا (ديسي ٣/١٤)= پاڻ گهٽا (ٿين).

● پاڻان = پاڻ کان، پنهنجو پاڻ کان، پنهنجي 'آپي' ۽ 'انانيت' کان، پاڻ وڏيڪ، ويتر وڏيڪ، پاڻ مرادو، هيڪاري، پر وڏيڪ ڪا، ويتر آءٌ پاڻ، پاڻ مان.

- 'پاڻان' اُٿي پَلِ (ڪلياڻ ٣/٥)= پاڻ کي 'پاڻان' پل، پاڻ کي پاڻپڻي کان بچاءِ.

- سي پاڻان پيئُون مامِري (ڪاپائتي ٢/٦)= سي ويتر مشڪل ۾ پيون.

- پاڻان وِجهي گُوندرَين (سامونڊي ٢/١٣)= ويتر غمن ڏکن ۾ وجهي.

- پاڻان ڏوهَ چَـڙهَنِ (يمن ٥/٣)= ويتر وڏيڪ گُنهگار ٿين.

- پاڻان ڏِيلُ ڏکوئيو (يمن ٢/١٠)= هيڪاري وڏيڪ جسم کي آزاريو.

- پاڻان مَتَ نه آڇِين ماءُ (ڪاپائتي وائي ٢/١)= اي امان، تون پاڻ هيڪاري ڪا صلاح نه ڏئين! ويتر ڪا وڏيڪ سٺي صلاح نه ڏئين!

- پاٺا رِيڌو راءِ (پرياتي ١/٢٣)= سخي سردار ويتر وڌيڪ راضي ٿيو.
- پاٺان ڏِيئي ڏِڍ (ڏهر ٢/٦)= ويتر وڌو دلاسو ڏيئي، وڌو آسرو ڏيئي.
- پاٺان آءِ مٿي (کوهياري ٢/٨)= ويتر آءٌ پاڻ مٿي.
- پاٺان چڙهي پُور (حسيني ١١/٦)= ويتر پورو پکو پَهُ کيائين.
- پاٺان ڦٽُ فَراق جو (ليلان ٢/١٦)= هيڪاري وڇوڙي جو زخم.
- وِيا سُون پَاٺان (آسا ٦/١۴)= اسين پنهنجو پاڻ کان ويا سون، اسين پاڻپڻي کان الڳ ٿيلسون.
- پاٺان پلسي ٿيءُ (رامڪلي ٢/١١)= پنهنجو پاڻ کان پري ٿيءُ.
- پاٺان نِيهُ نِکارِئو (آسا ٥/١٢)= ويتر عشق کي اُجاريو، ظاهر ڪيو.
- پاٺان پيرَ ڏکويا پکَنين (ڏهر ٥/۴)= تنهن زمين ويتر ويچارن پکين جا پير ڏکويا.
- پاٺان لَگِس گهَاءُ (راڻو ٣/١١)= پنهنجو پاڻ کي گهاءُ لڳس، ويتر گهاءُ لڳس.
- پاٺان وِٺا پَني (راڻو ٢/١١)= هو پنهنجو پاڻ مان پني وٺا، هنن پنهنجو پاڻ کي سڃاتو، پنهنجو پاڻ سڃاڻڻ مان، حقيقت کي سڃاتو.

● پالو (آبري ٢/٧)= منزل.
- پاٺا ڏِيڻ (راڻو ٧/١)= پالو ڏيڻ، منزل ڪرڻ.

● پاڻِهين = پاڻ هِي، پنهنجو پاڻ، خود پاڻ، خود پنهنجي رضا سان، خود بخود، اهي پيارا محبوب جن گهايو آهي سي پاڻ، پنهنجو پاڻ هي، بين جي مدد کان سواءِ، پاڻ ئي.
- پاڻِهين پيرُ مُرِيدُ ٿِئي (ڪلياڻ ١/١٨)= پاڻ ئي پير ۽ پاڻ ئي پنهنجو مريد (هڪ ئي آهي).
- پاڻِهين جَل جلالُهُ (ڪلياڻ ١/١٨)= رب تعاليٰ پاڻ ئي پنهنجي جلال وارو.
- اَچي پُهچندَئِي پَاڻهين (ڪلياڻ ۴/٢٢)= خود پنهنجي رضا سان پنهنجو پاڻ توکان اچي پهچندا.
- پيارِيندءِ پاڻِهين (ڪلياڻ ۴/٢٦)= خود بخود پنهنجو پاڻ، توکي پيارِيندا.
- پاڻِهين بَڌَنِ پٽيُون (يمن ١/١۴، ٣/١٣) پنهنجو پاڻ هي، بين جي مدد کان سواءِ، زخمن کي پٽيون بڌن.
- پاڻِهين هالو، پاڻِهين واهَرُو، پاڻِهين چورَنِ گڏِ (آسا ٦/٧)= پاڻ ئي ڦُريندڙ پاڻ ئي واهر ڪندڙ، ورائيندڙ ۽ پاڻ ئي چورن سان گڏ.
- پَاڻهين جي (آسا ٦/١۴)= پاڻپڻي جي، خُوديءَ جي.
- پاڻهين حُسنُ ڪَمالُ (ڪلياڻ ١/١٨)= پاڻ ئي 'حُسن' آهي ۽ پاڻ ئي ان حُسن جو ڪمال آهي.

● پَالي اُڃسو اُنِ کي (آبري ١/٩)= پالي بہ انهن لاءِ اُجايل آهي.
- پاليءَ پَسَڻُ (سنهڻي ١٢/٣)= پاليءَ جو پسڻ، پالي جو ڏيک ويک.
- پَالي ڏِيَڻ (يمن ۴/١٧) (الف) ڪاتي، خنجر يا ترار کي پالي ڏيڻ تہ نهايت تيز ٿئي. (ب) خاص پاڻيٺ ۾ وجهي ورِي ورِي سراڻ تي چاڙهڻ.
- پِيَاري پالي (يمن ۴/١٧)= (ترار وغيره اوزار کي) پالي ڏيئي، تيزي وارو پالي ڏيئي.
- پالي سَهي نہ پيرُ (سنهڻي ١٢/٢)= پالي پير ڪوڙڻ

ٿي نه ڏٿي (تک ۾ اونهائي سببان).

ـ پَاٿِي هارِ مَ پڌرو (معذور ۴/۴)= ڳوڙها ڳاڙي راز ظاهر نه ڪر، يعني آڏو پنهنجو عيب ظاهر نه ڪر.

● پاٿِيڪَ (سري راڳ ۱۴/۱)= عرق جدا جدا قسمن جا.

● پاٿِيڪَ (سري راڳ ۴/۱، ڪاموڏ وائي ۱/۱)= آبدار موتي، موتين ۾ قدرتي پاڻيءَ وارو چمڪو، موتين جو مادو، نهايت اوچا موتي.

● پَاهِ (آسا ۳/۹)= پاهت، سک ۽ محبت.

● پاهُ (معذور ۳/۳)= اوجر، ميچ (ڳر صاف ڪندڙ مصالحو. ڳر وارن اُن کي پاهُ ڏيندا جنهن سان ڳر لهي ويندي ۽ اُت جو جسم چاق اڇو اجرو نوينو ٿي ويندو).

ـ پَاهُ پرائي آئيو (راڳو وائي ۳/۱)= پاهُ حاصل ڪري آيو، پاڻ کي اڇو اجرو ڪري آيو.

● پاهَ= آلاڻ وارا ڏِڪَ، رنگ، ليپو.

ـ ڏيئي پٽن پاهَ (سارنگ ۴/۱۰)= پٽن کي پاه ڏيئي، پٽن کي ڌوئي صاف ڪري.

ـ پٽنَ جهليا پاهَ (سارنگ ۱/۱)= برسات پئي ۽ پٽ سائي گاه سان ڍڪجي ويا، پٽن کي ساوڪ جو پاهُ اچي ويو.

ـ ڏيندا پاهَ پٽن کي (سارنگ ۱/۱۰)= (مينهن پوندا گاهه ٿيندا) منهنجا محبوب ميدانن کي سرسبز پاهه ڏيندا.

● پَاهَان (يمن ۳/۹)= پُوئتي.

پَاهت (ڪلياڻ ۳۳/۱، آسا ۵/۱۳)= رضامندي ۽ پيار واري رسم، نياز نئڙت واري وات، نباهڻ وارو ناتو، ٺاهه صلح محبت جو ناتو، ميل موافقت.

● پَاهنجو (يمن ۳۱/٦)= پنهنجي ملڪيت، پنهنجو پاڻ وٽ رکيل.

● پاهُوري (ڪنيات ۵/۱)= پاهُوري جي، ڪاڏي واري جاء، آهورو.

● پَاهُون، پَانهون = پوئتي، جلدي هن طرف.

ـ پيرُ ڪَٽِي پاهون (سورٺ ٦/۱)= پوئتي پير ڪٽي، پوئتي قدم هٽائي.

ـ موٽِ مُحبَ پاهُون (سنهڻي ۱۷/۱)= اي محبوب، پوئتي موٽي آ! (وڃ نه).

ـ سي موٽن ڪيئن پاهون (سنهڻي ۸/۳)= اهي ڪيئن پوئتي موٽن.

● پَاهِين= پوئتي.

ـ مَ پَوي پاهِين (آبري وائي ۱/۲)= پوئتي نه رهجي.

● پاء (ڪنيات ۴/۱۹)= وجهه (پيرن ۾).

ـ پاءِ اَميرِي اَنِ سِين (ڪوهياري ٦/۱۲)= پاڻ کي انهن سان ڳنڍ.

ـ پَاءِ تيڏاهين پَکَّ (سنهڻي ۸/۱۳)= تيڏانهن پير کڻ، قدم کڻ.

ـ پاءِ پاڳُوڙي پيرُ (بلاول ۳/۲)= رڪيب ۾ پير پاءِ (گهوڙي تي چڙهي سوار ٿيءُ، مقابلي لاءِ).

● پاڙَ (مارئي ۱/۲، ۸/۲۳)= ٿر سان لاڳو هڪ علائقي جو نالو.

ـ پاڙَ جي پساه (مارئي ۲/۸)= پنهنجي وطن پاڙ جي دَم سان هتي جو هڪڙو دم به برابر نه ڪج.

ـ پاڙِ (سارنگ ۲/۱۲)= پاڙ طرف، پاڙ ۾، پاڙ جي ملڪ ۾.

ـ جي پاڙُ ڏِٺئين پيرَ (مارئي ۲/۱)= جيڪي پير هن پاڙ ۾ ڏٺا (جن پيرن سان هو منهنجي وطن ۾ گهمين).

ـ پاڙان (مارئي ۲/۴)= پاڙ مان= منهنجي ساڻيهه مان.

- پاڙَ پارَ (مارئي ۳/۱)= پاڙ واري ملڪ جو پاسو، پنهنجي وطن جو طرف.
- پاڙَ پورِ (مارئي ۹/۳)= پاڙ جي پور ۾ (پنهنجي وطن پاڙ کي ساريندي، ياد ڪندي).
- پاڙ ڏنيون پنيون (مارئي ٦/٥)= پاڙ ۾ رهڻ جي قرضن پنيون ڏنيون= پنين تي اُن آندي (انهن جي پنين تي اُن آئي).
- ڏور ٿنا ڏيهي، پرين پاڙَ وَٽَ ۾ (مارئي ۸/۲۵)= منهنجي ڏيهه وارا پيارا پرين، پاڙ جي پرسان (پري هليا ويا).

● پائڻ= وجهڻ، ڍَڪڻ، آڏو وجهڻ.

● پائِن ڪَانِ ڪَمَانَ ۾ (يمن ۳/۸)= ڪانْ ڪمان ۾ پائن، تير کي ڪمان ۾ چاڙهن، تير ڪمان ۾ ڪَشين.
- پائي (سورٺ ۴/۸)= (ساهميء ۾) وجهي.
- پائي پَٽِ ڪَٽان (سورٺ ۲/۵)= ڪِستي، وڏي وِلي يا ڪنهن ٻني ٿانوَ ۾ اَنَ جا ڪٽا وجهي، اَنَ جا ڪٽا خيرات طور ڀني.
- پائي جوڳ مَ جيءِ (رامڪلي ۲/۱۱)= تو جوڳ اختيار ڪيو (پائي) آهي ته پوءِ ڪاڻ پيڻ جيڻ کي ڇڏ!
- پايو مُنهن مهراڻ ۾ (ڪاموڏ ۲/۱۵)= مهراڻ ۾ ٽبي هڻي، پاڻيءَ ۾ ٽبي هڻي.
- پايو ميت مُٺي ۾ (مارئي ۳/۵)= مٺي ۾ ميت وجهي (ميت وجهي رهنجڻ لاءِ).

● پَبْ (ديسي ۵/۹)= جبل جو نالو (ڪراچي کان اتر اولهه).
- پَبْ پَهال (معذور ۲/وائي)= پب پهاڙ، پب جبل جو لڪ.
- پَبَ پهوڙي (حسيني ۷/وائي-۲)= پب جبل ۾ پنڌ لاءِ گهڙيل، پيهي ويل.
- پَبَ ۾ (حسيني ۹/۱۸)= پب جبل واري واٽ ۾، پنهونءَ جي ساٿ واري واٽ ۾.
- پَبَ نَہ جَهلِئا (معذور ۱/۷)= پب جبل به اڳتي وڌي، آڏو ٿي، ڪين نه روڪيو.
- پَبِ پَٽي (ڪاهوڙي ۲/۱۴)= پب جبل ۾ لنگهي ويون ڪاهوڙين جون ٽوليون.

● پَبْڻِ (ڪاموڏ ۲/۱۳)= نيلوفر.

● پَتِ= عزت، شان، مرتبو، لڄ، پت، ننگ.
- ايءَ پرين تُنهنجي پَتِ (آسا ۲/۲۵)= اي محبوب هيءَ ته تنهنجي وڏائي ۽ شان جي ڳالهه آهي (جو مهر ڪرين، راضي ٿي توجهه ڪرين).
- آهيان پَتِ پنهونءَ جي (آبري ۸/وائي)= پنهونءَ جي لڄ پت آهيان.
- پَتِ پَري (سنهڻي ۱/۱۲)= لڄ پت رهجي آئي.

● پَتنگُ (جمع) پَتنگَ= ڪنين وارا جيت (جيڪي شمع يا بتي جي شعاع تي اُڏامي اچن ۽ اچي باهه جي شعلي مٿان پاڻ هڻن، ڪرن جلن ۽ مرن: انهيءَ ڪري عام روايتي خيال ته هو باهه تي عاشق آهن) پروانا.
- پَتَنگُ چائِين پاڻَ کي (ڪلياڻ ۴/۲۷)= جيڪڏهن تون پاڻ کي پروانو ٿو چوائين، سچو عاشق ٿو چوائين.
- پَتَنگِنَا اَچَن (رپ ۲/وائي)= سهڻن پرين وانگر ٽلندا اچن.
- پَتَنگن پَہ ڪيو (ڪلياڻ ۴/۲۸)= پروانن (حبيبن) ارادو ڪيو، سچن عاشقن پڪو ارادو ڪيو.
- پَتَنگَ جِنن (راڻو ۱/۱۱)= پتنگن جينن، (جينن

پتنگ اوچتو اچي شمع تي لهندا آهن ۽ انهن جي
کنيڙين جا چمڪاٽ پيا پوندا آهن).

پَتَڻَ = گھيڙ، بندر.

ـ پَتَڻُ تو پُورَ ڪَري (سري راڳ وائي ٣/١)= پتڻ پريو بيٺو آهي، پتڻ واريون بيڙيون پيون پرجن ۽ مسافر پيا چڙهن.

ـ پَتَڻَ پوءِ پچار (سامونڊي ٣/١٢)= بندر واري گھاٽ تي پچار پئي پوي، ڳالهه پئي هلي.

ـ پَتَڻُ هُنَ پارَ مَٿي (سري راڳ ٢/٢٥)= هُن پار واري پَتڻ طرف هلڻ جو ارادو ڪري، (نصيحت جي لحاظ سان) هيءُ جهان ڇڏي هُن جهان ڏي هلڻ جو ارادو ڪري.

پَتِينو (بلاول ١/٨)= پت ۾ اچي ويو، يقين وارو ٿيو، مطمئن ٿيو (تہ بيشڪ هيءُ سخي آهي).

● پتي تي پِتُون (يمن ٦/٣٠)= دل سان لڳون، ڪين هنيين تي صدمي طور لڳو.

پَٽ= ساڳئي مول مَتي وارن ويراڳين فقيرن جو ٽولو.

ـ پيرَت پَسنو پَٽَ جِي (رامڪلي ٤١/١)= ان ٽولي جي واٽ ڏسي، ريت رسم ڏسي.

ـ پُورب ويندئي پَٽُ (رامڪلي ٨/١)= هيءُ ٽولو پُورب ڏي هليو ويندئي.

ـ پَٽِ تَني جي پِن (رامڪلي ٢/٢)= تن فقيرن جي ٽولي ڪان گهُر، تن فقيرن جي ٽولي سان گڏجي بکيا ڪر.

● پَٽُ= پٽراڻيءَ، هنڌ.

ـ پَٽَرِ پيرَ ڏِگها ڪَري (کوهياري ١/٩)= پٽراڻيءَ تي پير ڊگها ڪري (بي فڪر ٿي سمهڻ).

ـ پَٽَرِ وارَ وڃائيان (رائو ١/٧)= زمين تي پنهنجا وار (هنڌ ڪري) وڇايان.

ـ پَٽَرِ وارَ پرين لَئي ويهہ تون وڃائي (پورب ١/وائي ٢)= پنهنجا وار پرين لاءِ پٽر ڪري وڇائي ويهہ.

ـ پَٽَر جي وارَ ڪريان (حسيني ٤/٧)= جيڪڏهن پنهنجا وار سندن آڏو پٿيريان، وڇائيان.

● پِٽُون= (لفظي معني) پِٽُون مڇي (جيڪا وڏين مڇين جي پيٽ ۾ ننڍڙي آهي، جڻ هڪ ذرڙو آهي، (اصطلاحي معني) چمڪندڙ ذرو، سنهڙو موتي.

ـ پِٽُون جو پاتارِ (ڪارايل ١/٢)= اهو پٽون (موتي) جيڪو پاتار (هيٺ تري) ۾ آهي.

ـ پِٽُون جي پاتارَ جا (ڪارايل ١/١٢)= (سمنڊ جي) هيٺ تري وارا موتي.

ـ پِٽُون پَروڙي جَنِ (آسا ٥/١٦)= جن سچن موتين کي سڃاتي (جڙون هٿي ڳنڍيون).

● پِٽُون= ذرو، ذرا ذرا.

ـ پِٽُون ٿِينديَس پير (حسيني ١/٨، وائي ١٠/١)= ڦٽجي ڦِسي پير ذرا پرزا ٿيندس.

ـ پِٽُون ٿِي پيئس (حسيني ١١/١٧)= آءٌ ذرا پرزا ٿي پييس.

ـ پِٽُون پيرَ ٿِيَام (آبري ٤/٢٠، ديسي ٤/٩)= منهنجا پير پُرزا پُرزا ٿي ويا.

ـ پِهرين پاڻُ پِٽُون ڪري (آسا ٦/٣)= پهرياڻين پنهنجو پاڻ کي ذرا پرزا ڪري، پنهنجو پاڻ کي ماري.

ـ پِٽُون ڪَريان (ليلان ١/٦)= ذرا ذرا ڪريان.

ـ پِٽُون ڪَن (پرڀاتي ١/١١)= پيجي پُرزا ڪن.

ـ پِٽُون ڪَيا (کوهياري ٢/٥)= ذرا ذرا ڪيا.

● پَٽُ= جَمَنُ، پنڻ لاءِ پيالو.

ـ پِنَنِ جو پَٽُ ڪَٽي (رامڪلي ٥/١٦)= اهو جمن يا پيالو جيڪو پنڻ لاءِ پاڻ سان کڻي هلن.

- پاٹي پَٽ ڪَٺان (سورٺ ٣/٥)= جَمن يا پيالي ۾ خيرات طور مليل ان جا ڪَڻا وجهي.
- جِتن پَٽَ نہ ڪَڻَنِ پاڻَ سِين (رامڪلي ٥/١٩)= (اهي نانگا) پاڻ سان پنڻ وارا پيالا نہ کڻن.
- پَٽَ ڇَڏيلُون (رامڪلي ٦/٢٤)=پيالا ۽ جمن ڦٽا ڪيلُون.

● پَٽُ= زمين.
- ڪَرِ پَڙاڏو پٽ (ڪلياڻ ٤/١٥)= پٽ کي پڙاڏو ڪر، محبت جي ميدان ۾ وڏي آواز سان پڙهي پٽ ہولائي هوڪو ڏي.
- پَنا نہ پَسين پَٽِ (ڪلياڻ ٥/٢٣)= پَٽَ تي، زمين تي، (اڏي جي پيرسان) پيل نہ ڏسين.
- پَٽِ هنيو (ٻرو ٢/١٤)= زمين تي سٽيو.
- پَٽَ ۾ (يمن ١/٢٢)= بنا هنڌ بستري خاڪي پٽ تي، ڏکي حالت ۾.
- پَٽِ سُونَهِن (سارنگ ٢/١٠)= پٽ ۾ سونهن، ميدان ۾ سهڻا پيا لڳن.
- پَٽِ پيئيُون (سارنگ ٤/١٣)= پَٽ واري پاڳي تي وسيون (وچون).
- پَٽِ پاسو (مارئي ٧/٩)= پٽ تي پاسو (ڪوڙيل، سمهڻ ويل).
- پَٽَ پاڪَ (مارئي ٣/١٨)= ٿر بر جا پٽ پاڪ آهن (اُتي ڪا ميراڻ ڪانهي).
- پَٽِ ٿني (معذور ١/١)= سنئين ميدان مثل ٿني.
- پَٽَ ٿنو (ڪاهوڙي ٣/٩)= پوئو ٿنو، ميدان ٿنو.
- پَٽَ نهاري (راڻو ٣/٦)= وڏو ڪشادو ميدان جانچي.
- پَٽِ پَنو (سارنگ ١/٢)= مٿانهين پٽ تي چڙهو.
- پَٽَنِ جهلَيا پاڻَ (سارنگ ١/٢)= سچا پَٽ ڳاهه سان ساوا ٿي ويا، ڍڪجي ويا.
- پَٽَنِ پوه (ڪوهياري ٦/٩)= پٽن ۾ پوي، مُلڪ ۾ مشهور ٿئي.
- پَٽنتا (سارنگ ٤/٩)= پٽن تان.

● پَٽَنِ (سورٺ ٤/١١)= (اڳيون اُچار 'ب' جي زير سان، اڃان تائين بہ رائج)= پِٽن، پِنڪو، پنڻ.

● پَٽ= ريشم.
- پَٽائين گَجَ جنن (رپ ٢/٩)= پَٽَ جي گج وانگر، ريشم جي (رنگين پرت واري) گج وانگر.
- پَٽائين ڪُونشرا (آبري ٦/٨)= پَٽ ريشم ڪان وڌيڪ نرم نازڪ.

● پٽورو، پٽولو= مٽي جو ريشمي ڪپڙو.
- ڏٺو پٽوري لانگ (معذور ٧/١٢)= مٽي جي ڪپڙي سان لانگ ڪيي.

● پَٽولا (مارئي ٧/١)= پٽورا، پٽ جا ڪپڙا.

● پٽُون پُون (معذور ٢/٧)= روئڻ پٽڻ واريون رڙيون پيون پون.

● پَٽي (جمع) پٽيون (معذور ٢/٥)= ڪن ٻن ماڳن جي وچ ۾ وڏي ڏگهي ٽڪائيندڙ پنڌ واري سنئين سڌي زمين.
- جهَاڳيندي جَهَر پَٽيُون (ڪنيات ٣/١٢، حسيني ٥/١٦، سارنگ ٤/٦)= جهنگ جهر واري ڏکيي پنڌ جون وڏيون وٽيون، ڊگهيون لامون، زمين جون پٽيون، گهٽو ملڪ، پنڌ جون پٽيون، مفاصلي جون ڏگهايون.
- هڪَ پاهَڻَ، پيون پَٽيُون (حسيني ٥/١٦)= هڪ سخت پٿر پيا وڏا پنڌ.

● پَٽيين = پنڌ جي پٽين تي، ڊگهن مفاصلن ۾ (پَٽي (جمع) پٽيون= ڪن ٻن ماڳن جي وچ ۾ وڏي ڏگهي

پنڌ واري سڌي زمين).

ــ پُسائيندو پَتيُون (سارنگ ۶/۴)= (سانوڻ جو مينهن) وڏا پَٽَ پُسائيندو آلا ڪندو رِجائيندو.

ــ آءُ پِيادي پَتيِين (ديسي ۵/۱۰)= آءُ پنڌ جي پٽين ۾ پيادي پنڌ هلان.

ــ پَتيِين پيرُ نهَارِ (معذور ۲/۵)= پنڌ جي پٽين ۾ پيرو جانچ، ڳول (اُن جو).

ــ پَتيِين (ڪرهياري ۲/۱)= پٽين ۾ ڊگهن مفاصلن ۾.

ــ پَتين وَڏو پنڌُ (ڪنيات ۳/۱)= ڊگهن مفاصلن وارو پنڌ وڏو آهي.

ــ پَتين پکُرن پُون (ڏهر ۴/۹)= (انهن پريل پاڻن مان، وڏن وڻن مان) زمين تي ڪير جا ڦڙا پيا ڪرن.

● پَتي ڪَرَڻ (آبري ۱/۱۷)= ڦڻائي ڇڏڻ، ڊاهي پٽ ڪري ڇڏڻ (ڪِهِي - لاڙي محاوري ۾ چوندا ته: فلاڻي هن شيءِ جي پَتي ڪري ڇڏي).

● پتي= هرگز، بالڪل.

ــ پَتيِ ڪيِمَ پَچَارِ (سنهڻي وائي ۶/۱)= هرگز انهن سان ڪا پچار نہ ڪر.

● پَتيون= ڦٽن، زخمن مٿان ٻڌڻ لاءِ ڪپڙي جا ڊگها ٽُڪر، دوا واريون لِپُريون.

ــ ٻَڌَن پَتيُون (يمن ۱/۱۴)= ليريون ٻڌن ۾ ڦٽن کي ڇيڻين.

● پَتيِهَل (ڏهر ۲/۱۱)= پٽيهل جرڳورو.

● پُنيءَ تو (سورٺ ۲/۱۱)= تنهنجي پنيان، پويان تنهنجي مٿان.

ــ پُنيِ توڏِنِ تاڻِ (حسيني ۸/۳)= اُن پُنيان ڇڪي هَلُ.

ــ پُنيِ رِجِهيِ (ڪلياڻ ۴/۲۴)= پوئتي اُڇلائي، پري ڦٽو ڪري.

ــ پُنيءِ پيرَ پري (رامڪلي ۳/۶)= پنهنجي گروهَ جي ريت تي هلي، ان جي واٽ سان هلي.

ــ پُنيءِ پيرُ ڪَڙيج (آبري ۱/۱۰)= سندس پٺيان پيرو ڪڍج.

ــ پُنيءِ لائي لَکَ (ڪارايل ۱/۱۵)= لکن کي پنهنجي پويان لائي. (= وڏي مانَ وارو ٿي).

ــ پُنيءِ هوت (حسيني ۳/۱۳)= هوت جي پٺيان.

● پَجُ (رامڪلي ۷/۲)= (الف) هٿ سان پڇي، پهچي پيرين پئو. (ب) زور ڏي (پيرن کي).

ــ پُڄَا ڻاءُ (حسيني ۶/۳)= ڪان پوءِ.

ــ پُڄاڻا پرينِ (معذور ۶/۱)= پرين ڪانپوءِ.

● پُڄَاڻيءَ (سنهڻي ۱۲/۴)= پڄاڻيءَ تي، خاتمي تي.

● پُڄتوءِ پاندُ (راڻو ۴/۴)= جهليوءِ پاند (غير جو پاند ورتوءِ).

● پَڄرَان (سنهڻي ۶/۱)=سڙي ڏرا ٿيان، ڳري ذرا ذرا ٿيان.

● پُڄي نہ پڄنو (رامڪلي ۲/۲)= اُٿي پيالو وٺي ڪوند ڏنو ۽ پڄنو (تہ ڪيتري ٻڪيا ٿي آهي).

● پڃَارو (آسا ۳/۴)= جيڪو ڪپهہ پڃي، ڪپهہ کي تُوڙي اُڪوڙي ڦُونڊا ڦونڊا ڪري تہ جنن صاف ٿئي.

● پڃائينِ= ڪپهہ کي پڃائينِ، سٽ ڪتائڻ کان اڳ ۾ ڪپهہ کي صاف ڪرائينِ.

ــ جي پَرِ مہ پڃائينِ (ڪاپاٽي ۱/۲۲)= جيڪي پنهنجي منهن تحفي طور ڪپهہ کي پڃائين.

ــ پڃيائُون (ڪارايل ۲/۱۸)= ڦُونڊا ڦُونڊا ڪيائون.

● پڃاڻو (پ جي زير سان) (آبري ۱۱/۱۲)= (پيءُ+ياڻو) پيءُ ماءُ وارو، ماٽن ڏي هلڻ وارو، هيج ۽ خوشي وارو.

● پچرو= پنهنجو جسم، جسم جو هڏائون پچرو، پنهنجي ٻت جو پچرو، بدن، جسم.

- پِچرو جو پاپَنِ جو (سري راڳ ١/٥)= پاپن وارو پچرو، پنهنجو پاپن وارو بدن، پنهنجو پاڻ.

- پاڪُ رکيائِين پِچرو (ڪلمرڏ ٣/٢)= پنهنجو جسم پاڪ رکيائين، پنهنجو پاڻ کي پاڪ رکيائين.

● پِچَڻِ= اوزار جو نالو جيڪو ڪپهه کي پچي.

● پَچُ (يمن ٢/٢٣)= (پچڻ مان امر). ڪامُ، جَلُ، انتظار ۾ سڙ، چمڙي جي بيماري جنهن ۾ بت پچي پوي.

● پَچَڻَ = جلڻ، باهه ۾ سڙڻ.

- پَگهَه پاسي پَچُ (سامونڊي ٢/٢)= (بيڙي جنهن ۾ تنهنجو محبوب آهي تنهن جي) پگهه (ڪلو ۾ منو جنهن ۾ رسو ٻڌل) جي پاسي وڃي تپش هوندي به ٻيهه؛ تون پنهنجي پَر ۾ ڪام.

● پَچان (مارئي ٩/٣)= جَلان، گهڻو سڙان.

- ڪامان، پَچان، پَچُران (سهڻي ١/٦)= گهڻو جلان، پچان ۽ ڳران.

- تي پچان (ڪنيات ١/١٠)= سندن سببان تي پچان. (سندن حسن جي آگ تي جلائي).

- پَچَان پيئِي (يمن ٤/٣)= لڳاتار سڙان پئي.

- پَچَڻَ گهڻا پَچائِيا (ڪلياڻ ٤/٢٩)= باهه جي جل گهڻن کي ساڙيو، سڪ ۽ فراق جي جَل گهڻن کي جلائيو.

- پَچَڻَ ڪي (ڪلياڻ ٤/٢٩)= جلڻ کي.

- پَچَندا (برووائي ٢/١)=جلندا، سڙندا.

● پچائڻ= جلائڻ، پچائي پڪو ڪرڻ، پختيون ڪرڻ، پڪيون ڪرڻ.

- پَچَائِيا = جلائيا، ختم ڪيا.

- پَچَـاءِ (يمن ٤/٥) = جَلاءِ، جَلائي ختم ڪر، پڪيون ڪر، پختيون ڪر، پچڻ، ساڙ.

- پَنهنجيون سَبَ پَچاءِ (يمن ٤/٥)= پنهنجون (رتون، ريتون) سڀ ويچار هيٺ آڻ ۽ پڪيون ڪر.

● پَچاءَ= (اسم) پچڻ، ساڙ، جَلُ.

- پَٽَنِ پوءِ پَچاءَ (ڪوهياري ٦/٩)=بيابانن ۾ (اُڪ سبب) جل ۽ ساڙ پيو ٿئي.

● پَچَڻ= ميوي، ان وغيره جو پچي تيار ٿيڻ.

- پَچِي (آبري ٨/١)= تيار، پچي.

- پَچِي پِئو (مارئي ٨/٢٣)= اَنُ ۽ ڏٿ پچي تيار ٿيو.

- پَچِي پيئِيُون (مارئي ٦/١١)= پَچي ويون، اَنُ ڪري ويون (اُن ۾ ماروئڙن جون ٻنيون).

- پَچِين دَرِ فِراقَ (ڪلياڻ ٢/٢١)= جي تون فراق ۾ پچين، جي تون وڇوڙي ۾ سڪ ۽ صبر سان پچي لال ٿين.

- پَچَائي (يمن ٤/١١)= باهه ۾ وجهي، پڪو تاءُ ڏيئي، ڳاري ٿپي صاف ڪري.

● پَچَارَ= يڪي ورونهه، لاڳيتي اڻ تڻ، مسلسل يادگيري، پڇر، دعوي، جهوري، هر وقت ساڳي ڳالهه، ٻلبل ۾ پرين جي وائي، اها وائي، اها گفتار انهين مَقُولي واري معنيٰ.

- پارانيا پچار (برووو ٢/٣)= محبوبن ڏانهن پيغام موڪلڻ تي سوچ، آيل پيغامن تي ويچار ڪر.

- پوءِ پچار (سامونڊي ٣/١٢)= پچار پئي پوي، ڳالهه پئي هلي.

- سَنڌي پِيءَ پَچَارَ (ڪنيات ٣/٨)= پرين جي ڳالهه ڪندي، پچار ڪندي.

- پَرُوڙِ پَچار (ڪلياڻ ١/ ٢٤)= ان ڳالهه جي پروڙ ڪج، ان کي سمجهج.

- سِڪَڻَ جي پَچارَ (ڪلياڻ ٥/٨)=فراق ۾ محبوب

کي سارڻ سنيارڻ جي وائي، الخ.

— پيڙا جِيءَ پَچارَ (يمن ٢/٣)= آزار جي ڳالهه.

— پرين جِيءَ پَچَارَ (يمن ٥ وائي ١)= محبوبن جي لاڳيتي يادگيري ۽ ڳالهه.

— تَنِ پهنوارن پَچَارَ (مارئي ٦/٢)= تن ڏڻ وارن ٻڪرارن جي يادگيري.

● پَچَارُون= ڳالهيون، يادگيريون، سنيارون.

— پَچارانِ (رپ ١/٢٠)= سندنِ پچار، سندنِ يادگيري.

— پَچَـارُون پرين جون (ڪلياڻ ٢/٢٢)= محبوبن جون سنيارون ۽ ڳالهيون.

— ڪوهُ پَچارُون ڪن (يمن ٦/٩)= ڇو ٿا ڳالهيون ڪن.

— تُنهنجيون پِيَ پَچارُون (آبري ١١/وائي ١)= اي محبوب! تنهنجيون ساروڻيون ۽ ڳالهيون.

— پَچَارُون ڪَرِينِ (ڪلياڻ ٥/١٣)= ڳالهيون ڪن، شڪايتون ڪن.

● پِچَ (يمن ١/٢٦)= بالڪل پنڙي رَبَ، پِنگَ.

● پَچَارِڻُ= ڪيرائڻ، زمين تي اُڇلائڻ، پٽ تي هڻڻ.

— پيئي پَچَارِي پَاڻُ (آبري ٧/٢٠، ڪوهياري ٥/٨) = پنهنجو پاڻ کي زمين تي پٽي سَٽي، پاڻ کي هيڏانهن هوڏانهن اُڇلي.

— پَـچَـارِينديَسِ پَوتِي (آبري ٩/وائي ٢)= پوتي يا ڪپڙو ڦرهي تي سٽيندس (ڪپڙا ڌوئيندس).

● پَڇندڻ (ڪوهياري ٤/١٠)= ڌڪا اڇلي هڻڻ، وهائڻ.

● پُڇَڻُ= پُڇَا ڪرڻ، پرگهور لهڻ، همدردي ڪندي حال پڇڻ.

— پُڇڻ هوءِ نه پريـنءَ کي (حسيني ٧/٢)= پرينءَ بابت تو کي پڇڻو نه هو.

— پُڇَڻ پَرَ پريـنءَ جي (ڪلياڻ ٥/٢١)= اچي حـال پڇڻ، اها مهربان محبوبن جي ريت.

— ناتہ پُـڇَڻُ هوءِ نه پرِيْنءَ کي (حسيني ٧/٢)= نه ته محبوبن جو پڇين نه ها، نه ته محبوبن وٽ وڃي سائن حال پائي نه ٿئين ها.

— پُڇي پيو پيَنِ کي (آبري ٥/ وائي)= جيڪي منزل ۾ ٽڪي ڪري پيا آهن، تن کي به پيو پڇي، انهن جي به پيو سنڀال لهي.

— پُنهون پُڇان پوڙي (آبري ٩/وائي ٢)= پنهونءَ جو پڇان پوءِ ٿي، آءُ پوءِ ٿي پنهون جو پڇان .

— پُڇَڻ نَاهِ پَچَار (ڪوهياري ٦/٢)= پڇڻ جي پچار ئي ڪانهي، ڪو پڇي ئي ڪرنه ٿو ته ڪرڇو ٿو روئي.

— پُڇَان ڪِينَ طبيب (يمن ٣/٢٣)= نه پوءِ آءُ طبيب نه پڇايان، طبيبن کي پنهنجي علاج لاءِ نه ڳوليان، طبيبن کان پنهنجو علاج نه پڇان ۽ نه ڪرايان.

— پُڇُ پاڻَ کي پُڇـه (رامڪلي ٢/٣٢)= پاڻهي پاڻ کان پڇ پُڇ، پڇ پڇ، وَاٽ پُڇ.

— پُڇ پَاهِين (آبري ٣/٢)= پـوئتي هلي پڇ، پانهـون وري پُڇا ڪر

— پُڇِيج= ان بابت پڇا ڪج، پچارج، پُڇائج، ڳولج، ان جي ڳالهه ڪج (هن 'مستقبل' ۾ 'حال' جي معنيٰ پڻ سمايل آهي=) ڳالهه ڪر، پچار ڪر، پير پري پُڇ.

— پُڇِج پرين سَندام (حسيني ٧/٦)= اي منهنجا محبوب پرگهور ڪج.

— پُڇج پوءِ پريتَـو (ڪلياڻ ٤/٨، ٥/٣، ٥/١٧)= عشق جي پڇا پوءِ ڪر.

- پُڇج گهَرِ لُهارَ جو (يمن ۴/١٣)= لوهار جي گهر جي پڇا ڪج.
- پُڇُ مَ رَنڌُ (آبري ٣/١٥)= وات نه پُڇ.
- اُو ڪين ٻِئو پُڇَنِ (يمن ٦/٦)= اهي ڪنهن ٻئي ڳالهه جو ٿا پڇن.
- پُڇَنِ پَنڌُ پَري (سنهڙي ٨/١٦)= پري وارو پنڌ پڇن، ڏوراهون ڏس پڇن.
- پُڇَن سي پَسَن (حسيني ١/٧)= جيڪي پُڇن سي ڏسن.
- پاٻوهيو پُڇَنِ (يمن ١/٧)= خوش ٿي مُرڪي پڇا ڪن (سچا عاشق).

● پُڇِني= توکي پڇن، تنهنجي بيماري جو پڇن.
- مانَ پُڇِني سُپرين (سامونڊي ٣/٣٢)= متان ڪنهن وقت محبوب توکي اچي پڇن، تنهنجو حال اچي پڇن.
- پُڇو پيرَ پَري (يمن ٣/١٧)= قدم وڌاءِ اچي حال پڇو.
- تَڙَ پُونجارا پُڇِئَا (سامونڊي ۴/١٨)= بندر تي شاهوڪار وڻجارن کان پڇا ڪئي.
- پُڇِئوتان نه پريانِ (سامونڊي ۴/۴)= محبوبن مون کان منهنجي ڏک سور جو ڪونه پڇيو.
- پُڇي سي پارِي (بلاول ٢/١١)= (ڪِمِي، پورهيت) گهٽ آمدني وارا جن کي ٿورڙا اجورا ٿا ملن ۽ جيڪي انهن اجورن ۾ عاجز آهن.
- پُڇي ڪوهُ (ڪوهياري ٣/٣)= جبل جو پڇي، پهاڙ ۾ پڇائون ڪري.
- پُڇي مَسَ (سنهڙي ٢/٢٠)= وري ڪا پڇي (= ڪانه پڇي).
- پُڇي نه ڏيئي (پرڀاتي ١/٦)= ڏيئي وري نه پڇي، ڏيئي وري نه پڇاري.
- پُڇيائون= همدردي سان دريافت ڪيائون، محبت سان معلوم ڪيائون.
- پَرَ پڇائون (ڪلياڻ ۴/٢)= اڪيلائي ۾ محبت سان پڇيائون.

● پَڇَنڊِئَڻ = زوراتا هڻڻ، (تير، نيزا، ڏڪ).
- پُنهونءَ پيڪان پَڇَنڊِئا (ڪوهياري ۴/١٠)= پنهون پنهجي نظرن جا تير هنيا.

● پَدَمُ= ڳڻپ جي ڏاڪن مان چوڏهون ڏاڪو.
- جي وِڪامي پَدَمِ (بلاول ١/٢٠)= ڳڻپ جي ڏاڪن مان چوڏهون ڏاڪو (ايڪا، ڏهاڪا، سؤ، هزار، ڏهه هزار، لک، ڏهه لک، ڪروڙ، ڏهه ڪروڙ، ارب، ڏهه ارب، ڪرب، ڏهه ڪرب، سنک، ڏهه سنک، پدم).
- پَدَمَانِ ٿِي پَرِي ٿِئَا (سري راڳ ١/٢)= پدم جي قيمت کان ئي وڌيڪ هئا، پدم جي ڳاڻيٽي کان ئي گهڻا هئا.
- پَدمُنُون اڳري (ڪوهياري ٥/واٿي)=پدمن کان وڌيڪ.

● پَدَمُ= بخت واري جي پير جي ترِي ۾ ليڪو جيڪو آڱوٺي ۽ آڱر جي وچ مان شروع ٿي هيٺ کُڙي ڏي وڃي جيڪو بخت وارو، چوندا ته: فلاڻو پدم- پيرو آهي، پير ۾ پدم اٿس- يعني ته بخت وارو آهي.
- سو پَدَمَ پريان جي نه پاڙيان (ڪنيات ٢/٢١)= سو محبوبن جي پيرن جو مَٽ به نه ڪريان.

● پَڌَرُ= ظاهر زمين، ميدان.
- پَڌَرِ پَڳَ نَه لَڳَ (ڪنيات ۴/٥)= پڌر ۾ پيرا نٿا لڳن، ظاهر ميدان ۾ پيرن جا نشان لڳل ناهن، جو پائنجي ته وڳ مان اُٿي ظاهر وير آهي.

● پَڌَرو= ظاهر، سامهون جيڪو اکين سان سامهون

ڏسي سگهجي، جيڪو سجاڻي سگهجي.

– اُتِ پاڀوهي پَڌَرو (بلاول ٣/٣)= اُت خوش ٿي سَرهائي سان سامهون اچي.

● پَڌَرِي ڪرڻ= ظاهر ڪرڻ، کولڻ ۽ ٻين کي ڏيکارڻ.

– جِنَنِ ڪا ڪَري پَڌَرِي (ڪلياڻ ١/٢)= جنن جو هوڪا ڳالهه کولي پڌري ڪري.

– پاڻِي هارمَ پڌرو (حسيني ١٠/٢)= (راز) ظاهر نه ڪر.

– پَڌَرِ وِڌائين پاڻُ (معذور ٢/٦) = پاڻ کي ظاهر ڪري وڌائين (تہ اصل ۾ ٻانيڻ جي ڏيءَ هُئي ۽ پوءِ ڪتيءَ ڪيس نپائي وڏو ڪيو).

– پَڌَرِهَڏِ مَ پاءِ (يمن ٥/٤)= ظاهر هرگز نه ڪري وجهه.

– پَڌَرِپَٽُ مَ اُنِ سين (پرڀاتي ١٢/١)= انهن سان سامهون بحث مباحثو نه ڪر.

– پَڌَرِ پيئِي (آسا ٨/٥)= پڌري ٿي پيئي.

– پَڌَرِ پَئِي (ڪاموڏي ١٩/١، رامڪلي ٢٥/٥)= ظاهر ٿي، کُلي.

– پَڌَرِ پيئي پِرين ري (آسا ٨/٥)= پرين کان سواءِ ٻين ۾ پڌري ٿي پيئي (پرين پڌري ڪانه ڪئي، پر ٻين پڌري ڪئي).

– پَڌَرِ پرين نه نِين (ڪارايل وائي ٢/٣)= ظاهر ظهور پرين مونکي پاڻ سان وٺي نه وڃن.

– پَڌَرِ پوندَيسِ (سامونڊي ١٣/٤)= ظاهر ٿي ٻَيهنديس (پرين بنا بيحال ٿي جيڪي چوڻو هوندو سو چٽو چٽي ڏينديس.

– پَڌَرِ پونِ مَ پرينءَ ري (حسيني ١٥/٥)= محبوبن کان سواءِ (ٻين جي آڏو) پڌرا نه ٿين، ظاهر نه ٿين.

– پَڌَرِ پَوَڻُ (پرڀاتي ١٢/١)= ظاهر ٿيڻ، نکري نروار ٿيڻ. ڪنهن سان سامهون ٿي کُلي ڳالهائڻ ۽ بحث ڪرڻ، بي حجاب ٿي کُلي مخالفت ڪرڻ.

– پَڌَرِ پوءِ (راڻو ١٢/٥)= پڌر پوي، پڌري ٿئي.

– پَڌَرِ پوءِ پيياسِ (سنهڻي ١٤/٧)= پوءِ آ؛ پڌري ٿياس (جڏهن سڪ منهنجو ستر وڃائيں).

– پَڌَرِ نہ وِجَهن (رامڪلي ٢٢/٥)= پاڻ کي ظاهر ڪن.

– پَڌَرِ ناهِسِ پيرُ (ڪلياڻ ٥/٢)= ظاهر ۾ پير جو نشان ٿي ڪونہ اٿس.

– پَڌَرِ وِجهه مَ پرينءَ ري (رپ ٣/٢)= محبوب کان سواءِ ظاهر نه ڪر.

– پَڌَرِ وجهه مَ پِرت کي (رپ ٥/٢)= پِرت کي پڌرو نه ڪر، سڪ کي ظاهر نه ڪري وجهه.

● پَدامَ (سارنگ ١٢/٢)= هڪ ماڳ مڪان جو نالو.

● پَرُ= پرسال، اڳيون سال، گذريل سال.

– وِيٺو پُڇِين پَرُ (رامڪلي ١٢/٢)= تون پروڪو سال، اڳيون سال ويٺو پڇين (پر هيئنر ئي هل).

– پَرُ پيتَوئي جَن سِين (يمن ٢٤/٦)= پرسال جن سان تو گڏجي پيتو.

– ويٺو پُڇي پَرِ (بلاول ١٤/١)= ريت بابت ويٺو پڇي، خبر پيو پڇي.

● پَرَ (حرف جملو)= مگر، البت.

– پَرَ روئِڻَ ڪِي رَوشَن (آسا ٩/٥)= مگر منهنجي روئڻ ان کي پڌرو ڪيو.

● پَرتِي= حوالي ٿي، ڪنهن جي رحم ڪرم وَهيٺي ٿي.

– چامَ پَرَتِي (ڪاموڏ ٧/٢)= چام کي پرتي، چام جي حوالي ٿي.

● پَرچڻ= راضي ٿيڻ، مهربان ٿيڻ.

- پَڙچني جام پَنهونءَ (معذور ٣/وائي)= پنهون جام جي پرچڻ ۾ راضي ٿيڻ سان.
- پَڙچي ڏي پاٿا (راڻو ٧/١)= راضي ٿي منزلون (پاٿا) ڪر، تڪ ۾ رهه.

● پڙُ= پريل

- پڙُ پيالو پيءُ (ڪلياڻ ٢/٤)= پريل پيالو پيءُ.

● پڙُ=هل.

- پڙ پيچَري (معذور ٤/وائي)= واٽ ۾ هل، واٽ وٺي روانو ٿيءُ.

● پَڙ = ڪنپ.

- پَکي ٿنهنجا پَڙ (بروو ٢/١٠)= اي پکي! تنهنجا ڪنپ.

● پَڙ = وڏا وَر ۾ ڦُرا.

- جَن جي پاڳُنِ پَڙَ (ڏهر ٢/١٥)= جن جي پڳن ۾ اُپا ڪنپ لڳل آهن (اڳ سخائي لاءِ سخا ڪنپ هڻندا هئا).

● پَڙَ= ڏاريا.

- پَڙسين (ڪلياڻ ١٣/٥)= ڏارين سين، غيرن سين، ٻين سين.
- پَروَسِ ٿِئَم پَرياڻ (ديسي ٤/٧)= منهنجو پرين پَرائي وسِ ٿيو.

● پَڙ = پرائو، غير.

- جنن پَرُ پُجِتوءِ پاندُ (راڻو ٤/٤)= جنن تو غير جو پاند جهليو.

● پَرِ = ريت، رسم، حالت، نمونو، قانون.

- پَسِنو پَر عَجِيبَ جي (ڪلياڻ ١٨/٥) = محبوب جي ريت ڏسي.
- پُڇَڻُ پَر پرينِ جي (ڪلياڻ ٢١/٥)= حال پڇڻ، همدردي ڪرڻ، اها محبوبن جي رسم آهي.
- اِيَ پَر (يمن ٤/٦)= اها رسم.
- پَر پرين (آسا ٢/١)= پرين جي ريت.
- اِيءَ پَر سَندي سَجَڻين (بروو ٣/٩)= اها ريت سڄڻن جي.
- نَه اِيءَ پَر گهاتوئڙن جي (گهاتو ١/١٥)= اها ريت گهاتوئن جي ڪانهي.
- پَر ۾ ٿو پَليس (سنهڻي ٤/١٣)= پنهنجيءَ ريت، پنهنجي منهن، اڪيلائي ۾ جهليس ٿو.
- پَر ۾ پَريَائين (رامڪلي ١/٣٦)= اڪيلائي (مخفي طور) هڪ ٻئي کي اهڃاڻ ڏين، هڪ ٻئي سان رازسلين.
- پَر پَرُوڙڻُ ڏاڪَڙو (ڪاهوڙي ١/١٤، آسا ١/٢٤)= ريت، نوعيت (رازداري) سمجهڻ مشڪل آهي.
- پَسِي پَر اها (آسا ٤/١٤)= اها ريت ڏسي.
- پَسَان شَالَ پَرڪنهين (آبري ١١/وائي-١٠)= شال ڪنهن ريت يا حيلي سان ڏسان.
- پَرِ ۾ پَچائين (ڪاپائتي ١/٢٢)= پنهنجيءَ پر ۾ ڪپهه کي پڃائين ۽ صاف ڪن.
- پَر ۾ پَڃيائُون (ڪلياڻ ٤/٢، ڪاپائتي ١/٢٢)= مخفي طرح پڃيائون، مام ۾، پنهنجي منهن، اڪيلائي ۾ پڃيائون.
- پَر ۾ اُپِي پَچُ (مارئي ٨/٢٨)= پنهنجي مام ۾، اندر ۾ پئي ڪڙهه.
- پَر ۾ پَچَنِ (راڻو ٢/٥)= اندر ئي اندر ۾ ٿا جلن پچن.
- پَر ۾ پَچي پرينءَ کي مَري نه ڇاتوءِ (معذور ٤/١٢) = پرينءَ لاءِ پنهنجي مَنهن سڪ سوز ۾ سڙي پچي، (اي سسئي، تو مري نه ڄاتو).
- پَرِ ۾ پَچي پرينءَ کي (يمن ١/٢١)= پين کي

ڏڏائڻ کان سواءِ، مات ۽ صبر ۾ پاڻ جلائي.
ـ پَر ۾ پُڇيياسِ (ليلان ٢/١)= مون کان راز ۾ پڇيو ويو، پنهنجيءَ پَر ۾ آءٌ پڇائجي ٿي ويس.
ـ پَر ۾ پُڇيائُون (کاپائتي ٢/٥)= مخفي طور پڇيائون.
ـ پَر ۾ پيرُ پُنهونءَ جو (آبري ٧/١٠)= پنهنجي مُنهنِ هڪ مَنِي ٿي پنهونءَ جو پيرو کڄ.
ـ تان تون پَر پَرُوڙِ (مارئي وائي ٧/١)= ته جيڪر تون ريت رسم کي سمجهه.
ـ پَر جوڳين جي (رامڪلي ٢/٤)= ريت رسم جوڳين جي.
ـ اِيءَ پَر سَندي سَڄَڻين (يمن ١/١٣)= محبوبن جي اها ريت رسم آهي، طور طريقو آهي، عادت آهي.
ـ پَسي پَر پرينِ جي (سارنگ ٢/٨)= محبوبن جي ريت ڏسي، سندن برتاءَ جو طريقو ڏسي.
ـ پَر اها پَاري (سنهڻي ٨/٢)= اها ريت رسم ضروري پوري ڪري.
● پُر بَنَدرِ (سري راڳ ٣/١٦)= پور بندر (ڪاٺياواڙ جو مشهور بندر).
● پُران= هلان، پرڻ= وک وڌائي اڳتي هلڻ، پنڌ ۾ هلڻ، وڌڻ.
ـ پُران مانَ پُڄان (سامونڊي ٣/١٩)= اڳتي هلان ته مَن پهچان.
ـ پُران پُونـمِ پُرڪَـٺـا (آبري ٤/١٨)= هلان ٿي ته پيرن ۾ پُرڪٺا (الڦون) ٿا پون.
ـ پُر پُنيرو (آسا ٥/٦)= پنيرو ٿي هل.
● پُر ٿي (رامڪلي ٦/ وائي)= (نشي ۾) مخمور ٿي.
ـ پُرِ ٿـو (سورٺ ٣/١٦)= پرچي ويو، خوشيءَ ۾ پرچي ويو.

● پَرا (حسيني ١٢/٤)= خبرون.
● پَرارَ، پَراڙَ= پَرين ڪنڌي درياءَ جي.
ـ پَهُچان شالَ پَرارَ (سنهڻي وائي ٣/١)= شال درياءَ جي ٻئي پار پهچان.
ـ ڏنمر ڪالهہ پَرارِ (ڏهر ٣/٢٤)= ڪالهہ پرئين پاسي ڏٺمر.
ـ نه اوراڙِ پَرارِ (سنهڻي ٦/١٥) نه درياءَ جي اورئين طرف، نه پَرئين طرف.
ـ پَرَاڙان (سنهڻي ٢/١٠)= پاران، پَرينءَ ڪنڌيءَ کان، درياءَ جي پرئين طُرف کان.
● پَرانهَ (مارئي ٨/١٦)= پَري.
● پُراڻَ جا پَٽَ (سارنگ ٤/٨)= پُراڻَ درياءَ جي وهڪري وارا پَٽَ. پُراڻ (عام مؤنث طور استعمال ٿيندڙ)= سنڌونديءَ جو اڳيون وهڪرو جيڪو نواب شاهه ۽ سڪرنڊ جي وچ ڏاري اوڀر- ڏکڻ طرف ڦريو، ۽ اڳتي سنجهوري، ميرپورخاص ۽ ڊگهڙي تعلقن مان وهندو ٽنڊي جان محمد، جهڏي ۽ نئين ڪوٽ کان هيٺ ڏکڻ پٽاري وٽان وڃي ٻوري ناري سان گڏيو.
● پَراهڻ= پهرائڻ، پارائڻ.
ـ پَراهيو (آبري ٧/وائي-١)= پهرايو، ڍڪايو.
ـ پَراهي (آبري ٥/وائي)= پهرائي، پارائي.
ـ پَراهي تَنِ کي (ليلان ٣/٤)= انهن کي پوشاڪ پهرائي، انهن کي لباس ڍڪائي.
● پَراهين (حسيني ١٢/١٨)= پري پنڌ واري.
● پَرائي ماءُ= ماٽيجي ماءُ
ـ تُون پَرائي مَاءُ (ديسي ٦/١٨)= تون ماٽيجي ماءُ آهين (منهنجي سڳي ماءُ ناهين).

● پرائڻ= حاصل ڪرڻ.
- مالڪُ ميء پرائيو (ڪاموڏ ١٠/١)= جام تماچي نوري کي پنهنجو ڪيو.
● پَرايا (آبري ١٣/١١)= پيا، ڌاريا.
● پِرتِ = پريت، محبت.
- پِرتِ نَئين (ڪنيات ٢/٢)= شروع واري گهاٽي محبت.
- پِرتِ پَڏائون پَئيُون (يمن ٢٧/١)= پرت جون پئيون پڏايون، پرت سان ليريون پڏايون.
- پِرتِ تَنهِين سِين پار (آسا ١١/٧)= تنهن سان پريت نباهه.
- پِرتِ پِريان جو پيچرو (سنهڙي ٢/٨)= پرينِ جي پريت واري وات، طور طريقو.
- ايهان پِرت پَري (يمن ٢٢/٤)= ايهان پرت پري آهي، گهڻو اڳتي آهي، عشق جي حد اڳاهين آهي.
- پِرتِ وَنجي پانءِ (سنهڙي ١٢/٢)= پرت جو پير ونجي، پرت جو پيچرو ونجي.
- پِرتَان (ڪلياڻ ٢٢/٤)= پرت مان، قرب مان.
- پَرتَامِ (آسا ٧/٥)= مُون سان پَرتا، راضي ٿيا، خوش ٿيا.
- پَرتامِ (ڏهر ١/٢)= توکي پرتا آهن، تنهنجي ذمي آهن.
- پَرتو (بلاول ٢/٢)= راضي ٿيو.
● پَرَتَوو (ڪوهياري ٧/٤)= تجلو، جهلڪو (پنهونءَ جي حُسن جو).
● پَرِتيالي (ديسي ١/٢)= ڏوبيالي.
● پَرِڄ= پورڄ (ديسي ٣/٢)= پري پنڌ ڪڄ، ڪاهڄ.
● پَرِچڻ= راضي ٿيڻ، صلح ڪرڻ.
- پَرچاءِ (آبري ٧/١)= سَرچاءِ، ناهه.
- پَرَچَنِ شالَ (مارئي وائي ١/١)= شال راضي ٿين.
- تِيئي پَرچِئا (سورٺ ١٠/٤)=هڪ تند، پيو ڪنارو ۽ ترٿو ڪنڌ. پاڻ ۾ رس راضي ٿي ويا، نهي ويا.
- پَرچي= ناهه، راضي.
- پرچي پاڙهيرين سين (برو وائي ١/٢)=ماريندڙن سان ناهه ڪري.
- نَہ پَرچَنِ (يمن ١٨/٦)= نہ سرچن، نہ خوش ٿين، نشي واري سُرور ۾ نہ اچن، سرور سان مخمور نہ ٿين.
- پَرچي وينو پاڻُ (ڪاموڏ ٤/٤)= پاڻ راضي ٿي وينو، خوش ٿي وينو.
- پَرچي پَڄُ (آبري ٧/٦)= خوش ٿي پڄ.
● پَردو (ڪلياڻ ٢٣/٢)= حجاب.
● پَرڏيهہ = پرديس، ولايت، ٻاهريون ملڪ.
- پرڏيهہ پُورِيائون (سامونڊي ١٣/٢)= پرڏيهہ وڃڻ جو خيال ڪيائون، پرڏيهہ وڃڻ جو پَڪُ ڪيائون.
- هِڪُ پاهَڻُ پيو پرڏيهہُ (ديسي ١٢/٤)= هڪ جبل (جو پنڌ) ۽ پيو ڏوراهون ملڪ.
● پُرزا= ٽُڪرا، ذرا.
- پُرزا پُرزا ڪَن (يمن ٥/وائي-٢)= پيل تہ مون کي ذرا ذرا ڪن.
● پُرسَ = مڙس.
- پاڳارا پُرسَ ٿيا (بلاول ١٦/١)= پڳ وارا مرد ٿيا.
- پُنهون پاڪ پُرسَ (ديسي ٢١/١)= اي پاڪ پتار پنهون.
- پُرسُ ٿي (آسا ١٠/٤)= پُرس ٿي ڪري، مرد ٿي ڪري.
● پُرڪَٽا (آبري ١٨/٤)= ڦلوهان.
● پَرکَڻ= پروڙڻ، جانچڻ ۽ سمجهڻ، آزمائڻ.
- پَرکَ = پروڙ، جاڻ، خبر.

– پيـنـي اِيءَ پَرکَ (راڻو ٢/١٣)= اها خبر پئي، اها ڳالهه مشهور ٿي.

– توکي سَڀ پرک (کلمرڻ ١/٢)= توکي سڀ خبر آهي.

– پيـنـي جَنِ پَرکَ (کاهوڙي ٢/٢)= جن کي صحيح ڄاڻ حاصل ٿي.

● پَرکِ= ڳالهه کي پرکِ، حقيقت معلوم ڪر.

– پياري پَرکِ (يمن ٦/٣)= شراب پياري کين پرک ۽ صحيح طور تي سڃاڻ.

● پَرکَا (يمن ٢/١٥)= پرک، جانچَ، سُڌَ، آزمايش.

● پَرکنڊَ= پراهان ملڪ، پرڏيهه.

– پَرکنڊين پَڌَرِي (بلاول ١/١١)= پرڏيهن ۾ پڌري.

– پَرکَنڊين پيياسِ (معذور ١/٦)= پَرِيُونءَ ۾ منهنجو پير پيو، ڏُوراهين پيٽين ۾ اچي پيَسِ.

● پَرگهَرِ (رامڪلي ٣/٦)= پرائي گهر، ٻئي ڪنهن جي گهر.

– پَرَگهَرَان (آبري ٣/٩)= ٻاهرئين، پَرائي ۽ پَراهين گهر کان.

● پَرمَلُ= پرملَ جا وڻ.

– پَرَمَلا = پَرمَل جي وڻ تي.

– جو پَرَملا پيو، ناهه نهايَتَ تَنهِ سين (ڪنيات ٤/٤) = جيڪو (اٺ) پَرَمَل جي وڻ يا ول تي پيو، جنهن پَرَمَلَ جو ذائقو چکيو، تنهن سان پجڻ پيٺي ڪانهي.

– پَرَمَلَ جي پَساهَ تي (ڪنيات ٤/٢٠)= پرمل ول جي تازي رَسَ تي.

● پَرَمَلُ = صاف پاڪ.

– پَرَمَلُ پُنهون ميڙِئين (ديسي ٣/٥)= مون کي منهنجو پاڪ پَتارُ پُنهون مِلائين.

● پَرَنَڻُ = سپرد ڪرڻ، حوالي ڪرڻ، سونپڻ.

– پَرَنِ = حوالي ڪن، سپرد ڪن.

– پاڻُ پَرَنِ جي (سري راڳ واڻي ٤/١)= جيڪي پاڻهي پاڻ کي سپرد ڪن.

● پڪين تان نہ پَرَن (يمن ٦/٢٣)= پيالي ۾ شراب جي آخري ڦڙن تي نشي ۾ نہ اچن، سرشار نہ ٿين. پي بس نہ ڪن، نہ سرچن.

● پرَنِيان (اليلان ٤/١٥)= آءُ پاڻ کي حوالي ڪريان، پنهنجو پاڻ سپرد ڪريان، پنهنجي پارت ڪريان، پنهنجو پاڻ وٺايان.

– پاڻَ پَرِنيَان تو (آبري ٩/٣)= پنهنجو پاڻ توکي ٿي سونپيان، حفاظت لاءِ پاڻ کي تنهنجي حوالي ٿي ڪريان.

● پَرڻ = پُوري پوڻ، نباهڻ، گذارو ڪرڻ.

– پورِهيتِ ٿِي پَران (حسيني ٩/١٤)= پورهيت ٿي گذارو ڪريان، نباهيان.

● پَرَڻِ = پَلجڻ، قوت گذر ڪرڻ، گذارو ڪرڻ.

– ڪيهِيءَ پَرِ پَرِين (يمن ٦/٢٧)= ڪهڙيءَ طرح، ڪيئن، تون پنهنجي پلجين، پئي جيئين.

– پلسي تَنِ پَرَنِ (ڪامورڏ ٢/١٣)= انهن وٽ پنهنجو قوت گذر ڪنِ، انهن جي آڌار تي ٽڪِنِ.

● پَرَڻ (آبري ٩/٦، معذور ٣/١)= هلڻ.

– پَرَئا پُورَبَ پارَ ڏي (پورب ١/١١)= پُورب جي طرف ڏانهن هليا.

– پُري پُنهونءَ ڏي (آبري ٦/٨)= پنهونءَ ڏي هلي.

– پُري پير پَري (آبري ٨/٧)= قدم وڌائي اڳتي هلي، رواني ٿي.

– پُري پَبَ نہ جَهلَئا (معذور ١/٧) = پَبَ جبل ۾

پنهنجي جاءِ تان چُري هَلي ڏيرَ نہ جهليا (ڪيچين کي ڪرڻ جهلين).

- پُري ڪِچ پرک (معذور ٥/٤)= اڳتي وڌي هلي جانچ ۽ ڳولا ڪج.

● پَرو= پلو، پَلئُ. پناه، پناري.

- پَري تُنهنجي پون (ڏهر ٣/٣٠)= تنهنجي پَلئُ هيٺ اچن، تنهنجي پناهہ هيٺ اچن.

● پَرو = پتو، ڏسُ.

- پتو جَنِ پَرو (ڪاهوڙي ٢/١، ڏهر ٢/١)= جن کي ڏس پيو (انهيءَ گام جو، انهيءَ ڳوٺ جو، جتي وڏي نظر وارا وڏا درويش رهندا هئا.)

- پَرو ڪونہ پيوءِ (ليلان ٢/١١)= تو کي پتو ڪونہ پيو.

- پَرو پاندَ (ڏهر ١/١)= آخري پتي واري حد، چاڻ واري پوري ٿيندڙ حد.

● پَرواهہ (آسا ١/١)= غرض، ڪاڻ.

هُتِ پرينِ پَرواهہ ناهہ ڪا (آسا ١/١)=هُتي پرين کي ڪابہ ڪاڻ نہ آهي.

● پَروڙڻ =سمجهڻ، ٻجهڻ، پُرجهڻ.

- پَروڙَ (ڪاهوڙي ٢/٧)= پروڙ، چاڻ، سمجهہ.

- پَروڙِج پَچار (ڪلياڻ ١/٢٤)= تون ڳالهہ کي سمجهج.

- اِيءَ پروڙِج باتِ (ڪلياڻ ٥/٢١)= هي ڳالهہ سمجهي دل سان لائج.

- پَروڙِئو (ڪاهوڙي ٣/٣) = سُڃاتو، حاصل ڪيو.

- جا پَروڙي پَساهُ (ڪلياڻ ٢/١)= جيڪا پـ اهُ پُرجهي سگهي، جيڪا سندس جِند جان سمجهي سگهي.

- ڪِي پروڙي ڪون (ڪلياڻ ٢/١١)= اڳ ڪَيلَ عمل کي ڪو ڪونہ سمجهي، اڳ ڪيل تجربي کي ڪو سمجهي ڪونہ.

- ڪَنُ پَروڙي پيرُ (ڪلياڻ ٥/١٠)= سهي سمجهي قدم وڌاءِ.

● پَرَوَسِ = پَرائي وس، ٻين جي وس.

- پَرَوَسِ ٿِينِ پريَاڻُ (پرڀو ٤/٧)= سندن رٿ ۽ صلاح ٻين جي وس ٿي.

● پَرويشي (ديسي ٧/٢)= پوئواري.

● پِرهَ (ڪوهياري ١/١٣)= پرڀات، صبوح سوير.

- پِرهَ جَا پِيَالَ (يمن ٦/٣٣)= جيڪي پره جو پين، پره جا پيالا پين، 'مَـئي صُبُوحي' (صبح جو ٽاڻي وارو شراب) پين.

- پِرهَ جو پَيدا ٿئو (راڻو ١/٩)= صبوح جو سوير پَري کان ايندو نظر آيو، ظاهر ٿيو ۽ ڏسڻ ۾ آيو.

- پِرهَ جو پٽَنِ تي (سارنگ ٣/١٢)= صبوح سوير ٻاهر پٽن تي.

- پِرهَ ڦُٽيان پوءِ (ڏهر ٣/٩)= پرهہ ڦٽيءَ کان پوءِ.

- پِرهَ لُڪايا پارَ (راڻو ٥/٥)= پريات جا پار ظاهر ٿيا، پريات واري چٽائي ٿي.

- پِرهَ مَ ڪـڻي پاندُ (رپ ٣/١٦)= پريات پنهنجا ڦُٽڻ وارا ڪَنا مٿي نہ ڪري، پره پنهنجا اُجاڻ وارا ڪَنا ظاهر نہ ڪري، پرهہ نہ ڦٽي.

- پرهَان پَاٻُوهِينِ (رپ ٢/٢٠)= پرهہ کان ئي سندن پاٻوهہ آهي، صبوح سوير کان وٺي سندن منهن تي مُرڪَ، سرهائي ۽ سهٽائي آهي.

● پَرَهَڻُ= پوشاڪ پهرڻ، لباس ڍڪڻ.

- پَرَهَڻُ چِڏي پوءِ (معذور ٢/٢٣)= لباس، جسم جو ڍڪ، آسايش واري پوشاڪ پهرڻ چِڏي پوءِ، لباس

ڪان آجيون.
ـ پَرَهيَان (مارئي ٧/٦)= پهريان، پايان (الباس).
ـ پَرهي (ديسي ٧/١٦)= پهري.
● پَرِٿان (سامونڊي ١/٤١)= پرٿين پلسي ڪان.
ـ پَرٿين پارَجو (سامونڊي ١/٣٢)= پرٿين ڪناري جو، پرٿين پلسي جو.
● پَري (سري راڳ ١/٢)= پرانهان ڏور.
ـ پَري پَڙاڏا ڪَري (معذور ٧/١٥)= ان (محبوب) جا پڙاڏا ۽ غوغاء پري پري تائين پيا سُجهَن (ٻڌجن).
● پِري= پيڙهي.
ـ پِريين (معذور ١/٦)= پيڙهين.
ـ پِريين آهِي پَڌَرو (ڪارايل ٣/٤)= پِرين ڪان وٺي پڌرو آهي، وڏن ڪان وٺي مشهور آهي.
● پَري جا (راڻو ٤/٧)= پري جاء، پري وچ.
● پِريَان = 'پرين' جو جمع، محبوب
ـ سَيَڪا پِريان ڪُون پُوڄي (ڪلياڻ ٢/وائي-١)= سيڪا پرينِ کي پوڄي.
ـ اُو پِريان ٿِي پلسي ٿِيا (يمن ٥/٦)= هو پرينِ ڪان پري ٿيا، حقيقي محبوب ڪان دور ٿيا.
ـ پِريان جِي هُنَ پارَڏي (سامونڊي ٢/١٩)= پرينِ جي هُن ٻني پارَ ڏانهن.
ـ پِريان جي پستان (معذور ١/وائي)= محبوب جي پستان.
ـ پِريَان جي ڏيهَ (حسيني ٩/١٢)= پرين جي ڏيهه جون.
ـ پِريَان ڏار (رپ ٢/١١)= پرين ڪان ڌار.
ـ پِريَان کي (يمن ٢/٩)= پنهنجي پرين کي.
ـ پِريَان ٿِي (يمن ٥/٦)= پرين ڪان ٿي، پرينئون.
● پَرِياڻُ = چڙ ٻول، چڙ پچو، پهه پچار، رڙ، صلاح (اڄ پرياڻ ڪيوسين ته فلاڻي پلسي هلنداسين. يعني صلاح مصلحت، پهه پچار). پَههُ، خيال، ڏس پتو.
ـ آتڻَ منجهه پَرياڻُ (آبري ٤/٣)= چرخي ڪتڻ واري جاء (آتڻ) ۾ اها پهه پچار.
ـ پاڻان ڏارَ پرياڻُ (ليلان ٢/١٠)= پاڻ ڪان سواء ٻئي ڪنهن جو پهه، خيال.
ـ سَدا جَنِ پرياڻُ (مارئي ١/٧)= جن کي سدائين پَهه، خيال آهي.
ـ پُڇي نه پَرياڻُ (سنهڻي ١٠/٨)= صلاح نه پڇي.
ـ پَنج پَنڌَ پَرياڻَ (آبري ٥/٧) = پنڌ واري ويچار ۾ رهج.
ـ پَنديَس پَنڌَ پَرياڻِ (آبري ٩/١٠)=پنڌ جي خيال ۾ پونديس.
ـ پَرَوَس تَـنَنِ پَرياڻُ (بروو ٤/٧، ديسي ٤/٧)= سندن ڏس ۽ پارَسندن پهه ۽ ارادا پرائي وس ٿـا (هو پنهنجي وس نه آهن جو ڪجهه ڪري سگهن).
ـ اوچتي پَرياڻَ (ڏهر ٥/١٠)= اوچتي خبر، چاڻ.
ـ پُڇين ڪوهُ پَرياڻُ (آبري ٣/٦)= ڏس پتا ڇو ٿي پڇين.
ـ پيئي مُنڌَ پَرياڻ (معذور ٥/٧)= سسئي ويچار ۾ پئي.
● پَرياڻو (آبري ٤/٩)= ملڻ جي موقعي وارو قول، گڏجي ملڻ جي موقعي وارو ٻول، ملڻ جو موقعو. (چوندا: آءُ پرياڻ ڪري آيو آهيان، فلاڻي سان منهنجو پرياڻ آهي).
● پريتَڙو = پرينءَ جي تَڙَ وارو، محبوب جي ڇِڪ ۽ سِڪ وارو، عشق، نيه.
ـ پريتَڙي پرينءَ جي (ديسي ٥/٢)= محبوبن جي عشق.
ـ پريتَڙي پيرَ ٻـا (حسيني ٤/٨)= عشق جا پار ٻا آهن، الڳ آهن.
ـ پريتڙي پچار (معذور ٥/٢)= عشق جي پچار.

- پُڇجُ پوءِ پِريَتَڙو (ڪلياڻ ٨/٤، ٢/٥، ١٧/٥)= عشق جو ڏس پوءِ پڇج.
- پُڇَنِ پوءِ پِريَتَڙو (ڪلياڻ ٤٠/٤) = هي عشق جو پوءِ پڇن، عشق جو نالو پوءِ وٺن.
- پِهرين لايو پِريَتَڙو (برو ٧/١)= پهريائين عشق جو ناتو لايو.
- پِريَتَڙو پاري (آبري ٢/١)= عشق جو ناتو نباهي.
- پاڻا ڏارَ پِريَتَڙو (آبري ١٠/١) = پنهنجي وجود کان سواءِ بيو عشق (پاڻ سان پيڙو ڪج).
- پاڻان پِريَتَڙو (آبري ٢١/٣)= پاڻ وٽان پريت جو ناتو (متان ڇڏين).
- جيئن پِريَتَڙو پرينءَ سين (ديسي ١٩/٧) = جيئن محبوب سان عشق جو ناتو.
- ڪوهِ پُنهونءَ ٻنِ پِريَتَڙو (حسيني ١٦/٢)= ڪوهه ۾ پوي پنهون، ٻنَ ۾ پوي عشق!
- مانو جَنِ پِريَتَڙو (آسا ١٤/٣) = جن جي محبت جو ناتو گهٽ آهي.
● پَريتَ = ڪٽيالي، ڏوبيالي.
- پَريتَ پِهري پُورَ (آبري ٢٣/٤)= پرتِ (سسئي) پهرينءَ ست، يڪدم.
- پُوندا ڪِينَ پَريتَ تي (معذور ٥/١)= پَرتَ (سسئي) جي مٿان ڪين پوندا، حملو ڪين ڪندا (مرون).
- پَرتِ ڪي پَبَ ۾ (معذور ١٥/٤)= پَرتَ (سسئي) ڪي پب جبل ۾.
پَرڪَتا (سري راڳ ١/٤)= پرڪيندڙ.
● پِريمِ = منهنجو پرين.
- پِريَمِ تُنهنجا پارَ (ڪلياڻ ٢٩/١)= اي منهنجا پرين تنهنجا پارپتا.
- تان تون پِريَمِ پَسُ (سري راڳ ٢/٤)= اي منهنجا پرين تون تان ڏسُ!
● پِرين= محبوب، معشوق.
- سو 'پِرين' سو 'پَساهُ' (ڪلياڻ ٢٨/١)= سوئي پرين آهي، سوئي (منهنجو) پساهُ آهي.
- پِرينِ پاڻُ پَسائيو (ڪلياڻ ٣١/١)= محبوبن پاڻ پنهنجو ديدار ڪرايو.
- پِرينِ پَسين پارَ (ڪلياڻ ٨/٥)= تون محبوبن جي صورت ڏسين.
- پِرينِ پُڇاڻا (ڏهر ٤/٢)= سڄڻن ڪان پڇيو.
- پِرينِ جو پَارِ (ڪلياڻ ٨/٥)= سڄڻن جو سائيه، محبوبن جو ماڳ.
- پِرينِ جِي (ڪلياڻ ٢١/٥)= محبوبن جي.
- پِرين جي پاڻ ڏنا (آبري ٩/١١)= پاڻ پرينِ جيڪي (سُورَ) ڏنا.
- پِرين جي پَنڌَا (آبري ٧/وائي-٢)= پرين جي پنڌان، پرين ڏانهن پنڌ ڪرڻ ڪان.
- پِرين جي نہ پَسَنديُون (آسا ١/٢)=جيڪي اکيون محبوب کي ڏسي نہ سگهنديون، محبوب جو ديدار نہ ڪنديون.
- پِرينءَ ڪان پاسي (رائو ٧/٢)= پرينءَ ڪان پري هجڻ واري حالت ۾.
- پِرين لَئي (يمن ٤/٥، ١٣/٥)= محبوب ڪاڻ، محبوب الاهي لاءِ، محبوب حقيقي جي وصال خاطر.
- پِرينءَ مِڙَان (آسا ٦/٦)= محبوب کي مِلاَن.
- پِرين وِڇَعَا پيٽ ۾ (رپ ٢/٢)= اهي پيارا پرين پنهنجي اندر ۾ سانديا.

- پرِيَنَشُون پَانهِين (آسا ۲/وائي-۱)= پرين کان پرٿتي (محبت جي ناتي ۾ محبوب جي پيار کان پرٿتي نہ پئجي وڃان، پرٿتي نہ رهجي وڃان).

● پَرين= پرتي واري، پري واري.

- پَرينءَ پَرِ پرِيت (سنهڙي ۱/۱۲)= درياء جي ٻئي پار محبت آهي.

● پَرِيندهِين =منڍ کان ئي، ڄائي ڄم کان.

- پَرِيندَهين پيِياسِ (بلاول ۱/۵)= منڍ کان ئي پيَس، ڄائي ڄم کان ئي پيَسِ.

- پَرِيندَهِين پيرِ ٿِئا (رامڪلي ۶/۲۱)= شروع کان ئي قدم کڻي هليا، هلڻ لاءِ اٿنديئي اوڏاهن روانا ٿيا.

- پيرَ پرِيندَهِين ٺِرِئا (بلاول ۱/۷)= پير (اتي ويندي ساڻ) ٺهرِياٿين ٺري پيا (راحت اچي وئي).

● پَرِيُون= جيڪي آڏو آهي تنهن کان اڳتي.

- پَرِيون پارُ (سنهڙي ۵/۱۰)= درياه جو پَريون طرف.

- پَرِيين ٿَرِ ٿِئا (مارئي ۹/۱۹)= (ڪاٺڙ کان ڏکڻ) پريين پارڪر واري ٿر ۾ وڃي پهتا.

● پِڙُ = وڏو ميدان.

- سَي پِڙ پَسِڻو پٽَ (گهاتو ۱/۶)= اهي (مياڻين وارا) وارا ماڳ ۽ پٽ ڏسي.

- پِڙَ تي سيِنِي پُون (ڪنيات وائي ۳/۲)= (اڏيءَ تي ڪُسڻ ۽ پتنگن وانگر جلڻ واريا) پڙ تي اهي ئي اچن.

- پِڙَ ۾ اُپو پائِ (بلاول ۳/۹)= ميدان ۾ پاڻ بيٺل.

● پَڙا = پڙلاءُ (آواز جو).

- پِيَمِ ڪَنِ پَڙَا (سنهڙي ۵/۲)= ڪن تي پَڙلاءُ پيم.

● پَڙاڏو = ڪنهن آواز ڳالهاءِ يا سڏ جي (اڳيان ڪنهن خاص آڏ يا اوٽ سببان) ساڳي صورت ۾ گونجدار موٽ، ساڳئي آواز جي گونجدار صورت ۾ پرٿتي وراڻ، اصلوڪي آواز جي پرٿتي ورندڙ گونج.

- ڪَرِ پَڙاڏو پَٽُ (ڪلياڻ ۴/۱۵)= پَٽ کي پڙاڏو ڪر، ميدان کي وڄاءِ.

- پَڙاڏو سو سَڏَ (ڪلياڻ ۱/۳۰) = سوئي پڙاڏو سوئي سڏ (آهي، ٻئي ساڳي ڳالهه آهن ڇاڪاڻ تہ 'پڙاڏو' انهيءَ ساڳي سڏ جي ورندڙ گونج آهي).

● پَڙِلاوَ= پڙلاءُ، محبوب جي حسن جو جلوو.

- پيِهي وِيو پِڙلاوَ ۾ (ڪنيات ۱/۲۲)= ڍڪجي ويو حسن جي زوردار تجلي ۾.

● پَڙڻ= برابر ٿيڻ، مٽ ٿيڻ، پورو.

- پَڳِيءَ تان نہ پَڙِي (آبري ۷/۱۰)= (پيرن جي) خاڪ سان برابر نہ ٿئي، مَٽ نہ ٿئي.

- پِڪَ پريان جيءَ نہ پَڙِي (ڪلياڻ ۴/۳۹)= جيڪا هڪ ڦُڙي محبت واري شراب جي پرين هٿان ملي، برابر نہ ٿئي، مٽ نہ ٿئي.

- هَڏِ نہ پَڙان هَيڪڙي (مارئي ۸/۱۸)=هرگز برابر نہ ٿيان.

- نہ پِڙِي (سورٺ ۲/۱۵)= تور ۾ پورو نہ بيهي، برابر نہ ٿئي.

● پَڙهڻ= علم پرائڻ، لکيل عبارت کي زباني بيان ڪرڻ.

- پَڙهنو پَڙهيجاءُ (يمن ۵/۱۴)= جيڪي تو پڙهيو سو وري پڙهجان، پڙهيو پيو پڙهجانءِ.

- پَڙهنَو ٿا پَڙهن (يمن ۵/۲)= وري وري پيا پڙهن.

- پڙهيا پير (راڻو وائي ۱/۱)= علم وارا ۽ پير.

● پَزيري (بلوچڪي) = پوءِ، بالآخر، آخرڪار.

- پَزيري اِيندَامِ (ديسي ۷/۸)= آخرڪار مون وٽ ايندا.

● پِسُ (مارئي وائي ۱/۱)= ٺٺين وِيائل مينهن، ڍڳي يا

ڀڪريءَ جو ڀِرين ڀن تن ڏينهن وارو ڪاڙهيل کيرُ.
● پَسُ= ڏسُ.
ـ ناتہ پَسُ سِڪَندِيُون (ڪلياڻ ١۴/٥)= نہ تہ سِڪڻ وارين کي ڏس.
ـ پَاڻُ پَهرِئَا پَسُ (پرڀاتي ٩/١)= ڳائيندڙ جن کي وڳا پهرايا ويا سي ڏس.
● پساھ = ساھ وارو حِسُ، ساھ، پنهنجي جند جان.
ـ سو پِرين، سو 'پَساھ' (ڪلياڻ ٢٨/١)=منهنجو محبوب بہ اهو آهي تہ منهنجو ساھ پساھ بہ اهوئي آهي.
ـ جا پَروڙي پَسـاهُ (ڪلياڻ ١/٢)= جيڪا ساھ واري حس صحيح ڪري، جيڪا پَساھ سمجهي سگهي.
ـ هڪُ پَسَاهُ (آسا ٩/١)= فقط هڪڙو ساھ.
● پُسڻُ= نُقص، غير، گناھ واري آلاڻ.
ـ تہ پُسَڻَ ڪان پالهو رَهين (ڪلياڻ ٢٢/٢)= تہ گناھ ۾ آلي ٿيڻ کان بچين.
● پَسِبِيُون (سنهڻي ٨/١)= پَڌريون ٿينديون.
● پَسَڻ = نهارڻ، ڏسڻ، ديدار ڪرڻ.
ـ پاهُون ڪِين پَسَنِ (ڪلياڻ ٧/٥)= پوئتي ڪين ڏسن (اڳتي ئي پيا وڃن).
ـ پَسَڻُ پوءِ پِرينءَ کي (ڪلياڻ ١٩/٢)= محبوبن کي پسڻ پوءِ ٿيندو، محبوبن جو ديدار پوءِ ٿيندو.
ـ پَسَڻُ پِرينءَ جو (ڪلياڻ ٢٢/٣)= محبوبن جو ديدار.
ـ پَسَڻُ پرينءَ کي (يمن ١/٥)= پياري پرين کي ڏسڻ، محبوب حقيقي جو ديدار.
ـ جھڙو پَسَڻُ پِرينءَ جو (يمن ١٨/٥، سارنگ ٣/١) = محبوب جو نظارو، محبوب جو ديدار.
ـ پَسَڻ پَري سَندونِ (آسا ١٦/۴)= ڪين ڏسڻ (نهي ٿو) پري ڪان، سندن پري ڪان ٿي ديدار.
ـ پَسَڻ ڏاران پرينءَ جي (يمن ٢٦/١)= دلبر جي ديدار ڪان سواءِ.
ـ پسڻ جو پرينءَ جو سا سَپائي سَچ (آبري ٨/١)= محبوب جو پسڻ حقيقت ۾ سَچ آهي (ڇاڪاڻ جو مقصد پوري ٿيڻ سان (يعني پَسڻ سان) محبت واري اها سڪ ۽ ڇڪ باقي نہ رهندي).
ـ پَسَڻَ لَئي پِرِيَنِ (سارنگ ٧/٢)= محبوبن کي ڏسڻ لاءِ.
ـ پَسَڻان (مارئي ٢٩/٨)= پسڻ ڪان، ڏسڻ ڪان.
ـ پَسَڻان پري ٿيو (آسا ١٣/١)= پسڻ ڪان پراهون ٿيو.
ـ پَسَڻان پرائيو (حسيني ١٦/٢)= مون انهن کي پسڻ مان، موت پرائيو (ظاهري مقصد ۽ مطلب واريون شيون ملڻ ٿيون، تہ انهن جي سِڪَ ۽ ڇڪَ ختم ٿي وڃي ٿي، ڳولا ۽ جستجو ۽ اڳتي وڌڻ وارو جذبو ختم ٿي وڃي ٿو، انهيءَ لحاظ سان چئي ٿو مٿهو مري چُڪو).
ـ پَنو سو پَسَنِ (يمن ١/٥)= اهو پنو ڏسن، اهو ورق پڙهن.
ـ جان جان پَسِين پاڻ کي (ڪلياڻ ١٩/٣)=جيسين تائين جو تون پاڻ ڏي ٿو ڏسين، پاڻ کي ڪجھ ٿو سمجهين.
ـ پَسَندا سيئي (سلمونڊري ١۴/١)= اهي ئي (غواص يا ٽوبا وڏي ملھ وارا موتي) ڏسندا ۽ هٿ ڪندا.
ـ پَسَندِهين (حسيني ٧/١٢)= پسندي ٿي.
ـ پَسَندهين پُر ٿـا (بلاول ٢۴/١)= هڪ ٻئي کي ڏسڻ سان مخمور ٿيا.
ـ پَسو پَکَھُ پَنومِ (رائو ٦/١٠)= ڏسو جو مون کي رائي جو پکھ پيو (۽ آءُ ان ۾ ٻڌجي ويس).

- پَسو مَنجِهه پِريتِ (آسا ٥/١٢)= ڏسو جو محبت ۾.
- پَسو پَرائن، سُورَن آڏي سَنْئِي (آبري ١١/١٣) = سنئي (ڪي پنهنجا سور جدا، پر هو) پرائن سورن ڪي به سامهون ٿي، انهن جو مقابلو ڪري ٿي.
- پَسو پَکِيئَڙَنِ (ڏهر ٥/١)= پکين ڪي ڏسو.
- آچِي پَسو (حسيني ١١/١١)= الخ= اُٿو ۽ اچي پير ڏسو، مون سان گڏ پير ڪٽايو.
- پَسِئو بازاريون (ڪاپائتي ٢/١٢)= (خالي يا ٿوري ڪپهه ۾ ٿوري ڪپڙي واريون) بازاريون ڏسيو.
- پَسِئو تنه پهاڙ ڪي (ڪاهوڙي ٢/١٠)=ان جبل ڪي ڏسندي.
- پَسِئو ٿِي پَچَان (رپ ٢/٤)= ڪين ڏسئو ٿي (ديدار جي گرمي ۾) ڪلمان پچان.
- پَسِئو ٿِي پُڇانِ (ڪنڀات ١/١٠)= ڏسيو ٿي ڪلڻ پڇان.
- پَسِئو سرپَسِبو (بلاول وائي ٢/٢)= ڏٺو ۽ اجان وڌيڪ ڏسبو، (روشن ٿيو ۽ اجان وڌيڪ روشنائي نظر ايندي).
- پَسِئو هَنڌَ پَچِي هِنيُون (راڻو ٦/٢)= اهي ماگ ڏسي هنيو ٿو ڪلمي.
- وِهِ پَسِئو وِهَسَنِ گهٽو (يمن ٦/٥)= زهر ڪي ڏسي پاڻان وڌيڪ خوش ٿين.

● پَسِي (ڪلياڻ ١/١٠)= ڏسي ۽ سمجهي.
- پَسِي آئِيُون (آسا ٢/٧)= ڏسي آئِيون.
- پَسي پاڻ لَجائِيُون (ڪامود ٤/٥)= (پيو سيِ اهي) ڏسي پاڻ لڄي ٿيون.
- پَسي پاڻ ڪي (ڪلياڻ ١/١٩، ليلان ٣/٨)= پنهنجو ديدار ڪري.
- پَسي پاڻيءِ پاڻَ (ڏهر ٢/١٠)= پاڻي جو نمونو ڏسي (ته لاٽ ۾ آهي، گهٽ آهي).
- پَسِي لَڪ لُڏَنِ (آبري ٦/١١)= جبل ڏسي هبڪن (لرزن، ڏڄن).
- پَسي نه (ليلان ٣/٤)= ڏسي نه، اهميت وارو نه ڪري ڏسي.
- پَسِي هارُهِرِڪِين (ليلان ١/٤)= هَار ڪي ڏسي سڏائتي ٿي پئين، تون ان لاءِ سِڪين.
- پَسِين جي پِنَاسِ (سنهڻي ٤/١٢)= جي تون سندس پيءَ ڪي ڏسين.

● پِڪَ = پنگ، پاڻيٺ جو ذرو، ڪنهن ٿانءَ ۾ بچيل ٿورڙو ذرو (پيڻ واري شيءِ جو)، پڇاڙي واري ڦڙي، آخري قطرو، پيالي ۾ پيل ڦڙو (شراب جو).
- پِڪَ پِيءِ تون (يمن ٦/١٠)= پڇاڙي واري تري ۾ پيل ڦڙي پيءِ تون.
- پاڻيءِ پِڪَ (سري راڳ ٣/٥)= پاڻيءَ جي ذري.
- پِڪَ پِريان جِي نه پِڙي (ڪلياڻ ٤/٢٩)= پرين جي پِڪ جو مٽ نه ٿين.
- پِڪَ بَرابَر (يمن ٦/١٧)= پِڪَ جو مَٽُ.
- پَنجين لَکين پِڪَ (ڪنڀات ٤/٨)= هڪ پِڪَ پنجن لکن ۾، پِڪَ جو مُلهه پنج لک.
- جِني پِيتِي پِڪَ (آبري ١/٤)= جن آخري ڦڙي پيتي.
- وَرُ پِريان سِينِ پِڪَ (مارئي ١١/١٣)= محبوبن سان گڏ پيڻ ۾ پِڪ ٿي پلي.
- پِڪُون (يمن ٦/٩)= (واحد. پِڪَ = ڦڙي، ذرڙو) = پيالي ۾ باقي بچيل ڦڙا، تمام لذيذ بچيل ڦڙيون. (پيڻ واري هر لذيذ شيءِ جا آخر ۾ بچيل قطرا).
- پِڪُون ڪري (مارئي وائي ١٠/١)= پڇاڙيءَ وارا، ڦڙا ڦڙا ڪري.

- پڪِين (يمن ٦/١٨)= پڪن تي، وڻن جي ترين ۾ پيل ٽورڙين ۾ ننڍڙين سُرڪين تي.
● پَڪا (مارئي ٥/۴)= (الف) پڪل ميوا (ب) ڪرڙن جا پڪا.
● پُڪارُون (سنهڻي ٣/١٠)= دانهون، سڏ.
● پَڪو (سنهڻي ١٠/٧)= پڪو دلو.
پَڪَ= ڪنبي.
- پَڪَ نَہ ڪوڙي پَٽيين (ديسي ٥/١) = زمين تي ڪنپ نہ ڪوڙي، زمين تي نہ لهي.
● پُڪو (ج) پُڪا= ڪٺو، فال.
- پُڪا (سري راڳ وائي ٣/١)= ڪُٺا، فال جا چِٽڪا.
● پَڪا (ڏهر ٣/١)= سَرن ڪانهن جي ڪانين وارا گهر. اوڏن وارا پڪا. ماڻن وارا پڪا.
● پَڪو= گهر، جاءِ، رهڻ لاءِ جڳهہ.
- نَہ پَڪو نَہ پيتَر (رپ ٣/١٢)= نہ مون وٽ پڪو آهي نہ نہ پرين آهي.
● پَڪارِئو (ڪلمودَ ۴/١٣)= سُٽا سِڌا ڪري اڏيو.
● پَڪَر، پَاڪَر (يمن ۴/٩)= (پکين جي بن پکن يا ڪنين مثل) ڪُلهائين زره جيڪا سيني توڙي بنهي ڪلهن مٿان وري بيهي.
پَڪَرَين (مارئي وائي ٢/٢، ڪلمودَ ۴/۴)= پکڙن ۾، پکن ۾.
- پَڪَنِ پَن (سري راڳ وائي ٣/١)= پکن جا پن.
- پَڪي (سارنگ ١١/٨)= پکي ۾، سانگين جي پکن اندر.
- پَڪي پاندِ (مارئي ٨/٣)= پکي جي پاند، پکي جي بيگهہ (جيترو مفاصلو).
- پَڪي چِنَا پَاندَ (رپ ٣/٢)= پکي جا (پکي واري گهر جا) پلا چِنَل.
● پَڪٽانِديون (ڪارايل ١/٢٠)= ڪنيڙاٽيون.
● پَڪِي بِنا مَچَنِ (ڪارايل ٢/٦)= بيا پکي متارا ٿين.
- پَڪيئڙو پارِي (ڪارايل ١/٩)= ننڍڙو پکي پيو پوري ڪري.
- پَڪِيءَ پيرُ (ڪاهوڙي ٢/٢٠)= پکيءَ جو پيرو.
- پَڪِي پيهِي نِڳِنا (ڪارايل ١/١٥)= پَکِي اندران لَبي هٽي نڪتا.
- پَڪِٽين (ڪاهوڙي ٢/١٨)= پکين جو.
- پَڪِي وِٽَا پيهِي (رپ ٢/٢٧)= پکي وٽن ۾ وانهين ۾ اندر وڃي ويٺا.
● پَڳُ (سنهڻي ٨/١٣)= پير، ڏسُ.
- پُڄِي تُنهنجو پَڳُ (پرڀاتي ٢/١۴)= (توتائين پهچڻ جو) ڏس پڄي.
- پاهان پڳ مَ ڏيج (يمن ٣/٩)= پرئتي پير نہ ڪڄ، پرئتي نہ هٽج.
● پَڳهَ= پيڙيءَ کي ڪنڌيءَ سان ٻڌڻ وارو مضبوط رسو ۾ ڪلو.
- پَڳهَ پلسي گهارِ (سامونڊي ٢/١) = پڳهہ وٽ رهہ، انتظار ڪر.
- پَڳهَ پَاٽي (رامڪلي ١/٢٠)= (پيڙي وانگر) پڳهہ وارا رسا ٻڌي (پاڻ سين گڏ).
- پَڳهُ پوڻ (راڻو ١٠/٦)= پيڙيءَ جو پڳهہ جي رسي سان ٻڌجڻ، پيڙيءَ جو تڙ بندر تي ٻَڌجڻ.
- پَڳهَ ڪَڻ مَ پاٽي (سامونڊي وائي ٢/٢)= او پاٽي، پڳهہ (پيڙي ٻڌڻ وارو رسو) ڇوڙي پيڙي نہ هاڪار.
● پَڳهڻ= پڳهہ سان ٻڌڻ.

ـ پَگِهيو (سنهٽي ١٢/٩)= ور ورَاڪا ڏيئي، ٻڌي سوگهو ڪيو.
ـ پَگِهيو هِنيُون (سامونڊي ٢٨/٣)= دل کي ٻڌي قابو ڪيو.
● پَگهرَ سَائِي پرَکِي (ڪوهياري ٦/٤)= پگهر مون کي پسائي اهو ساڳيو حال ڪيو (جنن مينهن وسي ڪندو آهي).
● پَلْ (سارنگ ٢٠/٤)= گهڻو پاڻي.
● پلاڻُ، پَلاڻِي= اٺ جي پٺيءَ تي بار وجهڻ لاءِ ڪَکن جي مورڻ مان ٺهيل ڍانچو.
ـ پلاڻان = پَلاڻ ڪان.
● پلاڻڻ= گهوڙي يا اٺ کي سواري ۽ بار کڻڻ لاءِ تيار ڪرڻ.
ـ پَلاڻِيائُون (راڻو ١٢/١٠)= وهٽن تي سنج وڌائون، هلڻ جي تياري ڪيائون.
ـ پَلاڻِيو (سورٺ ١١/٣)= تيار ٿيو.
ـ پَلاڻِيندي (ديسي ١٠/١)= پلاڻڻ وقت.
ـ پلاڻان پٺو اولاڻو نه اُٺيي (ڪنيات ٢/٥)= پلاڻ جو بار ته نه کڻي پر ٺلهي پٺي به اٿي نه سگهي.
● پَلاڻِي = پَلڻُ، پلاڻُ.
ـ پَلاڻِي پائينس (ڪنيات ١٤/٤)= پلاڻي وجهينس ۽ چڙهينس.
● پَلِتو پاريون ڪري (سنهٽي ١٤/١١)= پَرچِي، اُٺلي واهيون ڪري وڙهو.
● پَلَرَ = مينهن جو پاڻي، تازي وسيل مينهن جو پاڻي.
ـ پَلَرَ جِي پالوٽَ سين (سارنگ ١/١) = تازي وسيل مينهن جي پاڻيءَ جي پلٽ سان.
ـ پَلَرْ پَلتيائِين (سارنگ ١/٣)= تازو مينهن نايائين، تازي مينهن جو پاڻي وهايائين.
ـ پَلَرْ پِيَاري (سارنگ ٣/٤)= تازي وسيل مينهن جو پاڻي پياري.
ـ پُسايائُون پَلَرَسِين (سارنگ ١٢/٤)= مينهن جي پاڻيءَ سان آلا ڪيائون.
● پَلَڪَ (معذور ١٩/٢)= گهڙيءَ جو هڪ حصو.
● پلڻ= جهلڻ، روڪڻ.
ـ پَلِ (ڪلياڻ ٥/٣)= پلڻ مان امر، جَهلِ، روڪِ.
● پَلَڻَ جا (ڪنيات ٦/٥)= روڪڻ جا، جهلڻ جا.
● پَلَئُ = پوتي جو پاند، ڪپڙي جو پلئه، ميڙ مُنت لاءِ، معافي وٺڻ لاءِ جيڪو پاند ڪنهن جي آڏو جهلجي، يا زمين تي وجهجي.
ـ چَندرَ پَلَئِ پَڌَ (ڪنيات ٦/٢)= اي چنڊر! تون پنهنجي پلئه ۾ ٻڌ.
● پَلَئِ پوڻ= پَلَئه ۾ پوڻ، ملڻ.
ـ پَلَئِ پيئي (ڪوهياري ٦/٣)= پَناري پَئي، سائس منهنجو واسطو ٿيو.
ـ سو مون پلئه پاءِ (سري راڳ ١٩/٢)= (وڻجاري ٿي دعا گهري ته اي منهنجا ڌڻي!) اهو سودو مون کي پلئه پوي، ان جو نفعو مون کي حاصل ٿئي.
● پَلَئِ لَڳڻ (ڏهر ٥/٣)= دامن لڳڻ، پناهه ۾ اچڻ.
● پَلِنو نه رَهي (سامونڊي وائي ١/٣)= جهليو نه رهي.
● پَلِي (سنهٽي ١١/٤)= جَهلي، روڪِي.
ـ پَلِي پاڻُ (ڪارايل ٩/٢)= پاڻ کي پلي (غير خيالن کان).
ـ پَلِيين (سامونڊي ٢٤/٣)= جهلين.
ـ پَلِيَان پَلِيو نَه رَهي (رپ ٢٤/١)= جهليان جهليو

نہ رهي.

● پَليتُ= گندو، ناپاڪ.

- پَليتُ ٿي پاڪُ ٿِئين (سنهٽي وائي ١/١٢)= تون پليتي هوندي پاڪ ٿئين (پنهنجو پاڻ مان جي چڱو ٿئين تہ پوءِ پليتي ۾ پيل هجين تہ بہ هوند پاڪ ٿي پوئين!).

● پَنَ (ڪاموڏ ٢/١٣)= وڻ جا، ول جا، گلھ جا پن. پپڻ جا ويڪرا گول پن.

- پَنَ چَرَنِ (مارئي ٢/١۴)= گاهہ چرن، مال کي گاهہ چارين.

- پَنجين لکين پَنُ (ڪنيات ۴/۶)= پن پنجين لکين وکامي.

● پَنُ= پردو، ڍڪ، لڄ پت.

- پَنُ رَهائيين (مارئي ٢/١۶)= پردو رکين.

● پَنا ڀَنا (يمن ۵/۴، ۵/١٣)= ڀنا پنا، ڀنا ورق، هڪ الله جي وحدت ۽ محبت کان سواءِ ٻيا غيرالله ۽ 'دوئي' وارا ورق.

● پُنا (گهاتو ٢/١)= اچي پورا ٿيا، ختم ٿيا.

● پنجَ پَڳهہَ (سري راڳ ٢/١٠)= پڳهہ جا پنج رسا (معنوي لحاظ سان پنج وقت نماز جا).

● پَند= نصيحت، هدايت، نيڪ صلاح.

- جي پَندَ اهائي پارِيين (آبري ٧/١٣، معذور ۴/١) = جي تون ان نصيحت تي عمل ڪرين.

- جي پَندِ پارِئائون (يمن ٢/١٧)= جيڪڏهن نيڪ صلاح تي عمل ڪيائون.

● پُندينءَ= پَرَندينءَ، مٿان پوندينءَ، مِلَندينءَ.

- پُنديَس پَندِ پَرياڻ (آبري ٩/١٠)= پند جو پتو پَرَند س.

- پُندينءَ مُنڊَ پَهاڙَ ۾ (آبري ٧/١٢)= اي منڊ! تون جبل ۾ پوندينءَ (اُنهن جي مٿان).

- پُندينءَ مُنهِ ميهارَ جي (سنهٽي ۶/وائي) = ميهار کي ڏسندينءَ، ميهار کي ملندينءَ.

- مون جِئن پُندي مامري (حسيني ٩/١٠، ١١/١٠)= مون وانگر معاملي ۾ پوندي، تڪليف ۽ ڪشالي ۾ پوندي.

● پَنڌَ=مفاصلو جيڪو پيرين پيادو هلي پورو ڪجي.

- اِنَ پَنڌَ جون (ڪاهوڙي ١/١۵)= ان پراهين پنڌ جو.

- پوءِ نہ رَهندوَ پنڌ ري (ڪنيات ۴/١٩)= پنڌ ڪرڻ کان سواءِ نہ رهندو.

- پَنڌ پُور.(ڪنيات ٣/٢)= (اي اٺ تون) پنڌ ۾ تکو هل.

- پَنڌَ نہ جوڳِي پيرَڙي (ڪنيات ٢/٢۴)= پيرينءَ سان گڏ پنڌ جهڙي نلهيان.

- جو تو چارڻ ڪنو پنڌ (سورٺ ۴/١٠)= اي چارڻ! جيڪو تو پنڌ ڪيو.

- پَنڌِ ٿيا (سامونڊي ٢/۶، راڻو ١٠/١٢)= پنڌ ۾ پيا، روانا ٿيا.

- پَنڌان ڪارِيو پَهَيَڙا (مارئي وائي ١/۶)= قاصدن کي پنڌ ڪرڻ کان موڙيو، پري ڪريو.

● پِندَ= پنهنجا پاڻ، پنهنجا جسم.

- پاڪَ رکياٿون پِندَ (رامڪلي ۴/١۵)= پنهنجا جسم پاڪ رکياٿون.

● پنجَرَ (سامونڊي ١/٨)= ڪوهي جي چوٽي جي ويجهو پيچري مثل ويهڪ جي جاءِ، جتي 'پانجري' ويهي.

● پُنُو = پورو ٿي ويو، پيچي پري وٺو.

- پاليءَ منجهہ پُنُو (سنهٽي ۶/١۶)= پاليءَ منجهہ (دلو) پيچي پري وٺو.

● پَنهار= پنهوار، ٻڪرار.

- پُچان ٿي پَنهارَ تو (آبري ٩/وائي-١٠)= اي پهنوار توکان ٿي پچان.
- پنهوارَ کي پَتِ (مارئي ٦/١٠)= پنهوارن جي ريت رسم، عزت.

● پنهنجن = جيڪي پنهنجا هجن.
- پَرايا پَنهنجن، وحهن ويچاريءَ تي (آبري ١١/١٣) = پيا به پنهنجن ڏکن سورن تڪليفن کي ويچاريءَ (سسئي) تي وحهن.
- پنهنجي آرِتِ (سامونڊري وائي ٢/٢)= پنهنجي آتڻ تي، پنهنجي گهر ۾.
- پنهنجي ياڻِ (مارئي ٢١/١)= پنهنجي ياڻ تي، پنهنجي مل جي ياڻ تي، پنهنجي ماڳ تي.
- پَنِهنجي لُوءِ ۾ (حسيني ١٦/١١)= سندس پنهنجي شهر ۾.

● پُنهون= هوت بلوچ سردار جو نالو (جيڪو سسئي تي عاشق ٿيو).
- پُنهون ٿِيس پَالِهين (آبري ٤/٣)= آءٌ پاڻ پنهون ٿي پيس.
- پُنهُون پريشان، بَرِ بَرِ! نڪر خانُ نه مانُ (حسيني ٥/وائي-١) = پنهون هُتي (جتي کيس کنيو ٿا وڃن) پريشان! اُتي هو پين جي وس: بس، نڪو هو خان نه نڪو سندس مان!
- پُنهون پَسُ (آبري ١٤/١)= پنهونءَ کي ڏس.
- پُنهونءَ پوءِ (حسيني ١٦/١١)= پُنهون پري.
- پُنهونءَ پيرَانِدي (حسيني ٩/١١)= پنهونءَ جي پيراندي ۾ (آءٌ مران ته مون کي اتين دفن ڪن جو منهنجي قبر پنهونءَ جي قبر جي پيرن کان ٿئي).
- پُنهونءَ سِين پِيَاءِ (ڪوهياري ١/١١)= پنهونءَ سان تنهنجو ناتو رشتو ٿيو، پاند اٽڪيو.
- پنهونءَ سِين پيچُ (آبري ٣/١٣)= تنهنجو پنهونءَ سان پريت جو پيچ پيو، محبت جو وَر پيو.
- پُنهونءَ کي پيئي، رُنّدي ڪيرِ رَتَ ڦُڙا (حسيني ٢/١١) =هاڻي پنهونءَ لاءِ ڪير رت رُنّدي! (جڏهن سچي محبت ۽ سچائي ختم ٿي وئي: دِلي ڏک باقي نه رهيو ۽ رڳو رسمي ڏک رياءِ وارو رهجي ويو).

● پَنُّن، پَنءِ =اصل، بنياد، اشارو، اهڃاڻ، ٿورو ڏرو.
- منجهان پَنَّءَ پروڙ (آبري ٧/١٣)= اشاري مان صحيح ڪر، ٿوري مان سڃاڻ.

● پِني = بُڪي (تنگ واري).
- پِنيءَ هيٺ (سنهڻي ٤/٨)= ايترو ٿورو ۽ ننڍو پاڻي جيڪو پِنيءَ کان هيٺ بيهي.

● پَنِيرُ = آڪڙي مثل هڪ بُوٽي جا گل (ٻج وارا) ڦُل يا ڦوٽا، ڪَپُرٽي.
- پاٽَرَ جو پَنِيرُ (مارئي وائي ١/٢، ١/١٠)= پاٽر جي علائقي جو پنير، منهنجي وطن جو پنير.

● پَنِيُون مُون پَسَن (آسا ٣/١٨)/= مانَ سڄڻ سان منهنجيُون اميدون پوريون ٿينديون ڏسن.

● پُڻ ٿو (سامونڊري ٣/٢٤)= وڃي ٿو.
- پُڻ ٿو سفر سنبهي (سامونڊري ٣/٢٤)= وڃي ٿو سفر جي سنبت ڪري، سفر تي وڃي.

● پُٽڻ = نپوڙڻ، نپوڙي ڇڏڻ، تُنگ تنگ ڪري ڇڏڻ، هيڻو ۽ بي حال ڪرڻ.
- پُٽي نَه پَارو (رپ ٢/١٨)= سخت سيءَ به نه هيڻو ڪري، نه بي حال ڪري.

● پَڱي = خاڪ، مٽي پيرن جي خاڪ.
ـ پَڱيءِ تان نہ پَڙي (آبري ٧/١٠)= پيرن جي خاڪ جي مٽ نہ ٿئي.
ـ ڪنائون پاڻ پَڱي (ڪاهوڙي ٢/١٢)= پاڻ پَڱي ڪنائون، پاڻ کي مٽيءَ ميرَ سان برابر ڇڏيائون، پاڻ کي مٽي ڪري ڇڏيائون.
ـ پيئي جَنِ پَڱي (ڪاهوڙي ٢/٣)= جن تي دَزَ مٽي پئي.
ـ پَڱي پوءِ مَ پرينءَ تي (ديسي ١/٢١)= سنهڙي دَزَ (مٽي) بہ محبوب تي نہ پوي.
ـ سَندِي پيرَ پَڱي (سامونڊي وائي ١/٤، حسيني ٥/وائي-٢) = پيرن جي خاڪ.
● پوازا ڪرڻ= زور سان پوڻ، لڳڻ (واءَ جو، سيءَ جو).
ـ پَوازا ڪَري (رامڪلي ٤/١١)= لهي ۽ لڳي، زور سان لڳي.
● پوتَ = پَلاند.
ـ چارئي چُنيءَ پوتَ (رپ ٣/١١)= چُنيءَ جا چارئي پلاند.
● پُوتِ (ڪارايل ٢/٥)= ڪوڙا مٺيا، مڻڪا (موتي نہ).
● پوتِ = ڏُرَ = (ڪپڙي جو)= ٽڪر ٽڪر.
ـ پاٿان تِيسِ پوتِ (رپ وائي ١/١)= ويتر آءٌ ٽڪرا ٿيس.
● پوتو = ('پوئجڻ' مان ماضي) پوئجي ويو (سَرَ ۾ مرتين جو پوئجڻ، ڌاڳي ۾ پوئجي وڃڻ).
ـ پار وَڃي پوتو (سنهڻي ١/١٥)= درياءَ جي ٻئي پار وڃي (منهنجو من ميهارن سان) پوئجي ويو.
ـ پوتَا رَهيا (رامڪلي ٧/١٤)= ڳنڍيا رهيا، مَحو رهيا.
● پوتِيو (واحد)، پوتڙيا (جمع)= پتل يا ٻئي ڌاتوءَ جو ٿانءُ پاڻي لاءِ، جنهن جي مٿان ڪپڙو سبيل (مارواڙ ۾ 'پوتِريو').

ـ پاڻي پوتڙين ۾ (ڪاهوڙي ٢/١٣)= پوتڙيا تن ۾ پاڻي پريل.
● پوڄَ = گهٽو، گهٽا، جهجها، جام.
ـ پوڄَ مَيي کي پاءِ (ڪنيات ٣/١٤)= اٺ (ميي) کي گهٽيون (ايلاچيون) ڏي، ان جي کائڻ لاءِ، وجهہ.
ـ پوڄَ پيارِج پَهِيَڙا (يمن ٦/٣٢)= واتهڙن کي گهٽو پيارج، پياري ڌُو ڪرائج.
ـ پَچي پوڄ پِيَلِ (ڪنيات ٥/٨)=گهڻا ميرا پچي پيالس.
ـ پِرينِ پوڄَ پيارِئو (يمن ٥/ وائي-١)= محبوبن گهٽو پياريو، پياري ڌُو ڪرايو.
ـ پَاڻي پوڄُ پَٽَن ۾ (مارئي ٨/٢) = پَٽَن ۾ گهٽو پاڻي.
● پُوڄڻ = پرستش ڪرڻ، بندگي ڪرڻ.
ـ پُوڄا ڪارِ مَ پاڻ کي (رامڪلي ٢/٢٦)= پنهنجي پوڄا نہ ڪراءِ.
ـ پُوڄِنَو پُوڄِنِ (يمن ٥/١٧)/= تون مسلسل طور پرستش ڪرين، پوڄين.
ـ سَيَڪا پريان ڪُون پُوڄي (ڪليان ٢/وائي)= سيڪا پنهنجن پرين کي ٿي محبت سان مڃي، پيارو سمجهي پرستش ڪري.
● پُوڃاڙي = ڏينهن جو پوين پاڳو، پوين پَهَر.
ـ پُوڃاڙيءَ پَٽَن تي (سارنگ ٣/١٤)= پوئين پَهر پٽن تي.
● پُوڃُ، پُڃُ= ڪپڙي جو پاند، ڪپڙي جو ٽڪر، ڪپڙو.
ـ هوتُ نہ چُنيءَ پوڃُ (حسيني ٧/١٤)= منهنجو محبوب پوتيءَ جو پاند ڪونهي.
● پوڇو= ميرو ڪوجهو.
ـ پوڇي مُنهِ (مارئي ٤/٩)= پوڇي مُنهن سان،

ڪوجھي منھن سان.

● پور= ڇاپي جو نقش (ڪاٺ ۾ ڪوريل، جيڪو مُھر وانگر ڪپڙي تي ھڻجي ته ٻڙائين نڪري).

ــ پنھون ڪِنائُون پورُ (حسيني ٣/١)= [سندن ڪاميابي انھيءَ ۾ ھُئي جو) پُنھونءَ کي نقش ڪٿائون.

● پُورُ= مينھن جي سڱَ وارو ونگ، گھيٽي جي سڱَ وارو وراڪو.

ــ پُورين پانڌَ ٿمَنِ (ڏھر ٤/٧)= انھن (مينھين) جي سڱن تان پاڻي پيو ٿمي، سڱن جا پلسا پيا ٿمن.

ــ جيئن مينھن ڪُنڍيءَ پُورُ (ٻرو ٤/٨)= جھڙيءَ طرح ڪُنڍي مينھن جي سڱَ جو گول وراڪو آھي.

● پُورُ= پَريل ٻيڙيءَ جي روانگي، ٻيڙيءَ جو پار وڃڻ لاءِ وارو، گھمرو

ــ جي وِئا پھرين پور (سامونڊي ٤/١)= جيڪي ٻيڙيءَ جي پھرين روانگيءَ ۾ چڙھيا، ٻيڙيءَ جي پھرئين گھمري ۾ روانا ٿيا.

● پُورُ= ڪنھن خيال جو پيرجي اچڻ، ڪنھن خيال جو دماغ تي چڙھڻ، اوتار چڙھڻ، غمن جا اوتار، ڏکوئيندڙ ويچار.

ــ پَريتَ پھري پُورَ (آبري ٤/٢٣)= سسئي (پريت) پھرئين خيال ۾.

ــ پيغامَنَ جا پُورَ (رامڪلي ٤/٢)= نياپن وارا پَھَ ۽ خيال.

ــ پُونِ ڏيھاڙِي پُورَ (سامونڊي ٤/٢)= روزانو خيال چڙھن، غمن جا اوتار چڙھن.

ــ پَٺي اَچَنِ پُورَ (ديسي ٣/١٤، ڪوھياري ٥/١٠) = جيڪا ھيٺي تي پٺي آھي تنھن کي پيا غمن جا پور پون، ھيٺيءَ تي پيا ڏکن جا اوتار چڙھن.

ــ پُورَنَ پَالِيَاسِ (حسيني ١٢/١٣)= ڳِتين مون کي پاليو، مون کي نپائي وڏو ڪيو.

● پُورُ= پورو پريل وھڪرو.

ــ پَنِيھَلَ تو ۾ پُورُ اڳيون ناھي آب جو (ڏھر ٢/١١) = اي پَنِيھَل جا ٻورا، اي پنيھل درياء! تو ۾ (اڳيون) پريل وھڪرو (ناھي) پاڻي جو.

● پُورھٽڻ = ٻن سانھن گھيٽن جو وڙھڻ وقت پوئتي ھٽي، پري کان ڊوڙي چوٽ ڪري ٽڪرون ھٽڻ.

ــ پُورَھَٽي (راڻو ٣/٦)= زوراٿا ٽڪر ھٽي، مونتمار ٽڪرون ھٽي.

● پُورا ٿيا= ختم ٿيا، مري ويا، مُئا.

ــ سي پِھرئينَ سين پُورا ٿيا (يمن ٣/١٦، ٣/٢١)= اھي پھرئين ڏک لڳڻ سان مري ويا.

● پُورَبُ= ١. پورب ديس (جيڪو منھنجوءِ منھنجي پرين جو ديس ٢. پورب راڳ.

ــ پُورَبَ مارِيِيَاسِ (پورب ١/١)= ١- مون کي پنھنجي وطن پورب جي سڪ بيحال ڪيو آھي. ٢- مون کي پورب جي راڳ جي اثر بيحال ڪيو آھي.

ــ پُورَبِ ٿِينَدِي پَڌَرِي (رامڪلي ٦/٢٦)= پورب ۾ پڌري ٿيندي، ظاھر ٿيندي.

ــ پُورَبَ پُورِيَائُون (پورب ١/١٢)= پورب جو رُخ ڪري اوڏاھين ھليا.

ــ پُورَبِ ڪَنيو نَه پاڻ سين (رامڪلي ٣/٢)= پورب ڏانھن ويندي پاڻ سان نه کنيو.

ــ پُورَبَ وِئا پيھي (پورب ١/٧)= ھو وڃي پورب ديس ۾ پھتا.

- پُورَب وِينديَم (رامڪلي ١/٨)= پورب ڏي هليا وينديس.

● پُورَڻ = پنڌ ۾ هلڻ، پنڌ جو قصد ڪرڻ، ارادو پڪو ڪري رُخ وٺي تڪو هلڻ.

- پُڇيوءِ تان پُورِ (حسيني ٧/٢)= تو پڇا ڪئي آهي ته پوءِ پنڌ ۾ هل. (انهن جي پنيان) رواني ٿيءُ.

- پُوريائُون پُورَبَ ڏي (پورب ٣/١)= هليا 'پورب' (ملڪ) ڏانهن.

- پُورِ اُبتي وَڳُ (سنهڙي ١٣/٨)= اُبتي پُور ۾ هل، اوياري وهڪري ۾ هَل، اُبتي رخ ڏي تَرُ.

- پُورِينديَسِ پُنهونءَ ڏي (آبري ١٠/٩)=پنهون ڏي هلنديس.

- پُورِينديسِ پَارَ مَٿي (سنهڙي والي ٣/١، ١٣/١٠)= رخ رکي دريا جي ٻئي پار وڃڻ لاءِ ترنديس.

● پُورڻ =بند ڪرڻ، ڦٽن زخمن جو رت بند ڪرڻ، ڦٽ ميڻي چڙهڻ، ڇُٽائي ڇڏڻ.

- سي پِرينءَ ڳنڍِجي پُوريا (حسيني ٢٣/٥)= سي (ڦٽ) محبوب ملڻ سان ميڻي چڙهيا.

- پُوري مِڙَهه مُهَيَس (رامڪلي ١٩/٣)= وڏا جوڳي آسڻ ۾ مڙهيون پُوري، بند ڪري.

- پُورِئا دَرَ (پرياتي ٥/١)= پُوريل دروازا، جيڪي در اندران بند هوندا آهن. (جن تي بيهي منگتا ڏان وٺڻ لاءِ صدائون ۽ ساراهون ڪن).

● پُورو رَهِجُ (رامڪلي ١٤/٢)= هر ڳالهه ۽ هر حال ۾ امر کي پوري ڪرڻ وارو ٿيءُ.

- پُورو نَہ ٿِئي (يمن ٧/٣)= پورو نشان تي نه لڳي، پورو اثر نه ڪري.

● پورهَتِ جو (اليلان ٥/٢)= ڪَتڻ واريءَ (ڪونرو) جو.

● پُورَڻُ =ٻيڙي هاڪارڻ، هلائڻ، ڪنهن ماڳ ڏانهن هلڻ.

- اُتِ پُورَڻ وارو پاڻ ڏٺي (سري راڳ ٨/٣)= ات (وڏي سمنڊ ۾) ٻيڙي هلائڻ ۽ بچائڻ وارو ڏٺي پاڻ آهي.

- اوڙنان انگريزيءَ پُورِئو (سامونڊي ٢١/١) = هن اوڙئين طرف کان انگريزن پنهنجو ٻيڙو هلايو.

- پُورِينديَم پَرَڏيهہ (سامونڊي ٣/٢)= هو ٻيڙيون هاڪاري ٻئي ڏيهه ڏي هليا ويندي.

- پُورِيندي هُنَ پارَ ڏي (سري راڳ ١٧/٣)= هن ٻئي پار ڏي ٻيڙيون هاڪاريندي ويندي.

- ناريُون پُوري ناڪُئا (سامونڊي ٥/٢)= ناڪئا (سمنڊ جي) نارين جو رخ رکي روانا ٿيندا.

- پُوري تان نہ پَري (آبري ١٨/١)= وڏو پنڌ ڪري ته به (پنهونءَ جي محبت ۾) برابر نه ٿئي.

● پُوري = گهرج جي پورائي.

- پُوري نہ ٿِئي (ڪاپائتي ٨/٢) = پوري نٿي ٿئي، پورت نٿي ٿئي، پوري نٿي پئي.

- ٻنهِينءَ جي پُورِي (ڪلياڻ ١/٥) = ٻنهينءَ جي پورائي.

● پُورِي = پَڪي.

- پِرتِ جَنِ پُورِي (يمن ٢٢/١)= جن جي محبت پوري پڪي.

● پُوري پَئي رَهُ (رامڪلي ٣٢/٢)= اکيون ٻوٽي (اندر ۾ سوچ لاءِ) پيو هج.

● پوريُون = خال واريون، اندران خالي.

- هي جي مَنجهان پوريُون (بلاول ٩/٢)= هي جيڪي اندران خالي آهن.

● پُوريُون پَاتيُون پَاڻَ ۾ (آسا ٢٩/٢)= پاڻ ۾ پوريون ڪري ڇڏيون. پاڻ ۾ پوريون جو تون ڏنائون.

● پُولَڙِيَنِ ۾ (مارئي ٨/٢٥)= ٻڪرين جي ڦولڙين ۾.

● پَوَن= واءُ.

ـ پَوَن نَہ ڏِين پَٺِ (رامڪلي ١٢/٤)= پُنيرا نہ ٿين (سيءَ کان بچڻ جي ڪوشش نہ ڪن، پر هميشه اتر جي واءُ کي سامهون ٿي ويهن).

● پُونِ = پَوَنِ، لهَن، ڪِرن، ويهن.

ـ اَپِـنو اڇنو پُونِ (بروو ٢٠/٢)= مٿان پکي اڏامندا اڏامندا اچي لهن.

ـ ٻِيءَ پَرِ ڪَنهِ نـ پُونِ (ڪلياڻ ٧/٤)= ٻي ڪنهن بہ ريت (مقبول) نہ پون.

ـ پُونِ ڏِيهاڙِي پُورَ (سامونڊي ٢/٤)= روزانو پُور پَوَن.

ـ پُونداَ ڪِينَ (معذور ٥/١)= مٿان پرندا ڪين، حملو ڪري ڏاڙهيندا ڪين.

ـ پُوندو منجهان پِرتِپرو (راڻو ١٥/٧)= پرت مان توکي پروَ (پتو) پوندو.

ـ هَندِ هَندِ پُوندي هاڪَ (يمن ٣٢/٦)= هر هنڌ، هاڪ پنجي ويندي، عام مشهوري ٿي ويندي.

ـ پُونديس شَالَ پيرَ تي (آبري ٢٤/٤)= شال پنهون جي قافلي واري پير يا پيري مٿان وڃي پونديس، ان پيري واري واٽ تي وڃي پهچنديس.

● پُونجِيارا = پونجيءَ وارا، مُوڙيءَ وارا.

ـ پُونَجِيارا پُرَ ٿئين (سري راڳ ٧/١)= تہ اي وڏي پُونجيءَ وارا سيٺ، تون جيڪر ٻاپي وڃين.

ـ تَڙَ پُونجارا (سامونڊي ١٨/٤) = تڙ جي پونجي وارا، بندر جي تڙ تي پونجي وارا، بندر جا سوداگر ۽ واپاري.

● پُونڙا (ڪارايل ١٧/١)= پاڻيءَ جا ڪارڙا سنهڙا جيت.

پونئين = تون پوين.

ـ وِيندهِين پُونِئين وَرِ (معذور ٨/٤)= ويندينئي سان ان وَرَ ۾ پوين (جيڪو حضور تائين پهچائي).

ـ ياد پُونِئي جيڪي (مارئي ١٧/٩)= جيڪي توکي ياد پون.

● پَوَڻ = ڪنهن سوچ ۾ پوڻ، ڪنهن فڪر ڳڻتي، يا خيال ۾ پوڻ.

ـ پَئي پَرَاهين پُور (آبري ٣/٧)= پري (وڃڻ) واري خيال ۾ پئي.

● پوڻ = پيو هجڻ، رکيو هجڻ.

ـ پئي پُراڻو نہ ٿئي (ڪوهياري ٨/٣)= رکيي پُراڻو نہ ٿئي. وقت گذرڻ سان پراڻو نہ ٿيندو.

● پَوَڻ = خطا ٿيڻ.

ـ مون کان تان پَئي (ليلان ١٨/٢)= مون کان تہ خطا ٿي.

● پَوَڻ = داخل ٿيڻ، هلڻ (پنڌ ۾) گهڙڻ، اندر ڪرڻ، منجهہ پوڻ.

ـ پئو اوسِيڙي اَنگُ (راڻو ٩/٥)= انگ اوسيڙي ۾ پئو، بدن سور سختي ۾ پيو.

● پَوڻ= پٽ تي پوڻ، فڪر ۾ پوڻ، ڪرڻ.

ـ تنهِ ۾ پاڻ پَئي (آسا ١٦/٢)= ان جي اندر پاڻ ڪري.

ـ پَوَڻ ڪَارَڻ پِرِينءَ جي (آسا ١٦/٢)= محبوب جي آن ۾ اندر ڪرڻ خاطر.

● پُرٽَڻ= پيلڻ، پيرن هيٺان لتاڙڻ، ميجايا.

ـ سي پَٽَ ڪنهِ نہ پرٽيا (بلاول ١٠/٢)= اهي ملڪ پٽي ڪنهن نہ لتاڙيا (ميجايا).

● پوه = پوئتي.

ـ پَرَهَڻَ چَڏي پوه (معذور ٢٣/٢)= لباس پائڻ پوئتي ڦٽو ڪري.

- پوءِ وِڇھنڊِڙي (رامڪلي ١/وائي)= پوئتي ڪرڻ واري.

● پوءِ= پوي.

- پوءِ پَٺاندَر هيٺرو (ديسي ١/١٨)= هيٺرو نقصان پوندو، پڇاڻندو هيءُ ٿيندو، آخر نتيجو هيٺرو ٿيندو.

- ڪاٿ ته پوءِ قَبولَ ۾ (ڪلياڻ ٥/٢٣)= سرور ته قبوليت ۾ پوي، قبول پوي.

- پَڪَنِ پوءِ پَچارَ (ڪاموڏ ٤/١٢)= جھوپڙن (پکن) ۾ ڳالھ هلي.

- پوءِ پَچارَ (سنھٽي ٧/١٢)= پچار پوي، ڳالا هلي.

- پوءِ نھارَ (سنھٽي ٧/١٢)= نھار پوي، ڏسڻ ۽ انتظار ڪرڻ ٿئي.

- پَوءِ مَ مَاڪَ (حسيني ٦/١٢)= مَاڪَ نه پوي (مَاڪَ اُن کي هلڻ ۾ ڏکي آهي، ماڪ پوندي ته پٽن تي پير ترڪندا).

- پوئي پَٽِ (سورٺ ٤/٣)= خيرات وٺڻ واري ٿانءِ ۾ پوي. (ٿالھ ۾ پوي، وڏي پيالي ۾ پوي).

- متان پوئِمِ پرينءَ سين (حسيني ٥/٢١)= متان مون کي جواب ڏيڻو پوي.

- پوئم ڪاڻ (مارئي ٤/١٨) = ڪاڻ پويم، ڪاڻياري ٿيان، ميار دار ٿيان.

- مَرجان پوئيمِ مُنهَ ۾ (حسيني ٥/وائي-٢) = پيل ته منهن ۾ پويم.

● پويان (ڪلياڻ ٥/٢٣)= جيڪي قطار ۾ پوئتي بيٺل آهن.

پويو پَاتَائون (رامڪلي ٤/١٢، ٤/٢١)= سگين جي سوراخن مان پوئي (لنگهائي) پاتائون.

پَهُ =١- خيال، ارادو. ٢- پھو= واٽ، گس.

- اِنھين پَھ پٺا (ڪلياڻ ١/١٠)= ان واٽ ٿيا، ان خيال ۾ (پيا پيا سڀ خيال ڇڏي) فقط ان خيال ۽ عقيدي تي قائم رهيا، فقط اهائي واٽ وٺي هليا.

- پَھ پارسيون (ديسي ٢/٢)= ڪي راز وارا خيال ۽ (پارسي يا بلوچڪيءَ ۾) راز واريون ڳالهيون.

- پَھُ پَروڙِ (آبري ٣/١١)= پتو ڪڍ، پار سڃاڻ.

- پَھُ پَروڙڻ اُنَ جو (رامڪلي ٥/٢٦)= انھن جي خيال کي سمجھڻ ۽ صحيح ڪرڻ. ٢. انھن جي خيال کي سمجھڻ.

- پَھُ پئونِ (راڻو ٧/٩) = ڪو پور پئون، ڏسو جو انھن کي ڪو خيال آيو.

- پَتنگنِ پَھُ ڪري (ڪلياڻ ٤/٣٧)= پتنگن پڪو ارادو ڪري.

- پارهيڙي پَھُ ڪَري (ڪارايل ١/٨)= شڪار وارن پَھُ پچائي، رٿ ڪري.

● پھُ جَھنگِ (آبري ٨/١٣)= جھنگ ۾ گھڙ (پنھونءَ کي ڳولڻ لاءِ).

- پھين جي پاتارِ (سنھٽي وائي ٦/١)= جي ترون اونهي عميق پاڻيءَ جي تَرَ تائين وڃين، اُنھين اوڙاهه ۾ گھڙين.

● پَھاڪو = ڏس پتو.

- پُڇنديَس پاڻُ پَھاڪو (آبري ٥/وائي-٢)= آءٌ پاڻ پار پتو پڇنديس.

● پَھاڳُ = رضامندي، پيار وارو پرچاءُ.

- تان پرين پَھاڳُ ئي نه ڪَري (اليلان ٢/٣)= ته به محبوب رضامندي نه ڏيکاري، پرچاءُ ئي نه ڪري.

● پَھاڻُ= پاهاڻُ، پاهَڻُ، پٿر، معدني پٿر جنهن مان ڌاتو نڪري.

- پَچائي پَھَائُ (يمن ۴/١١)= پاھڻ کي پچائي، پاري.
● پَھائِڻُ = پرچائڻ.
- رُنا پِرين پَھائِيَان (کنيات ٢/١٨)= رسي ويل محبوبَ مچايان، پرچايان.
- پِنھون پَھَايان (آبري ٨/٢)= پنھونءَ کي مچايان، راضي ڪريان، پرچايان.
- پَھَائِيندِيَس پِنھونءَ کي (ڪوھياري ٢/وائي) =پنھنجي پنھونءَ کي راضي ڪنديس، پرچائيندس.
● پَھَت = رسمَ، ريَت، پَر، پُوئُ، نِينھَ، لاڳ، مان.
- پَھَتِ جَنِي جي پَرِ (يمن ٦/٧، ڪلمروڌ ٢/١٧)= جيڪي ايندڙن کي محبت مانُ ڏين.
● پُھتي رِءِ پھاڙ ۾ (ديسي ٢/٨)= جبل ۾ پھچڻ بنا، پھچڻ کان اڳ.
● پَھَجَ = پرچاءِ، ملي ھڪ ٿيڻ.
- پِنھونءَ سانُ پَھَجَ (معذور ۴/٢)= پنھونءَ سان ملي ھڪ ٿيءُ.
● پُھچڻُ= اچي وڃڻ، وقت ۾ منزل تي اچي وڃڻ.
- پُھچَڻ پارِينداءِ (رامڪلي ٢/٢١)= اُھي پھچڻ ساڻ پوري ڪنداءِ (مراد).
● پَھَرَ = جتي ڪو ماڻھو ھجي، وَسِين، وَسَندي.
- پَھَرَ نہ پِنِيائُون (رامڪلي ۵/٢)= وسين وسنديءَ ۾ ھو پنڻ وارا ناھن، ماڻھن کان نہ گھريائون.
- پَھَرَ نہ پُڇَنِ ڪاپَڙِي (رامڪلي ۵/١٦)= وڏا فقير (پنھنجي غرض لاءِ) ماڻھن جي پڇا نہ ڪن، ڪنھن جا محتاج نہ ٿين.
- پَسِي پَھَرَ پِنھونءَ جي (حسيني ١٢/١)= پنھونءَ جو ڪو ماڻھو ڏسي.
● پَھَرَ = ڏينھن جو چوٿون حصو.
- پَھَرَ ڏِينھان پوءِ (راڻو ١/۵)= ڏينھن جي ھڪ پھر گذرڻ کان پوءِ.
● پَھَرَڻ = ڪپڙا پائڻ، پوشاڪ ڍڪڻ، ٻاھر نڪرڻ ۾ ھلڻ.
- پَھِرَيَا پَسُ (پرڀاتي ١/٩)= پوشاڪون پھرايل ڏس.
● پِھرو = پَھرو، پھريون.
- جَنھ جو پِھرو پُورو نہ ٿِئي (يمن ٣/٧)= جنھن جو پھريون (تير) پورو نہ لڳي.
- پِھرِيُو پاڻُو (آبري ٢/٧)= پَھرين ٿي منزل.
- پَھرِئُو چَرَنِ پَنَ (مارئي ٢/١۴) = ميدانن چراگاھن تي پڪڙي پن چرن، گاھہ چرن.
- پھرئين دَسِ (ليلان ٣/٩)= پھرئين دس ۾، پھرين سنبت ۾ (دھل جي ھڪ وڄت جو نالو. 'دس' شاديءَ ۾ وڄندو: 'دھل جو پھريون دس'، ٻيو دس...)
- پَھرِئين سِين (يمن ٢/٢١)= پھرئين تير سان، پھرئين ڌڪ سان.
● پَھَرِي = پَڪڙي، ھَلِي چَلِي.
- پَھَرِي پَتِنِسان (سارنگ ۴/٩)=پَٽن تي نڪري ھَلِي، پڪڙي.
- پَھِرِي ڪنا پَٽَنِ ۾ وڃن وَڏاڻا (مارئي ١١/٦)= ڪنوئين ظاھر ٿي چوڏاري چمڪي ملڪن (پٽن) تي تجلا ڪيا.
● پِھرين= سڀ کان پھريائين، اول ۾ اول.
- پِھرين وِڃائِڻُ پاڻُ (ڪلياڻ ٢/١٩)= اول پنھنجو پاڻ کي وڃائڻ.
- پِھرين ڪاتي پاءِ (ڪلياڻ ۵/١٧)= پھريائين

كاتي وِڄُهه (۽ كاتِ).

ـ ڀِرِيِڻءَ ڳُهورَ (راڻو ٣/٦)= ڀرين تكي نظر مان.

● ڀَرِيُن = پكڙي پيون.

ـ ڀَرِيُون مٿي پَٽَ (كنيات ٢/١٩)= پَٽ تي پكڙي پيون.

● ڀَهَسَ = اڳ ۾، اڳواٽ.

ـ ڀُڄي تِنهان ڀَهَسَ (راڻو ٩/١٧)= تنهن كان اڳواٽ اتي ڀڄي.

ـ ڀَهسِ پِريان جو پُورُ (سنهڻي ٩/١) = ڀرينءَ سَٽ پرين جو خيال.

ـ ڀَهسِ پِريان جي پُورِ (مارئي وائي ٧/١)= ڀهريائين پرينءَ جي پورَ ۾، محبوب جي خيال ۾.

ـ ڀَهسِ ڀَكيءَ جِنَن پوءِ (راڻو ٦/٨)= ڀهرينءَ سَٽَ (مارينديون) ڀكيءَ وانگر اڃي مٿان سٽكو كري.

● ڀَهَنا = پرتا، راضي ٿيا، هڪ ٿيا.

ـ بيئي ڀَهَنا پاڻَ ۾ (كاموڏي ٣/١٠)= ٻئي پاڻ ۾ متفق ٿيا، ملي هڪ ٿيا.

● ڀَهنوارَن ڀَهي (مارئي ٨/٢٤)= ڀهنوارن جو ڀهي، پنهوارن جو قاصد.

ـ ڀَهنوارِن پابوهيو (مارئي ٦/٤)= پنهوار سرها ٿيا.

ـ ڀَهنوارَن جا (مارئي ٩/١٧)= جيكي ڀهنوار (ماروئڙن) لاءِ آهن.

ـ ڀَهنوارِن پَنڌُ (مارئي ١٠/١) = ماروئڙن جو گس، پنڌ پيچرو.

● ڀَهڻ = پاهڻ، پهاڙ، جبل.

ـ ڀَهڻ تَني ڀَٽَ ٿيي (معذور ١/١)= جبل ۽ پهاڙ تن لاءِ ميدان ٿئي.

ـ ڀَهڻِن پير پَئو (حسيني ١/٥)= پير اڃي ڀهڻن ۾ پيو، پٿرن ۽ ڀهڻن واري وات ۾ پيو.

ـ ڀَهڻِن منجهه ڀِهي (آبري ٩/١٢)= ٽكرن منجهه گهڙي.

● ڀَهڻ = كنهن كي ڳالهه سجهائڻ، كنهن سان كا خاص راز واري ڳالهه كرڻ، كنهن سان دل جو حال اورڻ.

ـ پِرِيان سين ڀَهكار (كلياڻ ٢/٢) = پرين سان حال پيش كنديون راز اورينديون محبوب جي قرب ۽ رضا واري منزل تي پنهنجي دل جو راز بيان كنديون.

ـ ڀَهي پُڇياٿون (آسا ٧/٢١)=سرچي پيار سان پڇياٿون.

● ڀهٺو= پرچاءُ، رضامندو.

ـ ڀَهٺي ڏَارَان پيءُ (آسا ٦/١٦)= محبوب جي (پنهه =محبوب) راضپي (ڀهٺي) كان سواءِ.

● ڀَهو = كپاهه جو ٻڙو

ـ ڀَهو پٽ كِريوسِ (آبري ٨/١٢)= (كتڻ وقت) سندس ڀهو پٽ تي كِريو، هٿ وارو ڀهو پٽ. تي كري پيس (پر ڀهي وارو هٿ اُتي ئي مٿي رهيو).

ـ ڀَهو پَٽِ هَنيو (بروو ٢/١٤)= كپهه جو ٻڙو پَٽ تي ڦٽو كيو.

● ڀَهُون = ٻكريون.

ـ پِيارِين ڀَهُون (مارئي ٨/١٤)= ٻكريون پيارين، ٻكرين كي پاڻي پيارين.

● ڀَهي = كپهه جي پُوڻي (جيكا هڪ هٿ ۾ جهلجي ۽ جنهن جي چوٽيءَ مان تند وَٽجي نكري).

ـ تَنِ هَٿان ڀَهي نه ڇِڏي (كاپائتي ١/٣)= تن هٿ مان ڀهي نه كيرائي.

ـ ڀَهي ڀِڃياٿون (كاپائتي ٢/١٨)= كپه جي چڳ ذرا ٻوندا كري صاف كياٿون.

● ڀَهيڙا = جيكي ڀَهو (پيچرو، وات) ونئي هلن،

پانڌي، راه مسافر، لنگهندڙ.

- پوجَ پيارِجَ پَهِيڙا (يمن ٦/٣٢)= واٽهڙن پانڌين کي پڌ ڪري پيارج.

● پَهِي = قاصد، پانڌي، واٽهڙو، ايندا ويندا.

- آيو پَهِي پَرئان ٿي (راڻو وائي ٢/١)= قاصد پَرئين طرفان آيو.

- پَهِي پين (بلاول ١/١)= واٽهڙو بہ پيا پين (پاڻي، کير).

- نہ پَهِي نہ پانڌِي ڪو (آبري ٤/١٧)= نہ ڪو قاصد، نہ ڪو واٽهڙو.

- جَنِ ٿي پَهِي پيارِئا (ڏهر ٤/١٤)= جن واٽ ويندڙ مسافرن کي ٿي پياريو.

- پُڇايو پُڇان پَهِي (راڻو ٥/٩، ٨/١٧)= ايندا ويندا پانڌي ڳولي پئي پڇان.

- پُڇِين ڪوہ پَهِي (آبري ٣/٣)= واٽ ويندڙن کان ڇو ٿي پڇين.

- پَهِي پهنوارَنِ جو (مارئي وائي ٦/١)= ماروئڙن جو قاصد، انهن جو نياپو آڻيندڙ.

- پَهِي سُکَ! (مارئي ٢/٣)= (محاورو) شال قاصد سکيو هجي! شال قاصد سکيو هجين! اي قاصد پيو سڀ سک ۽ خير آهي!

پَهِي = ماڳ جو نالو.

- ڏيني پَهِيءَ پاسو (سارنگ ٤/١١)= پَهِيءَ جو پلو ڏيئي.

● پَهِي = بلڪل گهٽي چڙهي رهہ، يا پيو ڪو پاڻيٺ. چوندا پَهِي پاڪي. (پاڻنجي ٿو تہ هن کان اڳ واري سٽ جنهن ۾ ڪنهن شيءِ جو ذڪر آهي سا رهجي وئي آهي). ٻي پڙهڻي 'پَهيون پري' جنهن ۾ 'پَهِي' کي ٿانءُ ڪري سمجهيو ويو آهي.

- پيان شال پَهيون ڪَري (مارئي ١١/١٢)= چڙهي رهہ ڪري شال پيان.

● پَهِيون (ڪاپائتي وائي ١/١)= (واحد. پَهِي) ڪپهہ جون ڇڳون، پوڻيون.

● پِنَا = ڪِريا، ڏريا.

- پِنا نہ پَسِين پَٽِ (ڪلياڻ ٥/٢٣)= پٽ تي پيا نہ تو ڏسين، زمين تي ڪريل نٿو ڏسين!

- پِنَا آهن پَٽَ ۾ (يمن ١/٢٢)= پٽ ۾ ڪريا پيا آهن، وڏي تڪليف ۾ پيا آهن.

- پِنَا پَس زَمِينَ (يمن ٦/٢٤)= زمين تي پيل ڏس، زمين تي ڪريل ڏس.

● پِنَا= پوريان، پوڻتي.

- مَچُڻِ ٿِين پِنَا (حسني ٨/٧)= پوڻتان متان ٿين، متان پوڻتي پوين.

● پِنَاسِ = سندس پيءُ.

- پَسين جي پِنَاسِ (سنهڻي ٤/١٢)= تون جي سندس پيءُ ڏسين.

● پُنَان= پَوان.

- پيرين تنه پُنَان (مارئي ٢/١٠)= تنهن کي پيرين پوان.

- ماڳِنہ پُنَانِ مَرِي (سنهڻي ١١/٥)= ماڳنہ مَري پوان.

- پُنَان مَ پِرِيَنَئُون پاهِين (آسا ٣/وائي-١، سنهڻي ٢/٤) = (پرين سان گڏ هجان) پرين کان پوئتي نہ پنجي وڃان، پوئتي نہ ٿي وڃان.

● پِنَڙو= پيو.

- ڪو پَہُ پِنَڙو سَجَڻين (يمن ٣/وائي)= سڄڻن کي ڪو خيال دل تي چڙهيو.

● پِنَکو (ڪنيات ٣/١١)= پيءُ جو.

پنَل پلسو پٽ تان (يمن ١/٢١)= سندن جسم جو پٽ سان لڳل پلسو، جنهن پلسي تي هو پيل آهي.

پنڻ، پينڻ = پائي يا ڪو بيو پائيٽ وات مان پيٽ ۾ وجهڻ.

— پني شاهُ گداءِ (بلاول ١/١٠)= هرڪو پيو پئي، ننڍو وڏو پيو پئي.

— پنڻ جي وارا (يمن ٦/٢٥)= پنڻ واري مقرر وقت تي.

● پِتو = پيو، پهتو، رسيو، ٿيو.

— پِتو آهين (بروو ٢/٢٧)= ڪريو پيو آهين.

— ڪڏهن تان ڪوند پتو (ڪلياڻ ٢/٢)= ڪڏهن تان ڪوند پهتو.

— پتو پراٿو پوءِ (سري راڳ ٣/١٦)= جيڪو (ننڍڙو غوراب) جيئن پوءِ تيئن پراٿو ٿي ويو.

— پَئي (سري راڳ ١/١٧)= رکيي، گهٽي وقت تائين رکڻ سببان.

— پتو وِچ وَرهَنِ (ڏهر ١/١٢)= ورهين جي وِٿي پئي، ورهين لاءِ جدائي ٿي.

● پَئي = سِٽي، ليٽيل.

— پَئيءِ اُڃَنِ پُورَ (ديسي ٣/١٤)= سُتيءِ کي پُورَ پون، خيال چڙهن.

— پَئي مَرُ (يمن ٦/٢٦)= تون پٽ تي پاڻ هٽي مَرُ، پاڻ کي ماري پورو ڪر.

پياڪَ = شراب پيڻ جا هيراڪ.

— پياڪَنِ پتو (يمن ٦/١٩)= پياڪن کي قدر پتو، احساس ٿيو.

● پيءُ (سنهڻي ٤/١٥)= پيُ، پنَ، محبوب.

— وَڃ مَ پِيَہ پَري (حسيني ٤/وائي)= اي منهنجا پرين نہ وڃ.

— تُنهنجي پِيَہ پَچارَ (معذور ٧/وائي-١)= اي پرين تنهنجي پچار تنهنجي يادگيري.

— پِيَہ پَسايو پانهنجو (سارنگ ١/٤، ١/٨، ٤/٥) = پرين پنهنجو پاڻ پَسايو.

— پِيَہ جو پَسي آئيو (سنهڻي ٧/٢)= (منهنجو هنيون) پنهنجي محبوب جو (ماڳ) ڏسي آيو.

— ڳوري پِيَہ ساري (سارنگ ٢/٢)= سهاڳڻ پنهنجو پيتار سنيان سڪندڙ پنهنجو محب ياد ڪري.

— تنهنجيون پِيَ پَچارُونَ (آبري ١١/وائي-١)= اي پرين! تنهنجيون يادگيريون.

— پِي پَچارَ (رپ ٣/١٥)= پرينءَ جي سار، محبوب جي يادگيري.

— پِيَہ پِيَہ کَندي پَنڌُ ۾ (معذور ٧/٧)= پِيَ پِيَہ کندي پنڌ ۾ 'اي پرين! اي پرين! 'ڪري سڏيندي پنڌ ۾'.

● پِيادي (حسيني ٥/٩)= بنا سواريءَ جي پيرين پنڌ ڪندڙ پيدل.

● پِيَاڪَ = عادتي پيئندڙ وڏا ميخوار مَتارا.

— پياڪَنِ پتو (يمن ٦/١٩)= وڏن ميخوارن کي (قدر) پيو.

● پيَالُو (يمن ٦/٢٣)= جام، وٽي.

● پيتَم = پرين، محبوب.

— مون کي پيتمُ پيارئو (حسيني ١٢/وائي-٢)= مون کي محبوب پياريو.

— نَہ پُکو نَہ پيتَم (رپ ٣/١٢)= نہ مون وٽ جاءِ آهي

تہ نہ پرين آهي.

پيتو = پيچي ختم ٿي ويو.

ـ هِيءُ پيتو هُو آهِ ڪِين (يمن ٦/١٤) = هي پيچي ختم ٿي ويو هو پيو (شراب) آهي.

ـ پيتي جَنہ (يمن ٦/٨)= جنهن جي پيتي، جنهن جي پيٽ سان.

● پيٺو جمع پيٺا: مصدر "پيهڻ" مان ماضي مطلق، داخل ٿيو، اندر گهڙيو.

ـ تان پيٺو تنہ دَرِ (ڪاموڏ ٤/٥)= تہ ان در ڪان اندر گهڙيو، داخل ٿيو.

ـ چِلي پيٺي چَپَرين (آبري ٩/١٣)= سسني ڪَڏي جبلن ۾ ڪاهي پئي.

ـ پاٿان پيٺيُون (حسيني ٤/١٦، ١٢/٦)= ويتر پاڻ اندر گهڙيون.

ـ پيٺا ۾ لاَهُوتِ (رامڪلي ٢/٣٥)= لاهوت ۾ گهڙيا.

پيڄ =١. (لاڙ ۽ ڪڇ ۾ جتن جي ٻولي) رَبُ، (حڪيمن وٽ) ڪانجهي، ٢. سُتي جيڪا پياري وڃي، پيڻ جي دوا، پيچَ.

ـ نَڪا پيڄ نہ پيڄَ (يمن ١/٢٦)= نہ ڪا پترڙي رب، نہ ڪانجهي، نہ سُتي.

● پيڄُ = وراڪو، وڪڙ.

ـ گُونَدرَ وِڌو پيڄُ (رپ ١/٣)= غم ۾ ڏک وَڪڙُ وڌو.

ـ ڪو جو پِترُمِ پيڄُ (ديسي ٧/٩)= ڪو جو (پيار وارو) وَراڪو پيو.

پيچرو (جمع) پيچَرا = جهنگ جا سنهڙا گس.

ـ پَري سُڄَنِ پيچَرا (ڪاهوڙي ٢/١٩)= گس پري ٿي سُڄهن، انهن جو پَري ڏَسُ ٿو پوي.

● پيڇي = پيچرو وٺي هلندڙ پيدل هلندڙ.

ـ پيڇين لايا پيچرا (بلاول ٢/١)= پيدل هلندڙن پيچرا ٺاهي ڇڏيا، واٽون ٺاهي ڇڏيون.

● پيرُ = پير جو نشان.

ـ پَڌَرِ ناهِس پيرُ (ڪلياڻ ٢/٥)= ظاهر ۾ پير جو نشان ٿي ڪونهيس، پڌرو ٿي ڪونهي.

ـ پيرُ پائڻ = گهڙڻ، اندر وڃڻ. (هت اصطلاحي معنيٰ) "ادب سان گهڙ"

ـ پير پروڙي پاءِ (ڪاهوڙي ٢/١١)= سمجهي اندر گهڙ.

ـ پير پريان جي پير ۾ (ڪلياڻ ٥/١١)= پنهنجو پير محبوبن جي پير ۾، محبوبن جي جتيءَ ۾ (ڪنهن چيٺي تہ محبوبن سان ريس يا حجت ڪر).

ـ پيرَ پِئَا (حسيني ٤/٨)= رستا پئا، رُخ پئا.

ـ پنيءَ پيرُ ڪَڙيچ (آبري ١/١٠)= پنهونءَ جي پنيان پيرو ڪڍج.

ـ پُڇو پيرَ پَري (يمن ٣/١٧)= پنهنجا قدم پري اچي منهنجو حال پڇو.

ـ پُري پيرَ پَري (آبري ٨/٧)= هَلي (پُري) قدم پري.

ـ پيرِ ٿِئَا (رامڪلي ٦/٢١)= جتي اڳ ويندڙن جا پير لڳل هئا سي پير وٺي هليا، ان پير يا واٽ سان ٿيا.

ـ پير ڪَڻ (ڪلياڻ ٥/١٠)= قدم وڌاءِ، اڳتي هل.

ـ پير نَہ لاَئِيئُون پَٽ (رامڪلي ١/٣٢)= (خوديءَ ڪي جَلائڻ سان هو ايڏي مرتبي ۽ منزل وارا ٿيا جو) وٺا تہ پٽ تي پير ٿي ڪونہ لڳون. (اصطلاح) پير پٽ تي ٿي نہ لڳڻ= نهايت تيز تڪڙو وڃڻ= هو نهايت تيز

تکڙا ويا.
– پَئِيين پيرُ نهَارِ (معذور ٢/٥)= وڏي ڏکھي پنڌ وارين پٽين تي پير جي جانچ ڪر، پيرو ڪڍ.
– پيرين ڪَرِمَ پَنڌُ (آبري ٣/١٥)= پيرن سان پنڌ نہ ڪر.
– پيرين کيهَ (مارئي ٢/٣)= 'پيرن تي لڳل سنهڙي مٽي هجيس' (پير مٽيءَ پريل ۽ مٽيءَ هاڻا نظر اچن جو سمجهجي تہ قاصد وڏو ڏکيو پنڌ ڪري پيغام پهچايو).
● پيرَڙِيُون (حسيني ٩/١٣)= آهستي آهستي ڪنيل پيرڙا.
● پير ڪَڙهِ = پير ليکڻ (پير کڻندڙ پيري، چور جي پير جو مٽيءَ ۾ لڳل نشان ليڪيندا يا ڪَڙيندا يعني نشان جي چوڌاري ليڪو ڪڍندا جيئن پڌرو رهي).
– پاٽيءَ مٽي پير، ڪنهِ پرَ ڪَڙيو پيريين (ڪاهوڙي ١٤/١)= (زمين تي يا مٽيءَ ۾ لڳل پير تہ ڪَڙي سگهجي ٿو، پر) پاڻيءَ تي لڳل پير ڪي (جيڪو لڳندو ۽ ڀڄندو ٿي ڪونہ) پيرين ڪهڙيءَ ريت ڪڙيو!
● پيراِتي (سورٺ ٢/٧)=پيراِتي، سرپستي، سُر ۾ پوري.
● پيرانديءَ (ليلان ٤/٥)= (تنهنجي) پيرانديءَ کان.
● پيرَتِ = پيرَ وات، سنهون پيچرو، پيرن جا نشان، پيرن جي نشانن سان ٺاهيل پيچرو.
– پيرَتِ تان نہ پُجَنِ (ڪاهوڙي ٣/٣)= ننڍڙي پيچري جي پڇا ڪانہ ڪن.
– پيرَتِ پَسُنو پَٽَ جي (رامڪلي ٤١/١)= پنهنجي ٽولي جي وڃڻ وارو پيچرو ڏسي.
– پيرين مُون (راڻو ١٠/١٣)= منهنجي پيرن هيٺان.
● پيري = عمر جو آخري حصو، ٻڍاپو.
– پيريءَ ۾ (معذور ٧/٥)= آخري عمر ۾ (جڏهن پساه پورا ٿيڻ وارا آهن).
● پيڙَ = پيڙا، سور جي سختي، آزار.
– پيڙَ پَري وِئِي (يمن ٢٨/١)= آزار پري ٿيو، لهي ويو.
– پَرڪا لَهي پيڙَ جِي (يمن ٢/١٥)= سُور جي جانچ لهي، سور ڪي سڃاڻي (تہ ڇو ٿيو آهي).
– پيڙا جِي پَچارَ (يمن ٢/٣)= آزار جي اُٿَل، سور جي ڳالھ.
● پيڙو = پرين محبوب.
– پَنڌَ نہ جوڳِي پيڙي (ڪنيات ٢/٢٤)= پرينِ ڏانهن پنڌ جي لائق ناهي.
– پيڙو (ڏهر ٢/٨)= پيارو جوان.
● پيزارَ = جُتي، (اصطلاح طور) پير، پيرو (جنهن وات سان پنهون ويو).
– پُنهونءَ جي پيزار تان (ديسي ٢/٥)= پنهونءَ جي جتيءَ تان، قدمن تان، پنهونءَ جي پيري تان.
– پيزارَ پُنهونءَ جي (ڪارايل وائي ٣/٣)= جُتي پنهونءَ جي.
● پيشُ پَئِج (ڪليان ٤/٢٤)= (پاڻ کي ٿي گهٽ سمجهي نماڻائي سان محبوبن جي) آڏو حاضر ٿيءُ.
– پيشِ ڪَري (ليلان ٢/٤)= اڳتي ڪري، شان مان وڌائي.
● پيشاني = نراڙ، منهن.
– پيشانيءَ ۾ پرينِ (ڪنيات ١/١)= محبوب جي پيشانيءَ ۾.
● پيغام= نياپو، ارشاد.

- پيـغـامَن جَا پـُورَ (رامڪلي ۴/۲)= هدايتن جي پيغامن جا پَهَرَ ۽ خيالَ.

● پيڪَان = تير (پنهنجين پنهي اکين جا).

- پُنهونءَ پَيڪانَ پَچَندِئا (ڪوهياري ۴/۱۰)= پنهون (پنهنجين اکين جا) تير تکا هنيا.

- پُنهونءَ جي پَيڪانَ جِيَون (ڪوهياري ۲/۱)= پنهونءَ جي (پنبڻين جي) تيرن جيون.

● پَيڪَڙا = پَيرَ + ڪَڙا = پيرن جا ڪڙا.

- پَيڪَڙا پيرَنِ ۾ (مارئي ۵/۱۷، ۹/۱۶) = پيرن ۾ لوها ڪڙا (پيل).

● پيڪَنِ سُرڏو (راڻو ۸/۱۱)= ماڻن سودو.

● پيڪُ = واسطو، واهپو، چاهه، محبت.

- ڪري پيڪ (معذور ۶/۲)= گهٽ پيار وارو ناتو ڪري.

- پاڻيءَ سين پيڪُ ڪِئو (سامونڊي ۱/۷)= (سمنڊ جي) پاڻيءَ سان محبت وارو واسطو رکيو (وڻجارن).

● پيلو= ڦِڪي رنگ جي ڪانيءَ وارو (تير).

- پارِ لَنگهئو پيلَو (يمن ۳/۱۸)= (پيلو (تير) لڳو ۽ آرو پار لنگهي ويو.

● پَيمال (آبري ۸/۱۱)= پائمال، نابود.

● پينارَجو (سورٺ ۱/۱۰)= منگتي جو.

● پِينَامُ= (فارسي. پينهَ) ڪپڙي جو ٽڪر، ڪپڙو، لباس، پوشاڪ.

- پابوڙا پينَامُ (ڪاموڏ ۲/۶) = پَٻڻ جا پَن (پابوڙا) پوشاڪ آهن.

● پيَندنِ= پنندڙن.

- پيَارَ کي پيَندَنَ (يمن ۶/۱۸)= پيئندڙن کي پيار.

● پَيندُ = رسو جيڪو اٺ يا مينهن کي ٻَڌڻ لاءِ هڪ پير ۾ وجهجي.

- پَندرَهن پَينڌَ پَيـاسِ (ڪنيـات ۴/۱۷)= هن کي پندرهن رسا پيرن ۾ پيا.

- وِڏَمِ پَيـنڌَ پَلَڻَ جا (ڪنيـات ۵/۶)= هن (اٺ) کي جهلڻ پلڻ لاءِ پيرن ۾ رسا وڌم.

● پيَنِ پَرچَـاءِ ناهِ ڪو (آبري ۱/۷)= پيَن ۾ پرچـاءُ، سرچاءُ، ناهي.

● پيڻَ (مارئي ۵/۶)= ڪوري ڪپڙي کي لڳل پُڃي.

● پيـو سي پَهـرَنِ (مـارئي ۸/۱۸)= پاڻي پيـو وري ٿيـون جهنگ چرڻ وڃن، (= بي حال تي وري ٿيون سلامت ۾ اچن).

● پيـو هُوندو پَٽَ ۾ (پربياتي ۱/۲)= (تون هوندين ئي ڪونه ۽) تنهنجو ساز پڳو ٽُٽو (پٽ ۾ پيو هوندو).

● پيُون وَهِ وَرَنِ سين (آسا ۲/۸)= پنهنجن ورن سين ضد پيون، پتارن سان سامهيون ٿيون.

● پيهَ = گاٽ، ممت سمت، داب، سوڙهه، زور.

- مَٿي پَنَنِ پيهَ (يمن ۵/۱۸) = پنن پڙهڻ تي زور.

- پرين اکين ۾ پيـهُ (آسا ۳/۱۱) = اي محبوب منهنجي اکين ۾ پيهي وڃ.

● پيهي= اندر وڃي، گهڙي، پوري ڏيان سان محو ٿي.

- پَني ۾ پيـهي (يمن ۵/۱۱) = پَني ۾ سڄو ڌيان

غرق ڪري.

- پيھي وٺو (ڪنپات ۱/۲۲)= پنجي ويو، سمائجي ويو.

- پيھي منجھہ پاتار (سامونڊي ۱/۱۲)= اندر اونھيءَ پاتي ۾ گھڙي، ٽبي ڏيئي.

- ايندم جان پيھي (سامونڊي ۴/۱٦)= جڏن جو اندر گھڙي ايندم.

- پيھي جن پروڙئو (ڪاھوڙي ۲/۸)= (ٽڪر ۾ اندر) گھڙي جن کي پروڙ پئي، جن سمجھيو.

- سي پرين پيھي گھر آئيا (سارنگ ۴/۱۵)= اھي محبوب گھر اندر گھڙي آيا.

- پيھي آئيو (مارئي ۱۱/۱۸)= اندر لنگھي آيو.

- پيھي وٺا پاڌ (رامڪلي ۷/۱۸)= پنڌ جي رڌي منزل ۾ گھڙي پري ھليا وٺا.

● پيياٽي (آبري ۱/۲)= پٽ تي پئي آھي تہ بہ، سائي تي ڪري پيئي آھي. انھيءَ حالت ۾ بہ.

- پيٺيءَ (ڪوھياري ٥/۱۰)= پاسي پر پيل.

- پيئينءَ ماڻري (معذور ۲/وائي)= معاملي ۾ پيئينءَ، تون ڏک ڏاڪڙي ڪشالي ۾ پنجي وئين.

● پيياس (بلاول ۱/٥)= ھن کي پئي.

● پيئم ڪرَ ڪپار ۾ (رپ ۱/۳٥)= پيشانيءَ ۾ فرق آيم، نراڙ ۾ سلمھون گھنج پيم، سوچڻ وقت نراڙ ۾ سنھڙا گھنج پوندا آھن.

● پيئن سنجھہ (ڪارايل ۱/۷)= ڪين سانجھي ٿي، رات پئي (ءُ ھو اُتي لھي پيا).

- سي پاٿان پييون ماڻري (ڪاپائتي ۲/٦)= سي ويتر جنجال ۾ پيون.

- پييون مون ھٿا (راڻو ۴/۷)= منھنجي ھٿان پييون، مون کان خطائون ٿيون.

ج

● جا= جيڪا.

- جا پون پيرين مون (راڻو ۱۰/۱۳)= جيڪا زمين (پون) منھنجي پيرن ھيٺان آھي.

- جا ڪڪرَ ۾ ڪاري (سارنگ ۴/۱)= جيڪا ڪاري ڪڪر ۾ آھي.

- جا تو ايندي اُن سين (يمن ٦/۳۱)= جيڪا ان سان گڏ ترڪي گھارڻي پوندي.

- جا پر پاٽيءَ لوڻ (حسيني ٦/۲)= پاٽي جيڪا ريت لوڻ سان ٿرڪري (لوڻ کي ڳاري ٿو ڇڏي).

- جا پرَ ڪاھوڙين (آبري ۱۱/۱۱)= جيڪا ڪاھوڙين جي (سخت محنت ءُ پورھيي واري) ريت.

- جا جڙ ھٿي وٺا (سامونڊي وائي ۴/۱)=اھي جيڪا لٺون لائي وٺا.

- جا چارڻ جي چت ۾ (پرڀاتي ۲/۲۳)= جيڪا (آس اميد) چارڻ جي چت ۾، دل من ۾.

- جا چي (معذور ٥/ وائي)= جا چئي.

- جا رھي (رپ ۳/۱۲)= جا بچي، جا پويان جئي.

- جا ڪي (برور ۱/۱۱)= جا ڪئي.

- جَاهڙَ (سنهڙي ۷/۱۳)= جيڪا هڙ، جيڪا ڳنڍ (محبت جي).

● جاباڙَ (ڪلهوڙي ۱/۷)= گهڻي ڏٽَ واري جُوءِ، ڏٽ جي گهڻائي وارو وڏو جُهنگ جَهر.

● جِاتِ= جاد= ياد.

- جَڏن ڪِئو نہ جاتِ (يمن ۲/۲۷)=جڏن، اگهين ياد نہ ڪئو.

● جاتِ= ذات، حسب نسب وارو بڻ بنياد، قبيلو.

- آءُ جيهَائي جاتِ (ڪلهوڙي وائي ۱/۲)= آءُ جيهي تيهي ذات واري.

- سندو جَاتِ جَـوَاب (رامڪلي ۵/۳)= ذات جو جواب (تہ اوهانجي ذات ڪهڙي).

● جَاتَ= جاتر، جاترا، جاترا، زيارت.

- جوڳِي وَڃا جاتَ (رامڪلي ۱/۱۱) = جوڳي جاترا (زيارت) لاءِ هليا ويا.

● جَاترَا (پورب ۲/۲)= نئڙت وارو سلام ۽ ديدار، نئڙت واري پيروي، زيارت.

- جَاترَا ڪَن (رامڪلي ۳/۱۰)= ديدار ڪن، (الک جو).

جاترُونِ = (واحد جاتر، زيارت، سُڪا، باس)= سکائون، باسون.

- جاترُونِ مَٺِڻ= پيتيل سکائون يا باسيل باسون ڏيڻ لاءِ تيار ڪرڻ، سانباهڻ.

- جا جِر جاترُون نہ مَڃي (سامونڊي ۳/۸)= جيڪا زال (جنهن جو مڙس سامونڊي سفر تي پرڏيهہ ويل آهي، ۽ هن سندس موٽڻ لاءِ سمنڊ کي باسون باسيون آهن) (سمنڊ جي) پاڻيءَ کي باسيل باسون ڏيڻ جو قصد نہ ڪري.

- جاثيہَ (مارئي ۱۰/۱۲)= قرآن شريف جي سوره نمبر ۴۵ جو نالو، معنيٰ= 'گوڏن ڀر'.

● جاچِڪَ= ڳائيندڙ منگتو.

- جاچِڪَ تو مَثَاءِ (سورٺ ۴/۹)= اي منگتا! تنهنجي مٿان (قربان).

- جاچِڪَ اُپـو جِتِ (سورٺ ۱/۲)= سوالي منگتو جت بيٺو صدا هڻي، ارداس ڪري.

- جاچِڪَ! جيڏا پَسُ (پرڀاتي ۱/۴)=اي جاچِڪَ تون پنهنجا هڪ جيڏا ڏس (جيڪي هليا ويا).

- جاچِڪائي ذاتِ (پرڀاتي ۱/۳) =ڪيرت ڪندڙ ڀانن، چارڻن، منگتن، مڱڻهارن جي ذات.

● جَاجهہ جَمَال (آبري ۱/۴)= جمال جي جاجهہ، حسن جي گهڻائي.

● جادَ= ننڍي وهي وارا مٿي جا وار ڇَتڙا.

- جادَنِ پيـئُون جُـون (مارئي ۳/۱۰)= وارن ۾ جونئون پنجي ويون، ڇتڙن ۾ جونئون پنجي ويون.

● جادَمَ (سورٺ ۳/۱۶)= سمن جي نَسَب نامي ۾ وڏي ۾ وڏي ڏاڏي جو نالو.

- ڏِٺِي جـادَمَ جَکَرِي (بلاول ۱/۱۳، ۱/۱۸)= جکري جي پٽ جـادم کي ڏسندي، جـادم جي پيڙهي واري جکري کي ڏسڻ سان.

● جاڏا (واحد جاڏو)= وڏا ڳرا مضبوط.

- جاڏا جُنگَ جَهَازَ (سري راڳ ۲/۱۸)= وڏا جنگ جهاز.

- جَبَلَ جِتِ جاڏا (حسيني ۵/۱۶)= جتي وڏا شاهي پهاڙ ڏکين چوٽين ۽ چاڙهين وارا.

● جار= جال= جهجهو، جهجهي پاڻي سان بيحد، گهڻا.

- واهڙَ وَهين مَ جار (سنهڙي ۴/۱۸)= اي واهڙَ، اي پورا!

شال تون جهجهي پاڻي سان نه وهين، پرجي نه وهين.

● جارُ= سور، جَلُ، آزار، جنجال.

ـ جُسي جارُ پرائيو (سامونڊري ٢/١٨)= جسم آزار ۾ پيو، بت سور ۾ پرجي ويو.

ـ جَـتَنِ وِڌيَسِ جـارِ (ديسي ١/١٧)=جتن مـونکي جنجال ۾ وڌو، وڏي تڪليف واري ڪشالي ۾ وڌو.

ـ جوڳي لاٿو جارُ (پورب ٢/١۴)= جوڳي ڏک لاٿو.

● جارَ= جفا.

ـ جارَ ڪارڻَ (آبري ٣/٧)= جفا ڪارڻ.

ـ جارا (سري راڳ ٣/١٥)= جار مان، جفا سان، وڏي همت سان.

جاران (سري راڳ وائي ۴/١)= ڪَست مان، زور مان.

جارانو= يارانو.

● جَـارَ= ڏاڍائي، ســختــي، وڏائي واري تُندي، وَڏ ماڻهپي واري غفلت.

ـ جيـڏيون ڇڏي جارَ (معذور ٢/٢٢)= اي جيـڏيون! وڏائي واري تُندي ڇڏي.

ـ جارَ مون ضعيف سين (بروو ١/١١)= زوراوري مون هيڻيءَ سين.

ـ جارَ جيـان ٿي (مارئي ١/٨، ٥/١٣، رپ ١/٢۴)= پاڻ کي ڏکيـو ڪري جيان ٿي، اجايو جيـان ٿي، وڏي تڪليف ۾ جيان پئي، لاچار جيان پئي.

ـ جارَ ڪياءِ (راڻو ٧/٦)=تو جٺ ڪئي.

ـ جـارُون ڪيـمِ جَـالَ (راڻو ٩/١)= زوراوريـون، ڏاڍايون، مدايون.

ـ جبل تو جَارُون ڪَري (ڪوهياري ٢/٥)= ڏونگر تو ڏاڍايون ڪري.

ـ وَڏي جارَ ڪيـاءِ (ڪوهياري ١/١١)= وڏي زوراوري ڪياءِ، تو وڏي ڏاڍائي ڪئي.

● جاڙيجا= ذات، قوم.

ـ جـاڙيـجَن سـان (ڏهر ٣/٢٧)= لوڙيـون هـئنديڙ جاڙيجن سان، لاکي ۽ سندس سائين سان.

ـ تَنِ جـاڙيجَنِ جـاڙَ ڪِي (ڏهر ٣/١٨)= انهن جاڙيجن اُولي ڪئي، اجائي ڪئي، ڏاڍائي ڪئي.

● جاڪ= سونارن (۽ پڻ ناناري) جو ڏنڌي جو لفظ 'اُجارڻ' جي معنيٰ ۾.

ـ لَٿي جاڪ گهرا (آبري ٧/وائي ٢)=جاڪ لٿي.

● جاڳائڻ= ننڊ مان سجاڳ ڪرڻ، هوشيار ڪرڻ.

ـ مون جاڳاءِ (راڻو ٧/٦)= مون کي جاڳائين ها.

ـ جاڳائي جتن (ديسي ٢/٨)= جي جتن جاڳايو.

ـ وِئو جاڳـائي جيـڏيون (آبري ٦/٩)=اي جيـڏيون (پنهون) مون ۾ درد فراق جاڳائي ويو.

● جاڳرَ= رات جو جاڳڻ، رات جاڳندي.

ـ جاڳـرُ جوڳين جو (رامڪلي ٧/٧)= جوڳين جو ڳالهاءِ ۽ غوغاءِ.

● جاڳڻ= ننڊ مان سجاڳ ٿيڻ.

ـ سا جَاڳندي نه ٿـئي (آسا ١/٢٣)= سا جـاڳڻ واري حالت ۾ نه ٿئي.

ـ جاڳڻَ منجهان (ڏهر ١/٢٠)= بيدار رهڻ مان، الله جي عبادت ۾ سڄي رات سجاڳ رهڻ منجهه.

ـ جَـاڳڻ جَشَـنُ جَن کي (آسا ٦/٦)= جن لاءِ اوجاڳو خوشي آهي.

ـ جـاڳـو جاڙيجـا (ڏهر ٣/١٩)= اي جاڙيجا! اوهين سجاڳ ٿيو.

● جالَ= اڻ مَيو، گهڻو.
ـ جتِ جَرَ وَهي ٿو جالَ (سري راڳ ١/٧)= جتي پاڻي آل جال ٿو وهي، بنا رنڊڪ جي گهڻو پيو وهي.
ـ جالَ پَئيندئي جَکَرو (بلاول ١/٩)= سخي جکرو تو کي ڍؤ ڪرائيندو، تو کي ڍَئي ڇڏيندو.
ـ جان جَرَ هُنڙو جالَ (گهاتو ٢/٦)= جيسين تائين جو پاڻي گهڻو هو.
ـ چَندَنَ چارِيئين جالَ (ڪنيات ٣/٧)= تو کي چندن جو سُرهو وڻ جام چاريان.
ـ جَبَلَ ڏوريان جالَ (آبري ٩/۴)= جبل کي گهڻو ووڙيان، جانچان ۽ ڏسان.
ـ جتِ جَبَلَ سَجَنِ جالَ (ديسي ٥/٨، ١٥/٦)= جتي گهڻا جبل ٿا پُڌجن.
ـ جاڙُون کِيَم جالَ (راڻو ١/٩)= گهڻيون ڏنگايون ڪيم.
ـ جالَ پِيَاري جکرو (بلاول ١/٢٠)= جکرو جام پياري، گهڻو پياري، آل جال پياري، عام خاص کي پياري، سيني کي پياري.
ـ جالَ جَڳَتَ (بلاول ١/١٦)= جهجهو جڳ (جهجها گهڻا ماڻهو).
ـ جَالَ جِيَان (سنهٽي ٦/۴)=سدائين جيان، هميشه لاءِ جيان.
● جَالَارا (ديسي ٦/١۴)= گهڻا ۽ وڏا.
● جالڻ= تڪڻ، ترسڻ، رهڻ.
ـ جـڏيءَ وٽ جَـالي (ديسي ۴/٥)= هن بيمار وٽ تڪي، ترسي.
ـ جِيائي جالين (مارئي ٨/٥)= 'جيائي' واري ماڳ تي رهن.
● جامَ= پيالو.
ـ پَـري جَـامُ جنت جـو (ڪليات ١/٢)= جنت وارو پيالو پري.
● جامِعُ= جامع مسجد، وڏي مرڪزي مسجد.
ـ جامِعُ سَبُ جَهانُ (آسا ٥/١)= جهان سڄو جامع مسجد آهي (جنهن جو محراب محبوب جو منهن آهي).
● جامو= وڏو ڊگهو چولو.
ـ جامو ڏيئي (بروو ٣/٦)= پنهنجو پاند ڏيئي.
● جَامير= (جوڳين جي صفت) جامن وارا فقير. روايت مطابق پورب طرف ڪنهن ماڳ جو نالو (جتي اجمير تئن جامير).
ـ جوڳي وڃا جامير (پورب ١/١٣)= ١. وڏن جامن وارا جوڳي هليا ويا ٢. جوڳي جامير (ماڳ)ڏانهن هليا ويا.
● جان= جيستائين، جتي جو، جڏهن جو، جيسين تائين.
ـ جان ٿو چئين اِيئنِ (ڪليات ١/٥)= جيستائين ائين تو چوين، ائين قبول ٿو ڪرين.
ـ جان وَيين تان ويهُ (ڪليات ٥/١٦)= جيستائين (محبت ۾) ويجهي ويو آهين ته پل هٽ ويهه.
ـ جان وَڻجارو ڪانڌُ (سامونڊي ٣/٢٧)= جيسين تائين جو پَتارُ وڻجارو آهي.
ـ حاصِلُ جان نه حالَ (ڪليات ٢/٧)=جيسين تائين 'حال' حاصل نه ٿيو آهي، حال واري منزل حاصل نه ٿي آهي.
ـ جَان جِيين (حسيني ٢/١٧)= جيسين تائين جئري آهين.
ـ جان عاشقَ مَتَـءِ ماسُ (ڪليات ۴/٨)= اي عاشق، جيسين تائين جو تنهنجي مٿان (تنهنجي بت تي) ماس آهي، گوشت آهي (۽ تون ٿلهو متارو آهين).
ـ جان نالو ڳيرڻ نيهَ جو (ڪليات ٥/١٧)= جڏهن جو تو عشق جو نالو ورتو، عشق قبوليو.

ـ جان ڏنائُون پيرَ (بلاول وائي ١/١)= جڏهن سچڻن منهنجي اڱڻ تي قدم رکيا.

ـ بَندَرَ جان پَئي (سامونڊي ٢٨/١)= جيسين تائين جو بندر تي (خوفناڪ سمنڊ جو) خوف آهي.

ـ جان ڪي (سنهڻي ٣/١٠)= جيسين تائين ڪي.

ـ جان جَرُ هُنڙو سيرَ (گهاتو ٥/٢)= جيسين تائين جو پاڻيءَ جي سِير هئي، درياءَ ۾ پاڻي ڀرپور هو.

ـ جان جان پَسين پاڻَ ڪي (ڪلياڻ ١٩/٣)= جيسين تائين جو تون پنهنجو پاڻ کي ٿو ڏسين، پاڻ کي ڪي ٿو ڪجھ سمجهين.

ـ جان جان اوڏا ڪَرَها (بلاول ٢/وائي-١)= جيسين تائين جو اُٺ ويجها آهن.

ـ جَانَ جَان يار هُئي (آسا ١٩/٤)= جيسين تائين دوست اتي هُجي.

ـ جان جِيَان تان پارِيان (مارئي ٩/٧)= جيسين جئري هونديس تيسين پورو پاريندس.

ـ جَان مَڙهيان مُنهُ پاٿيان (پورب ١٣/١)= جڏهن جو مڙهين ۾ منهُ پاٿيان، اندر نهاريان.

ـ جَان نَہ لَهَان (معذور ١٨/٢)= جيسين تائين ڳولي نہ لهان.

ـ اڱڻ آيا جان (سامونڊي ٣/٤)= جنهن وقت منهنجي اڱڻ تي آيا، جڏهن هٿ اچي ويا.

ـ جان گهڙَنداءُ گهاٽُنا (گهاتو ١٣/١)= اي گهاٽُو! جڏهن جو اوهين اندر (پاڻيءَ ۾) گهڙندؤ.

ـ جان تـرهُنڙو وَڏ (ڏهر ٩/٢)= جيڪڏهن تو کي محبت جو گهاءُ ٿيو، يا گهاءُ ٿئي ها.

● جانِ= جند، ساهہ پساهہ، حياتي.

ـ مُنهنجي جانِ جُدا ڪَئي (آسا ٩/١)= مونکي بي جانِ ڪيو، مونکي ماريو.

● جانِ ڪَپِتَ=جان جي ڪپت، جان جي گهُر، سر جي سَٽ.

ـ جِتي جَانِ ڪَپِتِ (آسا ٢٠/٢)= جتي جان جي ڪپت آهي، سر ڏيڻ جي سَٽَ آهي.

● جانا هَڻڻ، جانا پِرڻ= نَڪ تي سچي هٿ جي آڱر هڻي توبهہ ڪرڻ، منٿون زاريون ڪرڻ.

ـ جورَ هڻي جانا (مارئي ١٦/٩)= زورائتا جانا پِري.

● جَانَارَ= جانور.

ـ جَبَلَ ۾ جانارَ (ديسي ٤/٥)= جبلن ۾ جانور.

ـ جَڪَنِ ٿا جانارَ (سنهڻي وائي ١/٣)= جانور بہ ٿا ڏکن ۽ ٿڙڪن.

ـ جي جانارن ياد پُئين (معذور ٢/١)= جي تون جانورن کي ياد پوئين، جهنگ جي جانورن جي منهن چڙهين.

● جَانِبُ= جاني، محبوب.

ـ جانبَ مُنهنجي جيءَ ۾ (يمن ١/١)= اي جانبَ، منهنجي جان ۾.

ـ جَانبَ ري جَوَاب (يمن ٦/٢)= محبوب کان سواءِ پٺي ڪنهن سان جواب (طور ڪجھ بہ نہ چون).

● جَانِدِي (حسيني ١٢/وائي-٢)=آءٌ ويندي، ويندس.

● جانڪي=١. وڏي ڏيان سان جانچي، پوري ڪوشش سان پڪا پختا ڪري ٢. جان ڪي: جان جو، جنن جو، جڏهن جو.

ـ جانڪي ڪِنا وِيجَ (يمن ٢٨/٢)= طبيب جانچي چڪاسي (علاج) ڪيا.

ـ جانڪي جَهليا جوڳيين (رامڪلي ١٨/٤)= جوڳين پڪا پختا ڪري جهليا.

ـ جانڪي جَهلون پاتِيَـان (آسا ٢/١٥)= جنن جو پٺي جهليان.

● جَانڪِيتَان (رامڪلي ١/۴)= جنن جو، جڏهن بہ.

● جَانڪِين= جان ڪين، جيسين تائين جو.

ـ جان ڪِين هُئين جيَري (معذور ٢/۴)= جيسين تائين تون جيئري هُئينءَ.

ـ جانڪِين سَتيين سِيرُ (مارئي ١/١١)= جيسين تائين جو سَت وارين جو سچ سير قائم آهي.

● جاوا (سنهڻي وائي ١/١٢)= ١- جاوَہ (ف= ياوہ) بي سود، بي معنيٰ ٢- جايا (ع ضايَع)= ضايع. جاوا ڪيا= جاوہ ڪيا (ف= ياوہ ڪردن) 'بي معنيٰ ڪري ڇڏيا، بي سود ڪري ڇڏيا.

● جَاهِلَ (رامڪلي ١۴/٧)= اڻ ڄاڻَ.

● جاءِ =اصل حق ۽ حقيقت وارو ماڳ، حقيقي مشاهدي واري منزل، اصل جاءِ، منزل مقصود وارو ماڳ.

ـ جَني ڏِٺي جاءِ (ڪلياڻ ١٧/٢، ڪاموڙي ١١/٢)= جن اها حقيقي شاهدي واري منزل ڏٺي.

● جاءِ نہَ (رپ ٢٣/١)= هڪ جاءِ نہ، هڪ جاءِ تي بيٺل نہ، ڦرندڙ، غيرصحتمند.

ـ جَاءِ نہَ مَاءِ (پورب ٨/٢)= ٿانُ نہ ٽاڪُ.

● جَائُو (آبري ٥/٢)= هڪ وڏي جبل جي لَڪَ جو نالو.

● جائُون مَنجهہ جِيءَ (ڪارايل ١۴/١)= جانِ منجهہ جائون، جيري منجهہ جائون (جيت).

● جائِين (سنهڙي ١/٣)= جتائين = جتي ئي، جتائين.

● جايا ڪيا (سنهڻي وائي ١/١٢)= (ضايع ڪيا) ۽ وڃائي ڇڏيا، ختم ڪري ڇڏيا، مُني پنهنجي مرض ۾ سيني جا سوال جواب رد ڪري ڇڏيا. هن مُني (سنهڻي) عشق جي مرض (غَلبي) ۾ سيني جا جهل پل وارا سوال جواب رد ڪري ڇڏيا. (جنو ڇيائين تہ آءٌ پنهنجي پرين ڏي وينديس، ڇاڪاڻ جو ان ڪان سواءِ منهنجو هت گهارڻ ڪهڙي ليکي ۾ شمار آهي).

● جايون (رائو ٧/٢)= گلن جو نالو، جاءِ جا گل.

● جايون= گهٽيون جايون، گهٽا ماڳ.

ـ جايُون جاناڙن (سنهڻي ١١/٣)= جانورن جون جايون، خوفناڪ جانورن جا ماڳ.

● جَبَاتَ = زَبَاد= مشڪ، خوشبوءِ.

ـ جبَات وڻ (رائو ٧/٢)= مشڪ وارا وڻ، سُرها وڻ.

● جَبَار = الله تعاليٰ جو نالو.

ـ جَبَار لئي (سري راڳ وائي ١/٢)= ذاتيءَ خاطر، الله جي عبادت خاطر.

● جَبروتَ = تصوف ۾ سالڪ جي 'عالم جبروت' واري مٿاهين منزل.

ـ جُنبي وِئا جَبروتَ ۾ (مارئي ٢/١٠)= ڏوڪي ويا جبروت واري منزل ۾.

ـ جَبرُوتان (رامڪلي ١٢/٣)= جبروت واري منزل مان.

ـ جوڳي جَبروتِي (رامڪلي ١٨/٦)= جبروت جي درجي يا منزل وارا جوڳي.

● جِتِ = جنهن وقت، جنهن محل، جنهن ٽائي، جنهن جاءِ، جنهن ماڳ.

ـ جِتِ حَبِيبَ هُئَن (يمن ٢٢/٣)= جتي محبوب (حسن جا) گهاءَ هڻن.

ـ جِتِ شاهِدَ ٿِينڊَءِ سامُهَان (ڪلياڻ ۴/١)= جتي تنهنجي مٿان سامهان شاهد بيهندا.

ـ لوري جِتِ لَڳُومِ (يمن ١٢/٣)= جتي مون کي

'لوري' کان لڳو.
ـ جتِ جَواهرُ ناهه کو (سري راڳ ۴/۷)= جتي کو هيرو جواهر ڪونهي، جت ڪا وڏي قيمت واري وٿ ئي ڪانهي.
ـ جتِ چَوَڻُ نہ چَارو (آسا ۲/۲۱)= جتي چوڻ جو چارو ڪونهي، جتي منٿ ڪرڻ جي ڳلي ئي ڪانهي.
ـ جتِ نَنگرَ نَہ ٺَهرَنِ (سامونڊي ۱/۱۰)= (اونهيءَ پاڻيءَ سببان) جتي لنگر پوريءَ طرح لڳي نہ سگهن.
ـ جتِ نِهايَتَ ناهِ ڪَا (ڪاموڙي ۱/۸، ۱/۱۳)= جتي آخري منزل آهي ئي ڪانہ. (ايمان اڳي) ايتري پري جو ان جي حد آهي ئي ڪانہ.
جَت = بلوچ.
ـ جَتَ ڏَارَا (آبري ۵/۱۰)= بلوچ ڏاران، پنهونءَ ڏاران.
● جَتَن جَڳَ (معذور ۶/۷)= جتن جا جڳ، گهٽائي ڪي جت.
ـ جَتَن جو (ديسي ۱/۱۵)= جتن بلوچن جو، ڏوران ايندڙن جو.
ـ جَتَن وِڏيس جار (ديسي ۱/۱۷)= جتن مونکي جار ۾ وڌو، آزار ۾ وڌو.
ـ جَتَنَ جاڙيجن سين (ڏهر ۳/۲۷)= جتن ۽ جاڙيجن (جهڙن ڏاڍن) سان.
● جَتَنُ = حيلو، علاج، تڪليف دور ڪرڻ جي تياري.
ـ جَتَنُ ڪيج جَتَنُ جو (ديسي ۱/۱۵)= جتن (بلوچن) جو ڏيان رکج، جتن بلوچن کي جهلڻ جو حيلو ڪج، جتن بلوچن جو بندوبست ڪج.
● جَتو = لڳو، لاڳيتو، گڏيو.
ـ جَتـو وانءُ جَـهازَ سِين (سـري راڳ ۳/۱۷)= لڳو گڏيو وڃ جهازن سان.
● جِتي = جنهن جاءِ تي، جنهن ماڳ تي، جنهن ڳوٺ ۾.
ـ جِتـي مـارُو الو (مـارئي وائي ۶/۱)= جنهن جاءِ تي (منهنجو پيارو) مارو آهي.
ـ جِتي آئي چڏيئي (آسا ۲/۲۶)= اي پرين جتي تو چـڏيون (جـتـي تو پاڻ ڏيکاريو ۽ تو ۾ نظر ڪري بينيون، اڪيون اُتي ئي آهين).
ـ جِتـي لهرِ ڏڪاءِ (سري راڳ ۱/۹)= جـتـي سمنڊ جي لهر جا پيڙن کي ڏکن مثان ڏڪَ.
● جَـتَڻ = جَـتـاءَ ڪرڻ، وڏيڪ وقت تائين رهـڻ، ترسڻ، بيهڻ
ـ جَٽ = ترس، بيهہ.
ـ تان ڪي مُون لاءِ جَٽِ (سامـونڊي وائي ۲/۲)= تہ ڪجهہ منهنجي لاءِ ترس.
ـ جٽي (راڻو ۷/۶)= ڪجهہ ترسي.
ـ جَٽِينِ (ڪوهياري ۵/وائي)= وڏيڪ ترسن.
● جُٽَ = جوڙون، سٿر.
ـ جُٽَ پِٽي (آبري ۸/۱۳)= جوڙون پٽي، سٿرن تي هاءِ هاءِ وارا هٽ هٽي.
● جَپُ = آرام.
ـ جَپُ نہ اچي جاتِ (رپ ۳/۷)= آرام ذات (جات) نہ اچي، آرام ذرو بہ نہ اچي.
ـ جيـهَرَ لوڪ جَپُ ڪَري (ڪارايل ۱/۱۲)= جنهن وير سڀو لوڪ آرام ڪري، سڀ ماڻهو آرام ۾ هجن.
● جَجهَي = گهڻي.
ـ جَجهي جور (سامونڊي ۱/۱۰)= وڏي زور سان.
● جَجهي جَرَ (ڪلمرڏ ۲/۱۷)= وڏي اونهين پاڻيءَ ۾.

● جڄ = ڏنو.
ـ جوڳي ڪندا جڄ (رامڪلي ٥/١)= جوڳي ڪائي پِي ڏنو ڪندا.
● جُدا ڪنا (مارئي ١٦/١١)= جدا ڪنا وئا، ڌار ڪيا ويا.
● جڏ = جَڏا، معذور، اپرا، بيمار.
ـ ڪهڙا جڏ جَڏوئيين (پرڀاتي وائي ٢/١)= ڪهڙا جڏا تو جڏ ڪري پاتئين.
● جَڏارئُون (سامونڊي ٤/٢)= اڳهو، بيمار.
ـ جَڏارئين (رامڪلي ٤/١)= جَڏي، اُڪيل، بيمار.
ـ جَڏاري (ڪوهياري ١/١٢)= جڏي، بيمار.
ـ جَڏائي (آبري ٦/١)= اڳهائي، بي وسي.
ـ جَڏن (يمن ٢/٢٧)= اڳهن، بيمارن.
ـ جَڏوَ جيءَ (يمن ٥/وائي-١)= بيمار جيءَ، ضعيف جند.
ـ جَڏو جيي نه مري (آسا ٢/٢٥)= هيءُ جڏو (تنهنجي محبت ۾) هيءُ بيمار هي اڳهو عاشق. اهڙي نازڪ حالت ۾ آهي جو نڪي ٿو چڱو ڀلو ٿئي، نه نڪي ٿو مري.
ـ جَڏو ٿئين (يمن ٢/٢٥)= ناچاڪ ٿئين، اڳهو ٿئين.
ـ جَڏي ڪيو (آبري ٨/وائي)= معذور ڪيو، لاچار بيمار ڪيو.
● جَڏ= جڏهن.
ـ جَڏ اَمرُ ڪَرين (يمن ١/٤)= اي مالڪ، جڏهن تون حڪم ڪرين.
● جڏهان "ڪُن فَيَڪُون" (برو وائي ١/١)= آيت. خالق ڪنهن به ڳالهه ڪي حڪم ڏيندو: "ٿيءُ" ته پوءِ ٿي پوندو.
ـ جَڏانهه ڪَرَ (بروو ٤/١٢)=جڏهن ڪان وٺي.
ـ جَڏهن (ڪليان ٦/١)= جنهن صورت ۾، جنهن وقت.
ـ جَڏهن پَـريو پِرو وَهي (ڏهر ٢/٨)= جـڏهن هيءُ پورو پرجي ٿي وڃهو.
● جَرُ =پاڻي (اکين جو).
ـ جَرُ موتيين جِڻَن هَارئو (سري راڳ وائي ٣/٢)= اکين جو پاڻي (ڦڙا، ڳوڙها) موتين وانگر وڃهو، هارجي ويو.
ـ جَرُ هارِيَان (راڻو ١٠/٦)= رُوئان ۽ اکين مان ڳوڙها ڳاڙيان.
● جَرُ = درياءَ ۽ واهه، واهڙ جو وهندڙ پاڻي.
ـ جـان جَرُ هَنڙو سيـرَ (گهاتو ٢/٥)= جـڏهن درياءَ پرجي سير ڪري ٿي وڃهو.
ـ جَرَ واڪو (سنهڻي ٣/١)= جر جو واڪو، جهجهي پاڻيءَ جو ڪڙڪو.
ـ جَـرِ پَلَـٺ تي پاٺيَـان (سامـونڊي ٤/١٩)= پاڻيءَ (سمنڊ) آڏو منٺ وارو پلٺ تي جهليان، منٺ ۽ آزي وارو پلٺ تي وِجهان.
ـ جَرِ تَرِ (سنهڻي ١١/١)= پاڻيءَ ۾، گهيڙ ۾.
ـ جَرَ تي (سنهڻي وائي ١٢/١)= پاڻيءَ (جي سطح) تي.
ـ جَرَ جُهِه (سنهڻي ٤/١٤)= پاڻيءَ جي تيز وهڪري سببان جُهڳَ، پاڻي جي جَهڳي واري اٿل پٿل.
ـ جَـرَ سِرَ (سنهـڻي ٧/٦)= پاڻيءَ مٿـان، پاڻيءَ جي مٿاڇري تي.
ـ جَرَ سِر ڪَوَنَر ڪَرين (رپ ٢/٢٠)= (جهڙي سهڻائي) پاڻيءَ مٿان نڪتل (نيلوفر) گل ٿا ڪن.
○ جَرا (حسيني ۴/وائي)= ذرا ذرا.
ـ جرا ٿي (آبري ٧/٢٠، ڪوهياري ٥/٩)= ذرا ٿي، ذرا پرزا ٿي.
● جَرَڪَنِ (ڪامرڏ ٢/١٣)= جَهرڪن، چمڪن.
ـ جَرَڪِنو (راڻو ١/١٠)= جهرڪنو، چمڪيو، روشن ٿيو.
● جَري، جَڙي (يمن ٢/٢٠)= جَهري، زخمي ڪري، چيري.

● جَرِيدي = يڪي، اڪيلي، ڇَڙي.
- جَلدَ جَرِيدي پنڌِ ۾ (آبري ۲/۳)= اڪيلي سِر ۽ تِکي پنڌ ۾.
- ٿِيءُ جَرِيدي جوءِ (معذور ۲/۲٦)= اي جوءِ (سسئي) تون اڪيلي ٿي، همت سان هل، تون ڇڙي ٿي (ٻين سيني کي ڇڏي) اڪيلي سِر هل.
● جَڙ = سنهڙي لَڙُن يا تار جنهن سان ڪن ٻن شين (ڇوڙين وغيره) کي ڳنڍجي. (اصطلاح طور) محبت جي لڙن يا تار، عشق جي جڙ.
- جَڙ جا هَنيَرِ جَتَ (معذور ۵/۱۵)= جت بلوچ (پنهون) مونکي جيڪا محبت جي ميخ هنئي.
- جَڙ جِيَري جَنِ سِين (حسيني ۱۲/۱۲)= جن سان حياتي هوندي منهنجي (محبت جي) ميخ لڳل آهي.
- جَڙ جَنِي جي جانَ ۾ (ڪاپلتي وائي ۱/۱، ديسي وائي ۱/۷) = جن جي ساهه پساهه ۾ (سِڪ جي) لڙن لڳل آهي.
- جَڙيون (آبري ۱۱/وائي-۱)= جَڙ لڳل، پوتل.
جَڙاوَ = جَڙاوت، سهڻي سينگار واري سٽاءِ. جهاز يا ٻيڙي جي جڙاوت، پلسن وارا جَڙيل ڦرها ۽ پاٽيا.
- جو ڪو ٿِئي م جَڙاوَ کي (سامونڊي ۱/۹، سِري راڳ ۱۱/۳) = (جهاز جي) جڙاوت کي نقصان نه ٿئي.
جَڙاءُ= جَڙَ (رائو ۱/۱۱)= مڻين موتين جو سينگار، وڏو نَٿُ، ٿاهُ، حسن جو هڳاءُ.
جُڙئو= پيدا ٿئو.
- جِيائين جُڙئو جَڳرو (بلاول ۲/۱۰)= جتان جڳرو پيدا ٿيو.
- جُڙي ڪَنائين جوڙ (سارنگ ۴/۲۱)= ٺاهي جوڙي سهڻي سٽاءِ ڪيائين.
- نَ جُڙي (ڪلياڻ ۵/۱)= نه ٺهي، راس نه ٿئي، سهڻي طرح تڪميل نه ٿئي.
- نه جُڙان (حسيني ۱۱/۱۴)= نه ٺهان، برابر نه ٿيان.
- جُڙِيئي (سري راڳ ۱/۷)= پلئه پوئي، مليئي.
- جُڙِيَمِ جوڙَ (ٻروو ۴/۱۵)= منهنجي سڀ سِٽاءُ سَولي ٿي، منهنجي اميد پوري ٿي.
● جُز (رامڪلي ۱/۴۳)= جُزو، ڪنهن شيءِ جو جزوي حصو (هي ڪائنات خالق جي جملي خلقت جو هڪ جزو آهي، هي سڄي خلقت ۽ تخليق 'جُز' آهي ۽ خالق "ڪُل" آهي).
● جَزا (معذور ۴/۱۵)= پنهنجي ڪئي جو عيوض، پنهنجي جوابداريءَ وارو بار.
● جَسَ (حسيني ۴/۱۱)= شاباس، ڪاميابي جي مبارڪ.
- جاڳَنَ منجهان جَسْ (ڏهر ۱/۲۰)= اوجاڳا ڪرڻ (ڏڻي کي ياد ڪرڻ) ۾ آفرين.
- جَس ڪَرو (بلاول ۲/۱۳)= جَس ۾ ڪرو، صحيح سچي ساراهه وارو.
● جُسو = جسم، بدن، تن.
- جُسي سَندو جوڳيين مُون نه ڳهرجي ماهُ (رامڪلي ۱/۲) = مون کي جوڳين جي جُسي (بدن) جو ماهه (ماس) نه ڳهرجي (مون کي شفقت ۽ راضپو ڳهرجي).
- جُسي سِين (سورٺ ۳/۱۵)= سڄي ڏَڙَ سوڌو.
- جُسي جارْ پرائِيو (سامونڊي ۲/۱۸)= جسم سُور پرائيو.
- جيءُ جُسي ۽ جانَ جي (ڪلياڻ ۴/۲۰)= ساهه، بت ۽ جند جان جي.
● جَسو ڏَنُ (ڏهر ۲/۸)= پَنيهَل درياءَ جي آبادي

واري ملڪَ جو حڪمران (پٽيهل درياءَ جي وهڪري وارو ڀورو بدين کان اولهندي طرف آهي).

ـ جَسودَڻُ جيها يَار (ڏهر ٢/١٠)= جسو ڏڻ جهڙا سچا ساٿي.

ـ هٿو جَسودَڻَ سِين (ڏهر ٢/٩)= جسودڻ وٽ هٿو، يعني تڏهن جسودڻ جي هلندي ۾ ماڪ هئي.

● 'جَفَ القلمُ - الخ (مارئي ١/١٨)= قران شريف جي آيت: قلم سڪي ويو ۽ ان جيڪي لکيو سو لکيو (جيڪو لکيائين سو لکيائين ۽ پوءِ سڪي ويو).

● جَفا = تڪليف.

ـ جَفا ڏيئي جانِ کي (سري راڳ وائي ٢/١)= پنهنجي جند کي تڪليف ڏيئي.

ـ جَفا وارِين جَسُ (حسيني ٤/١١)= جيڪي محنت ٿيون ڪن ۽ تڪليفون ٿيون سهن تن کي شاباس هجي!

ـ جَفَا ڏيين نہ جان (آسا ٦/١٥)= پنهنجي جان کي جَفَا نَٿو ڏين، تڪليف نٿو ڏين، سختي نٿو ڏين!

ـ جَفَائُون ڪَرِين (آبري ٣/٩)= ڏاڪڙا ڪرين.

● جِڪَسِ (مارئي ٨/١٦)= ڀانءِ تہ، شايد.

ـ جِڪَسِ لڌيو لوئِڙِيارِيين (مارئي ٨/١٦)= شايد لوئي واريون ماروئڙيون لڌي ويون!

ـ جِڪَسِ ڪاڏَيِي ڪيڻَ (مارئي ٩/٥)= شايد ڪي ڪاڏا (وڏا طعام) ڪاڏئي.

جَڪَنِ ٿا (سنهٽي وائي ٣/١)= ڏڪن ٿا (خوف مان).

جَڪَ= يخي، ڏاڍائي.

ـ جبل ماري جَڪَ (معذور ٤/١٠، ديسي ٥/٧)= جبل پَلِ پيو جڪ ماري، يَخي ماري ۽ پنهنجي ڏاڍائي ڏيکاري.

● جَڪرو = ماضيءَ جي هڪ وڏي سخي مرد جو نالو.

ـ جَڪَرو جوڙي (بلاول ٢/١)= جڪرو پيدا ڪري.

ـ جَڪَري جِهو جُوانُ (بلاول ٢/١١)= جڪري جهڙو جوان.

● جِڪِي (سنهٽي ١/٢٢)= جڪيل، آزاريل.

● جُڳُ (جمع) جُڳَ= وقت جو هڪ تمام وڏو عرصو، هزارن سالن جو يا وڌيڪ عرصو.

ـ جُڳَ جُڳَ سي جِيَنِ (ڪلياڻ ٢/١٥)= اهي جُڳن جا جُڳ جئرا رهن.

ـ تہ جُڳان جُڳ ڏِنوءِ (سورٺ ٣/١٣)= تہ هميشہ لاءِ تو ڏنو (تڪو سخين کي).

ـ جُڳِن جا جُڳَ ٿيا (سامونڊري ٢/١٥)= (اڱڻ کان ٻاهر) ڪيئي زمانا گذري ويا.

ـ جُڳَ ٿيَا (رامڪلي ٤/٨)= ڪي جُڳ گذريا.

● جَڳُ= جهان، دنيا.

ـ جَڳَ جو وَالِي (آسا ٣/١)= سڄي جهان جو مالڪ.

ـ جَڳَ چَڏي (پورب ١/١١)= هي جڳ ڇڏي، هي ماڳ مڪان ڇڏي، هي ملڪ ڇڏي.

ـ جَڳَ گَهَٽا (رامڪلي ٧/وائي)= جڳ ۾ گهٽا.

ـ جَڳُ نَہ ڏِٺو جوڳِيين (رامڪلي ٦/١١)= سچا جوڳي سدائين سٽ جڳ ۾ ئي آهن: هنن هيءُ جڳ جيڪو ڪلجڳ آهي تنهن ڏي نهاريو ئي ڪونهي.

● جُڳاءِ = مناسب آهي، جڳائي ٿي، ٺهي ٿي، راس اچي ٿي.

ـ مون کي مون جڳاءِ (ڪلياڻ ٣/٧)= 'مون' واري ظاهري وجود کي، اها وجودي 'مُون' جڳائي ٿي، راس اچي ٿي.

● جُڳت (رامڪلي ٧/١٧)= جوڳ واري رهڻي ڪهڻي ۾ رهاڻ.

● جڳتَ جَنِ گـواهُ (راڳو ۴/١٠)= سارو جڳ جن جو شاهد آهي.

● جَل (حسيني ٢/١٧)= (عشق ۽ فراق ۾) ٻَرُ، سڙُ.

ـ جَلائِيَا (يمن ۴/١)= جلائي ڇڏيا، ساڙيا.

● جَل جَلاله = "وڏو شان شوڪت ٿيو ان جو" (الله جو)، اعليٰ شان وارو الله.

ـ پاڻهين جَل جلاله (ڪلياڻ/١٥ ١٨)= پاڻ ئي الله ۽ پاڻ ئي پنهنجو جلال آهي.

● جَلاَوت= (ع. جِلوَته= تحفو)= نذرانو، پاڻ قربان ڪرڻ، پاڻ پَرنڻ.

● جُسـو جَـلاوت (معـذور ۵/١١)= جسـم ذ نو ڪرڻ، قربان ڪرڻ.

● جَلدَايُون ڪَري (آبري ٢/٩)= تيزيون ڪري (سخت تپش جُون، تيز ٽپيل چنهبيارين پٿرين جون، لڪن جي لاهن چاڙهن جون).

● جَلَڻَ ري مَ جَلُ (آبري ٢/۴)= سچي 'جلڻ' کان سواءِ، (رسمي طور) نه جَلُ.

● جَلِيلَ (سنهڙي ٨/١٠)= الله پاڪ.

● جِمَ = (جِنِ + مَ) = مَتان.

ـ جِمَ ڪَچو رَڪَ ڪَٽيون ٿئي (يمن ۴/٨)=متان ڪچو رڪ (جنهن کي لوهار جي ڪـوري ۾ پـورو تاءُ نـه آيـو آهي، سو ڏکن لڳڻ سان ڇيتيون ڇيتيون ٿي وڃي).

ـ صُوفِي جِمَ سَڏائيين (ڪلياڻ ٢/٧)= متان پاڻ کي صوفي سڏائين.

ـ جِمَ دوستِنئُون دُورِ ٿيين (ڪلياڻ ۴/١١)= متان سائين کان پري ٿي وڃين.

ـ جِمَ وِرچِي وِهين ويسَرو (سري راڳ ٢/٣)= متان ٿڪجي بي خيالو ٿي ويهين.

ـ جِمَ ڳالهائين ڪُوڙُ (سري راڳ ٣/١٢)= متان ڪُوڙ ڳالهائين.

ـ جِمَ وَڃِني اوهَرِي (سامونڊري ٢/١، ٢/٢)= متان ٻيڙيون هاڪاري هليا وڃنيئي.

ـ جِمَ موٽائيين مَڱڻو (سورٺ وائي ٢/١)= سوالي منگتو متان موٽائي ڇڏين.

ـ جِمَ وَٽن ۾ واڪا ڪَرِين (ڪوهياري ١/۵)= متان پني جهنگ ۾ (وٽن ۾) دانهون ڪرين.

ـ جِمَ وِهين وِسَهِي (آسا ٣/٣)= متان اعتبار ڪري (وِسَهي) ويهين.

ـ جِمَ پانهين وَرين (راڳو ٧/١۵)= متان پوئتي پير ڪرين، پوئتي موٽين.

ـ جِمَ سُمهين (آبري ۴/١٦)= متان سمهين، متان ٻپ لاهي ويسري ٿئين.

ـ جِمَ وساريين (پرڀاتي ٢/٢)= تون متان وسارين.

ـ جِمَ لُڪائيين (ليلان ٢/٨)= متان پاڻ لڪائين، متان پاڻ کي پڌرو ڪرين.

● جَمِ = پريل.

ـ جِيءَ جَنِي جا جَمِ (سنهڙي ١٠/١۴)= جني جون دليون محبت سان پريل آهن.

● جَماجُ = (ڪنيات ۵/١٢)= جَمازُ، تکو هلندڙ اُٺ.

ـ جَماجِي (آبري ٩/وائي-١٠)= جمازي، پنڌ ۾ تکا هلندڙ اُٺَ.

● جَمَازن کي (معذور ٢/وائي)= اٺن کي.

● جمال = حسن، سونهن.

ـ جي مون ڏِٺِ جمالُ (مارئي ۴/۵)= جي منهنجا

مارو مون کي سونهن (جمال) ڏين، سهڻو ڪن، سهڻو (بي عيب) ڪري سمجهن.

ـ پاڻهين جَلَ جَلاله پاڻهين جانِ جَمالُ (ڪلياڻ ١/١٨) = جَل جَلاله پاڻ ئي جند آهي ۽ پاڻ ئي پنهنجي (جند جي) سونهن آهي.

ـ جُملوئي جَمالُ (ڪلياڻ ٣/٦)= سندس ئي (حقيقي محبوب الله جو ئي) جلوو ۽ جمال آهي.

● جِنِ، جَنِ = اهي جيڪي.

ـ چالِي پُجهِي جَنِ (ڪلياڻ ٥/١٣)= جن سوچي سمجهي.

ـ جَنِ ساڃاءِ سِراڻِ سِين (يمن ۴/١٩)= جن کي سِراڻ جي چاڻ آهي.

ـ جَنِ اَڏَ- سَنيُوڙي آئيو (ڏهر ٣/٩)=جن اَڏ- سنيُريلن مٿان آيو، جن بي خبرن غافلن مٿان آيو.

ـ جَنِ ساڄُهرِ سيـڻَ سانيـيـتا (آسا ٢/٥)= جن سوير ئي پنهنجا سڄڻ پاڻ سان گڏ ڪيا.

ـ جَنِ اُجهتَو (رامڪلي ٣/١٣)= جيـڪي تڪليـفون ڪري هيڏانهن هوڏانهن هليا.

ـ جَنِ پرُوڙِئو (ڪاهوڙي ٢/٨)= جن سمجهيو.

ـ جَنِ جُـهـوناڳـڙه جَلائيـو (ڪارايـل ٣/٢)= روايـت مـوجب، جهوناڳڙهه جا وڏا جوڳي جن جهوناڳڙهه کي باهه ڏني (۽ اتي نانگن کي ماريو).

ـ جَنِ ڪُلَهنِ (سنهڻي ١٠/۴)= جن جي ڪلهن تي.

ـ جِن گودِڙين ۾ گُلَ (رامڪلي ۴/١٦)= (الف) جن جي گـودڙين تي پـرت جـا گل لڳل آهـن (ب) جن جي گودڙين اندر گل (سهڻيون قيمتي شيون) آهن.

ـ جَنِ لڳو (حسيني ٦/٢٠)= جن کي اهو درد لڳو.

ـ لڳي جَنِ لوڙي (آبري ٥/١۴)= جن کي لنون لڳي.

ـ جَنِ نہ پـانيـو پاڻُ (پـرڀـاتي ١/١٩)= جن پاڻ کي ڪجهه ڪري نہ پانيو.

ـ جَنِ وماسِتا ويڻَ (ڪنيات ١/٥)= جن جا ڳُفتا ۽ ٻول مون کي سيبائا، جن جي ڳالهاءِ (ٻڌڻ جي) اڻ تڻ آهي.

ـ جَنِ اَندَرِ پَري باهِ (ڪليـاڻ ۴/٣٥)= جن جي اندر جان ۾ (محبت جي) مچ پيو ٻري.

ـ جَن سَرِئُو (آسا ٦/١٩)= جن کي پلئه پيو، جن کي سامائو، جن کي ٿيو.

● جَنَبُ= سڄي حياتي.

ـ جَنَبُ گُذاريمِ جَنِ سين (مارئي ٨/٢۴)= جن سان مون پنهنجي سڄي حياتي گذاري.

● جُناب= پليتي.

● جُنبِئو= ناپاڪ، پليت.

ـ جُنبِئو مَنجهہ جُنابَ (سنهڻي وائي ١٢/١)= (تون) پليتي ۾ پيـل (ٻہ) بارگـاهہ عـالي ۾ دل جي حضـور سـان هوند گهرڻين تہ پاڪ ٿي پوين.

● جُنَبڻ = ڏوڪڻ، جوش جذبي سـان گـهڙڻ، ڪنهن سان لڳي وڃڻ.

ـ جُنبَنِ جَجهي جَرِ (ڪامـوڏ ٢/١٧)= وڏي پاڻيءَ ۾ ڪاهي پون.

ـ جُنبَش ڪانهي جـا (آبري ۴/٢)=مـقـابـلي جي جـاءِ ڪانهي، جنبڻ جي جاءِ ڪانهي، پنڌ ۾ وڏي شوق سـان محو ٿي هلڻ جي جاءِ ڪانهي.

ـ جـهـجـهي جورَ جُنبَنِ (سامـونڊري ١/١٠)= وڏي زور سان (وڏي پاڻي ۾) ڏوڪي هلن.

ـ جُنبِـنا ڏونہ جـاباڻَ (ڪاهوڙي ١/١٧)= جـاباڻ جي گـهـٽي ڏٺ واري جوءِ ڏانهن ڏوڪي هليـا، (ڪـاهوڙي)

زور سان هليا.

ـ جُنبي هَلِنا (رامڪلي ٣/١٩)= ڪَست مان ڪاهي هلنا.

ـ جُنبي ڏِنو جَنِ (آسا ١/١٩)= جوش جذبي سان اڳتي وڌي ڏٺو جن.

ـ جُنبي منجهان جِيءُ (يمن ٦/١٣)= جيءُ منجهان جُنبي، جند جان سان مشغول ٿي.

جَنجارُ = جنجالُ، ڏکيائي.

ـ وجهي جِيءُ جَنجار (سامونڊي ٢/١)= پنهنجي جان جوکي ۾ وجهي.

● جِندا= جِهندا، مُوڙهل وارن وارا چگ.

ـ جِندا ٿيءُ جُوانِ (رامڪلي ٢/٢٣)= اي جندا (موڙهل وارن وارا)، تون جوان ٿيءُ، همت ۽ حوصلي وارو ٿيءُ.

ـ جِندا هومَ جوگَ رءِ (رامڪلي ٢/٢١)= اي جهنڊن وارن وارا رسمي جوگي، جوگ کان سواءِ نه 'جيءُ'

جِندڙو= جانِ ۽ جسم، ساهه وارو بُت.

ـ چَرَ چَراٿيو جِندَڙو (آبري ٦/١١)= جان جسم کي باهه ساڙيو.

ـ ساعتَ نه سُکَهو جِندَڙو (ڪليان ٥/٩)= جان جسم ڪا هڪڙي گهڙي به صحتمند ناهي.

ـ ماءُ منهنجو جِندَڙو (رپ ١/١)= اي ماءُ منهنجي جان ۽ جسم.

ـ سو سِر ڏيئي سَههُ جِندَڙا (آسا ٥/٤)= اي منهنجا جيءُ، منهنجي جان، سو (آزار) تون سِر ڏيئي قبول ڪر.

جَنڊرو (جمع) جنڊرا= ڪجائي مثل هڪ پيجرو جنهن ۾ به دلا پاڻيءَ جا رکي سگهجن ۽ گڏهه تي لڏجي = تمام ٿوري مقدار وارو پاڻي، ٿورو پاڻي.

ـ پايو جَرُ جنڊن ۾ (مارئي ٨/١۴)= جنڊرن ۾ پاڻي ڪٽي، پاڻيءَ جا دلا جنڊرن ۾ وجهي.

ـ ٿَيِي جَرُ جَنڊرو ٿئي (سنهڻي ٢/١٩)= تن لاءِ وڏو اونهون پاڻي به جنڊري جيترو ٿي پوي.

● جُنگُ (جمع) جُنگَ= بهادر، وڏي شان مان وارا غريبن جا پرِهلا.

ـ الله جُنگَ جِينِ (بلاول ١/١)= اي ڏاٿي منهنجا، اهي بهادر ۽ وڏي شان وارا شال جين جن جي سهاري تي آءٌ ٿي جيان.

ـ جُنگَ جَکري ڪي (بلاول ٢/٢)= وڏي مان واري سخي جکري ڪي.

● جُنگ جَهازَ (سري راڳ ٢/١٨)= ١. وڏا شاهي جهاز. ٢. 'جُنگ' نالو جهازن جو جيڪي چين جا هئا.

● جهاج= جهاز

ـ جُنگَ جَهاجَ (سامونڊي ١/١٥)= وڏا شاهي جهاز، 'جنگ' جهاز.

● جُنگِن = فڪر ۽ چاڻ ۾ وڏن قداورن، وڏي منزل وارن، بلند درجي وارن، زوراورن.

ـ تَنِ جُنگِنِ سَندي جاءِ (ڪاهوڙي ١/٣)= انهن وڏي مان مرتبي وارن جي جاءِ تي.

ـ جُنگِنِ چَڏيو جورُ (ڏهر ٢/١٢)= وڏن درياڻن ۽ ٻورن به زور ڇڏيو (جو انهن ۾ پاڻي گهٽجي ويو).

ـ جُنگِنِ کي جوکو ٿئي (ڪارايل ٢/٧)= وڏن زبردستن کي به نقصان ٿئي.

ـ جُنگِنِ پَنهنجي ذاتِ (ڪارايل ٢/١٩)= وڏي مانَ وارن هنجهن پنهنجي ذات (کي پنهنجي وطن روهه ٽائين پهچايو).

● جَنه وَارِ (يمن ١/٦)= جنهن ويل، جنهن وقت.

- جنه ۾ (ڪلياڻ ٣/١١)= جنهن 'نفي' ۾.
- جِنه ۾ مالُ نه مِريءَ جيترو (سورٺ ٣/٧)=جنهن ۾ مريءَ جي داڻي جيترو به مال ناهي، جنهن ۾ ذرو به نفعو ناهي.
- جِنه سورِينڌَڙ (رپ ١/١١)= ڪانيون سورينڌڙ، ڪانيون اڳتي ڪنڌڙ.
- جِنه ڪَرَ پُڇي لوه (آبري ۴/١٧)= جنهن ڪان ڳوٺ (لوه) جو پڇي.

● جَني = جن ڪي، جن جي.
- ڪاتي جَني هَٿَ ۾ (ڪلياڻ ٥/١٦)= جن جي هٿ ۾ ڪاتي آهي.
- جَني پَانيو پَاڻَ (آبري ٢/١٨)= جن پاڻ کي ڪجهه ڪري پانيو، ڪجهه ڪري سمجهيو.
- جَني پِرَ (مارئي ٩/١)= جن جي پرسان، پاڙي ۾.
- جَني پَاسي پاڻُ (سنهڻي ١٠/٨)= پاڻ ڏاڻي جن جي پاسي آهي.
- جَني سَنڌي (حسيني ١١/۴)= جن ڪوهيارن سندي.
- جَني مُنه مٿا (رامڪلي ٧/وائي)= جن جي مُنهن ۾ مٽيان، ڏيا ۽ روشني آهي.
- جَني نه جيهِيَاسِ (پورب ١/١)= آءُ جَنِ جهڙي ناهيان، جن جي برابر ناهيان.
- جَني جيءَ خَميسَ (ڏهر ۴/١١)= جن جي خميس وارو ڏينهن (جڏهن هو کير خيرات ڪري ڇڏين).
- جَني سَندي سَڏ (ڏهر ۴/٣)= جن جو جتي سڏ سُجهي، سندن سڏ پَنڌ واري جُوءِ.

● جَٿِيو = ڌرمي پوترتا جو سڳو جيڪو هر هندو ڳچيءَ ۾ پائي.
- جَٿِيو تو نه جَڳاءِ (ڪلياڻ ٣/١٣)= جٿيو تو کي نٿو جڳائي، نٿو لهي.

● جو= جڻن جو، جڻن ٿي.
- جو پُڙِ پيين سَنجهَ (يمن ١/١٨)= جڏهن جو انهن لاءِ رات ٿي (ته سور شروع ٿيو).

● جو= جيڪو
- جو بَڌو بَنِ ڳالهين (يمن ٥/٩)= جيڪو ٻن ڳالهين سان ٻَڌل آهي، جيڪو ٻن ضرورتن (ماني ۽ پاڻي) جو محتاج آهي.
- جو اَباڻَنِ اَڏيو (مارئي ١/۴)= جيڪو (جهوپو) اباڻن اڏيو.
- "جو تو ڏِيَڻَ ڏِياچ پانئيو، اِيئن سِرَ سَيَڪو ڏي" (سورٺ ٣/٨)= (ٻيجل منگتو راءِ ڏياچ کي چوي ٿو ته:) تو جو ڏياچ کي (رسمي طور) ڏيڻ وارو خيال ڪيو آهي، ائين ته سيڪو سِر ڏئي! (تون اِحان) ڪجهه وڌيڪ ڪر. (اهو وڌيڪ ڪرڻ وارو مفهوم بيت جي ٻيءَ سٽ ۾ سمايل آهي).
- جو ڏِنو اِنِ ڏِهي (سنهڻي ١٢/٧)= جيڪو ان ميهار (ساهڙ) ڏهي ڏِنو (سنهڻيءَ کي).
- جو ڏِينهائي تو ڏئي (پرڀاتي ١/٧)= جيڪو روز تو رزق ڏئي.
- جو پرين منجهه پَساه (آسا ١/١٨)= جيڪو محبوب ساه پساه ۾ آهي، جيڪو هلندي دم ياد ڪرڻ سان آهي.
- جو جرَ جيري ڇِڏي (رپ ٢/١٣)= جيڪڏهن جيري جر ڇڏي، جي ڀڙڪندڙ باه پنهنجي ڀڙڪ ڇڏي.
- جو تو چارڻ ڪنو پَنڌُ (سورٺ ۴/١٠)= اي چارڻ! جيڪو تو پنڌ ڪيو.
- جو ڪَنين سُڻومِ (بلاول ١/٨)= جيڪو مون ڪنن

سان پئو.

ـ جو نہ جِيَاري (حسيني ١/٩)= جيڪو صحت نہ ڏئي، ساھہ وارو نہ ڪري.

● جَواب = ورندي، آڏو ورايل گفتو.

ـ جانبَ ري جَوابُ (يمن ٦/٢)= محبوب کان سواءِ پيو ڪو جواب نہ ڏين (ونن پيو ڪو جواب ناهي).

● جُوَانا (سري راڳ وائي ١/٢)= اي جوانو!

● جَـواهِرَنِ (سري راڳ ١/١٠)= جـواهرن کي (هت مـوتين کي استـعاري طور 'جواهر' يعني قيـمتي هيرا سڏيو ويو آهي).

● جوتِ (راڻو ١/١٠)= روشني.

● جوڀَنَ = جواني.

ـ سيئي جوڀَنَ ڏينهَن (سامونڊي ۴١/٣)= اهي ئي جوانيءَ وارا ڏينهن.

ـ جوڀَنَ جي جَمَالَ (سنهڻي ١٠/١١)= پنهنجي جوانيءَ جي سُونهن واري پُور ۾.

ـ جوڀن وڻو جاڙ (معذور ٦/٧)= جواني ويساهي وئي: جوڀن مون سان جاڙ ڪري وڻو، مون کي برغلائي مون سان جٺ ڪري ڇڏي ويو!

ـ جوڀَنُ وَهِي وِئو (رپ ٩/٣)= جوانيءَ جو پُور پورو ٿي ويو.

ـ جوڀن بہ ٿري ڏينهڙا (يمن ٦/وائي)= جوانيءَ جو پُور ڪي ٿورڙا ڏينهڙا آهي.

● جوٽِنِ = گوڏن.

ـ جوٽن مٿان جُٽِ ٿي (سري راڳ وائي ١/٣)= گوڏن رانن ۾ چيلهہ تائين سٽيل.

● جُوٽا (رامڪلي ١٢/٥)= ڪُوڙا.

● جوڀَ (سري راڳ ١٢/١)= مضبوط، وڏي همت ۾ حوصلي وارا.

● جُودُ= سخا

ـ جُودَ مَـهندان جَـڏُ (پرڀاتي وائي ٢/١)= سخي جي سخاوت آڏو ڪو جڏو (آهي ئي ڪونہ).

ـ پسو جودُ جوان جو (ڪاموڏ وائي ١/١)= هن جوان مرد جي سخا ڏسو!

ـ سَندو جادَمَ جُودُ (سورٺ ١٦/٣)= جادم جي سخا.

ـ تُنهنجي جُـودَ جُـوانَ (سري راڳ وائي ١/١)= اي جوان، تنهنجي سخا.

ـ جُـودُ تُنهنجـو جَـڳرا (بلاول ١٧/١)= اي جـڳرا، تُنهنجي سخا.

● جورِ= زور.

ـ جـورِ نہ ٿـيان جـوءِ (مارئي ١١/٣، وائي ١/٦)=زور سان زال نہ ٿيان.

ـ جُنگن ڇڏيـو جورُ (ڏهر ١٢/٢)= وڏي همت وارن بہ پنهنجو زور ڇڏيو.

ـ جورِ هَـٽي جانو (مارئي ١١/٢)= زور وارو جانو پيري، وڏي منٿ ڪري.

● جوراڻو =١- جهوراڻو، فراق ٢- زوراڻو آيل، ڏاڍائي.

ـ جَبَلُ جوراڻو (آبري ٧/٢)= سخت ڏکيو پهاڙ ڏاڍي تڪليف وارو جبل.

ـ جوراڻي سِين (معذور ٩/٧)= زوراور سين، ڏاڍائي سين.

ـ جوراڻا (ڪوهياري ١٠/٦)= زور وارا، وڏا زبرست،ڏاڍا.

● جورو (ديسي ٦/٣)= زور، زبردستي، جور ۾ جفا.

ـ جورو تو نہ جُڳاءِ (مارئي وائي ١/٩)= زور، ڏاڍائي تو کي نہ ٿي سونهي.

جَوڙ (رامڪلي ٦/٩)= گڏ ويهڻ واري سِٽاءُ، پِٽ.

جوڙَ= پيدايش، تخليق، بناوت.

- جوڙي جوڙ جهان جي (ڪلياڻ ١/١)= (الله تعاليٰ) ساري جهان کي سهڻي سِٽاءَ سان بنائي.

- جوڳي اِهڙيءَ جوڙ (رامڪلي ٦/٢٢)= جوڳي انهيءَ سٽاءَ سان.

- سَندِي جوڳِينِ جوڙَ (رامڪلي ٧/٩)= جوڳين واري سٽاءُ، جوڳين وارو نمونو.

- جوڙ ٿي (پورب ٢/١۴)= گڏجالي ٿي.

- جوڙ وَهي (آسا ٥/١٣)= موافقت ۽ محبت سان هلي، مخلوق پنهنجي سڄي ساٿ سان پٺي هلي (پکي ۽ پيا جيت جانور سڀ گڏ ساٿ ۾ پيا هلن).

- جوڙِ تَندُون ڪَرِ جاءِ (پرياتي ٢/١٠)= دنبوري جون تندون جوڙي ملاءِ، گڏي سُر ۾ آڻ.

● جوڙَڻون= جوڙي مانِ، نرماد جي جوڙي مان.

- ڪري پاڻ ڪريم جوڙَڻون جوڙ جهان جي (ڪلياڻ ١/١) = مولا مهربان نرماد جي جوڙي مان سڄي جهان جي مخلوق کي ٿو جوڙي.

● جوڙي (سري راڳ ٢/٢۴)= ٺاهي، جوڙي.

- جن رکيون جوڙي (سهڻي ٧/۴)= جن پنهنجون اکيون ميهار ڏانهن بيهاريون.

جَوش (يمن ۴/١)= عشق جو غلبو، سڪ ۽ محبت جو غلبو ۽ جذبو.

- جوشِ ڏِنائَون (ڪاهوڙي ١/١٠)= سيڪ ڏنائون، پچايائون.

جوشان= جذبي مان.

- جوشان جُوَانا! (سري راڳ وائي ٢/١)= اي جوانو! جوش جذبي مان.

- جاڳَنو جوشان جيڏيون (سري راڳ وائي ۴/١)= اي جيڏيون، جيڪي جوش جذبي مان جاڳي، سجاڳ ٿي.

● جُوعِ (مارئي ٧/٩)= بُک.

● جوکو (سري راڳ ٣/١١)= نقصان.

● جوڳُ (رامڪلي ٢/٣٠)= جوڳ جو مَتو، جوڳ جي متي واري فقيري،جوڳ وارن جو ٽولو. (هت اصطلاح طور) جوڳ واري رهڻي ڪهڻي.

- جَوڳُ نَہ جُهارِين (پورب ٢/٢)=جوڳ واري متي جي ميجتا ۽ پڪتي ڪين ٿا ڪن.

- اِيءُ زَنَانو جَوڳ (رامڪلي ٢/٢۴)= (رسم طور ڪَن ڪپائڻ، والا پائڻ وغيره) اهو زنانو جوڳ آهي، گهٽتائي واري جوڳ جو متو آهي.

- جوڳَ مَ پاءِ (رامڪلي ٢/١٩)=جوڳ اختيار نہ ڪر.

● جوڳو= برابر، لائق، ان جهڙو.

- جوڳ نہ جوڳو تُون (رامڪلي ٢/١٠)= تون جوڳ جي لائق نہ آهين.

● جوڳِي (رائو ١٠/١)= جوڳ جي متي وارو (معنوي طور) مُوحَد، عارف.

- جوڳيءَ جاڳائي (رائو ١/١۴)= جوڳي (هنن شڪار ڪندڙن کي) هوشيار ڪري.

- جوڳي هُونِ نہ جِيَراً (رامڪلي ٢/١١)= جيڪي صحيح سچا جوڳي آهن، سي عام ماڻهن وانگر ڪاڻ پيٽ واري حياتي گذاريندڙ ناهن.

- جوڳِي جُڳَائِي (رامڪلي ١/٢۴)= (الف) وڏي جُڳ جا جوڳي، وڏي جوڳ وارا جوڳي.

- جوڳي جاڳ نہ نين (رامڪلي ١/١٣)= (آءُ معذور

آهيان ۾ مونکي) جوڳي جا ٽرا تي پاڻ سان نٿا نين، نٿا وٺي وڃن.

● جوهَرُ= هيرو.

ـ جهڪر ٿيو جوهَر (ڪنيات ١/٢٣)= هيرو بہ پنهنجي چمڪ ۾ گهٽ ٿيو.

● جوهَرِي (سري راڳ ۴/٢)= جواهرن جو پَرڪيندڙ ۽ چاڻو، جواهرن جو واپاري.

ـ جوهَرِينِ (سري راڳ ۴/۴)= قيمتي ذاتن جي پارکن.

● جُوءِ= پيڙهي، ملڪ، ماڳ مڪان.

ـ جُوءِ ڪُشادي (مارئي ٦/١١)= وڏي پيڙهي، وڏو مُلڪ.

ـ جَنِي ڏِٺِي جُوءِ (ڪلياڻ ٢/١٦)= جن (حق ۽ حقيقت واري) پيڙهي ڏٺي، عارفانہ منزل ڏٺي.

ـ جُوءِ جيڏاهين جوڳِيين (پورب ١/٨)= جنهن طرف جوڳين جو ماڳ مڪان آهي.

ـ جُوءِ جِيارِي جَڏُرِيين (ڏهر ۴/٨)= (سخا ڪندڙ، سنگهارن جي) پيڙهي، ضعيفن کي تازو توانو ڪري ٿي.

ـ جُوءِ جَتَن جِي جَاءِ (ديسي ٢/١١)= جتن جي جُوءِ واري جاءِ، اها جُوءِ جتان جت ساٿ سان لنگهيا.

ـ مُون وَرُ وڏي جُوءِ (رپ ٣/۴)= (اصطلاحي معنيٰ) منهنجو پيار وڏي ڪانڌ وارو، وڏي صبر ۽ برداشت وارو.

ـ آهِ آڙانگِي جُوءِ (سامونڊي ٢/٦)= اها پيڙهي ڏکي آهي، جو اتي پهچي سگهجي.

● جوءِ (ڪوهياري ۵/٩)= منڊ، زال (سسئي).

ـ منجهان جوئن جوءِ ٿي (آبري ٩/وائي-٢)= وڏن همت وارين جوئن مان تون بہ هڪ همت واري جوءِ ٿيءُ.

● جُهِ= جنن جو، جُونهين، جڏهن جو، اجهي.

ـ جُهِ سي اگَهِ آئِيا (يمن ٦/٣٣)= اجهي اهي اگهَ تي آيا.

ـ جُهِ ڪاتَ ڪَلاڙَنِ ڪَڍِيا (يمن ٦/٩)= جنن جو ڪَلاڙن ڪات ڪڍيا.

ـ جُهُ ڏوٿِي ڏَٿَ گَڏُ ٿِيا (ڪاهوڙي ١/۴)= جڏهن جو ڏوٿي ۽ ڏٿ پاڻ ۾ گڏيا.

ـ جُهُ وِڌا پيچَ پِرينِ (بروو ۴/١٠)= جنن جو محبوبن (محبت جا) پيچ پاتا.

ـ جُهُ سي سَنيرَجَنِ (رپ ١/٢٧)= جنن جو اُهي ياد پون.

ـ جُهِ آيا اُلوهِيتَ ۾ (رامڪلي ٣/١٠)= جڏهن جو اهي الاهي محبت واري منزل ۾ آيا.

ـ جُهُ لالَ رَتائُون لوئِيُون (مارئي ٧/٧)= جڏهن جو لويون لال رڱيائون.

ـ جُهُ صَرافَنِ لَڏِئو (سري راڳ ۴/٩)= جڏهن سونَ جي سچن پارکُن قدردانن ملڪ ڇڏيو.

ـ جُهِ ڦوڙايو سڄڻين (رپ ١/٦)= جنن جو سڄڻن وڇوڙيو، جنن جو جاني (جُدا ٿي) کين وڇوڙي جو فراق ڏنو.

● جِهَا= جيها، جهڙا.

ـ جِهَا اُجِا چَنڊَ (ڪنيات ٢/٨)= جهڙا اڇا چمڪندڙ چنڊ.

ـ جِهَا تَان نَہ تِهَا (آسا ۴/١۴)= جيها تيها ناهن.

ـ جِهاجي تِها (مارئي ٩/٧)= جيها جي تيها، جهڙا تهڙا.

● جهاجُ= جهاز

ـ جُنگَ جَهَاجَ (سامونڊي ١/١۵)= وڏا شاهي جهاز، 'جنگ' جهاز.

● جُهَارُ=ساراهہ وارو جَسُ ۽ سلامُ، محبت وارا پيغام.

● جهار ڏيڻ= ساراهہ ڪندي جس ڏيڻ، واڌائي ڏيڻ.

ـ جاچِڪَ تو جُهَارُ (سورٺ ٢/٧)= اي جاچڪ (ڳائڻا) توکي جس هجي.

ـــ جَهِجها ڏيِہِ جُهَارَ (مارئي ٩/٢٠)= گهڻا محبت پريا پيغام پهچائج.

● جُهَارَڻُ = وڏو ڪري ميڄڻ، واڪاڻ ڪرڻ، ميڄڻ ۽ نباهڻ، پاڙڻ، پورو ڪرڻ.

ـ جوڳُ نہ جُهَارِينِ (پورب ٢/٢)= هو جوڳ جي مَتي کي پوريءَ طرح نہ پاڙين.

ـ جُهَارِيو جَڳَرو (بلاول ٢/٧)= جڳرو سارآهيل ٿيو، واڪاڻيل ٿيو.

● جِهَتَ = رخ، طرف، جلوو، جهلڪ، لاڙو، محبت.

ـ جِهتَ جي ڏَري (راڳو ٤/٨، وائي ٩/١)= محبوب جي ديدار جي ڏري (جهلڪ ۽ جلوي مون کي فراق واري آزار ۾ وڌو).

جِهڙِي وَتَ وَتِياٿين (ڪاموڏ وائي ١/١)= جهڙي وندِ ونديائين، جهڙي ورچ ڪياٿين.

ـ تَنه نَفِي جَهڙو ناه ڪين (ڪلياڻ ٣/١١)= ان نَفِي (انڪار) جهڙو ٻيو ڪونہ آهي، ٻيو ڪو مٽ ناهي.

ـ جِهَڙِي آيَسِ جيئَن (مارئي ٥/١)= جهڙي سَتي ٿي آيس (تهڙي ستي ٿي ماروئڙن ڏي وڃان).

ـ جهڙِي سَونِ (آسا ٦/٢)= سون جهڙي، جنهن ۾ کوٽ ڪرنهي.

ـ جِهَڙِي کيرَ (مارئي ٧/٨)= کير جهڙي اڇي، صاف سفيد.

● جِهوءِ= تو جهڙو.

ـ ڪو دَرُ ناهِ جِهوءِ (ڏهر ١/٢)= ٻيو ڪوبہ در تو جهڙو ناهي.

ـ جِهو تو جَهَانَ ۾ (بروو ٢/٢٤)= تو جيهو، تو جهڙو جهان ۾.

جَهين لاڳي (رامڪلي ٥/٢٨)= جنهن سان لڳي.

جِٿَان = جتان، جنهن کان، جنهن جاءِ تان، جنهن ماڳ کان.

ـ جِٿَان لوڪَ لَڄَ ٿِني (رامڪلي ٥/٢)= جنهن کان لوڪ کي لڄ ٿئي، جتان لوڪ لڄي ٿئي.

● جِٿَائِين = جتائين، جنهن بہ جاءِ کان، جنهن بہ طرح، جنهن بہ صورت ۾، جنهن بہ حالت ۾.

ـ جَنِ کي جِٿائِين (ڪلياڻ ١/٣١) = جن کي جتائين، جن کي جهڙي طرح.

ـ نيہُ جِٿائِين نِڱِٿو (ڪلياڻ ٥/٨)= عشق (نيہ) جتان پيدا ٿيو.

ـ آکَرُ جِٿائِين آئيو (يمن ٥/١٩)= اکر جتان کان آيو.

ـ اُهڙِئا جِٿائِين (سامونڊي ٢/٢٦)= جتان کان بيڙيون هاڪاري هليا.

● جِٿَن = جٿن جو، جيسين تائين، جهڙيءَ طرح.

ـ جِٿَن رڱَنِ ۾ ساهُ (ڪلياڻ ٢/١)= جهڙيءَ طرح رڱن ۾ ساهہ آهي، يا ساهہ هلي ٿو.

ـ جِٿَن ٻُڏا ڪَڍِي ٻارِ مان (سري راڳ ١/٢٠)= جٿن ڏٽي تعاليٰ ٻُڏندڙن کي اونهي پاڻيءَ جي وچ (ٻار) مان سلامت ٻاهر ڪڍي.

● جِٿُنڪُ = ذوق، چاهہ، سڪ، چِڪ.

ـ جِٿُنڪُ ٿِيُم ڏونہ جُوءِ (سنهڙي ٥/٨)= ان جُوءِ ڏانهن (ساهڙ واري ان پاسي) سِڪ ۽ چِڪ ٿيم.

● جِٿَر ٿا جَاڙُون ڪَرِيو (ديسي ١/١٤)= شال پيا جيٿر ۽ ڏاهايون (جاڙون) ڪريو!

● جِيءَ = پيار ۽ دعا جو لفظ: شال پيو جيءُ!

ـ جِيءُ سُٺائي جَڳَ کي (حسيني ٥/٥)= عام ماڻهن کي 'جيءُ' ٻڌائي (تہ محبوب مون کي 'جيءُ' چيو آهي).

● جِيءَ = جس.

- جِيءَ مگٿا ھوء (سورٺ ۳/۱۳)= اي مگٿا تو کي جس ھجي (جو تو منھنجي سر گھرڻ تي اکتفا ڪئي).
● جيءَ (يمن ۱/۱)= ساھُ، جان، حياتي.
- جِيءَ سَيَڪنهِ جِيءَ سِين (ڪلياڻ۱/۲۹)= ھڪ جند جان جو جياپو ٻي جند جان سان.
- تُون ڪِئن جِيءَ جڳو ٿيين (يمن ۲/۲۵)= اي جيئڙا! تون ڪيئن اگھر ٿيين، اگھائي ۾ بيڪار ٿيين!
- جِيءَ جُسي ۽ جان جِي (ڪلياڻ ۴/۲۰)= ساھ جسم ۽ جند جان جي.
- جِيءَ ڏني ري نہ جُڙي (آسا ۲/۲۰)= جان ڏيڻ کان سواءِ ڪو ناءُ ئي نہ ٿيي، ڪو سرچاڙ ئي نہ ٿئي.
- جِيءَ منھنجو جَنِ سين (سامونڊي ۲/۳)= جن سان منھنجو ساھ پساھ آھي.
- جاجڪ منگي جيءَ (سورٺ ۱/۳)= ڳائيندڙ (جاجڪ) جان (جيءُ) ٿو گھري (منگي).
- جِيءَ اَڙاءِ (ڪلياڻ ۵/۱۱)= پنھنجي جند جان کي اٽڪاءِ، پنھنجو پاڻ کي ڦلساءِ ۽ ٽنگاءِ.
- جِترو رکيو جيءَ (سورٺ ۲/۴)= منھنجو جيءُ ايجان جترو رکيو (وڃي نٿو وجھين).
- جِيءَ جڳي (حسيني ۵/وائي-۲)= جيءَ جي جڙ، جيءَ جو جياپو.
- جِيءَ منئو نہ ڪري (آبري ۴/۲)= پنھنجي جان پياري نہ ڪري.
جي=جيڪي.
- جي نہ ٻجھن (يمن ۵/۵)= جيڪي نٿا سمجھن.
- جي وَھمَ پِريان جي وَڪڙيون (آسا ۲/۳۰)= جيڪي پرين جي خيالن ۽ پورن ۾ وڪڙيل آھن، سرگھيون آھن.

- جي ھَٿان ھوتَ مَرنِ (معذور ۲/۹)= جيڪي ھوت (پنھل) جي ھٿان مرن.
- جي مون کي ڏِنا سَڄَڻين (يمن ۲/۱۳)= جيڪي مون کي محبوبن ڏنا.
- جي تون اوڏ طَلبِين (ڏھر ۳/٦)= جيڪي (پيئين ناھيندڙ) اوڏ چاھين ٿو، جي تو کي گھرجن.
- جي اُڪَنِيُون (مارئي ٦/۱۱)= جيڪي سڪن ٿيون.
- جي پِرتِ پِريَان سِين پُوتَ (رامڪلي ۲/۳۵)= جيڪي پرين سان پرت ۾ رتل پوتل آھن (جن ظاھري ويس مٽائي ڇڏيا).
- جي جِينا (ڪلياڻ ۲/۱۴)= جيڪي دل جي صفائي ۽ حق جي يادگيري ۾ سداڻين سجاڳ ۽ بيدار ھئڻ سببان حقيقت ۾ جيئڙا آھن.
● جي= جيڪڏھن، بشرطيڪ، جيڪر، توڙي جو.
- جي قيامَ مِڙَن (سنھڻي ۱۲/۱۱)= جيڪڏھن قيامت ۾ ملن.
- جي ڏِسي ڏوهَ اَکِين سِين (رپ ۳/۴)= جي منھنجا ڏوھ اکين سان ڏسي.
- جي ڏِنو (حسيني ۲/۸)= جي ھُوندَ تو ڏنو.
- جي رَنجائين (پرياتي ۲/۱۲)= جي تو رنج ڪيو.
- جي مان وَس ھئا (ديسي ۴/۷)= جي منھنجي وَسَ ۾ ھئا.
- جي مَان مُحب مِلَن (يمن ۵/وائي-۲)= پر جيڪڏھن سڄڻ مونکي ملن.
- جي نہ ھُئي (آبري ٦/۱۱)= جيڪڏھن اھا ھَي ھَي واري وائي نہ ھجي ھا تہ.
- جي چِٽرو جي چوءُ (سنھڻي ۱۰/۱۳)= درياءَ ۾ پاڻيءَ

جو وهڪرو ڀرو هجي توڙي تکو.

ـ جي شارِڪَ شَڪُ وڃائيين (ڪلياڻ ٣/٦)= اي شِرڪ ڪندڙ (شرط اهو آهي تہ) جيڪڏهن تون شڪ کي ختم ڪرين.

ـ جي ويئا وَٽِ وِيڄَنِ (يمن ٢/٢١)= بشرطيڪ هو طبيب وٽ صبر سان علاج ڪرائڻ ويا.

ـ جي ڪرَ (مارئي ٥/١٢)= جيڪڏهن (منهنجي) خبر سنيار.

جيِتي (آسا ٢/٢٦)= جيڪر، جي ڪٿي.

● جِيارِيو ('جيارڻ' مان ماضي) جيئرو ڪيو، موت کان بچايو، موت کان بچائي صحتياب ڪيو.

ـ جَڏڙو جِيءُ جِيارِئو (يمن ٥/وائي-١)= بيمار جند کي جئرو ڪيو.

ـ جِيارِي جَڏڙيين (ڏهر ٤/٨)= جيڪي جڏڙا، عاجز ۽ محتاج آهن تن کي (ڪير، ڏڌ، مکڻ ملڻ سان) صحت عافيت بخشي ٿي.

ـ جِيارِيَس سَنِيَارَ (سنهڻي ٥/٦)= سڄڻن جيڪا منهنجي سنيار (يادگيري) لڌي، تنهن مون کي جياري ڇڏيو.

ـ مارِئو جِيارِينِ (يمن ٣/وائي)= محبوب هيڪر ماري وري پيهر مارڻ لاءِ ٿا جيارين.

ـ مُون کي جِيارِيو (سامونڊي ٤/٥)= مون کي جئرو ڪريو، مون ۾ ساهه وجهو.

جيلسون= جئرا ٿيلسون، زنده ٿيلسُون.

ـ جِيَلسُون جوڙَ ٿِي (پورب ٢/١٤)= جئرا رهيلسون گڏ ٿي، جيئرا ٿيلسون ۽ چڱي ٿي.

جِيَالو= هڪ ماڳ مڪان جو نالو.

ـ جِيَائي جالِين (مارئي ٨/٥)= جِيائي ۾ رهن.

● جِيائِين= جتائين، جنهن ماڳ کان.

ـ جِيائِين جُڙِئو جَڪَرو (بلاول ٢/١٠)= جنهن ماڳ تان جکرو پيدا ٿيو.

● جِيجَان= اي جيجي امان، اي پياري امان، اي جيجل مائي.

ـ جِيجان جَهلَ م پاءِ (حسيني ٥/١١)= اي پياري امان مون کي نہ جهل.

● جِيجَلِ= اي پياري امان!

ـ جِيجَلِ ڪَرِيان ڪِيئَن (سامونڊي وائي ٣/١)= اي پياري امان آءٌ ڪيئن ڪريان.

● جيجُو= اهڙا جيت جيڪي جان کي چهٽي وڃن.

ـ ڪرهُ جاڳائي جِيجُنِ کي (ڪارايل ٢/٣)= اهڙن جيتن کي جو جاڳائي جيڪي چهٽي وڃن.

● جيڏو= جيڏو وڏو، جيڏي قد جيڏو.

ـ جانِبَ تون جيڏو (برو ١/٣)= اي محبوب تون جيڏو وڏو آهين.

ـ جِيڏو تُنهنجونانءُ (ڏهر ١/٣)= جيڏو وڏو تنهنجو نالو.

ـ جيڏيُون جيڏوئي ٿِيو (آبري ٦/١٠)= اي سرتيون، جيڏو وڏو (ڏک ڏاڍ) ٿيو.

ـ جانِبَ جيڏوئي ڪِيئو (يمن ٣/١٨)= محبوب کيڏو نہ وڏو حيلو ڪيو.

● جيڏا= هڪ جيڏا، پاڻ جيڏا.

ـ جِيڏا پَسُ (پرڀاتي ١/٤)= تو جيڏا ڏس، هڪ جيڏا پَسَ.

● جيڏانهہَ= جنهن ڏانهن.

ـ جيڏانهہ عالَمَ آسرو (مارئي ١/٣)= جنهن ڏانهن

جهان جو آسرو آهي.

● جيڏيين= هڪ جيڏين جو، هڪ جيڏين جي.

ـ جُوءِ ڪُشادي جيڏيين (مارئي ٦/١١)= سرتين جي اٿڻ ويهڻ ۽ هلڻ چلڻ واري پيڙهي ڪشادي آهي.

● جيرو= جگر.

ـ جيري جَني جي (ڪليات ۴/٣٠)= جن جي جيري ڪي، جگر ڪي.

● جِيَري = حال حيات.

ـ جِيَري جاڳائي (ٻرور ۴/١٨)= جئري جاڳندي (جڏهن حال حيات آهيون تڏهن).

● جِيڙو= جيءُ، ساهه.

ـ جِيڙو جَنجيرَن ۾ (مارئي ٥/٥)= مون ٻي واهيءَ جي، جان زنجيرن ۾، آءُ قيد بند ۾.

● جِيَس! جِيَسِ! (ڏيسي ٢/وائي)= خوشي ۽ تمنا جا لفظ= آءُ جي پيس! مون ۾ جڻ تَنُون ساهه پئجي ويو.

● جيسَرَ ميرُ (سارنگ ٣/١٣)= جيسلمير.

● جِيفو = (ع. جيفه) ٻوندِ، لالچ، طمع.

ـ جِيفو آهِ حَديثَ ۾ (سري راڳ وائي ٣/١)= نبي ﷺ جي حديث ۾، حديث جي ڪتاب ۾ (ائين آهي ته) دنيا ٻوندِ آهي.

ـ جِيفو آهِ جيڏاهين (پرڀاتي وائي ١/١)= جنهن طرف طمع ۽ لالچ آهي.

● جيڪا اَچي- الخ (سري راڳ ٣/٨)= تون ايترو اٿچاڻ، جو جيڪا واٽ تو کي سامهون اچي سا وٺيو هلين ۽ ان کي ئي سنئون سڌو سمجهين!

ـ جيڪَا رَسَم راڄ (آبري ۴/١٢)= جيڪا راڄ جي رسم آهي، جئن عام طرح ڪندا آهن.

ـ جيڪَا ڪَندِي منجهه (حسيني ٧/١٠)= جيڪا پنهنجي اندر جو حال (منجهه) بيان ڪندي، جيڪا ڏيندي منجهه= پنهنجي اندر جو احوال ڏيندي.

● جيڪَرَ ڪِينَ جِيَان (مارئي ٥/١٣)= آءُ هوند جئري نه هجان.

● جيڪُسِ = ڀانءِ ته، لاشڪ، شايد، گهڻو ڪري ائين جو شايد.

ـ جيڪُسِ چِتراڙو چِتِ ڪِئو (ڏهر ۴/١٦)=هنن شايد (چڙن لاءِ) چتراڙو جَبَل ڏيان ۾ ڪيو.

ـ جيڪُسِ اَنا مِينه (مارئي ٥/٢٦)= (ابائن وٽ) لاشڪ جو مينهن وٺا.

ـ جيڪُسِ يادِ ڪِيَاسِ (آبري ٢/٣)= ڀانءِ ته پنهونءَ مونکي ياد ڪيو.

ـ جيڪُسِ لَڏي ويئُرن (حسيني ٦/١۴)= لاشڪ جو لڏي چڙي ويون.

ـ جيڪُسِ هَلڻَ هارِيُون (ڏهر ٥/١٣)= شايد جو وڃڻ واريون.

ـ جيڪُسِ جوهَرِينِ (سري راڳ ۴/۴)= شايد جو جوهرين، هيري جنهوار جي واپارين.

ـ جِيڪُسِ وِٺا پِرِي (گهاتو ١/١٠)= شايد جو هو پري نڪري وٺا.

ـ جيڪُسِ وَهُ وَرِي وِئو (سامونڊي ٢/١٧)= شايد جو هنن جي مٿان پاڻيءَ جو وڏو وهه وري ويو، وڏي ڇولي وري وئي جنهن هنن کي ٻوڙي ڇڏيو.

● جيڪي = (اڳين ٻولي) يا ته.

- جيڪي ڪَنِڊيءَ ڪَنِ (سنهٽي ١٠/١)= يا ته پٽ کي ڪن.
- جيڪي موٽُ مَ سنهَٽي (سنهٽي ١١/٣)= يا ته اي سنهٽي تون پوئتي نه موٽ.
- جيڪي مون کي ني (رامڪلي ١٩/١)= يا ته مونکي وٺي وڃ.
- جيڪي مون نِهو (نئو) (رامڪلي ٢١/١)= يا ته مون کي پاڻ سان گڏ وٺي وڃو.
- جيڪي ني وُجُود (معذور ١٥/٢)= يا ته ڪٽي وڃ منهنجو وجود، منهنجي جان وٺ.
- جيڪي سِڪَڻُ سِڪَ (ڪلياڻ ١٤/٥)= يا ته 'سڪڻ' واري ريت سڪ.
- جيڪي ٿُپ مَري (ڪارايل ١/٣)= يا ته صفا مري.
جيڪين = جيڪو ڪجھ، جئن ٿي ڪجھ.
- جيڪين پڇين پڇ سو (رامڪلي ٢٢/٢)= جيڪي ڪجھ پڇڻو اٿئي سو پڇ.
- جيڪين ڪنو مَسُ (سري راڳ وائي ٢/٤)= ازل واري مَسُ جيڪي لکئو.
● جيلاء= جنهن لاء، جنهن جي ڪري، جڏهن جو، جئن جو، ڇاڪاڻ جو.
- جيلاء ٿِئا نابُودُ (ڪلياڻ ٢١/٣)= جڏهن جو، جئن جو هو نابود ٿيا، فنا ٿيا.
- جيلاءَ پُوئَنِ پَڳَنِ گَڏِيا (ڪارايل ١٣/١)= جئن جو هو پڳلن سان گڏيا گهمن، پڳا وتن.
● جيلاهين = جنهن ڪري جو، جڏهن جو، جئن جو، انهيءَ ڪري جو، ڇاڪاڻ جو.
- جيلاهين آءُ جوءِ (ڪوهياري ٦/٢)= ڇاڪاڻ جو آءُ عورت آهيان.
● جيڻ ڪارڻ (آبري ٥/٢)= جيڻ خاطر.
● جيهي= جهڙي.
- جيهيءَ پَرِئي (حسيني ٢٠/٤)= ڪنهن اهڙي عجيب ريت سان ٿي.
- جيهي نَه تيهي (يمن ١١/٥، پورب ٧/١)= جهڙي تهڙي ناهي، ڪا معمولي يا رواجي (ڳالھ) ڪانهي، ڪا سمجھڻ ۾ سولي عام ڳالھ ڪانهي.
● جيهَائي = ڪيهي جيهي (سنهٽي).
- جيهائي جوڙ وَهي (آسا ١٣/٥)= جهڙي ئي حالت ۾ ٿي هلي.
- آءُ جيهَائي جاتِ (ڪاهوڙي وائي ١/٢)= آءُ جهڙي به ذات آهيان.
● جيهَرَ (سنهٽي ٩/٧)= جنهن وير، جنهن وقت.
● جيهو= جهڙو.
- جيهوئي پَٽُ (بلاول ١٦/١)= جهڙو ئي پيالو، ڪشتو، ٿانءُ (خيرات وٺڻ جو).
● جِين نه = جئن نه!
- جانبَ مَنجهان جِين نه (آسا ٣/٤)=محبوب (جي سهي) مان جئن نه (محروم ٿي مري وڃا).
● جِيَڻُ = جيئرو هجڻ، حيات هجڻ ٢. حياتي.
- جيڻ جال نه نبهي (سري راڳ وائي ١/٣)= جيڻ سدائين ڪونهي، حياتي هميشه لاء نه آهي.
- جِيَڻ آڏو جَت (معذور ٢/٤، ٤/٤)= جيڻ ته پُنهونءَ (جت) جي آڏوئي آهي، سچي حقي حياتي پنهون سان گڏ هجڻ ۾ آهي.

ـ ڄِيَڻَ گوشي جاءِ! (معذور ۴/۹)= اي جيڻ! تون پڇي پلسي ٿيءُ (گوشي جاما، ڄاڪاڻ جو تنهنجو رشتو (سڱ) 'ساهه ڪٽڻ' سان آهي.

ـ ڄِيَڻا اڳِي جي ڄِيا (ڪلياڻ ۲/۱۴)= (ڪاڻ پيٽڻ واري جسماني) جيئڻ کان اڳ، روزمره جي زندگي بسر ڪرڻ واري عام حالت کان اڳ جيڪي ڄمرا هئا.

● جيهياڙي = جهڙي ئي، جهڙي به.

ـ جيهياڙي ڪِي (راڻو ۷/۴)= جهڙي جو (جٺ) ڪئي!

● ڄِيَهين= جهڙي ئي، جهڙي طرح.

ـ ڄَڳُ ڄِيَهين چوءِ (راڻو ۷/۱۰)= لوڪُ جيئن ئي ٿو چوي.

ڄ

● ڄارِ (جمع) ڄارِيون= ڪَبرِ وانگر ٿر جو وڻ جنهن ۾ پيرون ٿين.

ـ ڄارِين نارِين نيسَ (مارئي ۳/۱٦)= ڄارَ جي وڻن ۽ نالين ۾ مينهن جي پاڻيءَ جي وڏي وَهُڪَ (وارو سمان).

● ڄارا واحد. ڄارو= ميجي مارڻ جا ڄارَ.

ـ ڄارا ۽ ڪلڙا (ڪلمودُ ۲/۸)=ميجي مارڻ جا ڄار ۽ ٽوڪرا.

● ڄاڙِئان اَندرِ (ڪارايل ۳/٦)= ڄاڙي جي اندران.

● ڄَامُ = سردار، سَرواڻ.

ـ پيئَمِ ڄامَ ڄَيُون (آبري ۹/۹)= اي ڄامَ پنهون! مون کي ڄِيُون پنجي وِيون آهن.

ـ ڄامَ سَما (ڪلمودُ وائي ۴/۱)= اي ڄام سما!

ـ ڄامَن سين (ديسي ۲/۱)= سردارن سين.

ـ ڄامُ پَسَندي هِي (بلاول ۱/۸)= ڄام کي ڏسندي ئي.

ـ ڄامان اڳِي (ڪلمودُ ۲/۱۰)= ڄامَ کان اڳُ.

ـ ڄاماڻِي (ڪلمودُ ۳/۷)= ڄامن واري (خوبي، خصلت).

● ڄاڻُ = معرفت، آگاهي، سمجهه، پروڙ ڏاهپ، عقل، شعور، اطلاع، اهو احساس ته آءٌ ڪجهه ڄاڻان ٿو.

ـ ڄيري وِڃهان 'ڄاڻ' (راڻو ۸/۱۱)= ٻاهه (ڄيري) ۾ وجهان پنهنجي سمجهه ۽ عقل کي، ساڙيان پنهنجي سمجهه کي.

ـ پاڻَ نه آهي ڄاڻُ (ڪلياڻ ۳/۱)= هر وجود ۾ جيڪو 'پاڻُ' يا 'آپو' آهي، تنهن کي خود اها ڄاڻ ڪانهي، اها خبر ڪانهي، ايترو علم ڪونهي.

ـ ڄَلُ وِڃائي ڄاڻُ (يمن ۱/۸)= (پنهنجي) ڏاهپ ۽ عقل کي ڇڏي هَل.

ـ ڄاڻُ وِڃايو ڏاڻُ (پرڀاتي ۱/۱۰)= انهيءَ ڄاڻ ته آءٌ ڪجهه ڄاڻان ٿو، انعام (ڏاڻُ) کي وڃائي ڇڏيو.

● ڄَاڻي = ڄَاڻِي ٻُجهي، پوري سمجهه ۽ ارادي سان سمجهي سوچي.

ـ ته ڄيري پَوَ ڄاڻِي (ڪلياڻ ۴/۲۸)= ته ڄاڻي ٻجهي (عشق جي) آگ ۾ پَئُه.

ـ ڄاڻِي ڇَڏي ڄاڻُ (رامڪلي ۲/۲۷)= سمجهي سوچي پنهنجي 'ڄاڻ کي ڇڏي (اهو خيال ڇڏي ته آءٌ به ڪجهه ڄاڻان ٿو).

ـ ڄَاڻِي ٻُجِهي (ڪلياڻ ۵/۱۳)= سوچي سمجهي.

ـ ڄَاڻِي سُڃاڻِي (آبري ۵/۱۳)= ڄاڻي ٻجهي،

پَر کي پروڙي.

– چَاڻين ٻُجهين جو (ڪلياڻ ١/٢٦)= جنهن جي هستي ۽ وجود کي تون پنهنجي اندروني ايمان سان، توڙي ٻهرين ڪائنات ۾ قادر جي قدرت کي ڏسڻ سان، بخوبي محسوس ڪرين ٿو، سمجهين ٿو.

● چَٽُ= اڻڄاڻ، بي عقل.

– چَٽَ وڃايو چاڻ (معذور ٦/٢)= اڻ ڄاڻ، پنهنجو عقل وڃايو، حوصلو وڃايو.

● چَٽَاڻُون=وارن جون ڏگهيون چڳون، ڏگهيون مُنڊل ليڙون.

– تَنِ چاڻي چَٽاڻُون چَڏيون (پورب ١/وائي-٢، رامڪلي ٦/٧) = تن چاڻي ٻجهي وڏن ڏگهن وارن جون ليڙون لٽڪايون.

● چَرَ= باهه جي ڇِپي، سخت تپش، سخت لَهس، ڪامَ.

– جِئَن چيرو ڪانئي چَرَ (يمن ٤/٢٢)= جيئن باهه جي ڇپي ساڙي.

– ڪِين چَرَ سَنڌي سَڄَڻين (حسيني ٢/٢)= ايجان ان ڪان وڌيڪ محبوبن جي (فراق واري) لَهس، ڪامَ.

– چَرَ چَراٽيو جِندڙو (آبري ٦/١١)= جان ۽ تن کي باهه ساڙيو.

– چَرَ چَراٽين جِندڙا (رامڪلي ٤/١٠)= فراق واري ڪامَ جلائي ڪارا ڪيا.

– جو چَرَ چيري چڙي (رپ ٢/١٣)= جيڪڏهن چيري چر چڙي، جي ٻڙڪندڙ باهه پنهنجي ٻڙڪ چڙي.

چَراٽَ = لَهس، لپيٽ، ڪامَ.

– چيري جي چَراٽَ (حسيني ٧/وائي-١)= فراق جي آڳ واري لَهسَ.

– چَراٽنا چيري (رامڪلي ٤/٨)= فراق جي آڳ ۾ جل لَهسيا.

● چِلڻ مَنجهان چاڻ (آبري ٣/١٠)= هل هلان مان حاصل ٿيندڙ علم، سُرت ۽ سمجهه.

– آيو چامُ چِلي (ڪلوڙ ٤/١٤)= چامُ پاڻ هلي آيو.

● چمار= حياتي، سڄي حياتي.

– جِئَن تو سَڀِ چَمَارَ (سنهڻي ٤/١٨)= (اي درياهه!) جئن جو تو سدائين (آسائتين کي ٻوڙيو).

– چاڻي سَڀِ چَمارَ (ڏهر وائي ١/١)= چاڻي ٻجهي سڄي حياتي.

– جِهُ مون سَڀِ چَمارَ (سنهڻي ٥/١٠)= جئن جو مون سڄي حياتي.

– جيڪا چَماران (رامڪلي ٤/٧)= سندن جيڪا چمار هئي، سندن سڄي حياتي.

– سَڀَ چَماندَر سِڪنا (سارنگ ١/٩)= سڄي چمار سِڪيا، سڄي حياتي پئي سڪيا.

– سَڀَ چَماندَر سِيئن (مارئي ٥/١)= سڄي چمار سين، پوري حياتيءَ ۾.

● چولڻ= گهڻو چِلڻ، گهڻو هلڻ ۽ ڏسڻ پسڻ.

– چولي ڏِسِجِ چَاڻُ (آبري ٥/٧)= گهڻو هلي چِلي 'چاڻُ' پرائج.

● چيرو= باهه، پرندڙ مچ جو تاءُ، باهه جي ڇپي.

– چيرو اَندَرِ جَندَڙي (يمن ٤/٤)= پنهنجي جان اندر (سڪ ۽ فراق جي) آڳ.

– جئَن چيرو ڪانئي چرسين (يمن ٤/٢٢)= جئن باهه

جو مچ پنهنجين ڇپين سان جلائي.
— ڇيري ڄي ڇپي (ڪلياڻ ۴/۳٦)= ٻاهه جي جهر.
— ڇيري پئو (ڪلياڻ ۴/۲۸)= ڇيري ۾ پئو، پرندڙ ٻاهه ۾ پئو، پرندي ٻاهه ۾ پاڻ کي وجهه.

● جَيُون (جمع)= (واحد جَني) سنهڙا اڇڙا جيت جيڪي گدلائي سببان مٿي جي وارن يا جسم جي ٻين ڀاڱن ۾ چنبڙن.
— پيِن رَتُ جَيُون (مارئي ۸/۲٦)= جيون منهنجو رت پيون پيئن.

جهه

● جهابا = اُٺ جي ڳچيءَ جا ڳهه، رنگين ڳاڙها ڳانا ۽ پَٽا، اهي جهابا جن ۾ ننڍڙيون ٽليون هجن ۽ لُڏڻ سان هلڪا مِٺا واڄا ڪن.
— جهابا ۽ جُهوڙا (پورو ۲/۳)= اٺن جي سينگار جا ڳهه ۽ ڳانا.
● جهاتَ= جهَٽ، تکي سٽ، تکي وِکَ، ڇالَ.
— ڇَڏِ جهوري ڏي جهاتَ (ڪنيات ۳/۴)= هيٺائي ڇڏ ۽ تکو وِکَ وراءِ، ڏي سَٽ، ڏي ڇال.
ـ ڏيِئي جهلڪَ (سارنگ ۴/٦)= جهٽڪو ڏيئي، اوهيرو ڪري.
● جهاڳڻ = پاڻيءَ ۾ هلڻ، پاڻي جهاڳڻ.
— جهاڳي اُڪتِي (معذور ٦/۴)= همت سان هلندي وڃي ٻئي طرف پار پئي، جهاڳي نڪتي.
— جهاڳي آئيا (سامونڊي ١/۱۳)= لنگهي آئيا.
— جهاڳي آئِين (ٿَر ۴/۷)=پاڻيءَ کي لتاڙي لنگهي آيون.
● جَهالاَ= جَهلڪا.
ـ جُهڙَ جِئن جهالا ڏي (ڪوهياري ۴/١)= جُهڙ ڪڪرن وانگر جَهلڪا ڏئي.
● جَهالُو =اهو جيڪو جهلي، جيڪو ٻن وڙهندڙن جي وچ ۾ پئي، پاڻ ڏک ۽ زخم جهلي ٻه ٻين کي ڇڏائي ۽ بچائي.
— جهالُو ٿِي جَهليج (يمن ۳/۹)= تون جهالُو ٿي ڏکن مٿي ڏک سَهج.
● جهانءِ (جهه ۽ ن غُنو) = گُونجَ، غوغاءِ، هاءِ هاءِ وارو غوغاءِ، (رڻ جي) گونج.
— پِئي جهانءِ جَهروڪَ ۾ (سورٺ ۲/١)=بادشاهي محلات جي ڪَنهڙي (جَهروکي) ۾ رڻ جي گونج (جهانءِ) پوندي، محلات ۾ روج راڙو ٿيندو، روڄ واري گونج پوندي.
● جَهانءِ= ڇڙن جي واڄي جي هلڪي مٺي گونج، هڪ ڪان وڌيڪ آوازن جي گونج.
— سُڻُو جهَانءِ جهجهي هِنيُن (سنهڻي وائي ۳/١، ۵/۲)= ڇَڙن جي واڄي جي گونج ٻُڌي منهنجو هنيون پيو سڪَ ۾ ساڙو ٿئي.
● جهانپڻ = تکڙا وڏا ڍُڪ پيڻ.
ـ ڏينهان جَهڻ جهانپي (مارئي ۷/۴)= ڏينهن جو مَهي (گهاٽي لسي جنهن مان مکڻ نڪتل ناهي) مان وڏا ڍُڪ پري ڍؤ ڪري.
● جَهپ ڪرڻ= ذرا آرام ڪرڻ.
ـ جَهپُ ڪري (سنهڻي ۷/۹)= آرام ڪري.
● جَهپَڻ= جهٽڻ (ڪا شيءِ ٻنهي هٿن سان)، چنبي ۾ جهلڻ ۽ سوگهو ڪرڻ.
ـ جُهڙَ جَهپي ٿِي نه وَڃين (ڪنيات ۲/۱۹)= اي جُهڙَ تون (چِنبُ ڪي) جهلي نه وڃين، ٻَڪي نه ڇڏين!

- جُھڙ تَنھنجي جَھپنا (بلاول ١/٢) = تنھنجي جھڙ ڀڪي ڇڏيا، انھن تي تنھنجي سخا ڪرم جا ڪڪر ڇانئنجي ويا.

جَھڙَ= (ھندي. جھاڙ) وڻ.

- مَٿي جَھڙَ (ڪارايل ٣/١٠)= جَھڙ مٿي، وڻ تي.

جِھجھڻ = غم ۾ رئڻ ۽ بي حال ٿيڻ، ڏک ۾ گھٽو رئڻ ۽ ماندو ٿيڻ.

- جن لئه جِھجھَنِ نينَ (سامونڊي ٣/٣٩)= جن جي لاءِ منھنجيون اکيون روئي مانديون ٿين.

- جھوري جِھجَھڻ جھانءِ (آبري ٥/١۴،رپ ١/٢١)= غم ۾ جُھرڻ، رئڻ ۽ ماندو ٿيڻ، رُئڻ ۽ روڄ جي آواز جي گونج.

- جِھجان پَسِئو جھوڪَ (ڏھر ۴/١۴)=جھوڪَ (وارو ماڳ خالي) ڏسي ڏک ۾ ڳوڙها ڳاڙيان، غم ۾ ماندي ٿيان.

- جِھجھئو جَرُ هارِنِ (مارئي ٨/١)= ڏک ۾ بي حال ٿيو، غم ۾ ڪانھلا ٿئو گھٽو رئن ۽ ڳوڙها ڳاڙين.

● جَھرَ = جھنگ.

- جَھرپَٽيُون = جَھر جھنگ واري پنڌ جون ڏکيون لامون، وڏيون وٽيون ۽ بيگھون.

- جھاڳيندي جَھرَ پَٽيُون (ڪنڀات ٢/١٢)= جھرجھنگ واري پنڌ جون ڏکيون لامون لتاڙيندي.

جَھرَڪنا (سنھٽي وائي ١٢/١)= ڇَمڪَنا.

● جھَرَڻ = پَچَڻ، زخمجي پوڻ، صفا پچي پوڻ، وڏي غم ۾ ماندو ٿيڻ، وڏي تڪليف ۾ ساڙو ٿيڻ.

- جُھوناڳَڙهُ جُھرَندو (سورٺ ٢/١)= جھوناڳڙهُ جو شهر (غم ۾) زخمجي پوندو.

- جُھرندي جِھجَندي (ڏھر ٥/١٨)= جُھرڻ جھجھڻ واري حالت ۾، ڏک ۽ هيٺائي واري حالت ۾.

● جَھروڪَ= جھروڪو=محل واري اھا جاءِ جتي بادشاھ اچي ويهي ۽ رعيت سندس ديدار ڪري، خاص ڪُنھڙو.

- پَنِڊي جھانءِ جُھروڪ ۾ (سورٺ ٢/١)= محل ۾ بادشاھ واري جاءِ تي روڄ ۽ رُئڻ وارو آواز اٿندو، رئڻ جي آواز جي گونج ٿيندي.

- جَھروڪَنِ ۾ (مارئي ٨/٢٠)=آڏو ڇاڄي وارن ڪُنھڙن ۾.

- جَھروڪَنِ جھوريو هنيُون (مارئي ٦/١)= شاهي محل جي ڪُنھڙن منھنجي هنيين کي غم ۾ هيٺو ڪيو.

● جُھري = ساڻي ٿي، وڏي تڪليف ۾ ماندي ٿي.

- مَٿي جھوڪَ جُھري (سنھٽي ٥/٧) ميھار جي ماڳ تي ماندي ٿي.

● جُھريو = ڪڇ ملڪ ۾ ھڪ جبل جو نالو. جُھريو جبل، لُوڻي ڪان ٻارھن ڪوھ ڪن ڏکڻ - اوڀر، ھڪ روايت موجب جھريي ڏونگر ۾ مستي اُترئين پاسي جيڪي پٿرن جي جاين وارا ڪندرات آھن سي راءِ لاکي جا محل ھئا.

- جُھريي ڏينِي جھوڪَ (ڏھر ٣/١٣)= جُھريي جبل وٽ منزل ڪري.

● جَھڙپَ =سَٽ، جَھٽَ، تکو حملو.

- تِني جي جَھڙپَ (ڪارايل ٢/٨)= تن جي تکي سَٽ ۽ حملي.

● جھڙَڪا = وڏا لوڏا.

- جھولَ ڏِسي جَھڙَڪا (سنھٽي ٥/۴)= پاڻي جي سطح ۾ ھيٺاھين ڇڪَ ھن کي وڏا لوڏا ڏنا.

● جُھڙَنِ جُھونگاري (سارنگ ۴/١)= جُھڙن ڪَڪَرن هلڪيون هَلَڪيون گرڙيون ڪري (مينھن وسايو).

- جُهڙيُون= مينهن، جهڙيون ڦڙيون ،

ـــ جُهڙيُون جهاڳي آئِيـا (سامونڊي ١٣/١)= (جُهڙي ڦڙي جمع جهڙيون ڦڙيون) جُهڙ مينهن جون خطري واريون منزلون مَٽي آيا.

● جُهڳا=ڙج جو هڪ قسم، ست اٺ فوٽ ڪن، سنهين ست جو. ڪاري جي مڇي مارڻ لاءِ (شاهبندر لڳ سامونڊي ڪناري تي ايجان (آڪٽوبر ١٩٩٢ع) تائين استعمال ٿئي. پيشگير جيڏو ڙج جنهن کي معانا ٽوننين تي رکي پاڻيءَ ۾ اڇلائين.

- جٿن جهڳا پايين جهول ۾ (گهاتو ١٤/١)= جٿن جو تون ڪناري تي بيهي پنهنجو ننڍڙو ڙج ڪڻي ٿو ننڍڙي پاڻي ۾ اڇلين (وڏي محنت سان وڏو ڪم نه ٿو ڪرين).

جَهڳُرُ= وڏا ابهاڳ پاڻي، جهڳ ۽ جهاڳ وارو پاڻي.

- جهڳر جِهاڳي (ڏهر ٧/٤)= وڏو اجهاڳ پاڻي لنگهي.

● جُهلَ= ڪپڙي جو رنگين پوش جيڪو سواريءَ وقت سونهن سينگار لاءِ اٺ جي پُٺيءَ تي وجهجي.

- آءِ احاطو جُهلَ (آسا ٤/٢)= انهن جو جملي جوڙ (احاطو) انهن جي جُهلن جي ڳاٽيتي ۾ آهي.

● جَهلَڪارُون= حُسن جون تجليون.

- جانبَ جون جَهلَڪارُون (آبري ١١/وائي-١)= محبوب جي حسن جا تجلا.

● جُهلَڻ= تِلَڻ، تِلندو اچڻ، خوشي سان لوڏ ۽ لاڏ سان ورڪون ڪڍڻ.

- جُهلي جَهيرَنِ وچ ۾ (ڪاموڏ ٢/٢) = (چام جي هٿن ۾ چار ۽) هو جهيرن (گهڻ حيثيت وارن معاملن) جي وچ ۾ پيو جهومي ۽ جهُولي.

- جُهلِنَا جُهنڊ هَٿِي (حسيني ٥/وائي-٢)= منهن ويڙهي (انن تي) هسوار ٿي هليا.

● جَهلُون = جَهلَ جو جمع، رنڊڪ، روڪ.

- جَهلُون پائڻ، جهَلُون وجهڻ=رنڊڪون وجهڻ، روڪڻ.

ـــ جَهلُون پَائِيَـان (آسا ٢/١٥)= جـهلي رنڊڪون وجهان، روڪيان.

● جَهلڻ = روڪڻ، رنڊڻ، قابو ڪرڻ.

- جَهلٿو نہ رَهي (بلاول ٣/١)= جهلڻ سان نہ جهلجي.

- جَهلٿو واري (سامونڊي وائي ٢/١)= واري جهليو، موٽائي جهليو، موٽايو ۽ جهليو.

- جَهلِي تان نہ رهان (معذور ١٨/٢)= ڪنهن بہ جهلڻ سان نٿي جهلجان.

- جهلي جَڳَ (حسيني ٥/١٢)= لوڪ مون کي جهلي.

- جَهلي گهَاءَ (ڪلياڻ ٥/٢٠)= گهاءَ جهلي، ڏک جو زخم سهي.

- ڪِيئَن جَهِليندين گهاءَ (ڪلياڻ ٤/١٠)= تون ڏک ۽ زخم ڪيئن سهندين!

● جَهمَر جَهرَ (آبري ٢/٥)= گهاٽو جهنگ.

● جَهنگُ= درياهہ جي ڪَڇي جـو جهنگ، درياهہ جي ڪنڌيءَ لڳ جهنگ.

- ڪِينَ جَهلِيندو جَهنگُ (سنهڻي ١/١٤)= (سنهڻيءَ کي) جهنگ ڪِينَ رَنڊائيندو.

● جَهنگرُ= پراڻو ٽوٽڙو سادو سامان.

- وَرُ جَهنگر ۾ جُهوپِي (مارئي ١/٤)= (ماروئڙن جي) جهوپڙي ۾ ٽوٽو پراڻو سامان ئي پلو.

● جَهنگلُ= جهَنگ

- جَهنگلِ هليا (ڪلوڙي ٢/٨)= جهنگل ۾ هليا، وائِٽ چڙهي جهنگ ۾ هليا.

● جُهنو = پراڻو.

- جُهر جهنو (سري راڳ ٣/١)= تمام پراڻو، گهڻو جهونو.

● جُهنِي ڪِي (ديسي ٢/١٢)= بي حال ڪئي.

● جُهڪَ (يمن ١/٢٣)= جهوريءَ وارو هيٺو آواز، درد واري هلڪي دانهن، سور واري پُڪَ.

● جُهڪَڻُ= هلڪي آواز جو مسلسل طور جاري رهڻ، درد واري آواز جي هلڪي هلڪي دانهن ٿيڻ.

- جُهڪَنِ پلسي جهوڪَ (سارنگ ١/١٠)= منزل واري ماڳ تي تورو تورو آواز ڪن، پُڪَنِ (سندن مسلسل ڳالهاءِ وارو پڙلاءُ، مينهن جي وسڻ وارو مسلسل آواز).

- جهَنگل ۾ جُهڪَنِ (ڪلهوڙي ١/٤)= جهنگ ۾ جُهڪيڻ ڪن، هلڪو ڳالهاءِ ڪن، پُڪَنِ.

- جُهڙَ پَسيو جُهڪَنِ (سارنگ ٢/٥)= ڪڪر ڏسيو (وطن کي ياد ڪريو) رئڻ وارو پُڪو ڪن.

● جهوتَ = نهارَ تڪڙي جهاتي، گهتَ، هيڏانهن هوڏانهن لِيَا پائڻ ۽ ڳولڻ.

- جُتَنِ ڪارڻ جهوتَ (حسيني ٧/١٣)= جتن کي ڳولڻ لاءِ هرطرف نهار (ڪنديس).

- ترهي ڪَارڻِ جهوتَ (رپ وائي ١/١)= تنهنجي (ڏسڻ) واسطي ئي نهارَ ۽ جهاتي.

- جهوتُون ڏِنيُون (سنهٽي ٥/١٠)= (ميهار واري تڙ تي پهچڻ لاءِ سنهٽي) هيڏانهن هوڏانهن منهن ڪيو ۽ نهاريو.

- جهوتُون ڏِيندي (رپ ٢/١٩)= هيڏانهن هوڏانهن مُنهن هڻندي، تڪڙا ابتا سبتا قيرا پائيندي.

● جهوتي = جهوتون ڏيئي، گهتون هڻي ڳولي.

- جهوتي جَواهِرَنِ (سري راڳ ١/١٠)= هيرن جواهرن کي نهاري ڳولي.

● جهُولي ڏيئي جهاڻ (حسيني ٧/وائي-١)= (منهنجي ننڊر واري) جهوٽي ۾ جهٽ ڪري (ڏير پنهونءَ کي کڻي ويا).

- جهُولين ڏيئي جهاڻ (آبري ٤/١١)= جهُولن ۾ جهٽ ڪري، ننڊ واري حالت ۾ تڪڙ ۽ تيزي سان.

● جهُوپا نه جوڙين (رامڪلي ٤/١١)= ڪَکاوان گهرڙا نه اڏين.

● جهُوپو = جهُوپڙو.

- جُهوپو سَهي نه سيءُ (رپ ٣/١٢)= ڪکن جو جهوپڙو سيءُ نه جهلي.

● جهورَ وَهي (سارنگ ١/١٦)= جُهڙ مسلسل پيو هلي (ڪڪر پيا هلن ۽ وسن).

● جهوري = هيڻائي، ڏک واري حالت، رئڻ.

- ڇڏِ جهوري ڏي جهاتَ (ڪنيات ٢/٤)= هيڻائي واري حالت کي ڇڏ ۽ تڪڙي وک واري سَٽ ڏي.

● جَهورڙِي (ڏهر وائي ٥/١)= جهوري، ڏک ۽ آزار.

● جُهرڙا = مِلس، پشم، ڏاس يا سٽ جا ڪاريگريءَ سان ڳَتيل ۽ ٽوڙن سان ٺهيل ٿلها ڳانا جيڪي اڪثر اٺن جي ڳچين ۾ سينگار لاءِ وجهجن. (هت استعاري طور) محبت جا پيارا سهڻا پيغام.

● جهوڪَ =سانگين جي منزل، مال وارن جو پڙاءُ، مال جي ويهڪ وارو ماڳ.

- جُهڪَنِ پلسي حوڪَ (سارنگ ١/١٠)= ماڳ منزل لڳ پيا پُڪا ڪن، هلڪو ڳالهاءُ ڪن.

- جِهجان پَسيو جهوڪَ (ڏهر ٤/١٤)= منزل ماڳ کي ڏسي پيو ڏک مان روئان.

- جهوڪُون نہ جُهٽڪَنِ (ڏهر ۴/١٦)= جهوڪن ۾ جُهٽڪ کانهي، جهوڪ وارن ماڳن تي ڪو پُڇڪر ڪرنهي، ڪو ڳالهائڻ ڪرنهي.

- جهوڪين سُونهَنِ پَهَيڙا (ڏهر ۴/٨)= مسافر جهوڪن تي آرام لاءِ اچي ترسيا آهن، تن جي سٿاءُ سهڻي پئي لڳي.

● جهوڪڻ = اندر ڍڪڻ، اندر باهہ ۾ وجهڻ.

- آن نِي جهوڪيان آڳِ ۾ (راڻو ٨/١١)= آءُ بلڪل باهہ ۾ اندر وجهان.

● جهولَ (سنهڻي ۴/١١)= وڏي پاڻيءَ ۾ تمندي (وڏي چاڙهہ واري وهڪري ۾ بعضي ڪڏهن وچ تي عارضي طور پاڻيءَ جي سطح هيٺ ٿي ويندي) ٢- وڏي اونهي پاڻيءَ جي مٿان مانار (پاڻيندڙ درياءَ ڪڏهن اونهي ڪاڌ ڪري ويندو تہ اتي لاٽ ڪان پوءِ بہ پاڻي ٺري بيهندو ۽ اهو ٺريل بيٺل اونهو پاڻي هوندو).

- نَہ ڪَنہ جهولَ جَهلِي (سنهڻي ۴/١١)= ڪنهن جهول هن کي نہ رنڊايو.

● جهولَ = واهڙ، ڍنڍ، ڍوري جي هڪ 'مٿار' يعني تانگهي پاڻي وارو پاسو، ٻي 'جهول' يعني اونهين پاڻي وارو پاسو. سامونڊي ڪناري طرف وير جڏهن چڙهي وري لهندي تڏهن هيٺاهين ۾ پاڻي ڇڏي ويندي، اهو جي تانگهو تہ 'جهول' ۽ جي اونهون تہ 'ڪُن'.

- جُهڳا پايين جهولَ ۾ (گهاتو ١/١۴)=نَنڍڙو چار تانگهي پاڻي ۾ اچلين.

- جهولَ ڏِنسِ جَهڙَڪا (سنهڻي ۵/۴)= پاڻيءَ جي جهول هن کي وڏا لوڏا ڏنا.

● جهولو= سخت گرم هوا، لُوهَہ.

- جهولو مُنڌَ جُهڙُ ٿئو (حسيني ۵/١٨)= هن مُنڌَ (سسئي) لاءِ سخت گرم لُوهہ بہ جُهڙ ٿي پئي.

- جهولي جهٽڪَ (ديسي ٢/١٢)= جهولي جي جُهٽڪ، جهولي جي سُوسَٽ.

● جهولي= چادر، جنهن ۾ زخمي کي کڻي وڃجي.

- جهوليءَ وِجهان پَاڻَ (يمن ٣/٢)= پاڻ کي (سخت زخمي حالت ۾) جهوليءَ ۾ وجهي کڻايان.

● جهُونا پَسجَن جُهوپڙا (آسا ٦/وائي)= اهي جهوپڙا جيڪي جهونا پُراڻا ٿا نظر اچن.

● جهُونڙي هَڏِ = عمر ۾ جهوني جسم (هڏ) ۾.

- هِيءَ جُهونڙي هَڏِ جهوري (معذور ٧/وائي -٢)= هيءَ جهوري (ڳاراڻي) جيڪا وڏپڻ واري پوڙهي جسم ۾ آهي.

● جهيڙڻ= جهيڙو ڪرڻ.

- آچي تہ جهيڙيان (سامونڊي ۴/١٢)= اچي جهيڙي واري ڳالهہ ڪريان، ميار ڏيئي چوانس (تہ مون کي تہ ٿورڙا بڌائيي پر تو تہ گهٽا ڏينهن وجي لاتا!).

- جهيڙي ۽ جهڙي (آبري ٧/١٠)= جبلن جي (لڪن تي) هلائُون ڪري، همت سان چڙهي.

- جهيڙِينِ (ڪارايل ٣/١٠)= جهيڙو ڪن، وڙهن.

● جِهيڪي اُٺَ جُهڪايو (آبري ٧/وائي-١٠)= مُهار کي هيٺ تي ڇڪ ڏيئي اٺ کي وهاريو.

● جِهيڻو = آهستي، هلڪو، ٿورو.

- جِهيڻو ڳالهائيج (ڪنيات ٢/٧)= آهستي آهستي ڳالهائجان.

- جِهيڻو ٻرو (رپ ١/١٩)= سَنهُون تپ (جو اندرئي اندر ۾ جان کي ڳاري).

● چاتو= (سرائيڪي) ڪنيو.

ـ مون چاتو عشق اِجاري (حسيني ٩/وائي)= مون (پنهنجي پياري پنهونءَ ڪي) عشق جي اجاري ۾ ڪنيو آهي، عشق ۾ اجاري طور ڪنيو آهي.

● چاٽَ= لڳاءُ، محبت.

ـ چتَ جني سين چاٽَ (رامڪلي ٧/١٥) = دل جو جن سان لڳاءُ آهي.

● چاٽي = چُوسَ (محبت واري)، چاڙهه، نفعو (جيئن "اڄ فلاڻي واپار ۾ چاٽي آهي"). پنهونءَ جي قافلي کي پهچڻ جي اميد واري خوشي.

ـ چاٽيءَ مَنُ چَريو ڪيو (آبري ٧/١٦)=پنهونءَ سان، سڪ ۽ محبت سان گڏجاڻيءَ واري چُوسَ من کي مستان ڪيو.

چادر = لباس جي مٿان ڍڪ واري وڏي پوتي.

ـ چَڏ چَادَر (رامڪلي ٢/٨)= پاڻ ڍڪڻ ۽ پرديپوشي کي ڇڏ.

● چاراڻ=(ڪنهن کان) مال چاراڻ (تہ هو مال چاري).

ـ 'جي مان چاراڻين' (ڪارايل ٣/وائي-٢)= جيڪڏهن مون کان مال چاراڻين، مون کي چارڻ لاءِ ڏين.

● چارڻ= صدا ڪرڻ ۽ ساراهڻ وارو فقير.

ـ چَارَڻَ وَسِ نہ ڪاءِ (پرڀاتي ١/١٣)= اها چارڻ جي وس جي ڳالهه ناهي.

● چَارِي = جانچوسي، چڙکَسِي ڪندڙ پهريدار، خابرو، جاسوس.

ـ چوڏاري چاري (ڪوهياري ١/١٣)= چئني طرفن کان جانچوسي.

ـ چارِي ٿيَمِ چَڙو (سنهڻي ٦/٥)= (ميهار جي مينهين وارو) چڙو مون سان چاري ٿيو ۽ مون سان گڏوگڏ رهيو، چڙي جو آواز مون سان همراه رهيو.

ـ چارِي چاڙهي آئِيو (ڏهر ٣/١٦)= جاسوس (جانچ ڪري، لاڪي ڪي حملي لاءِ) چاڙهي آيو.

● چاريڪا = گَسَ، واٽون، چارا.

ـ ڪِنا چارِيڪا نيٽين (ڪنيات ١/٧)= اکين واٽون نهاريون.

ـ چَارِيڪَا ڏِئِي (پورب ١/٩)= واجهائي، چتائي، نهاري.

● چاڙهڻ = ٻوڙ رڌڻ، ديڳڙو چلهه تي چاڙهڻ.

ـ چُونڊيُو آٽُو چاڙهينِ (مارئي ٦/٨)= (ڏونرا) گڏ ڪري آٽي رڌين.

● چَاڙهيُو لَوهُ (يمن ٣/٦)= لوهه چاڙهيو، رڪ جي چوٽين وارا تير ڪمان تي چاڙهيو، ڪمان تي ڪشيو.

ـ چَاڙهيُو چَاڙهيِين (سنهڻي ١١/١)= سوريءَ تي چاڙهيو پيو چاڙهين..

ـ چاڙهيمِ مَنجها چاهَ (سري راڳ ٢/١٥)= پنهنجي ڪَچ ڪُوڙ جي ٻيڙي حرص (چاهه) مان سمنڊ تي چاڙهيم.

● چَاڙِيڪَا (حسيني ٦/٤)= چاڙهيڪا، جبلن جا چاڙهه، مٿي چڙهي واٽون نهارڻ (جيئن "چاڙيڪو ڏيئي ڏس"= مٿي چڙهي نهار).

ـ چاڙيڪا چُڪيامِ (حسيني ٧/٦)= جبلن تي چڙهڻ لنگهڻ ۽ لڪ نهارڻ مون کان چُڪي ويا (=نهارڻ کان آءُ چُڪي ويس، مون ۾ وڏيڪ ڳولا جي طاقت نہ رهي).

ـ مُون جَني لاءِ ڪِنا چاڙيڪا نيٽين (ڪنيات ١/٧)= مون جن لاءِ مٿي چڙهي واٽون نهاريون.

ـ چَاڙيڪَن چڙهي (حسيني ٧/٥)= وڏي چاڙهه (اوچائي) وارن لڪن تي چڙهي، لڪن تي چڙهندي.

● چَاڪَ (واحد. چاڪُ)= چَهڪَ، چِيرَ، زخمن جا

گهاوَ ڦٽَ.

- چَرِّن چورِئا چاڪَ (سنهڙي ٥/٩)= ميهار جي مينهين جي چرڻ (جي آوازن واڄن) منهنجا ڦٽ ۽ زخم ڏکائي وڌا.

- چِڪنا چاڪَ چِيهون ڪَري (يمن ٢/١٩)= ڦٽَ ڦٽي ڦاٽي چيرون ڪري وڌيڪ سُورائتا ٿيا.

- اَڄُ پُڻ چِڪيمِ چاڪَ (سامونڊري ٢/٧)= اڄ به منهنجا ڦٽ ۽ زخم آلا ۽ آزار وارا ٿيا.

- چُرِ ڦُرِڪاري چاڪُ (آبري ٦/٩)= زخم وارو ڦٽ (چاڪ)، ايذاء ۽ آزار واري چُرپُر ڪري.

- چِڪِي چِڪيمِ چاڪَ (مارئي ٤/١٤)= ڦٽ (فراق جا) رَسيا چِڪيا، آلا ۽ آزار وارا ٿيا.

- چاڪَ اُبَرِئامِ (يمن ٢/١١)= منهنجا ڦٽ اندران سُڄي اُبري آيا.

- چَاڪَ چِڪَندا چِڏيَا (يمن ١/١٦)= طبيبن، عاشقن جي فراق وارن چاڪن ۽ چيرن کي چِڪَندي ڇڏيو (ب) انهن اهي عاشق (بنا علاج ڪرڻ جي) اتي ئي ڇڏيا. انهن اهي چاڪن ۾ چِڪيل واڍوڙ انهيءَ جاء تي ئي ڇڏيا. (جو لا علاج ٿي چڪا هئا).

- چوري چَاڪَ نهارِئا (يمن ١/١٧)= چڪندڙ ڦٽ ۽ زخم (علاج خاطر) جانچي ڏٺا.

- چَاڪَ وِڇَن (آسا ٢/١٤)= (پيل ته) چير وڇن.

- چِتَ سَندو مون چاڪُ (آبري ٤/١٨)= منهنجو اندر (چِت) ڦٽ زخم (چاڪ) وارو ٿيو.

- چاڪَنِ ڪِيسِ چَري (راڻو ٥/٧)= مون کي (سِڪ ۽ فراق جي) زخمن ڦٽن (جي آزار) چريو ڪري ڇڏيو.

- چوري چاڪَ نهارِ (پورب ١/١٥)= ڦٽن کي چوري ڏِسُ.

● چاڳُ (ليلان ٢/١)= حُجت، گهرائي، خوشي واري چلولائي.

- چَڙهئو ٿي چاڳُ ڪَريان (راڻو ٩/١٢)= وڏي خوشيءَ مان اٿيو ٿي انگل ڪريان، ناز ڪريان، مزا ماڻيان.

● چالَ = هَل چَل.

- وَاڳِهيرِنِ جي چارئي پَهَرَ چالَ (سامونڊري ١/٢١)= واڳهيرا زور وارا جن جي پيڙين ۾ رات ڏينهن هلچل (هن وقت ڪيچ جا واڳهير ۽ پڏالا مسلمان آهن، جيڪي جڪاٽو ۽ ڪوٽيسر واري ڪناري سان رهن ٿا ۽ پيڙين ۾ هلن ٿا اها ڳالهه مشهور آهي ته اڳ واڳهير ۽ پڏالا سامونڊري ڏاڙيل هئا).

● چَاليها = (واحد) 'چاليهو'= چاليهن ڏينهن جي مدت جي اڪيلي سر گوشائتي عبادت. مسجد يا گهر، اندر ڪِنهن ڪنڊ ۽ اولي واري جاء ناهي ان ۾ 'ٿهن' يا 'چاليهن' ڏينهن جي مدت تائين مسلسل طور عبادت ڪندا: اڪثر روزا رکندا، وضو سان رهندا، ان پاڻي ٿورو کائيندا ۽ ماڻهن کي مُنهن نه لڳندا.

● 'چاليهو' ڪڍڻ يا چاليهو رکڻ.

- ڪِينَ چاليها رک (يمن ٥/١٧)= محض رسم ۽ ڏيکاء لاءِ چاليها نه رک (سچائي سان رکين ته رک).

● چاليهو= چاليهه ڏينهن، چاليهن ڏينهن جي مدت. (هڪ سال ۾ نَوَ چاليها: آب هوا ۽ مندن جي مٽ سٽ جي لحاظ سان، بني باري ۽ ڪرِمت جي لحاظ سان، ۽ پڻ مال جي سنيال جي لحاظ سان هر 'چاليهي' جي جدا جدا خوبي ۽ خاصيت ۽ هر چاليهي جا جدا جدا نظارا. (مثلاً 'چيٽ وارو چاليهو' گلن ڦلن جي خوشبوء ۽ بهاري جو: 'سانوڻ جو چاليهو' ڪڪرن جي رنگن،

ڪنوٽين جي تجلن، وس ۽ وسڪارن ۽ گاهن گلزارين جو: 'سياري جا ٽي چاليها' چنڊ جي چانداڻ ۽ تارن جي تجلين وارا؛ سوا هڪ 'هاڙهه جي چاليهي' (ويساک جا پويان ڏهه ۽ جيٺ جا ٽيهه ڏينهن، مٿي، جون ۾) جي گهٽ ڪري سال جا ٻيا اٺئي چاليها، هوا، روشني، رنگ ۽ بُو جي لحاظ سان ڪنهن نه ڪنهن خوبي وارا).

ـ ٽهڙا چاليها نه چاليهه، جهڙو پَسڻ پرين جو (يمن ١٨/٥)= چاليهه چاليها به رنگن روپن ۾ اهڙا سهڻا نآهن جهڙو محبوب جي صورت جو ديدار.

● چانڊوٽا چَمڪن (سورٺ ٣/١)= چوطرف چانداڻ آهي، چوڌاري چمڪ ۽ روشني آهي.

● چانڪِ = چوان ته، پانيان ته.

ـ چانڪِ چڙهندِيَس: 'ڪَٽَ' تي (ليلان ٢/٤)= (سَڏ ڪري پئي) چوان ته: 'ڪَٽ تي ويهنديس'.

ـ چانڪِ پِيَندِيس پرينءَ سِين (مارئي ١/٢)= (سَڏ ڪري پئي) چوان ته: محبوب سان گڏ ويهي پيئنديس، کائينديس.

ـ چانڪِ پَهرَ پنهونءَ جي (ديسي ٦/١٧)= اٿين چوان ۽ پانيان ته ڪو پنهونءَ جي طرف جو ماڻهو آهي.

ـ چان ڪِ آيَس اڳاهين (حسيني ١٢/١٨)= چوان ته آءٌ سڀ کان اوّل اڳتي وڌي آيس.

● چَانگَ = مٿي ڏِگهي لات، مٿي آواز واري ٻولي.

ـ ڪانگلَ تنهنجيءَ چَانگَ (بروو ٢/٢١)= اي ڪانگا، تنهنجي ڊيگهه ۽ ٻار واري 'ڪان ڪان'.

● چانگ = ١- چاق، سنرو، سگهارو، سدا حيات، ٢- ('چَانگ' بلوچن جي سورهيه قبيلي سان تشبيهه طور) سورهيه، بهادر ۽ سر ڏيندڙ (چانگ قبيلي جو پهلوان).

ـ چڙهه ته ٽيين چانگ (ڪلياڻ ٤/١٧) = سوريءَ تي چڙهه ته سَنرو ٿيين، ته چانگ (سورهيه) سڏجين.

● چانگَ = ١- بلوچ (چانگ) ٢- چانگا، اُٺَ.

ـ وٺا چُپ چُپاتي چانگ (آبري ١٠/وائي-٢)= بلوچ ۽ اٺ چپ چپاتي هليا ويا.

● چانگاڙڻ= پڪيءَ جون سنهڙيون سُريليون ٻوليون ڪرڻ، لاتيون لنوڻ.

ـ چِڳي چانگاري (ڪارايل ١/٩)= چڳي ۽ لاتيون ڪري.

● چانگو = ڪرهو = اُٺ.

ـ چانگو چِني نه ڪِٺو (ڪنيات ٤/٤)= هر چرڻ سان چانگو (جوان اٺ) ڪونه ٿيو آهي، ڪاڏي سان ڪا مايا ڪانه چاڙهي اٿس، پر هو "انگ ميو" آهي، يعني ازل جي انگ ۾ ميو متارو آهي، چمندي ئي جوان آهي.

ـ چانگي رَکيو چِتُ (ڪنيات ٤/١٦)= اُٺَ انهيءَ تي پنهنجو مَنُ رکيو، ڏيان ۽ چاهه رکيو.

● چانٺِ= گهر جي دَرَ جي هيٺين زمين سان لڳل ڪاٺي يا ڏِڪي.

ـ مٿان چانٺِ چَپُ (پرڀاتي ١/١٨)= در جي چانٺ مٿان پنهنجو چَپُ (ادب جي چميءَ وارو).

● چاهَ = وڏا اونهان ڏِنڻ ڪوهه.

ـ چِري پَريائين چاهَ (سارنگ ٤/١٠)= وَسي وڏا ڪوها، وڏا ڪوهه پريائين.

● چَاهِ = ٻاهه، آڳ.

ـ چَڙهنو چَڪاسِين چاهِ (ڪلياڻ ٤/٣٥)= مٿي اُڏاميو ٻاهه ڪي جانچين (ته ڪٿي آهي).

ـ چوري ته لَڳي چاهِ (يمن ٤/٧)=اڳتي سور (ڪائين ڪي) اڳتي وڌاءِ (قدم ڪي) ته ٻاهه لڳي، (عشق جو) مچ مچي.

● چاءُ، چاهہ = چاهت، شوق، پيار.

- چَنيسرَ سين چاءُ (ليلان ٣/٢)= چنيسر سان پيار.

- چاءِ پِئو (مارئي ٨/٢٢)= چاهہَ ۾ پيل، وڏي سِڪ ۽ شوق وارو.

- چاهہِ پَئي (سارنگ ٢/٧)= شوق ۾ پئي، شوق مان.

● چائُتِ = پيائي، کوٽ.

- چائُتِ پائي چِتَ ۾ (کاپائتي ١٩/١)= اندر ۾ پيائي رکي، بغض رکي، کينو رکي.

● چائِنِ = چوائن (پاڻ کي).

- سُونهان چائِنِ سَڏ نہ ڏِينِ (آبري ٢/١١)= پاڻ کي سونهون سڏائين ۽ کا خبر نہ ڏين.

● چائي = چوائي.

- کِنُن چائي چامُ (يمن ٥/٩)= کنن پاڻ کي چام سڏائي، سيني جو سردار کوٺائي.

● چائين= چوائين (تون پاڻ کي).

- صُوفِي چائين سَڏَ کَرين (کلياڻ ٢/٣)= تون پاڻ کي صوفي سڏائين (۽ باوجود ان جي) سڏون پيو کرين.

- پَتَنگُ چائِين پاڻَ کي (کلياڻ ۴/٢٧)= پاڻ کي پتنگ ٿو سڏائين.

- سامِي چائين سُکَ طَلبين (رامڪلي ٢/١۴)= پاڻ کي سامي سڏائين ۽ تہ بہ سُکن جي خواهش پيو کرين.

● چايو = چوايو.

- بانهي چايو پاڻَ (کوهياري ١/١٦)= پاڻ کي بانهي چوائي.

● چِبُون ۽ چِبَا (آبري ١/۴)= ٻني نالا پکين جا.

● چِت = مَنُ، اندر، دل.

- پيئَسِ پَهُنواريون چِتِ (مارئي ٣/١)= ماروئڙيون سَرتيون چِتِ تي چڙهيس (مارئي کي)، ياد پيَسِ.

- چِتُ جِنہ جو چُورُ (کوهياري ٥/٣، مارئي ٣/٨)= جنهن جو من (سِک ۽ فراق ۾) پيچي پورا ٿيو آهي.

- چِتَ جَنِي جا چُور (رامڪلي ٦/٩)= جن جا اندر چُور ٿيل (جن جي اندر ۾ 'آئون' آهيئي کانہ ۽ جن جي ميسَ ماريل آهي.)

- چِتَ پرکي چارڱين (پرڀاتي ٢/١)= ڏان گهرندڙ منگتن جون دليون ٿو پرکي.

- چِتِ ٻنا چڙهنِ کينَ (بلاول ١/٢٢)= ٻنا سخي چت تي کين چڙهن، دل تي کين چڙهن، ياد ئي کين اچن.

- جِنہ تان چِتُ کَٽِي (ليلان ١/٦، ٢/٥)= جنهن تان چاهہ کٽي چڏي.

- جَن جيڏاهين چِتُ (سري راڳ ٢/١٢)= جن جو جيڏاهين ڌيان يا ارادو.

- چوري رکيمِ چِتِ ۾ (سورٺ ٣/٦)= سنياري ساري دل ۾ کيم.

- جا چِتايَم چِتَ ۾ (کلياڻ ٢/وائي)= جيکا (ڳالھ) پنهنجي من ۾ سوچيم.

- چَنيسرَ جي چِتِ (ليلان ۴/١١)= چنيسر جي چتَ ۾، دل من ۾.

- چُرَنِ چُڪَنِ چِتَ ۾ (آبري ١١/وائي١٠)= وري وري اچن ۽ اُيرن اندر ۾.

- چِتَ جَني سين چاڪَ (رامڪلي ٧/١٥)= مَن ۾ جنهن سان محبت.

- چِتُ چَرئو کَري (پرڀو ١/٦)= من مستانو کري، دل کي ديوانو کري.

- چانگي رَکيو چِتَ (کنيات ۴/١٦)= اُٺ پنهنجو پورو

ڏيان رکيو.

● چتا چوريجاڻ (يمن ٥/١۴)= پنهنجي چت مان ڪڍ جان، پنهنجي اندر مان پنهنجي دل جي محبت سان، پاهرئين زور بار بدران پنهنجي ذاتي ضمير جي آواز تي پيدا ڪجان.

- لاهِيان جي نہ چِتان (سامونڊي ٣/٣٠، رپ ١/٢٧) =جيڪي پنهنجي دل تان نہ لاهيان، نہ وساريان.

- چِتان جي نہ چُرَنِ (سامونڊي ٣/٣١)= دل تان جيڪي نہ لهن.

● چِتائڻ= دل ۾ ڏرڻ، ڏيان ۾ رکڻ، اندر ۾ نهارڻ، جانچڻ.

- ڪونہ چِتائي (آسا ٦/وائي)= جنکي ڪو ڪونہ ڏسي، جن ڏي ڪو ڪونہ نهاري.

- ڪو ڏيهہ چِتايو (سامونڊي ١/٢١)= ڪو پرانهون ديس ڏيان ۾ رکيو، نظر ۾ ڪيو.

- جَنِ ڏُورِ چِتايو ڏيهہُ (پورب ٢/٦)= جن ڪو پري وارو ديس ڏيان ۾ رکيو، نظر ۾ ڪيو.

چِتَرَ = رِيجهہَ، چِتَ، لَب، لالچ، فريب.

- چِتَرَ ڏيئي چِتَ کي (ديسي ١/وائي)= دل کي فريب سان ريجهائي.

● چِتُرُ = خوش ۽ سجاڳ، هوشيار.

- چِتُرُ رَهي نہ چِتُ (رپ ١/٣٩)= هنيون خوش ۽ سجاڳ نہ رهي.

● چِٽَرون = ٽرڪون، ٽلوليون.

- چاريءَ مٿان چِٽرون (ڏهر ٢/٢٥)= نظر داري ڪنڌ مٿان ٽلوليون.

● چِتَ = چس، سواد، ذائقو.

- چانگي چکي چِتَ (ڪنيات ۴/١٩)= (جي ان) اُٺ اها چَس چکي.

● چِٽائي = روشنائي، اڄاڻ، صاف.

- چِٽي چِٽائي (ڪلياڻ ٣/٩، آسا ١/٢٢)= صاف سفيدي، چٽي روشنائي، ظاهر ظهور.

● چِٽرائو= روشني.

- چوڏس چِٽرائو (رائو ٦/١٠)= چوڏاري روشني.

● چِٽرايو مر= مون چِٽرايو (دلو).

- چِٽرايو مر چِٽي (سنهڙي ١٠/١٦)= مون پاڻ چٽي تاڪيد ڪري (دلي کي) چِٽرايو (ان تي چِٽر ڪڍايا).

● چَٽڪا =ايذاء.

- چاڪَ چَٽڪا چِڪَ (يمن ٣/٨)= زخم گهاءَ، چڪَ، ايذاءِ سَهَڻ.

- چَٽڪا چَکَڻ (يمن ٣/٨)= ايذاء سهڻ.

● چِٽيون جي چِٽُڻَ جون(رائو ٩/١٦)= اهي جيڪي آڏو چِٽو چِٽي ڏيڻ واريون آهن، اهي جيڪي سامهون ورندي ڏيڻ واريون آهن. اهي جيڪي بي ادب آهن.

● 'چُپ' سين جي چَوَنِ (رائو ٩/١٣)= جيڪي چپ (ماٺ) صبر وسيلي سمجهائن، جيڪي چپ ۾ رهڻ سان ئي سمجهائن.

● چَپا (واحد. چَپو) = اولا، پيڙهيءَ جا.

- چَپا چُرَنِ ڪِينَ ڪِين (سري راڳ ٢/١٥)= پيڙهيءَ جا اولا اصل چُرن ئي ڪين.

● چُپاتَا= چُپ چپاتا، ماٺ ۾.

- هُوءِ چُپاتا چڙهي وِئا (ڪوهياري ١/٥)= هو ماٺ ۾ (ائن تي) چڙهي هليا ويا.

● چَپيتَ = نِپوڙ چِپيتَ.

- تَني جِي چَپيتَ (ڪارايل ٣/٧)= تن جي نِپوڙ انهن جي چِپيتَ.

● چِرِ ڦِرِ ڪاري (آبري ٦/٩)=چِرُ ڦُر ڪَرائي، پيو چُٽڪي.

● چَرَڪُ = چَرخَ = چادر سان مٿي تي چوٽيدار جُھنڊ.

ـ چيلا ماريَ چَرَڪُ (پورب ٢/٣)= اي چيلا! چادر سان جُھنڊ هٿي.

● چُرَڻِ = لڳڻ.

ـ هِڪُ لڳين لوهَ چُرَنِ (مارئي ٤/٢٠)= هڪڙا لوها تير پيا بدن ۾ لڳن.

ـ چُرَنِ چُٽڪن (آبري ١١/وائي-١)= لُڏَن لڳن، سُرن چُپن.

● چَرُون = چَرِوڻَ. وڏا دَٻا (جيڪي ٻاھہ تي پاڻي، رنگ وغيره گرم ڪرڻ لاءِ چاڙھجن).

ـ چَرُون جِتِ چَڙھن (رائو ٢/٤)= جتي رنگ ٺاھڻ ۽ پڪي ڪرڻ لاءِ چرون ٻاھہ تي پيا چڙھن، رنگين ڪپڙن پائڻ ۽ سونهن وڌائڻ لاءِ رنگ پيا ٺهن.

● چَرَهو = ڪاڌو، ڪاڄ.

ـ ڪَرَهي چَرَهو چَکِئو (رائو وائي ٣/١)= اُٺَ (سنڌ) ڪاڄ چکيو.

● چُرِئا چَکائِينِ (ڪارايل ٣/١٢)= سُرِئا (چُرِئا) ته ڪائيندا ۽ چَنَڪو چڪائيندا. ڏاڍو ڏنگ هڻندا.

● چَرِي = ديواني.

ـ چاڪَنِ ڪَيسِ چَرِي (رائو ٥/٧)= (فراق جي) ڦٽن (جي ايذائن) مونکي ديوانو ڪري ڇڏيو.

● چَريو = ديوانو.

ـ چَريو اُيو چوءِ (ڪلهوڙي ٣/١٢)= ديوانو ٿيو بيٺو چوي.

● چَرِيائي = مستي.

ـ چانگي چَرِيائِي (ڪنيات ٥/١١)= اٺ جي مستي.

● چَڙا = اٺن، مينهين، ڳاين جي ڳچين ۾ ٻڌل آواز ڪندڙ وجندڙ سَنيان ڊانبر.

ـ چَڙَنِ چوري آهِيَان (سنھڻي ٥/٣)= چڙن جي آواز مون کي تڙقايو آهي.

ـ چَڙَنِ مُنھِنجا چورِيَا (سنھڻي ٥/٧)= (ميھار جي مينھين جي) چَڙن (جي آواز) منھنجا (فراق وارا ڦٽ) اٿلايا، نوان ڪيا.

● چڙھہ چوٽيين (آبري ٨/١٤)= جبلن جي چوٽين تي چڙھہ، اُتاھان اٿانگا لڪ لنگھہ.

● چَڙِھنَا = هميشه لاءِ چڙھنا ('چڙھنا' ۾ ماضي، حال ۽ مستقبل ٽنهي جي معنيٰ سمايل آهي).

ـ عاشِقَ اَنگھَنِ چَڙِھنا (ڪلياڻ ٥/وائي)= عاشق سُوريءَ جي چوٽين تي وڃي پيا.

ـ گھڙِٽا سي چَڙِھنا (سنھڻي ١٢/٦)= جيڪي درياهہ ۾ (همت ڪري) گھڙيا سي ٻي ڪنڌيءَ تي وڃي چڙھيا، پار پهتا.

ـ چَڙھندي چِيائِين (ڪارايل ١/١)= اڏامڻ ۾ مٿي چڙھندي چيائين.

ـ چَڙِهي پُور (حسيني ١١/٦)= پُور تي چڙھي، پور ۾ اچي، سِڪ ۽ چِڪ واري پِڌ ۾ پئي.

ـ چَڙِهيَسِ نيهَ نِظَاري (حسيني ١٠/وائي)= آءٌ چڙھيس نيه جي نظاري، عشق ۾ نڪري نروار ٿيس.

ـ چَڙهيو ٿيو چوندو (ڪلهوڙي ٣/١٢)= سامھون اُيو ٿيو چوندو، سامھون بيھي پيو چوندو.

● چِڙِي = جھرڪي.

ـ چِڙِيءَ جِئن چُھنجَ هٿي (ڪلياڻ ٢/١٣)= جِھرڪيءَ وانگر چھنب هٿي (ڪر ڏرڙو ڪٺي ڪائي، ڏرڙو پاليءَ جو پِئي).

● چَسَ = مزو، لذت، ذائقو، ميٺاج.

ـ چَرِئو ڏِئي نه چَس (ڪاپائتي ٢/٤)= چرخو ڪتڻ

۾ مزو ٿي نه ڏي. وڻي ٿي نه.

- سَيَڪا چَڪَنِ چَسَ (مارئي ٦/٦)= سيڪا (شي) چکي لذت وٺن.

● چَسا = (واحد. چَس) لذتون، چَسون.

- چَسَن ڪي (رامڪلي ١٧/٢)= چسن لاءِ، ڪائڻ پيڻ لاءِ.

چُڪ، چُوڪ = رنبڪ، هبڪ، روڪ.

- چُڪَ چَانگن (ديسي ٩/٢)= چانگن ڪي چڪ، چانگن ڪي هبڪ ۽ رنبڪ.

● چَڪَاسِڻ= چتاڻ، جانچڻ، چگيءَ طرح نهارڻ، تڪڻ، واجهائڻ.

- چَڙهئو چَڪاسِ چاهِ (ڪلياڻ ٣٥/٤)= (پتنگ پروانا) مٿي اڏامي باهه چاه کي واجهائين (ته ڪٿي آهي).

چِڪائڻ= شراب چِڪائڻ، شراب ٺاهڻ لاءِ ڪنهن شيءِ کي ڪاڙهي رس ڪڍڻ.

- چِڪَائِيندي بَٺِيُون (يمن ٣٧/٦)= بَٺِيُون چڪائيندي، شراب چڪائڻ خاطر بٺين جون باهيون ٻاريندي.

● چِڪَڻُ= رَسڻ، رس (رت ۽ پونءَ) سان ڀرجڻ (ڦٽن زخمن جو)، آلو ۽ آزار وارو ٿيڻ.

● چِڪَن چَاڪَ (يمن ٥/٦، حسيني ٢١/٥)= چاڪ پيا چڪن، گهاوَ پيا رسجن، وچوڙي جا ڦٽ پيا ڏکن، زخم پيا اُٿلن ۽ آلا ٿين.

● چِڪَنداَ (اسم مفعول جي معنيٰ ۾)= چِڪندڙ (زخمن جي اُٿلڻ ۽ رت پُونءَ جي وهڻ ۽ سخت سور واري حالت ۾).

- چاڪَ چِڪَنداَ چِڱَا (يمن ١٦/١)= طبيبن، محبوب جي ڦٽيل عاشقن جا زخم ۽ گهاوَ (جن جو علاج ٿي ڪرنه ها)، چڪندڙ حالت ۾ چڱا.

- چِڪَندڙا اچن (مارئي ٩/٦)= پگهر ۾ ٿمتار ٿيا اچن.

● چِڪَڻَ= وهڪري ۾ آڏو سخت زمين وارو رنڊائيندڙ دڙو، جنهن کي پاڻي ڪٽي نه سگهي ۽ لڳي وري پوٺتي وري.

- جِتِ چِڪَڻَ جِي چَپيتَ (سنهڙي ٩/٣)= جتي درياءَ جي چڪڻ واري سختي.

- چِڪَڻِ تان چڙهي (سنهڙي ٦/٢)= درياءَ واري چاڙهه ۽ چڪڻ تان چڙهي.

● چُڪڻ، چُڪي پوڻ= حد کان زياده ٿڪجڻ، گهڻو ٿڪجي لاچار ٿي پوڻ.

- چُڪيمِ چاڙِيڪا (حسيني ٤/٧)= چاڙهيڪا چڙهڻ مون کان چُڪي ويا، آءٌ چاڙهيڪن تي چڙهڻ کان چُڪي ويس! لاچار ٿي ويس.

- چُڪِي تي چِيومِ (آبري ١٩/٤)= ٿڪِجي چُور ٿيس تڏهن چيم (ته سچڻ اچي منهنجا واهرو ٿين).

- چُڪِيءَ توسِين چاءُ (حسيني ٧/٧)= هن ضعيف هِيڻيءَ جو توسان ئي ناتو آهي.

- چُڪِيءَ ڪي (آبري ٦/٤)= ٿَڪِي سانئي ٿيَل ڪي.

- ـُ ڪيءَ چوري چاڪَ (ديسي ١٠/٢)= سانئي ٿيل جا، ٿڪي چُور ٿيل جا زخم چٽڪائي (آزاريا).

- چُڪِياسِ = ٿڪياس، سمجهائي ٿڪياس.

- چانگي چَني چُڪِياسِ (ڪنيات ٨/٥)=اُن کي سمجهائي سمجهائي ٿڪجي پيس.

- چُڪيامِ= منهنجا ختم ٿي ويا، ٿَڪ ۾ پورا ٿي ويا.

- چاڙِيڪا چُڪيامِ (حسيني ٦/٧)=چاڙيڪن تي چڙهڻ کان ٿڪجي پوري ٿي ويس.

● چُڪِيائي = توڙي جو تون ٿڪي چُڪي پئي آهين، چُڪِي چُور ٿي وڃڻ واري حالت ۾ پڻ.

- چَڙهہ چُڪيائي چوڙيين (آبري ٨/١۴)= تڪي سائي ٿي آهين تہ بہ چوڙين تي چڙهہ.

● چُڪر = کير جو چُڪر، لَپ، سُرڪي.

- چُڪي تنهِ چَرِي ڪِي (سنهڙي ١٢/٧)=کير جي تهن سُرڪيءَ (جي نشي) هن کي چريو ڪيو.

● چڪَڻُ= ڦٽن جو اُٿلڻ، وري رَسجي پوڻ (رت پُون ڪرڻ)، آلو ۽ آزار وارو ٿيڻ.

- چڪِي چڪَيمِ چاڪ (مارئي ۴/١۴)= (منهنجا مارن کان جدائي وارا) ڦٽ چڪي چاڪ ٿيا.

● چُڪَ = ١- چُڪيءَ طور ڏنل، بي ملهي ڏنل، بنا عيوض ڏنل، مفت ۾ ڏنل، هار ۾ ڏنل، هارايل راند ۾ ٿوري شيءِ مورٿائي ڏنل. (ٻار ڪوڏين جي يا ٻي ڪنهن جنس جي راند ڪندا، پوءِ جي هڪڙي سڀ ساريون هارايون ۽ ٻئي ڪٽيون، تہ هارائيندڙ ڪٽڻ واري کي چوندو 'چُڪي ڏي' يعني تہ ڪٽيل سارين مان ڪجهہ مون کي مورٿائي ڏي تہ راند هلائيون).

- مون چُڪَ توسين چاهہ (حسيني ۵/١۴)= مون بي ملهي، بنا عيوض آيل جو توسان ٿي پيار ۽ ڳانڍاپو. (سسئي چوي ٿي تہ: آءُ سگهڙي (بلوچ) ناهيان، پر چُڪِي آهيان).

● چُڪ= ڪُنڊ، پاسو، پاند.

- هُيَمِ هوتَنِ سين چُڪَ (حسيني ۵/١۵)= هوتن (بلوچن) سان منهنجو پاند اٽڪيل هو.

● چَکَڻ=زبان تي رکڻ، ذائقو وٺڻ (امر. چَکُ) ايذاءَ سهڻ.

- چَکَيمِ چڱائي (يمن ١/٢۵)= مون چڱائي چکي، چڱائي حاصل ڪئي، مقصد حاصل ڪيم، چڱي منزل ماڻيم.

- چاڪَ چَڪيا چَکُ (يمن ٣/٨)= ڦٽن زخمن وارا ايذاءَ سَهہ.

● چُڪِي= هڪ ماڳ جو نالو.

- چيهو چُڪيءَ ڪنڊيين (سارنگ ۴/١١)= چُڪيءَ (ٻنڊ يا ٻوري جي) ڪُنڊي (ڪناري) لڳ چيهو ڳاهہ.

● چڱو ڀلو= (جمع) چڱا ڀلا= خوش، سلامت.

- چڱا ڀَلا سُپرين (بروو ٢/١١)= خبر ڏي تہ پرين، منهنجا اتي خوش باش آهن.

- چڱا ڪنا (يمن ٢/٢١)= چڱا ڀلا ڪنا، ڪين صحتياب ڪيو.

- چَڱو ڪَم (آسا ١/١٧)=ڀلو ڪم (جيڪو ڪرڻ گهرجي).

- چڱيئي مَ ٿيان (يمن ٢/٢۴)= چڱي ئي نہ ٿيان، چڱي ڀلي ئي نہ ٿيان، صحتياب ئي نہ ٿيان.

● چلڙَ = ڏُٻا، ڏُٻن جو گپ وارو گندو پاڻي.

- چلڙَ جي چوڙيئِن (سري راڳ ١/١١)= جيڪي ڏُٻن جي تَرَي وارو پاڻي چُوسين، پيئن.

- چلڙُ چڪُ ٿيو (ڏهر ٣/٢۴)= (چيهو ڳاهہ) گپ چڪ ۾ لتاڙجي ويو.

- چلڙَ ۾ چُهنجَ هَڻي (ڪارايل ١/١٣)= گپ چڪ ۾ (چڳڻ لاءِ) چنهنب هڻي.

● چَلَڻَ= هلڻ. (اصطلاح طور) سهڻو هلڻ، سهڻي هلڻي.

- چَلَڻَ جي چاهِ ڀَني (سارنگ ٢/٧)= سُهڻي ٽور جي سَڌ خاطر.

● چُلهو= وڏي چلهہ، وڏو ميچ.

- چُلهي تي چاڙهين (يمن ٣/وائي)= محبوب پنهنجن عاشقن کي سهڻن سان ڪڻي ٻلهہ جي ٻرندڙ ڪوري مٿان رکن.

چَمڪَڻُ= چلڪڻ، چٽو ٿمڪڻ.
ـ چَمڪِنا چوڏارَ (ڏهر ٣/٢٧)= چئني طرفن کان چٽا ٿيا، ڏکَ ڏنائون، پڌرا ٿيا ۽ آيا.
ـ چَمَڪِيُون چَوڏارَ (سامونڊي ٤/١٧)= چوڏاري چٽيون ٿيون، پڌريون ٿيون.
● چَنبيلي (معذور ٦/٤)= (استعاري طور) بانهي (سسئي) جيڪا چنبيليءَ جي گلن وانگر سُرهي.
چِنتا = اَڻ تڻ، ڳڻتي.
ـ چنتا لٿي (بلاول ١/٤)= تنگيءَ جي ڳڻتي لٿي.
چنجون ۽ چوٽيون (معذور ١/١)= جبلن جي پاهڻن واريون اُڀيون چوٽون ۽ چوٽيون.
● چِنڊان =چِٽان، چيتان، ڏيان سان، سِڄ سان.
ـ چِنڊان جَنِ چَڪَڙِي (رامڪلي ١/وائي)= جن وڏي سِڄ سان دل لائي چڪي.
● چُندا = چَوَندا.
ـ چُندا ڪين چيلن وٽا (پورب ١/١٠)= چيلن کي ڪين ڪجهه چوندا ويا (نه انهيءَ وانگر سان يا اهڙي طرح هلجئو).
چُنداءِ = چَوَنداءِ، تو کي چوندا.
ـ سُپان تان چُنداءِ (سنهڻي ٨/١٢)= سُپاٽي تان تو کي چوندا، توتي ميار رکندا.
● چَندَنَ = سُرهي ڪاٺ وارو وڻ، صندل.
ـ چندن پري پُور (ڪنيات ٢/١٥)= چندن جو پورو لپ پري، هٿ پري.
ـ آچي چَندَنِ چرڙ (راڻو ٦/٥)= تون اچي چندن ماڻ، چندن جي سرهاڻ تازي ڪر.
ـ چَندَنَ چِڪَ ڪئو (راڻو ٢/٤)= چندن سان گهٽو ملِيو.
ـ چَندَنِ چِڪَ ڪَري (راڻو ٣/١٣)= پنهنجو پاڻ کي چندن سان چِڪ ڪري (پنهنجي هيڪاري ۽ حسن سان).
ـ چَندَنَ جا چُوپا ڪَري (ڪنيات ٤/٣)= چندن کي به چاهه سان نه ڪاٽي ۽ چُوپا ڪري هڪڙي چڏي.
ـ چَندَنَ ڪؤنَر (راڻو ٦/٩)= چندن وڻ جا گلڙا.
● چَندِيَسِ = چَوَنديس.
ـ پهرين چُنديَسِ پرينءَ کي (ڪوهياري ٢/٥)= پهريائين پنهنجي پرينءَ کي چونديس.
● چَندرَ ميرائيءَ (ڪنيات ١/١١)= چندر جي ميرائي جهڙا، يعني چندر جهڙا روشن ۽ سهڻا.
● چُندئو (مارئي ٦/٨)= چُوندِيو.
● چَنگَ = چنگل (ف)، پَنجو سُوريءَ جو (سوريءَ جو هيٺيون گهيرو جنهن ۾ اُڀا بيٺل پالا).
ـ ڏيهاڻئو چَنگَ چڙهين (ڪلياڻ ٥/٨)= (اي عاشق! تون) جي روزانو سُوري جي چنگل ۾ اچين، سوريءَ جي وَرچڙهين.
ـ چَنگَ چَڙهڻ (ڪلياڻ ٥/٨)= سوري جي پالن تي ٽنگجڻ، سرندي وانگر وڃي چڙهڻ، علي الاعلان سوريءَ تي چڙهڻ.
● چَنگَ (سورٺ ٢/٤)= هڪ ساز، سُرندو يا سرندي مثل ساز، واڄو.
ـ چَنگَ بَنگَ لَهي (سورٺ ٢/٣)= چنگ جو بنگ لَهي، ساز جو سَنجُهه لهي، واڄي جو پورو وجهه لهي، سُرندي جي تارن کي ملائي ان کي پوري سُرَ ۾ آڻي.
ـ چَنگَ چَڙهان (سنهڻي ٦/٣)= سڪ ۽ فڪر ۾، چنگ جي واڄي وانگر پئي وڃان.
● چَنگلَ = چَنبا، اٺ جا وڏا پير، داڙڙا.
ـ چَنگلَ جَني چوڙڙا (ديسي ١/١٦)= جن جا پير

چڙڦيرا آهن، چڻن پاسن وارا ويڪرا آهن.

● چنگھڻ= ڳري بار، گھٽي ٿڪ ۽ ايذاء سببان، دبيل آواز واريون دانهون ڪرڻ، چنگھون ڪرڻ.

ـ جِئن چَري ۽ چنگھي پُٺو (ڪنيات ۴/۱۴)= (اهو منهنجي هستيءَ وارو اٺ) ڪائي به، پر ان سان گڏ چنگھي به پيو.

● چُني = مٿي جي رنگين پوتي (زناني).

ـ چَارَئي چُنيءَ پَوتَ (رپ ۳/۱۱)= چُنيءَ جا چارئي پاندَ.

ـ چُنيءِ چِتَ (سارنگ ۲/۱۱)= چُنيءَ جا چِت.

● چِٽڪَنِ، چُٽڪَنِ = هُرن، رکي رکي سُور ڪن، ايذاء وارا ڏَڪ هڻن.

ـ چِٽڪَنِ، چُٽڪَنِ (حسيني ۶/۸)= ذري ذري ڏکوئن، ايذاء جا ڏَڪَ هڻن.

ـ چُٽڪَنِ اندرِ چِٽَ (مارئي ۸/۱۵)= اندر جسم ۾ پيا ايذاء وارا ڏَڪ هڻن.

ـ چُٽڪَنِ چِتَ ۾ (ڪنيات ۳/۲)= دل ۾ هُرَن، وري وريَ ياد پَوَن.

ـ چِيتَارِيَان چُٽڪَنِ (رپ ۱/۴۱)= ڦٽن زخمن جي سورن ڏي ڏيان ڏيان ته ويتر وڌيڪ ايذاء وارا ڏڪ هڻن (ڦٽن ۾ سُور چُٽڪندو، ذري ذري ڏڪ هڻندو ۽ ايذائيندو).

● چُٽڻ=چُڳڻ، آهستي آهستي ۽ ٿورو ٿورو کڻڻ ۽ کائڻ.

ـ پُورا چُٽِجِ پَنجَ (ڪارايل ۲/۱۰)= پورا پنج ڪٽا ڪٽج (اصطلاح طور) نماز جا پنج وقت پورا پڙهج.

ـ چُٽي رِيجَ (ڪارايل وائي ۱/۱)= گپ ڳاڏئون پاڻي، بينل سائو پاڻي، ان ۾ چُڳي.

● چوٽو = هيٺين پوشاڪ، اوگھڙ ڍڪڻ وارو ڪپڙو جنهن جا پاند لانگ هيٺان ورائي چڪي چيله سان ٻڌجن.

ـ چيلهِ ٻَڌِي چوٽو (سنهڙي ۱/۱۵)= چوٽي ڪي چيله سان ٻڌي.

● چوٽَ = سَٽَ.

ـ ڏِيئي چوٽَ (سارنگ ۴/۱۳)= چوٽ ڏيئي، وڏي سَٽَ ڏيئي.

● چوٽُ = تَارُ پَرِيَل.

ـ چوٽُ وَهِي (پرياتي ۲/۴)= پريو وَهي، پريل درياهه وانگر سير ڪري پيو وَهي.

● چوٽا = مٿي جي وارن جا ويڙها، چوٽيءَ جي وارن جا سهٽا ٻَڌَل وانگوڙا.

ـ چوٽا چِڳيءَ چاڙَ (پورب ۱/وائي-۲)= سهٽا چوٽا.

● چوٽائي= پيلي جو جام سخي سبڙ، جام چوٽا جو پُٽ (= چوٽائي).

ـ چارڻَ چوٽائيءَ مَٽي (پرياتي ۲/۵)= اي چارڻ! چوٽا جي پُٽَ (چوٽائي) سخي سبڙ ڏانهن (مٽي).

ـ چوٽائي چوٽُ وَهي (پرياتي ۲/۴)= سخي سبڙ (چوٽائي) سخا ۾ پريو وهي.

ـ چُوٽائيءَ چُنجَ (پرياتي ۲/۱۳)= سبڙ چوٽائي ڪي چُنج.

● چوٽو= سر، مٿي تي ابو وارن جو مُوڙو.

ـ چوٽو چارڻ هٿ ۾ (سورٺ ۴/۱۱)= راءِ ڏياچ جي وارن جو چوٽو چارڻ جي هٿ ۾ ۽ هيٺان سر لڙڪيل.

● چوٽي = مٿي جي چوٽي.

ـ چوٽيءَ تائين چُور (سري راڳ ۱/۵)= هيٺ ڪان وٺي مٿي چوٽيءَ تائين چور آهي، سور جي پيچ ۾ ورتل آهي.

● چوٽِيُون = وڻ يا ٻوڙي جا چوٽيءَ وارا گونچ، جبل جون اُپيون مٿاهيون.

- چَندنِ چوٽِيُون (ڪنيات ۳/۹)= چندن جي ٽارين جا چوٽي وارا گونچ.
- چوٽيين چڙهي (آبري ۷/۱۸)= جبل جي چوٽين تي چڙهي.
- چوٽيين چاڙهيجاه (معذور ۳/۷)= مونکي مٿي چوٽين تي چاڙهجو.
● چَوڏسِ = چئني طرفين، چوڌاري.
- چَوڏسِ چِراڳُ (راڳُ ۶/۱۰)= چئني طرفين چلڪي، روشني.
● چَوڏول = هڪ قسم جي ڏولي يا ڪرسي (جنهن تي معزز مهمان کي ويهاري پوءِ ڪلهن تي کڻي واجهن سان پيڪي مٿي محل تي چاڙهيندا هئا) چئن دروازن واري وڏي شاهي شاندار ڏولي..
- چڙهي پر چَوڏولَ (سورٺ ۳/۴)= ماناٽتي ڏوليءَ ۾ چڙهي.
- چارڻُ چاڙهي چوڏولَ (پرياتي ۲/۲۱)= منگتي (چارڻ) کي چوڏول ۾ چاڙهي.
چوڏهن چارو (ڏهر ۳/۱۸)= چوڏهن چارن (پاڳن) وارو ڪڇ ملڪ (۱- بني، ۲- پچم، ۳- ڪريڙ، ۴- لوڊائي، ۵- پراٿر يا واگهيلاڻ، ۶- واگڙ، ۷- پارو، ۸- ماڪَ، ۹- آبڙاسر گڙو، ۱۰- ڪنڌا، ۱۱- چيٽالو، ۱۲- ڪنٺي، ۱۳- انجار، ۱۴- منرو). جتي چوڏهن طرفين مال چري، جتي مال جي لاءِ چوڏهن چارا آهن، چرڻ جا چوڏهن پلسا آهن.
● چوڏهين = چنڊ جي چوڏهين تاريخ.
- چوڏهينءَ چَنڊُ اُڀري (ڪنيات ۲/۱۱)= چوڏهينءَ جو چنڊ (ته بيشڪ ايريل ئي آهي، يعني مٿي چڙهڻ کان اڳ ئي ايريو جنهن کي سيڪو ڏسي).
● چُورَٽِي چُوڙو (سنهٽي ۲/۳)= چوڙو (ٻانهن وارو) پَچِي پِري اُتو ٿئي.
● چورڻ= وڄت جي ساز کي چورڻ، ساز جي تند کي چورڻ، وڄائڻ، سورڻ، سرڪائڻ، بيٺل شيءِ کي اڳتي پوئتي ڪرڻ.
- اَچِي چارَڻُ چورِئي (پرياتي وائي ۲/۱)= چارڻ اچي تَند وڄائي.
- چورِئو چَنگُ (سورٺ ۲/۵)= ساز وڄائڻ شروع ڪيو.
- چورِ مَهنيين سَلَ (ڏهر ۵/۲۳)= اندر جا گهاءَ (سَل، سوراخ) چورن، سرڪاءِ نه.
- چوري چَنگ (يمن ۳/۱۴)= ڪمان کي چِڪي ('ڪَشيل ڪمان ۽ تير' جي مشابهت وڄائڻ واري چنگ سازجي گول گهيري ۽ ان جي وچين تند' سان ڏنل).
- چوري رکيم چت ۾ (سورٺ ۳/۶)= جانچي رکيم پنهنجي من ۾.
- چورِ ته لڳي چاه (يمن ۴/۷)= (فراق جي آگ وارين ڪانين کي) سور ته باهه (چاه) لڳي، مچ مچي.
● چورَ ڪي (سنهٽي وائي ۱۲/۱)= 'آءُ' واري چور کي، آنانيت واري وَهم کي.
● چُوران = چورن جي.
- پَڪِي چوران لِڪَ (ڪاهوڙي ۳/۹)= چورن جي لِڪَ پڪي، لڪڻ واري جاءِ باقي نه رهي.
- چوران تَڪِيو (آسا ۶/۴)= چورن جو ٽِڪاڻو، چورن جو ماڳ.
- چوران ڪِي تَاتِ (آسا ۶/۶)= چورن جي (سُجاڳي ۽ سنڀار واري) ريت.
● چوراسِيون= هڪ چوراسي نه، پر گهڻيون چوراسيون.

- چَوراسِيين چَنڊَرن (ڪنيات ٢/١٢)= هڪ چنڊ ر نہ، پر چنڊرن جون چوراسيون.

چَورَنگُ (ليلان ١/١٦)= چئني طرفن کان رنگين، چئن رنگن رارو سهڻو.

چورڻ = زخمن کي زور ڏيڻي، ڦٽن کي سُوٽري صاف ڪرڻ، سِرڪائي سولو ڪرڻ، چُرپُر ڪرائڻ.

- چوري چاڪَ نهارِئا (يمن ١/١٧)= زخمن کي زور ڏيئي اُٿلائي، ڦٽَ (چاڪ) جانچي ڏس.

- چوري چِتُ وِٺو (ديسي ٣/٨)= چت چوري وٺو= من مستان ڪري ريو.

● چورِي =پرت وارو ڳهڻو، هيٺ تي ڍڳهو، ڪُوئيءَ ڊار ڳهڻو (هيٺين لاڙ ۾ ڪڇ جاجت بلوچ چونڊائي "چورِي". چولِي بي، جنهن کي ٽي ڪڙا ۾ آڏو ڳنجيءَ مثل). .

- ساڻُ چُٺاڪَنِ چوري (ڪوهياري ٦/وائي-٢)= آءُ روئي رت جي ڦڙن سان پنهنجي چوري پرينديس.

چَورِيجَاه (يمن ٥/١٤)= اوهين چورجئو، اٿارجئو.

● چَوگانَنِ ۾ (مارئي ٥/١٧)= (ف. چوگان= راند جو نالو ۾ راند ۾ ڪشادو ميدان). ڪوٽ جي ٻاهران چوڌاري ڪليل ميدان ۾.

چُونِ= چَوَنِ.

- چورِٽيءَ چڙهئو چُونِ (ٻروو ٢/٢٠)= مٿي چوٽيءَ تي چڙهي پيا چون.

- چَلڻَ جِيئون ٿا چُونِ (پورب ١/٦)= هِتان هلڻ جون ڳالهيون ٿا ڪن.

- ڪَنهَ کي ڪِينَ چُونِ (ڪوهياري ٢/١) = ڪنهن کي ڪين چَوَنِ.

- سي نہ رُونِ نہ چُونِ ڪِين (يمن ١/٢١)= سي نڪي روئن، نڪي ڪجهہ چَوَن.

● چُوندَن = چَوَندڙن، (ڳهٽ وڌ) چوندڙن.

- چَکيو نہ چُوندنِ (آسا ٧/٢٠)= چَوَڏ وارن نہ چکيو (صبر جي ساءُ کي)، صبر نہ ڪيائون، ماٺ نہ ڪيائون.

- چُوندَنِ ڪِيمَ چَنيجُ (آسا ٧/١٢)= ڳهٽ وڌ چَوندڙن (ڳلاخورن) کي تون نہ چنج.

● چُوندو (پورب ٢/٢)= چَوَندو.

- چَڙهيو ٽِيو چُوندو (ڪلهوڙي ٣/١٢)= چڙهيو پيو چَوَندو.

● چُونديَاسِ = آءُ چَوَنديس.

- پِريان کي چُونديَاسِ (يمن ٢/٩)= آءُ محبوبن کي چونديس.

● چونِّمِ = مونکي چون.

- چُونِمِ جي هيڪَارَ (سنهڻي ١١/٢)= جيڪڏهن منهنجا پرين مون کي هڪ ڀيرو چون (تہ اي سنهڻي! پرٺتي موٽي نہ وڃ).

● چُونهَ = چُڪَ، ڪُنڊِ، ڪڏ.

- چَرِي مَنجَهان چُونهَ (آبري ٥/٥)= هوت پنهون هن چري کي چُونه مان (چُڪَ مان، ڪڏ جي ڪنڊ مان جتي هو زمين اندر پيهي ولي هئي) ڪلي پنهنجي هنجهہ ۾ ڪئو.

● چُوڙو = ڪاڏو.

- چُوڙو تان چُٽندا (ٻروو وائي ٢/١)= ڪاڏو چڳندا، قوت ڳذران پيا ڪندا.

● چَوَڏ = ٻڌائڻ، ڪنهن سان ڪجهہ ڳالهائڻ.

- چَئين = چوَين، اقرار ڪرين، قبولين.

- جان تو چَئين ايئن (ڪلياڻ ١/٥)= جڏهن جو تون

اٿين تو چوين، اٿين اقرار تو ڪرين.

- چَوَڻُ سَڀ چَلاءِ (رامڪلي ٧/وائي-٢)= پنهنجي طرفان ڪجهه چوڻ ڇڏ، پنهنجيون ڳالهيون ڇڏ.

- چَوندَنِ چَيو وسار (آسا ٧/١٦)= چَوندڙ (ڳلا ڪندڙ) جيڪي چون سو وسار.

● چوئڻُ =چوَڻ.

- چوئين =آءٌ تو کي چوان.

- چَندَر! چوئين سَچُ (ڪنيات ٢/٢١)= اي چندر! آءٌ چَوئين، آءٌ چوان.

- اُيي خاتُوَن رائي چوءِ (سورٺ وائي ٢/١)= وڏ رائي بيٺي چوي.

- چريو اُيو چوءِ (ڪلهوڙي ٣/١٢)= ديوانو اٿيو بيٺو چوي.

- سِڙهَ سُجالُو چوءِ (سامونڊي ۴/١۵)= ٻيڙي جي سڙهن کي پري کان سُجالي، پئي چوي.

- چورُ اُيو ٿي چوءِ (آسا ٦/۵)= چورُ اٿين ٿي بيٺو چوي.

● چَوئڻُ= ٿورڙو تري وارو پاڻي، چُرون چُرون ڪري ڪڻڻ.

- چِلڙَ جي چوئين (سري راڳ ١/١١)= جيڪي ڳپ چڪ گاڏئون (چلڙ) ٿورڙو پاڻي ميڙين (پيڪ).

● چـوئيـون = (واحد. چـوئي) تري ۾ ٿـورڙي پاڻيءَ واريون ڏبيون.

- چِلڙَ چوئيُون (ڪارايل ٢/١٧)= چلڙ مان چـوئل پاڻي، ٿورڙو ڏبي وارو پاڻي.

● چُهُنبَ = چُهنب.

- چُـهُنبَ هَٿي (ڪليـاڻ ٢/١٣)= فـقط هڪ چُـهنب پـري (هـتـان وسـيع ۽ ڪشـادي رزق مـان ڪوشش ۽ سعيي سان ڪجهه حاصل ڪرڻ بدران، ڪين فقط هڪ

داڻو يا هڪ ڦڙو پاڻي جو مليو.)

- چِلڙ ۾ چُهنبَ هَٿي (ڪارايل ١/١٣)= ڳپ چڪ ۾ (چِڪڻ لاءِ) چهنب هڻي.

● چَنُ = 'چَوَڻُ' مان امر، زبان سان ڳالهاءِ.

- تون چَئُہ اَللهُ هيڪڙو (ڪلياڻ ١/١۴)= ڪُلي زبان سان چئي اقرار ڪر تہ 'الله' هڪ آهي.

- چَئُ ڪِين (آبري ١٠/وائي-٢)= ڪجهہ تہ چئو (۽ واڌائي ڏي).

- چَئُ مَ (ڪلياڻ١/٢٠)= نہ چئو نہ ڪرڻ، نہ سڏ، نہ ٻانءِ.

● چُنان= چوان.

- سَنديون جت چُـنـان (مـارئي ٢/١٠)= اندر جـون ڳالهيون چوان (چُنان)، من جون ڳالهيون چوان.

● چُناڪو (آبري ۵/وائي-٢)= ذرڙو ڦڙو.

- چُناڪا (حسيني ٢/۵)= وڏا وڏا ڦڙا (جيڪي مينهن وسڻ سان مٽان ڪڪائين گهر يا مَنهن مان هيٺ ڪرن).

● چنوسال (ديسي ٢/١٣)= چنن سالن وارا اُٺ.

● چَـنوقـرا= چـنـن پاسن وارا، چـنـن قـرن وارا، چـنـني مضبوط پريل رانن وارا.

- چَنگلَ جَنِي چنوقرا (ديسي ١/١٦)= (هٿيار جي قُرَ سان مشابهت، هٿيار جو هڪ مُنيو، بيو ڦَن) انن جا داڦوڙا (چنگل) جن مُـنيا آهن ۽ مٿي رانون جن قُرَ آهن، پر اُهي نهايت مضبوط ۽ گوشت سان ڀريل مَتل (چنوقرا) آهن.

● چَنچَل = (سهٽي صفت) سُهٽي.

- چَـنـچـلَ ڏيـئي چـوٽ (سارنگ ۴/١٣)= سـهـٽي سـارنگ وڏو مـينـهـن وسـائي سـامـاري واري ملڪ کي

پاڻيءَ سان تار ڪري ڇڏيو.

● چِٺِڻَ جون (راڻو ۱۶/۱)= چوڻ جون، آڏو چِٺي ڏيڻ واريون.

ــ چِٺِي = خاص چِٺي، تاڪيد ڪري.

ــ چِٺرايو م چِٺي (سنهٽي ۱۶/۱۰)= خاص تاڪيد ڪري، چِٺي، مون دلي کي چِٺرايو (ان تي چِٺر ڪڍايا).

ــ چِٺِي = اڳواٽ چِٺي، ٻولي ڪري، پاڙو ٻولائي ڏيئي چڙهان.

ــ چِٺِي جو چڙهان (سامونڊي ۱۹/۳)= اڳواٽ پاڙو ٻولائي، پاڙو ڏيئي ٻيڙي ۾ چڙهان.

ــ چِٺِي = آڏو چِٺو چِٺِي.

ــ چِٺِي چَنيسَرَ سانُ (ليلان۱/۱۰، ۲/۶، ۲/۹)= چنيسر سان آڏو ڳالهائي، آڏو ورندي ڏيئي، مُنهن ماري ڪري.

ــ چِٺِي پَنهوارِن پاڻ (مارئي ۱۱/۲۳)= سومري خود پاڻ پنهوارن کي چِٺي (صلح جي آڇ ڪئي).

ــ چِٺِي = خبر ڏئي، آزمايش واري ڳالهه چِٺي ٻڌائي، سمجهائي ۽ اڳواٽ سجاڳ ڪري.

ــ سَيدُ چِٺِي (ڪلياڻ ۱۱/۴)= سيد ٿو چوي، خاص طرح سمجهائي ۽ سجاڳ ڪري.

ــ چِٺِين آديسي آئون (رامڪلي ۳۶/۲)= تون ٿو چِٺين تہ آئون آديسي (آهيان)! پاڻهي پاڻ کي ٿو آديسي سڏائين!

ــ چياٿون ('جمع' جو صيغو' ادب ۽ احترام طور) (ڪلياڻ ۶/۱)= وڏي شان واري سائين چيو.

ــ چَيِنِہ = تو کي چيو.

ــ مون ٿي چَيِنِہ (سري راڳ ۴/۳)= مون ٿي تو کي چيو، مون تو کي تاڪيد سان ٿي چيو.

ــ چَيو= يقين سان چيو.

ــ جَنهِن چَيو جَنِ (ڪلياڻ ۶/۱)= جن جنهن ايمان آڻي پوري يقين سان چيو.

ــ چَيو مِ = ڪين چيم.

ــ چُڪي تي چَيو مِ (آبري ۱۹/۴)= هلي ٺڪجي چور ٿي پيس، تڏهن مون چيو.

● چيتُ =چيتو، ذهن، سکڻ ۽ سبق حاصل ڪرڻ جو شعورُ.

ــ رَڪَنِ ڪرنهي چيتُ (يمن ۹/۴)= سخت دل جي اٿرن (رڪن) کي چيتو ڪونهي، سمجهہ ۽ شعورُ ڪونهي.

● چيتارڻ=هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ، سجاڳ لاءِ جانچڻ.

ــ چُٺي چيتاري (ڏهر ۲۰/۵)= ڇڳي ۽ پڻ هيڏانهن هوڏانهن جانچي نهاري.

ــ چيتارِئو چُڱَنِ (ڪارايل ۱۲/۱)= ڳوليو، جانچيو ڇڳن.

● چيتَاري= پوري طرح ياد ڪري سنڀاري (تفصيل سان).

ــ تہ چيتاري چيام (حسيني ۱۳/۵)= تہ هوند پوري ڌيان سان مون چيا.

ــ چيتَاري چُونديَاس (رپ ۴۳/۱)= ڌيان سان، چيتي سان، پوري تفصيل سان، پنهنجي پرين کي چونديس.

ــ چَيتاريج چتَ (ڪارايل ۱۶/۲)= چِٽو نظر ۾ ڪج، پوررو پہ ڪج انهن جو.

● چيتا ڪنو (ڏهر ۵/۵)= پنهنجا هوش حَواسَ جاءِ ڪري.

● چيتا = چيتا شينهن.

ــ چيتا چورَ چُنجُنِ ۾ (آبري ۳/۸)= چوري ڇپي حملا ڪندڙ چيتا شينهن جيڪي چنجن لڳ پُرن ۾ آهن.

● چيتائو= ڪچ جو هڪ جبل، جيڪو چڙهڻ ۾ ڏکيو پر ان ۾ وڻ ۽ وليون گهڻيون.

ــ چاريين چيتائو (ڏهر ۲۶/۳)= اي اوٺار! تون

پنهنجن وڳن کي چيتائي ۾ تو چارين، ۽ وڳن کي بنا
ڪنهن سار سنڀار جي تو وهارين!.
ــ چيتائي چَوڏارَ (ڏهر ٣/٢٨)= چيتائي جبل ۾ ۽
ٻاهران چوڏاري.
● چيڻ = مريض جي ڦٽن زخمن کي آهستي آهستي
صاف ڪرڻ، وڏي ڌيان ۽ غور سان علاج ڪرڻ.
ــ چيني هُوند چڱا ڪِنا (يمن ٢/٢١)= ڌيان سان
ڌوئي صاف ڪري صحتمند ڪيا.
ــ چيني چڱِيءِ چيٽِ (سامونڊي ٢/١٠)= پوري ڌيان
سان صاف ڪري (چيني).
● چيڙ = چيڙهه، تيل ۽ مَرُ جو سٽِپ، جيڪو وارن کي
ڳنڍيون ڳوپي ڇڏي.
ــ چوٽيءِ ۾ چيڙُ پيو (مارئي ٨/٢٦)= مٽي جي وارن
۾ چيڙهه پيو.
چيلَ يا چيلهه هڻڻ= وهڙي يا ڏڳي جو زمين ۾ زوراٽتا
ڪرَ هڻي هيٺ ڇري ڪري ڇڏڻ.
ــ هٽي چيل چرا ڪنا (ديسي ١/١٠)= زوراٽتا ڪُر
هٽي زمين ۾ چرا ٺاهي ڇڏيا.
● چيلا چيلهه ٻڌن (رامڪلي ١/١٦)= (الف) چيلا خدمت
ڪندي، وڏن فقيرن جي چيلهه تي وِڙي ٿا ٻڌن، سَندري
طور ڪپڙو ٿا ٻڌن (ب) نانگَ ٻِڳتي روانا ٿيا، هاڻي چيلا
پنهنجي پنهنجي چيلهه ٿا ٻڌن ته هو ٻه روانا ٿين.
ــ چيلو چَنيين (پورب ٢/١١)= پاڻ کي چيلو ٿو چوائين.
چيلهه ٻَڌيو (آبري ٧/١٨)= چيلهه کي سَندرو ٻڌي.
ــ چيلهه چَڪَر (رامڪلي ٦/٢٣)= چيلهه کي چمڙي
جي وِڙيءِ جا وَڪڙ.

● چيو ڪرڻ، چيو مڃڻ=جيڪي ڪو چوي اهو مڃڻ.
ــ چارِيءَ جو چيو ڪَري (ڪنيات ٢/٢٠)= چوڪي تي
بيٺل، ڀهري واري، جانچ ڪندڙ جي ڳالهه مڃي.
● چيهو= چيهو گاه (جيڪو هيٺاهين ريجائين زمين
۾ بيٺل پاڻيءَ جي پاسارُن ڪان ٿئي).
ــ چيهو چُڪيءَ ڪَنڊيين (سارنگ ٤/١١)= چيهو گاه
چُڪي جي ٻڌيا چڪي جي ٻوري جي پاسن سان.
ــ چيهو چِلڙُ چڪَ ٽيو (ڏهر ٣/٢٤)= چيهو گاهه
ٿورڙي پاڻي ۽ گپ چلڙ ۾ پرجي ويو.
ــ چيها (مارئي ١١/١٢)= چيهو گاه.
ــ چيهَا ٿو چاري (مارئي ١/٥)= (منهنجو سَنُ) مال
کي ڀهرائي چيها گاهه ٿو چاري.
● چيهاڙيُون = چيريل ڦاڙيل ٽڪريون ٽڪريون.
ــ چرَخو چيهاڙيُون ڪَري (حسيني ٢/٨)= چرخي کي
پچي ٽڪر ٽڪر ڪري.
● چيهان= چيهُون، چيخون، تڪيون رڙيون.
ــ چيهان ڪَرِئو چوءِ (سنهڻي ٧/٦)= چيخون ڪري
پئي چوي.
ــ چيهُون ڪَري (يمن ٢/١٩)= ڦٽي ڦاٽي چيرَ ڪري،
سِيرُون جِهيرُون ڪري.
● چيئَن = ڏاگهه جي چوٽيءِ مٿان وچ تي ٿوري ڪَڏ
وانگر نمندي جنهن ۾ هندو ماڻهو مردي کي ٺاهي رکن
۽ پوءِ باهه ڏين، ڏاگهه وارين ڪاٺين جو ڍڳ، ڏاگهه
باهه جو مچ.
ــ مُون کي چاڙهي چيئَن (سامونڊي ٣/٤١)= مون
کي ڏاگهه تي چاڙهي.

● چا وهيڻو وير (ديسي ١/١٢)= وير ڪو انهن وهيڻو آهي! (=وهيڻو ناهي)، دشمني ۽ نقصان ڪو انهن جي وس آهي!

- چا جي = ڪهڙي سببان! چا ٿيو جي! (ڪهڙي ڳالھ ٿي جي اٿين ٿيو ته).

- چا جي ڏنگا ڏيرَ (ديسي ١/١٢)= ڏير ڪهڙو ڏنگا آهن (=ڏنگا ناهن)، ڏير ڪو ڏنگا آهن چا!

- چَا ڪي = چالاءِ، چاجي ڪري.

- چا ڪي چو پائين (آسا ٤/وائي)= هيڏانهن هوڏانهن هٿ چالاءِ چو ٿو وجهين.

● چاڙهَ = پاڻيءَ جي اُڇَ، ٿوري ۽ تانگهي پاڻيءَ جي اُڇَ.

- چاڙهَ تي چِڻَن ۾ (سارنگ ٢/١٥)= هيٺاهين نشيب وارين زمين ۾ پاڻيءَ جي اُڇ ٿي وئي.

● چاڙُون، چاڙهُون = پوچڙيون، (درياھ جي ٻورن، سمندر جي ڪارين جون شاخون يا پوچڙيون (جتي ٿورو پاڻي ٿئي)، ڪَسيون.

- هِي چاڙُون ۽ چَڇَ (گهاتو ١/١٤)= هي ٿوري پاڻي واريون ڪَسيون ۽ ٿوري ايراضي وارا پاڻي جا ٻورا.

● چاڪَ= زور، قوتون.

- چُلاڻ مُنجَهنَم چاڪَ (آبري ٤/١٨)= تکو تيزيءَ سان هلان ته منهنجا چاڪَ (زورَ، قُوتُون) منجهي ٿا وڃن، ٿُڪي ٿا وڃن، هيٺا ٿي ٿا وڃن.

● چالَ = شال.

- چَپَرِ مڙان چالَ (ديسي ٥/٨)= شال جبل (چپر) ۾ پنهونءَ کي ملان (مڙان).

- چَالَ مَ چِچِي نيھُ (ڪوهياري ٤/٦)= شال نينهن (ڳاتي محبت) گهٽ نه ٿئي، ٿُڪي نه.

● چانگَ= ٻَڪرين رڍن جي، يا انهن جي ڦُڙن جو ننڍو وَلر.

- چانگان چِڇي چيلڙو (مارئي ٥/١١)= ٻڪرين يا چيلڙن جي ولر مان ڪو چيلڙو ڇڇي جدا ٿي وڃي.

● چَتِ (جمع) چَتيُون = مڃيءَ مارڻ لاءِ تاهيل هٿيار.

- چَتيُون ڪٽِي ڇُڳير (گهاتو ١/٣)= اهي وڏا ماناتا گهاتو (ڇڳير) چتيون ڪٽي (مڇ کي مارڻ لاءِ نڪتا).

● چترَ=پادر=موزي يا جتيءَ جو چتل پادر (اصطلاح) موزي سان مشابهت طور ننڍڙي پراڻي ٻيڙي.

- سو چِترُ چِڪَي ڪان رِکين جو پٺو پراڻو پوءِ (سري راڳ ٢/١٦)= اي مالڪ! اها ننڍڙي ٻيڙي جيڪا پراڻي آهي، سا تکي طوفان کان بچائين.

● چَتُ (چَتُر)= تاج.

- سَما تو سِر چَتُ (بلاول ١/١٦)= اي سما بادشاه! تنهنجي مٿي تي تاج آهي.

- چَتُ چڳاءِ (ڪامود ٤/٣)= ٿونٿرن ۽ گلن جو سهڻو سينگار.

● چَتَ = ٻلس، مهڪار، خوشبوءِ.

- صابُڻ چَتَ (آبري ١٠/ وائي ٣)= صابڻ جي بوءِ.

- جڏهن پَئي چَتَ (ديسي ٧/١٦)= جڏهن مهڪار پئي.

● چَنا چِپَرَ! (آبري ٩/٣)= اي خوشبوءِ دار جبل!

● چَنُون = خوشبويون، مهڪارون.

- چَپَرَ چَنُون مُڪِيُون (حسيني ٢/وائي) = جبل مهڪارون ڪيون.

● چَتي وٺا (بروو ٣/١٣)= صحتياب ٿي ويا، صاف ٿي ويا.

- چَتِيَاسِ (حسيني ١١/وائي)= آءٌ آجي ٿيس، چَتِي ويس.

● چَپائي چَڏِ (ڪارايل ٢/١٣)= ٻکي لکائي ڇڏ.

● چِپَرُ (ڏهر ١/٣)= مَنهُن (اصطلاح طور) ڍڪُ، ڇانوَ.
● چِپَرُ = پهاڙ جبل.
- چِپرَ ۾ سڏ ٿئو (ڪاهوڙي ٢/٢٣)= جبل ۾ سڏ وارو آواز ٿيو(='شايد ته ڪي ڪاهوڙي اتي آهن.')
- چِپر ڪونه ڏي (ڪاهوڙي ٢/١٥)= جبل ڪونه ڏئي.
- پيهي چِپَر پَسُ (ڪاهوڙي ٢/٩)= جبل ۾ اندر گهڙي ڏِسُ.
- چِپَرِ ڪوسو واءُ (ڪوهياري ٦/٩)= جبل جو گرم واءُ، جهولو.
- چِپر ويندي (ديسي ٣/وائي)= تون جبل ۾ ويندينءَ.
- چِپَرَ جا سِينگارَ (حسيني ١/١٠)= اي (منهنجا پيارا پنهون) جبل جا سينگار!
- چِپَرُ منجهان چوءُ (معذور ٥/١٤)= چوهه ۽ تيزيءَ سان جبل کي (روئي رڳينديس رت سين).
- چِپَرِ اوتارا ڪَري (معذور ٤/١٥، ٤/١٦)= جبلن ۾ منزلون ڪري، ماڳ مقام ڪري.
- وانءُ چِپَرِ پيهي (معذور ٢/٦)= وڃ جبل ۾ گهڙي.
- چِپَرَ جا سُونهان (ڪاهوڙي ١/١٢)= جبل (جي پنڌ) جا رهبر.
- چِپَرِ آئِيون (ڏهر ٥/٥)= چِپر ۾ آيون، ٽڪر ۾ آيون، ٽڪر واري ملڪ ۾ (جتي ڪونجون رهڻ ۽ چُڳڻ) آيون.
- چِپَرَ وَٽِ (ڏهر ٥/٦)= چِپر جي وٽ، ٽَڪر جي پير واري زمين (جيڪا خُشڪ آهي، پر ماڻهن ڪان پري آهي).
- پاڻان پيئيون چپرين (حسيني ١٢/٦)= پاڻ ئي ويتر جبلن ۾ گهڙيون.
● چِپَرَ ڪَٽَ (حسيني ٥/١٩)= وڏي اوچي پلنگ واري ڪَٽَ، جنهن جي مٿان محاري اڏيل.

● چِپرِيُون (ڪاموڏ ٢/١٠)= ننڍيون تڏيون، تڏڙيون.
● چِپُون = وڏا ڳرا پٿر.
- چِپُون چِپَرَ ڪَٽَ (حسيني ٥/١٩)= چپون جڻ چپر ڪٽ (جهڙيون).
● چِچو = آڏو ورانڊي طور وڌيل مَنهُن.
- چِنِ نه چِچِي هيٺ (مارئي ٥/١٨)= نه چَن (جهنگ جي هيٺاهين) ۾ ته نه گهر جي چِچِي هيٺ.
● چِچَ = درياءَ جي اڳيين آڳاٽي وهڪري واري پاڻي سان پريل ٻورا جيڪي ڍڳها ۽ اونهان پر ويڪر ۾ گهٽ (اڳ ڪٿان درياءُ وڙهو، پر پوءِ جڏهن وهڪرو مٽايائين ته اڳين وهڪ وارن ڪن پاڳن ۾ اونهون پاڻي سدائين لاءِ بيهي ويو. مثلاً شاهه بندر تعلقي ۾ "چِچ جهان خان لغاري" جيڪو فرلانگ ڪن ويڪرو ۽ ڏيڍ ميل ڪن ڊگهو، پر گهڻو اونهو جنهن ۾ پاڻي سدائين پريو بيٺو آهي).
- هي چاڙُون ۽ چِچ (گهاتو ١/١٤)= اهي ته ننڍيون چاڙون ۽ ٻورا آهن (وڏو سمنڊ ته اڳتي آهي).
● چِڏڻُ= ٽوڙڻ منقطع ڪرڻ.
- چِڏڻ تعلق تَڪيا (رامڪلي ٢/٢٧)= تعلقات ۽ ويجها ناتا چِڏڻ، سڀ لاڳاپا ٽوڙڻ.
- چِڏ لڏي (رامڪلي ٢/٦)= لڏي چِڏ، هتان لڏي وڃ ۽ دور ڪان ڏار ٿيءُ، پنهنجو پاڻ ڪان پري ٿيءُ.
- چِڏي ويا پيٽُون (ڏهر ٣/٨)= هو پنهنجيون جايون چِڏي ويا، هتان هليا ويا.
- چِڏي بارِ (رامڪلي ٦/٤)= ڳرو بار چِڏي هلڪا ٿي هلن (ڏکيي ۽ وڏي پنڌ سببان)، لاڳاپن ۽ واسطن جا بار ڦٽا ڪري هلن.
- چِڏي هَليا (راڻو ٢/٨)= ظاهري آسباب ۽ حيلا

ڇڏيائون (۽ يقين رکيائون)، جڏهن ظاهري ڪرشش‌ن ڪشالا ڇڏيائون تڏهن مومل ماڻيائون يعني منزل کي رسيا (جڏهن بچڻ جا حيلا ختم ٿيا تڏهن قبر حوالي ٿيا).

- ڇَڏيو پوءِ (آبري ٣/١)= پوءِ ٿي ڇڏيو.

● چِرِ لهڻ= اصل حقيقت معلوم ڪرڻ.

- ڇَڏيائون چِرِ لَهِي (رامڪلي ٣/٨)= سچي حقيقت معلوم ڪري هنن ڇڏيو (ڪُڙ ڪلڪ، ڪچ).

● چِڪڻ = وڏي همت سان پنڌ کي چِڪڻ، همت سان پنڌ کي ڪاٽڻ.

- چِڪي چِنائين (آبري ٩/٧)= همت سان پنڌ کي پورو ڪري ڇڏيائين، ڪاٽي ڇڏيائين.

- چِڪي چرلِيءِ ۾ گهڙي (سنهڻي ١/٧)= همت سان تکي تکڙي ٿي (چوليءِ ۾ گهڙي).

● چِڱيرَ = طَرِن وارا، سهڻا ۽ سَبَرَ، جوڌا جوان.

- چِتيون ڪَٽي چِڱيرَ (گهاتو ١/٣)= اهي ماڻهنا مڙس، جوڌا جوان، چِتيون ڪٽي (مڇ کي مارڻ هليا).

● چِلَڻُ= زور سان وڌڻ، همت حوصلي سان هلڻ، گهڙڻ.

- چَپَرِ هَڏَ مَ چِلُ (آبري ٣/١٦)= جبل ۾ هرگز نه پڙه، جبل ۾ نه گهڙ ۽ هل.

- چَپَرِ چِلي (معذور ١٤/٤)= چپر ۾ چِلي، جبل ۾ پَئي، جبل ۾ گهڙي ۽ همت سان هلي.

- چِپَرَ مَنجهه چِلاَن (معذور ٣/٥)= جبلن منجهه ڏک ۽ ڪشالي سان هلان، پنڌ ڪريان.

- چِلاَئي چپرين (حسيني ٩/١٩)= جبلن تکرن ۾ هَلائي، رلائي.

- چِلائيندا چِپَرِنِ (ديسي ٥/١١)=مون کي جبلن ۾ رولينداً.

● چِلَرِ چَتَ (گهاتو ١/٦)= (مڇيءَ جي) چلرن جي چت، چلرن جي تکي باس.

- چِلَرَن جيڻَن چَتِيائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= مڇيءَ جي چلرن وانگر اچلي ڏنائين.

● چِلورُ (ديسي ٧/١٩)= چِلي دار وارن وارو، گهنڊيدار وارن وارو (سهڻو پُنهون).

● چِلُون= تکڙيون بوڙون، لوهُون، جلهُون.

- چِلُون ڪَريان چَپَرِين (آبري ٢/٨)= پهاڙن ۾ بوڙون ڏکون ڪريان.

- چِلي پيئي چَپَرين (آبري ٩/١٣)= وڏي جوش جذبي سان، تکڙي ٿي پهاڙن ۾ گهڙي.

- چِلي پهَنديس چَپَرين (آبري ١٠/وائي-١)= وڏي ڪروڌ سان ڪُڏي جبلن ۾ گهڙنديس.

- چِلي چِپَرِ لامَ (ديسي ٧/٢)= پهاڙن جي لاڙ ۾ پَئي.

● چِماڻ = (امر چِماءِ) لوهارن جو عمل، وڏن برنڊڙ تانبن کي پاڻيءَ جو چنبو ڏيئي ماٺو ڪرڻ.

- چَندي ساڻ چِماءِ (يمن ٤/٥)= پاڻيءَ جي چنبي ساڻ ماٺو ڪر، هيٺ ڪر.

● چِمَرُ= جهڙ بادل (اُڏو ۽ وڻندڙ).

- چِپَرِ چِمَرُ پانيان (ديسي ٥/٩)= (گرم ۽ تَتل) جبل کي به جهڙ بادل ڪري پانيان.

● چِمڪڻ = چمڪو ڪري اچي لڳڻ، واڪو ڪري اچي لڳڻ.

- اَچي چِمَڪُو چرهَ مان (يمن ٣/٢٠)= چرهو ٿي اچي لڳو، وڏو واڪو ڪري اچي لڳو.

● چَنَ (جمع) چَنُون= هيٺاهين ايراضي، نشيب واري زمين (مينهن جي پاڻيءَ سان پرجي وڃي ۽ جنهن ۾ گاهه ۽ ٻوٽا وڻ ٿين).

- چَنَ چَڏي پَٽِ پٿو (سارنگ ١/٢)= هيناهين ڇڏي
مٿي پکي پَٽ تي ٿيو.
- چَنين چيڪارئو چيلڙا (مارئي ١/٨)= چنن ۾ چيلڙن
کي چيڪاري سڏي (پاڻي پياري چاريا).
چِنُ= چِني چڏ، ٽوڙ.
- سگ سيني چِنُ (رامڪلي ٢/٢)= مٽي مائٽي وارا
لاڳاپا ٽوڙي ڇڏ.
- جِنَن چِنان چِنَنِ ڪِينَڪِين (برور ٤/١٦)= جنن آءٌ
ڪانئن لاڳاپا ٽوڙيان تنن هو تَنَن ئي ڪين، هو چنڻ مان
ڇڇن ئي ڪين.
● چَندو= ٿورڙي پاڻيءَ جي اُڇل.
- چَندي سَاڻ (يمن ٤/٥)= پاڻي جي چندي سان، صَبر
جي تڏائي سان.
● چَندِڻ = اُڇلائڻ، تکو ڪرڻ، تکو ڪري هڻڻ.
- چَندِينِ ڪَانَ = ڪانَ کي ڪمان مان چندين، ڪمان
مان ڪان کي چوهو چندي هڻن، تکو تائي هڻن.
- ڪَهيو چَندِينِ ڪانَ (يمن ٣/٢١)= پولائي ڪان
کي ڪمان مان ڇڪي هڻن.
● چِنَن ، ڳَنڍڻ= جدا ڪرڻ ۽ ملائي مضبوط ڪرڻ.
- چِنَڻ ڳَنڍِڻ اُنِ جو (يمن ١/٩)= انهن محبوبن جو
'چنڻ' (وارو عمل به حقيقت ۾) 'ڳنڍڻ' آهي.
- چِني تَندَ تَئي (سامونڊي وائي ٤/١)=واجهه جي
ڳنڍ ڪولي. تڻيل تند ٽري ڪي، تند جي تڪ ڪڍي.
● چِٽڻ= ميري جو هيٺ بهڻ وڻ يا ول مان ڪرڻ.
- چِٽنو پوءِ چِڳا ڪِنو (ذهر ٢/٣)= چڳا چڳا ٿي پيو
چٽي. (ڳوڙهن ڳاڙڻ سان تشبيهه) اکين مان پاڻيءَ جا
ڳوڙها پيا ڳڙن.
● چو پَاٽين (آسا ٤/وائي)= چو هٽ پيو هٽين.
● چوري (جمع) چوريون= چوري چني، يتيم ڇوڪري.
- چوريُون چُرڻ سِڪيُون (حسيني ٣/١)= يتيمَ ۽ بي
واهيون ڇوڪريون چُرَ جو هُنر سکيون، وڏيون هنرمند ۽
تخليقي صلاحيت واريون ٿي پيون.
- چورِينِ ڏنا چالَ (راڻو ٢/١٤)= جي ڇوڪرين
نينگ ٽپا ڏنا، جي نوجوان حسين ڇوڪرين پنهنجا ناز
نخرا ڏيکاريا.
● چوڙڻ = ڪنهن ٻڏل شيءِ کي آجو ڪرڻ. اٿ،
گهوڙي وغيره کي ڪاهڻ لاءِ چوڙڻ، ٻڏل ٻيڙي کي
هاڪارڻ ۽ هلائڻ لاءِ چوڙڻ.
- چوڙيائون (سري راڳ ١/١٤)= هاڪاريائون، هلايائون.
● چولَ= وڏي چولي (پاڻي جي).
- چولَ چِلي (ڪاموڏ ٤/١٤)= وڏي چولي لڳي، وڏي
چولي مٿان وري آئي.
● چُونچَاٽَ (ڪوهياري ٥/٨)= (الف) دانهون رڙيون
(ب) چندا ۽ چاٽ.
● چوهَ= وڏي تيزي ۽ تکائي.
- چَوهَ مَان (يمن ٣/٢٠)= وڏي تيزي ۽ تکائي سان.
● چُهو، چوهو (سري راڳ ١/١٤، ٣/١٦)= سخت چوهو
واءُ، تکو طوفان وارو واءُ اهڙي واءُ وقت، جنهن ۾ ٻيڙي
هيٺ مٿي ٿيندي ته چوندا "ٻيڙيءَ ۾ چوهو پَئي ويو".
● چي (حسيني ٧/وائي-٢)= چيه، پُڇاڙي، بس.
● چيچَ (ديسي ٥/٥)= خوشي، خوشيءَ جا ناچ ۽ سهرا.
● چيڙون (ذهر ٥/٥)= شڪار ڪرڻ وارن جون ٽوليون،

شڪار ۾ هڪليندڙن جون قطارون.
● چيڙي (حسيني ١٠/وائي-١)= چڪي، چوري.
ـ چيڙي وِڌيَس چِپَرين (ڏهر وائي ۴/١)= سِڪَ مون کي چڪي جبلن ۾ وڌو. سڪ مون کي جاڳائي جوش ڏياري جبلن جي پنڌ ۾ وڌو.
● چيڪُ (ڪنڀات ۴/١۴)= هيـڏانهن هوڏانهـن ويندڙ، آزادي سان هلندڙ ڦرندڙ.
ـ "أني أڙائينس ، چڙئو تہ چيڪ ٿئو" (ڪنڀات ۴/١۴)= اٺي اَٽڪائينس (ٻڌينس)، ڇُوٽ ڇڏيئي تہ رُلندو.
● چيھُ (ڪاھوڙي ٢/١٢)= دنگ، آخري حد.
ـ چيهـہُ لَڏائون چپـرين (ڪـاھـوڙي ٢/١٢)= جـبلن ٽڪرن جي آخري حد وڃي ڳُولي ڏٺائون.

ح

● حاتم= حـاتم طائي، عربن جو مشهور سخي سردار (جنهن جو نالو سنڌ جي سخي سردارن تي آندو ويو آهي).
ـ حـاتِم هَڙد هَزارَ (ٻلاول ١/٢)= ارڙهـن هزار حـاتم (ايترا گهڻا سخي).
ـ جاتَمِ پاسي هوءِ (ٻلاول ١/١٩)= جيڪـو سخي جڪري (حاتم) جي حاضري ۾ هجي.
ـ آهي حـاتِمَ هَٽَ ۾ (پرڀـاتي ٢/١١)= سخـي سَپڙ (=حاتم) جي هٽ ۾ آهي.
● حاجَ = گهرج،مراد.
ـ حاصُلُ ڪَريين حاجَ (سلمونڊري ١/١٥)= اي الله، تون انهن وڻجارن جي حاجت پوري ڪرئين، رڳيل مراد پوري ڪرين.
ـ ٿِينديَي حاجَ هِيَائِين (پرڀاتي وائي ١/١)= تنهنجي مراد اتان پوري ٿيندي.
ـ حاجَ تُنهنجي (ڪارايل ٣/١٣)= تنهنجي حاجت، تنهنجي ضرورت.
حَاذِق = وڏو ڄاڻو (طبيب).
ـ حـاذِقُ اَهين هِن جو (آبري ۴/وائي)= تـون هن جـو ويج ۽ طبيب آهين.
● حَاصُلُ = (ع. حاصِلُ) حاصـل ڪيل، مُيَسر، موجود.
ـ حـاصُلُ جان نہ حـالُ (ڪليـاڻ ٢/٧)= جيسـين تائين 'حالُ' ('حال' واري منزل) حاصل ناهي.
ـ حَـاصِلُ جَنِي حَال (رامڪلي ١/٩)= جن کي 'حـال' حاصل آهي.
ـ حَاصلُ ڪَري حَاجَ تو (آسا ٧/١)= تنهنجي حاجت پوري ڪري، تنهنجي طلب توکي پوري ڪري ڏي.
● حاڪم= حڪم هلائيندڙ، حڪمران.
ـ هٽي حاڪِمَنِ ڪي (راڻو ٣/٦)= وڏن حـڪم هلائيندڙ کي، وڏي تابـش رکندڙن مـغـرورن ڏاہن کـي (مـيـدان ڪري ٽَڪر هٽي).
● حَالُ= 'قال' جـو ضـد، پنهنجي وجود جي صفـائي سـڌائي واري عملي ڪيفيت، روحـاني بلندي واري هلندڙ حالت، سچي الاهي محبت واري هردم مشغولي، 'حال' واري منزل.
ـ حـاصُلُ جان نہ حـالُ (ڪليـاڻ ٢/٧)= جيسـين تائين 'حال' وارو مقامُ حاصـل نہ ٿئي.
ـ جَـنِي حـاصُلُ ڪيـئـو حـالَ ڪي (ڪليـاڻ ٢/۴)= جن 'حال' واري منزل حاصـل ڪئي.

ـ حَالُ پِرَائيو (پورب ١/٨)= حال حاصل ڪيو. حال واري ڪيفيت ماڻي. (١) سڪ ۽ سور وارو حال پرائيو.

ـ هَلِي منجهان حالَ (رامڪلي ١٢/٦)= پنهنجي 'حال' منزل ۾ هلي (انهن جا تڪيا پسون).

حَالِ= حالَ ۾. حال سان. انهيءَ طرح. ساڳيءَ طرح.

ـ ايهي حالِ حَبِيبَ (يمن ٢٩/١)= اهڙي حال يا حالت ۾ محبوب (ساهه ڪان به ويجها آهن).

ـ حالِ پَهُتي هوت ڪي (معذور ٢٠/٢)= حال واري منزل ۾ 'حال' واري ڪيفيت ۾ (پنهنجي هوت ڪي) وڃي ملي.

ـ اُڪنڊيو حالُ هَماري حَقَ (مارئي ٤/٥)= (هيءَ منهنجو) 'حال' مارواڙن، جي حق ۾ اُڪنڊ وارو ٿيو، (حال ۾ پنهنجن مارواڙن جي سڪ ۽ اڪير ۾ آهيان).

ـ حالَ وِڃائِيم حَقَ (رائو ١٣/٧)= پنهنجا حال ۽ حق وڃايم. حق (بيشڪ) پنهنجا حال وڃايم.

ـ حالَ نه پائِي هوتَ (حسيني ١٣/٧)= هوتَ حالَ پائي (همدرد) نه ٿيا.

ـ پَسِي حَالُ سَندوءِ (بروو ٢٧/٢)= (تنهنجو ضعيف ۽ هيڻو) حال ڏسي.

حال= هلندڙ وقت.

ـ مٿي حالَ هوشيارُ ٿِي (آسا ١٨/١)= پنهنجي هلندڙ وقت ڪي سڄاڻيءَ سان سنڀال (جو "حال" ئي هلندڙ زندگي جي حقيقت آهي).

حَالِ= هاڻي ئي، هن حال ۾ ئي، هن وقت ئي، هينئر ئي.

ـ هَلُ هوتَنِ ڪارڻِ حالِ (معذور ٢/وائي) (اي سسئي!) پنهنجن هوتن (کي ڳولڻ ۽ ملڻ) خاطر هينئر ئي رواني ٿي.

● حامِي (حسيني ١/وائي:٢)= حمايتي، مددگار.

● حَبِ= حَب ندي (اهو نالو آڳاٽو عرب اسلامي دور ۾ پيو: حَبحَبة= ٿورو وهندڙ پاڻي).

ـ جي حَبَ نه هَلَنُ سِڪيُون (ڪوهياري ٥/٥)= جيڪي حب ندي (جيتري ويجهي پنڌ) تائين هلڻ نه سکيون آهن.

● حُبُ= سچي محبت.

ـ حُبُ جنهين ڪي هوءِ (سارنگ ١٦/١)= جنهن کي سچي محبت هوندي.

● حُبابَ = بوڙيا، جَرَ ڦوٽا.

ـ سي تان سَبَ حُبابَ (سنهڻي وائي ١/١٢)= اهي سڀ خالي بوڙيا آهن.

ـ حُبابَ ئِي هُئا (ڪلياڻ ١٣/٢)= (وادي جي سدا وهندڙ قيمتي پاڻي توڙي وادي جي زرخيز زمين مان ڪو فائدو حاصل ڪرڻ ڪيائون ۽ نه ڪجهه پوکيائون نه لڻيائون) فقط وادي ۾ وهندڙ پاڻي مٿان عارضي بوڙيا بڻجي پل ۾ پورا ٿي ويا.

● حبيب= محبوب، پيارو دوست، سپاجهو سڄڻ.

ـ ڪُٺي هَٺُ حَبِيبَ جو (يمن ٧/١)= منهنجي پياري پرينءَ جو هٺ (جنهن سان هو ڏک ٿو هڻي ۽ وار ٿو ڪري سو مون ڪي وڻي ٿو ۽ اهو) ڪُٺي آهي.

ـ هَڻُ حَبِيبَ هَٺُ ڪُٺِي (يمن ١/٣)= اي پيارا پرين! پنهنجو هٺ اُپو ڪري (پاڻهن الاري) مون کي ڏک هڻ.

ـ حَبِيبُ تُون، طِبِيبُ تُون (يمن ١/١)= تون ئي منهنجو حبيب ۽ تون ئي منهنجو طبيب آهين.

ـ حَبِيبَانِي هيج (سنهڻي ٧/٢) = حبيبن جي هيج ۾، محبوبن سان ملڻ جي چاهه ۽ خوشيءَ ۾.

ـ حَبِيبَنِ هَنيوسِ (يمن ١٤/٣)= محبوبن کيس هنيو.

- حَبِيبَنِ هاٿا (راڻو ٦/٢)= منهنجي پرين وارا (اهي هٿ پلنگ جيڪي راڻي استعمال ڪيا.)
- حَبِيبَنِ هيڪاندِ (ڪلياڻ ١٩/٤) = حبيبن سان گڏجاڻي، حبيبن جي گڏجاڻي.

● حُجَ = حُجت، ويجهڙائپ جي دعويٰ.
- حُجَ هلائڻ= حجت هلائڻ ويجهائپ جي آڌار تي ڪجھ پاڻ مرادون مائڻ جي ڪوشش ڪرڻ.
- حُجَ مَ هَلائيج (آبري ١/١٠، ١٠/٥) = حجت نه هَلائج، حجت ڪري ڪو ڪم نه ڪج.
- منجهان حُجَ هلن جي (آبري ٨/٥)= جيڪي حجت رکي هلن، ويجهائپ ۽ سڃاڻپ تي ڀروسو رکي هلن.
- ڇڏِيَمِ حُجَ هَلَڻَ جِي (حسيني ٧/٥) = مون هلڻ جي دعويٰ ڇڏي.
- پينَرُ! پيٽي حُجَ جِي (آبري ٢/وائي-٢)= اي اديون، حُجت جي جاءِ (هوت سان) ڪانهي.
- حُجَ وِڃائي (آبري ١/١١)= حُجَ ۽ دعويٰ ڇڏي.

● حِجابُ = پردو، ڍڪ ('تصوف' جو خاص اصطلاح= طالب ۽ مطلوب جي وچ ۾ پردو).
- پاڻان هو حِجابُ (سنهڙي ٢/٥)=ويتر ٿو آڏو پردو هو.
- هَلي منجھ حِجابَ (سنهڙي وائي ١/١٢)= ڍڪ ۾ هلي.

حُجَتَ= ويجهڙائي واري دعويٰ.
- حُجَتَ هوتَ وِڃائيو (آبري ٧/١٥)= ويجهڙائي واري دعويٰ هوت وڃائي ڇڏيو. پاڻان پري ڪري ڇڏيو.
- منهنجي حُجَتَ نَاهي واتِ (حسيني ٧/وائي) = منهنجي (محبوب سان) پنهنجائپ واري دعويٰ ڪانهي، حجت واري نيت ڪانهي.

حِجرِ (مارئي ١٠/٥، ١٠/٨) قرآن شريف جي سوره نمبر(١٥) جو نالو. لفظي معنيٰ = پٿرائون پيچرو.

● حُجْرات (مارئي ١٠/٥)= قرآن شريف جي سُوره نمبر (٤٩) جو نالو. لفظي معنيٰ = حُجرا، ڪمرا.

● حُجرو = مسجد لڳ هڪ ڪوٺي جنهن ۾ امام يا بانگو رهي.
- تَنْ ڪُڏِي، مَنْ حُجِرو (يمن ٥/١٧)= منهنجو جسم 'ڪُڏي' آهي ۽ منهنجو اندر 'حُجِرو' آهي.

● حَدَ = آخري دنگ، انتها، زياده ۾ زياده جيڪي ڪجھ ڪري سگهجي ۽ جيستائين ڪري سگهجي، توڙ واري بجا آوري، انتها واري پيروي.
- سِڪَنَ اِيءَ نہ حَدَ (ڪلياڻ ٥/١٢)= سِڪ ۽ محبت جو دنگ اهو ڪونهي.

● حُدي (جمع) حُديُون= بَدوين جو نغمو، اُٺن تي لڏ لڏيندي، قافلي ۾ هلندي وقت وارو ڳائڻ، اٺن هلندي اوٺين جي هونگار وارو نغمو.
- حُدِنِ ۾ 'حُجْرات' (مارئي ١٠/٥)= 'حُجرات' ڪي حُدي وارن نغمن ۾ ڳائڻ.

● حديث= نبي صلعم جو قول، ڪا ڳالھ، ڪو قول.
- انَ حَديث جو (ديسي ٢/٥)= ان قول جو، ان ڳالھ جو.
- حَديثَ ۾ (سري راڳ وائي ٣/١)= حديث ۾ اٿين چاڻايل آهي (تہ دنيا ڇوندِ آهي).

● حرام= ممنوع.
- ڪَري هيءَ حرام (رامڪلي ٤/٥)= (هي ظاهري زندگي وارو وهنوار هي دنيا وارو خفو ۽ نفعو) پاڻ تي حرام ڪري، ممنوع ڪري.

● حرفُ = (١) اکرُ، لفظُ، 'قالو بَلَيٰ' ۾ 'بَلَيٰ' (هائو) وارو لفظ (٢) ميار (انهيءَ هائو ۾ ڪيل اقرار واري).

ـ حَرَفُ حَقَانِي (ڪليات ٢/١٠)= حَقِي ميان حق تعاليٰ سان ڪيل اقرار (قالو بليٰ واري ميار)

حَرفُ = اکر (اصطلاحاً) اصولي ڳالهه، بنيادي تعليم، اصل حقيقت.

ـ حَرفُ مڙوئي هيڪُ (يمن ٥/١٦)= جملي سڀ حرف حقيقت ۾ هڪ آهن، ساڳي هڪ ئي معنيٰ ۽ هڪ ئي تعليم وارا آهن.

ـ حَرَفُ نَہ سُجي هيڪڙو (رامڪلي ٣/١١)= هڪ حرف به نہ نڪري (جو هو محويتَ واري ماٺ ۾ آهي).

حَرفُ= مَيارَ بدنامي جو ٽِڪو.

ـ حَرفُ لَٽي هيڪَڙي (مارئي ٢/١٠، وائي ٣/٢)= (آجي ٿين سان) ڪوٺ ۾ هئڻ واري ميار لٿي (اها ميار تہ آءُ ڪاهت خوش ٿي ويٺي آهيان. يا مون ست سيل نہ رکيو آهي: عمر بادشاه مون کي ست سيل جي تصديق سان آجو ڪندو تہ اها ميار لهندي).

حِرفَتَ = اٽڪل، رِٿَ، سازش، حيلو.

ـ حِرفَتَ سان (ڪلوڙ ١/٨)= اٽڪل سان، حيلي سان.

حَرِيفُ (جمع) حريفَ = رَقِيبُ، حرفتي مخالف.

ـ حِرفت حَريفن جي (پرياتي وائي ٢/٢)= رقيبن مخالفن جي رِٿَ، سازش.

● حُزنَ = غَمُ، ڏک، گِريو، دائمي، غم.

ـ حُزنَ ڏِينهَ حَشرَ جو (ڪاهوڙي ١/٢٠) = محشر جي ڏينهن (عمل جي حساب ڪتاب) وارو غم.

ـ حُزنَ ۾ (پرياتي وائي ٢/٢)= غم ۾، اندوه ۾.

ـ حُزنَ هوتَ پُنهُونءَ (معذور ١/وائي)= هوت پنهونءَ جي (فراق کان، ۽ سندس وڇوڙي وارو) غم.

حِسُ= احساسُ، شُعورُ، محسوسات.

ـ هيءَ ڇڏيائون حِسُ (رامڪلي ٦/٢٥)= هن دنيا (۾ هئڻ) وارو احساس، هن دُنيا وارو شعور وڃايائون.

● حسابَ جو (ڪلوڙ ٢/١١)= ليکي جو، محصول جو.

● حُسن= خوبي، سهڻائي.

ـ حُسْنُ جو حَقَ جو (ڪليات ٢/١٢)= ازلي حقيقت جو حسن، ذات حق (الله پاڪ) جو حُسن.

ـ حُسن سندو حق (آسا ١/٤)= اهو حق جو حُسن آهي (جنهن کي)، جو حق جو حُسن (تنهن کي).

● حَشَرُ= محشر وارو حساب ڪتاب.

ـ حَشَرَ ڏِينهہ (رائو ٤/١)=محشر واري حساب ڪتاب جو ڏينهن.

● حُضورُ= حق جي موجودگيءَ واري پاڪ جاءِ، حق جي موجودگيءَ وارو جلوو.

ـ جِتي پرينءَ حُضُورُ (ڪليات - ٢٧)= جتي محبوب (ذات حق، الله تعاليٰ) جي موجودگي آهي.

ـ هَردَمَ آن حُضُورِ (سورٺ ١/٨)= هر گهڙي اوهان جي حضور ۾، اوهان جي آڏو.

ـ پرينءَ حُضُورِ (ڪنيات ٢/وائي-١)= پياري پرين جي حضور ۾، سندن آڏو، سندن موجودگي ۾.

ـ هَلِي وانءَ حُضُورِ (ڪنيات ٣/٢)= تون حضور ۾ هلي وڃي حاضر ٿيءُ.

● حُضُورا = حُضوران، حضور مان، روبرو حاضري مان، دربار مان.

ـ حاصلُ حُضُورا (بلاول ١/٨)= حضور مان، دربار مان، روبرو حاضريءَ مان حاصل

● حُضورِي = حُضور ۾ ويندڙ، وڏي درجي وارا.

ـ آءُ تون حُضُورِي (ليلان ١/١)=اي حضور ۾ ويندڙ

وڏي درجي وارا تون اچ.
ـ حُضُورِي هيرَ (آسا ٦/١٠)= حُضوري دربار ۾ وڃڻ جي هيرَ، شاهي دربار ۾ حاضري جي عادت.
ـ حُضُورِي ڪِنَا (يمن ١/٢٣)= حقيقي محبوب جي حاضري ۾ آندا، حضور وارا ڪيا.
ـ حُضُورِي حج ڪئو (آسا ٢/٥)= حضورَ ۾ وڃي حج ڪئو، حرم ۽ مقدس مقامات تي حاضر ٿي حج پڙهيو.
ـ ٿِئو حُضُورِي هاڻِ (ڪارايل ١/٥)= هاڻي هو وڏي مان مرتبي وارو ٿيو.
حَقُ = حق واري حقيقت، 'ذات حق' (الله) وارو خيال، سَچُ، سچي حقيقت.
ـ هُئي جَنهِ ۾ حَقُ (ڪلياڻ ٣/١١)= جنهن ۾ سچ هجي، سچي حقيقت هجي.
ـ حَقُ حَقِيقِي هيڪڙو (ڪلياڻ ١/١٧)= اصل حقيقت ۾ ذات حق هڪ الله آهي.
ـ سو سيوِئي حَقُ (ڪلين ٣/٢٢)= اهو سڀ هيڪڙائي حق آهي.
ـ حَقُ چَوِين (ڪلياڻ ٣/٨)= ساڳي هڪ حقيقت چوين، حق الله چوين.
ـ حَقُ چَئِين (آسا ٦/٩)= حق سمجهي حق چوين.
ـ سَندو مارُوءَ حقُ (مارئي ٧/٩)= پنهنجي وَرَ ماروءَ جو جيڪو مون تي حق آهي.
حقاني = حق ۽ حقيقت وارو، حق تعاليٰ اڳيان ڪيل (وعدو)، حقيقي حرف. (ڏسو 'حرف حقاني')
● حَقالُو = حق وارو، حق، مڙس، پتار، ڪانڌ.
ـ حَقالُو مون هَتِ ٿِئو (مارئي ٥/٩)= منهنجو حقي پتار هَت ٿيو، منهنجو حقي وارث هَت ٿيو.

● حَقِيقَتَ = اسلام جي پاهرين توڙي اندروني حقيقت ڪي سڃاڻڻ واري بصيرت، وحدانيت جي سچائي تي مڪمل يقين. 'حقيقت' واري منزل (تصوف جو اصطلاح)، 'حق' واري منزل، حق وارو خيال.
ـ هِنيو حَقِيقَتَ هيرِ تُونِ (ڪلياڻ ٢/٢٢)= پنهنجي هانءِ (دل) کي حقيقت سان لڳاءِ، حقيقت واري منزل ۾ آڻ.
ـ هِنيُون حَقِيقتَ گڏئو (ڪلياڻ ١/١٢) پنهنجي من کي 'حيقيقت' واري منزل سان ملائي هڪ ڪري.
ـ حَقِيقتَ جو حَقُ (سنهڻي ٤/١٠)= 'حقيقت' جي منزل وارو حق.
ـ حَقِيقتَ هُٿي (آسا ١/٩)= 'حق حقيقت' واري جلوي مون کي ماريو (هٿي منهنجي جان جدائي ڪئي).
● حَقِيقِي = اصل حقيقت ۾.
ـ حَقُ حَقِيقِي هيڪڙو (ڪلياڻ ١/١٧)= ذات حق، حقيقت ۾ هڪ ئي آهي.
● حَڪِيمُ = سدائين حڪمت ۽ دانائي وارو.
ـ چَئِي حَمدَ حَڪِيمُ (ڪلياڻ ١/١)= حڪيم (الله) جي حمد چئي، سندس ساراهه ڪري.
● حل ٿِيڻ = ڳري ڳـڏجي هڪ ٿي وڃڻ، ڳلي ملي هڪ ٿيڻ (جٿن ٻيائي نه رهي).
ـ جي ٿِيَا حَلُ حَبِيبَ سِين (آسا ٦/١٨)= جيڪي ڀَاءَ "فَنَا" ٿي، محبوب ۾ ملي هڪ ٿيا، جيڪي محبوب سان ملي ٻن وارو فرق ختم ڪري هڪ ٿيا.
● حلاَلِ = پاڪ صاف.
ـ ٿِيين هُوندَ حَلالُ (معذور ٤/١)= تون جيڪر پاڪ صاف ٿئين.
● حِلمَ جا (مارئي ٦/١٣)= نهٺائيءَ جا، صبر جا.

● حَمَامُ = سخت گرم. (اصطلاح) مچ، آڙاهه.

ـ ٻارئو هوتَ حَمَامُ (آبري ٦/١)= پنھون (هوت) منھنجي (جان ۾) سخت مَچُ ٻاريو.

ـ هَنيُون مَنجهِ حَمامَ (آسا ٢/١٢)= (اکيون محبت جي مچ ۾) آڙاهه ۾ هنيون ويون.

ـ هُنا مَنجهه حَمامَ (رامڪلي ١/٢)= هُو (هن جهان ۾ چڙهي) آڙاهه ۽ عذاب ۾ هئا.

● حُورُون = پَريون.

ـ وَٺي حُورُون هَنڌُ (بروو ٣/١)= (ديدار لاءِ) حورون هنڌ (پاسي تي هڪ جاءِ) جهلي بيهي رهيون.

حوصلو= سُرت، سمجهه.

ـ حَوصلوَ حيرَتَ ۾ (آسا ١/٤، ١/٧)= "حيرت" جي مقام ۾ حوصلو هٿئي، يا حوصلو رکڻ.

● حَيُ = هميشه حيات.

ـ سَمِيع بَصِيرُ حَيُ هميشه (آسا ٤/وائي)= سدائين سڻندڙ، ڏسندڙ ۽ سدائين حيات.

● حَياتُ = حقيقي طور هميشه لاءِ جيئرا، زنده جاويد، جيئرو، حياتي ۾.

ـ هوندا سي حَياتُ (ڪلياڻ ٢/١٤)= اهي حقيقت ۾ سدائين جيئرا هوندا، هميشه لاءِ زنده هوندا.

ـ هوئي مَرُ حَياتُ (حسيني ١٠/٧)= ڀل ته هو جئرو هجي! شال ته هو جيئرو هجي!

● حَيدرَ جي هٿان (بلاول ٣/١٣)= حيدر (حضرت علي سائين) جي هٿان، سندس مدد ۽ مهر سان.

حيران ڪيو (پورب ١/١١)= حيران پريشان ڪيو.

حِماتِي = حمائتي، حمايت ڪندڙ، مددگار.

ـ هوتُ حِماتِي تَنِ جو (ديسي ٥/٥)= هوت (پنهون) تن جو مددگار آهي.

ـ هوتُ حِماتِي جَنِ جو (ديسي ٢/٩)= جن جو مددگار (حماتي) هوت آهي.

● حَمدُ= سوره الحمدُ، قرآن شريف جي پهرين سُوره 'فاتحه'= سڀ ساراهه، سڀ تعريف.

ـ حَمدُ جَني جو هَنڌُ (مارئي ١/١٠)= جن جو تڪيو ۽ ماڳ 'حمد' آهي ۽ (الله جي يادگيري ۽ ذڪر آهي).

ـ چَئِي حَمدَ (ڪلياڻ ١/١)= حمد چئي، تعريف ڪري، ثنا ڪري.

● حَيرَتَ= تصوف جي اصطلاح ۾، سالڪ لاءِ هڪ خاص حالت وارو مقام، سڪ، پريشاني، مونجهه.

ـ حَيرَتَ ۾ (آسا ١/٤)= 'حيرت' واري مقام ۾.

ـ هنيَڙي ۾ حَيرتَ (مارئي ٨/١٥)=دل ۾ سِڪ ۽ مونجهه.

● حَيفُ = (تنبيهه ۽ ملامت جو لفظ) ملامت، ميار، تُفُ، ڦِٽ.

ـ حَيفُ تَنِي کي هوءِ (ڏهر ٣/٩)= تن تي ملامت هجي! (جن يار اڳ نه سنڀاليو)، تن تي ميار آهي!

● جِيلو = ٻهانو، رِٿَ، اٽڪل، ٽل، ڪاريگري.

ـ جِيلو هُنهين هارَ جو (ليلان ٣/٩)= ٻهانو اهوئي هار جو (ته ليلان چنيسر کي هار تي وڪيو، پر ليلان تي ڪاوڙيل اڳ ئي هو).

ـ ڪِنا هيڪَليءَ جِيلا (آبري ٢/٦)= هن اڪيلي (سسئي) وڏيون رِٿون ڪيون، وڏا وَسَ ڪيا.

ـ هَٿَنُ سِين جِيلو (يمن ٣/١٨)= چِتائي ڏڪ هٿن ۽ چٿڻ سان وڏي ٽل.

ـ جِيلاَ ڪِنر هَلن (رامڪلي ٢/٣٨)= ٻهانا ڪيو هلن (سچا ٿي نه هلن).

● خاتُون راڻِي (سورٺ وائي ١/٢)= راڻ ڏياچ جي ماڻ.

خَاص کَرِي (يمن ٦/٣٥)= (سُرڪيءَ جي صفت) خاص ۽ خالص، خاص الخاص ۽ بالڪل خُوب.

ــ خَاصنَ مَنجهان نہ ٿئي (يمن ٥/٩)= تمام چوندِ چڱن خاصن ۾ شمار ٿي نٿو سگهي.

خاڪ= مٽي.

ــ خَاڪِ جَنِي جِي کَٽَ (رامڪلي ٦/٢)= جن جي کٽ (ويهڻ لاءِ) خاڪ آهي، جن جو ويهڻ مٽيءَ تي آهي.

ــ خَاڪِ ٿيڻ جو (ڪلياڻ ١/٤)= رکَ مِٽِي ٿيڻ جو، بالڪل ختم ٿيڻ جو.

خَاڪِي = خاڪ مان ٺهيل، پيدا ڪيل (انسان).

ــ اِيءَ خاڪِيءَ جو خِيالُ (آسا ١/١٣)= اهو خاڪي انسان جو خيال آهي.

● خَالَ = چِٽُ (دلي جا).

ــ پَسِي خَالَ خُوش ٿِي (سنهڻي ١١/١٠)= دلي تي سهڻا چِٽ ڏسي (سنهڻي) خوش ٿي تہ سنو آهي.

خَالِصُ= هوبهو، نِجُ.

ــ خَالِصُ ذَبِيح خَلِيلَ جو (سورٺ ٤/١)= خليل الله (حضرت ابراهيم) وارو خلص (مانُ) هن منگتي (رباب) کي ڏِجِ.

خَالِق= خلقيندڙ پيدا ڪندڙ.

ــ خَالِقُ چَئُہ مَ اُنَ کي (ڪلياڻ١/٢٠)= اُنَ (نبي صلعم) کي خالق نہ چَئُہ.

● خَالِي = سندس موجودگي کان پالهو.

ــ ڪو هنڌُ خالِي ناهِ (ڪلياڻ ١/ ٢٣) = ڪو ماڳ سندس موجودگيءَ کان خالي ڪونهي.

● خَامُ = ناقص، عملن جو ڪچو، ٻي افعالو، بيڪار.

ــ خامِي ڀانئِي خامُ (ڪلياڻ ٢/١٢)= جيڪو پاڻ عملن جو ڪچو (خام) سو ان (چڱائي کي بہ) ڪچائي ڪري سمجهي.

ــ اهڙو خامُ خَبِيثُ (ڪلياڻ ٣/١٦)= اهڙو ٻي افعالو ۽ بد بيڇڙو.

● خَبَرَ = صحيح ڄاڻ.

ــ خاموشِي خَبَرَ جِي (رائو ٩/٤)= (رائو رات جو آيو ڏنائين تہ مومل سان ڪو مرد ستل آهي. ڪيس اها خبر پئي پر خاموشي سان واپس هليو ويو. هو پوءِ بہ صبر سان خاموش رهيو ۽ اها خبر پئي ڪنهن کي ڪانہ ٻڌايائين). پاڻ ڏسڻ واري خبر هوندي سندس اها مومل لاءِ هڪ وڏي آزمايش واري نصيحت هئي.

ــ خَبَرَ ڪاڏِنِ کي پوي (ڪلياڻ ٤/١٢)= نانگ جي ڪاڏن کي ٿي نانگ جي ڪاٽڻ جي صحيح سڌ پوي ٿي.

ــ خَبَرَ ناہ خَبَرَ جِي (سري راڳ وائي ١/١)= ڪا ڄاڻ جي ڄاڻ ڪانهي، ڪنهن بہ 'خبر' جي ڪا خبر ئي ڪانهي.

ــ خَبَرَ پَکِيَان (ڪاموڏي ٣/٧)= پکين جي خبر، پکين بابت ڄاڻ.

ــ خَبَرَ پئي ڪِلَنِ، سُڻِي پَئُہ نہ پَجَهَا (ڏهر ٣/٢٥)= اهي بهادر بي پرواهہ جيڪي خوفناڪ خبر ٻڌن تہ بہ ڪلن ۽ ٻڌو جو سڻن تہ بہ نہ پڇن.

ــ خَبَرَ ڪاڻ خليل جي (بلاول ٢/١١)= پنهنجي پياري دوست (خليل) جي آگاهي لاءِ.

ــ خَبَر نَہ لَهَان (رامڪلي ٦/١٣)= سندن پرگهور ڪري نہ سگهان، ڪين ڳولي نہ سگهان.

● خَبِيثُ = بد، اندرجو پليت ۽ ٻچڙو، ٻين کي آزاريندڙ.

ـ اهڙو خامُ خَبِيثُ (ڪلياڻ ٣/١٦)= اهڙو ٻي افعالو ۽ بدڪار.

● خَتَنگ = هوشيار (محبوب).

ـ ڪوريءَ هيٺ خَتنگُ (يمن ٤/١٠)= ڪين هوشيار مچ (ڪوري) ۾ آئي هٿي، عشق جي آڙاهه ۾ هيٺ آئي هٿي.

● خُـديان ٿي (سنهڻي وائي ١/١٢)= خـرديان ٿي، پـالهي پاڻ مان.

● خُرزِينُون = سامان ڪـڻڻ لاءِ ڪَڙيا (ڇـمڙي، ڏاس، سٽ مان ٺاهيل، وڏا ٿيلها جيڪي اٺن ۽ گهوڙن تي رکجن، ۽ ٻنهي پاسن ڏانهن لڙڪي بيهن.

ـ وِيُون خُرزِينُون ڪَڇِي (ڪوهياري ٣/١)= خرزينون ڪڇي ويون (هو روانا ٿي ويا).

خَرِيدارَن سِين (يمن ٦/٢٤)= خريدارن سان، شراب وٺندڙ گراهڪن سان (واسطي ۽ لاڳاپي ۾، سندن حاضري ۽ خدمت ۾).

خِزان = سَرءَ جي مُندَ

ـ ڏِيان خيزُ خزاَن ۾ (معذور ٧/وائي-١)= سرءَ جي ڏکي موسم ۾ به پڙڪو ڏيئي اٿان، خوشيءَ مان ٽپا ڏيان.

خزانو = خزانو مال ملڪيت جو، سونهن ۽ سَت سير جو خزانو.

ـ ڪانءِ مَ خَزانو (مارئي ٢/١١)= سونهن ۽ ست سير جو خزانو ساڙ نه (ڪانءِ مَ).

خِفَتِ = خفگي، تڪليف.

ـ خُوبِي مَنجهه خِفَتَ (معذور ١/وائي)= تڪليف ۾ ٿي سهڻائي آهي، راحت آهي.

● خَفِي = اندرِ ڳجهه. تصوف جي اصطلاح ۾ 'جَلِي' (پڌرو، ظاهر) جو ضد.

ـ ڪاهوڙِينِ "خَفِيءَ" ڪان (ڪاهوڙي ٢/١)= سخت مُجاهدو ڪندڙن سندن پنهنجي اندر مان، مخفي ذڪر ۽ فڪر مان، ڳجهي 'لطيفي' مان.

● خِلافُ = غير، ٻي ڪنهن ڳالهه جو گمان.

ـ ڪَٿيءَ مَنجهه خلافُ (مارئي ١١/٢٤)= ماروئڙن جي ڪٿيءَ واري لباس ۾ غير جو گمان (نه رهيو).

● خُلَتُ (ع) = سچي محبت، سچو عشق، پيار واري دلي دوستي.

ـ جَهه خُلَتَ خَنجَرُ آئيو (يمن ٦/٢)= جنن ٿي عشق جو ڪات آيو.

ـ سي خُلَتَ خِيالِي (سنهڻي ١/١)= سي سچي محبت ۽ سچي عشق جي خيال وارا آهن، الاهي گهاٽي محبت ۾ مست ۽ مخمور آهن.

ـ خُلَتَ ڪاجُ ڏِنائين (پرياتي وائي ١/١)= محبت ۽ اخلاص جو لُقمو ڏنائين.

● خَلق آدم عليٰ صورته (آبري ٥/٥)= الله تعاليٰ آدم کي پنهنجي صورت موافق خلقيو.

● خِلوَتَ لاءِ (سورٺ ٣/٣)= خلاصي رهاڻ لاءِ.

● خلِيلِ = خليل الله حضرت ابراهيم، نهايت سهڻو ۽ سنو.

ـ وَجَهَ مَنجهه خَلِيلَ (ڪلياڻ ٣/وائي) = مُنهن ۾، ڏسڻ ۾ خليل الله وانگر.

ـ خَلِيلَ جو رازُ (سورٺ ٤/١)= ابراهيم خليل الله وارو راز (جنهن پنهنجي فرزند حضرت اسماعيل جي سر ڪاٽڻ جو پڪو عزم ڪيو). هيءَ بيت جڻ منگٽي جي زباني

چيل آهي، جنهن ۾ هو راهه ڏياچ کي امن لاءِ ارداس ٿو ڪري (ته باوجود سر ڳرڻ جي هو اول ته ڪيس امان ڏئي) ۽ چوي ته: اي ڏاتار! مون کي مون منگتي کي ساڳيو خليل الله جي راز (يعني سر وڍڻ) وارو مان ڏي.

● خُمار = نشو، ويگ.

ـ ڪٿي نينَ خُمار مان (ڪنيات ۲۳/۱)= ڳاڙهيون ڳرڙهيون (سڄيون) خماريل اکيون ڪٿي.

● خُمارِيا = خمار ۾ ڪيا، نشي ۾ آندا.

ـ ڪَرَي ڪيپَ خُمارِيا (راڻو ۶/۲)= پوري پوريل ويگ خمار ۾ آندا.

● خاندي= خواهشمند، هيراڪ.

ـ خُمَرَ جي آءُ خاندي (حسيني ۱۲/وائي-۲)= نشي جي آءُ خواهشمند، هيراڪ.

● خمير= بنيادي مواد، اصل قوت ۽ طاقت وارو مواد.

ـ انَ خَمِيرَ (بلاول ۱۵/۲)= انهيءَ خمير واري، انهيءَ مواد ۽ طاقت واري.

● خوار = بدنام.

ـ خُوارُ ڪيا (ليلان ۸/۱)= بدنام ڪيا.

● خواه = توڙي، ڀانءِ.

ـ خواه ميڙيين خواه مارِيين (معذور ۱۸/۲)= (اي منهنجا مولا) توڙي مون کي ملائين توڙي ملڻ کان اڳ مارين.

● خُوبُ= سونهن جو جلوو، سهڻي صورت، سهڻو معاني، حُسن، ۽ حسين صورت.

ـ پاڻهين خَلقي خُوبُ (ڪليان ۱۹/۱)= پاڻ ٿي سونهن جو جلوو، سهڻي صورت پيدا ڪري.

ـ خوبُ ٿيين (سنهڻي وائي ۱۲/۱)= تون پاڻهي پاڻ مان رچي وڃين سهڻو صاف ٿي پوين، افضل ۽ اعليٰ ٿي پوين.

ـ خُوبِ هَٿي (يمن ۴/۲)= ٺاهي هٿي، واهه جو هٿي!

● خُوبِي = سهڻائي، سهنجائي، راحت، فرحت.

ـ خُوبِي مَنجهه خَفتَ (معذور ۱/وائي)= تڪليف (خفت) ۾ ئي راحت آهي.

● خُودِي = پاڻپڻو، آپو، انانيت، 'آءُ' وارو خيال، پنهنجي هستي وارو غرور.

ـ خُودِي ۽ خُدا (ڪلياڻ ۲/۳)= انانيت ۽ الله (پنهنجو غرور ۽ خدائي خيال).

● خَوفان = خوف کان، ڊپ کان.

ـ خَوفان ڪاهوڙِين (ڪاهوڙي ۲۰/۱)= ڪاهوڙين پنهنجن عيبن، ڪچاين، گناهن جي سزا جي خوف کان.

● خِيالُ =عڪس، پاڇو، عارضي صورت، گمنامي صورت، صفت، عرض.

ـ پَاڻهين پَاڻ خِيالُ (ڪلياڻ۱/ ۱۸)= پاڻ ئي ذات حق ۽ جوهر وجود آهي (۽ پاڻ ان جي صفت صورت ۽ عرض عڪس آهي).

● خيزُ = اُچل، ٽپُ.

ـ ڏيان خِيزُ خزان (معذور ۷/وائي-۱)= خزان کي خيز ڏيان، خزان ۾ خيز ڏيان.

● خِيما = طنبو (هت اصطلاحي معنيٰ ۾) غريبائيون، راڻتيون، جهوپڙيون.

ـ خِيما ڪاهوڙِين (ڪاهوڙي ۲۲/۲)= ڪاهوڙين جا طنبو (= غريبائيون جهوپڙيون).

ـ خِيمي ۾ ڪَنگهَار جي (سورٺ ۱/۳)= راءِ ڪنگهار جي خيمي ۾.

● داتا= ڏيڻھار، سدائين ڏيندڙ.
ـ داتا سڻ دانھون (سورٺ ٦/١)= اي داتا (منھنجي گذارش ۽ گھُر واريون) دانھون ٻڌ.
● داجو، داجا= مٽي پاڻيءَ جي ننڍڙي چيلري مڇي، 'شاڪر' جا ننڍڙا ٻچڙا. 'دوءَ' ۽ 'ڏرا' ٻه ننڍڙيون مڇڙيون آھن.
● داجونِ= انھن جو داجو (= انھن جو ڪاڌو داجو مڇڙي آھي).
ـ ڏوءِ ڏرا داجونِ (ڪاموڏ ١٤/٢)= ڏوءِ، ڏرا ۽ داجو مڇڙيون انھن جو ڪاڌو آھن.
● داخلُ نَہ ڪِيو (ڪاپاتي ١٩/١)= ليکي واري ڪتاب ۾ نہ آندو، حساب واري ڪتاب تي نہ چاڙھيو.
● دَارُون = ڊرپ، دوائون، علاج (اصطلاحي معنيٰ) دردن زخمن ۽ گھاون جون ڦريون پٽيون.
ـ تون دارُون ڪي دَردَنِ (يمن ٥/١)= تون ئي دردن زخمن جو علاج آھين.
ـ تون دَردَ جو دارُون (يمن ٢/١)= تون ئي ڏک ۽ آزار جو علاج آھين.
ـ دارُون ۽ ڪارُونِ (يمن ٢٨/٢)= علاج ۽ ڪارڻ.
ـ دارُون دوست پياريا (پورب ١٣/٣)= دوست دوائون پياريون.
ـ دَارُونُ هِنِ دَرِدَ جو (ڪلياڻ ١٢/٤)= ھن آزار جو علاج.
ـ دارُون ھِنَ دَردَ ڪي (يمن ١٢/٢)=ھن ڏک درد جو علاج.
ـ دَردَ مُنھِنجي جا دارُون (آبري ١١/وائي-١)= اي منھنجي درد جي دوا.
ـ دَارُونٽا (يمن ٢٧/٢)= دارونءَ ڪان، علاج ڪان.
ـ دَردَ نہ لَھي دارُوئين (آبري ٢/٦)=(محبوب جي فراق وارو) درد دوائن سان نہ لھي.

● دارُون= شراب.
ـ دارُونءَ ڏُڪو ھيڪڙو (بلاول ٢٠/١)= شراب جو ھڪ ڏُڪ، ھڪ ڍُڪ.
● داڙُو = سفارش ڪندڙ پرچائيندڙ پَرچَلو.
ـ داڙُو ۾ ديوانِ (سري راڳ وائي ١/١)= (عدالت ۽ انصاف واري) دربار ۾ پَرچلو ۽ سفارش ڪندڙ.
ـ دَاڙُو ٿي دَڙيندو (بلاول وائي ١/٣)= پرچلو ٿي پُٽ پَرائي ڪندڙ.
● داسا داڪا داڙي (ديسي ٨/٧)= ھاٿي (داسا)، ھتان (داڪا)، داڙي (ھتي).
● داسَڙو= ذات جو داسڙو چنيسر.
ـ دَستِ ڪئو داسَڙو (ليلان ١١/٢)= چنيسر کي پنھنجي ھٿ ۾ ڪيو.
● دافَ = دافوڙا، دافوڙا.
ـ پيرَ ڏڏا ڏڙ دافَ (ديسي ١٢/٢)= ائن جا ڳرا ٿلھا دافوڙا (پير).
● داڳُ= داغ.
ـ دِلِ اَندر مون داڳُ (ليلان ٨/٤)= مون کي دل اندر (ڏک ۽ فراق وارو ساڙيندڙ) داغ آھي.
● دانَہ (راڻو ١٥/١)= (مونث) داناء، چالاڪ (مومل).
● دَانھَ= رڙ ڪُوڪ.
ـ دَانھو دَانھَ (يمن ١٧/١)= دانھن تي دانھن (سور سبباڻ)، رڙو رڙ ھاءِ ھاءِ.
ـ دانھون دَنبورن جِيئون (پرڀاتي ٩/٢)= دَنبورن جي وڄت جون لاتيون.
ـ دَانھُون ڪَن (يمن ٦/٥)= واڪا ڪري ٻڌائن، وڏي سڏ ٻڌائن (ڳالھيون، نصيحتون).

● دَاڻا = گوريون، ٽڪيون.

ـ دارُونءَ جا داڻا (ڪوهياري ۱۱/۴)= دوا جا داڻا، دوا جون گوريون.

● دَائُودِي = دائود وارو، حضرت دائود وارو ڪُورو.

ـ دائُودِي ڏيُون ڪَري (يمن ۹/۴)= وڏو ڪورو ٻاهه جا پيڙ پيو ڪري.

● ڏپَارَا = ٻه طرفا، ٻنهي طرفن جا پيٺا.

ـ ڏپَارَا دَڙڪَا (سنهڻي ۵/۴)= ٻنهي طرفن وارا دَڙڪا.

'دُخانِ' (مارئي ۱۰/۱۲)= قرآن شريف جي سُوره نمبر۴۴ جو نالو. معنيٰ: دونهون، ڏُنڌ.

● دَدا= اٻوجهه، مورڳهل.

ـ دَدا دانهُون ڪَنِ (ڪارايل ۱/۱۸)= مورڳهل اجايو رڙيون ڪن.

ڏُڏا = ڏُوڏا، ڳرا (چوندا "ٿو ڏو مڙس ڏگ").

ـ پيءِ ڏُڏا ڏَڙ داڻَ (ديسي ۲/۱۲)= انن جا پير ڳرا ٿلها داڦوڙا.

● دَرِ (فارسي)= ۾، اندر.

ـ دَرِ ٿِي (رامڪلي ۲/۵)= اندر ٿي، پنهنجو پاڻ پنهنجي اندر ۾ ڏسي.

ـ دَرمَيانِ (ڪنيات ۱/۱۰)= اندر وچ ۾.

● دَرُ = دروازو، گهر جو در.

ـ دَرَان مَنجهه = درڪان اندر (گهر ۾)، در جي اندر.

ـ دران مَنجهه سوستَ ٿِئو (آبري ۲/۳، ۳/۵)= پنهنجي گهر جي اندرئي دوست آهي.

ـ ڏئي دلاسا دَرِ (بلاول ۱/۱۴)= پنهنجي دروازي تي سڏي دلاسا ڏئي.

ـ مون پيا دَرَ گهٽُو نهارِيا (ڏهر ۱/۲)= مون پيا در گهٽو ڳوليا، (مون پين جي درن تي وڃي پين کي گهٽو ڏٺو).

ـ دَرَ پَرِ (ڪوهياري ۱/۱۱)= دروازي لڳ.

ـ دَرَ پَرِهوءِ (پرڀاتي ۱/۱۷)= ڏاتار جي در وٽ هجي.

ـ دَرَ مَٽَائِين (رپ ۱/۳۰)= در بدلائين، هڪ در ڇڏي ٻئي دَر وڃن.

ـ دَرَ دُئارَ (سورٺ ۳/۳)= (محل جا) در دروازا.

● دَرا = دَرو، درڙو، دَرِي ٽيسني نالا مــــني پاڻيءَ جي ڇيلري مڇي جي جنس جا، ننڍڙي مڇي، سوا انچ ڪان ٽن انچن تائين، ٻنهي پلسي ڳاڙهو پَٽو.

ـ دُوءِ دَرا داجــونِ (ڪلمرڏ ۲/۱۴)= دُوءِ، دَرا ۽ داجــو مڇڙيون انهن (مهاڻن) جو ڪاڌو آهن.

● دُرَاه دُرَاه= (بلوچــڪي) خــوش خــوش، بلوچي ۾ پليڪار ۽ خوش خيرعافيت خاص لفظ.

ـ جي دُراه دُراه ڪن (ديسي ۷/۲)= جيڪي پليڪار ڪن (سسئي انهن وٽ اچي سام پئي جيڪي هونئن تہ وڏا لائق آهن ۽ هر ڪنهن کي پليڪار ڪن).

● دَردُ = سُور، آزار، محبت ۽ پيار وارو ڏک.

ـ دَردَ ٿِنهنجي دل تي (يمن ۵/۸)= همدردي ۽ پيار وارو درد تنهنجي دل تي.

ـ دَردُ پاڻَ دَردَ ۾ ٻَڌو ٻاجَهه ڪِنائين (مارئي وائي ۱/۱۱) = اها ٻاجهه ڪيائين جو درد پاڻ درد ۾ ٻُڌي ويو.

● درسُ = 'دوست' جو مُخَفف، مختصر هلڪو اُچار.

● دُرسُ= صحيح، ثابت، بالڪل پورو.

ـ آچِنِ دُرسُ دڪانَ تي (يمن ۱۹/٦)= صحيح سڌو دڪان تي اچن.

● دَرسَنُ = ديدار، ڏيکُ، صورت جو نوع نمونو.

ـ دوسَ دَرسَنَ تنهنجي (يمن ۲/۱۹)= اي دوست،

تنهنجي ديدار.

ــ دَرَسَنُ ڏارو ڏار (ڪلياڻ١٥/٢٩)= ڏسڻ ۾ صورت وارو نمونو جدا جدا.

● دَرڪُ = سڃاڻ سمجهڻ وارو شعور، سڃاڻپ، احساس.

ــ دَرڪ ڪري= محسوس ڪري، ڄاڻي، سڃاڻي.

ــ ڪَري ڪَينَ دَرَڪُ (آسا ١/۴)= سڃاڻپ وارو شُعور ڪري نہ سگهي.

دَرمَاندِي (ڪلياڻ ۴/ وائي-٢)= بنهہ ماندي، بالڪل بي حال.

● دَرِي = ننڍڙو در، خاص لنگهہ.

ــ سَندِي دوستَ دَرِي (ڪلياڻ ۴/٢١)= دوست جي ديدار لاءِ محبوب جي اچ وڃ واري دري.

● دَرِياهُ = درياءُ، وڏي ندي، وڏو سمنڊ.

ــ دُنيا سَپ دَرِياهُ (سري راڳ ٢/٢٧)= دنيا سڄي (جڻ) هڪ وڏو سمنڊ آهي.

ــ دَرِياهَ دَوَلائي (سنهڻي ٦/٦)= درياءَ دَڏڪا ڪيا.

● دَڙُ (ديسي ٢/١٢)= دَڙو جمع دَڙا= اُٺن جا پيرا (هيٺين پاسي وارا، پيرن جا نشان. چوندا "دڙا لڳا وڃن") وڏا ٿلها دَڙهن وارا پير.

● دَڙهَڙ (سنهڻي ٣/١٣)= پاڻيءَ جو سٽڪو، دَڏڪو.

● دَڙِي دِڪَ (ڪاهوڙي ٣/١٠)= ننڍڙا دِڪا دڙا، رنڊڪون اَٽڪون.

● دَست= هٿ.

ــ دَستِ ڪنو (ليلان ٢/١١)= هٿَ ۾ ڪنو، پنهنجي هٿِ ڪنو.

دعويٰ= حجت، طلب تقاضا، پنهنجي حق جي طلب.

ــ دَعويٰ دَمُ (مارئي ٩/١٠)= دعويٰ جو دَمُ، دعويٰ جي هامر.

ــ پٽي جي دَعويٰ رسي نہ دَمُ (سنهڻي ١٢/١)= پٽي ڪنهن جي حجت ۽ هامر هلي ٿي نہ.

ــ دَعويٰ مَ ڪَرِ (ڪلياڻ ۴/٨)= حجت نہ ڪر، هامر نہ هڻ.

● دَغا= ڪوڙ، فريب.

ــ دَغا تنهنجي دِلِ ۾ (ڪلياڻ ٣/١٢)= تنهنجي دل ۾ ڪوڙ ۽ فريب آهي.

● دقت = ڏکيائي، آزار، اَهُڪ.

ــ اي دوست دِقَتَ (معذور ١/وائي)= اي دوست! (عبداللطيف کي خفت ۽) دقت (۾ راحت آهي).

● دُڪَانَ تي (يمن ٦/١٩)= شراب جي هَٽي تي، ميخاني تي.

● دُڪو = تولو، ٿورڙو مقدار (اڳئين ماڻ موجب، هڪ دڪو= هڪ پاءُ جو ويهون حصو، هڪ سير جو اَسي ٿون حصو) پنج دڪا= آنو، چار آنا= هڪ پاءُ.

ــ دُڪو دارونءَ (بلاول ١/٢٠)= دارونءَ جو هڪ دڪو، شراب جو هڪ ڍُڪ.

● دُکُ= ڏک، غمر

ــ ڪَنہ ڪَنہ دُکي دُکَ (رپ ١/١٢)= ڪنهن کي دُکي جيترو ڏک، دکي برابر غمر، ٿورڙو غمر.

● دُکُ = نظر، نگاهہ، ٿوري نظر، ٿورو نظر ۾ ايندڙ، ڏڪُ (ڪنهن شيءِ جو جيڪو پري کان ڏسڻ ۾ اچي).

ــ دبِيِنِ پيِيس دُکُ (بلاول ٢/٦)= لشڪر جي جدا جدا ڇُلنگين قطارن تي نظر پيس.

● دُکَانُ = ((ع) دُڪانُ (سنڌي) دُڪانُ، دُڪڻُ)= ويهڻ جي جاءِ جتي واپو، لوهار، سونارو يا ٻيو ڪاريگر

روزانو ويهڻ ڪم ڪري)، روزانو ويهڻ وارو ماڳ مرڪز (جتي محبوب هميشه اچي ويهي)، اوطاق، نشست گاه، هٽَ.

ـ وَني ويهه ڏڪان (ڪلياڻ ١٤/٤)= (اي عاشق! تون) پڪو ماڳ جهلي ويهه، هٽ يا ڏڪان جهلي ويهه (جتي محبوب ضرور ڪنهن وقت ايندو).

● ڏڪائڻ= دونهون ڪڍڻ، باهه پارڻ واري شروعات ڪرڻ، باهه ڏڪائڻ.

ـ ڏونهان ڏڪائڻ= منزل واري ماڳ تي رڌ پچاءُ لاءِ باهه پارڻ جنهن مان دونهان نڪرن، (اصطلاح) منزل ڪرڻ.

ـ ڏڪائيندي دونهڙا (آبري ٩/٤)= باهڙيون پاريندي، دونهان ڏکائيندي= ويهندي منزلون ڪندي.

● ڏڳ= صحيح رستو، وَهندڙ رستو (جيڪو جاري هجي ۽ ڦٽي نه ويو هجي).

ـ مَنجهان دِل ڏڳ لَهين (ڪوهياري ٧/٦)= پنهنجي اندر مان تون پاڻ لاءِ سڌي واٽ ڳولي لهين.

● دِل (جمع) دِليون= قلب، مَن، هنيون، هانءُ.

ـ دِل دَرماندي (آبري ٧/٥)= اندر ۾ دل ماندي، دل بيحال.

ـ دل مٽڻ= دل ڦيرائڻ، ڪنهن کان محبت مٽڻ.

ـ دِل مَٽيندو (بلاول ١٢/١)= (مون کان) دل ڦيرائيندو.

ـ دِل ۾ (ڪلياڻ ١٢/٣)= اندر ۾، نيت ۽ ارادي ۾.

● دِلاسو (جمع) دلاسا = آسرو، آٿت، چڱائي جي اميد جو اظهار.

ـ دِلاسو دَلگيرَ کي (مارئي وائي ١/٥)= دلگير کي دلاسو، غمگين کي آٿتُ.

ـ دوستَنِ دلاسو ڪِئو (بروو ١٢/٣)= محبوبن ملڻ جو آسرو ڏنو.

ـ ڏئي دلاسا (بلاول ١٤/١)= آٿت ڏيئي، آسرا ڏيئي.

● دَلبو = بدڪ جي شڪل جهڙو ڪاٺ جو بوتو (جيڪو مٿي تي ڪري شڪاري پاڻ هيٺ پاڻي ۾ ڳجهڙو ترندو هلندو: پکي جي ليکي ته هيءُ ڪو بيو پکي آهي، سو اڏامندو ڪونه، تان جو شڪاري وٽ ٽنگن مان جهليندس).

ـ دَلبو منجهه درياءُ (ڪارايل ١١/١)= درياءَ (وغيره واري پاڻيءَ) ۾ ڪُوڙن بوتن وارا پکي ڏسي.

● دَلقُ = لباس

ـ دَلقَ گُٿو ڏُوڙ ۾ (ڪاهوڙي ١٩/١)= لباس مٽيءَ ۾ ليٽڙيو، ڪپڙا مٽي ۾ ميرا ڪيو.

● دِلثان = دل تان.

ـ دِلثان دُور تَنِ ٿيو (آسا ١٨/٦)= تن جي دِلين کان دور ٿيو، پري ٿيو.

● دَليلُ = ويچارُ خيالُ، ڳڻتيءَ وارو ويچار اُڌڪو، اُلڪو.

ـ ٿي دَوڙائي دَليلَ (آبري ٨/٨)= ويچارَ ٿي ڪري، خيالَ ٿي هلائي.

ـ دَرياءَ جي دَليلَ (سنهڻي ١٠/٨)= درياءَ جي خوف ۽ اُڌڪي واري خيال.

● دَليلُ =رهبري ڪندڙ سرنهون ٿيندڙ رهبر، سونهون.

ـ دُوئِي ناهِ دَليلُ (ڪلياڻ ٣/وائي)= 'بيائي' رهبر بنجي نٿي سگهي.

● دَم (=هڪ ساهه ڪڻڻ جيترو وقفو، ايترو جيترو ساهه اندر کڻي وري ٻاهر ڪڍجي). هڪ لمح پنهنجو دم، ساهه، هڪ گهڙي.

ـ سَندو دوسان دَمُ (ڪلياڻ ٣٩/٤)= محبوبن سان گڏ

محبت واري گهڙي محبوبن جو هڪ لمح وارو ديدار.

ـ دوستَ پُڇاڻا دَمُ (حسيني ٩/٢٠)= محبوب ڪان پڇ هڪڙي گهڙي (به شال نه جيان).

ـ دَمُ نه سُڃاڻن (يمن ٥/٦)= وقت واري گهڙي جو قدر نه ڪن.

ـ دَمِ قَدَمِ (بلاول ١/٢٠)= هر دم، هر گهڙي، هر قيري تي، هر گهمري تي.

ـ دَمَ نَه دَميندا (ديسي ١/١٥)= دم نه ترسندا، گهڙي دير نه ڪندا.

دَمُ= زور.

ـ پٽي جي دَعـوَيٰ رسي نه دَمُ (سنهڻي ١/١٢)= ڪنهن پٽي جي نه حجت هلي نه زور.

ـ دَهشَتَ دَمُ درياهَ ۾ (سنهڻي ٣/٢)= درياه ۾ پاڻيءَ جو وڏو زور (دم) ۽ وڏي دهشت.

دَمَڻُ= دم رکڻ، وڏو دَم ڪرڻ، وڏي دم وارو ٿيڻ، وڏي صبر ۽ تدبر وارو ٿيڻ.

ـ دَمِج تون دِلدارَ (ديسي ٧/وائي-١)= اي دوست تون دم وارو ٿيءُ، پنهنجو وڏو دم رکج.

● دَنبُورو=توچت جو هڪ ساز شاهه جي راڳ جو طنبور.

ـ دِلِ دَنبُورو جَن (آسا ٧/٣)= جن جي دل الله جو نالو وڄندي دنبوري وانگر وڄي.

● دِنُ = ڏينهن.

ـ جو رَبـِ رَسائي دِنُ (پرڀاتي ١/٥)= جيڪو رات ڏينهن رزق رسائي.

دَنگي= پيڙي جو قسم، سامونڊي ننڍي پيڙي.

ـ دَنگِي مَنجهِ دَريا (سامونڊي ١/١١)= سمنڊ ۾ ننڍڙي پيڙي.

ـ دَنگيءَ ۾ داڻا (سري راڳ ٣/١٢)= ننڍڙي پيڙيءَ ۾ چاڙهيل توري وارو اناج.

ـ دَنگي هِن درياهَ مان (سري راڳ ١/١٩)= هن خوفناڪ درياه (سمنڊ) مان هي ننڍڙي پيڙي (خير سان هلائي).

● دَنهانُ = دانهن.

ـ دل ۾ ڏري دَنهـان (يمن ٣/٢)= دانهن دل ۾ ٿي ڏري پئي آهي، (دل ۾ ڏريل ۽ دٻيل رهندي ۽ ٻاهر ڪانه نڪرندي).

● دُنيا ڪارَڻِ (يمن ٢/١٦)= دنياوي طمع خاطر، پنهنجي ذاتي فائدي واسطي، پئسن ڪمائڻ خاطر.

● دُوبينائي (آسا ٤/٩)= ٻٽو ڏسڻ، هڪ بدران ٻه ڏسڻ. (اصطلاح طور) ٻيائي، شرڪ.

● دو پيرَ = ٻنهي پيرن واري، پڪي، مضبوط.

● دو دستي= ٻنهي هٿن واري، پڪي، مضبوط.

ـ دو دَستي دو پيرَ (ڪنيات ٤/١٥)= ٻنهي هٿن واري تمام مضبوط.

● دوا= علاج.

ـ دَوا مُنهنجي دِلِ کي (يمن ١/٢)= منهنجي جان جگر لاءِ دوا.

● دُورُ= ورد، ياد، سڪ، دورو، خمار عشق.

ـ ديوانيءَ کي دُورُ (حسيني ٣/١٦)= محبت ۾ ديوانيءَ تي دورو آهي.

ـ دُور ڪنائون (ڪلياڻ ٢/١٠)= وري وري پڙهيائون، ياد ڪري ڇڏيائون، پنهنجي فڪر ۽ خيال جو جز بنائي ڇڏيائون، دل ۾ سمائي ڇڏيائون.

ـ دُورِ دَردَ جو (يمن ٥/١)= درد جو دور، درد جو دور ڪرڻ، 'درد' کي پيرو ڏيڻ، درد کي وري ياد ڪرڻ،

درد جو دور هئڻ، جن تي درد جو دور چڙهيل آهي، جن تي درد غالب آهي.

● دَورُ= وڏو چاڙهه، وڏو زور، وڏو وهڪرو.

ـ پَسِي دَورُ دَرِياهَ جو (سنهڻي ۴/١١، ٦/۴)= درياء جو وڏو چاڙهه، وڏو زور ۽ وڏو وهڪرو ڏسي.

ـ دلو دَورَ دَرِياهَ جي (سنهڻي ٨/٥)= درياه ۾ پاڻيءَ جي زور تي دلو (پيچي پيو).

● ڏُورِ = پري، عام ماڻهن کان پري.

ـ ڏُورِ پرِيان لَئي ڏارِ ٿيو (ڪلهوڙي ٣/٣)= محبوبن خاطر پين کان ڏار (اڪيلا) ٿيو پري وڃن.

ـ ڏُورِ ٿِـئا (يمن ٢/٢٧)= پري ٿـئا، وانجهيل رهيا، محروم ٿيا.

ـ ڏُورِ ٿين (ڪلياڻ ۴/١١)= پري ٿي وڃن (سندن پيار ۽ محبت کان).

ـ ڏُورِ ڪَري (سورٺ واڻي ۴/١)= وڇوڙي، پري ڪري.

ـ ڏُورِ ڪَري پِيا دانَ (سورٺ ۴/٢)= پيا سڀ ڏان ۽ انعام اڪرام ڇڏي (پهريائين مون کي اَمن ڏج).

● ڏُورِي = وڏي وِٿي، وڇوڙو.

ـ وِڇِج مَ ڏُورِي (ليلان ١/١)= وڏي وٿي نه وجهج، وڇوڙو نه ڏج.

● ڏَوڙَائي = ڊوڙائي، دل تي آڻي.

ـ ٿِي ڏَوڙَائي ڏَلِيلَ (آبري ٨/٨)= پنهنجي وري وري ويچار ڪري، وري وري سوچي.

● ڏُوڙو = ڏُورو، ڏُولهو، دادلو.

ـ مَـتي ڏَرُ ڏُوڙو (بروو ٢/٢٩)= در تي وينل دادلو (ڪانگ جيڪو نياپو پهچائي).

● دوسُ = دوست.

ـ دِيوانِيءَ کي دوسُ (حسيني ٨/٢)= محبت ۾ مستانيءَ کي دوست سچ ۾ ساٿي ٿيندو.

ـ دَوسَ دَرسَن تُنهِنجي (يمن ٢/١٩)= اي دوست، تنهنجي ديدار.

ـ دوسَ دوسَتَڻُن (سورٺ واڻي ۴/١)= دوست دوستن کان.

ـ دوسَـان دَرُ (ڪلياڻ ۴/١٦)= دوستن جي در، محبوبن وٽ، محبوبن اڳيان.

ـ دوسَتِان (ليلان ١/۴)= دوستن کان.

ـ دَوسِتَنُن (ڪلياڻ ۴/١١)= دوستن کان، محبوبن کان.

● ڏُوسَ = ٽڙ پيڙ، ٽڪي ٽڪڙي چونڊ، سوڙهه ۽ ميڙ مان زور سان لنگهڻ.

ـ مَـتي ڏُونهِنِ ڏُوسَ (رامڪلي ٥/١٩)= منزل وارن ڏونهن ۽ ٻاهن ڏانهن ٽڪڙي ڊوڙ.

● دَوسَر = پيو پيرو، ٻئي واري وارو پيرو، پيو وارو شراب جو، پيو دور.

ـ دوسر ڪِين ڏِجِنِ (يمن ٦/٢٣)= (هڪ ڇڏي) پيو وارو پسند ڪين ڪن. (هر هر واري شراب جي وٽي گهرن.)

● دوشِ = (بلوچڪي) پنڌ پنو.

ـ دِيما پنهون دوش (ديسي ٧/۴)= مون کي چيائون ته ٻانهي تون پنهون جي پنيان (ديما) پنڌ پَنـ.

● دَوڪَ = ٻن سالن جا وڏا ڪنوات جن به ڏند ڪيا هجن.

ـ دَوڪَ دَهِلِنا جِتِ (ديسي ٢/١٣)= جتي وڏا ڪنوات به دهي ويا.

● دوگڀ= گِجَ، گِپلَ ٿلها ٽڪرا (گوشت جا).

ـ دوڳ جَني جا ديگِ ۾ (يمن ١/١٥)= جن (عاشقن) جي جسم جا ٽُلها ٽڪرا ديڳ ۾ آهن.

ڏُني = دنيا، ناٿو.

ـ ڏُني تُنهِنجي دارِ (سري راڳ وائي ٣/١)= هي دنيا تنهنجي گهر اندر.

● ڏُونهَ = ڏونهون، غم ۽ درد جو ڏونهون. ڏونهاٽ، ڪَسَ، ڪاراڻ.

ـ مَٿان دِلين ڏُونهه (راڻو ١٠/١٠)= دلين جي مٿان ڪَس ۽ ڪاراڻ.

ـ دِلِ ۾ دُکَي ڏُونهَ (مارئي ٤/٢)= دل ۾ غم ۽ درد جو ڏوندرن پيو دکي.

ڏُونهان= واحد. ڏونهون باهه ٻارڻ وقت ڪاٺين وغيره مان نڪرندڙ ڪارو ميرو ٻُخار.

ـ دُکائي ڏُونهان (ڪاهوڙي ١/١٢)= ڏونهان دکائي هليا. (اڳاڻي وقت ۾ جڏهن ماچيس باڪَس ڪين هئا، تڏهن ضرورتمند چيڙا وغيره دکائي پاڻ سان کڻندا هئا. ڪاهوڙي منزل ڪرڻ وقت به پهاڙن ۾ پنهنجن ماڳن تي ڏونهون دُکائي باهيون ٻاريندا هئا).

ڏُونهان= مال جي وٿاڻ جا ڏونهان (پاڳيا مال کي مڇرن کان بچائڻ لاءِ وٿاڻ تي ڏونهان ڪندا).

ـ ڏُونهان دوست ميهار جا (سنهڻي ١/٩)= دوست ميهار (جي مينهين جي وٿاڻ جا) ڏونهان.

ـ ڏُونهِن جَهل (رامڪلي ٤/وائي)= ڏونهِن لڳ (ويهن).

ـ ڏُونهين جِيئَن سَرَ ۾ (برور ٤/٦)= ڏونهين جيئن سُرڻ (آءٌ انئين پيو سُران سپيرين ڏي جيئن ڏونهون پيو سرندو آهي، (جيئن ۽ پاڻ جو ڏونهون مٿي نه چڙهندو ۽ ڌري جيترو به واءُ هوندو ته هيٺ پيو زمين مٿان آهستي آهستي سُرندو هلندو). يعني ته هر وقت محبوبن ڏي هوريان پيو رڙهان ۽ رُڙڪان.

ـ ڏُونهِين پاءِ (رامڪلي ٢/٣٣)= ڏونهِين دُکاءِ.

ـ ڏُونهِين ڏُنڍَ نَه لاٽَ (رامڪلي ٧/١٥)= سندن ڏُونهين جو ڏُنڍيا ڪا لاٽ ئي ڪانهي (ڪو نشان ئي ڪونهي، جو هو هليا وٺا).

ـ ڏُونهِين ڪِيمَ دُکاءِ (پورب ٢/٨)= ڏونهين نه دکاءِ، ڏونهِين دکائي ويهي نه رهه.

ـ ڏُونهِيئَنئُون ڏورِ ٿِيءُ (رامڪلي ٢/٩)= ڏونهين (دکائڻ ۽ دکائي ويهي رهڻ) کان پري ٿيءُ.

ـ دِلِ اَندَرِ ڏُونهيُون (سنهڻي ٤/١٩)= پاڳيا مال کي مڇرن کان بچائڻ لاءِ پاڻ تي ڏونهيون ڪن، سنهڻي ٿي چوي ته: ميهار جون ڏونهيون منهنجي دل اندر آهن.

● ڏُوءِ = مٽي پاڻيءَ جي ننڍڙي سنهڙي ڇلرن واري مڇڙي (بيگهه ڏيڍ انچ ڪن).

ـ ڏُوءِ ڏَرا ڏاجُونِ (ڪلمو ڏ ٢/١٤)= انهن جو ڪاڄ ڏوءِ، ڏَرا ۽ ڏاجو مڇڙيون آهن.

● ڏهلجَڻ = ٻڄڻ، ٻڄي هَبڪي وڃڻ.

ـ ڏَهَلِجِ ڪِيمَ (سنهڻي ١/٩)= نه ٻڄج.

ـ ڏَوڪَ ڏهَلِٿا جِتِ (ديسي ٢/١٣)= جتي وڏا ڪنراٽ به ٻڄي ويا.

● ڏَهوڙڻ = ڏَسڻ، ڪيرائڻ، ليٽائڻ، لتوڙڻ.

ـ دانَه گهٽا ڏهوڙيا (راڻو ١/١٥)= ان چالاڪ (دانهِ مومل) گهٽا پهلوان پٽ تي هٽي لِتوڙيا.

● ڏَٿونسَ = دڙڪو، ڏَمر.

ـ ڏُڙَهَڙَ ڏَئُونسَ درياہَ ۾ (سنھڙي ٣/١٣)= درياہ ۾ پاڻيءَ جي وڏي ڏُڙا ڏڙ ۽ ڏهڪو ڏهڪو.

دَئي = ڇِڪِي، سُور سختي، جُلهه.

ـ سنڌي دَردَ دَئي (آبري ٦/١١)= سور ۽ درد جو جَلَ ۽ ساڙو.

● دُئي = دوئي، ٻيائي.

ـ دُئي ڏار ڏري (يمن ٦/٢)= ٻيائيءَ کي پري ڪري.

● دِيَتَ= خون بها.

ـ دِيَتَ آهي دوسُ (آبري ١١/٧)= راه (مـارگ) ۾ جيڪي مرن ٿيون، تن جي خون بها (ديت) خود پاڻ دوست ئي آهي (جنهن جي ڳولا ۾ موت واقع ٿئي ٿو).

● دِيدُ = نظر، ديدار.

ـ ديدُ وڃاءِ مَ دوست جـو (سنھڙي وائي ١/١٢)= دوست جو ديدار نہ وڃاءِ.

● ديسي = ديس جا، پنهنجي وطن جا.

ـ ديسي سيڻ ڪجن (معذور ٦/١)= پنهنجا ديسي سيڻ ڪجن، پنهنجي وطن وارا ماڻهو پنهنجا مائٽ ڪجن (سيڻ= ويجها عزيز، پيارا مائٽ جن هڪ ٻئي کي سڱ ڏنا هجن سي پاڻ ۾ سيڻ ٿيا).

● ديکَڻ = ڏسڻ.

ـ ديکِ مَ تُون سِين تَن (آسا ٣/٥)= تون تن (اکين) سان نہ ڏس.

ـ دوستُ ديکَڻَ آئِيون (آسا ٢/٦)= دوست کي ڏسڻ آيون.

● ديگِ (مونث) = وڏو شاهي ديڳڙو.

ـ ديگِيين = ديڳين ۾.

ـ ديگِيين دوگَ ڪَڙَهنِ (يمن ١/١٦)= محبت جي ديڳين ۾ (عاشقن جيا) ماس جا ڳچ پيا ڪڙهن.

● دِيما (ديسي ٧/٤)= (بلوچڪي) پويان.

● ديمِ (جمع) ديميـون= فوج جو وڏو دستـو، فـوج، لشڪر.

ـ ديمنِ پيـيَس دُکَ (بلاول ٣/٦)= حملي ڪندڙ فوجن تي هن جي نظر پئي.

ـ ديمنِ پيـيس دانهَ (بلاول ٣/٧)= حملي ڪندڙ فوجن تي هن جي هَڪل پئي.

● دِيوانَ (راڻو ١٠/١١)= وڏا پڙهيا پختا، اڪابر.

● ديوان = شاهي دربار عدالت ۽ انصاف جي جاءِ.

ـ داڙُو ۾ دِيوانَ (سري راڳ وائي ١/١)= عدالت ۽ انصاف جي دربار ۾ سفارش ڪندڙ بچاءُ ڪندڙ.

● دِيوانو= مست.

ـ ديواني دَرياءَ جُيـون (سري راڳ ٣/٢٢)= هيبت واري سمنڊ جون (ناڪنا سمنڊ کي درياءَ بہ سڏين. روايت موجب، اڳ ناڪنا جاوا ۽ چين ڏانهن ويندي ڪنهن پاڳي واري سمنڊ کي جيڪو خطرناڪ هو، 'ديوانو درياءُ' سڏيندا هئا.)

● دَيُون (آبري ٩/٩)= ذرڙا پرزڙا.

● دَيُون = باه جُون زوردار ڇپيون، خوفناڪ اُلا.

ـ داڻودي دَيُون ڪَري (يمن ٤/٩)= (حضرت داڻود وارا) ڏڳندڙ ڪُرو خوفناڪ اُلا پيو ڪيي.

ڏات= ڏاڻ.

ـ ڏاتِ ڏُريان نہ سِگھيو (ڪنيات ۴/۴)= ڪير ڏاڻ (ڏات) اصل نندي هوندي ڪان ٿي نہ سگھيو.

ڏاڇَا، ڏاسَا (آبري ۴/۱۰)= گيڙو رنگ جا، ڳاڙهيرا ڪپڙا.

● ڏارَ= جدا، پري.

ـ سِبي ڏارَ ڏري (ڪلياڻ ۵/۳)= سبي وڍي جدا ڪري، ڪاٽي اڇلي.

ـ ڏئي ڏار ڏري (يمن ۲/۶)= ڏوئي کي پري ڦٽي ڪري، ٻيائي کي وڃائي ختم ڪري.

ـ ڏارَ مَ ڏُريجاءُ (مارئي ۱۵/۵)= اوهين مونکي جدا نہ رکجو (قبر ۾).

ـ ڏارَ ٿيو (ڪاموڏي ۳/۳)= جدا ٿيو، پري ڪيو.

●ڏاران = ڏار سببان، ڪان سواءِ.

ـ ڏاران رَاڳَ (پرڀاتي ۲/۲۲)= راڳ ڏاران، راڳ ڪان سواءِ.

ـ ڏارَن هَادِيہ هيڪَڙي (آسا ۱۹/۱)= هڪ هاديہ ڪان سواءِ.

ڏارَڻ= پالڻ، پاڻ سان ڪٽڻ، رهائڻ.

ـ ڏارِيين= تون ناهين ۾ رکين، تون پاڻ سان ڪٽين، پاڻ سان ڪنير وَتين.

ـ ڏارين دُنيا ڪارَڻِ ڏِرِيُون (يمن ۲/۱۲)= دنيا واري نفعي خاطر تون (دوا جون) ڏيئون، پُڙيون پاڻ سان ٽو ڪٽين.

ڏارو ڏارَ= جُدا جُدا.

ـ ڏَرسَنُ ڏارو ڏارَ (ڪلياڻ ۲۹/۱)= ديدار جدا جدا، صورت جدا جدا.

ڏارِيا= پَراوا، ٻاهريان، غير.

ـ ڏاريا پانئيِ ڏارَ (آبري ۴/۳)= پراوا پاڻ ڪان پري سمجهج.

ـ ڏاريا پَانئين ڏارِيُون (آسا ۶/وائي)= ڏاريا اُن کي ڏاريو ڪري سمجهن.

ـ ڏارِيَن سِين ڏوئي (مارئي ۲/۱۷)= ڏارين سان گڏ ريهي، ڏوئي.

● ڏاڙيجا= ڏاڙا هڻندڙ ڦر ڪندڙ لُٽ ڪندڙ.

ـ ڏاڙيَچن جِيئُون (سامونڊي ۱۷/۴)= جيڪي (پرڏيهي واپار ۾ وڏا نفعا ڪمائي آيا، وڏا مال ميڙي آيا) وڏا خـزانا لٽي آيا تن جي جهازن جـون جهنڊيون (ڏڄون) پري ڪان چمڪيون (نظر آيون).

● ڏاڪو (ڏهر ۳/۳۰)= (مال هڻندڙ سوارن جو) خوف، هراس.

● ڏاڳا= (واحد ڏاڳو) سڳا (اصطلاح طور). ' حال ڏاڳا' فقيري حال وارا ڏاڳا. اهي سڳا ڏاڳا جيڪي ڳچيءَ ۾ پائن، يا ٻانهن ۾ ٻڌن.

ـ ڏاڳا هڏ نہ ڏوءِ (پورب ۲/۱۷)= (اهو سچو فقير پنهنجي دل کي پنهنجي درد سان ڏوئي پيو صاف ڪري، باقي پنهنجي جسم تي پاتل ظاهري) ڏاڳا هرگز نہ ڏوئي، ڪڏهن بہ نہ ڏوئي.

● ڏاڳا ڏَبَرَ (مارئي وائي ۲/۷)= ڏاڳا ڳانا ۽ رليون رلڪا.

ـ ڏاڳو تُون ڏُلاءِ (رامڪلي ۷/وائي ۲)= اهو پنهنجو سڳو ڏاڳو ڏوئي ڇڏ، ڦٽو ڪري ڇڏ.

● ڏاءُ= ڳاڙهي پٿر مان ناهيل رنگ جيڪو ڪنيار دلي مٽان هڻن، دلي جو مٿيون رنگ ۽ ڳاڙهو چٽ.

ـ مونکي ڏاءُ ڏُتارِئو (سنهڻي ۱۰/۱۰)= مونکي (دلي جي مٿان آيل) رنگ ڀُلايو.

ـ جهلي نہ ڏاءِ ڏمالَ (سهڻي ١١/١٠)= رنگ جيڪو دلي جي مٿان هو تنهن پاڻيءَ جي اُڇل واري سٽ ئي نہ جهلي، لهي ختم ٿي ويو.

● ڏٻرَ =سادا ٿلها ڪپڙا، رَليون ۽ رَلڪا.

ـ ڏٿان ڪيئن ڏٻرَ (مارئي ٣/١)= (هت مارئيءَ بر آئون پنهنجا) سادا ٿلها ڪپڙا ڪيئن ڏٿان!

ـ ڪِيئن ڏٿاريان ڏٻرا (مارئي ١٦/٧)= پنهنجا ٿلها ميرا ڪپڙا ڪيئن ڏٿاريان.

● ڏٻري= رلي، ٿلهي پوتي، لوئي.

ـ ميري جي ڏٻري (مارئي ٢٤/٥)= جي منهنجي لوئي يا پوتي ميري آهي.

● ڏٻو= هيٺ مٿي ٿيڻ، لُڇڻ.

ـ ڏٻي ڏڙُ پٿو (راڻو ١١/٤)= (منهنجي جسم جو) ڏڙُ ڏٻيو، لُڇيو پڇيو.

● ڏٿارو= ڏٿو، ڏوڪو ڏيندڙ.

ـ هن ڏٿاري هارَ ڪي (ليلان ٥/١)= ڏوڪو ڏيندڙ هار ڪي.

● ڏڄَ= ڪنهن وڏي سامان جو ڏيک ۽ جلوو، بيڙين يا جهازن جي سِڙهن، رسن، جهنڊين، وانٽين جو ڏيک ۽ ڇهڇٽو.

ـ وَڃي ڏنٺڪي ڏڄَ (سامونڊي ١٩/٢، ١٩/٤)= بيڙي يا جهاز تي جيڪي جهنڊيون ۽ وانٽيون لڳل هيون سي چمڪي پڌريون ٿيون.

ـ ڏٺاريائون ڏڄُ (سامونڊي ٢/ وائي ٢)= (مَس، ٿڄُ ۽ وڄُ وانگر ڏڄُ بہ پيش سان آهي، پر آهي مونث). جهنڊيون وغيره ڏٺاري اڀيون ڪيائون.

● ڏڄون= وانٽيون، جهنڊيون، سڙهن جون چوٽيون.

ـ ڏڄون ڏاڙيجَن جيُون (سامونڊي ١٧/٤)= وڏو مال لَٽي ايندڙن (ڳهڻو نفعو ڪمائي ايندڙن جي ايندڙ جهازن) جون جهنڊيون (چوطرفان ظاهر ٿيون).

● ڏڃڻ= ڏئڻ، پسند ڪن، چونڊين.

ـ دوسرڪين ڏڃَنِ (يمن ٢٣/٦)= (شراب جي وٽيءَ جو) پيو وارو پسند نہ ڪن (هو پهريون وارو وٺڻ جا خواهان رهن).

● ڏرَ= ڌرتي.

ـ ڏرَ سِرِ ڏري نہ ساهُ (ديسي ١/٥)= زمين تي پنهنجو ساهہ نہ ڏئي (متي اڏامندو رهي ۽ فضا ۾ئي رهجي مري وڃي).

ـ ڪِين ڏرَتي ماہ (حسيني ١/٢)= اهڙان وڏيڪ تہ ڌرتي پنهنجي ماڳ (ماڻ) تي تتي.

ـ ڏرَ تي ڏونهين جيئَن (بروو ٦/٤)=زمين جي سطح تي ڏونهين وانگر (سڙڻ).

ـ ڏرَ جيڏو ڏرَونِ (رپ ٢١/٢)= (سڄڻن جي صورت جي سهڻائي ۽ ڳڻن جي ڳوراڻي وارو) ڌرتي جي تور جيڏو سندن سونهن صورت جو وزن.

ـ ڏرِنٿو ماري (راڻو ٨/٣)= ڪنيو ڌرتيءَ سان هڻي، (ڏڱن ڪي، پهلوانن ڪي).

ـ ٻي ڏمرَ ڏمرَ تپي ڏرَ (آبري ٥/٢)= ٻي وري وڏي تاءَ سان ڌرتي تپي، سخت گرم ٿئي.

● ڏرا اڙُنٿون (سنهڻي ١٢/٩)= ڌنارن ڪان سواءِ.

● ڏرڻ= رکڻ، هڻڻ، ڇڏڻ.

ـ ڏڙُ ڏارَ ڏرڻَ (ڪلياڻ ١٣/٤)= ڌڙ جدا ڪري، ڌار ڪري رکڻ.

ـ ڏرِين تَعلق تَڪيا (رامڪلي ١٥/٢)= تعلق تڪيا رکن، واسطا ۽ آسرا رکن.

- ڏرينديءَ ڏوڙ ۾ (راڳو ٤/٣)= مٽيءَ ۾ ورهندي، ڌوڙ ۾ هٽندي.

● ڏريان= ڏر کان، منڍ کان، اصل کان.

- ڏاتِ ڏريان نه سگهو (ڪنيات ٤/٤)= ڪير ڏاتڻ (ڏات) اصل ننڍي هوندي کان ئي نه سگهيو.

- جي ڏريائين ڏارَ (مارئي ١١/١٦)= جيڪي اصل کان ئي جدا.

●ڏڙُ (جمع) ڏڙَ= سر کان سواءِ باقي بُت: سر، ٽنگن ۽ ٻانهن کان سواءِ باقي بُت، لوٿ، سر لٿل لاش.

- سرُ ڀونديان ڏڙُ نه لهان (ڪلياڻ ١/١٣)= سِسي ڳولي لهان ته ڌڙ نه لهي سگهان.

- سي ڏڙَ پَسِي (ڪلياڻ ١/١١)= اهي سر وڍيل ڌڙ ڏسي ۽ سمجهي.

- ڏڙَ ڏارَ (يمن ١/١٥)= ڌڙ مٿن کان جدا.

● ڏڙڪو=ڌڙ ڌڙ درياءَ جو ڌڙڪو، تکي پاڻيءَ جي گجڪار.

- جتِ ڏڙڪو منجهه درياهَ (سنهڻي ٣/٢)= جتي درياءَ ۾ پاڻي جو گوڙ آهي.

● ڏڙونِ (رپ ٢/٢١)= سندن ڏڙو، سندن ماڻ، سندن وزن ۽ ڳرائي (ڌڙو= ساهمي يا ڪاني جي تور ۾ تور جو ڌڙو، هر پيري جيڪي تورجي ان جو وزن).

● ڏڪَ= زخمَ، گهاءَ.

- ڏڪَ ڌُئن (يمن ٣/١٣)= زخمن کي صاف ڪن.

- ڏڪن هيٺِ ڏري (يمن ٤/١٣)= ڌڪن جي هيٺان ڪري، مٿان ڌڪن تي ڏڪَ هڻي.

● ڏڪاءِ= ڌڪ ڏڪ، وڏن ڌڪن وارو آواز.

- جتي لَهرِ ڏڪاءِ (سري راڳ ١/٩)= جتي سمنڊ جي لهر ٻيڙين کي ڌڪن مٿان ڌڪ هڻي.

● ڏَڪَڙا= ڌڪ، جيڪي (ڏاڍا زورائتا هجن ته به) وٺن ۽ هلڪڙا لڳن.

- مسون پريان جا ڏَڪَڙا (يمن ٢/١٤)= منهنجي محبوب جا ڌڪ جيڪي مونکي هلڪڙا ٿا لڳن ۽ وٺن.

● ڌِکي ڌار ڪرڻ= هٽائي پري ڪرڻ.

- ڌِکي ڪندئي ڌارَ (پرڀاتي ١/١٤)= اهي ڏيڻ وارا (جيڪي وڏا پارکو آهن سي توکي (ٺلهن آلاپن جي ڪري) ڌکي پري ڪندا (۽ ڏان ڪونه ڏيندا).

● ڏڳائڻ= ٻاهه ٻاري مچ ڪرڻ.

- ڏڳايوم= ١. مون ڏڳايو، ٢. مونکي ڏڳايو، مونکي ماريو.

- ڏڳايومِ ڏئين (يمن ٤/٤)= ڦوڪي ڦوڪي منهنجي اندر ۾ ٻاهه ٻاري.

● ڏڳڻ= ٻاهه جو وڏي تاءَ سان ڀڙڪا ڪري ٻرڻ.

- سُتي لوڪ ڏڳيا (رپ ٢/١٦)= لوڪ سُتي کان پوءِ (جڏهن رات ٺري ٿي تڏهن) وڏو تاءُ ڪري ٻريا.

- ڏوڏا جتِ ڏڳنِ (يمن ٤/٢٠)= جتي وڏا ڪُورا وڏي تاءَ سان ٿا ٻرن.

● ڏڳَ (راڳو ٣/٨)= وڏا مضبوط سگهارا پهلوان، ڏڳ مڙس.

- ڏڳَ لَٿِبا ڌوڙ ۾ (راڳو ١٠/١٣)= وڏا پهلوان مِٽيءَ ۾ لٿڙندا.

● ڏَمالَ= سَٽَ، چڪ.

- جهلي نه ڏاءَ ڏمال (سنهڻي ١٠/١١)= رنگ (ڏاءُ جيڪو دلي تي هو تنهن پاڻيءَ ۾) سٽ ئي ڪانه جهلي، ختم

ٿي وڃو.

● ڏَمر ڏَمر (آبري ٢/٥)= تمام زوراٿتي ڏمر ڏمان.

● ڏنءِ ڏنءِ ڏَمَنَ وارَ (يمن ٤/٨)= (لوهار جو) ڏنوٽي کي تکڙو وارو وار ڏنڻ.

● ڏنوٽي، ڏنوڻ (يمن ٤/٨)= چمڙي جو هڪ خاص هوا ڦوڪيندڙ اوزار جنهن سان لوهار ٺوزا دکيل اڱار ڦوڪين ته ٽانڊا ٿين ۽ تيز ٻرن.

ـ ڏوڏا تون نه ڏنٽين (يمن ٤/١٢)= تون ڏنوٽي، ڏنوڻ يا ڏمڻ سان مچڻ کي نه ڀڙڪائين.

● ڏونرا ٿيا (راڳو ٧/٢)= (مٿان مٿي پوڻ سببان) اڇا ٿيا.

● ڏونرانَ ڏنرارَ= ڏونري جهڙا اڇا، سفيد پوش، وڏي عزت ۽ مان وارا، وڏا ماڻهو.

ـ "ڏوتيءِ ڏنونرارنَ ۾" مٿان مارُوچوءِ (مارئي ٤/١٥) = مٿان منهنجو مارو چوي ته 'تون وڏ گهرائين ۾ ويهي (منهن) ڏوتو'.

● ڏنٽرو، ڏنونرو (جمع) ڏنٽرا، ڏنونرا= (ڏنونري جهڙا) اڇا، اجرا.

ـ ٻهَرِ ڏنونترا ڏورِ سين (رامکلي ٣/٨)= ٻاهران ڏوڙ ۾ اڇا پيوت.

● ڏنکڻ=ڏنکڻ، پري کان ٺورو چٽو ٿيڻ، چمڪڻ.

ـ ڏنٽکن ڏجائون (سامونڊي ٤/١٩)= پري کان ايندڙ جهازن جون جهنڊيون وانٺيون ٺورو چٽيون نظر ٿيون اچن.

ـ ڏنٽکي= پڌري ٿي.

ـ وڃي ڏنٽکي ڏجُ (سامونڊي ٢/١٩) = وڃي چمڪي، وڃي پڌري ٿي.

● ڏڻ= مال جو ولر.

ـ کَيوڏَڻَ کاهي (سارنگ ١/٢)= مالَ جا ڏڻ هڪلي کڻي ۽ کاهيو.

● ڏٿڻ= چرڻ، چرندي پسند ڪرڻ.

ـ ڏٿي جا ڏرارَ (مارئي ٤/٧)= جيڪا ڏٿار پسند ڪئي.

ـ جيلاه ڏٿيءِ ڏٿا (ڏٿا = ڏٿيا) (کليان ١/١٠)= جڏهن جو ڏٿي تعاليٰ انهن کي چرندڙ.

ڏٿي= مالک، لاڳي جو ڏٿي= لاڳو (محصول) وٺندڙ جنهن کي محصول وٺڻ جو اختيار هجي.

ـ لائقَ لاڳي جا ڏٿي (سري راڳ ٢/١٥)= اهي مانائتا جن کي محصول وٺڻ جو اختيار آهي.

ـ ڏٿي آهينم (ليلان ٤/٦)= تون منهنجو ڏٿي آهين.

ـ ڏٿي ۽ ڏٿي (آسا ١/٩)= فقط هڪ ئي ڏٿي.

ـ ڏٿيان ڏارَ (حسيني ٣/١٢)= ڏٿي کان سواءِ، ڏٿين مالڪن کان سواءِ.

● ڏوتيو (جمع ڏوتيا)= اهو ڪپڙو جيڪو گوڏ مثل چيلهه تي وڪڙ ڏيئي ٻڌجي پر جنهن جي لانگ نڪتل هجي (يعني هڪ چيڙو آڏو لانگ وچان ورائي پويان پٺيءِ جي وچ تي، چيلهه تي وڪڙ ڪري ٽنبيل هجي).

ـ ڏونِ ڏينهاڻي ڏوتيا (رامکلي ٤/١٣)= روزانو پنهنجا ڏوتيا (لانگوٽيا) ڌوئن.

● ڏوچ= اڳواڻ، اختيار وارو (جيڪو ڏٿي ۽ چرندڙ).

ـ ڏوچ ڏٿي (ڪارايل ٣/٣)= جن جو ڏٿيندڙ ۽ چوندڙ پاڻ ڏٿي آهي.

ـ ڏوچ ڏرتيءِ جا ڏٿي (راڳو ٥/١٤)= ڏوچُ مختيار (ڌرتيءِ جا مختيار ۽ ڏٿيا).

● ڏوڏا= سخت تاءُ وارا وڏا مچ، وڏا تيز مچ.

ـــ ڏوڏا تون نہ ڏَنِئين (يمن ۴/١٢)= تون وڏن مــڇن کي ڏنوڻين سان نہ ڏنئين، نہ ڦوڪين.

ـ ڏوڏا جتِ ڏکِنِ (يمن ۴/٢٠)= جتي وڏا مڇ پيا ڏکن.

ـ ڏوڏي مَنجھہ ڏکن (يمن ۴/١٥)= لوهارن جي مچايل مچ ۾ ڳاڙها ٿي ٻرن.

ـ ڏوڏان ٿيءُ مَ ڏارَ (يمن ۴/٨)= ڏوڏي کان، ڏکندڙ مچ کــان، وڏي ٻرندڙ مچ کــان، لوهارن جي ٻاريل مچ کان پري نہ ٿيءُ، محبوبن جي مچايل مَچَ کان ڌار نہ ٿيءُ.

ڏوڙ= مِٽي، لَٽَ.

ـ ڏوڙِ اُني جو ڏوپ (رامڪلي ۵/٢)= انهن جو ڏوپ (جنهن جو هو واس ڏين ٿا) مِٽي آهي.

ـ ڏوڙِ ڀَڪُلنا (پورب ١/وائي ٢)= ڌوڙ ۾ ٻيرت ٿيا.

ڌوڙون= وارن جون ڳِتــون (ب۔ ڌوڙون. هڪ هڪڙي پلسي واري ٻي ٻئي پلسي واريا).

جِنهِن تڙ ڌوڙون ڌونِ (رائو ٣/۴)= جنهن گهــيڙ تي ويهي پنهنجون ڳِتون ڌوئن.

ڌونِ= ڌوئِنِ.

ـــ ڏاران ڌوڙِ نــ ڌونِ (رامڪلي ۵/٢٠)= مِٽيءَ کانســواءِ پاڻي وغيره سان نہ ڌوئن (مِٽيءَ سان ٿي ڌوئن).

ڏُونڏَالِي (پورب ١/١٣)= اها وٽي جنهن ۾ ڌوپ وجهي دکائجي.

● ڌوءِ= ڌوئي.

ـ مِينڍا ڌوءِ نہ مارِئي (مارئي ٣/١، ٣/۵)= مارئي پنهنجا مينڍا (وار) نہ ڌوئي.

● ڌوئڻ= صاف ڪرڻ، مر ڪڍي اڇو ڪرڻ.

ـ دِل ڌوتائين ڌکَ سين، ڌاڳا هَڏ نہ ڌوءِ (پورب ٢/١٧) = ڌاڳن کي نہ ڌوتائين، ۽ هو ڌوٻي ٿــو تہ دل کي ڌوئي ٿو ۽ درد سان ڌوئي ٿو.

● ڏَنُڪَنِ، ڏَنڪَنِ= پري کان ٿورو ٿورو نظر اچن.

ـ ٽيون ڏَنُڪَنِ ڏِجاٺُون (سامونڊي ۴/١٩)= انهن جي ٻيڙين جون جَهنڊيون ۽ وانٽيــون پري کــان پيــون ٿورو چمڪن ۽ نظر اچن، انهن جا ڏُڪ پيا نظر اچن.

● ڏُونرَانَ ڏنونرارا=اڇي لباس وارا، سفيد پوشاڪ وارا.

ـــ ڌوتوءِ ڏُونرَارَن ۾ (مـارئي ۴/١۵)= تو وڏن مــالهن وٽ ويهي پنهنجو لباس ڌوتو.

● ڏُونرو رنگ (رائو ٧/٢)= اڇو رنگ، مومل ٿي چوي تہ: ڳــاڙها رتول وِهاڻا جيــڪي ڏِرياٽي پيــا آهن يــعني هڪ جاءِ تي پيــائي آهن ۽ تو کان سواءِ استعمال ۾ نہ ٿي ناهن سي مٽان مٽي پوندي اڇا ٿي ويا آهن.

● ڏَنِين= ڏَنئي ڏَنئي، ڦُوڪي ڦُوڪي.

ـ ڏڳــايوم ڏَنِئين (يمن ۴/۴)= مونکي ڏنئي ڦــوڪي ڏڳايو، ٻاريو.

● ڌُئي= ڌوئي، ڇاڻي ('ڏوڙ ڌُئا'= سونارن جي رک ۽ ڇار کي ڌُئندا ڇاڻيندا ۽ سون جا ذرڙا ڳولي لهڻ وارا).

ـ ڌُئي وِجهجُ ڌوڙِ (آبري ٧/١٣)= ڌوڙ کي ڇاڻي صاف ڪري پنهنجي مٿان وجھہ.

● ڌِيرَ= ڌِيءُ، تسلي، دلداري، سهارو.

ـ جَني سَندي ڌِيرَ (مـارئي ٩/٢)= جن جي ڌِيءُ ۽ سـهاري تي، جن جي دلاسي ۽ آٿت تي.

ڏات=خدائي عنايت،الاهي بخشش، ڏانُ، انعام.

ـ تہ ڪَرَ لَڏيمِ ڏاتِ (ڪاهوڙي واڻي ٢/١)= هوند مون ڏات لڌي، تہ جڻ مون کي ڏات ملي وئي.

ـ ڪَنا ڏاتَرَ ڏاتِ (راڳ ١٠/۴)= ڏني تعاليٰ ڪان نوازش.

ـ ڏاتِ لَهي (پرڀاتي ١٧/١)= ڏان حاصل ڪري.

● ڏاتارُ= وڏو سخي.

ـ ڏِسين جا ڏاتارَ (سورٺ ٣/٦)= سڀني طرفن جا وڏا 'سخي'، چنني ڪُنڊن وارا وڏا سخي.

ـ ڏاتارُ تہ تُون (پرڀاتي ١٨/٢)= ڏاتار تہ هڪڙوئي تون.

ـ ڏاتارَنِ ري (يمن ٢٧/٦)= (اصطلاح طور) ستارن ميخوارن کان سواءِ (جيڪي ڏينهن پيئڻ پيارڻ جا ڏاتار هئا).

● ڏاتَر= ڏاتارُ.

ـ ڏاتَرَ! ڪي ڏُکَندَنِ (يمن ۴/١)= اي مولي (تون ٿي) آزار وارن تان آزار لاهين.

● ڏاجو= ڏاج.

ـ ڏاجونِ= انهن جو ڏاج، انهن جو عام رواج.

ـ ڏوڏا بِهہَ ڏاجونِ (ڪاموڏ ١۴/٢)= ڏوڏا ۽ بهہ انهن (معاڻن) جو ڏاجو يا ڏاج آهي، عام کاڌو آهي.

ـ ڏاجي ۾ (ڪاپاڻتي ٣/٢)= ڏاج ۾.

● ڏاهو= تمام ڪارگر، مجرب ۽ مفيد، هڪ ٽڪ. ڏاهو عجب جهڙو، خاص ۽ خاطري جهڙو.

ـ ڏاهو ڏسياڻون (ڪلياڻ ۴/٢)= ڏاهو ڪارگر ۽ مفيد (علاج) ٻڌاياڻون.

ـ ڏاهي ڪَنہَ ڏکَ مِلي (حسيني ١۴/٧)= ڪنهن ڏاهي وڏي ڏک ۽ ڪشالي سان ملي.

● ڏارڻ= چيرڻ، ڦاڙڻ.

ـ ڏاري جو ڏونگر کي (معذور ٧/٢)= جو جبل کي چيري ڇڏي.

ـ ڏري ۽ ڏاري (آبري ٢/١)= ٻجي ۽ چيري ڦاڙي (سُورن کيا).

ـ نہ ماري نہ ڏاري (ڪاموڏ ٥/٣)= نہ پاڻ مڇي ماري ۽ نہ وري مڇي وڍي ٽڪرا ڪري.

● ڏارِي= ('ڏاري' مؤنث) مذڪر 'ڏارو'، اهو جيڪو جنس (اَن وغيره) جي چوري ڪري جنهن کي سڃاڻڻ ڏکيو آهي: حقيقت ۾ چورُ پر پاهران لباس ٻيو.

ـ ڏينهان ڏاريہ وِيسُ (معذور ١٧/۴)= ڏينهن جو 'ڏاري' وانگر جو ان کي سڃاڻي نہ سگهجي (تہ ڪا ڏکايل آهي).

ـ ڏارِيہ رُوءِ (معذور ١٨/۴)= ڏاريہ جي شڪل ۾ ڏاريہ وانگر.

● ڏاڙُون (ڪارايل ٣/٣)= ڏاڻون.

● ڏاڪَ= خوفناڪ خبر، ڏاهہ، دانهہ، رڙ.

ـ ڏونگرِ پيٺي ڏاڪَ (ڏهر ١٢/٣)= جبل ۾ دانهن پنجي وئي، رڙ پنجي وئي.

● ڏاڪا= چاڙهيون، جبل ۾ چپن مٿان چڙهون.

ـ ڏونگرَ کي ڏاڪا (ديسي ١/٦)=جبل کي چاڙهين، مٿان چاڙهيون.

● ڏاڪڙو، ڏاڪَڙو= ڏکيو ڪم، تڪليف وارو ڪشالو.

ـ پَرِ پروڙڻ ڏاڪَڙو (ڪاهوڙي ١۴/١، آسا ٢۴/١، رامڪلي ٢٣/٥)= اها ريت رمز پروڙڻ ڏکيو ڪم آهي.

ـ ڏونگرُ ڏورڻ ڏاڪَڙو (ڪاهوڙي ١٥/٢)= ڏونگر ڏورڻ ڏک ڏاڪڙو ڪرڻ، جبل ووڙڻ يا جبل ۾ هلڻ پنڌ ڪرڻ وڏو ڪشالو آهي.

● ڏاگهہَ= ڪاٺين جو وڏو ڍگ جنهن تي مڙس جي مرڻ
کان پوءِ زال چڙهي ۽ ستي ٿيڻ لاءِ پاڻ ساڙي.
ـ ڏکيءَ ڏيجُ مَ ڏاگهہَ (آبري ١٠/٢)= هن ڏکيءَ کي
ڏاگهہَ تي نہ چاڙهج.
● ڏاگهو= اُٺ.
ـ ڏاگهَنئُون (ديسي ١/١٠)= ڏاگهن کان، اُٺن کان، اُٺن
جي بدران.
● ڏانُ (جمع) ڏانَ (سورٺ ١/١٢)= انعام، بخشش، عطا.
ـ ڏانَ ڏيندوسئين مَگڻا (سورٺ ٢/وائي ١)= اي مڱڻهار
ايان پيا توکي وڌيڪ ڏان ڏيندس.
ـ ڏانَ لَهين (بلاول ٢/١٢)= بخششون حاصل ڪرين.
ـ ڏانَنِ ئُون (سورٺ ١/١٢)= بخششن ڏانن کان.
ڏانارُ= ٻَني کان وڏو ڏنو، ۽ 'ڏني' کان وڏو ڏانار.
ـ ڏوري لَهہ ڏانارُ (سري راڳ ٢/٣)= ڪو وڏو ڏنو
ڳولي ڏس. (ذڪر اوچتي ڪوڙ ۽ ٽٽڻ ۾ وڏي پاڻي اچڻ
جو آهي، جنهن کان بچاءُ لاءِ ضروري آهي تہ اڳ ۾ئي
ڪو 'ڏانار' ڏسي ڇڏجي جنهن تي چڙهي بچجي).
● ڏانهنِ سامهون (ڪلياڻ ٣/٣٢)=انهن جي آڏو موجود.
ڏانئڻُ= ڏانوڻ ڏيڻ، ٻڌڻ.
ـ ڏانيَڻہ نہ (ديسي ١/٨)= ڏانوڻ نہ ڏنئي، تو ڏانوڻ
ڏيئي نہ ٻَڌو!
● ڏاڻَ= ڏانوڻَ.
ـ ڏانوڻِ تَنهِ ڏائينسِ (ڪنڀات ٤/١٤)= اهڙو ڏانوڻ
ڏيئي ٻڌينس.
ـ ڏاگهَنِ وِڏَمِ ڏاڻَ (ديسي ٤/٧)= اٺن کي (جيڪي)
ڏانوڻ ڏنم.
ڏاڻُ= ڏان، انعام.

ـ چاڻُ وڃايو ڏاڻُ (پرڀاتي ١/١٠)= تنهنجي پنهنجي
چاڻ (پاڻ کي وڏي چاڻ وارو ڪري سمجهڻ) واري خيال
تنهنجو انعام وڃايو.
● ڏاهَ (آبري ١/٧)= خطري واري عام خبر، وڏي
ڪشالي جي چاڻ، ڏس پَتا.
ـ ڏکيا ڏاہ (ڪوهياري ٦/١٠)= ڏکيا ڏس پَتا.
● ڏاهَ (ديسي ٣/٦، معذور ٦/وائي ١)= ٻانهي.
ـ ڏاهہ ڏورِيندي ڪيتَرو! (آبري ٨/١١)= هي ٻانهي
ڪيترو ڳوليندي!.
● ڏاهين= ڏاهہ - ئين= پوري پکي ڏاهہ، پکي
ٻانهي گولي.
ـ ڏاهہ ٿيندِيس آءُ ڏاهين (آبري ١/وائي ٢)= آءُ پکي
ٻانهي گولي ٿينديس.
● ڏاهي= هوشيار، چالاڪ.
ـ ڏاهي هُيَس ڏيهہ ۾ (ليلان ١/١٩)= آءُ سڄي
ملڪ ۾ سيني کان وڌيڪ هوشيار هيس، چالاڪ هيس.
● ڏائي= ڪابي طرف، ڪابي طرف واري.
ـ ڏائي چَـڙِهي ڏار تي (ٻروو ٢/٨)= وڻ جي ڏائي
پاسي واري ڏار مٿان ويهي، (فال ۽ سوڻ واري عام
روايت مرجب وڻ کي سامهون بيهجي تہ کٻي طرف
واري ڏار يا ٽاري تي جيڪو ڪانگ ويهي لات لنوي تہ
سو سچو پيغام ڏيندڙ آهي).
● ڏبون (معذور ١/١٠)= ڪين ڏبو، انهن کي ڏبو.
● ڏَبريون (ليلان ٣/٧)= هيٺيون.
● ڏيَنِ= دلگير ٿين، پريشان ٿين.
ـ ڪنہ جِنہ ڏاهہَ ڏيَـنِ (آبري ١/٧)= ڪنهن وڏي
(خطري يا ڳلتيءَ واري) خبر سببان ٿا دلگير ٿين.

● ڏٽـڙ= سُتـڙَ جو ضد، ڏکيو تڙ، ڏکيو گهاٽ ('تڙ' اهو جتي پيڙيون لنگر انداز ٿين؛ 'سُتڙ' اهو جيڪو محفوظ هجي ۽ جتي پيڙيون سولائي سان پهچي سگهن؛ ڏٽڙ يعني غير محفوظ نقصانڪار تڙ).

ـ ڏٽڙ پٽي ڏينهن ٿيا (سامونڊي ۴/۴)= ڏکيي تڙ ۾ پٽي ڪي ڏينهن ٿي ويا آهن.

● ڏٿَ= جهنگ ۾ ٿيندڙ ڪاڏي جون شيون (مثلاً ١. آن= پُرٽ جو، لنب جو، ٢. ميوو= گولاڙو، چيڙ، سگر، پيرون، ٣. ڀاڄي= ڪُنڀي، للر، مليرڙو).

ـ ڪِنهِ پَر ڏورِئو ڏٿَ ڪي (ڪاموڏ ١/٩)= ڪهڙيءَ ريت ڏٿ ڪي ڳوليو.

ـ ڏٿُ ڪَنِ (ڪاموڏ ٢/١١)= ڏٿ ڏورن، ڏٿ ڳولي هٿ ڪن.

● ڏِٺان (حسيني ٢ا/٥)= اوهان ڏٺو.

ـ ڏيندا مُون ڏِٺاءِ (ڪليات ۴/١٣)= (توکي تو چوان تہ) مون عاشق سر ڏيندا ڏٺا.

ـ اَڄي سو ڏِٺوءِ (سري راڳ ٣/١٦)= تو (آخر) اهو اڄي ڏٺو.

ـ ڏِٺِي جي جَمالَ (رائو ١/٧)= تو جيڪي حسن جا تجلا ڏٺا.

ـ ڏِٺِي آن (سنهڻي ١/٢)= اوهان ڏٺي.

ـ ڏِٺيان جي (سنهڻي ١/۴)= اوهان جي ڏٺي هجي، اوهان جي ڏسو.

● ڏِجاهُ= ١. ڏِجاهو، اوهان ڏِجو. ٢. ڏجانءِ، تون ڏجان.

ـ ڏِجاهُ ڀاڻيءَ ٻول ڪي (رائو٦/٣)= پٽ جي ٻول (رائي) کي (منهنجو پيغام) ڏِجو.

ـ ڏِجي ساهُ (ڪارايل ٢/٧)=ساهہ ڏجي، مرجي.

● ڏِجيئين= تُون ضرور ڏِجان.

ـ تہ ڏِجيئين سِينو (يمن ٢/١٠)= تہ (ڏَکن آڏو) پنهنجو سينو ڏجان.

● ڏَجَڻُ، ڏجڻ، ڏَجهَڻ= دشمن.

ـ جنائين ڏَجَڻُ تَکيو (سارنگ ١/١)= جتي دشمن جو ماڳ.

● ڏُڏورَ= اَڏَ سڙي، اڌ جَلي (وڏي آزار واري).

ـ ڏُکِي تِي ڏُڏورَ (معذور ٢/٣)= هي ڏکايل اڌ سڙي ٿي آهي ۽ وڏي آزار ۾ آهي.

● ڏُڏِي= زخمي ڪئي، ڏَکن سان ڏڏريو.

ـ ڏُکَنِ آءٌ ڏُڏِي (ديسي ١/۴)= مونکي ڏکن غمن ڏَکن سان ڦٽي ڇڏيو آهي.

● ڏڏُ= اڻ ڄاڻ، مورکو، کُند ذهن، کُند فهم، جيڪو ڳالهہ سمجهي نہ سگهي، بي عقل نادان اڻڄاڻ.

ـ جِئَن تُون ڏڏُ تَـئو (پرڀاتي ٢/٩)= جئن جو تون اڻڄاڻ ٿي پئين (سڄاڻ ۽ هنر مند نہ ٿئين جو ڳائين ۽ ڪيرت ڪرين).

ـ ڏڏُ تِي ڏاڻُ گهُرِ (پرڀاتي ٢/٣)= اي منگتا، تون اڻڄاڻ ٿي انعام گهُر.

ـ جيڪِين ڏڏِنِ ڏي (پرڀاتي ١/١١)= (اهو سخي) جيڪين ڪجهہ اڻڄاڻن کي تو ڏئي.

ـ هِتِ ڏِيڊو مَنِين ڏڏُ (ڪاپاتي ١/١٥)= اي موڳي، تون هت 'ڏيڊو' (قيمت وارو) سٽ ٿي مٽائين، سؤدي ۾ ڏين.

ـ ڏڏِنِ= نادانن، اڻڄاڻن.

ـ ڏيـِئي ڏنبَ ڏڏِنِ (يمن ٢/١٠)= اڻڄاڻ ابوجهن کي ڏنب زخم ڏيئي.

- ڏڏنِ ڏي (پرياتي ۱/۱۱)= ڏڏن کي ڏئي.
- ڏڏنِ ڏاتيون (پرياتي ۱/۹)= ڏڏن کي وڏا ڏانِ.
- ڏڏو ڏوليءَ چاڙهيو (پرياتي ۲/۱۹)= سخي سبڙ مگڻي کي مانُ ڏئي ڏوليءَ تي چاڙهيو.

● ڏرَ= جانور جي رَهڻ واري ڪُڏ، پِرِ.
- تو ڏرَ مَٿي پيرُ (ڪارايل ۳/۲)= تنهنجي ڏر (رهڻ واري پِر) مٿان منهنجو پير آهي.

● ڏرمَڻِ، ڏرماڻ = رنج ٿيڻ، پڇتاڻ، ڪپت ڪرڻ، خفي ٿيڻ، دل هٽڻ.
- ڏيئي ڏرمائي ڪينڪين (پرياتي ۱/۵)= انعام ڏيئي پوءِ پڇتائي ڪونہ.
- ڏرمَنِ جي ڏيئي (پرياتي ۱/۶)= جيڪي ڏيئي ڏرمن، جيڪي ڪا شيءِ ڏيڻ بعد دل مان هٽن.

ڏرڻ= ٻجهڻ.
- ڏاگها ڪِيمَ ڏرو (ديسي ۱/۵)=اي اٽَ، اوهين ٻجو نہ.
- ڏکين ڪِينَ ڏري (آبري ۱/۱۸)=ڏکن سببان ٻجي ڪين.

ڏرَ= وڏا ڦوڙ، وڏا ڏرا ۽ چلها.
- جي ڏرَ ڏينهن ڪانئيا (سارنگ ۳/۴)= جيڪي ڏرا سخت گرم ڏينهن ساڙي ڇڏيا.

ڏسُ= پَتو، اهڃاڻ.
- ڏورڻ منجهان ڏسُ (آبري ۱/۱۳)= ڳولڻ منجهان تو کي پتو پوندو.

● ڏسڻُ=پتو ڏيئي ڪا ڳالھ ظاهر ڪرڻ، سُڃاڻپ ڪرائڻ.
- ڏمريوئي ڏسِ (ليلان ۳/۹)= ان جي اٿين سُڃاڻپ ڪراءِ تہ هو وڏي ڏمر وارو آهي.

ڏسائڻ= ڏنگ لڳل ڪرڻ، ڏنگيل ڪرڻ.

ڏسڻ= نانگ جو ڪنهن کي ڏنگ هڻڻ، ڪاٽڻ.
- ڏسائيو= ڪنهن کي ڏنگيل ڪيو.
- جي هَٿي ڏنگ ڏسائيو (ڪارايل ۲/۱) = جيڪڏهن نانگ ان کي ڏنگيل ڪيو= ان کي (ڏنگيو، ڪاٽو).

● ڏسَڻ= آزارڻ، تڪليف، ڏيڻ.
- اُيا ڏنبَ ڏسَنِ (سلمونڊري ۳/۱۵)= مون کي (انهن جي وچوڙي جا) ڏنب پيا آزارين (ڏسَنِ).
- ڪَنهِ جَنهِ ڏکَ ڏسائيا (يمن ۱/۲۳)= ڪنهن اهڙي ڏک انهن کي سور ڏيئي ساڙو ڪيو.

● ڏسڻُ = نهارڻ، ڪنهن کي ڏسڻ. (اصطلاح طور) رڳو 'اک' سان نہ پر 'دل' سان ڏسڻ، عارفانہ نگاھ سان ڏسڻ، ديدار ڪرڻ.
- ڏسَڻُ ڏسين جي (ڪلياڻ ۳/۸)= جنن ڏسجي تنن جي تون ڏسين، جي اندر واري اک سان ڏسين.
- ڏسَڻ لَئي (آسا ۲/۲۲)= ديدار لاءِ.
- ڏسَڻُ يانئيِ ڏکَ (معذور ۲/۲۰)= (پنهوءَ کي هڪڙي دم وارو) ڏسڻ بہ ڏکَ (شادي) ڪري پانئيِ.
- ڏسَڻُ ڏکان اڳرو (معذور ۲/۱۹)= محبوب جو ديدار شادي واري خوشيءَ کان بہ وڌيڪ (اڳرو= اجان اڳتي، اجان وڌيڪ).
- ڏِسنو ڪِينَ ڏسان (رامڪلي ۱/۶)= ڏسان پيئي تہ بہ چڻ ڪانہ ٿي ڏسانِ (ڏسڻ مان ڍءُ نٿو ٿئي).
- ڏسُو ڏيکاري (سنهڻي ۲/۸)=پاڻ ڏسيو ٻين کي ڏيکاري.
- ڏسي ڏسي آئيون (آسا ۲/۲۳)= وري وري ڏٺائون.
- ڏسي واسي (راڻو ۸/۱۴)= ڏسي وائسي، اکين سان ظاهر ڏسي.

● ڏسِ = طرف، ڏوراهين ڪُنڊ، جِهَت، طرف، جُوءِ منزل (الله جي پنڌ واري واٽ).

- جا ڏسِ ڏاڏاڻنِ جي (مارئي ١١/٨)= جيڪو طرف ڏاڏاڻن جو آهي، ان طرف جنهن طرف ڏاڏاڻا آهن.
- ڏسِ اَندَرِ ڏوريسِ (ڪلياڻ ١/١٢)= الله جي پنڌ واري وات مطابق پنهنجي اندر ۾ پنهنجو پاڻ کي سڃاڻن.
- ڏسُ ڪَنهين (مارئي ٩/١٩)= ڪنهن طرف، ڪنهن ڪُنڊ ڏانهن.
- ڏسينِ جا (سورٺ ٣/٦)= ڇتني ڏسين جا، سيني ڏسين جا، سيني پاسن جا.

● ڏسندهين (پرڀاتي ٣/١٥)= ڏسندي ٿي.
- ڏونگرين ڏسجَنِ (ڪاهوڙي ٢/٢٢)= جبلن پهاڙن ۾ ڏسجن پيون (جو اتي پيون آهن).

ڏڪَنِ = ڊڄ ۾ ڪنبن.
- جِتِ ڏڪَنِ ڏهسَـئي واريُون (ڪاپائتي ١/١٥)= جتي 'ڏهسئي' (ڏهہ-سهسو تندن جي وڏي ٻَر واري ڪپڙي ڪتڻ) واريون به ڪنبن (ته متان ڪا غلطي نہ ٿي هجي).
- ڏڪَن مُنهنجا ڏوهَ (معذور ٣/٢)= (اصطلاح) مون کي سخت ڊپ ٿو لڳي، آءٌ وڏي هراس ۾ آهيان.

ڏِڪَ = شاديءَ جي آخري رسم (ڏِڪَ وهارڻ) واري خوشي. (اصطلاح) شادي.
- ڏِکي ڏِڪَ وسارِ (معذور ٢/٥)= اي ڏکن واري تون 'ڏِڪَ' واري وڏي خوشي وسار، وڏا سُک وسار.
- هاڻي مَـٿي ڏِڪَ (راڻو ٩/١٢)= هاڻي شاديءَ واري ڏِڪَ تي.
- ڏِڪَ چڙهڻ (حسيني ١/١٠)= وَرَ واري ٿيڻ، سهاڳڻ ٿيڻ.
- ڏِڪَ چڙهنو (راڻو ٩/١٢)=شادي واري خوشيءَ ۾ اچنو.
- ڏِڪ وهارِيُون (حسيني ٣/١)= سهاڳڻيون ڪيون.
- ڏيلَ مُنهنجي ڏِڪَ (منهلي ١/٧)= منهنجي تن من لاءِ شاديءَ واري خوشي آهي.

● ڏِڪين چاڙهڻ = گهوٽ کي ڏِڪ تي وهارڻ.
- چِٽين ڏِڪين چاڙهيا (آسا ٦/١٧)= وڏي پَڌرائي سان ڏِڪَ تي وهاريا.
- ڏِڪين ڏيج ڏِڪـايو (آبري ٧/وائي١٠)= ڏِڪَ ويهارڻ وقت ڏاج ڏيکاريو.

● ڏُڪَ= غم.
- ڏُڪَ پَچار (رپ ١/١٨)= ڏُڪ جي پچار.
- ڏُڪ پَئي (ڪوهياري ٢/٨)= ڏُڪ ۾ پئي، ڏکاري ٿي.
- ڏِياجَ ڏُڪَ (سورٺ ٣/٩)= ڏياڄ کي ڏُڪ، ڏياڄ لاءِ ڏُکيو.
- ڏُڪِ نـہ ڏڪُـويو (رپ ١/٢٥)= ڏُڪ ۾ نہ ڏُکويو، ڏُڪ ڏيئي نہ ڏکويو.
- ڏُڪَ نـہ ڪَندا ڏُيَرا (سارنگ ٢/١٤)= (ڏُوڪاهي ۽ ڏڪار جا) ڏُڪ (گاهَن کي) ڏُهرو نہ ڪندا.
- ڏُڪَ مَٿي ڪري (معذور ٢/٦)= ڏُڪ قبولي.
- ڏُڪَ ڏِنائون ڏيجَ (ڪارايل وائي ١/١)= انهن، هنجهن (محبوبن) مون کي سور سوڪڙي ڪري ڏنا، ڏُڪ ڏاج ۾ ڏنا.

● ڏُڪَا= رعب تاب، هيبتون، حملا.
- ڏُڪا ڏُونگرَ چامَ مَ ڪر معذورين تي (آبري ٦/٧)= اي وڏا جبل، هيڻين تي هيبتون نہ ڪر.
- ڏُڪا ڏُونگرَ جا مِرُون مَرُ تا مون تي ڪن (معذور ١/٥)= جبل جا مرون پيل تہ مون تي حملا ڪن.

● ڏُڪاءُ = ڏُڪ ڪان.
- ڪِنهِ ڏُڪاءُ (ڪاهوڙي ١/١٠) = ڪنهن ڏُڪ ڪان، ڪنهن وڏي غم سببان.

ـ ڏڪائي (ڪوهياري ٣/٢)= ڏکايل.
ـ ڏکئان (رپ ٣/وائي)= ڏک مان.
ـ ڏکن ۾ ڏيل هئي (ڪلوڙي ١٢/٢)= پنهنجو تن ڏکن ۾ هئي.
ـ ڏيندا مون ڏکن (سامونڊي ٢٠/٣)= مون کي فراق جا ڏک ڏيندا.
● ڏکندو (اسم) = آزار، ايذاءُ، سور، ڏکندڙ سوريتو، ڏکويل.
ـ ڏور ڏکندا پچ (يمن ٢٠/٢، سارنگ ٩/٢)= اي آزار، پڇي پري ٿي.
ـ اسان ڏکندو ڏيل ۾ (يمن ٧/٢)=اسان کي اندر ۾ آزار.
ـ ڏنب ڏکندي سامهان (يمن ١١/٢)= ڏنب آزار واري جاءِ جي مٿان.
ـ ڏکندو ڏاڍو ٿئي (آسا ٨/٧)=سور ۽ آزار سخت ٿئي.
ـ ڏکندو ڏور نشائين (مارئي وائي ١/١١)= آزار ڪيئي پري ڪيائين.
ـ اور ڏکندو او تپي (يمن ٤/٢)= اهو ايجان وڌيڪ ڏکويل ٿئي.
ڏکو= دائمي ڏک، ڏوک.
ـ تن ڏوٿين ڏکوئي نه لهي (ڪاهوڙي ٥/١)= انهن مسڪينن تان ڏک لهي ٿي ڪونه.
● ڏکوئجڻ = آزارجڻ، ايذائجڻ.
ـ ڏني ڏکويا (ڪلياڻ ٦/٢)= گهڻي ڏني واري حالت کين ڏک ڏنو ۽ ايذايو.
ڏکوين = (واحد. ڏکوئي). ڏکويلون، آزاريل، ايذائيل.
ـ ڏونگر ڏکوين (ڪوهياري ١٠/٢)= اي جبل! ڏکن واريون (ترسان اوري آئيون).
ـ ڏکوين مرڪ (رپ ١/١)= ڏکويلن لاءِ اهو مانُ شانُ آهي (جو هو واٽن تي هلن ۽ پنڌ ڪن).
ـ ڏکوين اهڃاڻ (حسيني ٤/٣)= ڏکويلن جا پار اهي آهن.
● ڏکيا = ڏکن وارا، اڳتي ڏکيا.
ـ ڏکيا جم ڏکوئيين (مارئي ١٨/٣)= جيڪي اڳ ۾ ئي ڏکيا آهن تن کي مٿان وڌيڪ ايذائين.
● ڏکي = ڏکن پري، سوريتي، ڏاهڻ.
ـ ڏکي! ڏاتارن ري (يمن ٢٧/٦)= اي ڏکي! ڏاتارن کان سواءِ.
ـ ڏکي منجهان ڏيهَ (آهري ٥/٩)= اي ڏکي ڏيهه مان (پاڻ وڃائي نڪي).
ـ ڏکيءَ ڏمر نانه (معذور ١/٢)= ڏکي کي ڏمر آهي ئي ڪونه.
ـ ڏکيءَ ڏينهاڻي (معذور ٤/٢)= ڏکيءَ کي روزانو.
ـ ڏکيون جان نه مڙن (حسيني ١٥/٦)= ڏکن واريون جيڪي ڏکن سورن ۾ آهن، جيسين تائين گڏ نه ٿين.
● ڏگرو (ج) ڏگرا= وڏو وَنوهڙُ، مطرقو.
ـ ڏگرين = ڏگرن کي، مطرقن کي.
ـ ڏي ڏوائون ڏگرين (يمن ١٤/٤)= ڏگرن کي ڀاهيون لائي.
● ڏلهڻ= مٿان ڏاڪا ڏيڻي، مٿي وڃي، پوري بند ڪرڻ، پري ڇڏڻ.
ـ ڏلهي ڪوهَ ڏس ڪنهين ويڙيچا ويا (مارئي ١٩/٩) = ڪوهه پوري بند ڪري منهنجا سانگي ڪنهن ٻيءَ ڏس ڏي ويا، ٻني طرف ويا!

- ڏلهي ڇڏيائين (سارنگ ۴/٢٠)= پري ڇڏيائين.
● ڏمرُ (سنهڙي ۴/١١)= سنهڙي جي مڙس جو نالو.
● ڏمَرُ = سخت ڪاوڙ، گهڻو غصو.
- ڪير ڏمَرَ سَهي ڏمرَ جا (سنهڙي ٧/٨)= ڏمرَ جا غصا، ڪاوڙون ڪير سهي!
- جِنِ جِنِ ڏمَرَ ڪَنِ (آسا ۵/١٧)= جن جن سخت غصا ڪن، وڏيون ڪاوڙون ڪن.
- ڏمَرُ ڏولاڱو (آسا ٧/١٩)= ڏمر ڪرڻ وڏي ڏک وارو آهي.
● ڏمَرڻ، ڏمرجڻ= سخت ڪاوڙ ڪرڻ.
- ڏمَرِئو = ڪاوڙيو، ڏمر ۾ آيو.
- ڏمَرِئو ڏهاڳُ (ليلان ٣/١)= جي ڏمر ۾ آيو ته ڏهاڳ (ڏيندو).
- ڏمَرِئو ته ڏي (بلاول ٢/٢)= جي گهڻو ڪاوڙ جي ته ٻه ڏئي، گهڻو ڪاوڙيو ته ٻه ڏيندو.
● ڏنا= وڏا ٻنا.
- ڏونگرَ ڏنا نُوڻِ (حسيني ۵/١٠)= جبل جا وڏا ٻنا ۽ وڏيون ٽمنديون (هيٺاهيون).
- ڏَنِ ڏيئي ڏيج (سارنگ ۴/٢٢)= وڏن ٻَنن کي (پاڻيءَ جو) ڏاج ڏيئي.
● ڏنبَ = ساڻ وڇوڙي جي ڏک ۽ غم جا چٽڪا.
- ڏنبَ ڏسَنِ (سامونڊي ٣/١۵)= ڏنب ڏيئي ساڻن (= ڏک جا ڏکيا ڏنب ڏين).
● ڏنيرا (گهاتو ١/۵)= ڪُرڙا (مڇي).
- ڏنيرَين جي (گهاتو ١/٦)= ڪُرڙي مڇيءَ جي (جيڪا نهايت لذيذ ۽ قيمتي)، ڪُرڙن جي.
● ڏنجُ (سامونڊي ٢/١٩)= ڏنجهُ، سور، درد فراق.

● ڏندُ (جمع ڏندَ)= ڏندو (فقيرن وارو).
- ڏندَ ڇڏيئون ڏور (راماڪلي ٦/٢۴)= ڏند پري اڇلايئون.
● ڏنگا=ڏنگها، طعنا، مهڻا، اوپالا، ميار وارا ڏوراپا.
- هڪ ڏنگا ڏاڏاڻا (راڻو ٦/٢)= هڪڙا ڏاڏاڻن جا طعنا مهڻا.
- مَرُ تيون ڏنگا ڏينِ (مارئي ٦/٢)= جيڏيون ڀل ته مون کي منهنجي پياري ماروءَ جا اوپالا ڏين، ميار وارا ڏوراپا ڏين.
- ڏنگا ڏاڏي پوٽيينِ (مارئي ۴/١)= ڏاڏي پوٽين مان ڪن طعنا مهڻا ڏنا (۽ ڪي پيون ڏين).
- ڏنگهو ڏاتارن کي (سورٺ ٣/١٣)= طعنو مهڻو، ڏاتارن کي، گلا وارو ٽڪو ڏاتارن کي.
● ڏِنو (اسم) =جيڪي ڪنهن ڏنو هجي، ڏنل مال.
- ڏِني ڏکويا (ڪلياڻ ٢/٦)= ڏِني ڪين ڏک ڏنو.
● ڏُنهءَ = وڏي وڪوڙيندڙ باهه (جا وڻ ٽڻ ۽ ٻنن جا گاهه ۽ ٻيو سڀ ڪجهه ساڙي ڇڏي).
- اِيءَ ڏُنهءَ ڏيئي ڏيرَ (آبري ٧/١١)= ڏير هيءَ (وڇوڙي واري) وڏي باهه لائي ويا.
- ڏُنهءَ لڳو (حسيني ٦/١٣)= وڏي ساڙيندڙ باهه وارو وَڪڙُ چڙهيو.
- مون کي ڏُنهءَ ڏيئي (راڻو ۵/٨)= مون کي (وڇوڙي جي) وڏي باهه وارو جَلُ ڏيئي
- آيِئي ڏُنهءَ ڏهاڳَ جو (ليلان ١/٨، ٢/٩)= اي ليلان! تو کي ڏهاڳ جو ڏُنهءَ لڳو.
- مونکي ڏُنهءَ ڏئو (حسيني ٢/۵)= (اي اونيا!) مون کي اوهين (وڇوڙي جي وڏي باهه لائي) ٿا وڃو.
● ڏِني = ننڍو مٿاهون ٻَنو.

ـ سُڪي ڏِني (سنهٽي ۱۵/٦)= مٿاهين سُڪل وَٽِ، مٿاهين سُڪل پَرِ، پاڻيءَ کان مٿي بيٺل سُڪل ڀِنَ.

● ڏنيرُ = ڏَنيَرُ، زبردست، زوراور.

ـ ڏنيَرَ تنِ ڏارِينِ (ڪارايل ۱۲/۳)= وڏا شاهي نانگ انهن کي چَڪن سان چيرينِ.

● ڏِنيُون = (واحد. ڏُني) ننڍڙا ٻنا (جن جي اندر ٿورڙو پاڻي بيهي. ڏُنا= وڏا ٻنا).

ـ ڏِنيُون هَڏِ مَ ڏورِ (ڪارايل ۱۵/۲)= ٿورڙي پاڻيءَ وارا ڏُٻا ۽ ننڍڙا ٻارا نه ڳول (انهن ۾ نه پِٺَ).

● ڏَنِ ڏِيني ڏيجَ (سارنگ ۲۲/۴)= ڏَنن کي (وڏي پاڻيءَ جي) ڏاج ڏيني.

● ڏُوائون = (ڏُنءُ + وائون) ٻاهه وارِيون لُونُون لهَسُون، ساڙيندڙ وائون.

ـ ڏي ڏُوائُون (يمن ۱۴/۴)= ڏوائون ڏي، ڏنءُ واريون ٻاهيون ڏي، تکيون ساڙيندڙ ٻاهيون لائي.

ڏوِيالاَ (ليلان ۱۳/۲)= ميارن وارا طعنا، اوڀالا.

ڏوِٽي (ڪلهوڙي ۹/۲)= ڏٽ ڏورڻ وارا، ڏٽ چوندڙ وارا.

ـ آدا ڙي ڏوِٽي (آبري ۹/وائي-۱۰)= اي ادا ڏوٽي!

ـ ڏوِٽيڙَا ڏوڙِي، وِڪَ وَرايو پَنڌَ جِي (ڪلهوڙي۱٦/۲)= (جڏهن ڪاهوڙين جي زباني ڏوٽي ڀورهيتن کي چيل ته) اي ڏٽ ڳولينڌڙئو! اوهان ڀيٽي وک وڌايو، (۽ گهڻو ڏٽ ڳوليو).

● ڏوٽِ = سخت ڪارڙ، ڪِيني واري ڪارڙ.

ـ جي ڏَمرِئا ڪَنهن ڏوٽِ (برور ۹/۲)= جيڪڏهن هو ڪنهن ڪيني واري ڪارڙ سببان ڪَڙيا، ڪارڙ!

● ڏوڌِي (سنهٽي ٦/۷)= ڏُهائي ڪندڙ (ڪير ڏهندڙ). ڀاڳيا، مال وارا (ڪير وارا).

● ڏوڏا = ٻَبڙ جي ٻاٻوڙي اندر ڳول ٻجَ (جيڪي کائجن).

ـ ڏوڏا ٻِهه ڏاجونِ (ڪامود ۱۴/۲)= ڏوڏا ۽ ٻِهه انهن جو ڏاج آهي. (روزانو ۽ وٺندڙ کاڄ آهي).

● ڏورِ = ڏگهو وٽيل سڳو جنهن جي چوٽيءَ ۾ ڪُنڍي، ڪنڍيءَ لڳل ڏور (مضبوط ڏور واري ڪُنڍي مڇيءَ جي ڪلين ۾ لڳل جنهن سان مڇي مري نه، پر ايذاءَ ۾ به جيئري رهي).

ـ ڏورِ ڏيني وِئا ڏُکَ جي (گهاتو ۸/۲)= منهنجا محبوب مون کي ايذاء واري ڏور وجهي ويا.

● ڏُورِ = ڏُوراهون، پري.

ـ ڏُورِ ٿِئي (يمن ۲۸/۲، سورٺ ۱۲/۱)= پري ٿئي، پري ڀڄي (نه قبولي).

ـ ڏُورِ پٺا (حسيني ۱/۵)= پري پٺا.

ـ جَنِ ڏُورِ چِتايو ڏيهُ (برور ٦/۲)= جن ڏوراهون ڏيهه نظر ۾ ڪيو (ته ڪينِ اتي وڃڻو آهي).

ـ ڏُورِ وَڃڻو ڏينهَ لائي (رائو وائي ۱/۵)= منهنجو رائو گهڻو پري هليو ويو ۽ اتي گهڻا ڏينهن رهي پيو.

● ڏُوران= پري کان پَري.

ـ ڏُوران ڏُورِ سُڄَنِ (ڪاهوڙي ۱۳/۲)= گهڻو پري واري ماڳ کان به اڃان پَرتي سندن ڏُس ٿو پوي.

● ڏُوراٿو = ڏُور جو، پري وارو، پَراهون.

ـ ڏَٿَ ڏُوراٿي ڏيهَ جو (ڪاهوڙي ۱۱/۱)= گهڻو پَري واري ملڪ جو ڏٿ.

ـ ڏوراٿو ڏيسُ (رامڪلي ۲۷/۵)= ڏوراهُون ڏيهُ.

ـ ڏُوراَٿا هَلِيَا (آبري ۱۲/۴)= (مون کان) پري ٿي هليا، پرانهان ٿي هليا.

● ڏورَڻُ= ڳولڻ.

ـ ڏورجِ ڏِيو هَٿِ ڪَري (آسا ۴/١٧)= ڏِيو (روشني) هٿ ۾ ڪري ڳولج.

ـ ڏورَڻ ڏُونگرين (برووِ ۴/١)= ڏونگرن کي ڏورڻ (سسئي وانگر)، جبل جهاڳڻ، بر بيابان ڳولڻ.

ـ ڏورِ تہ ڏوريُون (ڏهر ۴/١٧، حسيني ١٠/١١)= ڳول تہ ڳوليون.

ـ ڏورَڻَ واريون ڏورِ (حسيني ٧/٢)= ڳولڻ واريون گهڻو پري.

ـ ڏونگر ڏورڻ ڏاکڙو (ڪاهوڙي ٢/١٥)= جبل کي ڳولڻ، جبل ۾ ڳولڻ ڏکيو آهي.

ـ ڏورَڻَ مَنجهَان ڏُسُ (آبري ١/١٣)= ڳولڻ ۾ پڇا ڪرڻ مان پتو پوندو.

ـ ڏُکِيءَ ڏورَڻُ پاڻ تي ويچاريءَ وڌو (معذور ٢/٢)= هن ڏک واري (سسئي، پنهونءَ کي) ڳولڻ پاڻ تي لازم ڪيو.

ـ ڏورَڻ گهڻو ڏاکَڙو (رامڪلي ٥/٢٦)= (وحايل شيءِ کي) ووڙڻ ۾ ڳولڻ ڏکيو ڪم آهي، ڳولا ڪرڻ وڏو ڪشالو آهي.

ـ ڏورڻ ڏُونگرين (ڪاهوڙي ١/١٨)= جبلن کي (ڏٽ لاءِ) ڳولڻ، جبلن ۾ ڏٽ ڳولڻ.

ـ ڏورِئو ڏُٽَ کي (ڪاهوڙي ١/٩)= ڏُٽ کي ڳوليو.

ـ ڏوري ڏُٽُ لَهِي (ڪاهوڙي ١/٨)= ڳولي ڏٽ هٿ ڪري (پنهنجو ثمر ڪيائون).

ـ ڏُونگرُ نہ ڏوري (آبري ۴/٥)= جبل نہ ڳولي.

ـ ڏوري لَهُ (سري راڳ ٢/٣، ليلان ٣/٨)= ڳولي لهہ.

ـ ڏوري ڏِسي ڏُونگرين (ڪاهوڙي ٣/۴)= جن ڏونگرَ ڏوري ڏسي ڇڏيا آهن (جن کي جبلن جي ذري پرزي جي خبر آهي).

ـ ڏوري ڏُورِ (معذور ٧/١٦)= پري پري تائين ڳولي.

ـ ڏوري ڏوري (ڪاهوڙي ٣/٦)= ڳولي ڳولي.

ـ ڏوريان ڏوريي نہ لَهان (ڪلياڻ ٢/٨)= ڳولڻ سان بہ ڳولي نٿو سگهان.

ـ ڏورِيان ڏورِيَانِ (حسيني ٧/٣)= ڳولِيَان، ڳوليان.

ـ ڏُوريج = ڳوليج، تون ڳولج.

ـ ڏُور مَ تون ڏوريج (آبري ٩/٦)= پَري وڃي نہ ڳولج.

ـ ڏِسِ اندر ڏورِينِ (ڪلياڻ ١/١٢)= الله جي پنڌ واري ڏوراهين ڏس، حق واري منزل مقصود، پنهنجي اندر (وجود) ۾ تلاش ڪن.

ـ ڏورِيندي ۾ ڏُونگرين (ڪاهوڙي ٢/١٢)= جبلن پهاڙن ۾ ڳوليندي.

ـ ڏورِينديُون (حسيني ٧/١)= پري پري تائين ڪشالا ڪري ڳولڻ واريون پُڇڻُون ڪنديون.

ـ ڏُونگرُ ڏوريو مُون (آبري ٥/١)= مون جبل ڳوليو.

ـ جو تون ڏوريين ڏُورِ (آبري ٣/١١)= جيڪو تون پَري پيو ڳولين.

● ڏرگاهو = ڏڪار.

ـ ڏرگاهي هُنَانِ جي (مارئي ٦/١٦)= ڏرگاهي ۾ جن جا هئا، جن جا ڏڪار ۾ هئا.

ـ لٿو ڏرگاٿو (مارئي ٩/١٢)= ڏڪار لٿو.

● ڏولاٿو= وڏي تڪليف، وڏو ڪشالو.

ـ ڏولاٿي پِئا (مارئي ٦/٢)= ڏک ۾ پئا، وڏي تڪليف هيٺ آيا.

● ڏُون = بہ.

ـ ڏُينهَ مِڙِيئي ڏُون (راڻو ١٠/١٣)= ڏينهن بس آهن

- ڏورِجُ ڏِيو هَٿِ ڪَرِي (آسا ۴/١٧)= ڏِيو (روشني) هٿ ۾ ڪري ڳولج.
- ڏورَڻُ ڏُونگرين (بروو ۴/١)= ڏونگرن کي ڏورڻ (سسئي وانگر)، جبل جھاڳڻ، بر بيابان ڳولڻ.
- ڏورِ تہ ڏوريُون (ڏھر ۴/١٧، حسيني ١٠/١١)= ڳول تہ ڳوليون.
- ڏورَڻَ واريون ڏورِ (حسيني ٧/٢)= ڳولڻ واريون گھڻو پري.
- ڏونگر ڏورڻ ڏاکڙو (ڪاھوڙي ٢/١٥)= جبل کي ڳولڻ، جبل ۾ ڳولڻ ڏکيو آھي.
- ڏورَڻَ مَنجھَان ڏُسُ (آبري ١/١٣)= ڳولڻ ۾ پڇا ڪرڻ مان پتو پوندو.
- ڏُکيءَ ڏورَڻُ پاڻ تي ويچاريءَ وڌو (معذور ٢/٢)= هن ڏک واري (سسئي، پنھونءَ کي) ڳولڻ پاڻ تي لازم ڪيو.
- ڏورَڻُ گھڻو ڏاکَڙو (رامڪلي ٥/٢٦)= (وڃايل شيءِ کي) ووڙڻ ۾ ڳولڻ ڏکيو ڪم آھي، ڳولا ڪرڻ وڏو ڪشالو آھي.
- ڏورڻ ڏُونگرين (ڪاھوڙي ١/١٨)= جبلن کي (ڏٿ لاءِ) ڳولڻ، جبلن ۾ ڏٿ ڳولڻ.
- ڏورِيُو ڏُٿَ کي (ڪاھوڙي ١/٩)= ڏٿ کي ڳوليو.
- ڏوري ڏُٿُ لَھِي (ڪاھوڙي ١/٨)= ڳولي ڏٿ هٿ ڪري (پنھنجو ثمر ڪيائون).
- ڏُونگرُ نہ ڏوري (آبري ۴/٥)= جبل نہ ڳولي.
- ڏوري لَھُ (سري راڳ ٢/٣، ليلان ٣/٨)= ڳولي لھہ.
- ڏوري ڏِسي ڏُونگرين (ڪاھوڙي ٣/۴)= جن ڏونگرَ ڏوري ڏسي ڇڏيا آھن (جن کي جبلن جي ذري پرزي جي خبر آھي).
- ڏوري ڏُورِ (معذور ٧/١٦)= پري پري تائين ڳولي.
- ڏوري ڏوري (ڪاھوڙي ٣/٦)= ڳولي ڳولي.
- ڏوريان ڏوريي نہ لَھان (ڪلياڻ ٢/٨)= ڳولڻ سان بہ ڳولي نٿو سگھان.
- ڏوريان ڏورِيَان (حسيني ٧/٣)= ڳوليَان، ڳوليان.
- ڏُوريج = ڳوليج، تون ڳولج.
- ڏُور مَ تون ڏوريج (آبري ٩/٦)= پَري وڃي نہ ڳولج.
- ڏِسِ اندر ڏورين (ڪلياڻ ١/١٢)= الله جي پنڌ واري ڏوراھين ڏس، حق واري منزل مقصود، پنھنجي اندر (وجود) ۾ تلاش ڪن.
- ڏورِيندي ۾ ڏُونگرين (ڪاھوڙي ٢/١٢)= جبلن پھاڙن ۾ ڳوليندي.
- ڏورِينديُون (حسيني ٧/١)= پري پري تائين ڪشالا ڪري ڳولڻ واريون پُڇائُون ڪنديون.
- ڏُونگرُ ڏوريو مُون (آبري ٥/١)= مون جبل ڳوليو.
- جو تون ڏورِيين ڏُورِ (آبري ٣/١١)= جيڪو تون پَري پيو ڳولين.

● ڏوگاھو = ڏڪار.
- ڏوگاھي هُتَانِ جي (مارئي ٦/١٦)= ڏوگاھي ۾ جن جا هتا، جن جا ڏڪار ۾ هتا.
- لٿو ڏوگاٺو (مارئي ٩/١٢)= ڏڪار لٿو.

● ڏولاٺو= وڏي تڪليف، وڏو ڪشالو.
- ڏولاٺي پِئا (مارئي ٦/٢)= ڏک ۾ پئا، وڏي تڪليف هيٺ آيا.

● ڏُون = بہ.
- ڏينهَ مٿيني ڏُوَن (راڻو ١٠/١٣)= ڏينھن بس آھن

ـ ڏورِجُ ڏِيو هَٿِ ڪَرِي (آسا ۱۷/۴)= ڏِيو (روشني) هٿ ۾ ڪري ڳولج.

ـ ڏورَڻُ ڏُونگرين (بروو ۱/۴)= ڏونگرن کي ڏورڻ (سسئي وانگر)، جبل جهاڳڻ، بر بيابان ڳولڻ.

ـ ڏورِ تہ ڏوريُون (ڏهر ۱۷/۴، حسيني ۱۱/۱۰)= ڳول تہ ڳوليون.

ـ ڏورَڻَ واريون ڏورِ (حسيني ۲/۷)= ڳولڻ واريون گهڻو پري.

ـ ڏونگر ڏورڻ ڏاکڙو (ڪاهوڙي ۱۵/۲)= جبل کي ڳولڻ، جبل ۾ ڳولڻ ڏکيو آهي.

ـ ڏورَڻَ مَنجهَان ڏُسُ (آبري ۱۳/۱)= ڳولڻ ۾ پڇا ڪرڻ مان پتو پوندو.

ـ ڏُکيءَ ڏورَڻُ پاڻ تي ويچاريءَ وڌو (معذور ۲/۲)= هن ڏک واري (سسئي، پنهونءَ کي) ڳولڻ پاڻ تي لازم ڪيو.

ـ ڏورَڻ گهڻو ڏاکَڙو (رامڪلي ۲٦/۵)= (وڃايل شيءِ کي) وڙڻ ۾ ڳولڻ ڏکيو ڪم آهي، ڳولا ڪرڻ وڏو ڪشالو آهي.

ـ ڏورڻ ڏُونگرين (ڪاهوڙي ۱۸/۱)= جبلن کي (ذات لاءِ) ڳولڻ، جبلن ۾ ذات ڳولڻ.

ـ ڏورِئو ڏُٿَ کي (ڪاهوڙي ۹/۱)= ڏُٿ کي ڳوليو.

ـ ڏوري ڏُٿُ لَهِي (ڪاهوڙي ۸/۱)= ڳولي ذٿ هٿ ڪري (پنهنجو ٿمر ڪيائون).

ـ ڏُونگرُ نہ ڏوري (آبري ۵/۴)= جبل نہ ڳولي.

ـ ڏوري لَهُ (سري راڳ ۲/۲، ليلان ۸/۲)= ڳولي لهہ.

ـ ڏوري ڏِسي ڏُونگرين (ڪاهوڙي ۴/۳)= جن ڏونگرَ ڏوري ڏسي ڇڏيا آهن (جن کي جبلن جي ذري پرزي جي خبر آهي).

ـ ڏوري ڏُورِ (معذور ۱٦/۷)= پري پري تائين ڳولي.

ـ ڏوري ڏوري (ڪاهوڙي ٦/۳)= ڳولي ڳولي.

ـ ڏوريان ڏوريي نہ لَهان (ڪلياڻ ۸/۲)= ڳولڻ سان بہ ڳولي نٿو سگهان.

ـ ڏوريان ڏُورِيَانِ (حسيني ۳/۷)= ڳوليَان، ڳوليان.

ـ ڏُوريج = ڳوليج، تون ڳولج.

ـ ڏُور مَ تون ڏوريج (آبري ٦/۹)= پَري وڃي نہ ڳولج.

ـ ڏِسِ اندر ڏورِينِ (ڪلياڻ ۱۲/۱)= الله جي پنڌ واري ڏوراهين ڏس، حق واري منزل مقصود، پنهنجي اندر (وجود) ۾ تلاش ڪن.

ـ ڏورِينديِ ۾ ڏُونگرين (ڪاهوڙي ۱۲/۲)= جبلن پهاڙن ۾ ڳوليندي.

ـ ڏورِينديُون (حسيني ۱/۷)= پري پري تائين ڪشالا ڪري ڳولڻ واريون پُڇڻُون ڪنديون.

ـ ڏُونگرُ ڏوريو مُون (آبري ۱/۵)= مون جبل ڳوليو.

ـ جـو تون ڏوريين ڏُورِ (آبري ۱۱/۳)= جيڪو تون پَري پيو ڳولين.

● ڏرگاهو = ڏڪار.

ـ ڏرگاهي هُئَانِ جي (مارئي ۱٦/٦)= ڏرگاهي ۾ جن جا هئا، جن جا ڏڪار ۾ هئا.

ـ لٿو ڏرگاٿو (مارئي ۱۲/۹)= ڏڪار لٿو.

● ڏولاٿو= وڏي تڪليف، وڏو ڪشالو.

ـ ڏولاٿي پِئا (مارئي ۲/٦)= ڏک ۾ پئا، وڏي تڪليف هيٺ آيا.

● ڏُون = بہ.

ـ ڏينهَ مِڙيئي ڏُون (راڻو ۱۳/۱۰)= ڏينهن بس آهن

- پاروچي سين ڏيٺِ (حسيني ۴/۲)=پاريچي (پنهونءَ) سان ملاقات.
- ڪا مُونهين ۾ ڏيٺِ (سامونڊي ۳/۳)= ڪا مون ۾ ئي شايد گھٽتائي.
- ڪا مون ٿِيندي ڏيٺِ (حسيني ۹/۱۱)= ڪا منهنجي ملاقات ٿيندي!
- رامُ ڪِنائون ڏيٺِ (رامڪلي ۵/۹)= رام ڪي ديدار جو مرڪز بنايائون.
- ٿِي ڏُکَن سان ڏيٺي (ڪوهياري ۵/۲)= هُو ڏکن سان منهن مقابل ٿي.

● ڏيٺِي = ڏيٺِ واري.
- ڏيٺِي ٿئي ڏاتارَ سين (سورٺ ۱/۱۲)=ڏاتار سان شال ملاقات ٿئي!
- ڏيٺِي سين ڏِاتار (پرڀاتي وائي ۲/۱)=ڏاتار سان ملاقات.

ڏيڄ= ڏاج.
- ڏُڪوين جو ڏيڄُ (رپ ۱/۳)=ڏڪويلن جو ڏاج.

● ڏيڄ = اي پانڌي تون ڏجانءِ. ڏئيج.
- جُهجها ڏيڄ جُهارَ (مارئي ۹/۲)=(منهنجي پاران) گھڻا سلام ۽ واڌايون ڏجانءِ.

ڏيڍو= ڏيڍ سئو تندن جي تاڃي ۽ اُڃت وارو سٽ.
- هتِ ڏيڍو مَٽين ڏڏ (ڪاپاتي ۱/۱۵)=اي موڳي! تون هت وڏي قيمت وارو ڏيڍو سٽ ٿي سوڍي ۾ بدلائين.

ڏيرَنئُون = ڏيرن ڪان وڌيڪ.

ڏيرَنِ مُلِ (ڪوهياري ۴/وائي)= ڏيرن وٽ.
- ڏيرن وَرُ وَڏو ڪِيو (ديسي ۲/۱۰)= ڏيرن وڏي ڏنگائي ڪئي.
- ڏيرَنئون سُورَنِ ڪي (حسيني ۵/۲۰)= ڏيرن ڪان وڌيڪ سورن ڪي.

● ڏيسارِ = ڏيساور ۾. پرڏيه ۾.
- جي ڏِٺئي ۾ ڏيسار (بروو ۲/۳)=جيڪي تو ڏيساور (پرڏيهه) ۾ ڏٺا.

● ڏيڪان = (براڪي) ڏسان.
- ڏينهاڻي ڏيڪان (راڻو ۵/۱۳)=روزانو ٿي ڏسان.

● ڏيلُ = تَنُ.
- ڏُکَنِ ڏِيلُ ڏهيون ڪِئو (مارئي ۹/۱۵)=ڏکن منهنجي جان ليڙون ليڙون ڪري ڇڏي.
- ڏيلُ تنهِ جو ڏُکَ سِين (معذور ۲/۲)= ان جي جند جان ۾ اڳ ئي درد سمايل.
- ڏکنِ ڏيلُ هَڻي (ڪاهوڙي ۲/۱۲)= پنهنجو جسم ۽ بت ڏکن ڏاڍن ۾ رهڻي.
- ڏِيلُ جَنهين جو ڏُنجهُ (ڪارايل ۲/۲۲)= جنهن جو ڏيل ئي ڏنجهه آهي، جنهن جي صورت ئي آزار آهي (استعاري وارو مفهوم).
- ڏُک پريان جو ڏيل ۾ (ڪلياڻ ۵/۱۷)= پرين جي درد ۽ فراق کي پنهنجي اندر ۾ واڄو ڪري وڃاءِ.
- ڏِيلَ ۾ (يمن ۲/۷، رامڪلي ۴/۱)= بُتَ ۾ جان ۾ اندر دل ۾.
- ڏِيل ڏُکرئيو (يمن ۲/۱۰)= منهنجي ڏيل کي ڏکريو منهنجي جسم ۽ جان کي جهوريو ۽ آزاريو.

● ڏِينداَ مون ڏنا (ڪلياڻ ۴/۱۳)= مٿا ڏيندا، سر ڏيندا مُون ڏٺا.
- ڏِيندَمِ مُنهَ ۾ (مارئي ۶/۲۰)= (ميار طور) آڏو ڏيندم، سامهان ڪندم.

● ڏِينهن = (اصطلاح) نصيب، بخت.

- مُون ڏِينهَن سَنڌُون (ڪوهياري ٣/٨)=منهنجو بخت سنئون.
- ڏينهه حَشر (ڪلهوڙي ٢٠/١)= جزا ۽ سزا جو ڏينهن.
● ڏينهَنِ = سخت گرم ڏينهنِ.
- جي ڏَرَ ڏِينهَنِ ڪانئِيا (سارنگ ٤/٢)=جيڪي ڪڏون ڪرپا (آرهڙجي) سخت گرم ڏينهن سارڻ ڇڏيا هئا.
- ڏاگها ڏِينه ڏنا، (ديسي ٧/١)= اُٺ ڏينه جو ٿي ڏنا.
● ڏِينهَان = ڏينهن جو.
- ڏِينهان درَماندي (ڪليات ٤/وائي-٢)= ڏينهن جو ساٿي ۾ ماندي.
- ڏينهان جَهڻ جهانپي (مارئي ٧/٤)= ڏينهن جو جَهڻ پي.
- ڏِينهان ڏاريءَ وِيسُ (معذور ٤/١٧)= ڏينهن جو ڏسڻ ۾ ڏاري.
- ڏينهان ڏورَڻ ڏُونگَرين (ابرو ٤/١)= ڏينهن جو پهاڙن (رڻن) ۾ گهارڻ.
- ڏِينهان ڏورِنِ ڏونگَرين (ڪاهوڙي ١٨/١)= ڏينهن جو جبلن ۾ ڏٿ ڳولن.
- ڏِينهان ڪونه ڏي (مارئي ١٣/٨)= (سُرير آڏيءَ رات جو انهيءَ ڪري ٿيون اٿن جو ڪوهن ترڻ ۾ پاڻي ترور ۽ بالڪل تري ۾ آهي؛ جي ڏينهن جو ٿيون وڃن ته سوڙهه سببان) ڪين پاڻي پرڻ جو ڪو وارو ڪونه ٿو ڏئي.
● ڏينهَالِي = روزانو.
- ڏُونگرَ ڏِينهالِي (ڪوهياري ١٢/٢)= اي ڏونگر! آءُ روزانو (پنهنجو پاڻ سندن مٿان گهوريان).
- ڏِسَن ڏِينهالِي (آسا ٢٤/٢)=روزانو ديدار ڪن.
● ڏِينُ = هر ويل، هر ڏينهن، سڄي عمر تائين پيو نقد نالو ۽ مال متاع ڏيڻ.
- ڏِيڻُ گهڻو ڏهلو(سورٺ ٩/٢)=ڏيڻ ڏاڍو ڏکيو آهي.
● ڏيهُ (جمع) ڏيهَ = ڪينئي ڏيه (ڪاهوڙي ٦/٣)= ڪيئي پيٽيون.
- هِيءُ تَنِي جو ڏيهُ (ڪليات ٥/١٦)= هيءُ اُنهن جو ديس آهي.
- ڏورِ چِتايو ڏيهُ (ابرو ٦/٢)= ڏوراهون ڏيه وڃي ڏٺو، ڏوراهين ڏيهه سان من لاتو.
- ڏيه ڏيهان ٿي ڏور (آبري ٣/٧)= (اصطلاح) هن ڏيه کان گهڻو ڏور.
- ڏيهَ ڪي ڏيڪارِينِ (يمن ٣/وائي)= ڪلمَ ڪُلا ڀين ڪي ڏيکارين ته اجهو هيئن ٿا ڪريون.
● ڏيهَا = ڏيهه مان، ملڪ مان.
- ڏُڪوِيُون ڏيها (حسيني ١٤/٦)=ڏڪويلونِ ڏيهه مان.
- ٿاٿارو ڏيهَا (آبري ٧/وائي-٢)= ٿاٿارو ڏيهه ۾ (پلي ڪري آيو).
● ڏيهاءَ = ڏيهه کان، وطن کان.
- آيو ڪيرُ ڏيهاءَ (مارئي ١٩/١١)= ڪير وطن کان آيو.
● ڏيهاڙو = ڏينهن جو روزانو.
- پُونِ ڏيهاڙِي پُور (سامونڊري ٢/٤)= روزانو پور پون، خيال اچن.
● ڏيهاڙئون چَنگِ چڙهين (ڪليات ٨/٥)= (ڏيهاڙئون، ڏيهاڙئون، ڏيهاڙي، ڏيهالي) هر روز، روزانو جي تون سوريءَ جي چوٽيءَ تي چڙهين.
- مَکُ ڏيهالِي مَکرِي (سري راڳ ٣/٣)= روزانو پنهنجي پيڙيءَ کي مک ڏي.

ـ رَتُ ڏيهـائي رُوِنِ (ڪليـاڻ ٤/٧)= روزانو رت جا ڳوڙها ڳاڙين.

ـ ڏيهَاڙِتَو ڏِين (يمن ١/١٣)=ڏهاڙي ڏين، روزانو ڏين.

ڏيهِي = ڏيهه جا ماڻهو، مقامي ماڻهو.

ـ ڳَڏِيِنِي ڏيهِي (معذور ٢/٦)= پنهنجي ڏيهه وارا تو کي ملندا.

ـ ڏُورِ ٿِئا ڏيهِي، پرين پاڻُ وَٽِ ۾ (مارئي ٨/٢٥)= (لاچار آهيان ڇا ڪريان جو) منهنجي وطن وارا پاڻ جي وٽ سان رهندڙ، مون کان پري ٿيا!

● ڏيهيَا = ڏيهه وارا، وطن وارا.

ـ ڏيهيَـا مون سين ڏيٺ (مارئي ٥/١٨)=اي منهنجي وطن وارا مون سان ملي، ڪا منهنجي مدد ڪجو.

ـ ڏيهِينِ ري (مـارئي ١/٢١)= منهنجي ڏيهه وارن کان سواءِ.

ڏيهُون خَبَرَ (راڻو ١/٣)= اسان کي خبر ڏي.

● ڏِيٺا= نڪر جا ننڍڙا ڏيٺا. ڏيٺا موهڻ= (سُڪا طور پيٺيل ڏيٺا جيڪي اني کي گيهه سان ڳوهي ناهجن ۽ پوءِ آهستي آهستي انهن جا پلسا سموهجن ۽ مٿي سڌا سولا ڪجن). موهي سموهي سڌا سڌا ڪرڻ.

ـ ڏِيٺا نه موهي (سامونڊي ٣/٨)= جيڪا ڏيٺا ناهي پيٺا طور نه ڏئي.

● ڏيڻ= ڪاشيءِ ڏيڻ.

ـ ڏيئي آگ (معذور ٢/٣)= باه ڏيئي، باه پڙڪائي، باه لائي (پاڻ کي).

ـ ڏيئي تَن تَسو (معذور ٦/وائي-١)= جسم کي بُک اچ ڏيئي.

ـ ڏيئي تَنگَنِ تاڻَ (ڏهر ٣/١١)= تنگن کي تاڻ ڏيئي، تنگ ڪشي (حملي خاطر، گهوڙن تي چڙهڻ لاءِ تيار ٿي).

ـ ڏيئي ڏِڍُ (ڏهر ٢/٦)= ڏڍ ڏيئي، لڏيندڙن ۽ ويندڙن سان همدردي ڪري.

ـ ڏيئي ڏِرمائي ڪِينَڪِين (پرڀاتي ١/٥)= جيڪو ڪا شيءِ ڏيئي پوءِ پڇتائي نه.

ـ ڏيئي ٻانَه ٻُراءِ (سارنگ وائي ٢/١)= ٻچيءَ وٽان ٻانهن ڏيئي، ٻرهائي ڏيئي.

ـ ڏيئي تَن تَپَاسُ (ڪلياڻ ٤/٨)= ١. تن کي تپسيو ڏيئي، جسم کي جهوري ڳاري. ٢. پنهنجو پاڻ کي آزمائي، مهميز ڏيئي.

ـ ڏيئي ڏِيڪارِي (راڻو ١/١)= پنهنجو پاڻ ڏيکاري، جهاتي پائي.

ـ ڏيئي دَم (معذور ٤/٣)= ڏيئي ساه، جند جان ڏيئي.

ـ ڏيئي رُبِي ري (حسيني ٧/وائي-٢)= رُبِي وارو ريهه ڏيئي (ڳنڍيندا).

ـ ڏيئي مرج ڏونگرين جتن ڪارڻ جيءَ (معذور ٢/٢١)= جتن (بلوچن= پنهورن) خاطر پنهنجي جان ڏيئي جبلن ۾ مرج.

ـ ڏِيئي لِڪَ لاڙِي، ڪَڪَرُ ڪِنائيمِ ڪاڪِ جو (راڻو ٩/٨)= (هن سٽ ۾ شاعريءَ جي ڪمال سان، اجرڪ جي چٽ "ڪڪر" کي ڪاڪ جو "ڪڪر" (ابر، بادل) چيو ويو آهي. لاڙ ۾ ڪَڪر جي نقش واري اجرڪ عام مقبول آهي. ڪڪر جي اها ٻڙائين لاڙي لِڪ (نقش) واري آهي؛ لاڙي لِک سان ڪڪر ٻڙائين نهندي. مومل

ٿي چوي ته:) راڻي لاڙي لِک ڏيئي مون کي ڪاڪ جو ڪکر ڪَري ڇڏيو (ڪاڪ تي جي ڪکر ٿئي ته چڻ رنگ لڳي ويا! اجرڪ جي ڪکر ڊڙائين ٻه لاڙي لک سان رنگ لاٿي ٿي، نهايت سختي ٿئي ٿي).

- ڏيئي هَٿَ (رپ ٣/٣)= پنهنجا هٿ مٿان ڏيئي.

● ڏِيين تون ڏهاڳُ (ليلان ٨/٤)= تون ٿي ڏهاڳ ڏين، تڙائين، پري ڪرين.

ڊ

● ڊامَڻَ، ڊرامڻ = هڪ گاهه جو نالو.

- ڊامَڻَ ڊِبَ ڪَيا (سارنگ ٩/٤)= ڊامڻ گاهه وڏا ٻُوڙا ٻڌا.

● ڊاهڻ= ڪيرائڻ.

- اُترَ ڊاهي اُن جا (سارنگ ٦/٢)= اتر جو واءُ مينهن انهن جا جهوپا ڊاهي.

● ڊائِي= ڊائِي، (رکيل انجام موجب پاڻ ۾ گڏجڻ واري جاءِ، انجام موجب ڪٿي پاڻ ۾ ملڻ واري جاءِ).

● ڊَهڻ= هيٺ ڪرڻ.

- ڊٺو= هيٺ ڪريو. ڊَٺا= اهي جيڪي ڪريا.

- ڊَٺِ (يمن ٢/١)= جيڪي بيماري ۾ هيٺا تي ڊهي پيا، ڪري پيل، پٺجي رهيل.

- ڊٺو اڄ اڏيو (سامونڊي ٥/٤)= ته هوند ڊٺو گهر اڏجي ويو، ته جيڪر (منهنجي دل جي غم ۾ ڏک ۾) ڊٺل گهر هوند اڏجي وڃي.

● ڊراکَ= ميوي جو نالو.

- سَـڄَڻَ ڊراکَ ڇَڳِنِ جـٺـن (بروو ٢/٣)= منهنجو محبوب ڊراک جي ڇکل ڇڳڻ وانگر، ڊراک جي ڇکل ڇڳڻ وانگر سخٺو ۽ مٺو.

● ڊراءُ= خوف، ڊرپ.

- تِهان وَڏيرو ڊراءُ (پرڀاتي ٧/٢)=تنهن کان وڌيڪ ڊرپ.

● ڊَربُ، ڊربُ، ڊيُ= دوا، ڊکي، حيلو، علاج.

- تون هِين ڊَرنَنِ ڊَرِبُ (يمن ٣/١)= تون ئي بيماري ۾ ڪريل هيٺن لاءِ علاج ۽ آسرو آهين.

● ڊَريبونُ (هيٺين لاڙ ۽ ڪڇ جي ٻولي وارو اُچار)= ڊريبون، ڊرين (جڙين ٻوٽين) واريون ڊُکيون سُٽيون.

- ڏارِين دُنيا ڪارَڻِ ڊَرِبُون (يمن ١٦/٢)=دنيا ڪمائڻ، لالچ ۽ لوڀ خاطر تون ڊُکيون سُٽيون ڪنيو وتين.

● ڊَرِيڙا= سنهڙيون ڪُٺيل گهوٽيل ڀُڙيون، ڊُکيون ڦکيون دوائون.

- ڊَکِ پنهنجا ڊريَڙا (يمن ٨/٢)= پنهنجون ڀُڙيون، ڦکيون، ڊکيون ويڙهي رک.

- ڊَرِيَنِ ڀَرِي هَٿَڙا (يمن ٤/وائي)= ڊُکين سُٽين سان ڀريل هٿ.

● ڊرپ، ڊپ= خوف، خطرو، اُڪر، ڀؤ.

- ڊَرپُ ڪِجَا (گهاتو ١/وائي-١)= ڊرپ ڪِجو، ضرور اُڪر ڪجو، خوف رکجو.

- ڊَرپُ نه ڊراءُ (راڻو وائي ١/٤)= نه خوف نه ڀؤ.

● ڊروهي= قَسم سان ڏنل جهل يا منع.

- ڊروهي اَٿيان (حسيني ٧/٩)= وڏي قسم واري جهل اَٿوَ.

● ڊرگهي، ڊِگهي= وڏي ڊريگهه واري.

ـ ڏِکـــهي اَڏِ مَ مَتَهين (ذَهر ١٠/١)= پنهنجـــو نِنڍڙو مَتَهنُ ڏکيو ڪري نه اڏ، گهر وڏو ڪري نه ٺاهه.

● ٻوڙَ (جمع) ٻوڙون= وڏي تکي هلڻ واري سَٽَ، تکي هل چل، ڦيري.

ـــ ٻوڙُون مَنجهہ ٻَهي (ڪارايل ١٤/١)= ٻهي ۾ (پکيءَ جون) ٻوڙون، گَپ چلڙ واري تـوري پاڻيءَ ۾ (پکيءَ جون) ڦيريون.

ٻره= دُغا، ڪارو جادو مارڻ وارو.

ـ ٻروءُ مـتـان ڪا مـون سين ڪري (حسيني ٩/٧)= مـتـان ڪا مـون سـان دغـا ڪـري، مـتـان ڪا مـونکي برغلائي بيڪار ڪري.

● ٻوهڻ= قسم ڏيئي جهلڻ.

ـ تون ٻوهيين (ليلان ٨/٤)= تون مونکي جهلين.

● ٻهَو= پاڻيءَ جو ننڍڙو ڍُبو، پاڻيءَ جي ننڍڙي ترائي.

ـــ ٻوڙون مَنجهہ ٻَهي (ڪارايل ١٤/١)= ننڍڙي گَپ چلڙ واري پاڻيءَ ۾ ڦيريون.

● ٻَهيُـون= (واحـد، ٻَهي)، 'ٻهو' ذرا وڏو، ۽ "ٻهي" ننڍي پاڻي جي ڍُبي.

ـ سُڪي ٻورُ ٻهيُون ٿِيو (ذَهر ١٤/٢)= درياهہ جو ٻورو سُڪي ڍُبيون ڍُبيون ٿي ويو.

ڊ

ڊاٽي= ڊَٽ جو رهندڙ، راڻو.

ـــ تـون ڊاٽي ڊَٽِ ڌَڻي (راڻو ٨/١)= (اي راڻا!) تـون ڊاٽي آهين ۽ ڊٽ ملڪ جو ڌڻي آهين.

ـ ڊاٽِي گهٽا اَچَنِ (راڻو ٨/٤)= ڊٽ جا رهندڙ ٻيا گهٽا ئي اچن.

ڊاٽيليُون= ڊٽ واريون مانڊتيون مايون.

ـــ ڍِرڪَنِ ٿِـيـون ڊاٽيلـيُـون (مـارئي ١٦/٣)= ڊٽ واريون نظر نمائي ٿيون هلن.

ـ ڊاٽِيڙَنِ جـو (مارئي ٦/١)= ڊٽ ۾ رهندڙن جو (ڊٽ ڙ جو هڪ ڀاڱو)، ڙ وارن جو.

ڏاڱِي ٻورُ (ذهر ٩/٢)= ١. ڊاڱيءَ وارو ٻورو. ٢.ڊاڱي ۽ ٻورُ (ٻہ ٻورا).

ڊارڻ= آهستي هيٺ لاهڻ، هيٺ آڻڻ.

ـ ڊاٽي وڳُ مَ ڊارِ (ذَهر ٢٤/٣)= اي ڊاٽي (ڊٽ جـا رهاڪو!) تون پنهنجن اٺن جا وڳ اتي نه آڻ.

● ڊارَ= طرح، ڳائڻ جي لئي.

ـ ڪهڙيءَ ڊار (سري راڳ ١٤/٣)= ڪهڙيءَ طرح.

● ڊارُ (جمع) ڊارَ= وڏو ڀَرندڙ پاڻي، وڏي وِرندڙ چولي (سمنڊ جي) "سمنڊ جا ڊارَ".

ـ سَبَرَ ڊَارَ سَمُونڊَ جا (گهاتو ١٤/١)= سمنڊ جي پاڻيءَ جا وڏا اُٿندڙ چاڙهہ.

● ڊائِي، ڊائِي= مقرر جاءِ جتي ملڻ جو انجام رکجي. ("چور پـڄـندا ڊايون ڪندا" يـعني جاءِ مقـرر ڪندا تہ سڀ اتي اچي گڏبا سون).

ـ ڊائِي ڊَٽَ ڏاري (مارئي ٥/١)= مارُنِ سـان منهنجي ملڻ جو انجام ڊٽ ۾ آهي.

● ڊايُون = پاڻي پي ڍُئو ڪيائون.

ـ ڊايُون تـلسـارِيون (سارنگ ٢/٢)= اُڃايلن (تلسارين) پاڻي پي ڍئو ڪيو.

ـ ڊَايُون نَہ ڊَاپَن (آسا ٢٣/٢)= ڍئو ڪندي بہ نٿيون ڊاپن.

● ڍَٻُ (ذهر ٥/٧)=پکين ڦاسائڻ لاءِ هڪ اٽڪل (انڌي ڍٻ جو مثال: ڪارو يا پيو وڏو ٿاڻهہ مٿان ڪکن سان ڍڪيل، جنهن جو هڪ پاسو زمين تي ۽ ٻيو آڏو سڌي ڪاٺي ڏيئي مٿي اڀو ڪري بيهارجي. ڪاٺي ۾ ٻڌل سنهي ڊگهي ڏور جيڪا پري لڪي ويٺل ماريءَ جي هٿ ۾، ٿاڻهہ هيٺان چوگ وڌل (چڳڻ لاءِ داڻا وڌل). جڏهن پکي (اڪثر جهرڪيون، هيڙها، ڪبوتر) ٿاڻهہ جي هيٺان اچي داڻا چڳن، تڏهن ماري ڏور ڇڪيندو ته آڏ واري ڪاٺي ڪرندي ۽ ٿاڻهہ پکين جي مٿان اچي ويندو).

- ڍَٻَ ۾ ڍِٻيُون (ذهر ٥/٩)= پکين کي ڦاسائڻ لاءِ اَڏيل آڏاڻا.

- ڍَٻُ جَنِي سين ڍَڪِيو (ذهر ٥/٧)= ڍٻ جن ڪکن سانُ ڍڪيل آهي.

● ڍَٻُ (مونث. ڍَٻَ) = ٿلهو، بي ڊولو هلڻ ۾ ڍرو.

- تون ڪيئن ڍَٻَ ڍَري (رامڪلي ٢/وائي-١)= اي ٿلهي بي ڊولي تون اٿڻ ۾ سست آهين!

● ڍِٻيءَ ۾ ڍيرُ (ڪارايل ٢/١٠)= (اي هنجهہ تون جو ويسلو ٿيو پيو چڳين سو اڄ يا سڀاڻي) ڍٻ هيٺان ڦاسي ڍگ ٿيو پيو هوندين.

● ڍَٽُ (راڻو ٨/١)= ٿر جو ڇاڇري ۽ عمرڪوٽ تعلقن وارو ڀاڱو.

- ڍَٽِ رَهائِيو (راڻو ٥/١)= ڍٽ ۾ جهلي ڇڏيو.

- ڍَٽ ڪنڌين (راڻو ٥/٥)= ڍَٽَ جي اوڀر وارين سرحدن ۾ (جيڪي ڪاڪ کي ويجهيون).

- ڍَٽِ ڍَڪيام (مارئي ٢/١٦)= ڍٽ ۾ جيڪا ڍَڪيم (پالتم)، ڍٽ مون کي جيڪا ڍڪائي (الوئي).

● ڍُرڪڻ = هيٺ تي ڍَرڻ، هيٺ تي لڙڪڻ.

- ڍُرْڪِي= ڍَري تي لڙڪي پئي.

- اَرَٽِ ڍُرْڪِي مالَ (ڪاپائتي ١/٧)= چرخي جي مالهہ (سڳن واري پَٽي) ڍري تي هيٺ لڙڪي.

● ڍِرڪَڻِ = ڍِلڪڻ، گِهِمي گهِمي هلڻ، گهرين تي ڪري ڍارسان هلڻ.

- ڍِرڪَنِ ٿيون ڍاٽيليُون (مارئي ٢/١٦)= ڍٽ واريون آهستي هلڪي لوڏ ۽ ڍار سان ٿيون هلن.

● ڍُرڻ= هيٺ لَڙڻ، آهستي آهستي اڳتي وڌڻ.

- ڍَٽ ڍُرِي (سارنگ ٤/١٣)= ڍٽ واري پاسي کان ڍُري، آهستي آهستي وڌي.

● ڍَرڻ= اڏامي مٿان اچي لهڻ، آهستي هيٺ تي اڳتي وڌڻ، مٿان اچي پوڻ.

- جتي ڍِينگَ ڍَريا (سامونڊي ١/١١)= جتي سمنڊ جا وڏا اوسانبَ وريا، وڏيون شاهي لهريون مٿان آيون.

● ڍَري = (ڍرو ٿيڻ) آهستي هلندڙ پوئتي پيل، پوئتي رهجي ويل.

- تون ڪيئن ڍَٻَ ڍَري (رامڪلي ٢/وائي)= اي ٻُت ۾ ڳري ٿُلهي بي ڊولي (ڍٻ)، تون ڪيئن آهستي ۽ پوئتي رهيل.

● ڍَڪَڻ= بند ڪرڻ، وَيڙهڻ ۽ سانديڻ، پُورڻ.

- ڍَڪِ پنهنجا ڍَريڙا (يمن ٢/٨)= (اي طبيب) پنهنجا ڍرپ (دوائون) ويڙهه، ڍڪ ۽ کڻ.

- ڍولو ڍَڪُ سَنديا (ليلان ٢/٦)= ڍولو (چنيسر) تنهنجو ڍڪ ڍڪيندو، تنهنجي پرده پوشي ڪندو هو.

- ڍَڪَ ڍَڪِيندو (بلاول وائي ٣/١)= منهنجا عيب ۽ گناهه ڍڪيندو.

- ڍولا ڍَڪَڻُ تيءَ (راڻو ٨/١٥)= اي ڍوليا، اي پيارا منهنجو ڍَڪُ پردو تون، منهنجي مداين کي ڍڪ.

- ٻَڪي ٻولَ گُذارِ (ليلان ٤/٢)= اي ٻول، اي پيارا تون منهنجيون خطائون ٻڪي ڇڏ.
- اَوگُڻَ ٻَڪي آءِ (راڻو ٤/٩، ٨/١٢) منهنجيون خطائون ٻَڪي، بخشي، تون مون وٽ آءِ.
- ٻَڪي اَگهاڙَنِ کي (مارئي ٦/٢١)= سُٽي، توپي سان سدائين ٻين کي ٻڪي.
- ٻَڪين ٻَڪَٽَهارَ (ذهر ١/٤)= اي ٻَڪَٽَهارَ! سدائين خطائون ٻڪيندڙ منهنجا ڌڻي!

● ٻَڪَيني = تو ٻڪيا.
- ٻوهَ جي ٻَڪَيني (راڻو وائي ٩/١)= تو جيڪي منهنجا ڪيل گناهہ ٻڪيا، ٻڌرا نہ ڪيا.

● ٻُڪَڻ = ڪجي هَلَڻ (سامان جو) ٻيڙيءَ جو سامان سميت ڪنهن بندر تي پهچڻ، هلي پهچڻ.
- مَڪي ٻُڪي (سري راڳ ٢/١١، ٢/١٢)= مڪي طرف هلي، (ٻيڙي) مڪي سامهون بندر تي سڌائي تي هلي پهچي.
- ٻُڪَنِ تَنِ تَڙَنِ تي (سامونڊي ٢/٢٦) = ٻيڙين سان اچي پهچن، اچي لنگرانداز ٿين.
- تڙ تيڏاهين ٻُڪنديون (سري راڳ ٢/١٢)= ان تڙ يا بندر تي پهچنديون.
- ٻُڪيو ڪهڙيءَ ٻارِ (سري راڳ ٣/١٤)= ڪهڙيءَ طرح ڪجي آيو.

● ٻِلائي (ڪنيات ٣/٤)= هيڻائي، اوڻائي، ڪوتاهي، ڪرجهائي، ڪچائي، خطا.
- ٻَڪيمِ ٻولَ ٻلائيون (بروو ٣/٧)= منهنجي ٻول منهنجيون ڪچايون خطائون اوڻايون ٻڪيون.
- منهنجيون ٻليون سَڀ ٻَڪائيون (بروو ٣/٦)= منهنجيون ڪچايون اوڻايون سڀ ٻَڪائي ڇڏيون.

● ٻِلو= ٻرو.
- مَ ڪرِ ٻولَ ٻِلو (ذهر ١/٥)= اي منهنجا پيارا (مون سان پنهنجو ناتو) ٻرو نہ ڪر، گهٽ نہ ڪر.

● ٻنگ= حال.
- ڪِنهِن ٻَنگِ ٿيان (ليلان ٢/١٩، رپ ٣/١٣)= ڪنهن چڱي حال ۾ ٿين.

● ٻِنگرِ جَهل (ذهر ٣/٢٢)= ٻنگر ٻار، ٻنگر جي ٻَڪ هيٺ.
- ٻَنگرَ ٻارَ (مارئي ٣/٨)=رڳا اُيا ڪوڙيل ٻنگر ۾ اُجها ڪيل.
- ٻِنگرُ ٻِلو مَ ٿئي (ذهر ٣/٢)= اهو جُهرپو جهونو نہ ٿئي (ٻهي نہ).

● ٻورُ= ٻورو، درياءَ جو اڳيون وهڪرو.
- آيون ٻورِ ٻَري (ذهر ٤/٥)= ٻوري تي اچي ٻَريون، ٻوري تي اچي لٿيون.
- ٻوليو وٺڙو ٻورِ (سامونڊي ١٣/٤، رپ ٢/٢٩)= منهنجو پيارو (ٻوليو) ٻوري جي سفر تي ويو. (اصطلاح طور) سمنڊ جي سفر تي ويو.
- ٻورَ ڏَٿين جيُون (ذهر ٢/١)= ٻوري (درياءَ) جي ڏٿين جون.

● ٻولُ = ٻوليو، سهڻو پيارو، محبوب.
- ٻولُ پراهي تَنِ کي (ليلان ٣/٤)= پيارو تن کي پهرائي، پارائي.
- ٻولَ سين (ليلان ٢/١٦)= ٻول سان گڏ.
- ٻولُ مَ ڪٽي ٻانهڙي (رپ ٣/١٦)= پيارو پتار ٻانهڙي مَ ڪٽي، سندس پيار ٻري ٻانهن جيڪا منهنجي مٿان وراڪيل آهي سا نہ ڪٽي.

- ٻولو ٻَتِ رَهائِيو (رائو ٥/١)= منهنجو ٻوليو (رائو) ٻَتَ ۾ رهائي ڇڏيو، جهلي ڇڏيو.
- ٻولا ٻَڪي آهيان (رپ ٣/١)= اي پيارا ٻول، (تنهنجي پاند هيٺ) آءُ ٻَڪيل آهيان.
- ٻولي ٻَڪِياس (رائو ٩/٦)= ته جيئن ٻولو رائو مونکي ٻڪي (منهنجا عيب ڍڪي).

● ٻولَڻ = پيارو ٻول، پيارو دلبر.
- ٻِرِهِ ٻولڻ دا لَڳا مِنِ نُون مائي (ڪلياڻ ۴/وائي-٢) = اي امان! مون کي پنهنجي پياري پرينءَ جو عشق لڳو آهي، درد لڳو آهي.

● ٻُونيڻ= ڳرلڻ.
- سيني ٻُونِدي سانگَ (سنهڙي ٢/١)= (سنهڙي) اُهي ئي واهڙَ ٻورا (درياهه جا) پٺي ڳرلي.
- ڏَڙَ ٻُونِيِيانسِر ناهِ (ڪلياڻ ١/١٣)= ڏڙَ ڳرليان ته سِرُ نٿو ليي.

● ٻوڻ = ٻيڙي کي هاڪاري بندر تي آڻڻ.
- سَتَرِ سي ٻوئي (سري راڳ ١/٢٢)= سي ٻيڙا سَوَلي بندر تي آڻي.

● ٻَڻُ، ٻيَڻ = ٻَڌي ڇڏڻ، ٻڌو ڏيئي ڇڏڻ.
- ڏَڏَ ٻَبِين سين گاهَ (سارنگ ٢/١٦)= (اي مالڪ!) تون مال جي ڏَڪن کي گاههَ جو ٻڌو ڏيئي ڇڏين.
- جالَ ٻَڌينڌي جَڪَرو (ٻلاول ١/٩)= (اي منگتا!) توکي سخي جڪرو وڏو ٻڌو ڪرائيندو، هميشه لاءِ ٻَڌي ڇڏيندو.

● ٻيرَ = ڍِڳُ (اَنَ، ڏُٽَ، گاهه جا)
- ڏَٿين پَٿين ٻيرَ (مارئي ٨/٢٣)= مٿاهين ترڙي سِڏين هيٺاهين زمينن تي گاهه ۽ ڏُٽ جا ڍِڳ.
- ٻيرَ ٿَنين (ڪارايل ٢/١٠)= هيٺين سالن ڍِڳُ ٿي پئجي رهين.

● ٻيلڻ= ڏِکي پري ڪرڻ، گهٽ ڪري ڇڏڻ.
- ٻولا ٻيلِ مَرَمُون (اليلان ۴/٣)= اي پيارا مون کي پري نه ڪر، گهٽ نه ڪر.
- جيلاءِ ٻولي ٻيلِياسِ (اليلان ٢/١)= جڏهن جو پياري پتار مون کي ڏکي پري ڪري ڇڏيو.

● ٻِينگَ = وڏيون شاهي لهريون.
- جِتي ٻِينگَ ٻَريا (سامونڊري ١/١١)= (سمنڊ ۾) جتي وڏيون لهريون وريون، وڏا اوسانبَ مٿان وريا.

ذ

● ذاتِ= جِنسَ، قِسمَ، پيڙهي، ڪُرمَ، قبيلو، ذري جيترو، هرگز، بالڪل، خاص شيءِ.
- چَندَرا! تُنهنجِي ذاتِ (ڪنيات ٢/١٦)= اي چندر! تنهنجي جنس.
- زاغَ تُنهنجيءَ ذات جو (برو ٢/٢٤)= اي ڪانءَ! تنهنجي جنس جو.
- عشقُ اهڙي ذات (برو ۴/١)=عشق اهڙي خاص شيءِ.
- جاجڪالي ذاتِ (پرياتي ١/٣)= منگتن ڳائڻن جي پُري پيڙهي.
- سندي ذاتِ هَنجهَنِ (ڪارايل ١/١٨)= هنجهن جي جنس وڏن (هنجهن) پنهنجي ذات وارن سيني کي (اوچي روهه جبل ۾ پهچايو).
- جُنگَنِ پَنهنجِي ذات (ڪارايل ٢/١٩)= انهن وڏن ماڻائن (هنجهن) پنهنجي ذات وارن کي (واپس وطن

وڃي پهچايو).
ـ کنه کنه ڪاريءَ ذاتِ کـان (ڪارايل ٣/١٣)= ڪنهن ڪنهن قسم جي ڪاري نانگ کان.
ـ ڪا ڪا ڪاري ذات (ڪارايـل ٣/١٤)= ڪنهن ڪنهن قسم جو ڪارو نانگ.
ـ جيهيءَ تيهي ذاتِ (آبري ٤/٢)=جيهي تيهي پُري پيڙهي.
ـ جُتي ذاتِ نہ پاڻيان (معذور ٢/٩)= جُتي بلڪل نہ پايان.
ـ سَندي ذاتِ جَتنِ (معذور ٦/٥)= جتن جو قبيلو.
ـ ٻاروچاڻي ذاتِ (ديسي ٥/٣)= بلوچن جي پُري.
ـ گھوري ذات جَتَنِ جي (حسيني ٢/١٥)= جتن جي پوري پيڙهي قربان!
ـ سڌَ مُنهنجي ذاتِ جي (حسيني ٤/١، ١١/١٦)= منهنجي قبيلي جي خبر.
ـ ذاتِ مُنهنجي ماءُ (حسيني ٤/٤)= اي امان! منهنجي ذات (ڪيچين بلوچن کي گهڻ نظر آئي).
ـ ذاتِ ٻاروچيءَ نہ جُڙان (حسيني ١١/١٤)= بلوچن جي قبيلي سان آءٌ هڪ جهڙي ٿي نٿي سگهان.
ـ جوڳيءَ سَندي ذاتِ کـان (راڻو ١/٢)= جوڳين جي ڪُڙم قبيلي کان.
ـ ڪانہ پُڇي تو ذاتِ (راڻو ١٠/٤)=الله تعاليٰ ڪُڙم قبيلو ڪونہ ٿو پڇي (جيڪو ڏانهس وڃي ٿو تنهن کي نوازي ٿو).
ـ جوڳي ڪا جا ذات (پورب ١/١٥، رامڪلي ٢/وائي-٢) = جوڳي ڪا اهڙي ذات!
ـ سندي جوڳيان ذات (پورب ٣/٨، رامڪلي ٤/١، ٧/١، ٧/١٠)=جوڳين جو قبيلو.
ـ ذات نہ جـاڻان ڪيـر (سنهـڻي ٨/وائي)= ذات جي خبر ناهي تہ (سنهڻي) ڪير آهي.

● ڏرو= ٿورو، ٿورڙو.
ـ ڏرو جاڳَ نہ هوءِ (سنهڻي ٧/٩)= ٿوري بہ سجاڳي نہ ٿئي.
ـ ڏَرو يادُ نہ ڪِئوءِ (سري راڳ ٣/١٦)= توڏِئي کي ٿورڙو بہ ياد نہ ڪيو، تو پنهنجي رب کي نہ ٻاڏايو.
ـ ظاهرُ ڪَريان ڏَري (آسا ١/١٠) = جيڪڏهن ذري جيتري بہ ظاهر ڪريان.
ـ ڏَرو ٿِئي نہ ضاع (سري راڳ ١/١٧)= هڪ ذرو بہ ضايع نہ ٿئي.
ـ ذرو ضايِعَ نہ ٿِئي (معذور ٥/٨)= ذرو بہ ضايع نہ ٿئي.
ـ لڳمِ ڏَرو واءُ (حسيني ٥/١٤)= مونکي ڪجهہ ٿورو واءُ لڳو.
ـ جهڪَ جي ذري (راڻو ٤/٨)= (محبوب جي) ديدار جي گهڙي.

ر

● رَاتِ = هڪ رات، اج رات.
ـ رَهيا اَئِين راتِ (رامڪلي ٧/١١) = اج رات تو وٽ ترڪيا اٿي.
ـ راتِ جَنِ جو رَنگُ (سنهڻي ١/١٣)= جن جو چاهہ ۽ ڇهڇنو ۽ رنگ رات سان آهي، جن جو رنگ رات آهي (رات جو درياءَ ۾ گهڙڻ ۽ ترڻ ۾ آهي).
ـ راتِ سَمَڪِنو (پرڀاتي ٢/٢٢)= گذريل رات وڏا انعام اڪرام ڏيئي خوش ڪيو.
ـ رَاتِ وِهاءِ (يمن ٦/٣٧)= رات وهامي ٿي، رات گذري ٿي.

ـ راَتڙي = ڪا رات، ڪا هڪ رات.
ـ رَهي اَچــجي راتڙي (يمن ١/١٤)= ڪا هڪ رات اتي رهي اچجي، تڪي اچجي.
ـ راَتو ڏِيــهَنِ رَهَن (رامڪلي ٦/١٠)= رات ڏينهن پنڌ ۾ آهن ۽ پيا هلن.
ـ راتو ڏينهان روء (مارئي ٥/٦)= ڏينهن رات روئي پئي.
● رَاتيان = رات جو.
ـ راتيــان رِجُ رَهَنِ (ڪــاهوڙي ١/١٨)= رات جــو رج (رڃ) ۾ گذارين.
ـ رَاتيَــان دَرِد (ڪليــاڻ ٤/وائي-٢)= رات جو درد ۽ سُور (فراق جو).
ـ راتيان روئي رَتَ ڦڙا (معذور ٤/١٧)= رات جو رت جا ڦڙا ڳاڙي.
● راتيــون پيــون (ڏهر ١/١٨)= اهي راتيــون پيــون (=قبر واريون).
ـ راتيــون وِهائيــون (راڻو ٨/١٢)= راتيــون وهامي ويون (گذري ويون).
راتِهن = رات هوندي، رات جو ئي.
ـ راتِهن هَلِي رَسُ (ڪنيات ٣/٢)=رات هوندي هلي پهچ.
راجا= راڄ ڏياچ.
ـ راجا راتِ رَمَ ڪيو (سورٺ ٤/١١)= راجا رات هليو ويو (=گذاري ويو).
ـ راجــا راڳــائِي (ســورٺ ٢/٩)= راجــا ۽ راڳــائي (راڳيندڙ).
ـ راجا رَتولَنِ ۾ (سورٺ ١/١١)= راجا رنگين محلن ۾، راجا رتولَ پينگهن ۾.
ـ راجــا رَنگ مَـحَلَ ۾ (ســورٺ ٢/٦)= راجــا رنگين محل ۾.
● راجاڻُ = وڏو راڄيو، وڏو سردار.
ـ ريســائو راجــاڻُ (ليــلان ٢/١٠)= وڏو راجــيو ريس وارو ٿيو (غيرت ۽ غصي ۾ آيو).
ـ رُونجــهائي راجاڻُ (پرياتي ١/١٩)= وڏو رونجهو سردار (سپڙ)، وڏو راڄيو، وڏو راڄائتو سردار.
● راحت = اطمــينان ۽ خــوشي واري حــالت، رضــا ۽ تسليم واري حالت.
ـ ســيــني راحت روح جي (يمــن ١/١٠)= اهي ئي روح جي خوشيءَ ۽ راحت آهن.
ـ اِيءَ رومِيءَ جي راحَتَ (ڪليــاڻ ٢/٢٠)= اها (مولانا جلال الدين) رومي جي (مثنوي ۾ سندس فڪر مطابق رضا ۽ تسليم واري) خوشي ۽ راحت آهي.
● راحم= رحم وارا ڏاڍي، رحم ڪندڙ مولي.
ـ راحِمَ اَچِي رَسُ (سري راڳ وائي ٤/٢)= اي رحم وارا ڏاڍي تون اچي مون کي پهچ (۽ پناهه ڏي).
● راڙو، راَڙهو (حسيني ٩/ ٦)= راڙو= وڏو گهڻو روڄ، وڏو غم.
ـ راڙي مَنجهه (رامڪلي ١/٢٨)=روڄ منجهه، غم منجهه.
● راڙي = رئاڙي.
ـ راڙي رَتَ ڪَيائِ (ڪنيات ٥/٨)= مون کي رئاڙي رت ڪيو.
● رازُ = ڳجهه، اندر جو مخفي حال.
ـ رازُ ڪَيَائين راوَ سِين (سورٺ ٢/٨)= راجا (راوَ) سان پنهنجي دل جو راز بيان ڪيائين.
ـ رازُ جِنهين سين رُوحَ (حسيني ٢/٤)= جنهن سان روح جو راز، جنهن سان دل جي ڳالهه ۽ دلي پيار.

● رازِقُ = رزق ڏيندڙ، روزي ڏيندڙ.

ــ رازِقُ رَب رَحِيمُ (ڪليات ١/١)= رزق ڏيندڙ، پاليندڙ سدائين رحم وارو (الله تعاليٰ).

ــ رازِقَ رَضائُون (مارئي ١/١)= رازق جون رضائون، الله تعاليٰ جون مرضيون.

● رَاسِيُونَ = نؤڪون، چوٽيءَ وارا ڪِرڻا، (چڻ مٿي سج جي ڪنار سان چوڏاري پکڙل) روشنيءَ جون ڏورون تارون جيڪي مٿان کان هيٺ تائين وينديون زمين تائين لاڙيل: اهو لقاءِ رڳو سج لٿي کان اڳ وچينءَ ويل ڏسڻ ۾ ايندو. ان وقت راسيون رتل (ڳاڙهيون) هونديون. صبح جو راسيون هيٺان اکين وٽان مٿي وينديون ۽ زمين ڏانهن ڍاريل نہ هونديون. جڏهن ڪڪر هوندا تڏهن راسيون ڏسڻ ۾ اينديون. (چوندا: سج لهڻ وارو ٽيو ۽ ان وقت راسيون ڳاڙهيرڙيون ڪيائين).

ــ راسِيُون رتائين (حسيني ٧/١) =سج جي ڪرڻن واريون سڌيون ليڪون يا تارون جيڪي سانوڻ جي جهڙ مہ وچينءَ ويل ڌرتيءَ طرف لڙن (چوندا: "سج سانوڻ ۾ وچينءَ ويل راسيون ڪوڙيندو" يعني هيٺ ڌرتيءَ ڏانهن ڍاريندو).

ــ راسِينِ جي رَونَقَ (راڻو ١٣/١)= مومل جي راسين جي رنگت (جئن سج راسيون ڪري تئن مومل جي منهن مان حُسن جون تجليون).

● راسَ (جمع) راسيون= چوٽيون.

ــ راسِيُون مَنجهان رُڪَ (ڪوهياري ١/٣)= رُڪ واريون چوٽيون.

رَاضُ = راضپو، مهر، ٻاجهہ.

ــ راضَ پُنهونءَ جي رِيهي (ديسي ٢/وائي)= پنهونءَ جي راضپي قابو ڪئي.

ــ رَاضي رهيا (ڪليات ٢/٦)= خُوش رهيا، رضا سان قبوليائُون.

● راماٽا = ٻوڙون ٻُڪون، روڄ راڙا.

ــ روهہ راماٽا ڪَنِ (ڏهر ٥/١٢)= روهہ (جبل) ڏي وڃڻ لاءِ (ڪونجون) وڏي آواز سان ڪَرڪَن، وڏيون دانهون ڪن، هيڏانهن هوڏانهن ٻوڙن (منجهن اها قرقوت سندن پنهنجي ملڪ ڏانهن اڏامڻ جي).

● رَانِدِ =ٻاراڻي راند، کيڏ، بازي، کيڏ جي مجال، عشق جي آزمايش واري ميدان ۾ بيهڻ جي جرات ۽ طاقت.

ــ رَکن ڪانهي راند (ڪليات ٤/١٨، ٤/٢٠)= بي حس ۽ بي اثرن لاءِ کيڏڻ جي مجال ڪانهي، بازي لڳائڻ جي پيڙي ڪانهي.

ــ رَانِدِ = کل خوشي.

ــ روهہ وِسانئي رانِدِ (حسيني ٩/٥)= راند (کيڏ خوشي) کي ڇڏي ختم ڪري (وِسانئي) روهہ (ڏک ۾ پٺُ).

● رانئڻ = ريجهائڻ، پنيلائي راضي ڪرڻ، هرکائي راضي ڪرڻ.

ــ مَنڌَ رانئي رَهائِي (آبري ٨/٥)= (لاڳاپن) منڌ (سسئي) کي ريجهائي پوئتي رهائي ڇڏيو.

ــ لوڪان لِڪي رانئِيَان (رپ ٣/١٦)= ماڻهن کان لکي پنهنجي محبوب کي ريجهائي خوش ڪري پاڻ تي ڇڪن ڪريان.

ــ جتِ رانيَائِين راڻَنِ کي (راڻو ٣/١٣)= جتي راڻن کي هرکائي ريجهائي ڇڏيائين.

● رانِئيو = ريجهائي راضي ڪيو.

ــ راتِ تماچِي رانِئيو (ڪاموڏ ٢/١٣)= رات ڄام تماچي کي ريجهايو، ڄام ريجهي راضي ٿي ويو.

● راڻو= راڻو مينڌرو.
ـ راڻو پانيـو رانڊ (راڻو ۴/۴)= (اي مومل) تو راڻي کي رانڊ ڪري سمجهيو، تو راڻي سان پنهنجي سڱ سنگت کي ٻارن واري رانڊ ڪري سمجهيو.
ـ راڻو ئي راڻو (راڻو ١٠/٦)= جتِ ڪٿ راڻوئي راڻو آهي (راڻي کان سواءِ ٻيو ڪجهه آهي ئي ڪين).
● راڻيون= وڏيون، وڏي درجي واريون شهزاديون.
ـ راڻينِ رُوءِ (ڪاموڏ ١/٦)= (پنهنجين ٻين) راڻين جا سهڻا منهن، راڻين جا رخ (رايا).
● راوا (واحد راڻو) راڻو رَڃُ=وڏي ۾ وڏو رڃ جيڪو گهاتو سمنڊ ۾ وجهن.
ـ ڪي راوان رڱجُ رَڃُ (گهاتو ١/١۴)= ڪي وڏا شاهي چار رڱي مضبوط ڪج (اڳي رڃ رڱيندا هئا، ته جيئن اچو واڻيل سُٽُ وڌيڪ مضبوط ٿئي ۽ پڻ ڏسڻ ۾ سولائي ٿئي. رڱڻ لاءِ ڳاڙهيرو رنگ، 'ڪرڙي' جي وڻ جي ڏانديءِ مان ڪيندا هئا. 'ڪرڙي' جو وڻ هن وقت به ڪاري وارن واهڙن جي ڀيٽن ۾ موجود آهي ۽ خاص طرح ڪراچي جي پريان مياڻي جي ٻيلي ۾ گهڻو آهي).
● راوَلُ= راءِ- زادو، شهزادو (اصطلاح) صالح نوجوان، مان اخلاق وارو.
ـ راوَلَ رَتو رُونِ (راڻو ٣/۴)= جوان شهزادا رت جا ڳوڙها ڳاڙين.
● رَاوَل (رامڪلي ٢/٣۴)= اي مانائتا (وڏا چيلا)!
ـ راوَلَ رَتيءِ رُوءِ (رامڪلي ١٢/٧) = ڳاڙهي سونهن صورت وارا، لال رونق وارا مانائتا (فقير)!
● راهَ = واٽ.
ـ راهَ چِـمي ٿـي رَنڊُ (پرڀو ١/٣)= واٽ به (محبوب جي) پيرن جا نشان (رنڊ) چمي ٿي.
ـ رَاهَ چِتَائي (رامڪلي ٥/٧)= (رڃ واري) واٽ کي نظر ۾ رکي، اها واٽ وٺي.
ـ راهَ گُمُ ڪـي (پرڀاتي ١/١٠)= راهه وڃائي.
ـ رَاهَ ۾ (ڪلياڻ ۴/٢٢)= منزل واري پنڌ ۾، محبت جي آزمايش ۾، سلوڪ ۽ طريقت ۾.
ـ رَاهَ هَلِيا (ڪاهوڙي ٣/٨)= واٽ وٺي هليا، واٽ وٺي هلڻ وارا، گس سان هلڻ وارا.
● راهُوءَ جي رِهاڻِ (بلاول ١/١٠)= (سخي) راهوءَ جي ڪچهري.
ـ راهُـو تُـنهنجي رِيـتِ (بلاول ١/١١)= اي راهُو تُنهنجي رسم!
ـ راڄَ راهُوءَ جي رَسُ (بلاول ١/١٢)= راهوءَ جي راڄ (جي حد) ۾ تون پهچ.
● راءِ = رانڊ= رانئيان، رانئينديس، ريجهائينديس.
ـ لوڪان لِڪي راءِ (سارنگ وائي ٢/١)= آءٌ پنهنجي پريئه کي ٻين کان لڪي ريجهائينديس.
● راءُ = سردار، حاڪم، ڄام.
ـ راءِ ريجهـائِڻَ آئيُون (ڪاموڏ ٢/٢)= ڄـام کي خوش ڪرڻ لاءِ آيون.
ـ ريجهايائين راءُ (ڪاموڏ ١/٨)=ڄامَ کي خوش ڪيائين.
ـ راءِ سين (ڏهر ٣/١٨)=راوَ سين: ١- لاکي راءِ سان ٢- ڪچ جي راءِ (ڪنگهار) سان.
ـ جي رَنجائين راءِ (پرڀاتي ٢/١٢)= اي راءِ، اي ڄام، جي تون رَنجائين (رنج هجين، ته به تنهنجو آسرو).
● راڙُ = حاڪم جو محصول.
ـ نَڪو راڙُ ڏيهَ ۾ (مارئي ٨/٣٠)= (ماروئڙن جي)

ملڪ ۾ ڪنهن جو به محصول لڳايل ڪونهي.

● راڻڪَ = راڻڪَ، لُونڙي، ڏڙهه ۾ پَڌريو، سڀ ماڳن مڪانن جا نالا.

ـ ڏيئي ريجَ راڻڪَ ڪي (سارنگ ۴/۲٠)=سانوڻ جي مينهن راڻڪَ کي پڄائي ريجائي (اُڳتي پيو ملڪ وَسايو).

راڻو=ريتي ڪکري واري رَئي، سنهين پٽرائين زمين.

ـ راڻو رَنجائو (ديسي ۴/۱٠)= هڪ راڻو پيو ڏک.

ـ راڻو پَسيو روءِ (معذور ۷/۱۱)= جبل جي ريتي واري واءُ جو راڻو ڏسي روئي (جو اُڳتي ڪجهه به نظر نه پيو اچي).

ـ راڻو روئي رواُ، مُنڌ ڳوڙهن سين ڳيچُ ڪنو (ڪوهياري ۳/۳) = مُنڌ (سسئي) روئي روئي، راڻي ريتي کي پنهنجي ڳوڙهن واري پاڻي سان پسائي ڳوڙها ڳوڙها ڪري ڇڏيو. ۲. ڳوڙهن سان ڳچ ڳپ ڪري ڇڏيو.

ـ راڻي ڪِي رَنجُورَ (آبري ۷/۱۹)= راڻي ڏکي ڪني (سسئي کي ڏکيو ڪيو).

ـ راڻي ۾ (ڏهر ۵/۱۲)= ريتي واري پيٽي ۾.

ـ راڻي پُجُ مَ رَنڌُ (آبري ۳/۱۵)= راڻي ۾ ڳسُ نه پڄ (جو آهي ئي ڪونه).

● رَبُ = پالڻهار، تڳائيندڙ، بچائيندڙ.

ـ رازِقُ رَبُ رَحِيمُ (ڪلياڻ ۱/۱)= الله تعاليٰ رزق ڏيڻ وارو ، پالڻهار ۽ رحم وارو آهي.

ـ تون- هين هادِي رَبُ (يمن ۱/۳)= تون ئي سڀنين راهه ڏيکارڻ وارو ۽ پالڻهار آهين.

ـ رَبُ جليل (ڪلياڻ ۲/وائي)= وڏي شان وارو پالڻهار.

ـ رَبَ رَضا (معذور ۴/۱۵)= رب جي رضا.

● رَبَابُ = هڪ ساز جو نالو.

ـ رڳون ٿيون رَبابُ (يمن ۴/۶)= (جسم جون) رڳون رباب وانگر وڄيون.

ـ نَڪين منجهِ رَبابُ (سنهڻي وائي ۱۲/۱)= (حق حقيقت نڪين ظاهري پرهيز ۾ آهي نه) نڪين راڳ رنگ ۾ آهي.

ـ رَبابِيءَ = رَباب جو ساز وڄائيندڙ.

ـ رَبابِيءَ ڪي رازُ (سورٺ ۴/۱)= رباب واري کي (پنهنجي رضا جو) راز ڏي.

● رُباعِي = نظم جو هڪ قسم، منظوم نُڪتو، (اصطلاح) سهڻي سَناءَ واري اُهڃاڻي، وڻندڙ صلاح.

ـ راوَلَ رُباعِي (رامڪلي ۲/۳۴)= اي راوَلَ، هي عجب اهڃاڻي، هي سهڻي وڻندڙ صلاح.

● رَبّاني راهَ (آسا ۱/۱۸)= رب طرفان مقرر ڪيل وات، الاهي قانون واري راهه.

● رُتِ = موسم.

ـ رُتِ نه روڪيائين (سارنگ ۳/۱)= موسم نه جهليائين (موسم موجب مينهن آيو).

● رُتِ = رتيءَ واري روءِ، صحتمند بيهڪ بناوت.

ـ راحَتَ تَنِ جي رُتِ (ديسي ۱/۱۶)= انهن جي رَتيءَ واري رُوءِ راحت آهي.

● رَتُ = جسم جو ڳاڙهو رَتُ، خون.

ـ رَتِ نڪري (ڪلياڻ ۴/۱٠)= رت ٿو وهي.

ـ رَتَ وَرَنو (آبري ۴/۱۷)= رَتَ جي رنگ جهڙو.

ـ رَتَ وَرَنو روءِ (راڻو ۱/۵)= رت جي رنگ وارا ڳاڙها ڳوڙها ڳاڙي.

● رَتا = رَتَلَ، ڳاڙها.

- روڙٿو رَتا گُلَ (مارئي ٨/٣٠)= ڳاڙها رَتلَ گُلَ ڇِڪي پٽي.

● رَتو = (رَچڻ، مان ماضي) ڳاڙهو ڪيو، رَتل.

- اُجان راتِ رَتومِ (حسيني ١٠/١٢)= اڃان گذريل رات ئي مون ڳاڙهو ڪري رڱيو آهي.

- رَتو رُون (راڻو ٣/٤، رامڪلي ٥/٢٠)= اُهي (ڳاڙهي) رَتَ گاڏئون رُئن.

● رَتولُ (سورٺ ٣/٤)= ڳاڙهو رنگ محل. ڳاڙهو رتل.

- پرٺا رَنگَ رَتولَ (راڻو ٤/١٦)= ڳاڙها رَتل رنگ روشن ٿيا.

رَتي = تور جو ننڍڙو ماڻ، (پنج رتيون= هڪ ماسو). اصطلاح طور: ذرو، ذرڙو.

- رَتي علم نہ راسُ (آبري ٥/٨)= (پرينءَ جي پسڻ کان سواءِ) ظاهري علم هڪ رَتيءَ جيترو (ذرو بہ) پورو پکو (مڪمل) ناهي.

- رَتيءَ جي (آبري ٥/١٥)= هڪ لمحي جي، هڪ ذري جيتري.

- رَتيءَ جيترَو (مارئي ١١/٢٤)= ذري جيترو.

- رَتيون ٿِئين (ديسي ٣/١٠)= ذرا ذرا ٿئين.

- مَچڻ روءَ رَتيون ٿئين (ڪوهياري ١/١٢)= متان، اي جبل! تون ذرا ذرا ٿئين.

- رَتي رات (آسا ٣/١٢)= رِهاڻ ۾ رَتل رات.

- رَتي روءِ (رامڪلي ٧/٩) = ڳاڙهي پيشانيءَ سان، منهن جي ڳاڙهي رونق سان.

- رَتين مولهيين (رامڪلي ٥/٢٨)=ڳاڙهن پڳڙين سان.

رَتيُون (ڪارايل ١/٢٠)= رَتيجي پيون، رتائجي پيون.

رُپو (مارئي ٧/٢)= چاندي.

- رُپو ڪَندا راهَ (يمن ٦/١٥)= رپو راه ڪندا، چاندي جا ڍگ ڪندا (قدر ڪندا ۽ وڏي ڳري قيمت ڏيندا).

- رُپي سَنديُون (پرڀاتي ٢/٢)= چانديءَ جون.

- رُپي راندَ ڪَيائين (ڪلموڏ واڻي ١/١)= (سوال جنهن ڪيو تنهن کي تہ سونُ ڏنائين، باقي) رُپي جي تہ راند لائي ڏنائين، لُٽ لائي ڏنائين (سيڪنهن کي ڏنائين).

● رُجات = رُجوعات، (ڪنهن ڏانهن) رُجوع ٿيڻ وارو عمل، پوئلڳي، بندگي.

- ڪُوءِ راولُ ٻَنِ رُجاتِ (رامڪلي ٢/٢٦)= ڪوهہ ۾ پوي راول تہ ٻن ۾ پوي رُجوعات (سندس پوئلڳي)!

● رِجائڻ = زمين کي گهٽو پُسائڻ، پاڻيءَ ڏيئي گهٽو آلو ڪرڻ.

- رِجَائِينديَس رَتَ سِين (حسيني ٩/٦)= اکين مان رَت جا ڳوڙها ڳاڙي پُسائيندِيس.

● رِجُ=١. پٽن وارو رڻ جنهن ۾ هيٺ زمين ۾ بہ ڪٿي پاڻي نہ هجي. (ايرندي ناري جي پريان سانگهڙ ضلعي جي اتر- اوڀر کان وٺي خيرپور ضلعي منجهان ويندي روهڙي تعلقي جي ايرندين حد تائين ۽ اڳتي، ڪٿي وڏي ۽ ڪٿي گهٽ ويڪر واري، پٽن جي ايراضي جنهن ۾ پاڻي ڪونهي ۽ جنهن کي مقامي سنڌي ٻولي ۾ 'رِج' ('ر' جي زير سان) سڏجي. هي 'رج' پاڻيءَ جي پاڇي واري 'رُج' يا سَرابَ کان الڳ آهي). ٢. رڻ بيابان واري رِجُ جتي پاڻيءَ جو ڏيکاءُ هجي، پر پاڻي نہ هجي.

- راتيان رِجُ رَهَنِ (ڪاهوڙي ١/١٨)= رات جو رِج واري رڻ ۾ رهن.

- روڏ رِجَنِ ۾ رُونِ (معذور ٢/٨)= وڏا ڪارا ڪانگ (روڏ) بہ رجن ۾ دانهون ڪن.

- رِڃنِ راتِ رهي (ڪاهوڙي ٢/١۴)= رڃن وارن بيابانن ۾ رات گذاري.
- رويو چُنان رِڃنِ ۾ (آبري ٩/وائي-٢)=رڻن (رڃن) ۾ هلندي رئندي چوان.
- رِڃنِ جي رَهَڻِ (ڪاهوڙي ٢/١٧)= جيڪي ان پٽن تڪرين واري بيابان ۾ رهن جتي زمين ۾ هيٺ گهڻي اونهائي تائين به پاڻي نه هجي.
- رُڃ ، رِڃَ = (جمع) رُڃون، رِڃون جتي پاڻيءَ جو ڏيکاءُ هجي پر پاڻي نه هجي.
- رُڃنِ ۾ رڙ ٿي (معذور ٧/١٩) = (سسئي جي) رڃ واري بيابان ۾ دانهن ٿي.

● رَڃنگَ = ('پَتنگ' سان اچار جي موزونيت جي لحاظ سان آندل)= رڃيل، رڃندڙ (عشق ۽ محبت ۾).
- پَتَنگَ رِهِ رَڃنگَ (ڪليات ۴/٣۴) پتنگ (باهه ۾ پئيا) پورا رڃن ٿا.

رَڃَڻُ = پچي ڳاڙهو ٿيڻ، رڃي لال ٿيڻ.
- رَڃَنديون ري پاهَ (آسا ٢/٦)= (اکيون) بنا رنگ ڏيڻ جي (بنا پاهه جي) خمار ۾ ڪڪوريون، رڃي ڳاڙهيون ٿينديون.
- منجهان راهه رَڃي (آبري ٨/١)= (پنهنجي پنهون جي ڳولا واري) واٽ (جي ڪشالي) مان تون پچي (لال ٿينديئه).

رُڃَڻُ = دل کي وڻڻ، آئڙڻ، پسند پوڻ، سيباڻڻ، نهي سهڻو ٿي بيهڻ.
- رُوح رُڃَندو رَڃُ (رامڪلي ٧/٢)= روح وڻندو ڇو.
- روح رڃنديون (سامونڊي ۴/١١)= دل وڻنديون.
- روحَ نه رُڃَنِ رَنگَ (سارنگ ١/٣)= روحَ کي رنگ نه وڻن، رنگَ روح کي نه پسند پَوَن، نه آئڙن، نه سيبائن.
- رُوهه رُڃَڻ (مارئي ٧/۴)= مُنهن جو مرڪڻ، منهن جو رنگ سهڻو ٿيڻ.

● رَڄَ = وڏا چارَ (جنهن ۾ وڏا مڇ ڦاسن).
- ٻاٻ تُنهنجي رَڄَ (گهاتو ٢/٢)= تنهنجي ٻاري ۾ رَڄ آهي (توکي رڄ ۾ ئي ڦاسڻو آهي).
- رَڄَن رَنگَ ڏِجا (گهاتو وائي ١/١)= چارن کي اوهين رنگ ڏجو.

● رَڄَ = ٽانءَ، ٽانوَ.
- رَڄَ پَچندا ڪيئن (رپ ٢/١۴)= ٽانءَ ڪيئن پچي پڪا ٿيندا!
- پَڪا رَڄَ ڪُنبارَجا (سنهڻي ١٠/١٥)= (چائي) ڪنبار جا ٺاهيل ٽانوَ هميشه پڪائي هوندا آهن.

● رَحمَتَ يَريا راڄِيا (سارنگ ٢/١٦)= اي مولي مهربان!

● رَحيمُ = سدائين ٻاجهارو.
- رازِقُ رَب رَحيمُ (ڪليات ١/١)= رزق ڏيندڙ، پالڻهار ۽ ٻاجهارو.

● رَختُ= گذر سفر جون شيون، قوت گذران جو سيڌو ثمر، شيون.
- رَختُ ريزالَن جو (پرڀاتي وائي ٢/٢)= گذر سفر ۽ قوت گذران، ٻيواهن ۽ پٽڪيلن جو.

● رُخسار (آبري ٦/٢)= ڳل

● رُخصَتَ رُئارين (رامڪلي ١/٣٦)= رخصت سان رُئارين، وڃڻ سان ڏک ڏين.

● رُخنو = رَنڊَڪَ، فتنو.
- رُخنو ڪوندِ رِهاءِ (آسا ۴/٩)= فتنو نه جُڳائي، رنڊڪ نه نهي.

● رِداء =(ع.) چادر.
- رِدا آهي رازَ جي (رامڪلي ٣/٢) = راز واري اها چادر آهي. يا
- رِدا آهي راضِ جي = راضي ٿي رضا سان ڏيڻ واري اها چادر آهي.
رَڏ = رَڏي ڪندڙ! گهٽ ڪندڙ! نٽائيندڙ!
- ڪَهُه نه ڪَتين رَڏ (ڪاپاتي ١١/١)= اي نٽائيندڙ! تون ڇو نٿي چرخو ڪَتين!
● رَڙ = وڏي آواز واري دانهن، گوڙ.
- سُٺيو رَڙ رَعَدَ جي (سارنگ ٥/٢)= جُهڙ ڪَڪَر (رعد) جي گوڙ ٻڌي.
● رَڙڻ= وڏيون دانهون ڪرڻ.
- رَڙي ريبارڻ روه (ڏهر ٢١/٢)=ريبارڻ بيني روئي رڙي.
رِڙهڻ= آهستي آهستي هلڻ، هوريان هوريان اڳتي ٿيڻ.
- رِڙهه رُوحَاني سَسُئِي (آبري ١٥/٣)= اي سسئي! تون (پيرن سان پنڌ نه ڪري سگهين ته روحاني طور) هوريان هوريان اڳتي وڌ.
● رَسَڻ = پهچڻ.
- اَچِي رَسُ (سري راڳ وائي ٢/٤)= اچي پهچ، پنهنجي مدد ڪر.
● رَسُ = ٻيڙيءَ جو رسو، جنهن سان ڪنڌيءَ لڳ ٻيڙيءَ کي ڇڪجي؛ پڳهه وارو رسو (جيڪو ٻيڙيءَ جو ٿو ڇوڙجي).
- پاڻ وَرَاڪي رَسَ سين (سامونڊي ٢٩/٣)= پاڻ کي پڳهه واري رسي سان وَڪَڙ ڏيئي (قابو ڪر).
● رَسُ= محبت جو ميل، پرت جي پورائي.
- رَهِيُس رَسُ (ديسي ١١/٦)= سندس (سسئي جو) رس رهجي آيو (سندس ساراهه ۽ سَرسي ٿي).
- راٿي پاٿي رَسُ (راڻو ٥/٧)= راٿي مومل کي (محبت جو) رسو ٻڌي قابو ڪيو.
● رَسائڻ، رسائڻ= پهچائڻ، ملائڻ.
- جو رَبِ رَسائي ڍِنُ (پرڀاتي ٥/١)= جيڪو رات توڙي ڏينهن جو (رزق رسائي).
- سِڪَ رَسائي (سنهڻي ١٧/٢)= سچي سڪ رسائي ٿي، عاشق کي محبوب سان ملائي ٿي.
- جو مون رات رَسائي (ڪنيات ٢٥/٢)= جيڪو مونکي راتو رات (اتي) پهچائي.
- رَسائي ڪيچ کي (معذور ٢٧/٢)= ڪيچ تائين پهچائي.
- نيئي رَسائي ماءِ (پورب ٥/٢)=وٺي وڃي ماڳ تي پهچائي.
- جي مون رات رَسائِيين (ڪنيات ٨/٣)= جي تون مونکي راتو رات (اُتي) پهچائين.
● رَسائڻ، رَسائڻ=رَسيلو ڪرڻ، ڌاتوءَ کي ڳارڻ پچائڻ.
- رَسائيو رُڪَ کي (يمن ١١/٤)= رُڪ کي رَسيلو ڪيو، ڳاريو پچايو.
● رَسڻ= پهچڻ.
- رَسِج پَبَ ۾ (ڪوهياري ١١/٦)= سائي ٿج پب جبل جي پنڌ ۾، پَب ۾ پهچج.
- رَسَڻَ وير (هلاول وائي ١/٢)=پهچڻ وقت، پهچڻ سان.
- رنج پِريان کي رَسِئو (يمن ٢٥/١)= منهنجو ڏک پرين کي پهتو (ان جو اثر ٿيو).
- رَسِنا جي رَمزَ کي (سورٺ ١٤/٤)= جيڪي انهيءَ

راز کي پڇتا تن اهو ڳجهه پروڙئو (پارسي پائي).

— توکي رَسي تو ڏِٺي (ڪليــاڻ ٣/٥)= توکي، تنهنجو ڏٺي پهچي.

● رَسَڻ = ڪاوڙجي مُنهن موڙڻ.

— رَسَڻ سنديون (ايلان ٤/١)= رُسڻ جون رِٿون.

— رُٺي جا رِهاڻِ (آسا ٥/١٢)= ('رسڻ' مان رُٺو، رُٺي وقت) محبوب جي رُسندي، محبوب جي رُسڻ واري حالت ۾ رهاڻ (جيڪا عاشق ۽ معشوق جي وچ ۾ هلي ٿي).

— رُٺي نَاهي رِيتِ، پَهڻي پَاهَتِ نَاهِ ڪَرَ (آسا ٥/١٣) = نڪو رُسڻ سان ٿي ريت جڳائي، ته نڪو پرچڻ سان ٿي ناهه نهي.

رَسيلا = رَس وارا. (اصطلاح طور) گهاٽا ۽ چٽــا چمڪندڙ.

— اَڄُ رَسيلا رَنگَ (سارنگ ٢/١٢)= اڄ چٽا روشن رنگ.

رَضا گُهري (ڏهر ٢/١٣)= سردار جي رضا ۽ موڪل گهري (ته هو اتان لڏي وڃن).

رَعدُ = قرآن شريف جي سُوره نمبر (١٣) جو نالو ٢- لفظي معنيٰ: گوڙ (ڪِنوڻ واري ڪڪر جي).

— رَعدُ مُڪائون راتِ (مارئي ١٠/٥)= رات ڪنوڻ ۽ گوڙ وارا ڪڪر (مينهن- پَريل) موڪليائون.

— سُٽيو رَڙ رَعَدَ جي (سارنگ ٢/٥)= رعد واري ڪڪر جي گوڙ ٻڌي.

● رَفَاقَتَ (معذور ٦/٣)=ٻيلپو، رفيق ٿي هلڻ واري ريت.

● رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ (ديسي ٣/٥)= وڏي درجي وارو.

● رَقصُ= نچ، ناچ، ٽپ، بي حــاليءَ وارو ناچ، لوچ پوچ.

— رَقصُ پاڳي رَنَ جي (ڪوهياري ٦/٤)= بي واهيءَ جي قسمت ۾ بي حالي جي پاڳي ۾ لوچ پوچ.

● رَقيبُ = چڱوڪسي ڪندڙ مٿان نظرداري ڪندڙ چاري، بدخواهه.

— رَهَنُمَا رَقِيبُ (يمن ٢/٤)= چڱوڪسي ڪندڙ چاري پاڻ رهنما آهي.

— ٿيا رَقِيبا رَنجَ (سارنگ ٢/٨)= بدخواه چاري رنج ۾ پيا.

● رُڪُ = سخت قسم جو هڪ ڌاتو.

— رُڪ ڪَرينـدا پڌرو (يمن ٤/١٨)= رڪ کي پڌرو ڪندا، چِٽو ڪندا.

— رُڪ ڪي (يمن ٤/١١)= رُڪَ واري منزل يا درجي کي، رڪ واري منزل يا درجي تائين، رُڪ واري خالص صورت ۽ حالت تائين.

— رُڪ جو (ڪلياڻ ٤/١٢)= رُڪ جي ترارين جو، وڍ ٽڪُ جو، قتل ٿيڻ ۽ سر ڏيڻ جو.

— ڳـڏي ٿي رُڪَ سِين (يمن ٤/١٢)= توکي ڏکن سان ڏکي، ڪَٽ ڪڍي، رُڪَ جهڙو صاف ڪري رُڪ سان ڳڏي ملائي هڪ ڪري ڇڏي.

● رَڪُ (جمع. رَڪَ) (ڪلياڻ ٤/١٧)= بي حس، بي اثر، سگهو پر صفا بي اثر، طاقت وارو بي مروت ۽ بي لڄڻ.

— رَڪَنِ ڪرنهي چـيتُ (يمن ٤/٩)= بي اثرن کي ڪو سماءُ ٿي ڪرنهي.

— رَڪَنِ ڪرنهي رَنگُ (يمن ٤/١٠)= سـخت دل وارن کي (محبت وارو) رنگ ڪرنهي.

— رَڪَنِ ڪانهي راند (ڪلياڻ ٤/١٨)= بي حس ۽ بي اثرن لاءِ کيڏڻ جي مجال ڪانهي، بازي لڳائڻ جي پيٽي ڪانهي.

● رِڪابُ = رڪيبُ (لوهو گولائون پيرڙيو جنهن ۾

پير وجهي گهوڙي تي چڙهجي).

- رڙهي ساڻُ رڪابَ (سنهڻي وائي ۱۲/۷)= هادي يا رهنما جو رڪاب (رڪيب) جهلي، رڪاب سان گڏ رڙهي تون اٿين ڪر.

- رِڪابين پيرانِ (ڪنيات ۱/۸)= رڪيبن ۾ (سندن پير آهن) يعني رڪيبن ۾ پير وڌا اٿن ۽ چڙهن ٿا.

- وِڌو راءِ رِڪابَ ۾ (ڏهر ۳/۱۰)= ۱. ڪڇ جي راءِ رڪاب ۾ پير وڌو.

● رَکَ = پناهه، حفاظت.

- رَبَ تُنهنجي رکَ (سري راڳ ۲/۱۳)= اي پروردگار تنهنجي پناهه!

● رَکڻ = ڏَرڻ، ريت رسم ڳالهه پوري ڪرڻ.

- رِکج جوڳ (رامڪلي ۲/۲۸)= جوڳ جي ريت رسم پوري پڪي بجا آڻج.

- رِکجُ حَقُ (سنهڻي ۹/۱۱)= توتي جيڪو حق آهي سو سنڀالي پورو ڪج.

- رَکئو پَنُ (مارئي ۹/۱۸)= پَنُ رکئو، پردو رکيو.

● رڳُن ۾ (ڪلياڻ ۲/۱)= جسم جي جڙين رڳُن ۾.

- رڳُون سُوجَهڻ، رڳُون سُوجهي ڇڏڻ (يمن ۲/۵)= ساهه واريون رڳون جهلي وڃي ڇڏڻ ("جانور کي ذبح ڪرڻ ۽ سِير وهائڻ وقت ڪي ساهه واريون رڳون رهجي وڃن ته پيو ڦٿڪندو: اهڙي حالت ۾، وري اهي رڳون جهلي سُوٽي سوليون ڪري وڃي ڇڏبيون ته جئن ڦٿڪڻ لهيس ۽ ذبح ٿي وڃي. جانور جي ڦٿڪڻ وقت سِير وڃڻ واري کي پيا چوندا ته "رڳون سوجهي ڇڏ!" = سوٽي سوليون ڪري وڃي ڇڏ، هٿيڪيون ڪري جهلي وڃي ڇڏ.

● رڳيائي راحَتَ (معذور ۱/وائي، ڪوهياري ۴/۴) = (هوت پنهون ۽ جو درد محبتيءَ لاءِ) سراسر راحت ئي راحت آهي.

● رِلي = اي رُليل! اي مُوڙهل!

- رُلي پانيَڻ راندِ (حسيني ۵/۸)= اي موڙهل (سسئي) تو پروچ (پنهون) جي عشق کي ٻاراڻي راند ڪري ڀانيو!

● رَمزَ = راز واري ڳالهه.

- جان رَمزَ پَرُوڙيم رُوءِ (يمن ۶/۱۲)= جئن جو مون راز جو رخ صحيح ڪيو، رازواري ڳالهه کي چٽو سمجهيو.

- رَمزَ پَرُوڙِيئُون رازُ (ڪلياڻ ۴/۳۶)= راز جي رمز کي پروڙيئون، (ڇيري جي ڇيپي جي) رمز ۽ راز کي سمجهيائون.

● رَمُوز = 'رمز' جو جمع، رمز واريون حقيقتون.

- رَمُوزَ سِين (رامڪلي ۳/وائي)= رَمزُن سِين، ڳجهه وارن اشارن سان.

- رسي ان رَمُوز کي (ڪارايل ۱/۶)= انهن رمزن کي پهچي، ڳُجهن اشارن کي پروڙي، ڳُجهين ڳالهين کي سمجهي.

● رَمَڻ (فارسي. رَميدن) = هلڻ، وڃڻ، روانو ٿيڻ.

- انهِين راهَ رَميجُ (سنهڻي ۹/۱۰)=انهين واٽ سان هلج.

- رِنگڙِ يَارَا رَمِيَا (رامڪلي ۶/۲۲) = اهي لانگوٽيءَ جي لينگ وارا هليا ويا.

- رَاوَلَ ڍَکي رَمِيا (رامڪلي ۵/۲۷)= اهي راول لباس پائي روانا ٿيا، اهي شهزادا ويراڳين وارو ويس ڍڪي هليا.

- رَمُ رَبانِي راهَ (آسا ۱/۱۸)= رب واري راهه وٺي هل، ايمان ۽ سچائي واري واٽ وٺي هل.

- رَمَنِ مٿي راهَ (رامڪلي ٦/٨)= وات وٺي پيا پنڌ ۾ هلن.
- رَمِج راتي پٽ ۾ (راڻو ٤/١)= راتي جي پٺيان هلج.
- رات رَمَ دي ڀول سِين (آسا ٣/٦)= پياري سڄڻ سان رات گذاريندي.

رَنجُ = درد.
- رَنجُ پِرِيان کي رَسِئو (يمن ١/٢٥)= منهنجو ڏک (رنج) پرين تائين پهتو (انهن کي منهنجي ڏک جي خبر پئي، انهن تي منهنجي ڏک جو اثر ٿيو).
- رَنجَ رکي وِيو (راڻو ٧/٧) = (مومل مٿان راڻو) رنج رکي وٺو، مومل کان رنج ٿي ويو.

● رَنجائو (حسيني ١١/١) = درد، ڏک.
- راڻو رَنجائو (ديسي ٤/١٠)= هڪ وات ۾ واءُ وارو راڻو (ريتڻ واري هوا ۾ پٿرين واري وات) ۾ پٺو درد ۾ ڏک.
- ڪِي رَنجائِي راندِ (ڪنيات ١/٣)= رنجائي (سور ۾ درد) راند لائي ڏني (تمام گهڻو آزاريو).
- راتِ رَنجائِي گُذري (ڪوهياري ٥/١٠)= سڄي رات رنج ۾ غم واري حالت ۾ گذري.

● رَنجُوري = جن کي درد آهي، جيڪي سور وارا آهن، درد جا ماريل آهن.
- رُڪَنِ رَنجوري (يمن ١/٢٢)= جن کي درد ۾ سور آهي سي پيا رڙن ۾ ڪنجهن.

رَنڊُ = گس، پيچرو، رستو، وات.
- رِڙهي لَڏائون رَنڊُ (رامڪلي ٥/١٤)= آهستي آهستي هلي به وڃي رستو لڏائون.
- رَنڊ نه سي رِڙهَنِ (ڪاهوڙي ٣/٣)= سي عام گس سان نه رڙهن، نه هلن.
- رِڙهي رَنڊِ پِرينِ جي (ڪنيات ٤/١٠)= محبوبن جي وات سان هلي.
- وَٺي ويهُج رَنڊُ (ڪلياڻ ٤/٢٦)= اهو رستو وٺي ويهج، جهلي ويهج.
- راهَ چُمي ٿي رَنڊُ (بروو ٣/١)= (زمين به) محبوبن جي پيرن واري وات کي چمي ٿي.
- رَنڊَن ۾ (حسيني ٤/٩)= گسَن پيچرن ۾.
- سٽي رَنڊنِ رُوِنِ (آبري ٧/٩)= راهن تي روئن، واٽن تي روئن.

● رِندُ= بلوچن جو هڪ وڏو قبيلو، (اصطلاح) صوفين جو هڪ گروه جيڪو عام اعتقادي ريت رسم کان انحرافي رنگ وارو، وڏي توڪل ۾ همت وارو، نتيجن کان بي پرواهه.
- رِندَ رَسائي لاءِ (سورٺ ٣/١١)= اي رند، اي وڏا بي پرواهه سخي راهه ڏياج، (منهنجو راز پنهنجي راز سان) رسائي ملائي پنهنجو سر وڍي لاهه.
- روزا رِندَ رکَنِ (رامڪلي ٥/١٠)= اهي رند روزن (اچ بک) ۾ آهن.

● رِندي= رندن واري رسم، هڪ ڳالهه ۾ هڪ خيال وارو جذبو، محبوب سان ملڻ خاطر جنون ۾ مستي وارو جذبو، ڪنهن اعليٰ منزل ۾ مقصد تي رسڻ وارو اڻ- ٽر ارادو، هڪ ئي محبوب جي خيال وارو اٽل ارادو.
- رِنديءَ رَسائي ڪنا (ڪلياڻ ٢/٢)= محبوب سان ملڻ واري اڻ ٽر ارادي انهن کي محبوب تائين پهچايو.

● رَنڊا=سٽ جون تندون يا سُٽ جا ڌورا جيڪي لسا ۾ صاف نه هجن پر جن ۾ ڳنڍيون ڳوڙها هجن.

— رَنڌا رهڙيا جَنِ (ڪاپاتي ١/٢٠)= جن ڳنڍين ڳرڙهين واريون ٿلهيون تندون ڪيون، جن ٿلهو ۽ ردي سُٽ ڪَتيو.

● رَنگ=ڪنهن به قسم جي رنگيني (اصطلاح) ١. اثر، لاڳ ٢. تماشو، ڇهچٽو، لقاء.

— رُڪَ جو آهي رَنگُ (ڪلياڻ ٤/١٢)= رُڪَ (ذاتي) وارو رنگ.

— رَڪَنِ ڪونهي رَنگُ (يمن ٤/١٠)= بي اثرن (رڪن) کي رنگ (جو اثر) ئي ڪونهي (انهن کي رنگ ئي نٿو لڳي).

— رَنگَ ڏجا (ڳهاتو وائي ١/١)= ضرور رنگ لائجو.

— رَنگ ۽ رُوپ (ڪلياڻ ١/ ٢٧)= ڪاراڻ ايجاڻ وارو مخصوص رنگ ۽ صورت.

— رَنگِ ٻوتَ (راڻو ١/٢)= رنگ ۾ ٻريل، رنگ ۾ لڙاتيل.

— رَنگ رَتول (راڻو ٤/١٦)= رنگا رنگي چِٽا پِڪا ڳاڙها جنسار (هندورا، ڳاڙها پلنگ وغيره).

— رَنگُ ڪَنو (سنهڻي ١٠/٩)= رنگ ڪيو.

— رَنگُ نه مَٽائين (رپ ٢/٢٠)= اهي سهڻا گل پنهنجو سهڻو رنگ نه بدلائين.

— رَنگا رَنگِي رَاهَ (ڪرهياري ٤/٢)= گهڻن رنگن وارو سمان، (اهو سمان، عاشقن سان محبوبن جي ان رنگين رَوِش جو جهلڪو آهي جنهن ۾ ڪاري پاه ۽ ڳاڙهي رڱ جي آميزش آهي).

● رُنگَ= سَرائي، تور ۽ وزن کان ڪجهه وڌيڪ (ورتل شيءِ جي تور کان پوءِ، وٺندڙ دڪان واري کان گهر ڪري رُنگ وٺندو ۽ چوندو ته: 'مٿان ڪجهه رُنگ وجهي ڏي'. پر 'رُنگ' ساڳي ورتل شيءِ جي ملندي، ٻي شيءِ جي ڪانه ملندي).

— رُنگَ ڪٿوري گهرين (سري راڳ ٣/١٣) = (تون وٽين لوڻ ۽ وري) رُنگ گهرين ڪٿوريءَ جي!

● رَنَ (جمع) رَنون= زال، بيواهه زالون، رلندڙ زالون.

— رَنُن کي (آسا ٤/١٠)= زالن کي.

● رڻ = بيابان.

— رڻ اوڪارِئين (بلاول ١/٧)= رڻ اُڪرندڙن، رڻ کي پار ڪندڙن.

— رڻُ ڪنو (راڻو ٧/٣)= وڏي تباهي ڪئي.

● رُڻ جُهڻِ (رامڪلي ٤/٦)= آهستي آهستي ذڪر وارو آواز. اورڻ، نام جپڻ. وروند، سک واري يادگيري.

— رُڻ جهڻِ سَندي سَڄڻين (ڏهر ٥/٢١)= محبوبن سندي وروند، سڄڻن جي سک واري يادگيري.

● رُڻڪَ = رُئڻ ۽ درد جي دانهن جو هلڪو مسلسل آواز، ڪنجهه.

— رَنجورن رُڻڪَ (يمن ١/٢٣)= دردمند جي دردبلي ڪنجهه.

— رُڻڪَنِ رَنجوري (يمن ١/٢٢)= درد ۽ آزار وارا (عاشق) پيا سُور ۾ ڪنجهن.

● رَواجِي = عام رواج واري، عام ريت.

— ڇَڏي راهَ رَواجِي (آبري ٩/وائي-١)= عام رواج واري واٽ کي ڇڏي.

● رَوازي = رواجي، ڪوڙو (سچو خالص نه).

— رِپو روازي (سري راڳ ٤/٥)= مَٽ ڳڏيل چاندي، ڪوٺاريءَ ۾ لڳل چانديءَ وارو فاسد مواد.

● رَوان (ديسي ٧/٣)= وڃان.

— رَوان ٿيا (پورب ١/١٢)= تيز تکڙا هليا.

● رُوپ (رامڪلي ٥/٢)=صورت، مهانڊو، لباس.

ـ رُوپَ سِين (آبري ٦/٢)=سونهن واري وڏي رنگ سين.

● روڄهه (جمع) روڄهڙيون (ديسي ٥/٢)= روڄهه جانور.

● رُوحَ = جسم ۾ اندروني پاڪيزه قوت. (اصطلاح طور) دل جان، ساهُ پساهُ.

ـ رُوحَ ۾ آئا (سارنگ ١٢/١)= ساهه ۾ سمائجي ويا، دل تي چڙهيا، ياد پيا.

ـ منجهان رڳُنِ رُوحُ (يمن ٨/٦)= رڳن مان ساهه.

ـ روحَ تَني ساڻُ ريهي (ڪنيات ١/وائي-١)= روح جو تن ساڻ ريهه آهي، روح ٿن سان ريهيل آهي، ريهه سان ڳنڍيل آهي.

ـ رُوحان اندر روه (پورب ١٧/٢)= روحاني طور اندر ئي اندر ۾ روئي.

روڏُ = رُڃن وارا وڏا ڪارا ڪانوَ.

ـ روڏُ رِڃنِ ۾ رُونِ (معذور ٨/٢)= بيابان وارا ڪانوَ بہ رڃن ۾ بي حال ٿي دانهون ڪن.

ـ روڏُ رُڃن جا (معذور ١٣/٧)=رڃ جا وڏا ڪارا ڪانگ.

● روڏا = اُٺَ (ڏيرن جا).

ـ روڏا ڪري رِئي (ديسي ١١/٥)= اٺ تڪا هلندي مٿي اڏاريندا.

ـ رَوڏا رِنگائي (ديسي ١١/٦)=اٺن کي رڙيون ڪرائي.

روڙڻ = (ڪوريءَ جو اصطلاح) چپنيءَ سان زور ڏيئي، ڳنڍين ڳوڙهن کي سنواري، تند يا ڌوري کي صاف سٺو ۽ لسو ڪرڻ.

ـ رَنڍا روڙيا جَنِ (ڪاپائتي ٢٠/١)= جن ٿلها ڌورا ڪٽيا.

روش (بلوچڪي)= روز.

ـ روش مَروشِي روش (ديسي ٧/٧)= روز اجوڪي روز، اجوڪي ڏينهن.

● رَوڳُ = بيماري، خرابي، خلل.

ـ راوِلَ وَڏو روڳُ (رامڪلي ٢٨/٢)= اي پيارا (راول) اهو وڏو مرض آهي، وڏو خلل آهي.

● رُوم = قران شريف جي سُوره (نمبر ٣٠) جو نالو.

ـ منجهِين 'رُوم' رَهَنِ (مارئي ٨/١٠)= سوره 'روم' ۾ سمايل فڪر ۽ رهنمائي تي سوچ ويچار ۾ رهن.

● رُومِي = مولانا جلال الدين رومي (٦ ربيع الاول سنہ ٦٠٤-٥ جمادي الآخر سنہ ٦٧٦هہ) مشهور ڪتاب "مثنوي" جو مصنف، شمس تبريزي جو مريد، ترڪي جي شهر قونيا ۾ مدفون.

ـ اِيءَ رومِيءَ جِي رُوه (ڪلياڻ ١٦/٢)= مولانا روميءَ جي فِڪر جي اها صورت حال آهي.

ـ رُومِي جو آهي (ڪلياڻ ١٨/٢)= مولانا رومي جيڪو ان فڪر جو صاحب آهي.

ـ اَندَرِ رُومِي راهُ (ڪلياڻ ١٧/٢)= اندر ۾ وڏي نظريي (راه) وارو مولانا رومي.

● رُونِ = رُئن، روئِن.

ـ سي نہ رُونِ نہ چُرنِ ڪِين (يمن ٢١/١)= سي نڪي رُئن، نڪي ڪجهه چون.

ـ رَتُ ڏِيهاڙِي رُونِ (ڪلياڻ ٧/٤)= روزانو رت جا ڳوڙها ڳاڙين.

ـ ڀَني وينا رُونِ (ڪوهياري ١٤/٢)= ڀني (سسئي ۽ جبل) وينا رئن.

ـ نيڻَ مُنهِنجا رُونِ (ڌهر ٩/٤)= منهنجيون اکيون پيون رئن.

ـ سي مَرُ رويو رُونِ (آبري ٩/٧)= سي ڀَل پيون رئن.

● رُونٽو = رُونٽي هڻ وارو، لڱو مڱو.

- رُونئو ڏاران راڳ (پرڀاتي ٢/٢٢)= راڳ ڪانسواءِ بہ رُونئو (مگڻو سخي سبڙ ڪان انعامي ٿيو).
● رُونجھائي = 'رونجھي' جو اولاد (سبڙ).
- رُونجھائي راڄاڻُ (پرڀاتي ١/١٩)= سبڙ رونجھائي وڏو راڄيو آهي.
- رُونجھائي رَسُ (پرڀاتي ١/٩)= اي رونجھائي (سبڙ) اچي منهنجو واهرو ٿيءُ.
- رُونجھي راهَ (پرڀاتي ٢/٨)=رونجھي جي راهہ، رونجھي سبڙ چامر ڏانهن وڃڻ جو رستو.
- اِنَ راهَ مَٿي رُونجھي (پرڀاتي ٢/٤)= انهيءَ راهہ رسمر تي رونجھي (سبڙ چامر).
● رُوندَ = رئندا، هميشه لاءِ رئندا، رُنَدڙ.
- مُون سي ڏِٺا رُوندَ (سري راڳ ٣/٦)= مون سي رئندا ڏٺا.
- پَنڌُ ڪِئو رُوندو (ڪاهوڙي ٣/١٣)= وڏو روج راڙو (پنڌ) ڪري رئندو.
- رُوندي راتِ وِهاءِ (يمن ٦/٣٧، ڪاپائتي ١/١٧) = رئندي رات وِهائي (پوري ڪئي).
- رُوندِين تَان رو (رامڪلي ٧/٧)= تون جيڪڏهن رئندين تہ ڀل رو.
● رَوون (ديسي ٧/٥)= (بلوچڪي) ويندا سون. روهُ = خشڪ جبلن پهاڙن وارو ملڪ.
- ڪُونجُون سارِين روهَ ڪي (مارئي ١١/٢)= ڪونجون (پکي جيڪي سنڌ ۾ چڳڻ اچن) سي پنهنجي روهہ واري ملڪ کي ياد ڪن.
- مَتان روهَ رَتيون ٿِئين (ديسي ٣/١٠)= اي روهہ، اي تڪر! متان ريتيءَ وانگر ذرا ذرا ٿئين.

- مَـوڻُ روهَ رَتيون ٿِئين (ڪوهياري ١/١٢)= اي جبل! متان ريتيءَ وانگر ذرا ذرا ٿئين.
● روءِ = هُوءَ روئي.
- وِيئي روءِ رَتَ ڦُڙا (حسيني ٩/١١)= ويئي رت جا ڳوڙها ڳاڙي.
- روءِ اُڀي چوءِ (مارئي ٣/١١)= پئي روئي ۽ بيٺي چوي (تہ سمجھ سوري ڀانئيان...).
- ڳِرِيو جَهلِئو روءِ (سامونڊي ٣/١٣) = ٻيڙيءَ جي ڳريي واري رسي کي جهلي بيٺي روئي.
● روءِ = تون روءِ.
- روءِ منجهيئي (معذور ٤/٤)= اندر ۾ ئي روءِ!
● رُوءِ = رُخ، نمونو، رنگ، صورت، حالت.
- رَمزَ پَروڙِيم رُوءِ (يمن ٦/١٢)= رمز جي روءِ پروڙيم، راز جي ڳالهہ کي سمجهيم، حقيقت کي سمجهيم.
- اُچي پَسو رُوءِ (يمن ٤/٢)= اوهان اچي صورت حالت ڏسو.
- رُوءِ تهڙي سڄڻين (رپ ٢/٢٠)= سهڻن سڄڻن جي منهن جي رونق بہ اهڙي.
- رُوءِ راڻي جي (راڻو ٨/٤، ١٠/١١)= راڻي جهڙي مُهانڊي نموني، راڻي وانگر.
● رُوءِ = (فارسي. رُو = منهن) = ڪنهن جي منهن مهانڊي ۽ شڪل صورت مان جيڪو خيال يا ارادو ڏسڻ ۾ اچي. رخ، خيال، رٿ ۽ رمز، نظريو. لقاءُ. پسارو، ديدار.
- ايہ روميءَ جي رُوءِ (ڪلياڻ ٢/١٦)= اها رمز، اهو خيال، اهو نظريو مولانا روميءَ جو.
● روئڻ= رئڻ.

- ڏِيان جو روئي (ڪنيات ٢/٥)= جيڪو پيغام آءُ رئندي ڏيان.
- روئي ڪَندِيَس ڪَوه (حسيني ٩/٧)= روئي ڇا ڪنديس (منهنجي روئڻ سان ڇا ٿيندو).
- روئي رُوپُ وڃاءِ (حسيني ٤/١٢)= (پنهنجي پنهونءَ خاطر تون پٻ پهاڙ ۾ رُلي) روئي پنهنجي سونهن صُورت وڃاءِ.
- روئي ڏِنو رَنگ (معذور ١/٩)= رَت جا ڳوڙها ڳاڙهو رنگ ڏنو.
- رُئندي سا رَتَ ڦُڙا (حسيني ٧/٩) = سا رت جا ڳوڙها ڳاڙيندي.
- رويو رويو رُونِ (سارنگ ١/١٥)= روئي روئي وري رُئن.
- رويوَ راتڙي وهامي (يمن ١/٢٢)= رُئندي رات وهامي، رئندي رات ڪٽين ٿا.
- رويو رويو روه (آبري ٧/٧)= روئي روئي وري روئي.
● رَهُ= بيهه، پاڻ جهل، پوئتي ٿي.
- رَهُ قضا دَمُ ڪوئي (آبري ٧/٤)= اي قضا! ڪا گهڙي ترس، ڪو دم بيهه.
● رَهَ ۾ (آبري ٤/١٩)= راهَ ۾، راهَ جي ڏکي پنڌ ۾.
● رِهاڻ = پاڻ ۾ ورونهه، ڪچهري.
- رِتيءَ جي رِهاڻِ (آبري ٥/١٥)= هڪ گهڙيءَ جي (محبت واري) ورونهه.
- اِيءَ رُوميءَ جي رِهاڻَ (ڪلياڻ ٢/١٩)= اها گفتگو ۽ سمجهاڻي مولانا روميءَ جي آهي.
- مَچُڻُ ڪا رِهاڻِ (حسيني ٣/٥)= متان ڪا رهاڻ.
- مايُوني رِهاڻِ (حسيني ٤/٢١)= مچڻ جهڙي ڳاڙهي رنگ واري (محبت ۾ لال، دل گهري) ڪچهري.

- راتو ڏينهن رِهاڻَ (ڪاموڏ ٤/٤)= رات ڏينهن (هر وقت هر گهڙي) محبت واري ڪچهري.
- روئي ڪيج رِهاڻَ (مارئي ٩/١٥)= تون محبت جا ڳوڙها ڳاڙي قرب واري ڪچهري ڪج.
- رِهاڻِ ڪي (راڻو ٨/٧)= پياري وٽندڙ ڪچهري لاءِ، رهاڻ لاءِ.
- راڻي جي رِهاڻِ مان (راڻو ١٠/١)= سوڍي راڻي جي ڪچهريءَ مان (تصوف جي لحاظ سان، نبي صلعم جي ڪچهري مان، سندس ڏنل تعليم جي جاڻ مان).
- رِهاڻين (ڪوهياري ٢/١٢)= (پولي آهي) رهاڻيون، ڪچهريون.
- رِهاڻيون = محبت ڀريون ڪچهريون.
- راڻا رِهاڻيون (راڻو ٨/١٢)= اي راڻا، تنهنجيون محبت ڀريون ڪچهريون.
● رِهائڻ = جڳائڻ، پورو نهي بيهڻ.
- رُئڻ مُون نه رِهاءِ (ڪوهياري ٦/٥)= رُئڻ مون کي نٿو رهائي، رئڻ مون کي نٿو جڳائي.
● رَهبَر = سونهون.
- رَهبَرُ ٿيندءِ راهَ ۾ (ڪلياڻ ٤/٢٢)= رستي ۾ تنهنجو رهنما ٿيندو.
- رهنما راهه ٿئو (آبري ١٠/٣)=(پنهونءَ جي وڇوڙي ڏيهه) وارو اهنج پاڻ راه جو رهنما (سونهون) ٿئو.
● رَهيا = (پولي آهي) ٿي رهيا، بيٺا، هيٺا ٿيا، رهجي ويا، ڪنهن ڪم جا نه ٿيا.
- هَني رَهيا حِيلا (سنهڻي ٢/٥، ٢/٨) = هاءِ، سڀ حيلا بيڪار ٿي رهجي ويا.
- رَهي وينَم راس (مارئي ١٠/٧)= نهي جڙي وينا.

● رَهيَان (سرائڪي)= رهي آهيان.
ـ پِڇ پِڇ رَهيـان طِبيبَ (آبري ۴/وائي)= طبيب جي پڇا ڪري رهي آهيان.
رَهيُون = رهيل شيون، ڇڏيل شيون.
ـ اَڄُ پـ رَهيُـون اُنِ جيـُون (ڪـاهوڙي ٢٢/٢)= اڄ بہ انهن جون رهيل شيون، پويان ڇڏيل تول.
● رَهِينُ =گِروِي رکيل، گروي ٿيل، ضمانت طور رکيل.
ـ رَکِي رُوح رِهِينُ (يمن ٣۴/٦)= روح کي (الاهي عشق واري شراب ۽ خمار جي عيوض) ضمانت رکي.
رَءِ (ڪليان ۴/٣۴)= سچو سربستو، سچو بنا نقص جي، پورو پختو، پورو لڪل.
ـ رَءِ ٿيا (سامونڊي ١٩/۴)= صاف سچا ٿيا.
ـ رَءِ جَهين جي رَتِيُون (آسا ١٦/٢)= جنهن جي ڪري پوريون رچي ويون.
ـ رَءِ رَيو (ڪنيات ۴/۴)= پوري ڍنو ۾.
● رِءِ = ري، بِنا، ڪان سواءِ.
ـ رِءِ اعرابيِن (مارئي ٢٠/١)= اعرابين ڪان سواءِ، بَدوين ڪان سواءِ، ٿر بر ۾ رهندڙ ماروئڙن ڪان سواءِ.
ـ رِءِ پِريَان (ربپ ١٧/٢)= پرين ڪان سواءِ.
ـ رِءِ مَصلِحتَ (سورٺ ١/٣)= ڪنهن صلاح ڪان سواءِ، ڪنهن رٿ ڪان سواءِ.
ـ رِءِ واهِيَتَ (مارئي ١١/٦)= بنا ڪنهن واهيءَ جي.
ـ رِءِ واڙِ (مارئي ١١/٦)= بنا ڪنهن لوڙهي جي.
● رِئڻ= روئڻ، دانهون ڪرڻ ڳوڙها ڳاڙڻ.
ـ رُئان ڪَاڻ رِهَاڻ (رامڪلي ٢٢/٥)= رهاڻ لاءِ ٿي رُئان، رهاڻ لاءِ ٿي سڪان ۽ رُئان تہ ڪڏهن ساڻن رهاڻ ٿيندي.
ـ رِئڻ ري مَتان رُئين (آبري ١٢/۴)= سچي رئڻ ڪان سواءِ رياءَ واري رئڻ سان متان روئين.
● رِئِي (ربپ ٣٩/١)= رِئجي، رئو ۾ پرجي.
● ري = ريهہ.
ـ ڏيئِي رُيِي ري (حسيني ٧/وائي-٢)= رُيِي کي ريهہ ڏيئي.
ـ تَنِ هَٿِي رِيءَ رَدِ ڪِيو (سري راڳ ١/۴)= انهن ريهہ هٿي رد ڪيو، ڪوڙو ڪيو.
● رِيءَ = ريهہ، مَٽ، ڪوڙي چاندي.
ـ اَگِي هُيَسِ رِيءَ (راڻو ١٥/٨)= هن ڪان اڳ آءُ ريهہ هُيَسِ (کُهٽ ۽ خام هئس).
● رِيءَ = رِيحُ، دم واري هوا، ساهہ.
ـ آيَم ريلي ريءَ (سنهڻي وائي ١/٣)= مون کي سخت هوا (ريح) ڇولين ۾ ريلي آئي، ڪٽي آئي.
ـ راتِ مُنهنجـو رِيءَ (سورٺ ۴/٢)= گذريل رات منهنجو ساهہ.
● ري = رِءِ، بنا، ڪان سواءِ.
ـ ري ثَمَرُ (آبري ۴/٨)= بنا ثمر جي سفر (ڪاڏي پيتي پاڻي وغيره بغير).
ـ رِي ڏِئي (آسا ١٩/۴)= ڏيئي ڪان سواءِ.
ـ ري سُونهَنِ (آبري ٢/٩)= سونهن ڪان سواءِ.
● رَيَا = پريا، ڍڏ ۾ آندا.
ـ ڏُرَ رَيَا، رِيجَ ٿِيا (سارنگ ١٥/٢)= وڏا اونها ڏُرَ پرجي ويا، ۽ عام ريج ٿيا.
● رِيَاءَ = دل ۾ ھڪ ٻاهر ٻي ڪرڻ، بيائي ڪرڻ، پاس خاطري ڪرڻ.
ـ راڻا ڇڏِ رِيَاءُ (راڻو ٩/۴)= اي راڻا! بيائي ڇڏ.
● رَيَڻُ، رَئِڻُ= پاڻيءَ جي پلٽ سان پرڻ.

- رَيائين = پوريءَ طرح پري پُسايائين.
- ريجي رَيَائين (سارنگ ٣/٩)= سڄي ملڪ کي رِڄايائين ۽ پاڻيءَ سان پريائين.

ريبڻ = ڏُتارڻ، نڳڻ، پُلائڻ.

- رامَ تَنهين کي ريبِيو (رامڪلي ٢/٢٤)= رام تنهن کي پُلايو.
- ريبي (ڪاپائتي وائي ٢/١)= ڏُتاري.
- ريبي تانَ مَ رَهايو (آبري ١/وائي-١)= مون کي ڏُتاري جهلي وهاري نه ڇڏيو.

● ريبارو (راڻو ١٠/٣)= قاصد.

● ريبارڻِ (ڏهر ٣/١٠)= ريبارين جي قبيلي جي عورت (جنهن کي ڪڇ جي راءِ ڪنگهار پاڻ وٽ وهاريو جو هو مٿس موهت هو. ڪڇ جي روايت موجب ريبارڻ سهڻي هئي ۽ سندس نالو ٿي چنيچل هو. ريبارڻ راءِ ڪنگهار کي پنهنجي محبت ۾ قابو ڪيو، انهيءَ لاءِ ته لاکي کي روڪي، ڇاڪاڻ جو لاکو ريبارين جي وڳن جون لوڙيون هڻندو هو).

- ريبارِڻِ روئي، واڙي وِڏا وَڇَڙا (ڏهر ٣/٢٢)= ريبارڻ روئي وڇڙا ورائي واڙي ۾ وڌا.
- ريبارِي رَهِي وِيَا (ڏهر ٣/٢١)= ريبارين جي لڏ لڏان ختم ٿي ۽ هو هاڻي ٿانيڪا ٿي هميشه لاءِ رهي پيا.

● رِيتِ (آسا ٥/١٢)= (اصطلاحي معنيٰ) جيڪي ڪجهه ڪرڻ جڳائي، جڳائتي رَوِشِ.

ريتو (آسا ٤/١٢)= پانڌي مثل ڳاڙهو پوتڙو (پارن جي پائڻ لاءِ)، مَلِيرُ ڇٽي ڳاڙهي رنگ ۾ رڱيل ملير، هڪ خاص رڱيل ڳاڙهو پوچڻ.

- رڱي پَسُ ريتو ڪِنا (راڻو ٢/٧)= عشق ۾ رڱجي رڇي وِئا.
- ريتو ٿِنا (راڻو ٢/١٥)= ريتي وانگر رنگ ۾ سهڻا لال ٿيا.

● ريٽ= ريٽ= ريٽي مثل ڳاڙها سهڻا ڪپڙا.

- هِتِ رَجائِن ريٽَ (مارئي ٥/١٨)= هت (عمرڪوٽ ۾) ڪپڙن کي ڳاڙها لال رنگ ڏين.

● ريجاڻي = ريج واري زمين.

- رِڙهنو ريجاڻي چڙهين (ڏهر ٥/٦)= تون آهستي آهستي وڌي وڃي تو ريج واري زمين ۾ چُڪين.

● ريجَڻ = پاڻيءَ ڏيڻي زمين کي رڄائڻ.

- ريجي رَيَائين (سارنگ ٣/٩)= ملڪ کي رڄائي پاڻيءَ سان پريائين.

● رِيجهه=خوشيءَ واري ريت رسم، خوشيءَ واري رهاڻ.

- رِيجهه ڪرڻ= خوشي ڪرڻ، گهڻو راضي ٿيڻ.
- ريجهه ڪَيائون (سارنگ ٤/٤)= گهڻي خوشي ڪيائون (وڄڙيون ريجهي خوش ٿي گهڻو وسيون).

● رِيجهائِڻَ = (پنهنجي رهاڻ سان) خوش ڪرڻ.

- راءِ رِيجهائِڻ آئِيُون (ڪاموڏ ٢/٢)= راءِ کي ريجهائي آيون، خوش ڪري آيون.
- جَنِ ريجهَايا رَاجِيَا (پرڀاتي ١/٢٠)= جن (منگتن سازاهڻ ۽ ڳائڻ سان) راڄن جا سردار ريجهايا، راضي ڪيا.
- رِيجهائي رمُوزَ سين (رامڪلي ٣/وائي) = رمزن سان ريجهائي، نزاڪت وارن اشارن سان خوش ڪري.

● رِيڏا پَسِي رَنگُ (سورٺ ٢/٥)= راڳ جو رنگ پسي راضي ٿيا، خوش ٿي پيا.

● ريڏائي = نه نهڻ واري ارڏائي، ڏنگائي.

- چَڏِ راڻا رِيڏائِي (راڻو ٤/٦)= اي راڻا! ارڏائي،

ڏنگائي ڇڏ.

● ريڙهڻ = آهستي آهستي اڳتي ڪرڻ، ڳري شيء کي ڇڪي ٿورو اڳتي ڪرڻ.

ــ ريڙهيندي رَاتِ ڳئي (رپ ١١/٣)= ڇڪيندي رات گذري.

● ريزالو (جمع، ريزالا)= رذيل، رُليل، بي واهو، پَنڪيل، بدخواهه.

ــ رخت رِيزالَنِ جو (پرڀاتي وائي ٢/٢)= بيواهَن پَنڪلين جو قوت گذران جو (نمو).

ــ ريزالَن کي (آسا ٥/٩) = بدخواهن کي، رقيبن کي.

ــ ريزاليون (آبري ٧/٦)= ڪميڻيون، بي پتيون زالون.

● رِيسَ (آبري ٧/٦)=(ڪنهن ســـان) برابري ۾ هڪجهڙائي واري تمنا.

● ريسارو= ريس وارو، پرڪيندڙ اهو پسند نه ڪندڙ ته ڪو ٻيو سائس برابري ٿو ڪري، يا ڪنهن ٻئي کي سندس جهڙو ڪري پانيو وجي ٿو.

ــ سَبَرُ رِيسَارو (پرڀاتي ٢/١)= سخي سبڙ بادشاهه ريس وارو آهي.

رِيسائو = ريس وارو ٿيو، تنهن ريس ڪئي، تنهن کي غيرت آئي.

ــ سو رِيسائو راڄاڻ (ليلان ٢/١٠)= تنهن سردار ريس ڪئي، تنهن کي غيرت آئي.

● ريڪان= ريڪون، تارون تندون، ڪي ڪي ڏريون.

ــ رُوحَ اندرِ ريڪان (راڻو ٥/١٣)= اندر دل ۾ (سڪ محبت ۾ درد) جون ڏارون.

● ريڪُون = نئين نوجواني ۾ نڪرندڙ ڏاڙهيء جي سنهڙن وارن جون ريکون.

ــ ڪَنِي ريڪُون رَتّيون (راڻو ١/١٥)= ڪن نوجوانن کي ڏاڙهيء جي وارن جي ساوڪ ٿي.

● ريلڻ= پاڻيء جي پلٽ سان ملڪ پلٽي ڇڏڻ، پاڻيء جي ريلي ۾ وَهڪ سان زمين رڇائي ڇڏڻ، پلٽ ڪرڻ (اصطلاح) پنڌ سان زمين پيرن هيٺان ڪڍڻ، جهاڳڻ.

ــ ريلِ (امر)= پلٽ، پُساء، جهاڳ، لنگهه ۾ پار پئُ.

ــ اُتي راتو ريلِ (آبري ١/١٦)= (اي سسئي!) اتي ريتي ۾ راتي وارو پنڌ ڪر، ريتي ۾ راتي وارو ٻَرُجهاڳ.

● ريلَ = دريا جي پاڻي لهڻ سان نڪتل ريج واري زمين، زمين جي سڌي سهڻي پَٽي، وڏي ٻوري يا ٻنڌ جي پاسي واري (زمين جي سڌي پَٽي پلهر ٿي).

ــ راتِ وَڇايا رَيلَ ۾ (ڪاموڏ ٣/٩)= ڇامر تماچي گذريل رات ٻنڌ جي پاسي واري ريل (زمين) ۾ طنبورا وڇايا ۽ محفل ڪئي.

● ريلو = پاڻيء جي وَهڪَ ۾ پلٽ.

ــ رَحمتَ جو ريلو (سارنگ ١/١١)= رحمت جي پاڻي (مينهن) جي پلٽ.

● رِيليان رَوَ (راڻو ٨/١٦)= پَٽي ليٽان، اُٿلان پٿلان (پاڻيء جو وهڪرو پَٽَ ريلي ويندو آهي، پَلٽ ڪري ساري زمين مٿان وري ويندو آهي. جڏهن اٿل وارو پاڻي پلٽ ڪري پيو پَٽ کي ريليندو آهي، تڏهن مومل به جڻ پٽي رَوَ ريلي، راڻي جي اچڻ واري وات تي هلي ويهي، سمهي، اُٿلي پُٿلي).

● رَينِ = رات

ــ جر رَينِ رَسائي دِن (پرڀاتي ١/٥)= جيڪو رات توڙي ڏينهن جو رزق رسائي.

● رِينگڙيَارَا (راڳ ڪلي ۲۲/۶)= لِينگڙيارا، لانگوٽي جي لينگ سان.
● رَيَڻُ= پاڻيءَ سان پيري چڙهڻ.
ـ ڏڙ رَيا (سارنگ ۱۵/۲)= وڏا ڏرا ۾ چلها برسات پيري چڙهيا.
● رِيُون = سنهڙا ذرا ذرا.
ـ تـنِي رُوحُ رِيُون (آبري ۹/۹)= ساهه وارو دَمُ تُني ذرا ذرا ٿي وڃي.
● ريهُ (يمن ۲/وائي) = هڪ خاص مصالحو جيڪو پڳل شيءِ (ڏاس جي) کي ڳنڍي.
● سندو رحمت ريهُ (يمن ۲/وائي)= ڏٿيءِ جي مهر ۾ رحمت وارو علاج جيڪو مريض کي صحتياب ڪري.
● ريهڻ = پڳل زيور کي ڳنڍڻ.
ـ ريهي رِيي سَنديُون (پرڀاتي ۲/۲)= رِيي جو ريهه ڏيئي.
● ريهڻ= ريبڻ، ڏتارڻ، راضي ڪرڻ.
ـ راضَ پُنهونءَ جي رِيهي (ديسي ۲/وائي)= پنهونءَ جي راض سسئي کي پاڻ سان ملائي ڇڏيو.
● رِيهَ (معذور ۱۳/۵)= وڏي رڙ. (جمع، رِيهون).
ـ رِيهُون ڪيان رُجنِ ۾ (حسيني ۱۰/۱۲)= بيابانن ۾ رڙيون ڪريان.

ز

● زَاري= نيزاري، آزي، منٿ.
ـ زاريءَ ڏاران زورُ (ديسي ۳/۴)= منٿ ۾ آزي ڪانسواءِ زور ڪرڻ هلندو.
ـ زاري سا ڪنديَس زاري (ڪوهياري وائي ۱/۶)= آزي نيزاري ڪنديس.
● زاغَ= ڪانءُ.
ـ ڪِين جو زاغَ زبانَ سِين (بروو ۱۷/۲)= اهو ڪجهه جيڪو ڪانءُ پنهنجي ٻوليءَ ۾ چيو.
ـ زاغُ ڪَري زاريُون (بروو ۱۵/۲)= ڪانءُ زوراٽيون تڪڙيون منٿن واريون دانهون (لاتيون) ٿو ڪري.
زبانا= زبان سان.
ـ ظاهر زبانا (سري راڳ ۱/۲)= زبان سان ظاهر، زبان سان اٿين جو ٻڌڻ ۾ اچي.
● زبَرُون= (لغت جي 'قلب' واري تبديلي جي نتيجي ۾=) ضربون، ڌڪ، گهاوَ.
ـ زور پَريون زَبَرُون (راڻو ۷/۳)= زوراٽا ڌڪ، وڏي زور واريون ضربون.
● زُخرفِ (مارئي ۱/۱۰)= قران شريف جي سوره جو نالو (اصطلاحي معني) سونو سينگار، سونا ڳهه ۾ جنسار.
● زَردي (آسا ۹/۵)= پيلاڻ، منهن جو پيلو، زرد رنگ هيٺائي سببان منهن جي بدليل رونق.
● زُلف= وارُ، ڪاڪُلُ.
ـ زُلف زُورِ ڏنومِ (آبري ۲/۶)= محبوب جي سهٽي ڪاڪل (وارَ) مون تي محبت جو زور وڌو.
ـ زُلف ڪَيسَ صَافُ (آبري ۳/۶)= مونکي محبوب جي وار (زلف) هيٺ ڪري ڇڏيو.
ـ زُلف جي صاف ڪِيا (آبري ۴/۶)=جيڪي محبوب جي سهٽي وار هيٺا ڪيا.

● زرخريد= ورتل، مُلهه سان ورتل.

- زرخريد جتن جي (ڪوهياري ۴/۷)= بلوچن جي خريد ڪيل.

زنانو= عورتائو.

- ايءَ زَنانو جوڳُ (رامڪلي ۲/۲۴)=اهو ضعيف (زنانو) جوڳ آهي.

- هَٿين هَٿَ زَنجيرَ (مارئي ۵/۲۱)= هٿن ۾ زنجير.

● زُمَر (مارئي ۱۰/۱)= قران شريف جي سوره جو نالو (اصطلاحي معنيٰ) جماعت، ٽولو، ميڙ.

● زنجير= لوهه جون ڪڙيون.

- هَٿين هَٿَ زَنجيرَ (مارئي ۵/۲۱)= هٿن ۾ زنجير.

● زور= زبردستي، سگهه، ڏاڍ، ڏاڍو تکو.

- جَتْ وڃي ٿو زور (آبري ۸/۱۰)= جت تکو ٿو وڃي، زوري ڪنيل جت ٿو وڃي.

- زورِ نہ (سامونڊري وائي ۲/۱)= زوري نہ.

- ڏاڍي زور وِئام (آبري وائي ۶/۱)= ڏاڍي زور سان مون کان ويا.

- زور پريون زَبَرونْ (راڻو ۳/۷)= زوراٿا ڏک.

- زوراوَرْ زنجير (آبري ۷/۵)= زبردست زنجير.

● زورو= ڏاڍائي.

- زورو هنِ ضَعيفَ سين (ڪرهياري ۵ وائي)=هن مسڪين سان ڏاڍائي.

● زَهرُ= وِهُ.

- زَهَر پِياڪِ (يمن ۶/۵)= جيڪي زهر پيئندڙ آهن، زهر پيڻ جن جي عادت آهي.

● زِيان= نقصان، ڪيس، هاڃو.

- جاڙيجو زيان ڪيڏو ڪري ويو ڪڇ سين (ڏهر ۲/۱۶) =لاکو (جاڙيجو) ڪيڏو نہ وڏو نقصان ڪڇ ۾ ڪري ويو!

- جانِبَ تُون زِيانِ (يمن ۳/۴)= اي جانب، تون ايڏا زيان ٿو ڪرين، اي محبوب تون ايڏا نقصان ٿو ڪرين!

- جيڏيون هِي زِيانُ (حسيني ۶/۲۰)= سرتيون هي نقصان.

● زيب= زينت، سهڻائي.

- زيب زبان سين (ڪلياڻ ۳/۱۵)= زبان سان يا زبان تي سهڻيون منيون ڳالهيون.

● زير=زيريون، بيڙيون، هيٺ ٽنگن ۾ لوهيون ڪڙيون.

- زيرِ پَيرَنِ جي ڪي (مارئي ۹/۱۷)= جيڪي زيريون پيرن، ڪڙيون بيڙيون پيرن.

- زيريين بيڙين لوهه ۾ (مارئي ۶/۲۲)= هيٺ پيرن تائين لوه جون بيڙيون.

- زيريون لاهہ ضَعيفَ تان (مارئي ۲/۱۴)= هن هيٺي تان پيرن واريون لوهيون ڪڙيون لاهہ، هن هيٺيءَ تان بند لاهہ.

- زيريون ۽ زنجيرَ (مارئي ۵/۱۷)=لوهي ڪڙيون ۽ زنجير.

- زيريين بيڙيين لوهہ ۾ (مارئي ۵/۲۲)= زيرين بيڙين سان انهيءَ قيد بند واري حالت ۾.

● زِينَ= هڪ سهڻو سنجُ جيڪو سواريءَ لاءِ گهوڙي جي پُٺيءَ تي رکجي.

- آءِ احاطو زِينَ (آسا ۴/۱)= (طنبيلن ۾ بيٺل گهوڙن جو) تعداد، زين جي سنجنِ (جي تعداد) مان ڪجي.

سا= 'جا' جو جواب، اُها، ساڳي.
ـ سا پَروڙجِ ڳالهڙي (سري راڳ ١/٦)= اها ('ويمي' واري، خاص راز واري) ڳالهه سمجهج.
ـ سا نہ ڪَري ڳالهڙي (ڪليان ٢/١)= اها (راز واري) ڳالهه ظاهر نہ ڪري.
ـ سَا اَڄ ٻُڪَ آڍيسِينِ (رامڪلي ٥/١٠)= اُها (ٻُتن واري براد) آڍيسين لاءِ اَڄ ۾ ٻک آهي (هنن لاءِ براد بدران اَڄ ٻک وڏيڪ آهي).
ـ سَا آتِش آبُ ٿِئي (رامڪلي ٢/٣٢)= اها باهه پاڻي ٿي پوي.
ـ سَا تَان تُون سَنيالِ (معذور ٤/٢١)= = اها خاص ڳالهه، (اَلستُ بِرَبِڪم قالو بليٰ) واري، تہ تون ياد ڪر (جيڪا تو پنهنجي پياري سائين سان ڪئي!)
ـ سا پَرِ آءٌ نہ سِکيو (پرڀاتي ٢/١٢)= اها ريت رسم آءٌ نہ سکيس (راڳيندڙن واري).
ـ سَا پَرِ سُورَنِ ساڻُ ٿِي (پرڀو ٣/١٢)= منهنجي سورن ساڻ بہ ساڳي سختي ٿي (۽ سور پيچي پري ٿيا).
ـ سَا پَرتي نَہ ٿِئي (آسا ٥/١٢)= سا (اها رهاڻ اهڙي مٺي آهي جو اُن جهڙي) پَرچندي بہ نہ ٿئي.
ـ سَا پَروڙَڻ (رامڪلي ٥/٢٣)= اها (ڳالهه) سمجهڻ، صحيح ڪرڻ.
ـ سا سِتَّر نہ سيڪارين (يمن ٥/٧)= اها (اعليٰ مقصد واري) هڪ ٿي ستر (ست) نہ پڙهائين!
ـ سا سِئِي (پرڀاتي ٢/٢٣)= اُها ٻڌي.
ـ سَا ڪِيئَن پِونہ اڳاهين (آسا ٣/وائي-١)= اها پيٽي يا جاءِ پري ڪيئن چنبي!
ـ سَامُون ڳالهه سُڻايو (آبري ٣/وائي)= (هوت پنهون وجهڻ وقت جيڪي چيو) اها ڳالهه اوهين مون کي ٻڌايو.

● سات= ساعت= محل، گهڙي، وير.
ـ اَچَنِ جَهين ساتِ (ڪنيات ٢/١٦)= جنهن ساعت اهي اچن.
ـ اُني ڪي ڪَنہِ ساتِ (ڪليان ٤/٣)= انهن ڪي ڪنهن ساعت ۾، ڪنهن گهڙي ۾، ڪنهن وقت ۾.

● ساٿ= قافلو، ساٿين جو قافلو، ساٿين جو سَنگ ۽ سنگت.
ـ سَاٿ پِريَان جي سَڏُ (حسيني ١/١)= سڄڻن جي ساٿ جي سڏ سان (تنهنجو ملڻ ٿئي).
ـ سَاٿ نِبَاهِيو نِينِ (آسا ٥/٦)= (اهڙي طرح) قافلو (ساٿ) توڙ منزل تي پُهچائين.
ـ ساٿَ هلڻ= ساٿ ڪي قُرڻ، قافلي ڪي لُٽڻ.
ـ هَٿِي ساٿَ هيڪَلي (ڏهر ٣/٢٣)= لاڪو هڪ ٿي وقت سڀ مال يڪو گڏ تہ ڪاهي (ڪاچڙڪي ٿي ڪوند تہ، جو پاڻي تي مولي).

● ساٿَر = (عربي لفظ "صَعتر" جو سنڌي اُچار) هڪ ٻوٽي جو نالو (ٻہ قسم: هڪ ڊگهن پنن واري ساٿر ۽ ٻي گول پنن واري) جنهن جا پن دوا طور ڪم اچن (اصطلاح طور) دوا، علاج، شفا.
ـ ساٿرِ آهي سِپِرين (يمن ٢/٤)= منهنجو محبوب منهنجي درد جي دوا آهي.
ـ سَاٿَر صحتَ سِپِرين (يمن ٢/٥)= ساٿر ۽ صحت سڄڻ ئي آهي، صحت لاءِ دوا (ساٿر) محبوب آهي، سڄڻ پاڻ سراسر صحت بخشيندڙ آهي.

● سَاٿِي = ساٿ وارا (پُنهونءَ جا پَائِرُ) (سڄڻ، پيارا) رفيق.

- ساٿي توءِ هلَنِ (حسيني ۴/۷)= ساٿ وارا تہ بہ وڃن (جيترو ٺيڪ ڪٿي پنھنجا وار وڃايان).
- ساٿِي سَفَرِ هلِئا (سامونڊي ۱/۱۵)= منھنجا سڄڻ سفر تي هليا، سفر تي هلڻ وارا ٿيا.
- ساٿِي ٿيندو (حسيني ۸/۲)= پيڙو ٿيندو، بيلي ٿيندو، مددگار ٿيندو.
- ساٿي پُڇي سُکَ (معذور ۶/۳)= سُکَ پيو ساٿي پڇي (پر ملي ئي ڪونہ).
- ساٿي ڏيجُ سَنيھَڙو (ڏهر ۴/۱۳)= اي ساٿي! منھنجو پيار جو پيغام ڏيج.
- ساٿيَنِ سَٿين نہ جاڳِيَين (حسيني ۴/۶)= ساٿ وارن (ڏيرن) سان ان ساڳئي وقت نہ جاڳيين.
● ساڻو= سارين، ڪڻڪ وغيره جو سنڪو (ساڻو ڪندا يعني موڙيون ٺاهيو، سنگن واري چوڙي زمين تي سٽيندا، جنھن سان سنگ سنجي ويندا ۽ انھن مان داڻا ڇڄي جدا ٿي ويندا).
- جا پِرِ ساڻي سَنگَ (پرو ۴/۱۴)= ساڻو جيڪا حالت سنگ سان ٿو ڪري.
● ساڻو= سَٿو، سودو.
- سَاڻي ڏِيَان (رپ ۱/۱۴)= سودي ۾ ڏيان، سودي جي واڪَ ۾ ڏيان.
● ساڻِي = مھيءَ وارا مُھاڻا.
- ويھي ساڻِيَنِ وِچَ ۾ (ڪلموڏ وائي ۱/۱)= مھي ماريندڙ مھاڻن جي وچ ۾ ويھي.
- ساڻِينِ جِي (ڪلموڏ ۲/۷)= مھيءَ وارن جي.
- ساڻين جي لَڏُ (ڪلموڏ ۲/۷)= مھي وارن جو لڏو.
● ساٽ= شاديءَ جا سوڻ ۽ سينگار، خوشيون.
- ساٽَ ڪِجَنِ (سارنگ ۳/۱۵)= مينھن لاءِ (ڪڪرن، گوڙن، کنوڻين وڏ ڦڙن واڪن جونا) رنگ رونقون ڪن.
● سائيڪا=اونھان سٺ پُرھ ڳُرھ، اونھان تڙ (ٽڙ ۾).
- جِتِ سائيڪا سَٽِيون (مارئي ۸/۲۲)= جتي اونھان تڙ (سائيڪا) آهن ۽ جتي سَٽَ واريون سَٽِيون آهن (جيڪي پاڻي ڀَيون پرين).
- سائِيڪَنِ تي (مارئي ۸/۱۴)= انھن ڪوهن تڙن تي جيڪي سٺ پرھ اونھان آهن.
- جَنِ سائِيڪا سِنجِئا (مارئي ۸/۱۶)= جن ماروڙن اونھن کوهن (سائيڪن) تي ولجَھ وِرَتَ رکيا ۽ پاڻي ڪڍيو.
● ساڄَنُ (سارنگ ۱/۱۱)= سڄڻ (اصطلاح)، پيارو پرين، محبوب.
- عِشق ساڄن دا لَگا (ڪلياڻ ۴/وائي-۲)= پياري سڄڻ جو (مونکي) عشق لڳو.
- سَاڄَنُ سُنِھي نَہ مِلي (پورب ۱/۲)= سُجھي پيو تہ سڄڻ ڪٿي آهي پر ملڻ مشڪل آهي.
- سَاڄَن ڪَارَڻ سَڄَ (آبري ۱/۹)= سڄڻ خاطر سڄ.
- سَاڄَن سُونَہَ سُرت (آبري ۲/۲)= سونھن ۽ سُرت وارو سڄڻ.
- سَاڄَن سينءَ (آبري ۳/۲۰)= ساڄن لاءِ ۽ هميشه لاءِ.
- ساڄَنَ صَفَائِي (ديسي ۲/۶)= ساڄن جي صفائي، محبوب جي حُسن جي تجلي.
- سَاڄَن مُون سَتَارُ (يمن ۲/۵)= منھنجو ساڄن ستار آهي، منھنجو محبوب منھنجا عيب ڍڪيندڙ آهي.
- سَاڄَنُ ميڙئيِ سُورَ (آبري ۷/۱۹)= سُور ڪيس ساڄن ملايو (درد ٿيس تڏهن دوست مليس).
● ساڄَ = ساز سامان.

ـ سَڙِي ساڄَ پِيَانِ (ڳھاتو ۱/۱۱)= انھن جا ساز سامان سڙي ويا.

سَلَڄَا (پورب ۱/۲)=تازا توانا، سَوَلا سُوڌا، پڪا پختا.

ـ سَلَڄَا ڪِئَو (رامڪلي ۴/۲۰، ۴/۲۱)= وٽي پڪا پختا ڪري، نولن ڪري.

● سلڄو = سولو.

ـ سلڄو جَھلِ (سامونڊي ۱/٦)= سولو جھل، سولو ڪري جھل.

ـ سلڄو ٿيءِ سُوارَ (راڻو ۵/۵)= سنيري سوار ٿي.

سلڄَھ= سَجھہ، سھولت، سبب.

ـ سوڍا اِنھين سلڄَھ (راڻو ۸/۷)= اي سوڍا راڻا! انھيءَ سَجھہ ۽ سبب جي ڪري.

سَلڄُھرِ (ڪلھوڙي ۲/۱۲)= صبوح جو سويل.

سَلِڄارِي = چاڻ سڃاڻ رکندڙ ويجھي سڃاڻپ واري، سلڄاءِ واري.

ـ سلڄارِي سين سَڄڻين (آسا ٦/۱۰، ٦/۱۱)= پنھنجن پيارن سان چاڻ سڃاڻ واري.

● سلڄاءِ، سلڄاھ = ادب ۽ محبت واري ڏيٺ، سڃاڻپ، سرت، سمجھہ، ريت رسم، چاڻ سڃاڻ وارو ناتو.

ـ سلڄاءِ سُپِرينِ سِين (بروو ۴/۱۳، رپ ۱/۱۰) = محبوبن سان ادب محبت واري رسم.

ـ جَنِي جي سَلِڄاءِ (ڪلھوڙي ۱/۳)= جن کي سڃاڻڻ ۽ جن جو ادب.

ـ جَنِ سلڄاءِ سِرَاڻِ سينَ (يمن ۴/۱۹)= جن جي ادب واري سڃاڻپ سِراڻ سان آھي، جن جو لڳاءُ سِراڻ سان آھي.

ـ مُون- ھين جِي سلڄاءِ (ڪلياڻ ۳/۷)= منھنجو پنھنجو پاڻ کي سڃاڻڻ واري تميز.

ـ سُتي جا سلڄاءِ (آسا ۱/۲۲)=جيڪا سُرت ۽ سڃاڻ سُتي وقت آھي.

ـ سانگِين سين سلڄاءِ (حسيني ۵/۱۱)=پنھنجن پيارن (دوستن، عزيزن، رفيقن، سائين) سان چاڻ سڃاڻ وارو ناتو.

ـ جَھين جِي سلڄاءِ (حسيني ۴/۹)= جنھن سان ادب ۽ ناتي واري ريت رسم.

ـ سَلِڄاءِ جُون (يمن ۵/۱۰)= حق حقيقت کي سڃاڻڻ جون، ادب فضيلت ۽ صداقت جون.

● سَلِڄائو = سلڄاھ وارو برتاءُ، ادب ۽ پيار جي ناتي جي سڳ ۽ سڃاڻپ وارو برتاءُ.

ـ سَرتيون سلڄائو (ديسي ۴/۱۰)= اي جيڏيون مون سان (ڪيچين) سڳ جي سلڄاءِ وارو برتاءُ ڪونہ ڪيو.

ـ تِيين سَلِڄائَو (آسا ۷/۱۹)= تون ھوند سلڄاءِ وارو ٿئين، تون پيار ۽ ادب جي ناتي ۽ سلڄاءِ وارو ٿئين.

● ساڏڻ= سنڀال ڪرڻ، پرگھور لھڻ. (پھاڪو "جي ساڏينِ سي واڏينِ").

ـ ساڏڻُ لَوڪُ سَنڌَونِ (رپ ۲/۲۱)= اھو سنڌن شيرو آھي جو ھر سڄي لوڪ کي ٿا ساڏين، ھر سڄي لوڪ کي ٿا سنڀالين ۽ سُکي ڪن.

● ساڏوھيون= چارين جي وڻ جو قسم.

ـ ساري ساڏھويون (مارئي ۵/۹، ۸/۲٦)= ساڏوھين چارين کي سنڀاري، ياد ڪري.

ـ تَنِ ساڏوھينِ سَڏَ مران (مارئي ۱۱/۱۵)= مون کي انھن ساڏوھين چارين ڏسڻ جي بيحد اُڪير آھي، آءٌ ان اڪير ۾ مران پئي.

● سارڻ= ياد ڪرڻ، يادگيرو ڪرڻ، خبر لھڻ، سنڀالڻ.

ـ سارَ= سارَسنڀار، يادگيري، سڄاڻپ، سنڀال.
ـ ستين ڪِهڙيءَ سارَ (سري راڳ ٢/۴)= ڪهڙي ڳالهه جي سنڀال سڀان تون سمهي پئين (اي ويسرا).
ـ پانهنجا سارِج سَيڻي (ليلان ٢/١٢)= پنهنجن سيڻي کي سنڀارج.
ـ ساٿ لَڏيندي سارَ (حسيني ٣/١٢)= قافلي جي وڃڻ وقت واري سار (اها سار ٿيڻ تہ قافلو وڃڻ وارو آهي).
ـ سِتَر سائي سار (يمن ۵/١٣)= اهائي سِتر ياد ڪر.
ـ سِگهي سار لَهيج (يمن ۴/وائي)= جلد ئي سنڀال ڪج، خبر لهج، پرگهور ڪج.
ـ ويڻي سارَسَرير مان (آسا ٣/۴)= جسم مان سڄاڻپ ۾ جس ختم ٿي وئي.

● ساراهڻ= ڪنهن جي ساراهہ ڪرڻ.
ـ ساراهہ (امر)= ساراهہ، ڪر.
ـ سو ساراهہ سَچو ڌڻي (ڪلياڻ ١/١)= تون ان سچي سائين کي ساراهہ، ان جي ئي ساراهہ ڪر، حمد ڪر.
ـ سونہ ساراهين سائين (پرڀاتي ٢/ وائي-٢)= تون تنهن سائينءَ کي ڇونہ ٿو ساراهين.
ـ ساراهي سُبحانَ (سورٺ ٣/٢)= ايئن چئي پيو الله سبحانه و تعاليٰ کي ساراهي.

● سارنگ=سانوڻ واري مينهن جي منڊ، سانوڻ جو مينهن.
ـ سارنگ سِينگاري (سارنگ ۴/١، ۴/٣)= سارنگ (سانوڻ واري مينهن جي منڊ) کي سينگاري.
ـ سارَنگَ ستَ (سارنگ ٢/١١)= سارنگ جي سِتاءِ، سانوڻ جي جُهڙ ۾ ڪڪرن جي سهڻي صورت.

● سارو سنگهار (ڏهر ۴/١)= جنهن وٽ سڀ مال هجي ۾ سدائين هجي، مال وارن جو هڪ روايتي ڪردار جنهن وٽ سڀ مال (ڳئون، مينهيون، ائيون، ٻڪريون، رڍون) هو.

● سارڻ= سنڀارڻ، ياد ڪرڻ.
ـــ وَڏيءَ سلجُهر ســارِئا (يمن ٦/٢٥)= گهڻو سوير سنڀالئا، ياد ڪيا.
ـ سارِئو رُونِ سَجَڻ کي (آسا ٢/٣٠)= سجڻ کي ياد ڪري سنڀالي ڏک ۾ رُنِ.
ـ سَنجهِيئِي سارِئو (سامونڊي ١/٣٢)= سج لٿي بعد، سنجهي ۾ ئي ياد ڪيو.
ـ سوڍا ويئي سارِيَان (راڻو ٨/١٢)= اي راڻا سوڍا! توکي ويٺي ياد ڪريان.
ـ نہ سارِيان (رپ ٣/٧)= (جيڪو سيءُ مون کي لڳو تنهن کي) ياد نہ ڪريان، نہ ليکيان.
ـ نہ سارِيو (مارئي ۵/١٢)= نہ ليکيو، نہ ڳڻيو، ڏک سور وارو ڪر نہ سنڀاريو، نہ ياد ڪيو.
ـ ساري ڏهَنِ (سارنگ ٣/١٢)= سيني کي سنڀالي ڏهن (تہ جئن ڪا ڳئون ڏهڻ کان سواءِ رهجي نہ وڃي).
ـ ساري حاجَ (مارئي ٩/١٩)= سڀ ڪم سنڀاري سولو ڪري.
ـ سي سارِينديون (راڻو ۴/وائي-١)= سي ياد ڪنديون.
ـ ساري ڏِيان ساهُ (مارئي ۵/١۵)= سنڀاري ياد ڪري مران.
ـ سِتَرِ نہ سا سارِينِ (يمن ۵/۴)= اها سِتر ياد نہ ڪن.
ـ مُون سارِيندي سُپرِين (ڪنيات ١/وائي-١)= ڪين ياد ڪندي سڄڻ پاڻ آيا، مون ڪين سنڀاليو پئي جو محبوب پاڻ آيو.
ـ سارِيَنِي (ڏهر ۵/١١)= سنڀارينئي، ياد ڪَنئي.

- ساريو ساڻپيَڻ (ڏهر ٥/١)= پنهنجي وڳر وارن ساٿين کي ياد ڪيو.
سَارُون (بلاول ١/٢)= سنيارون، يادگيريون.
- سُورِنِ لَڏيُمِ سارُون (آبري ١١/وائي-١)= ڏکن سورن منهنجيون سنيالون لڌيون.
● سَارُوڻِي (ديسي ١/٧)= سنيارو، سجاڳي.
سازَ= سامان ۽ اوزار، ضروري پرزا (جنن کو نقص ٿئي ته ان کي درست ڪري سگهجي).
- سَڏَرَ ڪَڍِجُ سازَ (سري راڳ ٣/١٧)= (اي ناکئا!) وڏا مضبوط اوزار ۽ پُرزا ڪڍج.
سازُ= واڃو، وڄائڻ وارو ساز.
- سَبُ وڄائي سازَ (ڪلياڻ ٣/٢٠)=سڀ واڄا ختم ڪري.
- سازُ سَنڌوء (پرڀاتي ١/٢)= تنهنجو ساز.
- سازُ ڪَڍِي سرندو (سورٺ ٢/١)= سُرندو ساز ڪڍي آيو.
- وِڻا سُريرا ساز ڪڍي (پرڀاتي ١/۴)= پرڀات جو سوير پنهنجو ساز ڪڍي سبڙ جي درتي صدا ۽ ساراهه لاءِ ويا.
- هَڻِي سازُ (سورٺ ۴/١)= ساز تي گهزي ٿو هڻي، ساز وڄائي صدا ٿو ڪري.
- هَڻندَرَ سَندا هٿڙا، سَيڪو چوي ساز (سورٺ ٢/١٠) = سيڪرڻي چوي ته ساز ٿو وڄي، پر حقيقت ۾ اهي هڻندڙ سندا هٿڙا آهن (جيسڪي هو ساز تي هڻي ٿو جيسڪي تا وڄائين: ڪاريگري وڄائيندڙ جي آهي، ۽ ساراهه به وڄائيندڙ کي جڳائي).
ساعت= گهڙي، لحظو، ڪن پلڪ.
- ساعتَ نه سگهو جِندڙو (ڪلياڻ ٥/٩)= هڪ گهڙي به بت چاق ناهي، صحتمند ناهي.
ساڪِن (آبري ٧/وائي-١٠)= رهاڪو.

● ساکَ= پَت، پَرمُ.
- سَچي ساکَ آهي (سري راڳ ٢/١٠)= سچي ساک پت قائم ٿئي.
● ساک= قسم.
- ساکَ ڏيڻ (حسيني ١٢/١)= قسم کڻڻ، شاهدي ۽ قبوليت طور قسم کڻڻ، انب جي وڻ ۾ هڪ انب جو ڳاڙهو ٿيڻ (اها ساک، جڻ قسم واري شاهدي ته هاڻي بيا سڀ انب به جيڪڏهن پڪا ۽ پالبا ته مٺا ٿيندا).
- ساکُون مُڪيون (حسيني ١٢/١)= ساکون موڪليون، ساکون ڏنيون، شاهديءَ طور نشانيون ڏنيون (ته هاڻي سک تي سک ٿيندا).
● ساڱَ= ساڳا (مال جا)، مال جون قطارون ۽ انهن جون واٽون.
- سُورِنِ لايا ساڱَ (راڻو ۴/١٥)= ڏکن سورن مون تي واٽون لائي ڇڏيون.
● سَاڱو= اُٺن جي قطار، سات.
- سَنيُوڙو ساڱو (ڪوهياري ۴/٨)= قافلو (وڃڻ لاءِ) تيار ٿيو.
● 'ساڳِي'= سائي، اُهائي، اصلي. ان جو ضد 'ويڳي'.
- تُب ساڳِي سلِنِ ڪينڪين (يمن ٦/٥، آسا ٦/٦) = ته به اصل ڳالهه پڌائي ظاهر نه ڪن، اصل شيءِ (ساڳي) نه ڏسين.
● ساڳاهڻ= خوش ٿي ڏيان ڏيڻ، راضي ٿيڻ، مهربان ٿيڻ، موڪڻ، لحاظ ڪرڻ.
- ساڳاهي سَئين ءِ وَهين (ڪنيات ٥/٣)= راضي ٿي سنئين ڳالهه ڪرين، سنئون قدم کڻين.
- سَرُ ساڳاهيج (ڪارايل ٢/١٧)= تلاءُ (سَر) کي

موڪج، سَرَجي ساڃاه ڪج، ان جو ڏيان رکج.
ـ سُورَ نہ ساڱاهين (حسيني ٦/٦)= سورَ لحاظ ڪن ئي ڪونہ.
● سالَ= سراسر سڄي.
ـ صُورتَ سَنڌيَنِ سال (بروو ٣/٢)= سنڌين صورت مڪمل طور سڄي.
● سالُ= ٻارهن مهينن جو مدو، وَرهيہ.
ـ سالَ ٿِئا (ڪارايل ١/٦)= ڪي گهڻائي سال گذري ويا.
● سَالِمُ = چاق چڱو ڀلو، بنا ڪنهن نقص ۽ عيب جي، سچو سلامت، سنئين راه تي هلڻ وارو اشراف، چڱو.
ـ سَرِديءَ سالِمُ نہ رَهان (سورٺ ٤/١)= سيءَ ۾ چڱو ڀلو نہ رهان.
ـ سالِمُ تَندِ سَڃِي رَهي (آسا ٧/٧)= محبت واري سٽي (سالم) تند سڃي رهي (۽ ڪڏهن ڪانہ ٽٽي).
ـ سالِمُ وِئا (ڪليات ٢/٢)= ڪاميابي سان منزل مقصود ڪي پهتا.
ـ سالِمُ وِئي (سنهڻي ٤/٤)= سڄين لڱين سلامت لنگهي وئي.
● سالُورَ = پَٽَ جون سالُون، پٽ ۽ ريشم وارا ڪپڙا.
ـ سَسُئِي جَا سالُورَ (آبري ١٩/٧)= سسئيءَ جا سڄا لٽا، ڪپڙا، سسئيءَ جو لباس.
● سالُون=(واحد. سالَ)، پَٽَ جون سڄيون پوتيون، شالون.
ـ تِهَرِّيون سالُون مَٿِنِ سائِيُنِ (رائو ٣/٣)= تهرِيون سنيون سايون شالون تن جي مٿن تي.
ـ سالِيتُون سُونهَنِ (مارئي ٧/٧)= پَٽَ جي شالن ڪان وڌيڪ سڄيون لڳن.

● سَامُ = امانت، پناهہ ۾ آيل، امانت طور زمين ۾ دفنايل.
ـ ساهُ ڏِنائِين سامُ (حسيني ١١/٣)= (سنگهر جي زمين ڪي) پنهنجي جان امانت طور ڏنائين.
ـ تو دَرِ آيَسِ سامَ (ڪاموڏ وائي ٤/١)=تنهنجي دروازي تي پناهہ لاءِ آيس.
ـ سامَ تُنهنجي (ڪاموڏ وائي ٤/١)= آهيان سام تنهنجي، آهيان تنهنجي پناهہ ۾.
● ساماڻو= ساماڻي وارو پاڳو (هن وقت، شهر ۾ تعلقو ساماڻو).
ـ ساماڻو سِرَ ڪِئو (سارنگ ٤/١٣)= ساماڻي وارو ملڪ پاڻيءَ سان پوري چڙهيو.
● ساماڻِيءَ (معذور ٤/٨)= تون ساماڻي، تون عاقل بالغ ٿينءَ.
ـ ساماڻِي تان سُکَ وِئا (حسيني ١٠/١٠)= عاقل بالغ ٿي تہ سک ۽ آرام ختم ٿي ويا.
● سامُونڊِري = سمنڊ وارو، سمنڊ ۾ وڃڻ وارو واپاري، وڻجارو، سمنڊ ۾ ٻيڙي ڪي هلائڻ وارو، ناکٽو.
ـ سامُونڊِري تُون سَنبِهِي (سامونڊري ١/٦)= اي ناکئا تون سنبري.
ـ سامُونڊِري سَندياءِ (سري راڳ ١/٩)= اي سامونڊري! تنهنجي (ڪا گلا پنهنجن ڪنن سان نہ ٻڌان).
● سامُونڊِرِينِ = سامونڊرين کي، سمنڊ جي سفر ڪندڙن کي.
ـ سامُونڊِرِينِ سَفَرَ جي (سامونڊري ٢/١٢)= سامونڊرين کي (سمنڊ جي) سفر جي تات تاري آهي.
● سامُونڊِريَڪو= سامونڊريءَ جو، سمنڊ جي سفر

ھکندڙ جو، وڻجاري جو.
ـ سامُونڊِريڪو سُورُ (سامونڊي ١/٤)= سمنڊ جي سفر تي ويندڙ (منھنجي پياري) جو (مونکي) ڏک.
سامُهون (جمع. سامهان)= سامهون، آڏو اڳيان.
ـ سامُهان سَلَ (ڪلياڻ ١١/٤)= آڏو نيزن ڀالن جي ڏکن جا سوراخ.
ـ سَيڪَنِ ڏانهن سامُهون (ڪلياڻ ٣٢/١، يمن ١٧/٥) = هر ڪنهن ڪي آڏو (الله تعاليٰ سڀڪنهن جي آڏو موجود آهي).
ـ سامُهون ڪَري (يمن ٥/وائي-١)= پنهنجي (جلوي) کي سامهون ڪري، پنهنجا نيڻ سنئون سڌو مون ڏي ڪري.
سامُهيُون= سامهون ايندڙ.
ـ ساري ڏهَنِ سامُهيُون (سارنگ ١٢/٣)= جڏهن جهنگ چري وٺاڻ تي اچن، تڏهن انهن سامهون ايندڙ ڳئن کي ساري سُنيالي ڏهن. جيڪي آڏو ٻيهن سي ڏهن.
ـ سامُهين مُون سيلَ تي (پورب ١٠/٢)= منهنجي سامهون سيلھ تي، منهنجي آڏو وڏا سيلھ ھکندا تي (منهنجي لاءِ آزار تي).
سامِي = سامي فقير، مٺيا وارو فقير.
ـ سامِين ساڻَ سَتار (پورب ١٣/٢)= عيب ڍڪيندڙ سڀاجهو سائين (ستار) تن سامين ساڻ آهي، سندن پرجهلو آهي.
ـ سامِين سَمَرُ سُورَ (رامڪلي ٢/٤)= اهي سامي سڀ سانگا ڇڏي.
ـ سامِي سائِي رُوءِ (راڻو ١٢/١)= (اهو سامي) ١. سائي سهڻي رُخ سان. ٢. سائي ڏک واري چهري سان.
ـ سامِيءَ سِيلو (راڻو ١/١)= ساميءَ جو (سينهي مثل) تاج.
ـ سَامِي سُورَسِبَنِ (رامڪلي ٣/٤)= سامي سندن گبرين ۾ گوندر ۽ سور ٽا سبن.
ـ سامِي مَڙهِي سَنديَاءِ (پورب ١٠/٢)= اي سامي! تو سندي، تنهنجي مڙهي (تڪالو).
● سَانباران=سامهون پرئين پار کان، آڏو ٻئي پار کان.
ـ ٻئو سَانباران سينهُ (سنهڻي ٨/٦)= ٻيو سامهون درياھ جي پَرئين پار کان محبت جو شينهن (ساهڙ).
● سَانبَاهِ = جُلھ واري سنبت، تکي چڙهائي وارو سمان. (اصطلاحاً) درياھ جو وڏندڙ چاڙھ ۽ وهڪرو.
ـ سُڪيءِ جِي سَانبَاهِ ۾ (سنهڻي ١٤/٨)= اصل اصطلاح 'پاڻي جي سانباھ': هت راز واري الٽي معنيٰ ۾ آندل سُڪي جي سانباھ، سُڪيءَ جو چاڙھ.
● سانباهِي = تياري سنبت، چڙهائي، سمنڊ جو اُٿڻ ۽ اچڻ، وير جو چڙهڻ ۽ اچڻ، خوفائتي آوت.
ـ سانباهي سَمُونڊجي (سامونڊي ٥/١، سري راڳ ٣/٣) = سمنڊ جي اوٿڪ ۽ آوت، سمنڊ جي چڙهائي (پاڻيءَ جو چاڙھ).
● سانِيي، سانبيڙا= (پنهنجي وطن جا) هڪ جيڏا، گڏ گذارڻ وارا ساٿي، هم عمر مارو ڙا.
ـ سانِيي سارِيمِ سُومَرا (مارئي وائي٧/١، ١٠/١٠)= پنهنجا ساٿي سنياريم.
ـ سانبيڙا ساڏوهيُون (مارئي ١٥/٨)= پنهنجي وطن جون هڪ جيڏيون هڪ جيڏا ۽ چاريون (ساڏوهيون) منهنجي من تي پيون چڙهن.
ـ سانبيڙا ۽ سيڻَ (مارئي ٥/٩)=ساٿي ۽ ويجها مائٽ.
ـ تَن سانِبينِ وِڏَمِ سلَ (مارئي ٢٧/٨)= تن جيڏين

سهيلين مون کي (فراق جا) سوراخ ۾ زخم ڪري ڇڏيا.
● سانيارَ=سانيرَ، ڇڙا (جيڪي ساهڙ جي مينهين ۾ ٻڌل).
ـ سانيارنِ ـ ٻُهڙ جي (سنهڻي ١/١١)= ساهڙ جي ڇڙن (جيڪي مينهين ۾ ٻڌل آهن).
ـ سانيَارا، سانياران = سانبارا، سامهون درياهہ جي ٻني طرفان.
ـ سانيارا سنيارَ (سنهڻي واڻي ٣/١، ٧/١)= سامهون ٻني پاران ڇڙا (جن جا آواز).
ـ سَانيَارَان سَڏُ ڪِئو (سنهڻي ٩/٨)= سامهون درياهہ جي پار کان سڏ ڪيو.
ـ سانيارنَ جون (سنهڻي ١٢/٢)= اهي جيڪي سانياران (سامهون درياهہ جي ٻني طرفان) آهن تن جون (ڪير خبرون ڏيندو تہ ڪيئن آهن).
● سانياهڻ، سانباهڻ= تياري ڪرڻ.
ـ سِرَهہ جي سانياهِي (سامونڊي ٢/۴)= سرهہ کي چاڙهڻ واري تياري.
● سانيرِ = سوير، سانير سان، پوري چاڻ سان، پڪي ارادي سان.
ـ سانيرِ ٻَڌي بيٺ (ڪاموڙي ٣/١٥)= صبوح جو سوير سندرا ٻڌي.
● سانيُويُون = ٻِسانگي ڪانيءَ جي جَهل سان مڇي مارڻ جي هڪ ننڍي چار (اصطلاح طور) وڏي مارينڊ چار.
ـ سانيُويُون سانگنِ ۾ (گهاتو ٢/٦)= (اي مهڻا، توکي اڄ يا سياڻي پونديون) چاريون، (جيڪي) درياهہ جي وهڪرن ۾ ڦاٿن ۾ (ٻڌل آهن).
● سانيينڻ= سامهون گڏجڻ ۾ هڪڙي جو ٻئي کي پاڪر ۾ ڪرڻ، ملڻ ۾ پاڪر ۾ جَهلڻ (اصطلاح) وراڻي سرگهو ڪري جهلڻ.
● سانيينجڻ= گڏجڻ (سانيينيلسون= مليلسون، گڏيلسون، چوندا: هو هُتان آيو، آءُ هتان ٻني ويس تہ واٽ تي سانيينجي رهيلسين).
ـ سَنجهي سَجَڻُ سانيينيَان (ڪنيات ٢/٢٣)= سنجهي ۾ سوير پنهنجو سڄڻ سيني سان لايان.
ـ آءُ سُورَنَ سَانيينِي (ڪوهياري ٥/٢)= سورن مون کي سانيينيو پنهنجي پاڪر ۾ ڇڪي جهليو، سورن مون کي وڪوڙي جهليو.
ـ سانيينِئَا = (اصطلاحا) سامهان ديدار هيٺ ايندا.
ـ جَنِ ساجهُر سيڻَ سانيينِئا (آسا ٢/٥)= جن صبوح جو سوير پنهنجا پيارا ڏٺا سيني سان لاتا.
ـ سامِي سو سانيينِيو (پورب ٢/١٦)= سو سامي سامهون گڏجي ويو.
● سانٺو= سُڪي سنهو ٽيل، سڪي بانٺ ٽيل، سڪي ٿانٺو ٽيل (جوئر جو) ڪانو.
ـ سُڪِي جِنن سانٺو ٿيو (ڪنيات ۴/١١)= سڪي ٿانٺو ٿيو، (ٻک ۾ اٽ ٽڪي ڏٻرو ٿيو).
● سانجهيءَ بانگَ (سنهڻي ٢/١)= سانجهي نماز جي بانگ.
● ساندارو ڏيڻ = ٻيڙي کي سمنڊر جي نار جي هڪ ڪنڌيءَ تان ٻي ڪنڌيءَ تي وٺي وڃڻ، هڪ ڪناري تان ٻئي ڪناري تي وٺي وڃڻ (چوندا 'ساندارو ڪر، ساندارو ڏي'، يعني ٻيڙيءَ کي موڙ تہ ڪنڌيءَ ڏانهن هلي).
ـ ساندارو سَمُونڊر جو (سري راڳ ١/١٦، سامونڊي ٢/١٦)= سمنڊر ۾ (ٻيڙيءَ کي ڦيرو ڪرائڻ، ور ڏيارڻ، سمنڊر جي پاڻيءَ جو چاڙهہ ۾ ڦيرو.
● سَانڊَاڻ، سانڊاڻ، سنداڻ (عربي= سندان)=

ويڪري سطح واري ڳري، لوهي آڏي (زمين تي ڪُپايل آڏي جنهن تي برنڊ لوهه کي ڏڪن سان ڪُٽجي).

ـ سِرُ ساندانَ ڪَري (يمن ۴/١٣)= پنهنجي مٿي کي ساندان بنائي.

ـ سَهي جِنِ ساندانِ (يمن ۴/١۴)= جنن سانداڻ ڌڪ ٿي سهي.

سَانَدِه=يڪو، سڄو، مسلسل، ويندي تروڙ تائين، سدائين.

ـ سَانَدِهِ سَيُ دَرياهُ (سنهڙي ٧/١)= پري تائين ڏسڻ ۾ يڪو درياه (پرين ڪنڌي ايترو پري جو ڏسڻ ۾ ئي نٿي اچي).

سانڍَڻ= سنڀالڻ، اندر گهر ۾ سنڀالي رکڻ، دل ۾ سانڍڻ، هميشه ياد رکڻ ۽ نه وسارڻ.

ـ سُورَ نه سانڍَڻُ سُٺِرَا (رپ ١/١٦)= ڏکن کي دل ۾ سانڍڻ سولو ناهي.

ـ سانڍِج= سانڍي رکج، سنڀالي رکج.

ـ سانڍِج سُکائون ڪَري (ڪلياڻ ۵/١۵)= سورڪڙيون ڪري سانڍج، سُک وارو سمجهي سانڍج.

ـ سَانڍِي ڪِجَن سُوڪَڙِي (رپ ١/٣٢)= سوڪڙي ڪري اندر ۾ سانڍجن.

ـ سَانڍِيندي سُک (حسيني ۵/١۵)= سُکن کي پاڻ سان گڏ رکندي.

ـ نَه سانڍِين (ڪلياڻ ۴/۴٠)= سانڍي نه رکن (پَر قربان ڪن) نه بچائين، نه لڪائين.

ـ سَانڍِيَلسِ سُکَن (حسيني ١٠/١٠)= مون کي سُکن سانڍيو، سُکن مون کي نڀائي وڏو ڪيو.

سانگَ= ڪنهن وڏي ٻوري مان پاڻيءَ جي گهٽائي ۽ اٿل سبباڻ وهي نڪتل واهڙ، ننڍو ڦاٽ.

ـ سُڪا سانگَ ڀَري (پرڀاتي ٢/۴)= سڪل ۽ خالي ٻورا (پاڻيءَ سان) ڀري.

ـ سيني ٻُونڊي سانگ (سنهڙي ٢/٧)= سنهڙي سيني واهُڙَ ۽ انهن جا گهٽ گهيڙ ڳولي (جتان ساهڙ سان ملڻ لاءِ سولائي ٿئي).

ـ سانگنِ ۾ (گهاتو ٢/٦)= (درياءَ جي) ڦاٽن ۽ واهُڙن ۾ (جتي تون ڦرين ٿو).

ـ سانگين سُڪو گاهُ (ڏهر ٢/١٣)= (پاڻي نه هئڻ سبباں) سانگن وارو گاه سڪي ويو.

● سانگ= سانگو، آسانگو، آسرو (پاڻي جو، گاهه جو، ڪاٺي پيتي جو، مدد جو).

ـ پَرڏيهه مَٿي سانگُ (سامونڊي ٣/٢٧)= پرڏيهه جي واپار تي آسرو، سانگو ۽ گذارو.

ـ توکي ڪِهڙي آندو سانگَ (آبري ١٠/وائي-٢)= توکي ڪهڙي آسانگي هت آندو.

● سانگ ڪرڻ= سانگ تي وڃڻ، ماڱ مڱائڻ، مالدار مالهن جو گهه جي سانگي هڪ هنڌان لڏي ٻئي هنڌ ويهڻ.

ـ ڪَنهِ سَنائي سانگَ (بروو ٢/۵، ٢/٢٢)= ڪنهن وڏي سانگي ۽ آسري وارو سفر.

ـ هَلِيَا سانگُ ڪري (ڪوهياري وائي ١/١)= پري وٺا، هليا وٺا.

ـ سانگِ مَرُوَحِنِ سينَ (ڪنيات ١/۵)= شال پيارا سڄڻ سانگ تي نه وڃن (هي ماڱ نه مڱائن) پري لڏي نه وڃن.

ـ سيڻَنِ ڪارَڻِ سانگَ (بروو ٢/٨)= پنهنجن سڄڻن خاطر ماڱ مڱائي ٻئي پاسي گذارڻ.

- سَجَڻَ جِنن سانگِ وِٺا (حسيني ٦/٣)= منهنجا محبوب، گاهه واري ماڳ ڏانهن مال ڪاهي ويا، هتان هليا ويا.
- سُپيريان جي سانگ (ديسي ٦/١٧)= منهنجن پيارن (پنهون) جي ڇڏي وڃڻ ۽ جدائي.
- سانگنَ پُٺيءَ سپرين (حسيني ٥/١)= پنهنجن پيارن (پنهون) جي سانگن تي وڃڻ سان، لاڏائي سببان، جدائي جي ڪري.
- سانگِ سڌارِئا (پربهو ٤/١٢)= سانگ تي ويا، پري هليا ويا (سانوڻ جي مينهن ۾، مال وارا مالهو پنهنجو مقرر ماڳ ڇڏي جتي گاهه ٿيو هوندو اتي وڃي مال سانگي ويهندا.)

سَانگَ=مال يا مال وارن جو اهو ماڳ جتي گاهه هجي.
- سَاهڙ! سَانگَ سَندوءِ (سنهڙي ٧/٦)= اي ساهڙ، پنهنجو ۽ تنهنجي مال وارو ماڳ.

سَانگَ = سانگو، بچاءَ جو خيال.
- سِرَ جو سانگَ مَ ڪَرِ (ڪلياڻ ٤/١٦)= پنهنجي سر جو سانگو نه ڪر، (سر کي نه بچاءِ).
- توتان سانگَ نه ڪو (سورٺ ٢/وائي-١)= تو کي نه ڪو سانگو ڪونهي، بچائڻ وارو خيال ڪونهي.
- جَنِي سانگَ نه ساهَ جو (يمن ٦/١٦)= جن کي پنهنجي ساهه جو سانگو ڪونهي، پاڻ کي بچائڻ جو خيال ڪونهي.

● سانگو ڇڏي ساهَ (سنهڙي ١/١٦)= ساهه جو سانگو لاهي.

سَانگَ = ترار (جمع، سانگيون).
- هَٿِي سانگِ سَسُئيءِ کي (معذور ٢/٩)= سسئي کي (فراق ۽ وڇوڙي جي) ترار هڻي.
- سانگَ کَنئي سردار (بلاول ٣/٤)= اېڙي سردار تلوار کنئي (وڙهڻ لئي تيار ٿيو).

● سانگاتُو ٿيا (ڪوهياري ٥/٦)= سانگ ڪري مون سان گڏ هليا. ("سانگاتو" لفظ، سڱَ يا سنگت سان لاڳو ڪونهي، پر "سانگ ڪرڻ" مان فاعل جي معنيٰ ۾ آيل آهي).

● سانگاپو= سانگ سانگي.
- سَانگاپي سيڻَنِ جي (ديسي ٦/١١)=سيڻن جي سانگي.

● سانگائيون (مارئي ٢/١٠)= سانگي سان، مرقعي سان، محلاتيون (مياروڻ).

● سانگوٽا= ورن ورن وارا ڪوڏ.
- تَنِ سانگوٽا سُٽيئُون (سري راڳ ١/١١)= تن کي مليا ٿلها ڪوڏ ۽ سپيون.

● سَانگِي = جيڪي سانگ ڪن، مال وارا مالهو جيڪي پنهنجو اصل ماڳ ڇڏي گاهه سانگي پري ٻئي پاسي هليا وڃن، لڏڻ وارا، وڃڻ وارا.
- جِنن هُو سانگِي تون سُمَهين (حسيني ٤/٦)= جنن هو وڃڻ وارا ۽ تون ٿي سمهين.
- سانگِين سين ساجاءِ (حسيني ٥/١١)= سانگين سان سڄاڻپ ۽ محبت.
- سانگِينِ وَرِيا سَاهَ (سارنگ ١/١)= (مينهن وٺا پاڻي ۽ گاهه ٿيو) ۽ سڪ سببان مال وارن جا ساهه وريا.
- سانگين سُڪو گاهُ (ڏهر ٢/١٣)= درياءَ جي واهڙن ڦاٽن (سانگن) ۾ پاڻي جو زور ٽٽي ويو (۽ پاڻي نه ملڻ سببان پاسي وارو) گاهه سڪي ويو.

● سَانگهَارو = ٺوراڻي، گهٽتائي، ڇينوٽي، وقفو، وٿي،

(آبڪلاٽي واري درياءَ پاڻي ۽ ڪيتي جو اصطلاح، سيپٽمبر ۾ جڏهن پاڻي گهٽبو هو تہ ڪنهن ڪڙيي تي جيڪي 'هُرلا' يا 'نار' هوندا هُئا تن جي وَهڪَ لاءِ پهريائين 'وارو' ٻَڌندا هُئا جنهن موجب هفتي ۾ ٻہ يا ٽي ڏينهن منڍ وارا هُرلا وهندا هئا ۽ ان بعد اوتري وقت لاءِ پوڇڙي وارا وهندا هئا. پر جڏهن پاڻي گهٽجو گهٽجي ويندو هو تڏهن 'سانگهارو' لڳندو هو. يعني منڍ کان شروع ڪندا هئا ۽ هر هُرلو 'هڪ جو گهَ' (ٽي ڪلاڪ ڪن) يا ايجان بہ گهٽ وقتي جيترو وهندو هو. ائين اڳتي پوءِ ٻيو هرلو، پوءِ ٽيو هرلو.... ويندي پوڇڙي تائين).

- سُورَنِ سانگهارو ڪَڏهن تان ڪوند ڪِئو (حسيني ٦/٤) = سور ڪڏهن بہ گهٽيائي ڪوند.

● سانگهيڙو، سانگهيڙي، سانگهڙي= ڪوري دلي يا مٽ جي تري ۾ سنهڙو سوراخ.

- سُورَنِ سانگهيڙا ڪَيا (برو ١/١٥)= سورن منهنجي جان ۾ سوراخ ڪيا.

سانوڻَ= 'سانوڻ' جو مهينو ('آکاڙ' ۽ 'ٻڍي' جي وچ وارو) سانوڻ جي منڊ (مينهن واري، گهڻي پاڻي واري، ۽ درياءَ جي چاڙهہ واري).

- سانوڻَ سِيارو ڀانئيان (سنهڻي ٤/١٥)= سانوڻ واري تار درياءَ کي بہ سياري وارو تانگهو ۽ وڏي راحت وارو ڪري ڀانئيان.

- سانوڻَ ڏينهَڙا (سنهڻي ٤/١٧)= سانوڻ (مهيني ۾ درياءَ جي چاڙهہ) وارا ڏينهن.

سانئُون= سنهڙي سائي داڻي وارو گاهہ ۽ اَنُ.

- سانئُون سُڪائين (مارئي ٧/٦)= مارو مالهو پيٽ گذر لاءِ سانئون سڪائين (۽ پوءِ ڪُٽي اَنُ گڏ ڪري رڌي کائين).

● ساڻُ= سان گڏ، گڏوگڏ، بالڪل گڏ.

- ساڻُ اَمانَتَ (مارئي ٨/٢٨)=امانت ساڻ، امانت وانگر (جهڙي اصل هئين تهڙي).

- ساڻُ سُجاڻُ (اليلان ٢/٨)= سجاڻ سان، وڏي سمجهدار (چنيس) سان.

- سَاڻُ ڪَرَمُ (آسا ٧/١)= ڪرم سان، مهر سان.

- هُوئج ثابُوتيءَ ساڻُ (ڪليات ٢/٢٢)= تون ثابت قدمي ۽ سچائيءَ سان پاڻ کي گڏ رکج.

● ساڻُس= هن سان.

- جَني سَاڻُسِ وَيرُ (ڪليات ٢/٥)= جن جو هن سان وير.

● ساتو= گهٽو ٿڪل، بي حال.

- سَاتو هوءِ (حسيني ١٠/١٤)= بي حال ٿيو وڃي.

● ساڻُئہ= تو ساڻ.

- جان جان ساڻُئہ ساهُ (معذور ٥/٥)= جيستائين تو ۾ ساهہ آهي، جيستائين تون جيئري آهين.

● ساڻي= گڏ، مددگار.

- ساهڙُ ساڻي تَنِ جو (سنهڻي ٨/١٦)= ساهڙ سان گڏ ۽ مددگار آهي.

● سائيهُ= وطن، دائمي ماڳ.

- سَمُنڊُرِ جَنِ سائيهُ (سامونڊي ٢/٣)= سمنڊر جن جو وطن آهي (جيڪي سدائين سمنڊ جو سفر پيا ڪن).

- جو تو سائيهُ ڀانئيو (ڏهر ١/١٧)= تو جنهن کي وطن ڪري ڀانيو آهي.

● ساهِ= عورت جا سپ ڳهہ (سر کان وٺي پيرن تائين) ڳهن جي ساهہ.

- تون تو ساهِ ڳَٺائين سومَرا (مارئي ٢/٢٣)= اي

ميان عمر سومرا، تون مون کي تو سڀ سمورا ڳهه ڏيکارين ۽ ڏين. (ڳهن جي ساهِ = سڀ سمورا ڳهه).

سَاهُ= ساهه جيڪو اندر ٻاهر کڻجي ٿو، جنهن جي ساهن جي ٻاهرين نشاني.

ــ سَاهه پَساهَ (پرڀاتي ٣/٢)= ساه ۽ دم جي هرهڪ چڪ ۾ هر 'دم' ۾ حياتي جي هر لحظي ۾.

ــ سَجَڻُ ساهَ پَساهَ ۾ (ڪلياڻ ١/١٦)= پيارو پرين جند جان ۾ ساهه واري دم ۾.

ــ ساهَ جو (يمن ٦/١٦)= جياپي جو، ظاهري وجود جو.

ــ ڏِيَان ساههُ (مارئي ٥/١٥، ١١/٢٢)= ساهه ڏيان، مران، دم ڏيان.

ــ ساههُ سَري (رامڪلي ٥/١١)= منهنجي ساهه جو گذارو ٿئي، منهنجو جيئڻ ٿئي، منهنجي حياتي باقي رهي.

ــ ساهَ سِين (ڪلياڻ ٤/٥)= دل جان سان، جند جان سان.

ــ سَاهَان اوڏو (يمن ١/٢٦، ٥/٦)= ساه کان ويجهو.

ــ ڪِي صفائي ساههَ کي (رپ ١/٢٦)= (خاص ٻولي) ساهه جي صفائي ڪئي، ساهه کي ختم ڪيو.

ساهه ڏيڻ، ساههُ کڻڻ= سمنڊ جي پاڻي جو مٿي اڀرڻ ۽ وري هيٺ ٿيڻ، وير جو مٿي چڙهڻ ۽ لهڻ، سمنڊ جي پاڻي جي سطح جو هيٺ مٿي ٿيڻ.

ــ سائرَ ڏِيئي ساهَ (سري راڳ ٢/١٩)= سمنڊ ساهه ڏيئي، هيٺان مٿي چڙهي، هيٺ مٿي ٿي.

ساهُ کڻڻ= ساهي پٽڻ.

ــ ساهُ کَڻي (سارنگ ١/٦)= ساهي پٽي، مينهن وسڻ بند ڪري، ساهي ڪري، وقفو ڪري.

ساهَڙُ= ميهار جو نالو جنهن سان سهڻي جي محبت هئي.

ــ ساهَڙُ مون سينگارُ (سهڻي ٥/١٤)= ساهڙ مون لاءِ سينگار آهي، ساهڙ منهنجو سينگار آهي.

ــ ساهَڙَ جا سِينگارَ (سهڻي ٨/١)= تصوف جي هڪ اعليٰ فڪر ۽ ويچار موجب 'ساهَڙ' مان مراد الله سائين آهي، جيڪو ازل کان اڳ هو ۽ جنهن سڄو جهان خلقيو. توڙي (سهڻي) انساني روح آهي جيڪو ملڪن کان اڳ هو ۽ جنهن 'قالوا بليٰ' چئي پنهنجي خالق سان ناتو پڪو ڪيو. پر مکيه نالو آهي: "ساهڙ جو سينگار" جنهن کي پوءِ سهڻي جا سينگار ڪري پڙهيو ويو. فقيرن اعليٰ فڪر واري معنيٰ بدران ظاهري ڳالهه کي ورتو ته سينگار زال جا ٿيندا آهن نه مرد جا، ۽ انهيءَ ڪري 'ساهڙ جا سينگار' بدران 'سهڻي جا سينگار' پڙهيائون.

ــ ساهَڙَ سِيبَائو (سهڻي ٢/٧)= ساهڙ کي سِيبائو، جيڪو ساهڙ کي سيبايل، رٿيل آهي.

● سَاهنگو = سهانگو، سستو.

ــ سِرُ وَٽِ سَرو ساهِنگو (يمن ٦/١٠)= سر جي عيوض (محبت وارو) شراب سهانگو آهي.

● ساهَڻُ = سَهسائڻ ۽ مڃائڻ.

ــ سومَرا ساهي (مارئي ٣/١٢)= اي سومرا مجبور ڪري مڃائي سَهسائي (مونکي سنگهرون نه وجهه).

● ساهِڻُ= همت ٻڌڻ، پنهنجي طاقت جو سَٿُ سارڻ.

ــ سُتي پُٺِ ساهي (آبري ٧/١٦)= سسئي سُتل حالت ۾ به پني اڳتي هلڻ جو پههُ ڪري.

ــ ساهِين هَڏُ (ڪاپاتي ١/٥)= تون هڏ ساهين، عضوا سِڌا ڪرين، ڏڪا ڪرين ۽ ڇڪين، آرس ڀڃين، ڪر موڙين، آرام ڪرين.

- سَاهِيندِيَاسِ (آبري ٥/٩)= سارينديس، چکينديس.

سَاهُو (ڪلياڻ ٥/٧)= وڏي همت وارا، ڏوپار. وڏو درياهه جو هميشه پريو تار وهي (پيا واهڙ، سي ننڍا).

ساءُ= ذوق، نمونو.

- اِهَڙي ساءُ (ڪاپائتي ١/٢)= اهڙي ذوق سان، اهڙي نموني سان.

ساءُ= ذائقو، چَس.

- سُورَ چکائي ساءُ (ڪاپائتي وائي ٢/١، ديسي ٤/١١) = سور جو ساءُ ذائقو چکائي.

- سُمهڻ آيوءِ ساءُ (سري راڳ ٢/٢٠)= سمهڻ مان توکي ساءُ آيو، توکي راحت آئي.

- سَاءُ صَبَّرَ جو (آسا ٧/٢٠)= صبر جو مٺو ساءُ، مٺو ذائقو.

- سُکَنِ ايندءِ ساءُ (پرياتي ٢/٢)= توکي سکن جو ساءُ ايندو لطف ايندءِ.

- سامِينِ چکئو سا (ءِ) (رامڪلي ٧/٦)= فقيرن اهو مزو چکيو، لطف ماڻيو.

- سَاءُ مَ مَٽِجِ (حسيني ٦/٩)= تڪَ ۾ تيزي نه گهٽائج، ذائقو نه بدلائج.

- ساءُ نه آيان سُورَ جو (معذور ٦/وائي ١٠)= اوهان کي سُور جو چَٽڪو نه آيو (ايذاءُ نه آيو).

- سِڪَ تنهنجي ساءُ (بروو ١/٥)= تنهنجي سڪ جي ساءُ سبيان، لطف ۾ ذائقي سبيان.

ساءُ = سا، اها.

- جِيڪا ڪَرِيين ساءُ (پرياتي ٢/٥)= تون جيڪا به وائي ڪرين سا (هو سڀ سهڻ چوڻائي سمجهي ٿو).

● ساڳَرُ= سمنڊ، درياهه.

- سَدا ساڳَرَ سِيرَ ۾ (آبري ١/٨)= سدائين درياهه جي سير ۾، سمنڊ جي لونهين پاڻيءَ ۾.

- ساڳَرَ ٻوڙي سَنهَڙِي (سنهڙي ١/٢٦)= وڏي درياهه سنهڙي کي ٻوڙيو.

- ساڳَرَ ڪَنهِ سَبَبِ (سري راڳ ٢/١٧)= ڪنهن سبب جي ڪري درياهه (توکي ڪُن ۾ نه ٻوڙيو).

- سَهَسِين ساڳَرَ ٻوڙِيُون (سنهڙي ١٢/٨)= وڏي درياهه سوين ٻوڙيون.

- ساڳَرَ سَتَ سَنديَاسِ (سنهڙي ٤/١٢)= سنديس (سنهڙي جي) سَتَ ساڳر تي آهي، سندس همت پوري درياهه کي پار ڪرڻ تي آهي.

- ساڳَرَ سِيرَ ۾ (سنهڙي وائي ٣/١)= درياهه جي سير ۾.

- ساڳَرُ مَٿي (سنهڙي ٢/٢٠)= درياهه کي چِتائي گهڙي، سڌو درياهه جو رخ ڪري.

● سَاڳُو = رت واري رونق کان خالي، ڪاراڻ تي مائل، ڪارائيل.

- ساڳو مُنهُ (ڪلياڻ ٤/٨)= ڪارائيل ميرو منهن.

● ساڳو= سبز، تازو.

- سَاڳو ٿِيڻ، ساڳي ٿيڻ (يمن ٦/١٤)= ورِي ڪنهن شيءِ ۾ ساهه پوڻ ۾ ان جو تازو ٿيڻ وڌڻ ۾ زور وٺڻ.

● ساڳُو = (واحد تورڙي جمع ۾ ساڳيو لفظ) وڏي صبر وارا، وڏي گُردي وارا، حوصلي ۾ ارادي وارا، گهڻ-سَهُو (جيڪي ايذاءِ ۾ آزار جي شڪايت ئي ڪانه ڪن، جيڪي اچ ٻک سهن، ڏک جهلين پر دانهن نه ڪن).

- سامونڊري ساڳُو (سامونڊري ١/٣٤)= سمنڊ جو سفر ۾ سمنڊ جو واپار ڪندڙ وڏي صبر وارا.

- ساڳُو هَلَنِ سامُهَان (ڪلياڻ ٥/٧)= وڏي صبر ۾ حوصلي وارا جيڪي موتَ سامهان وڃن پر ڪهن

ڪين، وڏي همت وارا.

● سائي = ساڳي، اها ساڳي.

- ڏوري سائي جُوءِ (ڪاموڏ ٢/٤)=اها ساڳي پيڇي ڳولي.

- سِڪِجُ تون سائي (ڪلياڻ ١/١٥)= تون اهائي (توحيد ۽ وحدانيت واري هدايت ۽ بشارت سِڪ).

- سائِي پِرِ پاري (ڪاموڏ ٢/٤)= اهائي ريت ڪري.

- سائي ساڃاءِ (مارئي ١/١١)= ساڳي سڪ ۽ سچائي واري ساڃاءِ (پنهنجي مارو ءِ سان).

● سائين = الله سائين.

- جَڏ سائين سَبَبُ ڪَئُونِ (سامونڊي ١/٣٥)= جڏهن الله تعاليٰ سندس واسطي حيلو ڪيو.

- سائينءَ ڪارڻِ (ليلان ١/١)= ڌڻيءَ جي واسطي.

● سائو= ڇانوَ.

- سُپيريان جو سائوَ (آبري ١/وائي-١)= پيارن پرين جي ڇانو، حفاظت.

● سَبا (مارئي ١٠/٨)= قران شريف جي سوره (٣٤) جو نالو، لفظي معنيٰ: يمن جي سَبا شهر جا ماڻهو (حِمير يا يثين).

● سَبَبُ (جمع) اسباب=ڪارڻ، باعثُ، وَجهُ، دليل حيلو، ذريعو، وسيلو، عارضو، نقص.

- سَبَبُ تَنهِ سُتي وِئا (حسيني ٧ وائي ١)= منهنجي سمهي پوڻ سببان وئا، ان سبب جي ڪري هليا ويا.

- سائين جو سَبَبُ (سري راڳ ١/٢٠)= ڌڻيءَ جو وس، ڌڻيءَ جو ڪارنامو.

- سَبَبَ جي سَنيَال (آسا ٣/٧)= وچ جي وسيلي (سبب) کي سنيالڻ، يعني ان تي پاڙڻ (عاشقن لاءِ عيب آهي).

- سائينءَ سَبَبُ ڪَئُونِ (سامونڊي ١/٣٥)= ڌڻي تعاليٰ سندن واسطي ڪو حيلو پيدا ڪيو.

● سَبِح = قرانَ شريف جي سوره "الاعليٰ" نمبر (٨٧) جو پهريون لفظ، معنيٰ= ساراهه، تعريف ڪر.

- سَبِح سِيڻَ سَندامِ (مارئي ١٠/٤) = منهنجا پيارا 'سَبح' ۾ آهن، الله جي حمد ۽ ياد ۾ آهن.

● سُبحانُ = وڏي تعريف وارو رَبّ، مالڪ، مولئ.

- سرجهي لَئو سُبحان (ڪاموڏ ١/١)= هو حمد ۽ ساراهه جي لائق (سبحانه و تعاليٰ) کي سمجهي سرجي ڳولي لڌو.

- سپيني سُبحَان جي ڪر حوالي ڪم (آسا ٧/١)= سڀ ڪم ساراهه واري الله سائين جي حوالي ڪر.

- ساري رات سُبحَانُ جاڳي جن ياد ڪئو (سري راڳ ١/٣)= سڄي رات جن الله سبحانه و تعاليٰ کي جاڳي ياد ڪيو.

● سَبَقُ = استاد جو شاگرد کي پڙهايل سبق، تعليم، سکيا، نصيحت.

- وِسِرئوم سَبَقُ (يمن ٥/٢)= مون کي پڙهايل سبق وسري ويو.

- سَبَقُ سُورَ (يمن ٥/١)= سُورَ جو سَبَقُ.

● سَبِيءَ= سَجِيءَ، جام، گهڻو.

- سَرو تَنِ سَبِيءَ (يمن ٦/١٣)= تن کي وڏيڪ ڏک پيڻ لاءِ.

● سَبِيلَ =وات، پاڻي پيارڻ جي خيرات (وات ويندڙن لاءِ).

- سُولِئُون سَبِيلَ (سنهڻي ٨/١٠)= وات وڙتائون.

- سمو جام سبيل (بلاول ١/٢١)= سخي سمو ڄام سبيل (عام جام پياري).

● سباجهو = ٻاجھ وارو، مهربان.

- سباجهي سيڻين (ڪنيات ١/٧)= منهنجن مهربان

سچڻن، پيار وارن پرين.
ـ سَپاجهي ڪَنِ (سورٺ ١/٩)= پاجهه پريي ڪَن سان.
● سَپَرُ= سَپر، وڏو زوردار.
ـ سَپَرَ ٻارَ سَمُونڊ جا (گهاتو ١/١۴)= سمونڊ جي پاڻيءَ جا وڏا ورندڙ ڇاڙهه، وڏين ديوارين مثل وڏا ٻار.
ـ سَپَرُ ساٿُ سَندونِ (معذور ١/٧)= سندن (ڏيرن جو) وڏو قافلو.
ـ وَڏي سَپَرَ سَتِ (مارئي ٦/١٠)= وڏي مضبوط سَت ۽ صبر سان.
ـ سومَرو سَپَرُ (مارئي ١/٣)=وڏو زبردست سومرو (بادشاهه).
ـ سَپَرُ سِيءُ (رپ ٣/٩)= ڏاڍو زوردار سيءُ.
سَپَرايُون = ڏاڍايون.
ـ ڇَڏِ سَپَرايُون سُومَرا (مارئي ٧/٥)= اي عمر سومرا بادشاهه ڏاڍايون ڇڏ.
● سَپڙُ = لس ٻيلي جي وڏي سخي بادشاهه جو نالو.
ـ سَپڙَ دَرِ (پرياتي ١/٨)= سَپڙ جي درتي.
ـ سَپَڙُ رِيسارو (پرياتي ٢/١)= سخي سپڙ ريس ڪندڙ ۽ چارڻن کي پرڪيندڙ (تہ ڪيس وڏيڪ سمجهن ٿا يا ڪنهن ٻئي کي.)
ـ سَپَڙُ جِنَن ٻيلي (بلاول ٣/١٠)= جِنَن لس ٻيلي ۾ سپڙ جام سخي (تنن اگهامن ۾ اپڙو سخي).
سَپُوجهہ = سمجهيءَ سمجهه وارو، چڱيءَ ٻُڌَ سُڌ وارو.
ـ سَڪيءَ پيتِ سَپُوجهہ (سري راڳ ١١/٢)= اي سمجهدار (تنهنجي ٻيڙي بندر تي) سوليءَ طرح پهچي.
ـ سِڪَن کي سَپوجهہ (ديسي ٥/٢)= سِڪ ۽ فراق سسئي کي وڏي جاڻ وارو ڪري ڇڏيو.
ـ سَپوجهن سُنا (پرياتي ٢٢/١)= چڱي سمجهه وارن ٻُڌا.

● سَپيريءَ (رامڪلي ٥/١٣)= صبوح جو سويل واري محل، (صبوح جو) سَويرَئي.
● سُپيلي = سٺا ٻيلي، چڱا رفيق.
ـ ڪينَ سُپيلي سُکُ (آبري ١٠/٣)=سُکُ سٺو ساٿي ڪونهي.
● سَپُ = سچو.
● سَپَ = جملي، سارا سربستا.
● سَپِ= سچي.
ـ سَپِ اُڪَندَ (آبري ٧/٦)= سچي ۽ گهڻي سِڪَ.
ـ سَپِ پَرِين (معذور ٣/١٠)= (پر= ريت، رسم) هر ريت رسم ۾، سيني پرن ۾، هر حالت ۾ (گرم واريءَ ۾ ڪَنڊن ۾ پٿرن ۾).
ـ سَپِ دَرِ (آسا ٧/١٣)= (جملي در) هر در، هر گهر هرجاءِ.
ـ سَپِ دَردَ کي (يمن ١/٢٩)= سپ درد جو، هر قسم جي بيماري ۽ تڪليف جو.
ـ سَپُ سَپوئي حالُ (ڪلياڻ ١/١٨)= سچو سارو حال، اهو سچو حال ۽ بيان (جيڪو بيت جي مٿين ٽن سٽن ۾ آهي).
ـ سَپِ مُنجهاءِ (آسا ٦/٣)= سپ مُنجهائي ڇڏ.
ـ سَپ نہ ڪاٽي (معذور ٢/٣)= سچي نہ سڙي (مُئي)، اڌ سڙي (سورن ۾ ايذائن سَهڻ لاءِ).
ـ سَپِ سَنوارِئا (سري راڳ واڻي ٢/١)= سيني سَنوارجي ويا (اصطلاح طور) نوازجي ويا.
● سَپاڳُ= سٺو ڀاڳ، بخت.
ـ سامُونڊري سَپاڳَ کي (سري راڳ ٢/٢٠)= اي سامونڊري، اي سمنڊ جي سفر وارا وڻجارا تو کي ڪهڙي نياڳ (هت اصطلاح طور سپاڳ= اڀاڳ، بدبختي).
ـ ڪنہ سپاڳ کي (ڪوهياري ١/١٢)= (اصطلاح

طور) ڪنهن نياڳ ڪي، ڪنهن نياڳ سببان.

سياڳي= سٺي ڀاڳ واري.

ـ مون سياڳيءَ ساڻ (آبري ٤/٣)= مون اياڳيءَ ساڻ، مون بدنصيب سان.

ـ ڪَن سَياڳين سامهَان (گهاتو ١/١٢)= انهن سامهان جيڪي مون ڪان وڌيڪ سياڳيون آهن (جو سندن ور وري آيا آهن).

● سُيان = (ع= صباح) سيالي، پوهه ڪڌهن.

ـ سُيان تان چُنداءِ (سنهڙي ٨/١٢)= سيالي تان اٿين چوَنداءِ، توکي اٿين چوندا.

ـ سُيان (پرياتي ١/٢)= ايندڙ وقت ۾ اڳتي.

● سَيَتِ = سڀ ڪُجهه ڪندل هر صورت ۾ هر طرف، هر جاءِ.

ـ سَيَتِ آهين تُون (آبري ٥/١)= سڀڪجهه ڪندڙ ۽ هر جاءِ تي تون آهين.

سَيَتِ = چڱيءَ پت واري، چڱي ريت واري.

ـ سَيَتِ تِي صَلاحَ (ڪاموڏ ٤/٣)= چڱيءَ پت واري رتا وجود ۾ آئي.

سَيَرُ= وڏي ست صبر وارو، وڏ گردن مٺيادار.

ـ لَهندءِ سارَ سَيَرُ (ڪلياڻ ٤/٢٣)= هر وڏي ست ۽ صبر وارو مٺيادار تنهنجي سار سنيال لهندو.

ـ سَيَرَ سَرَ (ڪارايل ٣/٩)= پاڻيءَ سان پريل وڏا سَرَ، وڏا تلاءَ.

ـ سَير هوءِ (ريپ ٢/٣)= چڱيءَ طرح پريل هُجَ.

● سَيراجُ، سَيراجَ= سخي سردار جي ساراهه، تعريف.

ـ صُبَحَ جو سَيَرَاجَ (پرياتي ٢/١١)= صبوح سوير واري ڪيرت، صدا ۽ ساراهه.

● سَيَرو= پاڻيءَ سان پريل، وڏي پاڻيءَ وارو.

ـ سَرُ نهارج سَيَرو (بلاول ١/١٢)= وڏو تلاءُ (سر)، وڏي پاڻيءَ وارو (سير) جانچج، گولج.

ـ جِنهُ سَرُ ليي سَيَرو (بلاول ١/٢٣)= جنن جو (جيڪر) هڪڙوئي وڏو پريل تلاءُ ليي پوي!

● سَيَڪا=هرڪا، هر محب ۽ عاشق.

ـ سَيَڪا پريان ڪُون پوڇي (ڪلياڻ ٢/وائي)= هرڪا سِڪ واري پنهنجي پرينءَ کي پوڇي، پرينءَ کي ساراهي ۽ مڃي.

ـ اِيءَ سُڌ سَيَڪا اُن ڪي (ڪلياڻ ٤/٣٥)= اها سچي سربستي خبر انهيءَ کي.

● سَيِڪنهَين = هرهڪ، هرڪنهين.

ـ سَيَڪنهين ڏانه سامهُون (ڪلياڻ ١/٢٢)= هرڪنهين جي سامهون. هرشيءَ جي اڳيان، هر وجود جي اڳيان.

ـ جِيءَ سَيَڪنهِ جِيءَ سِين (ڪلياڻ ١/٢٩)= ساهه هرڪنهن کي پنهنجو (پر صورتون جدا جدا).

ـ سَيَڪنهن ڳالهه سُئِي (راڻو ٧/٧)= سڀ ڪنهن ڳالهه ٻڌي (ته راڻو مومل تي رنج رکي ويو آهي).

ـ سَيَڪنهين سَڌَ ٿيي (ڪلياڻ ٥/٢٤)= هرڪنهن کي خواهش ٿئي.

● سَيِڪي= سيڪجهه، ساري، پوري.

ـ سَيِڪي سُڪُ لاءِ (آسا ٦/٩)= سڄي ڳالهه سُڪُ لاءِ.

● سيوئي=سڀ جو سڀ، سيڪجهه، هر طرف، هرجاءِ.

ـ سَيوئِي سُبحَان (آسا ٥/١)= سڀ جاءِ، هرجاءِ سبحان (ذاتي پاڪ) آهي.

ـ سَيوئِي سَياڳُ (مارئي ٤/١١)= اهو اياڳ به سياڳ ٿي آهي.

- سبوئي سُبحان ٿئين (پرڀاتي ١/١٠)= سچوئي صاف سٺو ٿئين، سچوئي سونُ ٿئين.

سَوِنِ آه سِياءِ (کاموڏ ١/٤)= چام سيني جو سياءُ آهي، مهربان عزيز آهي.

- سَينِ سُونهَ (رائو ١٠/١٠)= سيني جي سونهن.

- سَين ۾ (ڪلياڻ ١/٢)= سيني شين ۾، سيني حالن ۾ خيالن ۾، سيني ڪيفيتن ۾.

- سَينِ مُلاءِ (ڪامـوڏ ١/٨)= ٻين سيني (راڻين) مان، سيني راڻين ڪان.

- سَوِنِ مُنهَ جَرّاءِ (ڪاموڏ ٥/٤)= سيني جي منهن تي سونهن سوڀيا واري رونق ۽ ڏيا.

● سَوِنتان = سيني ڪان.

- جِنِن ساجَنُ سَوِنتانَ سُنهَٺو (بروو ١/٣)= انهن جو محبوب سيني ڪان سهٺو.

- سَوِنتَان سَري (رامڪلي ٦/٣)= ٻين سين ڪان سواءِ پاڻ پرو هُجي، ڪنهن جو محتاج نه هجي.

- سَيني سيڪاري (رائو ١٥/٩)= ٻين سيني ڪي سيڪاري.

سَيِهين= سڀي ئي.

- لائو سَيِهين لوڪ تان (حسيني ١/٣)= سڀي لوڪ تان لاٿو.

سَيني= سيني.

- سَيني ٿوڪَ (سارنگ ١٩/٢)= سڀ شيون.

- سُتَرِ سَيِيني ڪَري (سري راڳ ١٩/١)= سيني پيڙيون سوليون ڪري ٻندر تي آئي.

● سَيين پَرين (رامڪلي ٣/٢)= هر طرح، سيني پاسن ڪان، سيني لحاظن سان.

● سَتُ = صبر.

- وَڏي سَبرَ سَتِ (مارئي ١/٦)= وڏي سگهـ ۽ طاقت واري صبر سان.

- سسئي وڏي سَتِ (ديسي ١٣/٢)= سسئي وڏي ست ۽ حوصلي واري آهي.

- سَتِ گُذارِيان (مارئي ٣/٩)= صبر ۾ گذاريان.

- سَتُ گُروءَ جي سنگا (پورب ٢/وائي-١)= سچي گُرؤ جي سهاري ۽ سنگت سان.

- وَڏو سَتُ (حسيني ١٠/٣)= وڏي طاقت، وڏي قُوت، وڏي آڌر.

● سُتا اُٿي جاڳُ (ڏهر ١٦/١)/= اي ستل! ننڊ ڇڏ ۽ اٿي سجاڳ ٿيءُ.

- سُتا سي (رائو ١٠/٢)= جيڪي مٿا ۽ وڃي خاڪ مٿيءَ ۾ ستا.

● سَتارَ= ڍڪيندڙ الله پاڪ جيڪو عيب تو ڍڪي.

- آهين سيڄ سَتـارَ (مـارئي وائي ١/١)= منهنجا سڄڻ منهنجا عيب ڍڪيندڙ آهن.

- سَتُرُ ڪَر سَتارَ (ڏهر ٤/١)= اي عيب ڍڪيندڙ مالڪ منهنجا عيب ڍڪ.

- شِرڪَ ساڻُ سَتارَ (ڪلياڻ ٤/٣)= اي منهنجا مالڪ، مون 'شرڪ' سان (گهڻو گذاريو، گهڻو وقت شرڪ ۾ رهيس).

- ساجَنُ مُون سَتارُ (يمن ٥/٢)= منهنجو محبوب (ساجن) عيب ڍڪيندڙ آهي.

● سَتَرُ = پردو.

- سَتَرُسڪَ وڃائيو (سنهڻي ١٤/٧)= عشق (سڪ) منهنجو حجاب وڃائي ڇڏيو.

- سَتَرُ ڪَرِ (ڏهر ٤/١)= عيب ڍڪ.

- سَتَرَ سِگَرِّين سِين (رامڪلي ۱/۴)= پردو حجاب سگين جي واڄي سان.
- سَتَرُ سي سِکَنِ (مارئي ۴/۱۹)= جن جي من ۾ مارو آهي، سي ڪک پردو ٿيون ڏيان ۾ رکن.

● سَتَرَ = تعداد جو انگ، ست ۽ ڏهه پيا.
- سَتَرَ ڪاڏا ڪِينَ (آسا ۲/۴)= (جن) ستر طعام.

● سُتَڙُ= سوڙو بندر، سٺائو بندر، ٻيڙين لاءِ لنگر جي سولي محفوظ جاءِ، سنو سولو تڙ.
- سُتَڙِ سَبِيئِي ڪَري (سري راڳ ۱/۱۹)= سيني (ٻيڙين وارن ڪي) سَوَلي سٺائي تڙ تي آئي.
- سُتَڙِ سُونَنائُون (سامونڊي ۱/۲۲)= (لنگر انداز ٿيڻ لاءِ) سٺائو تڙ نظر ۾ رکيائون.
- سُتَڙِ وِڃا سالِمَ (ڪلياڻ ۱/۸)= جيڪي چڱا (سالم) هئا سي (سمنڊ ۾ پنهنجن ٻيڙن سان) سَوَلي بندر (ستڙ) تي پهتا.

● سُتَلَ = جيڪي سُتا پيا آهن.
- سُتَلَنِ هَٿُ هَڻِي (ڪارايل ۲/۳)= ستلن کي ٿو هٿ هڻي جاڳائي.

● سُتَنِ = سُتل.
- سُتَنِ کي (ڪلهوڙي ۲/۱۵)= جيڪي ستا پيا آهن (۽ ڏاڪڙو نٿا ڪن).

● سُتُونُ= ٿنڀ، مضبوط پرڇلو، سهارو.
- سَسُئي اِنَ سُتُونَ کي (آبري ۷/۷)= اي سسئي! تون ان مضبوط سَهاري کي.

● سَتوه= ڏاڍ.
- سيڻَنِ راتِ سَتوهُ (حسيني ۹/۷)= مِٽرن (پنهونءَ جي ڀائرن) مون سان رات وڏو ظلم ڪيو (جو پنهون کي کڻي ويا).
- مَتي سِرِ سَتوه ڪيو (سورٺ ۳/۱۳)= سر وڍڻ تي وڏو زور رکيو، جبر ڪيو.

● سُتي= سمهڻ واري حالت ۾= ننڊ واري حالت ۾.
- سُتي جا ساڃاءِ (رائو ۲/۷، آسا ۱/۲۳)= جيڪا ساڃاءِ سمهڻ ۾.
- سُتي سَنَيَرِئُومِ (رپ ۱/۳۴)= سمهڻ وقت، ننڊ وقت ياد پيوم.
- سُتي لوڪَ (رپ ۲/۱۶)= جَڳَ جي سمهڻ ڪان پوءِ، جڏهن پيا سڀ آرام سان سمهي رهيا.
- سُتي لوءِ (رائو ۵/۱۲)= گهوٽ سُتي، لوڪ ستي.
- سُتي نـ سَرَنڌياءِ (ڏهر ۱/۱۹)= ننڊ ۾ تنهنجي ڪانه سرندي، غفلت ۾، ويسر ۾، تنهنجو گذارو نـ ٿيندو.
- سُتِي ساهِين هَڏُ (ڪاپائتي ۱/۵)= تون ستي پئي آهين ۽ پنهنجا هڏ عضوا پئي راحت ۾ آڻين.
- سُتي وِئَڙا سيڻ (يمن ٦/وائي) سڄڻ مون کان سمهڻ ويل هليا ويا.
- سُتي مِلنِ نـ سُپرين (آبري ۷/۹)= پيارا پرين سمهڻ سان نـ ملندا (ڪشالن سان سندن ديدار ٿيندو).
- سُتِي جاڳِئي سَسُئي (آبري ۸/۸)= ستل سسئي کي جاڳايو.
- سُتي وَهيا سيڻ (ڪوهياري ۱/۱۷)= مون سُتي منهنجا عزيز هليا ويا.
- سُتِيَسِ تان ساٿُ وِئو (ڪوهياري ۳/۲)= مون ننڊ ڪئي تڏهن (پنهون وارو) قافلو ويو.
- سُتِين ڪونهي سَڳَ (آبري ۷/۸)=جيڪي سمهن ٿيون تن جو ڪو مِٽُرُ ڪونهي.

● سُتيُون = سپيُون.
ـ تَنِ سانگوڙا سُتيُون (سري راڳ ١١/١)= تن لاءِ ڪوڙ ۽ سپيون (نه موتي).
ـ سُتِي سَخاوَتَ جِي (بلاول ١/٥)= سُتي= ٻارڙي ڪي صحت خاطر جيڪا دوا سپيءَ ۾ وجهي پيارجي، سپي صحت جي، ڪُک صحت جو.
● سَتِي = اي سَتيا واري، اي پاڪباز!
ـ سَتِي تُنهنجي سَتَ ۾ (مارئي ٨/٢٨)= اي سَتيا واري تنهنجي سَتيا ۾.
ـ سَتيءِ ڳالهه (مارئي ٢/٢٠)= ستيءَ جي ڳالهه (مارئي جي ڳالهه ته هوءَ وڃي عمر بادشاه جي محل ۾ ويٺي آهي).
ـ سُونهَ سَتِي ساري (آبري ١/٢)= هيءَ سَتي سونهن پئي ياد ڪري.
ـ سَتِي سِيلُ نباهِ (مارئي ٢/٨)= اي ستيا واري، تون پنهنجو ست سيل پورو ڪر.
ـ جِتِ سانيڪا سَتيُونِ (مارئي ٨/٢٢)=(ٿر ۾) جتي سَٺ پرهه اونها کوه ۽ ستيا واريون سرتيون.
سَٿِ = ١. وڏي ٽولي، وڏي سنگت، ڪچهري ۽ رهاڻ ٢. ڪثرت، گهڻائي.
ـ جَنِي ڏِٺِي سَٿَ (ڪلياڻ ٢/٢٠)=جن (عارفن جي) ٽولي ڏٺي.
● مَتا ڪِٿو (مارئي ٦/٧)= ستليون ٺاهي.
سُٿالي = سولي.
ـ سُٿالي سَاٿِ مِڙِي (ديسي ٢/١١)= سولي ٿي ساٿ سان ملي.
سُٿِرا= سولا.

ـ سُورَنه ساندِڻُ سُٿِرا (رپ ١/١٦)= سور ساندڻ سولا ناهن.
● سُٿِرِي = سَولي، سمجهڻ ۾ آسان.
ـ سِڱَنِ ڪي سُٿِرِي (ڪلياڻ ١/٢٢)= جيڪي سنوان تن لاءِ سولي.
ـ سُونهَنِ ري نه سُٿِري (حسيني ٥/١٠)= رهنمائن کان سواءِ آسان ناهي.
● سَٽَ = سوداگري، واهپو، ڌنڌو.
ـ جَنِي سونَ سين سَٽَ (سري راڳ ٤/٢)= جن جو سودو سون سان آهي.
ـ سِرَ جَنِي جا سَٽَ ۾ (يمن ٩/٦، ٦/١٣)= جن جا سِر سودي ۾ ڏنل آهن. سؤدي ۾ آيل، سؤدي ۾ پيل، (ته جي 'سرو' ملندو ته 'سِرُ' ڏبو).
ـ سَٽ جُڙِي (ڪلياڻ ٥/٢٤)= سؤدو ٺهي وڃي.
ـ سِرُ ڏِيئِي ۾ سَٽِ (يمن ٦/١١)= سودي ۾ سر ڏيئي.
ـ سِرُ پڻُ ڏِينديَسِ سَٽِ (سامونڊي وائي ٢/٢)= آءٌ وڻجارن خاطر سودي ۾ سر پڻ ڏينديس.
ـ سِسِي ٽِٽڙي سٽِ لو (آبري ١٠/وائي-٣)= سر سودي ۾ اچي ويو، سر جو سودو ٿي ويو.
● سَٽ = جُلهه (مارڻ لاءِ). سَٽڪو، مارو.
ـ تو سِرَ مَٿان سَٽِ (ڏهر ٥/٦)= تنهنجي سر مٿان سَٽڪو.
ـ سائرُ سَٽَ سَنديلس (سنهڻي ٤/١٢)= هن (سنهڻي) جي ٽَڪ ۽ هام سمنڊ تي ٽڪ، هام آهي.
● سَٽَ = چوٽ (پنڊ جي).
ـ سَٽَ سُورَن جِي (آبري ١/١)= پنڊ جي سَٽَ سُورن واري.
● سِٽَ = سِٽا، ريت (اها ريت جو وس ۾ مال وارا سنگهار سدائين گڏ گذاريندا.)

ـ اِيءَ نہ سَنگهارَنِ سِٽَ (ڏهر ۴/١٠)= انهن وٽ اها
ريت ئي ڪانهي (جو ڏڻ ڏارين ۾ اڪيلا جدا جدا
ماڳن تي رهن.)

● سَٽالا= وڏا زبرا، طاقتور.

ـ جِتِ سَٽالا سينسارِ (سنهڻي ٢/۴)= جتي وڏا زبردست
سينسار (جانور).

● سِٽَرَ (ع. سَطر)، سِٽ = لکيل اکرن جي هڪ اوڙ.

ـ پهرِين سِٽَرَ نہ سَنيَرلان (يمن ۵/٢)= شروع واري
اکرن جي اوڙ بہ مونکي ياد ڪانهي.

● سَٽرالو (سَٽالو) = وڏو، ڳرو، ڏکيو، سخت، الانگو،
زبردست، خوفناڪ.

ـ سَٽرالي (سَٽالي) سانگَ (بروو ٢/۵، ٢/٢٢، راڻو
۵/١)= ڏکيي سفر ۾، وڏي ڪشالي ۾.

ـ سَٽرالي سَمُونڊَ رجا (سري راڳ ٣/١٧)= وڏي
خوفناڪ سمنڊ جا.

● سَٽڪر= زوردار ڏڪَن مٿان ڏڪن جو وارو.

ـ شهبازَ جو سَٽڪر (ڪارايل وائي ٣/١)= شهباز
(مارينڌڙ شڪاري پکي) جو ٻئي (ننڍي پکيءَ مٿان)
ڏَڪ مٿان ڏڪ.

● سَٽو= مٽا سٽا وارو واڪ. داءُ. مٽاسٽا واري بازي.

ـ سَٽو ڪٺو (سورٺ ٣/١٣)= داءُ لڳايو، مٽاسٽا
واري بازي لڳائي.

● سَٽڻ= ڏکن مٿان ڏڪ هڻڻ، ڪُٽڻ.

ـ ساليهہ مَنجهہ سَٽيندِي (مارئي وائي ٢/١)= پنهنجي
وطن ۾ (سڱ) چاليندي، ڪٽيندي.

● سَٽو= آسانگو. ڪنهن ماڳ تي سَوَلائيءَ سان رهڻ
واري صورت.

ـ سَٽو ڪيو (سورٺ ٣/١٣)= سرچاءُ ڪيو، آسانگو
ڪيو، ان تي رضامند ڪيو، اڪتفا ڪئي.

● سَنِيمِ = (سَهڻ فعل مان ماضي جو صيغو=) مون
سٺي، مون پورڻي.

ـ هُوندَ نہ سَنِيمِ هيتَرِي (آبري ۵/١۵)= آءٌ هوند
ايتري نہ سَهِي سگهيس!

● سَپَ (واحد. سَپُ)= "نانگ". (اصطلاحي معني)
ڀپ ۾ خطرا.

ـ سُونهَپَ ۾ سَپَ گهڻا (ڪاموڙي ٣/٢)= سُونهينءَ
وات ۾ گهڻا نانگ (وڏا خطرا).

ـ سَپَنِ ڪي (ڪارايل ٣/۴)= وڏن وڙهندڙ زهريلن
نانگن ڪي.

● سِپَ = سِپي.

ـ سِپَ سَمُنڊرِنِ سَپجي (مارئي ١١/١)= سِپي
سمنڊن ۾ پيدا ٿئي.

ـ سِپُنِ ۾ (ڪارايل ٢/۴)= سِپن جي اندر پيٽ ۾.

● سِپَاهِي=پوليس يا فوج جو ماڻهو (اصطلاح طور) خادم.

ـ ساجَنَ سِپَاهِي آءٌ اوهان جو آهيان (بروو ١/١٢)=
اي محبوب آءٌ اوهان جو خادم آهيان.

● سَپَتِ (مارئي ٣/١)= سٺي پت، سهڻي ريت.

● سَپجڻ= سِرجڻ، پيدا ٿيڻ.

ـ اُت سَپجي (مارئي ۵/١٨)= اتي پيدا ٿئي.

ـ گهَرِ سَمِي جي سَپجي (ڪاموڏ ٣/۴)= سمي جي
گهر ۾ پيدا ٿئي.

ـ جو مُلِ مون نہ سَپجي (سورٺ ٣/١٣)= جيڪو
مُلهہ مون وٽان پيدا نہ ٿي سگهي، مون کان نہ ٿي سگهي.

ـ مُون مُونجهين ۾ سَپَجي (ڪليان ٣/٧)= 'مون'

واري آنانيتَ منهنجي پاڻ ۾ ٿي پيدا ٿي.
- سِپنِ ۾ چا سَپَجي (ڪارايل ٢/٤)= سِپنِ يا سِپين (جي پيٽ ۾) چا ٿو پيدا ٿي.
● سِپَر= ڍال.
- سينو سِپَرَ ڪَ (يمن ٣/٨)= پنهنجي ڇاتيءَ کي ڍال ڪر (ان تي ڌڪ جهل).
● سُپرين= نهايت سنو سهڻو پرين، نهايت پيارو سهڻو محبوب.
- ٻَنِ ٻيڙي سُپرين (ڪلياڻ ٣/٥)= اي پيارا پرين! ٻيـڙي (ٻاهران هڪ، اندر ٻي) پل تـه ٻَن پئي، وڃي، ختم ٿي.
● سُپڪُ= سخت، ڏاڍو مضبوط، پڪو.
- سُپَڪُ تيءَ سورن سين (آبري ٨/١)= (اي سسئي!) آزارن آڏو تون سخت ٿيءُ.
- سُپڪ (سنهڻي ١٠/٨)=پورو لال پڪل، پڪو دلو.
- پَڪا جي نـه سُپَڪَ (آسا ٧/١٢)= جيڪي پوري طرح (سپڪ) نـه پَڪا، پچي راس نـه ٿيا.
- سُپَڪَ پَانيا سُنهڻي (سنهڻي ١٠/١١)= سنهڻيءَ پڪا سمجهيا (دلي جا رنگ).
● سُپَڪُ=پيڻ ۾ ساڪرو يا تلخي وارو (پر ذائقي ۾ لذيذ).
- سُپَڪُ آهي سَندُ (ڪلياڻ ٤/٢٦)= سنـو سَنڌيل شراب لذيذ آهي.
● سُپيريان= سُپرينِ (جمع)، محبوبن.
- سُپيريان جي (رامڪلي ٢/٣٧، آسا ١/١) پيـارن سجڻن جي.
- سُپيريَان جي سنگ (آبري ٨/١٣)= پيارن سجڻن جي سنگت ۾ ڪچهري ۾.

- سَدا سُپيرينِ جي (ڪلياڻ ١/١٤)= سدائين سجڻن جي، هڪ پياري سائين (الله) جي.
● سڄ وَڙَاءِ (راڻو ١/١١)=سڄ وانگر (وڙ=وَجَهه، نمونو).
● سُجانَ، سجاڻ= وڏي ڄاڻ وارا.
- سوڙا ٻنا سُجانَ (راڻو ١٠/١١)= ٻنا سوڙا بہ هوشيار آهن (پر راڻي جهڙو ڪونهي).
● سَجَدو فيـلَ فِي الحالْ ڪئو، پسي مُطلِبَ نُورَ نرارَ (سارنگ وائي ٣/١)= (روايت) حضور جن جي ڏاڏي عبدالمطلب جي چمڪندڙ پيشاني ڏسي، 'فيل' نالي هڪ ڪاهن سجدو ڪيو (تہ هن جي پُٺيءَ مان نور وارو نبي پيدا ٿيندو).
- سَجَدَه (مارئي ١٠/٨)= قرآن شريف جي سُوره (٣٢) جو نالو. سجدو.
- سُجود (ڪلياڻ ٣/١٩)= (لفظي معني) سجدا (اصطلاح) سجدو.
● سَجَهه= سولو وَجَهه.
- سُوَرنِ لَڌو سَجَهه (حسيني ٦/٨)= سورن آزارن کي وَجهه ملي ويو.
- مون کي سورو سَجَهه نـه ڏي (راڻو وائي ٧/١)=مون کي راڻو سورو (پرچڻ ۽ راضي ٿيڻ جو) سولو وجهه نٿو ڏئي.
● سِجَهائڻ = سِجهائي ڇڏڻ، سَتي بيحال ڪري ڇڏڻ، بالڪل هيڻو ڪري ڇڏڻ، فنا ڪري ڇڏڻ.
- سوڙَ سجهائي (راڻو ٦/٤)= راڻي مومل سجهائي ڇڏي، راڻي (وِسي) مومل کي بيحال ڪري ڇڏيو.
- جي سُورَنِ سِجهائِي (آبري ٧/١٨)= جي سورن سسئي سِجهائي ڇڏي، سسئي کي بيحال ۽ هيڻو ڪري ڇڏيو.
- سُورَنِ سِجهائِي (سامونڊي ٢/٢٠)= (سامونڊين

جي) سورن آڙماري، سورن مون کي بيحال ڪيو.

- پَسو سُور سِجهائيا (يمن ٢/١٨)= (محبت جي مريضن کي) ڏسو جو اهي سُورن جا سجهايل آهن، جن کي سورن سِجهائي (بي حال ڪيا) آهي. اُنهن ويهڻ کان ڇُور ڪري ڪيرائي ڇڏيا، نهوڙي نيا.

- سِجهائي وئا (راڻو ٢/١٣)= گهائي زخمي ڪري وئا، ڏڪي ڪيرائي ڇڏڻ کان ڇُور ڪري وئا.

● سَجِهڪِيُون = بلاڪتيون، هٿيڪيون، قابو.

- سُورَنِ ٿيون سَجهڪيون (حسيني ١٢/٨)= اهي سُورن ۾ بلاڪتيون ٿيون، هٿيڪيون ٿيون، قابو ٿيون.

سَڄا= (اصطلاح) اکين سَڄا، چٽيون اکين وارا.

- سَڄَا سُڄاڻَن (آسا ١/٢٠)= اکين - سَڄا ئي سُڄاڻن.

سُڄَاڻ= وڏي سمجهه وارا، داناءُ.

- سُوڌا ڪي سُڄاڻَ (يمن ٤/١٨)= صاف سمجهه وارا داناءُ.

● سُڄَڻُ= سُڄهڻُ، ذهن ۾ اچڻ، ڌيان ۾ اچڻ، مشهور هجڻ، ٻُڌڻ ۾ اچڻ.

- نه سُڄَن (رامڪلي ١/٢٩)= نٿا سُڄِنِ، نٿا سڄهن.

- ٿا صراف سُڄَنِ (ڪي) پاڻ ڪوڙائُنِ جوهَرِي (سري راڳ ٤/١١)= وڏا صراف ۽ چالو ڪي ڪي ٿا سُڄهن، باقي گهڻا سڀ پاڻ کي جوهري چئي پاڻ پَڌائڻ وارا آهن. تون مالڪ ڪٿي وڃي وٽن ۽ پوءِ ڏس ته انهيءَ جو ڪهڙو ٿا قدر ڪن: يا هو پاليٽ کي پرکين ٿا، يا سون (ڪچن= سون) کي ٿا ڪچ سان ملائين!

- جنهِ جا سَڏَرَ سَيڻ سُڄَن (معذور ١/٥)= جنهن (سسئي) جا وڏي همت وارا (سڏر) ويجها مائٽ (بلوچ) مشهور ٿا ٻڌجن.

سَڄَڻُ= دوست، حقيقي محبوب.

- سَڄَڻَ ساهُ پَساهَ ۾ (ڪلياڻ ١/١٦)= محبوب ساهه پساهه ۾، جند جان ۾.

- سَڄَڻَ سانييئيان (ڪنيات ٢/٢٣)= محبوب سان پاڪر پائي ملان.

- سَڄَڻَ ماڪيءَ ميٺ (ڪنيات ١/١٢)= محبوب ماکيءَ جهڙا ميناج ۾.

- سَڄَڻَ پِڱي هَڏ چِٽَن (رپ ١/٤٢)= سڄڻ پڱي هڏ چٽن آهن (پيا سُور ڏين)، عضوي جي پڱل هڏ وانگر پيا سُور سان چُٽڪن.

- سَڄَڻَ جي سارِينِ (يمن ١/٢١)=جيڪي (سچا عاشق) سڄڻ کي سچي دل سان سنياريِن ٿا، ياد ڪن ٿا.

- سَڄَڻَ جي صَلاحَ (آسا ٧/٢)= سڄڻپائيءَ جي صلاح موافق، (معنوي اشاري موجب) حضرت نبي ڪريم جي سفارش سان.

- سَڄَڻَ سنيِرئامِ (رپ ١/٣٥)= پرين ياد پيام.

- سَڄَڻَ ميخُون ڏونگرين، ڏونگر پونيين ڪيرَ (ڪوهياري ٢/١٥)= پيارا محبوب جبلن جون ميخون آهن ۽ جبل ڌرتيءَ جا ڪلا (ڪيل) آهن.

- سَڄَڻَ نه سَانيِيتَ (رپ ٢/١)= نه سڄڻ، نه ساڻيِيت: نه پيارا پرين نه ڳرهائي (محبت جو پاڪ)، نه ڳڏجائي نه مُنهن ملاقات.

- سَڄَڻَ وِڏَمِ چِتِ (ڏهر ٥/٢٢)= منهنجا سڄڻ منهنجي من ۾ وڏا، مون کي منهنجي پرينءَ جي يادگيري ڏياري.

● سڄين اگرين= سيني عضون سوڌو (سلامت)، پورو صحتمند ۽ سلامت، مير متارو.

- چِٽَن تون سَڄي اگڙين (ڪلياڻ ٤/٧)= جيسين

تالين جو تون جسم ۾ صحتمند (۽ ٿلهو متارو آهين).

ــ سَڄِي سُٺَائِي ڳَالهڙِي (يمن ٥/٥)= ساري ڳالهه سٺائي، سمورو بيان ٻڌائي.

سُجي= سُجهي، ڪنهن جو ڪٿي ڪو ڏس پوي، معلوم ٿئي، ڪا ڳالهه دل تي چڙهي، ڪا ڳالهه سمجهه ۾ اچي.

ــ پٺو سَرتيون سُجي ڪِينَڪِين (آبري ٥/١٣)= اي جيڏيون، (پنهونءَ کان سواءِ) ٻيو ڪو مون کي من تي ئي نٿو چڙهي.

ــ سُجي ٿو (ڪلياڻ ٢/وائي)= پري تائين پهچي ٿو.

ــ سُجي ڳَالهِ ڳُرِي (رامڪلي ٢/وائي، سنهڙي ١١/٥) = وڏي ڳري وزنائتي ڳالهه ٿي سُجهي (اها هي ته وصال کان فراق وڌيڪ آهي).

سُڃ= ويراني، (اصطلاح) تباهي.

ــ ڪَري ڪوهياري سُڃ (حسيني ٩/١٩)= پنهون (ڪوهياري پنهنجي محبت ۾ مونکي) فنا ڪري ڇڏيو.

ــ سُڃ نهارِيين (آبري ٣/١)= سُڃ ۾ ٿي نهارين، بيابان ۾ ٿي ڳولين.

ــ سُڃ وَسَندِي تَن کي (آسا ٦/١٣)= تن لاءِ سُڃ ۽ ويراني به وَسَندِي ۽ آبادي آهي.

● سُجاڻَ= جانچڻ، مان ڏيڻ، پسند ڪرڻ.

● سُجاتي= جانچي پسند ڪئي.

ــ سا جُوءِ سُجاتِي جوڳِيين (رامڪلي ٣/٩)= جوڳين اها جُوءِ سجاتي، جانچي پسند ڪئي.

ــ سُجاتي پاڻُ (پرياتي ١/١٠)= پاڻ سردار توکي سڃاتي.

سُجاپڻ= سڃاڻپ ۾ اچڻ، سڃاپي سگهڻ.

ــ سُجاپي نه صُورَتَ ري (ڪلياڻ ١/٢٥)= 'ذات حق' 'صورت' جي حوالي کان سواءِ سڃاتي نه سگهجي.

ــ نه سُڃاڻَنِ سَڄَ کي (سري راڳ ٤/١٠)= سڄ کي نه سڃاڻن.

● سَڃڻُ (يمن ٣/٥، ٢/٢٩)=سامهون تير تڪڻ، نشان ڪرڻ.

ــ سَرُ جو سَڃِنو سَڃِئين (يمن ٣/١٦)= تير جيڪو محبوبن سامهون سڌو ڪيو، تڪيو.

ــ سَڃِي هَلِئا سُورَ جِيُون (ديسي ٧/١٧)= تير جون ايذائيندڙ چوٽيون نشان هڻڻ لاءِ تَڪي هليا.

ــ سڃي توءِ سُهَاڳِئيُون (آسا ٣/٢١)= منهنجو سڄڻ تيز نظر واريون اکيون ڪٿي نهاري ته اهي سڀئيون سهاڳڻيون.

ــ جي سَڃين ته سُونُ ٿيان (پرياتي ٢/١٧)= جي (تون پنهنجو پاڻ مونکي هڻين ته آءٌ سون ٿي پوان).

ــ سُرِڪِي مانَ سَڃِينِ (ڪوهياري ٥/وائي)= هڪ سُرڪِي مان ڪٿي ڏين.

ــ سَڃِيندِيَس سوڙِي (آبري ٢/١٣)=اهوئي ڪٿي ڏينديس.

ــ توسين سُورن سَڃُ ڪِي (ڪلياڻ ٥/١٣)=تون کي سُورَ سَڃيا، سامهون ڪيا، موڪليا.

● سَڄُ ڪِ = اهو سچ آهي ڪيئن! سچ آهي ڇا!

ــ سَڄُ ڪِ سَنيُوڙا (بروو ٣/٣)= اهو سچ آهي ڇا ته سڄڻ سامهون اچي بيٺا!

ــ سَڄُ ڪِ سنگهارن لڌئو (ڏهر ٤/١٨)= شايد ائين جو سنگهار لڌين ٿا، سچي پچي هو هتان وڃن ٿا!

ــ سَڄُ ڪِ سيڻَنِ لَڌئو (ڏهر ٢/٣)= اهو سچ آهي ڇا ته تنهنجي پيارن سڄڻن تو وٽان لڌئو!

ــ مَٿي سَڄَ (ڪلياڻ ٤/٢٨)= سچ جي مٿان، سچي عشق واري جذبي خاطر.

● سَچِي = سچي حقيقت.
ـ سيڻن ڏانه سچي (آبري ٨/١)= اي سچي (سسئي)! تون سڄڻن ڏانهن وڃ.
ـ سَچِي جهڙي سون (ڪلياڻ ١١/٢، آسا ٦/٢)= نج صاف سون جهڙي سچي (ڳالهه، نصيحت، هدايت، وات، راه).
ـ سَچِي ڪامَ سَلاءِ (رامڪلي ٢١/٢)= سچي ڳالهه جي شُنيد نہ ڪر، سچي ڳالهه پڌري نہ ڪر.
ـ سَچِي ڳالهه مَ سَلُ (آبري ١٦/١)= سچي ڳالهه (عام کي) نہ ٻُڌاءِ.
● سُچيت= سُني چيتي وارو، وڏي چيتي وارو، وڏي ذهن وارو، هوشيار.
ـ ڪُوري هيٺِ سُچيت، ڪلهيو پاڪَريين هٿي (يمن ٩/٤) = (عشق) زره پاتل پهلوانن کي جيڪي وڏا چيتي ۽ سمجهه وارا آهنِ تن کي بہ ڪنيو پنهنجي ٻچ ۾ هٿي.
سُخَنُ= پڪي ڳالهه، پڪو قول، قسم.
ـ اِيءَ سُخَنُ (ڪلياڻ ٢٦/١)= 'ذات حق'، جي هستي ۽ وجود بابت بحث، اهو مسئلو، اها ڳالهه.
ـ سُخَنَ جي سَندانِ (رامڪلي ٧/١)=سندن قول ۽ گفتا.
ـ ڪوجهو سُخَن ڪَلاڙ جو (يمن ٣٠/٦)=ڪلاڙ جو ڪوجهو ويڻ، بني ڇڪائيندڙ جو ڪو گُفتو.
سخي= ڏاتار، درياءَ دل، فراخ دل.
ـ سَخِي تُنهنجي سارَ (بلاول ٢/١)= اي سخي تنهنجي يادگيري، تنهنجي سنيار.
ـ سَخا سَڏُ وِڏائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= سخا جو هوڪو هلايائين.
ـ سَخَا سَڏُ (پرڀاتي وائي ٢/٢)= سخا جو سڏ.

● سَدَا= سَدَائِين، هردم ۽ هروقت.
ـ سَدا شاڪِرَ سُورَ تي (يمن ١٩/١)= سُور تي بہ سدائين شڪرانو ڪندڙ.
ـ سَدا وائِي واتِ (ڪلياڻ ٣/٤)=سدائين زبان تي اها ڳالهه، وات ۾ اها وائي.
ـ سَدَا سائِرَ سِيرَ ۾ (آبري ١/٥، ٧/١)=سدائين درياءَ جي سير ۾.
ـ سَدا جِي سُوري (يمن ٢٢/١)= سدائين سُور واري حالت ۾، ائين ئي سور ۾، اُنهيئي عذاب ۾.
ـ سَدَا سُک وَسَن (رامڪلي ١٥/٣)= سدائين سک ۾ آهن.
ـ سَدَائِين ڏُبِرا (ڪارايل ٦/٢)=سدائين ٿَڪل، هيڻا.
● سَڌَ (جمع) سَڌون = سِڪَ، تمني، خواهش، پاڻ کي وڏي ڪرڻ جي خواهش، پنهنجي مطلب واري خواهش.
ـ صُوفِي چائين سَڌَ ڪَرِين (ڪلياڻ ١٠/٢)= تون پاڻ کي صوفي بہ ٿو چوائين ۽ سڌ بہ ٿو ڪرين.
ـ سَـڌَ مَ ڪَرِ صَحبتَ جي (ڪلياڻ ٢/وائي)= چڱيلائي جي سڌ نہ ڪر!
ـ تہ سَيڪَهِين سَڌَ ٿِيي (ڪلياڻ ٢٤/٥)= تہ جيڪر هر ڪنهن کي خواهش ٿئي.
ـ ڪري سَڌَ سِڪَنَ جي (ڪلياڻ ١٠/٥)= عشق جي تمنيٰ ڪري.
ـ اِيءَ تان سـائِـلَ سَـڌَ (يمن ٣/٦)= اها تہ گهرندڙ (سائل) جي ئلهي خواهش آهي.
ـ آئِنِي سَڌَ سُرڪَ جِي (ڪلياڻ ٢/٥، يمن ١٠/٦)= توکي جي شراب جي سُرڪيءَ جي سِڪ آهي.
ـ سَڌَ مَرِي (راڻو ١٠/٨)= سڌ پوري ٿيڻ لاءِ پيو مري.

ـ سَڏائِتي سَيَڪا (آبري ٤/٢)= سَڏ ڪرڻ واري هَرڪا، سڏ تہ سيڪائي ڪري.
ـ سِڪَنِ جون سَڏون ڪرين (ڪلياڻ ٤/١٠، ١١/٥) = تون عشق جون تمنائون ڪرين.
ـ سَڏون ڪرہُ ڪَري (سامونڊي ٣/٨)= ڇا لاءِ خواهشون ڪري، ڇو آسون اميدون رکي.
سُڌِ (جمع) سُڌيون= خبر، خبرون.
ـ اِيءَ سُڌ (يمن ٤/٢١)= اها خبر.
ـ اِيءَ سُڌِ ٻَيَڪا اُنِ ڪي (ڪلياڻ ٤/٣٥)= اها خبر ٻُجهي ان ڪي.
ـ سَگهڻِ سُڌِ نہ سُورَجِي (يمن ١/٢١)= صحتمندن کي سُورجي خبر ئي ڪانهي.
ـ سُڌَ نَہ پيئين (يمن ٢/١٢)= ڪين خبر نہ پيئي، ڪين خبر نہ پوي.
ـ سُڌَ نَہ لَهين (يمن ٢/٨)= توکي خبر نٿي پوي (سُورَجي)، تون سمجهي نہ ٿو سگهين (سُور کي).
ـ سُڌيُون ڏي سالَيهہ جُيون (بروو ٢/١٩)= وطن جون خبرون ٻڌائي.
ـ سُڌيون سانبارِنَ جيون (سنهٽي ١٢/٢)= درياہ جي پار (سانباران) جون خبرون ٻڌائي.
● سِڌارڻ= روانو ٿيڻ، وڃڻ.
ـ سَنجهي ساٿُ سِڌارِئو (آبري ٩/وائي-٢)= قافلو سنجهي ئي روانو ٿيو (سوير روانو ٿيو).
ـ سِڌارِيندا سالَيهہَ ڏي (ديسي ١/١٥)= وطن ڏي روانا ٿيندا.
● سَڌَرَ= سَگهو، ڏاڍو، ڇاتو ۽ حوصلي وارو.
ـ جيلاءَ سَڌَرُ سُڪاليارِ (سري راڳ ٣/١٠)= جڏهن جو سندس سڪاڻ وارو (ناڪئو) سگهارو آهي.
ـ سَڌَرَ سِين سَگَ ڪَري (معذور ١/٦)= ڏاڍي سين مٿري ڪري، (پرٺو ڪريا).
ـ سَڌَر سِينَ (معذور ١/٥)= وڏي همت وارا سَڄڻ.
● سَڌِرِيَا (يمن ٦/٩)= ٿلهي سَڌَ يا خواهش وارا.
● سِڌڻ= سڌئون ٿيڻ، پوررو ٿيڻ.
ـ سِڌامِ (ڪاموڏ ٤/١٠)= منهنجا پورا ٿيا (ڪاڄ، ڪم، مقصد).
ـ سَيوئِي سِڌو (معذور ٢/٢)= سڀ ڪجهہ حاصل ٿيو، سڪو سولو ٿيو، هم گوش ۽ هم آهنگ ٿيو.
● سِڌو (جمع) سِڌا = سڌا سنوان سِڌي راہ تي هلندڙ.
ـ سِڌَنِ ڪي سُتِرِي (ڪلياڻ ١/٢٢)= صحيح عقيدو رکندڙن، صحيح فڪر رکندڙن، سلوڪ جي اشارن کي صحيح طريقي سان سمجهندڙن 'شرع' واري سنئين راہ (صراط مستقيم) تي هلندڙن لاءِ سَولي.
● سُڌير= سلامت، سجاڳ، خوش، صحتمند.
ـ هَڏِ نہ سلہُ سُڌيرُ (آبري ٧/٥)= جانِ هرگز صحيح نلهي، خوش نلهي (بيمار آهي).
ـ سُڌيلُ = سڌير، سجاڳ، هوشيار.
ـ هِنَيڙا تِيءَ سُڌيلُ (بروو ٤/٥)= اي دلڙي سڌير ٿيءُ، هوش واري ٿيءُ.
● سُڌيو = سڌ وارو، خبر وارو، ڄاڻو.
ـ سُڌيو جو سُونهُون (آبري ٢/١٢)= سُڌ وارو ڄاڻو، خبر وارو واقف رهنما.
● سَڏُ= ١. وڏو بلند آواز ٢. 'شاہ جي راڳ' جو هڪ خاص اصطلاح: وائي جي ڳائڻ وقت، پهرين مٿي چوٽ واري ڇڪ (وائي جي ڳائڻ جا ٽي پاڻا: ١. سڏ ٢.

ميان ٢. نکيڙ.)
ـ سڏ تنهين جو سُڃي (ڪلياڻ ٢/وائي)= راڳ وارو سڏ پري تائين پڄي.
ـ 'پڙاڏو' سو سَڏُ (ڪلياڻ ٣٠/١)= پڙاڏو به اهو ته سڏ به اهو، پڙاڏو ۽ سڏ ساڳي ڳالهه.
ـ سُوريءَ سَڏِ ٿِئُو (ڪلياڻ ٥/٢)=سُوريءَ جو سڏ ٿيو ته 'اچو' (آهي ڪا جا هلندي؟).
ـ سُسُئي کي سَڏ ٿئو (آبري ١٢/١١)=سَسُئي کي سِڪَ جو سَڏ ٿئو، پنهنجي پرين پنيان هلڻ جو سڏ ٿيو.
ـ سڏُ ڪَري (ڪلياڻ ٥/٣)= سڏي، ڪوئي، پُڪاري.
ـ سَڏ سُڻِين (معذور ١٢/٥)= سڏ سڻڻ ۾ اچن (منهنجا سڏ پنهونءَ کي سڻڻ ۾ اچن).
ـ سڏ نه ڪر سَڏِن ري (آبري ٤/١٢)= بالڪل ضرورت وارن سڏن کان سواءِ بيا سڏ نه ڪر.

سَرُ= تلاءُ، شاهي تلاءُ (چشمي ۽ تڙ کان وڏو جنهن ۾ ســدائين پاڻي هجي، جنهن کي ڏسي راحت اچي ۽ سيڪو بي خوش ٿئي).
ـ جُهه سَرُ ليي سَيَرو (بلاول ٢٢/١)= جٺن جو (جيڪر) هڪڙوئي وڏو شاهي (سيرو) تلاء ليي پوي.
ـ سَرَ ۾ سارينَئِي (ڪارايل ٨/١)= وڏي تلاءُ (سر) ۾ توکي سارين پيا، تنهنجا ساٿي توکي سنيارين پيا.
ـ سَبِ پريائُون سَرَ (سارنگ ١٨/٤)= سپ تلاءُ پريائون.
ـ سَرُ نهارِ سَيَرو (بلاول ١٢/١)= (پنهنجي لاءِ) وڏو شاهي پريل تلاءُ جانچي پسند ڪج.
ـ سَرُ سارئو (ڏهر ١٨/٥)= وڏي تلاءُ کي ياد ڪريو.
ـ سَرَ سُڪو سُونگِي گيا (ڏهر ١٢/٢)= اڳئين وقت جي خاص چوڻي ته "سر سُڪو ته سونگي به ويا": يعني وڏي تلاءُ يا ڍنڍ وارو پاڻي سڪو ته مڇي به ختم ٿي ۽ سُنگ (محصول) وٺڻ وارا سونگي به ويا.
ـ سُونهَ سَرُ (ڪلياڻ ١٦/٢)= تلاءُ جي سونهن.
ـ سپ پريائون سرُ (سارنگ ١٨/٤)= سپ تلاءُ پريائون.
● سَرُ= (١) پَڳَ جـو وَلُ پڳ دار (٢) وڏو تلاءُ جـو نه کُٽي ۽ پيو پياري، سپ کان وڏو ۽ وڏائيندڙ.
ـ منهنجو پُنهون سَرُسَپنِ (حسيني ٣/١٢)= منهنجو پيـارو پنهـون سيـني جي آڏر آهي، سيـني جي وڏائي آهي، سپن جو سائين آهي، سيني ۾ وڏو سخي آهي.
● سَرَ= سَرَ جو وڻ، سڌو سنئون.
ـ سَرَ صلابَتَ سُپرين (ڪامود ٧/٤)= سنوان سـڌا قداور محبوب.
ـ سَرَ لوهيڙا ڳيـنا (سامـوندري ١٠/٤)= (لوهيڙو (جمع لوهيڙا) جبل ۾ ٿر جو سخو ساڱو وڻ، جنهن جو ڪاٺ نهايت مضبوط ٿئي.) سَرن ۽ لوهيڙن ۾ ڳُپُ پيو (جنهن کان پوءِ سَرن مان گنگ ۽ لوهيڙن مان سـخا گل نڪرندا).
● سَرُ= (جمع سَرُ) سَرَ جو پوڙو، سَچو سَرُ.
ـ سَرَ نسَرِئا پاندَ (سامـوندري ٩/٤)= سَـرَ جـون چوٽيون نسريون (اچا گنگ ظاهر ٿيا).
● سَرُ= ١. سَرَ جو تيلو، سچي 'سَرَ' جي ڪاني جنهن جي چوٽي ۾ لوهي نوڪ ٢. (استعاري طور) تيرُ.
ـ سَرُ جو سَچنو سچڻين (يمن ١٥/٣)= محبوبن جيڪو تير هنيو.
● سَرُ ڪرڻ = پَرڻ (پاڻيءَ سان)، ڪو ڪم سچو پورو ڪرڻ، ڪا منزل طئي ڪرڻ.
ـ سامارو سَرُ ڪِئو (سارنگ ١٣/٤)= سامـاري کي

پاڻيءَ سان پري چڏيو (ساونڻ جي مينهن).

سَرَ ڪِنو (ڏهر ٣/١٥) = سڌيون ڪيو، تڪيون تيار ڪريو.

سَرِ ڪِنو (سارنگ ٤/١٣)= سڄو مينهن پڪيو، سڄي ملڪ کي مينهن هيٺ آندو.

سِرِ =سِرَ تي، سِرَ جي مٿان (مون سر= مون مٿان).

ـ مُون سِرِ وُٺا جيڏيُون (سامونڊي ٢/١٢)= اي سرتيون، منهنجي مٿان وُٺا.

ـ سِرِڪِنو پانهنجي (ڪاموڏ ٢/١٠)= پنهنجي مٿان ڪيو، پنهنجي ذمي ڪيو.

ـ سِرِ چڙهي (ڪنڀات ١/٢)= منهن چڙهي، مٿان بيهي، ڪاوڙ ڪري، چوٽ چڙهي.

سِرَ = مٿا، واحد 'سِرُ'.

ـ سِرَ ساندانَ ڪري (يمن ٤/١٣)= مٿي کي ساندان ڪري (ان تي مطرقن وارا ڌڪ سهه).

ـ سِرَ جِني جَا سَٽَ ۾ (يمن ٦/٩، ٦/١٣)= جن سچن عاشقن جا سِرَ سؤدي ۾ ڏنل آهن.

ـ سِرَ جُدا (يمن ١/١٥)= مٿا (ڌڙ کان) جدا ڪيل.

ـ سِرَ جو سَٽُ (ڪلياڻ ٤/٢٥)= سِرَ جو سؤدو.

ـ سِرَ جِي (سورٺ ٢/١)= راءِ ڏياچ جي سر جي.

ـ سِرَ جِيُون (سورٺ ١/٢)= سر گهرڻ جيون.

ـ سِرَ سَپَاڻِ وِڪيَا (رامڪلي ٢/٢٢)= سَپّن جهليندڙن پنهنجا سِرَ وِڪيا (جو لالچ ۾ پئي نانگ جهلياڻون جن کين ڪاڏو ۾ هو مُٺا).

ـ سِرَ سَنبَاهِيَا (ڪلياڻ ٥/٢٣)= پنهنجا مٿا تيار ڪيا.

ـ سِرِ نَه سَانِدَئُ (ڪلياڻ ٤/٣٩)= سِر جو بچاءُ نه ڪرڻ، محبت ۾ سِر کي قربان ڪرڻ کان نه بچائڻ.

ـ سِرِ نايو (ڪلياڻ ٣/١٨)= ظاهري طرح سر جُهڪايو.

ـ سِرَ وَٽِ (يمن ٦/١٢، ٦/٣٥)= سِرَ برابر، سر سان (مَٿا سَٿا ۾)، سر ڏيندي (وٽڻ= وندڻ، ڏيڻ). سر جي عيوض، سر جي ورچ برابر، اها وند يا ورچ جيڪا سِر ڏيندي ملي.

ـ سِرِ وَڏَڻ (ڪلياڻ ٤/١٣)=سِرِ وڍي ڏيڻ، سِرِ وڍائڻ.

ـ سِرَ پِرِ رِڙهِي (آبري ١/١٤)= مٿي ڀَر رڙهي.

ـ سِرُ سِينگاريو ڏِينِ (سورٺ ٤/٢)= سورٺ ۾ پيون سڀ راءِ ڏياچ جي وڍيل سر وارو رت اگهي، منهن صاف ڪري، عطر چنڪاري سهڻو ڪري سينگاري پيون چارڻ کي ڏين.

ـ سِرُ تان سَرَ ڪيترا (ڪارايل ٢/١٨)= جي سِرُ آهي، حياتي آهي ته سَر (تلاءَ= سک) گهڻائي ليي پوندا.

ـ سِرُتان هَڏِ آسانُ (سورٺ ٢/٣)= اهو سِر ڏيڻ ته بهرحال سولو ۽ آسان آهي (پر مگڻهار اجان مٿي گهرڻ وارا سَرَ ٿو وڃائي.)

ـ سِرُ ڏري (ڪلياڻ ٥/٢٢)= منهنجو سر رکي، جهلي.

ـ سِر ڏِني (ڪلياڻ ٥/٢٤)= سر ڏيڻ سان.

ـ سِر سَنجي (ڪلياڻ ٥/واي)= سنجي =سجي، سوريءَ کي سِرُ سامهون ڪري (قرباني لاءِ محبوب آڏو پيش ڪري).

ـ سِرُ ٻونديان ڏڙُ نه ڏهان (ڪلياڻ ١/١٣)= سِرُ ڳوليان ته ڌڙ (بُت) نه ليي.

● سِرِ = تي.

ـ سِرِ ڳَلِنِ (ڪوهياري ١/١٥)= ڳلن تي، مُنهن تي.

● سُرُ = راڳ جو سُرُ. رازُ (ڳالهه جو سُرُ).

ـ سِرَ جي صَدا سُرَ ۾ (سورٺ ٢/١)= سِر گهرڻ جي صدا

راڳ جي سُر ۾.

- سُرُ سِکيوئي هيڪَڙو (پرڀاتي ٢/٢٠)= منگتو، پيلي جي سردار جي ساراهه وارو هڪ ئي سُر سکيو.

● سُرُ پُر (آسا ٣/١٥)= جهلي جهلي، آهستي آهستي ڳالهائڻ جو پُڪندڙ آواز.

● سُر پُر (ڪوهياري ١/١١)= سُر پُر، پُڪڪو، آواز جو پُڪڪو.

● سِراڙو= سَت پنڌ جي، هڪ تکي ٻوڙ (پنڌ جي).

- سِيرَ سراڙو تَنِ کي (سنهڻي ٤/١٩)= درياءَ جي سير لنگهڻ جو تن لاءِ پنڌ جي هڪ ٻوڙ آهي.

● سِرائي = سِراڻ وارا، اهي جيڪي رُڪ جي اوزارن ۾ هٿيارن کي سِراڻ تي چاڙهين، سراڻ ڏيئي تکو ڪن.

- سُودا سِرائي (يمن ٤/١٧)= قابل سِراڻ وارا.

● سَراءِ= حويلي، جاءِ.

- سيڻَنِ جي سَراءِ ۾ (ڪلياڻ ٤/١٤)= پيارن سڄڻن جي جاءِ تي.

● سَربتُ= شربت.

- سُودا اِيءَ سَربَتُ (راڻو ٨/١٨)= اي راڻا سودا، اهو شربت صاف سچي نيهن جوئي آهي.

سَرِتيون= ساهيڙيون.

- سرتيون ڪنديون سڏ (ڪاپائتي ١/٥)= (انهي جُڙي سينگار ڪري) جيڏيون اچي توکي سڏينديون.

- سَرتينِ ساڃاڻو (مارئي ٩/١٢)= سرتين هيرئون، سرتين جي ساڃاهه وارو.

- ميڙو مون ڳرِ سَرتيين (ليلان ٢/٢)= مون وٽ جيڏين جو وڏو ميڙ.

سَرِجڻ= راضي ٿيڻ، پرچڻ.

- سَرِجي (مارئي ٣/٩)= پرچي راضي ٿي.

● سُرخرو= مانائتو، پيارو ۽ اعتبار وارو، پسند ۽ مقبول.

- سَدا هوئين سُرخُرُو (ڪلياڻ ٤/٢٤)= سدائين مانائتو ۽ مقبول ٿئين.

● سُرخيءَ جو (آسا ٤/١٢)= لالائيءَ جو.

● سَر دَر قَدمِ يار فِدا شُد (سنهڻي ١/١٣)= يار جي قدمن ۾ سر قربان ٿيو (۽ اها ڪهڙي بجا آوري ٿي! قرباني ته ايمان ٿي ڪا وڏي ڪرڻي آهي!)

● سَردي = سردي، ٿڌ، سياري جو سيءُ.

- سَرديءَ سالم نه رَهان (سورٺ ٤/١)= سيءَ ۾ پورو چاق نه رهان.

● سَرسو (معذور ٦/وائي١)= ١. واڌارو ٢. سِرسِ= چنبڙي ويندڙ مسالو، (= نه ڇڏيندڙ سور).

● سُرڪَ (يمن ٦/١٠)= محبت جي شراب جي سُرڪي، ٿورڙو ڍڪ.

- اَتي سَڏَ سُرڪ جِي (ڪلياڻ ٥/٣، يمن ٦/١٢)= جي توکي سُرڪيءَ جي سَڏ آهي، ڍُڪ پيئڻ جي خواهش اٿئي.

- سِر وَٽ سُرڪي (يمن ٦/٣٥)= سر برابر سُرڪي (محبت جي شراب جي سرڪي سِرَ برابر آهي).

- چَکَن سُرڪَ (يمن ٦/١٩)= سُرڪَ چَکَن، سواد وٺن، ٿورو ڍُڪ پي ڏسن (اصطلاحي معني) هر جنس مان سواد وٺن ۽ مزو ماڻن، پي پُر ٿين.

- ان سرڪيءَ ساءُ (ڪاپائتي ١/١٢)= انهيءَ سُرڪيءَ جو ساءُ، انهيءَ ڍُڪَ جو ذائقو (عزازيل چکي چکو آهي).

- سُرڪيءَ ڪَاڻِ (يمن ٦/٢٩)= شراب جي ڍڪ خاطر.

- توءِ سُرڪيائي (سنهڻي ٦/١)= ته به هڪڙي سُرڪي.

● سَرڪن= سرڪنڊ، ڇَنڊن جو وڻ.

- سَرڪَنَ شاخُون (رائو ٦/٩)= چندن جي وڻ جون لامون، چندن جون سُرهيون ٽاريون.

سَرڪَندُ = چندن (جو سُرهو ڪاٺ).

- سرڪندُ جَني ساڻ (رامڪلي ١/٢٢)= چندن جي سُرهاڻ ۽ سڳنڌ جن ساڻ.

- سيڻين سَرَ ڪَندُ سَپجي (رپ ٢/وائي)= پيارن پرين وٽ سرڪند (واري سُرهاڻ ۽ سڳند) پيدا ٿئي.

- ساڻُ سَرڪَندَ سوڙِ (رائو ٦/٥)= سرڪند (چندن) سان به سوڙهي ڳُٺَ آهي (۽ اهو خوشبوءِ ڇڏڻ وارو آهي).

سَرڳِ = بهشت، سانت سلامتي وارو ماڳ.

- سامي ٿِيا سرڳِ (رامڪلي ٦/١١)= سامي سرڳ ۾ رسيا، پهتا.

سَرلو = جُهڙ ۽ مينهن ۾ ڪڪرن وچان ڪنهن وقت سج جو ترڪو، سَرِلي، سَرلائي، جهڙ وچان سج جي چمڪ ۽ چِٽائي.

- سَرلو سارو ڏينهُ (سارنگ ١/١٨)= سجو ڏينهن جهڙ ۽ مينهن ۾ ڪٿان سج جي چمڪ ۽ چِٽائي.

● سَرِلي (لام جي زير سان)= سَرلائي.

- سرِلي وچان سِجُ (سارنگ ٢/٣)= ڳهڻ. ڳهاٽن ڪڪرن وچان يا سوڙهين سنهڙين وِٿين واري جهڙ ۽ مينهن وچان، اَڌ مُنو سج جيڪو ذري ذري چمڪي.

سَرو= شراب (اصطلاح) محبت جو شراب.

- مَنجهان سِڪَ سَرو (رپ ١/١٩)= سِڪ مان محبت جو شراب.

- سَروُ اُنِ جو سَڦَرو (ڪلياڻ ٤/٢٦)= انهن جو سَنڌيل شراب سٺو.

- مَ ڪَرِ سَڌَ سَري جِي (يمن ٦/٨)= شراب جي خواهش نه ڪر.

- سَروجَن سَنباهِيو (يمن ٦/٦)= جن سرو سنباهيو، جن شراب چڪايو ۽ پيارڻ لاءِ تيار ڪيو (جيڪي، بنيدار آهن، تن).

- سَروچڪائِيو (بلاول ١/١٠)= شراب چڪائيو.

- سَري جون (يمن ٦/٩)= عشق واري شراب جون.

● سَرڻ= ملڻ، حاصل ٿيڻ، پلئه پوڻ.

- سوڪِين سَرِئو مون (رائو ٧/١٤)= مون کي اهو ڪجهه پلئه پيو.

- جُه سو سَرِئو سُورُ (يمن ٢/١)= پل سو سوز پلئه پيو.

- سَرِئو سُون (رائو ١/٢)= اسان کي حاصل ٿئو.

- سو سؤدو سَرِئُس هِتَهِين (آبري ٥/٥)= (نفي وارو) اهو سودو هن کي هتي ئي پلئه پيو.

- سَاجَنُ تَنِ سَري (معذور ٢/٢٥)= سڄڻ تن کي مليو.

- جَنِ سَري (يمن ٦/٣٥)= جن (پيَاڪَن کي) حاصل ٿي، جن کي نصيب ٿي.

● سَرڻ= گذارو ٿيڻ، گهرج پوري ٿيڻ، ٻئي جي محتاجيءَ کان سواءِ پاڻ رهيلو هجڻ، حاصل ٿيڻ.

- اسان سَري نَه اُن ري (ڪلياڻ ٤/٢١)= اسان عاشقن جي ان محبوب کان سواءِ ڪا ڪار سولي نه ٿي، گهڙي به سندن محتاجي کان سواءِ نه گذري (۽ نه ٿي گذري).

- ساجَنِ توءِ سَري (ڪلياڻ ٤/٢١)= محبوبن کي ته به (مون کان سواءِ) هر طرح جي آساني ٿي ۽ ڪابه محتاجي نه رهي.

- سَرتيُون ٿِي سَري (آبري ١/١٨)= اي جيڏيون، ٻئي گذري، گذارو پيو ٿئي.

- نه سَرَندي (سري راڳ ٢/٢)= اطمينان سان ويل نه گذرندي.

ـ سَيڪا ڳالهہ سَرِي (رامڪلي ٢/وائي)= سيڪا ڳالهہ سيباڻي، وڻي.

● سِرجڻ= پيدا ٿيڻ.

ـ سِرِجي تان سُورَ (حسيني ١٠/١٠)= جڏهن ئي ڄاڻي تہ سُورَ شروع ٿيا.

● سِرَڻُ = رڙهڻ، آهستي آهستي ٿورو اڳتي وڌڻ.

ـ سَرِي سَهائي ساہ (ڪلياڻ ٣٢/٤)= روشني تي (جيت) سَرِي اچن.

ـ سِرِ سَڳِرِ (معذور ٤/وائي)= سانڊ واري وانڊ ۾ رڙهہ.

ـ سِرِجُ سَاہِ پَساہِ (معذور ٥/٥)= ساہ پساہ سان اڳتي رڙهج، پنهنجي هر دم سان ذرو اڳتي وڌج.

ـ سري ٿو (سارنگ ١١/١)= هلي پيو، جاري آهي (جهڙ، ڪڪر).

● سَرِٿِيُون = زالون جيڪي ڪنهن جي پناهہ ۾ اچن، سامُون.

ـ سَرِٿِين جا (بلاول ٣/٢)= سامُن جا، جيڪي پناهہ ۾ آيون تن جا.

ـ سَرِٿِين جي (بلاول ٣/٤)=سامن جي، پناهہ وٺندڙن جي.

ـ تَنِ سَرِٿِينِ ٿِئو سُکُ (بلاول ٣/٦)= تن سامُن کي سُک مليو.

ـ سَرِٿِينِ ڏِي نہ سِکَ (بلاول ٣/٨)= سامن کي ڪجهہ بہ نہ چوي.

● سَرَهَ (ديسي ٥/٤)= جبل جا ٽيرَ، پهاڙي ٻکر.

● سَرَها= ٻنا ڪنهن ڳلتيءَ جي، خوش ڪلندا.

ـ سَرَها ڏِنَمِ سي (يمن ٤/١٩)= سي مون خوش ٿيندا ڏٺا.

ـ سرها ٿين (مارئي ٢/١)= صاف سهٺا لڳن.

● سَرَهايُون = خوشيون.

ـ ٿيون سَرَهايون ساہ (بروو ٢/٢٠)= ساہ کي سرهايون ٿيون، جيءَ کي راحتون آيون.

● سَرَهيون= ماناٽيون، سرخرو، آباڻتيون.

ـ سَرَهيُون سي صَرافَ سين (ڪاپائتي ٢/٦)= سي (ڪاپائتيون) سٺ وٺندڙ پارکو واپاري آڏو ماناٽيون ٿيون.

ـ سَرَهيون ٿِيُون (سارنگ ٣/١٣)= خوش ٿيون.

● سَرَهَڻ = هڻڻ لاءِ هٿيار سڌو ڪرڻ، نشان هڻڻ لاءِ تيار ڪرڻ.

ـ سوريءَ سِرُ سَرَهجي (ڪليان ٥/وائي)= سوريءَ تي چاڙهڻ لاءِ سر کي سامهون سڌو ڪجي، تيار ڪجي.

● سُرَهو= خوشبوءِ دار.

ـ سُرَهو سَرُ وِجائيو (ڪارايل ١/١٨)= خوشبوءِ دار سهڻو تلاءُ لُبي ميرو ڪري ڇڏيو، وڻين سان وڃائي ڇڏيو.

ـ سُرها سِر ڏِيڻ (يمن ٦/١٩)= بهادري ۽ حوصلي سان سر ڏيڻ، هيڄ ۽ همت سان موت کي منهن ڏيڻ، ٻنا ڊپ ڊاءَ جي مرڻ قبول ڪرڻ (چوندا: فلاڻو سُرهو ٿي مئو، سر ڏيئي سرهو ٿيو).

ـ سُرَهي سَنَاسِين جي (رامڪلي ٧/وائي-٢)= سناسين فقيرن جي ماناٽي ڳالهہ.

ـ سُونهائي سَرِي (راڻو ٤/٨)= (لالڻ جي) مون کي سُونهپ يا سونهن سري ٿي، مون کي سَهائي ٿي، مون کي سڌير ڪري ٿي (مُون کي سري ٿي ۽ منهنجي سري ٿي بہ جدا اصطلاح آهن).

● سَرِيرُ= پنهنجو جسم، پنهنجو اندر، جندجان.

ـ سَرِيرَ مان (آسا ٣/٤)= جانِ مان.

ـ سَدَا منجهہ سَرِيرَ (مارئي ٨/١٠)= سدائين پنهنجي

اندر ۾.

ـ اڙيءِ سِتَ سَرِيو (مارئي ٥/١٧)= منهنجي جسم سان اها حالت آهي، منهنجو اهو حال آهي.

ـ سازيائون سَرِيو (رامڪلي ٦/٥)= جسم کي جلايائون، جندجان کي جلايائون.

ـ سوڍي رهِ سَرِيرَ ۾ (رائو ٨/٤)= رائي کان سواءِ منهنجي جند جان ۾.

ـ شاخون ڪئو سَرِيرَ ۾ (رپ ١/٧)=اندر ۾ لامُون ڪريو.

ـ صِحَتَ جي سَرِيرَ ۾ (يمن ١/٢٨)= چڱيلائي جي جان ۾.

ـ جَنِ کي سُورُ سرِيرَ ۾ (يمن ١/١٤)= جن کي جان ۾ سُور آهي.

● سَڙڻ= جَلڻ، ڪامڻ.

ـ سَڙَان منجههِين مانَ (آسا ٦/١٢)= شال، اندر جو اندر ۾ ئي جَلان.

سَڙَڪو (جمع) سَڙَڪا = تيز تکو سنڪو، ڪڙڪو.

ـ جِتِ سِيرَ سَندا سَڙَڪا (سنهڻي ٥/٤)= جتي پاڻيءَ جي سِيرَ جا سَٽڪا، زوراٺتا ڌڪ.

ـ سِيرَ سندو سَڙَڪو (سنهڻي ٣/٨)= درياهه جي سير واري پاڻيءَ جو سنڪو.

سِڙهُ = ٻيڙيءَ کي تکي هلائڻ لاءِ ڪپڙي وارو وڏو ڪانبو جيڪو هوا لڳڻ سان پرجي ٻيڙي کي ڌکي.

ـ سِڙهَ ڏيئي (سامونڊي ٣/١٥)= سڙهه کڻي، سڙهه چاڙهي.

● سَڙِئا مَتي سَچَ (ڪلياڻ ٤/٣٨)= سچ تي سَڙي مِئا، سر ڏيئي قربان ٿئا.

سِڙي (گجراتي)= ڪاٺي جنهن تي هندو مالهم مردي کي (ساڙڻ لاءِ) کڻن، تِڪِڻي (ڪِڙي).

ـ سَسُئيءَ جي سِڙيءَ سين (کوهياري ٦/١١، حسيني ١١/٩)= سَسُئي جي جنازي سان.

ـ سِڙي مُنهنجي (مارئي واڻي ٤/١٠، ١١/٢٢)= منهنجو جنازو، منهنجو ميّت.

● سزاوار= سزا جا لائق.

ـ سُوريءَ سزَاوارَ (سنهڻي ١١/١)= سوريءَ جي لائق.

● سزَاوارَ سِگِين جَا (رامڪلي ٤/٢٤)= سگين ڪڻڻ ۽ وهائڻ جا لائق.

● سَسَا = صاف اڇي اُن وارا ننڍڙا گهيٽڙا.

ـ اُتِ سَپجي اُنَ سَسَنِ جي (مارئي ٥/١٨)= اتي (ماروئڙن وٽ) ننڍڙن گهيٽڙن جي سني نرم ان پيدا ٿئي.

ـ سرتيون مٿان سَسَن (مارئي ٦/٥)= اي جيڏيون، انهن گهيٽڙن تان (اُن ٿا ڪورين).

ـ سُسَرِ(ڪارايل ٢/٧) =سُنو سر، صاف سنو تلاءُ، ڍنڍ.

● سِسِي (ڪلياڻ ٥/٣)= سِري، سِرُ، مٿو.

ـ سِسِي نيزي پاندِ (ڪلياڻ ٤/٢٠)= سري نيزي جي چوٽيءَ تي (اُچل).

ـ سِسِي ڪَڻ مَرَسَاڻ (آبري ٣/١٨)= سِسيءَ کي پاڻ سان نه ڪڻ.

ـ سِسِي ڏِيَڻُ (سورٺ ٣/٩)= سري وڍي ڏيڻ، هڪ ئي پيرو سِسِي لاهي ڏيڻ.

ـ سِسِيان ئِي (ڪلياڻ ٤/٣٩)= سِسِين کان ئي، سرن کان ئي.

● سَعَادَتَ = خوش بختي.

ـ سِڪَڻُ سَعادَتَ (ڪلياڻ ٥/٢٦)= محبت واري سڪ، خوشي ۽ خوش بختي آهي.

- اِيءِ سَعادَتَ سَنديامِ (معذور ٣/١)= اها منهنجي خوش بختي آهي.
- سُڃ سَڌ سَعِيدَ (نهر ١/١٥)= اي سعيدَ، اي سعادت بخشيندڙ اي مالڪ مهربان، منهنجا سڌ سڄ، منهنجون آهون اگهائج.

● سَعيو = (سامونڊي ٣/٢٩)= سنبت، تياري.

● سَفَرَ = مسافري.
- سامُونڊِينِ سَفَرَ جي (سامونڊي ٢/١٢)= سامونڊين کي سفر جي اُڻ تڻ.
- سَفَرُ سَترائو (آبري ٢/٧)= سخت ڏکيو سَفَرُ.
- سَفَرُ سُکيرونِ (سامونڊي ٣/٤٢)= (پوليءَ جي خاص محاوري موجب دعائي فقرو) شال سندن سفر سولو ٿئي!!

● سُفيتُ (سامونڊي ٣/٣٥)= سفيد، اڇو.

● سَقُرو = (سني قُرَ وارو)، سني نفعي وارو، صاف جنهن ۾ کو غير نه هجي.
- سَتر اُني جو سَقُرو (ڪاپائتي ١/٢٢، ٢/١٦)= انهن جو سَتُرُ صاف سٺو آهي.
- سَودو ٿيڻي سَقُرو (سري راڳ ١/٢٤)= وڏي نفعي وارو صاف سودو ٿئي.
- هِيءَ جو سَودو سَقُرو (سري راڳ ٣/١٩)= هيءَ جيڪو صاف سچو سودو.
- سَرو اُنِ جو سَقُرو (ڪلياڻ ٤/٢٦)= انهن جو شراب صاف سٺو.

● سِڪَ = طلب، تانگھ، چِڪ.
- سَندِي سِڪَ پرينِ (ڪلياڻ ٤/١)= پرين سندي سِڪ، محبوبن جي تانگھ.
- سِڪَ ٻَڏائين سَندرو (آبري ٧/١٠)= سڪ جو سندرو ٻڌائين.
- سِڪَ پِريان جي (سنهڻي ٤/٢٢)= پرين جي سڪ سببان.
- سِڪَ سِڪائي سِڪُ (آسا ٣/١٣)= تون پنهنجي سِڪ کي سِڪائي پيو سِڪُ.
- سِڪَ سُرڪِيين نَه لَهي (ڪارايل ٣/٩)= انهن جي سِڪ ننڍين سرڪِين سان نَه لهي، انهن جي اُڃ ننڍڙن ڍُڪن سان نه لهي.
- سِڪَ سِڪَندِينِ لاءِ (سنهڻي ١١/١٦)= سِڪَ وارين لاءِ سِڪَ.

● سُڪا= سُڪَل.
- سُڪا سَندِ (ڪاهوڙي ١/١٦)= (موضوع مطابق هت معنيٰ) سُڪل ساندارا.

● سانگَ (واحد. سانگُ)= واهڙ، ٻورا.
- سُڪا سانگ پَري (پرياتي ٢/٤)= پلٽ ڪري سڪل ٻورا پيو پري، (اصطلاح) سخا جي پالوٽ سان سُڃن کي پيو مالامال ڪري.

● سَڪاجَ = سولو ڪم ڪندڙ، سُڄاڻَ.
- سُومَرا سَڪاجَ (مارئي ٩/٤)= اي ميان عمر سومرا سُڄاڻَ!

● سُڪاڻَ = چڱي ڪاڻ يا محتاجي، اها ڪاڻ جيڪا چڱي ڪري لاهجي.
- سَسُني پاڻَ سُڪاڻَ (معذور ٥/٧)= سسني پاڻ چڱي ڪاڻ ۽ ميار واري.

● سُڪرات= مرڻ واري حالت، موت واري سختي.
- سَهُکِي سَڪُرات کَرين (راڻو واڻي ١/١)= موت واري سختي سولي ڪرين.

● سِڪَڻُ= سڪ واري حالت، محبت واري تلڳ، سوزَ ۽ درد واري اڪير ۽ ڇڪ، عشق.

ـ سِڪَڻُ سَيوڙِيُ سُورُ (ڪلياڻ ٥/٩)= عشق سچو آزار آهي.

ـ سِڪَڻَ جي پچارَ (ڪلياڻ ٥/٨)= عشق جي پچار، محبت جي ڳالهه.

ـ سِڪَڻُ سِڪَ (سنهڙي ٨/٨)= بيحد سڪ.

ـ سِڪَڻَ ڪِنا شَهيدَ (مارئي ٣/١٣)= مون (مارئي) لاءِ سڪڻ کين شهيد ڪري ڇڏيو.

ـ سِڪَڻُ ۽ سُورِي (ڪلياڻ ٥/١)= هڪ عشق ۽ پيو سوريءَ تي چڙهڻ.

ـ سِڪَڻُ اِيُ شَرَطُ (ڪلياڻ ٤/٩)= عشق جو شرط اهو آهي.

ـ سِڪَڻِ توهي ساءِ (سنهڙي وائي ١/١)= تنهنجي ساءِ (قرب) لاءِ ٿي پيون سڪن!

ـ سِڪَنديءَ ڪي (پورب ١/٢)= سڪايل کي.

ـ نا تہ پَسُ سِڪَنديُون (ڪلياڻ ٥/١٤)= نہ تہ جيڪي سڪ واريون آهن تن کي ڏس.

ـ سڪنو ڪن سجود (سري راڳ وائي ١/٢)= اکيون اکين سان مليِ، سڪ ۽ محبت ۾ هيٺ نمن (وري ملن ۽ وري هيٺ ٿين).

ـ سِڪي هِنيُون (رائو ٨/١٠)= (رائي جي رهاڻ لاءِ) هانءُ پيو سڪي.

ـ ناتہ سِڪي صِحَتَ لَئي (ڪارايل ٣/١٣)= نہ تہ اهو (جنهن کي ڪارو نانگ ڪاٽي) سدائين صحت لاءِ سِڪي.

ـ سِڪيس جمر سيوئي (ڪيبات وائي ١/١)= آءُ (سندن واسطي) سڄي ڄمار سڪيس.

ـ سِڪين ڪِهُ سَلامَ ڪي (آسا ٥/١١)= تون محبوبن جي سلام لاءِ ڇو پيو سڪين!

● سُڪِنہ (ڏهر ٢/١١)= تون سُڪين.

● سُڪُوت = ماٺ، صبر.

ـ سُڪُوتان سُڄَڻِ (آبري ١١/١)= ماٺ ۽ صبر مان سمجهي سگهن.

ـ سُڪُوتُ ٿِي سَلامُ (آسا ٥/١٠)= (محبوبن جي) اها ماٺ ٿي جڻ (سندن موڪليل) سلام آهي.

ـ سَرِئو سُون سُڪُوتُ (رائو ١/٢)= اسان کي آرام مليو.

● سَڪِنا = ڏنا، ڏيچ ۾ پيا.

ـ سَڪِنا سِينہَ گُهمَنِ (ڪاهوڙي ٢/١٨)= شينهن بہ ڏنا گهمن.

● سَڪيلا= ننڍيون تراريون.

ـ نيڻَ سَڪيلا سُپرين (بروو ١/٩)= محبوبن جون اکيون ڄڻ ننڍيون تراريون آهن.

● سُڪُ = راحت، آرام، سکيو سَوَلو ڪم.

ـ سِيِي ڏيڻُ سُڪُ (سورٺ ٣/٩)= سر ووي ڏيڻ تہ سکيو سولو!

ـ سُڪِ ٿِي سُتيون ڪِينَ ڪِين (سنهڙي ١/٤)= تہ هوند اهي سکيون ٿي ڪينَ سُتيُون!

ـ سُڪُ طَلِبين (رامڪلي ٢/١٤)= جي تون سک تو چاهين، جي توکي سکن جي خواهش آهي.

ـ سُڪ نہ ميڙئس سپرين (آبري ٧/١٩)= سُڪَ ڪيس محبوب نہ ملايو.

ـ سُڪَ لَئي (بلاول ٣/٤)= سلامتي لاءِ، خير لاءِ.

ـ سُڪن جان پيو (رپ ١/٢٥)= سکن ۾ جڏهن پيو.

ـ سُڪِنِ ايندُءِ ساءُ (پرڀاتي ٢/٢)= توکي سکن جو

ساڻ ايندو (سکن ۾ مزا مائيندين).

ـــ سُکين ٿيءُ مَ سَنَري (آبري ١٧/١)= سُکن ۾ گذاري تون خوش نہ ٿيءُ.

ـــ سُکين نَہ سَامِي (رامڪلي ١۴/٢)= سُکن سان ڪوبہ 'سامي' ڪونہ ٿيو، سکن ۾ رهي ڪوبہ وڏي درجي وارو فقير نہ ٿيو.

● سُکاڻُ= ٻيڙيءَ جي پويان وڏو ڏگهو اڀو تختو جنهن کي پاسي تي ورائڻ سان ٻيڙي جو رخ بدلجي سگهي، ٻيڙي جي رخ بدلائڻ جو اوزار.

ـــ ساڃو جَهلِ سُکاڻُ (سامونڊي ٦/١)= سکاڻ کي سولو ڪري جهل.

● سُکاڻِي (جمع) سکاڻيا=سُکاڻ وارو، ٻيڙيءَ جو رخ بدلائيندڙ ناکئو.

ـــ مُعلم سَکاڻِين کي اُڀو ڪَري سڏ (سامونڊي ٢٠/١) = ناکئو سکاڻ وارن کي بيٺو سڏي.

ـــ سکاڻياسِ = هن جو سُکاڻي.

ـــ جيلاءَ سَڌَرُ سُکاڻِياسَ (سري راڳ ١٠/٣)= جڏهن جو هن جي ٻيڙيءَ جو سُکاڻي همت ۽ حوصلي وارو آهي.

ـــ تان سُکاڻِيا مَ سُمَهو (سامونڊي ٢٨/١)= تہ پوءِ اي سکاڻ وارا، اوهين سجاڳ رهو ۽ سمهو نہ.

● سُکَاڻُون= (الف) سک برابر، سُکئو، راحت جهڙو، (ب) سُکاڻون (واحد: 'سکا')= ميجاڻون، بلسون.

ـــ سانڍِج سُکاڻُون ڪري (ڪلياڻ ١٥/٥)= پنهنجي اندر ۾ سکيو ڪري سانڍج.

ـــ سُکاڻُون ڪيرون (سامونڊي ٩/۴، بروو ٥/١، حسيني ٣/٥)= باسون بلسيون، ميجاڻون ڏنيون.

● سَکَرَ= ١. چام اُڀي ۽ هوٺل پري جي سهڻي ڏيءَ جو نالو ٢. نهايت سهڻي، شاناتي.

ـــ سَکَرَ جِهڙِي سُونہَ (مارئي ٢/۴)= چام اُڀي جي ڏيءَ سکر جهڙي سونهن. نهايت سهڻي صورت، شاناتي سونهن.

ـــ سَکَرَ پانيان سُومَرا (مارئي ٧/٧)= اي ميان عمر سومرا! اها آءُ شاناتي، سهڻي ڪري سمجهان.

● سَکَرَ= چڱا.

ـــ سَکَرَ سيڻِي ڏِينہَ (مارئي ٥/٥)= يلا اهي ئي ڏينهن چڱا.

● سِکڻ= پُڄڻ، سَمجهڻ، پرائڻ.

ـــ سِکُ وَرَندي ساہ (يمن ٩/١)= (ان حقيقت کي تون) ورندي ساہ (ٻئي ساهہ ڪڻ) تائين پوريءَ طرح پروڙ.

ـــ جو تون ٻولئا سِکئو (سامونڊي ١٣/٣)= جيڪو اي سجڻ تون سکيو آهين.

ـــ سِکين تہ سکئو ٿيين (يمن ٢٦/٢)= جي تون سمجهي پروڙين تہ صحتمند ٿئين.

ـــ نہ سِکين (يمن ٣٧/٦)= تون جيڪر نہ سکين، تون هوند حاصل نہ ڪرين!

● سَکٽو= خالي.

ـــ سَکٽو هڏُ (سورٺ ٨/۴)= خالي هڏ، خالي جسم، خالي بدن.

● سُکوءِ= تنهنجو سک.

ـــ ساريان ڪونہ سُکوءِ (ڪوهياري ٦/٢)= آءُ تنهنجو سُک ڪونہ ساريان، تنهنجو سک مونکي ياد ناهي.

● سُکِيالي= سکن واري.

ـــ سوڍا سُکِيالي ٿِيَان (رائو ٦/۴)= تہ اي راڻا سوڍا! آءُ سکن واري ٿيان.

سُکيڙ= بي آرامي.

ـ سارو ڏينهن سُکيڙ (رپ ٢/١٧)= سڄو ڏينهن بي آرامي، تڪليف، پيڙا.

سَگُ= سَگ، ڪتو

ـ تون صاحبُ، آءُ سَگُ (پرڀاتي ٢/١٤)= تون منهنجو ڌڻي، آءُ تنهنجي در جو ڪُتو.

سَڳا (رامڪلي ٤/٢١)= سڳا ڏاڳا، سڳن ڌاڳن جا ڳانا. اهي سَڳا جيڪي سڳين جي سوراخن مان لنگهائي هار مثل ڳنڍجن ۽ سڳيون لنڪائي ڳچيءَ ۾ وجهجن. سناسين لاءِ اهي سڳا سُورَجا (سڪ ۽ محبت واري درد جا) آهن.

ـ سَڳا سِيليُون تُنبِيُون (رامڪلي ١/٢٢)= (فقيرن وارا) سڳا ڏاڳا، ڳوڙيون ۽ تنبيون.

ـ ڪي جي سَڳا سُورَجا (رامڪلي ٤/٢٠)= ڪي اهڙا سورجا سڳا.

سَڳا= (واحد. سَڳي) ساڳئي ماءُ پيءُ جا (پٽ)، ساڳين سَگن ۾ ويجها عزيز.

ـ سَڳا جي سِياه (پرڀاتي ٢/١٢)= جيڪي ويجها عزيز شريڪ آهن.

● سَڳائِي = سڳي مائٽي.

ـ سائُس سَڳائِي (آبري ٨/٥)= ان سان ويجهي سڳي مائٽري (مائٽي).

ـ سَڳائِيءَ جِي (معذور ١/٥)= ان سڳي مائٽي جي، لن ويجهي سگَ واري عزازت جي.

ـ سَڳِي تون نَه سِياه (ڪوهياري ١/١١)= تون سڳي ۽ سياه ناهين، ويجهن عزيزن مان سڳي مائٽي واري نه آهين.

● سَڳايُون = ويجهيون مائٽريون (۽ مهربانيون).

ـ سَڳايُون ۽ سَگَ (گهاتو ١/١٣)= ويجهيون عزازتون ۽ مائٽي وارا ويجها ناتا (سگ).

● سَڳُرَ=ساٿ واري وات، (اصطلاح طور) سلڪ ۽ ساٿي.

ـ سوڙهي جِتِ سَڳُرَ (ديسي ٥/١٠)= جتي وات سوڙهي آهي، جتي قافلي ۾ سوڙهه ٿئي ٿي.

ـ سَڳُر رِهِ سُونهَنِ (آبري ٩/٢)= سونهنِ واقفن کان سواءِ، وات (سڳر) ۾ (ڪا پنڌ ڪري ڪانه پهتي).

ـ سَڳُرُ سو ساري (ڏهر ٥/٢٠)= اهو ساٿُ ياد ڪري.

ـ سَڳُر جو سنئون (ڪوهياري ٣/٨)= ١. اهو رستو جيڪو سنئون آهي ٢. رستي جو سونهون جيڪو سنئون هلي ۽ پلجي نه.

ـ سَڳُرَ ۾ سارَ ٿئي (حسيني ١٠/٣)= ساٿ ۾ سنيار ٿئي، يادگيري پوي.

ـ سَڳُر مَانَ سُڄَان (ديسي ٦/٢١)= ساٿ ۾ ۽ ساٿ واري وات ۾ مان ياد پوان (ته ويچاري راتي ۾ رڙي مئي).

ـ مَٿي سَڳُر پَنَڌَرا (رپ ١/١)= ساٿ واري وات تي پنڌ.

● سَڳڙا=رنگين سڳڙا جيڪي ڳهن (سينگار) طور پائجن.

ـ سونَ بَرابَر سَڳڙا (مارئي ٧/١)= اهي سڳڙا سونَ جي برابر آهن.

● سَڳُنڊو= سُرهو.

ـ سو سِرُ سَڳُنڊو هوءِ (سورٺ ٢/وائي-١)= اهو مٿو سُرهو هجي.

● سَڳُڻِي= سهڻي ڳڻ واري، وڏي ڳڻ واري، نيڪ فال واري، وڏي بخت واري.

ـ سِرَ وَتِ سِرِڪِي سَڳُڻِي (يمن ٦/١٢) = سِرَ جي مٿا تي اها سُرڪي (پڳ) وڏي ڳڻ واري آهي، نهايت خوب آهي.

● سڳو= ڏاڳو، سُرندي جي ساز جو خاص ڏاڳو. روڊو، زهَ جو سڳو جيڪو وچت ۾ 'سا' وارو پريل سُر يا بنيادي بيهڪ وارو سُر ڏئي (سرندي ۾ وچت لاءِ اٺ رُڪ جون تارون ۽ هڪ سڳو).

ـ جِتن سڳو وِچِ سُرندڙي (ڪاموڏ ٣/٧)= جتن سُرندي ۾ سڳو سُونهي (=وڏي اهميت وارو).

● سِگهائي = جلدئي، بنا دير جي، سيگهہ ۾.

ـ سِگهو ميڙي سُپرين (معذور ٤/٤)= محبوبن کي جلد ملائي.

سَگهہ سَنديا، (ڏهر ١/٦)= تُنهنجي قوت طاقت.

سَگها= صحتمند، ڻلها متارا ۽ بي غم.

● سَگهائي = صحت، چڱيلائي.

ـ سِگهائي سَگها ٿيا (يمن ٢/١٧)= جلد ئي چڱا ڀلا ٿيا، صحتياب ٿيا.

ـــ آگهائي سَگها ٿيا (يمن ٢/٢١)= بيمار بہ هوند، صحتياب ٿيا.

ـ سيڻن هَتِ سَگهائي (ڪلياڻ ٤/وائي-٢)= سڄڻن (محبوبن) جي هٿ ۾ ئي (محبت وارن جي) صحت آهي.

ـ سَگهَنِ سُڌِ نہ سُورَ جي (يمن ١/٢١)= صحت وارن (سگهن) کي سُور جي خبر ئي ڪانهي.

ـ ساعتَ نہ سَگهو جِندڙو (ڪلياڻ ٥/٩، سنهڻي ٤/١٥)= هڪ گهڙي بہ هن جان وارو جسم چڱو ڀلو ڪونهي.

ـــ سَگهِي گَڏِي سَجڻين (حسيني ٩/١٧)= تہ ڪا خوش چڱي ڀلي پنهنجن سڄڻن تائين وڃي پهتي! (سورن واري ئي ڪشالا ڪري محبوبن سان ملندي).

ـ سَرتيون ڪِينئن سگهي ٿئي (ڪوهياري ٥/٢)= اي جيڏيون! اها ڪينئن چڱي ڀلي ٿئي.

ـ سَگهَنِ = سگهن کي، مغرورن کي، بي غم ڻلهن متارن کي.

ـ سَگهنِ ٿيي نہ سَيدَ چَئي (ڪلياڻ ٤/١٩)= سيد ٿو چوي تہ: جيڪي ڻلها متارا آهن تن کي (محبوبن سان) ميلو نہ ٿئي.

● سَگهڻ= ڪم ڪرڻ جي سگهہ هئڻ، توفيق هئڻ.

ـ سَگهي ڪاڻ ڪَتي (ابرو ٢/١٦)= (ڪانگ جي ٻولي ٻڌڻ کان پوءِ) ڪاٻہ ڪتي ڪاڻ پٽي سگهي.

ـ سَگهان ڪين سَهي (ڏهر ٢/وائي-١)= آءٌ تان سَهي نہ سَگهان، آءٌ تہ برداشت ڪري نہ سگهان.

● سڳ= رشتو، ناتو، مائٽي واري نسبت، عزازت، ويجهي مٽري (اصطلاح) محبت وارو ناتو.

ـ ايءُ سَڳ سَاڳاهي (پورب ١/وائي-٣)= هي رشتو مانائتو ڪري، هيءُ ناتو چڱي طرح نباهي.

ـ جيڪا ڪَندي سَڳ (حسيني ٧/٩)= جيڪا عزازتَ، مٽري يا محبت ڪندي.

ـ سَڳ نہ وَرَنِ سُپرين (آبري ٢/وائي-١)= رشتي ناتي جي حجت سان پيارا پرين نہ پرچن.

ـ سُتينِ ڪونهي سَڳ (آبري ٧/٨)= جيڪي غفلت ۾ ستل آهن تن لاءِ ڪو محبت يا مِٽريءَ وارو ناتو ئي ڪونهي، ڪو سَڳ ئي ڪونهي.

ـ سائي سَڳ نہ ڪَنِ (گهاتو ١/١٢)= سائي مِٽريءَ ۾ پنهنجو نہ ڪن، سڱيڻو ڪري نہ پاڻن.

ـ سَڳ سَيپئي ڇڏِ (رامڪلي ٢/١)= سڀ عزازتون، سنگتون لاڳاپا ڇڏ.

ـ سَڳ سَندَومُ (پورب ١/وائي-١)= منهنجو سڳ، منهنجو پيارو مِٽرُ.

ـ سامونڊريءَ جي سگَ کي (سامونڊري وائي ٣/١)
= سامونڊريءَ سان جيڪو منهنجو سگَ جو ناتو آهي
ان لاءِ.

ـ سَگان سُپيرينِ جي (سنهڻي ٧/٧)= محبوبن سان
سگَ جي سببان، پرينءَ سان منهنجي ناتي جي ڪري.

● سِگڙيون= سِگن جا ٽُڪر (جانورن جا سگَ جن کي
مٿان چوٽيءَ وٽان وچي ۽ هيٺان وڏي پاسي کان پڻ
وچي، اهي اندران پورا) جيڪي مٿان چوٽيءَ وٽان
زوردار ڦوڪ سان وڄن.

ـ سِگڙيون سيڻي (پورب ١/٤)= ننڍڙن سگن جون
وڄڻ واريون سگڙيون ڦوڪ سان وڄن.

ـ سِگڙين سِهو (رامڪلي ٢١/١)= سگڙين جو سهو،
سگڙين جي واڄي جو آسرو، پروسو (اي ڪاپڙي!
سگڙين جو واڄو منهنجو آٿت آهي جيڪو مونکي
تڪائي ٿو).

سِگيون سَناسِينِ جِيُون (پورب ١/٦)= سناسين جون
وڄائڻ واريون سگڙيون.

ـ سِگيُون سامَتَ هَٿَ جِي (رامڪلي ٢/٣١)= سگيون
جسم کي آرام ۾ آڻڻ لاءِ آهن (سگيون ڪاراٿيون آهن
جو انهن جو واڄو هٿ جي هستيءَ کي هيٺ ڪري ٿو).

ـ سِگيُون هَٿِي وِٺا (رامڪلي ٥/وائي)= سگين جا
واڄٽ هنيَن ۾ هٿي وِٺا.

ـ سِگيُون سيليُون (رامڪلي ٢/٩)= وڄائڻ جا سگڙا
۽ ويڪريون ڳوٽريون هٿ ۾ ڪٺڻ جون (فقيرائا تول).

سَگيٺا= سگَ وارا، ويجهي مِٽريءَ وارا، سگَ جي
ناتي وارا.

ـ سُورَ سَگيٺا (آبري ٦/وائي)= سُورن ساڻ سگيٺا.

● سَگوئي= سگَ وارو، مِٽ مائٽ.

ـ جَنِ سَگوئِي ناهَ ڪو (پرياتي ٣/٨)= جن جو ڪو
سگَ ئي ڪونهي، ڪو مٽ مائٽ ڪونهي.

● سَلُ (جمع) سَلَ= ٽُنگ، سوراخ، تير جو آرپار زخم.

ـ سامُهان سَلَ (ڪلياڻ ٤/١١)= سامهان (اڳيل تيرن
جا) سوراخ ۽ زخم.

● سلام= نياز، نئڙت.

ـ ڪرين ڪَهُ نَه سلام (آسا ٥/١١)= تون پاڻ چو
نئو وچي سلام ڪرين!

ـ سَلاَمَ کي (ڪلياڻ ٤/٢)= محبوب کي سلام
ڪرڻ لاءِ، محبوب طرفان سلامن اچڻ کي.

● سَلتِڻ = سَلڻ، ٻڌائڻ، ڪولي بيان ڪرڻ.

ـ سَلتِمِ = بيان ڪري ٻڌايم.

ـ سُورُ سَلِتمِ تي (ڪوهياري ٤/٩)= انهيءَ ڪري
(تي) سور سليم، بيان ڪري ٻڌايم.

ـ سَا نَه سَلِتيَم سَاهَ کي (آسا ٥/٨)= سا پنهنجي
ساهه کي بہ نہ سڻايم (هتان جيڪي چيم سو ڪنهن کي
بہ نہ سڻايم).

● سُلطانُ (بلاول ٣/٧، ٣/١٢)= سيني ۾ وڏيڪ طاقتور
بادشاهه جنهن جو ٻين سيني حاڪمن مٿان حڪم هلي،
(معنوي لحاظ سان) ڪُل جو قادر، هڪ الله.

ـ سُلطاني سُهاڳُ (ڏهر ١/١٦)= بادشاهي بخت.

● سلڪَ= جماعت، ٽولو، گروهه (سالڪن جو).

ـ سُرهي هِنَ سِلڪَ سين (رامڪلي ٧/وائي-٢)=
هُبڪار واري (سُرهي) هن جماعت سان.

ـ سِلڪَ صَحبَتَ ڏِنائين (مارئي وائي١١/١)= جماعت
کي صحبت بخشيائين.

● سُلڻ، سَلڻ= سڻائڻ، ٻڌائڻ، بيان ڪرڻ، کولي ٻڌائڻ، پڌرو ڪرڻ، ظاهر ڪرڻ.
ـ ڪِنهِ کي سُورَ سُلان (معذور ٣/٨)= ڪنهن کي پنهنجن سورن جو حال ٻڌايان.
ـ سَرتيُون ڪيِئَن سُلان (معذور ٣/٥)= اي جيڏيون، ڪيئن ظاهر ڪريان.
ـ سَلِن نَہ (يمن ١/٢٠)= پڌري نہ ڪن.
ـ نَہ سَلَن (يمن ٦/٥)= نہ ٻُڌائن.
● سَلَڻُ= سوراخ ڪرڻ، تنگ ڪرڻ.
ـ 'سَلي'= سَل ڪدي، سوراخ ڪري (=زخم ڪري، آزار ڏئي).
ـ سُورَ مُونهين کي سَلي (سنهڙي وائي ٥/١)= سورُ مونکي ئي پيو سلي، مون ۾ سوراخ ڪري، زخم ڪري، آزاري.
ـ سَلي سوريءَ چاڙهِئا (آسا ٦/٦)= جسم ۾ سل ۽ سوراخ ڪري (آزار ڏيئي پوءِ) سوريءَ تي چاڙهيا.
سَلو ٻَڌڻ (رپ ١/٢)= زمين مان ٻج جو ڦُٽي اُنگورجڻ ۽ ان بعد پَڪي سائي ڏانڊي ڪرڻ.
● سُلوڪ= حال واري ڳالهہ، معرفت وارو نُڪتو، ڪماليت وارو راز، حقيقت.
ـ سَلِيَ تَنہِ سُلُوڪُ (ڪلياڻ ١/٢٠)= (فقط انهيءَ کي ئي) سلوڪ واري ڳالهہ کرلي سڻائج.
ـ سامي تون سُلوڪَ کي (پورب ٢/٧)= اي سامي، تون فقيري طريقي کي.
سِلَهہ ڪَري هَڻڻ (يمن ٣/١٨)= سٺو چُهنبيارو تيرُ هڻڻ.
● سَلهاڙڻ = ساڳئي رسي ۾ گڏ ٻڌڻ (جانورن کي).
ـ ساهُ سَلهاڙِيو ڏينِ (ڪلياڻ ٤/٤٠) = پنهنجو ساهہ گڏ ٻڌي ڏين.
ـ سَلهاڙِئو سيڻَنِ (بروو ٤/١٠)= سڄڻن (محبوبن پاڻ سان) گڏي ٻَڌو.
● سَليِهُون=(سَلي + هُون) اسان کي سل. اسان کي سلي.
ـ سا سَليهُون جوءِ (راڻو ١/١٢)= اها پيڙا ۽ جاءِ اسان کي ڏسِ، اسان کي ان جو ڏس ڏي.
● سَما تو سِرِ ڇَٽُ (بلاول ١/١٧)= اي سما سردار! تنهنجي سِر تي تاج (ڇٽُ) آهي.
● سَمانا (جمع) = چڱي مان لهڻ وارا، آڌو چڱي مانَ مُهت وارا.
ـ سيئِي سَمانا (سري راڳ وائي ٢/١)= اهي ئي مانَ مُهت وارا (جيڪي جاڳيا ۽ جن الله کي ياد ڪيو).
● سَمانو (واحد) = چڱي مانَ مهت وارو، خير خوشيءَ وارو، سولو، مقبول.
ـ ٿِنو سَڏُ سَمانو (مارئي ٢/١١)= چڱي مانَ ۽ خير وارو سڏ ٿيو.
● سَماني = چڱي مان واري، مقبول.
ـ ٿِيين سَماني ساٿيهہَ ۾ (مارئي ٨/٢٨)= تون وطن ۾ چڱي مان ۽ مُهت واري ٿئين.
● سَمائڻ = سَمائجڻ، هڪ شيءِ جو ڪنهن ٻي شيءِ اندر نهي پورو ٿي بيهڻ.
ـ سامِين وَٽ سَماءِ (رامڪلي ٧/وائي-٢)= سامين فقيرن جي سٿ ۾ سمائجي، سڄڻ لڳي.
● سَمرٽيُون = تسبيحون.
ـ سمرٽيُون سورِينِ (رامڪلي ٤/١١)= تسبيحون چورين (الله جو نالو وٺن ۽ عبادت ڪن).
● سَمگڻ= انعام اڪرام ڏيڻ، بخششون ڏيڻ، گڏ ٻڌي ڏين.

نوازڻ، سرفراز ڪرڻ.
ــ سُوالِي تو سَمَگِنا (سري راڳ وائي ١/١)= سوالي تو ڏائي ڇڏيا، سکيا ڪيا.
ــ سَمي ڄامَ سَمَگِنو (ڪاموڏ ٤/١٣)= سمي ڄام (ملاحن کي) بخشيو، انعام ڪري ڏنو.
● سَمَگِنِي = (اهو اچار راڳ جي لحاظ سان، اصل اچار) سَمَگي يا سمنگي= نوازي.
ــ اِيءَ سَمي ڄا سَمَگِنِي (ڪاموڏ وائي ٣/١)= هن (نوريءَ) کي سمي ڄام انعامن اِڪرامن سان نوازيو.
● سَمُن (سنهڙي ٩/١)= گڏجاڻيءَ جي مقرر ڏينهن ۽ وقت لاءِ ڏنل خبر، گڏجاڻيءَ لاءِ مقرر ڪيل وقت ۽ ماڳ تي ملڻ جو اقرار ۽ انجام (جنهن ۾ نه پهچڻ وڏو عيب، جنهن لاءِ وڏي ميار).
ــ هُنِي سَمُنِ پُوري سَنهِڙي (سنهڙي ١١/٤)= سنهڙي گڏجاڻي واري ماڳ ۽ محل (سمن) جي انجام تي پوري هئي، وعدي جي پوري پابند هئي.
ــ سَمُنِ سَچائي (مارئي ٩/٥)= سچ پچ ملڻ ۽ گڏجڻ جو وعدو انجام.
ــ سَرتِيَنِ سَانُ سَمُنَ (مارئي ١٤/٢)= جيڏين سان گڏجاڻيءَ جو وعدو ۽ انجام.
● سَمَنڊُرِ مَنِهِ ڪَرِيان (سنهڙي ٦/١)= سمنڊر وات ۾ وجهان (پيان)، سمنڊر کي سامهون جهلي پيان.
ــ سَمَنڊُرِ وِڏائين (مارئي وائي ١١/١)= سمنڊر ۾ وڌائين.
ــ سَمَنڊُر سيوِئو جَنِ (سري راڳ ١/١٠)= جن سمنڊر جي تات تاري ڪئي، جن سمنڊر کي سنڀاليو ۽ مانائتو ڪيو.
● سَمُو ڄامُ (بلاول ١/٢١)= سخي سمو سردار جکرو.
● سَمُورا (ڏهر ٣/٢٢)= 'سمورو' جو جمع، سڀئي، مڙيئي.

ــ سَمُوري سَرڪارَ (آبري ٧/١٤)= پنهنجي حوالي ۽ وس واري هر شيءِ.
● سَمورِڻ = چوڏاري ٿورو زور ڏيڻ، زور ڏيئي سولو ڪري بيهارڻ، سولو سوڙو ڪرڻ.
ــ وينِيُون سَمورِين (ڪاموڏ ٢/١٦)= وينيون سولا ڪن (رَڇن کي وينيون ٿاهي سولو ڪن).
● سُمهڻ = سمهي پوڻ، ننڊ ڪرڻ (اصطلاح) غفلت ۾ رهڻ، وقت وڃائڻ.
ــ جِئَن سَجِيون راتيُون سُمَهِين (سري راڳ ٢/٨)= جنهن صورت ۾ تون آرامَ طلب آهين ۽ بنا ڪم ۽ ڪوشش جي سڄيون راتيون ستو پيو آهين (ان صورت ۾ تنهنجي ڪمائي ڪجهه به ڪانه ٿيندي، پوءِ چو پيو سوچين ته ڪمائي ڪيتري آهي!).
ــ سُمَهنِ ڪِينَ پَئِي (ڪاهوڙي ١/٨)= اهي سمهي ڪين پون، اهي آرام نه ڪن.
ــ سُمَهڻ تَن صَوابُ (آسا ٦/١٨)= تن لاءِ سُمهڻ روا آهي، جائز آهي.
ــ سُمهڻ تَن ثواب = سُمهڻ تن لاءِ ثواب آهي.
● سُمَهڻان (آبري ٦/١٠)= سمهڻ مان.
ــ ڪامَ سُمهي (رائو ٥/١٢)= ڪابه نه سمهي رهي.
● سَمِيعَ= سدائين سڻڻ ٻڌڻ وارو سائين (الله تعاليٰ).
ــ ساهڙُ ميڙِ سَمِيعَ (سنهڙي ٧/١٣)= سدائين عرض سڻڻ وارا سائين! مونکي ساهڙ ملاءِ.
ــ سَمِيع بَصِيرُ (آسا ٤/وائي)= سدائين ٻڌندڙ ۽ ڏسندڙ (الله تعاليٰ).
● سَمِيُون= 'سمي' جو جمع، سميون رائيون.
ــ سَمِيُون ڪَري سِينگارُ (ڪاموڏ ٢/٢)= سميون رائيون

سينگار ڪري آيون.

● سَمي سَامَائي (بلاول ١/۴)= سمي ڄام جي سامائجڻ سان، سخي سردار ٿيڻ سان.

● سَناسِي ۽ سُور ري (پورب ٢/١٧)= هجي سناسي ۽ سور نہ هجيس!

● سَنَاوَرَ = (ف= شناور)= وڏو تارُو (پاڻيءَ ۾ ترڻ وارا، جيڪي پاڻي ۾ڇگي طرح تري سگهن).

ـ سَنَاوَرَ اُتِ سَهِيَا (سنهڻي ٣/٥)= وڏا تارو بہ اتي هبڪيَ ويا، ڏجي بيهي رهيا.

● سَنَانُ = وهنجڻ، تَڙُ ڪرڻ.

ـ ڏينهان ڪَنِ سَنَانَ (رامڪلي ۴/٦)= ڏينهن جو تڙ ڪن، وهنجن (پاڻ کي صاف پاڪ ڪن).

● سَنباهڻ= پوريءَ طرح تيار ڪرڻ، پوري تياري ڪرڻ، پوري تياري ڪري ڪا شيءِ تحفي طور ڪٽي هلڻ يا آڏو پيش ڪرڻ.

ـ سَنباهي سَيدُ چَئي (سري راڳ ٢/١١)= سيد ٿو چئي تہ پوريءَ طرح تياري ڪري.

ـ ڪِيَرتَ ڪا سَنباه (پرڀاتي ٢/٥)= ڪا حمد ۽ ساراه (ڪيرت) بندگيءَ طور تيار ڪر.

ـ سِڙهَ سَنباهِيا (سامونڊي ١/٣)= (ٻيڙين تي چاڙهڻ لاءِ) سڙهہ تيار ڪيا.

● سَنبَاهيج (ڪليـاڻ ٥/٢٥)= (اي عاشق تون) سينگاري ڪٽي هلج، تيار ڪج.

● سَنبَتِ = تياري.

ـ ساٿين سَنبَتِ پَنڌَ جي (سري راڳ ٢/٢۴)= سـاٿ وارن کي سفر جي پنڌ جي تياري آهي.

● سَنبهڻ = تيار ٿيڻ، سفر تي وڃڻ جي تياري ڪرڻ.

ـ سفر سنبهي (سامونڊي ٣/٢۴)= سفر تي وڃڻ جي تياري ڪري.

ـ تُون سَنبَهِي (سامونڊي ١/٦)= (وڏي سمنڊ ۾ آهين سو) تون تيار ٿي، پاڻ سنڀالي سجاڳ ٿي.

ـ ويهہ سَنبِهي سائي (راڻو وائي ٢/١)= اي سائي تون تيار ٿي ويهہ.

● سَنيَارَ= سانيرَ، چڙا.

ـ سَانيَاران سَنيَارَ (سنهڻي وائي ٣/١، ٧/١)= سامهون درياءَ جي ٻئي پار کان، (ميهار جي مينهين جا وڄندڙ) چڙا.

ـ سَنيارِنِ جو (سنهڻي ٥/٢، ٥/٩)= چڙن (جي آوازن) جو.

ـ سَنيارِنِ جي (سنهڻي ٥/٨)= چڙن جي.

● سَنيارَ = يادگيري.

ـ سيڻنِ جيءَ سَنيارَ (يمن ٥/وائي-١)= پيارن سڄڻن جي يادگيري.

● سَنيارڻ=ياد ڪرڻ، پرئواري ڪرڻ، حفاظت ڪرڻ.

ـ سَنياريان صَحي (رپ ١/۴١)= ياد ڪريان تہ پوريءَ طرح ياد اچن.

● سَنيالَ = سنيارَ، يادگيري ۽ حفاظت.

ـ سَامِين جِي سَنيَال (رامڪلي ٦/١٢)= سامين جيڪا منهنجي يادگيري ڪئي ۽ خيال رکيو (ان مهر منهنجو من موهي ڇڏيو).

● سَنيَرجَڻ = ياد پوڻ، دل تي چڙهڻ.

ـ ڪي نہ سَنيَرجَنِ (بروو ۴/٨)= ڪي تہ ياد ٿي نہ پوَن، دل تي ٿي نہ چڙهن.

ـ سَنيِرئو جِيَان (رپ ١/٣٦)= ياد ڪريو پيو جِيان.

- جُه ساڄَنَ سَنيَريَاسِ (ڪنيات ٤/١٧)= جنن جو پيارا پرين ياد پياس.
- نَ سَيَران (يمن ٥/٢)= آءُ ذهن ۾ آئي نٿو سگهان، مون ڪي دل تي نٿي چڙهي.

● سَنيُوڙڻ= سنبرڻ، هلڻ لاءِ سنبري نڪرڻ.
- سَنيُوڙا سَيدُ چَئي (سامونڊي ٣/٢٢، ديسي ٦/٥) = سيد ٿو چئي ته اهي هلڻ لاءِ تيار ٿيا.
- سَجُ ڪِ سَنيُوڙا (بروو ٣/٣)= سچي ته اهي ڪي اڇي سامهان ٿيا (آڏو بيٺا).
- سَنيُوڙو ساٿُو (ڪوهياري ٤/٨)= ائن جو قافلو (ساٿو) وڃڻ لاءِ تيار ٿيو.
- سنيُوڙو سيڻاهِ سين (سنهڻي ١٢ وائي-١، ٣/١، ٨/١) = سيڻاه سان تيار (ترڻ لاءِ، تارڻ لاءِ).
- سَنيُوڙِي= سنبري، تيار ٿي.
- پُوڙِي سَنيُوڙِي (ڪاپائتي ١/٦)= سنبري وتين، سدائين تيار پئي رهين.
- سنيُوڙِي سَيدُ چَئي (آبري ٧/٢٠، ڪوهياري ٨/٥) = سيد ٿو چوي ته هوءَ (سسئي) سنبت ڪري هلي، هيڄ مان سنيري هلي.

سُنت=دعا يا دوا ڪارڻ جيڪي ڪجهه ڏجي، نذرانو.
- سُنَتَ پَانِيَان (آبري ١٢/٢)= نذرانو ڪري سمجهان.

سِنجِرڻ= سِمَڻ، ٿورو ٿورو تي وهڻ، شروع ٿيڻ، پيدا ٿيڻ.
- نَ سِنجِرِي (برو و ١/٥)= نه وهي (رت).

سِنجَڻ = ڪوهه مان پاڻي ڪڍڻ لاءِ سَنجت آڻڻ، پاڻي ڪڍڻ لاءِ وَرت وارڻ.
- سِنجَنِ سائيڪَنِ تي (مارئي ٨/١٤)= (تر ۾) سَٽ پُرهه اونهنِ ڪوهنِ تي پاڻي ڪڍڻ لاءِ سنجت آئين ۽ ورت وارين.
- سَرتين سِنجَڻُ ڇَڏِئو (مارئي ٢/٢٠)= (مارئي ٿي چوي ته منهنجي غم ۾ ذڪريل) جيڏين پاڻ کوهن تي اڇي پاڻي ڪڍڻ ڇڏي ڏنو.
- اِجان ڪي سنجَنِ (مارئي ٨/١٦)= اجهان به ڪي پيا سنجت (پوڻ، واجهه، ورت وغيره) سان ڪوهن مان پاڻي ڪڍن.
- سِنجي سِنجي (مارئي ٨/١٥)= ترن جي سنجت سنيالي، ورت واري واري، پاڻي ڪڍي ڪڍي.

● سنجيان = ورت واريان ۽ پاڻي ڪڍان.
- سِنجيان آءُ سَوارَ (مارئي ٦/٣)= آءُ سوير (اڇي ڪره تي) ورت واريان ۽ پاڻي ڪڍان.

● سنجي = سجي، سامهون ڪري.
- پهرين سِر سَنجي (ڪلياڻ ٥/وائي)= اول پنهنجو سِر (قرباني لاءِ) آڏو ڪري.

● سَنجهه= سانجهيءَ وقت، سنجهي ۾.
- چَنڊرَ مَ اُيَرُ سَنجهَ (ڪنيات ٢/١٨)= اي چنڊر! تون سنجهي ساڻ نه اڀر (ڪجهه دير ڪري اڀر ۽ مٿي چڙهه).
- سَنجَهه صُباح (راڻو ٤/٣)=صبح شام جو.
- جو پُڻ پيَنِ سَنجهَ (يمن ١/١٨)= جنن جو ڪين سَنجها پئي (سانجهيءَ وارو وقت آيو).
- سَنجهي سَعيو نه ڪَرين (ڪاموڏ ١/١١)= تون سنجهي ۾ سويلو ڪرشش نه ڪرين!
- سَنجهي ڏي (پرڀاتي ٢/٤)= سنجهي جو ڏئي، (وهاڻيءَ رات جو) ڪيرت واري ڳائڻ ڪان اڳ ۾ انعام ڏئي.

● سَڄڻ= سامهون ڪرڻ، تَڪڻ، ڪنهن نشان لاءِ

سٿو تيار ڪرڻ، آڏو آڻي ڏيڻ.
ـ سڄيھُون = 'سڄي ھُون'= ھو اسان کي سڄي، ھو
آڏو اسان کي تَڪي، اسان کي نشان ڪري.
ـ مانَ سَڄيھُون يارُ (آسا ٣/٨)= جيڪر محبوب
(اکڙيون کڻي) نظر اسان ڏي ڪري، اسان ڏي نهاري.
● سَنَدَ = پروانو، اختيار.
ـ توکي ، نَدَ سسني (معذور ٥/٢)= اي سسئي! توکي
عشق جي سَنَدَ حاصل آهي.
● سَندا= جا (واحد. سندو= جو).
ـ سَنداَ جي پُنونه (معذور ١/٢)= جيڪي پنهونءَ جا.
ـ سندا ڏونگَرنِ ڏارَ (مارئي ٦/٨)= ڪرڙن ۾ بيٺل
ڏونگرن جا ڏار (اصطلاحي معني) گهڻا جهجها ڏونرا.
ـ سَندا سَنَاسِين (رامڪلي ٣/١)= درويشن فقيرن جا
(گوڏا: هو جنن عبادت ۽ مراقبي ۾ گوڏا اُپا ڪري
ويهن ٿا تنن سندن گوڏا طُورسينا مثل اُپا).
ـ سَنداَ سُورَ پِرينِ (رپ ١/٣٢)= محبوبن جا سُورَ
محبوبن جا ڏُکَ.
ـ سَنداَ ڳچِينِ ڳَچَ (ڪلياڻ ٤/٢٨)= ڳچين جا ڳچ،
ڳچين جا وڏا ڳترا ۽ ڳپل، سِسين جا ٽڪرا.
ـ سَنداءِ= تنهنجا.
ـ اي سِينگارَ سَنداءِ (ڪلياڻ ٤/١٣)= اهي تنهنجا سينگار.
● سَندرو ٻَڌڻ (آبري ٧/٢)= ملهه وڙهڻ، گهوڙي تي
چڙهڻ، يا مقابلي لاءِ ميدان ۾ اچڻ لاءِ چيلهه کي سندرو
ٻڌڻ، پورو تيار ٿيڻ.
ـ سي مرَ ٻڌن سندرا (آبري ٧/٢)= سي پيل تہ سندرا
ٻڌي پوريءَ طرح تيار ٿين.
● سَندِڙيانِ = سندن، انهن جي.

ـ سَندِڙيانِ سِگڙي (رامڪلي ١/وائي)= انهن فقيرن
جي (ڦوڪ سان وڄائڻ واري) سِگڙي.
ـ سَندَڙي پَلَجَهه پِنُن (يمن ٥/وائي-٢)= پنن سندي
پلجهه، محبوب کان سواءِ پين جي مهر.
ـ سَندُنِ ڏيهَڙو (ڏهر ٤/١٢)= سندن پيارو وطن،
سندن اصل ماڳ.
● سَندوءِ = تُنهنجو.
ـ عالَمُ سَبُ سَندوءِ (سري راڳ ١/٢٥)= جڳ جهان
سڀ تنهنجو آهي.
● سندي= جي.
ـ سَندِي سِڪَ پِرينِ (ڪلياڻ ٤/١)= محبوبن جي سڪ.
ـ سَندِي سُورَ صِفت (معذور ١/وائي)= سُورَ جي
صفت، ڏک ۽ سور جي ساراهه.
ـ سَندِي دوستَ (ڪلياڻ ٤/٢١)= دوست جي.
ـ سَندِي سردارن (آسا ١/٢٠)= سردارن جي.
ـ سَندِي سوڍَلَ سِڪَ (راڻو ١/١٣)= سوڍل (راڻي)
جي سڪ.
ـ سَندِي عامَ (آبري ٦/٧)= عام خلق جي، عام
غريبن بيواهن جي.
ـ سَندِي ڪُنيارانِ (رپ ٢/١٣)= ڪُنيارن جي.
ـ سَندِي سَنگهارَنِ (ڏهر ٤/٨)/= سنگهارن جي.
ـ سَندِي نيهَ (يمن ٤/٤)= نيهه سندي، سڪ سوز
جي، عشق جي.
ـ سَندِي اُمَتَ جامَ (مارئي ٩/١٨)= اُمت جي جام
(نبي ڪريم صلعم).
ـ سَندِي سُورَ (يمن ١/٦)= درد جي، ايذاءِ جي.
● سَنِدياسِ = سَنديسِ، هن (مرنث) جي.

ـ سائِرَ سَتَ سَندياسِ (سنهڻي ۱۲/۴)= سمنبر سنديس
(سنهڻيءَ جي) سَٽ ۾ آهي.
سَنديَاڻِ = سَندين، انهن جي.
ـ صُحبَتَ جا سَنديانِ (رامڪلي ۵/۱)= انهن جي
جيڪا صحبت ۽ رهاڻ آهي.
سَندياءِ = تُنهنجي.
ـ تہ سامُونڊيِ سَندياءِ (سري راڳ ۹/۱)= تہ تنهنجي اي
سامونڊي ناڪئا!
سنديون= جون.
ـ سَنديُون تَنِ (ڪلياڻ ۱۳/۵)= تن (سڄڻن) جون.
ـ سَنديون چِتِ (مارئي ۱۰/۲)= دل من واريون.
سِنڌ= سهڻو سنڌ ملڪ.
ـ هُوندَ نہ سِنڌَ سَيامِ (معذور ۶/۱)= جيڪر آءٌ سچي
سنڌ ۾ مشهور نہ ٿيان ها.
ـ سائين سدائين ڪرين مٿي سنڌ سڪار (سارنگ ۲۳/۴)
= اي مولا، تون سدائين سنڌ کي آباد ڪرين.
● سَنڌ= سنڌيل، ڍڪي رکيل ۽ پچايل.
ـ سَپَڪُ آهي سَنڌُ (ڪلياڻ ۲۶/۴)= شراب جيڪو
پورو پڪو سنڌيل آهي.
سَنڌڻ= سَنڌ مِلائڻ، ڦاٽل، ڏيل، چيريل (عضوي،
ڪپڙي وغيره) کي جوڙڻ، ڪنهن بہ پڳل شيءِ
(ٻانهن، عضوي، ٿانءَ، لٺ وغيره) کي ڳنڍڻ.
ـ سوئي سَنڌينڌُم سُپرينِ (يمن ۶/۲)= اهو (محبوب)
منهنجا پڳ ۽ ڦٽ ٻڌندو.
● سَنڌڻ=شراب سنڌڻ، مٽ ۾ ڪچي رس کي بند
ڪري رکڻ (تہ اهو پچي شراب ٿئي).
ـ هوندو هَڏُمَ سَنڌِ (يمن ۳۲/۶)= جيڪي تو وٽ

هجي تنهن کي هرگز سانڍي نہ رک، لڪائي نہ رک.
● سَنڌو (جمع) سنڌا= ڏنگ، ڇيهہ، وچوٽي، وٿي.
ـ نَڪو سنڌو سِيرَ جو (سنهڻي ۱۱/۳)= نہ ڪو پاڻيءَ
جي سير جو ڪو ڇيهہ ٿي.
ـ وڃن سُورَ سَنڌا ڪَري (رائو ۶/۶)= سُورَ وٿيون
ڪري وڃن، جدا ٿي، پري هٽي وڃن.
● سَنڌي (جمع) سنڌيون= وٿيون.
ـ سَنڌيُون ڪيُون (آسا ۱۴/۲)= وٿيون ڪيون، سُورَ
وڃان وٿيون ڪري وڃن، ختم ٿي وڃن.
● سَنڌ = بدن اندر هڏن جو جوڙ عضون جو ڳنڊ.
ـ سَنڌيُون سُورَ ڪرينِ (آبري ۹/۱۱)= سنڌن واريون
جايون سُورَ پيون ڪن، ننڍا وڏا سنڌ سُور ۾ پيا پيڙجن.
● سَنبر (سنهڻي ۱۴/۷)= وَسلو، اوزار (هت معنيٰ)
اهو وَسلو جيڪو ترڻ لاءِ ڪارگر ٿئي. (سيڙهہ، سانداڙو،
تنبو وغيره).
● سَنبرَ (ڪاهوڙي ۱۱/۱) = ڏٽ ڳنڍ ڪرڻ وارا اوزار
۽ وَسَلا.
ـ سُڪا سَنبرَ ڪَڇِنِ ۾ (ڪاهوڙي ۱۶/۱)= سُڪل
(کهيڙا، انگڙيون، سانداريون وغيره) وسلا بغلن ۾.
ـ ساٿين سَنبرَ هَٿنِ ۾ (ديسي ۷/۲)= ساٿين کي
سنبر (ڪَڙيا، پورا، ٿانءَ وغيره وسلا) هٿن ۾.
● سَنبڻ= مقابلي جي طاقت سارڻ، همت جهلڻ.
ـ سيڻاهيا نہ سنبين (سنهڻي ۵/۳)= سيڻاهن تي ترندڙ
وڏا تارو بہ همت نہ ساري سگهن.
● سَنرا = (واحد. سنرو) خوش ۽ صحتمند، چاق، سهڻي
رُوهہ ۽ رونق وارا.
ـ هِنَ مُندَ مارُو سَنرا (مارئي ۵/۸)= هن موسم ۾

مارو خوش ۽ صحتمند.

ـ ڪِهڙي ليکي سَنَرا (ڪلياڻ ۵/۶)= ڪهڙي سبب جي ڪري خوش ۽ خوب!

ـ سامِي مُورِ نہ سَنَرا (رامڪلي ۴/۱)= سامي ڪڏهن بہ خوش ۽ صحتمند ناهن (فقير سدائين سورن ۾ آهن).

● سَنِڪَڻ = سَـسِرنڪي ۾ اچڻ، ٻپ ۾ اچي ڪنبڻ، ٿڙڪڻ ۽ ٿرهڻ.

ـ سانداڻيُون سَنڪَنِ (يمن ۴/۲۰)= سانداڻيون (لوهہ جون جيڪي نهايت سخت ۽ جن تي مطرقا ٿا لڳن) سي بہ سڻونڪي ۾ ٿيون پون، ٻڄن.

ـ سِيٺا هيا سَنڪَنِ (سنهڙي ۹/۶)= سيٺاهہ ٿي ترڻ وارا وڏا تارُو بہ ٿا ٻڄن، ڪنبن.

● سَنڪو، سَنُڪو= ٻرپ.

ـ سَنڪو ناهِ سَريرَ ۾ (مارئي ۴/۱۹)= جند جان کي ڪو ٻرپ ڊچ ڪونهي.

ـ سَنُڪِي سَندي سُومَري (مارئي ۵/۲۲)= سومري بادشاہ جي خوف کان.

● سَنکَ = سمنڊ جا وڏا ڏگها ڪرڙ جيڪي ڦوڪ سان وڄن.

ـ سامِي کَٿِي سَنکَ (رامڪلي ۷/۱۱)= سامي (وڄائڻ لاءِ) پاڻ سان سَنک کڻي.

● سَنگُ= پڪو ميل ميلاپ، پختو جوڙ ڳتيل ڳانڍاپو، وار جيتري وٿي بنا، سنگهر.

ـ صِفَتَ سَنگُ اَحَدَ سين (ڪلياڻ ۱/۲۳)= 'صفت' جو رشتو 'ذات' (احد) سان جُڙيل.

ـ مون توهِي سِين سَنگُ (رائو ۵/۹)= منهنجو محبت وارو ناتو توسان ئي آهي.

سُنگ، سُونگُ= محصول.

ـ ڏِيندي سُنگُ سَبَڪا (ڪوهياري ۴/۸)= سيڪا محصول ڀريندي.

ـ سُنگُ نہ ڏينديون (بلاول ۳/۴)= ڪو محصول يا ڪنهن ڏاڍي جو ڏنڊ نہ ڀريندين.

● سَنگُ= محبت جو ناتو.

ـ تِنہ سِين چِنٿو سَنگُ (ليلان ۱/۱۶)= تنهن سان پنهنجي محبت جو ناتو ڇني.

● سَنگهارَ (ڏهر ۴/۱، ۳/۲۷)= (واحد. سنگهارُ) مالدار، گهڻي مال (مينهن، ڳائين، ردن، ٻڪرين) وارا.

ـ سَرَها ٿِيا سَنگهارَ (سارنگ ۳/وائي-۱)= مالدار (مينهن وسڻ ۽ گاهہ ٿيڻ تي) خوش ٿيا.

ـ سَانيارانِ سَنگهارُ (سنهڙي وائي ۷/۱)= درياءَ جي سامهون ٻئي پار مالدارُ (مينهين وارو سامهون).

ـ ويچارا سنگهار (ڏهر ۴/۱۵)= سنگهار ويچارا (مال ڪاهي مِينهن تي موريل ڪنهن سائي گاهہ جي سانگي (ٻئي طرف اڪري ويا).

ـ سَنگهارن سُکَ ٿيا (سارنگ ۳/۱)= مالدارن لاءِ خوشيون ٿي ويون.

ـ جي سَنگهارَنِ سِکَنِ (سنهڙي ۶/۱۳)= جيڪي مال وارن ميهارن (سامهون ۽ مينهين) لاءِ سڪن.

ـ سَنگهَاريُون سايُون (سارنگ ۳/۱۲)= مال واريون سُکيون سَتابيون ٿيون.

ـ سَنگهارَنِ سِين لَڏِ (ڏهر ۴/۳)= مال وارن سان لڏو کڻي گڏ هل.

ـ سَنگهارَنِ لَڏِيو (ڏهر ۴/۱۸)= سنگهار لڏين ٿا (هتان وڃن ٿا).

● سَنگهَر = ڀِرِوٽي جبل جي لڪ جي ڀريان سنگهر جي

ماڙري جنهن ۾ سسئي جي قبر.

ـ سِتي سَنگهَر پَٽيين (معذور ۴/وائي، حسيني ١١/٣)= (سسئي) 'سَنگهر' جي زمين (مٽيءَ) ۾ رهي سُتي (قبر ۾ داخل ٿي).

● سَنوارَڻ= ٺاهي جوڙي سهڻو ڪرڻ، تيار ڪرڻ، بهتر بنائڻ، سکيو ڪرڻ.

ـ سَڀِ سَنوارِيا (سري راڳ وائي ٢/١)= سڀ (منگتا) سنوارجي ويا، سکيا ٿيا.

ـ پِي صاحِبُ سَنواري (سري راڳ ١/١٩)= پي رٺ مالڪ ٺاهي.

● سُنهائڻ= سونهائڻ، سونهون ٿي ڏيکارڻ.

ـ سامِين سُنهايومِ (پورب ١/وائي-١)= مونکي سامين ڏيکاريو.

ـ سُنهائي (رائو ٩/١٦)= سونهائي، گس لائي، سنئون هلائي.

ـ مُون سُنهائِين (آبري ١١/٦)= مون کي سونهون ٿي ڏيکارين، مون کي سونهون ڪن.

سُنهِين= سونهان ٿي.

ـ سُنهين لَڏائُون سيرُ (ڪاهوڙي ١/١۴)= سونهان ٿي هنن رستو ڳولي لڌو.

● سُنهَڙي سِڪڻُ ساءَ (سنهڙي ٨/٦)= سنهڙيءَ جي ساه جي سڪڻ.

ـ سُنهڙيءَ جا سِيلاَ (سنهڙي ٢/٨)= سنهڙيءَ جي جدا وجود واريون وصفون.

سَنئُون= سَولو، سڀاڳو، مراد پوري ڪندڙ.

ـ مُون ڏِينهَن سَنئُون (ڪوهياري ٣/٨)= (اصطلاح) منهنجو بخت ڀلو، مون لاءِ وقت سڀاڳو.

ـ سَنئُون تَن سَڀاڳُ (آسا ٦/۴)= تن جو بخت سَنئُون.

● سنئين، سَنئِين = سِڌي ڪاميابي واري سنئين مٽ، سنئين ڳالهه.

ـ صاحبَ وِڄهه سَنئِين (ڪنڀات ٥/٦)= اي منهنجا هولڙي، هن (اٺ) جي مَنَ ۾ سليجاهه وجهه، سنئين مت وجهه.

ـ سَنئين سُنهَائِي (آسا ١/١٢)= سڌي واٽ سُونهائي، سڌي واٽ جي سونهپ ڪري، سنئين واٽ ڏيکاري.

ـ سَنئِين ڪريِن (آسا ٧/٢)= (يا الله تون) سَنئين واٽ سان لائين!

ـ سَنيُون ڪَن (آسا ١/٢۴)= سوليون ڪن، سڌيون رٿيون ڪن.

● سَنيها = واحد. سنيهو، نياپو، پيغام.

ـ سَنيها کي سَڄَڻين (ڪَهر ٥/١٨)= سڄڻن کي سنيها، سڄڻن لاءِ پيغام (خاص محاوري ۾: کي= لاءِ).

ـ سَنيها سارِيُون (پرڀو ٢/١٥)= پيغام ياد ڪريون، پيغامن جي پرئواري ڪريون؛ ساري سنڀالي، اصل جنن ڏنائين تنن بنا ڪنهن ڀُل جي ياد ڪريون.

ـ سَنيها سَرِيرَ ۾ (بلاول ١/١٣)= نياپا، سڏ (دل وڻندڙ دعوت لاءِ).

ـ سَنيها کي سَڄَڻين (ڪَنڀات ٢/۴)=سڄڻن کي پيغام.

● سَنيهَڙا = نازڪ نياپا، پيار جا پيغام.

ـ آلاجي ڏِيئين سَنيهَڙا (ڪنڀات ٢/٦)=آئون جي نازڪ نياپا توکي ڏيان.

ـ سُنَمَ هُوندَ سَنهيَڙو (پرڀو ٢/١٣)= جيڪر آءٌ اهو پيار وارو پيغام ٻڌان، جيڪو ڪانءُ ڪٺي آيو هو.

● سَڱاوا = واحد. سڱاٿو= سَوَلا.

ـ تِنا سَڱاوا سِيرَ (سامونڊي ١/١٦)= اهي سير کي

سٺاوا ٿيا، سِير تي سَوَلا آيا.

ـ سَٺائي= سولي، موافق هوا واري.

ـ ٿِنا سَٺائِيءَ سِيرَ (سامونڊي ٣/١)= اهي سَوَلِيءَ سير تي چڙهيا.

سُٺائڻ= راڳ ٻڌائڻ.

ـ سُٺائي سٺَنِ کي (پرڀاتي ٢٠/٢)= هو سُٺن کي ٿي سوير ڪيرت سُٺائي، رات رِهائي هليو ويو.

● سُٺڻ= ٻُڌڻ.

ـ سُٺو نَہ ٻُڌي (ڪاموڏ ١/١٣، ٦/٢)= نڪا سٺڻ ۾ تہ نڪا ٻڌڻ ۾ آئي (= ٿئين ۾ ڏوراهين).

ـ سُٺجُ ڪا (سنهڻي ٧/٣)= ٻُڌج ڪا.

ـ سُٺِي سونَ لَڪاءِ جو (سامونڊي ١/٣٤)= 'لڪا' (=پَرَ لَڪَ، سوماترا- جاوا جو بندر ۽ ملڪ) جي سونَ جي ڳالهہ ٻڌي (تہ اتي گهڻو سون آهي).

ـ سُٺِي سُٺائيج تُون (آسا ٤/٤)= تون اهو چڱيءَ طرح ســان ٻڌي، پوءِ ٻين کي پڻ ٻڌائج، تون بہ ٻڌج ۽ ٻين کي ٻڌائج.

ـ سُٺيجاءُ= سُٺجائو، اوهين سٺجو.

ـ شَجَرَ سُٺيجَاءُ (معذور ٧/٣)= اي وَڻَــو ('وڻ' جو جمع)! اوهين سُٺجو.

ـ سُٺيدهين= سُٺندي ٿي، سٺڻ سان.

ـ سُٺيدِهين سُلطان کي ظاهِر ٿئو ذاتي (سورٺ ٧/٢) = تند جي اها وجت ســنندي ٿي، راجــا (سلطان) کي ذاتي ظهور ٿيو. (تصرف جي اصطلاح ۾) مٿس ذات الاهي جو جلوو ٿيو.

● سوءِ= سٺوءِ، تو ٻڌو.

ـ مُنڌَ نہ سوءِ (معذور ١٢/٤)= اي منڌ، اي زال، تو نہ ٻُڌو (= تو 'مُوتوا' وارو ٻول نہ ٻڌو، مرڻ کان اڳ نہ مُئينءَ).

● سو= اهو ساڳيو.

ـ پِرِ ۾ سو پَسيجُ (سنهڻي ١٠/٩)= پنهنجي پِرِ ۾ ان (ساهڙ) کي ڏِسجُ. پنهنجو پاڻ ۾ ان کي ڏسج.

●سو=انهيءَ ڪري، اهڙي حالت ۾، پوءِ چو، پوءِ چالاءِ.

ـ سو تون ڪُڄاڙاءِ (ڪلياڻ ١٠/٤)= انهيءَ حالت ۾ تون چالاءِ.

ـ سوڪين پَلَنڊ پاءِ (سورٺ ١٠/٣)= اهو سِر (تنهنجو) تہ منهنجي پَلَنڊ ۾ پاءِ (مونکي ڏي).

ـ سونہ ڪَهين شيءِ ۾ (سنهڻي وائي ١/١٢)= سو سَتُ، سا قُوتَ، ڪنهن بہ شيءِ ۾ ڪانهي.

ـ سو لڳِي متان لَٿِيين (آبري ٣/٩)= (اي واءِ!) اهو (پنهونءَ وارو پيرو) تون لڳي متان لٿي ڇڏين.

ـ سو جي سُٺِينِ (پرڀاتي ١/١١)= اُهو جي هُو سٺن ٻُڌن.

ـ سو ڪِين چِيو چُونِ (معذور ٧/٢)= سسئي ۽ پيا ساٿس غمن شريڪ سي اوسارن ۾ اهڙا تہ ڏک وارا لفظ پيا چون!

ـ سوگهُريوءِ (سورٺ ١٣/٣)= تو اهو گهريو جيڪي مون وٽ هو، يعني (منهنجو سِر).

ـ سو گهُوريان (سورٺ ١٥/٣)= سو (سِرُ) گهوري توکي ڏيان ٿو.

● سُوات= سنئين وات.

ـ سُونهين ٿِيءَ سُواتَ (ڪوهياري ٧/٦)= (اي سسئي!) تون سنئين وات جي سونهين ٿي.

● سُواڌائي = خوشخبري، خير مبارڪ.

ـ سُواڌائي سَجَڻين (سامونڊي ١/٣)= پيارن کي سهڻي واڌائي، خيرمبارڪ.

● سَوارَ = صبح جو سويرو.
ــ سِنجيان آءُ سَوارَ (مارئي ٦/٣)= آءُ ڪوهه مان سويرو پالي ڪيدان.
سَوارا= سويرو، سوير سان، ساجهر، سويرا.
ــ سوارا صُبُوحَ (يمن ٦/٢٢، ڪلياڻ ١/١١)= صبح جو سوير، صبح وقت.
ــ آڇَنِ سَوارا (ڪاموڏ ٢/٨)= سويرو اڇن.
● سَوارو (حسيني ١٠/١٢)= صبح جو سويرو.
● سَوَارِي = سويرئي.
ــ سُتيِنءِ سَوارِي (ڪوهياري ١/١٣)= تون سوير ئي سمهين پئين.
● سُوار= گهوڙي سوار، گهوڙي تي چڙهيل پوليس يا فوج جو ماڻهو.
ــ سُتَرِ جي سُوّارَ (ڏهر ٣/٢٠)= جن سوارن جو مون سُٺو هو، جن بابت مون پڌو هو.
سُواهرو= چڱي واهر ڪندڙ وقت تي مدد ڪندڙ.
ــ سُواهَرُو! (آبري ٤/١٩)= اي سُواهرو! اي چڱي واهر وارا!
● سُوائو= سَٺائي واءُ وارو (جيڪو مينهن آڻي).
ــ سيءُ ڏيهُ سُوائو (مارئي ٩/١٢)= سڄو ملڪ (ٿر) سَٺائي واءُ وارو ٿي ويو.
● سَوائي = سوايو، ٻين سيني کان وڌيڪ.
ــ سوڍو سَوائي (راڻو ١٠/٩)= راڻو سوڍو سَوايو آهي، ٻين کان وڌيڪ (وڏي بخت وارو) آهي.
ــ سَمُو سَوَائي (بلاول ١/١٥)= سمو سَوايو، جڪرو وڌيڪ وڏي بخت وارو.
سُوايا= سٺائي واءُ وارا (جيڪي ساوڻ ۾ مينهن وسائين، سٺي مند وارا).
ــ سُوايا سارِينِ مون! (مارئي ٧/٢٠، ٩/٢٠)= مينهن جي مند ۾ مون کي سارين سنڀالين.
● سوپِي (ليلان ٣/١٠)= سوڀ واري، بختاور.
ــ سوپِي ساڻُ سُڄاڻَ (ليلان ٢/٨)= اي بختاور! تون پنهنجي وڏي ڄاڻ واري ڀتار سان پاڻ کي پڌرو نه ڪجانءِ.
● سُونا= سَهاڻپ وارا ويڻ، مِيار وارا مهڻا.
ــ سُونا ڪِيمَ سهاءِ (مارئي ١١/٨)= مون کي ميار وارا مهڻا سهڻ نه ڏي، برداشت نه ڪراءِ.
ــ سُونا سَهي (بلاول ٣/٢)= ذميداريون کڻي، بار سهي.
● سُونَاڻُون = ورتاڻون، وٺي هليا.
ــ سُوناڻُون سَبِيلَ (سنهڻي ٨/١٠)= اها واٽ ورتاڻون.
ــ سُونائين = مٿيائين، جانچي نظر ۾ رکي هلي.
ــ سوتُرُ سُونائين (سنهڻي ٤/٥)= اهو گهيڙ جانچيائين.
● سوٽَ= سُکل ۽ سخت، ٺوٺ.
ــ سُکا پٽَ جي سوٽَ (سارنگ ٤/١٣)= جيڪي پٽ سکي ٺوٺ ٿي ويا (مينهن پوڻ سببان).
● سُوٽَ = مضبوط وٽ (ڦيري) وارو.
ــ وَٽِي سيٽَ سُوٽَ (ڪنيات ٤/١٩)= مضبوط وَٽ وارو واجهه وٽي.
● سُوتُون = سورجون سرتون.
ــ هِتِ سوتُون ڏينمَ سَرَتيُون (سنهڻي ٧/١٢)= مون سان هِت سرتيون مهڻن ويڻن جون سختيون ڪن.
● سوجَهڻ= صحيح طرح جانچڻ، سڃاڻڻ، پَهه ڪري ڳولڻ پروڙڻ، پچارڻ، ويچارڻ.
ــ سوجهه مَ (ڪلياڻ ١/٢٥)= نه پچار، نه ويچار، توجهه جو مرڪز نه بڻاءِ.

- سوجهي لڌو سُبحانُ (ڪاهوڙي ۱/۱)= هنن وڏي واڪاڻ واري موليٰ کي صحيح طرح سڃاڻي ڳولي لڌو.
- سوجهي ڪَڍيائون (سري راڳ ۴/۴)= جانچي وڏي چاڻ سان ڪڍيائون (تن جوهرين ڪڍيو).
- سَسُئِي سوجهي ڪَڍِيا (معذور ۴/۱۹)= سسئي سوچي ويچاري سڀ تعلق ڦٽا ڪيا.
- سوجها پيَيِس (ڪارايل ۱/۵)= سمجهه پييس، چاڻ حاصل ٿيس.
- سوجهي تان نہ سُجهي (سورٺ ۴/۱۲)= سوجهڻ سان سمجهه ۾ نہ آئي، پروڙڻ سان پوري پروڙ ۾ نہ آئي.
- سوجهي ڪِنو صَحِي (راڻو ۲/۱۱)= وڏي سوچ ڪري صحيح حقيقت کي سڃاتو، حق کي سڃاتو.
- سوجهي سُونَنْـائُون (آسا ۲/۱٦)= سو جانچي سڃاڻي ان ڏانهن رُخ رکيائون،
- سوجهيائُون (سامونڊي ۱/۱۲)= پَڪ ڪري جانچيائون، رٿ ڪري ڳوليائون.

● سودو (جمع) سودا= مَتاسنا، جنس جو واپار.
- سوداَ ڪَري (ڪلياڻ ۴/۹)= سودا چُڪائي، ڏي وٺ ڪري، سر ڏيئي محبت وٺي.
- جَني سَودي سَچَ سِين (سري راڳ ۱/۱٦)= جن سچ وارو سودو ڪري.

● سُوڏَا= جن سوجهي چاتو، وَڏا چاڻو ڪاريگر.
- سُوڏا سِراڻِي (يمن ۴/۱۷)= سراڻ جا وڏا ڪاريگر ۽ چاڻو.
- سُوڏا ڪي سُڃاڻَ (يمن ۴/۱۸)= وڏي چاڻ ۽ سمجهه وارا، وڏا هوشيار.

● سُوڏو= سڌو سولو. سَنئين طرح، صحيح طريقي سان، سميت.
- سُوڏو سگِڙِيَن سِين ڪين جو ڪَهيائون (رامڪلي ۱/۲۳)= سگڙين وجهائڻ سان. نہ هي سولو ڪري (سوڏو) جيڪي ڪجهه چيائون.
- سُوڏو سي نہ سُٿِين (رامڪلي ۲/۲۵)= پورو سچو صحيح سي نہ ٻُڌن.
- سُوڏو سورين سونہَ (ڪلياڻ ۳/۱۸)= (مَن جو مَڙِڪو) سو تون سولو ڪري نہ ڦيرائين، صحيح طريقي سان نہ اگِتي ڪرين!
- سُوڏو سُوال پُڇَن (رِپ ۱/۳۲)= سنئون سڌو (ڏڪائيندڙ) سوال پُڇن (۽ ڪا رڪ رکاءُ ني نہ ڪن).

● سُوڏي= صحيح، برحق، سچي سربستي، پوري پڪي سمجهڻ ۾ سنئين سولي.
- سُوڏي سا صِفَتَ (ڪلياڻ ۱/۲۲)= اها صحيح ۽ سمجهڻ ۾ سولي 'صفت' (ظاهري صورت).
- سُوڏي خَبَرَ پَڪيَان (ڪاهوڙي ۳/۷)= پَڪين کي سچي سربستي خبر.
- سُوڏي خَبَرَ سڄڻين (سنهڻي ۴/۱٦)= پيارن پريت وارن جي سچي صحيح خبر تو ڪا آندي!

● سُوڏِيُون= سچيون سربستيون.
- سُوڏِيُون ڏِينْدءِ خَبَرُونْ (معذور ۲/٦)= تو کي سچيون سربستيون خبرون ٻڌائيندا.

● سوهو= راڻو مينڌرو سوهو.
- سوها صَبَرُ تُنهنجو مَرڪُ لَڳايِنِ (راڻو ۹/۱۳)= اي راڻا سوها! تنهنجي اهاماڻ لڳي ٽيندڙن کي مَرڪائيندڙ آهي. (مومل ٿي چوي تہ: اي راڻا، تو مون سان ماٺهر ستل ڏٺو، پر پنهنجو شڪ پاڻ ٿائين رکيئي، منهنجو

عيب نہ اگھاڙيئي، منھنجي ڪرجھي ڳالھ پني ڪنھن سان ڪانہ ڪيئي ۽ ائين مات سان مونکي مَرڪائيئي).

- سوڍا صَبُرُ جَنِ (رائو ٩/٢١)= اي سوڍا تنھنجو اھو صبر! (رائي سوڍي جو صبر جن کي اکين آڏو آيو تہ اھي پنھنجن عيبن کي ڏسي لڄ شرم ۾ لڙڻ لڳيون).

● سوڍيون= سوڍن جي قبيلي جون زالون.

- سوڍيون سِجَھائي (رائو ٢/١٤)= سوڍين کي ھيڻو ڪري، بي حال ڪري.

سُورُ= تڪليف، درد، ايذاءُ، آزار، ڏک، اُھُڪُ.

- سَھائي مون سُورُ (ڪتبات ٢/١٥)= چانبوڪي ۽ چٽائي مون لاءِ تڪليف واري آھي (جو اُن ۾ پڌرائي ٿي ٿئي).

- سُورِ ٿُماري جي مَران (يمن ٤/وائي) = تنھنجي سِڪ جي آزار ۾ جيڪڏھن آءُ ساھ ڏيان.

- سِڪَڻُ سَيرِئِي سُورُ (ڪلياڻ ٥/٩)= سِڪ ۽ فراق ۾ رھڻ سورئي سور آھي، سڄو سور آھي.

- سُورُ جَني کي سَرِئو (يمن ٢/٢)= جن کي (سِڪ جو) سور پلئہ پيو.

- سُورَ پيريائين سي (معذور ٢/١٢)= تن کي سورن ساڻ پيريائين، گھڻا آزار ڏنائين.

- کِھَڙي سُورِ (ڏھر ٢/١١)= کھڙي سُورَ جي ڪري.

- سُـــورُ تَنِي کي سِڪَ (آبري ١/٤)= ســـور تن (محبتين) لاءِ سِڪ وڌائيندڙ ٿيو.

- سُورِ پَنِي (برو ٢/١٤)= سور ۾ پني.

- سُورَچِرَانِ (رامڪلي ٤/٥)= سُورَ ڪاوَان، ڏک سَھانءِ.

- سُورَچِري (ڏھر ٥/١٨، رامڪلي ٤/٨)= سور ڪاٽي.

- سُورَ مَ سَلڻُ سِڪَ (رپ ٢/٥)= اھو نہ سڪ تہ سور ڪيئن سلجن، ڪيئن بيان ڪري پڌائجن (سورن کي سانڍيو آھي، اندر ۾ رکيو آھي).

- سُورَ ڏنائُون سَلَ (رامڪلي ٤/وائي)= مُون کي سُورن جا سَلَ (ڇِيندڙ سوراخ) ڪيائون.

- سُورُ سُماري کِينَکِين (آبري ٦/٩)= سور سمھڻ نہ ڏي، آزار آرام ڪرڻ نہ ڏي.

- سُورسَماء (ڪلياڻ ٥/٢٠)= سورجي خبر، ايذاءُ جو چاڻ.

- سُورَ طَبِيبُ (يمن ٢/٢٩)= سُورَجا طبيب، سُور ۽ آزار لاھيندڙ.

- سُورَ ڪِنَار (يمن ١/٦)= ڦٽ يا زخم جي چوڌاري سور واري ڳاڙھي ڪنار، ڦٽ جي چوڌاري سوڄ ۽ سور وارو گھيرو، گھيري واري وٿ جنھن ۾ سخت سور جو احساس ٿئي.

- سُورَنِ سَانِڍِيَاسِ (حسيني ١٢/١٣)= سورن مون کي سانڍيو، مونکي سنڀاليو (نڀائي وڏو ڪيو).

- سُورَنِ سِجھائِي (سامونڊي ٢/٢٠)= سورن مون کي پورو ڪري ڇڏيو.

- سُورَنِ سَچ ڪِي (يمن ٢/٢٩)= سورن جي سچ ڪئي، سور سامھان ڪيا، سور ڏنا.

- سُورَنِ سچ (ڪلياڻ ٥/١٣)= سورن جي سَچ، سورن کي سامھون آڻڻ، آڏا سور ڏيڻ.

- سُورَنِ سَھيلي (معذور ٦/٤)= سسئي سورن جي سھيلي آھي، ۽ سُور ساڻس ٻيلي ۽ ھمراہ آھن، (تہ پوءِ ھو ڏونگر ڏورڻ ڪان سواءِ، ڪيئن اچايو ويھي رھي!)

- سُورَان سَرھَائِي (آسا ٥/١٥)= سُورن مان سرھائي، غمن مان خوشي.

- سُوران ئي سَھيج (رپ ٢/٤)= سُورَن کي ئي پيو

سَهج، برداشت ڪج.

● سَورانگهي (يمن ١/٢٥)= اورانگهي، مٿان لنگهي، مٿان مٿي.

● سُورائتي = سور واري، محبت جي درد فراق واري.

ـ سُورائتيءِ سُورِ پَئي (برور ٢/١٤)= سُور واري سور ۾ پَئي (سور سَهي).

ـ سُورين صبر نه ڪري (رپ ١/٣٩)= سُورن هوندي صبر نه ڪري، سُورن ۾ صبر نه ڪري.

سورٺَ وَر (سورٺ ١/١٠)= سورٺ جا وَرَ.

سورِٺيا (سورٺ ٣/٣)= 'سورٺيا ڏوها' ڏيڻ وارا ڳائڻا، سورٺ ملڪ جا ڳائڻا.

● سورڻ = چورڻ، ڦيرائڻ، اڳتي ڪرڻ، ويجهو ڪرڻ، تسبيح سورڻ. (الله الله چئي تسبيح جو هڪ هڪ مڻڪو اڳتي ڪرڻ).

ـ سارَ لَهندَمِ سوري (آبري ١٠/وائي ١٠)= پاڻ ڏانهن ويجهو ڪري منهنجي سار سنڀار ڪندا.

ـ سُوڌو سورين سونه (ڪلياڻ ٣/١٨)= (تسبيح وارو مڻڪو به) سنئون سَوَلو ڪري اڳتي نه سورين.

ـ تِنِن سَمَرِڻيون سورين (رامڪلي ٤/١١) = تنن هو تسبيحون ڦيرين.

● سورهيُ، سورِهه= بهادر، دلير.

ـ سُورِهه پرين سَندَومِ (يمن ٣/١٢)=منهنجو باهمت پيارو محبوب.

● سُوري (ڪلياڻ ٥/١)= اڳ ڪنهن وڏي ڏوهاري کي سخت موت جي سزا ڏيندا هئا ته ان کي سوريءَ تي چاڙهيندا هئا: يعني ته هڪ اونهي کڏ يا کوهه جي مٿان رکيل تختي تي ويهاريندا هئا جنهن جي هيٺان تري ۾ اُڀا ڀالا کُتل هوندا هئا، نيزن مثل تکين چوٽين سان سيخون کتل هونديون هيون. تختي تي ويٺل ڏوهاري نيٺ ننڊر سبيان بيحال ٿي هيٺ ڪرندو هو ۽ ڀالن ۾ ٽنگجي مري ويندو هو.

ـ سُوريءَ سَڏُ ٿِئو (ڪلياڻ ٥/٢)= سُوريءَ تي چڙهڻ لاءِ سوريءَ ڏانهن هلڻ جو سڏ ٿيو.

ـ سِرُ سُوريءَ (ڪلياڻ ٤/١٥)= سِرُ سُوريءَ تي.

ـ سُوريءَ سُپيرينِ جي (ڪلياڻ ٤/١٧)= محبوبن جي (عاشقن لاءِ تيار ڪيل) سوري.

ـ سُوري پانهِ مَ شَڪ (يمن ٢/٨)= سُوريءَ کي شڪ ڪري نه پانءِ، عشق جي سوري ۽ سختي ۾ شڪ نه آڻ.

ـ سُوريءَ چاڙهِئا (آسا ٦/٦)= سُوريءَ تي چاڙهيا ويا.

ـ سُوريءَ مَٿي (ڪلياڻ ٥/٦)= سوريءَ تي مٿي چڙهڻ لاءِ اچي بيهڻ وقت يا سوري تي چڙهيل حالت ۾ (جڏهن هو مرڻ پيا يا مري چڪا آهن ته به سندن چهرا ٻهڪن پيا، منهن مرڪن پيا).

● سُوريَان = سُوريءَ مان.

ـ سُوريان ٿي سيجَ ٿي (ڪلياڻ ٥/٦)= سوريءَ مان ٿي سيج ٿي، (سوريءَ تي چڙهڻ سان ٿي سيج ملي) سوريءَ مان ڦري سيج ٿي، سوريءَ بدران سيج ٿي.

ـ سُوريُون سَجَنِ سيل (آبري ٩/١١)= سوريون ۽ انهن جي ڀالن جون چوٽيون چنهبون پيون ڏسجن.

● سوڙ (رپ ٢/٩)=ڪپهه سان ڀريل گرم اوڇائي، سَوڙ.

ـ سوڙيين سُمَهَان (مارئي ٢/١٤)=سوڙيون اوڍي سمهان.

● سوڙ، سوڙهه= گهٽ، تڪليف.

ـ سارنگَ لاٿي سوڙ (سارنگ ٤/٢١)= مينهن اچي سختي ڪئي.

ـ سوڙهہَ لَڳَڻَ (ليلان ١/١٢)= وڏي سختي لڳڻ.

● سَوَڙُ سَوَڙو (رپ ٣/١٣)= وڏ- وڙو، وڙائتو.

● سوز = درد

ـ سوز پرائين (آبري ١١/١)= توکي درد لڳي.

● سَوکَڙيُون (کاهوڙي ٢/١٥)= سوغاتون.

● سوگهِي رکيائون (کليان ٤/٥)= سوگهي ڪري رکيائون، سانڍي رکيائون.

● سوڳَنڌُ (بروو ٣/١)= قسم.

● سَولُ= نفعو، فائدو، سَهنجائي، سهڻائي.

ـ ڪونهي سُکَ سَولُ (مارئي ٤/٩)= سُک جي سَهنجائي ڪانهي، سک واري سَولائي ۽ آرام ڪونهي.

● سومرو = عمر سومرو بادشاهه.

ـ سومَرو سَبَرُ (مارئي ١/٣)= سومرو زورآور بادشاهه

● سونَ سَپَرِئي سِگَيُون (رامڪلي ٨/١)= سندن سِگَيُون سڀ سونَ آهن.

ـ سونَ سَراهِين (پرڀاتي وائي ٢/٢)= سون جون سَرائون، سون جون ڪوئيون، سَون سان پريل ڪوئيون.

ـ سونَ سَرِي (رائو ١/٣)= سون جي سَرَن سان.

ـ سونَ سارِيکا (ڪاپائتي ١/١١)= سون جهڙا.

ـ سُونُ ڪِنو (ڪاپائتي ١/٢٣)= سون برابر نفعو ڳڏ ڪيو، ڇڻ سون ڪمايو.

ـ سونُ ڪِي (رائو ٨/١٤)= سونُ ڪني، سون ڪَيَس.

ـ سونَ وَرَنيون (رائو ٣/١)= سون جي رنگ جهڙيون (ڳاڙهيون ڳوريون).

● سونارا = اي سونارا.

ـ سونارا صَرافُ ٿِيءُ (سري راڳ ٤/٣)= اي سونارا تون سچو صراف ٿيءُ (سچو سون ڪماءِ).

● سُونَڻُ = سونهپ ڪرڻ، رُخ جانچي هلڻ، رخ رکڻ.

ـ سُتَڙِ سُونَنائُون (سامونڊي ١/٢٣)= پيڙين جي بيهڻ لاءِ سُنو تڙ (حفاظت وارو هنڌ) جانچي اوڏاهين هليا.

ـ ساجَنُ سُونَنائُون (آسا ٢/١٥)= محبوب کي نظر ۾ رکي سڌو اوڏاهين رُخ رکيائون.

● سَونڪَو، سَنُنڪو = انديشو، فڪر، اوسيڙو.

ـ سَونڪو سَناسِين (رامڪلي ٤/٢، ٥/٢٥)= سِناسين کي انديشو، اوسيڙو.

● سُونہَ= سُونهن سهڻائي.

ـ آڳِ سُونہَ ٿِنُوم (ڪنيات ٣/١٣)= مون لاءِ اڳِ جي سونهن ٿئو.

ـ سُونہَ ڳَئي (کليان ٤/٨)= مهانڊي جي سهڻائي ختم ٿي.

ـ سُونہَ وِڃايَم (مارئي ٤/١)= مُون سُونہ وڃائي، منهنجي سونه باقي نہ رهي آهي.

● سونهارو= سونهن وارو، چڱائي وارو، برڪت وارو وڏي مان مرتبي وارو.

ـ سُونهاري صُبُوحَ سِين (پرڀاتي ١/١)= سهڻي برڪت واري صبوح سان (تون وير وڃهي ويٺين؛ اهو صدا ۽ ساراهہ جو وقت آهي ۽ تون ان کي وڃائين پيو).

● سونهان= واقف، ڄاڻو.

سُونَهَنِ جي (سري راڳ ٢/٢١)= جيڪي سونهان آهن تن جي.

● سُونهائڻ= سونهون ڪرڻ، سونهپ ڪرائڻ.

● سُونهائي= رهبري، رهنمائي.

ـ سُونهائي سَري (رائو ٤/٨)= رهبري ملي.

ـ سُونهائي سُورَنَ (حسيني ٦/١)= سُورن ان (سڀئي)

ڪي سونهون ڪري ڇڏيو.

● سُونهَپَ = واقفيت.

ـ سُونهَپَ ۾ سَپَ گهٽا (ڪاهوڙي ٣/٢)= سُونهين وات ۾ گهٽا خطرا.

ـ سونهپ جي (معذور ٣/٧)= وات جي سونهپ، راه جي رهبري.

● سونهريون (واحد. سونهري)= سوني جَڙاءَ واريون تلوارون، قيمتي ترارون.

ـ سونَهَرِيُون سَرڪِشو (ڏهر ٣/١٥)= سُونهَرِيون تراريون، سامهون سنيون ڪيو.

● سُونهڻ= سُونهن وارو هجڻ، سهڻائي وارو هجڻ، سهڻو لڳڻ.

ـ سي سُتائي سُونهَنِ (آسا ٧/٣)= سي سُتل آهن ته به سهڻا پيا لڳن.

ـ سونهڻ لڳا سير (ڪنيات وائي ١/٢)= (محبوبن جي اچڻ جي ڪري) گَس سونهڻ لڳا، سهڻا ٿيڻ لڳا.

ـ سُونهَڻَ لڳا (ٻلاول وائي ١/١)= سهڻا نظر اچڻ لڳا.

● سُونهَڻَ= ڪاٺ جو ڪليون جن سان پيڙهيءَ جي پاسن ۾ تري وارا تختا ٺوڪي پڇائجن.

ـ سي سُونهَڻَ سَپَ سَڙِيا (سامونڊي ١/١١)=(پيڙهيءَ جي تختن ۾) اهي ڪاٺ واريون ڪليــون (پاڻيءَ ۾ ڳري) سڙي ويون.

● سوءِ = سُنوءِ= تو سُئو، ٻڌو.

ـ ڪَپَرُ سوءِ ڪَنَنِ سين (سري راڳ ٣/١٦)= جيڪو (خوفناڪ) ڪپر تو ڪنن سان ٻڌو.

● سُوءِ = وفات جو غم، وفات جي غم ۾ ڪن شين جي استعمال کي ترڪ ڪرڻ.

ـ سونُ اسان کي سُوءِ (مارئي ٧/١٠)= سونُ پائڻ اسان لاءِ سوءِ (غم) آهي.

ـ سوءِ وَرتي (مارئي ٣/١٣)= اسان عيد ۾ سوءِ ڪري ورتي، عيد کي ملهائڻ بدران سوءِ ڪئي، غم جو اظهار ڪيو.

● سوئيتا= سُوءِ ۾، غم ۾.

ـ سُدا سُوئيتا ڪاپَڙي (رامڪلي ٤/٧)= اهي وڏا فقير سدائين ڏک ۽ غم ۾ آهن.

● سوئي= هوئي.

ـ سوئي سُڃاڻيجُ (پورب ٢/٦)= ان حقيقي خالق مالڪ کي ئي سڃاڻيج.

ـ سوئي پَاڙِج هوتَ (آبري ٤/١٣)= اي هوت، اهو پنهنجو وعدو پورو ڪج.

● سَهُ= جيڪي سَنُو ويو هجي، برداشت ۽ اندر جو سانڍيل پيار (جنهن جي ڪري هر ڳالهه جي برداشت)

ـ سَهُ جَنِي سين اوريَان (رپ ١/٣٧)= جن سان جيڪي مون سنو آهي سو بيان ڪريان، پنهنجو ڏک بيان ڪريان.

● سَهُ= پيار، قرب.

ـ سَهُ ڏيَڻ (رپ ١/٣٧)= پيار سان سهڻ، پيار ڏيڻ.

● سِهُ سِيارو= ته سيارو، سخت سيارو، پُور سيارو.

ـ سِيَاري سِهَ راتِ (سنهڻي ٤/٢١)= سِهِ سياري رات ۾، ته سياري واري سخت ٿڌي رات.

● سُهاڳُ= پَرڻي وارو بخت (پرڻيل زال جو خوشين ۾ پنهنجي مڙس سان گڏ ڀتار سان گڏ، خير خوشي واري زندگي گذارڻ وارو سَمان)

ـ سوپي اِن سُهاڳَ کي (ليلان ٣/٢)= اي بختاوَر تون پنهنجي ڪانڌ سان گڏ خوشيءَ وارن ڏينهنِ کي.

ـ اِن سُهاڳ کي (رائو ٩/٦)= رائي سان گڏ خوشين وارن ڏينهن کي.
ـ سُهاڳ جي (بلاول ٢/١٦)= پرڻي واري بخت جي.
ـ سَندا ڏينهَ سُهَاڳَ (پرڀاتي ٢/٢٢)= (اصطلاح طور) سک ۽ خوشي جا ڏينهن (سخي سپرڻ جي پيار ۽ مهر وارا ڏينهن).
● سُهَاڳڻيُون = سهاڳ واريون، جيڪي پنهنجي ورن سان خوش آهن.
ـ سَيئي سُهَاڳڻيُون (کاموڏ ٤/٥)= سيئي سهاڳ واريون (جام تماچي جي گهر واريون رائيون).
ـ سِگهو ڏئي سُهاڳڻيين (ليلان ٢/١)= سهاڳ وارين کي جلد ڏئي.
سُهَاڳِي = سهاڳ واري، سُهاڳ وارا، بختاور.
ـ سامِي سُهاڳِي (رامڪلي ٥/٢٨)= بختاور فقير.
ـ سهاڳِيُ ٿيڻ= سهاڳ واري هجڻ (اصطلاح طور) خوشي مائڻ.
ـ سُهَاڳِي ٿئين (آسا ٧/١٣)= خوشي مائين.
سُهاءِ = سُونهاءِ، سونهي.
ـ شُڪرُ جنهِ سُهاءِ (سنهڻي وائي ١/١)= جنهن کي شُڪر سُهائي، شڪر سونهي.
● سُهائڻ = برداشت ڪرائڻ.
ـ سُور سَهَاءِ (ڪلياڻ ٥/١١)= سُور سهائي، (پنهنجي عاشق کي) درد ۽ ايذاءُ ڏيڻ وٺي.
سُهائڻ= سونهائڻ، سهڻي لڳڻ، ٺهڻ.
ـ سا مون گهَڻو سُهاءِ (پورب ٢/٥)= اهو مونکي گهڻو سهڻي لڳي ٿي.
سَهائو = شعاع، اُجالو.
ـ ڪئي سامي سَهائو (رائو ١٠/١)= سامي اُجالو ڪيو، سندس سهائي روشني ڪري ڇڏي.
● سَهائِي = روشني واري، چانڊوڪي واري.
ـ سَهائِي (ڪلياڻ ٣/٩)= چٽائي، روشنائي، اڇو ڏينهن.
ـ سَهائي سُپيرين جِي (ڪلياڻ ٤/٢٧)= محبوبن جي حسن جي شعاع.
ـ سَهائي مون سُورُ (ڪنڀات ٢/١٥)= روشني منهنجي لاءِ تڪليف واري آهي (چاڪاڻ جو محبوب سان روشني ۾ ملڻ سان پڌرائي ٿيندي).
ـ سَهائيءَ جَهلَ (ڪلياڻ ٤/٣١)= روشنيءَ جي آڏار تي، روشني جي ويجهو، روشني وٽ، شمع جي شعاع وٽ ويجهو.
ـ سَهائي ساءِ (ڪلياڻ ٤/٣٣)= سهائي جي ساءِ تي، سهائي جي ميٺ خاطر، شعاع سان محبت واري ميٺاج تي، روشنيءَ جي لذت ۽ لطف خاطر.
ـ سَهَائِي سِيَاءُ (ڪوهياري ٤/٢)= چٽائي ڪاراڻ، روشني ڪاري (اصطلاح ۾) وڏي چٽي روشني جنهن ۾ اکيون پورنجي وڃن ۽ اونده ٿي وڃي.
ـ سَهائي وٽ (ڪلياڻ ٤/٣١)= سَهائو تنهن جي پر ۾، باهه جي روشني وٽ، روشنيءَ لڳ، شعاع جي پر ۾.
ـ رِاتِ سَهائِي (ڪنڀات ٣/٢)= رات چنڊ ۽ تارن جي روشنائي واري.
● سَهَتَ = سک ۽ چِڪ، مهت سهت.
ـ سيڄَڻِ جِيءَ سَهَتَ (حسيني ٥/١٩، رپ ١/٢٦)= پيارن سڄڻن جي سک ۽ چِڪ جي آڏار تي مون لاءِ جبل تي چڙهڻ بہ ڏولي ٿيو.
● سَهَجُ= ساڻ سهج، هيجُ، وڏي خوشي، وڏو ولُ.

شوق خوشي ۽ سک وارو جذبو.
ـ سَهَجَ سُورِي پانئيان (مارئي ٣/١١، وائي ٦/١)= سُک سهنج آ؛ سُوري ڪري ٿي سمجھان.
ـ توءِ سَهَجَ نه مَتي سُنهَٽِي (سنهٽي ٨/١١)= ته به سنهٽي پنهنجو سک ۽ شوق وارو جذبو نه ڇڏي.
ـ سَهَجَ جو (رپ ٢/١٨)= محبوب جي مهربانين جو، محبوب سان سڳهوئي ملڻ جي خوشيءَ جو.
ـ سَهَجَ مَنجهاءِ (حسيني ١٠/١٣، سارنگ ٤/٩)= سک ۽ خوشيءَ مان.
● سَهجا = سهج مان، هيج مان، خوشي ۽ خير خواهي سان.
ـ ساهيڙيون سَهجا (ديسي ٢/٤)= اي جيڏيون، سهج مان، هيج مان.
● سَهَجَ = سهجَ، پيار ۽ خوشيءَ وارا برتاءَ، وڏ مهر ۽ مهرباني.
ـ سَندا تِنه سَهَجَ (پورب ٢/٤)= تنهنجا ٿورا وڏ ۽ احسان.
ـ سيڻِ ڪِيو سَهَجُ (آسا ٢/٩)= پيارن سڄڻن وڏو، وڏ ڪيو، مهرباني، رضا ۽ خوشيءَ وارو برتاءُ ڪيو.
ـ سُورَ جَني کي سَهَجَ (رپ ٢/١٨)= (سک ۽ فراق وارو) سور جن لاءِ خوشي ۽ خوشحالي آهي.
ـ سامِي کَنِ سَهَجُ (رامڪلي ١/٣٤) = فقير خوشي ڪن، وڏ ڪن.
● سَهسَ = سوين (اصطلاح طور) گھڻا.
ـ سَهسَ ڪري سِينگار (سامونڊي ٤/١٧)= سوين سينگار ڪري، گھڻا ناهه ڪري.
ـ سيڪاري سَهَسَ (رائو ٩/١٧)= گھڻا سيڪاري.
ـ سائِرَ سَهسَ گَجَنِ (سنهٽي ٨/١١)= سوين پاڻي گوڙيون ڪن، دريا ۽ سمنڊ گوڙيون ڪن.

● سَهَسين = سئو سوين، ڏهه هزارين. (اصطلاح طور) تمام گھڻا.
ـ سَهَسين سِجَنِ اُڀري (ڪنيات ٢/١٢)= سؤ سوين سجَ اڀرن.
ـ سَهَسين شُڪرانا (سري راڳ ٢/وائي-١)= هزارين شڪرانا.
ـ سَهَسين سائِرَ ٻوڙِيُون (سنهٽي ٨/١٢)= دريا (سائر) سوين ٻوڙي ڇڏيون.
ـ سَهَسِين سِجَ وِٺا (معذور ٢/٧)= هزارين سج لهي ويا، گھٽائي ڪي ڏينه گذري ويا.
● سَهمجَڻُ = خطري واري خوف ۾ هبڪي بيهي رهڻ، خطري سبب ڊڄي بيهي رهڻ.
ـ سَنَاوَرَ اُتِ سَهِميا (سنهٽي ٣/٥)= وڏا تارو ترڻ وارا به اتي هبڪي ويا.
● سُهمر (جمع) سُهما = طعنو، مهڻو.
ـ سُهمَا ڏِينمِ (سنهٽي ١١/٨)= مون کي طعنا ڏين، مهڻا ڏين.
● سُهُڪُ = سک.
ـ ڪونهي سُهُڪُ سُولُ (مارئي ٤/٩)= سک پورو صحيح ڪونهي، سک جي صورت واري سهڻائي ڪانهي.
● سَهُڪو= سُکيو.
ـ سَهُڪو هوندو سو (آسا ٢/١)= اهوئي سکيو هوندو.
ـ سَهُڪِيءَ پَتِ (سري راڳ ٢/١١)= سَوليءَ طرح.
● سَهَندَلُ=سهڻ وارو، جيڪو سهي ٿو، سهي سگھي ٿو.
ـ تيڏو سَهَندَلَ سُپرين (رپ ٢/٢١)= ايڏو وڏو سهڻ وارو محبوب.
● سَهَنگِي آه (يمن ٧/٦)= (ٽني ضلعي ۽ هينين لاءِ

واري پولي) سھانگي آه، سستي آه.

● سَھَڻ = برداشت ڪرڻ، سور ۽ تڪليف تي صبر ڪرڻ، پاڻ تي سختي جھلڻ.

ـ سَھي جِئن ساندائِ (يمن ۴/۱۴)= جيئن سلنداڻ تي (سخت ڏک) سھي.

ـ سَھِي نَہ سگھان (آسا ۴/۱٦)= ان جي سٽ سھي نہ سگھان، ان جو جلوو جھلي نہ سگھان.

● سُھڻو = خواب.

ـ سُھڻي مَنجھہ (ڪنيات ۱/۱٦)= خواب ۾.

○ سِھو = سنگت وارو لاڳاپو، گڏ ھجڻ وارو آٿت، آڌار ۽ آسري وارو گذر.

ـ سُورَنِ سَاڻُ سِھو (حسيني ۱/۵)=سورن ساڻ گڏ جي گذارڻ.

ـ سِگَڙين سِھو (رامڪلي ۱/۲۱)= سگڙين وچاڻ سان آٿت ۽ آڌار.

● سَھِي = ساٿي، حال ياٿي، ھمدرد.

ـ ساريان ڪونہ سَھِي (ديسي ٦/وائي-۱، ڏھر وائي ۲/۱)= ڪو بہ ساٿي ڪونہ ٿي سنياريان، ڪو بہ حال ياٿي مونکي ڪونہ سُجھي.

سُھيليون= سوليون، آسان.

ـ سَيِي سُھيليُون سِڪَ ڪي (معذور ۱/۱)= سڪ جي آڏو (جبلن جون وڏيون چوٽيون بہ لنگھي وڃڻ لاءِ) سڀ سوليون ۽ آسان آھن.

سُھيو = سولو آرام وارو، خوش.

ـ سُھيو سُکيو جندڙو (حسيني ۵/۷)= آرام، خوشي ۽ سک ۾ جندجان.

سَنُ= سَؤ، سَئو، ھڪ سئو، گھڻا سئو.

ـ سَنُ ڪَھَنِ (آبري ۸/۹)= پنڌ جي سؤ ڪوھن کي.

ـ سَئو بِسيان ٿي اَڳِرو (ڪلياڻ ۴/۲۹)= سَوَن بِسين (سِرن، مٿن) کان وڌيڪ.

● سَئنڪو = ڊرپ، خوف، اُٻڪو.

ـ سُتي سَنُنڪو نہ لھي (ڏھر ۳/۱۷)= سُمھندي بہ ڊپ نہ لھي.

● سئو وار = سئو ڀيرا، سئو دفعا.

ـ سُوريءَ جي سَئو وارَ (ڪلياڻ ۵/۸)= سُوريءَ تي جي سئو ڀيرا (چڙھين).

○ سُئو = پڌو.

ـ سُئو ۾ سَنسارَ (سورٺ ۳/۲)= (سڄي جڳ ۾ پڌجي ويو) سڄي جڳ پڌو.

● سُئي = پڌي.

ـ سُئي وَئِي (آسا ۱/۲)= سڻڻ ۾ آئي، سڄي وئي، مشھور ٿي.

ـ سٽيءَ ڳالھہ سُئي (مارئي ۲/۲۰)= ھن سٽي (مارئي) اھا ڳالھہ پڌي (تہ مارئڙن کوھن تي وڃڻ ڇڏي ڏنو آھي).

ـ تَہ ڪَرَ ڪيئَن سُئي (سنھڻي ۷/۱۲)= تہ ھوند (سنھڻي) ڪيئن سُڄي ھا، ڪيئن مشھور ٿئي ھا.

ـ مُون ڳُري سُئي ڳالھڙي (سامونڊي ۱/۱۰)= مون وڏي فڪر ۽ ڳتي واري ڳالھہ (ڳري ڳالھہ) پڌي.

● سُئا= پڌا.

ـ نہ سُئا (ڪلياڻ ۱/۴)= نہ پُڌا، تو ڪي انھن جي سُڌ نہ پئي.

● سَئين = سَوين.

ـ سَئين پِيا سَردارَ (بلاول ۱/۲)= پئا سوين سردار.

ـ سَئين پَتين (ليلان ۱/۱۳، حسيني ۵/۲۰)= ڪيترن ئي طرحن وارو، سوين ڀيرا.

● سِبَين = سِڌ، سِڌي، هڪ سارِيکي سطح واري.
ـ سِبَينءَ = سِڌائي ۾، سڌو ٿي، سنئون ٿي.
ـ ساگاهي سِبَينءَ وَهين (ڪنيات ٥/٣)= راضي ٿي سُرت ڪري سڌائي ۾ هلين، سچو سيائو ٿي سڌو تڪڙو هلين.
● سي = اُهي.
ـ سي سُتائِي سُونهَن (آسا ٧/٣)= اهي (جن جو ذڪر پهرين سٽ ۾ آهي) سُتل آهن ته به نهن ٿا.
ـ سي آءُ ڪَندَڙي سيـوَ (يمن ٦/وائي)= اُهي آءُ پنهنجا سجڻ ڪنديس، انهن سان آءُ پنهنجو پيار وارو ناتو رکنديس.
● سِيَاڪو = ١. سِياءُ (عزيزن) جو ميڙ، ٢. هم شريڪن وارو واسطو، لاڳاپو، ٣. هڪ جهڙن جي گڏجاڻي (جنهن ۾ پَرڪا ۽ پيٽ).
ـ صُباحَ سِياڪو (پرڀاتي ٢/٩)= (اي مڱڻا) سڀائي پنهنجا سڀ سِياءُ (عزيز)، سَڀ لنگها ياڻ، گڏ ٿيندا.
ـ سِيَاڪو سِيڻَانِ (ڪاهوڙي وائي ٣/١)= سائِنِ سِياءُ وارو (سياڪو) سڱ.
ـ ڪونه ڪيو سِيڻَنِ سَياڪو (رپ ٣/وائي)= سڄڻن مون سان ڪڏهن به شراڪت وارو برتاءُ ڪونه ڪيو. (هميشه عزازت ۽ محبت وارو برتاءُ ڪيو).
ـ نه سَڱَ، نه سياڪو (رائو ٨/١٣)= نه عزازت نه شَراڪت!
ـ ڪَهڙو سَڱَ سِيَاڪو (آبري ٥/وائي-٢)= ڪهڙي مِٽري مائٽري نه ڪهڙي شراڪت.
● سيڻانِ = سائِن، انهن سان گڏ.
ـ سِيَاڪو سيڻَانِ (ڪاهوڙي ٣/وائي-١)= انهن ساڻ عزازت وارو سَڱ، شراڪت وارو واسطو.

● سِيَاهِي = اونداهه.
ـ سَيا سِيَاهِي (ديسي ٢/٦)= سڀ اونداهي، هر طرف کان اونداهي.
ـ سِيَاهِيءَ جو (آسا ٥/١٠)= ڪاراڻ جو.
● سُياءِ = تو سُئي، تو ٻُڌي.
ـ ته سِرُ ٻرِ هُوندَ سُياءِ (ڪوهياري ١/١١)= ته جيڪر تون ٻُڌڪو ٻڌين ها.
● سِياءُ = ١. عزيز، مائٽ ٢. هم شَريڪَ.
ـ سڱا جي سِياءُ (پرڀاتي ٢/١٢)= جيڪي ويجها پيارا مائٽ.
● سِيَاءُ = (مونث) ويجهي عزازت واري، ساڳي عزازت واري.
ـ هُيَسِ جي سِياءُ (حسيني ٤/٤)= جيڪڏهن آءُ ڏيرن جي ويجهي عزازت واري هجان ها).
● سِياءُ = حسب نسب، سڱ ۽ مائٽي ۾ برابر هڪجهڙو، شريڪُ، هَم شريڪ.
ـ نندي وڏي گندريءَ سَينِ آهي سياءُ (ڪلمرڏ ٤/١) = چار تماچي پنهنجي اخلاق جي بلنديءَ سان، نندي وڏي گندريءَ جو سياءُ آهي، انهن کي پاڻ جهڙو سمجهي ٿو.
ـ سُونهَ سِيَاءُ (رائو ٤/٩) = سُونهن ۾ سياءُ، حسن ۾ برابر.
● سيبا = ثرويا.
ـ سَهسين سيبا ڪَنجَري (مارئي ٢/١٦)= چوليءَ کي سوين ثرويا آيل (پرائو غريبائو چولو).
● سِيبائو = دل کي وڻي ويو.

- سِيبالو سُلطانِ (سورٺ ١/١١)= (اهو راڳ جيڪو پيجل ڳايو سو) راجا راءِ ڪنگهار کي وڻي ويو.
- سِيبائِي سَردارِ (سورٺ ١/١)= سردار کي سِيبائي، وڻي وئي.
- سُجي تان سِيبَاءِ (سنهڻي وائي ١/١)= محبوبن جي ڳالهه ڪن تي پوي تہ بہ سيبائي (وڻي).

● سيٽُ = ٿلهو مضبوط رسو، ٿلهو مضبوط واڄهه.
- وَٽي بيٺَ سُوٽَ (ڪنيات ٤/١٩)= مضبوط رسو وڏي وٽ سان وٽي.
- پِنا سيٽَ سڙَنِ (مارئي ٨/١٧)= (ڪوهن تي رڪيل وَرت وارا) واڄهه پيا سڙن (ڇڄن ۽ خراب ٿين).

سيڄَ = سيڄَ، پلنگ، سينگاريل بسترو.
- سيڄَ پَسَڻ (ڪلياڻ ٥/٧)= (سوريءَ کي) سيڄ کي ڏسڻ ۽ ملاڻ.
- سوري جَني سيڄ (يمن ٢/٧)= سوري جن لاءِ سيڄ برابر آهي.

سِيخَ = لوهہ جي سَرائي، سنهي ڊگهي لوهي ڪاني.
- لَڳِي سِيخَ وُجُودَ ۾ (يمن ٤/٤)= جان ۾ لوهي ڪاني لڳي.
- سِيخُنِ ماهُ پَچاءِ (ڪلياڻ ٥/١٧)= سيخن ۾ (پنهنجو) ماس پچاءِ.
- سِيخُن ۾ ترِيٽي (يمن ٤/٣)= جيرا، جگر، بڪيون تيٽي سيخن ۾ لڳل.
- سِيخُون سَجڻَنِ هَٿَ ۾ (يمن ٣/وائي)= محبوبن جي هٿن ۾ تکين چنهبن واريون لوهيون ڪانيون آهن.

● سَيدَا!=اي سائين، اي مالڪ، اي سردار، اي اڳواڻ.
- سَيدَ! ساٿُ سَندو (سري راڳ ٣/١٦)= اي اڳواڻ سردار، تنهنجو قافلو.

● سَيرُ = گشت، سياحت، ٽَهل، گهمڻ، دورا.
- توکي ڪارڻو سيرُ سَتارَ (سارنگ وائي ٢/١)= (اي نبي سائين!) توکي ڌڻي تعاليٰ (معراج جو) سير ڪرايو!
- صُوفِيءَ سَيرُ سِيَنِ ۾ (ڪلياڻ ٢/١)= صوفيءَ جو پَسارو سيني ۾، صوفيءَ جي سوجهہ سيني ۾.

● سيرُ (جمع) سيرَ = اچڻ وڃڻ جا گس، واٽون، گهٽيون، بازاريون.
- پنا سامِي مٿي سيرَ (رامڪلي ٥/١٧)= اهي سامي فقير واٽ تي ٿيا، واٽ تي پهتا ۽ هليا.
- سي ٿين سرها سيرَ (مارئي ٢/١)= اهي گس ۽ پيچرا تازا مُهڪار وارا ٿين.
- سُورنِ لايا سَيرَ (رپ ١/٤)= ڏکن واٽون لاتيون (آزار ۽ ڏک وڪوڙي ويا).
- سُرَها ڪَنائُون سيرَ (سارنگ ٣/١٣)= واٽون سُرهيون ڪيائون.
- وِلي ويهجُ سيرُ (ڪلياڻ ٤/٢٢)= (محبوبن جي اچڻ وڃڻ واري) واٽ جهلي ويهجان.
- ڇڏِمَ سيرُ سِڪَڻَ جو (ڪوهياري ٦/١٢)= سڪ ۽ محبت واري واٽ نہ ڇڏ.
- ڪَنِي گهُمندي سيرَ (سري راڳ ١/١٨)= ڪن کي گهٽيون بازاريون گهمندي.

● سِيرَ = وڏو وهڪرو (درياهہ جو)، درياهہ جو وچ.
- سَدا سائِرَ سِيرَ ۾ (آبري ١/٨)= سدائين درياهہ جي سيرَ ۾.

ـ سِڙهَ ڏيئي سِيرَ ٿِنا (سامونڊي ۳/۱۵)= سڙهه چاڙهي، مٿي اُڀا ڪري (ڪنارو ڇڏي) اندر وڏي اونهين سمنڊ ۾ ويا، روانا ٿيا.

ـ اُڀي سِيرَ (سامونڊي ۱/۱۸)= جيڪي اُڀي سير وڃيو پيا اچن.

ـ جرُهنڙَو سِير (گهاتو ۲/۵)= پاڻي سير ڪري پئي وڙهو (واهه، واهڙ، درياهه ۾ گهڻو پاڻي هو).

ـ سِيرَ ۾ (سنهڻي ۱۲/۷)= تار درياهه جي وچ ۾.

ـ سِيرَ ٿِيا (سامونڊي ۱/۵، ۴/وائي)= سِير ۾ پيا، وڏي سمنڊ ۾ پيا.

ـ ٿِنا سَڱَاڻِيءِ سِيرَ (سامونڊي ۱/۳)= سَڱاڻي واهه واري سِير ۾ ٿيا (ٻيڙا تڪا هلايائون).

ـ سونهَڻَ لَڳا سيرَ (بلاول وائي ۱/۱)= گسَ، واٽون، سهڻيون ٿيڻ لڳيون، ٻَهڪڻ لڳيون.

سيراندي= سِرَ وارو پلنگ (کٽ جو، هنڌ جو)، سِر جي هيٺان ڪا ٽيڪ (وهاڻو).

ـ سيرانديءَ سازُ ڪِئو (پرڀاتي ۱/۲)= پنهنجي ساز کي سيراندي ڪري، پنهنجي ساز کي سيرانديءَ کان رکي.

سِيراهِي = واڍي جو اوزار جنهن سان سَل (سوراخ) ڪيجن.

ـ ري سِيَراهِي سَلَ (سنهڻي ۱۱/۱۲)= سيراهيءَ کان سواءِ ئي (محبوبن مون کي فراق جي زخمن وارا) سوراخ ڪيا.

● سِيرون= سِيڪوريون.

ـ سِيرُون اُپَرِنِ (سنهڻي ۶/۲)= جسم ۾ سڪ واريون سُوٽون چڙهن، سيڪوريون اُڀرن.

● سِيرون= چيرون.

ـ سِيرُون ٿِئڙا (آبري ۶/۸) = پيرن ۾ چير پئجي ويا.

● سيرِڙيُون (حسيني ۹/۱۲)=هلڻ وارا نشانڙا، واٽڙيون.

● سيرڻ = سِرڪائڻ، ٿورو اڳتي پوئتي ڪرڻ.

ـ سبي سيري سي (مارئي ۲/۱۸)= تن کي سِرڪائي پئي سبي، تروپو ڏئي.

● سيڙهو=پوک يا گاهه واري زمين سان لاڳو پر ڏنگئي خالي زمين، آباديءَ جو ڏنگ، آباديءَ جي وَٽِ، پِڙ.

ـ سيڙهي سَنگهارَنِ جي (ڏهر ۴/۱)= مال وارن جي پڙسان.

● سِيَس (حسيني ۹/۱۴)= سڻڻ ۾ آيَسِ، پڌري ٿِيس.

● سِيڪارا (سامونڊي ۴/۶)= لڱن جا ڪانڊرَ سِيانڊا، سِياڙا، سيسڙاٽ.

● سيڪِڙُو = سڪندڙ.

ـ سڪ جني جو سيڪِڙُو (ڪنيات وائي ۱/۱)= سِڪ ٻه جن لاءِ سڪندڙ آهي.

ـ سيڪَڙُو ۽ سِڪَ (کاهوڙي ۲/۹)= سڪندڙ ۽ سِڪ.

ـ تون سَبَڙُ آئون سيڪَڙُو (پرڀاتي ۲/۱۴)= تون سخي سبڙ آهين ۽ آءٌ تنهنجي سخا لاءِ سڪندڙ آهيان.

● سيڪڻ = تَتُ ڏيڻ، تپائڻ، باهه تي ڪنهن شيءِ کي گرم ڪرڻ.

ـ ٿو سيڪي (سري راڳ ۲/۲)= تپائي ٿو (اصطلاح) ڏک ڏئي هيڻا ڪري ٿو.

● سِيگ = ڪمان.

ـ ساڄَن! اِنهين سِيگ (يمن ۳/۵)= اي محبوب، انهيءَ ڪمان سان.

ـ سِيگ مَنجهان سِيلو (يمن ۳/۱۸)= ڪمان مان

(هنيل) وڏو سڌو ڪان.

● سِيلُ= سَتُ، پرهيز، سَتُر، پاڪائي ۽ پردو.

ـ سيلُ پيحڻ (مارئي ۴/١٧)= سَتُ پيحڻ.

ـ سِيلُ مَ پيچ سَتِينِ جو (مارئي وائي ٧/١)= اي عمر بادشاه! تون پاڪدامنين جو سَتُ ۽ سَتُر نہ پيچ.

ـ سَچُ جَني جو سِيلُ (مارئي ٧/١۴)= جن جو سَتُرَ ۽ پردو سچ آهي.

ـ سِيلِ تُنهنجي سومرا (مارئي ٧/١٧)= اي سومرا تنهنجي سـيل جي ڪري، تنهنجي ست ۽ پت جي ڪري، تنهنجي شرافت جي ڪري.

ـ سِيلُ نہ پڳو سومَري (مارئي ٩/١٨)= بادشاه عمر سومري سَتُ نہ پڳو (نڪي مارئيءَ جو، نڪو پنهنجو).

ـ سِيلُ چوائيو (مارئي ٢/١١)= ست سيل رکڻ جو تاڪيد چوائي موڪليو.

سيلَ= سيله، چنهبيارا ڪنڊا، چنهبيارا پٿر، جبلن جون چنهبياريون چوٽيون.

ـ آڏا سيلَ سُجَنِ (حسيني ١/٨، رپ ١/٢١)= اڳيان جبل جون چنهباريون چوٽيون نظر ٿيون اچن.

سِيلا= سنها سهٽا پَٽ جا وڳا، لباس جا سينگار.

ـ سُنهٽيءَ جا سِيلاَ (سنهٽي ٢/٨)= سنهٽيءَ جا سينگار.

سيلو = ويڪرو، وڏو ويڪرو.

ـ سَري ٿو سيلو (سارنگ ١/١١)= وڏو ويڪرو جهڙ پيو ٿئي.

سِيلو= سِيلهو، سِلهو، سِله ڪري هنيل (گز يا تير جيڪو سڌو ڪري هڻبو تہ جيئن ان جي چوٽي سڌي وڃي نشان کي لڳي، ان کي 'سِله' يا 'تُڪي' چئبو).

ـ سِيگَ مَنجهان سِيلو (يمن ٣/١٨)= ڪمان مان سڌو سِله ڪري هنيل (تير).

● سِيليتي = سِيلَ واري، سَتَ واري.

ـ سِيليتيءَ سُهاءِ (مارئي ١١/١١)= سَت واريءَ کي جُڳائي، پاڪدامن کي ٺهي ٿو.

● سِيليُون = ويڪريون ڳوڙريون، جن ۾ پنهنجا ٽول ٽڳا وجهن ۽ جيڪي هٿ ۾ ڪڇن.

ـ سَڳا سيليُون تُنبيُون (رامڪلي ١/٢٢)= فقيرن وارا ڏاڳا، ڳوڙريون ۽ ڪدوجون تُنبيون.

● سُبِيلي = سُٺو راه رفيق.

ـ سُٺوَ سُبِيلي سَنئي (آبري ٨/١٣)= سسئي سُٺي بيلي سُٺو سان گڏ.

● سِين= سان.

ـ سِين پِيرنِ (مارئي ٦/٩)= پيرن تائين.

● سَينَ = صَدا.

ـ سَينَ هنيائون سُڃ ۾ (رامڪلي ٥/٣)= ويراني ۾ صدا هنيائون.

ـ سَينِ هَڻي (سورٺ ١/٨)= صدا ڪري.

● سِينڊ سُرمي سين (ليلان ٣/٥)= هار سينگار ڪرڻ سبيان.

ـ سين پَرواز (ڪلياڻ ۴/٣٦)= پرواز سين، پرواز جي طاقت سان، اڏام جي زور سان.

● سينڌو = واقف، ڄاڻ سڃاڻ وارو، گهائل مائل.

ـ سينڌو هُئين صرافَ سِين (سري راڳ ۴/۴)=تہ جيڪر تون صراف سان ڄاڻ سڃاڻ وارو هجين، پَرکا واري سان ڪاريت وارو هجين.

سينڌي (مونث) = واقف، سڄاڻو.

ـ سينڌي سُورَجِي (آبري ٦/وائي-٢، حسيني ١٢/وائي-١) = سُورَجي واقف، سُورجي سڄاڻو.

● سِينگارَ = زيب، سهڄَ.

ـ اِي سِينگارَ سَنداءِ (ڪلياڻ ٤/١٣)= اهي تنهنجا سينگار!

ـ سُورِيَ تِي سِينگارُ (ڪلياڻ ٥/٢)= سُوري سينگار تي، سوري سونهن واري تي.

● سينگارڻ= سنواري سونهن وارو بنائڻ، سهڻو ڪرڻ، زيب ڏيڻ.

ـ سُورِي سينگاري (ڪلياڻ ٥/٥)= سُوري سينگار بنجي، سونهن ٿني، سهڻي لڳي، ٺهي.

سينسارُ = واڳون مثل پاڻيءَ جو جانور جنهن جي مُنهنار سنهي ڊگهي ٿئيءَ سيسرُ.

ـ جِتِ سَٽاڻا سينسارَ (سنهڻي ٣/٤)= جتي زور وارا سينسار آهن.

ـ سَهَسين جي سينسارَ (سنهڻي وائي ٢/١)= جيترٽيڪ ڪئي سوين سينسار هجن.

سِينو = ڇاتي.

ـ سِينو سِپَر رکِ (يمن ٣/٨)= سيني کي سپر ڪري جهل، پنهنجي ڇاتيءَ کي سپر طور سامهون ڪر.

ـ سينو سَاهِڻ (آبري ٧/١٤)= مقابلي لاءِ ڇاتي سنئين ڪرڻ، سينو ٻاهر ڪڍڻ (اصطلاح) مقابلي جي طاقت سارڻ، مقابلي جي طاقت ڏيکارڻ.

سِينهُ، سِينهُن = شينهن.

ـ سَگَّ ڪَرِي سين سِينهَ (راڻو ٤/١)= شينهن سان سگّ ڪري، (اصطلاح) زوراور سان ناتو رکي.

ـ سَڪنا سِينهَ گُهمَنِ (ڪاموڏي ٢/١٨)= شينهن بہ ڏنا وَتن.

ـ ٻئو سانباڙَن سينهُ (سنهڻي ٦/٨)= ٻئو درياهہ جي ٻني پاران (عشق جو) شينهن.

● سِينڻُ، سِينءَ = سوڙهو تائين.

ـ سِينءَ پريياتِ (ليلان ٢/١٧)= پرڀات سوڙهو پرڀات تائين.

● سيڻَ = ويجها عزيز، مائٽ، پيارا، سڄڻ.

ـ جِنِ سيڻَ مَنائِنِ سونَ تي (مارئي ٩/١١)= جنن جو هر سونَ جي بدلي مائٽ ڏيئي ڇڏين، سڄڻن کي سون تي وڪڻي ڇڏين.

ـ سيڻَنِ رِهَ (سارنگ ١/٣)= پيارن سڄڻن کان سواءِ.

ـ سانبيڙا ۽ سيڻَ (مارئي ٩/٥)= پيارا ساٿي ۽ ويجها مٽ مائٽ.

ـ آهينِ سيڻَ سَتارَ (مارئي وائي ١/١)= منهنجا عزيز ۽ مائٽ ڍڪيندڙ (ستار) آهن، وڏا مهربان آهن.

ـ سُتي وَهيا سيڻ (ڪوهياري ١/١٧)= منهنجي سُتي سڄڻ هليا ويا.

ـ سامُونڊِري! مُون سيڻَ (سامونڊي ٤/٨)= سامونڊري وڻجارا منهنجا پيارا سڄڻ آهن.

ـ ڪري سامونڊري سيڻ (سامونڊي ٢/١٨)= وڻجارن کي پنهنجو عزيز بنائي.

ـ سُورِيءَ مَٿي سيڻَ (ڪلياڻ ٥/٦)= سوريءَ تي چڙهيل پيارا سڄڻ.

ـ سيڻن ڏون (رامڪلي ٢/١٠)= سڄڻن ڏونهہ، پيارن ڏانهن.

ـ ڪَري سَناسِي سيڻَ (پورب ١/٨)= سَناسين فقيرن کي پنهنجو سَڄڻ بڻائي.

ـ سيڻن ڪيو سَهَجُ (آسا ٢/٩)= پيارن سڄڻن وَڙ ڪيو، مهرباني، رضا ۽ خوشيءَ وارو برتاءُ ڪيو.

ـ سيڻَنِ سُورُ سُهاءِ (ڪلياڻ ٥/١١)= پيارن محبوبن کي منهنجو درد ۽ آزار ٺيڪ وڻي.

سيڻاسِ=١. سائنس (گڏ) ٢. سندس سيڻ (ويجهو عزيز).

ـ سوئي سوسيڻاسِ (معذور ٧/١٥)= سوئي اهو (پنهون محبوب) سائنس گڏ.

سيڻانِ = سائن، انهن سان.

ـ مون پانيو سيڻانِ (حسيني ١٠/٦)= مون پانيو ته سائن گڏجي.

ـ صُلحَ رِهِ سيڻانِ (آسا ٦/١٥)= سائن بنا صلح جي، انهن سان بنا پرچاءُ جي، رضامندي جي.

ـ سنئين نه سيڻان، ناهِ اُبتي لِن سِين (رپ ٢/٦)= انهن (محبوبن) سان نه سنئين راهه رسم، ته نه وري سائن اُبتي.

سيڻاني = سائن ئي (گڏ).

ـ مُندَ سيڻاني وَڃ (آبري ٤/٩)= اي ماناتي مائي، انهن سان ئي گڏجي وڃ.

ـ جي سيڻاني سَڱ (ديسي ٤/وائي-٢)= جي سائن ئي سڱ آهي، سائن ئي عزازت وارو ناتو آهي.

● سيڻاهَ، سيڻهَ= هوا پريل سانداري (جنهن جي سهاري سان گهڻي وڏي پاڻيءَ ۾ سولائيءَ سان تري سگهجي).

ـ سيڻاهَ سِين (سنهڻي ١٢/٦)= سيڻاهَ سوڌو تيار.

● سيڻاهيا = سيڻاهَ وارا، سيڻاهن تي ترڻ وارا، وڏا تارو.

ـ ٿِين سيڻاهيا سوڙا (سنهڻي ٣/١٣)= سيڻاهن تي تکا ترڻ وارا به سوڙها ٿين، گهڻجي پون، ڏکيا ٿين.

ـ آءُ جا ويندَڙي سيڻَنِ سين (ڏهر وائي ٥/١)= آءُ جا سيڻن سان ئي وڃڻ واري، انهن سڄڻن سان ئي وڃڻ واري.

ـ سيڻَنِ جيءَ سَنڀارَ (يمن ٥/وائي-١٠)= پيارن سڄڻن جي ڪيل يادگيري، پوئواري.

ـ سيڻَنِ ڏون (بروو ٢/٢٤)= سڄڻن ڏهون، محبوبن ڏانهن.

● سيوا =شيوا، بندگي، خدمت.

ـ سيوا ڪَرِ سُبحانَ جِي (سري راڳ ١/٧)= رب پاڪ جي بندگي ڪر.

● سِيهُ سِيَارو (سنهڻي ٤/١٤)= تهه سيارو، پورو سيارو، سخت سيارو.

● سِيهو (سري راڳ ١/٤)= شِيهو، ڌاتو جو قسم، مرتين ڪان سواءِ ٻي غير جنس.

ـ سِيهي لَهَنِ نه سارَ (سري راڳ ٤/١٢)= تن کي شيهي جي به پوري خبر ڪانهي.

● سيئي = اُهي ئي.

ـ سيئي سِڪان سارِيَان (مارئي ٩/٣)= اهي ئي (ڏينهن) سِڪان ۽ ياد ڪريان.

● سيرَتَ = عمل، ڪم، افعال، ڪردار.

ـ سيرَتَ شَيطاني (ڪلياڻ ٣/١٧)= افعال شيطان وارا.

● شـاخَ (جـمع) شـاخـون= لامَ - ٽاري، واهي، راس، ڪِرڙن جي ليڪ.
ـ شاخُون ڪَڍِيُون (رائو ٥/٢)= (سڄ) راسيون ڪڍيون، ايڙ بعد سڄ ڪِرڙن جون ليڪون لاٿون ڪيون.
● شادِي = خوشي، وِهانءُ.
ـ شادِي ڏِيني صِحَتَ جي (آبري ٤/وائي)= صحت ۽ چڱيلائي جي وهانءُ واري خوشي ڏيني.
ـ شادِي ڏِيندو صِحَتَ جِي (يمن ١٦/٢)= چڱيلائي ۽ عافيت جي خوشي ڏيندو خوشي واري واڌائي ڏيندو.
ـ شَادِيءَ جو سِينگار (حسيني ٢/وائي)= وِهانءُ جي سونهن جو سردار (اصطلاح) نهايت سهڻو گهوٽ.
●شَارِڪُ = شرڪ ڪندڙ، دوئي جو گمان رکندڙ.
ـ شـارِڪَ شَڪُ وڃـائـيـن (ڪليـاڻ ٣/٦)= ته اي شرڪ ڪندڙ تون پنهنجو شڪ ختم ڪرين.
● شَاڪِرُ = شڪرانو ڪندڙ راضي ۽ خوش.
ـ سَدا شاڪِرَ سُورَتي (يمن ١/١٩)= اهي سدائين سور ۽ آزارتي شڪر ڪندڙ آهن، شڪر سان سُورَ سهندڙ آهن.
● شال = شَلَ، شالا، سدائين.
ـ شَالَ جِيئَو (ديسي ١/١٤)= شال پيا جيئو، سدائين سلامت هجو.
ـ شَالَ سي اوڏڙا آهِن (رامڪلي ٦/وائي) =شال سي اوڏڙا هُجن، ويجها هُجن (جو ڪين ڏسي سگهان).
شامَتَ =مصيبت، بُرن عملن جو برباد ڪندڙ نتيجو، مارينڌڙ شيءِ.
ـ سگِيون شامَتَ هَٿَ جِي (رامڪلي ٢/٣٠)= فقيرن جيڪي سگيون وڃائيون ٿي، سي هوڏ ۽ هٿ جي شامت آهن، هٿ وڏائي ڪي مارينڌڙ آهن.

● شانُ= مانُ، مرتبو.
ـ آهِين شانَ شُعُورَ سِين (برو ١/٣)= اي محبوب تون وڏي شان شعور وارو آهين، عالي دماغ وارو آهين.
● شاهُ = شاهه بندر، بندر جو شاهه (جنهن کي ميجي ۽ جنهن کي حساب ڪتاب سان محصول ڏيڻو آهي).
ـ تو نه سَرَنِدي شـاهَ رَي (سري راڳ ٣/٢)= (اي ناکئا! اي وڻجارا!) بندر جي شاه کي ميڃڻ کان سواءِ تنهنجي ڪانه سرندي.
● شاهِدَ = شاهدي ڏيندڙ.
ـ شاهِدَ ٿِيندَءِ سامُهان (ڪلياڻ ١/٤)= پڪا شاهد تنهنجي روبرو ٿيندا ۽ تنهنجي خلاف بيان ڏيندا (تنهنجا عضوا شاهد ٿيندا: اکيون، زبان، هٿ پير شاهديون ڏيندا).
● شَبَ = رات.
ـ شَمَعَ ٻارِيندي شَبَ (رائو ٥/٦)=رات جو شمع ٻاريندي.
● شَبانُ = ڌنار.
ـ رَسِئو سَوزُ شَبانَ کي (آبري ١/٢٠)= ڌنار کي به درد ٿيو.
● شبيه= صورت.
ـ سيڻَنِ جيءَ شَبِيهَ (سارنگ ٤/١٥)= سڄڻن (محبوبن جي صورت سان).
● شَجَرُ = وڻ.
ـ شَجَرَ سُڪِيجَاءُ (معذور ٣/٧)= اي وَڻَ! اي وڻئو! اوهين ٻڌو اوهين ٻُڏجئو.
● شَرَعَ (ڪلياڻ ٣/١٤)= شريعت.
● شَرَطُ= داءُ، بازي، ڪيل معاهدي مطابق تقاضا، لازمي پورائي.
ـ اِيءُ شَرَطُ (ڪلياڻ ٤/٩)= اهو شرط، اها ضروري

ڪُفر، اها لازمي تقاضا.

● شرڪ= دوئي، ٻن خدائن وارو وهم.

- سو شِرڪُ لاهي شَڪُ (ڪلياڻ ٣/١١)= اهو شرڪُ اهڙو جيڪو شڪ لاهي ڇڏي.

- شِرڪَ سانُ (ڪلياڻ ٢/٤)= دوئي يا ٻيائي سان گڏ.

● شَرمُ = پَت، حياء، لڄ.

- شَرمُ رکين (سري راڳ ٢/١٥)= پَتِ رکين حياءُ رکين ۽ لڄ رکين.

● شَرِيعَتَ= اسلام جي حڪمن احڪامن، قاعدن قانونن کي بالڪل صحيح نموني سان سمجهڻ واري هدايت، اسلام جو ٻڌايل مڪمل ضابطہ حيات.

- شَرِيعَتَ سُڃاڻ (ڪلياڻ ٢/٢٢)= تون شريعت کي سڃاڻ، شريعت جي ساڃاهہ رک.

● شِفا = عارضڻ کان آجائي، مرضن کان نجات، صحت ۽ چڱيلائي.

- صاحِبَ! ڏِئين شِفا (يمن ١/١) = اي مالڪ، تون صحت بخشين!

● شَڪُ = 'هيڪڙائي حق' ۾ شڪ، دوئي وارو شڪ شبهو، غير وارو گمان.

- سوڍا لاٿَم شڪَ (راڻو ٧/١٣)= سوڍي منهنجا سڀ شڪ لاهي ڇڏيا (مون کي سندس همت ۽ حوصلي جي پوري پڪ ٿي وئي.)

● شَڪُ نِيَڻُ (ڪلياڻ ٢/٨)= شڪ ڪرڻ، شڪ آڻڻ.

- شَڪُ مَ نِي (ڪلياڻ ٣/٨)= شڪ م آڻ، شڪ سان نہ ڏس.

● شُڪرُ= احسان جي ميڃتا، شڪرانو.

- اِيءُ شُڪرُ اَلحَمدُ، جِئن مَتو گهُريو مَڱڻا (سورٺ ١٠/٤)= ڏاتي جي حمد ۽ شڪر جو تو (مون کان) مٿو گهريو (جيڪو مون وٽ آهي، ڏيئي سگهان ٿو؛ پر جي ڪا اهڙي شيءِ گهرين ها جيڪا مون وٽ نہ هجي ها تہ مون لاءِ وڏو لاچار ٿئي ها).

- شُڪر ٻارَسَنداءِ (ديسي ٢/١١)= اي ڏاتي تنهنجا شڪرانا بجاءِ!

● شِڪَستي = ڀڳل ٽٽل، ڇُور ڇُور ٿيل، ٽڪل، ضعيف، هيڻي.

- هُني شِڪَستي سَسُئي (ديسي ٢/وائي)= سسئي هيڻي ۽ ضعيف هئي.

● شِڪَم = پيٽ.

- جَني شِڪَمَ ساڻيا (رامڪلي ٥/١٢)= جن پنهنجا پيٽ سنڀاليا، جن پنهنجا پيٽ پيارا ڪيا.

● شمسُ قَمَرُ (سارنگ ٤/١٥)= سجُ چنڊُ.

● شَمشير= ترار.

- صَبرَ جي شَمشير سِين (رامڪلي ٢/٣)= صبر جي ترار سان.

● شَمَعَ = ڇِٽو سوجهرو ڪندڙ ٻَتي.

- شَمَعَ ٻارِيندي شَبَ (راڻو ٥/٦)= رات جو ٻتي ٻاريندي (وهندي جاڳندي).

● شِرا وَهاوَ شَمرشِ (ديسي ٧/٧)= (بلوچڪي) (اي سسئي تون) راتين ننڊر وسار.

● "شُوري" (مارئي ١٠/١٣)= قرآن شريف جي سُوره (٤٢) جو نالو، مَشورو، صلاح صواب.

● شَهبازُ= وڏو طاقتور باز.

- شَهبازُ ٿيءُ (سورٺ ٢/١٠)= شهباز وانگر وڏي قوت ۽ طاقت وارو ٿيءُ (تہ توکي پرائيين، يعني تہ ڪا

ڪم جي ۽ قيمتي شيءِ توکي هٿ اچي).

ـ شَهبازَ جو سِنڪو (ڪارايل ٣/وائي-١) = (وڏي طاقتور مارينڌڙ پکي) شهباز جو وڏو ڏک.

● شُهدي = ويچاري، نماڻي، سڪايل.

ـ شُهديءَ کي مَرسِڪايو (آبري ١/وائي-١)= ويچاري سڪايل کي وڌيڪ نہ سڪايو.

● شَيءِ ثنا (سنهڙي ١١/١)= (اصطلاح) پورا ٿيا، نهي بينا.

● شَيدا= فدا، قربان.

ـ شَيدا صَلابَتَ جي (حسيني ٢/وائي)= (هيءَ ٻانهي) سهڻي محبوب (پنهون) جي قد ڪَڙي تان فدا آهي.

● شيطاني (ڪلياڻ ١٧/٣)= شيطان واري.

ص

صابَ= مقبول.

ـ سڏ منهنجا صاب پيا (بروو ٣٠/٢)= منهنجا سڏ سجايا ٿيا، مقبول ٿيا، اگهاڻيا.

ـ سفر منُيءَ جا صَابِ پِنا (ديسي ١٢/٣)= سسئي جا پنڌ مقصد تي پهتا، سَجايا ٿيا.

صابڻ=خوشبودار ٽڪي، (هٿن، ڪپڙن ڌوئڻ لاءِ).

ـ صابُڻ چِٽَ (آبري ١٠/وائي-٣)=صابڻ جي سُرهاڻ.

ـ صابُڻ ساڌُ سُفيتُ (سامونڊي ٣٥/٢)= صابڻ سان ڌوئي سفيد ڪر، اڇو ڪر.

● صاحب= سائين (ڌڻي تعالي)، مالڪ، ڌڻي اختيار وارو.

ـ سودو ڪن صاحب سان (سري راڳ ١٢/١)= مال جي ڌڻي سان جِنسَ جو سودو ڪن، جنس جي مٽا سٽا ڪن.

ـ صَاحِبَ ڏَئين شفا (يمن ١/١)= اي الله سڀاجها سائين تون ئي شفا ڏئين، تون ئي صحت ڏيڻ وارو آهين.

ـ صَاحِبَ وِجھُ سَئِين (ڪنيات ٦/٥)= اي الله، تون ئي (هن اڻڳي اڻ جي من ۾) سنئين سوجھ وجھہ.

ـ تون صاحبُ، آءٌ سَگَ (پرڀاتي ١٤/٢)= تون مالڪ ۽ ڌڻي آهين، آءٌ تنهنجي در جو ڪتو (سگ) آهيان.

ـ سوئي صاحب سڏ (يمن ١٥/٢)= انهي ڌڻيءَ کي ئي ٻاڏاءِ.

ـ صاحِبَ تُنهنجي سَگھَ جو (ڏهر ٢/١)= اي الله سائين، تنهنجي طاقت جو (ڪو ڇيھ ئي ڪونهي).

● صافِي= صاف صورت،چٽائي، سهڻائي.

ـ تِهڙي صافِي سَجَڻين (ڪنيات ١٨/١)= محبوبن جي (صورت جي) تهڙي سهڻائي ۽ چٽائي آهي.

● صالِحَ= چڱي عمل وارا، چڱا.

ـ صَالِحَن جيئَن سڏ ڪري (يمن ٥/وائي-١)= چڱن جيئن، جيئن چڱا ۽ نيڪ سَڏ ڪن، جيئن چڱن ۽ نيڪن کي سڏي سائن پلائي ڪجي.

● صُباحَ (سنهڙي ٨/١)= سڀاڻي.

ـ صُباحَ اِينديُي اوچتي (ڪاپاتي ٥/١)= ڪنهن سڀاڻي ڏينهن تي، اڳتي ڪنهن ڏينهن تي تنهنجي مٿان اوچتي ايندي.

ـ تو صُباح ڪندا سسئي (حسيني ٧/٥)= اي سسئي! (ڏير) توسان سڀاڻي سوير (هلڻو) ڪندا، وڏي تڪليف ڪندا.

● صَبّاح = صبوح جو سوير.

ـ صُباح جو سُجُودِ (معذور ۲/۱۵)= صبح وارو سجدو.
ـ صباحَڻي اَڏيو (ڏهر ۱/۱۰)= جن صبح ساڻ، صبح جو سويرو (گهر) اڏيو.
ـ صُبحُ سَوارو (راڻو ۱۰/۳)= صبح جو سويرو.
ـ صُبحَ ساڻَ (ڏهر ۱/۲۰)= صبح سيني، ويندي صبح تائين (صبح جي محل کي گهڻو سڻو ڪجان.)
ـ صُبحَ جي سَنيالَ (راڻو ۲/۷)= صبح ساڻ ڏينهن واري ڪم جي اونَ.
ـ صُبحاڻي صُبوحِ (رپ ۱/۲۳)= علي الصباح، صبح سوير، سُپاڻي سوير.
ـ صُبحاڻي سَنڌياء (ديسي ۱/۷)= صبح جي ويلي، صبح جو سوير تنهنجي (سجاڳي ٿئي).
● صُحَبتَ= روبرو هڪ ٻئي سان قرب واري ڪچهري رهاڻ.
ـ صُحبت سُهيرين جي (بروو ۱/۱)= محبوبن سان رهاڻ، محبوبن جي ڪچهري.
● صِحَتَ= سگهائي، تندرستي، چڱڀلائي.
ـ صِحَتَ کي (يمن ۲/۳۰، ڪارايل ۳/۱۲)= صحت لاءِ.
ـ صِحَتَ نيئَمِ سَجَڻين (رپ ۱/۲)= سڄڻ منهنجي صحت کڻي ويا (مونکي وڃوڙو ڏيئي بيمار ڪري ويا).
صَحرا سَتَرَجَنِ (مارئي ۳/۱۷)=ٿر (صحرا) جن جو ڍڪ پردو (ستر) آهي (جتي ماڻهن جي گهڻي اچ وڃ ڪانهي).
● صحي= سچ، ثابت، برحال، بيشڪ.
ـ سيڻن ساڻُ صحي (ديسي ٦/ وائي ۱)= سڄڻن سان گڏ بيشڪ.
ـ مُومَلَ صَحِي پَسَندا (راڻو ۱/۱)= مومل کي سچي پچي ڏسندا.
ـ سنياريان صَحِي (رپ ۱/۴۱)= چنيءَ طرح کين ياد ڪريان، ساريان.
ـ لَهرين صَحِيءَ لڳنديون (سري راڳ ۳/۱)= وڏيون ڇوليون ثابت ۽ پڪيون پختيون لڳنديون.
ـ صَحِيءَ هُوا (سامونڊي ۱/۸)= بلاشڪ اتي هئا.
ـ صَحِيءَ مِرَندو (پرياتي ۲/۹)= (سياڻي سياڪو يعني عزيزن ياڻن جو راڄ) ضرور، پڪ گڏ ٿيندو.
● صَدا= گهُر، سوال.
ـ سِرَ جي صَدا سَرَ ۾ (سورٺ ۲/۱)= (ٻيجل منگتو، راءِ ڏياچ کان سندس) سر گهرڻ واري صدا پنهنجي سُرندي جي سُر ۾ ڪندو.
ـ صَدا وِڌيَم (آبري ۱۱/۱۰)= عاجزن وارو سڏ، سوال، عرض ڪيم.
ـ صَدائُون هَڻي (سورٺ ۱/۲)= وڏي سڏ سوال واريون گهرون ڪري.
ـ صِدقَ صَدائُون (ليلان ۳/۳)= سچائي واريون صدائون، سچائي واريون گهرون، سچائي واريون ڳالهيون، دعائون.
● صَرافَ= سون چاندي پرڪيندڙ، هر شيءِ جا پارکو، کَٽيل سُٽ پرڪيندڙ، سُٽ جي ڏيتي ليتي ڪندڙ پارکو.
ـ صَراف تنهنجي سُٽ ۾ (ڪاپائتي ۱/۱)= سُٽ جي پارکو (صراف) ڪا (ڪُچائي) تنهنجي کَٽيل سُٽَ ۾ ڏٺي.
ـ صراف ٿيءُ (سري راڳ ۴/۳)= صراف مثل ٿيءُ، سچ جو پارکو ۽ واپاري ٿيءُ.
ـ صَرافاڻي سَڏ (ڪاپائتي ۱/۱۱)= صراف جي سڏ تي، پارکو ۽ خريدار جي سڏَ تي.
ـ صرافنئون ڏار (سري راڳ ۴/۱)= صرافن کانسواءِ ٻين وٽ، ڄاڻن کانسواءِ اڻڄاڻن وٽ.

● صَغِيرَ (مارئي وائي ٥/١)= صغيرا گناه.
● صِفَتَ (سري راڳ ٢/١)= (فلسفي ڪلام ۽ تصوف جو اصطلاح) 'ذات' جي صفت، 'جوهر' جو 'عرض'.
ـ صفت تنهنجي (سري راڳ ٢/١)= تون 'ذات' آهين پيو جهان ۾ جيڪي بہ آهي سو تنهنجي 'صفت' آهي، تنهنجو پرتوو آهي ('ڪلام' ۽ فلسفي جي اصطلاح ۾).
ـ صِفتَ سَنگُ اَحد سين (ڪلياڻ ٢٣/١)= صفت' جو ناتو 'احد' سان آهي.
ـ سُوڌي سا صفت (ڪلياڻ ٢٢/١)= 'ذات حق' جي صحيح صفت، ذات حقيقي جي ظاهري صفت.
ـ صِفَتَ ري (ڪلياڻ ٢٣/١)= 'صفت' کان سواءِ.
ـ صِفَتَان (ڪلياڻ ٢٧/١)= 'صفتن' جو، 'صفتن' جي ڪري، صفاتي.
● صَلابَت= جوڀ، قد ڪڙي، هائي ڪاٺي جي پَڪائي، قد بت جي سهڻائي.
ـ شيدا صلابت جي (حسيني ٢/وائي)= (هيءَ ٻانهي) سهڻي محبوب (پنهون) جي سُوڌي قد تان قربان آهي.
ـ سَرَ صلابَتَ سپرين (ڪاموڏ ٤/٧)= سَرَ جهڙي سنئين سڌي سهڻي قد وارا سجڻ! اي سهڻي قد قامت وارا محبوب!.
● صَلاحَ= مَت، راءِ.
ـ اِيَ نہ صلاح (ڪلياڻ ٢/٣)= اها صلاح ناهي، اٿين نہ جڳائي، اٿين مناسب ناهي.
ـ ڪري صلاح (گهاتو وائي ١/١)= پاڻ ۾ گڏجي پوري صلاح مصلحت ڪري.
ـ سوڍي جيءَ صلاحَ (رامڪلي ٦/١٢)= سوڍي جي صلاح سان، رضا سان.
● صَلاحَ= سلٽ، ناتو.
ـ ساهڙ ساڻُ صَلاحَ (سنهڻي ٩/٧)= ساهڙ سان ناتو.
● صَلاحَ (بروو ٣/١٠)= صلح واري ڳالهہ.
ـ صُلِح ري (آسا ٦/١٥)= صُلح کان سواءِ.
● صورت= مُهانڊو، مُنهن.
ـ صُورتَ پڻ سيئي(ڪلياڻ ٣/٢٣)= صورت ۾ پڻ سيئي آهن، سي ساڳي صورت ۾ پڻ آهن.
ـ صُورت کي (آبري ٧/وائي-١)= صورت لاءِ.
● صُوفي= صوفيانہ زندگي گذاريندڙ، صوفيانہ مَسلڪ رکندڙ سيني سان صلح ۾ رهندڙ.
ـ صُوفيءَ سَرُ سَپن ۾ (ڪلياڻ ٢/١)=صوفي جو سوچ ويچار سيني ۾، صوفي جو واسو سيني ۾.
ـ صوفي چائين سَڌَ ڪرين (ڪلياڻ ٢/٣)= پاڻ کي 'صُوفي' چوائين ۽ وري سڌون ڪرين!، (اٿين نہ جڳائي).
ـ صُوفي سالم ٿيءَ (ڪلياڻ ٢/٤)= پورو سچو صوفي ٿيءُ.
ـ صُوفي جِمَ سَڏائيين (ڪلياڻ ٢/٧)= تون پاڻ کي صوفي نہ چوائيين.

ض

● ضَافَ= ضعاف، ضعيف.
ـ زُلفَ ڪِيَسِ ضافُ (آبري ٦/٣)= محبوب جي ڪاڪل ('وار' ۽ سونهن جي جلوي) مونکي ضعيف ڪيو، هيڻو ڪيو، بي حال ڪيو، بيمار ڪيو.
● ضاع= ضايع.
ـ جَواهِرَ ضاع ڪِئا (سري راڳ ٤/٨)= جواهر ضايع

ـ ڏروتي نه ضاع (سري راڳ ١/١٧)= ڏرو به ضايع نه ٿئي.

ضَرُورُ= ضَرَرِ، نقصان.

ـ منجهان جَرَ ضَرُورُ (سنهڻي ١/٩)= شال پاڻيءَ مان ڪچي دلي کي ضرر نه پهچي.

ضَرُورَ (جمع)= پنهنجا ذاتي ضروري ڪمَ، پنهنجون ضروري ڳالهيون.

ـ چڏي سي ضَرُورُ (ڪاهوڙي ٢/٧)= پنهنجا سڀ ضروري ڪم ڇڏي.

● ضرورِي= لازمي، جنهن کان سواءِ نه سرَي.

ـ ڪَارَڻُ ضَرُورِي (ڪلياڻ ١/٥)= ضروري حيلو، لازمي ڪم (واڙين تي ويهڻ وارو).

ط

طاقڻ = طاق ڏيڻ، در بند ڪرڻ.

ـ ڪَنهن طاقيو ڏِينِ (بروو ٤/١١)= ڪنهن طاق پچائي در ڏيئي ڇڏين، درصفا پوري ڇڏين.

ـ تَرَ ۾ طاقيائُون (سري راڳ ١/١٤)= (ٻيڙيءَ جي تري ۾ قيمتي سامان پري پوءِ مٿان) طاق پچائي بند ڪيائون.

طَالِب (ڪلياڻ ٢/١٦)= طلب ۾ رهندڙ، ڳولائو. 'سلوڪ' ۾ طالب علم، 'طريقت' ۾ شاگردي وارو درجو رکندڙ سالڪ، الله جو طالبو.

ـ طالِبَ سَنجَ تون (ڪلياڻ ٢/٢٤)= اي سُلوڪ جي طلب ۾ رهندڙ! تون ئي ٻڌج، دل سان هنڊائج.

ـ پائِهين طالِبُ تَنهِ جو (ڪلياڻ ١/١٩)= پاڻ ئي ان جو ڳولائو.

ـ طالِبَ توڙا مائيين (رامڪلي ٢/٧)= اي طالب! تون توڙ تائين ان جو نفعو حاصل ڪرين.

ـ طالِبَ جي تَحقِيقَ جا (آسا ٦/١٣)= جن کي "تحقيق" جي طلب آهي. ("تَحقِيقَ"= صوفين وٽ سُلوڪَ جو هڪ درجو).

ـ طالِبُ المَولىٰ مُذَكَرُ (رامڪلي ٢/٣، سنهڻي ٢/٣)= مولىٰ کي ڳوليندڙ مردانو آهي، باهمت آهي، مولىٰ جو طالب مڙس ماڻهو آهي، همت ۽ حوصلي وارو آهي.

● طالح= بدبخت، بدڪار.

ـ طالِحَنِ کي تارِئو (يمن ٥/وائي-١)= ايااڳن، بدڪارن کي (ٻڏڻ کان بچائي) تاريو.

● طالع = بخت، قسمت.

ـ طالِعَ طائُوسنِ جا (بروو وائي ٢/١)= مورن جا ڀاڳ ۽ نصيب (ڏسي ڪانءُ پيا ڪڙهندا).

ـ وَڏا طالِعَ تنِ جا (آبري ٧/٦)= وڏا بخت انهن جا.

● طامائُو= طمع وارا، طمع رکندڙ، ڳُرج کي پوري ڪرڻ لاءِ ڳُرجائو.

ـ طاماعَنِ تارِيَ (بلاول ٣/١١)= جيڪي سوالي طمع رکي اچن تن کي تاريندڙ، طمع وارن جي مهل ڪندڙ، ڳُرجائن جي ڳُرج پوري ڪندڙ.

ـ طعامَ نه طامائُو (رامڪلي ٥/٣)= اهي ڪاڏي

پيتي جي طمع رکندڙ ناهن.

- تَنِ ۾ طامعُ (سامونڊي ١/٣٣)= تَنِ (موتين) ۾ اُنهن جي طمع آهي.

● طَبَعَ = طبيعت، جان ۽ جسم جي سرشت.

- طَبَعَ جو طَبِيبُ (يمن ١/٢٩)= طبيعت کي صحيح طور تي سڃاڻندڙ طبيب.

● طَبِيبِ =علاج ڪندڙ حڪيم، داناءُ طبيب، حاذق حڪيم جيڪو مرض سڃاڻي صحيح دوا ڏئي ۽ مرض کي ميٽي.

- طَبِيبُ تُون (يمن ١/١)= (اي محبوب) تون ئي داناءُ طبيب آهين، حاذق حڪيم آهين (تون ئي منهنجي مرض کي سڃاڻين ٿو ۽ ان جي صحيح دوا ڪري سگهين ٿو).

- طَبِيبَ نه گڏيا (يمن ٢/١٠)= صحيح سچا طبيب نه مليا.

- طَبِيبَنِ تَوارَ (يمن ٢/٣)= طبيبن جي ٻولي، طبيبن جو سڏ.

- جان کي ڪَري طَبِيبُ (يمن ١/٥)= طبيب جيڪو علاج ڪري.

● طَرازَ (جمع) طَرازُون (سري راڳ ١/١٩، ٢/١٨)= ٻيڙي.

- طرازُون تاري (سري راڳ ١/١٩)= طرازن ٻيڙين کي تاري.

● طَرِيقَتَ= شريعت کي وڌيڪ سهڻي نموني ۾ سمجهڻ ۽ طبعي طور محبت سان قبول ڪري ان تي عمل ڪرڻ واري واٽ.

- ڪَري طَرِيقَتَ تَڪِيو (ڪلياڻ ٢/٢٢)= طريقت کي تڪيو ڪري، طريقت کي مضبوط مرحلو بنائي.

- طَرِيقَتَ جي (سورٺ واڻي ٤/١)= سلوڪ جي.

- طَرِيقَتان تِکو وَهي (سنهڻي ٤/١٠)= 'طريقت' کان وڌيڪ تکو ('حقيقت' جو درياء) ٿو وهي.

● طَعَام نه طَمَعدار (رامڪلي ٥/٤)= طعام جا طمعدار ناهن، کاڌي جي طمع ڪانه اٿن.

● طَعنو= ڳالهاءِ، گفتو، ويڻ، مهڻو.

- طَعني ڪِيا تَمامُ (ڪلياڻ ٤/٦)= انهيءَ 'ويڻ' پورا ڪري ڇڏيا، انهيءَ گفتي کين پورو ڪري ڇڏيو.

- ڏِنَمِ تِنهِ طعنو (مارئي ٢/١١)= تنهن مون کي طعنو ڏنو.

- مون طعنو ئي تُون (راڻو ٧/١٤)= مون کي پل تنهنجو ئي طعنو هجي، تون ئي ته منهنجو طعنو آهين!

- طعنا ڏِينم تي (راڻو واڻي ٧/١)= تنهن ڪري ٿيون مونکي طعنا ڏين.

● طَلَبَ = گهرڻ، منگڻ، وٺڻ، وصول ڪرڻ.

- اُتي توهُ طلبِ (سري راڳ ٢/١٧)= اتي رحم جي طلب ڪر، الله جي فضل ۽ ڪرم جي گهُر ڪر.

- تَوبَهَ! تَوبَهَ! اِيءَ طَلَبَ (پورب ٢/واڻي-٢)= 'توبه توبه' واري اها گهر ڪر.

- طَلَبَ ۽ تَحصِيلَ (آسا ١/١٢)=علم جي طلب ۽ تحصيل.

●طَمَعَ = ضرورت، لالچ.

- جي تو طَمَعَ پوءِ (بروو ١/٤)= جي توکي طمع پوي، جي ڪا توکي ضرورت پوي.

- طَمَعَ ڇڏ تمام (رامڪلي ٢/٢)= سڀ لالچ ڇڏ.

- طمَعَ کي تَرَڪَ ڪَري (سورٺ ١/٥)= لالچ کي ختم ڪري.

● طَمعدارِ = ڀلائي جي اميد رکندڙ.

- آءٌ تو ۾ طَمعدارِ (ليلان ٤/٢)= آءٌ تو ۾ ڀلائي جي

امید رکندڙ آهيان.

طَنابَ= رسي، مفاصلي جي ماپ جي رسي.

ـ تري هيٺ طَنابَ (سامونڊري ١/٢٠)= پيڙي جي تري هيٺيان هڪ طناب جي مفاصلي تي.

طَنبُو (يمن ٢/١٢)= ڪپڙي جي اڏاوت واري جاء، خيمو، خيما (طبيبن جي ويهڻ ۽ دوائن رکڻ واري عارضي جاءِ).

طَنبورَ (ڪاموڏ ٣/٩)= طنبورا.

● طُورِسِينَا (رامڪلي ٣/١)= جبل جو نالو جتي حضرت موسيٰ کي الاهي تجلي نظر آئي.

● طَهُورا (پرڀو واڻي ١/١)= پاڪ شراب.

ـ پيءُ مَ طَهُورا (بلاول ٢/٨)= پاڪ پاڻيٺ نہ پيءُ.

ـ ڏي طَهُورا تَنِ کي (سنهٽي واڻي ١٢/١)= تن کي پاڪ پاڻيٺ پيڻ لاءِ ڏي.

ـ طَهُورا جِي تڪَ (بلاول ١/٢٤)= طهورا جي ڳيت، طهورا جو وڏو ڍُڪ.

● طَيرُ (جمع) طَيُورَ=(ع.) پکي.

ـ طيُورَنِ تَوارِئُو (آهري ١/٢٠)= پکين ٻولين ڪيون.

ظ

ظاني= ظن ڪندڙ گمان ڪندڙ شڪ ۽ شرڪ ڪندڙ (الله جي هيڪڙائي ۾). شڪي (پنهنجي نظرن ۾ هر ڳالهہ کيٰ شڪ سان ڏسڻ وارو).

ـ ظاهِرِ ۾ ظانِي (ڪليان ٢/١٠)= ظاهر ۾ تہ اهي شڪ ۽ شرڪ ڪندڙ آهن.

ظاهر= ظاهريءَ طرح، ڏسڻ ۾، ٻاهرئين عمل ۾.

ـ ظاهر زبانا (سري راڳ ٢ واڻي-١)= زبان سان ظاهر.

ـ ظاهِرُ سانُ زَبانَ (پرڀو ٢/٢٨، سري راڳ ١/٢، سورٺ ٣/٢) = زبان سان ظاهر.

ـ ظاهِرُ ٿئو زمين (بلاول واڻي ٢/٢)= زمين تي ظاهر ٿيو.

ـ ظاهَر ٿئو ذاتي (سورٺ ٢/٧)= ذاتي (الله جي ذات وارو) جلوو ظاهر ٿيو.

ـ ظاهر ڪَريان ڏِري (آسا ١/١٠)= ذري جيترو بہ جي ظاهر ڪريان.

ـ ظاهرُ ڪَريان زَبانَ (آسا ١/١١)= زبان سان چئي ظاهر ڪريان.

● ظنُ= گمان، شڪ.

ـ ظن رَسيو (آسا ٥/٩)= گمان ٿيو (ڪين پتو پئجي ويو).

ع

عاجِ = هاٿيءَ جي ڏندن وارو هڏو (جنهن مان ڪاٺ مثل جدا جدا شيون ٺهن).

ـ اولا سَنڌَنِ عاجَ (سامونڊري ١/١٥)= انهن (ناڪئن جي ٻيڙين جا) اولا عاج جڙا سڀئا آهن.

● عَادَتَ = ريت، رسم.

ـ عادت جني ايءَ (يمن ٦/١٢)= جن جي اهائي ريت آهي.

ـ اِها عـادَتَ سِکئو (يمن ١/١٢)= اهو طور طريقو سکيو، اها ريت سکيو.

ـ عَادَت عنبر جَهڙي (رپ ۲۱/۲)= سندن هر ادا عنبر جهڙي سڻهي آهي.

عَارِفَ (ڪلياڻ ۲۴/۱)= عِرفان وارا، معرفت جا صاحب.

عَاجِزُ = بيوس، مرض ۾ لاعلاج، هيڻو، ضعيف، محتاج، مجبور.

ـ تہ اگھا! عاجزُ نہ ٿيين (يمن ۲۶/۲)= تہ اي بيمار! تون مرض ۾ لاعلاج نہ ٿئين، بيماري ۾ بي حال هيڻو نہ ٿئين.

ـ جي عاجزَ اُجُورَنِ ۾ (بلاول ۱۱/۲)= جيڪي روزگار جي ڪمائي ۾ مشڪل گذارو ڪندڙ آهن، محتاج ۽ مجبور آهن.

عاجِزا = (ع. عاجزه) ڏيہ..

ـ جَنہِ اهڙي جائي عاجِزا (سنهڻي ۱۲/۴)= جن کي اهڙي ڏيہ جائي.

● عَاجِزِي (آبري ۱۱/۱)= هيڻائي.

ـ عَاجِزين (آبري ۱/وائي-۱)= هيڻين، بي واهين.

عاجزيون =عاجزي واريون منٿون ميڙون.

ـ ڪَري عاجِزيون اڳِياء (راڻو ۱/۸)= تنهنجي آڏو پنهنجي هيڻائي واريون ميڙون منٿون ڪري.

عَاشِقُ = عشق ڪندڙ جيڪو پاڻ ڪنهن بئي تي عاشق ٿئي.

ـ عاشِقُ چَئُـ مَ اُنَ کِي (ڪلياڻ ۲۰/۱)= ان کي 'عاشق' نہ چئہ.

ـ جان عاشِقَ مَنْہِ ماسُ (ڪلياڻ ۸/۴)= اي عاشق! جيسين تائين جو تنهنجي جسم تي ماس آهي.

ـ عاشِقَ اَجَلَ سامُهُون (يمن ۸/۱)= اي عاشقَ، موت جي سامهون (پنهنجي مَتَ وجائي هل).

ـ عاشِقَ اُيو آهُون ڪَري (سنهڻي ۱٦/۷)= عاشق بيلو (درد پريون) دانهون ڪري.

ـ عَاشِقُ ٿِيءُ (يمن ۸/۳، ۹/۳)= صبر ۽ راحت سان زخم ۽ گھاءَ جَهليندڙ سچو عاشق ٿيءُ.

ـ عَاشِقَنِ سِين (ڪلياڻ ۴/۵)= عاشق سان ٻڌل آهي، عاشقن سان ئي لڳي ٿو، عاشقن سان ئي لازمي طور لاڳو آهي.

ـ عاشِقَنِ اَندوهُ (ڪلياڻ ۱۸/۵)= عاشقن تي اندوهہ آهي، وڏي ڳڻتي وارو فڪر آهي.

● عَاقِلَ= عقل وارا، سجاڻ.

ـ عاقِلَ ئِي اوجُهون ٿِا (ڪلياڻ ۵/وائي)= عقل وارا ئي منجهي ويا، مونجهاري ۾ پئجي ويا.

● عالَمُ = جهانُ، سڄو لوڪ، سڄو ملڪ.

ـ عالَمِ آبُ اَگُوندَرو (سارنگ ۹/۳)= سڄي ملڪ ۾ پاڻي عام جام (بنا ڪنهن تڪليف جي) ٿيو.

ـ اَگهاڙيون عالَمَ ۾ (حسيني ۴/۱۲)= هي سڄي جهان ۾ عيبن واريون.

ـ تہ عالَمُ سَبُ سَندوءِ (سري راڳ ۲۵/۱)= تہ سڄو جهان تنهنجو.

ـ عالَمُ آئون ساڻُ (ڪلياڻ ۱/۳)= سڄو جهان 'آءٌ' (انانيت) ساڻ (پريل).

ـ اَعليٰ عالَمَ جو ڌڻي (ڪلياڻ ۱/۱)= متاهون ۽ سڄي جهان جو مالڪ ڌڻي تعاليٰ.

ـ عَالَم جا آڌارَ (حسيني ۱۲/۳)= اي جهان جا پرجهلا، يا الله!.

ـ عَالَم ڪان (رامڪلي ۱۱/٦)= هن دنيا ڪان.

ـ عالَمَ ۾ (بلاول ۷/۲)= جڳ ۾.

● عَالِمَ= پڙهيا، علم وارا، ظاهري علم جا ماهر حقيقي علم وارا.

ـ ٿِا مُستَغرَقُ، عالِمَ انهين ڳالهہ ۾ (ڪلياڻ ۲/۱)=

ظاهري علم وارا انهين ڳالهه کي سمجهڻ ۾ ٽيپون ڏيندا رهيا.
ـ اَحَدَ سين عالمَ (ڪلياڻ ١/٨)= حقيقي عالم هڪ الله (احد) سان هڪ ٿي ويا.
عَامر = عام ماڻهو، اڻڄاڻ ماڻهو.
ـ آهِ نَہ مَٽي عَامرَ (آسا ١/٧)= اهو عام ماڻهن سان لاڳو نہ آهي.
ـ عَامرَ کي (ڪلياڻ ٢٨/٤، يمن ٥/٦)= محبوب کان سواءِ ٻين عام ماڻهن کي.
ـ عامَ تي (رائو ٤/١)= عام ماڻهن تي، جنهن تنهن تي.
ـ عَامَن سَندوَ عَامر (يمن ٩/٥)= عامن ۾ عام ماڻهو، بالڪل ابوجهہ، گهٽ سمجهہ وارو.
عِبَادَتَ = بندگي، ٻانهپ.
ـ اَسَان عِبادَتَ (ڪلياڻ ٢٦/٥)= اسان لاءِ عبادت ۽ بندگي.
● عَبَثُ = اجايو، اجائي، بي فائدي.
ـ عُمرِ سَڀِ عَبَثُ (سري راڳ وائي ٢/٤)= سڄي عمر اجائي.
ـ عَبَثُ اَڳاهِين (آبري ٢/٣)= اجايو اڳتي.
ـ عَبَثُ آريءَ ڄامَ ري (معذور ١/٧، حسيني ١٩/٤) = آري ڄام کان سواءِ سڀ اجايو ۽ بي فائدي.
ـ عَبَثُ تان اَنْ ڪايو (آبري ٣/وائي)= اجايو ڪاڏو ڪايو.
● عَبدُ = ٻانهون.
ـ اَنَا عَبدُ (ڪلياڻ ٢٢/٣)= آءٌ ٻانهو آهيان، بندگي ڪندڙ آهيان.
ـ عَبدِ جي (ڪلياڻ ٢٤/٣)= (الله جي سچي) ٻانهي جي.
عَبِير= عنبر.
ـ آسڻ جَنِ عَبِير (رامڪلي ٢٥/١)= جن جا آسڻ عبير آهن، جن جي ويهڻ وارين جاين عنبر جهڙيون سُرهيون آهن.
ـ عَبِير جا طاقَ (رائو ٣/١)= عَنبر جا پُڙا، عنبر جون صندوقون.
ـ عَبِيرَ جا (سنهڙي ٢٢/٤)= عَنبر (جي خوشبوءِ) جا.
● عجب= حيراني.
ـ اِي عَجَب (يمن ٣/١)= هيءُ عجب، اهو عجب، اها حيراني.
ـ عَجَبُ ڏِٺي سُون (ڏهر ١٤/١)= وڏي عجب واري، وڏي عجب ۾ وجهندڙ اسان ڏٺي.
● عِجز = نهٺائي، نماڻائي، عاجزي، نئڙت.
ـ عِجزَ جو اَڏَ رات کي (سري راڳ ٢٢/٢)= آڌيءَ رات جو عاجزي، بندگي، عبادت.
ـ عِجزُ ڪِين اَڏو ڪَري (رامڪلي ٢٢/٢)= ڪين ڪجهہ پنهنجي عاجزيءَ کي آڏو ڪري (نياز نئڙت سان لنگهي اڳتي ٿي).
● "عَجِلُوا بِالتَوبَةِ قَبلَ المَوتِ" (آسا ٧/وائي)= تڪڙا ٿي توبهہ ڪريو موت کان اڳ.
● عَجِيبُ (يمن ١٦/٢)= سهڻو پيارو سڄڻ (محبوب).
● عَدَدُ = انگ، ازلي لکيو (اصل جو).
ـ جيڪِين آئِسِ ڏُونهَ عَدَدَ (سنهڙي ٥/٨)= جيڪي ڪيس اصل جي لکيي موجب مليو.
ـ عَدَدُ نَاهِ عِشقَ (سنهڙي ٤/١٢)= عشق جو انگ عدد ناهي، عشق جو مدار ڪنهن خاص مدت تي ناهي.
ـ هت سڪڻ بي عَدَدُ (آسا ١/١)= هِت عاشقن وٽ سڪڻ بي حساب آهي.
● عَدْلُ = انصاف.
ـ عَدْلِ ڇِٽان آن نَہ (سري راڳ ١/١)= آءٌ عدل سان نہ ڇٽان، انصاف ٿيندو تہ آءٌ ڇٽي نہ سگهندس.

● عَدَمَ (رامڪلي ٣/١٦)= نانه، نابودي، فنا.
- آسڻ جن عَدَمَ (رامڪلي ١/٤٣)= جن جا تڪيا فنا ۾ آهن.
● عدن= عدن جو بندر.
- وَڃي عَدَنئُون اَڪتَا (سامونڊي ١/١٩)= (سامونڊي، جهازن وارا) وڃي عدن کان نڪتا.
● عَذابُ = آزار.
- اوسيڙو عَذابُ (آسا ٦/١٨)= فڪر ۽ آزار.
● عُذر خواهي (آبري ١/١١)= عذر پيش ڪرڻ، پنهنجي ڪوتاهيءَ جو ڪو سبب بيان ڪرڻ، ڪنهن جي وفات تي وارثن سان همدردي جو اظهار.
● عراقَ (ڏهر ٣/١٢)= عراقي گهوڙا، زبردست گهوڙا، عربي نسل جا گهوڙا.
● عُريَانُ = ننگو، اگهاڙو.
- آريءَ لَئي عُريَانُ (حسيني ٥/وائي-٢)= آري (پنهون) لاءِ بي لباس ۽ بي حال.
● عَزازيل = شيطان.
- آهي عَزازِيلَ ڪي (ڪاپائتي ١/١٣)= عَزازِيلَ کي (اها خبر) آهي.
عِزرائيل = موت جو فرشتو.
- آيو عزرائيل (معذور ٧/٩)= عزرائيل مارڻ آيو.
- اَچي عِزرائيلَ (آبري ٨/٨)= عزرائيل اچي (سُتل سسئي کي جاڳايو).
● عشق= محبت.
- عِشقَ اِيءَ اُهَڃ (ڪارايل ١/٤)= عشق جو اهو اهڃاڻ آهي.
- عِشقَ پَئي عَميقَ جي (سنهڻي ١٠/١٦)= اونهيءَ درياهه جي عشق ۾ اچي.

- عِشقَ جي اُساٽَ (سنهڻي ٤/٣)= عشق جي گهٽ.
- عشق اٽانگ (آبري ١٠/وائي-٢)= اٽانگي عشق، ڏکن واري ڏکيي نيهه.
- عِشقَ اِئين ڪَري (ڪاموڏ ٣/٨)= اهو عشق آهي جيڪو ائين ٿو ڪري (جو چام کي مهاڻن وارو چار ڪلهي تي آهي).
- عِشقُ نَہ ڪَري اِت (يمن ٦/٤)= عشق ان مطابق نہ ڪري، اها ريت ئي نہ ڪري.
- عِشق نَہ ڪَري اَڏَ (يمن ٦/٣)= عشق اڏو اڏ نہ ڪري، عشق ۾ (ساڳئي پيالي مان) اڏو اڏ ڪري پيئڻ جائز ناهي.
- عِشقِ نَہ ڪَري اِيئَن (يمن ٦/١)= عشق ائين نٿو جائز ڪري، عشق ان جي اجازت نٿو ڏئي (جوئي پيئڻ جي اجازت نٿو ڏئي).
● عصيانِ = گناهه.
- اَپَر ٿِنا عِصيانِ (سري راڳ وائي ١/١)= گهڻا وڏا گناهه ٿيا.
● عَطرُ اُوتيائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= سمي چام عطر پلٽيو (تہ گندگي هٽي پري ٿي).
- عَطرِ پرين اَتورا (رپ ٢/وائي)= پيارن پرين وٽ عطر اڻ - ميو آهي.
● عَظِيمَ جي (ڪلياڻ ٥/١٨)= سڀ کان وڏي ۽ سدا وڏي جي (تلميح طور 'الله تعاليٰ جي').
● عقاب= شڪار ڪندڙ ماريندڙ پکي.
- آءَ جَهلِ عُقابَ (سنهڻي وائي ١/١٢)= 'آءُ' (انانيت) واري (ماريندڙ) عقاب کي جهلي سوگهو ڪر.
- عُقابي اَکيُون (يمن ٣/٧)= عُقاب جهڙيون اکيون، نهايت تيز نگاهه واريون گهوريندڙ اکيون.

● عُقَابِيلَ (جمع)= عقاب پکيءَ جي کنين سان جڙيل تير (جن جي کاني ۾ عقاب پکيءَ جا پر لڳل هجن). اڻ گسندڙ تير.
ـ عُقَابِيلَ اَکِينِ ۾ (يمن ٣/۴) = اکين ۾ عقابيل تيرن واريون تيز نگاهون.
عِلاقو (آبري ٥/وائي-٢)= لاڳاپو، ڳانڍاپو.
● عَلامُ= (اصطلاح) مشهور معروف، ناميارو.
ـ اَللہ لَگِ عَلامَ (آبري ٦/٧)= اي نامیارا ڏڻي، اي مولا! (راضي ٿيءُ ۽ پيا ڏيَن جي پرگهور ڪر).
عِلَت = بيماري، عيب، نقص، سبب (اصطلاح) بدعادت، خرابي، گندگي.
ـ پَسِي عِلَتَ اَئِيو (ڪلياڻ ٢/١٢)= عيب ۽ نقص (علت) کي ڏسي (علت واري کي آرام آيو).
● عِلَتِي = علت وارو، بيمار، عادتي، عيبدار، ناقص، ظاهري سبب ڳوليندڙ. (اصطلاح) عادتي (خرابي جو، گندگي جو)
ـ عِلَتِي آرامُ (ڪلياڻ ٢/١٢)= عادتيءَ کي آرام (اها علت ۽ خرابي ڏسي آيو).
● عَلِي شَاهُ (ديسي ٢/٥)= حضرت علي ڪرم الله وجه.
● عَلِيلِ = معذور، بيمار.
ـ اَچِي رَسُ عَلِيلَ کي (ڪوهياري ٦/١)= هن بيمار کي (مدد لاءِ) اچي پهچ.
ـ اجان تون عَلِيلُ (ڪلياڻ ٣/وائي)= اجان تون بيمار آهين.
ـ آئي ڏي عَلِيلَ کي (معذور ٧/وائي-١)= هن بيمار کي آٿي ڏي.
عَلي الصَّباحَ (آسا ٢/٦)= سوير صبوح جو، صبح ٿيندي ئي.
● عَلِيمُ = سدائين ڄاڻندڙ ڄاڻڻهار.
ـ اَوّلِ اَللهُ عَلِيمُ (ڪلياڻ ١/١)= سڀ کان پهريائين الله تعاليٰ (جو نالو) جيڪو ڄاڻڻهار آهي.
● عُمَرُ= سومرو بادشاه.
ـ عُمَرَ اَنهين ڏيهَ جا ڏوٽين ڏنمِ ڏسَ (مارئي ٦/٦) = اي عمر بادشاه! منهنجو ڏيهه جنهن ۾ مينهن جا ماندائي آهن ان جا اتي جي مارون پار پتا ڏنا (مارئي خواب جي ڳالهه ٿي ڪري).
ـ عمرَ جي انصاف جو پيس ڪَنِ پڙاءُ (مارئي ٣/٦) = عمر بادشاه جي انصاف جو ڪن تي پڙلاءُ پيس. (انهيءَ ڪري آئت آيس ته هو انصاف ڪندو).
● عمرڪوٽ= عمر سومري بادشاه جو ڪوٽ، قلعو، شهر عمرڪوٽ.
ـ عُمَرَڪوٽَ جون (مارئي ١/۴)= عمر بادشاه جي ڪوٽ اندر (سکن) جون.
● عُمرُ= حياتي، زندگي.
ـ عُمر سَڀِ اَوازَ (معذور ٧/٦)= سڄي حياتي ڪنهن مقصد کان سواءِ اجائي گذري (اواز= واڙ کان سواءِ، مقصد واري دائري کان سواءِ).
ـ عُمر تان وِئي (معذور ٧/٥)= عمر تان گذري وئي، حياتي پوري ٿي وئي.
● عَمِيق = وڏو اونهون پاڻي (درياهه، سمنڊ)
ـ عِشق پِئي عَمِيقَ جي (سنهڻي ١٠/١٦)= اونهين درياهه جي عشق ۾ اچي.
ـ اُونهي هِنَ عَمِيقَ جي (سنهڻي ١٢/٣)= هن اونهين اوڙاهه (درياهه) جي.
ـ اُونهين تَرَ عَمِيقَ مان (يمن ٥/وائي-١)= وڏي اونهين پاڻيءَ مان.
ـ آنداٿون عَمِيقَ مان (سري راڳ ١/١٠)= وڏي

اونهين پاڻيءَ مان ڪڍي آندائون.
ـ وِٺا جي عَميقَ ڏي (سامرنڊري ۱۴/۱)= جيڪي اونهين وڏي سمنڊ ڏي ويا.
ـ اُکَنڊَ کَڻُ عَميقَ ڏي (سنهڻي ۱۵/۲)= اونهين درياهه ڏي سِڪ ساڻ هل.
عَوامُ = عام خلق.
ـ اُجهي جِيئَن عَوامُ (کاهوڙي ۱۰/۲)= جيئن عام خلق منجهي.
عَهدُ = پڪو انجام ناسو، پڪو وعدو، پڪو پول.
ـ پَڳَمِ عَهدَ اَللهَ جا (سري راڳ ۵/۱)= مون الله سان ڪيل عهد پڳا.
● عَهدُ اَللهَ سِين (ڪارايل وائي ۱/۲)= ڏاڍي تعاليٰ سان پڪل پول (قالو بليٰ وارو).
● عَيان= ظاهر، چٽو، پڌرو، عيان ٿيڻ= چٽو ٿيڻ ۽ سمجهه ۾ اچڻ؛ عيان نه ٿيڻ= چٽو نه ٿيڻ ۽ سمجهه ۾ نه اچڻ.
ـ اَهَ ڪِي عَيان نَه ٿِيي (ڪلياڻ ۱۱/۲)= نه ڪيل ڪا ڪار سمجهه ۾ ئي نه ايندي، تجربي هيٺ نه آندل ڪو عمل سمجهي ڪونه سگهبو.
عَيبَ = نقص، اوڻائي.
ـ عَيبَ نه اَچَڻُ ڏينِ (برور ۸/۳)= مون ۾ عيب آهن جن کان آءُ شرمندو ٿو ٿيان ۽ انهيءَ ڪري محبوبن ڏي نٿو وڃان؛ منهنجا عيب مون کي ڏانهس اچڻ نٿا ڏين.
ـ اوڳُڻَ عيبَ اَپار (مارئي ۱/وائي-۱)= ڪُلڇڻ ۽ عيب نمام گهڻا (اپار).
ـ مون ۾ عَيبَ اَپارَ (ڏهر وائي ۱/۱)= مون ۾ بي شمار عيب.

ـ عَيب عاشِقَنِ جو (آسا ۷/۳)= اهو عاشقن جو عيب آهي.
ـ عَيبَنِ لَکَ (کاموڏ ۲/۱)= عيبن جا لَک، لَکَ عيب.
ـ عَيبَ نَکَتا اَڳِيان (ڪاپائتي ۵/۲)= اڳيان عيب سامهون آيا، پڌرا ٿيا.
ـ مُون ۾ عَيبَنِ جُوءِ (کاموڏ ۶/۱)= مون ۾ عيبن جي جُوءِ آهي عيب مون ۾ جُوءِ ڪري ويٺا آهن ٽڪاڻو ڪري ويٺا آهن.
ـ عَيبَنِ وِيهَ (کاموڏ ۴/۱)= عيبن جي وِيهه (اصطلاح) گهڻا عيب.
● عِيد= روزن واري عيد، حج واري عيد، خوشيءَ جو وڏو ڏينهن (اصطلاح) خوشي.
ـ عيدَ ڪي (ڪاپائتي ۴/۱)= عيد لئي.
ـ عِيدَ نَه اوڏا ڪاپڙي (رامڪلي ۱۰/۵)= اهي فقير عيد (جي خوشين ۽ طعامن) کي ويجهائي ناهن.
● عِيدُون = عيد جي خوشيءَ ۾ خيراتُون.
ـ عِيدُون اُگهاڙَنِ (رپ ۳۰/۱)= غريبن انگ اگهاڙن لاءِ خوشيون خيراتون.
● عينِ = هُوبَهُو، پڪو پورو، ساڳيو، سوئي.
ـ عَينُ شِرڪَ اِيءَ (ڪلياڻ ۱۰/۳)= اِهوئي ته شِرڪ آهي.
ـ عَينُ تَرَڏُ آهِ (يمن ۹/۱)= اهوئي ته ترڙي ڪيڻ آهي، پاڻ کان پري ڪرڻ آهي.
ـ عَينِ اُنَ جو (رامڪلي ۲۲/۴)= انهن جو چٽو پڪو دستور.
ـ عَينِ عَذابُ (يمن ۶/۲)= هوبهو عذاب (آزار).
● عَينَکَ = چشمو.
ـ اَلِفَ جِي عَينکَ ۾ (ڪلياڻ ۹/۳)= الله جي اسم واري عينڪ (جنهن سان حق سچ ڏسجي ۽ سڃاڻجي).

● غارِ= جبل يا ٻي ڪنهن وڏي پڪَ يا ٻَنڌ جي پاسي ۾ ڏگهي اونهي ڪڏ.
ــ غارِ ٿيڻ= غار ۾ اندر غرق ٿيڻ.
ــ غارِ ٿيو (آسا ٣/١٦)= تري ۾ هيٺان ويو، نِگُوسار ٿيو.
● غاريبو= غريبن وارو، غريبي حال وارو، ٿوري خرچ سان ٺهيل ۽ سادو.
ــ غارِيبي غوراب َ کي (سامونڊي ١/٩)= ٿوري خرچ سان ٺهيل سادي ٻيڙي کي، سادي جهاز کي.
غرضُ (جمع) غَرضَ =مطلب، گرج، ڪاڄ، محتاجي.
ــ غَرضَ سَبُ گُناهَ (سنهڻي ١/١٦)= پنهنجا ذاتي مطلب سڀ گناهه آهن، نفساني مقصد سڀ ڏوهه آهن.
غَفلَتَ= بي خيالي، ڪاهلي، سستي، ويسر.
ــ غَـفلَتَ يـارُ گنوايو(آبري ٢/وائي-١)= ڪاهلي دوست وڃايو، (منهنجي غفلت جي ڪري پنهون مون کان ويو، ڏير ڪئي ويا).
● غَمَنِ گُمَاتِي (آبري ٨/٦)= ڏکن سورن ڪيس موڳو ڪيو، مونجهه ڏني.
● غَواصَ= پاڻيءَ ۾ وڏي ٽٻي هڻندڙ، پيشه ور ٽوبا.
ــ اِيءَ گَتِ غَـواصَنِ (سامونڊي ١/١٢)= اها ريت وڏن ٽوبن جي آهي.
ــ گڏئا غواصَن (سامونڊي، ١/١٣)= ٽوبن سان گڏئا.
● غوراب َ=هڪ خاص قسم جو ننڍڙو ٻيڙو، ننڍڙو جهاز.
ــ غُورابَنِ سين (سامونڊي ١/٩)= ننڍين ٻيڙن سان.
ــ گـڏئو غُـرابَنِ سينِ (سـري راڳ ٣/١٧)= ننڍڙن جهازن سان گڏيو وڃ.
ــ غـافِل ٿي غُرابَ کي (سري راڳ ٣/١٦)= غـفلت ۽ بي خيـالي ۾ اچي غُرابَ کي اونهين ۽ اوڙاهه تي آندو، اٿانگي پاڻي ۾ آندو.
● غِيبَتِي = گلاخور، بدخواهه.
ــ غِيبَتِي فَارُ ٿيـو (آسا ٣/١٦)= گلاخور بدخواهه غار ۾ غرق ٿيو، مئو.
● غَيرُ= هڪ الله کان سواءِ ٻيو، پنهنجي محبوب کان سواءِ ٻيو، مالڪ کان سواءِ ڪو ٻيو.
ــ ڪَرِيين غَيرُ غَرَقُ (سنهڻي ٩/١١)= جي تون 'ٻئي' کي ٻوڙي ڇڏين، جي تون 'دُوئي' کي ختم ڪرين.
ــ غَـيرَ گُماڻَ (راڻو ٦/٧)= مـالڪ ۽ محبوب کان سواءِ ٻئي ڪنهن جو خيال، شرڪ وارو گمان.

ف

فـاتِحَـ(مارئي ١٠/٨)= قرآن شـريف جي پهرين سُورَه (الحَمدُ)، ڪوليندڙ، شروعات ڪندڙ.
'فَـاذكُرونِي أذكُرکُم' (ڪليـاڻ ٤/٣، ٥/٢١، سـري راڳ ٢/وائي-١، مـارئي ١٠/٢، سنهڻي ٢/١٨) (قرآن شريف جي آيت: سوره بقره، آيت نمبر١٥٢)= الله تعـاليٰ طرفـان ارشـاد تہ "پوءِ اوهين مـونکي ياد ڪريو تہ آئون اوهان کي ياد ڪريان".
ــ فَـاذكُر رَبَّکَ فِي نَفسِکَ (آبري ٥/١١)= تون

پنهنجي رب کي پنهنجي اندر ۾ ياد ڪر.

● فَارِسي = فارسي ٻولي.

ـ جي تون فارِسي سِکِنو (يمن ٥/٩)= جيڪڏهن تون فارسي ٻولي پڙهيو آهين، جيتوڻيڪ تون فارسي سکيو آهين.

● فَاقوڻي (فاقه + ڻي)= بک ۾.

ـ فاقوڻي فرَحَتَ (معذور ١/وائي)= بک ۾ راحت.

ـ قُرَن سِين فاقي (مارئي ٤/٧)= بُک ۾ گذارين.

● فَاني ٿِنا= فنا ٿنا.

ـ فاني ٿِنا في الله سان (ڪلياڻ ٢/٢١)= 'فنا في الله' واري درجي تي رسيا.

ـ فَانِين سَندَا فَنَ (رامڪلي ١/٤٠)= انهن فقيرن جن پاڻ کي ماري فنا ڪيو آهي، تن جا اهي ڪارگر حيلا آهن (جو پرڻ کي به سَرلو ڪن).

● فَائِقَ= پين ڪنان وڌيڪ، پين کان بهتر، پين تي فوقيت رکندڙ برگزيدا.

ـ أو فائِق ۾ فَرمانَ (ڪلياڻ ١/٧)= اهي فرمانبرداري ۾ پين تي فوقيت رکندڙ آهن.

ـ جَڏهن فَرمايو فَائِقَ (سنهڻي ٨/٨)= جڏهن (الله تعاليٰ) فرمايو، روحن کي چيو.

فَتاحُ= الله تعاليٰ جو صفاتي نالو.

ـ جَڏ فَرمايو فَتاحَ (سنهڻي ٨/٦)= جڏهن جو فتاح (الله پاڪ) فرمايو.

فِدا= قربان، گهور.

ـ فِدا ڪَرِيان فِي الحَالُ (بروو ٤/٩)= گهوريان فوري طور تي، يڪدم قربان ڪريان.

فِرَاقُ= وڇوڙو، محبوبن کان جدائي.

ـ فنا ڪنا فراق (يمن ٦/٥)= وڇوڙي ڪين ماريو، مٺن مثال ڪري ڇڏيو.

ـ جيڪِين فِراقان (حسيني ٥/٢٢)= جيڪو ڪجهه لطف ۽ فائدو وڇوڙي ۾ آهي.

● فراقِي = فراق وارو.

ـ فراقِي فَرمانَ جو (ڪاهوڙي ٣/٤)= فراق واري حڪم جو (جڏهن روح مالڪ کان جدا ٿيا).

● فَرَحتَ = راحت.

ـ فاقو فَرحتَ پائِنيَان (مارئي ٧/١٠)= بک به راحت ڪري ڄاڻان.

● فَردا (فارسي)= سڀاڻي.

ـ فَردا مُنڌَ قِتِي ڪِي (معذور ٢/١٦)= هن زال (سسئي) 'سڀاڻي' کي ڇڏي ڏنو (۽ 'اڄ' ڀي هلي).

ـ فَردا مُون قِتِي ڪِي (معذور ٢/١٨)= 'سڀاڻي' واري وائي مون ڇڏي.

● فَرقُ= تفاوت، ڦير، ڪمي.

ـ فَرَقُ ڪَنِ (يمن ١/٤)= تفاوت ڪن (دوائون اثر ڪن جو اهو فرق ڪري سگهجي ته بيماري ڪجهه گهٽي آهي ۽ صحت ڪجهه وڌي آهي)، چڱي اثر وارو فرق ڪن.

ـ فَرَقُ نَہ ڪَنِ (يمن ٢/١٢)= سُورَ کي لاهڻ ۾ ڪو به تفاوت نه ڪن (جو گهٽي مان ٿورو ٿئي).

● فَرمانَ= الاهي امر، حڪم.

ـ أو فائِق ۾ فَرمانَ (ڪلياڻ ١/٧)= اهي پيلارا فرمان ۾ آهن، الاهي حڪم تي پورا آهن.

● فرمائڻ= چوڻ، حڪم ڏيڻ، امر ڪرڻ.

ـ جَڏهن فَرمايو فَائِقَ (سنهڻي ٨/٨)= جڏهن ان پاڪ پيلاري (الله پاڪ) (روحن کي) چيو.

● فِرَنگِي = (انگ. فِرِنگ) يُورپي (جهازن وارا).

ــ فِـرَنگِي منجهہ ڦِريـا (سامـونڊي ١/١١)= يورپي سمنڊ ۾ اندر گهڙي آيا، سمنڊ ۾ طاقتور ٿي هليا.

فَرِيادَ= (ڏک سور کان) دانهن، ڪوڪ.

ــ فَرِيادُون فَرِيادَ (پرڀو ١/١)= هڪ فرياد مٿان ٻي فرياد، دانهہ تي دانهہ، هڪ دانهہ مٿان ٻي دانهہ.

فريادي= دانهن، فرياد.

ــ فَرِيادِي فَقِيرَ جي (سنهڻي ٣/٧)= ٻي حال مسـڪين جي دانهن.

فَضُلُ= مهر، ڪرم.

ــ ڪو ڦيرو ڪَجِ فَضَلَ جو (سري راڳ ١/١)/= ڪو مِهر ۽ ڪرم جو گهمرو ڪج.

فقيرُ= 'فَقْرِ' وارو (سالڪ، درويش). مسـڪين، مفلس، محتاج، نادار.

● فقيرائو= فقيرن وارو، فقيرن جو، فقيرن طرف، فقيرن کي.

ــ فَقِيرائِي پارِ (سامونڊي ١/٢٦)= درويشن کي، فقيرن کي.

فَكَانَ قابَ قَوسِين اَوْ اَدنيٰ (رامڪلي ٣/١)= "هو اسان کي ڪمان جي گوشن وانگر يا ان کان به گهٽ مفاصلي تي هو."

فِڪرُ= ڳـوڙهو ويچار، وڏو غـور، حقيـقت کي سمجهڻ وارو ويچار.

ــ فِڪرَ مَنجِهہ فَنا ٿِيا (ڪلياڻ ٢/١٠)= هنن (حقيقت کي سمجهڻ واريءَ) وڏي غور ۽ فڪر ۾ 'پاڻ' کي وڃائي ڇڏيو.

ــ فِڪرِسِين (آسا ٦/٧)= غور سان، ويچار سان.

ــ فِڪرَ ڦَرَهِي (يمن ٥/١)= فڪر جي ڦرهي، غور ۽ ويچار واري پٽي، اوسيڙي ۽ ڳڻتي جي پٽي.

● فَمرْ (ع)= وات.

ــ فنا وجهي فَمَ ۾ (سنهڻي وائي ١٢/١)= ('فنا' کي وات ۾ وجهي=) فنا کائي، پاڻ ماري (محبوب لاءِ ڪباب بڻجڻ جو سبب ٿي ٿا).

● فَنا= نيستي، نابودي، گم، غرق.

ــ فنا ٿيڻ= برباد ٿيڻ، ختم ٿيڻ (اصطلاح) نابودي واري حال ۾ ٿيڻ، مَحوَ ٿيڻ، غرق ٿيڻ.

ــ فنا ٿِيا (ڪلياڻ ٢/١٠، رامڪلي ٦/٥)= غرق ٿيا، مشغوليءَ ۾ محو رهيا، نابودي واري حال ۾ ٿيا.

ــ فَنَا ڪِنا فـراق (يمن ٦/٥)= وڇوڙي کين ماريو (مٿن مثال ڪري ڇڏيو).

● فَهُوَ حَيٌ لاَيَمُوتُ (يمن ٣/وائي)= پوءِ اهو سدا حيات آهي ۽ مري ئي ڪونہ ٿو.

● فِي الحَقِيقَتَ (آسا ١/٢٠)= حقيقت ۾، حقي طور.

ــ فِي الله (ڪلياڻ ٣/٢١)= الله ۾، ذاتِ حق ۾.

● فِي الحَالِ= فوري طور، ٻنا دير جي.

ــ فِدا ڪَرِيان في الحَالُ (پرڀو ٤/٩) = ٻنا دير قربان ڪريان، گهوريان.

● فيروز (ڪاموڏ وائي ١/١)= فيروزي رنگ وارا قيمتي پٿر، قيمتي مڻيا.

● فَيضُ (رائو ١/٤)= فائدو، خير وارو نفعو، نيڪي پلائي وارو عمل.

● فِيلُ (آسا ١/٢٠)= هاٿي.

● ڦانگَ= ناري، ٽوٽيءَ جي هڪ انگھہ.
ــ اُڏءَ مٿان ڦانگَ (بروو ۲/۲۱)= اي ڪانگا، ٽوٽيءَ تان اُڏر (ڪانگ جو اڳئين آڏو ٽوٽيءَ تان اُڏرڻ= واڌائي ته پيارا سڄڻ اچن ٿا).
● ڦاهِي = پکي يا ڪنهن جانور کي ڦاسائڻ يا مارڻ واري ٽَلَ.
ــ پَسِين نه ڦاهِي (ڏهر ۵/۱۱)= (تون) ڦاسائڻ واري ٽَلَ نٿو ڏسين.
● ڦٽُ (جمع) ڦٽَ = گھاءُ، زخم، ڦَرُ.
ــ ڦٽَ فِراقَ جي (راڻو ۴/۸)= وڇوڙي جي گھاءُ، فراق جي زخم، ايذاءُ ۽ آزار.
ــ ڦٽيِئي گھَٽا فَقِيرَ (يمن ۳/۵)= تو گھڻا مسڪين (عاشق) زخمي ڪيا.
● ڦٽڻ = ماڳ تان هٽڻ ۽ هليو وڃڻ.
ــ ڦٽو ڦوڙائو (آسا ۵/۱۹)= فراق ۽ وڇوڙو هليو ويو.
● ڦتَلَ = راهه کان ڦريل.
ــ ڦِتَلَ سي ڦوڳِيِ (رامڪلي ۵/۱۲)= اهي رسمي (ڪوڙا) جيڪي فقيري واري راهه کان ڦريل.
● ڦَڄُ = (جمع) ڦَڄَ= ڇيرَ.
ــ ڦَڄَ وِڏائون ڦارَ (رامڪلي ۴/۱۷)= (ڪنن ۾) وڏا ڇير وڌائون، ڦار ڦاڙيائون.
● ڦَڏا ڦيرِيائون (ديسي ۷/۵)= (بلوچڪي) پونٽي واريائون.
● ڦِرجَڻُ= (ڦورن هٿان) ڦرجي وڃڻ.
ــ راهَ هَليا ڦُرجَنِ (ڪاهوڙي ۳/۸)= وَهندڙ وات وٺي مَندڙ ڦرجي ٿا وڃن.
● ڦرڻ= بدلجڻ.
● ڦِرَندا پَسَان ڦيرَ (آسا ۶/۱۰)= حڪم احڪام بدلندا ڏِسَان.
● ڦرِي اچڻ= ڦيري ڏيئي اچڻ، خيرات وٺي وري اچڻ.
ــ ڦري آءُ فراق (حسيني ۵/۲۳)= اي وڇوڙا، تون وري آءُ.
● ڦِڙِهِ (مارئي ۵/۱۰)= هڪ قسم جو ٻُوڙُو.
● ڦَڪِي (جمع) ڦَڪِيُون (رامڪلي ۵/۲۱)= وات مان ڦڪڻ جون دوائون، ٻَڪيون.
ــ تِڏِ ڦَڪِيون فَرقُ ڪَنِ (يمن ۱/۴)= دوائون به تڏهن اثر ڪن.
● ڦِڪِيُون= بي اثر.
ــ ڦِڪيون ڏيئي ڦَڪِيُون (آسا ۲/وائي-۱)= بي اثر دوائون ٻَڪيون ڏيئي.
● ڦِڳائڻ= اجلائڻ، اجلائي ڦٽو ڪرڻ.
ــ ڦِڳائي ڦِٽو ڪريان (ليلان ۱/۳)= اجلائي ڦٽو ڪريان.
● ڦُلڙِيُون (ڪيڏارو ۱/۲۰)= تارن جا ڦُلڙين مثل چمڪا.
● ڦُلَنِ = ڦلن جي، گلن جي.
ــ جِتَنِ سا ڦُلَنِ مَالَ (سامونڊي ۳/۱۰)= جتن سان گلن جي ڪَنڊي، گلن جو هار.
ــ ڦُلَنِ ڦورَ (معذور ۳/وائي، ربپ ۲/وائي)= گلن جي ڦٽي اچڻ واري وڏيڪ سهڻائي، گلن جي ٽيڙ.
● ڦُلاٽِي= لاڪو ڦلاٽي (لاڪو پٽ ڦل جو).
ــ ڦُلاٽيءَ ڦيرُ پيو (ڏهر ۳/۵، ۳/۱۷)= لاڪي ڦلاٽيءَ جو نمونو ٿي پيو.
● ڦَنُ = جانورن جي ننڍڙن ڦرن جي ڪچڙن ڪُرن جو پکو ٿيڻ، ڪُرن جي پڪائي.
ــ ٻَچو ڦَنُ ڦَرَنِ (مارئي ۶/۵)= ڦرن جا ڪُرَ پڪا ٿيا.
● ڦَنَ = ڦَنَ، جانورجي ننڍڙن ڦرن جي ڪچڙن ڪُرن جي

پڪائي (اصطلاح) پيرن جا پب، پير.
ـ ڦَنيا ڦَنَ فقيرَ جا (آبري ٨/٦، ديسي ١/٦)= هن مسڪين (سسئي) جي پيرن جا پب ڦٽجي پيا.
● ڦنگي وِٺا (ديسي ٦/٧)= ڪنيي وٺا (پنهونءَ ڪي بڏي ڪٽي وٺا).
● ڦنگِي (جمع)ڦنگِيُون (سارنگ ١٥/٢)= سانگوٽيي جي ول [ع ف. سماروغ]. جنهن جي ڏانڊي سِڌي اُڀي ۽ جنهن جي لامن جون چوٽيون ٻار پٽي ڪلن ۽ ڪلڻ ۾ سُرهيون.
● ڦوٽو= ٻوڙيو، جَرَ ڦوٽو، حُباب.
ـ جَرَ ۾ ڦوٽو جِيئَن (سري راڳ ١٨/٣)= پاڻيءَ جي مثان جنن ٻوڙيو.
● ڦورو= سٽ جو ڦورو، گول ويڙهيل سٽ جو ويڙهو.
ـ ڦورو ڦولٺو ڪينڪين (ڪاپائتي ١٨/١)=سٽ جو ويڙهو ڪوليو نه ويو، نه ڪليو.
● ڦوڙاٿو= فراق، وڇوڙو.
ـ ڏيئي ڦوڙاٿو (ڪوهياري ٥/٤)= وڇوڙو ڏيئي.
ـ ڦَٽو ڦوڙاٿو (آسا ١٩/٥)= ڦوڙاٿو ويو.
ـ تَنِي ڦوڙاٿو مَ ڏِئين (سارئي ٢٣/٨)= تن کي وڇوڙو نه ڏئين!
ـ ڦوڙاٿو فَقِيرَ کي (ديسي ٥/٢)= مسڪين (سسئي) کي وڇوڙو.
ـ ڦوڙائي پِرينِ جي (رپ ٢/١)= محبوبن جي فراق.
ـ آءُ ڦوڙائِي مارِئي (ڏهر وائي ١/٢)= مونکي فراق ماريو.
ـ وَڄ مَ ڦوڙائي (سامونڊي ١٤/٣)= فراق ڏيئي، وڇوڙو ڏيئي نه وڄ.
ـ وِئو ڦوڙائي (ڪوهياري ٩/٢)= جدا ٿي ويو، مون کي فراق ڏيئي ويو.

ـ جي اَڄَنِ ڦوڙائُون (ڪوهياري ١٠/٢)= جيڪي وڇڙيل آهن.
● ڦوڪڻ= ڦوڪ ڏيڻ، باهه ٻارڻ لاءِ ڦوڪون ڏيڻ.
ـ ڦُوڪِ تَہ لڳِي اَنبرين (آبري ١٤/٧)= باه کي ڦوڪ تہ جئن جيئي وڃي آسمانن کي لڳي.
ـ ڦوڪَ ڏِهو (رامڪلي ٢١/١)= ڦوڪ ڏيو.
ـ ڦوڪيي ڏوتي (ڪلياڻ ١٨/٣)= ڦوڪڻ ۽ ڏوئڻ مان، ٻاهرين چند ڦوڪ مان.
ـ ڦوڪيي ڏوٺيي (ڪلياڻ ١٨/٢، ٻي پڙهڻي)= ڦوڪن ڏيڻ مان ۽ مٿي ڏُوٺڻ سان، رسمي وهمي حيلن هلائڻ سان.
● ڦوڳِي= ڦوڳ مثال، رس ۽ رطوبت کان خالي، ٻي ڪما، ٻي ڪار.
ـ ڦِتَلَ سي ڦوڳِي (رامڪلي ١٢/٥)=اهي مُوڙهل ۽ بيڪار.
● ڦولڻ=ڪنهن مراد کي هٿن سان وائڪو ڪرڻ، ڪولڻ.
ـ ڦورو ڦولِٺو ڪِينڪِين (ڪاپائتي ١٨/١)= سٽ جو ويڙهو ڪوليو نہ ويو، نہ ڪليو.
● ڦهيارَ= سنهي مڇي، جيڪا ڪائڻ جهڙي نلهي.
ـ ڦِتَلِ ڦهيارَنِ تي (برو وائي ١/٢)= مٺلن مڇڙين جي ٻُوندِ تي، (اصطلاح) ننڍين ٻي سود ڳالهين تي.
ـ ڦهيارَنِ کي (ڪارايل ٤/٢)= سنهي مڇي کي.
● ڦيرُ (ڏهر ٥/٣)= پير، نوع نمونو.
● ڦيرڻ= بدلائڻ.
ـ ڦيرِمَ (برو ٤/٢)= بدلاءِ نہ، مٽ نہ.
ـ ڦيرِمَ تُون اَٻَتِ (آسا ٢٥/٢)= تون پنهنجيون اکيون ابتيون نہ ڦيراءِ (ڪاوڙ نہ ڏيکار، لاغرضائي نہ ڪر).
ـ فِڪرَسِين ڦيراءِ (آسا ٩/٦)= خيال سان هلاءِ، فڪر سان نظر کي ڦيراءِ.

● قَاتِلُ (ع. اسم فاعل) = قتل ڪندڙ. (عام سنڌي اُچار 'قَاتُلُ') = ('وِهَ' جي صفت) (قاتل وِهُ يا قاتل زهر، صفا ماريندڙ نُپُ ماريندڙ زهر.

ـ قاتِلُ ڪُلُ (يمن ١٧/٦)= ڪُلُ قاتل، سڀ قتل ڪندڙ سچوئي ماريندڙ.

ـ ڪَرَي ۽ قاتِلُ جا هَميشَہ هيراڪَ (يمن ٥/٦)= سدائين ڪَرَي ۽ قاتل شراب جا پيئندڙ ۽ هيراڪ.

ـ جيڏانه قاتِلَ ڪوڙَ (يمن ١٦/٦)= جنهن جاءِ قتل ڪندڙ گهڻو شراب.

ـ قَاتِل ڪَمَائي ڪَري (يمن ٣٦/٦)= قاتل زهر کي پوري طرح سان ڪَمائي، ڪچي شراب کي جيڪو پيئڻ سان ماري تنهن کي چڪائي سَنئي پڪو ڪري.

● قادِرَ (ڪاپائتي ١٦/١)= اي قادرَ! اي ڏڻي!

ـ قادِرَ تُنهنجيءَ قُدرتَ جا مِڙيئي مَڪان (سري راڳ ٢/١) = اي قادر! تنهنجي قدرت هر جاءِ تي حاوي آهي.

ـ قادِرُ پَنهنجيءَ قُدرَت سين (ڪليان ١/١)= ڏڻي تعالىٰ جيڪو هر شيءِ تي قدرت رکندڙ آهي تنهن پنهنجي قدرت سين.

ـ ڪونهي قادِرُ ڪو پئو (مارئي ١١/٤)= قادر ساڳيو آهي، ڪو بيو ڪونهي (پر اهو انهن جو پنهنجوئي اياڳ آهي).

● قَاصِيدالِي ڪَارِ (آبري ١٤/٣)= نياپن پهچائيندڙ وارو ڪم. (قاصد موڪلڻ ۽ نياپا ڏيڻ سان پنڌ پورو ڪونه ٿيندو منزل تي ڪونه پهچبو).

● قَاضِي = 'قضا' جو صاحب، حق جو فيصلو ڪندڙ، انصاف ڪندڙ.

ـ قاضِي! هِنَ ڪِتابَ جي (يمن ١١/٥)= اي قاضي، هن (عشق جي) ڪتاب جي.

ـ قاضِي ڪاڻِيارو نہ ٿئين (آسا ١٦/٧)= تہ اي منصف (قاضي) تون حرفي نہ ٿئين.

● قاف= (ق) قرآن شريف جي سُوره نمبر٥٠ جو نالو.

ـ ڪَهِي 'قاف' وِئامَ جي (مارئي ١٣/١٠)= منهنجا مارو 'قاف' سُوره ۾ قران شريف جي ڏنل هدايت ڏانهن مائل ٿي ويا.

● قَالُ = فقط زباني ڳالهہ (بنا عمل جي)، محض پاڻ کي ڪجهہ سمجهڻ ۽ سڏائڻ واري قِيلَ مَقالَ (جنهن ۾ ڪابہ حقيقت نہ هجي).

ـ ڪينهين وٽن قال (رامڪلي ٩/١) انهن فقيرن وٽ محض زباني ڳالهہ ڪانهي (پر حال وارا آهن).

ـ ڪونهي تِني قالُ (ڪليان ٧/٢)= تن سالڪن عارفن وٽ 'قال' ڪونهي، 'حال' آهي.

ـ مَنجهہ ڪالهوڻي قالِ (معذور ٢١/٤)= اندر منجهہ' ڪالهوڻي قال' هجي يعني ماضي واري اصل ڪيل ڳالهہ (قالوابلىٰ) جي يادگيري هجي.

ـ نڪو قالُ نہ قِيلُ (برور ٥/٤، مارئي ١٤/٧)= چوڻ چائڻ ڪونہ هلندو نصيحت واري ڪا ڳالهہ ڪارگر نہ ٿيندي، انهن جي آڏو سوال جواب ڪونهي.

● قالُوابَلىٰ (يمن ٦/١، مارئي ١٠/١)= (روحن) چيو تہ 'هائو' (بيشڪ برابر).

● قالي (ع. قالَ= ڳالهاءِ)= پاڻهين پاڻ سان ڳالهائڻ تہ ڪيئن ڪريان، هلان يا پرٺتي وران! دل جا دليل ۽ وسوسا.

ـ اِيءَ قالِي آڏو ڪيچَ کي (ڪوهياري ٨/٦)= اها 'قالي' ڪيچ جي آڏو رنڊڪ آهي.

● قائِمُ (ڪليان ١/١)= بيٺل، محڪم.

● قِبلہ گاہ قَلَب ڪري (رامڪلي ٣/۴)= هو پنهنجي دل (قلب) کي قـبلو ڪري (پنهنجي تن اندر طواف (تواب) ٿا ڪن).

● قَبُولڻهار (رامڪلي ٦/۴)= سدائين قبول ڪرڻ وارا.

● قَتلامُ= قتل، موت، ڪوسُ.

ــ قَتلامُ ڪرڻ (رامڪلي ٢/٢)=قتل ڪرڻ، ماري ڇڏڻ.

● قَـدُ بَدِي (آبري ١٥/٧)= ضـد بدي، برابري وارو مقابلو ڪري.

● قَد سَمِعَ (مارئي ١٢/١٠)= قد سَمِعَ اللهُ (تحقيق الله ٻڌو)، قران شريف جي سُوره مُجادِله (نمبر٥٨) جا شروع وارا الفاظ.

● قُدام (ع)= اڳ، آڏو، اڳتي.

ــ ڪَهِجُ پِرِ قُدامَ (معذور ٣/٥)= ڪي ڪجھ اڳتي هلج، اڳتي وک وڌائج.

● قَدُرُ= انداز، وزن، مقدار، ملھ، قيمت، لياقت جي شناس، خوبي جو احساس، رُتبي ۽ درجي جو ماڻ.

ــ قَدُرَ ڪَيفَ ڪَمالَ جو (يمن ١٩/٦، ٢٥/٦)= الاهي نشي جي انتها جو اندازو.

ــ قَدُر لَهندءِ ڪونہ (سري راڳ ٩/۴)= پنهنجي لياقت ۽ خوبي ڪو ڪونہ سڃاڻيندو.

ڪي قدر= ڪي ٿورا.

ــ قَدُر وئا قَليلَ (سنهڙي ١٠/٨)= ڪي ٿورڙا وٺا.

● قُـدُوري (يمن ١٠/٥)= حنفي فـقـہ جـو ڪـتـاب "القـدوري"، تصنيف ڪيل عـبدالحسين احـمـد بن محمد القدوري (بغدادي وفات ۴٢٨ هجري) جو.

قَـدِيمُ (ڪليـاڻ ١/١)= آڳاٽو جنهن جي ابتـدا نہ هجي، ازل کان اڳي موجود.

● قرابت = قريبن سان نسبت، ويجهي مائٽي.

ــ پِرَ قَرابَتَ ڪَمُ ڪِنو (معذور ٥/١)= سڄڻن سان ويجهائي واري نسـبت ڪم آئي (جـو مـاريندڙ مـرون بہ هٿي ويا).

● قَـرارُ (جمع) قـرارَ (ڪاپائتي ٩/٢)= اطمـينان، آرام، راحت.

ــ ڪوڙين ٿـئـا قَـرارَ (برووءِ ١٧/۴)= تمام گهڻيون (ڪوڙين) راحتون ٿيون.

ــ بَندِي ٻِئا قرارَ (مارئي ٧/٥)= ٻنا جيڪي بند ۾ (قيدي) آهن سي سڀ سانت ۾، آرام ۾.

● قَرارُ= پڪو ٻول، پڪو وعدو.

ــ ڪُسَنَ جو قَرارُ (ڪلياڻ ۴/٥)= ڪسڻ جو اقرار، ڪُسي قربان ٿيڻ جو وعدو.

● قَرارِ= يڪجاءِ، سڪيا سَولا.

ــ ٿـئا پاڻَ قَرارِ (ديسي ١٧/١)= پاڻ هڪ جاءِ گڏ ۽ سکيا ٿئا.

● قَرارجڻ= ٽانيڪو ٿيڻ، سکيو ٿيڻ.

ــ وَجي ڪيچ قَرارِئا (حسيني ١٠/۴)= هو وڃي ڪيچ ۾ ٽانيڪا ٿيا، سکيا ٿئا.

ــ ٻولو ٻَٽِ قـرارِئو (راڻو ٨/٥)= ٻوليـو ٻٽ ۾ وڃي سکيو ٿيو.

ــ ڪِينجهُرُ قرارِئو (ڪاموڏ ١٣/۴)= ڪـينجهـر ۾ سکيو ٿيو، امن وارو ۽ آباد ٿيو.

● قُرب = ويجهائي، وصال، پيار ۽ محبت.

ــ قُربُ رَسَندا (يمن ١/٦)= قرب کي پهچندا، وصال ماڻيندا.

ــ ڪَثرَتَ آهي قُربَ ۾ (سنهڙي وائي ١/١٢)= (قرب

الاهي ۾ ب) آ ۽ هو واري 'ڪثرت' موجود آهي، يا
'ڪَسرت' (پيڪَ ۽ جدائي) آهي (باقي 'ادغام' ۾ ئي
'هو' سان هڪ ٿيڻ وارو حقيقي وصال آهي.)
- ڪَسَنُ قُربُ جَنِ (يمن ١/٧)= ڪَسي قربان ٿيڻ
جن (عاشقن) لاءِ محبوب کي ويجهائي برابر آهي،
محبوب جي محبت آهي.
- قُربَ جي (ڪلياڻ ٤/٣٧)= عشق جي.
- قُربَ جا ڪَڙائي (آسا ٢/وائي-١)= قرب جنهن کي
ڪڙايو آهي، جنهن کي قرب يا پيار منهن پنجي ويو
آهي، ڪڙو ٿي ويو آهي.
● قريبَ= ويجها عزيز، سڄڻ.
- سڙئي ڪَنِ قَريبَ (يمن ٢/٢٩)= سڄڻ اهوئي ڪن.
- قَريباڻي ڪَسَ، آهي ڪَرَ پَڪَڙي (ڪوهياري ٤/٣)
= محبوبن جي سختيءَ ۽ آزمايش واري روش ائين
آهي جيئن چڻ چيلهڙي لاءِ ڪرس.
- قَريبَنِ جا (رائو ٣/٨)= ويجهن پيار وارن جا.
- قَريبَن جو (يمن ١/٩)= سڄڻن جو.
● قَرينو= محبوب سان ملڻ جو امڪان ۽ آسرو،
محبوب سان ويجهائي واري نسبت.
- قَرينو قَريبَ جو (بروو ٤/٦)= محبوب سان
ويجهائي واري نسبت ۽ ملڻ جو امڪان.
● قَزاقَ= ڌاڙيل (جو پنهون ڦري ويا). قوم قبيلي جو
نالو (اصطلاح) زوراور ۽ زبردست.
- ڪَرَها ٿيا قَزاقَ (حسيني ٦/١٢)= اٺ ڦري ڌاڙيل
ٿيا (جو پنهون کي کڻي ويا).
- قَزاقي (بروو ١/١١)= قزاقن واري ڪار، زبردست
حملي ڪندڙن وارو ڪم.

● قِسمَتَ قَيدُ (مارئي ١/١٥)= قسمت جو قيد،
قسمت ۾ لکيل قيد، نصيب ۾ لکيل بنديخانو.
● قَصرُ (عربي) قَصَرَ (سنڌي)= محل، محلات،
ماڙي. قَصرِ= قصر ۾، محل ۾.
- قَصرِ ڪِينَ اَچَنِ (سورٺ ٣/١)= منگتا ڪنهن
مصلحت يا رٿ کان سواءِ شاهي محل ۾ ڪين ٿا اچن.
- طالِبُ قَصَرُ (ڪلياڻ ٢/١٦)= طلب رکندڙ، متلاشي
شاگرد جڻ (وڏي درجي وارو آهي)، محل مثال آهي.
● قَصَص (مارئي ١٠/١٣)= قرآن شريف جي سُوره
(نمبر٢٨)= جو نالو. (معنيٰ جي لحاظ سان) احسن
القصص، سيني قصن ۾ سهڻو قصو، سهڻي ڳالهه.
● قَضا= رضا رباني، تقدير، ازل جو فيصلو.
- قَضا رِءِ ڪيرَ ڏَري (سنهڻي ٧/٨)= الاهي حڪم
کان سواءِ ڪير رکي.
- اِيءَ قضا (مارئي ١/١٨)= ان ازل واري فيصلي.
- قَضَا ڪَندين (آبري ٥/١)= فيصلو ڪندين،
(ڪنهن کي ڏوهه ڏيندين ۽ سزا ڏيندين).
● قضا ٿيڻ= وقت پورو ٿي وڃڻ، مقرر وقت گذري
وڃڻ. نماز جو وقت قضا ٿيڻ.
- سَو قَضا ٿِئي ڪِينَن (آسا ١/١٦)= اهو وقت
جيڪو پورو ٿي وڃي ٿو، گذري وڃي ٿو سو وري ڪين
ٿو هٿ اچي سگهي.
● قضيو= عمل، نياءُ.
- اِهڙي ڏِني قَضيي (آسا ١/٢)= اهڙي قضيي
ڏسندي، اهڙي عمل ڏسندي، اهڙي نياءُ ڏسندي.
● قطارڻ= هڪ ٻئي پويان قطار ۾ بيهڻ.
- قَطارِيَا= هڪ ٻئي پويان قطاريل.

ـ قَطارِئا كالهہَ وِئا (كوهياري ٢/٤)= قافلي ۾ قطاريل اٺ ڪي تو وٽان ڪاله لنگهيا؟

● قَطرَ، ڪَتَر=موتين جي پگ، موتين جا ڪتريل ڇلڪا.

ـ قَطرَ ڇِڻو (ڪارايل ٢/١٠)= موتين جي پَگَ ڇڄيو.

قَطِرو = هڪ ڦڙو.

ـ مِلِ مَهانگو قَطِرو (ڪلياڻ ٥/٢٦)= (محبت جي شراب جو) هڪ ڦڙو بہ ملهہ ۾ مهانگو آهي.

قَطيفو (ع. قَطِيفة) = پَٽُ، ريشم، بخمل.

ـ قَطيفي جي ڪَرَها (ڪنيات ٣/٧)= اي ڪرها، اي اٺ، توکي پَٽ جي پلاڻي پايان.

قَعدو (ڪلياڻ ٣/٢١)= قاعدو نماز ۾ ويهڻ.

● قُفَلَ= ڪُرفَ.

ـ قُفلِ جون (مارئي ٤/١٢)= قلفن جون، ڪُرفن جون.

● 'قُل' = قرآن شريف جي سوره 'قُل هُو الله'، سوره 'اخلاص'.

ـ 'قُل' جَني جو قُوتَ (مارئي ١٠/٢)= جن جو ذڪر 'قل هو الله' آهي. ('قل هوالله' جي توحيد مان ذڪر ٿا ڪن).

"قُل لَن يُصِيبنَا اِلاّ ماڪَتَبَ اللهُ لَنا هُوَ مولنا" (مارئي ٤/١١)= (آيت) "چئو (اي پيغمبر!) تہ جيڪي الله اسان لاءِ لکيو آهي، ءِ هو اسان جو موليٰ آهي، ان کان سواءِ اسان کي ٻيو ڪجهہ بہ نٿو ٿي سگهي.

قُل هُوَالرحمٰنُ آمَنّا بِهِ (سري راڳ ٢/١٠)= (قرآن شريف جي آيت) "چئو تہ اهوئي رحمان آهي جنهن تي اسان ايمان آندو" (انهيءَ يقين وارا سٺا سڙهہ سباه).

قُل يا اَيُها الڪافِرون (مارئي ١٠/١٢)= چئو! اي ڪافرو! (قرآن شريف جي سُوره ڪافرون (نمبر٩) جا شروع وارا الفاظ).

● قَلبُ = دل.

ـ قَلبُ ساڻُ لسانَ (ڪلياڻ ١/٧)= قلب سان ءِ زبان سان.

ـ قَلبُ ڪاڪِ ڪنڊين ۾ (راڻو ٧/٣)=منهنجو من ڪاڪ واري محل جي پٽين ۾.

ـ قَلبُ ڪوٽ نہ هوءِ (مارئي ٣/١١)= منهنجو من ڪوٽ ۾ ڪونهي، ڪوٽ ۾ خوش ڪونهي.

ـ قلب ۾ ڪارو (ڪلياڻ ٣/١٥)= اندر ۾ ڪارو، دل جو ڪوڙو، نيت جو پليت.

ـ قَلَبَ ۾ ڪِنوَ (رامڪلي ٥/٢٧)= دل ۾ رکئو (دل ۾ اتي وڃڻ جو ارادو ڪيو)، ڌيان ۾ رکيو.

● قُلوبَ = عربي ۾ 'قلب' جو جمع پر سنڌي محاوري ۾ واحد طور پڻ آندل= دل، اندر.

ـ ڪَڙهن ڪِينَ قُلُوبَ ۾ (يمن ٥/٣)= پنهنجن قلبن اندر ڪين ڪڙهن، اندر ۾ ڪين ٿا ڪڙهن.

ـ لَٽو ڪَٽُ قُلُوبَ تان (سارنگ ١/٨)= قلب تان ڪٽ لٿو، دل تان ڪَس لٿو.

● قَلمِي= پيڙيءَ جي هڪ سڙهہ جو نالو (جمع. قلميون).

ـ قَلميُون ڪَياڻون (سامونڊري ١/٢٥)= قلمي سڙهہ چاڙهياڻون.

● قَلِيل= گهٽ، ٿورو (اصطلاحي معنيٰ) 'ٿوري ٿَمر واريون'.

ـ نِجَن ڪيچ قَلِيلَ (ڪوهياري ٥/٥)= ٿوري ٿمر واريون بي پهچ، انهن کي سنيالي ڪيچ وني وڃجي.

● قُمر= (امر) اٿي ڪڙي ٿيءُ.

ـ قُمرِ ٿِي پَهچُ قَرِيبَ ڪي (ڪوهياري ١/١)= اٿي

ڪڙي ٿي ۽ ٻوڙي پنهنجي سڄڻ (پنهون) کي پهچ.

● قَناتُون (واحد. قنات)= طنبوء جي ٻاهران چوڌاري ڪپڙي جون ديوارون. (اصطلاح) طنبو طولان.

ـ اُچي ڪوڙ قَناتُون ڪاڪ ۾ (راڻو ٨/٢، ڪاموڏ ٣/٤) = اچي پنهنجا طنبو ۽ قناتون ڪاڪ ۾ لڳاء.

● قَوالُ = سماع ڪندڙ ذاڪر، ثنا ڪندڙ ڳائيندڙ، ساراهه ڪندڙ ڳائيندڙ.

ـ قَوالَ تو ڪَنا (سري راڳ وائي ٢/١)= اي ڳائڻ وارا، تو وٽان (ڪَنا).

ـ ڪَهي ڪِين قَوالُ (سورٺ ١/٧)=ساراهه ڪندڙ ڳائيندڙ منگتو (قوال) ڪين ڪچهه بيٺو چوي (۽ گهري).

ـ قَوالَ سين (يمن ٦/٣)= سماع ڪندڙ ذاڪر سان، سماع وقت صفت ۽ ثنا ڳائيندڙ سان.

● قُوتَ = قوت گذران، ڏٿي.

ـ ڪارڻِ قوتَ (ڪاهوڙي ١/٤)= قوت ڪارڻ، پيٽ قوت لاء، قوت گذران لاء.

ـ قُوتِ قَرارئا (مارئي ١١/١٣)= قوت وارا ٿيا، قوت وارا ٿي سکيا ٿيا.

ـ ڪانگلَ، اٿئُون قُوتُ (بروو ٢/١٢)= اي (محبت جا نياپا نيندڙ ۽ آڻيندڙ) ڪانء! اسان لاء (محبت جا نياپا) قوت آهن، ڏڌ ۽ زور آهن.

ـ قُوت ڪَڙايا ڪاپَڙي (رامڪلي ٥/٣)= اهي فقير ڏٿو جا ڪَڙايل آهن ('ڏٿو' انهن لاء ڪڙو آهي).

ـ قُوتُ ڪَير (ڪوهياري ٥/١)= ڏٿو ڪير.

● قَولَ (راڻو ٤/١٦)= پڪا ٻول، پڪا واعدا.

ـ قولَ ڪِيا (راڻو ٨/١)= تو جيڪي قول ڪيا.

● قَوِيءَ=زوراور، ڏاڍو (جنهن سان ماڻهو پڄي نه سگهي).

ـ قِسَمتَ قَيدُ قَويءَ (مارئي ١/١٥)= 'قسمت' يا نصيب' هڪ سخت قيد مثال آهي، وڏي بندش آهي.

● قَهَارُ (يمن ٢/٥)= قهاري، بالڪل قياس نه ڪندڙ.

● ڪيائون قيام (رامڪلي ١/٢)= ويهڪ ڪيائون، صبر ڪري ويٺا، پنهنجي مول متي تي پڪا ٿي ويٺا.

● قَيام= نماز ۾ اُڀو ٿي بيهڻ، ڪنهن ڳالهه تي مضبوط ٿي بيهڻ، پڪو رهڻ.

ـ نه تَنِ قيامُ نه قاعدو (ڪلياڻ ٣/٢١)= 'تن' وٽ (موحدن وٽ، رسمي) 'قيام' ۽ 'قعدو' ناهي.

ـ ڪيائون قِيَام (ڪاهوڙي ١/٦)= ويهي رهيا، ڏٽ گڏ ڪرڻ لاء پڪو ارادو ڪري ويٺا.

● جي قِيَامَ مِڙِنِ (سنهڻي ١٢/١١)= جيڪڏهن قيامت ۾ ملن.

● قَيدِ مَ ڪَرِيجاءُ (مارئي ٥/١٥)= قيد ۾ نه جهلجو (=ڪوٽ ۾ منهنجو مڙهه دفن نه ڪجو).

ـ قَيدُالماء (مارئي ١/١٧)= پاڻيء جو قيد، داڻي پاڻي جو قيد (جتي داڻو پاڻي نصيب ۾ لکيل هوندو، اُوس اتي ئي گهارڻو پوندو).

ـ قَيدِ ڪِيَاسِ (مارئي ١/١٦)= مون کي قيد ڪيو.

● قيمت = قيمتي مال، نقد ناڻو.

ـ قيمت ڪَميٽِين سين (ڪاموڏ ١/وائي)= ٻي واهين کي قيمتي بخششون ڏنائين.

ـ ڪانهي قِيمَتَ تَنِ (سري راڳ ١/١٠)= تن جي قيمت ڪٿڻ ڪان ٻاهر آهي، تن جي قيمت جو اندازو ئي نٿو ڪري سگهجي.

ـ قِيمتَ آڇِين (پرياتي ١/٨)= قيمت وارا انعام وٺي اچين.

● ڪِ، ڪَ= يا، يا تہ، ايئن ڪو ممڪن تہ، ڀلا ڪو ايئن، شايد ڪو ايئن.
- "ڪِ تو ڪَنين نہ سُنا، گهٽَ اَندر گهوڙا" (ڪليات ۴/۱)= يا تہ تو ڪَنن سان نہ ٻڌا تہ گهوڙا گهٽ جهليو بيٺا آهن. (اهي مخالف جيڪي، سامهان آهن، يا جيڪي پنهنجي وجود اندر آهن).
- ڪِ سُڪ وَسي سانئيهہ (بروو ۱۱/۲)= يا وطن ۾ وس ٿئي ۽ وطن وسي.
- ڪِ تو ڪنين نہ سُني (سري راڳ وائي ۳/۱، ڪارايل وائي ۳/۱، سنهڻي ۳/۱۰)= يا تہ تو پنهنجن ڪنن سان نہ ٻڌي.
- ڪِ ڏوٿي ڏٿَ اَچڻا (ڪاهوڙي ۲۴/۲)= ڀلا ڪو ائين ممڪن تہ ڏوٿي ڏٿ چونڊڻ نہ ايندا!
- ڪِ ترِ وِتڙا وِسري! (مارئي ۵/۹)= يا تہ توکي وسري ويا.
- ڪِ سُوايا سارِين مون! (مارئي ۲۰/۹)=(سِڪ وارو سوال تہ) ڀلا ڪو ائين بہ آهي، ڇا اُهي ويڙهيون ۽ ولهار، اُهي سائيون سيمُون جيڪي سٺائي واءِ وارا (سُوايا) آهن سي مون کي بہ ڪو ياد ڪن ٿا!
- ڪِ مُرنِهين لڳو ميهڙو (مارئي ۸/۵)= يا رڳو مونکي ئي اهو مهڻو لڳو!
- ڪِ ڪي بيا (مارئي ۸/۵)= يا ڪي ٻيا بہ!
- ڪِ ڪي ڪَرِيان پيرَ (آبري ۱۱/۷)= يا تہ ڪي پير ليڪيان، پير ڪڍان.
- ڪِ ڪي ڪاهوڙي (ڪاهوڙي ۲۳/۲)= شايد ڪي ڪاهوڙي آهن!
- توکي ڪڙهان ڪِ پاڻَ کي (سنهڻي ۱۶/۴)= تولاءِ غم ڪريان، يا پاڻ تي ليهون ڪريان!
- ڪِ ڪڙهان ڪيچ ڏَئين کي (آبري ۱۱/۷)= يا تہ ڪيچ ڏئين لئي جلان، سڙان، رُئان رڙان.
- ڪِ نَہ جاڻان (سنهڻي ۶/۱۱)= يا ڪانہ ڄاڻان!
- سوڪَ نَہ سامِي سَوِءِ (رامڪلي ۲۲/۲)= اي سامي! ڇا اهو (تہ سر سَپاين وکيا) تو ڪونہ ٻڌو؟
● ڪاتارِ (جمع) ڪاتاريون= سٺَ ڪتڻ واري، ڪَتڻ ۾ ماهر.
- توڻي تُون ڪاتارِ (ڪاپائتي ۱/۱)= جيتوڻيڪ تون ڪتڻ ۾ ڪاريگر آهين.
- نہ سي ڪَاتَاريُون (ڪاپائتي ۱۲/۲)= نہ اهي هوشيار ۽ قابل ڪتڻ واريون.
● ڪاتِبُ= سهڻا اکر لکندڙ، لکت ۾ هنرمند، نهايت سهڻو لکندڙ.
- ڪاتب جيئن لکن، لايو لام الف سين (يمن ۲۱/۵) = ڪاتب جيئن ڪاريگريءَ سان 'لام' کي 'الف' سان لايو ٿا لکن.
- ڪاتِبَ ڪُڇاڙِيا ڪَرِيين (يمن ۱۷/۵)= اي ڪاتب تون ڇا لاءِ ٿو ڪرين.
● ڪَاتي = وڍڻ جو تکو اوزار.
- ڪاتِيءَ ڪونهي ڏوهُ (ڪليات ۱۸/۵)= ڪاتيءَ جو ڏوهہ ڪونهي.
- ڪاتي پاءِ (ڪليات ۱۷/۵)= ڪاتي وجهہ، پاڻ کي وڍڻ شروع ڪر، ڪُسڻ وارو ٿيءُ.
- ڪَاتِي پَئِي (ڪليات ۱۵/۵)= ڪَاتِي پَوَندي، ڪاتي پوڻ واري وقت، ڪاتي سان وِڍجڻ واري وقت.
● ڪاتي= ڪتي.

ـ ڪاٺي سي تِنبيرَ (پرڀاتي ۲۰/۱)= اهي سازن وارا تُنبا وڄائيندڙ ڪٺي!

● ڪاٺ= وڻ.

ـ ڪاٺ ڪارڻ (ڪليات ۲۵/۵)= وڻ واسطي، وڃڻ لاءِ.

ـ ڪاٺ تہ پوءِ قُبولَ ۾ (ڪليات ۲۳/۵)=وڻ تہ قبول پوي.

ـ ڪاٺشان پوءِ (سورٺ ۴/۴)= ڪاٺجڻ ڪان پوءِ، ڪٽجي وڃو تہ پوءِ.

ـ ڪاٺي، چَڪَ ڪَڪُرهُ (يمن ۸/٦)= (پنهنجو سِرُ) وڍي، ڪڪي رنگ جي شراب جو مزو چک، ڪڙي شراب ڪي چک.

ـ ڪاٺي وِجهُ ڪُلاهَ (ڪليات ۳/۲)= پنهنجي چوٽيدار ٽوپي وڍي وجهہ.

ـ ڪاٺيندي قَهارُ (يمن ۵/۲)= (محبوب) ڪاٺڻ وقت، عاشق جي سِر وڍڻ وقت، بي رحم (قهار) آهي.

● ڪاپائتي (جمع) ڪاپائتيون= ڪپهہ ڪتيندڙ.

ـ ڪاپاِئتي سَيَڪا (ڪاپائتي ۳/۱)= سيڪا ڪاپائتي (جڏهن ڪتي ٿي تڏهن سيباڻي ٿي، وٺي ٿي ۽ ماڻائتي ٿئي ٿي).

ـ پَئي ڪاپاِئتيِنِ ڪاڻِ (ڪارايل ۱٦/۱)= تن ڪتڻ وارين ڪي سُٽ جي خريدارن سان ڪاڻ پئي (اهي پڇا ۽ عتاب هيٺ آيون).

ڪاپَت=ڪاپڙي جو مخفف (ڪاپت= ڪاپٽي =ڪاپڙي)، "ڪن ڦٽ" سان لاڳو پرتي جو لفظ.

ـ ڪَنَ - ڦَٽَ ڪاپَتَ ڪاپَڙي (رامڪلي ۲/٦)= اهي وڏا فقير جيڪي ڪنڦاڙ آهن.

ڪاپَڙي (جمع)= ڪاپڙي فرقي جا فقير، (اصطلاح) وڏي منزل وارا سچا سورهيہ عاشق، وڏا جهانديده، وڏي حوصلي ۽ چاڻ وارا.

ـ ڪاڪ نہ جَهلِنا ڪاپَڙي (راڻو ۱۲/۲)= انهن وڏي منزل وارن فقيرن (عاشقن) کي (طلسم واري) ڪاڪ روڪي نہ سگهي.

ـ ڪالهہ گَڏيوسُون ڪاپَڙي (راڻو ۱/۱)= ڪالهہ اسان کي ڪاپڙي مليو.

● ڪاپو = ڪتڻ جو پورهيو.

ـ ڪاپو ڪر (ڪاپائتي ۱۱/۱)= ڪتڻ جو پورهيو ڪر.

ـ ڪاپي مثان (ڪاپائتي ۲/۲)= ڪاپي واري قيمت جي مٿان وڌيڪ.

ـ ڪاپي منجهان (ڪاپائتي ۷/۱)= ڪتڻ منجهان، ڪتڻ جي پورهيي مان.

● ڪا= ڪائي.

ـ ڪا مُنهنجي ڪَرِ (سورٺ ۱۰/۱)= ڪا منهنجي پوئواري ڪر، منهنجو عرض اُونا.

● ڪَاجَا =ڪا اهڙي، اهڙي ڪا وڻندڙ اهڙي ڪا عجيب.

ـ ڪا جا پَرِ پِرِيَنِ (آسا ۲/۱)= محبوبن جي اهڙي ڪا ريت، اهڙي ڪا عجيب رمز.

ـ ڪَا جَا لَڳِي لاڳُ (ڪليات ۳۷/۴)= ڪا جا لاڳ لڳي، اهڙي ڪا عجب لنون لڳي.

ـ ڪَا جَا پيين پتي (حسيني ۱۰/وائي-۱)= ڪا اهڙي ڳالهہ پتي (جگر) تي پيين، ڪا اهڙي ڳالهہ دل تي لڳين.

ـ ڪا جا ڳالهہِ (معذور ۴/وائي، سورٺ ۱۲/۱)= ڪا جا ڳجهي ڳالهہ، ڪا رمز واري ڳالهہ.

ـ ڪا جا ڳالهہِ ڳُجهي (سورٺ ۱۳/۴)= (پاڻ ۾) ڪا اهڙي ڳجهي ڳالهہ رکيل هئي.

ـ ڪَا مُون سَارَ لهيجا (آسا ٣/وائي ٢٠)= ڪا منهنجي خبر لهجڻ، ڪا منهنجي سنڀار ڪجو.

● ڪاڄُ (جمع) ڪاڄَ = خوشيءَ جو جشن.

ـ ڪرڙيين ڪاڄَ سِڌامِ (ڪاموڏ ٤/١٠)= ڪيترائي خوشين وارا منهنجا جشن پورا ٿيا.

● ڪاڄونِ = سنڌن ڪاڄ.

ـ پُنو سو ڪاڄونِ (سامونڊي ٣/٤٢)= سنڌن ڪاڄ پورو ٿيو، سنڌن لايو سڄايو ٿيو.

ڪاڇو (ڏهر ٤/١٢)= ١. ڪاڇي جو ملڪ. سنڌ جي الهندئين طرف وارن جبلن جي ڪَڇ ۾ هيٺين دامن وارو ملڪ (موجوده دادو ۽ لاڙڪاڻي ضلعي جي الهندئين پاڱي وارو ملڪ) ٢. ڪڇ ۾ جبل جي پاسي وارو علائقو.

ـ ڪاڇو مينهڙيَن (ڏهر ٤/٧)= ماهي مال ڪاڇي (۾ ٿيل گاهه ڪائي) ڍَءُ ڪيو ۽ خوش ٿيو.

ـ ڪاڇي ڀِنِي ڪِنارَ (ڏهر ٣/٢٠)= ڪڇ ملڪ ۾ جبل جي پاسي واري علائقي (ڪاڇي) جي ڀنهي طرفن.

ـ ڪاڇي پيئي ڪُوڪَ (ڏهر ٤/١٨)= ڪَڇ مُلڪ جي جبلن واري پاسي (ڪاڇي) ۾ دانهن پئجي وئي.

ـ ڪاڇي ڪاهياڻُون (ڏهر ٤/١٩)= ڪڇ ملڪ جي ڪاڇي ۾ مال ڪاهياڻون، زوري مال هنياڻون.

ـ ڪاڇي ڪَنڌيين (ڏهر ٤/١٣)= ڪاڇي جي وَٽن ۾، ڪاڇي جي ڪنار واري پاڱي ۾ ڪاڇي جي مٿين پاڱي ۾ (جتان سنگهار سانگ خاطر هليا ويا آهن).

● ڪاڇوٽي= لانگوٽي.

ـ ڪَشيِ ڪاڇوٽي (رامڪلي ٦/٢٦)= لانگوٽي ڇڪي، ٻڌي.

● ڪاٻو= ڇڪ، ڇڪ جو نتيجو.

ـ اِيءُ ڪَرَمَ جو ڪاٻو (ڪوهياري ٢/١)= اها لکيي جي ڇڪ، اهو نصيب جو نتيجو.

ـ تہ پڻ ڪاٻو ڪيچ ڏي (حسيني ١١/١٧)= تہ بہ وڌيڪ ڇڪ ۽ سڪ ڪيچ طرف.

ـ هو مَنَ ڪَاٻو ميهارَ ڏي (سنهڻي ٨/٥، ٨/٨)= دل جي ڇڪ ۽ سڪ ميهار ڏانهن هئي.

● ڪارو = ڪارو نانگ.

ـ ڪاري ڪُرُلِڇِي (ڪارايل ٣/٦)= ڪاري واسينگ نانگ پنهنجي پيڙهي لڄائي.

● ڪَارو = جبل جو نالو (نوري آباد جي پرڀان هيٺين وادي ڪان اولهہ).

ـ ڪانيُو ۽ ڪارو (ديسي ٥/٩)= ڪانيو جبل ۽ ڪارو جبل.

● ڪارو (جمع) ڪارا= رنگ جو ڪارو.

ـ ڪارا ڪَرايِنِ (مارئي ٧/٩)=ڪراين ۾ ڪارا سڳا ۽ ڳانا.

ـ ڪارا ڪَري ڪيسَ (ليلان ٣/٤)= پنهنجا وار (ڪيس) ڪارا ڪري، پاڻ کي سهڻو ڪري سينگاري.

ـ ڪَارَا ڪَانگَ (ديسي ٦/١٧)= ڪارا وڏا ڪانگ روهہ جا، روڙ.

ـ ڪَارائيءَ جي (آسا ٤/١٠)= ڪاراڻ واري (سرائي).

ـ ڪَارَائيان (يمن ١/٢٩)= ڪارائي ڪان، ڪاراڻ ڪان، اک جي تاري جي ڪاراڻ واري گهيري ڪان.

● ڪارايل =١. ڪارو هنجهہ ٢. ڪاراڻ وسمر ٣. ڪاري سانوري رنگ وارو.

ـ ڪارايلَ جي ڪوڏِ (ڪارايل ٢/١)= ڪاري سهڻي هنجهہ (کي ڏسڻ) جي شوق ۾.

● ڪَارَڻُ = حيلو، علاج، ڪم.

ـ كارَڻُ ضَرورِي (كلياڻ ٥/١)=ضروري حيلو آهي.

● كارڻِ= خاطر، واسطي.

ـ سيڄَڻِ كارڻ (بروو ٢/٨)= پيارن سڄڻن خاطر.

ـ كارَڻِ ٿيءُ كَبابَ (سنهڻي وائي ١٢/١)= كباب جو كارڻ ٿيءُ، سبب ٿيءُ، كباب ٿي پَئُ.

ـ كارَڻَ ڏانَ (پرڀاتي ١/١٥)= ڏان كارڻ، انعام خاطر.

ـ كَارَڻ كِنِ (كوهياري ١/٨)= كنِ جي لاءِ.

ـ كَارَڻ كَوهِيَارَنِ (آبري ١/١٩)= كوهيارن كارڻ (پياري پنهونءَ خاطر).

● كارِڻي = سدائين كارڻ كندڙ، بلو كندڙ، ننين راهِ ڏيكاري، ڇيهن ڏكن ڏوهن كان بچائيندڙ، پرچلو، آگهہ، هدايت ۽ رهنمائي كندڙ.

ـ مَڃ مُحَمدُ كارِڻي (كلياڻ ١/٥، ١/٧)= محمد ﷺ كي پرچلو ۽ رهنمائي كندڙ ۽ ڇيهن كان بچائيندڙ كري مڃ.

ـ اُتي رَسِجْ كارِڻي (برو ١/وائي-١)= اي كارڻ كندڙ، تون اتي مون كي اچي پهچج، منهنجو مددگار ٿج.

ـ كَندِيءَ اَچِي كَارِڻي (سنهڻي ٨/١٧)= كارڻ كندڙ پرچلو كنديءَ تي اچي.

● كَارُون = منٿون، آزيون.

ـ كارُون وَسَ كنامِ (آبري ٦/وائي-٢، حسيني وائي ١٢/١)= مون گهڻيون منٿون كيون.

ـ كارُون كيجَ ڌڻِين كي (آبري ٨/٧)= كيچ ڌڻين كي ميڙون منٿون.

ـ كارُون تي كَرِيان (سامونڊي ٣/١٩)= تڏهن تہ، تنهن كري تہ (تي) منٿون ٿي كريان.

ـ كَرِيان تي كارُون (يمن ١/٢)= تنهن كري (تي) منٿون ٿي كريان.

ـ دارُون ۽ كارُون (يمن ٢/٢٨)= دوا علاج ۽ حيلا.

ـ كارُون آئِين (ڀلان ٣/١٠)= حيلا كرين (پرچائڻ جا)، عاجزيون كرين.

ـ كارُون كَرِي تَنِ (حسيني ٩/٢٢)=تن سان نيازمنديون كُرنشُون كري.

● كارُونِيارَ=(اصطلاح) پاڻي جو وڏو چاڙهہ ۽ لُڙ، ككرن جي گهاٽي كاراڻ، سمنڊ جي هيبت واري كاراڻ.

ـ كَپَرَ كارُونيارَ جا (سنهڻي ١٠/٤)= درياءَ جي لُڙ ۽ چاڙهہ جي گهاٽي كاراڻ واري كنڌي.

ـ گهورِيُون كارونيارُ (سنهڻي ٩/٢)= اونهون اجهاڳ پاڻي گهوريون.

ـ كارُونيارَ كَنَن (سامونڊي ١/١٢، ١/١٣)= كنن جي كارونيار مان، كنن جي خطري مان (مان لنگهي آيا).

● كارِئو= كرايو.

ـ توكي كارِئو سَيرُ سَتارَ (سارنگ وائي ٣/١)= توكي مولي سير كرايو.

ـ كارِئو پَنڌُ قَضا (معذور ٤/١٥)= قضا پنڌ كرايو، تقدير پنڌ كرايو.

● كَارِي= كرائي.

ـ كوهيارو كاري (حسيني ١٢/١٩)= كوهيارو (پنهون تي) كرائي.

● كارِي= ١. گوڙ كري (كَرَڻ، كارڻ= ككر جو گوڙ كرڻ). ٢. رنگ جي كاري (ككر).

ـ كَكَرَ اَڄُ كاري (سارنگ ٢/٢)= ١. ككر اڄ گوڙ ٿو كري ٢. اڄ كاري ككر.

● كارِي= وڏو زخم كندڙ، ماريندڙ.

ـ ڪانُ هَٿِي ڪارِي (سامونجري ٢/١١)= مارينڊ گرلي هٿي.

ـ ڪَارِي ڪَانُ (حسيني ٥/وائي-١)= ڪان جيڪو ڪاري ضرب لڳائي ۽ ماري.

● ڪارِيندا= ڪرائيندا.

ـ ڪَرَڪَ ڪارِيندا ڪَيَڙِي (ڏهر ٣/١١)= ڪيچ ڪي دانهن ڪرائيندا.

● ڪَارِين= تون ڪرائيين.

ـ جي مون هٿان ڪارِيين (پورب ٢/وائي-٢)= جي منهنجي هٿان ڪرائيين.

● ڪاڙهو= وڏي تپش، وڏو مچ.

ـ قُرب جو ڪاڙهو (حسيني ٩/٦)= محبت جو مچ.

● ڪاساڻِڪي ڪارِ (ٻروو ١/١٥)=ڪاسائن واري (ڪُهڻ جي) ريت. (اصطلاح) سخت ايذاءُ رسائڻ واري رسم.

● ڪاسو= وڏو شاهِيُ وٽو (ڪاٺ جو).

ـ ڪَنڌَ ڪاسو (مارئي ٧/٩)= ڪنڌ جي هيٺان ڪاسو (وهائي طور).

● ڪاغَـذَ ڪَيَ جِي (سري راڳ ٢/١٥)= ٻي ڪار شين مان نهيل بيڪار پيڙي.

ـ ڪَاغَذ ڪَورِيين (يمن ٥/١٩)= تون ڪاغذ تو ڪورين، وڏا پنا وڌي جُزون ناهي ننڍا پيو ڪرين. (ته جيئن انهن تي ڪتاب لکين يا نقل ڪرين).

● ڪَافُ= الف- ٻي جو اکر 'ڪ' (جنهن ۾ ورُ آهي)، ور وڪڙ وارو.

ـ سندو ڪاڪُلَ ڪافُ (آبري ٦/٣)= محبوب جي وارن وارو 'ڪاف' (ڏنگڙو وريل)، وَل ڇَل وارو.

ڪافُ= جبل، پهاڙ.

ـ ڪيرِ لنگهينِدي ڪافَ (ديسي ٢/١٢)= ڪير جبلن مان لنگهندي.

ـ ڪافَ نہ ڏِيين ڪو (ڪوهياري ٢/٣)=اي جبل (ڪاف!) تون مون کي (پنهنجن پرين جو) ڪو ڏس نہ ڏئين!

● ڪَافِرُ= انڪار ڪندڙ، ڪفر ڪندڙ.

ـ ڪُفرُ ڪافِرُ پاڻَ ۾ (ڪلياڻ ٢/١٢)= 'ڪفر ۽ ڪافر' (انڪار ۽ انڪاري) پاڻ ۾ مقابل ٿي، اسلام وارا ٿيا.

● ڪَافين = جبلين، جبلن ۾، جبلن ڏي.

ـ ڪافين ڪاهِيندياس (آبري ٥/٩)=جبلن منجهان پنڌ ڪنديس.

● ڪاڪِ = جيسلمير ضلعي ۾ ندي جيڪا برسات ۾ ٻرجي وَهي ۽ جنهن جو پاڻي ڪڪوريل (ذرا ڳاڙهيرو).

ـ ڪَڪورِي ڪاڪِ وَهي (رائو ٨/١٨)= ڪاڪ ندي ڪڪوريل پاڻي سان پئي وهي، ان ۾ جيڪو پاڻي وهي پيو سو ڪڪوريل آهي.

● ڪاڪِ تَڙِ (رائو ٢/١)= ڪاڪ جي گهيڙ تي، ڪاڪ واري ڪوهہ تي. (اصطلاحي معنيٰ) مومل جي ڪاڪ محل تي.

ـ ڪاڪِ تَڙاءُ (رائو ١/١١)= ڪاڪ جي تڙ تان، ڪاڪ جي تڙ وٽان.

ـ ڪاڪِ جِي (رائو ١٠/٨)= ڪاڪ محل ۾ ڪيل گناهن جي (طلسم ڪري ٺوڪر ڏيڻ، ماڻهو مارائڻ وغيره).

ـ ڪاڪِ ڪَڪوريا (رائو ٣/١)=ڪاڪ جا رنگيل، ڪاڪ محل ۾ مومل جي ديدار لاءِ ڪڪوريل اکين وارا.

ـ ڪاڪِ ڪَنڌِيءِ (رائو ٣/٧)= ڪاڪ نديءَ جي ڪنڌيءَ سان.

ـ ڪاڪِ ڪَنڌين ۾ (راڻو ٢/٨)= مومل جي ڪاڪ وٽ (مقام جي حد ۾).

ـ ڪاڪِ گهڙندو (راڻو ١٠/٢)= ڪاڪ ۾ گهڙندو (هن بيت ۾، مومل جي ڪاڪ سان ۽ قبر سان روايتي تشبيهه وارو پس منظر سمايل آهي).

ـ وڃي ڪاڪِ ڪنڌين ۾ (راڻو ٢/٨)= ڪاڪ واري محل جي پيتين ۾ وڃي.

ـ قلبُ ڪاڪِ ڪنڌين ۾ (راڻو ٧/٣)= منهنجو من ڪاڪ واري محل جي پلسن ۾ آهي.

ڪاڪاٿان (مارئي ٢/٩)= (ڪاڪو= چاچو) ڪاڪي جن وٿان، ابائي پار ڪان.

ڪاڪَتَ = طاقت.

ـ ڪَرَهي ڪاڪَتَ ڇَڏِي (ڪنيات ٥/١١)= اٺ (پوڙهو ٿيو ۽ هن جواني واري) طاقت ڇڏي.

ڪَاڪُلُ= پياري پرينءَ جو زلف، سهڻو وار.

ـ ڪاڪُلَ ڪُني جا (آبري ٦/٦)= محبوب جي سهڻي زلف جنهن کي ماريو.

ـ ڪاڪُلَ پَسِي ڪانڌَ جو (آبري ٦/١)= پنهنجي وَرَ پيتار جو سهڻو وار (=سهڻا وار) ڏسي.

ڪَاڪو (آبري ٥ /وائي-٢)= چاچو، ويجهو مائٽ.

● ڪالَ= ڪاله، گذريل ڏينهن.

ـ سيني سريا ڪالَ (راڻو ٩ /١)= اي راڻا سريا، ڪاله اهيني.

ـ نَ ڪين ڪِتوءِ ڪالَ (ڪاپائتي ١/٧)= نه تو ڪاله ڪجهه ڪَيو.

ڪالُورو (جمع) ڪالورا= ڪالورو. پاڻي ۾ بيٺل گاهه (ڪل) جي پاڙ ۾ ڪارو ڪوپو جنهن جي اندر ڳپ (جيڪو ٻارڙا کڏي کائن).

ـ ڪارَڻِ ڪالُورَنِ (ڪاموڏ ٢/١٣)= ڪالورن کڏڻ لاءِ.

● ڪالوڙڻ= ڪارو ڪرڻ، ميرو ڪرڻ (پاڻي).

ـ ڪالوڙِئو ڪَنگَنِ (ڪاراڀل ١/١٦)= ڪانگيرن ڪارو ڪيو، گهڻو ميرو مٽيءَ وارو ڪيو.

● ڪَالَهه= سُباڻي، ڪالهُوڻي= سباڻي واري.

ـ اَڄُ ڪِ ڪاله مَرَنِ (يمن ٢/١٣)= اڄ يا سباڻي مرن.

ـ ڪاله ڪر (آسا ١/١٨)= سباڻي واري ڏينهن کي، ڏينهن لاءِ.

● ڪاله= ڪالهوڪو ڏينهن.

ـ ڪَالَهه ڪَٿِي وِيَا (رامڪلي ٦/٦)= ڪاله پنهنجا تول تڳا ڪٿي هليا ويا.

ـ ويٺي ڪاله هَتا (ڌهر ١/١٢)=ڪالهوڪي گذريل ڏينهن واري محل مون کان لنگهي وئي، هتان ڇڏائجي وئي.

ـ ڪالهُون پوءِ (سامونڊي ١/٥، ڌهر وائي ٥/١، ديسي ٤/١١)= ڪالهونکر، ڪاله کان وٺي، گذريل ڏينهن پوري ٿيڻ سان پوءِ.

● ڪَالهُوٺَان = ڪاله کان.

ـ ڪالهُوڻيءَ ڪالها (ڌهر ١/١٢)= 'ڪاله' واري 'ڪاله' کان وٺي، ڪالهوڻي ڏينهن کان وٺي.

ـ ڪَرُهه ڪالهُوڻي ڏينهَ کي (سري راڳ ٣/٩)= سباڻي واري ڏينهن جو فڪر ڪر.

ـ ڪالهُوٺان اَڄُ گَهٽي (رپ ١/٢٠)= ڪاله کان اڄ گهٽي.

● ڪامَ = لڪڻ.

ـ ڪَرَها توکي ڪامَ (ڪنيات ٥ /٣)= اي اٺ توکي (مون سچو سمجهيو) لڪڻ هنئي.

ـ ڪَامَ هَڻي (ديسي ٢/٨)= لڪڻ هڻي. ١. مون کي

محبت جي چمڪ هئي، ٢. پنهنجي اُٺ کي لڪڻ هڻي تکڙو اٿاري هليو ويو.

● ڪامَ ڪِرڪَ (سنهڙي ٥/١٣)= ڪرڪ جي ڪام، ننڍڙي چڙيءَ جي لار (= لار جو مٺو آواز).

● ڪامُ= ڪم، سعيو (ڪم جو).

ـ ڪامُ تنهنجو ڪاپڙي (رامڪلي ٧/وائي-٢)= اي ڪاپڙي تنهنجو ڪم.

ـ ڪهڙو اَٿِئي ڪامُ (ڪلهوڙي ٢/١٠)=ڪهڙو ڪم اٿئي؟

● ڪلمارو = شهر ۾ ماڳ جو نالو.

ـ آيون ڪاهي ڪلماري (سارنگ ٤/١٤)= (وِچون) ڪلماري تي وريون.

● ڪَامِلَ = چڱا، اشراف.

ـ ڪامِلَ ڪوهُ ڪَرِينِ (ڪوهياري ٥/وائي)= چڱا اشراف (هن هيٺين سان ڏاڍ) ڇو ڪن!

ـ ڪامِلَ ري ڪير (بلاول ٢/٦)= چڱي اشراف کان سواءِ ڪير.

ـ ڪامِلَ ڪَرَ اُجَارا (آبري وائي ١/١)= اهي چڱا جيڪي پنهنجن وڏن کي مَلهائين.

● ڪامِڻِ = شاناٽتي مانائتي زال، وڏي سونهن ۾ شان واري (عورت).

ـ ڪامِڻِ ڪڻندي ڪَنجَ (سارنگ ٣/٨)= ان شاناٽتي پنهنجي چوڙي جي ٻانهين مٿي ڪندي (ڪڻندي).

ـ سَندا ڪامڻَ ڪَنَ (رائو ٣/٣)= انهيءَ سونهن پري جا ڪَنَ (سون ريي جي ڳهن سان ٽا سونهن).

● ڪامڻَ = جادو.

ـ تَنهِ کي ڪامڻَ ڪَنڍِي ڪير (ڪنيات ٤/١٥)= تنهن کي ڪير جادو ڪندي.

ـ ڪوجهو ڪامڻُ مي (ڪاموڏ ٣/٨)= مهائي (نوري) کي ڪو اهڙو جادو!

● ڪامڻيُن (ليلان ٤/٧)=مانائتيون شاناٽتيون زالون.

● ڪامُون = لڪڻيون، لٺيون.

ـ ڪَرَهوتي ڪامُون سَهي (ڪنيات ٥/٤)= اٺ تڏهن تو لَڪڻيون سهي.

● ڪانُ= تير جو چوٽيءَ وارو نوڪدار لوهو ڦُر، تيرُ، گولي.

ـ جي پاڻِ ڪانَ ڪَمانَ ۾ (يمن ٣/٨)= جيڪڏهن هو ڪمان ۾ تير وجهن.

ـ ڪانُ هَٽِي ڪارِي (سامونڊي ٢/١١)= وڏو گهاءُ ڪندڙ (مارينڌڙ) ڪانُ هڻي.

ـ لڳيني ڪانُ (رامڪلي ٢/٢٢)=تنهنجو ڪان لڳيني.

● ڪانهُ پَهري (ڏهر ٣/١٢)= ڪانهُ نه پهري (ڪانهُ اُٺ، گڻون، رڍ، ٻڪري ٻلهر ڪانهُ پهري (لاڪي جي ڊپ ڪان)).

● ڪانا= ڏگها لوها نالَ

ـ ڪَرايَنِ ڪانا (مارئي ٩/١٦)= ٻانهن جي ڪراين ۾ لوها نال (قيد بند وارا).

● ڪَانَارِئا = ڪانَ لڳل، جن کي ڪانن جا زخم تيل هجن، ڏکيل، زخميل.

ـ ڪانارِئا ڪُڪَنِ (يمن ٣/١٣)= جن کي ڪان لڳل آهن سي ٽا ڪنجهن.

ـ ڪانارِئو ڪَرُ ڪَلي (يمن ٣/١٤)= ڪانَ لڳل (عاشق) تو سر مٿي ڪري.

● ڪَانيرُ= جبل جو نالو (ٿاٽي برلاخان ڪان اتر).

ـ ڪانيرُ ۾ ڪارو (ديسي ٥/٩)= ڪانيو جبل ۾ ڪارو جبل.

● کانپُون (ڏهر ٣/٨)= کرپُون، جيڪي مِٽي کوٽڻ ۽ ڪٽڻ سببان ٿيون هجن.

کانڌَ= مڙس، پتار.

ـ مُون ٿي چَيِنِ کانڌَ! (سري راڳ ٣/۴)= اي پتار، مون توکي ٿي چيو.

ـ مـون تو ڪارڻ ڪانڌَ (سامونڊي ۴/٩)= اي پـتار، مون تنهنجي لاءِ.

ـ ڪانڌَ چِتِ ڪِئو (سـارنگ ٢/٥)= پنهنجن ورن (ڪانڌن) کي دل ۾ ياد ڪيو.

ـ ڪانڌَ ڪَميڻِي آهِيَان (ليلان ۴/١١)= اي منهنجا ورَ! آءٌ ڪميڻي آهيـان (پر منهنجي تـوسـان حـجت ڪانهي، توسان حجت نٿي هلايان).

ـ ڪَانڌَ پِنِي ڪيتَرا (رپ ٣/٢)=مڙس ته پِنن جا به گهڻا.

ـ ڪانڌَنِ پاسي ڪي (سنهڻي ١/۴)= اوهان مـان ڪي پنهنجن ڪانڌ سان گڏ.

● ڪاندا، ڪانڌاءَ=ڪانڌان، ڪانڌ ڪان، ڪانڌ وٽان.

ـ چَنيسَرَ ڪانڌا (ليلان ٢/١٥)= چنيسر ڪانڌ وٽان.

ـ وڻجـاري ڪانڌاءُ (سامـونـڊي ٣/٢٦)= وڻجـاري ڪانڌ بدران.

ڪَانڌِي = جناري کي کنڌ ڏيندڙ، ڪلهو ڏيڻي ڪثي هلندڙ.

ـ ڪَانڌِي کَنگَ ٿِـاسَ (سنهڻي ٩/٢)= کَنگَ پکي هن (سنهڻيءَ) جا ڪانڌي ٿيا.

● ڪَانـدِين ٽَانـدِيـن پـابُرِين (يمـن ۴/٣)= ٻيـرن جي ڪنڊن وارن ٽانڊن ۾.

● ڪانگَ= ڏکهو خط، ڏکهي خبرچار.

ـ ڪانگَلَ نيـئي ڪانگَ (برور ٢/٢٢)= اي ڪانگا، تون خط کٽي وڃ.

● ڪانگَ = ڪانءُ، ڪانگو.

ـ آنديم ڪانگَ قـريب جـون (بـرور ٢/٣٠)= ڪانگل مون لاءِ سڄڻ جي اچڻ جون واڌايون آنديون.

ـ کَڻُهن اِينـدَم ڪـانگَ (برور ٢/٥)= اي ڪـانگ (واڌائي واري ٻولي ڪر ته) منهنجو پيارو ڪڏهـن مون وٽ ايندو!

ـ ڪَانگَ لَمَنداَ (حسيني ٣/٨، ٦/١١)= منهنجي مَڙهـ (مثل جسم) کي کائڻ لاءِ مـثـان ڪانگ اچي لامارا ڏيندا.

ـ ڪـانگَلَ ڳَالُهـ ڳِـري (برور ٢/١٨)= ڪانگل وٽ ڪا ڳالهـ آهي، ڪو خاص پيغام آهي.

● ڪانگيـرو، ڪانگورو = گهڻن ڪانوَن جو مـثـان اڏامڻ ۽ ڪان ڪان ڪرڻ (اڪثر، ان وقت جڏهن ٻيـو ڪو ڪانءُ ڦٿڪندو ڏسندا، جهليل ڏسندا).

ـ ڪانگـنِ ڪانگيرو ڪيـو (برور ٢/٢٧)= ڪانوَن گڏجي (پنهنجي ساٿيءَ لاءِ) 'ڪان ڪان' ڪئي.

ـ ڪانگـنِ ڪانگيـرا ڪِـئا (ديسي ٧/واٽي-١)= ڪانون دانهون ڪيون.

● ڪَانِهِ= ڪٿي، ڪيڏانهن.

ـ ڪيـچِي وِتَّا ڪانهِ (ڪوهياري ٣/٢)= ڪيچ وارا (ڏير، پنهونءَ کي کٽي) ڪيڏانهن وٺا؟

ـ وِٺا ڪيـچِي ڪانهِ (ڪليـاڻ ١/١٣)= (اهي عضوا) ڪيڏانهن وڃي وٺا؟

ـ سي ڏٽي ڪِنـڙه ڪانهِ (مارئي ٨/١٦)=(سي منهنجا پيارا مولي) ڪيڏاهن ڪيا، ڪٿي ڪيا.

● ڪانهُ (برور ۴/۴)= 'سَرُ' جي ٻوٽي ڪان نندو ٻوڙو.

● ڪانهرَ = ڪاهل، سُسْتَ، ڪانئر، ٻچڙا.

ـ سي ڪانهرَ ڪِبَا ڪانه (ڪلياڻ ٣٢/١)= انهن ڪاهلن کي ڇا ڪبو، اهي سُسْتَ ڪهڙي ڪم جا.

● ڪَانهِري= ڪَاهلي، نِهلڙي.

ـ آءُ اَڳِهين ڪانهري (حسيني ٦/٧)= آءُ اڳ ئي هيڻي ۽ ٻي حال.

● ڪانهي= ناهي.

ـ ڪانهي جاءِ جلڻ ري (حسيني ١٧/٢)= (وصال لاءِ) جلڻ کان سواءِ (وصال لاءِ)، ٻي ڪا پيڙي ڪانهي، ٻي ڪا جاءِ ڪانهي.

● ڪاني= نندي ڪانَ جو گهاءُ، زخم (= ان قول ۽ وعدي جو ويچار، ان وڏي ويڻ جو ويچار). سَرائي (سُرمي لاءِ).

ـ ڪُڙهه اَنجَرِ ڪانِي (ڪلياڻ ١٠/٢)= اندر ۾ ڪانُ، گهاءُ ۽ زخم، (اصطلاح) قول ۽ وعدي جو وڏو ويچار.

ـ تان ڪا ڪانِي پاءِ (آسا ١٩/٤، ٩/٥)= تان ڪا اکين ۾ سَرائي پاءِ.

ڪاني= نندي نڙاڪي. ("ڪلمون" جو ڪانو جنهن کي سيڪ ڏيئي نڙجي ڪاني ناهين).

ـ ڪاني ڪانهَ (بروو ٤/٤)= ڪانهَ جي ڪاني.

ڪاڻَ، ڪاڻِ= محتاجي، نقص، خطا، ميار.

ـ نه ڪَڍي ڪوريين ڪاڻَ (ڪاپائتي ١٠/٢)= ڪورين جي ڪاڻ ئي ڪانه ڪڍي.

ـ مُونکي وِڄهه مَ ڪاڻِ (گهاتو ٩/١)= منهنجي سائڻ ڪاڻ مَ وجهه، مون کي سندن ڪاڻيارو نه ڪر.

ـ ڪاجا پيپَمِ ڪاڻِ (ليلان ١٨/١)= مون کي ڪاجا ڪاڻ پئي، مون کان ڪاجا خطا ٿي.

ـ تَنِ پَئي ڪاپاتِينِ ڪاڻِ (ڪاپائتي ١٦/١)= تن ڪاپاتين کي ڪاڻ پئي، تن ڪتڻ وارين کي سٽ جي خريدارن سان ڪاڻ پئي (سي ڇا ۽ عتاب هيٺ آيون).

ـ ڪاجا پيَسِ ڪاڻِ (حسيني ١٥/١٢)= هن کي ڪاجا ڪاڻ پئي، ڪاجا محتاجي ٿي.

ـ مون پَئي نه ڪاڻ (راڻو ١٠/٨)= مون تي ڪاڻ نه پئي، آءُ ڪاڻياري نه ٿيان، مون تي ميار نه اچي.

ـ ڪيچِين سِين ڪاڻَ (ڪوهياري ١٦/١)= ڪيچ وارن سان محتاجي.

ـ ڪنهِ پَرِ لاهيان ڪاڻِ (آبري ١٠/٩)= ڪهڙي ريت ميار لاهيان.

ـ ڪوهياري جِي ڪَاڻِ (آبري ١٥/٥)= پنهونءَ (ڪوهياري) جي ميار.

ـ ڪاڻِ پييَمِ (مارئي ٢٠/١١)= آءُ ميار هيٺ آيس، آءُ حرفي ٿيس.

ـ ڪاڻِ لاٿي (سارنگ ١٩/٤)= ميار لاٿي (ڪيچ جي وٽن کي سائو ڪيائون).

ـ ڪاڻ لَهي (مارئي ٢/٣)= حرف لهي، ميار لهي، گلا لهي.

● ڪَاڻِيارَو = ڪاڻ وارو، گِلارو، قصوروار.

ـ نه قاضي ڪاڻِيارو نه ٿئين (آسا ١٦/٧)= نه اي قاضي، تون قصوروارو نه ٿئين، مياردار نه ٿين.

● ڪاڻِياري = ڪاڻ واري، جنهن ڏانهن ڪاڻ هجي، مياردار.

ـ ڪاڻِيارِيءَ ڪاڻِ لَهي (بروو ٨/٣)= ميار واريءَ جي ميار لهي.

ـ ڪاڻِيارِي ڪاڪِ ڪري (راڻو ٣/٨)= ڪاڪ کي

ميياردار ڪري، قصوروار ڪري.

ـ ٿيس ڪائياري ڪانڌَ جي (مارئي ۵/١)= پنهنجي پيتار جي ميياردار ٿيس.

ـ ڪائيارِين جو (سنهڙي ٣/٨)=ڪاڻ وارين جو (جيڪي حاجت مند آهن، جيڪي محبت ۾ مجبور آهن).

ـ ڪائيارين ڪَمُ (سنهڙي ۴/١)= اهو ڪم ڪاڻ وارين جو آهي (جيڪي غرض واريون آهن، محبت ۾ مجبور آهن).

● ڪائينا= اٺ جون ڏائون.

ـ ڪَرَهي ڪائينا رَتا (رائرواڻي ٢/١)= اٺ (ڳاڙهيون وليون ڪائي) پنهنجيون ڏائيون ڳاڙهيون ڪيون.

● ڪائيُون = مياروں.

ـ ڪوڙين مون ڪائيُون (راڻو ٨/١٢)= مون تي ڪي گهڻيون مياروں.

● ڪاهڻ= مهار مان جهلي جانور کي وٺي هلڻ، جهلي آڻڻ، تکو هلڻ، پنڌ ۾ تکو هلڻ.

ـ ڪاهِ تہ لَڳيئي ڪانُ (رامڪلي ٢/٢٣)= اٿي پنڌ پَنڌ ۾ تکو هل تہ توکي (نانگن فقيرن هٿان) ڪان لڳي ۽ گهاءُ ٿئي.

ـ ڪَاهي رَسيَسِ (آبري ۵/١)= همت ۽ ڪشالي سان وڏو پنڌ ڪري پهتيس.

ـ ڪاهِيَائُون ڪَنراٺَ (آبري ۴/١١)= (پنهون ڪٿي) اٺن کي ڪاهي هليا ويا.

● ڪاهيو پاڪَرِيين هَٿي (يمن ۴/٩، ۴/١٠)= پاڪر وارن کي، زِرهہ پاتلن کي، جهليو ڪيرائي، واريو سٽي.

ـ ڪاهِ تہ پَسُون ڪاڪِ (راڻو ٦/٩)= تکو هل تہ هلي ڪاڪ کي ڏسون.

ـ پِٺيءَ ڪيچِينِ ڪاهِ (آبري ٢/١)= (اي سسئي) ڪيچين جي پٺيان تکي ٿي هل.

● ڪاهَ= (اسم) وڏو پنڌ.

ـ ڪاهَ ڪارڻِ (راڻو ٦/١٢)= وڏي پنڌ واري مسافري خاطر.

● ڪاهُوجِي = ماڳ جو نالو.

ـ ڪَهيو ڪاهُوجِيءَ ڏانهہ (سارنگ ۴/١٠)= ڪاهوجيءَ ڏانهن هليو.

● ڪاءِ= ڪا، ڪاب، ڪائي.

ـ تِنان هِتِ نہ ڪاءِ (ڪاپائتي ٢/١٣)= اُتان يا انهن منجهان هت ڪائي ڪانہ.

● ڪائو= شيشو، شيشي جهڙي گهٽ قيمت واري جنس، ڪَچُ.

ـ مُنہ ڪائو ڏيئي (سامونڊي ١/١۴)= پنهنجي منهن کي آڏو ڪائو ڏيئي (توبہ ان وقت منهن آڏو ڪو خاص شيشي وارو نقاب پائيندا هئا، اهڙو ڪو ترپ پائيندا هئا جنهن جي آڏو شيشو هوندو هو؟).

ـ ڪائو ڪَمايوم (سري راڳ ١/۴)=مون ڪَچُ ڪمايو.

● ڪائو= پاڻي جي لاٽ (ڪاري جي ٻولي)، ورڇ جي لهڻ سان پاڻيءَ جو لهي وڃڻ، پاڻيءَ جي لاٽ.

ـ ڪوڙين جي ڪائو ٿئي (سامونڊي ١/٧)= جيترڙيڪ ڪٿي پاڻيءَ جي گهٽي لاٽ ٿئي.

ـ ڪائي ۾ (گهاتو ٢/۴)= لاٽ ۾ .

● ڪَايَا (جمع) ڪايائون = پنهنجي صورت مورت، پنهنجو جسم، پنهنجي هاڻي، پنهنجي جندجان.

ـ ڪايا ڪيچَ ڪُتَنِ کي (معذور ١/۴)= پنهنجو پاڻ (وڃيو) ڪيچ جي ڪتن کي ڏئي.

ـ ڪايا ۾ (آبري ٣/١٦)= ڪايا ۾، جند ۾، صورت

مورت ۾.

ـ ڪوڙين ڪايَائون تنھنجيُون (ڪليات ١/٢٩)= تنھنجيون ڪيني نراليون صورتون.

ـ ڪُيَچ ڪايا سين ڪِئو (يمن ٢/٢٣)= تو پنھنجي جان سان 'ڪُيَچ' جو مرض لاڳو ڪيو.

● ڪَبَاب ڪرڻ= ڳترا ڳترا ڪرڻ، تڪر تڪر ڪرڻ.

ـ ڪِيَس جَنهِ ڪَبابُ (يمن ٢/٦)= جنھن مون کي تڪر تڪر ڪري ڇڏيو.

● ڪبا ڪانه (ڪليات ٢/٢٣)= ('ڪِبا' توڙي 'ڪَبا' صحيح) ڪيڏانھن ڪبا، ڇا ڪبا، انھن کي ڇا ڪبو، ھي ڪھڙي ڪم جا ٿيندا.

ڪَبِي، ڪِبي= ڪري سگھبي.

ـ ڪِبي اتِ ڪيِھي (ڪليات ٣/٢٢)= ات ڪھڙي ڪري سگھبي.

ڪِبرُ ڪِبرِياءُ (ڪاموڏ ٤/١)= وڏي وڏائي وارو.

● ڪَبِيرَ= ڪبيرا، وڏا ڏوھ.

ـ ڪوڙين ڪِئَم ڪَبِيرَ (مارئي وائي ٥/١)=مون گھڻائي ڪي وڏا گناه ڪيا.

ڪُبِيلِيَاِئي (آبري ١/١٠)= جنھن سان گڏ سنو بيلي (سونھون) نه ھجي، بي واھي.

ڪَٽُ ڪَنبَنِدي آءُ (ڪاپائتي ١/١٢)= ڪٽ ۾، ۽ ڪنبندي ٻه رھه.

● ڪتاب= لکت جو ھڪ مجموعو، مڪتوب جلد.

ـ ڪوڙين ڪتابَنِ ۾ (يمن ٥/١٦)= مختلف ڪتابن ۾، جدا جدا سيني ڪتابن ۾.

ـ ڪتابن جي ڪوڙ (يمن ٥/١٥)= الاھي ڪتاب، تمام گھڻا ڪتاب.

● ڪِتابَتَ (بروو ٢/٢٣)= لِکتِ، خط.

ـ ڪِتابتُون (مارئي ٢/٤)= لِکتُون، خطَ (اصطلاح) خبرون.

● ڪَتائِڻ= سُٽ ڪتائڻ.

ـ نه ڪتي ڪتائي (ڪاپائتي ٢/١٠)= نڪي ڪَتي نڪي ڪَتائي.

ـ ڪُتائِينديُون ڪيتَرو (ڪاپائتي ٢/٤)= اوھان ڪيترو ڪتائينديون.

● ڪتَمِ = (ٻوليءَ جو اڳيون محاورو) ڪَتيَمِ.

ـ آتَڻِ ڪِتَمِ جَنِ سِين (ڪاپائتي ٢/١٣)= جن سان گڏ ويھي مون آتڻ ۾ چرخو ڪتيو.

ـ ڪِتو وِتو نَه تِني (ڪاپائتي ١/١٤)= ڪتڻ اجايو نَه ٿني، ڪيل پورھيو اجايو نه وڃي. (لفظي معني: ڪِتو= ڪَتيل، وِتو= ڦِتو ڪيل).

● ڪِتوءِ= تو ڪتيو.

ـ نَه ڪِين ڪِتوءِ (ڪاپائتي ١/٧)= نه تو ڪجھه ڪتيو.

● ڪِتي=ڪتيي، ڪتيل (جملي ڪتيل، سٽ ڪتيل).

ـ ڪِتي مُقابِلِ ڪَپَڙا (ڪاپائتي ٢/٣)= ڪَتيل سٽ (جي مقدار) مطابق ئي ڪَپڙا جڙندا.

● ڪَتي ڪامَ (برور ٢/١٧)= ڪامَ ڪتي، ڪلھ نه ڪتي.

ـ ڪَتي مَتي (ڪاپائتي ٢/٩)=پورو ڪتي ٺاھي جوڙي.

● ڪَتي، ڪَتيون= ڪَتيءَ جو نکٽ، ثُريا.

ـ ڪَتيون ڪَپاران ويرن (رائو ٥/٤)= ڪَتيون مٿان سَر ڪاپار ڪان گھڻو اولھه طرف ھليون ويون.

● ڪَٽَ= ڪٽ ڪٽان، تخميني طور ويچار، تخمينو.

ـ ڪَٽَ نه ڪَندوڪاءِ (ڪنيات ٣/١٤)= ڪَٽ ڪٽان ڪرنه ڪندو (پير تڪو ھلندو)، ڇرو نه ٿيندو.

- متان ڪَرِين ڪَٽَ (ڪليات ٣/١٢)= متان تخمينو ڪرين، متان تڪ تڪان ڪرين ته ڪيترو پنڌ ٿيندو!

● ڪَٽِ = جال، گهار، گڏ گڏاءُ، گذارو ڪر.

- تون تَنِي سِين ڪَٽِ (آسا ٧/٩)= تون تن سان گهار.

● ڪَٽَ = ميراڻ، تڪو.

- هُوندَ ڪَٽَ نه لايان ڪَنِهين (ليلان ٤/١١)= هوند ڪنهين به تڪو نه لايان.

- لَٿـو ڪَٽُ قُلُوبَ تان (سـارنگ ١/٨)= قلب تان ڪٽ لٿو.

● ڪَٽُ= موريائڻ، ڪَسُ.

- ڪَٽُ نـه لَگِي ڪَنِهين (يمن ٤/١٩)= انهن کي ڪنهن به موريائڻ نه لڳي، ڪَسُ نه لڳي.

- ڪَٽُ ڪَڙهي (يمن ٤/٢٠)= اوزار تي چـڙهيل ڪٽ باھ ۾ سخت ٿيڻ ۾ ڳري.

- ڪَٽِـئو هورِ ڪَٽَ (رپ ١/٢٦)= ڪَٽَ منهنجي هنيين کي ڪٽ وارو ڪيو.

● ڪَٽُ = ذري جيترو، ڪجھ ("فلاڻو ڪَٽ به نه ڪيو" (ڪيچ جي جتن جي ٻولي)، ڪجھ به نه ڪيو.

- مَتان ڪِهين ڪَٽُ (ڪلياڻ ٤/١٥)=متان ڪجھ چوين.

- ڪَٽُ نه ڪِڇِنائُون (حسيني ٤/١٧)= ڪجھ به نـه ڪڇنائون، ذرو به نه چيائون.

- ڪَٽُ نه سِڪيا (پرڀاتي ١/٢٣)= ڪجھ به نه سڪيا.

● ڪَٽُ (سري راڳ ٤/١٢)= فاسد لوھُ.

● ڪَٽارو = وڏو ڳول خنجر، ٻٽيچي، ترار.

- ڪَنڌِ ڪَٽـارو (يمن ٦/١٣)= ڪنڌ تي ڪٽارو، سر تي ترار.

- ڪَٽـاري جِي ڪارِ (آسا ٢/١٤)= ترار جي ڪار هوس ۾ ڪُسڻ.

● ڪَٽڪو= وڏو ڳوڙ، گهمسان، آواز.

- 'ڪِٽو ڪَٽڪو' (ڪارايل وائي ٢/١)= وڏي ڪٽڪي ڪئي، وڏو شور زور ڪيو.

● ڪٽڪا ڪت (يمن ٦/٢٨)= ١. ٻَنين تي چڙهيل ڪڙاهين ۾ لڳندڙ ڪفگيرن جا آواز-٢. ٻگل مٿن جا تازا تورتا تڪرا.

● ڪُٺَلَ = سڪ ۾ محبت جي ماريل.

- ڪو مُنهُ ڪُٺَلِ آئيو (ديسي ٧/١٢)= هن محبت ۾ ماريل کي ڪو خيال چڙهي ويو.

● ڪُٺيسَ= آءُ ڪُٺي ! (ندا وارو ٻول).

- ڪُٺيَس ڪاهِ مَ ڪَرَهو (ديسي ١/١)= هاءِ آءُ مُئيَس! تون اٺ نه ڪاھ!

- ڪُٺيَسِ ڪُريچنِ (يمن ٢/١٠)= مرنڪي اٺ جاڻ طبيبن ماريو.

● ڪَثافَتَ= ميراڻ، مدائي، نقص، گهاٽائي.

- ڪَثافَتَ جا ڪاڪِ جِي (راڻو ١٠/٨)= ڪاڪ واري جيڪا مدائي.

- ڪَثـافَتَ ڪَثـرتَ جِي (آسـا ٦/٢)= مـخلوق جي گهڻائي واري ميراڻ.

● ڪَثرَتَ = گهڻائي، گهڻا رخ، گهڻا جلوا، 'هيڪڙائي' جون گهڻيون صورتون.

- ڪَثَرتَ آهي قُربَ ۾ (سنهڻي وائي ١٢/١)= ويجهائي ۾ گهڻائي آهي (هڪ مان ٻه گڏ).

- وَحدَتان ڪَثرتَ ٿِي (ڪلياڻ ١/١٧)= گهڻائي 'هڪ' مان ٿي.

● ڪَپُ= ڪنارو، ڪَپَرُ.

- ڪَپُ ڪَسِينِ جو (ڪارايل ٢/١٥)= ننڍڙين واهين جو ڪنارو.
● ڪَپَارُ= مٽي جو هڏو، ڪيپراٽي.
- جي اَچي ڪَمُ ڪَپَارُ (سورٺ ٢/٧)= جي مٽي جو هڏو ڪم اچي.
- ڪَريان ڪوڏِ ڪَپَارَ جيئون (سورٺ ١/٦)= آءٌ ڪوڏ مان 'ڪپار' جي ڳَهُ ٿو ڪريان.
● ڪَپار= ڪاپار ڪان، ڪاپار تان.
- ڪَپاران ويون (راڻو ٥/۴)= مٿان چوٽيءَ ڪان اڳتي وڌي ويون، آسمان ۾ اتي آيون جو ڪنڌ کڻي مٿي نهارجي ته بالڪل ڪاپار يا مٿي جي مٿان نظر نه اچن.
● ڪُپَچُ= خراب ٻَجُ (ٻت ٻچي پوي جيڪو چٽي نه).
- ڪُپَچُ ڪايلِسِين ڪِئو (يمن ٢/٢٣)= تو پنهنجي هانيءَ سين ڪپچ ڪيو، وڏو مرض لاتو.
● ڪُپِرِ = ڪُريت.
- ڪُپِرِ منجهان ڪَل (راڻو ٩/١٩)= (مون کي پنهنجي) ڪُريت مان خبر پئي، ڄاڻ حاصل ٿي.
- اِيءَ پَرَ ڪُپَرَ هوءِ (حسيني ۴/٦)= اها (تنهنجي) ريت ڪُريت جهڙي آهي.
- ڪُپرسين (معذور ۴/٧)= ڪُريت سان.
ڪَپَرُ = ڪنارو.
- ڪَپَرُ ڪِينَ ڪَندو (سري راڳ ١/٢٥)= ڪنارو تو کي ڪو نقصان نه ڪندو (تنهنجي ٻيڙي ڪناري سان ڪٿي لڳي ڀڄندي ڪانه).
- ڪَپَرُ ٿو ڪُنَ ڪَري (سامونڊي ١/٢٨)= ڪپر وارو پلسو ٿو وڏا ڪُنَ ڪري.
- ڪَپَرَ ڪارُنپارَ جا (سنهڻي ١٠/۴)=وڏي درياء جا ڪنارا.

● ڪَپُورُ= ڪافور.
- چوٽا پَري ڪَپُور (ڪنيات ٢/٢٣)= وارن جا چوٽا ڪافور جي خوشبوءِ سان پري.
● ڪُپيرِي = اها پيٽي جتي وات وارو پير ٿي نه ليي، پير وڃائيندڙ وات، منجهائيندڙ وات.
- ڪُپيرِيان پري ٿِيا (ڪاهوڙي ٣/٥)= ڪُپيريءَ ڪان پري ٿيا، ڪُواٽَ ڪان، منجهائيندڙ وات ڪان هٽي ويا.
● ڪِجُ (ٻروو ٢/١٠)= ڪجانءِ.
- ڪِجُ وَڃِ سِين وَسُ (ڪنيات ٣/٢)= وڃ سان وس ڪجان، تکي هلڻ سان زور لائجانءِ.
● ڪجا= ڪجان، تون ڪجان.
- وَرَنَهَ ڪِجا وَسُ (ڏهر ١/٢٠)= اي لاڪيڻا، تون ڪر وڏو حيلو ڪجان.
● ڪِجاءُ= ڪِجاهو، ڪجائو، لوهين ڪَجئو.
- ڪا مَددَ ڪِجاءُ مازِيين (مارئي ٥/١٨)= منهنجي ڪا مارِين ۾ مدد ڪجئو.
- نه ڪِجاءُ (سامونڊي ١/٢٨)= نه ڪجئو.
- سرتيون دُعا ڪِجاءُ (ديسي ٢/٥)= اي سرتيون اوهين مونکي دعا ڪجو.
● ڪِجاهُون= اسان کي ڪجان.
- پِرين ڪِجاهُون پانِهنجو (رامڪلي ٣/١۴)= اي پرين تون اسان کي پنهنجو ڪجان.
● ڪِجائُنِ = تون سندن ڪجان.
- ڪِجائُنِ ڳَولَ (پورب ١/٥)= سندن ڳول ڪج.
● ڪَجَلَ پِنا (سامونڊي ۴/٨)= ڪجل سان آلا.
● ڪِجي بَسِ (معذور ٦/١)= بس ڪجي، ايئن ڪجي، وڌيڪ ڪجهه نه ڪجي.

● ڪُڄاڙاءِ= ڇا لاءِ، ڇا جي ڪري، ڇا جي واسطي، ڇالجي لاءِ، ڇاڪان.

- سو تون ڪُڄاڙاءِ (ڪلياڻ ۴/۱۰)= انهيءَ ڪري تون ڇالاءِ.

- تُون هَڏِ ڪُڄاڙِئا (ڪاموڏ ۱/۱۱)= تون هاڻي وڏيڪ ڇالجي لاءِ.

- ٻولا ڪُڄاڙِئا (ايلان ۴/۵)= اي پيارا تون ڇالجي ڪري، ڪهڙي سببان.

- ڪَلَ ڪُڄاڙِئا ڪانئيين (يمن ۲/۷)= (منهنجي جسم جي) ڪل کي ڇا جي ڪري ٿو سازين.

- ڪاتب ڪُڄاڙِئا ڪريين (يمن ۵/۷)= اي ڪاتب تون ڇا لاءِ ٿو ڪرين (ٻنن تي پيه، ڪاغذن تي جلد).

- ڪُڄاڙِئان ڪيچ وِئا (معذور ۱/۷)= ڪهڙي سبب کان، ڪهڙي ڳالهه جي ڪري (مون کي هت ڇڏي پاڻ) ڪيچ هليا ويا.

- ڪُڄاڙِئان روءِ (حسيني ۴/۶)= ڇالجي لاءِ روئين ٿي.

- ڪڄاڙئا ٻوڙون پائيين (ڪارايل ۱/۴)= ڇالجي لاءِ ٿو ٻوڙون پائين.

ڪڄاڙو= ڇا.

- ڪُڄاڙو سَرئُءِ (ايلان ۱/۷)= ڇا وريو، ڇا پلئه پيو.

- ڪڄاڙو هي ڪَڪَ (سري راڳ ۲/۱۲)= ڇا هي ڪک.

- ڪُڄَاڙو ڪَهان (ڏهر ۱/۳)= ڪٿان ڪري چوان، ڇا چوان.

- ڪُڄاڙو ڏيئي (آبري ۲/۱۳)= ڇا ڏيئي.

- ڪُڄاڙِي ڪي ڪَنِ (آبري ۷/۶، معذور ۴/۱۳)= ڇا لاءِ ڪن.

ڪَڄُ= سچ جو ضد، ڪوڙو ڪر، ڪوڙي جنس.

- ڪَڄُ ڪَمَايُمِ ڪُوڙُ (سري راڳ ۱/۵)= مون ڪچو ڪوڙو ڪر گڏ ڪيو (اصطلاح) چڱا ڪم نه ڪيا.

- ڪَچاينِ جو (رائو ۸/۱۵)= مَداين جو، مَتاين جو.

● ڪَچڪَولُ= ڪشڪول، ڪِستو.

- جَنِ ڪَڙَن ۾ ڪَچڪولَ (پورب ۱/۵)= جن کي ڪڙن ۾ ٻڌل ڪِستا آهن.

● ڪَچو= عيب.

- ڪَچو ٿي ڪيچين ڪي (حسيني ۴/۴)= ڪيچ وارن لاءِ عيب ٿي.

● ڪَچو (سنهڻي ۳/۲)= درياءَ جي وچين وهڪ جي ٻنهي پاسن وارو، پاڳوءَ جهنگ جيڪو آبڪلاني ۾ ٻڏي.

- ڪَچو تان ڪوهُ (سنهڻي ۱۰/۱۲)= دلو ڪچو آهي ته ڇا ٿي پيو!

● ڪَچو= ميٺو، طعنو.

- جي ڪَچو چُوڻِمِ ڪوءِ (سنهڻي ۷/۹)= مون کي جي ڪو ميٺو ڏين.

● ڪَچو= ڪچو دلو.

- سَندو ڪَچَ (سنهڻي ۶/۱۶)= ڪَچ جو، ڪچي (اڻ پڪل) مٽيءَ جو.

- ڪَچو مَنجهِ ڪلي (سنهڻي ۱۰/۹)= ڪچو دلو درياءَ جي ڇولين واري مقابلي (ڪلي) ۾.

- ڪَچي ساڻُ (سنهڻي ۱۰/۷)= ڪچي دلي سان.

- ڪَچو گهَڙو (سنهڻي ۶/۷)= اَڻ پَڪل دلو.

● ڪَچو رَڪُ (يمن ۴/۸)= اهو لوهه جيڪو پچي راس نه ٿيو هجي.

● ڪَچو ڪَرَڻ (ڪرهياري ۱/۱۴)= (اصطلاح) حرف رکڻ، ميار رکڻ، گهٽ ڪرڻ.

● ڪَڇُوئو (مارئي ٢/١٨)= چولو.

● ڪَڇِي = ڪچائي، عيب.

ـ ڪَڇِي ڪِنَڙِي ڪانَڪا (بروو ٣/٦)= (منهنجي) ڪا ٿوري ڪَچائي به ڪانه ڪني، (منهنجي) ڪنهن ننڍڙي عيب کي به ظاهر نه ڪيو.

ڪَڇِي ڪانِي ڪَانهَ (سنهڻي ٢/١٠)= ڪانهه جي پوڙي جو ڪچو ڪانو.

ڪَڇِ رَهَندو (ڏهر ٣/١٠)= ڪڇ ملڪ ۾ رهندو.

ـ ڪَڇَ ڪِنارَ (سارنگ ٣/١٤)= ڪڇ جي ڪنار، ڪڇ ملڪ جي سرحد واري وٽ.

● ڪُڇَڻ= 'ڇو' يا 'ڇا' واري ڳڙڪ ٻاهر ڪڍڻ، آڏو سوال پڇڻ (ته ائين ڇو آهي، اهو ڇا آهي؟).

ـ نه ڪُڇَڻَ سِين نَڪُ، رِءِ رُڪَ رائي وَڍو (رائو ٩/١٤) =رائي نه ڪُڇڻ سان، نه ڪجهه چوڻ سان يعني ماٺ ۽ صبر ۾ رهڻ سان بنا رُڪَ جي (بنا خنجر يا ڪاتيءَ جي) ڇڻ مرمل جو نڪ وڍي ڇڏيو، ڪيس لوڪ لچارو ڪري ڇڏيو.

ـ ڪُڇَڻُ ڪَڍِي لاءِ (ڪلياڻ ١/٢٣)= آڏو سوال پڇڻ ۽ آڏو ورندي ڏيڻ ماڳهن ڇڏي ڏي.

ڪُڇِ مَ (آبري ١١/١)= تُون نه ڪُڇ، تون مَ ڇَئو.

ڪُڇَنِ= (ڇَنْ ۽ ڪُڇِنْ) ڇَني مَنَهن جي اجڙ ٻي ڪا جاءِ= ماڙي، ڪوٺي، ڪوٽ.

ـ ڪُڇَنِ آهيان ڪوٽَ ۾ (مارئي ٥/١٨)= آءٌ مارُن جي نه ڪنهن ڇني نه ڇَڇي هيٺ آهيان، پر ڪُڇن (ماڙيءَ) ۾ بند آهيان.

ڪُڇَڻ= ڪين ڪجهه چوڻ.

ـ ڪُڇَنِ (آبري ١١/١)= جو ڪجهه هو ٿا چون (سو ٻڌ).

ـ ڪُڇَنِ ڪِينَ مُڇَا (رپ ٢/٢٢)= (پيارا پرين تڪليف ۽ ايذاءُ وقت به) واتان ڪين ڪُڇن.

ـ ڪُڇَنِ نه پِئو (يمن ٢/٦)= پيو ڪجهه به نه ڪُڇن، چون (جواب ڏين).

ـ تَنِي ڪُڇِيو ڪِينَڪِين (ڪلياڻ ٢/١٧)= تن زبان مان ڪو اکر ڪونه ڪڍيو، راز ظاهر نه ڪيو.

ـ ڪُڇنو ڪين ڪُنَنِ (ديسي ١/١١)= انهن ائن ڏرو به ڪين ڪُڇنو! (ڪُنن، ڪُنلن= پاراتي جو لفظ).

ـ مَتان ڪُڇِين ڪَٺُ (ڪلياڻ ٤/١٥)= متان ذري جيترو به ڪجهه چوين، متان ڪا ڳڙڪ ٻاهر ڪڍين.

● ڪَڇِين= ڪَڇَن ۾.

ـ ڪڇِين ڪاڇرتي (رامڪلي ٦/١٨)= ڪڇ ۾ ڪڻڻ واري ڳوٺڙي، ٻڪري (بغلي).

● ڪُڏا ٿُورو (ڪنيات ٥/٥)= بي- پيڙهيائتو، بي بنياد ('سڏاتورو' جو ضد).

● ڪَڏ = ڪَڏي، سمنڊ ۾ هيٺ ڪٽي ڪٽي ٽڪر جن جي مٿان اچا ڪوڏ (جيت) لڳل، جيڪي ڪڙڪا يا آواز ڪن. (اهي جايون خطري واريون جو ٻيڙا هيٺ ٽڪر سان لڳي ڀڄندا).

ـ ڪِنو ڪَڙڪو ڪَڏ (سامونڊي ١/٢٠)= (ناڪئو سڏ ڪري ٿو سُڪانين کي چوي ته: ٻيڙيءَ جو رخ ڦيرايو جو) هيٺان ڪڏي جو ڪڙڪاٽ آهي.

● ڪَڏهِين، ڪڏهين نه ڪڏهين= ضرور ڪنهن وقت.

ـ ڪَڏهن ڪَانه سُڻي (حسيني ٩/١٧)= اها ڳالهه ڪڏهن ڪانه ٻُڌي وِئي.

ـ ڪانگُ لَوندو ڪَڏهِين (سارنگ ٢/١٦)= ڪڏهين نه ڪڏهين ضرور ڪانءُ (واڌائي واريا) ٻولي ڪندو.

● ڪَڍِ= پَنيان

ـ ڪَڍِ پَنهوڻ ڪاهي (آبري ٧/١٦)= پنهوڻ جي پويان همت سان هلي، پنهوڻ جي پٺيان پٺي پنڌ ڪري.

● ڪَڍَرون (سارنگ ٣/١١)= (سانوڻ جي مينهن ۾ ککرن ۽ اُبن جون) هڪ ٻئي پويان قطارون ۽ سنگهرون.

● ڪَڍڻ = ٻاهر ڪرڻ، ظاهر ڪرڻ، هٿيار تيار ڪرڻ.

ـ ڪَڍيو ڏَڻَ ڪاهي (سارنگ ١/٢)= واڙن مان مال جا ڌڻ ڪڍيو ۽ جتي گاه آهي اتي ڪاهي هلو.

ـ جُـه ڪاتَ ڪَلاڙَنِ ڪَڍَيا (يمن ٦/٩)= جنن جو ڪلاڻين ڪات قتل ڪرڻ لاءِ ڪڍي سنوران ڪيا.

ـ ڪَڍَڻَ جِي ڪانَ ڪَني (گهاتو ٢/٧)= ڪَلين مان ڪَنڊي ٻاهر ڪڍڻ جي ڪانه ڪئي.

ـ جِنَن ٻُڌَا ڪَڍي ٻارِ مان (سري راڳ ١/٢٠)= جنن جو ٻڌندڙن کي اونهين پاڻيءَ مان ٻاهر ڪڍي.

ـ ڪَڍِي تِنهِ ڪاتِي (سورٺ ٢/٧)= راءِ ڏياچ جي (سر ڏيڻ لاءِ) بيجل ڪاتي ڪڍي.

ـ ڪَڍِي لاهڻ (ڪلياڻ ١/٢٢)= ڪڍي ڦٽو ڪري ڇڏڻ، بالڪل ڇڏي ڏيڻ.

ـ ڪَڍِيَا پَارَ (ڪوهياري ٢/١٣)= سجڻ کي ياد ڪندي رئندي پار ڪڍيا.

ـ ڪالَه ڪَڍِياسون سَڄَڻين (يمن ٤/٦)= محبوبن اسان کي ڪاله ڪڍيو.

ڪَرَ (ڏهر ٢/١٥)= لاٽ.

ڪَرَ= کي، لاءِ ڪُون، لاءِ، وٽ، واسطي، بابت.

ـ ڪَالـه ڪَرَ (آسا ١/١٨)= ڪاله کي، ڪاله جي، ڪالهوڪي ڏينهن جي، سياڻي واري ڏينهن جي.

ـ پِريَان ڪَرَ (آبري ٣/٩)= پرين لاءِ.

ـ پُڄُ پِريان ڪَرَ (آبري ٣/٤)= محبوبن کان (ڪن) تون پاڻ پڇ.

● ڪَرَ= خبر.

ـ ڪِيئن لهندمَ ڪَرَ (مارئي ٨/٢٢)= خبر ڪيئن لهندم.

ـ ڪَرِلاهُو ٿي ڪٿهين (يمن ٣/٢٤، سامونڊي ٤/٤) = (ڪر= خبر+ لاهو= لهندڙ: عامي ٻوليءَ ۾ ڪَرِلاٿُو= واٽ ويندي لڙي خبر پڇندڙ اتفاق سان ايندي ڪٿي ڪنهن کي پڇندڙ) ارادو ڪري سو ته نه، پر ڪرلاهو ٿي به ڪٿهن پرين حال نه پڇئو.

ـ ڪَرَ- گهُرا (يمن ١/١٠)= خبر لهندڙ خبرچار جي گهر ڪندڙ.

ـ ڪَرَ لَهَنِ (يمن ١/١٠)= همدردي ڪَن ۽ حال پڇن، خيال رکن ۽ گهرن، قرب ڏين.

ـ ڪَرلهي (يمن ١/١١)= همدردي ڪري حال پڇي.

● ڪَرَ= جڻ، جڻ ته.

ـ ڏسڻ ڪَرَ ڏاري (معذور ٤/٢٢)= ظاهر ۾ جڻ ڏاري (ڇور جهڙي نه لڳندڙ).

ـ سي ڪر (آسا ٥/٧)= سي جڻ ته، سي شايد.

ـ ڪَرَ ٻاٻيهل جي ٻورا (رپ ٢/واتي)= جڻ سهڻي گيري جي مِٺي ٻولي.

ـ ڪَرَ حُضورِي حَجُ ڪئو (آسا ٢/٥)= ته جڻ حضوري حج ٿيو.

ـ ڪَرَ چَتونه جِي چانگار (معذور ٧/١٨)= جڻ چتونه جي چانگار واري لات.

ـ ڪَرَ لَڏي رِڻ - اوڪارِئين (بلاول ١/٧)= ته جڻ رڻ اُڪاريندڙن (پاڻيءَ جي ترائي) لڏي.

ـ ڪَرَ سارَنگِيءَ جو سَازُ (معذور ٧/٢١)= جڻ ته سارنگيءَ

جي ساز جو آواز.

ـ ڪَرَ نَہ هُنا (رامڪلي ٤/٢٣)= جڻ هنائي ڪونہ.

ـ ڪَرَ ڪوڙَلَ جِي ڪُوڪَ (معذور ٧/١٧)= (رُج بيابان ۾ سسئي جي دانهہ اٿين) جو جڻ ڪوئل جي ڪُوڪَ.

● ڪَرُ (جمع) ڪَرَ =ڳاٽ، ڳچي، ڪنڌ، آڏي ارچائي.

ـ ڪَرَ موڙِئو (ليلان ٤/٥)= ڪر موڙي، آرس ۾ آڪِيڙَ پيچي.

ـ ڪَرَ موڙِيَا (راڻو ٥/٨)= مڙيون، لڙيون (سَرڪاپار ڪان هيٺ لڙيون).

ـ ڪَرُنايو (ڪلوڙ ٣/٢)= ڪنڌ نمايو.

ـ ڪَرَ نائيا (سارنگ ٤/٣)= پنهنجا ڳاٽ نمائيا (وچڙين ۾ مينهن وسايا).

ـ ڪَرُ ڪَنيو (برور ٢/١٢)= ڳاٽ مٿي ڪري.

ـ ڪَرَ ڪَٽئو (بلاول ٢/١)= ڳاٽ ڪنيو.

ـ ڪَرُ ڪَٽي (يمن ٣/١٤)= مَتي اُبڙي، متي اُٿلي (جنهن ڪنهن جاندار کي نشان لڳندو آهي تہ مٿي ابڙندو آهي، اٿلندو آهي).

ڪَرَ (سارنگ ٤/٣)= چوٽيون.

ڪَرُ (ڪنبات ٣/١١، ڪارايل ٣/٦)= نِهو، بُڻُ، نسل.

ـ مُون ڪَرَ (مارئي ٩/١٠)= منهنجي پيڙهي، منهنجي بُڻ.

ـ جا ڪَرَ اُهنِجي ڪارِ (برور ٢/٤)= جيڪا اوهان جي پُري وارن جي ريت رسم آهي.

ـ ڪامِلَ ڪَرَ اُجارا (آبري وائي-١/٣)= اهي چڱا جيڪي پنهنجن وڏن کي ملهائين.

ـ ڪُرجِي (مارئي ٢/٨)= پيڙهي پُري جي.

ـ ڪَرَ ميڃڻو (آبري ٥/٩)=ڪَرَ کي معڻو، بُڻ کي طعنو.

ـ ڪَرَ ڪَچي (آبري ٨/١)= اي ڪَرَ جي ڪچي! حسب نسب ۾ گهٽ!

● ڪرڻ= ڪم ڪرڻ، امر 'ڪر'.

ـ ڪَرِ پڙاڏو پَٽُ (ڪلياڻ ٤/١٥)= پٽ کي پڙاڏو ڪر، (محبت جي ميدان ۾ ايڏي وڏي آواز سان پڌري پٽ ٻولائي هوڪو ڏي، جو پڌرو پٽ نہ رڳو پڙاڏو ڪري پر پاڻ پڙاڏو ٿي پوي).

ـ ڪَرِ ڪَو وَاڪو وَسُ (آبري ١/١٣)= واڪو= وڏو سڏ، وَسُ= وڏو حيلو، وڏي ڪوشش.

ـ ڪَري ڪِيچَ (ڪارايل وائي ١/١)= چُرِ چُراند ڪري، (ان ڏُٻي واري پاڻي ۾) راند ڪري، هل چل ڪري.

ـ ڪري مَلارَ مِينه (سارنگ ١/١٩)= مينهن وانگر ملاري ڪري، تڪرار ۽ ٻهاري ڪري.

● ڪِراڙَ (سارنگ ٢/١١)= گهڻن ڪرڙن واري (جتي گهڻا ڪرڙ هجن)، ڪراڙ ٻنڊ =پلسي سان گهڻن ڪرڙن واري ٻنڊ (پٽ لڳ ڏڪڻ پلسي واري ٻنڊ).

● ڪَرائي (جمع) ڪَرائِيُون، ڪَرايون= هٿ ۽ ٺونٺ جي وچ وارو حصو.

ـ ڪَرايِنِ ڪَچَ جا (مارئي ٧/١٢)= ڪَراين ۾ ڪچ جا چوڙا.

● ڪِرتُ = عمل، ٺاهہ، ڪم.

ـ ڪونرُوءِ جو ڪِرتُ (ليلان ١/١١)= ڪونروءَ جو عمل.

● ڪَرڙَا (ديسي ٦/٩)= ڏاڍا، سخت وڏا ۽ ڏکيا.

● ڪِرِفتي، ڪِرپِتي = غلاظت، گندگي.

ـ ڪُوڙا ڪِرفتيءَ تي (برووائي ٢/١)= ڪوڙا غلاظت ۽ گندگي جي طرف ويندا.

● ڪَرَنُلَ (سري راڳ ١/١٤)= (ع.قرنفل)= لونگ.

● ڪِرڪَ (ڪوهياري ٣/١)=ننڍڙي ڇڙي، ڇڙيءَ جي لار.
ڪَرِڳَلَ= ڳوڙ وارو وڏو آواز، گجگوڙ، گهمسان.
ـ ڪَرِڳَلَ ڪَوِجَ ڪَنَ گهٽا (سنهڙي ٣/١، ٢/٢)= پرپيل درياءَ ۾ گجگوڙيون، ڪَن ۾ ڪڙڪا گهٽا.
ـ ڪَرِڳَلُ ڪونجڙين، راتي ۾ راتِ ڪيو (ڏهر ٥/١٢) = ڪونجڙين پکين رات رڻ ۾ گڏ ٿي وڏيون لاتيون ڪيون (جو واپس وڃڻ واريون هيون).
ـ ڪَنِ ڪَرِڳَلَ (سري راڳ ٢/١٣)= ڳوڙ ڪن، وڏا آواز ڪن.
ـ ڪَرِڳَلُ ڪندو ڪيجڙي (ڏهر ٣/٩)= ڪيچ ملڪ تي ڳوڙ گهمسان (ڪري ڪاهه) ڪندو.
ـ ڪَرِڳَلُ ڪيىءِ نه ڪَنِ (ڪوهياري ١/٧)= تو ان ڳوڙ گهمسان تي ڪَنُ نه ڏنو، تو نه ٻڌو.
ڪَرَمُ = احسان، ڀلائي، لکيو، نصيب، ڀاڳ.
ـ ڪَرَمَ ڪريمن جئي (يمن ٥/ وائي ١)= ڪريمن جي ڪرم، نهايت مهربانن جي مهر.
ـ ايءِ ڪَرَمَ جو ڪايو (ڪوهياري ٢/١)= اهو (ڪَرَمَ ۾) لکيي جو نتيجو.
ـ پَرَ ڪَرَمَ ڪٿي ڪچو ڪنو (سنهڙي ١٠/١٦)= پر نصيب ۾ لکيي ڪٿي (دلو) ڪچو ڪيو.
ـ ڪَرَمَ مِلندا (رامڪلي ٧/٥)= ڪرم سان ملندا، ڀاڳ سان ملندا.
ـ ڪَرمين (رامڪلي ٧/٣)= ڀاڳين.
ڪَرَنُ (بلاول ١/٨)= سخي جام ڪرن.
● ڪُرَندُ = ڪريل پيچرو، قتل گس، ڪُواٽَ.
ـ ڪُرَندان (ڪاموڏ ٣/٣)= ڪريل گس مان، ڪُواٽان.
● ڪُرِنشُون (بروو ٢/١)= (ف) تعظيمون، آڌرون.

● ڪَرِنگهَرُ (يمن ٣/٥، رائو ٤/١١)= (مٿي ڪانسواءِ باقي) پنيءَ جي ڪنڊي وارو جسم، ڌڙ.
● ڪَروڙ (مارئي ٧/١١)= هڪ قسم جو ڪاٺ جنهن مان چوڙا ٺاهيندا هئا (ڪرڙ جو ڪاٺ؟).
● ڪَرِهَ (آبري ٨/وائي)= ڪرها، اُٺَ.
ـ ڪَرَهَ سَندانِ (ڪارايل وائي ٣/٢)= سَندنِ اٺ.
● ڪَرَهَلُ= ڪَرهو، پيارو ڪرهو، پيارو اٺ.
ـ ڪَرَهَلَ (ڪنيات ٥/١٠)= اي پيارا ڪرها.
ـ ڪَرَهَلُ ڪَاهِيَان (آسا ٣/وائي ٢)= (پنهنجي حياتيءَ جو) ڪَرهو ڪاهيان، حياتيءَ جي پنڌ ۾ ڪاهيان.
ـ ڪَرَهَل ڪَرڏُ ڪَشين (ڪوهياري ٣/ وائي ١)= اُنن کي تيز تکڙو پيا ڪاهين.
● ڪَرَهو= اُٺ.
ـ ڪرهو سَرَهو نه ٿئي (ڪنيات ٤/١٢)= بيمار اٺ سَکَرَ نه ٿئي، چڱو ڀلو نه ٿئي، خوش نه ٿئي.
ـ ڪُنِيَسِ ڪاهِ مَ ڪَرهو(ديسي ١/١)= آءِ مَيَسِ! اُٺ نه ڪاهه!.
ـ ڪَرهَو وارِ (رائو ٦/٦، ٦/٧)= پنهنجو اُٺ واري آڻ (مون ڏي اچ).
● ڪَرهڻ= ڪَرهه ڪرڻ، ڪاوڙ ڪرڻ، ڪاوڙجڻ.
ـ ڪَرَهِنِ (بروو ٣/١٠)= ڪاوڙ ڪن.
● ڪُرڻُ= سُور ڪرڻ، ڪُرجڻ.
ـ ڪُرِٿا (برو ٣/١٣)=سور وارا هئا، ايذاءَ وارا هئا.
● ڪِري (يمن ٢/١٧، ٢/٢٠)= رڪَ، پرهيز (بيماري ۾ ڪاڌي پيتي جي).
● ڪُريت (مارئي ٩/١١)= ڪچي ريت، ڪُڌي رسم.
● ڪَرِيمُ (يمن ٥/وائي ١)= هر وقت ڀلائي ڪندڙ.

سدائين احسانن وارو.

ـ ڪَرِيمَ ري (سورٺ ۴/۱۲)= قادر ڪريم جي رهنمائي کان سواءِ.

● ڪَرِينِ (سنهڙي ۳/۵)= (ٻولي آهي) ڪَنِ، ڪو ڪم ڪن.

ـ ٻَچَارِيون ڪرينِ (ڪلياڻ ۵/۱۲)= ڳالهيون ڪن، شڪايتون ڪن.

ـ ڪاجا ڪُنَ ڪرينِ (سنهڙي ۷/۱۱)= درياه جا ڪُن اهڙي ڪا هيبت ڪن!.

ـ جِتَن ڪُنيارَ ڪَرِينِ ڪَمَ سِين (رپ ۲/۱۴)= جتن ڪنيار پنهنجي ڌنڌي ۾ ڪوشش ڪن (يعني آوِيءَ کي باهه ڏيني مٿان مِٽي ورائي ڍڪين).

ـ ڪَرِيندا (يمن ۴/۱۸)= ڪندا.

ـ ڪَرِيندو (ڪاپائتي ۱/۸)= ڪندو.

ـ ڪَرِيندِهِن (ڪنيات ۱/۳)= تون ڪندين.

ـ آهَ ڪَرِيندي (ڪلياڻ ۴/۴)= آهَ ڪندي، اندر واري دانهن ڪندي.

ڪَڙا = ڪَرڙا.

ـ ڪَڙا ڳهاءَ ڪيوَڙي (ڪنيات ۱/۱۱)=ڪيوَڙي جهڙا ڪَڙا.

● ڪَڙ ڪَڙ = ڪَڙڪو.

ـ ڪَڙ ڪَڙ ڪانُ ڪَري (يمن ۳/۱۶، ۳/۲۰)= ڪانُ (گولي، تير) ڪَڙڪو ڪري.

ـ ڪَڙ ڪَڙ ڪُنَ مَ وَجَ (سنهڙي ۴/۲۰)= اي ڪُن! تون ڪَڙ ڪَڙ ڪري وڃ نه (پنهنجو زور نه ڏيکار).

ڪَڙَڪو = وڏو آواز، وڏي گوڙ وارو آواز.

ـ جِتِ ڪُنَنِ جو ڪَڙَڪو (سنهڙي ۳/۸)= (درياءَ ۾) جتي ڪنن جو ڪڙڪو آهي.

● ڪِڙڪِڻ= ڪِڙڪِڻ، ڪِڙڪي وڃڻ، ٽڪڙو ٽڪري هليو وڃڻ.

ـ رِڪي ڪامَ ڪِڙڪِڻ (راڻو ۴/۱۴)= (راڻو) پنهنجي لٺ (ڪام) اتي رڪي پاڻ ٽڪڙو ٽڪري هليو وڃڻ.

● ڪَڙَنِ ۾ ڪَچڪَولَ (پورب ۱/۵)= ڪستا ڪَڙن ۾ ٻڌل (ڪستن ۾ لوها ڇلايا ڪڙا، جن ۾ سٽ جو وڏو ڏورو جيڪو ڪستي لٽڪائڻ لاءِ ڪلهي ۾ وجهجيا).

● ڪَڙَڻ = سڪڻ ۽ وڏيڪ پختو ٿيڻ.

ـ ڪَرَڻو ڪَرِهَ ڪَڙَنِ (ديسي ۲/۹)= اُٺ ڪرهن جا ڪوهه پنڌ ڪري سِڪي وڏيڪ پختا ٿين.

● ڪَڙَڻ = پيسر ڪڙڻ، پيسر جي نشان جي چوڌاري ليڪر ڪيڻ ته چٽو ٿي بيهي، نشان ڪرڻ.

ـ ڪَڙهي ۽ ڪَڙي (آبري ۷/۱۰)= جان ۾ جلي ۽ پڻ پيرو ڪٽي.

● ڪَڙو= ذائقي ۾ ڪڙو، گهٽو ڪَسارو.

ـ ڪَڙي ۽ قاتلُ جا (يمن ۶/۵)= (محبت جي) ڪڙي ۽ قاتل (شراب) جا.

ـ ڪَڙو جي ڪَڪَرهُ (يمن ۶/۲۲)= جيستوڻيڪ اهو رنگين شراب سخت ڪڙو آهي.

● ڪَڙو ڪَنڌِ (مارئي ۵/۸)= ڪڙو ڪنڌَ ۾.

ـ ڪَڙو هَڻِي (رپ ۱/۲۶)= ڪڙو وجهي، سرگهو ڪري جهلي.

● ڪَڙولَ = ڪڙولا، لوهه جا ٿلها ڪڙا.

ـ هٿين هَٿَ ڪَڙولَ (مارئي ۵/۲۰)= هٿن ۾ زبردست هٿڪڙيون.

● ڪُڙهه= پڙي، نسب اٺن گهوڙن جو (پشت به پشت سني ٻڻ وارا پاليل گهوڙا، اٺ).

- اِنَ ڪڙهہِ سَندو ڪيو (راڳو ٦/٨)= انهيءَ ٻڻ جو ڪوهڪڙو.

● ڪڙهہ ۾ (رپ ١/۴)= اندر ۾، جان ۾.

- ڪڙهہِ اَندرِ ڪاجا (ديسي ٧/١١)= جان ۾ ڪا جا (عشق جي چوٽ لڳن).

- ڪڙهہ اندر (ڪليات ٢/١٠)= (١) پنهنجي اندر، پنهنجي وجود ۾، (٢) پنهنجي پُري ۾، پنهنجي ورثي ۾ (اصل ڪان وئي).

- ڪڙهہ اَندرِ ڪو سُورُ (ڪنيات ۴/١١)= اندر جان ۾ ڪو سور، ٻڻ ۽ پُري ۾ ڪا بيماري.

- جان ڪڙهہِ اَندر ساه (آبري ٧/وائي-٢)= جيسين تائين جو جان ۾ ساهہ آهي.

- ڪڙهہ پَريين (ڪارايل ٢/١٠)= پيٽ پريين.

● ڪَڙهڻ=تهڪڻ، اندر ۾ جلڻ، سخت ڳڻتي ۾ پوڻ.

- ڪَڙهہ ڪَالھوڙِي ڏِينهَ ڪي (سري راڳ ٣/٩)= تون سياڻي واري (ڪالهوڙي) ڏينهن لاءِ ڪَپُ ۽ ڳڻتي ڪر.

- ڪَڙهي ۽ ڪَڙي (آبري ٧/١٠)= سخت اُس ۾ تپي، پنهنجي اندر سور ۽ سوز ۾ پري، ۽ پڻ پيرو ڪٽي.

- ڪاڪِ ڪَڙهي (راڳو ۴/١۴)= ڪاڪ ٻَري وئي.

● ڪَڙي= ڪوڙي، تَلخ، اَڻ وڻندڙ.

- ڪَڙي ڪانڌ ٿيَلسِ (ليلان ٢/٢)= ڪانڌ کي ڪوڙي ٿيس، پنهنجي قرب ڪان پري ٿيس.

- ڪَڙي مَ ٿيَان (يمن ٥/وائي-٢)= ڪڙي نہ لڳان، هو مونکي بي- قربو نہ ڪن.

● ڪَڙيُون ڪرڻ = ڇڻڻ وقت ڦٽن جا مٿيان چلر پڪا ٿيڻ، ڦٽن جو ڇڻڻ.

- ڪَڙيُون مُورِ نَہ ڪَنِ (يمن ٢/١٩)= ڦٽ بالڪل ڇڻڻ وارا نہ ٿين.

- ڪَڙيون ڪري (يمن ٢/١١)= مٿان ڪڙيون پڌي، ڇڻڻ واريون ڪڙيون پڌي.

● ڪَسُ= ڪَٽَ (مسڪيني ۽ تنگي وارين ڳڻتين جي). دل جي ڪٽ (اندر اجاري اڇو ڪري).

- ڪرڙيين لاهي ڪَسُ (بلاول ١/١٢)= دل جي ڪٽ اُجاري، تنگي لاهي.

● ڪَسُ= ڪنڌي، مٿاهين پنڌ.

- ڪَسِ ڪَريو (سارنگ ۴/٦)= ڪس سان ڪريو، ڇَن مان ڪڍي مٿي ڪنڌيءَ تي ڪريو.

● ڪس اچڻ= ڪش اچڻ، وٺڻ، پوري اچڻ، برابر پچي بيهڻ.

- ڪانڌ اچي پِيَ ڪَسِ (سنهڻي وائي ٥/٢)= پي صلاح ڪش ڪانڌ اچي، وٽي ئي ڪا نہ.

- ڪَسان ڇُٽا (رامڪلي ٦/٢١)= پنڌ خاطر ڪَسَ (ڪش) پڌڻ ڪان آجا ٿيا، پنڌ ڪان ڇٽا.

- نَہ اچي ڪَسِ (راڳو ٧/٥)= ڪَش نہ اچي، نہ پاڻي، نہ وٺي.

● ڪَسا= ڪَشا.

- چيلهہِ ڪَسا (رامڪلي ٥/٦)= چيلهہ کي پڌڻ وارا چمڙي جا ڪَشا.

● ڪُسَرَ = ڪوڙا سَرَ.

- ڪُسَرَ نِسرِيا (سلمونڊي ۴/١)= ڪوڙا سَرَ نسري ويا.

● ڪُسَرُ= گندي پاڻي وارو تلاءُ.

- ڪُسَرِ ڪَنگڻِ قَبَرُون (ڪارايل ٢/٧)= گندي پاڻي وارين تراين لڳ ڪانگيرن جون قبرون.

● ڪَسَرَ = گهٽتائي، هرائي.

ـ ڪَرَها ڪَسرَ چَڏِ (ڪنيات ۲/۵)= اي اٺ (تڪو هل، ۽ هلڻ ۾) ڇرائي ڇڏ.

● ڪُسَنَ (ڪُ+ سن)= منهنجا سَنَ ۽ هم عمر جيڪي چڱا ساٿي نه هئا. 'سَنَ' نه هئا پر 'ڪُسَنَ' هئا.

ـ ڪُسَنَ ڪِنا ڪارُون (آبري ۱۱/وائي-۱)= مون سان منهنجن 'ڪُسن' ساٿين به پلايون ڪيون.

● ڪُسَڻُ= ڪُسجڻ، ڪَپجڻ، قتل ٿيڻ.

ـ ڪُسَڻَ جو ڪوپُ وَهي (ڪلياڻ ۵/۲۳)= ڪُهڻ ۽ ڪُسجڻ جو ڏاڪو پيو هلي.

ـ ڪُسَڻَ جو قَرارُ (ڪلياڻ ۵/۴)= قتل ٿيڻ جو اقرار، جان ڏيڻ جو وعدو.

ـ ڪسڻ قرب جن (يمن ۱/۷)= ڪُسڻ جن لاءِ قُرب برابر آهي.

ـ ڪُسَڻَ ري (يمن ۶/۲۴)= ڪسڻ ڪان سواءِ، متوالن ميخوارن جي مارجڻ ڪان سواءِ، عاشقن جي قتل ٿيڻ ڪان سواءِ.

ـ ڪُسَڻَ ڏاران ڪيرَ (ڪلياڻ ۵/۱۰)= ڪُسجڻ ڪان سواءِ ڪير.

ڪَسي= ڇِڪي ٻَڌي.

ـ ڪَسِي چيله ڪَسَا (رامڪلي ۵/۶)= چيله کي ڪَشا ڪَشي، چيله کي ڪشن سان ڇِڪي ٻڌي.

ـ ڪَسِئين ڪَمانَ (راڻو ۱۰/۱۱)= ڪمان چاڙهيائين (نشان هڻڻ لاءِ).

● ڪُشتَغَان (ديسي ۷/۳)=(بلوچڪي) مونکي ماريائون.

● ڪِشتي (سري راڳ ۲/۱۵)= ٻيڙي.

ڪِشتيبَانُ (سري راڳ ۱/۱۲)= ناکئو.

ڪَشِڻ= ڇڪڻ، ڇڪي ٻڌڻ.

ـ ڪَشي ڪاڇوٽي، نانگَنِ ٻَڌي نيهَ جي (رامڪلي ۶/۲۶) =نانگا فقير تن سِڪ ۽ عشق جي لانگوٽي ڇڪي ٻڌي.

ـ ڪَشي ڪَنوَاٽن (ديسي ۶/۵)= ڪنواٽن کي پوريءَ طرح پَلاڻي تيار ڪري.

● ڪُفرُ= الله جو انڪار، حق ۽ حقيقت جو انڪار.

ـ ڪُفرُ ڪافِرُ پاڻَ ۾ (ڪلياڻ ۲/۱۲)=ڏسو 'ڪافر' هيٺ.

● ڪَفَنُ تَنه ڪِينَ ٿِئي (آبري ۶/۶)= تنهن کي ڪفن ڪونه ڍڪائجي (ڇاڪاڻ جو هُو شهيد آهي).

● ڪَڪَرُ= زمين ڪان مٿي خال ۾ ٻاڦ جو ڇانورو.

ـ ڪَڪَرَ ٿو ڪَري (سارنگ ۳/۳)= ڪڪرن کي ٿو اپ ۾ آڻي، ڪڪرن کي ٿو ٺاهي.

ـ ڪَڪَرَ مَنجهه ڪَپانَ جَهڙُ نيڻَنِ ٿون نه لَهي (سارنگ ۱/۱۲)= ڪڪر منهنجي مٿي تي ڇانيل آهن ۽ اکين تان جهڙ نٿو لهي (جو وسن پيون، ڳوڙها پيون ڳاڙين).

ـ ڪوهُ ڪَريندِيسِ ڪَڪَرين (سارنگ ۱/۱۸)= ڪڪرن کي آءٌ ڇا ڪنديس.

ـ جِهَڙي سِڄَ ڪَڪورَ (ڪاموڏ ۳/۹)= جهڙي سج جي سهٽي هلڪي ڳاڙهاڻ.

● ڪَڪرُ (جمع) ڪڪرَ= وَڏ، چير (جيڪي سڄاڻپ لاءِ مال جي ڪنن ۾ ڏجن).

ـ ڪوري ڪڪر وڏاءِ (رامڪلي ۲/۸)= چيري، ڪنن ۾ تر وڌ وڏا.

● ڪَڪورَڻُ= رڇائڻ.

ـ جي ڪاڪِ ڪَڪورِئا (راڻو ۲/۶)= جن کي ڪاڪ ڪڪورئو، جن کي ڪاڪ رڇايو، جيڪي ڪاڪ ۾ ڪڪورجي ويا، رڇي ويا.

ـ ڪِنه جِنه ڪَيفَ ڪَڪورِئا (رامڪلي ۴/۳)= ڪنهن

اهڙي نشي ڪين رڳي چڙهيو.

● ڪَڪورڻ= ڪڪورجڻ، ميوي جو پچڻ وارو ٿيڻ، رنگدار ٿيڻ.

- ڪَڪورِئو (راڻو ١١/١)=مٿس محبت جو رنگ چاڙهيو.

- منجهہِ هين ڪاٺِ ڪَڪورِئي (راڻو ١٠/٦)= ڦٽي رنگن واري ٿي (ان ۾ گل ڦل ڦٽا ۽ رنگين ٿي).

● ڪَڪَرہ =رنگ جو ڪڪو شراب، ڳاڙهيرڙو شراب.

- ڪاتي، ڇَڪُ ڪَڪَرہُ (يمن ٨/٦)= پنهنجو سر ڪاتي قربان ڪري پوءِ (محبت جي خاص) شراب جو مزو وٺ.

- ناتي ناہِ ڪَڪَرہُ (ڪلياڻ ٢٥/٥)= ڪڪوہ پٽسن سان نہ ملي.

- ڪَڙو جي ڪَڪَرہ (يمن ٢٢/٦)= ڪڪوہ جيتوڻيڪ ڪڙو هجي.

ڪَڪَ = ٻوڙا (ٻچاءِ جا).

- ڪُوڙيون ڪَڪَ پُڄَنِ (سنهٽي ١٧/٢)= سچيون نہ، پر بهانا ڪندڙ 'ڪکن' کي ڳولين.

- ڪَکَ پائي پِٽڻِ (راڻو ١٣/٢)= ڪک پکيڙي، ڪکن تي ويهي پِٽڻ ۽ وڏو روڄ راڙو ڪرڻ.

- ڪَکُ ڇُتي (ڪلياڻ ١٠/٤)= ڪک جي ڇهڻ سان، ڪک جي لڳڻ سان.

ڪُل (ڪلياڻ ١٧/١)= سڀ، جملي، وحدت ۽ ڪثرت ٻئي.

- ڪُلُ ٿيا (رامڪلي ٢٤/٦)= "جُز" مان وڏي "ڪُلُ" ٿيا، "الڪ" سان وڃي مليا.

- ڪُلُ سُڃاتئون ڪِينَ (آسا ١/٤)= سچو جملي ڪرنہ ڏٺائون، ديدار ڪندي سڄي صورت ڪانہ ڏٺائون (رڳو ان جو جُز ڏٺائون).

- "ڪُلُ شَيءِ يَرجِعُ اِليٰ اَصلِہِ" (مارئي ٢١/١)= سڀڪا شيءِ پنهنجي اصليت ڏانهن موٽي ٿي.

- ڪُلُ نَفس ذائِقَۃُ الموتَ (سري راڳ وائي ١/٣، سورٺ وائي ١/٣)= هر ساهہ واري کي موت جو ذائقو چکڻو آهي.

● ڪَلَ = خَبَرَ.

- ڪَلَ نہ آڪَنہِ کي (يمن ٦/٣)=ڪنهن کي خبر ڪانهي.

- ڪَلَ نہ پييمِ (ليلان ١٣/١)= خبر نہ پييم.

- ڪَلَ پِريان پيئِي (بروو ٧/٣)= محبوبن کي خبر پنجي وئي.

- ڪُنِّرِ منجهان ڪَلَ (راڻو ١٩/٩)= (مومل چوي ٿي تہ: مون ڪُريت ڪئي جو سومل کي مردانو ويس ڏيئي پاڻ سان گڏ سمهاريم جنهن کي ڏسي راڻو رسي ويو، پر پوءِ منهنجو ڏک ڏکيائين، ان مان مون کي سندس اخلاق ۽ عظمت جو پتو پيو) منهنجي ڪيل ڪريت جي نتيجي طور مون کي اهو پتو پيو.

- ڪِنہ ڪِنہ پيئي ڪَلَ (سورٺ ٨/٢)= (سيني کي نہ، پر) ڪنهن ڪنهن کي ڪا خبر پئي.

- ڪَلَ ڪَڙِين پيئي (يمن ٢٩/١)= ١. ڪڙين کي خبر پيئي: ڦٽن جيڪي ڪڙيون ٻڌيون هيون تن کي خبر پئي ٢. ڪڙين ذريعي خبر پئي، خود مريض کي زخمن جي پسرجڻ ۽ ڪڙين جي پکي ٿيڻ ذريعي سڌرندڙ صحت جو احساس ٿيو (خبر پئي).

● ڪلا= مينهين جي وٿاڻ جا ڪِلا.

- ڪَنڌيءِ پَرِ ڪِلا (سنهٽي ٩/١)= درياءَ جي ڪناري لڳ (ميهارجي مينهين جو وٿاڻ ۽) ڪلا.

● ڪَلاڇِيان= ڪلاڇيءَ ڪان.

- ڪَلاڇِيان ڪَهِي (گهاتو ٢/١)= ڪلاڇيءَ ڪان پنڌ

ڪري هلي.

● ڪَلاڙ= (١) ڪَلاڙ جيڪو جانورن جون کلون ڪوري صاف ڪري، لوڻي، سڪائي وڪڻي. کلن تي ڪاتي هلائيندڙ ۽ ماس ڪوريندڙ. کلن جا سودا ڪندڙ. (اصطلاح طور) ڪاتي وارو، ڪٺور، سخت دل (٢) شراب چڪائيندڙ، ٻنيدار (سنسڪرت جي اشتقاق موجب 'ڪليا پال' =ڪليا=شراب + پال= رکندڙ، مئي فروش، شراب چڪائيندڙ).

ـ ڪَلاڙِڪي گهر، ڪلالڪي گهر (يمن ٦/٧)= ڪلاڙن يا ڪلالن جي گهر.

ـ ڪَلاڙِڪي هَٽ (ڪليات ٥/٣)= شراب واري جي دڪان تي.

ـ ڪَلاڙِڪي مَنهِين (يمن ٦/٢٤)= ڪَلاڙن جي مَنهن هيٺ (سندن ويهڪ واري جاءِ تي).

● ڪَلاڙَنِ = سَري ڏٿين، ٻنيدارن.

ـ جُـه ڪاتَ ڪَلاڙِن ڪَڍيا (يمن ٦/٩)= جنن جو شرابدارن، عاشقن کي قتل ڪرڻ لاءِ ڪات ڪڍي سنوان ڪيا.

ـ ڪَلاڙِن ڪوءِ (يمن ٦/١٢)= ڪلاڙن جي ڪوءِ ۾، ڪلاڙن واري گهٽي يا بازار ۾ (جتي ڪلاڙن جو دڪان آهي ۽ جتي عاشقن جا سِرَ وڪجن پيا).

● ڪَلاڙَنئون = ڪلاڙن کان، ڪلاڙن وٽان، شراب چڪائيندڙن وٽان (جيڪي ننجر نه ڪن، ساري رات ٻَنين جون ٻاهيون ٻُوڪين، ڦوڪا ڏيندي دونهان سهن).

ـ ڪَلاڙِنئون ڪاءِ (يمن ٦/٣٧)= ڪلاڙن وٽان ڪا.

ـ ڪَلاڙِين ڪَاتي (يمن ٦/١٠)= ڪلاڙن جي ڪاتي تي، ڪلالڪي ڪاتي تي، سر وڍڻ جي اڏي واري ڪاتي تي، ڪُسَڻ واري تراڙي تي (سچن عاشقن جي پرک لاءِ وٽن ڪاتي ڪتو پيو آهي، ۽ تراڙو پيو ترِي).

● ڪُلاَلَ (سنڌي ١٠/١١)= (ف. گلال) ڪنيار.

● ڪَلامُ = هاءِ هاءِ وارو گفتو، آه دانهن وارو لفظ، ڳالهاءِ، ويڻ، طعنو.

ـ ڪَهِجُ ڪو مَ ڪَلامُ (ڪليات ٤/١١)= (ڪُسڻ وقت) تون ڪا ٻڙڪ ٻاهر نه ڪڍج.

ـ ڪَڙو ناهِ ڪَلامُ (آسا ٥/١٠)= محبوب جو ڳالهاءِ (مٺو آهي) ڪڙو آهي ئي ڪونه.

ـ ڪَنِيَس ڪَلامَنِ (رائو ٧/١٢)= مون کي ويڻن طعنن ماريو.

● ڪَلاڙِي = ڪلاڙن وٽ ايندڙ، ڪلاڙن سان واسطو رکندڙ (جيسڪي ڪلاڙن جي نسبت سان 'ڪلاڙي' سڏجن) ميخاني جا گهورا ۽ شائق.

ـ ڪوَنرَ ڪَلاڙِي آئيا (يمن ٦/١٥)=ڪلاڙن سان واسطو رکندڙ ميخاني جا گهورا جوان شهزادا (ڪونر آيا)

● ڪُلاهَ= ڊگهي چوٽيدار ٽوپي جيڪا عام طور صوفي 'تاج' طور پائين، ظاهر نمايش واري ٽوپي، عام صوفين وارو تاج.

ـ ڪالي وِجهُ ڪُلاهَ (ڪليات ٢/٣)= پنهنجي نمايشي تاج کي ڪالي رک.

● ڪَلَرَ ڪاڏي (ڏهر ١/٩)= ڪَلر جي ڪاڏل.

● ڪَلمي - گر (ڪليات ٣/١٢)= ڪلمو پڙهندڙ ظاهري مسلمان.

● ڪلو= جنگ.

ـ ڪِلو ڪئو (معذور ٢/٩)= جنگ مچائي.

ـ ڪِلي وير (ڪارايل ٢/٤)= مقابلي وقت.

● ڪُلهو= ڳچيءَ لڳ ٻانهن جي مٿان وارو جسم.

- ڪُلهنِ ڪوڏارا (ڏهر ٣/٧)= (اوڏن جي) ڪُلهن تي ڪوڏريون.

- ڪُلهَنِ تان ڪوري (آبري ١٠/ وائي-١)= ڪُلهن وٽان (سِر کي) وڍي.

- ڪُلهنِ ڪارا ڪَيس (مارئي ٣/١٦)= ڪلهن تي سندن ڪارا ڏگها وار پيا ڪرن.

- ڪُلهي ڦاٽو ڪنجرو (حسيني ٣/۴)= ڪلهي وٽان ڦاٽل ڪنجرو (پاٻو پيون هلن).

● ڪُلهَنئُون = ڪلهن کان.

- ڪُلهَنِئُون ڪوريِنِ (ڪلياڻ ١/١٢)= ڪُلهن وٽان (سِر کي) وڍين.

- ڪُلهنئُون ڪاٽين (ڪلياڻ ۴/۴٠)= ڪلهن وٽان پنهنجو سِر وڍين.

- ڪُلهِنئــون ڪوريان (سورٺ ٣/١٥)= ڪلهن وٽان وڍيان.

- ڪُلهين رکي (پرڀاتي ١/٢٠)= ڪلهن تي رکي.

● ڪَليلُ= ڪَثيل، مَڙيل، ڦريل، خراب.

- قَلبُ تان ڪَلِيلُ (ڪلياڻ ٣/وائي)= دل صاف نه، پر ڪَثيل.

● ڪليون= مٿان ڪَنَهرَ ۽ هيٺان ڪليون جن مان مچي ساهه ڪٽي.

- ڪَلِينِ وِچَ مِر (گهاتو ٢/٨)= ڪلين منجهان اندر.

● ڪَليون= هيڪليون.

- ڪَليون ٿيون ڪَنبَنِ (سارنگ ٢/٥)= ويچاريون هيڪليون ٿيون ڏڪن.

● ڪَمُ = عمل، ڪار، دستور، مُول، شيوو.

- سِرُ نه سانڍِڻُ ڪَمُ (ڪلياڻ ۴/٣٩)= سِرُ کي بچائڻ وارو شيوو ناهي.

- ڪَمِ ڪِئو (معذور ١/٥)= اهو ڪم ڪئو (جو مرون به مڙي وٺا).

- اِي ڪَمُ (ڪلياڻ ٥/٧)= هي ڪم (سوري تي چڙهڻ ۽ ان کي سيج ڪري مائڻ).

- مٿس ڪم وڌام (معذور ٢/١)= ڪمن جي پوراڻي جي توڪل مٿس رکيم.

- ڪَمُ ڪري (ڪارايل ٣/۴)= ڪارگر ٿئي، وڏو نقصان ڪري، وڏو زخم ڪري.

● ڪَمُ (ڪاموڏ ٢/١٣)= پِٻڻ ۽ ڪُوٽي پنهي جو ڪَم، ڪَٽڻ يا ٻجن سان پريل گولو. (پِٻڻ جي ڪَم اندر داڻ داڻ کي 'گَبو' چئبو، ۽ ڪُوٽي جي ڪَم واري داڻ داڻ کي 'ناپو').

- ڪَمَ ڪَٽڻ جٺن (رپ ٢/٣)= ڪَمَ جي ڪٽڻ وانگر.

● ڪَمانجڻ= تازگي ڇڏڻ، ڪُومائجڻ.

- ڪالهه ڪَمائِنا (راڻو وائي ٨/١)= ڪالهه ڪومائجي ويا.

● ڪَماچَ= تندن واري هڪ ساز جو نالو جيڪو گزي سان وڄائجي.

- ڪَهان جو ڪَماچَ سين (سورٺ ١/٩)= آءُ ڪماچ وڄائي سُر يا راڳ ۾ جيڪي چوان (گهُر ڪريان).

- ڪاتيو تو ڪماچَ سين (سورٺ ٢/۴)= تو منهنجو سِر ڪماچ جي وڏي اثر واري سُر ۽ راڳ سان چڻ وڍي ڇڏيو.

● ڪَمَا حَقُون (سنهڻي ١٠/٢)= حقي ته، سچ ته.

● ڪَمَالُ= انتهائي وارو، اعليٰ ۾ اعليٰ.

- ڪَيفُ ڪمالَ جو (يمن ٦/١٩)= نشي جي انتهائي لذت وارو، انتهائي سُرور جو.

● ڪَمائڻ = ڪم جي عيوض نفعو حاصل ڪرڻ، وڏو پورهيو ڪرڻ.

- ڪَمائيو = حاصل ڪيو، اهڙو ڪجهه ڪري چڪو، اهڙو ڪجهه ڪري ويو، گهڻو ڪجهه ڪري ويو.

- ڪِين جو ڪانگَ ڪَمائيو (پربو ١٦/١) = (محبت جي پيغام ڏيندڙ) ڪانءُ اهڙو ڪو اثرائتو پيغام ڏنو.

- ڪانو ڪَمايومِ (سري راڳ ٤/١) = مون ڪانو ڪَچُ ڪمايو (ڪجهه به ڪين ڪمايو).

● ڪَمَائِڻُ = ١. ڪنهن زهريلي يا سخت نشيدار شيءِ کي ٿورو ٿورو ڪري کائڻ (تان جو بنا ڪنهن فوري نقصان جي ان جي کائڻ تي لهي وڃي). ٢. مُهوسِين جي اصطلاح ۾ سنکيي وغيره زهردار شين کي باه ۾ ترڪيبَ سان پچائڻ يا مارڻ تان جو، اهڙي ڪمائي کان پوءِ، ان جو 'ڪڪ' يا ذرڙي جيترو وزن به ماکي مثل مٺو ٿي پوي، يعني صحت ڏيندڙ ٿي پوي.

- قاتِلُ ڪَمائي ڪَري (يمن ٣٦/٦) = قاتل زهر کي جيڪي ماري (مٺو ڪن).

ڪَمَرَ بَسَتا (پورب ٤/١) = چيلهن ٻَڌَل، جَن جي چيلهن تي پَٽا يا پوتيون ٻَڌل آهن (پيدل پنڌ ڪرڻ وارا چيلهه چڪي ٻڌندا ته جئن مضبوط ٿي پنڌ ڪري سگهن).

● ڪَمي = گهٽتائي.

- تو وَٽ ڪَمي ڪانه (سري راڳ ١٠/١) = تو وٽ ڪا گهٽتائي آهي ئي ڪانه!

ڪَميڻِين = سَڃين، بيواهين.

- قيمت ڪَميڻِين سين (ڪلموڏ واڻي ١/١) = سڃين، بيراهين سان وڏي قيمت واري ونڊ ونڊيائين (ورڇ ڏنائين).

- ڪَميڻِين جيئن اوجاڳو (ڪرهياري ١٦/١) = (اوباش عورتون رات جو اوجاڳا ڪري ناچ ۾ ڳائڻ ڪنديون آهن) تو انهن ڪميڻين جيترو به اجاڳو نه ڪيو!

- ڪَميڻَنِ ڪَنا (راڳو ٧/٤) = ڪميڻين کان، هٿان.

- مُون ڪَميڻِي ڪيهي (ڪرهياري ٦/٢) = مون ڪميڻيءَ جي حجت ڪيهي، دعوي ڪهڙي (ته هيئن ٿئي يا هيئن نه ٿئي)

- هي ماه ڪِين ڪميڻِيءَ رکيو (معذور ١٠/٧) = هن ڪميڻي پنهنجي جسم جو هيءُ ماهُ مِرُن کان ڪونه بچايو.

● ڪَنِ پَچَارَ (يمن ١٥/١) = پَچارَ ڪَنِ (محبت جي مٺي جي، محبوب جي عشق جي).

- ڪَنِ جُسي سِين جُٺِ (رامڪلي ١٢/٦) = پنهنجي جسم کي گهڻو ڏکيو ٿا ڪن.

● ڪَنَ ڏِيڻ = (اصطلاح) آواز کي ٻڌڻ ۽ سمجهڻ جي ڪوشش ڪرڻ.

- ڪَنَ ڏِنامِ (سنهڙي ١١/١) = ڪنن تي آواز پيام، ٻُڌام.

- ڪَنَ ڪَپائي (رامڪلي ٢٢/٢) = ڪن ترپائي.

- ڪَنَ ڪَپَائين ڪَاپڙي (رامڪلي ٢٣/٢) = اي ڪاپڙي تون زالن وانگر ڪن تو ترپائين (۾ والا پائين).

- ڪَنِ گُهرجي ڪلمو (آسا ٩/٦) = ڪَنَ تي آڻڻ گهرجي جيڪو گفتو (ڪلمو) هجي سوئي.

- ڪَنَ ڪَريجا (رپ ١٢/٢) = ضرور ڪن سان لائجان، ضرور ٻُڌجان.

- نَه ڪِنَائين ڪَنِ (معذور ١٦/٤) = ڪَنَ تي نه ڪيائين، نه ٻُڌائين.

- ڪَنَ جي ڪَنَائِينِ (رامڪلي ١/٦) = جيڪي ڪَنَ ترپائين، وِڌائين.

- ڪَنْ ٿي (آبري ١١/١)= ڪن تي پَٺ، پوريءَ طرح ڪن ڏيئي ٻڌ.
- ڪَنْ ٿِيءَ، ڪيچين ڪُھِنئو (آبري ٣/١٢)= ڪيچي (ڏير) ڪجھ چوڻ وارا آهن (ڪا ڳجھي ڳالھ ڪرڻ وارا آهن) ۽ تون سڀ 'ڪَنُ' تي پَٺ ۽ ٻڌ تہ ڇا ٿا چون!
- ڪَنَ ڦَٽَ (رامڪلي ١/٦)= جن جا ڪَنَ ڦاٽل (چيريل، وڏا سوراخ ڪيل) آهن، ڪنڦاٽَ.
- ڪَنَ ڀَارُ (رامڪلي ٦/٤)= والن ۾ پاپڙن جي ڪري جن جا ڪن هيٺ تي پيريل آهن، جن جون پاپڙيون هيٺ تي ڇڪيل آهن.
- ڪَنَ چِيرَ (رامڪلي ٦/٥)= چيرايل ڪنن سان.
- ڪَنَن ڪِينَ وِڃائِيو (رامڪلي ٨/٢)= ڪنن تہ تو سان ڪا تڪليف ڪانہ ڪئي!

● ڪُنُ= پاڻيءَ جو گولائي ۾ هيٺ تي ڇڪجڻ (جڻ هيٺ ڪنهن خال ۾ پيو وڃي) ۽ گولائي وارو گهيرو ڪري مٿان ڪوھ ٺاهڻ.
- ڪَرڳَلَ ڪَرَڇَ ڪُنَ ڪَھٽا (سنھڻي ٣/١، ٣/٢)= وڏا ڳوڙ گهمسان ۾ ڪنن جا ڪڙڪا ڪھٽا.
- ڪِپَرُ تو ڪُنَ ڪَري (سامونڊي ١/٢٨)= ڪنڌيءَ لڳ ڪُن ٿا ٿين، ڪنڌي تي خطري واري ٿي.
- سَنڌيءَ ڪُنَ ڪَرَّڇَ (سنھڻي ٩/٤)= ڪُنَ جي ڪُنڊ پلي.
- ڪُنَ ڪِراڙَ جا (سارنگ ١١/٤)= ڪراڙ ٻنڌ جا اونهان پلسا.
- ڪُنَ ڪَلاچِيءَ (گهاتو ١/١٥)= ڪلاچيءَ جي ڪُن وٽ.
- ڪُنَنَ ۾ ڪَرَ پيني (سامونڊي ١/٣٦)= ڪُنن جو زور وارو پاڻي لهي ويو، ڪُنن جو زور ٽُٽي ويو.
- ڪُنَنِ گهڙِي ڪَالَ (سنھڻي ٤/٢٢)= هوءَ ڪالھ ڪُنن ۾ گهڙي.

● ڪُن فَيَڪُون (ديسي ٢/٥، مارئي ١/١١، سنھڻي ١/٨)= (قرآن شريف جي آيت) خالق جو تخليقي امر "ٿيءُ" تہ "پوءِ ٿي پوي ٿو".

● ڪَنا = ڪان، وٽان.
- تو ڪَنا (سري راڳ واڻي ٢/١)= تو وٽان.
- ڪَنا ذَاتَرَ ذَات (رائو ٤/١٠)= ذات ڏيڻ واري وٽان، ذات.

● ڪِنا= گندا.
- تہ ڪِنا جي ڪوڙن جا (مارئي ١/٢)= جيڪي ڪوڙ وارا گندا لنگھ ۾ رستا آهن.

● ڪِنارَ = ١. موتيءَ جو گهيرو (جنھن مان ان جي قيمت جي خبر پوي). ٢. ڪُھري، ڇيج يا سامونڊي پاڻيءَ جتي سپون ٿين ۽ موتي پيدا ٿين.
- موتيءَ جي مِزاجَ جو قَدرُ مَنجھ ڪِنارَ (سري راڳ ١/٤)= ٻہ معنائون (الف) موتيءَ جي ذاتي جوهر جو وزن ۽ قيمت ان جي گهيري واري چمڪ ۾ آهي (ب) موتيءَ جو قدر ان پاڻيءَ جي ڪنڌيءَ سان آهي جتي سپون ۽ موتي آهن ۽ جتي پارکو انهن کي ڏسي جانچي انهن جي قيمت ڪن ٿا.
- جُھلئو ڪُنَ ڪِنارَ (گهاتو ١/٧)= ڪُن جي ڪنار جهليو، اونهين گولائي واري پاڻي جي ڪناري جي پَرَ وٺيو.

● ڪِنَارو = پاڻيءَ جي پَرَ، ڪنڌي.
- ڪرئشو ڪِناري (ڪلياڻ ٥/٥)= ڪناري تي سڏي، سڏي ڪناري تي بيهاري.

● ڪَنبَڙ= ڏکن، ٿڙڪن.
- ڪَنبَن ۽ ڪَڏِنِ (ڪارايل ٢/٦)= ڏکن ۽ پاڻي

مان اندران ڪين.
ـ ڪَنبو ڪَتائين (ڪاپائتي ٢٢/١)= سُٽُ ڏڄڻو پيا ڪتائين (تہ متان ڪو عيب نہ نڪري پوي).
ـ ڪَنبي ۽ ڪيري (رامڪلي ٨/٤)= ڏڪيءَ جي خوف ۾ ڏڄي ۽ ڳوڙها ڳاڙي.
● ڪَنجَرو (ڪنجري) = چولو (چولي) جنهن جي پريان پُني خالي، ڪِهين وارو چولو.
ـ سَهسين سيبا ڪَنجَري (مارئي ١٦/٢)= چولي ڪي ڪيئي ٽوپا آيل (غريبائو پراڻو چولو).
● ڪَنجَڪَ = گهوڙي جي سنجن ۾، هَني جي ٻنهي طرف لٽڪندڙ چمڙو جو پٽو جنهن کي ٻنهي طرفان ماٿو (ڪنجڪي) جهلي هلن.
ـ وَٽُ ڪَنجَڪَ ڪَرِيمَ جي (آسا ٣/١)= تون ان سدائين ڪرم ڪندڙ سائين جو سهارو وٺي هل.
● ڪَنجين لائي ڪَسُ (پرڀاتي ٩/١)= سُرندي جي (تارن کي ڇڪيندڙ) ڪُنجين کي ڪَٽَ لائي نہ ويهہ (تون سرندي کي هٿ ئي ڪونہ ٿو لائين ۽ ان جون ڪنجيون ئي ڪٽجي ويون آهن).
● ڪِنجَهڻ (ڪَنجهڻ= جتن جو محاورو)= ايذاء جي سببان ڏبيل آواز ۾ دانهون ڪرڻ.
ـ مَ ڪِنجِهہ (ڪلياڻ ١٥/٥)= ايذاء جي ڪري ڏبيل آواز ۾ دانهون نہ ڪر.
ڪَنجهو ڪَنجهَ (يمن ١٨/١)= ڪِنجهہ ڪِنجهہ، سور واري چنگهو چنگهہ.
● ڪَنجهي= ڪنجهي جو، پتل مثل ڪنجهي وارو ڌاتو مان ٺهيل ڪينرو.
ـ ڪَنجهي ڪِيرَتِ ڪِينَرو (سورٺ ٧/٢)= ڪنجهي واري سُرندي تي صدا ۽ ساراهہ (ڪيرت).
ـ ڪَنجهي لَڳِي ڪَسُ (پرڀاتي ٤/١)= ڪِينري ساز جي ڪنجهي (ڌاتو) کي ڪٽ لڳي وئي.
● ڪَنچِيرَ = جن جا ڪن چيريل، جن جي ڪنن ۾ چير آهن (جن ۾ والا يا پاپڙا پيل آهن).
ـ ڪاپڙي ڪَنچِيرَ (رامڪلي ٥/واٽي)=توڏا ڪنچير فقير.
● ڪَنڌا ڪَانہ گهَٽَ (ڪلياڻ ٣٢/٤)= گهٽ ڪانہ ڪندا، گهٽتائي ڪانہ ڪندا، محبت ۾ قرباني ڏيڻ ۾ ڪابہ ڪوتاهي ڪانہ ڪندا.
ـ ڪَندا ٻِي نَہ ڪاءِ (ڪلياڻ ٢٣/٤)= ٻي ڪابہ ڳالهہ ڪانہ ڪندا، پيو ڪربہ بهانو ڪونہ ڪندا. محبت ۾ سر قربان ڪرڻ واري ارادي تي قائم رهندا.
ـ ڪَندا سَچَ (يمن ١٤/٦)= سچ ڪندا، بلڪل ختم ڪري ڇڏيندا.
ـ ڪَندو ڪانہ ٻِئي (ڏهر ٣/٣)=ٻي ڪانہ ڪندو، ٻي ريت ڪانہ ڪندو (۽ پت پاڙيندو).
● ڪُنديرَ = خاص قسم جا ٿانوَ.
ـ ڪرڪَرِ ڪُنديرَن ۾ (مارئي وائي ١/٢)=سڪل پيرون ڪُنديرن ۾ رکيل.
● ڪَنڊيس رهائين (مارئي ١٠/٥) = رهائيون ڪنديس.
● ڪَنڊا ڪُهاڙا (ڏهر٤/٢)=اي ڪنڊا! تون ڇاجي لاءِ.
● ڪَنڌُ= ڳچيءَ جو مٿيون پاسو، (اصطلاح) سِرُ.
ـ ڪَنڌَ ڪَنارو (يمن ١٣/٦)= ڪنڌ تي ڪنارو، سِرَ تي ڪات.
ـ ڪُلاهَ رکين ڪَنڌَ تي (ڪلياڻ ٤/٢)= تون ڏگهي چوٽيدار ٽوپي ٿو سر تي رکين، تاج ٿو سر تي پائين.
ـ ڪاتِيَ ڪارڻِ ڪَنڌُ (ڪلياڻ ٢٥/٥)= ڪنڌ ڪي

کيچڻ واسطي.

ـ ڪَنڌُ اُچلَ (ڪليات ۴/۳۱)= ڪنڌ جي اُچل، سِر جي ست، سر جي قرباني.

ـ ڪَنڌُ ڪيڻ (ڪليات ۴/۲٦)= ڪنڌ پري ڪرڻ، پاڻ بچائڻ.

● ڪَنڌُ قَبُول ڪرڻ= ڪنڌ ڏيڻ، قبول ڪرڻ، سر ڏيڻ قبول ڪرڻ، الاهي عشق جي نشي واري شراب جي عيوض پنهنجو پاڻ وڃائڻ قبول ڪرڻ، پنهنجي فنائي قبول ڪرڻ.

ـ ڪَنڌُ قَبُول ڪِنو (يمن ٦/۱۹)= ڪنڌ قبول ڪنو اچن، اگ ۾ ئي پنهنجي سِرن جو سانگو لاهي، سر ڏيڻ قبول ڪري پوءِ ٿا دڪان تي چڙهن.

● ڪَنڌِ ڪاسو (مارئي ۷/۹)= ڪنڌ هيٺان ڪاسو (ڪاٺ جو، وهاڻي طور).

ـ ڪَنڌِ وهائو (رپ ۱/۳۴)= ڪنڌ هيٺ وهائو.

● ڪُنڌَرُ= انگڙو جنهن سان وڻ (ڄار، ڪرڙ، ٻير ڪنڊي وغيره) کي هيٺ نمائي ڏٿ (پيرون، ڏونئرا، پڪا، ٻير، سڱ) چونڊين.

ـ ڪُنڌَرَ سِرِ ڪُلهنِ (ڪاهوڙي ۲/۱۳)= انهن کي ڪُلهن تي (ڏٿ چونڊڻ لاءِ) انگڙا.

● ڪَنڌِي= درياءَ جو ڪنارو، درياءَ جي پَرِ.

ـ ڪنڌِيءَ مُنهِنجو ڪارڻي (سنهڻي ۱۱/۱۰)= درياءَ جي (پار) ڪنڌيءَ لڳ منهنجو پرحلو آهي.

ـ ڪَنڌِيءَ وَڃُون (سنهڻي ۱/۲)= درياءَ جي پَرِ تي مينهين جون ڀڃون (وڏيون پاڏيون).

ـ جان ڪي ڪَنڌِيءَ ڪَانهَ (سنهڻي ۱۰/۳)= جيستائين جو ڪنڌيءَ تي ڪانهنِ (جا ٻُوڙا) آهن.

ـ ڪَنڌِيءَ ڪَنَ ڏِنامِ (سنهڻي ۱/۱۱)= مون آواز ٻڌڻ لاءِ ڪنڌي ڏانهن ڪَن ڏنا.

ـ ڪَنڌِي جو ڪَرَ ڏِيڻ (ڏهر ۲/۱۵)= ڪناري لڳ پاڻي جي لاٽ جو ظاهر ٿيڻ، پاڻيءَ جي وٽ جو هيٺ ٿي وڃڻ.

ـ ڪَنڌِيءَ جَهلِيو ڪانهَ (سنهڻي ۷/۱٦)= درياءَ جي ڪنڌيءَ تي، ڪانهنِ جي ٻُوڙن کي هٿ ۾ جهليو.

ـ ڪنڌي ساريان ڪانهَ (سري راڳ وائي ۱/۱)= (اي منهنجا مولي تو ڪان سواءِ) ٻي ڪا ڪنڌي مون کي ڪانهَ ٿي سجهي، ٻيو ڪو ڪنارو سهارو منهنجي لاءِ ڪونهي.

ـ ڪَنڌِيءَ آکَ ڦُلارئا (ڏهر ۲/۱۲)= ڪنڌيءَ لڳ آکَ ڦُلئا ۽ وڏا ٿيا.

ـ ڪَنڌِيءَ ڏنو ڪاٺو (ڏهر ۲/۱۴)= ٻوري جي ڪنڌيءَ لڳ پاڻي جي لاٽ (ڪاٺ) آئي، ڪنڌيءَ وٽان پاڻي لاٽ جي ڪَرَ ڏني.

ـ ڪَنڌِيءَ ڪَنِ (سنهڻي ۱۰/۱)= تاري ڪنڌيءَ ٻيڙو ڪن، ڪنڌيءَ تي پهچائين.

ـ ڪَنڌِيءَ ۾ ڪيهي (ڪارايل ۲/۱۲)=ڪنڌيءَ ۾ ڪهڙي.

● ڪَنڊِ= جهنگ، ڪنڊي جي ننڍن وڻن وارو جهنگ.

ـ ڪَنڊِ لَنگهيندي (مارئي ۱۱/۲۰)= ڪنڊين جي جهنگ مان لنگهندي.

● ڪنبو (جمع) ڪنبا= ٻير وغيره وڻن ٻوٽن جو سڻي وانگر ڪنبو.

ـ جي ڪنبا ڏاري ڪنبونر (ڪارايل ۲/۱٦)= جيڪي ڪنبا گلن جي ٻرسان آهن.

● ڪَنبو= درياءَ جي پَٽيهل واري ٻوري (تعلقو گرلاڙجي) تي جيڪو ڪنبي جو وڻ بيٺل هو.

ـ ڪَنبا ٻورَ- ڏِٺين جِيئُن (ڏهر ۲/۱)= اي آڳاٽي

وقت جا بيٺل جهونا ڪنڍا! ٻوري (درياء) جي مالڪن (جون ڪي خبرون ٻڌا).

- ڪَنڍا تُون ڪيڏو (ڏهر ٢/٨)= اي ڪنڍا تون تڏهن ڪيڏو وڏو هئين؟

● ڪُنڍِي = گهيري دار گولائين مضبوط لوهي نوڪدار انگڙي، هڪ پاسي ڏور ٻڌل ۽ ٻيو پاسو گولائون هيٺ ورپل اُبي چنهب سان جنهن ۾ گساهُ (ننڍڙي مڇي، سانپيا يا ٿاهيل ڪاڏو) وجهي پاڻيءَ ۾ اڇليندا؛ مڇي ڳاهه کي ڳڙڪائيندي ته ڪنڍي اندر مڇيءَ جي ماهه ۾ ڦاسندي ۽ مڇي کي جهلي ان مان ڪنڍي ڪڍندا؛ پوءِ مڇيءَ کي پاڻي کان ٻاهر ڇڏيندا ته ٿوري دير کان پوءِ مري ويندي، يا ڪنڍي مڇي جي ڪلين ۾ لڳي پئي هوندي ۽ ان کي پاڻي ۾ ڇڏي ڏيندا ته جيئن مري نه ۽ تازي رهي. اها حالت مڇي لاءِ ايذاءُ واري.

- ڪُنڍي ڪلين وچ ۾ (گهاتو ٢/٧)= مڇي جي ڪلين جي وچ ۾ لڳل ڪنڍي.

ڪُنڊيُون = ڪنڊين سڱن واريون مينهيون، مينهين لاءِ سُپاتو نالو.

- وَنهُ ڪُنڊيُون ڪاهي (ڏهر ٤/١)= تون ڪنڊيون مينهيونُ ڪاهي وڃ.

- ڪُنڊيون ڪاهي ڪَسِ ڪَريو (سارنگ ٤/٦)= (هيٺاهين مان) مينهيون اُٺاري مٿي ڪَس تي ويهاريو، ڇَن مان ڪڍي مٿي ڪنڌيءَ تي ڪريو.

- اَڱڻِ تازي، ٻَهَرِ ڪُنڊيُون (سارنگ ٢/١٠)= اڱڻ تي سلهون تازي گهوڙا ٻَڌل ۽ ٻاهر سهڻيون ڪنڊيون مينهيون.

- ڪُنڊِيِنِ جِي (سنهڻي وائي ٧/١)= ڪنڊين مينهين جي.

ڪَنَرُ= حَلقهء چوبي، ڪاٺيءَ مان ٺاهيل والو.

- ڪَنين ڪَنَرَ پائِيَان (آبري ٤/١٠)= ڪنن ۾ ڪاٺيءَ جا والا پايان.

- ڪَنين ڪَنَرَلالَ (پورب ١/وائي-٢)= ڪنن ۾ ڪاٺيءَ جا رڱيل ڳاڙها والا.

- ڪَنَرَ ڪنديس ڪارا (آبري ٨/وائي)= ١. ڪاٺيءَ جا ڪارا والا ڪنن ۾ وجهنديس. ٢. ڪَنَ ۾ رڱيل ڪارا ڪپڙا، نيرَ ٻڌل ڪپڙا پائينديس.

● ڪَنزُ=حنفي فقه جو ڪتاب "ڪَنزُالدّقائق" (مشهور عالم عبدالله ابن احمد النسفي جو تصنيف ڪيل).

- ڪَنزُ قُدُورِي ڇَڏِ (يمن ٥/١)= فقه جا ڪتاب 'ڪنز' ۽ 'قدوري' ڇڏ، ظاهري درسي ڪتابن ڪان مٿي حقيقي علم واري معنيٰ وٺ.

● ڪَنسِ = اُن کي ڪن.

- ته ڪِي ڪَنس ڳيرُو (ڪلياڻ ٤/٢٠)= ته ڪي ڳيرو جوانڙا عشق کي راند طور ڪن، عشق کي راند ڪري ڪيڏن.

● ڪَنگَ = پاڻي جا ڪنگ پکي، ڪانيرا.

- ڪَانڊِي ڪَنگَ ٿِئاسِ (سنهڻي ٩/٢)= (درياء ۾ ٻڏل) سنهڻيءَ جا ڪانڊي ڪنگ پکي ٿيا.

- ڪَنگَ ڪُجاڙُئا (ڪارايل ١/١٤)= اي ڪانيرا، تون ڇا لاءِ، ڇاجي ڪري.

- ڪَنگنِ قَبَرُون (ڪارايل ٢/٧) =ڪانيرن پکين جون قبرون.

- ڪَنگنِ لَٿِي ڪاڻِ (ڪارايل ٢/١٤)= ڪنگن جي ڪاڻ لٿي، ڪنگن جي محتاجي ڇُٽي، ڪنگن جي محتاجي ڪرڻ واري حالت ختم ٿي.

● ڪنگال= بالڪل مسڪين.

- ڪونيو ڪَنگالَنِ کي (بلاول ١/١٤)= مسڪينن

محتاجن کي پاڻان سڏي (انعام ڏئي).
● ڪُنگرو (جمع) ڪُنگرا= ڪوٽ جي ديوار مٿان سهڻي سِناءَ واريون ننڍيون چوٽيون.
ـ ڪِريا ڪُنگرا ڪوٽَ ڪُفارَ (سارنگ وائي ٣/١)= ڪافرن جي ڪوٽ جا ڪنگرا ڪريا.
ـ ڪُنگرين= ڪُنگرن مٿان.
ـ ڏرُ ڪُنگرين (ڪلياڻ ٤/١٥)= (عاشقن جا) ڏر (سيخن جي) چوٽين تي ٽنگيل.
● ڪُنگرُ=لُني جي وڻ جي ڪُنگو، ڳاڙهيرڙي گلڪاري.
ـ لاڻِي ڪُنگرُءِ ڪورَ (معذور ٣/وائي)= (لُني جا) ڳاڙهيرڙي گلڪاري لڳي.
ـ ڪُنگرءِ ريتَ (ڪنيات ٤/١٠)= بيت جو نالو (روايت موجب، ڪاٺياواڙ- گجرات جي ڪناري سان جتي ڪا ندي چوڙ ڪري ٿي، اتي هڪ وڏو بيٽ آهي، جنهن کي 'ڪنگوريٽ' چون ٿا جنهن ۾ جهنگلي اُٺ عام جام پيا گهمن).
● ڪُنوارِيون = اڻ- پرڻيل ڇوڪريون (مومل جون سهيليون، ٻانهيون).
ـ ڪُنوارِينِ ڪُڪوڙُ (راڻو ١/١١)= جيسين ڪنوارين (مومل جي سهيلين ٻانهين) راڻي کي مخمور ڪيو.
● ڪَنوِتيا (رامڪلي ٦/٢)= جن جي ڪنن ۾ والا يا پاپڙا هجن.
● ڪَنه، ڪنهن= ڪهڙو، ڪهڙي.
ـ ڪَنه پَرَ (ڪاهوڙي ١/٩، حسيني ٧/١١)= ڪهڙيءَ ريت، ڪيئن؟
ـ ڪَنه پر رُئان پريِنءَ کي (ڪوهياري ٦/١)= ڪهڙي ريت پرينءَ لاءِ رُئان (جو هو پڌي ۾ ملي).
ـ ڪِنهِ پَرِ ڪُڙيان پيرُ (آبري ١٢/٥)= ڪهڙيءَ طرح پيرو ڪڍان.
ـ ڪِنهِن دَرِ (مارئي ٩/١)= ڪنهن جي در.
ـ ڪِنهِ ٻِني دَرِ واجهائي (بلاول ١/٤)= ٻئي ڪنهن در تي نه واجهائي.
ـ ڪَنهِ سَبَبُ (سري راڳ ٢/١٧، پورب ٢/وائي-٢) = ڪنهن سبب سان، ڪنهن حيلي سان، ڪنهن سبب جي ڪري.
ـ ڪِنهِ کي (مارئي ٧/١٦)= ڪنه جي خاطر، ڪنه کي ڏيکارڻ لاءِ.
ـ ڪَنهِ جَنهِ ڏُکان (معذور ٢/١٢)= ڪنهن اهڙي ته وڏي ڏک مان، ڏک ڪان.
ـ ڪنه جنه ۾ آهينِ (رامڪلي ٤/١، ٥/٢٢، ٥/٢٥) = ڪنهن اهڙي ڳالهه ۾ آهنِ، ڪنهن اهڙي ويچار ۾ آهن.
ـ ڪَنه جَنه سناسي سُورَ (رامڪلي ٦/٩)= سناسي ڪنهن اهڙي سُورَ ۾ آهن.
ـ ڪَنهن سِين نه ڪَري (ليلانَ ٢/٥)= شال ڪهين سين نه ڪري.
ـ ڪِنهِن ڪِنهِن ڪارِيءَ ذاتِ کي (ڪارايل ٣/١٣) = ڪارن نانگن جي ڪنهن ڪنهن (خاص) ذات کي.
ـ ڪَنهين پار (آسا ٢/٨)= ڪنهن پاسي، ڪنهن ڏِسَ تي.
● ڪُنتَاريون (راڻو ٦/٩)= ڪنواريون (مومل ۽ سندس سهيليون).
● ڪَنِي رَتا پَکَ (ڪارايل ١/١٥)= ڪن پنهنجا ڪنب گپ ۾ لتوڙيا، ميرا ڪيا.
ـ ڪَنِي ڪَنِي پيهيين (ٻَهر ٢/١٤)= ڪن ڪن جاين تي (جتي ڪٿي نه) ڪن ڪن ماڳن تي.

- ڪَني ڳاڙها ڳلَ (راڻو ١/١٥)= (ڪن جا ڳل ڳاڙها، ڪي ايئان ڳيرو آهن ۽ سندن ڳل ڳاڙها آهن جو ايئان ڏاڙهي جي وارن جي ساوڪ نه ٿي آهي).

● ڪَنيزَڪَ (ڪارايل وائي ٣/٣، ڪوهياري ٧/٣) = ٻانهي، گولي.

ڪَنين = ڪنن سان.

- ڪَنين نه سڻي (سري راڳ وائي ١/٣)= ڪنن سان ڪانه ٻُڌي.

- ڪنين نه سُڻان (سري راڳ ٩/١)= پنهنجن ڪنن سان نه ٻُڌان.

- ڪَنين ڪَنُرَ پائيان (آبري ١٠/٤)= ڪنن ۾ ڪانيءَ جا والا پايان (جوڳياڻي ٿيان، فقير ٿي ڳولا ۾ ڦران).

- ڪَنين مَ سُڻيان (بلاول ٤/٢)= پنهنجي ڪنن سان نَه ٻُڌان.

- ڪَنين نَه سُڻو (ڪارايل وائي ١/٣)= ڪنن سان نَه ٻُڌو.

ڪَڻَ = ڪَڻا، داڻا، ان جا داڻا.

- ڪَڻَ ڇَڏِيَو ڦُهَ ميڙيين (رپ ١٤/٣)= داڻن کي ڇڏي ڦُهن کي ٿي ميڙين (وَرُ داڻو آهي، ڪَرُ ڦُه آهي).

- ٿُنبيءَ منجهه ڪَڻا (رامڪلي ٧/وائي)= ٻِنڻ وارِي ٿنبي منجهه داڻا.

● ڪَڻڄ= ڪڪ ۽ ڪاڙيون. (باهه ٻارڻ لاءِ).

- جِهَڙا ڪَڻجَ ڪَکَڙا (رامڪلي ١٦/٤)= جهڙيون ڪاڙيون ۽ ڪک.

- مَٿي ڪَڻجَ ڪُرڪَ (رامڪلي ١٨/٥)= ڪڻج ڪاڙين تي سندن ڪرڪ آهي، باهه ٻارڻ لاءِ سنبت ۽ ڦوڪان ڦوڪ آهي.

ڪَڻِس = وٽس، هُن وٽ.

- ڪَا جا ڪَڻِسِ ڳالِ (سورٺ ١٢/١)= وٽس ڪا جا راز واري ڳالهه آهي.

● ڪُڻڪَ = ڏک وارِي ٻُنڊڪارَ (ٽڙيءَ مان نڪرندڙ آواز). پکيءَ جي آهستي ٻوليءَ واري ڪُڻڪَ (يا ڪُڻڪ).

● ڪُڻڪِڻِ = ڪُڻڪَ ڪِنِ، ايذاءُ هوندي به وڏي دانهن نه ڪن، پر البت ايذاءُ جي سختي سببان ڪنجهنِ.

- ڪُڻڪَنِ ڪانڌَ ڇِتِ ڪِئو (سارنگ ٥/٢)= پنهنجي ور کي ياد ڪريو هو ڏک واري ٻُنڊڪارَ ڪِنِ.

- ڪُونجُون ٽِيُون ڪُڻڪَنِ (ڏهر ١٣/٥)= ڪُڻڪَنِ، ڪونجون پيون آهستي سنهي مٺي دانهن ڪن.

● ڪَڻڪر= ڪَڙاهي ۾ وڏي شاهي ڪَفگير لڳڻ سببان واڄي وارو آواز.

- جِتِ ڪَڙهِيءَ ڪَڻڪر نه لَهي (يمن ١٦/١)= جتي چڙهيل ديڳ يا ڪَڙاهيءَ جو ٽڙڪو نه لهي (يعني ديڳ هر وقت چڙهي پئي آهي).

● ڪِڻڪَڻُ= ڪِڙڪڻُ، ڪِڙڪي وڃڻ، ٽڪڙو ٽڪري وڃڻ.

- رَکِي ڪامَ ڪِڻڪِئو (راڻو ١٤/٤)= پنهنجي لٺ (ڪامڻ) پلسي سان رکي پاڻ ڪِڙڪي ويو.

● ڪِڻڪَڻُ= ڇِڻڪَڻُ، سور جو ڇِڪڻ.

- ڪِڻڪِئو مَنجِهه ڪِنارَ (ديسي ٧/وائي-١)= زخم، گهاءُ يا ڦٽ جي وٽ يا ڪنار ۾ ڇڻڪيو.

● ڪُڻڪڻ= پکيءَ جو ڪُڻڪ ڪرڻ.

- ڪُڻڪي ڪُونج (معذور ٢٠/٧)= جڻ ڪونج ٿي ڪَرڪي.

● ڪَڻو، ڪَڻيو، ڪَڻيون =داڻو، ننڍڙو ٽڪرو، پرزو.

- سندو ڪُرڙَ ڪَڻيُون (ليلان ٤/١)= ڪرڙ جو ٽُڪرو.

● ڪُڻو= پُکو، فال ۾ جيڪو پاڳيءَ ۾ اچي.

- ڪُڻَنَ ساڻُ (راڻو ٧/٧)= اتفاقي ميار جي پُکي

سان (مومل ڏوهاري ڪاڻ هئي پر ڏوهہ ۾ ميار جو ڪٿو اچي مٿس پيو).

● ڪَٿِهي = رڍن لاءِ ٺلهي جي وڏي شاهي ڪٿيچي، ڪَٿاهي.

- جِتِ ڪَٿِهيءَ ڪَٿڪو نہ لَهي (يمن ١/١٦)= جتي ڪٿاهي (هميشہ چڙهي پئي آهي) ۾ ان جو واڇي وارو ٺڙڪو بس ئي ڪونہ ٿئي.

● ڪَٿيون (واحد) ڪَٿِي= سنهڙي داڻ.

- ڪَٿيُون ٿِئي (يمن ٨/٤)= سنهڙا ڪَڻا ڪَڻا ٿِئي، پُرزا ٿئي.

● ڪر= جو.

- سامُونڊِرِيَڪر (سامونڊري ١٩/٢)= سمنڊ ۾ وڃڻ واري جو.

ڪر= ڪجهہ ڪر، ڪين ڪجهہ، ڪجهہ تہ، جيڪو

- ڪرڪو پَنهنجِي عِيدَ کي (ڪاپائتي ٤/١)= ڪجهہ ڪو پنهنجي عيد لاءِ (پرت تيار ڪچ تہ قيمت ملي).

- ڪر دَرُ (ڏهر ٢/١)= ٻيو ڪو در.

- ڪر پَهُ (يمن ٣/وائي)= ڪو خيال، ڪو ارادو.

- ڪر طَبيبُ (يمن ٢/٤)= ڪو ويڄ.

- ڪر چِرڪِيلُ چيڙَ ڪري (ڪارايل ٣/١)= جن کي اڳ ڪاري نانگ جو چرڪ پيل هوندو، تن مان ڪو ورلو اهڙو چرڪ وارو هوندو جيڪو وري ٻيهر نانگ جي چيڙ (حرڪت) ڪندو.

- ڪرجو دَرُ دِلِي (سنهڻي ٩/١٠)= دلي کي اهڙو ڪو (ڄُڙتو رنگ جو) چِلتو هو!

● ڪرِتِي = ڪرہ ٿي، چو ٿي.

- هَي هَي هَڏ ڪرِتِي (آبري ٩/وائي-٢)= 'هئي هئي' هرگز چو ٿي.

● ڪُراتَ =آراتَ، منجهيل رات، ڏکي رات.

- ڪَرَها چِڏ ڪُراتَ (ڪنڀات ٣/٤)= اي اٺ! ڏنگي ڏکي رات ڇڏ (سنئين رات سان هل).

- ڪَهِجِ ڏُونهُ ڪُراتَ (ڪاموڙي ٣/١)= منجهل رات ڏيئي هلج.

● ڪُراڙ= نندڻ، ڪنهن کي ڪَچو ڪرڻ، گهٽتائي ڪرڻ ۾ مياريون ڏيڻ.

- ڪامِڻ ڪُراڙِي (مارئي ٩/٦)= مانائتي (ڪامڻ) مارئي ويني قيد بند کي نندي.

● ڪرِتَ= چوڌاري وڏي شاهي ديوار، قلعو.

- ڪرتَ برج جٿن (سامونڊري ٤/٥)= (سهڻائي ۾ سرنهن ۾) ڪوٽ جي مٿان بيٺل برج وانگر ڪوٽ جي ڪنگري وانگر.

- ڪرتَ وَٽن ۾ (مارئي ٩/٦)= ڪوٽ جي ديوارين لڳ، ڪوٽ جي ديوارين جي پر ۾.

- تہ ڪرٽن ۾ ڪِينَ هُئان (مارئي ٤/١)= تہ جيڪر ڪرٽن ۾ ڪين هجان.

- ڪوٽِنان نِڪَري (مارئي ٢/١)= ڪوٽ مان نڪري.

● ڪرنڻ= سڏڻ، سڏي آڻڻ.

- ڪانگَل سيِنِي ڪرتِ (برو ٢/٩)= اي ڪانگا، تون اهي ئي سڏي اچ، سيني آڻ.

- ڪرنائڻ= سڏائڻ، چوائڻ.

- ڪافرُ مَ ڪرناءِ (ڪلياڻ ٢/١٣)= پاڻ کي 'ڪافر' نہ سڏاءِ.

- جِنَن ڪَلِمي-گُر ڪرنائِين (ڪلياڻ ٢/١٢)= جنهن جو تون پاڻ کي ڪلمو پڙهندڙ تو چوائين.

● ڪرنن= سڏن.

ـ ڪرنائو= ڪرنايل، أمائيل، موڪليل، قاصد.

ـ ڪرنائو ڪريم جو (رائو ١/ وائي-٢)= ڪريم جو ڪرنايل، الله تعاليٰ جو موڪليل (ملڪ عزرائيل).

ـ ڪرنئو ڪِناري (ڪلياڻ ٥/٥)= (پاڻ وٽ) پاسي تي (ڪناري) سڏي.

ـ ڪرني ڪاتارِنِ سِين (ڪاپائتي ١٠/١)= (جن ڪي ڪاتارين يا سنو ڪتيندڙ ڪري مڃيو ويو آهي تن) ڪاتارين سان گڏ تو ڪي بہ سڏي ۽ مان ڏئي.

ـ ڪرني ڪاپاتينِ ڪي (ڪاپائتي ٢/٥)= سٺ ڪتيندڙن ڪي سڏي.

ـ ڪرني سو قريبُ (يمن ١٢/١)= سو پيارو محبوب پاڻ پيار مان سڏي.

ـ تون ڪرنيين (ليلان ٨/٤)= تون سڏين، تون گهرائين (پيار سان).

ـ ڪانڌ نہ ڪرنيين (ليلان ١٣/٤)= اي يتار! تون پاڻ وٽ نہ سڏين.

● ڪرنيون= واحد. ڪرني. وڏي گهر جو هڪ ننڍڙو ڪمرو، قيدجي ڪرني.

ـ ڪرنيين گهاري ڪيرَ (مارئي ٢/١)= (ڪوٽ ۾ بند) ڪمرن ۾ ڪير ويهي.

ـ ڪرنيين ڪماٽي (مارئي ٥/٩)= ڪرنين ۾ (مارئي) ڪومانجي رئي.

ڪرنيون= پيڙيءِ جون ڪرنيون، پيڙين ۾ هيٺ تر ۾ تهخانا.

ـ ڪرنيون قيمتَ سَنديون (سري راڳ ١٤/١)= پيڙين ۾ قيمتي مال سان پريل ڪرنيون.

● ڪرپُ= مسلسل وَڏ وَڏان، سچو وقت وڏي ٺڪن، ڪپڻ ۽ ڪاٽڻ.

ـ ڪُسَنَ جو ڪرپُ وَهي (ڪلياڻ ٢٣/٥)= ڪُهڻ ۽ ڪَپڻ جو ڪم پيو هلي.

● ڪرجهو (جمع) ڪرجها= اگلو، بي ڊولو، ميرو.

ـ ڪرجها= جيڪي چڱا ناهن، بي لوڇڻا، گهٽتاين وارا، مدا، گدلا، اگلا.

ـ ڪرجهنِ سندا ڪَمَ (بلاول ٦/٢)= آگلن سندا ڪم، عيبدارن سندا ڪم.

ـ تَنِ ڪرجَهنِ ڪي ڪينن ڪَريان (رائو ١١/٧)= تن بي لوچڻن ڪي ڪينن ڪري سمجهايان، ڪيڏانهن ڪريان.

ـ ڪرجها ڪِرتَ (ديسي ٩/٤)=ڪچا ڪم، مدا ڪم.

ـ ڪرجها نَظَرَ (آسا ١٨/٢)= آڏ سونهندا نظر، مَدَ نظر.

● ڪُرَچَ= پاڻيءَ جو گولائي وارو ڦيرو، گهيرو، گهمرو، گولائي ۾ ڦرڻ.

ـ ڪَرَڳَل ڪُرَچَ ڪَنَ گهٽا (سنهڻي ١/٣، ٢/٣)= دريا ۾ گرڙ گهمسان، ڦيرا گهيرا ۽ ڪَنَ گهٽا.

● ڪرڏ = ڪرڏ مان، خوشيءَ وچان، هيج مان.

ـ دانهون ڪريان ڪرڏ ڪَپَارَ جُيون (سورٺ ٦/١)= وڏي هيج مان سر (وڍڻ) جون آهون ڪريان.

● ڪَرڏ = ڪرڏاٽا، لوليون.

ـ سي ڪَمِ نہ اَچَنِ ڪرڏ (حسيني ٦/٣)= اهي ڪرڏاٽا ۽ لوليون ڪم نہ اچن.

● ڪرڏ= وڏو چاهہ، عشق.

ـ ڪوجو آهِس ڪرڏ (حسيني ٥/٥)= ڪو اهڙو گهڻو پيار آهيس.

ـ ڪَهڙي ڪَرِيين ڪوڏ (آسا ١٠/٧)= تون ڪهڙي خوشي ٿو ڪرين!

ـ جي مُون ڪوڏِ نهارِيا (سامونڊي ١٦/۴)= جيڪي مون وڏي سڪ ۽ چاهه سان پٺي ڳولِيا (تہ ڪٿهن ٿا اچن).

ـ ڪُنَ ڪَلاچِيءِ ڪوڏ (گهاتو ١٥/١)= ڪَلاچيءَ جي ڪُن جي چاهه مان.

ـ ڪَجي تان ڪوڏ ٿِيي (سهڻي وائي ١/١)= (محبوبن جي ڳالهہ) ڪجي تہ پاڻ خوشي ٿئي ۽ وڏي.

ـ ڪوڏِ ڪوهيَاري ڪَنجَرو (حسيني ١٢/١٠)= ڪوهياري جي ڪوڏ ۾، پياري پنهونءَ جي خوشيءَ ۾ چولو رڱي لال ڪيم.

ـ ڪوڏِ وِهايا (حسيني ١٢/١٠)= خوشي مان خريد ڪيا.

ـ ڪوڏ هَٿائِج (سري راڳ ٢٣/٢)= ڪوڏ سان هٿائج، وڏي چاهہ ۽ هيج سان لڳرائج.

ـ ڪوڏُون قَرِيبَنِ جا (راڻو ٨/٢)= وڏي چاهه مان پيارن جا.

ـ ڪوڏان ڪَنِ ڪَهُون (مارئي ١۴/٨)= وڏي چاهه مان تڪيون هلڻيون ڪن، تکا پنڌ ڪن.

ـ ڪوڏُون ڏانِ ڏُڏِن کي ڏي (پرياتي ۴/٢)= وڏي خوشيءَ مان ابوجهن اڄاڻن کي انعام ڏئي.

● ڪوڏيو = چاهيندڙ، گهڻو گهرندڙ.

ـ ڪانڌُ اُني جو ڪوڏيو (ڪاپائتي ٢/٧، ٢/١٧)= پنار بہ انهن کي تمام گهڻو چاهيندڙ، پيار ڪندڙ.

ـ ڪوڏيا ڪاڪ جا (راڻو ١٠/٢)= ڪاڪ جا گهورا (مرڻ قبولڻ وارا).

● ڪُورَ= انڌو.

ـ ڪُورَ پُرُوڙي ڪِينڪِين (آسا ٢/١)= انڌو (ڏسي ڪين ۽ انهيءَ ڪري) سڃاڻي ڪين، سمجهي ڪين سگهندو.

ـ سندو ڪُورَنِ ڪاڄُ (پرياتي ١١/٢)= نابينن اَپاهجن (منگتن) جي شادي جو جشن.

● ڪَورَ (معذور ٣/وائي)= تازگي واري سونهن ۽ سرهائي.

● ڪورا (رپ ٢/وائي)= سُور جي ڪور، سور جي سخت ايذاءَ واري ڪِنارَ.

● ڪورڻ= چيرڻ، وڍڻ.

ـ ڪوري ڪَڪَر وِڍاءِ (رامڪلي ٨/٢)= تو ڪپي وَڍَ وڌاءِ.

ـ ڪَلْهنِئُون ڪورِينِ (ڪلياڻ ١٢/١)= ڪلهن ڪان ڪنڌ وڍين.

● ڪورِيين= ڪورين جي.

ـ نہ ڪڏي ڪورِيين ڪاڻ (ڪاپائتي ١٠/٢)= ڪورين جي پرواهہ نہ ڪري، غرض نہ ڪڏي.

● ڪُوڙَ= ڪوڙي شيءِ، ڪوڙو ڪم.

ـ ڪَجِ ڪَمَايُمِ ڪُوڙُ (سري راڳ ٥/١)= ڪچا ڪوجها ڪم ڪيم، ڏوهہ گناهہ ڪيم.

ـ ڪُوڙُ ڪَلَڪَرُ ڪَجِ (رامڪلي ٨/٢)= ڪُوڙ ڪَلِچڻ ۽ ڪچو ڪم.

ـ ڪُوڙَ ڪَٿيُون (ليلان ۴/١)= ڪوڙ جو ڪٿو، ڪوڙو داڻو، ڪوڙو ٻڙو.

ـ ڪوڙو چَتَڪو (ڪارايل وائي ١/٣)= ڪوڙو ڪيل.

ـ ڪُوڙَ اوڏا (سري راڳ ٢٢/٢)= ڪوڙ کي ويجها.

ـ ڪُوڙو ڪورَ (سامونڊي ٣٧/٢)= ڪوڙو ڪرت، ڪوڙي ڪِنارَ ڪوڙو ڪرپو.

ـ ڪُوڙو ٿورڪو (ڪلياڻ ۴/وائي)= ڪوڙي شيءِ، ڪوڙا ٿورڪ.

ـ ڪُوڙي (ڪاپائتي ٦/١)= ڪم جي ڪوڙي، ڪم

ڪان نٿائيندڙ.

- ڪُوڙي رانِد (ڪارايل ٣/وائي-١)= بيڪار بازي، اجائي ڪيڏ.
- ڪُوڙي سَڏَ (ڪلياڻ ٥/١٢)= ڪوڙي خواهش.
- ڪُوڙي ڪِچِ مَ ڪَڏهين (آبري ١/١٥)= ڪڏهن بہ ڪوڙو ڪم نہ ڪجانءِ، ڪوڙي ڳالهہ نہ ڪج.

● ڪوڙَ= گهڻا، جهجها.

- جيڏانہ قاتِلَ ڪوڙَ (يمن ٦/١٦)= جنهن طرف گهڻا ماريندڙ.

ڪوڙ (جمع) ڪوڙين= هڪ ڪروڙ، هڪ ڪوڙي (= ويهہ شيون)، گهڻو ڪجهہ.

- مون ۾ عَيبَنِ ڪوڙِ (ڪاموڏ ١/٣)= مون ۾ ڪروڙ عيب آهن، تمام گهڻا عيب آهن.
- ڪوڙِ تنهن کي ڪَکَ (مارئي ٧/٢)= ڪروڙ بہ تنهن کي ڪک برابر آهن.
- ڪِتابَنِ جي ڪوڙِ (يمن ٥/١٥)= ويهہ ڪتاب، گهڻا ڪتاب.
- ڪَوڙين ڪِتَابَنِ ۾ (يمن ٥/١٦)= جدا جدا سيني ڪتابن ۾.
- ڪوڙين ڪَپاهَنِ ۾ (رپ ٣/٧)= ڪيترين ئي ڪپاهہ پيل سَوڙين ۾.
- ڪوڙين ڪُنَا (آسا ٤/١٣)= محبوب جي نيڻن ڪيترائي ڪُنا.
- ڪوڙين جي (سورٺ ٤/١٢)= ڪيترن ئي گهڻن جي.
- ڪوڙِ بہ ڪانئِيُون (ڪنيات ٤/٦)= جنهن ول جون بہ ڪانئيون ڪروڙ لهن، وڏي مُلهہ واريون آهن.
- جِتِ ڪروڙين ڪين ڪڇن (بلاول ٣/٣)= جتي پيا ڪوڙين (ڪروڙين) ماڻهو مات ۽ چپ ۾ رهن، ڏچ مان ڪجهہ نہ ڪن، اتي هو (ابڙو سمو) ميدان ۾ نڪري نروار ٿي اچي.
- ڪوڙين سون ڪانئِيُون (راڻو ١٢/٨)= مون کي تمام گهڻيون محتاجيون.
- ڪوڙين پَتين (راڻو ١/٥)= ڪيترن ئي قسمن (جي واڌاين) وارا.
- ڪوڙين قَنَاتُون لَڳِيُون (ڪاموڏ ٤/٣)= ڪئين قناتون لڳي ويون (=ڪئين طنبو لڳي ويا).
- ڪوڙين پالَ ڪَريمَ جا (سري راڳ وائي ٢/١)= الله ڪريم جا ڪوڙين ڪَرَمَ.
- ڪوڙين ڏيئي ڳِنُومِ (ڪنيات ٣/١٣)= ويهون روپين جون (يا ڪنهن سکي جون) ڏيئي خريد ڪيم.
- ڪوڙين ڪايائون تُنجيُون (ڪلياڻ ١/٢٩)= تنهنجيون ڪروڙين (تمام گهڻيون) صورتون آهن.
- ڪوڙين سندو ڪارڻي (سنهڻي ٤/٥)= ڪوڙين جا ڪم ڪندڙ.
- ڪوڙين تنهنجيون ڪامڻيون (ليلان ٤/٧)= تنهنجيون ڪيئي زالون.
- ڪوڙين جي ڪانوڻي (سامونڊي ١/٧)= توڙي ڪٿي تمام گهڻو (ڪوڙين) پاڻي لهي وڃي، پاڻي ۾ لاٽ اچي.
- ڪوڙين منجهان (ڪلياڻ ٤/١٢)=ڪيئي ويهون هجن تن مان (ڪوڙي=ويهہ)، ڪروڙن مان (ڪوڙ= ڪروڙ).
- ڪوڙين لاهي ڪَسَ (بلاول ١/١٢)= تمام گهڻن جي ڪوٽ پوري ڪري، مايوسي لاهي.

● ڪُوَڙُ= ڪوجهو وڙ، ڪوجهي جنس.

ـ ڪُرڙيون= وڙ وڃَڻ ۾ پليون.

ـ ڪوجهيون ڪُرڙيون (ڪاموڏ ۲/۱۱)= منهن مهانڊي ۾ ڪوجهيون، وَڙ وَڃَڻ ۾ پليون.

● ڪَرڙکي = ڪاٺ ۾ لوهه مان جوڙيل هڪ ٽَل ۾ اٽڪل جيڪا جانور جي اچڻ وڃڻ واري واٽ تي زمين ۾ لڪائي پورجي ۽ جڏهن جهنگ جو جانور ان ۾ ڦاسايل شيءِ کي ڪاڻ لاءِ چڪي ته جانور جو عضوو ان ۾ ڦاسي سوگهو ٿي وڃي.

ـ نه ڪُتا نه ڪرڙڪيون (ڪلهوڙي ۲/۱۲)=نڪي شڪاري ڪتا نه نڪي جانورن کي ڦاسائڻ واريون اٽڪلون.

ڪوڙو= ڇاتي، سينو.

ـ ڪَوڙي لائڻ= سيني سان لائڻ، پنهنجو پيارو ڪرڻ.

ـ ڪوڙي لاءِ (آبري ۴/وائي)= ڇاتيءَ سان لاءِ، پنهنجو ڪر.

● ڪوسو= گرم.

ـ ڪَڏهن ڪوسا نه ٿِيا (بروو ۳/۷)= ڪڏهن ٿورو گرم به ڪين ٿيا (ڪڏهن ڪين ڪاوڙيا).

ڪوسِي= گرمي.

ـ ڪوسي سَهان ڪانه (سورٺ ۴/۲)= گرمي ڪانه سَهان.

● ڪُوفي = ڪُوفي وارو، ڪٽنب وارو، مائٽن وارو، ڪنهن خاص راڄ برادر وارو، ڪنهن خاص فرقي وارو.

ـ صُوفي لاَ ڪُوفي (ڪلياڻ ۲/٥)= 'صوفي' يا ڪنهن به خاص فرقي وارو يا برادري وارو ڪونهي، صوفي جو ڪُوفو ڪونهي.

● ڪُوڪَ= راڳ جي وڏي سُراٽتي 'ها'، واٺي.

ـ ڪاجا ڪِياٺين ڪُوڪَ (سورٺ ۲/٦)= پيجل اهڙي سُراٽتي وائي ڪئي.

ڪُوڪَ= دانهن.

ـ مَتي ڪَٽَجَ ڪُوڪَ (رامڪلي ٥/۱۸)= (باهه پارڻ لاءِ) ڪاٺين مٿان ڦوڪ ۾ ڳالهاءِ.

ـ ڪُوڪَ ڪارِيندا ڪَچَڙي (ڏهر ۳/۱۱)= ڪَچ ڪي دانهن ڪرائيندا.

ـ ڪُوڪَ نه سُڻي ڪَنهن (ڏهر ۴/٥)= ڪنهن به دانهن نه ٻڌي.

ـ ڪوهيارو ڪُوڪَ سُڻي (حسيني ۱۰/۴)= پنهون منهنجي دانهن سڻي.

● ڪُوڪار= وڏي ڪوڪَ، وڏا سڏ.

ـ ڪَپَرَ جي ڪُوڪارَ (سري راڳ وائي ۲/۱)= ڪنڌي ۾ ڪناري وارا سڏ (ته سگهو اچو جو ٻيڙي هلڻ واري آهي). (پاڻيءَ جي ڪاڏ جي ڪري) ڪپر جي ڪرڻ وارو وڏو آواز (ٻيڙيءَ کي خطري وارو سمان).

● ڪُوڪارڻ= دانهون ڪُوڪون ڪرڻ، سور واريون دانهون ڪرڻ.

ـ ڪَنَلِ ڪُوڪاري (معذور ۲/۱۴)= وڍيل (سَسُئي) دانهون ڪري، ڪَنل (گهٽي گهايل) پئي دانهون ڪري.

● ڪُوڪِنو (ڪوهياري ۳/۳)= ڪوڪارون ڪيو.

● ڪُوڪِيَان = رڙيون ڪريان.

ـ ڪُوڪيان وَرُ ڪيٺان (حسيني ۱۱/وائي-۱)= پِل ته (ور) سندن واسطي (ڪيٺان) دانهون ڪريان.

● ڪُوڪِين= تون ڪوڪون ڪرين، دانهون ڪرين.

ـ ڪُوڪِين ڪانڌَ ڪي (آبري ۳/۲)= پيتار لاءِ دانهون ڪرين، پنهنجي وَر لاءِ سڪين، دانهون ڪري پيتار کي آزيون ڪرين.

● ڪوڪَڙ= سڪل پيرون.

ـ ڪوڪَڙ ڪُنديرَنِ ۾ (مارئي وائي ۲/۲)= سڪل

پيرون ڪنديرن (ٿانوَن) ۾ رکيل.

● ڪَومَ مَنجهاَئين رَاهَ (آسا ٧/٢)=(يا الله!) ڪوبه وات ڪان نه پلائين.

● ڪُومائجڻ= جهڪو ٿيڻ، ڪوماڻو ٿيڻ، سُڪڻ شروع ٿيڻ.

ـ ڪوماڻو ڪپُورُ (ڪنيات ٢/١٥)= تولاءِ واجهائيندي واجهائيندي مون کي ايتري دير ٿي وئي جو (منهنجي بدن کي سرهاڻ طور لڳايل) ڪافور (ڪپور) جي خوشبوءِ به جهڪي ٿي وئي.

ـ ڪوماڻا ڪَرِيُون ڪَري (يمن ٢/١١)= ڦٽ ڪرِيون ٻڏي مڙي ويا.

ـ ڪُوماڻو ڪوڙين لَهي (ڪنيات ٤/٦)= ڪومائجي ته به ڪوڙيون لهي.

ڪُون= (سرائڪي) کي.

ـ سَيَڪا پريان ڪُون پُرجي (ڪلياڻ ٢/وائي) = سيڪا پنهنجن محبوبن کي گهڻو پيار ڪري.

● ڪُونجَ= ڪونج پکي.

ـ ڪُونج نَه پسين ڪَکَ (ڏهر ٥/٧)= اي ڪونج، تون (ڦاهيءَ کي لڪائڻ وارا مٿان رکيل) ڪک نٿي ڏسين!

ـ ڪُونجَ ڪَرِيندي سَڏَ (ڏهر ٥/١٦)= ڪونج کي ٻوليون ڪندي، پنهنجي وڳر کي سڏ ڪندي (رات وهامي وئي).

ڪُونڙِيون= ڪوٽيون، سايون لامون ڪُوٽين جون.

ـ ڪُلهنِ تي ڪُونڙِيُون (ڪاموڏ ٢/٤)= ڪُلهي تي ڪوٽين (وِلين) جون لامون.

● ڪونهي ٻيو خيال (ڪلياڻ ٣/٦)= دوئي آهي ڪانه، حقيقت هڪ آهي ۽ ان ۾ ڪو غير آهي ئي ڪونه.

● ڪُوٽِي (جمع) ڪوٽيونَ (ڪاموڏ ٢/١٢)= ٻِيڻ مثل ٻنڊ جي پاٺيءَ جي وَلِ.

● ڪوهُ =ڪهاڙو، ڇا، ڇو، ڪهڙي ڳالهه، ڪهڙي ڳڻتي.

● ڪوهُ (يمن ٥/٧)= ڇو، ڪهڙي ڳالهه! ڇا ٿي پيو!

ـ ڪوهه اڏياءِ (پورب ٢/١٠)= تو ڇو اڏيا.

ـ ڪوهُ نه ڪِيئي ڏَرِيَڙا! (يمن ٢/٢٥)= تو ڇونه دوائون ڪيون، ڇونه علاج ڪيا.

ـ جي نَنڊيو تان ڪوهُ (راڻو ٦/٨)= جي ننڊو آهي ته پوءِ ڇا ٿي پيو!

ـ سي ڪَندا ڪَوهُ (ديسي ٣/١١)= سي (حق مون کي) ڇا ڪندا (مون تي ڪيئن لڳندا جو آءٌ اڳ ڪٺل آهيان).

ـ ڪَوهه ٻَڌِنِ (آبري ٧/٢)= ڇو ٻَڌنِ.

ـ ڪُوهُ ٻُجهنِ (ڪارايل ٢/٤)= ڇا ڄاڻن، ڇا سمجهن.

ـ ڪوهُ ٿيوءِ (ٻروو ٢/٢٧)= توکي ڇا ٿيو.

ـ ڪوهُ جاڳائي (ڪارايل ٣/٣)= ڇو جاڳائي.

ـ ڪوهُ ڪَريندو (سنجهي ٦/١٠)= ڇا ڪندو.

ـ ڪُوهه ڪَبو کي تَن (يمن ٥/٥)= تن کي ڇا ڪبو (تن کي وڌيڪ ڪجهه سمجهائڻ مان ڇا ورندو).

ـ ڪوهُ ڪَرِينِ (ڪوهياري ٥/وائي)= ڇوٿا ڪن

ـ ڪوهه ڪَريندا (يمن ١/٢٦)= ڇا ڪندا.

ـ ڪوهُ ڪَرِينديسِ (سارنگ ١/١٨)= ڇا ڪنديس.

ـ ڪَڏِي ڪوهُ نه ڇڏِيين (ڪلياڻ ٣/١٦)= ڇو نٿو ڪڏي ڇڏين.

ـ پورو ڪوهُ نه لَهي (ڪلياڻ ٥/وائي)= ابوجهه ڇونه لهي ٿي.

ـ ڪوهُ نه ڪُٺڪين ڪونجڙِي (ڏهر ٥/١٥)= (رات پيرون سڀ ڪونجون سَر (تلاءُ) مان ڳڏ اڏامي هليون ويون، پر هڪ رهجي وئي، جنهن کي خطاب ته): تو

رات ڇـو نـ وڃڻ لاءِ ڪُڪڪ (ٻولي) ڪئي، ۽ ٻين سـان
گڏ ٻنهنجي وطن روه ڏانهن ڇونه اڏامي وئين.

ــ ڪوهُ نـ وِيئينءِ اُن سِين (ٿهر ۴/۱۲)= اي ڪونجڙي
تون ڇونه انهن سان گڏ ويئين.

ــ ڪوهُ مَئين (سري راڳ ۲/۸)= ڇو ٿو ڳڻين، ڇوٿو
اَنَ جو اندازو ڪرين.

ڪوهيارُ= خُزدار جو ملڪ (روايتي طور سنڌ وارن
'خزدار' کي 'ڪوهيار' ڪري سڏيو).

ــ ڪاڇوءِ ڪوهِـيـارُ (ٿهر ۴/۱۲)= ڪاڇو سنڌ جو
جبلن لڳ دادو ۽ لاڙڪاڻي ضلعن جو العنديون پاڱو)
۽ خزدار جو ملڪ.

ڪوهيارُ، ڪوهيارو (آبري ۲/۳، حسيني ۲/۱۴) = ٻنهون.

ــ ڪونهي اُتِ ڪوهيارُ (آبري ۳/۴)= اتي ڪوهيارو
(ٻنهون) ڪونهي.

ــ ڪوهيارَلُ (آبري ۹/۱۰)= ڪوهه وارو سڄڻ (ٻنهون).

ــ ڪوهِيَاري جِي (آبري ۵/۱۵)= ٻنهُونءَ جي.

ــ ڪوهياري ڪوڙي (آبري ۹/۱۳)= اي ڪوهياري
(ٻنهون) سان ملڻ لاءِ مشتاق!

ــ ڪوهياري سانُ (ڪوهياري ۶/وائي)= ٻنهونءَ سان.

ڪَوْنرَ= گل ۽ ٻُور (گلن ٻوٽن جا).

ــ چِتِ ڇو ڪـا چَندَنَ ڪَوْنرَ (رامُو ۶/۹)= صندل (چندن)
جي وڻن جا نوان ڦٽل گل.

ــ ڪَنڌيءَ ڪَوْنرَ ٽِڙَنِ (ڪاموڏ ۴/۱۱)= ٻنڌ جي ڪناري
واري پاسي سان گلن جون مکڙيون پيون کلن.

ــ ڪَوْنرَ چَـرنَدَين ڪاڪِ جا (رامُو ۶/۱۲)= ڪاڪ جي
وڻن جا گُلڙا ۽ ٻور ڪائيندين.

ــ ڪَوْنرَ پاڙون پاتـال ۾ (ڪـاراٻل ۱/۳)= گلـن (جي
ولين) جون پاڙون هيٺ گهڻو اونهيون.

● ڪَوْنرَ = شهزادا جوان.

ــ ڪَوْنر ڪَلاڻي آئِيَا (يمن ۶/۱۵)= ڪلاڙن وٽ شراب
جي ٻٺين تي ايندڙ (ڪلاڻي = ڪلاڙين) نوجـوان
شهزادا آيا.

ــ جَرَ سِرِ ڪَنْـونرَ ڪَرِين (رپ ۲/۲۰)= پاڻيءَ جي مٿان
جِڻ گل تا ٽڙن (تنن محبوبن جي سهڻي صورت).

● ڪَوْنرَ= تازا گلڙا ۽ ٻُور.

ــ جي ڪَندا ڏاري ڪَنْـونرَ (ڪاراٻل ۲/۱۶)= جيڪي
ڪندا گلن جي ٻير ۾ آهن.

● ڪُوِيڄُ (ڪُ+ ويڄُ) = جيڪو حقيقت ۾ ويڄ هجي
ئي نـ، ڪوڙو ويڄ، جڙتو طبيب.

ــ ڪُنِيَسِ ڪُوِيـڄِنِ (يمن ۲/۱۰)= مونکي اڻ ڄاڻ
طبيبن ماريو.

● ڪُوِيرَ = دير وارو وقت، ڏکيو اڻانگو وقت.

ــ ڪَهِي جـا ڪُوِيرَ (آبري ۱۰/۴)= جيڪا (ٻوري وقت
تي نـ) ديرائتي هَلِي.

● ڪُوِيلَ= ڏکيءَ محل، بي وقتائتي محلَ.

ــ ڪَنگَنِ سانُ ڪُوِيلَ (ڪاراٻل ۲/۱۱)= ڪانيرن
(عام ٻکين) سان ڪويلو.

● ڪَهُ= ڪوهُ، ڇا.

ــ ڪَهُ اُتاڻون (رامڪلي ۲/۳۲)= ڇو ڇياڻون.

ــ ڪَهُ نـ (يمن ۵/۱۷)= ڇونـ.

ــ ڪَهُ ٿو (يمن ۵/۱۹)= ڇو ٿو.

ــ ڪَهُ نـ ڪَتين رَڏِ (ڪاپائتي ۱/۱۱)= اي رَڏِ (بيـڪار)
تون ڇونـ ٿي ڪتين؟

ــ ڪَهُ جاڻان ڪَهُ ٿيو (حسيني ۱۲/۱٦، رامُو ۹/۱۵)

= ڇا ڄاڻان ڇا ٿيو.

ڪَهُ ڄاڻان ڪيهي (ليلان ٢/١٢)= ڇا ڄاڻان ته چنيسر جي من ۾ ڪهڙي آهي.

ـ ڪَهُ ڄاڻَان ڪيهيءَ وِئا (ڪوهياري ٥/١١)= ڪنهن ڄاڻان ڪهڙي واٽ وِئا.

ـ ڪَهُ نہ سُلائِيين (راڻو ١/٧)= تون ڇو نہ سُڃاڻيين، ڇو نٿو ٻُڌائيين.

ـ ڪَهُ ڪَريان (راڻو ٦/٧)= ڇا ڪريان.

● ڪَهَ (جمع) ڪَهُون (حسيني ١/٨)= (ڪَهُ، مان اسم) وڏا پنڌ، پنڌ جون وڏيون منزلون.

ـ ڪَرڙا ڏونگر، ڪَهَ گهڻي (ديسي ٦/٨، ٦/٩)= جبل ڏکيا ۽ پنڌ جي منزل وڏي.

● ڪَهج، ڪَهِجُ= چَنِجُ.

ـ ڪَهِج مَ ڪِينُو (يمن ٢/١٠)= ڪيني واري ڪا ڳالهہ نہ چنجان.

ـ ڪَهِجُ ڪرمَ ڪلامُ (ڪلياڻ ٤/١١)= آڏو ڪر ڳالهاءِ نہ ڪج (سوال جواب نہ ڪج).

ـ قَمَرَ! ڪَهِجُ قَرِيبَ کي (ڪنيات ٢/٢)= اي چنڊر! تون منهنجي پياري سڄڻ کي چئجان.

ـ جيڪِين ڏِٺُہ تَارِ ۾، ڪَنڌِيءَ سو مَ ڪَهيجُ (سنهڻي ٧/١٠)= جيڪي ڪجهہ اندر تار پاڻيءَ ۾ ڏسين، سو ڪنڌيءَ تي اچي ٻين کي نہ ٻُڌائج (جيڪو راز پنهنجي وجود ۾ پروڙين سو ٻاهرين آڏو پڌرو نہ ڪج).

● ڪِهَرَ جِئن (بلاول ٢/١)= ڪيهر شينهن وانگر.

● ڪهڙا چئي ڪئن چوان (ڪلياڻ ١/٢٩)= (ايترا گهڻا آهن جو انهن مان) ڪهڙا بيان ڪريان ۽ ڪنهن کي بيان ڪريان!

ـ ڪِهَڙو نَڪُ نِيَان (مارئي ٥/١٣)= ڪهڙي منهن سان وڃان، ڪئن سرخرو ٿي وڃان!

ـ ڪِهَڙِيءَ ريتِ رُسَنديُون (مارئي ٨/٢٦)= ڪهڙي ڳالهہ جي ڪري ۽ ڪينءَ رُسنديون.

ـ ڪِهَڙي منجهہ حسابَ (سنهڻي وائي ١٢/١)= ڪهڙي ليکي ۾، ڪهڙي ڳڻپ ۾.

ـ ڪِهڙي ليکي (ڪلياڻ ٥/٦)= ڪهڙي حساب سان، ڪهڙي ريت، ڪهڙي سبب جي ڪري.

ـ ڪهڙيءَ ڍارِ (سري راڳ ٣/١٤)= ڪهڙيءَ طرح.

ـ ڪهڙي آندو سانگ (آبري ١٠/وائي-٢)= ڪهڙي سانگي توکي هتي آندو، ڪهڙي لاچار توکي هتي آندو.

● ڪَهَڪَ = ڪهڪاءُ، چيرُ، چاڪَ.

ـ ڏَنَرِ ڪاڪِ ڪَهَڪَ (راڻو ٧/١٢)= مونکي ڪاڪ ڪهڪاءُ ڏنا.

● ڪَهڳِل= گماري سان لِنب چنپ، نئين سر مرمت (اصطلاح) اهتمام، گرز گهمسان.

ـ ڪَهَڳِلَ ڪَريِين ڪن کي (ڏهر ١/٩)= ٿاهہ ٿُوهہ ڪنهن جي لاءِ پيو ڪرين!

● ڪَهند سَهند= چوندڙ سهندڙ.

ـ جو ڪَهَنَدِ سَهَندِ سامُهُون (آسا ٧/١١)= جيڪو چوندڙ ۽ سهندڙ سامهون، جيڪو سَنئون سڌو سامهون چوي ٿو ۽ پڻ پاڻ سهي ٿو.

● ڪُهَڻ= ڪاتيءَ وغيره اوزار سان وڍي مارڻ.

ـ ڪُهَنِ ۽ ڪوٺِين (يمن ١/١٢، بروو ٢/٩)= هڪڙن کي ڪُهن ۽ ٻين کي ڪوٺين.

ـ ڪُهَنِ تان (يمن ١/١٠)= جيڪڏهن ڪُهَنِ تہ پَرِءَ.

ـ ڪُوٺي ڪُهي سُپرين (يمن ١/٨)= محبوب (عاشق

ڪي پيار مان سڏي ۽) ڪُهي.

- ڪُهَنرِ ڪاتِرِيون (ڪنيات وائي ١/٤)= سڪ ۽ فراق واريون ڪاتِرِيون مونکي ٿيون ڏري ڪهن.

- ڪَهَڻَ ساڻ (يمن ١/٨)= ڪُهڻ شرط، ڪُهندي ئي.

- ڪَهَڻُ قِرِيبَتَ، ڪَوِنَڻُ پِرِ پِرِينِ جِي (آسا ٥/١٨)= عاشقن کي ڪونئي سڏ ڪري ڪهڻ اها محبوبن جي ريت رسم آهي.

- ڪُهي سوڪَرَ لَهي (يمن ١/١١)= اهو سچڻ جيڪو ڪُهي ٿو سوئي وري سڏ لهي ٿو.

- مانَ ڪُهَنرِ سَپرين (ڪلياڻ ٥/٢٢)= مانَ محبوب مون کي ڪُهنِ.

● ڪَهڻ= گهڻو پنڌ ڪرڻ، وڏو ڏکيو پنڌ ڪرڻ، منزل مارڻ.

- جِي ڪَهندِينءَ (معذور ٥/وائي)= جڏهن گهڻو پنڌ ڪندينءَ، تڪو تڪڙو پنڌ ڪندينءَ.

- ڪَهان تان ڪيچان پري (حسيني ١٩/٤)= (پنهونءَ جي پويان) جئن وڏي منزل وارو پنڌ ڪريان ته هو ڪيچ کان به اڳتي پري پيو سُجهي.

ڪهر = ڪيهو، ڪهڙو، ڪير

- ڪِلي وِيرَ ڪهر (ڪارايل ٣/٤)= مقابلي وقت ڪير جو (نانگن کي سامهون ٿئي).

● ڪَهُون= تڪا پنڌ، تکيون وکون پنڌ واريون.

- ڪَنديئ تو ڪَهُون (آبري ٤/١٥)= ته به تون پنڌ جون وڏيون سَتون ڪيندينءَ.

- ڪوڏان ڪَنِ ڪَهُون (مارئي ٨/١٤)= وڏي خوشيءَ مان تکيون ٿي هلن.

● ڪَهي= هلي، موٽي، پنڌ پئي.

- ڪَهِي جا ڪين ڪَٽي (معذور ٢/٢٣)= جيڪا ڪجهه به ڪٽي نه هلي، جنهن بنا ثمر جي ڪشالو ڪيو.

- ڪَلاچِيان ڪَهِي (گهاتو ١/٢)= ڪلاچيءَ جي ڪن ڪان (سلامتيءَ سان بچي پوئتي) موٽڻ.

- ڪَچِي ساڻُ ڪَهِي (سنهڻي ١٠/٧)= ڪچي دلي ساڻ جيڪا هلي، جيڪا ڪچو دلو ڪٽي هلي.

- ڪَهِجِ ڏُونهُ ڪُواٽَ (ڪاهوڙي ٣/١)= تون ڏکي وات ڏانهن هلج.

- ڪارڻِ قُوتَ ڪَهَنِ (ڪاهوڙي ١/٤)= قوت گذران لاءِ وڏا پنڌ ڪن.

- ڪَهِي جا ڪُورِيَ (آبري ١٠/٤)= جيڪا ڪُويل هلي، جيڪا ڪُمهلي پنڌ پئي.

- ڪَهِي آيو (مارئي ٩/١٣)= گهڻو پنڌ ڪري آيو.

- ڪَهِيَا ڏُونهه قَلاتِ (رامڪلي ١/٢٠)= قلات ڏانهن هليا.

- ڪَهيو ڪاهُو جِيءَ ڏانهَ (سارنگ ٤/١٠)= ڪاهوجيءَ ڏانهن هليو.

● ڪَهَڻُ= چوڻ، چئي ٻڌائڻ، پڌرا ڪرڻ.

- ڪَهَنِ جو (مارئي ١/١٨)= جيڪو چون ٿا، جنهن جي ڳالهه ٿا ڪن.

- ڪَهيو سو قَبُولُ پئو (سورٺ ٤/٤)= (تنهنجي ساز جي تند ۾ تانَ ۾) جيڪي تو چيو (جيڪو سوال تو ڪيو) سو قبول ٿئو.

- ڪَهَڻُ ته ڪَچائي (رپ ١/١٦)= چوڻ ۾ راز پڌرو ڪرڻ، اهو عيب آهي.

- ڪَهِي ڪين قوالُ (سورٺ ١/٧)= قوال (ڳائيندڙ پنهنجي ڳالهه ۾) ڪين ڪجهه چوي پيو.

- ڪَهيو چَندِين ڪانَ (يمن ٣/٢١)= چئي ٻولائي

ڪانُ هٽن.

- ڪِينِ جو ڪانگَ ڪَهيو (ڀرور ١٤/٢)= ڪي ڪجهه جو ڪانگ ٻوليءَ ۾ چيو.

- تہ ڪَهيو سُٺيان ڪانگَ جو (ڀرور ١٥/٢)= تہ ڪانگ (ٻوليءَ ۾) جيڪي چوي پيو سو ٻڌان.

- ڪِين جو ڪَهيائون (رامڪلي ٢٢/١)= ڪين ڪجهه جيڪو چيائون، ڪا ڳالهه ڪيائون.

● ڪنا، ڪناءِ، ڪنان=ڪٿان، ڪينن ڪري، ڇاجي ڪري.

- ٿِيي ڏونهَ ڪِنا (مارئي ٩/١)= انهن (ماروئڙن ڏانهن جيڪي اُتان هليا ويا) تن ڏانهن آءٌ ڪنن ۾ ڪهڙا ڏوراپا چوائي موڪليان.

- آٿيندين ڪِنا (ڪاموڏي ١١/١)= ڪٿان آٿيندين.

- سو اُجهامّي ڪِنا (رپ ١١/١)= سو ڪٿان ٿو اُجهامي.

● ڪِناءِ= ڪٿان! ڪينن!

- هيڏِيءَ وِيرَ ڪِناءِ (ڪاموڏ ٢/١)= هن (ڏکيءَ) محل ڪٿان! هن محل ڪينن!

● ڪنا= ڪَيَا.

- ڪِنَا گهڻا ڪارُون (آبري ١١/وائي-١)= گهڻا ٿورا ڪيا، وڏا وڙ ڪيا، وڏا ڀال ڀلايا.

- ڪِنائُون، ڪِي ڪَنِ (ڪاموڏي ٢٠/١)= ڪا ڳالهه ڪن لاتائون.

- ڪنائُون تن تمام (رامڪلي ٢١/٦)= پنهنجو سڄو جسم جهوري ڇڏيائون، پاڻ کي پورو ڪري ڇڏيائون.

- ڪِنائون پِرِ پِرانءَ (سارنگ ١٩/٤) = پراڻ جي ٻوري کي پاڻيءَ سان پريائون.

- ڪِنَتَہ ڪانهه (مارئي ١٦/٨)= (سي منهنجا پيارا، مولي) ڪيڏاهن ڪِيا، ڪٿي ڪيا.

● ڪُنڻ= سُسائڻ، سوس ۾ گهٽائڻ. ڪوئڄڻ= سسي وڃڻ، هٻڪڻ ۽ گهٽ ٿيڻ.

- ڪَنُہ مَرَ (ڪلياڻ ٣/٥)= ڪوءِ مَرَ، سُسَاءِ نہ، ڏرڙي جيترو بہ هٽاءِ نہ.

- ڪُنِي= ڪوئڄي وئي، پاڻ ڪوئڄڻ لڳي، پير ڪوڙڻ لڳي، (پنڌ ڪرڻ کان گهٽجڻ لڳي) ٿڪي.

- ڪَنِهن ڪانہ ڪُنِي (معذور ٤/وائي)= ڪڏهن ڪانہ ٿڪي، ڪڏهن ڪانہ هٽي.

● ڪِنَن= ڪينن، ڪهڙي سببان، ڇالاءِ.

- تُون ڪنن سَنديون تَنِ (ڪلياڻ ١٣/٥)= تون انهن جون ڪينن ٿو (ڳالهيون ڪرين).

- ڪِنَن گهَارِينِ (يمن ٢١/١)= ڪنن ٿا گهڙيون ڪاٽين، ڪنن ٿا جِئن.

- ڪِنن سي راتڙيون، ڪنه پرڏينهن گذارين (ذهر ١/٢) = (انهن ٻوري جي ڏٿين جي ختم ٿي وڃڻ کان پوءِ، تون ڪينن پيو پنهنجون) اهي راتيون ۽ پنهنجا ڏينهن گذارين.

- ڪِمن نہ وَڃِي (ڪلياڻ ٥/وائي)= ڇونہ غوغاءِ ڪري، ڪينن نہ هُلي.

● ڪِنو سَڏُ (يمن ٣٠/٢)= سڏ ڪيو، ڏٿي کي ٻاڏايو.

- ڪِنو ڪَڙو (سنهٽي ٥/٦)= اٿاريو، سجاڳ ڪيو.

- ڪِنو وَسُ (يمن ٢٠/٢)= وَسُ ڪيو، وڏو حيلو ڪيو.

- ڪَنِي جَا (يمن ٣/٦)= جيڪا (گهرَ سائل) ڪئي، جيڪا (سوالي) ڪئي.

● ڪَنين= ڪيترائي.

- ڪَرَهي ڪي ڪَنِين (ڪنيات ٦/٥)=اٺ ڪي ڪيترائي.

● ڪي= ڪاڪ تي جيڪي مومل کي ملڻ ٿي آيا.

- ڪي رَتائين لاکَ ۾ (راڻو ١٣/١)= ڪن کي لاک

جي رنگ ۾ رتائين، ڳاڙهو ڪيائين.

● ڪِي = ڪَنِي، ڪَيَل (ڪم، تجربي هيٺ آيل ڪم). تجربي هيٺ آندل.

– سِڪَڻَ ڪِي سَبوجَهه (ديسي ۲/۵)= سِڪ هن ڪي وڏيڪ سمجهه وارو ڪيو.

– ڪِي پَروڙِي ڪرنَ (ڪلياڻ ۱۱/۲)= پنهنجي ڪيلَ ڪم، ڪيل ڳالهه (پنهنجي تجربي هيٺ آندل ڳالهه) ڪي ڪر ڪرن ٿو سمجهي!

– جان ڪِي ڪري طَبِيبُ (يمن ۵/۱)= جڏهن جو طبيب ڪي دارون (علاج) ڪري.

– تہ ڪِي ڪَنسِ ڳَبَرو (ڪلياڻ ۲۰/۴)= تہ ڪي (ٿورا يا گهڻا) نوجوان ان سان ڪيڏن.

– ڪِي چوڙِي (سارنگ ۳/۶)=چوڙي ڪئي، چوڙي ڪئي.

– ڪِي رانڊِ (ڪنيات ۱/۳)= راند ڪئي، ڦيريون ڏنيون، گهاريون وڏيون.

– ڪِي سرفراز (آبري ۹/۱۲)= سرفراز ڪئي، ڪامياب ڪئي.

– ڪِي وَسَ واهُوندَنِ (مارئي ۶/۵)= واهوندن جي واءُ مينهن ڪي گهڻو وسايو.

● ڪي= ڪي ڪجهه، هڪ ڪان وڌيڪ (اصطلاح) گهڻا ڪي، ٿورا ڪي.

– ڪي ڪَمتَرَ (بروو ۳/۹)= ڪي ٿورڙا (ڏاها ۽ دانا).

– ڪي ڪَنِ (ڪلهوڙي ۱/۲)= ڪي ڪجهه ڪن پيا.

– ڪي اوڀِنِ ٿيون عَرَبَ ۾ ڪي ڪابُلَ مَنجهِہ ڪَتَنِ (ڪاپائتي ۲/۱۶)= ڪي عربستان ۾ تہ ڪي ڪابل ۾ ٿيون ڪتين (معنيٰ تہ) ڪي ولي ۽ پيارا عرب ۾ آهن تہ ڪي ڪابل ۾ ڌڻي جي بندگيءَ ۾ مشغول آهن.

– جان ڪي ڪِنا ويجَ (يمن ۲/۲۸)= طبيب (ويج) جڏهن جو ڪي (علاج ڪيا).

– ڪي پيالِيون (ڪلياڻ ۴/۲۵)= گهڻيون نہ، تہ بہ ڪي ٿوريون پياليون (پيُج).

● ڪِيان= اوهان ڪيو، اوهان ڪئي.

– جَيڏيُون جاڙَ ڪِيان (بروو ۲/۱۳)= اي سرتيون، اوهان زوراوري ڪئي، ڏاڍائي ڪئي.

● ڪَيائِين= هن ڪيو.

– ڪَڪَرَ ڪَيائِين (سارنگ ۳/۹)= ڌڻي تعاليٰ ڪڪر ڪيا.

● ڪيتائي ڪاهِين (مارئي ۸/۵)= ڪيتائي (ماڳ) ڏي مال ڪاهي وڃن.

● ڪيچُ = مڪران جو مشهور تاريخي علائقو، هن وقت مڪران جو ضلعو جنهن جو مرڪزي شهر "تُربت".

– ڪيچ تني ڪي ڪوٽَ (معذور ۲/۲۸)= ڪيچ وڃڻ جو سڏ تن ڪي آهي.

– ڪيچ پُنيلسِ (آبري ۲/۳)= ڪيچ پهتياس، آءُ ڪيچ پُڳيلس.

– ڪيچَ ڌَڻِي ڪانڊِي (حسيني ۱۱/۹)= مَرُ ڪيچ ڌڻي ڪانڊي ٿين، شال ڪيچ ڌڻي منهنجا ڪانڊي ٿين.

– ڪيچَ ڏي (ڪرهياري ۴/۶)= ڪيچ ڏي ويندي.

– ڪيچ ڪُتَن ڪي (معذور ۱/۴)= ڪيچ جي ڪتن ڪي.

– ڪيچ مَ خَبَرَ هوءِ (حسيني ۱۱/۱۶)= ڪيچ ۾ خبر نہ هجي، خبر نہ پوي.

– ڪيچِنِ جي ڪَڙِي ٿِي (ديسي ۵/۳)= ڪيچين ڪي جي ڪٿي ڪڙي ٿي (ڪيچين جيڪڏهن ڪيس ڪڙو ڪيو).

ـ ڪيچين ڪُچئو (آبري ١١/١)= ڪيچين ڪجهه چيو (جيڪي ڪجهه ڪيچي ٿا چون سو بڌ).

● ڪيڏاهين، ڪيڏانه= ڪنهن پاسي.

ـ ڪين جو ڪيڏاهين (ڪنيات ١٢/٤)= ڪين ڪجهه ڪنهن طرف.

ـ ڪيڏانه ڪري نيتيان (آسا ٥/١)= ڪيڏانهن منهن ڪري نماز جي نيت ڪريان، نماز پڙهان!

● ڪير= ڪهڙو.

ـ ڪير برهمڻ (معذور ٦/١)= ڪهڙو برهمڻ، ڪٿي برهمڻ!

ـ ڪيرُ پُهي (ڪاهوڙي ١٤/٢)= ڪهڙو ايندڙ واڻهڙ، ڪهڙو لنگهندڙ (چوندا. "پهي نه پانڌي=ايندڙ نه ويندڙ).

ـ ڪير جاڻي ڪيڏاس (معذور ٦/١)= ڪيس (ڪيڏاس) ڪير ڄاڻي سڃاڻي.

ـ ڪيرُ ڪَريندي (ڏهر ١١/٤)=ڪير ڪندي.

ـ ڪيرُ ڪري(هلاول ٦/٢)= پيو ڪير ڪري.

ـ ڪيرُ مرهيندو (سارنگ وائي ١/٢)= ڪير پيار سان پنهنجي ڪندو.

● ڪيرَ= ڪيرا، ڪِلَ.

ـ ڪوڙ هَٽائِج ڪِيرَ (سري راڳ ٢٤/٢)= وڏي چاهه سان وڏيون ميخون هٽائج.

ڪِيرا= ڪلا.

ـ آڻي ڪِيرا ڪوڙيا (سنهڻي وائي ٧/١)= (مينهن لاءِ) ڪِلا آڻي ڪوڙيا.

● ڪيرائڻ= هيٺ ڪِيرائڻ.

ـ ڪيرايِس ڪنن ۾ (رپ ٢١/١)=(عزازتَ جي وَرَاڪِن، سگن ناتن) مونکي پابند ڪري جهلي ڪُنن ۾ ڪيرايو.

ڪِيرَتِ = صفت، ثنا، ساراهه، قبيلي جي سردارن لاءِ مگڻهارن جي ساراهه.

ـ ڪَنجهي ڪِيرَتِ ڪينَرو (سورٺ ٧/٢)= ڪنجهي جي وَڄت مان ۽ ڪيترِي (سرندي) سان.

ـ ڪا ڪِيرَتِ جي ڪَري (پرياتي ١٣/١)= صفت ۽ ساراهه جي ڪا اونَ ڪري.

ـ ڪَرِ ڪِيرتَ جي ڪامَ ڪا (پرياتي ١٥/١)= ڪجهه وَٽڻ ۽ حاصل ڪرڻ واري ڪيرت (صدا ۽ ساراهه) ڪي ڇڏي ڏي.

ـ ڪِيرَتَ راهَ گُمَ ڪِي (پرياتي ١٠/١)= ساراهه ۽ واڪاڻ صحيح واٽ ڪان هٿائي ڇڏيو.

ـ ڪيرَتِ ڪِينَرو (سورٺ ٧/٢)= ڪيرت جو ڪينرو، ڪيرت لاءِ ڪينرو.

ـ ڪِيرَتَ ڏاران (پرياتي ١/١)= ڪيرت نه ڪرڻ واري حالت ۾ صبوح جو اٿيُ صدا ۽ ساراه نه ڪرڻ واري صورت ۾.

ـ ڪِيرَتِ وارا (پرياتي ١١/١)=جيڪي ڪيرت ڪري ٿا ڄاڻن، ڪيرت ڪندڙ.

ـ ڪوءَ ۾ ڪِج ڪي ڪِيرَتُون (آبري ٥/١٠)=١. (اي سسئي تون) جبلن جي پنڌ ۾ ڏٺليءَ جون صفتون ڪندي دهائون گهرج. ٢. تون هردم پنهنجي پنهونَ ڪي ساراهيندي پئي ياد ڪر.

● ڪيرتيا= ڪيرت ڪرڻ وارا، ساراهڻ وارا.

ـ ڪوڙين آيا ڪِيرتيا (سورٺ ٢/٣) = ڪيتي ڪيرت ڪرڻ وارا آيا، ڳائڻ ۽ ساراهڻ وارا آيا.

● ڪيري (رامڪلي ٨/٤)=ڪيرائي (اکين مان ڳوڙها).

● ڪِيري = ڪِلي.

ـ ڪِيريءَ ٽَنگئو (پرياتي ١/١، ٤/١)= ڪيريءَ ۾

تنگيل (ڪنهن وقت ڪان وٺي تنهنجو ساز ڪيريءَ ۾ تنگيو پيو آهي ۽ تون ان کي ڪٽين ۽ وڄائين ٿو).

● ڪيڙائڻ= سيکارڻ، سيکاري پڪو پختو ڪرڻ.

ـ ڪيڙي ڪيچاڻِين (ديسي ٢/٩)= ڪيچ وارن (گورن کي) پنڌ سيکاري.

● ڪِيڙِي= ڪِنلِي.

ـ ڪِيڙِيءَ پِرَ ڪَنبِنِ (آسا ٧/٥)= ڪِنلِيءَ ڪان به ڏڄن.

● ڪيسَ= وار، ڪارا وار.

ـ ڪارا ڪَڪَرَ ڪيسَ (سارنگ ٣/٥)= ڪڪر ڪارا، ڪارن وارن جهڙا ڪڪر.

ـ ڪُلهنِ ڪارا ڪيسَ (مارئي ٣/١٦)= ڪارا وار ڪلهن تي (پيا پون).

ـ ڪارا ڪَرِي ڪيسَ (ليلان ٣/٤)= وار ڪارا ڪري.

● ڪِيَسِ = ڪَيَسُ.

ـ پُريين ڪِيَسِ پَڌري (معذور ١/٦)= مون کي منهنجي پرين پيڙهين پڌرو ڪيو، (منهنجين پيڙهين نڪتيون ته برهمڻ آهي، ڏوبيالي آهي).

ـ ڪِيَس چِتَ چَرِي (سنهڙي ١١/٥)= مون کي منهنجي دل ديوانو ڪيو.

● ڪَيسر = زعفران، (اصطلاح طور) ڳاڙها سُرها ويس.

● ڪيسريا ڪرڻ (سارنگ ٢/٧)= غم ۽ فراق ۾ گيڙو قسم جا (ڪيسر رَتا) ڪپڙا ڪرڻ (چونديون: 'فلاڻي لاءِ تو وڏا ڪيسريا ڪيا جو هينئر ٿي چٽين ته مهڙو هو').

ـ ڪيسريا ڪنديس (معذور ٦/٦)= غم وارا رڱيل ڪپڙا پائينديس.

● ڪيفُ= نشو، نشي وارو خمار، نشي واري لذت، نشي جو سُرور.

ـ قَدْرُ ڪَيفَ ڪَمالَ جو (يمن ٦/١٩، ٦/٣٥)= نشي جي چوٽ جو قدر.

ـ ڪَنه جَنه ڪيفَ (رامڪلي ٤/٣)=ڪنهن اهڙي نشي.

ـ ڪيفَ ته ڪَمالِي (راڻو ٢/٦)= پوري پڪي چوٽ وارو نشو.

ـ وٺوڪَيفُ چڙهي (راڻو ١/٦)= نشو چڙهي ويو.

ـ ڪَيفَ ڏاران (بلاول ١/١٩)= خُمار، مخموري ڪان سواءِ.

● ڪيڪاڻ= گهوڙو.

ـ ڪرهو نه ڪَيڪاڻُ (ڪنبات ٢/٢٥)= نه اٺ، نه گهوڙو.

● ڪِيمَ نَه سِيڻَ صَحِي (ديسي ٥/١١)= مون سيڻن (ڏيرن کي) صحيح طريقي نه سڃاتو.

● ڪِيمَ لَڪيچ (ليلان ٤/٩)= ظاهر نه ڪچ، نه سارچ.

ـ ڪِيمَ نِنُ (رامڪلي ٢/٢)= هيٺو ٿي نه ليلاءِ، روئي دانهون نه ڪر.

ـ ڪِيمَ نَهارِ (يمن ٥/١٣)= نه جانچ، نه اُٿلاءِ پٿلاءِ.

● ڪِين (ن تي جزم) =۽ پڻ، ايان ڪجهه وڌيڪ، ڪِين ڪجهه، ڪجهه ٿورو، ڪجهه گهٽو.

ـ ڪِين نيبهَ ٿيندمَ نتَ (ليلان ١/١١)= ايان ڪجهه مونکي ڪم ايندو.

ـ ڪِين سُمُهه ڪِين جاڳُ (ٺهر ١/١٧)= ڪجهه سمهه ۽ ڪجهه جاڳ.

ـ ڪِين ڪوهيارا وِرمِئا (حسيني ١١/٤)= پنهون کي ڪٽي ويندڙ (ڪوهيارا) ڪين ترسيا.

ـ ڪِين وارِيَ ڪِين واتَ (ديسي ٦/١٦)= ڪجهه واري ڪجهه نهيل وات.

ـ سي نه رُوِنِ نه چُونِ ڪِين (يمن ١/٢١)= سي نڪي

رڻن نه نڪي ڪجهه چون.

ـ حاصلُ ڪِين حَالُ ڪِئو (پورب ٢/١٥)= ڪجهه ٿورو حال بہ حاصل ڪيو، سُلوڪ جي وات بہ ملي.

ـ ڪِين اُني ۾ آهي (آسا ٦/وائي)= ڪين ڪجهه ڪم جي ڳالهه انهن ۾ آهي، ڪا قيمتي ڳالهه انهن وٽ آهي.

ـ ڪُرندان ڪِين پَروڙئو (ڪلهوڙي ٣/٢)= ڏکي منزل وات مان (ڪُرندان) ڪين ڪجهه حاصل ٿيو.

ـ ڪِين سامِي ڪين سِجُ (رائو ١/٨)= ڇا اهو سامي آهي يا سج!

ـ ڪِين پِئو (يمن ٦/٠٦، رامڪلي ٤/٤)= پيو ڪين ڪجهه، ڪا بي ڳالهه، ڪا بي شيءِ

ـ ڪِين جو ڪُنيارَن (رپ ٢/١٢)= ڪين ڪجهه جيڪو ڪنيارن.

ـ ڪين جو ڏنائين (معذور ٧/١٤)= ڪا اهڙي ڳالهه ڏنائين، اهڙو ڪو جلوو ڏنائين.

ـ ڪين جو ڪاڪِ تڙاءِ (رائو وائي ٣/١)= ڪاڪ جي تڙ تان ڪا اهڙي.

ـ ڪِين جي ڪَتيائين (ڪاپائتي ١/٢١)= جي هوند ڪجهه ڪتيائين.

ـ ڪِين چوناٽيءِ چَڻيجُ (پرياتي ٢/١٣)= اهو ڪجهه چوناٽيءِ (سبڙ) کي چڻج، ايترو ڪجهه چوناٽيءِ کي چڻج.

ـ ڪِين ڇانئين ڪِين اُسَ (ڪوهياري ٤/٣)= ڪجهه ڇانءِ ڪجهه اُس.

ـ ڪِين سَگهُ (سنهڻي ١١/١٥)= ڪجهه تون سگهه ڪا همت ڪر، ڪين ڪجهه ته ڪر.

ـ ڪين مُلهه مَهانگو (ڪلياڻ ٥/٢٥)= ملهه (واري حد) ڪان اهان گهڻو وڏيڪ مهانگو آهي، ملهه ڪان ٻاهر آهي، ان جو ملهه ئي ڪونهي.

ـ ڪِين پُڄاءِ (رامڪلي ٧/وائي-٢)= ڪجهه پڄاءِ.

ـ ڪِين جو (ڪنيات ٤/١٢، سورٺ ١/١١)= اهو ڪجهه، ڪا ڪجهه اهڙي شيءِ

ـ ڪِين جو اُپي چِوءِ (مارئي وائي ٦/١)= ڪا جا ڳالهه بيني چوي (چوءِ).

ـ ڪِين سپيلي سُڪَ (آبري ١٠/٣)= سُڪَ کي چڱا رفيق ناهن.

ـ ڪِين ڪِئو (آبري ١١/وائي-١)= نہ ڪيو، ڪو احسان نہ ڪيو.

ـ حاصلُ ڪِين حالُ ڪِئو (رامڪلي ٥/٨)=ڪين ڪجهه حال حاصل ڪيو.

ـ ڪِين لَهَان (رامڪلي ٧/١٩)= انهن منجهان ڪي ڪجهه ڳولي لهان، هٿ ڪريان.

ـ ڪِين ڳهُرجي ڪَن (رامڪلي ١/٤٠)= ڪين ڪجهه ڪين ڏيٺو آهي (سندن طرف متوجهه ٿيٺو آهي.)

● ڪِينِ = (اسم) ڪِي ڪِين، ڪجهه بہ نہ، سُڃ، نابودي، نيستي، نانه.

ـ جِنَن ڪِينِ ڪَنياتُون پاڻ سَين (ڪلياڻ ٢/٦)= جنن جو هن نابودي نيستي پاڻ سان ڪنئي.

ـ ڪِين نانهِ جهَڙو ني (سورٺ ٣/٨)= ني معنيٰ پاڻ سان ڪٽي وڃ، تون ڪجهه نيستي ۽ نابودي وارو عمل پاڻ سان ڪٽي وڃ جنن تنهنجي اها 'نيستيءَ' سوالين لاءِ سَنَدَ بنجي.

ـ ڪِينِ ڪِٽُونِ (يمن ٦/٣٠)= ڪين ڪجهه ڪوند ڪيو، ڪوبہ نقصان ڪرند پهچايو.

- 'ڪِينَ' رَسائي ڪيچ کي (معذور ۲/۲۷)= نيستي تي ڪيچ رسائي، نيستي وارو عمل ٿو ڪيچ پهچائي.

● ڪِينَ= نانه، نابودي، نيستي. نه.

- پَسِي ڪِينَ مَرِ ڪَٽَ (رامڪلي ۱/۸)= نابودي يا ويراني ڏسي وڏا ڪاٽا نه ڪر.
- جِتَن ڪِينَ ڪَنياٿُون پاڻ سين (ڪلياڻ ۲/۶)= جتن جو 'نانه' (ڪجهه به نه) پاڻ سان ڪنياٿون.
- ڪِينَ ٿِئي (يمن ۲/۲۰)= ڪجهه به فائدو نه ٿئي، ڪڏهن به ڪو فائدو ڪونه ٿيندو.
- ڪِينَ ٿِيو (حسيني ۱۱/۱۳)= ڪا همت ڪانه ٿي، ڪو ڳڻ ڪونه ٿيو.
- ڪِينَ پَروڙِئو (ديسي ۴/۹)= نَه ڪين سُڃاتو.
- ڪِينَ پِيالُو پِيءُ (رامڪلي ۲/۷)= نانه ۽ نيستي جو پيالو پيءُ.
- ڪِينَ جِيانُ تِي (حسيني ۹/۱۵)= جيئري ناهيان، جيئري رهي نٿي سگهان.
- ڪِينَ چِيوِن (معذور ۱/۷)= مون ڪين نه چيو، مُون ساڻن ڪو اجايو ڳالهاءُ نه ڳالهايو، مُون ساڻن ڪو ڪارو ويڻ نه ڪيو.
- ڪِينَ ڏِجِنِ (يمن ۶/۲۳)= پسند نه ڪن.
- ڪِينَ ساڳِا هُيمِ (راڳو ۹/۱)= مون ڌيان نه ڏنو، مون خيال نه ڪيو، مون محسوس نه ڪيو، نه سمجهيو.
- ڪِين قَبُولِئَار (رامڪلي ۶/۴)= جن 'ڪين' کي قبوليو آهي، جيڪي سدائين نانه ۽ نيستي ۾ آهن.
- ڪِينَ ڪِئَامِ (آسا ۵/۷)= عملي طور ڪِينَ ڪيم، پورا ڪِينَ ڪيم (اهو قصور ڪيم جو شايد جيڪي چيم سو پورو ڪِينَ ڪيم).
- ڪِينَ ڪَري (راڳو ۲/۹)= ڪجهه نه ڪري سگهي.
- ڪِينَ ڪنُو (ديسي ۴/۷)= ڪجهه به نه ڪيو.
- ڪِينَ لاهيندي (حسيني ۷/۱۱)= بس ڪانه ڪندي.
- ڪِينَ مڃيندِيسِ (مارئي ۹/۳)= ڪونه قبوليندس.
- ڪِينَ مَنجهان ڪين (پرڀاتي وائي ۲/۲)= ڪِينَ مان ڪجهه، سڀ ڪجهه.
- ڪِينَ وَلَنِ (ڏهر ۱/۷)= ولن ڪين، زمين ڪين ڪاهين، پنهنجي گذران لاءِ ڪا پوک ڪانه پوکين.
- ڪِينَ هُئِينِ (سلمونڍري ۱/۳۵)= هنن وٽ ڪِينَ هو.

● ڪينارو= ڪاساين جي تِه- مُنهين ڪائي جنهن تي ڪُنل پَهرُو کي ڪَلهِ لاءِ ٽنگين.

- ڪَهي ڪيناري چاڙهيُون (ڏهر ۵/۶)=ڪُهي ڪيناري تي ٽنگيون.

● ڪِينجَهرُ= ڪينجهر ڍنڍ ۽ لاڳو علائقو.

- ڪِينجَهرُ قرارئو (ڪاموڏ ۴/۱۳)= ڪينجهر ۾ آرامي ٿيو.
- ڪِينجهرَ چاڙهِيُون (ڪاموڏ ۱/۱۰)= ڪينجهر ۾ چاول (غريب مهاڻيون).
- ڪِينجهَرَ ٻِنهي ڪَنڌِيين (ڪاموڏ ۴/۴)= ڪينجهر ڍنڍ جي ٻنهي ڪپن تي.
- ڪِينجهَر چوندا ڪي (ڪاموڏ ۴/۶)= ڪينجهر ۾ ڪي ضرور شاهدي ڏيندا ته اها ڳالهه اٿين ئي آهي.

● ڪينَر (پورب ۱/۳) = ڪِينرو.

- منجهان ڪينَر ڪات (رامڪلي ۱/۳۱)= مون کي سندن ڪينري جي واڄي مان درد جو ڪات لڳو، درد لڳو.

● ڪينَرو (سورٺ ۲/۷)=فقيرن جو واڄو، ڪمانچ يا سرندو.

- مٿي ڪُلهن ڪينَرا (پرڀاتي ۲/۸)= انهن جي ڪلهن

تي سُرندا ۽ واڇا.

● ڪِينَڪِين = ڪجھ بہ نہ.

- تَني ڪُهيو ڪِينَڪِين (ڪلياڻ ١٧/٢)= تن ڪجھ بہ زبان مان ڪونہ ڪڇيو.

● ڪِينو = ساڙ، حسد، بدخواهي، وير، دشمني.

- ڪَرِ ڪِيني کي قَتلامُ (رامڪلي ٣/٢)= پنهنجي اندر ۾ ساڙ ۽ بدخواهي واري جذبي کي ختم ڪر.

- ڪِيني وارو (آسا ١٥/٧)= حسد وارو، اندر جي ساڙ وارو.

● ڪِينو= 'ڪين'، انڪار، ناڪار.

- ڪَهِ مَ ڪِينو (يمن ١٠/٣)= انڪار وارو جواب نہ ڏي، ناڪار نہ ڪر.

● ڪِينهين = اهي اڄ هت ڪين آهن.

- ڪِينهين ڪالهہَ ڪٿي وِٺا (رامڪلي ٦/٦)= اهي اڄ هت نہ آهن، اهي ڪالهہ پٽر ڪٿي وٺا، لڏي وٺا.

● ڪينتان (واحد. ڪينتون)=سُرندڙ جيت يعني پتنگ (جيڪو ڪنين نڪرڻ کان اڳ ڪينتون هوندو آهي).

- ڪِينتَنِ کي قُربَ جي (ڪلياڻ ٣٧/٤)= جيتن کي محبت جي.

● ڪيڏَ = ڪيڏانهن.

- ڪيڏَ وَڃي ڪاڏي وڃان (حسيني ٦/١٠)= ڪيڏانهن وڃي ڪيڏانهن وڃان.

● ڪيٺانِ (ڪلهوڙي والي ١/٣)= سندن واسطي، انهن لاءِ، انهن وٽ، ڪين.

- قَدُرَ نہ ڪيٺانِ (مارئي ١٣/١١)= ڪين قدر ڪونهي.

- ڪَ جهوري ڪيٺانِ (رپ ٢٠/١)= سندن (ديدار) واسطي ڏک سان آزي ڪر.

- ڪوهيارو ڪيٺانِ (حسيني ٦/١٠)= وَتنِ ڪوهيارو (پنهون)، انهن وٽ پنهون.

- ڪَنديءَ ڪَہُ ڪيٺانِ (آبري ١٦/٤)=ڪين تون ڇا ڪنديءَ.

- ڪُرڪيان وَرُ ڪيٺانِ (حسيني ١١/وائي-١)= پل تہ سندن واسطي رڻان ۽ رڙيون ڪريان.

● ڪِيہَ= تکي تيز آزار واري رڙ.

- ڪِيئَن سُجَنڊي ڪِيہِ (معذور ١٢/٥)= وڏي رڙ بہ ڪيئن پڌڻ ۾ ايندي!

● ڪيهان= رڙيون. (هت معنيٰ) گوڙيون.

- ڪَڪَرَ ڪَنِ ڪيهان (سارنگ ٥/١)= ڪڪر گوڙيون پيا ڪن.

● ڪيهي= ڪهڙي.

- خَبَرَ تو ڪيهي (يمن ١١/٥)= توکي ڪهڙي خبر.

- ڪيهي ہَدَيَنِي ہِيلَ (ڪارايل ١١/٢)= تو ڪهڙي اها ياري لاتي آهي.

- مُون ڪَميٺي ڪيهي (ڪوهياري ٦/٢)= مون ڪميٺيءَ جي حجت ڪيهي، دعويٰ ڪهڙي (تہ هيئن ٿئي يا هيئن نہ ٿئي).

- ڪيهي پُڇِين ڪَالَھہ ڪَر (آسا ١٨/١)= سپالي جي خبر ڪهڙي تو پڇين!

- ڪيهيءَ پَر (يمن ٢٧/٦)= ڪهڙيءَ پر، ڪهڙي ريت.

- ڪيهيءَ وِٺا (ديسي ٢/٣)= ڪهڙي واٽ سان ويا!

- ڪَبي اِتِ ڪيهي (ڪلياڻ ٢٣/٢)= اتي ڪهڙي ڪبي.

● ڪيئن=ڪهڙيءَ طرح، ڪُجاڙي لاءِ، ڇا لاءِ، ڇاجي ڪري.

- ڪِيئن آڇِيان (سنهٽي ١/٥)= ڪهڙيءَ طرح ہڏايان.

ـ ڪِيئن ڏٺاريان (مارئي ٧/١٦)= ڇاجي ڪري ڏٺاريان!
ـ ڪِيئَن آن لهندِي سي (ڪلياڻ ١/وائي)= ڪيئن آءُ اهي ڳولي لهنديس!
ـ ڪِيئن وِڏوٺين (رائو ٧/١)=ڪهڙي ڳالهه تان تون ڪاوڙئين!
ـ سي ڪاپَڙي ڪِيئَن (رامڪلي ٢/١٥)= اهي ڪاپڙي ڪيئن چئبا! اهي فقير ڇالاءِ آهن!
● ڪَيَئِي = تو ڪَئي (تون ڪرين ها، تون ڪرين، تون ڪندين).
ـ ڪَيَئِي جي ڪِرِي (يمن ٢/٢٣)= جي تو پرهيز ڪئي، جي تون پرهيز ڪندين.

ڪ

● ڪاٺُونبا (مارئي ٨/٣)= سانوڻ جو ڪٽو ڏٺُ.
● ڪاڇونِ (ڪلموڏ ٢/١٤)= سندن ڪاڇ آهي.
● ڪاڏَنِ = ڪاڏلن، جن کي نانگ ڪاڏو آهي.
ـ خَبَرَ ڪاڏَنِ کي پَوي (ڪلياڻ ٤/١٢، ٤/١٥)= اها خبر انهن کي پوندي جن کي (عشق جي) نانگ ڪاڏو آهي.
ڪـاڏو ڪـوڙِهر (ڪنيـات ٥/١٢)= (اٺ پـوڙهو ۽ هيٺو ٿيو) ڳچي هيٺ ڍاري ۽ پوٺ زمين تي کوڙيو.
ڪارا (جمع)= واحد ڪارو، ٽوڪرا.
ـ چارا ۽ ڪارا (ڪلموڏ ٢/٨)=مڇي مارڻ جا چار ۽ ٽوڪرا.
ـ نه ڪَٽي مِ ڪَارِي (ڪلموڏ ٣/٤)= مَڇيون ڪاريءَ ۾ وجهي مٿي تي نه ڪٽي وڪٽي.
ڪَارَا= گهٽي لوڻ وارا، اڻ وڻندڙ.
ـ ڪيڻَ سي ٿَڙَمِ ڪارا (آبري ٨/وائي)= مونکي اهي طعام ڪارا ٿيا.
ـ ڪارا جِهڙا ڪِيرَ (ڪنيات ١/١١)= (بديع ۽ معاني جي صنعت) ڪاراڻ ۾ به کير جهڙا مٺا.
ـ ڪارا کَبَڙَ (مارئي وائي ٣/١)= اهي کبڙ جن جا پيرون ڪارا.
ڪارايان=ڪارائڻ سان، ڪاڏي ڏيڻ سان، ڏنگ ڏيڻ سان.
ـ ڪارايان ڪِرِّيو وڃي (ڪنيات ٤/١٤)= (ڪارائي ڏنگ ڪرائڻ سان) هليو وڃي، گم ٿيو وڃي.
● ڪارو= سمنڊ.
ـ ڪارو ڪيرِڻ (سري راڳ ٣/١٠)= سمنڊ ۾ ٻيڙين جهازن سان هل چل ڪرڻ، گس واٽون ڪرڻ.
ـ ڪاري ڪِيڙائُو (سامونڊي ١/٣٢)= ڪارو ڪيڙيندڙ سمنڊ ۾ گس ۽ واٽون ڪندڙ (هاري زمين ٿو ڪيڙي، يعني زمين کي هر سال جاڙون ۽ اوڙون ڏئي ۽ لتاڙي، تيئن ڪارو ڪيڙيندڙ سمنڊ ٿو ڪيڙي، سمنڊ ۾ ٿو اچي وڃي، سمنڊ ٿو لتاڙي ۽ ان ۾ گس واٽون ڪري).
ـ ڪاري- ڪيڙائُنِ جي (سامونڊي ١/٣)= جيڪي ڪاري سمنڊ ۾ ٻيڙا هاڪارين ٿا تن جي (سِڪَ)، سمنڊ جي سفر ڪندڙن جي نيهَن.
● ڪاروڙٿان ڪٽي (مارئي ٨/١٢)= (ڪاروڙو ۽ ويڙيجَهپ ٻئي مـاڳ ڏيلي تعلقي ۾) ڪـاروڙي مـان لڏو ڪـٽي (اصطلاح طور) هتان لڏي هُت ويا.
● ڪامڻ= ٻرڻ، جلڻ، سڙڻ.
ـ ڪـامُ ته ڪاهوڙِي ٿـئين (ڪـاهوڙي ٢/١٠)= تون ٻَرُ جلُ، سڙُ ته سچو ڪاهوڙي ٿئين.
ـ ڪـامِ ڪـامَندَنِ ڪَـنـئـو (سمن ٤/٧)= تون ٻَرُ ۽ جَلُ (ڇاڪاڻ جو) جيڪي ٻريا ۽ سڙيا تن ٿي ڪنيو.

- ڪامان، پَچان، پَچُران (سنهڻي ١/٦)= جلان، سڙان، جلي پچي ساڙي ٿيان
- پيئي ڪا مِ ڪَرَنِ ۾ (ڪنيات ٢/٩)=بدخواهن رقيبن کي باهه لڳي.
- ڪامي خاڪِ ٿِيَنِ جو (ڪليات ٤/٣٦)= سڙي رک ٿيڻ جو.
- ڪِلان تان ڪامي هِنيُون (ڪنيات ١/٦)= ڪلان ٿي ته هانءُ تو جلي.
- ڪامي خَريدارَنِ سين (يمن ٦/٢٤)= تون پاڻ (آتي اگار تي جلي) پچي، خريدارن سان گڏ ٿيءُ.
- ڪامِي پَچِي (سارنگ وائي ١/١)= سڙي، جَلِي.
- ڪامِي ڪُوري وِچَ ۾ (رپ ١/١٩)= اگرن جي سخت باهه واري مچ ۾ سڙي.
- ڪَامِي پِرِينءَ لَئِي (رامڪلي ٣/٥)= پياري پرينءَ لاءِ ڪامي پچي، پنهنجي جان جلائي.

ڪاند = برداشت، سهڻ جي طاقت، صبر ۽ ماٺ.
- تنهنجي ڪاندِ (ٿهر ١/١)= تنهنجي سهڻ جي طاقت.
- ڪاندِ وَڏِيئِي ڪيڻُ (آسا ٧/١٧)= صبر ۽ سَهپ وڏو قوت آهي.
- ڪاندِ وَڏيائِي ڪاءِ (ليلان ٢/٦)= وڏي سهه ۽ صبر وارو آهي، گهڻو سهندڙ آهي، گهڻو غم ڪائيندڙ آهي.

ڪاندَيلا (ليلان ٢/١٣)= (واحد. ڪاندَيلو) وڏي ڪاندَ وارا، وڏي سهه وارا، وڏي ست ۽ صبر وارا.

ڪاٽڻ= جلائڻ، ساڙڻ، ختم ڪرڻ.
- خُودِيءَ ڪي ڪاٽِيِن (رامڪلي ١/٢٦، ١/٦)= جيڪي پاڻپڻي ۽ انانيت کي ساڙين، پنهنجي هستي کي ختم ڪن.
- نيئي ڪِدائون ڪانءِ (رامڪلي ٢/٣٠)= اهي فقيري وارا ٿول (ڪدائون) ڪٿي وڃي ساڙ.
- ڪانءِ مَرَ (مارئي ٢/١١)= ساڙ مَرَ، جلاءِ نه.
- ڪاهوڙِينِ آءُ ڪاٽِي (رامڪلي ٣/وائي)= مونکي انهن (ڪاهوڙين) فقيرن (سِڪ ۽ فراق جي) آگ ۾ جلايو.
- ڪَاٽِي ٿي (حسيني ٧/وائي-١)= ساڙي ٿي.
- ڪَاٽِيَا = اڱار ڪانجي ويا، مچي ويا ۽ صفا سڙي رک ٿي نه ويا.
- هِڪ جِتَن ڪُورِيءَ ڪاٽِيا (يمن ٤/١٥)= هڪ ته انهن کي ڪوريءَ ساڙيو، ڪوريءَ ۾ ڪانجي ويا.
- جي ڏُرَ ڏِينهَنِ ڪاٽِيَا (سارنگ ٣/٤)= جيڪي وڏا ڪُرِيا (ڪڏون) سخت گرم ڏينهنِ ساڙي ڇڏيا هئا.
- ڪاٽيلسِ = ساڙياس، آءُ ساڙجي ويس.
- ڪاٽيلسِ ڪَرَنِ (راڻو ٧/١٢)= مون کي مخالفن رقيبن ساڙيو.
- ڪُورِيءَ ڪاٽي ڪَلَ (سنهڻي ١١/١٣)= ڪُوريءَ ڪَل کي ساڙي ڇڏيو.
- خُودِي ڪاٽي هليا (رامڪلي ١/٣٢)= پنهنجي هستي کي ساڙي جلائي ويا.
- خُودِي ڪَاٽِيَائون (رامڪلي ٦/٧)= خودي کي ساڙيائون، پاڻپڻي کي ختم ڪيائون.
- ڪَلَ ڪُهِجارَنا ڪاٽيين (يمن ٢/٧)= (اي طبيب: منهنجي) ڪل کي ڇا لاءِ تو ساڙين (چوٽو ڏنئي ڏين).
- ڪاٽِيَمِ هُوندَ پَلاڻَ (ديسي ٣/٧)= هوند انهن جا پلاڻ ساڙيان ها.
- ڪاٽا تَنِ ڪَتِنو (يمن ٤/٢١)= جيڪي سَڙيا تن سوڀ ڪئي.
- ڪاٽِيءَ ڪي ڪاٽي ٿِي (حسيني ٧/وائي-١)= هن سَڙيءَ

ڪي ساڙي ٿي.

- ڪـاٿيءَ ڪي ڪُورا (حسيني ٢/١۴)=ھن ڪاٺل کي، ھن سڙيءَ تي وڏا مچ (ڪورا) آھن، وڏا جوش جذبا آھن.
- ڪَاٿي پُون (حسيني ١٣/٦)= زمين پري وَئي!
- ڪاٿي مَنجهہِ خمارَ (ڪوهياري ٢/٦)= ھيءَ ڪاٺل ننڊر ۾!
- نَہ ڪَاٿي (معذور ٢/۴)= نہ سڙي.
- ڪَاٿيءَ مَ ڪُنيوَ (حسيني ٩/٨)=سڙيءَ کي نہ ساڙيو!
- ڪـاٿيـون ڪُوري وِچَ ۾ (آسـا ٢/١٢)= سَڙيون وڏي مچ جي وچ ۾.
- ڪَاٿيـون لُوٿيـون (حسيني ٩/٩)= 'ڪـاٿيـون' ۽ 'لوٿيـون': ٻنهي جي ساڳي معنيٰ = سَڙيُون جَليُون (پاراتي جا لفظ).

ڪَاھوڙي (ڪاھوڙي ٢/١٢)= ڪاھو يا ڪَھو (ٻوڙن جون پاڙون کوٽيندڙ ننڍو لوھو رنبو) ڪلھي تي کڻندڙ، ڏٿ ڳوليندڙ ۽ چونڊيندڙ.

- ڪاھوڙڪي = ڪاھوڙين جي.
- ڪاھوڙڪيءَ ڪيرَ ري (ڪاھوڙي ٢/٢٠)= ڪاھوڙين جي قطار (يا ٽوليءَ) کان سواءِ.
- ڪاھوڙينِ ڪَٿي (ڪاھوڙي ٢/١٢)= ڪاھوڙين ڏٿ وارو سامان ڪٿي، سندري ٻڌڻ وارو ڪپڙو ڪٿي.
- ڪَاھوڙينِ اُھڃانَ (ڪاھوڙي ١/١٩)= ڪاھوڙين جا اھي اھڃاڻ جو.

ڪـاٺُڙَ= عمرڪوٽ کان اتر- اوڀر وارو ٿر جو ڀاڱو جنھن جي زمين نھايت ڀلي ۽ آباد.

- ڪَنياٺون ڪاٺُڙَ مان (مارئي ٩/١٩)= ھنن (مارُوئڙن) ڪاٺُڙ مان لڏيون ڪنيون.
- ڪاٺُڙِ پيَنِ ڪِيرُ (مارئي ١١/١)= ڪاٺُڙ ۾ ڪِير پيَنِ.

● ڪاٺڻ= ڪاڏو ڪاٺڻ.

- نہ ڪاءِ (مارئي ٣/٣)= نہ ڪاٺي.
- ڪُتيُون= جتي ڪُپي ويُون.
- ڪُتيُون ڪِينَ ڪَسَنِ (آسا ٢/٢٨)=زمين ۾ زوراٺيون ڪُتَلَ ڪِينَ ڪِسڪَنِ.

● ڪُـتَّـابي (ع. ڪُتَّـاب= مـڪـتـب، ڪُـتَّـابي= ڪتـابي)= ڪُتَّاب- خاني ۾ پڙھندڙ ٻار، مـڪـتـب ۾ پڙھندڙ ٻار.

- ڪارين ڪُتَابينِ کي (ايمن ٥/٧)= مڪتب ۾ پڙھندڙ ٻارن کي ڪارين، صحيح پڙھڻ کان پري ڪرين.

● ڪَـٿُـوريءَ خُوشبُوءِ (راڻو ١٠/٢)= ڪـٿـوري واري سرھي خوشبوءِ.

- ڪَٿُوريءَ ڪَٿُو (آيري ٣/٢١)= ڪٿوري جو داٿو.
- ڪَٿُوري ڪَٿَنِ (راڻو ٣/١)= ڪٿن ھنڌن تي ڪٿوري جي ھٻڪار.
- ڪَـٿُـوريءَ ٻُوءِ (ڪنيات ١/١٥)= ڪـٿـوريءَ جي خوشبوءِ ھٻڪار وارو.
- ڪَٿـوريان وِتَرو (سنھڻي ۴/٢٢)= ڪٿـوريءَ کان وڌيڪ خوشبوءِ دار.

● ڪَتي = لوئي، ڪتي جو لباس.

- سَڪَرَ پـانيان سُومـرا، ڪَتي ڪـان ڪُنھنَبنِ (مـارئي ٧/٧) = اي سومرا بادشاھ، آءٌ ڪنھبن ڪَاڻ ڪَتي وڌيڪ سُٺي ٿي سمجهان.
- ڪَتيءَ ڪِيهَ ڀَڪِلُنا (مارئي ١٠/٦)=ڪَتيءَ ۾ مَٽيءَ ھاٺا.

● ڪَتيرو (ٿر جي ٻولي)= ڪَتيءَ وارو.

- ڪَـتيـروئي خُوبُ (مـارئي ٥/٢٣)= ڪـتيءَ وارو ئي

(مون لاءِ) نهايت سٺو سٺو آهي.

ـ ڪَتِيرِيءَ تان ڪِلَ (مارئي ٣/١٤)=ڪتيءَ واريءَ تان ٽوڪ.

ڪَتِ = نفعو، فائدو.

ـ اِي ڪَتِ ڪَنِياٿُون (سري راڳ ١/١٥)= اهو نفعو حاصل ڪياٿون.

ڪَٽُرُنِ = ڪٽر مينهنِ ۽ ڳايِنِ (جيڪي کير ڏهڻ وقت ڏنگائي ڪن).

ـ ڪَٽَرُنِ ڪيتا چَڏيا (سارنگ ٢/١٤)= ڪَٽر (مينهنِ ڳاين) وڙهڻ ڇڏيو.

ڪَٽَڪَهارَجِنِ (سارنگ ٤/٩)= ڪٽڪهار جي گلن واري رنگ جنن.

ڪَٽُون ڪَنياٿُون (رائو ٢/٨)= ١. لڏو ڪنياٿون، ٢. مَيتَن وارين ڪٽون ڪنياٿون.

● ڪَتِنو = داءُ ڪٽيو، محبت ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي، محبوب جو وصال ماڻيو.

ـ ڪامِ ڪالمَندَنِ ڪَتِنو (ڪلياڻ ٤/٢٥،يمن ٤/٧)= تون (پاڻ کي سڪ ۽ فراق ۾) جلاءِ، چاڪاڻ جو جيڪي سڙيا جليا تن ڪٽيو.

ـ ڪَتِنو تُنهِنجو گهورئو (سري راڳ ٢/١٢)= تنهنجو نفعو ويو ته پل ويو.

ڪَتِي (ڪتري)= ڪپڙا ڏئندو.

ـ جا پَرِ ڪَتِريءَ ڪوڙَ (بروو ٤/١٥)= ڪتريءَ جي ڪوڙ واري ريت (ڪپڙي ڏوڻڻ بعد ڪتري ان کي ته ڪندو هو ۽ مٿان مگر و يا مهر وهڻندو ته سَرَ نڪري سڏا ٿين).

● ڪُتِي = پڇاڙي، خاتمو.

ـ ڪُتِيءَ لَئي (حسيني ٥/٧)= پنهنجي ڪُتِيءَ لئي، پُڄاڻي لَئي، ختم ٿيڻ لَئي.

● ڪَپَڻُ= تڪليف واري ڳڻتي ڪرڻ.

ـ ڪَپُ مَ ڪِجُ (سارنگ ٢/٣)= نه پريشان ۽ بي حال ٿي ۽ نه الڪو ۽ ڳڻتي ڪر.

ـ ڪَپَتِ = الڻ، ڳڻتي.

ـ ڪَپَتِ ڪاهوڙِينِ (ڪاهوڙي ٣/٤)= ڪاهوڙين کي الڻ آهي، فڪر آهي.

ـ ڪَپَتِ ڪِجالِي (مارئي ٥/٩)= ڳڻتي ۽ فڪر.

● ڪَپُرُ= نانگ جو قسم، سخت زهريلو نانگ.

ـ سَپَ ڪپُرَ سَجا گِهِي (ڪارايل ٣/١١)= سَپُ وڏيڪ زوراور آهي، اهو سڄي جا سڄا ڪپر ڳهي وڃي.

ـ ڪَرَ ڪي ڪَپُرُ ڪاءِ (آسا ٣/١٥)= مخالف رقيب کي نانگ کائي.

● ڪَپَڻُ ۽ ڪِجڻ= پريشان ٿيڻ، بيحال ٿيڻ، چڙڻ، الڪو ۽ ڳڻتي ڪرڻ.

ـ هِنيَڙا ڪَپُ مَ ڪِجُ (سارنگ ٢/٣)= اي دل، پريشان ۽ بي حال نه ٿيءُ.

● ڪُپڻ=زمين ۾ کُپي وڃڻ، کنهن جاءِ تي پڪو ٿي ويهڻ.

● ڪَپَڻُ= ختم ٿيڻ.

ـ وانءُ ڪَپِي ڪائِي (رامڪلي ٢/٢٤)= کپي ڪائي وڃ، (اهي خصوصيتون ۽ اشارتون پنهنجو پاڻ ۾ سمائي ڇڏ).

● ڪِجَڻُ= ورچڻ، ماندو ٿيڻ.

ـ ڪاهوڙِي ڪِجَنِ (ڪاهوڙي ٢/١٧)= ڪاهوڙي پيا ورچن ۽ ماندا ٿين ته به پيا ڪم ڪن.

ـ ڪِجِنا ڪاهوڙِي (ڪاهوڙي ٢/١٦)= ڪاهوڙي ڪم ۾ پئي ماندا ٿيا.

ـ ڪِجان خَبَرَ نه لَهان (رامڪلي ٦/١٣)= فڪر ڪندي ٿڪجان پر حقيقت معلوم ڪري نه سگهان.

- ڪِجَڻُ ۽ ڪِپت (مارئي ٣/١)= مسلسل ڪَنَڪو ۽ غم.
- ڪِجهو ڪَڻَ هَڻَنِ (رامڪلي ٤/٣)= ڏُکجي ٻه (ڏڪ هوندي ٻه) هو پنهنجن ڦاڙل گبرين کي ويهي سِبنَ.
- ڪاڻي جاڪجي (حسيني ١٠/وائي-٢)= جيڪا فراق ۾ سڙي پئي، آزار ۾ هَجي پئي.

● ڪِدَائُون = ("ڪِداءِ" جو جمع)= فقيرن جي رلي.
- نيڻي ڪِدائون ڪانءِ (رامڪلي ٢/٣٠)= اهي رلڪا ۽ رليون ڪٿي وڃي ساڙ.

● ڪَڏُ نه ڪَري ڪيچ (ڪارايل وائي ١/١)= ڪَڏ ۾ بيٺل ٺوري پاڻيءَ سان (هنجهه) چاهه نه ڪري.
- ڪَڏَ ڪَٺي ۾ پُون (يمن ٢/٨)= زمين ۾ ڪڏ ڪٺي (پور).

● ڪُڏَي = چلي ڪڍڻ ۽ عبادت ڪرڻ لاءِ بالڪل ننڍڙي ڪوٺڙي (ميين شاهه ڪريم جي درگاهه تي فقيرن جون اهڙيون ڪُڏيون).
- تَنْ ڪُڏَي، مَنْ حُجرو (رامڪلي ٢/٥)= بَتِ ڪُڏي ۽ دِلِ حُجرو.

● ڪَرُ= رقيب، بدخواهه.
- ڪَرَجا ڪَڏَ ڪنٺي (آسا ٢/١٦)=بدخواهه جيڪا ڪڏ ڪنٺي.
- ڪَرُ مَرُ ڪامي پَچي (سارنگ وائي ١/١)= مخالف رقيب پل پيو سڙي جلي.
- اَللهَ ڪَرَ جِيَنِ (آسا ٣/١٧)= يا الله، رقيب پل جٺرا هجن (جو مونکي ۽ پرينءَ کي پيار ڪندي ڏسن).
- ڪَٺان جي ڪَرَ سامُهِيُون (آسا ٢/٢)= جيڪڏهن پنهنجيون اکيون رقيب جي سامهون ڪٺان.

● ڪَرَان= ڪَرَنِ کي، ڪرن ۾.
- ڪَرَان وِجهه مَرَ واتِ (آسا ٣/١٢)= (اي پوليا)، ڪرن جي وات ۾ اسان جي ڳالهه نه وِجهه.
- جي خَبَر پَئي ڪَرَن (رپ ٢/١٢)= جيڪڏهن رقيبن بدخواهن کي خبر پوي.
- ڪانشياسِ ڪَرَنِ (راڻو ١٢/٧)= مونکي رقيبن بدخواهن ساڙيو.
- ته ڪَرَنِ خَبَرَ نه ٿيي (ڪنپات ٣/٢)= ته جئن بدخواهن کي خبر نه پوي.
- پيئي ڪامِ ڪَرَنِ ۾ (ڪنپات ٢/٩)= بدخواهن رقيبن ۾ جَلُ پيو (جلڻ لڳا).
- ڪَرَن کي (بروو ١/١٢)= ڪاريندڙن کي، رقيبن کي.
- ڪَرَسِين ڪِليمَ جي (راڻو وائي ٧/١)= جيڪڏهن مون بدخواهه سان ڪليو.
- ڪَرَسِين ڪِلُون پَائيين (رپ ٣/١٤)= تون بدخواهن رقيبن سان وري ڪلين.
- ڪَرَجاوَنِ (بروو ٢/٢١)= فال ۽ سوڻ جو پول: "ڪَرَ جاوَنِ، آوَنِ پرين"! (ڪانگ ويٺو لنئي ته ان کي ائين چئجي ته، اُڏر اي ڪانگا! ڪريا رقيب وڃن يا رلن ۽ سجڻ اچن، پوءِ اڏري وڃي ته چئبو ته سوڻ سولو ٿيو).

● ڪَرو (جمع) ڪَرا = سدا سنوان، سَچا.
- ڪَرا وِٺا (ڪلهوڙي ٢/١١)= سدا سلامت وٺا.
- ڪَرا ويڻَ ڪَنگهارَ کي، چينچَلَ اُپي چوءِ (ڏهر ٢/٢١) =هي چينچل راءِ ڪنگهار کي سڏيون بيٺي ٻڌائي، سدا سنوان گڪتا بيٺي چوي.

● ڪَرو= نفعو.
- ڪيتُ ڪَرو (ڪلهوڙي ٢/١)= ان وقت گڏ ڪري رکيل بنيءَ جي پيدائش ميڙي هڪ جاءِ ڪيل نفعي واري اُپت.

● ڪُرائي= مال (ڪرِيهِ) جي ڦُر کي ٻڌڻ لاءِ پير جي رَسِي.
- نِيهَ ڪُرائي نِتُ (رپ ١/٤٠، ١/٤١)= عشق جي رسي.

● كِرسَ = تَڪ تخمينا، بهانا.

ـ ڪوڙيون ڪَنِ كَرِسَ (سنهڻي ۴/۹)= نيت جون كوڙيون بهانا ڪن.

● كَرسَ ڪَسو (معذور ٦/وائي-١)= ڊيِن مثل كرس گاه مان ٺهيل كوسڙو (جوتي).

● كَرڪاڻ (كاهوڙي ١/١٧)= كركٽا، كرڪٽا، چنل جوتا، چپا، پيش يا ڊيِن مان ٺهيل جُوتا جيڪي اڪثر جبل جا ماڻهو پائين.

ـ كَرَڪَٽا لاهي (كاهوڙي ١/١٥)= جوتا لاهي، جوتا هيٺ ڪري.

كَرَڪَن = وڏن چڙن (جيڪي مينهَن ۾ ٻڌل آهن).

ـ تَنِ كَـرَڪَن وِڏِيَسِ كـاري (سنهـڻي وائي ٢٠/٢)= تن چڙن مونکي چريو ڪيو.

ـ كَرَكَن ڪيو كڙو (سنهڻي ٦/٥)= چَڙن جي آواز مونکي اتاريو.

ـ كَرَكَن خوش ڪِيَاسِ (سنهڻي ٥/٥)= چَڙن جي چونگار مونکي خوش ڪيو.

ـ كَرَكَنِ جا كَڙَڪا (سنهڻي ٥/۴)= وڏن چڙن جا واڄا.

كركرو= گهوڙي جي ٻت تي هڻڻ لاءِ لوهي ڦٽي، كرڙو.

ـ هَڻن كَـركَـرا (ڏهر ٣/١١)= گـهـوڙن ۾ انن كي كركرا هڻن.

كَرو= تيز ۽ تکو، نج، سچو، صاف.

ـ كَري كـيپَ خُـمارِئا (راڻو ٢/٦)= تيـز تکي نَشي (كري كيپ) خُماري ڇڏيا.

ـ خَبَرَايِهَ كَرِي (رامڪلي ٢/وائي١٠)= خبر هيءَ سچي ۽ صاف.

ـ كَريون ڏي خَبَرون (راڻو ١/٨)= سچيون سچيون خبرون سڻائي، پيرائتيون خبرون ٻڌائي.

● كَرِيهَڙ پَون كَرِي (ڏهر ٥/۴)= كَرڙي واري بالكل پڪي زمين.

● كُرِيهَ كَڙكَو (ديسي ١/١٠)= ڏاندن جي كُرِي هڻڻ (كُرن كي زورائتو زمين تي هڻڻ) جو وڏي سَنَڪي وارو آواز، انن جي پيرن داڙون جو دَبڪو.

● كَرِيا گهٽو كِلَنِ (ڏهر ١/٨)= اهي كريل جن كي گهٽي كل آهي (سي ۽ مُسَن).

● كِڙَڻ = چُرڻ ۽ چٽي چانداڻ كرڻ، چنڊ جو مٿي چڙهڻ ۽ وكري چانڊوڻ ڪرڻ.

ـ كِڙُ سَڄِياڻي رات (كنيات ٢/١٦)= اي چنڊ! تون سڄي رات كِڙ، چانداڻ ۽ چٽائي ڪر.

● كِڙُو وڃي (كنيات ۴/١۴)= پڇي گهر تي وڃي.

ـ كِڙيُون (سارنگ ۴/۹)= چمڪيون.

ـ كِڙِين مَٿي كَنڊ (كنيات ٢/٨)= تون مٿي أيري چڙهي ساري ملڪ تي چٽي چانداڻ ڪرين.

● كَڙَهَ = گهر جو ٻاهريون در.

ـ كَڙهَ اڳيان كَپُ (پرڀاتي ١/١٨)= ٻاهرئين دروازي تي بيهي وڏي ڏيان ۽ ويچار سان ساراهه كر.

● كَسَڻ= اصل جاءِ تان چُرڻ، ٿورو كسڪي وڃڻ.

ـ كُتيون ڪينَ كِسَن (آسا ٢/٢٨)= زمين ۾ زورائتيون كُتل ڪين كِسڪَنِ.

● كِكي= كِكي ٻلس واري ميڄي.

ـ نـ كِكِيءِ لائِي هَٿَ (كامـوڏ ٣/٢)= كِـكِي بَاسَ واري مِڃِيءَ كي هٿ ئي نـ لائي.

ـ كِكِيءِ كوڙ (كاموڏ ١/٣)= كككيءَ جي گهٽائي.

● كِلَ= ٿرڪ.

- ڪَشيرِيءِ تان ڪِلَ (مارئي ٣/١٣)= ڪَشيءِ لوئي واري ڪي ٽوڪ.

● ڪِلَتو ڪَاڻو سُمِهين (ڪلياڻ ٥/١٢)= تون بنا ڪنهن ڳڻتي ۽ فڪر جي، وڏي خوشي مان، روزانو وقت تي مانيون تکيون کائي آرام سان ننڊون پيو ڪرين.

● ڪَمُ= سهڻ، صبر ڪرڻ، بخشڻ (امر. ڪَمِ= سَهُه، بخش ڪر).

- تون ڪَمِ ڪانڊيلا سُپرين (اليلان ٢/١٨)= اي وڏي ڪانڊ وارا (ڪانڊيلا) سائين تون پنهنجي مات ۽ صبر سان بخش ڪر.

- نِمي ڪَمي نِهار تون (آسا ٧/١٨)= نٽرت ۽ صبر سان تون ڏيان ڪري ڏس.

● ڪَنپُ= ڪنيءِ جو ڪنپ (جنهن ۾ ڪپڙا ڪنپ تي چاڙهجن).

- ڪَنپُ نہ ڪاري تِنہِ ڪي (راڻو ٢/١٥)= (جنهن کي پڪو هالاري رنگ آيل) تنهن کي ڪنپ بہ نہ ڦٽائي.

● ڪَنياڙِي=ڪنياتَ ملڪ يا شهر جي عورت (جنهن جو پيارو پيتار يا جنهن جو پياءُ سامونڊي سفر تي ويل آهي).

- ڪَنياڙِي ڙِ وَٽِين (سامونڊي ٣/١)= ڪنياڙِي بندر جي وٽن هيٺ.

ڪَنجَ = چُوڙي جي اُلهي ڪُلهي ٻانهين (چوڙي سان پريل ٻانهن).

- ڪَنجَ ڪٽڻ= ڳُنيل سوڙهي چوڙي کي سنوارڻ ۽ واڪو ڪرڻ، ٻانهن مٿي ڪري چوڙيون سنوارڻ).

- ڪامڻَ ڪٽندي ڪَنجَ (سارنگ ٢/٨)= ڪامڻ جو ڪنج ڪٽندي، چوڙو سنواريندي.

● ڪَنڌُ= سجو سارو ملڪ، ڏيهه.

- خالقُ ڪَنڌَ پَري (سارنگ ٣/٣)= ڏڻي تعاليٰ مِهر جو مينهن وسائي ۽ سڄا سارا ملڪ پري، سپ ملڪ پري.

- ڪِڙين مَٿي ڪَنڌَ (ڪنيات ٢/٨)= اي چنڊر! تون سڄي ملڪ تي چٽي چانڊاڻ ڪرين.

- ڪيڙي ڪيڙي ڪَنڌَ (سامونڊي ٢١/٤)= پرانهان مُلڪَ ۽ ڏيهہ ڳهمي ڦري.

- ڪَنڌَ ڪيڙائُون (سامونڊي ١٩/٤)= سمنڊن پار ملڪن جا سفر ڪندڙ پرڏيهہ پوريندڙ.

● ڪُنبرڻُ= ٽُڪڻ، تنگ تنگ ڪرڻ، ڪوٽڻ.

- ڪُنبري لَڏي ڪاڻَ (ڪارايل ١/٥)= ٽُڪي ڪوٽي، پيچي اندران ڪاڻ لڏي.

● ڪُنهَنبا = ڪنهبي رنگ جا، ڳاڙها، رنگين سٽا.

- آءُ ڪُنهَنبا ڪَنديسِ ڪَپڙا (سارنگ وائي ٤/٢)= آءُ (خوشيءَ مان) سٽا ڪپڙا پائيندس.

- ڪُنهبي رَتيون (سنهڻي وائي ١/٨)= ڪنهبي رنگ سان رڱيل، ڳاڙهيون.

● ڪَنو= ترار.

- ڪَني ري (راڻو ٣/٨)= ترار کان سواءِ.

● ڪنٽي (اليلان ١/١٩)= ڪَمي، بخشي.

● ڪَٽڻ= لڏو ڪٽڻ، هٽ ڪرڻ، مٿي ڪرڻ، نظر ڪٽڻ، هيٺ زمين ڪوٽڻ، ڪوهه ڪٽڻ، ترّ ڪٽڻ.

- ڪَنياڻون ڪاڙ مان (مارئي ٩/١٩)=ڪاڙ مان لڏا ڪنياڻون.

- جِنَن ڪِينِ ڪَنياڻون پاڻَ سين (ڪلياڻ ٢/٦)= جنن جو 'نه' (ڪين) کي پنهنجو ڪياڻون، اختيار ڪياڻون.

- ڪَنيٽي تان ڪوڙ (برزو ١/١٠)= (اي محبوب) پر جي (نگاهون) ڪنيون اٿئي تہ پوءِ پل گهورن سان گهاءِ، نظر

جا نيزا هڻ.

ـ ڪوڙي ڪَڻُ مَ سُپرين (ٻروو ۱/۱۰، آسا ۱۴/۲)= اي پيارا پرين! پنهنجيون نظرون اتڪائي وي پي نہ ڪر.

ـ ڪٺئو لڄ (معذور ۸/۳)= پنهنجي لڄ کي ساڻ ڪنيو، سانڍيو.

ڪَڻُ= سئيءَ سان ٽوپي جو ڪُڻ، ٽوپو.

ـ ڪُڻ هڻڻ= ٽوپو ڏيڻ.

ـ ڪِجئو ڪَڻَ هڻِ (رامڪلي ۳/۴)= ٽڪجو پرن ۾ ويهي ٽوپو ڏين.

ـ هڻي ڪَڻَ جِلمَ جا (مارئي ۱۳/۶)= نشتر ۾ نهنائي جا ٽوپا ڏيئي.

ڪوتِي= جيڪا ڪوت ڪري، گُسائي ۾ نہ اچي، اچڻ جو وعدو پورو نہ ڪري.

ـ ڪِنوڻِ نہ ڪوتِي (سارنگ ۶/۳)= اها ڪِنوڻ ڪوتي ناهي (ضرور مينهن آڻيندي).

● ڪوتِيُون (معذور ۱/۱)= نِيَتَ جون ڪوتيون، محبت ۾ ناقص.

ڪِواء (مارئي ۸/۱۱)= ڪِنوائي، ڪِنوي، چَمڪي (ڪِنوڻ، وِڄ).

● ڪُورا (يمن ۲۸/۶)= شراب چکائڻ واريون باهيون ۾ ٻئيون.

ڪُورو (جمع) ڪُورا = ۱. باه جو ياندو جنهن ۾ سِرون پچن ۲. لوهارن جو ڪورو جنهن ۾ لوهہ ٻَري.

ـ ڪاٺيءَ کي ڪُورا (حسيني ۱۴/۲)= هن سَڙي کي ڪورا لڳل آهن.

ـ ڪاٺِيُون ڪُوري وِچَ ۾ (آسا ۱۲/۲)= اهي ڪوري ۾ سڙيون، جليون.

ـ ڪُوري اِن ڪاٺي (آبري ۱۲/۵)=آءُ ان ڪوري سڙيس.

ـ ڪوري هيٺِ سُچيتُ (يمن ۹/۴)=سُڄاڻُ کي ڪوري هيٺ هڻي، ڪوري ۾ هڻي.

ـ ڪُوري خبر (ڪلياڻ ۲۷/۴)= ڪُوري جي خبر، باهہ جي ساڙڻ ۽ جلائڻ جي سُڌ.

● ڪُورِي (جمع) ڪورِيُون = باهہ جي ڪُوري جنهن ۾ ڪاٺ ٻارڻ سان اگر ٺاهجن، هڪ خاص قسم جي ترڪيب جنهن موجب ٺلهيون ڪاٺيون چوتيدار انبار جي صورت ۾ سٽي، مٿان مٽيءَ سان ڍڪي، انهن کي هيٺان هڪ خاص خالي ڇڏيل جاري مان باه ڏجي، ۽ جڏهن باه پوريءَ طرح لڳي وڃي تہ اهو جارو بہ ڍڪي ڇڏجي جيئن ڪاٺيون اندران اندر ڪامي اگر ٿين.

ـ هڪ جئن ڪُورِي ڪانئيا (يمن ۱۵/۴)= هڪ اٺين جو (اهي اگر) ڪورِيءَ پچايا.

ـ ڪُوري ڪَانئي ڪَلَ (سنهڻي ۱۳/۱۱)= (باهہ مثل سخت تاءُ (ڪُوري) سندن جسم جي چمڙي ساڙي.

ـ ڪُوريءَ هيٺ (يمن ۱۰/۴)= عشق جي آڙاهہ اندر.

ـ ڪُوري ڪَپايا (ڪلياڻ ۳۴/۴)= ڪوري ڪپائي ڇڏيا، باهہ جلائي ختم ڪري ڇڏيا.

● ڪوڙَ = سُڪل ڪَلَ.

ـ ڪامِي ٽِيَسِ ڪوڙَ (رامڪلي ۹/۷)= جلي پچي سَڙيل ڪَل ٿي پيس.

● ڪوڙَ = ڍِگ.

ـ خاوَند ڪِئا ڪوڙَ (سارنگ ۲۱/۴)= ڌڻي پاڪ تمام گهڻا ڪري ڇڏيا.

● ڪوڙڻ= زمين ۾ ڪا شيءِ هڻڻ (ان مان هيٺيون اصطلاحي معنائون).

ڪي ساڙي ٿي.

- ڪـاٺيءَ ڪي ڪُورا (حسيني ١٤/٢)=هن ڪاٺل ڪي، هن سڙيءَ تي وڏا مچ (ڪورا) آهن، وڏا جوش جذبا آهن.

- ڪَاٺِي پُون (حسيني ١٣/٦)= زمين پري وَئي!

- ڪاٺِي مَنجهه خُمارَ (ڪوهياري ٢/٦)= هيءَ ڪاٺل ننڊر ۾!

- نَه ڪَاٺِي (معذور ٤/٢)= نه سڙي.

- ڪَاٺِيءَ مَ ڪنيوَ (حسيني ٨/٩)=سڙيءَ کي نه ساڙيو!

- ڪاٺِيُون ڪُوري وِچ ۾ (آسا ١٢/٢)= سَڙيون وڏي مچ جي وچ ۾.

- ڪَاٺِيُون لُوٺيُون (حسيني ٩/٩)= 'ڪاٺيون' ۽ 'لوٺيون': ٻنهي جي ساڳي معنيٰ= سَڙيُون جَليُون (پاراتي جا لفظ).

ڪَاهوڙِي (ڪاهوڙي ١٢/٢)= ڪاهو يا ڪَهو (ٻوڙن جون ٻاڙو ڪوٽيندڙ ننڍو لوهو رنبو) ڪلهي تي کڻندڙ، ڏٿ ڳوليندڙ ۽ چونڊيندڙ.

- ڪاهوڙڪي = ڪاهوڙين جي.

- ڪاهوڙِڪيءَ ڪيرَ ري (ڪاهوڙي ٢٠/٢)= ڪاهوڙين جي قطار (يا ٽوليءَ) کان سواءِ.

- ڪاهوڙِينِ ڪَٿِي (ڪاهوڙي ١٢/٢)= ڪاهوڙين ڏٿ وارو سامان ڪٿي، سندري ٻڌڻ وارو ڪپڙو ڪٿي.

- ڪَاهوڙِينِ اُهَڃاڻَ (ڪاهوڙي ١٩/١)= ڪاهوڙين جا اهي اهڃاڻ جو.

ڪاٽڙَ= عمرڪوٽ کان اتر- اوڀر وارو ٿر جو پاڳو جنهن جي زمين نهايت پلي ۽ آباد.

- ڪَنياٽون ڪاٽڙَ مان (مارئي ١٩/٩)= هنن (ماروئڙن) ڪاٽڙ مان لڏون ڪنيون.

- ڪاٽڙِ پِيَنِ ڪِيرُ (مارئي ١/١١)= ڪاٽڙ ۾ ڪير پِيَنِ.

● ڪاٽڻ= ڪاڏو ڪاٽڻ.

- نه ڪاءِ (مارئي ٣/٣)= نه ڪاٽي.

- ڪُتِيُون= جتي ڪُپي ويُون.

- ڪُتِيُون ڪِينَ ڪِسَنِ (آسا ٢٨/٢)=زمين ۾ زوراٽيون ڪُتَلَ ڪِينَ ڪِسڪَنِ.

● ڪُـتَـابِي (ع. ڪُتـاب= مـڪـتـب، ڪُتـابي= ڪتـابي)= ڪُتَاب- خاني ۾ پڙهندڙ ٻار، مـڪـتـب ۾ پڙهندڙ ٻار.

- ڪارِين ڪُتَابِينِ کي (ايمن ٧/٥)= مڪتب ۾ پڙهندڙ ٻارن کي ڪارين، صحيح پڙهڻ کان پري ڪرين.

● ڪَٿُـورِيءَ خُوشبُوءِ (راڻو ٢/١٠)= ڪـٿـوري واري سرهي خوشبوءِ.

- ڪَٿُورِيءَ ڪَٿو (آبري ٢١/٣)= ڪٿوري جو داڻو.

- ڪَٿُورِي ڪَٿَنِ (راڻو ١/٣)= ڪـٿـن هنڌن تي ڪـٿوري جي هبڪار.

- ڪَـٿُـورِيءَ بُوءِ (ڪنيات ١٥/١)= ڪـٿـوريءَ جي خوشبوءِ هبڪار وارو.

- ڪَـٿـوريان وِترو (سنهڻي ٢٢/٤)= ڪـٿـوريءَ کان وڌيڪ خوشبوءِ دار.

● ڪَٿِي = لوئي، ڪٿي جو لباس.

- سَڪَرَ پـانيان سُومـرا، ڪَٿِي ڪـان ڪُنهبَنِ (مارئي ٧/٧) = اي سومرا بادشاهه، آءٌ ڪنهبن ڪاٽَن ڪَٿي وڌيڪ سُٺي ٿي سمجهان.

- ڪَٿِيءَ ڪيهَ ڀَڪِلُنا (مارئي ١٠/٦)=ڪٿيءَ ۾ مٽيءَ هاٿا.

● ڪَٿِيرو (ٿر جي ٻولي)= ڪَٿيءَ وارو.

- ڪَـٿـيروِئي خُوبُ (مـارئي ٢٣/٥)= ڪـٿيءَ وارو ئي

پون سميون ۽ سومريون!

ــ ڪوءِ سودو سندوءِ (سامونڊي ٣/١٢)= ٻن پيو تنهنجو اهو واپار.

ــ ڪوءِ سي راتڙيون (ڪنيات ٤/وائي-١)= ڪڏ ۾ پون سي راتيون، گهوريون سي راتيون.

ــ ڪوءِ سَربتُ تنهنجو سومرا (مارئي ٣/١٥)= ڪڏ ۾ پوي شربت تنهنجو سومرا (اڳين ٻولي ۾ ڪن لفظن ۾ 'ش' بدران 'س' اچار ڪيو ويو، ۽ اهان تائين ڪن جاين تي راقم اٿين پڙو. 'سَربَت ۽ سومرا' پڙهڻ سان شعر جي خوبي وڌي ٿي).

ــ ڪوءِ پنهنجي خاصَ (سنهڻي ٣/١٢)= ڪڏ ۾ پوي پنهنجي خاص خواهش.

ــ ڪوءِ ڪتڻُ ٻنِ ڪپاهُ (حسيني ٢/١١)= ڪڏ ۾ پوي ڪتڻ جو ڌنڌو تہ ڪڏ ۾ پوي ڪپاهہ.

ــ ڪوءِ تنهنجا ڪينَ (مارئي ١٠/٣)= ڪڏ ۾ پون تنهنجا ڪاڏا.

ــ ڪوءِ هاڙهو ٻن هوت (حسيني ٢/١٦)= ڪڏ ۾ پوي هاڙهو جبل تہ ٻن ۾ پوي هوت پنهون!

ــ ڪوءِ ٻنِ پلاڻنا (ڪنيات ٥/١٢)= پلاڻ ۽ پلاڻجڻ تہ ڪڏ ۾ پون (پرهي اٿ تہ خالي پني بہ اٿي نٿو سگهي).

● ڪهُ (مارئي ٨/٢)= گاهہ جو قسم.

● ڪهَ = دڙ، سنهڙي رئي.

ــ ڪهَ ڪٿُوريان اڳري (حسيني ٣/وائي)= واٽ جي دَڙ ۽ رئي (جيڪا هوتن هائي آهي سا) ڪٿوريءَ کان بہ وڌيڪ (سرهي) آهي.

ــ پيٺي ڪهَ ڪتَنِ تي (راڻو ٧/٢)=ڪتن تي لَٽ پئجي وئي.

ــ ڪِهہ هيٺ (ڪلهوڙي ٣/١٥)= مٽيءَ هيٺ، زمين هيٺ.

● ڪُهہ= ڪوهہ ۾ (پوي)! ڪڏ ۾ پوي!

ــ ڪَہ چانڊوڻي چانڊارا (سنهڻي ١/٢٥)= چانڊوڪي ۽ چنڊ جي چانڊاڻ ڪَہ پوي.

ــ ڪُہ ڦوڙاؤُ سَجڻين (رپ ١/١٩)= ڪڏ ۾ پوي وڇوڙو پياري محبوب جو!

● ڪُهجڻ= ٽڪجي پوڻ.

ــ ڪُهج مَ (آبري ٩/٥)= ٽڪي ساٿي نہ ٽج.

ــ ڪُهجَنِ ڪي ڪوتيُون (معذور ١/١)= ڪي نيت جون ڪوتيون پنڌ ۾ ٽڪيون.

● ڪُهي= ٽڪل ۽ ساٿي.

ــ ڪيرنِ پَاسِ ڪُهي (معذور ٤/وائي)= اها ٽڪل ۽ ساٿي (سسئي) اوهان ڪيرن وٽن وٽ ڏني.

ــ تون ڪُهي ڪَٽجُ وِڪَ (آبري ٩/٨)= تون ٽڪل هوندي بہ وک اڳتي وڌائج.

ــ ڪُهي ڪَنيائين (آبري ٩/٧)= (اها وک جيڪا) ڪُهجي ڪنيائين، ٽڪجي ڪنيائين.

● ڪُهيا= ڏتڙيل، ڪنگال.

ــ ڏي ڪُهَيَنِ ڪي (بلاول ١/١٧)= ڏتڙيلن ڪنگالن کي ڏي.

ــ ڪُهيَن سَڏُ ڪَرِينِ (آسا ٥/٦)= ٽُڪلن ماندن (ڪُهين) کي پيا سڏين (۽ ڪاڏو پيتو ڏين).

● ڪِيانتو= ڪينءَ خوشيءَ جي خبر آڻيندڙ.

ــ تہ ڪِيانتا خوشُ هوئين (بروو ٢/١)= تہ اي ڪيانتا تون شال خوش هجين.

ــ ڪَٿڻو ڪِيانتو خَبَرُون (بروو ٢/٢٥)= ڪيانتو (ڪانءُ) خبرون ڪٿڻو آڻي.

● ڪيٽُ (ڪلهوڙي ٢/١)= ٻني.

● ڪِيتا چَڏيا (سارنگ ٢/١۴)= (ڳائڻ) لتن هڻڻ ۽
ڦرڻ گهرڻ واري ڏنگائي ڇڏي.
● ڪيپ= ڪيف، نشو.
ـ ڪِنهِ جنهِ ڪيپَ خُمارِئا (رامڪلي ٥/٢٥)= ڪنهن
اهڙي نشي مخمور ڪيا.
ـ ڪَري ڪيپَ خُمارِئا (راڻو ٢/٦)= ڪنهن تکي تيز
نشي انهن تي خمار چاڙهيو.
● ڪِيرَ= واڏائي.
ـ گهَرِ تَنِي جي ڪِيرَ (سري راڳ ٢/٢۴)= تني جي گهر واڏائي.
ـ ڪيرُون ڏِينديسِ جيڏيين (سري راڳ ٣/٧)= سرتين
کي مبارڪون ڏينديس.
ـ ڪِيرُون ڏيو (بروو ٢/٢٥)= مبارڪون ڏيو.
ڪِيرَ (جمع) ڪيرون= لانڍ، جماعت، ٽولي،
سنگت، قطار.
ـ ڪِيرُون ڪاهوڙِين جِيُون (ڪاهوڙي ٢/١۴)= ڪاهوڙين
جون قطارون، لانڍون.
ـ ڪاهوڙڪيءَ ڪِيرَ ري (ڪاهوڙي ٢/٢٠)= ڪاهوڙين
جي ٽولي کان سواءِ (لفظي معنيٰ ڪير= پُري نُک،
چوندا: هيءَ ته ڪو ڪريل ڪير جو آهي.)
ـ اهڙِي خاصِي ڪير (گهاتو ١/٣)=اهڙي پِلي ٽولي.
● ڪيرَ جمع ڪيرون (حسيني ٩/١١)= ٿر ۽ ڪوهستان
جو عام وڻ.
ـ ڪيرِ پاس (معذور ۴/وائي)= ڪيرن جي وڻن وٽ.
ـ ڪيرِيون ۽ پيرِيون (مارئي ٢/٢٢)= ٿر ۽ ڪوهستان
جا ٻه وڻ (ڪير ۽ پير).
ڪِيرولِيُون = ١. ڪيرول وڻ جون ٽاريون ۽ ان ۾ لڳل
ڪيروليون ٢. 'ڪيرول' وليون.
ـ ڪـارايان ڪِيـرولِيُـون (راڻو وائي ٧/١)= اٺ کي
ڪيروليون کارايان.
● ڪيڙائُو = ڪيڙيندڙ.
ـ ڪيڙائُنِ ڪارو (سامونڊري ١/٣٢)= ناکئا جيڪي
سمنڊ ۾ وڏا سفر ڪن، جيڪي سمنڊ جهاڳين ۽ جن
کي سمنڊ جي خبر آهي.
ـ ڪاري- ڪِيڙائُنِ جي (سامونڊري ١/٣)= جيڪي ڪاري
(سمنڊ) کي ڪيڙين ٿا، سمنڊ ۾ هلن ٿا ۽ چولين کي
اٿلائن پٿلائن ٿا (سندن ٻيڙا انهن ۾ لهن چڙهن ٿا).
ـ ڪارو جي ڪيڙِينِ (سامونڊري ٢/١۴)= جيڪي
ڪارو (سمنڊ) ٿا جهاڳين.
ـ ڪيڙي ڪيڙي (سامونڊري ۴/٢١)= پيلي پيلي،
جهاڳي جهاڳي.
● ڪيڙِنِ = ڪيڙين ۾، پٽرن وارين پٽين ۾.
ـ ڪيڙِنِ مورِئو گاھُ (ڪاهوڙي ٣/١١)= ڪَڙن پٽرن
واري زمين ۾ گاهه ڦٽو.
● ڪيلِ= تماشو، مَنجلُ.
ـ اِيءُ اُهوئِي ڪيلُ (آسا ١/٣)=هيءُ اهوئي تماشو آهي.
● ڪِينِ = ڪانهن.
ـ نَہ ڪِينِ ڪِينِ (رامڪلي ٥/٢٣)= نہ ڪين ڪجهہ ڪانهن.
ـ مَـچِي ڪِينِ نـہ اي (ڪارايل ١/١٢)= اهي مـچي
ڪين ڪانهن.
ـ ڪِين ئي (معذور ١/١)= ڪانهن ئي.
● ڪِينتَن (رامڪلي ٥/٢٩)= خير، خوشي.
ـ ڪِينءَ جِي خَبَرَ (مارئي ٨/٢٩)= خوشيءَ جي

خبرَ، واڌائي.

ـ کِينءَ واڌايُون (مارئي ١١/٢٢)= خير جون مبارڪون.

کينکارَ= ڀلي ڪار، آجيان، مرحبا.

ـ مٿو ۾ کينکارَ يار (سورٺ وائي ٣/١)= اي يار! هيءَ سر مرحبا طور، ڀلي ڪار طور حاضر آهي.

● کيڻَ= کاڌا، طعام.

ـ جِکَسِ کاڌِي کيڻَ (مارئي ٩/٥)= لاشڪ تو ڪي طعام کاڌا.

ـ رَڌِي کيڻَ کارايو (آبري ٧/وائي)= طعام تيار ڪري کارايو.

ـ کيڻَ سي ٿَرَّمِ کارا (آبري ٨/وائي-١، سامونڊي ٣/٢٩)= اهي کاڌا مون لاءِ کارا ٿي پيا.

ـ کاندِ وَڏوئي کيڻ (آسا ٧/١٧)= غم کائڻ صبر ڪرڻ، وڏو کاڌو آهي.

ـ کُوءِ تُنهنجا کيڻَ (مارئي ١٠/٣)= کڏ ۾ پون تنهنجا طعام!

ـ کِيَڻُ مڇي ڪاڇونِ (ڪاموڏ ٢/١٤)= سنڌن ڪاڄ (ڪاڇونِ) ئي مڇي آهي.

● کِيو= نشي ۾، خماريل.

ـ کِيو مَنجهه خُمارَ (سري راڳ وائي ٣/١)= نشي ۾ خماريل.

● کيهَ= کهَ، دَزَ، واٽ واري سنهي مٽي، لَٽ.

ـ کُهِجُ مَ، اُجها کيهَ (آبري ٩/٥)= اي سسئي! تون ٿکي نہ پئج، آڏو اِهاجا پنهون جي قافلي جي مٽي اڏامي رهي آهي.

ـ جتن لَٽي وِيَسِ کيهَ (حسيني ٩/١٢)= مٽي کيس لٽي ڇڏيو.

ـ کُٽيون کيهَ پَکُلِيُون (مارئي ٦/٩)= پير ۾ کٽيون مٽيءَ سان ڀريل.

گ

● گاڏو= عام ماڻهن جون گاڏيون ۽ حاڪم جو شاهي گاڏو.

ـ گاڏي چاڙهي گندري (ڪاموڏ ٩/١، ٦/٤)= (اصل لفظ گاڏو) شاهي گاڏي ۾ گندريءَ (نوري) کي چاڙهيو.

● گاڏئون= گڏيل، مليل، شامل.

ـ گوندر گاڏئون (سامونڊي ٣/٧)= ڏکن سورن وارو.

گاڏيليون (مارئي ٦/٤)= قداور زالون، سهڻيون سرتيون.

● گاڏرَ= کَتياڻي.

ـ گاڏرِ منجهان گامَ (حسيني ١١/٣)=کتياڻي (پنهونءَ پٺيان وڃڻ لاءِ) پنيور جي گام مان ٻاهر نڪتي.

گاروڙي= وڏي عرصي تائين گهڻي تجربي وارا، گهڻي شرق وارا، گهڻو سهڻو سڏايل، وڏا عاشق، وڏا موالي.

ـ گُجَرِ گاروڙِينِ، اچڻو آڏي اُپيي (راڻو ٣/٩)= مومل (گجر) وڏن عاشقن کي اچي سامهون ٿي.

● گام= (حسيني ١١/٣)=ماڳ، ڳوٺ (پنيور).

ـ وَڃِنِ گامَ (ديسي ١/٢٠)= وڏي وِک پيا وڃن.

● گبرو= ٽلهي وڏي گبري.

ـ نہ مون سوڙ نہ گَبرو (رپ ٣/٩)= (سيءَ ۾) نہ مون وٽ سوڙ نہ گبرو.

● گَبري= بَگري= بَغلي، بغل ۽ ڪلهي ۾ لڙڪندڙ ڳوٿري (جنهن ۾ مسافر شيون وجهي کڻي هلن).

- نہ گندا نہ گَبَري (رامڪلي ٦/١٥)= نہ رليون نہ گبريون.
- نَڪِين گَبَرِيَنِ ۾ (رامڪلي ٥/٩)= نہ بگرين ۾، نہ بغل وارن ڳوڙهين ۾ (وٽن ڪجهہ بہ نہ آهي).
● گَبِتِ= ڪپت، ويساهہ گهاتي.
- گَنگَنِ جِي گَبَتِ (ديسي ١/١٦)= مساڪ ۾ اُٿي ويندڙن (انن) جي ڪپت.
● گَتِ= رسم، چال، رٿا.
- اِيءَ گَتِ غَواصَنِ (سامونڊي ١/١٢)= اها وڏن تورين جي چال (جو سمندر کي ڳوليائون).
- گَنِيرَ گَتَ سِکَنِ (سارنگ ٢/٧)= هائي بہ (پيا سهڻي محبوب واري) هلڻي سکن.
● گُجَرَ= گُجر قبيلي جي. (اصطلاح) سهڻي زال.
- گُجَرَ گهٽا گهائيا (راڻو ٣/٦)= سهڻي گجر (مومل) گهڻا عاشق زخمي ڪيا.
گُجَريون= گُجر ذات جون زالون.
- ڪِنهِ پِرِ ڏِٺِيَئہ گُجَريون (راڻو ١/٧)= تو گجرين (مومل ۽ سندس سهيلين) کي ڪيئن ڏٺو!
گَجَڻ= گوڙيون ڪرڻ.
- سائِرُ سَٽَسَ گَجَنِ (سهڻي ٨/١١)= (درياءَ جا وهڪرا ڪئين ڏڙ ڏڙکن، گوڙيون ڪن.
- تُرُ گَجِنو، بَرُ گَجِنو (سارنگ ٢/١٣)= تر تي ۽ بر تي گوڙيون ڪيائين، وڏو مينهن وسيو.
● گجوئِل (راڻو ٣/٦)= رُڪ.
● گُدازُ= ڳريل، بي حال.
- گرميءَ ٿيان گُدازُ (سورٺ ٤/١)= گرميءَ ۾ بي حال ٿيان.
● گَداوَ= گدائي.
- گَدِجَنِ مانَ گداوَ ۾ (پورب ١/٥)= (اهي فقير) مانَ گدائي وقت مون کي ملي وڃن.
● گَدائِي= بکيا، پِنَ.
- ڪَري مرج ڪاپڙي گُر وٽ گدائي (رامڪلي ٢/٣٤)= اي ڪاپڙي، گُروءَ جي خدمت ۾ گدائي ڪندي مري وڃ.
● گَڏِ= ٻت، هڪ جاءِ.
- هُتا آڳهين گَڏِ (ڪلياڻ ١/٣٠)= شروع کان ئي اهي گڏ هئا، هڪ جاءِ ٻت هئا.
- جِهُ ڏوٽي ڏٽُ گَڏِ ٿيا (ڪاهوڙي ١/٤، ١/٢٦)= جڻن جو ڏوٽي (ڏٽ چوندڙ وارا) ۽ ڏٽ هڪ جاءِ ٿيا.
● گَڏِجڻ=ٻن يا گهڻن جو پاڻ ۾ ملڻ، هڪ ٻئي سان ملڻ.
- گَڏِيا گورکَنَاٿَ کي (رامڪلي ٣/١٧)= وڃي گورکناٿ کي مليا.
- گَڏِ ٻَنِي ڏيهي (معذور ٢/٦)= توکي پنهونءَ جي ڏيهہ جا ماڻهو ملندا.
- شکر گَڏِياسون سڄڻين (بروو ٤/١٧)= شکر جو پنهنجن پيارن سان ملياسون.
- گَڏِيا تان گهَٽِنِي ٿيا (ڏهر ٣/١٢)= (جنگ ۾ اٺ ۽ گهوڙا ٻنهي طرف کان اچي) گڏيا تہ گهٽا ٿي ويا.
- ويا گَڏِجِي وِيرِ (گهاتو ١/١)=وڏي وير ۾ لپيٽجي وٺا.
● گَڏائڻ= وڃائڻ، مارائڻ.
- اُٺَ گَڏايَمِ اُنِ جَا (ديسي ٣/٧)= انهن جا اُٺ ماراياں ها.
● گَڏونءَ= غير گَڏيل ڏاتو.
- نيئِي گَڏِيندءَ گَڏونءَ سين (سري راڳ ٤/٩)=(اي سونَ) توکي وڃي ڪوڙي ڏاتو سان ملائيندا.
● گُدارڻ=ڏينهن گذارڻ، پورا ڪرڻ، اڪتي ڪرڻ، اماڻڻ.
- ڌَکي ٻول گُدارِ (ليلان ٢/٤)=اي منهنجا پيارا (ٻول)،

تون منهنجا عيب ڍڪي مونکي مانائتو ڪر.
ـ تي تِي سِيءَ گُـذارِيَان (سامونڊي ١٢/٤)= تنهن تي سيءَ ۾ وقت گذاريان.
● گِراهُ=ڪٺ ۾ ڪنيل ٿورو ڪاڻو جيڪو ڪاٺڻ لاءِ وات ۾ وجهجي.
ـ گولا جي گِراهَ جَا (رامڪلي ١٢/٥)= جيڪي مانيءَ جي هڪ گراهه جا محتاج آهن، ڪاڏي پيتي جا محتاج آهن، پيٽ جا غلام آهن.
● گَرِد= مٽي.
ـ گَرِدَ پَسَ گَنگَنِ جِي (آبري ٥/٩)= اُنن جي هلڻ واري اڏامندڙ مٽي ڏسن.
● گِرداب= پاڻيءَ جو ڪُنُ، وڏو خطرو.
ـ گِردابَ ڪي گِيانَ سِين (رامڪلي ١٦/٢)= وڏي خطري ڪي وڏي چاڻ سان.
ـ گَردَانُو (رامڪلي ١٦/٣)=ميڙايو، ڦيرايو.
● گَرمي= سخت تپش.
ـ گرميءَ ٿيان گُداز (سورٺ ١/٤)=گرميءَ ۾ پگهري ٿو وڃان، ڳري ٿو وڃان.
● گِرنارَ (بلاول ٣/١، سورٺ ١١/٤)= جهونا ڳڙهه جي شهر ڪان لڳو لڳ اوڀر طرف وڏو شاهي جبل.
● گِروه= ٽولو، جماعت.
ـ گِروهَ گودَڙِيـنِ جي (مارئي ١/١١)=گودڙين فقيرن جي ٽولي سان.
● گِرَهُ= گِراهُ.
● گِرِهُ= (ف. گريہ)= روڄ، ڏک، غم.
ـ مَنجهه گِرِهَ گهاري (سري راڳ ٢٦/٢)= ڏک ۽ غم ۾ گذاري.

● گَرهَڙُ= درياءَ جو ڦاٽ يا گهارو (اصطلاح) درياءُ، سمنڊ.
ـ تَون تان گَرهَڙَ پائي لَجُ (سامونڊي ١/٢)=تون درياءَ ڪي لڄ ۾ ننگ وجهين ها ته تو ڪي تاري پيڙيءَ ۾ پهچائي ها!
● گُري=ننڍو ٽڪر (جوئر، ٻاجهري، ڪمانڊ، يا ڪنهن وَلِ ۾ گاهه جو) هڪ ڳنڍ ڪان ٻي ڳَنڍِ تائين ٽڪرو.
ـ گُرِي گُوندَرِ وَلِ جِي (حسيني ١٢/١٣)= 'گوندر ول' (=غم جي ول) جي گُري.
● گِريو= روڄ، غم.
ـ گِريي جِي گُفتار (ڪرهياري ٦/٣)= غم جي ڳالهه.
● گُڙَڪَا=گڙ گڙ ڪري وهڻ وارا گوڙ.
ـ گَرهَڙَ ڪَنِ گُڙَڪَا (سنهڻي ٥/٤)= درياءَ جا ڦاٽ ۽ گهارا وڏا گوڙ ڪري وَهن، پاڻيءَ جا وڏا گهارا وڏا گوڙ پيا ڪن.
● گُڙَنگَ= هڪ ماڳ جو نالو.
ـ ڪنائين گُڙَنگَ تي گُلَ (سارنگ ١٢/٤)= (ساوڻ جي مينهن وسي) گڙنگ تي گل ڦل ڪيا.
● گَسَ= گهٽي سنهي مٽي، دز.
ـ گَسَ نہ لَڳِيَمِ گَسَ جي (مارئي ١٠/٢)= وات پيچري واري مٽي مون کي نہ لڳي.
ـ گُسِڙُ ٿئي مَ گَسَ (ديسي ٢١/١)=وات ۾ وڏي مٽي نہ ٿئي، ٻُسڙ نہ ٿئي.
● گَسَ= وات جي.
● گَسَا= گس ڪان، گَسَ تان.
ـ گروءَ جي گَسَا (رامڪلي ٦/٥)= گروءَ جي وات ڪان، گروءَ جي هدايت ڪان.

● گُسڻ= گُسي وڃڻ، راهه تان ڀٽڪي وڃڻ.
ـ گُسان تان نہ گُسان (معذور ۴/۳)=گُس تان شال نہ ڀُلجان.
● گُشتَنِي= (بلوچڪي) چيائون.
ـ مَنا گُشتَنِي مولِدَي (ديسي ۴/۷)=مون کي ڀانهي ڪري سڏيائون.
● گُگهہُ= ٻَنڌ، بند.
ـ آڏو ڏيج مَ گُگهہَ (سنهٽي ۱۵/۱۱)= آڏو ڪا ٻنڌ، يا ڪو بند نہ ڏجان.
● گُلُ= (استعاري طور) راءِ ڏياچ.
ـ گُلُ چِنو گِرنارَ جو (سورٺ ۱۱/۴)= گرنار يعني جهونا ڳڙهہ جو گل چنو.
● گُل گُل= جدا جدا قسمن جا گُلَ، جدا جدا قسم جا رنگ روپ.
ـ گل گل پسي گودڙيا (پورب ۶/۲)= اي گودڙيءَ وارا فقير (گودڙيا) هن سنسار ۾ جدا جدا قسم جا رنگ روپ گهڻا ڪري نہ پائنج (حقيقت سڀ هڪ آهي).
ـ گُلَ ڪنائين (سارنگ ۱۲/۴)= وڏو مينهن پيو ۽ گاهہ ۽ گل ڪيائين.
● گمان= شڪ، وهم، اجايو خيال.
ـ ماريَس تنهن گمان (راڻو ۱۴/۴)= مونکي ان اجائي خيال ۽ وهم ماريو.
● گمائين= گنوائين، لاهين، ختم ڪين.
ـ گُندَر گمائين (سارنگ ۱۱/۳)= ڏک لاهين.
● گُنَ= اوصاف، چڱايون، خوبيون.
ـ مُون کي گُن گهڻا (رامڪلي وائي ۱/۷)= سندن مون سان ڪيل گُن گهڻا، احسان گهڻا.
ـ گنجي ۾ گُنَ گهڻا (کاهوڙي ۱۱/۲)= گنجي ٽڪر ۾ وڏيون خوبيون.
● گُناهہ= گُناهہ وارو ڪم، ڏوهہ جهڙو عمل.
ـ آهِسُ اِيءُ گُناهہُ (ڪليان ۱/۲)= ان جو اهو ئي گناهہ آهي.
● گنجو ڏونگر= گنجو ٽڪر حيدرآباد شهر جي ڏکڻ طرف کان شروع ٿي گهڻو اڳتي 'سعيد پور' تائين وڃي ٿو. "سعيد پور" سڏجي ٿي 'سعيد پور ٽڪر واري'.
ـ گنجي ڏُنگرَ گامَ جو (کاهوڙي ۱/۲)= گنجي ڏونگر جي گام جو، گنجي ڏونگر ۾ جيڪو ڳوٺ يا جيڪا بستي آهي (تنهن جو).
● گُندَ ۽ ڪالوڙا= ڪُوٽيءَ جسون پاڙون ۽ وڏا پڪا لوڙهہ (پيڻ جي پاڙ وارو ٻهُ ۽ ڪوٽيءَ جي پاڙ وارو لوڙ= گند= پڪو لوڙهہ).
ـ گُنَدَ جِني جي گوڏ ۾ (کاموڏ ۳/۲)= جن جي گوڏ ۾ پڪا لوڙهہ پٽل آهن.
● گندا= ميرا، ڏتڙيل.
ـ گندا ڪري گڏ (پرڀاتي وائي ۲/۱)= ميرا ڏتڙيل گڏ ڪري (انهن کي نوازي).
● گِندا= ٽلها رلڪا (گِندي= رلي)
ـ نہ گِندا نہ گِبري (رامڪلي ۱۵/۶)=نہ ٽلها رلڪا نہ گبري.
● گُندَرَ= غم، فراق، ڏک.
ـ گُندَرَ گبرين ۾ (رامڪلي ۲/۴)= سندن گبرين ۾ گوندر (غم ۽ فراق) پريل آهي.
ـ گُندَرَ ڪنو غَرَقُ (ريپ ۱/۱)= غمَ (منهنجي جند جان کي) ٻوڙي ڇڏيو، تبي ڏيني ڇڏي.
ـ سر مُون گُندرَ گڏيو (حسيني ۵/۱۰)= مون کي اهو (وڏو) غم پلئہ پيو، مون کي اهو وڏو ڏک لڳو.

ـ گَندرِ گَڏِيياَسِ (رپ ٢/١)= گوندر ۾ پيـاس، آءُ ڏکن غمن سان گڏيس.

گَندري= 'گندرن' جي ذات مان هڪ مهاٽي.

ـ تون سَمُو آءُ گَندري (ڪاموڏ ١/١)= تون سمو بادشاهه آهين، آءُ غريب مهاٽي آهيان.

گَندي= پوتي، چادر.

ـ گَندي ۽ گِراهُ (رامڪلي ٥/١١)= چادر، ويس وڳا ۽ ماني جو گراهُ (ڪاڏو پيٽ لاءِ).

● گِندَن پلسي گِندَ (رامڪلي ٤/١٥)= فقيرن جا گهندن مٿان گهندَ پيا وجن 'گند' لفظ پوليءَ ۾ نه ٻُڌو ويو آهي. "گهند" جي اصطلاحي معني وڏو، وڏي خيال خمار وارو به ٿي سگهي ٿي.

● گُنگا نين نَ گوءِ (رامڪلي ٢/٢٢)= جيڪي گُنگا آهن يا گُنگن وانگر رهن ٿا (ٻي ڪنهن سان ٻنا هِيَڪَ اَتڪَ جي ڳالهائي، پڇي پروڙي نٿا سگهن) سي گـوءِ نه ڪٺندا، سي سڀ ڪان اول ڪاميابي حاصل نه ڪندا.

ـ گُنگوجِي ـ ٿان (سارنگ ٤/١)= 'گُنگُوجي' ماڳ ڪان.

● گُنگن= اُٺن.

ـ گُنگنِ جي گُپَتِ (ديسي ١/١٦)= ماٺ ڪري اُٺي ويندڙ اٺن جي ڪُپت.

ـ گُنگنِ ۽ جُنگنِ (ديسي ١/١٠)= اُٺن ۽ سُورهين.

ـ گُنگنِ تَان گوشو ڪنو (حسيني ٨/١)= اٺن ۽ ڏيرن ته مون کي مَٿي پلسي تي چڙيو.

ـ سَندو گُنگَن گس (آبري ١/١٣)= اُٺن سَندو گس، ويندڙ قافلي وارو پيچرو.

● گنولڪ= (بلوچڪي) سَڏُ.

ـ ٿِئي گنواڪ مَنِي گوش (ديسي ٧/٤)= تنهنجو سڏ منهنجو ڪَن.

● گنوائڻ= وڃائڻ.

ـ غَفلَتِ يارُ گنوايو (آبري وائي ٣/١)= غفلت يارَ کي وڃايو، يار سان وسال کي وڃايو.

● گنيرَ= هاٿي.

ـ گنيرَ گتَ سِڪَنِ (سارنگ ٢/٧)= هاٿي به (محبوبن جي سهٽي هلٽيءَ کان) چال ٿا سکن.

● گوتو= غوطو، ٽُٻي.

ـ گوتي ۾ گُوتو (سنهٽي ١/١٥)= شال مونکي محب ميهارجو غوطي ۾ غوطو اچي!.

● گودَڙ= ٽلهيون ڳريون گودڙيون.

ـ ڪُوءِ گودَڙِن گَبَرَيون (رامڪلي ٢/٣٠)= ڪڏ ۾ پون گودڙ ته ٻِن پون گبريون.

● گوڏ گُرٽُ (رپ ١/٥)= گوڏ ۾، گوڏ جي مٿئين وَلي واري پٽي (چيلهه جي چوڏاري). گُرٽُ= گِرِت (گجراتي)= ناڙو، پنـسا، ڳنڍِ (پنسن جي): "جي هجـئي گوڏ گرٽ تـه وجي پڌر اَڏاءِ پونٽرا" (قصي ۾ ڳاهه جو بيت).

ـ نه ڪين گوڏ گرٽ (ڪلياڻ ٤/٩)=هڙ ۾ ڪجهه نه هُجين.

● گورَ= قبر.

ـ گورَ منهنجي سُومرا (مارئي ٥/١٤)= اي ميان سومرا منهنجي قبر (مارن وٽ ڪج).

● گوراَ، گوُنرا (ديسي ٢/١٣)= ڪنوات، ننڍا جوان ٽينڊڙ اٺ.

ـ گورا وَحنِ گـامَ (ديسي ١/٢٠)= ڪنوات وڏي وِڪ (گام) سان پيا وڃن.

● گورا= گوڙا= ڳڻتين جا اوتار.

ـ ڳُوندرَجا گورا (حسيني ۱۴/۲)= ڳُڻتين جا اوٹار.

● گوريون= دوا جون ٽڪيون.

ـ سي گوريُون ڳوريـن ڳڏِ (يمن ۱۵/۲)=اي طبيب! اهي گوريـون جيـڪي تو مريضن واسطي ڪيي جُدا ڪيون آهن، سي واري ٻين گورين سان گڏي ڳوٿري ۾ وجهي بند ڪري ڍڪي رک.

● گوشي= گوشائتا، هڪ پاسي تي، اڪيلا.

ـ جي گوشِي هوند گڏيامِ (حسيني ۱۲/۵)=جي مونکي خلاصو پاسي تي مليا.

ـ گوشي پِرين نہ گڏيا (ڪنيات وائي ۱/۳)= مون کي گـوشائتـا پاسي تي پرين نہ مليـا (=منهنجي سـاٿن گوشائتي گڏجاڻي نہ ٿي).

● گـولاڙا ۽ ڳُگريون (مـارئي ۱۷/۳)= گـولاڙن جـون وليـون ۽ ڳگريون (وليـون) اباڻن جو اوڇڻ آهي (انهن ولين جا پن پاند انهن جو لباس آهي).

● ڳَولو= ٻانهو.

ـ گولو توءِ غلامُ (يمن ۹/۵)= گولو تہ بہ غلام آهي.

● گَولي= ٻانهي.

ـ گَولِي ٿِئي نہ گَسِ (ديسي ۱۲/۷)= گولي گس سان نہ لڳندي، گوليءَ کي گس هٿ نہ ايندو.

ـ گَولِي گهاگهائي گهِڙي (سنهڻي وائي ۱/۳)= هي هيڻي ضـعيف اتي وڏي چاهہ ۽ ڪوڏ مـان ڀَتي گهڙي (جتي جاندار بہ ڏکن ٿا).

ـ گَولي ٿيان گُلِبُوءِ (ديسي ۲/۳)= (اوهان جي) سُرهي ٻانهي ٿيان.

● ڳُـوندا= (الف) سـرتين جي لبـاس جا ڳـوندا (ب) ٻڪرين يا رڍن جي ڦرن جا نـنڍڙا واڙا.

ـ ڳـاڏيليُون ڳُـوندا (مارئي ۴/۶)= مـانائتيـون قداور سَرتيون ۽ ننڍڙن ڦرن جا واڙا.

● ڳُوندَرُ= ڏک، غم.

ـ ڳُوندرِ ڳُذارِينِ (ڪلهوڙي ۵/۱)= ڳـوندر ۾ ڳـذارين، غم ۾ گهارين.

ـ ڳُوندَرَ وِسرِئامِ (حسيني ۱/۱۲)= مون کي ڏک غم وسري ويا.

ـ ڳُـوندَرَهَٿِ نَـ پيـرِ (رپ ۴/۱)= غم کي هٿ پيـر ناهن، ڪو جسم ڪونهي.

ـ ڳُونـدرَ وَڏي وَٿُ (رپ ۵/۱)= وجهڙي وارو غم وڏي قيمتي شيءِ آهي.

ـ ڳُـوندَرَ ڳـڏِيَا (رامڪلي ۲/۵)= هو غم ۾ پيـا، ڏکيا ٿيا.

ـ ڳوندَرَ ڳَسُ (حسيني ۱/۶)= ڳوندر جو ڳس، ڏکن واري واٽ.

ـ ڳُوندرَجو غِلافُ (مارئي ۲۴/۱۱)=غم جو ڍَڪ، پوش.

ـ مـون مَـنُ ڳـڏي ڳُندرَين (ديـسي ۱۷/۱)= منهنجو جيءُ ڏکن ۾ گڏي.

ـ ڀاٽان وِجهِي ڳُوندَرين (سامونڊي ۱۳/۲)= ويتر ڳوندرن ۾ وجهي، ڏکن ۾ وجهي.

● ڳُـونِي (رپ ۹/۲)= رنگا رنـگي ڳُـوَنَ جهـڙا، ڳُـوَنَ جي ڪپڙي جهڙا سهڻا ڳاڙها رنگين (ڳُـوَنَ= رنگين گلزاري وارو زنانو ڪپڙو).

● گوهَرُ گُلُ (ٻلاول ۱۲/۲)= املهہ ماڻڪ ۽ سهڻو گُل.

● ڳِيانُ (رامڪلي ۱۶/۳)= ڄاڻُ.

● ڳِيرَبُ ۽ ڳاهُ (ٻيلان ۲/۳، ڪاموڏ ۸/۱)= هٺ ۽ غرور.

● ڳاٽُ= ڪَرَ.
ـ اُنچي ڳاٽ (يمن ١/٧)= اوچي ڳاٽَ سان، وڏي ڪَرَ سان.
ـ ڳاٽُ ڪَٽِي (بلاول ١/١٢)= ڳاٽ مٿي ڪري، سيني تي ڪرم جي نظر ڪري.
● ڳارا= وڏا ڏکيا ٽُڪر.
ـ ڳارا ڪِنو ڳِـهَنِ (ڪارايل ٣/٩)= نـوڙين وانگر لوڪايو ڳهي ڇڏين، لامن وانگر وڪوڙي ڳهي وڃن، ڏکيا ٽڪرا ڪير ڳڙڪائي وڃن.
● ڳارايو= زاري نيزاري.
ـ ڪِجُ ڳـارايـو ڳـوٺِ (بروو ٢/٩)= اتي ان مـاڳ (ڳوٺ) تي وڃي (محبوبن آڏو) زاري نيزاري ڪج.
● ڳارائڻ= راڳ ڳارائڻ، راڳ ڪرائڻ.
ـ جي ڳـارائِينس تہ ڳاء (پرياتي ١/١٣)= جيـڪڏهن ڪيس ڳارائين، ڳائڻ جو چون تہ هو ڳائي (بنا اجازت ڪون ڳائي).
● ڳارڻ= پگهارڻ، پنڙو پاڻيءَ جهڙو ڪرڻ.
ڳاريَمِ جِندڙو (معذور ٥/١٥)=جان، ساهہ پساهہ پيڙيم.
● ڳاڙڻ= وَهائڻ، ڦڙا ڦڙا ڪري هارڻ.
ـ ڳاڙيندين ڳوڙها (ڪلياڻ ١/ ۴)=ڳوڙها ڳاڙيندين، رُئندين، پڇتائيندين.
ڳـاڙهاڻيءَ جـو ڳَجُ (راڻو ١/٩)= ڳـاڙهاڻ وارو وڏو شاهي (ڳول) ٽڪر، سڄُ.
ـ ڳـاڙهوئي ڳاڙهو (آسـا ۴/١٣)= فقط ڳاڙهو رنگ ئي ڏِسَن.
ـ ڳاڙهي رُوءِ (رامڪلي ٦/٦)= بيـوت مٿي ۽ سيندر سان مَليل مُنهَن.
● ڳالهہ (جمع) ڳـالهيـون= انوکي ڳـالهہ، راز ۽ رمز واري ڳالهہ، 'عشق ۽ محبت واري ڳالهہ'.
ـ ڳالِهہ ڪِيئَن نہ وَڃي (ڪلياڻ ٥ / وائي)= (محبت واري) ڳالهہ ڪيئن نہ مشهور ٿئي.
ـ ڳالهہِ نہ ڳالَهِينِ جِهڙِي (يمن ۴/٢٢)= اها عشق ۽ محبت واري ڳالهہ ڪا عام ڳالهين جهڙي ناهي.
ـ ڳالهہ اُکَهاڙَ جو (پورب ٢/٩)= اُکهاڙ واري ڳالهہ جو.
ـ ڳـولئو ڏِسن ڳـالهڙي (يمن ١/٢)= اها محبت جي مام واري ڳالهہ راز واري خاص ڳالهہ ڳولي لهن.
ـ ڳـالهِ ڳُجهي (راڻو ٥/١٠)= راز واري ڳالهہ، ڍَڪ پَردي واري ڳالهہ.
ـ وينئي ڳـالهِ هَٿا (ليـلان ٢/١٥)= تنهنجي هـٿان ڳالهہ وئي، تو ڪان خَطا ٿي وئي.
ـ ڳالهِ ڪَيَائينِ ڳُجهہَ جي (آسا ٥/٩)= (ان بدليل رنگ) ڳُجهہ جي ڳالهہ پڌري ڪري وِڌي.
ـ سا نہ ڪري ڳـالهَڙِي (ڪلياڻ ٢/١)= اها (راز ۽ رمز واري) ڳالهہ ئي نہ ڪري.
ـ اِيءَ اُلٽِي ڳالَهڙِي (يمن ١/٩)= اها اُلٽي رمز واري انوکي ڳالهہ.
ـ ڳُڻُ ڳـالهِـيين (ڪليـاڻ ٢/ وائي)= ڳـڻن وارين ڳالهين ۾.
ـ نَہ ڳالِهين جِهڙِيون (يمن ۴/٢٢)= (هيءَ ڳالهہ) عام ڳالهين وانگر ناهي جو ڪجي (۽ سمجهہ ۾ اچي وڃي پر سمجهڻ ۾ ڏکي آهي)، عام ڳالهين وانگر ناهي جو ڪولي ڀڏائجي پر راز واري هڪ خاص ڳالهہ آهي.
● ڳالهائڻ (راڻو ٧/٩)= سندن ڳـالهاءِ، انهن سهيلين جو آواز.
● ڳالَهائِي= ڳالهاءُ ئي.

- ڳُھڙَ ڳالَھائي (بلاول ١/١٥)= وڏي مان شان واري (ڳُھڙ) جي ڳالھائي، سندس ڳُفتي ٿي.

● ڳاھُ= ڳاھَ، ڳاھجڻ مان اسم.

- ٿيس ڳاھُ (مارئي ٢٢/٥)= آءُ ڳاھجي رھيس، سخت چيپاتجي رھيس، گھُٽجي رھيس.

● ڳاھَ= ھڪ ٻني سان لڳل سوڙھا گھاٽا.

- ٿِنَس ڳُڙلون ڳاھُ (مارئي ٧/٣)= مارئي جا مينڌا (وار) منجھي وتجي ڳوڙھا ٿيا.

● ڳاھَ= اھڙو بيت جنھن ۾ ڪو راز وارو اشارو ڏجي، راز واري ڳالھ ڪجي.

- جيڪا ڳاھَ ڳالھائيين (سورٺ ٤/٢)= جيڪا ڳجھي راز واري ڳالھ ڳاھَ ۾ ڳائين.

- ڳاھُون ڳالھائين (ديسي ٢/٣، ٢/٤، رامڪلي ١/٣٧) = رواني ٿيڻ وارين ڳجھيون ڳالھيون پيا ڪن.

● ڳاٽُو نَہ وَٽُو (ڪوھياري ٤/٥)= (ڳاٽڻ ۽ ڳالھاڻ مان اصطلاح) نہ آواز نہ پڙڪو، نڪا چُڻ پُڻ نہ ڪوچو ٻول.

● ڳيرو= جنھن جي رُوءِ (منھن) ۾ نوجواني وارو ڳُپُ آيو ھجي، اَلھڙ نوجوان، الھڙ ڇوڪرو.

- تہ ڪي ڪَنِس ڳيرو (ڪلياڻ ٢٠/٤)= تہ ڪي اَلھڙ نوجوانڙا ڪيڏنس (اھا راند ڪن).

● ڳُتَا = ڳُھيا (ڳُھڻ= ڳاھ ۾ ڳھڻ)، گڏجي سوڙھا ٿيا، ڳوڙھہ ٿيا، ڳاھت ٿيا.

- جي ڳُتا نيھَ ڳري (يمن ٦/٢)= ١. جيڪي نيھَ واري ڪاني ءَ سان لڳي سوڙھا ٿي، ڳاھ ۾ ھليا. ٢. جيڪي نينھن (عشق) ۾ سور سَھي ڳُھيا.

● ڳَتَ= ڳچيءَ جا (ڪڙا).

- ڳَتين ٿِيَسِ ڳاھُ (مارئي ٢٢/٥)= ڳچيءَ ۾ پيل ڳتُن سان آءُ ڳري ويس، پيسي ويس.

- ڳَتڙَنُ= مينھن، ڳئون يا ٻڪري جي ٿڻ مان سڌو سنئون پنھنجي وات ۾ ڳوھا ھٿي ڪير ڳڙڪائڻ.

● ڳُتڪَنُ يا ڳُھَتڪَنُ= ڳيتون ڏيئي پيئڻ وقت نڙي مان 'ڳُٽ ڳُٽ' يا 'ڳھُٽ ڳھُٽ' وارو آواز نڪرڻ.

- ڳُتَرَن ۽ ڳُتڪَنِ (يمن ١٨/٦)= (خوشي ۽ سِڪَ مان، ھيج ۽ ھيج مان) وڏا تڪا تڪڙا ٻڪ پري ڳيتون ڏين ۽ ڳُٽ ڳُٽ ڪن ۽ ڳُتڪَن سان ڳيتون ڏيئي پين.

● ڳُجھہ= راز.

ڳالھہ پريان جي ڳُجھہَ جي (ڪلياڻ ٢٣/٢، يمن ١١/٥، آسا ٢١/١)= پرين جي ڳجھہ يا راز واري ڳالھہ، سراسر ڳجھہ ۽ راز آھي، ۽ راز ۾ ئي رھندي.

- ڳُجھہَ ڳُرَھيان ڳالھڙي (رائو ١/٧، رپ ٧/١)= راز واري ڳالھہ ڪريان پنھنجي اندر وارو حال اوريان.

- ڏَڪِنا ڳُجھہَ ٻُجھي (سري راڳ وائي ١/٤)= لڪل راز سمجھي.

- ڳُجھہَ ڳُجھاندَر (سنھڻي ٩/١٢)= وڏي راز ۾، وڏي راز واري.

- ڳُجھو ٿو ڳالھاءِ (ڪارايل ٩/٣)= ڳجھو ٿو ڳالھائي.

- ڳُجھي ڳالَھان ئي (آسا ١٥/٥)= ان ڳُجھي ڳالھہ سان ئي، ان ڳُجھي ڳالھہ مان ئي، ان ڳجھي پيغام ۽ نياپي سان ئي.

- ڳُجھان ڳُجھہ وَحَنِ (آسا ٥/٧)= ڳُجھوئي ڳُجھو پيا وحن.

- مون ڳُجھہُ (سورٺ ١١/٢)= منھنجو ڳجھہ، پيچل ٿو راءِ ڏياچ کي چوي تہ: منھنجو ڳجھہ (تہ 'توکان سر گھران') پنھنجي ڳجھہ سان (تہ 'سر ڏيان') ملائي، سر

وڃي لاھہ.

— ڳجھاندَرَ=ڳجھہ اندر، ڳجھو، راز ۾.

— ڳجھاندر ڳاھَ (مارئي۱۱/۱)= راز واري ڳالھہ، راز وارو راز.

— ڳجھاندَرَ ڳرھين (بروو ۱۱/۴)= (مون سان) ڳجھو ويھي حال وندين.

— ڳجھہ ڳجھَاندَرِ ڳالھيون (پرڀاتي وائي ۱/۱)= ڳجھيون ڳجھہ اندر واريون ڳالھيون.

● ڳجھَ (جمع) ڳجھُون= وڏو شاهي پکي جيڪو مثل جانور کائي.

— ڳجھُن ٽيندي ڳاھ (معذور ۱۰/۷)= ڳجھن جو قوت ٽيندي (سسئي پنهونءَ پويان ويندي، بيابان ۾ ڳجھن جو کاڄ ٿيندي).

● ڳجان= مٽي کي پيڙون، خدمتون چاڪريون، سک ۽ آرام.

— ڳجُون ڏيڻ =پيار سان ڪنهن پياري عزيز جي مٽي کي هٿن جي موڙ سان آرام وارا نرم زور ڏيڻ، خوشيءَ ۾ مبارڪ طور ڳجُون ڏيڻ.

— ٻئن ڳرِ ڳجان (حسيني ۱۶/۱۲)=ٻين وٽ سک ۽ آرام.

● ڳجڙو= ڳوٺ، ماڻهن جي ميل وارو ماڳ.

— اَڄُ نہ آيا ڳجڙي (يمن ۲۵/۶)= اڄ (هن ميخاني واري) ماڳ تي نہ آيا.

— ڳهڙَ تنهنجي ڳجڙي (بلاول ۱۶/۱)=اي وڏا وڏي مانَ وارا تنهنجي ماڳ تي، تنهنجي ديري تي.

— اَڄُ نہ سُڄي ڳجڙي (پرڀاتي ۲۱/۱)= اڄ ان ماڳ تي ڪونهي.

● ڳجُ= وڏو، گهڻو.

— ڳجُ ڳرِي پوڻ= وڏو غم ۽ اندوهہ ٿيڻ.

— پنڙَمِ ڳجُ ڳرِي (سامونڊري ۲۳/۳)= منهنجا ڳجُ ڳرِي پيا، مون کي وڏا افسوس ۽ ارمان ٿيا.

— ڳالھہ ڳُهرجي ڳجُ (رامڪلي ۱۳/۲)= اِيان گهڻو ڪجھہ گهرجي.

— ڳاڙهائي جو ڳجُ (راڻو ۹/۱)= (اصطلاح) سِڄُ.

● ڳچِي= ڳلو، ڳاٽ.

— ڳچِيءَ پايو ٻانهَ (سنهڻي ۱۲/۵)= (وَڇن جي) ڳچيءَ ۾ ٻانهن وجهيو، ڀاڪر پايو.

— ڳچيءَ پايو پانڌُ (ڪاپائتي ۱۴/۱)= ڳچيءَ ۾ پوتي وجهيو، نيازمندي سان.

— ڳچِيءَ سِرِ (حسيني ۱۳/۴)= ڳچِيءَ تي.

● ڳرِ= ۱. کي (ڳرِس= کيس، ڳرن= کين) ۲. وٽ (مان ڳر=مان وٽ، تو ڳر=تو وٽ، تو ڳري= تو وٽ).

— متان مان ڳرِ مَٽيين (ڪلموڏ ۱/۱)= متان مون وٽان منهن مَٽيين، متان مون کي ڇڏين.

— مان ڳرِي (بروو ۸/۲)= مون وٽ.

— مون ڳرِ (ليلان ۲/۲، سارنگ وائي ۱/۲)= مون وٽ.

● ڳرِ= ڳلو، ڳچي (ڳر لڳي=ڳري لڳي، ڳچيءَ لڳي).

— هُندَ ڳرِ لڳي ڳالھيون ڪَريان (سامونڊري ۱۱/۴)= جيڪر ڳلي لڳي ڀاڪر پائي حال اوريان.

● ڳرَا= وٽان، ڪان.

— ڪاهوڙين ڳرَا (ڪاهوڙي ۷/۳)= ڪاهوڙين ڪان، ڪاهوڙين وٽان.

● ڳرَا= وڏي بار وارا، وزني.

— ڳرَا مَنجھہ ڳٺانِ (ڪنڀات ۱۰/۱، رپ ۲/۲)= سندن ڳٺن ۾ پلائين جي ڪري پرين ڳرا آهن، (هو جي پنهنجن

تورن ۽ وڙن (ڳڻن) ۾ ڳرا آهن.

● ڳرنديون= مُوڙيون، ڳُنڍيون ڳُنڍيون.

– ٿيَس ڳرنديون وارَ (مارئي ٩٤/٢)= هن جا وار وتجي ڳنڍيون ڳُنڍيون ٿي ويا.

● ڳرو= وزندار (اصطلاح) هوش ۾ ڳرو، (بي هوش) بي خبر.

– توکي ڳهَرَ ڳرو ڪِنو (کوهياري ١٥/١)= توکي ننڊر جي ڳهر بي هوش ڪيو.

● ڳرهڻ= حال بيان ڪرڻ، دلي دوست سان پنهنجو حال اورڻ.

– سُورَ ڳرَهيَان (راڻو وائي ١/٥)= سور جو بيان ڪريان.

– ڳرِه مَ، ڳجهو روءِ (رپ ٣/٢)= ڇني نہ ٻڌاءِ ۽ ظاهر نہ ڪر، جي روئين تہ راز ۾ رو.

– اُپو ڳرَهي حالُ (سامونڊي ٢١/١)= بيٺو پنهنجو حال اوري.

– هَڏِ نہ ڳرَهي حالُ (آبري ١١/٨)= پنهنجو حال هرگز نہ ٻڌائي.

– ڳجهہَ ڳرَهيان ڳالهڙي (راڻو ١/٧)= آءٌ راز ۾ دل جي ڳالهہ، دل جو حال بيان ڪريان.

– ڳجهہَ ڳرَهيان ڪَنِ سِين (رپ ١/٢)= ڪنهن سان پنهنجي اندر جو حال اوريان.

– ڳرَهيان سُورُ سَفَرَ جو (سامونڊي ٢/٢)= سفر جو سور بيان ڪريان.

– حَالُ ڳرَهيان (رپ ١٧/١؛ سنهڙي ١٥/٤)= پنهنجي دل جو حال سڻايان.

– مَ ڳرهيج (رپ ٤/٢)= ڇني نہ ٻڌائج.

● ڳري=ڪنهن وٽ، ڪنهن جي ڳلي، ڪنهن جي ذمي.

– مون ناهہ ڳرَي (کوهياري وائي ٦/١)= مون وٽ ناهي.

– جَنِ ڳري (ڪلياڻ ٢٢/٥)= جن ساڻ (سدائين)، جن وٽ (هميشہ موجود).

– ڪانگل ڳالهہَ ڳري (يمن ٢/٦، برو ١٨/٢)= ڪانگل وٽ ڪا ڳالهہ آهي، ڪو خاص پيغام آهي.

● ڳري= ڳلي، گهٽي.

– وِٽي ويهہُ ڳري (ڪلياڻ ٢١/٤)= (اي عاشق!) محبوب جي گهٽي جهلي ويهہ.

● ڳري= ڏکي، ڳٽي واري، بيجاريندڙ.

– مُون ڳري سُڻي ڳالهڙي (سامونڊي ١٠/١)= مون وڏي ڳٽي واري ڳالهہ ٻڌي آهي.

● ڳرڻ= پگهرجڻ، پاڻي ٿيڻ، تمام ضعيف ٿيڻ، بي حال ٿيڻ.

– ڳري ۽ ڳالهيون ڪري (آبري ١٢/٨)= بي حال ٿئي ۽ پڻ بيان ڪري.

● ڳريو= پگهہ وارو رسو (جنهن سان ٻيڙي ٻڌل آهي).

– ڳريو جهلِنو روءِ (سامونڊي ١٣/٣)= پگهہ واري رسي کي هٿ ۾ جهلي پئي روئي.

● ڳڙُ= ڪمانډ وغيره جي رس مان ٺهيل مٺائي.

– ڳڙُ وَاتِ (ڪلياڻ ٢١/٥)= وات ۾ ڳڙ، زبان ۾ ميٺاج، مٺو ڳالهائڻ.

● ڳڙهہ= قلعو.

– ڳڙهہَ پَرِ (سورٺ ٢/٢)= قلعي لڳ.

– ڳڙهہُ سورٺِ (سورٺ ١٥/٢)= سورٺ ملڪ جي گادي وارو قلعو، جهونا ڳڙهہ جو قلعو.

– ڳڙهہ ڳرا (ديسي ١٠/٥)= شاهي ڪوٽن قلعن مثال وڏا جبل.

- ڳڙهان ٻاهر (سورٺ ٣/٢)= قلعي ڪوٽ کان ٻاهر.
● ڳڙلون= ڳوڙهيون، ڳوڙهه، ڳڙ (چوندا 'وار ڳڙ ٿيا پيا آهن')، منزل، مورهل.
- تنس ڳڙلون ڳاهه (مارئي ٣/٧)= وار ڳوڙهه ڳنڍيون ٿي ويس.
● ڳڳات= ڳهر، نار.
● ڳڳاتيا= ڳهرائي ڇڏيا، ناري ڇڏيا (ماري ڇڏيا، سندن بت ٽري ويا).
- هوء جي ڳالهين ڳڳاتيا (يمن ٦/٢٩)= اهي متارا جيڪي موڪيء جي ڳالهين ("ته اڳوٽي شراب ۾ ڪارو نانگ ڳري ڪندا ٿي ويو هو") جي سيراپ ۾ اچي ويا، دپ ۾ نري ويا.
ڳل ڦت (رامڪلي ٦/٦)= جن جي ڳلن تي چير.
ڳل سگيون (رامڪلي ٦/٢٣)= ڳلي ۾ سگيون، ڳچيء جي پاسي کان کلهن وٽان لٽڪيل سگيون (وڄائڻ واريون).
● ڳل ڳانا (ڪنيات ٣/٧)= ڳچيء ۾ ڳانا.
● ڳل وهاڻو (رپ ١/٣٣)= ڳل وارو وهاڻو.
● ڳلين= ڳلين ۾، گهٽين ۾ (بين جي آڏو).
- ڳلين م ڳرهيج (رپ ٢/٤)= گهٽين ۾ (محبت جو راز) بيان نه ڪيج، پڌرو نه ڪيج.
● ڳمر (معذور ٢/٢٩)= آرس، ٻت ۾ ڳورائي، ڍرائي.
● ڳمن= ڍريون ڳوريون ٿي رهن.
- ڳوريون ٿيون ڳمن (معذور ٢/٢٩)= وڏي بار واريون (جن گهڻو ميڙي ڪنيس) يا ٿولهه ۾ڳريون، آرس ۽ سستي واريء حالت ۾ پير پير تي ڪٽي ٿيون هلن.
- ڳمي ڳمي اُٿڻ (معذور ٢/٢٩)= آهستي ڍرو ڍرو ٿي اٿڻ (چوندا: ڳمي ڳمي تو وقت وڃائي ڇڏيو).

● ڳن= ڪهاڙي، ڪاتي وغيره اوزار جو منيو.
- ڳن وڍيندڙ هٿ ۾ (ڪلياڻ ٥/١٨)= ڪاتيء جو منيو وڍڻ واري جي هٿ ۾ آهي.
● ڳنڌ= سنگهه، خوشبوء وٺڻ.
- ڳوليان ۽ ڳنڌيان (رامڪلي ١/٥)= آءٌ سندن خوشبوء سنگهي ڪين ڳوليان پئي، آءٌ سندن واسيل خوشبوء پنيان ڪين ووڙيان پئي.
● ڳنڍڻ= جوڙڻ، ملائڻ.
- ڇنڻ ڳنڍڻ اُن جو (يمن ١/٩)= انهن جو 'ڇنڻ' به جڻ 'ڳنڍڻ' آهي.
● ڳنڍير= ڳاهه جنهن جي ڏگهين پڪڙيل لامن ۾ سنهڙيون ڳريون جن جي ڳنڍين مٿان پن.
- جئن ڳنڍيون منجهه ڳنڍير (مارئي ٦/١٤)= ڳنڍير ڳاهه ۾ جيتريون گهٽيون ڳنڍيون آهن.
● ڳنڻ، ڳنهڻ= وٺڻ، خريد ڪرڻ.
- نانءٌ تهين جو ڳن (پرڀاتي ١/٥)= انهي جو نالو وٺ (ڳن= ڳنهه).
- ته تون ڳٽاني ڳن (ڪوهياري ٦/١٢)= ته تون انهن کي پنهنجن ڳٽن سان خريد ڪر، ڳٽن سان پنهنجو ڪر.
- نالو نيه ڳنهن جي (ڪلياڻ ٥/٢)= 'جيڪي عشق جو نانءٌ ڪٽن ٿا'، دعوي ڪن ٿا، هام هڻن ٿا.
- ڳنهيو پٽان ڳالهڙي (حسيني ١٢/١٧)= اها (ڳٽن واري) ڳالهڙي اندر ۾ سانڍيو هلان.
- ڳنهي نه مت (رپ ١/٢٤)= صلاح نه وٺي، نصيحت نه مڃي.
- ڳنهي وڃان (مارئي ٤/١٥)= ساڻ ڪٽي وڃان.
- ڳنهيو پٽان (حسيني ١٢/١٧)= وٺيو وتان، ياد ڪيو

پٺي هلان.

● ڳڻَ= ڀلايون، نيڪيون، تورا، احسان.

- ڇڏي ڳڻَ وِئا (مارئي ٩/١٩)= پاڻ ويا پر پنهنجا تورا ۽ احسان، ڀلايون، نيڪيون پريان ڇڏي ويا (جيڪي ياد آهن).

- ڳڻَ ڪِنائُون ڳيچ (رامڪلي ٣/٨)= (الف) ڳڻ وڏي ٽڪرا (ڳيچ) ڪيائون، يعني ڳڻن کي ٻـ ڇڏيائون، ۽ هو ڳڻنِ توڙي اوڳڻنِ کان آجا ٿيا. (ب) گهڻا (ڳيچ) ڳڻ ڪيائون.

- سو مَان ڳڻ ڳنڍِ ٿئو (آسا ٥/٥)= اهو ڳڻ سنهنجي ڳنڍِ ٿئو، اهو احسان مون ڳنڍ ۾ ٻڌي سانڍيئو.

- عُـمرَ اُنِ ڳُـڻَنِ (مـارئي ٦/١٧)= اي مـيـان عـمـر بادشاهه! انهن تورن جي ڪري، انهن ڳڻن سببان.

- ڳُڻَنِ جا ڳَهيرَ (مارئي ٦/١٤)= گهڻن ڳڻن وارا، وري وري ڳڻ ڪرڻ وارا.

- ڳُـڻَنِ سـان (مـارئي ١/٤)= چڱن لڇـڻن سـان، سلَڇڻاين سان.

- وِٺا ڳُڻَن ٿي ساڻُ (مـارئي ١/٨)= پنهنجا سڀ ڳڻ پاڻ سان کڻي وٺا.

● ڳُڻانِ (ڪنيـات ١/١٠)= سندن ڳُڻَ، انهن جون ڪيل چڱايون.

● ڳُڻاني= ڳُڻان+ نِي، ڳُڻن ساڻ نِي.

- ته تون ڳُـڻاني ڳِـنْ (ڪوهيـاري ٦/١٢)= تون انهن کي ڳُڻن سان پنهنجو ڪر.

- ڳُڻْ ڪَري (ڪارايل ٢/٢)= چڱائي ۽ قرب ڪري.

- پاٿي ڳُڻَ پَڳهيـو هنيـون (سـامـونڊري ٣/٢٨)= ڳڻن جا واجهه وجهي هانءَ (دل) کي ٻڌي قابو ڪيو.

● ڳَٺائڻ= ڪنوار کي ڏاج ۾ ڳهڻا ۽ ڪپڙا سـوغات ڪري ڏيڻ، شـادي تـي آيل ڄڃ وارين کي اُهي سڀ هڪ هڪ ڪري (=ڳَٺي) ڏيکارڻ، تحفي طور ڏيڻ.

- سُڄ ڳَٺائي سيجَ ۾ (مارئي ٣/١٧)= سيج ۽ ڏاج ۾ مون کي مائٽن 'سُڄ' ڏني.

● ڳوٺي آئِيين (مـارئي ٢/١)=جيڪـر تون کو ڳوٺ وارو (ويجهو مائٽ) وٺي اچين.

● ڳوڙڻ= رسي، نوڙي، يا سڳن ڏورن کي چيٽين سان سُوٽي، چڪي سوڙهو ڪري، ڳنڍ ڏيڻ.

- ڳُٺَنِ سين ڳوڙيي (مـارئي ١/٤)= ڳُٺن سـان ويڙهي ورائي پنهنجو ڪري.

● ڳوري(معـذور ٢/٣٠)= ڳري بار واري (جنهن پاڻ سان گهڻو سامان ڪنيو).

● ڳوريُون= ڳري بار واريون (جيڪي پاڻ سان گهڻو ڪجهه کڻي هليون).

- ڳوريُون پاسي ڳوٺَ (معذور ٢/٢٨)= ڳري بار واريون پنهنجي ڳـوٺ ۾ ئي رهجي ويون (پنڌ ڪري منزل تي پهچي نه سگهيون).

● ڳوريُون= ڳوري رنگ واريون، خوبصورت.

- ڳوريُون آن ڳـرِ جي (سري راڳ وائي ٤/١)= اوهان وٽ جيڪي ڳوري رنگ ۽ حسن واريون زالون آهن.

● ڳوڙها= ڏک ۽ غم جا ڳوڙها، ڳُتين جا اوٿار.

- ڳالهڙيـين ڳوڙها ڪنا (ڪنيات ٥/٥)= انهن ڳالهڙين اندر ۾ غم جا غبار ڪيا، ڳُتين جا اوٿار آندا.

● ڳوڙهو= ڳجهارت، ڳجهه، راز.

- ڳوڙهو انهين ۽ ڳالهه جو (سري راڳ ١/٥)= انهين ڳالهه واري ڳجهارت، ان ڳالهه وارو راز.

● ڳه ڪنو (حسيني ۴/١٣)= ڳهٺو ڪنو (ٿي سگهي ٿو ته اصل پڙهڻي "ڳڇيءِ سَرو" هجي، يعني ڏهري مثل ڳڇيءِ جو سهڻو سَرَ وارو ڳهه).

● ڳهہ ڳهہ ڳالهيون ڪن (يمن ٥/٦)= ڳهي ڳهي ڳالهيون ٿا ڪن، ڳالهين جا ڳهير آهن ۽ ڳالهين ۾ وڏي ديگهه ٿا ڪن، ناهي جوڙي ٿا ڳالهيون ڪن.

●ڳهَر= ننڊ جي ڳهر، اونگهه، ننڊ جو خمار.

- ڳهَر وڃائي (رامڪلي ٣/وائي)= ننڊ ۽ اونگهه ختم ڪري ڇڏي.

- غافلَ مَنجهہِ ڳهَرِنِ (ڪوهياري ١/٧)= اهي غافل ننڊ جي ڳهرن ۾ آهن، بي خبر آهن.

- ڳهرئو ٿو ڳالهيون ڪري (حسيني ٥/١٢)= ڳهَر ۾ ٿو ڳالهائي (سجاڳ ڪونهي).

● ڳهرڙ= وَڏ ڳردو، وڏي خيال وارو، وڏي ڪانڌ ۽ صبر وارو، وڏي دم دماغ وارو.

- ڳهرڙَ ڳالهائي (بلاول ١/١٥)= ڳهرڙَ جي ڳالهائي، سندس هڪ سهڻي گفتي ٿي (سندس انهيءَ گفتي ته "سوالين کي ڏيو")

● ڳهلو= ابوجهه، اڻڄاڻ، موڳو، موڙهل.

- ڳالهيون ڳهلي لوڪَ سين (رامڪلي ٥/٢٥)= آبوجهه عام ماڻهن سان ڳالهيون ڪرڻ.

● ڳهَڻ، ڳيهَڻ= ڳڙڪائڻ.

- ڳارا ڪنو ڳهَنِ (ڪارايل ٣/٩)= ڏگها ڏگها تکرا ڪري ڳڙڪائي وڃن.

● ڳهيو= ڳهه ۾ رکي ڇڏيل، گروي ڪري ڇڏيل، سو گهو ڪري ڇڏيل (چوندا: 'آءٌ ڳهيو پيو آهيان'= آءٌ گروي ٿيو پيو آهيان مون سان اهڙا ڳڻ ڪيائين جو آءٌ ڳهجي ويس، ڄڻ وٽس گروي ٿي ويس).

- ڪري ڳُڻَ ڳهيو هنيُو (ڪنيات ١/٧)= پيارن سڄڻن، احسان ۽ ڀلايون ڪري منهنجي دل کي ڳهي ڇڏيو آهي.

● ڳيڙُ، ڳيڙوءِ= ڳنو، ورتوءِ تو نالو ورتو.

- جان نالو ڳيڙُءِ نيهہ جو (ڪلياڻ ٥/١٧)= جڏهن جو تو نيه (عشق) جو نالو ورتو، پڇار ڪئي.

- ڳيڙيَنِي مَتِ (آسا ٢/٢٥)= تو منهنجي مَت کسي ورتي، تو مونکي ديوانو ڪيو.

گهہ

● گها= گهاٽا، گهاوا (واحد. گهاٽو)= وڏا رڇ.

- گها اَڳيان، گهاٽو اڳيان (گهاتو ١/١٦)= وڏا رڇ ۽ وڏا مڇي مارينڌڙ اڳ هئا (هاڻي وارا اڻڄاڻ آهن).

● گهاوا، گها (گهاتو ١/٦)= وڏا رڇ.

● گهاتُو= مڇي جو شڪار ڪندڙ وڏا ماهر (گهاتوئا= اي گهاتوئا).

- گهوري ماري گهاتوءَ (گهاتو وائي ١/١)= اي گهاتوئو! اوهان مڇي ڳولي ماري.

● گهاٽ = گهَٽ، لنگهڻ واريون واٽون.

- گهَٽا نِهارِيَم گهاٽَ (رامڪلي ٧/١٥)= گهٽيون واٽون نهاريم.

گھارڻ = گڏ ويھڻ، گڏ رھڻ، گذارڻ.

ـ تَنُ تَنِي سين گھارِ (سري راڳ ٣/١۴)=تون پاڻ پنھنجو تن سان گڏ، تون تني وٽ ويھ.

ـ پَکِھَ پاسي گھارِ (سامونڊي ٢/١)= ٻيڙيءَ جي پکھ وٽ رھ، اتي ويھ.

ـ گھَٽا گھاريمِ ڏينھڙا (ڪلياڻ ٣/۴)= مون گھڻا ڏينھن گذاريا.

ـ مُون وَرُ ويٺي گھارِئو (سامونڊي ٣/٢٦)= مون هوند ويٺي گذارئو، پر ويني هجان ها (ءِ وڻجاري ڪانڌ سان شادي نہ ڪريان ها).

ـ مَنجِھہ گِرِهَ گھاري (سري راڳ ٢/٢٦)= گَرہِي ۾ گذاري، ڏک غم ۾ ڏينھن گذاري.

ـ جَني گھارِيَان (بلاول ١/١)= جن سان گذاريان.

ـ گھاري سَچَ (مارئي ٣/١٥)= سَچَ ۾ گھاري، سَچَ ۾ رھي، ڏکيا ڏينھن گذاري.

ـ گھاري وِلَ (مارئي ٣/١۴)= وِلھہ (وِلِ) ۾ گھاري سخت سيءَ ۾ بنا اوڇڻ جي سمھي.

ـ گھارينِ مَٿي گھَٽَ (مارئي ٨/٧)= منھنجي گھٽ تي سدائين آھن، مونکي سدائين دل تي آھن، ياد آھن.

● گھاڙي (ڏهر ، ٢٩/)= هڪ ماڳ مڪان جو نالو.

● گھاگھاٽي گھَڙنِ جي (سنھٽي ١٠/١)= وڏي چاھہ ءِ سَرھائي سان جيڪي وڏي واڪي گھڙن، جيڪي ٻولائي گھڙن.

● گھانڊارَ = وڏا شاھي.

ـ گھانڊارَ مِرُوَ موهيَا (رامڪلي ١/وائي)= وڏا خطرناڪ جانور بہ نرم ڪري ڇڏيا، نمائي ڇڏيا.

● گھاوَ گھاءَ = زوراٿا زخم، اونھان ڏک.

ـ ڪِيٽَن جَھلينديِن ٿَھاءَ (ڪلياڻ ۴/١٠)= تون زوراٿا زخم ڪندڙ ڏک ڪيئن سھندين.

ـ تنھنجي گھاءَ (يمن ٣/١)= تنھنجي گھاءَ سان، تنھنجي ڏک واري زخم سان.

● گھَاوَن سِين ٿِي گھارِيَان (يمن ٢/٢٢)= لڳل زخمن سان (راحت ۾) پئي ڏينھن گذاريان، حياتي پوري ڪريان.

ـ گھَاوَن گھُماٽي (آبري ٨/٦)= زخمن گھاون ڪيس گھُماٽي ڇڏيو، مٿي ڦرڻ ءِ پنواتجڻ واري حالت ۾ آندو.

● گناءَ= مثل، وانگر، جھڙا.

ـ ڪَرّا گھاءَ ڪيوَڙي (ڪنيات ١/١١)= ڪيوڙي جھڙا ڪَرّا (=گھٽو مٺا).

ـ آنڪا گھَاءَ عَبِيرَ (ڪنيات ١/١١)=جي اگرا تہ بہ عنبر جي خوشبوءِ جھڙا.

● گھَائڻ= زخمي ڪرڻ.

ـ گُجَرِ گھَٽا گھائِيَا (راڻو ٣/٦، ٣/١١)= مومل (گجر) پنھنجي حسن سان گھڻا عاشق زخمي ڪيا.

ـ گھَائِيندو گھَٽَنِ کي (يمن ٣/١٩)= اجان بين گھڻن کي لڳندو ءِ زخم ڪندو.

ـ گھُورَنِ ٿَھايا جي (راڻو ٢/٩)= جيڪي محبوب جي گھُورن (قتياسي ويرئون تاروصال ۾ ٿيا).

● گھايَلُ = زخمي، بره جو بيمار.

ـ گھـايَلُ گھَران ڪَڍِئو (يمن ٢/١٩)= زخمي ٿيل (عاشق) کي گھر مان ڪڍيو.

ـ گھايَل ڪِينَن گھارِينِ (يمن ١/٢١)= اهي قتيل ڪيئن گذارين!

ـ تَہ گھَايَلُ نَہ ٿِئين (يمن ١/٢٧)= تہ نہ وَڃين، زخمي نہ ٿئين.

ـ ڪِلِي گھايو سَجَٽين (آسا ۴/١٥)= محبوبن ڪلي

زخمي ڪيو.

گھتَ= وجھ (فعل گھتڻ (سرائڪي) مان اَمُر).

ـ جيءُ مَ گھتگھرَ گھتَ (ڪارايل ٣/١٨)= پنھنجو جيءُ جنجل ۾ نہ وجھہ.

● گھتُ= لنگھڻ واري جاءِ، لنگھہ.

ـ وٺي ويھجُ گھتُ (ڪلياڻ ٤/٢٥)= لنگھہ جھلي ويھجان.

ـ گھتَ بہ جھليني گھاتوئين (گھاتو ٢/٥)= وڏن ماھر مڇي مارينديڙن تنھنجو گھتُ بہ جھليو آھي.

● گھتُ= اندر (جسم جو)، نڙي، ساھہ، دم، دل.

ـ گھتَ ۾ (ديسي ٤/١١)= اندر ۾.

ـ گھتَ اندر گھوڙا (ڪلياڻ ١/٤)= پنھنجي اندر وجود وارا واڇٽ، اندرجا ويري (نفساني خواھشن وارا خيال، سرڪشي ۽ برائي ڏانھن ڇڪيندڙ جذبات).

ـ گھتَ منجھارا گھاءَ (يمن ١/١٤)= اونھون اندر ۾ زخم، جيءُ جان جگر مان چڙھيل زخم.

ـ جي مان گھتُ گھري (مارئي ٢/١٥)= جن کي منھنجو اندر تو ساري سنڀاري، چاھي.

● گھتِ = گھٽتائي.

ـ گھٽو مون ۾ گھتِ لر (آبري ١٠/وائي-٣)= اَلا! مون ۾ گھٽي گھٽتائي!

ـ مَجھِ پاتيين گھتِ (ڪلياڻ ٥/٢٢)= (سر ڏيڻ واري ارادي ڪان) ڪو پيو گھٽ خيال متان خيال ۾ آڻين.

● گھتُ= ڍڪُ.

ـ گھتَ منجھان گھاتي (يمن ٦/١٠)= گھاتي گھت منجھان، شراب جي گھاتي ڍڪ منجھان.

● گھرُ= رھڻ جي جاءِ، ھڪيو تڪيو ماگ.

ـ ويٺي گھر گھران (ڪنيات ١/١٠)= آءٌ گھر ويٺي ڪين چاھيان، ياد ڪريان، سنڀاليان.

ـ تہ وڃڻ ڪلاڙڪي گھرِ (يمن ٦/٧)= تہ ڪلاڙن جي گھر وڃ.

ـ گھرُ لوھارَ جو (يمن ٤/١٣)= لوھار جو گھر ۽ دڪان (جتي لوھار ھجن).

ـ گھرَ ورن ئي (سنھٽي ١/٧)= گھرَ جي ......

ـ گھرِ ويٺي گھوري (آبري ٤/٥)= گھر ۾ ويٺي پاڻ گھوري (باقي ٻاھر وڃي نہ ڳولي).

ـ گھر ويٺي گھران (رپ ٢/٢)= پنھنجي گھر ۾ ويٺي ڪين سنڀاريان.

ـ گھرِ ڪتِ (سارنگ ٤/٠)= گھر ۾ ڪت تي.

ـ گھرِ گھٽن (سورٺ ٣/٥)= منھنجي گھر ۾ مون وٽ گھٽا.

ـ گھرِ مھارا گھوريا (راڻو وائي ٦/١)= گھر ۾ رکيل (مثال پلنگ وارا) مھار، صدقي ٿيا.

ـ گھرين= گھرن ۾.

ـ گھرين نہ گھارين (ڪاھوڙي ١/٥)= گھرن ۾ (آرام سان) نہ ويھن.

● گھرا، گھران= گھر مان، اندر مان پنھنجي اندر مان.

ـ ڪڍي گھل گھرا (بلاول ٣/١٢)= پنھنجي گھر مان گھل کي ڪڍي، اندر مان ھجوم ۽ ميرَ کي ڪڍي (اندر صاف ڪري).

ـ اڃن گھورَ گھران (سنھٽي ١١/١٠)= مونکي پنھنجي اندر مان خيال ٿا چڙھن، پور ٿا پون.

● گھرڻ = گھرَ ڪرڻ (تہ آڏو ڪجھہ ڏئي)، سوال ڪرڻ (تہ ڪجھہ ملي)، طلبڻ، وٺڻ.

- گهَرَڻُ هَٿِهين گهورِ (پرياتي ١٥/١)= سوال ڪرڻ ۽ ڪجهه وٺڻ کي ماڳهين ڇڏ.
- گهرَنِ وَتيون (يمن ٢٢/٦)= وَتيون گهرن، پيالا گهري وٺن.
● گِهَرَڻُ= چوڌاري ڦِري اچڻ، لهَي اچڻ، هيٺ ٿيڻ.
● گهِرَندي مَسُ (پرياتي١/٤)= نئين ريهه ڏاڙهي (مس) چوڌاري اچڻ ساڻ.
● گهورڻ= گهوري ڏيڻ، خوشيءَ مان ڪٿي ڏيڻ.
- گهَريو، سو گهوريان (سورٺ ١٥/٣)= جيڪي تو گهريو، جنهن جي تو گهر ڪئي، سو (سر) آءٌ خوشيءَ سان ڏيان ٿو.
● گهڙڻ = اندر وڃڻ، اندر پوڻ.
- گهڙَنداهُ= اوهين گهڙندا.
- جان گهڙَنداهُ گهاٽَئا (گهاتو ١٣/١)= اي گهاتو! جڏهن جو اوهين اندر گهڙندا.
- اَڏَ ڪوٺي ڪانهَ گهڙي (آبري ١٢/١١)= بنا سڌڻ جي اندر ڪانهه گهڙي (جبل ۾ ڪانهه گهڙي).
● گهڙو= دلو.
- گهڙو پڳو (سنهٽي ٩/٢)= دلو پڳو.
● گهلِيُون (بروو ٨/١)= جنگ جي گهوڙن جو گهليون، وڏيون ڇِلنگيون.
● گهَڙِي = وقت جي گهڙي، ساعت.
- پَجي تان مَ گهَڙي (سنهٽي ٦/٢)= (محبوب سان ملڻ واري) گهڙي نه پڄي، نه گسي.
● گهَنڊُ گُڙي (سنهٽي ١٠/٥)= گهَنڊُ وڄي.
● گهَنڊِڙي = منهن ۾ (محبوب جي ماٿي جس) سنهڙو گهَنڊُ (جيڪر من موهيندڙ).
- گهنڊِڙي مَ لاهيج (آسا ١٤/٥)= (اي محبوب! اهو من موهيندڙ) سنهڙو سهٽو گهَنڊ پنهنجي منهن، ان نه لاهج.
● گهنڊِيءَ لاڙُون (آبري ١١/واٽي ١٠)= چڙيءَ جون لاڙون.
● گهنگهُرُ (سارنگ ٢/٢)= جنجل، ڏک ڏولائو.
● گهٽا مَ پانڻيج (پورب ٦/٢)= گهٽائي وارا، هڪ نه پر جدا جدا گهٽا نه ڪري جاڻج.
● گهٽي پُون (حسيني ٨/٢)= پراهين پيٽي، تمام پري واري حد.
● گهوٽُ= سهٽي ڳاڙهي رنگ، سهٽي لباس ۽ سينگار وارو وَنو (اصطلاح) لاڏلو جوان، پهلوان.
- گِهڙُ تهِ ٿيين گهوٽُ (ڪلياڻ ٢٧/٤)= اندر پئه ته سهٽو گهوٽ ٿئين.
- گهوٽَ پِهرِينءَ گهُورَ (راڻو ٦/٢)= اهي لاڏلا جوان (مومل) پهرين تيز نگاهه سان (گهائي ڇڏيا).
- سامُونڊِري مُون گهوٽَ (سامونڊري ٢٣/٤)= منهنجو گهوٽ (ور، پيار) سامونڊري وڻجارو.
- گهوٽُ چَڙهنو (هلال ١/٢)= گهوٽ گهوڙي تي چڙهيو.
● گهورِڻُ= ڳولڻ، گهڙڻ ۽ ڳولڻ، هل هلان ڪرڻ، پاڻيءَ ۾ گهڙي هلي ڳولي جانچي مڇي مارڻ.
- گهرَ ڪَنڊون تون گهورِ (آبري ٥/٣)= گهر جون ڪنڊون تون ڳول.
- گِهڙي تنائين گهورِ (ڪارايل ١٥/٧)= اُتائين ان جاءِ تان گهڙي جانچ ۽ ڳول.
- گهورِ پِنا (گهاتو ١٧/١)= وڏي گهور ۾ وڃي پيا، مڇي مارِيندي پَري هليا ويا.
- گهورِيندِهين (گهاتو ١٧/١)= مڇيءَ جي گهور (ڳولا

ءِ شڪار) شروع ڪرڻ ساڻ ئي.
ـ گھوري نہ ڄاڻنِ (گھاتو ١٦/١)= مڇي ڳولڻ ءِ مارڻ (جو ڍنگ ئي) نہ ڄاڻن.
ـ گھوري ماري گھاتوئا (گھاتو وائي ١/١)= اي گھاتوئو! اوهان مڇي ڳولي ماري.
ـ گھڙي گھورَ نہ جَھلي (سنهٽي وائي ١/٨)= دلي جانچ ءِ ڳولا واري سَٽ نہ جهلي (ءِ پيڇي پيو).
ـ ڏوريان گھوريان نہ لَھان (رامڪلي ١٢/٧)= هَلان ڳوليان پر نہ لهي سگھان، پر نہ هٽ ڪري سگھان.
ـ گھوريون ڪارونيار (سنهٽي ٣/١)= وڏي لُڙ واري (لڙيل) درياء کي ڳوليون.

● گھوري (مونث)= ڳولائو، ڳوليندڙ.
ـ آهيان گھوري اُن جي (سامونڊي ١/٤)= آءٌ انهن جي ڳولائو آهيان.
ـ تَنِ اُنِ گھوري آهيَان (ديسي ٨/٣)= آءٌ انهن جي ڳولائو آهيان (جيڪي پنهونءَ کي ڪٺي ريا).
ـ هُوءِ جا گھوري گھوٽَ جي (حسيني ٤/١٢)= هوءَ (سسئي) پنهنجي گھوٽ پنهونءَ جي ڳولائو.

● گھورڻ= ڏيئي ڇڏڻ، قربان ڪرڻ، ڇڏي ڏيڻ، ترڪ ڪرڻ. ڪنهن جي مٿي مٿان ڪا قيمتي شيءِ ڦيرائي ڦيرائي ڪنهن کي بخشي ڇڏڻ.
ـ گُھَرڻَ هَنيين گھورِ (پرياتي ١٥/١)= سوال ڪرڻ (ٻني ڪان ڪجھ گھرڻ) ماڳهن ڇڏ.
ـ گھورئو هيءَ ڀَنڀورُ (حسيني ١٦/٣)= قربان ٿيو هي شهر ڀنڀور!
ـ گھڙو ڀڳو تہ گھورئو (سنهٽي ٢/٣)= دلو ڀڳو تہ صدقي ٿيو!
ـ ڪِتنو تُنهنجو گھورِئو (سري راڳ ١٣/٢)= نفعو تنهنجو قربان ٿيو.
ـ گھورئا سُکَ ڏُکَنِ ري (رپ ١٣/١)= ڏکن ڏسڻ کان سواءِ سک گھورئا (نہ گھرجن).
ـ ڪي گھوريَسِ ڪِنو گھڙنِ (سنهٽي ١٠/١)= ڪي 'قربان ٿيس' چئي گھڙي پون.
ـ هيءَ گھَرُ گھورياءُون (پورب ١٢/١)= هن جهان وارو هيءَ گھر قربان ڪياءُون، ڇڏياءُون.
ـ آءٌ گھٽڙئي گھوريَان (سامونڊي ٤/١)= آءٌ گھٽڙئي قربان ڪريان (ڦٽو ڪري ڇڏيان).
ـ سو ڪِنَن گھڙو گھوريَان (سنهٽي ٢/٢)= اهو گھڙو آءٌ ڪيئن قربان ڪريان!
ـ گھٽينِ ڀِتين گھوريَان (يمن ٥/وائي-١)= هر طرح قربان ڪريان.
ـ پاڻُ مَٿان، ئي گھوريَان (کوهياري ١٢/٢)= آءٌ پنهنجو پاڻ کي تنهنجي ئي مٿان گھوريان، صدقي ڪريان.
ـ گھَرِ ويٺي گھوري (آبري ٥/٤)= گھرَ ۾ ويٺي پاڻ کي پنهونءَ مٿان گھوري، (باقي ڪشالو ڪري نہ وڃي ڳولي).
ـ اَبو ڏاڏو گھورِ (ليلان ١٤/٢)= پنهنجو پيءُ ڏاڏو قربان ڪر، صدقي ڪر.

● گھُورَ= اکين جي پوري پَريل نظر، تيز تکي نظر.
ـ گھَٽَ پريان جي گھُورَ (ديسي ١٤/٣)= منهنجو اندر (گھٽ)، محبوبن جي تيز نظر (زخمي ڪيو).
ـ گھُوَرَنِ گھايا جي (رائو ٩/٢)= جيڪي عاشق (مومل جي) تيز نگاهن زخمي ڪيا.
ـ گھاتُو ڪري گھُورَ (گھاتو ٤/١)= گھاتو گھُور ڪري، نظر ۾ رکي جُوهہ ڪري (ڪلاچيءَ جي ڪُن تي ويا).

● گھورَ ھَٽي (سورٺ ٢/١)= گھور واري تند ھٽي.
ـ گھورَ = ساز (سرندي يا دنبوري) جي تند جو نالو (جيڪا گھور جي سُر تي وجي، يعني 'سا' تي وجي).
● گھَوڙا = گھوڙا جانور (اصطلاح) ھاءِ گھوڙا، ھاءِ ھاءِ.
ـ گھوڙا! گھَٽيءِ پُون (حسيني ٣/٨)= ھاءِ گھوڙا! (پنھونءَ کي ڪنيو) گھٽو پراھين پنڌ واري زمين تي پيا وڃن!
ـ گھوڙن ھَنيُون (حسيني ٩/١٠)= گھوڙن ڪنيون ۽ ماريون.
ـ گھوڙَنِ ھَنيي (ليلان ١/۴)= گھوڙن ماري.
● گھُونَا گھُون (ديسي ٦/٩)= شاھي وڏا ۽ نرالا.
● گھُونو = ٿوري پاڻي وارو ڏَبو.
ـ گھُونو مَ گھوريج (ڪارايل ٢/١٧)= ڏبو نہ جانچج، ڏبي ۾ نہ ھلج.
● گھُونيري='پاوَر' جي ملڪ ۾ ھڪ ماڳ.
ـ گھُونيريان گھير ڪري (ڏھر ٣/١۴)= گھُونيري کان گھيرو ڪري.
● گھلَ = وڏي شاھي ترلي، گھوڙن جي وڏي گھل (جن تي حملي ڪندڙ چڙھيل).
ـ ڪَدِي گھلَ گھرا (بلاول ٣/١٢)= پنھنجي ماڳ تان، پنھنجو پاڻ وٺان گھوڙن جي گھل ٻاھر ڪڍي پري ڪري (پرو صلح ڪر).
● گھَندَ = وڏا شاھي چڙا، وڏا سانپرو.
ـ گھنڊي= چڙي.
ـ وائِيتين سِرِ گھَندَ (سامونڊي ۴/٢١)= جھاز جي ڪوھَي تي جھنڊيون ۽ انھن جي مٿان وڄندڙ گِھندَ.
ـ گھَنڊيءِ لار (معذور ٧/وائي-١)= چَڙي جي لوھي لار جيڪا چڙي ۾ لڏي ٿي، لڳي ٿي، ۽ وڃي ٿي.
● گھَنڊِي = گھَنڊ، پيشانيءَ ۾ گھنج (ڪاوڙ جو، ارڏائي جو، لاغرضائي جو).
ـ گھَنڊِڙِي نہ لاھِينِ (پرو ٢/۴)= (اي منھنجا محبوب! تون) اھا پنھنجي ماٿي واري گھنڊڙي (تنڊڙو گھنج) ڇو نٿو لاھي ڇڏين!
● گھنگھرجَڻ = گھٽي اولاد جي سنڀال ۾ گھيرجي وڃڻ، مشڪلاتن ۾ وڪوڙجي وڃڻ، ويچارن ۾ ويڙھجي وڃڻ.
ـ گھنگھرڻا گھڻ جاڻ (گھاتو ١/١)= وڏي جاڻ وارا بہ ويچارن ۾ ڦٽجي ويا، وڏي مونجھارن ۾ ڦٽجي ويا.
ـ گھَنگھَرَ گھارَڏُ (مارئي ١/٢٠)= ڏکيا ڏينھن ڪاٽڻ.
ـ گھنگِرِ گھارِيان ڏِينھَڙَا (ڏھر ٥/٢٢، مارئي ٦/١۴، ٩/١٦)= گھنگھرِ ۾ گذاريان ڏينھڙا، ڏکيا ڏينھن گذاريان، فراق ۾ گھاريان.
ـ گھَنگھُرُ گھٽو ٽِپاسِ، ڇاپِي مارُوئڙن ڪي (مارئي ٥/٣) = آءٌ ڇاپي وڏي ٿي پنھنجن ماروئڙن لاءِ وڏو جنجال ٿي پيس!
● گھٽِين پِٽين (يمن ٥/وائي-٢)= گھٽين ريتين، طرحين طرحين.
● گھٽِيِنِي ٿيا (ڏھر ٢/١٢)= گھٽا تي پيا. (اصطلاحي معنيٰ) گھڻ ٿي وئي، گھمسان ٿي ويو.
● گھيرُ ڪَري (ڏھر ٣/١۴)= گھيرو ڪري.
● گھيڙُ لَنگھِي گھَاري (سنھٽي ٨/٢)= گھاري وارو گھيڙ لنگھي (پار پئي)، درياءَ جو گھيڙ ٽپي (ميھار ڏي وئي).
● گھيڙان ڪَري نہ گھُورَ (سنھٽي ۴/٢)= گھڙڻ وقت گھيڙ ڪانہ نھاري (جتان اچي اُتان گھڙي پوي).

● لا = (عربي) نہ، نانہ، ڪينَ، نابودي، نيستي، نَفي.
ـ "لاَ" سِين اُٿي لَڏ (معذور ٢/٢٧)= تون ڪجھ بہ نہ ڪٺي رواني ٿي.
ـ "لاَ" لَڳي (رامڪلي ٣/١٦)= "لا" سان لڳي، نفي ۽ نيستي سان ملي.
ـ "لاَ" ٿيا (رامڪلي ٣/١٦)= "نانہ" ٿيا، "ڪين" ٿيا، "نابودي" واري منزل تي پهتا.
ـ "لاَ" لَکِنو جن (رامڪلي ٣/١٦)= "لا" واري نَفي کي جن سڃاتو.
ـ لاهُوتيڪرلاَ (رامڪلي ٧/٦)= لاهُوتيءَ وارو "لا" لاهوتيءَ جي منزل واري نيستي.
ـ لاَ الہَ اللهُ مُحَمدُ رَسُولُ الله رکيائين تَندُنِ مَنجھِ تَوارَ" (سورٺ ١/١)= "هڪ الله کان سواءِ ٻيو ڪوبہ معبود (عبادت جوڳو) ناهي ۽ محمد (ﷺ) ان جو رسول آهي"، اها توار سندس سُرندي جي تندن ۾ سمايائين.
ـ لاَحَدَ ۾ (آسا ١/١)= 'حد کان ٻاهر' واري منزل ۾.
ـ لاَخَوفٌ عَلَيهِم وَلاهُم يَحزَنُونَ (ڪلياڻ ١/٩)= (قران شريف جي آيت ٢:٦٢) "نہ آهي خوف انهن تي: نڪو ڪو ڪين ڏک رسندو" (انهن مٿان يا انهن لاءِ ڪوبہ خوف خطرو ڪونهي، ۽ نڪي هو ڪو ڏک ڏسندا".
● لاٽِ لنوڻ= لاٽ ڪرڻ.
ـ لاٽِ= ميناج وارو سنهو سريلو بُلند آواز، مٺي وائي، مٺي ٻولي.
ـ لاٽ جا لَطِيفَ جي (ڪلياڻ ٢/ وائي)= لطيف (جي راڳ) جي جيڪا لاٽ آهي، جيڪا مٺي وائي آهي.
ـ لاٽِ لَني (ٻروو ٢/١٦)= لاٽ لَنئي، ٻولي ڪئي.
ـ ٻي لاٽِ نہ لَحظَي جيتَري (يمن ٥/٢٠)= ٻي ذري جيتري ڪا ڳالھ ڪانهي (رڳو هڪ تون ئي تون آهين).
ـ لاٽِ چوريجَاءُ (يمن ٥/١٤)= اها وحدت واري ('الف' ۽ 'م') واري وائي ڪجانءِ.
ـ لاتِيُون ڪَيُون (ڪارايل ١/٢٠)= لاتيون لَيُون، مٺيون ٻوليون ڪيون.
● "لاَ تَقنَطُوامِن رَحمَۃِ اللهِ" (قران شريف جي سُوره زُمَرَ آيت نمبر ٣٩) (سنهڙي ٢/٧)= اوهان آسرو نہ لاهيو الله جي رحمت مان.
● لاهڻ=هيٺ ڪرڻ، مٿان ميٽي صاف ڪرڻ، جٽي لاهڻ.
ـ لاَٿا لاَلَڙَ لَٽَ (رپ ١/٢٦)= مٿان جيڪي لَٽَ چڙهيل هئا، سي پياري سڄڻ لاهي ڇڏيا.
ـ لاٿائِين لطيف چئي عالَمَ تان اَهُکُ (بلاول ٣/٦) = لَطيف ٿو چوي تہ (جڏهن هيٺن تي حملي ڪندڙن کي هو سورهيہ سامهون ٿيو تہ مظلومن جي مدد ڪرڻ وارو اصول پکو ٿيو ۽) عالم تان آزار لاهي ڇڏيائين.
ـ لاَتيُون سَڀِ پَرِين (معذور ٣/١٠)= (ڏکيي پنڌ واري) هر حالت ۾ (ادب مان) سسئي جتيون لاٿيون (۽ پيرين اگھاڙي پنڌ پئي).
● لاَٽَ= ڏونهون، روشني.
ـ لَکَنِ مَٿي لاٽَ (ڪوهياري ٥/٧)= جبلن جي لکن تي ڏونهون (سسئي جي سور ۽ درد جو).
● لاڄُو= ڪوهي جا رسا، ڪوهي جي بالڪل چوٽي ۾ ٻڌل جهنديون.
ـ لاڄُو لَڳائينسِ (سري راڳ ٢/١١)= نوان رَسا ٻڌينس، جهنديون لڳائينس.
ـ لاڄِنِ مَنجھِ (سري راگ ١/١٤)= جهاز جي رسن

منجهه، جهنبين منجهه.

ـ لاڇُو سَڀ لَڳَاءِ (سري راڳ ۱۰/۲)= سڀ رسا ڀڏي پختا ڪر.

ـ لاڇُو تا لِون (سامونڊري ۲۲/۴)= جهنڊا تا ڦڙڪن.

ـ لاڇُو ٻَڌَ (سامونڊري ۲/۱)= ٻيڙين جا رسا ۽ انهن رسن جي سلسلي جا ٻيا سڳا.

● لاَڏِ= ليڙ.

ـ سَڏي لاَلَنَ لاَڏِ (معذور ۳/۱)= هوءَ مٺي ڪان پوءِ پنهون ڪي لڏي، مٺي ڪان پوءِ ٻ پنهون ڪيس لڏو.

● لار=پاڻي جي لاڳيتي ٽِيندار، ڌار. لارُون=مسلسل وهندڙ پاڻي جون ڌارون.

ـ لارُون جي لُڙڪَنِ جيـون (مارئي ۱۵/۴)= (اکين جي) ڳوڙهن جون مسلسل وهندڙ ڌارون، ٽيندارون.

● لاَرَ= ننڍڙا ڦڙَ.

ـ لَيَا ڏُنَرِ لاَرَ (سنهڻي ۱۲/۹)= ننڍڙا ڦڙا ٻَڌا ڏُنر.

● لارُنِ= چڙن ۾ وجندڙ لارون.

ـ لارُن جـا لَنُـون لائِيي (سنهڻي ۱/۵)= چڙن جـون لارون، تَن وجي مون ۾ محبت مچائي.

● لاسُ = رُطوبت، رَسُ، پَراءُ، سَتُ.

ـ لِڱنِ چِـڏيو لاسُ (ڪلياڻ ۸/۴)=جسم جي عضون رَسُ ڇڏيو، ست ڇڏيو.

● لاَشَڪُ= يقيني، بيشڪ.

ـ لاشَڪُ چَـڏُ لَڏي (رامڪلي ۶/۲)= بيشڪ لـڏو ڪٺي هليو وڃ.

ـ لاَشَڪُ ٿِي لاهي (آبري ۱۶/۷)= لاشَڪُ اُهو حجاب ٿي لاهي (جو پاڻ ئي پنهون ٿي پئي).

● لاڪُون= ڪان وٺي.

ـ لاڪُون تـوڙَ (سنهڻي ۶/۴)= توڙ ڪـان وٺي، اصل ڪان وٺي.

ـ نَڍي لاَڪُون (حسيني ۴/۳)= ننڍي هوندي ڪان وٺي.

● لاَڪَ (آسا ۱۳/۴)= هڪ جيت جو ڪـڍيـل ڳاڙهو رَس جيـڪـو وڻن (ٻيرن) جي ٽارين تي لڳي (ڳـاڙهي لاک، ڳاڙهو لاڪي رنگ).

ـ لاٿائُون لطيفُ چئي مـٿان لوئيءَ لاکَ (مـارئي ۱۲/۲) = مـارن منهنجي غم ۾ لوئيءَ تان لاک لاهي ڇـڏي، لوئيءَ کي لاک سان نہ رتائون.

● لاڪا= اهي جن جو نالو 'لاکو' هو.

ـ لاکو لَکِيءَ تي چڙهيو (ڏهر ۷/۳، ۱۵/۳)= لاکو ڦلاڻي پنهنجي 'لَکي' نالي گهوڙيءَ تي چڙهيو.

ـ لاکو لوءِ ٻَلوءِ (ڏهر ۹/۳)= لاکو ڳوٺ ڳوٺ تي پيو حملا ڪري.

ـ لاکا لَجَ سَنڌياءِ (ڏهر ۱/۳)= اي لاکا، آءُ تنهنجي لڄ آهيان، تنهنجو ننگ آهيان.

ـ لاکي لوڙائُنِ جا (ڏهر ۱۱/۳)= لاکي ۽ لاکي سـان گڏ جيڪي لوڙائو آهن تن جا.

ـ لاکي لوءِ (ڏهر ۶/۳)= لاکي جي ڳوٺ، لاکي وٽ.

● لاڳَ= لَئُون، ميٺ، لذت، چس.

ـ ڪا جا لڳي لاڳِ (ڪلياڻ ۳۷/۴)= ڪا اهڙي جا لئون لڳي، مٺي محبت لڳي.

● لاڳَ = زال جي سُهاڳ وارا لاڳ، سهج سينگار، چاهہ واريون خواهشون، لاڏ ڪوڏ.

ـ لَکين پَڳا لاڳَ (ليلان ۳/۲)= ڪيترائي ڪي لاڳ هئا، سهج ۽ سينگار هئا، جيڪي ختم ٿي ويا.

ـ لائي آيو لاڳِ (رائو ۱۰/۱)= محبت جي رونق، عشق

جو رنگ (لاڳِ) لائي آيو.

ـ لاَهي ويهه مَ لاڳ (يمن ٦/٢٨، رائو ٤/١٢)= لاڳ لاهي نه ويهه، سهاڳ وارا لاڳ لاهي نه ويهه، سوڳ نه ڪر، غم نه ڪر.

ـ لاڳَ ڪرڻ (رائو ٤/١٢)= (شادي جو اصطلاح) ڏيج ڏيڻ، وڙ ڪرڻ، لاڳاپا ڪرڻ.

● لاڳاپو= واسطو.

ـ لاڳاپا لاهيج (آبري ٩/٦)= واسطا ۽ تعلق ٽوڙيج، آسرا لاهيج.

● لاڳَ، لاڳو= محصول.

ـ لَڪَ مَٿي لاڳو (ڪوهياري ٤/٨)= گهٽ تي محصول جي اڳاڙي.

ـ ڏيڻِ نه لاڳُ (بلاول ٣/١)= محصول نه ڏيڻ.

ـ لائقَ لاڳي جا ڏٿي (سري راڳ ٢/١٥)= جيڪي لاڳو (محصول) وٺندڙ، لائق مالڪ آهن.

● لاڳيدارَ= محصول اڳاڙيندڙ.

ـ جن لاڳيدارَ لنگهائيا (سري راڳ ٢/٢٤)= جن محصول اوڳاڙيندڙن کي محصول ڏيئي روانو ڪيو.

لالَ (جمع) لالون= ١. قيمتي قسم جو پٿر ٢. (اصطلاح) لُولُو، موتي.

ـ لالُون لَتاڙي (ڪارايل ٢/٥)= لُو لُو جتي هنا، اتي انهن جي مٿان گهُمي.

● لالَ (جمع. لالَ) = رنگ ۾ رتل، نينهن ۾ سڪ ۾ رتل، ڳاڙها گهوٽ، وڏي مرتبي ۽ مان وارا.

ـ لالُون ٿيون (آسا ٢/٩)= رنگ ۾ ڳاڙهيون رتيون، ڪڪوريون.

ـ هَليا لالَ لَڏي (پورب ١/١١)= اهي وڏي مرتبي وارا (لال) هتان لڏي چڙهي هليا.

ـ لَڏي آيا لالَ (آسا ٣/٢٠)= اهي منهنجا محبوب سُهڻي ٽور ٽُرندا آيا.

ـ لَهَر مڙوئي لالَ (سنهڻي ٤/٢٢)= درياء جي سيڪا لهر روشن (ڳاڙهي).

ـ لالَ لبيَس (اليلان ٢/٤)= رنگين لباس، ڳاڙهو لباس.

● لالائي= لال رنگ جي ڳاڙهي روهه.

ـ لالائي لالڻ جي (آسا ٤/١٠)= ڳوري سهڻي محبوب جي سهڻائي.

● لالڻُ= ڳاڙهو گهوٽ، محبوب.

ـ لالڻَ لَني لوٺيُون (معذور ١/١)= محبوب لاءِ پٽڪيل رُليل.

ـ لالڻ جان نه لَهان (معذور ٢/١٨)= جيسين تائين پنهنجو محبوب (پنهون) ڳولي نه لهان.

ـ لالڻَ کي ليلاءِ (آبري ٥/١١)=پنهنجي پنهونءَ (لالڻ) لاءِ ٻاڏائي، دانهون ڪري، سهڻي محبوب کي ٻاڏاءِ.

ـ لالڻَ پِرِ (سنهڻي ٦/٤)= لالڻ وٽ.

ـ لالڻ ڪارڻ (معذور ٧/١٢)= پياري پنهونءَ ڪارڻ.

ـ لالڻَ لَڳِ ٿئين (سنهڻي ١٢/٣)= لالڻ پيرڙي ٿئين.

ـ لالڻُ جِني نه لوءِ (سارنگ ١/١٦)= جن جو محبوب وتن ڳوٺ يا وطن ۾ نلهي (ڪانئن پري آهي).

ـ لاَلڻَ جو (آبري ٨/١١)= پياري پريـنءَ (پنهون) جو.

ـ لاَلڻَ لالائي (آبري ٧/١٨)= لالڻ جي لالائي.

● لالي= عشق جي لالاڻ.

ـ لالي تِنهِ لائي (رائو ١٠/٩)= تنهن عشق جي لالاڻ لاتي.

ـ لالي ڪي لَبنِ (سارنگ ٢/٧)= (جنن جو) محبوب

جي لبن لالائي ڪئي.

● لامر= وڻ جي ٽاري، شاخ.

ـ لامِين چڙهين (ڪارايل وائي ۱/۳)= وڻن جي لامن تي اڏري ويهين.

ـ مٿي لامُنِ ٻور (ٿهر ۲/۵)= ٽارين لامن جي چوٽين تي هيترو سارو ٻورُ.

● لِکِئي لامُون ڪوڙيُون (ٻروو ۴/۵)= آزل جو لکيو اچي ريو.

● لاَمَڪانُ = سالڪ لاءِ اها منزل جتي 'ماڳ مڪان' جي موجودگي نه هجي، ماڳ مڪان واري حد نه هجي.

ـ لَنگهِيا لامَڪانُ (ڪاهوڙي ۱/۱)= 'لامڪان' واري حد کان اڳتي نڪري ويا.

● لاَنجهِيُون = ايرايون، هيٺايون، ماندگيون.

ـ لانجهيُون لاهُوتِينِ (رامڪلي ۲۲/۶)= لاهوتين منهنجي (هنيين کي، دل کي) هيٺايون لاٿيون.

● لاَنچِنوَ (آبري ۱۹/۷)=جانچيو، لنگهيو، اورانگهيو.

● لاَنچي (آبري ۸/۱۰، ۱۲/۹)= جانچي، اورانگهي.

ـ لاَنچي لَڪَ (آبري ۱/۲)= ٻڏي، جانچي چيلهه ٻڏي، سندرو ٻڏي.

● لانڊَ = ديگهه.

ـ پَڪو اَڏِ مَ لانڊَ (ٿهر ۱/۱۰)= وڏي لانڊ (ديگهه) وارو پڪو نه اڏ، وڏو ڊگهو گهر نه ٺاهه.

● لاَنگوٽِي = ننڍي لانگ واري ڌوتي (جيڪا لانگ ڪڍڻ ۽ ٻڌڻ سان مٿي ٿي بيهي).

ـ لانگوٽِي لاٿي (پورب ۹/۲)= لانگوٽي ٻڌي، لانگوٽي ڪڍي.

ـ لانگوٽِيا لالَ (راڻو ۷/۱)=اي لنگوٽ ٻڌل مٺيادار (لال).

ـ لُوٽِيسَ لانگوٽِينِ (رامڪلي ۲۲/۶)= لانگوٽ ٻڌل فقيرن مونکي (محبت ۾) ماريو.

● لاٿُو = ٿر جو هڪ ڪارو ننڍڙو وڻ، جنهن کي اُٺ چاهه سان کائين.

ـ لاٿا (سنهڻي ۱۸/۴)= لاٿي ۽ لاٺا جيڪي سُڪيءَ ۾ ٿين، ٿر ٻر ۾ ٿين، جتي پاڻي جي وهڪ نه هجي.

ـ چَري نه لاٿُو (ڪنيات ۸/۴)= لاٿو نه کائي.

ـ لِڪنو لاٿِي کاءِ (ڪنيات ۵/۵)=لڪنو ڇپنو لاٿيءَ کي کائي.

● لاهَ= ڦيرا، چڪر.

ـ لُڊاڻي تان لاهَ (راڻو ۱۲/۶)= لُڊاڻي جي شهر تان (=ڪاڪَ تان) ڦيرا، گهُمرا.

● لاهڻ= هيٺ ڪرڻ، ڇڏي ڏيڻ، دل ڪمزور ڪرڻ، ڪنهن تان هٿ لاهڻ، پناهه نه ڏيڻ، لاهي صاف ڪرڻ.

ـ لاهِ مَ هَٿَ (راڻو ۱۴/۵)= پنهنجي پناهه جا هٿ مون تان نه لاهه، نه ڪڻ.

ـ لاهي جو... ڪس (ٿهر ۲۰/۱)= جيڪو (جاڳي) قلب تان ڪس لاهي.

ـ لاهي ڪَسَرَ ڪَٽُ (راڻو ۲/۸)= ڪاوڙ وارو زنگ ۽ ڪٽ دل تان لاهي.

ـ لاَهي چِرِتَا لَگَ (رامڪلي ۱۱/۶)= لڱ لاڳاپا لاهي هليا.

● لاهڻ= سر لاهڻ، سر وڍڻ:

ـ لاَهِيو سِرُ (ڪلياڻ ۴/۴۰)= اُهي سر کي لاهي، سِر کي وڍي.

ـ لاهي سِرُ، لَطِيفُ چئي (ڪلياڻ ۴/۱۶، يمن ۸/۶)

= لطيف ٿو چوي ته سِر وڃي.

ـ مون ڳجهه پنهنجي ڳجهه سين، رِندَ رَسائي لاهِ (سورٺ ١١/٣)= (بيجل ٿو راءِ ڏياچ کي چوي ته:) اي رند (ارادي جا پڪا، بي پرواهه!) منهنجو ڳجهه (ته تو کان سِر گهران) تون پنهنجي ڳجهه سان (ته سر ڏيان) ملائي جوڙي، پنهنجو سر وڃي لاءِ، وڃي ڏي.

ـ لاهِينڊائي ڪَنِ (سامونڊري ٢/٢٠)= (سفر تان موٽڻ وقت ڪناري تي) پيڙين جي بار لاهڻ ساڻ، سامان بندر تي لاهڻ ساڻ.

لاهڻ= ڪولڻ.

ـ تاڙي جي لاهي (ڪلياڻ ١٨/٢)= جي دڙي ڪولي.

● لاَهُوت (رامڪلي ٤٢/١)= لاهوت وارو ماڳ، پب جبل جي لَڪ کان اڳتي ۽ شاهه بلاول نوراني جي اوريان هڪ ماڳ جو نالو (لاهوت لامڪان) جتي شاهه بلاول چِلا ڪڍيا. صوفين فقيرن جي سُلوڪ واري منزل جتي ذاتِ الاهي جو جلوو.

ـ لِکجي لاهوت ۾ (رامڪلي ٣/٢)= "لاهوت" واري منزل ۾ نالو لکجي.

ـ لاَهُوتَان = لاهوت مان، لاهوت واري هتان جي ماڳ کان (هت مراد "لاهوت واري صوفيانه منزل" ناهي، پر هتان جو هڪ زميني ماڳ لاهوت).

ـ لَنگهِ لاهُوتان ڪاپڙِي (پورب ٨/٢)= اي فقير لاهوت واري ماڳ کان ٽپي اڳتي ٿيءُ.

لاهوتي (راڻو ١٣/٢)= "لاهوت" جي منزل وارو فقير، نفساني خواهشن کان مٿي وارو فقير.

ـ لاَهُوتِيڪَو (رامڪلي ١٨/٢، ٧/٦)= لاهُوتِيءَ ـ ڪو، لاهوتيءَ وارو، لاهوت جي درجي وارو.

ـ هِتان لاهُوتِي لَڏِ (رامڪلي ١/٢)= اي "لاهوت" جي درجي وارا سالڪ! تون نفساني خواهشن واري هن ملڪ کي ڇڏ.

ـ وِئا لاهُوتي لَڪَ (راڻو ١٢/٢)= اهي مضمير مرد جيڪي مجازي رنگ تي نه هرڪيا ۽ حقيقت واري راهه وٺي اڳتي روانا ٿيا.

● لاءِ = لا، نه، بغير، بنا، ڪجهه نه، نفي، نيستي.

ـ "لاءِ" سين لَڏِين جي (معذور ٢٥/٢)= جيڪي اڻ-هوند واري حالت ۾ هن جهان مان وڃن (فوت ٿين).

● لاءِ = واسطي.

ـ لاءِ پِيَاڪَنِ (يمن ٣١/٦)/= پيَاڪَنِ واسطي، پياڪن کي ڏيڻ ۾ پيارڻ لاءِ.

ـ هَنيُون "لاءِ" (آبري ١٥/٨)= لا ۾ هنيون، نابود ڪيو.

● لائِقَ = وڏي لائق، وڏي شان واري (ذاتي تعاليٰ).

ـ جَنِ جي لائِقَ لَجَ ڪَنِي (سامونڊري ٢٩/١)= جن جو ذاتي تعاليٰ ننگ ناموس رکيو، جن جو بار کنيو.

ـ لائِقُ لَڏائِين (سورٺ ٢/٢)= راءِ ڏياچ جهڙو سخي لائق ڳولي لڌائين.

● لائُون= پرڻجڻ (لائون لهڻ= ڪنوار ٿيڻ، گهوٽ ٿيڻ).

● تان مون هَڏِ لائون لَڏيُون (سامونڊري ٢٧/٣) = (ڪوهستان، ٺٽي، ڏکڻ اوپر لاڙ واري ٻولي جو محاورو=) مون ڪر لائون نه لڌيون، آءٌ چڻ ڪنوارئي ڪانه ٿيس (چوته ڪانڌ وڻجارو آهي سو سدائين ٻاهر هوندو ۽ هت اڪيلي گذاريندس).

ـ لاَئُون لڏيون (آبري ١١/٨)= شادي ڪئي، منهنجو نينهه نشون ٿيو.

● لائون لَڳو (آسا ٧/٢)= برو بدڪار.
● لائڻ= لڳائڻ. (امر لاءِ = لڳاءِ).
ـ تِلڪُ تَني ڪي لاءِ (ڪلياڻ ٢/١٢)=تلڪ تن کي لڳاءِ.
ـ لاهُوتِي تون لاءِ (رامڪلي ٢/٣٣)= اي لاهوتي! تون (عشق جي باھہ) لاءِ.
ـ لائِي جو وِئَا (رپ ١/١١)= (درد ۽ فراق جي) باھ جو لائي وئا!
ـ لائِيندَئِي (آسا ٥/١٥)=اهي پيارا سڄڻ تو کي لائيندا.
ـ سَڄَڻَ ڳَرِ لائِي (سري راڳ ٣/٧)= سڄڻ جي ڳرلاتل آهيان، سڄڻ مون کي ڳرلاتو، سڄڻ پرڏيهہ کان موٽيو ۽ مون کي مليو.
ـ لائِي جنهن لالَڻَ سان (بروو ٢/٢٥)= جنهن منهنجي سڄڻ سان منهنجي ڳالھہ ڪئي.
ـ لائِي چِتُ چَرِيو ڪري (برو ١/٦)= مون سان لنئون لائي مست ڪري ڇڏيو.
ـ لائِي ڪورا (رپ ٢/وائي)= رقيبن ڪَرَنِ کي جيڪي اسان جي مِٺي محب کي ڦِٽائڻ ۾ هئا تن کي سندن مقصد حاصل نہ ٿيڻ سببان ڪورا لائي، جَل ۽ ساڙو لاتو، سُور ڏنو.
ـ لائِي لِينگَ (ڪامود ٢/١٧)= ڪپڙي جي پَٽي پڌي (ڳوڏ ڪري).
ـ لائِي لِڳَ بَيوتَ (رامڪلي ٢/٢٥)= بيوتَ سان لِڳَ لائي، لڳن کي بيوت مِٺي ملي.
ـ پهرين لايو پريتڙو (برو ١/٧)= اول نينهن لائي، عشق جي لنئون لڳائي.
ـ لائِي لَڏَ (مارئي ٩/١٩)= لڏ پاڻ سان لائي، لڏ پاڻ سان ڪئي.
ـ لاَيَا سيرَ (ڪوهياري ١/٦)= سيرَ لاتا، واتون لايون.
ـ لاَيان ڳَرِي (ڪوهياري ١/وائي)= پنهنجي ڳچيءَ ڳل لڳائيان.
● لائِين (مونث)، (مذڪر) لائُون= گهٽتائي واري ڳالھہ، گهٽتائي، ڪوجهائي.
ـ شَالَ مَ لَڳَنِ لائِين (آسا ٣/وائي-١)= شال ڪا گهٽتائي واري ڳالھہ نہ لڳن، ڪو عيب صحي نہ ڪن.
● لِباسُ= 'بيک' ڪوڙو ڏيک ويک، ڍَڪُ، پوشاڪ.
ـ لَڏِيندي لِباسُ (ديسي ١/٢٢)= وڃڻ وقت جتن (بلوچن) وڏو بيک ڪيو، وڏي چال چلي.
ـ ڇَڏِي سي لِباسَ (ڪاهوڙي ٢/٥)= سي ڏيک ويک کي ڇڏي، ظاهري ڏيکاءُ ڇڏي.
ـ لِبَاسَ جِيُون (ڪاراڀل ٢/١٢)= ٻاهرئين ڏيکاءُ جِيُون.
ـ لِڳِي ڪِينَ لِبَاسَ سِين (رامڪلي ٦/١٩)= (الف) تن جي دل ڪپڙن وڳن جي ٺاھہ سان لڳي ڪين (ب) سي سچ جا طالب آهن، ۽ تن جي ٻاهرئين ڏيک ويک ڪوڙي لباس سان پوري ٿي ڪانہ!
ـ لَهريين لَکَ لِبَاسَ (سنهڻي ١٢/٣)= لَهرين جون بي شمار صورتون آهن (پر پاڻي ساڳيو هڪ ئي آهي).
● لِباسَان (رامڪلي ٢/٢٦)= لباس کان، لباس سان، ٻاهرئين ڏيک ذريعي.
● لِبِيسَ = لباس ويس.
ـ ڪَري لالَ لِبِيسَ (سارنگ ٢/٥)= ڳاڙها ويس ڪري.
ـ لالَنَ جي لِبِيسَ (راڻو ٣/٢)= پياري دوست جي صورت ۽ پوشاڪ (جي سڪ ۾ آتڻ ۾ ويهي ڪتڻ ٿي نہ سگهي).
● لين= مِلَنِ.

ـ لڏا لَيَنِ (ڪلياڻ ۵/۲۴)= ڪنهن ٻـاگ سان تڏهن اهي ملن.

● لَتـاڙِئو لَڪين چَڙهي (ڏهر ۵/۸)= ماري (شـڪاري) پيرن هيٺان لتاڙيو، لَڪ چڙهير ماريو هليو وڃي.

ـ لَتـوڙِئا (ڪارايـل ۳/۱۳)= لتـاڙيل ٿـيـا (ڪنهن انهن کي لتاڙيو ته). لتاڙجي پيا.

● لِتِڻ= گپ چِڪ.

ـ مَنجهان لِتِئـيَنِ لَڪ (ڪارايل ۱/۱۵)= (ڪانيـرا کي ئي لَڪَ پکي) گپن چِڪن مان لتڙجي نڪتا.

● لَٽو پاندُ مُهاءِ (ڪاموڏ ۳/۱)= منهن تان پوتيءَ جو پاند لهي ويو.

ـ لَٽـو ڏِنُ ڏيهاءِ (ڪامـوڏ ۴/۳)= ڏيهـ تان ڏن لـٽـو، ملڪ تان محصول معاف ٿيو.

ـ لَٽو ڏُرتُ (بلاول ۲/۳)= ڏک، ڏڪار لـٽو.

ـ لَٽسِ ڪوڏ ڪَپُورَ (مارئي ۲/۸)=(ڪپور=ڪافور) ڪافورجي خوشبوءِ وارا لاڏ ڪوڏ لهي ويس، سُرهايون سَرهايون لٽس.

ـ لَٿي لِڪَ (ڪامـوڏ ۴/۳)= لِڪَ لهي وئي، ڳـالهـ پڌري ٿي.

● لَٽَ اوتارِيُون (آبري ۱۲/۵)= لَٽَ جـا اوتار چـڙهي ويا، لَٽَ ڀڪي ڇڏيون، پوري ڇڏيون.

ـ لَٽجي نِتِ (رپ ۱/۳۹)= سدائين پيو لَٽجي.

لَٽِ لائڻ= (اصطلاح) نـابينـا جي لٺ وٺي ڪـيـس رستو ڏيکارڻ.

ـ لَٽِ لائيندو ڪيرُ (آبري ۱۲/۵)= اڪين ڪـانـسـراءِ مون انڌيءَ کي ڪير لٺ مان وٺي هلائيندو.

● لَپاٽَ = زورائتي چماٽ.

ـ لَوِٽي ڦـيـرِ لَپـاٽَ (راڻو ۴/۲)= لوٽـيءَ وٽان لپـاٽ، زورائتي چماٽ.

● لَپيٽَ = پاڻي جي وڏي ڇولي جو زوردار ڌڪ.

ـ لَڳي ڪامَ لَپيٽَ (سامونڊي ۱/۹)= ڪا لپيٽ نه لڳي، ڪا وڏي ڇولي ڌڪ نه هڻي.

● لَپيٽڻ= ويڙهي ورائي سوڙهو سوگهو ڪرڻ.

ـ لَپـيـٽِـج (راڻو ۴/۶)= ڍَڪِج (منهنجي مـدائي، منهنجا عيب).

ـ جيـٽـن لوهارَ لَپـيـٽِـو (بروو ۱/۲)= جيـٽـن لوهار اٽلايو، ورايو ملايو. سوگهو ڪيو.

● لپيٽيُون = ورائجي ويڙهجي ويون.

ـ توسين لالَ لَپيٽيُون (راڻو ۵/۱۳)= اي منهنجا لال! توسان (منهنجيونِ محبت جون ميخون) لپيٽيل آهن.

● لڄ= عزت، شان.

ـ لَڄ بَلوچَانِ نشتغان (ديسي ۷/۶)=(بلوچڪي) بلوچن جي لڄ آهيان، ويٺي ئي هجان (هوند ٻاهر نه ڦران).

ـ لاَلَڻَ ڪارَڻِ لَڄَ (مـعـذور ۷/۱۲)= لالڻ (پنهونءَ) خاطر پنهنجي لڄ (بَرِيَٽن کي باسيائين).

ـ لَڄَ پنهنجي لوءِ ۾ (حسيني ۱۱/۱۶)= (متان پنهون) پنهنجي ملڪ ۾ لڄي ٿئي.

ـ لَڄَ کَنئي (سامونڊي ۱/۲۹، ڏهر ۳/۳)= لڄ جو بار کنيو، عزت آبروجو بار کنيو.

ـ لَڄَ سَنڌياءِ (ڏهر ۳/۱)= آءٌ تنهنجي لڄ آهيـان (جيستائيڪ آءٌ اگلي اوڏڻ آهيان).

ـ لَڄَ مري (پرڀاتي ۲/۹)= لڄ ۾ مري، شرمسار ٿئي.

● لَڄارو ٿيڻ، لڄي ٿيڻ= شرمندو ٿيڻ، پشيمان ٿيڻ.

ـ پـورو ڪوهُ نه لَڄي (ڪلياڻ ۵/وائي)= اوڄهـ ڇونه

لجي ٿئي!

● لَجاينِ= لجاين لاءِ، جيڪي لوڪ اڳيان لجي ٿين تن لاءِ.

ـ مَرڪُ لجاينِ (رائو ۹/۱۳)=۱. جيڪي لوڪ اڳيان لجي ٿين تن لاءِ مناسب. ۲. لڄ پت وارين لاءِ مناسب.

● لَجيندو= لجارو ٿي.

ـ لَجيندو ٿو لاهيان (سورٺ ۲/۱۲)= لجي ٿيندي (تہ هي بي قيمت آهي، پنهنجو سر ٿو لاهيان (وڃي توکي ڏيان).

● لَجائي = لجي ٿيس.

ـ آءُهَڏَ لَجائي (مارئي ۲/۲۱)=آءُ تہ بالڪل لجي ٿيس.

ـ وڃي لجائو (آسا ۱/۸)= لجي ٿي پيو، پنهنجي ڪوتاهيءَ سببان شرمسار ٿي پيو.

● لَجائيا = لجائجي پيا، ڪين لڄ جو تڪو لڳو (جو پنهون وڃي ڏوريائي سان پرٿيو).

ـ ليـڙن ڏٿي لَجائيـا (آبري ۴/۱۱)= انن جا ڏٿي لجائجي پيا.

● لُجهڻ= لُڇڻ، تڙڦڻ، ڪاوڙجڻ، ڪاوڙجي ڳالهائڻ (چوٽي: لُجهہ لُجهہ ڪُلجهہ نہ)

ـ لَڪنِ منجهہ لُجهي (ديسي ۳/۱۳)= جبل جي لڪن ۾ تڙڦي.

● لِچڪڻ، لچڪي وڃڻ= هڪ جاءِ تي نہ بيهڻ، اڳتي پوئتي ٿيڻ، سرڪ.

ـ لِچنو وَڃي (ڪلياڻ ۵/۱۸)= لِچڪيو وڃي، (سر واري جاءِ تي نہ وهي ۽ چُريو وڃي).

ـ نہ لِچنا (ڪلياڻ ۴/۲۸)= اصل جاءِ تان ذرو هيڏانهن هوڏانهن نہ چُريا نہ هٽيا، ذرو بہ پري نہ ٿيا.

● لُجڻ= ڦٿڪڻ.

ـ لُجان ۽ لوڇان (سنهڙي ۱/۶)= آءُ ڦٿڪان ۽ سوچان، تڙڦان ۽ ڳوليان.

ـ لُجان ٿِي (آسا ۱/۱)= ڦٿڪان ٿي.

ـ تنهِ لالي آءُ لُجائي (آسا ۲/وائي-۱)= تنهن سونهن مونکي لجايو، مونکي لوڇ پوڇ ڏني.

ـ لُجنِ، ڪُڇنِ نہ پنو (يمن ۲/۶)= ڦٿڪن، پر واتان ڪجهہ نہ چون.

ـ لُجنَ لَئون (يمن ۴/۵)= لوچڻ واري لئون، لڄ پچ واري سڪَ.

ـ لُجي لالَنَ لاءِ (آبري ۴/۲۴)= (سسئي پنهنجي) پياري (پنهونءَ) لاءِ لڄي.

ـ لُجي ڪينَ ڪُڇي (آبري ۷/۱۷)= اندر ۾ پني لُجي پر واتان ڪينَ ڪُڇي، زبان مان ڪا پڙڪ ٻاهر نہ پني ڪڍي.

● لَحظي جيتري (يمن ۵/۲۰)= ذري جيتري، لڪَ جيتري.

ـ لَحظي مَنجهہ (سري راڳ ۱/۱۳)= پَل ۾، بلڪل جلد.

● لَحَمُ= ماسُ، گوشت.

ـ نَڪو لڳَ لَحَمُ (مارئي ۱/۱۲)= نڪو ٻُت تي ماسُ.

● 'لَحماً' (مارئي ۱۱/۲۵)= قرآن شريف جي سوره 'فاطر' جي آيت نمبر (۱۲). لفظي معني: (دريائن ۽ سمنڊر مان) تازو گوشت ۽ جنسار (سون، موتي، وغيره) ڪيو ٿا جيڪو پايو ٿا (اصطلاحي معني) ٿر جو تازو طعام ۽ صاف سنو سادو لباس.

● لَذّ= لذّل وَٽ.

ـ لالَنُ تَني لَذّ (سنهڙي ۲/۱۳)= پيارو سڄڻ تن جي لذل وٽ آهي (تن اهڙي وڏي وٽ کي ڳولي لڌو).

- لڏائين (سورٺ ۳/۱)= انعام اڪرام حاصل ڪيائين.

لُڏا= ٻه وڏا چِٽا تارا جيڪي 'تيڙُن' جي پنيان هلن (هڪ اتر ۽ ٻيو ڏکڻ)، مُنا.

● لِڏا= لکيا، سنڌن لکيا ٿيا (تقدير ۾).

- ڪِنهِ جِنهِ لِڏا نيهُ (ڪاموڏ ۲/۲۱)= ڪين ڪو اهڙو عشق لکيي (نصيب) ۾ مليو، ڪنهن اهڙي عشق لِڏا، ڳولي هٿ ڪيا ۽ ڀڏا، ڪنهِن اهڙي قرب ۾ قابو ٿيا.

- لِڏا تي لَيَنِ (ڪلياڻ ۵/۲۴)= لکيي جي انگ مطابق ملي سگهن، ڀاڳ سان ملن، ڀاڳين ملن.

- لِڏو تي ٿِي لوڙيَان (سهڻي ۷/۸)= انگ لکيو هو تڏهن ٿي هي تڪليفون سهان.

● لَڏو ڀَنگُ (سورٺ ۲/۵)= ڀيجل کي ڀنگُ لڳي وئي، وارو ملي ويو، ساز جو ڀرپور سر ملي ويو.

● لُڏُ، لُڏي وڃڻ= پير پختا نه جهلڻ، لوڏو ڪائڻ، خوف ۽ هراس ۾ پاڻ پختو نه جهلڻ.

- لُڏيا ڪِين لَطيفُ چئي (ڪلياڻ ۴/۴، ۵/۵)= لطيف تو چوري ته: هو لُڏيا ڪين، هٽيا ڪين، مُڙيا ڪين.

- لُڏي ڪين (بلاول ۲/۳، ۸/۳)= لرزي ڪين، ڊڄي ڪين، هٻڪي ڪين، هٽي ڪين.

لُڏُڻ= لوڏ ۾ لُڏڻ، لوڏ سان هلڻ.

- لُڏي آيا (آسا ۳/۲۰)= تِلي آيا، مَلهي آيا.

- لُڏي ۽ لاڏ ڪَري (آبري ۶/۶)= لوڏا ڪائي ۽ ڪوڏ ڪري (خوشيون ڪري).

● لَڏُڻ= رَهڻ واري هڪ جاءِ ڇڏي ٻي جاءِ ڏانهن وڃڻ. لَڏُ ڪڻڻ، لڏو ڪڻڻ، اُٺن تي (سامان جو) بار ٻڌڻ.

- لَڏُو لاڏائا ڪنو (معذور ۶/۱)= هتان لڏيو ڇڏيو (پنهنجي ديس ڏانهن) پيا وڃن.

● لَڏو لاهِ (سري راڳ ۴/۷)= ڪَڏُ رهه (صراف سين (ته ڪجهه سکين ۽ پرائين).

- لَڏو لَڏِ (سري راڳ ۴/۸)= صراف سين لڏو لڏي هل، لڏي انهن سان گڏ گڏار.

- لَڏيندَنِ سين (پورب ۲/۷)= لڏيندڙن سين، هتان هلڻ وارن سين.

● لَڏيائون= لاڏائو ڪيائون، هليا ويا، مري ويا.

- لَڏيائون لَنا (ڪلياڻ ۲/۱۳)= هن لوه مان (هن جهان مان) لڏيائون، لاڏائو ڪيائون. هي ۽ گهرُ هي ۽ ڳوٺ ڇڏيائون، (هليا ويا، مري ويا).

● لُدُوڻو، لُدوڻو= جيسلمير جو هڪ تاريخي قلعو ۽ ماڳُ. اصل نالو قلعي جو 'لُدورو' يا 'لُدُوروا' (جنهن سلطان محمود جي فتح ۾ بيان ڪيل)، سنڌ ۾ عام مشهور لُداڻو. شاه جي بيتن ۾ اصل نالو 'لدُورو' به آندل (''لُڏُ لَدُوري ڪنڌيين'').

- لُدُوڻا لوڏي ٿِيا (راڻو ۲/۷)= لُداڻي ملن هو عشق جا شڪاري (لوڏي) ٿيا، عاشق ٿيا.

- لڪين لوڏر لُدُوڻو مَڻي (راڻو وائي ۲/۱)= ڪيترائي پهلوان لُداڻي جو قصد ڪري هليا.

- لُدوري ڪنڌيين (راڻو ۱/۱۴)= لوداڻي لڳ (ڪاڪ ندي جي ڪنڌين تي).

- لُدُوڻا لَطيفُ چَئي ڪَتُون ڪَنيائُون (راڻو ۲/۸)= لطيف تو چوري ته لدوڻي مان (لدُوڻا) تپڙ ڪنيائون (۽ وڃي ڪاڪ جي ڪناري تي لاٿائون)= هي ۽ جهان ڇڏيائون ۽ وڃي هو جهان وسايائون.

- لُدُوڻا لَطيفُ چَئي لَڏُو لوڏيڙَن (راڻو ۲/۱۰)= لداڻي مان عشق جي شڪارين (لوڏيڙن) پنهنجا تپڙ ڪنيا.

- لُڊوٽَا (راڻو ۱۰/۳)= لڊائي مان.
- لُڊوٽَا لطيف چئي لالِي تنه لائي (راڻو ۱۰/۹)= لُڊائي لڳ مومل جي ڪاڪ ڪان، ڪاڪ ندي جي ڳاڙهي پاڻي ڪان، مومل جي ماڳ ڪان تنهن راڻي سوڍي لالاڻي لائي چڏي (رنگ لائي ڇڏيا).
● لَڙَ (سنهڻي ۲/۱۰)= درياء ۾ پاڻي جو وڏو چاڙهه، وڏو وهڪرو ۽ مٿان ڏَنڊ.
- لَڙَ جو هيٺِ لَني (ڪارايل ۱/۱۴)= لَڙاتيل پاڻي لئي جي وڻ هيٺ.
- لَڙَ پاڻي (ڪارايل ۲/۷)= لَڙاتيل پاڻي، ميرو گندو پاڻي.
- جِتِ لَڙَ لَهريُون لَسَ ليٽَ (سامونڊي ۱/۹، سنهڻي ۳/۹)= جتي درياء جي لڙيل پاڻيءَ جو لَڙ ۽ ڏنڊ، پيو لهريون، ترپو پاڻيءَ جي يڪي ليٽ ۽ اٿل.
- لهريُون لَسَ لڙو (سنهڻي ۶/۵)= هڪ لهريون ۽ پيو پاڻيءَ جي چاڙهه جو يڪو لَڙهو.
- لَڙَ لَنگهيائين (ڪارايل ۱/۱)= مَنياڻين (ات هنجهه لتو ڪونه، پر ٽپي ويو).
● لَڙجَنِ (ڪاپائتي ۲/۱۴)= مٽيءَ ۾ ميريون ٿين.
● لَڙَڪ = ڳوڙها (روئڻ وقت) اکين جا.
- لَڙَڪَ لالِ (آبري ۲/۸، راڻو ۱/۷، رامڪلي ۴/۸) = ڳاڙها ڳوڙها.
- لَڙَڪَنِ جون (مارئي ۴/۱۵)= ڳوڙهن جون.
- لَڙَڪَ لَڙيو پُونِ (سارنگ ۱/۱۵)= ڳوڙها ڳڙيو پون.
● لَڙَڻ= پاسي تي ٿيڻ، هيٺ مٿي ٿيڻ، اڳتي پوئتي ٿيڻ.
- لَڙَ مَرَ (حسيني ۱/۱)= پنڌ ۾ موٽ نه ڪاءِ.
● لَڙَنو مَنجِهه لَڙاٽ (حسيني ۷/وائي-۱)= رائيَ ۾ آڏورو يڪجي وڃو.
- لَڙَنو چڙهڻو (ديسي ۲/۹)= لوڏا کائي چڙهڻ.
- لَڙيي سِج (آبري ۱۰/۵)= اولهه طرف سج جي لڙي وڃڻ ڪان پوءِ، ڏينهن جي گهڻي عرصي گذري وڃڻ ڪان پوءِ (اصطلاح) وقت وڃائڻ ڪان پوءِ.
● لَڙهَ، لَڙهو، لَڙهي= مالهه، رسي، پاڻي جي ڇوليءَ جي وڻ ست وارو پنڊوڙو.
- لڙهه لڳڻ= هڪ مالهه ۾ ڳنڍجي وڃڻ، ڪنهن سان محبت جي ناتي ۾ اچي وڃڻ، ڪنهن جي محبت جي آڏار تي هلڻ.
- جنهن سان لَڙهه لَڳي (برو ۳/۱۱)= جنهن سان محبت جي مالهه ۾ ڍجي وئي، جنهن سان محبت لڳي، لنون لڳي.
● لَسَ = سَراسَر، سَرَبستو، هڪ جهڙو، عام جام، يڪو، جملي، سڀ، ڪنهن جنس جي (پاڻي، وڻن وغيره) يڪي گهڻي پکيڙ.
- لَسَ پيارِينِ لوڪَ (سارنگ ۱/۱۰)= سڀني کي سڄي ملڪ ۾ مخلوق کي پيارين.
- پيپيون لَسَ (مارئي ۶/۱۵)= سڄي هنيين ۾ سراسر پيون.
- لَسَ تنهين ۾ لِڪِنا (برو ۲/۲۳)= سَراسر (منڍ کان آخر تائين) ان ۾ لڪيا.
- لَسَ لَڙو (سنهڻي ۶/۵)= لس لڙهو، لَڙهي (قطار) تي لَڙهو لهرين جو.
- لَسَ ليٽَ (سامونڊي ۱/۹)= پاڻي جي مسلسل يڪي اٿل پٿل، چولي تي چولي.
● لَسِ= لس پيلو (اصلي معنيٰ تـ: ڪنهن وقت، جتي

سچي ملڪ ۾ ڪو ٻيلو هو، وڃ هتا).

ـ ليڙنِ لَنگهي لَسَ (حسيني ٥/٢)= ائن لس ٻيلي وارو ملڪ لنگهيو (۽ اڳتي ڪيچ ڏي ويا).

● لِسانَ=زبان. لسانا=لسان سان، زبان سان، زبان مان.

ـ قلب ساڻ لسان (ڪلياڻ ١/٧)= دل ۽ زبان ٻنهي سان.

ـ لِسَانَ سين (رامڪلي ١/٢٩، آسا ٥/٧)= زَبانَ سين.

ـ پَڙهہ لالَنَ لِسَانا (سري راڳ وائي ٢/١)= اي پيارا (لالن!)، تون زبان سان پڙهہ.

● لَسِي تَندُ (ڪاپائتي ١/٢٣)= اها تند جنهن ۾ ڳنڍيون ڳوڙها يا پڙا نہ هجن.

● لُطفَ . لُطفُ (سري راڳ ١/١)= ڪرم، مِهر.

ـ لُطفَ ساڻ (سنهڻي ٣/١)= ڏڻيءَ جي ڪرم سان.

لَطِيفُ= ١. الله تعاليٰ ٢. شاهہ عبداللطيف.

ـ لَهين تون لَطِيفَ ڪان (سري راڳ وائي ٢/١)= تون الله تعاليٰ ڪان حاصل ڪرين، الله تعاليٰ تو کي عطا ڪري.

ـ لاهي سِرُ لَطِيفُ چئي (ڪلياڻ ٤/٤، ٤/١٦)= لطيف ٿو چوي تہ سِرِ لاهي.

● لَطِيفَنِ = سهڻن سباجهن.

ـ لَذير لَطِيفَنِ (رائو ١٠/١٢)= سهڻن سباجهن لذير.

● لُعابُ= پاڻيٺ، پِڪَ، مَڪُ. ڪوريئڙي وارو ڄار.

ـ لاهين جي لُعابُ= جي تون مٺيون ڏيکاءِ وارو مَڪُ ۽ سٽ لاهين، جي تون پنهنجي مٿان ڪوريئڙي وارو ڄارُ لاهين.

● لَعلَ (سامونڊي ١/١٢)= لعلون.

● لَغارَ= ٿورو ذرو، سِڪ جي رَتِي.

ـ پَسِي لِيءَ لَغار (ڪاموڏ ١/١)=مچيءَ جي ذري جيتري ڏَپ. (ليءَ = ليئي مچي)

ـ لَڳڙي آءِ لَغارَ (ديسي ٧/وائي-١)= مونکي محبت جي لغار لڳي، سِڪ جي رتي سَمائي آهي.

● لُقَمانِ (مارئي ١٠/١١)= قرآن شريف جي سُوره (٣١) جو نالو (جنهن ۾ لقمان نالي اڳئين جُڳ جي، الله پاڪ جي ڄاڻ واري، هڪ وڏي ڏاهي جو نالو ۽ مثال آندل آهي).

● لَڪُ= چيلهہ وارو وَڏو، چيلهہ.

ـ لوئيءَ اندرِ لَڪُ (مارئي ٧/٩)= چيلهہ لوئي سان ڍڪيل.

ـ لَڪُ لَهرِينِ ڇڏيو (سنهڻي ١٠/٢٠)= چيلهہ وارو وڏو (چيلهہ) لهرين ۾ اڇي ويو، لهريون چيلهہ ڪلهن مٿي ٿي ويون.

ـ لَڪِ سَنهين (سامونڊي ٤/٨)= چيلهہ سنهين.

● لڪُ (جمع) لَڪَ= جبل جا لانگها، ڏکيو لانگهو، آزمايش وارو لنگهہ.

ـ لانچي لَڪَ لَطِيفُ چَئي (آبري ٢/١)= جبلن جا لڪ جانچي، چيلهہ تي سندرو ٻڌي.

ـ لَڪِ تَهين سِين (آبري ٨/١٣)= (اي سسئي! سڄڻ جو سور ۽ درد سنئو رفيق ۽ ٻيلي آهي، تون تنهن جي رفاقت سان) سڀ لڪ لتاڙي لنگهہ!.

ـ مٿان لَڪَ، لَطِيفُ چئي (مارئي ٢/١١)= لطيف ٿو چوي تہ ڏکيي لانگهي وقت، ڏکي آزمايش وقت (پنهنجو سَت وارو خزانو جلاءِ).

ـ لَڪَنِ جي لَوڏُ (حسيني ٣/٦)= جبلن جي لَڪن تي لوڏا کائي لُڏي چڙهڻ واري حالت.

ـ لَڪَ مَٿي لاڳو (ڪوهياري ٤/٨)= لَڪ (درو وات وارو) تي محصول جي ادائگي.

ـ لُڪَنِ ۽ لَڪَنِ (آبري ١/١٩)= گرم جهولن لُڪن، ۽ ڏکين لَڪن لانگهن.

● لِڪَڻ= ٻُجهڻ تي ويهڻ، اوٽ ڏيئي ويهڻ (جئن ڪو نہ ڏسي).

ـ پلسي تَنِي ۾ لِڪَ (ڪلياڻ ۵/۱۴)= انهن جي پلسي ۾ لِڪي نہ ويهہ.

ـ لِڪي ڪي ڪَونَہ لَهي (آسا ۶/۵)=لِڪي ڪي، جيڪو آهي ٿي لڪل، تنهن کي ڪو ڳولي نہ سگهي.

ـ ٻِڳي چوران لِڪَ (ڪاهوڙي ۲/۹)= چورن جي لِڪڻ جي جاءِ ختم ٿي وئي.

ـ لِڪان لِڪي ڪونَہ (آسا ۶/۱)= لِڪَ سان ڪو لِڪي نہ سگهندو (لِڪ جنهن کي معلوم هوندي سو ڳولي لهندو).

ـ لِڪايَم لَوڪان (آسا ۵/۸)= سڄڻ جيڪا ڳالهہ چئي، سا بہ لوڪ کان لڪايم.

ـ لِڪُون پائي (رپ ۲/۵)= لڪي لڪي.

ـ لِڪئو لِيَاڪا پائيين (ڪلياڻ ۵/۱۲)= لڪي ٽورو ٽورو ڏسي.

● لُڪَ = لِڪ، سخت گرم هوا.

ـ جئن پُٺا لُوسَنِ لُڪَ ۾ (ڪاهوڙي ۲/۲۱)= اهي سخت گرم لُڪ ۾ پيا لهسجن، جلن.

ـ لُڪُن لُوساٽي (آبري ۸/۶)= لُڪن ساڙي ڇڏي، لُڪن جلائي ڇڏي.

ـ لُڪُون لَڳِن ڪوسِيُون (ديسي ۲/وائي)= سخت گرم جهولا لڳن.

● لَڪا= پَرلڪا، پرلڪا شهر ۽ بندر (سوماطرا جي اُپرنديين ڪناري تي سامونڊرا جي بادشاهي جي گادي جو شهر ۽ بندر) طرفان.

ـ لَڪا لُوپي آئِيَا (سامونڊري ۱/۳، ۴/۲۳)= پَر لَڪا پيلي آيا، پَرلڪا ۾ سونَ جي واپار مان وڏا نفعا ڪمائي آيو.

ـ لَڪا لَڪا ڪَنِ (سامونڊري ۱/۳۴)= وڻجارن کي 'لڪا' جو نالو ٿي زبان تي آهي، 'لڪا' کي پيا هر هر ياد ڪن.

● لَڪَڙِيَارِيُون (حسيني ۱۱/۱۱)= لڪدار آگريون، لَڪَن لَڪَن واريون.

● لڪڙيون= ڪاٺڙيون.

ـ ڪوڙي لَڪَڙِيُون (پورب ۱/۱۰)= ڪاٺڙيون ڪوڙي، ڪاٺڙين سان واٽ جا نشان ڪري.

● لَڪِيُون = ننڍا لَڪَ، ٽورو هيٺاهان لَڪ.

ـ وٺا لَتاڙي لڪِيُون (معذور ۱/۷)= (پاڻ پنهونءَ کي ڪڍي) لڪ لتاڙي پري هليا وٺا.

ـ لَڪَ لنگهندي لڪيون (حسيني ۴/۱۰)= لڪ لڪيون لنگهندي.

ـ هو ڏونگر هو لڪيون (ڪاهوڙي ۲/۲۱)= سندن ماڳ، ساڳيا ڏونگر ۽ ساڳيا لڪ لانگها.

● لَکَ هزار (ڪلياڻ ۱/۲۹)= تمام گهڻا، بيشمار.

ـ لَکَ سُڄَنِ (ڏهر ۲/۷)= لک ٿا سُڄهن، ڪي گهڻائي ٿا خيال ۾ اچن.

ـ لَکَ لهي (آسا ۳/۲۱)= (سڄي هلڻي ۽ لوڏ) لکن جا لک لهي.

ـ لَکَ لِبَاسَ (سنهڻي ۱۲/۳)= ڪئين نرالا نمونا.

ـ لَکِين ليلائي مُٺا (ڪلياڻ ۴/۱۸)= گهڻائي ڪي منٿون ڪندا پاڏائيندا مري ويا.

ـ لُکِين وَهنِ واهڙا (بلاول ۱/۱۰)= (جڏهن اوڙاهہ ٿو اُڌمي تڏهن ان جي اُٿل مان پيون ڪيئي وَهنديون وهن ٿيون). سخي جي سخا جي جيڏانهن ڪيڏانهن پلٽ آهي.

● لِکَ = هڪ گهڙيءَ کان گهٽ وقت جي ٿورڙي وٿي، ذري جيتري وقت جي مدت، چاڻ، لَکا.
ـ سا لِکَ لهي ٿي لَکُ (يمن ٦/٣١)= اها ذري جيتري (صحبت) به لکن برابر آهي.
ـ آهي لِکَ لاهُوت جي (کاهوڙي ٣/٢)= 'لاهوت' جي ماڳ ۾ منزل جي ڪا ٿوري چاڻ.
ـ لِکَ سين (سامونڊي ٢/١٤، ڪارايل ٣/وائي، پرڀاتي ١/١٨، ديسي ٤/٦)= ذري سين، بالڪل ذرڙيءَ دير تائين.
ـ لَکَنِ اڳيان لِکَ (بلاول ٣/٨)= لَکن جي سامهون ذري جيترو (لِک) به نه ٻجي.
ـ مَڃِڻِ لِکَ لَکائيين (حسيني ١٠/٢)= متان ذري جيترو به (آهستي هلي يا هٽي) پاڻ کي پڌرو ڪرين.
ـ لَکيون آن پَرِ لِکَ (حسيني ١١/٤)= اي جبل جون لکيون! اوهان وٽ ذري جيترو (به ڪو ڪوهيارا ترسيا).
ـ لِکَ لاهِينِ (آسا ٢/٢٦)= ذرو گهٽتائي ڪن.
ـ لِکَ لاهِيَان (آسا ٣/وائي-٢)= ذرو گهٽايان.
ـ لِکَ ۾ پوءِ لِيَاڪو (آبري ٥/وائي-٢)= ديدار ۾ ذري جيتري به دير نه ٿئي!
ـ نه لانگوٽيءَ لِکَ (رامڪلي ٦/١٧)= ٿورڙو ڪو ڪپڙو ڪا اگهڙي به اوگهڙ ڍڪڻ لاءِ ڪانه اٿن ۽ صفا نانگا آهن.
● لُکَ (رامڪلي ٥/١٤)= گرم هوا، جهولو، ڪاڙهو. تان سختي ۽ پريشاني لئي.
● لُکَ (سارنگ ٣/٢)= اُڃ ۽ اوس.
ـ لِئي مُون تان لُکَ (آبري ٥/٢)= (اصطلاح) مون
● لَکائڻ=پنهنجي هيٺائي ۾ مانهن آڏو ظاهر ٿي پوڻ، پين آڏو ڪا هيٺائي ظاهر ڪرڻ، پڌرو ٿيڻ.
ـ متان لوڪُ لکاءِ (يمن ٤/٥)= متان لوڪ کي لکا پَوي، ڳالهه پڌري ٿئي، راز کُلي.
ـ لِيلان لَکايوءِ (ليلان ٢/١١)= ليلان تو پاڻ لَکايو، پاڻ کي پڌرو ڪيو.
ـ لُکَ لَکَايَا ڪِينَڪِين (رپ ٢/١٨)= لُکَ لڳڻ سان سندن ضعيفائي ظاهر نه ٿي، لُکَ سندن هيٺائي کي ظاهر نه ڪيو. انهن سخت لُوهه لُک ۾ به پاڻ نه لَکايو. (هٿيا ۽ هبڪيا ڪين).
ـ لِيلان تون مَ لَکاءِ (ليلان ٢/٦)= ليلان تون پاڻ پڌرو نه ڪر.
● لَکجَڻ= پڌرو ٿي پوڻ، سڃاڻجي پوڻ.
ـ لَکِيا جي لَکَڻَ ۾ (يمن ٦/١)= جيڪي لڇڻن ۾ پڌرا ٿي پيا، لکجي پيا.
● لَکَڻَ= لَڇَڻَ، معاندا، آريکڻ، گڻَ.
ـ لِيلان لَکَڻَ پانهنجا (ليلان ٢/١٢)= اي ليلان تنهنجا پنهنجا لَڇَڻَ، (معنوي لحاظ سان کُلڇڻ).
ـ لَکَڻَ لَکَ هزارَ (ڪلياڻ ١/٢٩)= نوع نمونا بي شمار.
ـ لَکِيَا جي لَکَڻَ ۾ (يمن ٦/١)= جن جي لڇڻ ۾ لَکا آهي، جن جو لڇڻ سٺو ناهي. (جو هُو جُوئو ٿا پين، ساڳي وٿي مان ٿا پين).
ـ لَکَڻَ ڪِيمَ لَکيج (ليلان ٤/٩)= لڇڻن ڏي نه ڏسج!
● لَکَڻُ = سڃاڻڻ، صحيح ڪرڻ.
ـ پوري لوڪَ نه لَکِيا (بروو ٣/٥)= عام ابوجهه ماڻهن (اهڙا اعليٰ وصفن وارا محبوبَ) نه سڃاتا (انهن کي صحيح طور تي نه سڃاتو).
ـ مُون ڪاهوڙي لَکِيا (ڪاهوڙي ١/٤)= مون ڪاهوڙي سڃاتا.

ـ ڪُونجَ نَہ لَکِنو (ڏھر ۵/۱۰)= ڪونج نہ سڃاتو.
ـ لَکِي جي ٻُجھِن (پرياتي ۱/۱۲)= جيڪي پري ڪان ٿورڙو ڏسڻ سان ئي صحيح ڪري ٿا وٺن، ذرا ڏسڻ سان ئي لکي ٿا وٺن، سمجھي ٿا وٺن.
ـ جن لڳو تن لَکِنو (حسيني ۶/۲۰)= جن کي (تير) لڳو تن سو سڃاتو.
● لِکُون ڪَرِي (گھاتو ۱/۱۱)= ريکون ڪري، ڪَتِجي پُري سيرون ڪري (لوھ جون ڪليون پَٽيون ڳري ويون).
● لِکِنو، لِکيو= جيڪو لوح محفوظ ۾ قلم لکيو، ازل جو انگل لکيل جيڪي تقدير ۾ لکيو، ڪرم ۾ لکنو.
ـ لکيي منجھان (معذور ۵/۸)= جيڪي 'لوح' ۾ قلم لکيو تنھن منجھان، تقدير جي لکيي مان.
ـ جو لِکِنو هُتِ (يمن ۲/۲۹)= جيڪي اتي قلم لکيو.
ـ لِکيي لوحَ جي (مارئي ۱/۱۵)= لوح قلم جي لکيي.
ـ لکنا لوح قلم ۾ (گھاتو ۲/۲)= ازل کان وٺي لکيل آهن.
ـ لِکِيي جونِ (آبري ۲/۴)= قسمت ۾ لکيل انگ جُون.
ـ لکيو جو نراڙ (معذور ۵/۹)= جيڪي نراڙ ۾ لکيل، جيڪي چِٽو پڌرو پيشانيءَ تي لکيل.
ـ لِکيو تان نہ ٽَرِي (ڪوهياري ۱/وائي)= تقدير ۾ جيڪي لکيو سو ضرور پورو ٿئي.
ـ هِڪُ لِکيي ٻِي نِيھَن (سنھڻي ۱۱/۶)= هڪ ازل جي لکيي، ٻيو عشق.
ـ لکيي آءُ لَڏِي (ديسي ۱/۴)= لوح قلم جي لکيي مون کي جھليو.
ـ جي لِکِنِي لَڏِيُون (آبري ۴/۸)= لکني (ازل جي لکيل فيصلي) کي لڏو، جن جي لکني ۾ لکيل آهي، قسمت ۾ لکيل آهي.
ـ لِکِنِي لامُون ڪوڙيُون (بروو ۴/۵)= جيڪي تقدير ۾ لکيو هو سو اچي پورو ٿيو.
ـ وِينِي لِکيو لوڙيَان (سري راڳ وائي ۴/۲)= جيڪي نصيب ۾ لکيو سو ويني پوڳيان.
● لَکِي= لاکي جي گھوڙي جو نالو.
ـ لَکِي لاکي ساڻُ (ڏهر ۲/۱۶)= لکي گھوڙي سدائين لاکي جي سواري هيٺ.
● لَڳِ = واسطي، لڳو لڳ، ساڻ، پيڙو.
ـ لالَڻَ لَڳِ ٿِئين (سنھڻي ۱۲/۳)= لالڻ پيڙي ٿئين.
ـ لَڳِ الله (راڻو ۴/۱۰)= الله واسطي.
ـ لَڳِ جَلِيلَ (راڻو ۵/۱)= الله لڳ! خدا جي واسطي.
● لَڳڻُ= ڏک جو نڪاءُ ٿيڻ، ٻاڻ جو لڳڻ، واءُ جو لڳڻ، ڪنھن جي پويان لڳڻ، ڪنھن هڪ جو ٻئي کي ڇُھَڻ، ٽڪرجڻ، پيڙو ٿيڻ، عشق جو لڳڻ.
ـ عِشق سانجن دا لَڳَا مَئِن نُون مائِي ! (ڪلياڻ ۴/وائي-۲) = اي امان! مون کي پياري سڄڻ جو نينهن لڳو آهي.
ـ لَڳُم ٻاڻُ ٻِروچَ جو (حسيني ۶/۱۱، ۱۱/۱۷)= بلوچ (پنھونءَ جي محبت) جو تير لڳم، مون کي سندس عشق لڳو.
ـ لَڳِم لوہَ (مارئي ۵/۹)= لوہ جون ڪَڙيون پيرن، قيد جا بند لڳا.
ـ لَڳندي لَکِنِ سين (آبري-۱۱/۸)= لَکن سان ٽڪرندي، لکن مان لگھندي، جسم جو لکن جي چِپن سان لڳندي.
ـ لَڳندي لَکَنِ ۾ (رپ ۱/وائي)= لکن سان ٽڪرندي، جسم جو چِپن سان لڳندي.
ـ لَهرِيُون صَحيءَ لَڳنديُون (سري راڳ ۲/۱)= وڏيون

ڇوليون، زور سان لڳنديون، ٻيڙيءَ جي پاسن سان زور سان ڌڪ هڻنديون.

— لَڳِي مُنڍَ لَڪَنِ ۾ (ڪوهياري ٦/١١)= سسئي جبلن جي لڪن ۾ لڳي پئي.

— لَڳِي تَنِ ڳَري (سامونڊي ٢/١١)= تن سان پاڪر پائي.

— لَڳِي اُتر اوهرَا (سامونڊي ١/٤)=اتر جي واءُ لڳڻ سان ٻيڙيون هاڪاريائون.

— لڳي واءُ وڏاندرو (سامونڊي ١/٦)= وڏو طوفان لڳي.

— لڳي واءُ سُواءُ (سامونڊي ٢/٤)=اُٿائو سٺائو واءُ لڳي.

— لَڳِيَس جِنه جِيءَ لامَ (سنهڙي ٥/١)=جنه جي پناهه ورتم، جنهن تي سچو ڀروسو رکيم، جنهن سان پيڙي ٿيس.

— لَڳِيَم جِيءَ جَڙان (رامڪلي ٧/وائي)= جِيءَ ۾ جَڙون لڳيم، مونکي محبت جون ميخون لڳيون.

— جِنَن لَڳِينءَ پيرَ پُنهونءَ جي (آبري ٧/٧)= جنن جو تون پنهونءَ جي پيري پٺيان هلينءَ.

— لَڳِين لَنُون (يمن ٥/٦)= عاشقن کي محبت جي ميخ اڳي.

— مُون لڳيون (آبري وائي ١/١١)= مون کي محبت جون مارون لڳيون.

● لَڳهُ (سارنگ ١/١)= پري پري کان نظر ايندڙ ۽ چڙهندڙ جَهڙ، ڇِدرا ڇِدرا چڙهندڙ ڪڪر.

— تا لَڳهَ لَڳِنِ پاڻَ ۾ (ديسي ٥/١٠)= ڪڪر تا پاڻ ۾ لڳن.

● لَڳي (اسم)= محبت جي لڳي، محبت جي لنون، لڳل، لڳل باهه.

— لَڳِيءَ جو (بروو ٤/٥)= محبت جي لنون لڳيءَ جو.

— لَڳِيءَ لُونءِ ٿِيَان (ڪاهوڙي ٣/١٢)= باهه لڳڻ سان هوند سڙي نه وڃان!

● لڱ = جسم، بت، ڪوبه هڪ عضوو.

— لِڱن ۾ (يمن ٣/٣٩)= جسم جي جدا جدا جاين تي، جدا جدا عضون تي.

— نَڪو لڱ لَحمُ (مارئي ١/١٢)= نه ڪو بُت تي ماس.

— لِڱنِ ڇَڏيو لاسُ (ڪلياڻ ٤/٨)= لڱن طاقت ڇڏي.

— لِڱين لوههَ لَڳاسِ (ڪنڀات ٤/١٧)= عضون (چنگهن، ٻانهن) ۾ لوها ڪڙا پياس.

— لِڱين نه لائِيان (سنهڙي ١١/٢)= پنهنجن لڱن کي نه لايان.

● لَڱو (جمع) لَڱا = ميرو، مدو، ڳڻ، منڊو، عيبدار، ناقص (اصطلاح) اڳها، بيمار.

— لَڱا ٿِيا (ڪاهوڙي ٣/٤)= اڳها ٿيا، بيمار ٿيا.

— جِنَن لَڱا لَنگهائي (بلاول وائي ٢/١)= جنن ناقص عيبدارن کي به اڪاري.

— چارِڻُ لَڱو (پرڀاتي ٢/١٣)= چارڻ لنگڙو، منڊو.

● لَلَ= لَچڻ، ڏاهپ، سمجهه.

— ڪِنهِ جِنهِ لَلِ لڪاءِ (ديسي ١/٧)= ڪنهن اهڙي ڏاهپ سان لڪاءِ.

● لَلاَ = هنجهن جو هڪ قسم، سهڻا سفيد هنجهه.

— لَلاَ لاڪِيڻيءَ لوڏُ (ڪارايل ٢/١)= للا هنجهه پنهنجي سهڻي لوڏ واري هلڻيءَ سان.

— لُڙُ پاڻي لَلاَءُ (ڪارايل ٢/٧)= اي لَلا هنجهه! اوهان کي ميري لُڙيل پاڻيءَ ۾ ويهڻ نه جڳائي.

● لُڙُ= ٻوڙڙو جنهن جي پاڃي رڌجي.

— لُڙُ نکئو لَسِ (مارئي ٦/٦)= ڇوڏاري يڪو لڙ نکري پيو، ڦٽي پيو، جمي پيو.

● لَلو= هَنجھ جو قسم، سفيد هنجھ.
ـ لَلي ٿي لاتِيُون ڪيون (ڪارايل ١/٢٠)= 'للي' هَنجھ پٽي چيــخون ڪيون (هت لاتيون= تڪليف واريون دانهون).
● لَلو پَتو (ڪارايل وائي ٣/١)=ٿلھ ٿُوهھ، ڏيکاءُ ۽ بهانو.
● لَم يَلِد وَلَم يُولَد (ڪلموڏ ١/٤)= (قران شريف جي آيت) الله پاڪ "نہ ڪنهن کي ڄڻي ٿو ۽ نہ ڪنهن جو ڄائو آهي."
● لَمِي رَاهَ (رامڪلي ٢/٣٨)= ڊگھي واٽ.
● لَنبَ = گاھ جو هڪ قسم، سنهڙو سنڌو جنهن جي چوٽيءَ ۾ (پڇڻ وقت) چانور جهڙو سنهڙو داڻو ٿئي، جيڪو ڏٽ طور چانورن وانگر رڌجي.
ـــ منجهان لَنبَ، لَطيفُ چئي، چانور ڪنو چاڙهين (مارئي ٦/٧)= لنب جي ٻج کي چانور ڪيو رڌين.
● لُندا = ڪرته، ڪُپتيا، ناقص، ڪنيل.
ـ جي لُندا مَنجھ ليکي (سري راڳ ٣/٢)= جيڪي ليکي ۾ ڪُپِتيا آهن.
● لَنڊيون= اوباش عورتون، بي پردي بدڪار زالون.
ـ لَنڊِينِ جي لِبِيسَ (معذور ٤/١٧)= لنڊين واري لباس ۾، انهن جي ويس ۾.
● لُنگَ لانگوتِيَا (رامڪلي ٦/٢)= جن جا لُنگَ نڪتل آهن، جن کي لانگوٽا ٻڌل آهن.
ـ لُنگَ ڪَڍِيَائُون لانگَ (رامڪلي ٢/١٧)= لانگ مان لُنگ ڪڍيائون (لانگ وچان ڌوتيءَ جو هڪ چيڙو ورائي لنگ ڪڍيائون)، ريتون رسمون ترڪ ڪري نانگا ٿيا.
ـ لَنگرَ ڪَڍِڻ (سامونڊي ١/٣)= پاڻيءَ جي تري ۾ کُتل ناتاري، ڇڪي ٻاهر ڪڍڻ ۽ ٻيڙي کي هلڻ لاءِ آجو ڪرڻ.
● لَنگھَ (سنهٽي ١/١٤)= گھيڙ، لانگھو.
● لَنگھڻ= ٽپڻ، گذرڻ.
ـ لَنگھہ لاهُوتِي لوءِ (رامڪلي ٢/٢٢)= اي لاهوتي فقير (پنهنجي عجز ۽ عاجزيءَ سان) هي لوءِ (ماڳ، ڳوٺ) لنگھي اڳتي ٿي.
ـ ڪِ تو ڪالھ لَنگھائِيَا (سامونڊي ٤/٨)= يا تو ڪالھ لنگھندا ڪيا، (ٻيڙيءَ چاڙهي) اماڻيا، اُڪاريا.
ـ جَنِ لاڳِيدارَ لَنگھائِيَا (سري راڳ ٢/٢٤)= جن لاڳو (محصول) وٺندڙ مطمئن ڪري اماڻيا.
ـ لَنگھِيا لامَڪان (ڪاهوڙي ١/١)= 'لامڪان' واري منزل کان اڳتي لنگھي ويا.
ـ لَنگھي پِئو پَري (يمن ٣/٢٠)= لنگھي پري ٿئو، (تير) جيري جگر ھڪين مان آرپار ٻاھر نڪري ويو.
ـ لَنگھِيندا لَڪِيُون (بلاول ٣/٩)= ڏکيون چاڙهيون لنگھندا.
ـ ڪَنڌ لَنگھِيندي ڪاڻ (مارئي ١١/٢٠)= (جڏهن عمر بادشاھ مونکي ڪنيو پٽي ويو تڏهن) جهنگ وارن ڪنڌن (وڻن) مان مٿيندي، منهنجي مارن سان ڪاڻ پئي، آءُ ڪاٽياري ٿيس.
● لَنگھَڪِي = لَنگھَڻ جي، مڱڻهارن جي.
ـ تو لَجَ لَنگھَڪِي چَڏِئي (پرياتي ١/٤)= تو لنگھن جي لَج پت واري ريت (صبوح سوير ساز ڪٽي ساراھ ڪرڻ) ڇڏي.
● لَنگھِي = لنگھي جي زال، لنگھي جي ماءُ.
ـ لَنگھِي ٿِي لَجَ مَري (پرياتي ٢/٩)= اي لنگھا! لنگھي لج شرم ۾ ٿي مري جو تون ڪجھ نہ سِکئين.

ـ لَنگهيءَ جو پَتارَ (پرياتي ۲/۱)= لنگهو، مگهڻار.

● لَنوڻَ= پکيءَ جو ٻولي ڪرڻ، لات لنوڻ.

ـ ڪانگَ لَوندو ڪَڏهِين (سنهڻي ۱۱/۱۶)= ڪانگ ڪڏهن (واڌائي واري) ٻولي ڪندو.

● لَنُءَ، لنءُ= عشق، سِڪ، محبت.

ـ لايِئين لَنءَ لَطيفَ چئي (سنهڻي ۸/۱)= لطيف ٿو چوي ته: عشق لاتائين.

ـ لَنءُ لايا (ڪلياڻ ۴/۳۴)= لَنءُ لڳا، عشق ۾ پيا.

ـ لَڳين لَنُون لَطيفَ چئي (يمن ۶/۵)= لطيف ٿو چوي ته انهن کي محبت لڳي، عشق لڳو.

لَنئُ، لَنوڻ = مٺي ٻولي ٻولڻ.

ـ آءُ ڪانگا لَنءُ لاتِ (بروو ۲/۷)= اي (محبت جا پيغام ڏيندڙ) ڪانگل، آءُ ۽ اچي ڪا ٻولي ڪر (۽ واڌائي ڏي).

● لَنءُ لَنءُ (ديسي ۷/وائي-۱)= وار وار ۾.

● لوڀَ= طمع، لالچ.

ـ هِڪڙي لَهَرِ لوڀَ جي (سري راڳ ۲/۲۷)= هڪڙي تکڙ تيزي طمع جي.

● لُوتَ= ڏِڳها.

ـ لُوتَ لِيارَ (سنهڻي ۴/۱۸)= ڏِگها وڻ ليار جا.

● لُوٺو=۱. سڙيو ٻريو. ۲. ڏکاريل، مٺي هاب، ڪميڻو.

ـ لَڳيءَ لوٺو نه ٿيان (ڪلهوڙي ۳/۱۲)= (جهنگَ ٿو چوي ته:) باه لڳڻ سان هوند سڙي نه وڃان!

ـ لوٺو لُڏائو (راڻو ۴/۱۷)= لُڏائو لهسيو، ٻريو.

● لوٺي (جمع) لوٺيون=۱. سڙي، ماري، ۲. ڏکاريل، مٺي هاب، ڇڙواڳ، ٻي لڄي، ڪميٺي.

ـ سا لَوٺي ليلان جِيئَن (ليلان ۳/۵)= اها بہ ليلان وانگر ڏکارجي وئي.

ـ لُوٺيءَ تان سپ لاهِيو (آبري ۱/وائي-۱)= هن سڙيءَ تان سپ لاهيو.

ـ لُوٺيءَ کي مَ لَڄايو (آبري ۷/وائي)= هن سڙي ماريءَ کي لوڪ ۾ لڄي نہ ڪريو.

ـ لُوٺي تو لَڄائيو (معذور ۴/۷)= اي سڙي! تو لڄايو.

ـ لُوٺيَسِ لُڏائي (راڻو ۷/۴)= (لهسڻ= ساڙڻ. ماضي لُوٺيو، لهسيو) لُڏائي مون کي ساڙيو ٻاريو.

ـ لوٺيسَ لانگوٽِين (رامڪلي ۶/۲۲)= انهن فقيرن درويشن مونکي جلايو ماريو.

ـ لُوٺيَسِ لاڳاپَنَ (رپ ۱/۳۱)= آءُ واسطن ۽ ننگن ساڙيَسِ، ڪانيَسِ.

ـ لالَنَ لَئي لُوٺيُون (معذور ۱/۱)= ۱. پياري سڄڻ لاءِ سڙي ويون، ۲. پنهنجي پياري سڄڻ خاطر لوڪ ۾ ٻي لڄي ٿيون.

ـ ٿِيُون لُوٺيُون سَهَنِ لوڪَ ۾ (ڪوهياري ۱/۱۷)= اهي ٻي لڄيون لوڪ ۾ ٿيون طعنا مهڻا سهن.

ـ لُوٺيُون سَهَنِ لوڪَ جا (يمن ۶/وائي)= ڏکاريل ڪميڻيون لوڪ جا طعنا مهڻا سَهن.

● لُوپِيا= اوڪا ڪيا، جنجال ۾ وڌا، لُٽجي ويا.

ـ لِلهِ ڪارَڻَ لُوپِيا (رامڪلي ۴/۱۰)= خدا ڪارڻ ڏکيا ٿيا، ڏکوئجي ويا، ڦُرجي ويا.

ـ لُوپِي آئِيا (سامونڊي ۱/۳۳، ۴/۲۳)= لُٽي آيا، واپار ۾ ڪٽي آيا.

ـ لوهُ پَچي لُوپِي (مارئي ۱/۴)= لوهہ وارو بند پچي، لُٽي ڦري.

● لوچَڻَ = محبت ڪرڻ، وڏي ڪوشش ڪرڻ.

- لوِيَڻَ جي لطِيفُ چئي (ديسي ٢/١۴)= لطيف ٿو چوي ته: ڪوشش ڪرڻ (توتي لازمي آهي).
- لوڪَ وڃان ٿي لوچَ (حسيني ٥/۴)= ڪوشش ۾ ڳولا (لوچ) سسئي کي ماٿهن منجهان ٿي (ڪڏي وڃي پنهونءَ تائين پهچايو).
- مون کي چيان لوچ (حسيني ٢/١٥، ١٢/٦)= مون کي چيائون ته: تون پاڻ پَتوڙ، تون ڪشالا ڪر.
- لَوچَ تُنهنجي نہ لَهي (آسا ۴/٢٣)= اُڻ تڻ ۽ سڪ تنهنجي نہ لهي.
- آءٌ ٿي لوچان لوءَ ۾ (مارئي ٥/٧)= آءٌ لوهي قيد بند ۾ پئي سِڪان سوچان، ڳڻتيون ڪريان.
- لُڇان ۽ لوچَان (سنهٽي ٦/١)= لڇ پڇ ۾ آهيان ۽ پئي پريشان ٿيان.
- لوچِنِ ٿيون (سارنگ ٢/٧)= سڪن ۽ سوچن ٿيون، فڪرمند ٿين ٿيون.
- لوچِنو تان نہ لَهَنِ (يمن ٥/٦)=جانچي ڳولي هٿ نہ ڪن.
- لوچِنو لُڇِنو (رپ ١/٩)= لوچيندي، لڇندي، فڪر ڪندي، سوچيندي.
- لوچي لاَهُوتي ٿِيا (ڪاهوڙي ٢/١، ٢/٨)= فڪر ڪري سوچي ڳولي هو وڏي درجي وارا (لاهوتي ٿيا).

● لَوحَ قلم ۾ (آبري ٥/٧، معذور ٥/١٠)= ازل جي پَٽي (لوح) تي قلم جيڪي قادر جي حڪم سان لکي ڇڏيو.
- لِکيو لَوحَ ۾ (معذور ٥/٩)=لوح قلم ۾ لکيو.

● لوڏَڙا، لوڏينڙا = لوڏ وارا، مومل جي لوڏ وارا، هن جهان جي شغل وارا.
- لَڏَئو لوڏيڙَنِ (راڻو ٢/١٠)= لوڏينڙا لڏي ويا، شائق ۽ شوق وارا هليا ويا، اهي وڏي مان مرتبي وارا مري ويا.

● لوڏي = لوڏ وارا، شوق شڪار وارا.
- لوڏي لَکَ اَچَن (راڻو ٢/٥)= شوق وارا، شائق مومل لاءِ گهڻائي اچن.
- لوڏي ٿِيا (راڻو ٢/٧)= ١. مومل جي عاشقن جي لوڏ ۾ شامل ٿيا ٢. لوڏ جي ويا، مومل جي وصال ۾ ناڪام ٿيا.

● لوڏ= هلڻ جي سهٽي لوڏ، سهٽي هلڻي.
- لَوڏان = لوڏ ۾، هلڻ تلڻ ۾.
- مون لوڏان ٿي لَکِيا (ديسي ٧/١)= مون سندن هلڻي واري لوڏ مان ٿي ڪين صحيح ڪيو.
- لوڏان ٿِي لَکَ لَهي (آسا ٣/٢١)= هَلڻ جي سهٽي لوڏ ۾ ٿي هو لک لهي، هو وڏي ملهه وارو آهي.

● لوري= 'لورن' ڪاريگرن جو ناهيل تکي لوهي نوڪ وارو تير.
- لوري جِتِ لَڳو مِ (يمن ٣/١٢)= مون کي جنهن جاءِ تي تکو تير لڳو.
- لاٿي وِڌڙا لوري (ڪوهياري ٦/وائي-٢)= عشق جي لٺون لاٿي وڌا، لوري ڪانُ هڻي ويا.

● لوڙو (جمع) لوڙا = حملا، هَلائون.
- لاهِين نہ لوڙا (بروو ١/٨)= حملا هَلائون بند نہ ڪن.
- مَتان لوڙو لاهين (بلاول ٢/١٣)= متان ان جي مٿان حملو بند ڪرين!

● لوڙا = زوردار ڳالهاءُ (نصيحتن جا)، چِٽا تاڪيد وارا گفتا (هدايتن جا). وڏا هَلَ، وڏا آواز. لُڙَ.
- لاهوتِين لوڙا (رامڪلي ١/٣٩)= وڏن فقيرن وڏي

سڏ (وڏي آواز سان) گهڻو ڪجهه چيو.

- جِتِ لَهريون ڪَنِ لوڙا (سنهڙي ۳/۱۳)= جتي چوليون وڏا ڪڙڪا ڪن.

● لوڙائو=لوڙا هڻندڙ، لوڙيون هڻندڙ، زوري زبردستي مال ڪاهيندڙ، هائو.

- جِهُ سي لوڙائو ٿِيا (مارئي ۹/۱)= جڏهن جو اهي هائو ٿيا، حملو ڪندڙ ٿيا.

- لَکين لوڙائُو (حسيني ۵/۹)= بي شمار حملي وارا، گهڻا ڦريندڙ.

- لوڙائُنِ سِين (ڏهر ۳/۲۴)= لوڙ هڻندڙ ساٿين سان گڏ.

● لوڙڻ= سَهڻ، ڀوڳڻ.

- وِيني لِکيو لوڙيَان (سري راڳ وائي ۴/۲)= ازل جو لکيو ويٺي لوڙيان، جيڪي لکيو سو ويٺي ڀوڳيان.

لوڙهه= مَڙهه، جنازو، مَيَتُ.

- لَتي لوڙهه وٺامِ (آبري وائي ۶/۶، حسيني ۱۲/وائي-۱) = منهنجو مَڙهه پُوري وٺا.

- منهنجو لوڙهه لَٽاءِ (حسيني ۶/وائي-۱)= منهنجو جنازو پُوراءِ.

- مُٺيءَ جو لوڙهه لَڪَن ۾ (آبري ۱۰/وائي-۳)= (اي منهنجا پرين پنهون) تون هن مُٺيءَ جو (منهنجو) جنازو جبلن جي لڪن ۾ اچي پُور.

لوڙيُون= ڪُوٺيءَ جي پاڙن وارا ننڍا ڪَچا لوڙَ.

- لوڙيُون ڪِين لَطِيفُ چَني (ڪاموڏ ۲/۳)= لطيف ٿو چوي ته: اهي لوڙيون ڪاٺن.

لوڙِ (جمع) لوڙيون= زوري ڪاهيل مال، ڌاڙا هڻي ڪاهيل چوپايو مال (اٺ، ڳئون، مينهن).

- سي لوڙيون ڏِين نه لاڳُ (بلاول ۳/۱)= اهي زوري ڪاهيل مال (مال ڪاهيندڙ، لوڙيون هڻندڙ) ڪو محصول نه ڏين، ڪو ڏنڊ نه ڀرين.

- لوڙيون هڻي (ڏهر ۳/۱۹)= چوپائي مال جا ڌاڙا هڻي، مال ڦري ۽ ڪاهي.

- لوڙيُون ڇَڏيُون (ڏهر ۳/۲۸)= لوڙيون بند ڪيون.

● لُوسَنِ= لُهسن، لُهسجنِ، لوساڄنِ.

- جنن ڀِڻا لُوسَنِ لُکَ ۾ (ڪاهوڙي ۲/۲۱)= جنن جو اهي سخت گرم هوا، لُک ۽ جهولي ۾ پيا لوساڄن.

● لوڪُ (آسا ۴/۶)= جڳ، ماڻهو، عام ماڻهو.

- لوڪَ جا (يمن ۶/وائي)=اوڙي پاڙي جا ۽ ٻين سيني جا.

- لوڪَ سِين (رامڪلي ۵/۲۵)= عام سين.

- لوڪِ نَہ آڇَنِ پَاڻُ (حسيني ۳/۴)= پنهنجو هيڻو ڏکيو حال ماڻهن کي نه ٻڌائينِ.

- لوڪَ نَہ لَکِي سَنْي (آبري ۷/۱۷)= سسئيءَ کي ماڻهو لکي نه سگهيا، صحيح ڪري نه سگهيا.

- لوڪَ سُنِي (معذور ۴/وائي-۱)= هوءَ (سسئي) جڳ ۾ پنهونءَ جي سڳَ سان مشهور ٿي.

- لوڪِ نہ آڇي اُوءَ (رپ ۳/۴)= هوءَ لوڪ کي نه ڏيکاري، ٻين ماڻهن ۾ پڌرا نه ڪري.

- لوڪَ لَکَ پَئي (راڻو ۱۰/۷)=لوڪ کي معلوم ٿي وڃي، لوڪَ ۾ لَکا پوي.

- لوڪَ سُتي ڌِي ڇڏيا (رامڪلي ۶/وائي)= لوڪ ستوئي پيو هو جو هو پنهنجا آسڻ ڇڏي ويا. (هليا ويا).

- لوڪُ مِڙوئي لَهَسَو (آبري ۱/۲۰)= سڀ ماڻهو ويچار ۾ ڏڪوئجي ويا، سارو جڳ ارمان ۾ اچي ويو.

- لوڪَ لِباسُ (برو ۴/۲)= ٻاهريون ڏيکاءُ، ٻاهرئين ڏيکاءُ وارو عمل، رياڪاري.

ـ لوڪَ لَڪاءِ (يمن ۴/۵)= لوڪ ۾ لَڪا پَوي، لوڪ کي ڪا خبر پوي.

● لوڪان، لوڪاءِ= لوڪ کان، ماڻهن کان.

ـ لوڪان لِڪي سَيْڪو (آسا ۶/۱)= ٻين ماڻهن کان سيڪو پاڻ کي لڪائي، لوڪ کان تہ هرڪوئي لِڪ ڪري.

ـ لوڪان ڪل نہ ڪاڻي (ڪلياڻ ۴/وائي-۲)= عام ماڻهن کي خبر ڪانهي.

ـ لِڪائي لوڪاءِ (يمن ۱۴/۱)= لوڪ کان لِڪائي.

● لوڪو= اي ماڻهوئو!

ـ دِلِ مــاهِي دي نال لـوڪو (ڪليــاڻ ۴/وائي)= اي ماڻهوئو! منهنجي دل ماهي ساڻ آهي.

● لُولاٽ (حســيني ۷/وائي-۱)= منٺــون زاريون (تہ مونکي ڪيچين جو ڪو ڏس ڏيو).

● لَونِ = ڦَڙڪن، ڦَڙڪڻ جو آواز ڪن.

ـ لاجُوڻا لَونِ (سامونڊي ۴/۲۲)= ٻيڙيون، جهازن جا جهنڊا ٿا ڦَڙڪن.

● لُونڙُ = لوڻ.

ـ وکر وهائي لونڙ (سري راڳ ۳/۱۳)= لوڻ جو وکر خريد ڪري، لوڻ سودي.

● لُونہِ = اُٺيل لوئيءَ جا سنهڙا وارڙا (ذرا ٻاهر نڪتل).

ـ وَرُ لوئيءِ جي لُون (مارئي ۷/۱)= پَل تہ لوئيءَ جا سنهڙا وارڙا.

ـ لُونہِ بَرابَر لَڪَ (مارئي ۷/۲)= لڪن جا لک (لوئيءَ جي) لُون برابر آهن.

● لُونـان = اُلا، ڦُلا (ٻـاهہ جا) ڏَنوٽيءَ جي زوراٽـين ڦـوڪن سان ايـرنڊڙ ٻاهہ جـون تکيـون لهـسـون، تکا سارينڊڙ سيڪ.

ـ لُونئان لُهارَنِ جا (يمن ۴/۱۶)= لوهارن (جي ڏَنوٽين) جا اُلا ڦُلا.

● لوڻ ٽَني (ڪاپٽي ۲/۱۲)= (لوڻ وانگر) ڳري، وِڳري.

● لَوَڻ، لَنوَڻ = پکيءَ جو لات واري ٻولي ڪرڻ.

ـ ڪانگَ لَوَندو (سارنگ ۲/۱۶)= ڪانگ واڏائي طور لوندو، واڏائي واري ٻولي ڪندو.

● لُوٽو = سنڌ مان ڪچ ڏانهن رَهمڪي واري واٽ تي تڙ پــٽـارو، اتان اڀائي ڪوه (پنج مـيل) اڳـتي رڻ جـو اوڪارُ لوٽو يا لوٽو بندر جـتـان ڪـان ٻَني جـو عـلائقـو شروع ٿئي.

ـ لُوٽي آئيو (ڏهر ۳/۱۲)= لوٽي جي شهر تي آيو.

ـ لُوٽي مَـٽـان لوڪَ (ڏهر ۳/۱۲)= لاکي لـوڙيون هـٿي حملا ڪري، لوٽي تان راڄ لڏائي ڇڏيا.

● لَوٽو= ٻنهي پاسي، ڪنن ۾ اکين جي وچ وارو مـٿي جو ڀاڱو.

ـ لَوٽي ڦيرِ لپاٽ (راڻو ۴/۲)= اها لپاٽ جيڪا لڳي تہ لوٽو ڦيرائي ڇڏي.

● لـوئڙيـاريـن (مـــارئي ۹/۸)= لوئي واريـن کي (منهنجي وطن وارين کي).

● لوهہَ= تيرن جي چوٽين وارا لوهہ، تيرن جون لوهيون چوٽيون لوها ڪڙا.

ـ جَني لوهہَ لِڳن ۾ (يمن ۳/۱۳)= جن جي جسم ۾ (محبوب جي هنيل) تيرن جون لوهيون نوڪون آهن.

ـ لِچـنو وَجي لوهہُ (ڪليـاڻ ۵/۱۸)= (ڪاتيءَ وارو) لوهہ لچڪئو وڃي.

ـ لوهہَ (مارئي ۸/۳)= لوهہَ- ڪَڙا ، لوها ڪڙا.

ـ لوهَ ۾ (مارئي ۵/۷)= ڪڙين ۾، زنجيرن ۾ (بند ۾).

- جي مان لوهَ لاهِينِ (مارئي ۴/۱)= جي تون منهنجون لوهيون ڪڙيون ڪاٽين.
- لوهَ تَنِي کي لاهِيين (مارئي ۱۱/۶)= تن جا لوها ڪڙا لاهين، قيد بند لاهين.
- لَوهُ ٻَري (يمن ۲۰/۴)= اوزار وارو لوهه يا رُڪ تَپي ڳاڙهو ٿي ٻري.
- لوهه ٻِٿوَ (يمن ۱۴/۳)= ٻئي قسم جو لوهه، عام رواجي لوهه نہ پر خاص قسم جو وڏيڪ سخت ۽ وڌيڪ وهيندڙ.
● لوهہَ (ڪنيات ۱۷/۴)= (اٺ جي پاکڙي سان) ٻَگهيارين واريون لوهيون ڪليون.
لُوهہَ (حسيني ۴/۲)= سخت گرم جهولو.
- تہ مَرُ لَڳي لُوهہَ (آسا ۲۵/۳)= تہ ڀل لُڪَ لڳي.
لوهاٽو (سنهڻي ۱۵/۴)= لوهاٽو درياءَ (درياءَ جو اهو وهڪرو جيڪو شهدادپور نصرپور وتان هو).
● لوهَرَ = لوهار.
- جا پر لوهَرَ لوهَ (برور ۱۲/۳)= جيڪا ست ڪٽ ۽ سختي لوهار لوهہ سان ٿو ڪري.
● لوهَڙيون، لُهڙيون، لَوهٽيون (سنهڻي ۱۸/۱)= لُهڙ جنس واريون مڇيون جيڪي ڪنبو هٿن.
● لوهُو (ڪوهياري ۱۱/۴)= رت.
لُوهيُون = سَٽون، وهڪري جون تيزيون تکايون.
- ڏئي لوهاٽو لُوهيُون (سنهڻي ۱۹/۴)= لوهاٽو درياءَ پنهنجي وهڪري جي تکاين ۽ تيزين سان، لڙهندڙ يا ترندڙ شين کي آڇيو آر ۾ هٽي.
● لوءِ = ماڳ، وَسين، ڳوٺ، وطن.
- ڳِنهِي وِجان لوءِ (مارئي ۱۵/۴)= (ڳوڙهن جون قطارون) پاڻ سان ڪري پنهنجي وطن وجان.
- ڀِهرِينِ وِجان لوءِ (مارئي ۶/۵)= ڀهريائين وجان پنهنجي وطن.
- لالَنَ جَني (ند) لوءِ (سارنگ ۱۶/۱)= جن جا پيارا سجڻ سندن پنهنجن ڳوٺن ۾ موجود ناهن.
- لوءِ وَجي ڪو چوءِ (مارئي ۱۱/۵)= منهنجي ڳوٺ (وطن) وجي ڪو چوي، منهنجو پيغام پهچائي.
- جِنهِ ڪَرَ پُڇي لوءِ (آبري ۱۷/۴)= جنهن ڪسان (پنهونءَ جي) ڳوٺ جو پڇي.
- لَنگهَہ لاهُوتي لوءِ (رامڪلي ۲۲/۲)= اي الله وارا فقير (لاهوتي)، تون ڳوٺ وَسينءَ مان (هن جهان مان) عجز ۽ عاجزيءَ سان لنگهي وڃ.
- لاڪو لوءِ بَلوءِ (ڏهر ۹/۳)= لاکو ڳوٺان ڳوٺ ۾، هر ڳوٺ ۾ (حملا ڪري وڙهي).
● لوئَڙيارِي (مارئي ۹/۷)= لوئي واري.
● لوئي = اُنَ جي ڏاڳن مان اُٺيل ٿلهي چادر.
- لوئِيءِ لَجَ مٿي ڪَري (مارئي ۱۲/۲)= لوئي جي لڄ کي مٿاهون ڪري، لوئي جي لڄ سان مٿي کي ڍڪي.
- لوئِي ۽ لَڪَ (مارئي ۴/۵)= (الف) لوئي ۽ پٽن جا لَڪَ (ب) لَڪَ (جيلهہ) ٽائين ويڙهيل هن اباڻي لوئيءَ سان (پنهنجن پيارن مارُن سان ملڻ جو انجام).
● لَهَرَ (جمع) لَهَرُون، لَهَرِ (جمع) لهَرِيُون= (الف) سمندر جي وڏي لهر جيڪا ٻري کان ڪِلندي (چمڪندي)، ('لَهر' ڪناري کان ٻري، وڏي سمندر ۾ ٿيندي پر ڪناري جو اهڃاڻ ڏيندي. لهر جو رخ هميشہ ساڳيو هوندو. سنڌ لاڳو سمندر ۾ لهر (تارن جي حساب سان) 'سِنيل' کان شروع ٿيندي، جنهن جي رخ سان ناکئا ٻيڙي ڪناري ڏانهن آڻيندا. (ب) درياہ جي وڏي تکي

وَهڪ، مسلسل چولي.

ـ لَهرِيين لَڪَ لِبَاسَ (سنهڙي ٢/١٢)= لهرين جا ڪيئين نوع نمونا آهن.

ـ لَهرِ لَڳنِدي نِتِ (سري راڳ ٢/١٢)= هميشه لهر پاسن ڪان لڳندي، ضرور پاسن ڪان لهر ڏک هڻندي.

ـ لُڙ لهريون لَس ليٽ (سامونڊي ١/٩) = ڏڏڪار، چوليون ۽ پاڻيءَ جي يڪي اُٿل پُٿل.

ـ وانءُ تُون لَهرِنِ گڏيُو (سري راڳ ١/٢٥)= تون لهرين چولين سان گڏ (پنهنجي بيڙي هاڪاري) پيو هل.

ـ لَهرِن پَانِد (سنهڙي ٧/١٥)= لهرين سان لڳي.

ـ لَهرِين سِر (سنهڙي ٨/١٦)= لهرين مٿان.

ـ لَهرِينِ لوڏِي (سنهڙي ٣/١٠)= لهرين ۾ لوڏجي.

ـ لَهرِينِ لوڏيا ڪِينَ ڪِين (سري راڳ ٢/٢٣)= انهن کي لهرين ڪري نقصان نه پهچايو.

● لَهرُو = ننڍي بيڙي، لاهري (لاهري بيڙي ٻارهين صدي عيسوي کان وٺي سنڌو درياءَ ۾ سامان ڍوئڻ توڙي مسافري ڪرڻ ۾ ڪم ايندي هئي. (لاهري بندر انهن لاهري بيڙين جو هو).

ـ لَهرُو لَهرين وِچ مان (سري راڳ ٣/١٩)= ننڍي بيڙي لهرين جي وچ مان سلامتي سان لنگهاءِ. (يا الله پنهنجي ٻاجهه سان).

● لَهَس = جَر، ساڙو، باهه جو سيڪ.

ـ پَسِي لَهَسَ نه لڇِيا (ڪلياڻ ٤/٢٨)= (باهه تي عاشق پتنگ) سيڪ ۽ ساڙو ڏسي نه هٽيا.

ـ لَهسَندي لاتِيُون ڪري (بروو ٤/٤)= سيڪ ۾ جلڻ سان مٺا آواز ڪري.

"لَهَرُ البشري" (سري راڳ ١/١٦)= انهن لاءِ خوش خبري.

● لَهَن = ڳُجهي لهڻ، ڏسڻ، سارڻ، سنڀار ڪرڻ، ڳُجهي هٿ ڪرڻ، حاصل ڪرڻ.

ـ جي لَهِين (سري راڳ ١/٩)= جيڪڏهن تون پروڙين.

ـ لَهِين تون لطيف ڪيِ (سري راڳ وائي ٢/١)= تون الله کي حاصل ڪرين، مائين.

ـ لَهَنِ سَارُون (يمن ٢/٢٨)= سنڀارُون لهن، يادگيريون ڪن.

ـ لَهندءَ سَارَ (ڪلياڻ ٤/٢٣)= سنڀار لهندءِ، خبر لهندءِ، پرئواري ڪندءِ، پرگهور ڪندءِ.

ـ لَعلُون سي لَهَنِ (سامونڊي ١/٧)= لعلون اهي حاصل ڪن.

ـ ڪِيئَن آن لَهَندي سي (ڪلياڻ ١/وائي)= آءُ (آن) ڪيئن انهن کي ڳُجهي لهنديس.

ـ لَهَنَم سارَ (ڏهر ٤/٦)=منهنجي سار لهن، سنڀار ڪن.

ـ وَرُ واڻِيءَ جو جي لَهِين (ڪلياڻ ١/٣٠)= جي تون آواز جو وَرُ (پڙاڏو) سمجهين.

ـ سِرُ ٻونديان ڏَڙُ نه لَهان (ڪلياڻ ١/١٣)= (ٻي خودي واري اها حالت) جو سِر نه ليي، ۽ ان کي ڳُجهيان ته ڏڙ نه ليي.

ـ ڏوريان ڏوريان مَر لَهان (حسيني ٧/٣)= پئي ڳوليان. ۽ ڳُجهيان، پر شال ڳُجهي لهي نه سگهان.

ـ ڳُجهي لَهجُ ڳالهڙي (ڪلياڻ ١/١٥)= (پڄي پروڙي، اها راز واري) ڳالهڙي ڳُجهي هٿ ڪج، ان کي سمجهج.

ـ نَه لَهين (ڪلياڻ ٤/٢٧)= نڪو جائين، نڪو سمجهين، توکي خبر ئي ڪانهي.

ـ منجهان لڌو مون (آبري ٣/١٧)= مون پنهنجي اندر مان، پاڻ مان ڳُجهي لڌو.

● لَھڻُ= ڪنھن شيء جو گھٽجڻ، پاڻيءَ جي سطح جو هيٺ ٿيڻ.

- مون پريان جو نہ لَھي (سارنگ ١٨/١)= مون تان محبوبن جو (سندس سڪ ۽ فراق ۾ غم ۾ رهڻ) نہ گھٽجي، بند نہ ٿئي.

- نہ لَھي (يمن ٦/١، ١٦/١)= اھا تڪڙ ۽ چڪ ڇڙي نٿي ٿئي، سور جي سختي ختم نٿي ٿئي، بيھي نہ، بند نہ ٿئي، مسلسل طور پيو وڃي.

- لَھي نہ تڪَ (سنھڻي ٢/١)= پاڻيءَ جي وَھڪَ جي تيزي گھٽ نہ ٿئي.

- لَھي نہ تِرُ تنان (مارئي ١٩/١)= تنان تِر جيترو بہ نہ گھٽجي.

● لَھڻُ = قدر قيمت وارو ٿيڻ.

- لَھي ٿِي لَکَ (يمن ٣١/٦)= (لوڏ) لک ٿي لھي، وڏي قيمت واري آھي.

● لَھـرارا = لاھَ يا هيٺ واري پاسي، جنھن پاسي درياہ جو وھڪرو هجي.

- لَھرِ لَھرارا ڪِنا (سري راڳ ٢/٤)= وھڪَ هيٺ تي لوڙهي ڇڏيا.

لَءُ لڳو، لَءُ لڳو (ڪلياڻ ٥/٦)= محبت ۾ محوَ ٿيڻ، عشق ٿيڻ.

لَءُ= عشق.

- لَءُ لَڌوري (رامڪلي ١/١٤)= عشقُ لوڏائي تي آھي (عشق جي ڳالھ اُتي آھي).

- جو لَءُ لَڳا نيڻَ (ڪلياڻ ٥/٦)= اکيون عشق ۾ اٽڪيون، محبت ۾ محوَ ٿيون.

- مان لَءُ لڳو تَنِ سين (ڪلياڻ ٥/٢٢)= منھنجو انھن سان نينھن لڳو.

- لَءُ سين لَنگھيائين (سنھڻي ٤/٢٣)= عشق ۾ تارُ تَريائين، درياھ پار ڪيائين.

- لَءُ پريان پيئي (سنھڻي ١/٨)= پرين جي خاطر درياء ۾ گھڙي، پرين جي عشق ۾ پئي.

● لَئِن، لَوَڻُ= پکيءَ جو منٺي ٻولي ڪرڻ، منٺي لات ڪرڻ.

- تان ڪِين لَئجُ ڪانگ (بروو ٢/٨)= اي ڪانگا! تون ڪا (واڌائي واري) منٺي ٻولي ڪج.

- لَيو مَٺي لامَ (بروو ٢/١٧)= ٽاريءَ تي منٺي ويھي لات ڪيائين.

- وِئو ڪانگُ لَئِي (بروو ٢/٣١)= ڪانگر ڪا ٻولي ڪري ويو، (محبوب سان ملڻ جي ڪا واڌائي ڏيئي ويو).

- ڪَرُ ڪَنيو ڪانگُ لَئي (بروو ٢/١٢)= ڪانگلُ ڳچي منٺي ڪري پيو لات لَئي (واڌائي پيو ڏئي).

- لَيو (ڪارايل وائي ٢/١)= (جنن اوھين) لاتيون ڪيو.

- ڪُرنجَڙي ڪالھ لَئِي (ڏھر ٥/٢٢)= ڪونج ڪالھ ٻولي ڪئي.

- لَئِن لَطيفي لات (مارئي ١٠/٥)= پاڪيزي ٻولي پيا ڪن (الاهيءَ ذڪر ۾ آھن).

● لَئِو= لئي جو وڻ.

- هيٺِ لئي (ڪارايل ١/١٤)= لئي هيٺ، لئي جي وڻ هيٺ.

● لَئُون = وارُ.

- لَئُون لَئُون مَنجھان مون (آسا ٤/٢٣)= منھنجي وار وار منجھان.

● لَئُون، لَنڊُ= محبت، عشق.

- لَئُون جِي وائڪَ مَ لَٿِ (ڪوھياري ٦/١٣)= محبت

واري وات ۾ مٽي نه وجهه، محبت واري وات نه ڦٽاءِ.

● لِيا، لِياڪا= جهاتيون.

ـ لِيا پائڻ= جهاتيون پائڻ.

ـ لِيا پائڻ آئِيا (ڪلياڻ ١/٣١)= ضرور جهاتيون پائيون پيون، ديدار لاءِ واجهائڻو پيو.

ـ لِيَاڪَا پَائِيين (ڪلياڻ ٥/١٢)= تون لڪي لڪي جهاتيون پائين!

● ليٽَ (سامونڊي ١/٩، سنهڻي ٣/٩)= پاڻيءَ جي ليٽ (جڏهن مٿاهين تان هيٺ ليٽي ٿو)، هيٺ تي پلٽ، اٿل پُٿل.

● لِيڙَ = لينگ، رِيڙ (ڪپڙي جي).

ـ نه لانگوٽيءَ ليڙَ (رامڪلي ٦/١٦)= نڪا ننڍڙي لانگوٽي ته نڪا ڪپڙي جي ٽورڙي ڪِنار.

ـ ليڙُون ٽِي لوڙِي (مارئي ٢/١٧)= لوڙي ڦاٽي ريڙون ريڙون ٿي وئي.

● ليڙو= اُٺ.

ـ ليڙَنِ ڏِٺي (آبري ٤/١١)= اٺن جا مالڪ، اٺن وارا (ڏير جيڪي پنهون کڻي ويا).

ـ ليڙَنِ سِين (معذور ٣/٢)= اٺن سان مقابلي ۾.

● "لَيسِ ڪَمِثلِهِ شيءٌ" (مارئي ٨/٦)= ڪا شيءِ (الله پاڪ) جهڙي ۽ ان جي برابر ناهي.

● لِينگَ (ڪاموڏ ٢/١٧)= ڪپڙي جو سنهو ڊگهو ٽڪر، لِيڙَ (ڪجهه اوگهڙ ڍڪڻ لاءِ لانگوٽيءَ طور ٻڌل).

● لَيڻَ، لَيڻ= ١. پرڻ، پري ڇڏڻ (پاڻيءَ سان) ٢. ٻڏڻ.

ـ ٽَرَ لَيَا، ٽاڏيلَ ٽي (مارئي ٢/١٤)= ٽر جا پٽ پرجي ويا، ٽڏڪار ٿي وئي.

ـ لَيَا ڏَئَمِ لاَرَ (سنهڻي ٩/١٢)= ننڍڙا ڦر (لارَ)، مون ٻَڌل ڏٺا.

● ليکڻ= تفصيل سان جانچڻ، ڇنڊ ڪري ڇوڙڻ ۽ ڳڻڻ، ڪجهه ليکي ۾ آڻڻ.

ـ ليکِيَم جي لِسانَ سِين (آسا ٥/٧)= جيڪي مون پنهنجي زبان سان چيا، مون جيڪي وعدا ڪيا.

● لَيلَ = رات.

ـ لَيلَ نه جاڳِينءَ لڪَ سِين (ڪوهياري ١/١)= تون ذري جيتري به رات جو نه جاڳينءَ.

● ليلائڻ= گهڻي نئڙت سان منت ڪرڻ، ٻاڏائڻ، معافي ۽ مهر جي گهر ڪرڻ.

ـ تون لِيلاءِ (پرڀاتي ٢/٥)= تون نياز نئڙت سان ٻاڏاءِ، نيزاري ڪر.

ـ لِيلائي نه لَهين (ليلان ٣/١١)= جي تون ليلائڻ سان به ڪجهه حاصل نه ڪرين (ته به پئي ليلائج).

ـ لَکين لِيلائي مُئا (ڪلياڻ ٤/١٨)= ڪيترائي منٿون ڪندي ٻاڏائيندي مري ويا.

● لِينجُهون= (واحد لِينجَهه) پڙيون، تند ۾ سنهڙيون ڳنڍيون.

ـ لِينجُهون ڪيمَ لڪاءِ (ڪاپائتي ٢/٣)= تند ۾ جيڪي پـڙيون ڳنڍيون آهن سي لڪاءِ نه (پر اهي جانچي سوليون ڪري پَڃ، ڪڍ).

● لِينگَ = ڪپڙي جي سوڙهي ڊگهي پٽي جنهن جي لانگ ڪيجي، لانگوٽيءَ طور ورائجي ته مَن ڪجهه اوگهڙ ڍڪجي.

ـ لائي لينگ (ڪامـوڏ ٢/١٧)= لينگ کي لانگ هيئان ورائي.

— نہ لانگوٽي نہ لينگَ (رامڪلي ۶/۱۵)= نڪا لانگوٽي تہ نڪا ڪپڙي جي ليڙ.

● لِينگڙيَارِي (مارئي ۶/۱)= ليڙون ٽيل ڪپڙن سان، ڦاٽلن ڪپڙن سان، اَپري ۽ اَبالي.

● لينگهو= (اصطلاح) گناهہ جو داغ.

— لِينگهو لَهرائيندو (بلاول وائي ۳/۱)= داغ ميٽائيندو.

● لَيُون= ۱. لاهيون، هيٺانهيون ۲. ٽُٽيءَ جا ننڍڙا وڻ.

— پانيان لَڪَ لَيُون (آبري ۹/۹)= مائهن کي لَيُون ڪري سمجهان، بَستيءَ کي جهنگ ڪري ڄاڻان.

● لِيهَا = ليهان= ليهون، ڪَهَلُون.

— لِکيي جُون لِيهَا (آبري ۴/۲)= نصيب ۾ لکيل (ڏکن جون) ليهون.

● لِيءَ لَغار (ڪاموڏ ۱/۱)=(ليني مڇي جي) ڪکيءَ جو ذري جيترو پاڇيٿ.

م

● مَ=نہ.

— مَ مَارِج (يمن ۳/۵)= تون نہ هڻج.

— مَ ٿِي (ڪلياڻ ۵/۱۹)= نہ ٿيءُ.

— ڪافرُ مَ ڪوناءِ (ڪلياڻ ۳/۱۲)= (پاڻ کي) ڪافر نہ سڏاءِ.

— مَ ميرو وَتُ (ڪارايل ۲/۱۸)= ميرو اگهلو ٿي نہ هل.

— ويهي ويرَ مَ ڪَنِ (ڪاهوڙي ۱/۴)= ويهي دير نہ ڪن.

— شال مَ لَهنِين (آسا ۴/۲۲)= شال توکي ڳولي نہ سگهان (= پيو ڳوليان).

— مَ ڪَٽِ (رامڪلي ۱/۸)=ڪٽ نہ ڪر، اندازو نہ لڳاءِ.

— مَ ڪِين ڳَاءِ مَ گهاءِ (سورٺ ۴/۹)= (تون سر وڍ ۾) نہ وڌيڪ ڳاءِ ۽ نڪين وڌيڪ گهاءِ (زخمي ڪر).

— مَ ڳُرهيج (رپ ۲/۴)= چٺي نہ ٻڌائج.

— مَ جَلُ (آبري ۱/۱۶)= نہ سڙُ.

— ٿيءُ مَ سَتَرِي (آبري ۱/۱۷)= صحتمند نہ ٿيءُ.

— تُرهو مَ ٽِنِي (سنهٽي ۲/۱۹)= تُرهو ميسر نہ ٿئي، نہ ملي، نہ هجي (تن کي ترهي جي ڪاڻ ڪانہ ٿئي).

— مَ وارِ (معذور ۲/۱۶)= نہ وراءِ، نہ موڙ.

— مَ مَٽِ (ڪوهياري ۶/۱۳)= نہ مَٽاءِ، نہ بدلاءِ.

— مَ تَوارِ (آسا ۷/۱۱)= آڏو ورندي نہ ڏي، سوال جواب نہ ڪر.

— مَ چَاڻُ (پرياتي ۱/۱۹)= (تون سپڙ جي آڏو) چاڻ وارو نہ ٿيءُ.

— مَ ويهہ مُنڊَ مات ڪري (آبري ۱/۱۲)= اي زالَ (سسئي!) مات ڪري نہ ويهہ.

— مَ چِجي نيهہ (سنهٽي ۶/۸)= نينهن جو ناتو نہ ٽُٽي.

— مَ لَٿہ (ڏهر ۵/۲۳)= نہ پول، ڏک واري ٻولي نہ ڪر.

— مَ لَڏِ (سري راڳ ۴/۱۷) نہ وڃ، لڏو ڪٽي نہ وڃ، پري نہ ٿيءُ، جدا نہ ٿيءُ، وٿي نہ وجهہ.

— مَ ڏورِ (پرياتي ۱/۱۵)= مَ پنڌ ڪر، ڪشالا نہ ڪر.

— مَ ڪِين هَنجُون هارِ (مارئي ۷/۱۸)= نہ ڪي ڳوڙها ڳاڙ.

● مَا = اسان (بلوچڪي).

— ما وَڏي براٽ بُرون (ديسي ۷/۲)= اسين پنهنجو پاءُ ڪٽي وڃون.

● ماتُ ڪِئو (رامڪلي وائي ۱/۱)= ماريو.

ـ ماري تن ماتُ ڪئو (آسا ۳/۱۴)= تن ڪاريندڙ کي ماري ڦٽو ڪيو.

● ماتامُ= ڳريو، روڄ راڙو، غم.

ـ مون کي ٿئو ماتامُ (رامڪلي ۱/۲۷)= مون لاءِ غم ٿيو.

● ماتي= ٺڪر جو وڏو ٿانءُ جنهن ۾ کير ولوڙجي.

ـ جِتَن ماتِيءَ مَنجهه مَهي (سامونڊي ۱/۲۸)= جتن ماتيءَ ۾ ماندائي مَهي کي ولوڙي.

● ماتِيتَرا= اهي جيڪي درياهه ۾ ماتيءَ تي ترن.

ـ مَپَ نَہ ماتِيتَرِن (سنهڻي ۹/٦)= ماتي تي ترڻ وارن جي اتي مجال ڪانهي.

● ماٺ= چُپ، سُڪوت، صبر.

ـ ماٺ ڪريو ماريُون (بروو ۲/۱۵)= ماريون! اوهين ماٺ ته ڪريو.

ـ مَاٺِ مطالعُ ڪَنِ (يمن ۵/۱)= ماٺ کي ٿا مطالع ڪن، صبر جو ٿا سرچين، ماٺ ۾ محو آهن.

ـ لڳِي ماٺِ مِرَنِ کي (آسا ۱/۱، ۱۰/۱۱)= جهنگ جا جانور بہ چُپ ٿي ويا.

ـ مَاٺِ جِي (رامڪلي ۵/۲۱)= صبر سان ماٺ ۾ رهڻ جي.

● مانُو= جَهڪو، ڊرو، گهٽ.

ـ مَيو مانو نہ ٿِئي (راڻو ٦/۸)= اٺ هلڻ ۾ ڊرو نہ ٿئي.

ـ مانو ڪَيو (بروو ۴/۲)= گهٽ ڪيو.

ـ مانو جَنِ پِرِيتَڙو (آسا ۳/۱۴)= جن جو پيار البت گهٽ.

ـ مَانَو نَہ ٿِئي (حسيني ۵/٦، ۱۱/۷)= گهٽ نہ ٿئي.

مانِي= گهٽ.

ـ مَچڻِ سا مانِي ٿِئي (حسيني ۷/۳)= متان اها گهٽ ٿئي.

● مـاجُوئي=(مَجِٺ، هڪ پسارڪو وکر، ڪاٺڙيون جنهن مان ڳاڙهو رنگ نڪري ۽ جنهن سان اڳ سِپنڊ ۾ ڪپڙا رڱيندا هئا) ڳاڙهي رنگ واري، ڳاڙهي.

ـ مَاجوئي رِهَاڻِ (حسيني ۴/۲۱)= ڳاڙهي رهاڻ (اصطلاح) رس ڀري وڻندڙ رهاڻ.

● مادَرِ = ماءُ.

ـ مادَرِ! مُون مَ چورِ (سامونڊي ۴/۱۳)= اي امان، مونکي ڪجهه چوڻ تي مجبور نہ ڪر.

ـ مادَرِ مون مَوتُ (حسيني ۲/۱٦)= اي امان، مون موت (پَسڻ سان پرائيو).

● مارا= ماريندڙ.

ـ ٿَرَمِ مارا (آبري ۸/وائي)= مون کي ماريندڙ ٿيا.

● "مارأيتُ شَيئا الا وَرَايتُ الله فِيه" (آبري ۵/۱۲) =مون ڪابه شيءِ ڪانہ ڏٺي ۾ الله ان ۾ ڏٺم (مون اهڙي ڪابه شيءِ ڪانہ ڏٺي جنهن ۾ الله نہ هو).

● مَارَگُ= راهہ، واٽ، رستو.

ـ مارگُ ۾ مُنڌَ مُئي (آبري ۱/۲)= سسئي (منڌ پنهون پريان ويندي) راهہ ۾ هلندي مُئي.

ـ مَارگِ جِي مَرَنِ (آبري ۷/٦، معذور ۴/۱۳)= محبت واري واٽ ۾ جيڪي مرن، پيارن پرينِ کي ڳوليندي جيڪي مرن.

ـ مَتان مارگِ ڇڏِين (ڪوهياري ۵/۵)= واٽ کي متان ڇڏين (ڀٽي هل).

ـ مارگُ مَثاهُون (حسيني وائي ۱/۱)= رستو گهڻو مٿاهين تي آهي.

● مَارِمَ (يمن ۳/۱۱)= (ڪانُ هڻي) مارِ نہ.

● مارِنِ مُونجَهه (مارئي ۱/٦)= ماروئڙن جي مونجهه ۾، ماروئڙن جي ڏک ۾ سڪ ۾.

● مارِنهُون= اسان کي مارين ٿا، مارين ٿيون.

ـ مارِنهُون مَذکُورَ (راڻو ۴/۵)= سندن ڳُڻ ڳالهيون اسان کي مارين ٿيون. انهن جون يادگيريون ٿيون اسان کي مارين.

مارُو=غريب ماڻهو جيڪي جهنگن جهوپن ۾ رهن.

ـ مارُوءَ پَاسِ (مارئي ۹/۸)= ماروءَ وٽ، منهنجي مارُوءَ وٽ.

ـ مارُوءَ جا مَلِيرَ (مارئي ۵/۱۷)= اي مَليرَ ماروءَ جا!

مارُوئڙي = ويچاري ماروئي.

ـ مارُوئڙي محلن ۾ (مارئي ۲/۲۰)= ويچاري ماروئي عمر بادشاهه جي محلن ۾.

مارڻ= ڏک ھڻڻ، ماري وجهڻ، ماري ڇڏڻ، محبت واري وقت فراق ۽ وڇوڙي ۾ مٿن مثال ڪري ڇڏڻ.

ـ جِيئَن مارِئو موِئو نہ پُڇين (بروو ۱/۵)= جيئن مون کي ماري وري حال بہ نہ پڇين!

ـ مارِئو مِيرَ مَلُوڪَ (ڏهر ۵/۸)= هو شاندار ميرن کي ماري (اشارو عزرائيل ڏانهن).

ـ مارِئو ڏِنَمِ موڪَ (گهاتو ۱/۵)= مونکي (ڏنيرا) گهٽا (موڪ) ماري ٿي ڏنا.

ـ آءٌ ڦوڙائي مارِئي (ڏهر وائي ۲/۱)= آءٌ فراق ماري، مونکي فراق ماريو.

ـ ساري هڏ مَرَ مر (آبري ۱/۱۷)= ارادي سان پاڻ کي ماري نہ مر.

ـ مادرِ مارِياسِ (رپ ۱/۲)= اي امان، مون کي (فراق) ماريو.

ـ پُورَبَ مارِيَاسِ (پورب ۱/۱)= مون کي 'پورب' جي ويراڳ ماريو، مونکي پورب راڳ ماريو.

ـ مارِيَسِ تِنهِ گُمانَ (راڻو ۴/۱۴)= مون کي انهيءَ گمان ماريو آهي (جو راڻو پنهنجو لڪڻ رکي هليو ويو، شايد ڪاوڙجي ويو).

ـ مارِيِن مُون (يمن ۵/وائي-۲)= منهنجا محبوب مونکي پل مارين.

ـ مون کي ٿَا مارِين (يمن ۴/۱٦)= مون کي مارين ٿا، موت ٿا ڏين.

● مارِي= مارينڊڙ، شڪاري.

ـ سو مارِي ٿو مَنجهه وڙهي (ڪارايل ۲/۲۲)= اهو مارينڊڙ اندر ئي اندر ۾ ٿو وڙهي.

ـ مارِينديِ مارِي (ڪوهياري ۱/۱۳)= مارڻ وارا (سُوريءَ آزار) تو کي مارينڊا.

ـ مارِي وڏا مامِري (راڻو ۱/۱۴)= ماري مامري ۾ وڏا، (شڪار وارا شوقين، راڻو ۽ سندس ساٿي، مومل واري معاملي ۾ وڏا).

ـ مارِي مَرِين شالَ (ڏهر ۵/۹)= اي ماري، شال تون مرين!

● ماڙَ = مدد، واهر.

ـ مُوران ماڙَ نہ ڪائي (ڪوهياري ۴/وائي-۲)= ماڳهن ڪاٻ مدد نہ.

● ماڙُهو = ماڻهو.

ـ ماڙُهو وَحِنِ مورِنَا (گهاتو ۱/٦)= ماڻهو اتان مرتيا پيا وڃن.

ـ ماڙُهو ڪِيو (آبري ۸/۱)= ماڻهپي وارو ڪيو.

ـ ماڙُهو رکِنِ مُنڌَ تي (معذور ۷/۲۱)= ماڻهو چون تہ اها رڙ ڪنهن زال (سسئي) جي آهي.

ـ مازهو موڪليو (آبري ٨/٨)= پنهنجو ڪو ماڻهو موڪليو، نياپي وارو ماڻهو موڪليو.

ـ مازهن ڏجي نہ مَنجهہ (ڪلياڻ ٥/١٥)= ماڻهن کي اندر جي ڳالهہ نہ ٻڌائجي، راز نہ ڏجي.

ـ مازهئين ڏئي (سارنگ.٢/٣)= ماڻهن کي ڏئي.

ـ ڪَنِي ڪَنِي مازهُوئين (سورٺ ٤/١٤)= ڪن ڪن ماڻهن کي.

ـ مازهُو ڪِي (راڻو ٨/١٩): ماڻهو ڪئي، ماڻهپي واري ڪئي.

ـ مُنهِ نہ پيئي مازهُوئين (آسا ٦/٢)= ماڻهن جي مُنهن نہ پيئي، ماڻهن کي معلوم نہ ٿي.

● مازي= محلات.

ـ مازيءَ مُورمَ چاڙ (مارئي ٦/١١)= محلات تي مون کي نہ وهار.

ـ مازِين مارِيَس ڪِينَڪِين (مارئي ٦/١)= مون کي مازين ڪرنہ ماريو پر ماروئڙن جي سڪ ماريو ماريو.

ـ ڪا مَددَ ڪِجاهُ مازِيين (مارئي ٥/١٨)= مازين ۾ ڪا منهنجي مدد ڪجانءِ!

● مَاسُ= گوشت، وَهُ، ٿولهہ.

ـ جان عاشقَ مَٿَءِ ماسُ (ڪلياڻ ٤/٨)= اي عاشق! جيسين تائين جو تنهنجي جسم مٿان گوشت آهي (تون ٿلهو متارو آهين).

● مَاسِ = سنديس ماءُ.

ـ نَڪو پيءُ نہ ماسِ (معذور ٧/١٥)= نڪو سندس پيءُ نہ نڪا سنديس ماءُ.

ـ سا مَرُ مَرَڪي ماسِ (سنهڙي ٤/١٢)= سا ڀل تہ سنديس ماءُ سَرهي ٿئي.

● ماسو= توري جو هڪ ننڍڙو ماڻ. تورو وزن (اصطلاح) ٿورو ذرو.

ـ جي ماسو مِليني ماڻُ (سري راڳ ١/٧)= جيڪڏهن تو کي مال جو هڪ ماسو ملي.

● مَاڪَ = ماڪ، شبنم.

ـ مَيخانِي جِي ماڪَ (يمن ٦/٣٣)= ميخاني جي مٺي واري بُوندار.

● ماڪانِي (سارنگ ٤/١١)= ماڳ جو نالو.

● ماڪُرِ = مقبول.

ـ ماڪر پُونِ (ڪلياڻ ٤/٧)= مقبول پون، مڃتا ٿين.

● ماڪي=ماڪيءَ جي مکين جي جوڙيل مٺي رسيلي خوراڪ.

ـ ماڪِيءَ ساءِ (ڪنيات ١/١٤)= ماڪيءَ جي مٺي ميٺاڄ جهڙو.

ـ سَجَڻَ ماڪِيءَ مَنڌ (ڪنيات ١/١٣)= پيارا پرين ماڪيءَ جي رَس جهڙا مٺا.

ـ ماڪِي هوءِ (ڪاهوڙي ٣/٢)= ماڪي ٿئي، ماڪي ٿيو پوي، وڏي فائدي وارو ٿئي.

● مَاڳَ= جاءِ، مقام، هنڌ.

ـ مَرِي پِنا سَبِ ماڳِ (ڪلياڻ ٤/٣٧)= پنا سڀ ان ماڳ تي، اتي جو اتي مري پيا.

ـ ڪُورا ماڳَ (يمن ٦/٢٨)= شراب چڪائڻ وارا مَچ ۽ ماڳ، ٻئين وارا هنڌ، ميخانن وارا ماڳ.

ـ ماڳِ هَٿيو (يمن ٣/٤)= ماڳ تي هٿيو، ساڳئي هنڌ تي هنيو (جنهن هنڌ تنهنجو شڪار (عاشق) بيٺل آهي، تنهن هنڌ تي نشان هنيو).

ـ ماڳِ پُڪَندي (سري راڳ ٢/٢٦)=ٻيڙي ماڳ تي پهچندي، بندر تي سلامت پهچندي.

- تان مون هنيڙو ماڳ (راڻو ۴/۱۲)= ته منهنجو هانءُ جاءِ تي هوندو، دل جاءِ هوندي، خير خوشيءَ ۾ هوندي.
- موتي ماڳ نه آئيا (سامونڊي ۲/۱۷)= وري اصل ماڳ تي نه آيا، موتي ڪين آيا.
- ماڳ نه ٻوڙيا مَڪُرا (گهاتو ۱/۸)= ٻيڙا ٻيهڪ واري هنڌ نه آندا، ڪناري لڳ ٻوڪ تي نه ڍڪايا، بندر تي نه پهتا.
- موٽئو ماڳ نهاريان (رپ ۲/۲۴)= وري اچي اصلوڪي جاءِ ڏسان.
- ماڳ مَعرفتَ جاڻ (ڪلياڻ ۲/۲۲)= 'معرفت' واري منزل کي ماڳ بناءِ.
- ماڳ مُهن (رامڪلي ۱/۲۸)= ماڳ تا ڏڪوئين، اهي هنڌ ۽ ماڳ تا مارن.

ماڳا= ماڳ تان.
- مَيو تنهِ ماڳا (ڪنيات ۴/۷)= اٿ ان ماڳ تان، ان جاءِ تان.
- ماڳائي (ڪنيات ۵/۱۱)= ماڳان ئي، ماڳهان ئي، ڏريان ئي، منڍان ئي.
- ماڳنِ ۾ (راڻو ۸/۱۹)= هنن ماڳن ۾، هتي.

● ماڳهان، ماڳهن، ماڳهين = انهيءَ ماڳ تي ئي، صفا ان هنڌ تي ئي؛ منڍئون، اصلي، پاڙان، ويتر وڌيڪ.
- ماڳهان پِني ماٺ جي (رامڪلي ۵/۲۱)= اصل ئي پيتي چپ ۽ صبر جي (ڦڪي).
- مَري رهنديس ماڳهين (سامونڊي وائي ۲/۱)= آءُ اصلي مري فنا ٿينديس.
- ماڳهن مُون مِنهُ ٿئي (يمن ۳/۲)= منڍئون، پاڙان مون لاءِ بهانو بنجي.
- مُون کي ڇڏي ماڳهين (سامونڊي ۲/۱۵)= مون کي اصلي هتي هن جاءِ تي ڇڏي.

● ماڳين= جدا جدا ماڳن تي.
- ماڳين پيئون مَسندئون (ڪاموڏ ۴/۰۴)= جدا جدا جاين تي تخت وڇايا ويا.

● مالَ= مالها، محار، ڳاني.
- موتيين ڳُتيَنين مالَ (ڪنيات ۳/۷)= (اي اٺ) تُنهنجي ڳاني موتين سان مڙهيان (ڳتيان).

● مالُ= قيمتي سامان.
- هيءُ مَڏ پَهچي مالُ (سامونڊي ۱/۲۱)= هي مال مڏ تي پهچي، بندر واري گدام تي رسي.
- مالَ جَني جا مَڏَ (ڪاموڏ، ۲/۷)= جن جا مَڏئي سندن مالَ آهن، سرمايو آهن.

● مالِ= مال سان، مال جي ڪري.
- ڪانهِ پَهُتي مالِ (معذور ۲/۳۰)= ڪابه مالُ ياڻ سان ڪٺي (مال جو ڳرو بار کڻي منزل مقصود تي) ڪانه پهتي.

● مَالاَ وارِ (رامڪلي ۲/۴)= مالها هلاءِ، تسبيح ڦيراءِ.
- مالَها موچارِي (راڻو ۱/۱)= مٺين وارو سهڻو ڪَنٺو.

● مامرَ = راز واري ڳالهه.
- مانَ پَرُوڙي مامرَ (ڪنيات ۵/۳)=شال راز کي سمجهي.
- ڪلهجا مامرَ مَنَنِ (ديسي ۱/۱۱)= انهن منن (اٺن) کي ڪلهجا راز واري ڳالهه اندر ۾ آهي.
- مُورکَ مامرَ نه پُجهڻا (آسا ۷/۱۲)= مورکا راز کي سمجهڻ وارا ناهن.
- محَبتَ سَندي مامرَ (آسا ۱/۷)= محبت جي راز واري ڳالهه، عشق جي ڳجهارت.

● مامرو= معاملو، آزمايش.

ـ مَامِرِ مَندِڻِ (آسا ٢ /١٧)= جهيڙو مچائڻ.
ـ مَندِيا مامرا (مارئي ٩/١)=معاملا ڪيا، جهيڙا لاتا.
ـ مُثي هاٿِيءِ سِين مَامِرو (آسا ١ /٢٠)= مثل هاٿيءِ سان معاملو (مسئلو، ته اهو چاهي).
ـ هوند مڙيئِي پيئُون مامَري (حسيني ٤/١٧)= هوند سيئي معاملي ۾ پون ها، آچار ويچار ۾ پون ها، تڪليف ۾ گهٽجي ۾ پون ها.
ـ مَحبتَ وڏو مامِرو (ڪلياڻ ٥ /٩)= محبت وڏو مسئلو آهي، عشق وڏو جهيڙو آهي.
ـ مامِري پِئا (سورٺ ٢ /٥)= معاملي ۾ پيا، حيران پريشان ٿيا.
ـ مون سان پوءِ مَ مامرو (حسيني ٥ /٩)= مون سان مامرو نه پوي، مون سان سندن ڪا اٽڪت نه ٿئي.
مامُورُ=امر ڪيل، ڏني جي حڪم سان لکيل (انگ).
ـ مَولي ڪِئو مامُورُ (ڪلياڻ ١/٩)= الله پاڪ ائين امر ڪيو، ائين انگ لکيو ويو.
ـ مَينَ ڪي مامُورُ (ڪنيات ٤ /٢)= ائن ڪي امر ڪيل، نصيب ۾ لکيل.
مامُورُ = مخمور، نشي ۾ مست.
ـ مَيو ٿِيو مامُور (ڪنيات ٤/١)= اٺ مست ٿيو.
مَامُورِي = مخموري، نشو، غشي.
ـ مَتِنِ مامُوري (يمن ١ /٢٢)= مٿن مخموري، مٿن غشي طاري.
مامونِي=مامر وارا، راز وارا، غيبي ڳالهيون ڪرڻ وارا.
ـ مامُوئِنِ مِثالَ (رائو ٢/٧)=مامُوئِين وانگر، جڻ مامُوئي ٿي پيا جو هوش بدران غيبي ڳالهيون پيا ڪن.
مانَ= مَن ته، شال، متان، شايد.

ـ مانَ ڪُهَنِمِ سُپرين (ڪلياڻ ٥ /٢٢)= شال مون کي محبوب قتل ڪن.
ـ مانَ گَڏيِني رُڪَ سِين (يمن ٤/١٣)= (لوهار) تو کي متان رڪ سان گڏي ڇڏي.
ـ مانَ گَڏي (پورب ١ /٥)= شايد ملي وڃن.
ـ مَانَ وَرُ ڪَنِ (رپ ١ /٢٨)= مَنَ ڦيرو ڪن (۽ مون وٽ اچن).
ـ مانَ وَرِي (آبري ١ /٨، رائو ٥ /١١)= شال وري، شال موٽي اچي.
ـ مَانَ وِسرئونِ (رامڪلي ٧ /١٩)=شال ڪين وسريون هجن.
● مان= آءٌ، منهنجي، منهنجو، مونکي، مون وٽ، مون تي.
ـ جي مان مُوڙهِي مَتِ (ليلان ٢ /١٠)= جي منهنجي مت موڙهي، منهنجي سمجهه سنئين نه ٿي.
ـ مان تَڻُ (سامونڊي ٢ /١٣، ڏهر ٤ /١٩، آسا ١ /١٢) = مان کي، منهنجي چت کي.
ـ مان ڳِي (سامونڊي ٢ /١٩، رپ ١ /١٣، ٣ /١٥) = مون وٽ.
ـ مان وِسَهُو (ڪوهياري ١/١٧)= مون تي اعتبار ڪريو.
ـ مان لَنُ (پورب ١/١)= منهنجو نينهن، منهنجو عشق.
● مانُ= عزت، شانُ، مرتبو.
ـ مانُ لهان (يمن ٣ /١، ڏهر ١ /١٤)= مانائتي ٿيان، مانائتو ٿيان.
ـ مانُ لَهُو (سري راڳ ١ /٣)= مانائتي ٿي.
ـ ڪو مَانُ لَهين (يمن ٦ /٣٢)= مانائتي ٿئين، نيڪنامي حاصل ڪرين.
● مانبَاڻُ= مانباڻ جو ٻوروءِ ٽَڪر (جيڪو پٻ جبل ۾

سَنگهر کان اتر - اولهه طرف آهي).

ـ مانباڻشان مَٿي ٿئا (حسيني ۵/۲)= هو (پنهون جي قافلي واري) مانباڻ کان به اڳتي وڃي نڪتا.

مانجهاندو= مَنجهند وارو وقت، منجهند جي ماني، منجهند جو ٿوري آرام وارو وقت.

ـ ايءَ مانجهاندي جو ماگُ (ڏهر ۱۷/۱)= هيءَ (جهان) چڻ مانجهاندي وارو ماگ، مانجهاندي جي عرصي جيترو ٽِڪاءُ آهي.

● مانجهي موچارو (راڻو ۳/۱۰)= چڱو ۽ وڏي همت ۽ طاقت وارو.

● مانڊي دِل (سنهڙي ۷/۳)= ضعيف دل، بي حال دل.

مانڊاڻو (مارئي ۷/۸)= گاهه جو هڪ قسم.

مانڊِري = مَنڊرُ ڪندڙ، جادو ڪندڙ، طلسم ڪندڙ.

ـ مانڊِريءَ منڊرُ پَکيڙِئو (ڪلياڻ ۱/۳)= ڇڻ ڪنهن طلسم واري طلسم ڪري ڇڏيو!

● مانگرُ = مانگرُ مَڇُ، ماڻهو کائيندڙ وڏو مَنگرو ('واڪَيڻُ' ۽ ٻيا انهيءَ جنس جا منگرا).

ـ مانگرُ ماريائون (گهاتو ۱۷/۱)=مانگر مڇ کي ماريائون.

مانِيين = مانِيِن سان، اَنَ سان.

ـ ماڻهو ٻَيين مانيين (سارنگ ۱۶/۲)= ماڻهن کي مانيِن مان ڍئو ڪرائين.

● ماڻُ= ٻارُ، ماڻو.

ـ تَنِ مَلاحَنِ جو ماڻُ (ڪاموڏ ۱۰/۲)= انهن ملاحن جو سجو بار ۽ سندن ماڻو (سمي چار پنهنجي نمي ڪيو).

● ماڻِڪُ= وڏو قيمتي موتي، (اصطلاح) نهايت چڱو انسان، وڏي مٺيا وارو ماڻهو.

ـ ماڻِڪُ ٻارِجُ مَڇُ (سري راڳ ۲۴/۱)= ماڻڪ مڇ ٻارڄ، جتي سهڻي شعاع وارو مڇ مچائڄ (هت 'ماڻڪ' صفت آهي 'مڇ' جي).

ـ ماڻِڪَ مَٿائِين (ڪاپائتي ۲۲/۱)= سُٽ جي مَٿا ۾ ماڻڪ وٺن، سٽ مٿائيندي ڪين ماڻڪ ملن.

ـ ماڻِڪَ مُلاحِظو ٿِئي (سري راڳ ۱/۴)= ماڻڪ ملاحظي وارو ٿئي، ماڻڪ کي ملاحظو ٿئي، حجاب ٿئي، ماڻڪ شرميلو ٿئي، شرمائجي.

ـ ماڻِڪَ مَاگُ (آسا ۴/۶)= ماڻڪ جو ماگ، جتي ماڻڪ موتي آهن.

ـ ماڻِڪُ ميءِ پرائِيو (ڪاموڏ ۱۰/۱)= مهاڻي، ماڻڪ (چار تماچي ماڻڪ جهڙو) هٿ ڪيو.

ـ پاڻُونڊَرَ ماڻِڪَ پِرِين (بروو ۵/۳)= ماڻڪ جهڙا سخي سپاجها اُملهه ماڻڪ محبوب.

● ماڻهِنئُون= ماڻهن کان، ماڻهن وٽان.

ـ ماڻهنئُون ميٺ گهٽو (ڏهر ۲/۵)= ماڻهن کان وڌيڪ محبت وارو ميٺاج.

●ماڻڻ= دل سان لائي پنهنجو ڪرڻ، حاصل ڪرڻ.

ـ ماڻِئو تَنِي مورُ (حسيني ۱۳/۲)= تن انهيءَ مورَ (سهڻي سائين) کي پنهنجو ڪيو (جن سائس دل لاتي).

ـ مَيي سيئي ماڻيَا (راڻو ۹/۶)= اُن اهي ئي خوشيءَ مان ڪاڏا.

ـ ماڻيان شالَ مَليرَ (مارئي ۱۸/۵)= آءُ شال ملير ۾ حياتي گذاريان ۽ ان کي پنهنجو ڪريان.

ـ ماڻين جانِبَ جو جمال (معذور ۱/۴)= تون پنهنجي محبوب جي جمال جو جلوو ڏسين پسين.

ـ ڪِيئن ماڻِيندا (ڏهر ۱۸/۲)= ڪيئن حاصل ڪندا (پنهنجي مال چارڻ لاءِ ڪتب آئيندا).

ـ تہ مُشاهدو ماٿيين (سنهٽي ۹/۱۱)= تہ توکي الاهي اسرار ۽ ديدار حاصل ٿئي.

ـ نہ ماٿي ماڳ (ليلان ۳/۱)= پنهنجي سُهاڳ وارو ماڳ نہ ماٿي، پنهنجي سُهاڳ واري جاءِ تي هميشہ نہ رهي.

● مَاٿي مانَ (آسا ۵/۱۷)= رُسَڻَ جي بَهاني مانَ.

● مَاهَ= ماس (جسم جو).

ـ سيخن مَاهَ پَچَاءِ (ڪلياڻ ۵/۱۷)= پنهنجو ماس پچاءِ، پنهنجو جسم سيخن ۾ پچاءِ (وڏو سُور سهہ ۽ وڏو صبر ڪر).

ـ ماهَ وڍي اَنگڙا ڪري (آسا ۴/۱۵)= ماس وڍي، جسم جي عضون جا ٽڪرا ٽڪرا ڪري.

● ماهُ مُنيرُ (رامڪلي ۱/۴)= روشن چنبر.

● ماهِرُ= وڏو چالو، خاص وڏي چاڻ وارو.

ـ ماهِرَ ٿي نہ مُٺا (ڪلياڻ ۲/۱۳)= وڏي چاڻ وارا، مڪمل چاڻ وارا، معرفت جا صاحب ٿي نہ مٺا (ٿورڙي چاڻ ۾ ٿي رهيا).

● ماهِي دي نَال (ڪلياڻ ۴/وائي)= (سرائڪي) ماهي سان گڏ.

● ماءِ=جاءِ، مقرر ماڳ، بستي، منزل، پيڙهي، يڪجاءِ.

ـ ماءِ پَهُتا مِيرَ (سري راڳ ۲/۲۳)= اهي مير ماڳ تي پهتا.

ـ تِهَان پوءِ مون ماءِ (آسا ۱/۲۳)= ان ڪان پوءِ مون يَڪجاءِ (ماءِ) تي (اننبر شروع ڪئي).

ـ نَڪا اوڏي ماءِ (ڪاموڏ ۲/۱۱)= نڪا ڪا ويجهي وَسَڻ يا بستي.

ـ موٽي ماڳ نہ آئيا، ماءِ سامُونڊِيُ سي (سامونڊي ۲/۱۷) = اهي سامونڊي (وڻجارا ويا تہ) وري موٽي ان ماءِ ۽ ماڳ تي نہ آيا.

ـ مُورِ نہ مِڙي ماءِ (سري راڳ ۳/۱۹)= هرگز ماڳ تي نہ پهچي (هي پيڙي مقرر ماڳ ۽ بندر تي نہ رَسي).

ـ ڪين دَرَتي ماءِ (حسيني ۲/۱)= ڪهڙي تہ ڪجهہ تہ زمين (دَر) جي پيڙهي تني.

ـ نيئي رَساڻي ماءِ (پورب ۲/۵)= وٺي وڃي ماڳ تي پهچائي، منزل مقصود تي پهچائي.

ـ ماءِ هَلِيَا (ڪاموڏي ۱/۱۲)= اُن ڇپر واري ماڳ ڏانهن هليا.

● ماءِ= امان، امڙ.

ـ مونکي ماءِ مَجاجَ (آسا ۳/۴)= اي امان، مونکي مجاز (عشق).

ـ ماءُ! سامُونڊِي آئيا (سامونڊي ۴/۱۵، ۴/۱۷) = اي امان، اجهي سامونڊي آيا.

ـ ماءِ مُنهنجي نِينہَ (آبري ۱۱/۸)= اي امان! منهنجي عشق.

ـ گهٽو گهُرِجَنِ ماءِ (سارنگ وائي ۱/۲)= اي امان، گهڻو وڏيڪ گهرجن.

● مائٽَ = عزيز. مَائٽنان= مائٽن ڪان.

ـ مائٽَنان مون سين گهٽا (آبري ۱۱/وائي-۱۰)= مون سان مائٽن ڪان وڌيڪ (مخالفن ڳُڻ ڪيا).

● مائڻ= سمائجڻ، ماپجڻ، ماپڻ.

ـ مَائِنِ، مائِينِ (يمن ۶/۴)= سمائجن، ماپن.

ـ ڪيئن مائيندا (ڪلياڻ ۳/۲)= ڪهڙي ريت ماپي سگهندا، امڪان ناهي جو سمائجي سگهن.

● مَائِي= ماءِ، امان.

ـ عِشق سلجن دا لڳا مَنن نُون مائي (ڪلياڻ ۴/وائي ۲۰)

=(سرائڪي) اي امان، مونکي سڄڻ جو عشق لڳو.

مُبِينُ= ظاهر، پڌرو، صاف سهڻو.

ـ اِنهين مَل مُبِينَ (بلاول ۲۲/۱)= اِنَ پڌري پهلوان، ان سهڻي سورهيه.

● مَتِ=سمجهه، ڄاڻ، شعور، نصيحت، هدايت، عقل.

ـ مَتِ نه سِڪين مُون هِيان (يمن ۲۷/٦)= اي منهنجا هانءَ، تون ڪا هدايت نٿو حاصل ڪرين، اي منهنجا من تون ڄاڻ نٿو پرائين.

ـ مُوڙهي مَتِ مَهَائِيين (گهاتو ۱/۱)= وڏن ماهرن جي ڄاڻ به منجهي وئي.

ـ مَت نَه آڇِيين (ڪاپائتي وائي ۱/۲)= صلاح نه ڏئين.

ـ ڪا مَتِ قِيمَتَ جهڙِي (آسا ۱۳/۷)= ڪا صلاح وڏي قيمت واري.

مَتارَا= سدا پيئندڙ، وڏا پياڪَ، وڏا ميخوار.

ـ مَتارا مَرِي وِئا (يمن ۲۷/٦)= وڏا پياڪَ مري وئا.

ـ مَتـارا تَنِهِ سـاءِ (يمن ۲۱/٦)= وڏا پيـاڪ تنهن ذائقي لاءِ.

ـ مَتـارا تَنِهِ مـيٺِ (يمن ۲۰/٦)= وڏا پيـاڪ تنهن ميناج لاءِ.

ـ سو متارا ماري (سورٺ وائي ۱/۴)= هو وَڏا مَٿيادار ٿو ماري.

ـ مَتارَن جَا (يمن ۳۴/٦)= متوالن ميخوارن جا، مست پياڪن جا.

● مَتَان= جيڪر، شايد، مَنَ، جمِ، هرگز نه.

ـ مَتَان ڪَڍِين ڪَنِڌ (ڪلياڻ ۲٦/۴)= متان هٿي پري ٿئين، متان سر بچائڻ جو سانگو ڪرين.

ـ متان سَبَڙ جو سَڌُ ٿئي (پرياتي ۱۰/۲)= متان سخي سبڙ سڌي.

ـ مَتَان لانگوٽيا لَڄائيين (رامڪلي ۲۰/۲)= متان بين لانگوٽين کي (جيڪي رک ۽ ادب ۾ آهن) تن کي تون لڄي ڪرين.

ـ مَتَان ڪا مُنڌَ ڏئين پانهين پَسي پَبَ (کوهياري ۸/٦) = اي منڌ! پب وڏو جبل آهي ۾ ان کي ڏسي تون متان ڏچين ۽ پوئتي مرٽين (پانهين ڏين= پوئتي ورين.)

● مَترڪو، مَطرقو (جمع) مَترڪا، مطرقا (ع. مِطرَقَہ. لوهار ڪاريگر 'م' جي زير سان 'مَترڪو' چوندا. عام بوليءَ ۾ 'مُطرقو' = وڏي ڳري لوهي مهاڙ وارو اوزار جنهن سان مچ ۾ تپيل ڳاڙهو لوهه ڪٽجي (ننڍا مترڪا، وڏا گهڻَ ۽ وَڏاڻ.)

ـ مَتـرڪَنِ مُنهَ ڪَڍِئا (يمن ۲۰/۴)= جـڏهن متـان مترڪا لڳا.

● مَتَوالي (سنهٽي ۱۳/٥)= مخمور ڪئي.

● مَتِي (سنهٽي ۱٦/۲)= مَتل، پريل، زور وهندڙ.

● مَتِيُون= 'مَتِ' جو جمع، سمجهه واريون ڳالهيون، عقل واريون تجويزون، نصيحتون، هدايتون، اٽڪلون.

ـ مَتِـيُون سَڀِ مُنجهاءِ (آسا ۳/٦)= سڀ اٽڪلون وڃاءِ، پنهنجي عقل واريون تجويزون ڇڏ.

ـ مَتِيُون ڏِيندي (پورب ۱/۱)= نصيحتون ڪندي.

ـ مَتِـيُون سَڀِ مُنجهِنِ (آسا ۲/۱)= سـمجهه ۽ عقل واريون ڳالهيون منجهي وڃن.

● مَتَّ= مٿي تان.

ـ موجون وَرِيون مَتَّ (سنهٽي ۲۰/۱۰)= مٿان لهريون وري ويون.

● مٿان= اُتان، مٿان کان، سر جي مٿان.

ـ مٿان ٺَڪر توري(آبري ١٠/وائي)= ٺڪرن جي مٿان تورائي، هَڪَلي.

ـ مَٿان وِير وَرِي (سنهڻي ٢/٦)= (عشق مان پني تري، ائين جو) وير جي مٿان پني وري.

ـ مَٿان پَنِي تَنِ (راڻو ٣/٩)= تن جي مٿان پَني، تن مٿان آفت ٿي آئي.

ـ مٿان پَلاڻيو (سورٺ ٣/١١)= تيار ٿيو.

ـ مَٿان ٻَلن (حسيني ٧/١٠)= ٻَلن جي اُتان، ٻَلن تي.

ـ مَٿان ٻَلن ٻَاڙَ (رامڪلي ۴/١٧)= ٻَلن جي مٿان ٻَاڙ ڪن، ٻَرَن.

ـ مَٿان ءِ ڳي گهوريان (ڪوهياري ٢/١٢)= پنهنجو پاڻ توتان قربان ڪريان.

مَٿو (جمع) مَٿا= سِرُ، جند، جان.

ـ مَٿي ري (سورٺ ١/٦)= سر (وڍڻ) کان سواءِ.

ـ مَٿي هَٽَڙَا (معذور ٢/۴)= مٿي تي هٽڙا (مٿو هڻن ۾ جهلي پني سُور سهي).

ـ مَٿي ڪَنِ (مارئي ٧/٧)= مٿي تي ڪن، سر تي ڪن.

ـ مَٿي ڏِنِيَسِ (مارئي ٣/١٢)= مٿي تي ڏنيس.

ـ مَٿي سِين ميري (رامڪلي ۴/٨)= ميري مٿي سان.

ـ مَٿو لاهي رک (يمن ٦/١٠)= سر گهوري رک، قربان ڪري رک.

ـ مَٿو ڪَن نَہ مُلْ، پِڪَ بَرابَرِ پَاڻِهنجو (يمن ٦/١٧) = پنهنجو مٿو (محبت واري شراب جي) پڪ برابر نہ ڪن.

ـ مَٿا مَهاڻِنِ جا (ڪلياڻ ٥/٢٢)= وڏن پهلوانن جا سِرَ.

ـ مَٿي منجهان مِينهُ (حسيني ٢/٣)= سخت گرمي ۾ پگهر مينهن وانگر پيو مٿي مان وهي.

● مَٿو ڏيڻ، مَٿَا ڏِيَڻ (حسيني ٩/١٨)= ڪنهن مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ اورچ ٿي وڏا حيلا ڪشالا ڪرڻ، وڏيون تڪليفون ۽ سختيون سهڻ.

ـ مَٿو ڏِيندا (ڪلياڻ ۴/٣١)= ١. پنهنجا سِر ڏيندا، يقيني طور پنهنجا مٿا گهوري ڏيندا. ٢. (اصطلاح) پنهنجي مٿي ڪندا، پنهنجي نمي ڪندا، منهن ڏيندا، مقابلا ڪندا.

ـ مَٿي سِرِ سَتوه ڪيو (سورٺ ٣/١٣)= سر وڍڻ تي وڏو زور رکيو، جبر ڪيو.

ـ مَٿان مَٿي (حسيني ٢/٢)= مٿي کان مٿي.

ـ مَٿان مَٿي بانهَن (بلاول ٣/٧)= پنهنجي بانهن مٿي کان مٿي ايي ڪري.

ـ مٿي وَٽِ= مٿي برابر، مٿي جي بدلي، سر جي عيوض.

ـ مَٿي وَٽِ مِڙِنِ (ڪلياڻ ٥/٢۴)= مٿي جي مَٿا ۾ ملن، مٿي جي بدلي ۾ ملن، سِر ڏيڻ سان ملن.

ـ مَٿو مَٿائين گهوريَان (سورٺ ٣/١۴)= پنهنجو سِرُ تنهنجي مٿان گهوريان، توکي ڏيان.

● مَٿو= چيهہ، چيڙو، چوٽي.

ـ مَٿو مَنايِنِ ناہِ ڪو (راڻو ٨/١۴)= ڪَچاڻِنِ ڪوجهايَنِ جو چيهہ ئي ڪونهي.

● مَٿائي= مَٿُ يا مٿائي محصول.

ـ مُهري ۽ مَٿائي (سري راڳ ١/٨)= بہ جدا محصول ١. تہ مهري يا مٿ توتان معاف ٿئي. ٢. تہ مهري تو مٿان ئي (معاف ٿئي).

● مٿم= مون تي.

ـ مَٿِمِ بارانوَ (ديسي ٢/١٩)=مون تي بار، مون تي ميار.

● مَٿِسِ= هُن تي.

ـ مَٿِس مِينهہ (حسيني ١١/٧)= هر وقت مينهن سندس

متان آهي.
● مَتِنِ = هنن تي.
ـ مَتِنِ مُهاڻا ميرَ (سامونڊري ۱/۱۸)= انهن ٻيڙين تي ناڪتا وڏي شان وارا آهن.
ـ مَتِنِ ڪَپَڙَ ڪوٽَ (سامونڊري ۴/۲۳)= ٻيڙين جي (سڙهن تي) ٿلهي ڪپڙي جون لڳل وٽون ۽ ڪنگرا: (۱. سڙهه جڻ ٿلهي ڪپڙي جا ڪوٽ آهن. ۲. وڻجارن تي ڪپڙا ۽ ڪوٽ).
مَتِنِه = توتي، تو مٿي، تنهنجي جسم تي.
ـ جان عاشقَ مَتَنِه ماسُ (ڪلياڻ ۴/۸)= اي عاشق! جيسين تائين جو تنهنجي بت تي ماس آهي (تون ٿلهو متارو آهين).
● مٿي= تي، متان، ڪنهن تي، ڪنهن جي متان.
ـ مَٿي بيٽَ (سامونڊري ۱/۹)= بيٽ تي (سمنڊ ۾ ننڍڙن ٽڪرن وارو بيٽ جن ڪي ٻيڙيون لڳن ۽ ڀڄن)، خطري واري ٻيٺاري تي.
ـ مٿي وَهِي (سورٺ ۲/۳)= ايهان مٿي پيو پُرائي، ايهان مٿي پيو آلاپ ڪري.
ـ مٿي لام (ٻروو ۱/۱۷، ۲/۴)= وڻ جي لام تي.
ـ مَٿي راهَ (رامڪلي ۶/۸)= واٽ تي، واٽ سان، واٽ وٺي.
ـ مٿي هَيُون مان (سورٺ ۴/۵)= منهنجي جسم يا دڙ جي متان هيون، ڪلهن جي متان هيون.
ـ مٿي سَجَڻين (راڻو ۱۰/۱۳)= منهنجي سڄڻن جي متان (جيڪي زمين ۾ پوريل آهن).
مَتَ =شراب جا سَنڌيل مت، شراب سان ڀريل مَت.
ـ مَتَ تَڪِياتُون مَنجِهيَان (يمن ۶/۱۸، ۶/۲۳)= سانڍي رکيل اندريان مت نظر ۾ ڪياڻون.
ـ مَتَ ڪُتَڪا ڪَتَ گهَٽا (يمن ۶/۲۸)= ٻَنيءَ تي شراب جا مت ۽ پيا ٺڙڪا ۽ آواز گهٽا.
ـ مَتَ اُپَنَّا (يمن ۶/۲۰)= سنڌيل شراب وارا مَتَ کوليا (جن ۾ شراب سَنڌجي پَچي تيار ٿي چڪو هو).
ـ مَتَنِ پاسِ مَرَنِ جي (ڪلياڻ ۵/۲۵)= جيڪي (محبت جي شراب جي) مٽن جي پاسي ۾ مرن.
ـ مَتِ مَتِ (يمن ۶/۱۹)= مَت مَتَ ۾، هر مت ۾ (جنهن ۾ شراب ڀريل آهي).
● مَتَڻ = ۱. قيمتي شيءِ متائڻ، عيوض وٺي بدلائڻ. ۲. مٽي ڇڏڻ، ڇڏي ڏيڻ.
ـ مائڪُ تِتَهِين مَتِ (سري راڳ ۴/۲)= موتي اُتي مَتاءِ، اُتي عيوض وٺي ڏي (جتي قدر وارا هجن).
ـ مَتِ = مَتڻ يا متائڻ مان اسم، اهو جيڪي متائڻ سان ملي، مَٽا.
ـ جي مُون مِڙي مَتِ (رپ ۱/۱۴)= جيڪڏهن مون کي مَتائڻ ۾ ججهي مَتِ ملي، گهڻو ناڻو ملي.
ـ نه مٽي (سنهڻي ۸/۱۱)= نه بدلائي، نه ڇڏي.
ـ اَڳين عادَتَ مَتِ (يمن ۲/۲۶)= اڳ واري عادت بدلاءِ.
ـ مَتِيو مائڪَنِ (ڪاپائتي ۲/۱۶)= مائڪن تي متيو، ان سُت جي عيوض مائڪ مليا (نهايت مهانگو وڪاڻو، وڏي قيمت تي وڪاڻو).
ـ جِنِ سيڻَ مَتائن سونَ تي (مارئي ۹/۱۱)= جنن جو پنهنجن پيارن سيڻن کي سون تي متائن، سون وٺي وڪڻن.
ـ مَتائي مانو ڪيو (ٻروو ۴/۲)= (سچ ۽ سچائي کي) بدلائي گهٽ ڪيو.
ـ نه متائي (ڏهر ۴/۱)= نه مَتي، ڇڏي نه وڃي (اتي

ضرور ويهي).

— ھنو مَٿائي نيرُ (مارئي ١١/٤)= ھنو پاڻي بدلائي چڏي (سپون مينھن لاءِ بيٺيون).

— ميرو مَٿائيج تون (كارايل ٢/١١)= (اي هنجھ!) تون ميرو لُڙيل پاڻي مَٿي چڏج، (ءِ اڇي ۾ گذارج).

— مَرڪنو هُوندَ مَٿائيين (کاپاتي ١/١١)= تہ هوند خوشيءَ مان ڏي وٺ ڪرين (ڪَتيل سُٽ ڏيئي قيمت وٺين).

— هتِ ڏيئو مَٿين ڏڏِ (کاپاتي ١/١٥)= اي سوڳي! تون هت قيمتي 'ڏيئو' سٽ مٿائي تي چڏين. (ڏيئو= ڏڍِ سٺو تندن جي تاڃي وارو).

— وَهَڻُ وَڃارَنِ مَٽنو (سنھڻي ٧/٦)= ميھارن (وڃارن) واھڻ بدلايو (واھڙ کي ڇڏيو).

● مٿُ (مٿر)= پيارو عزيز، مائٽُ.

— مُٽيون جِنهِ مِٿر ڪئو (ليلان ٣/٥)= مٽين وارو هارجنهن پيارو ڪيو.

— مِٿَر نَہ مَعذورين جَا (رامڪلي ١/١٣)= معذورن ۽ بيمارن جاهو مائٽر نہ آهن (يعني جيڪو هلندي واٽ ۾ بيمار ٿيندو تنهن کي ڇڏي هليا ويندا. اها سندن ريت آهي).

— مون تي مِٿَر نہ موٽيا (مارئي ٣/٦)= منهنجا مائٽر اجان تائين مون لاءِ نہ آيا.

● مٽي=خاڪ، مُٽي پچاڻا هڏن جي خاڪ، قبر جي مٽي.

— مِٽيءَ لَڌو مانُ (سري راڳ ١/٣)= هڏن جي خاڪ، قبر واري مٽي بہ مانائتي ٿي.

— تِنهِ مِٽيءَ ڪونهي مُلُ (بلاول ٢/١٢)= (اها مٽي جنهن مان جڪري کي ڏٺي تعالئ جوڙيو) تنهن جي قيمت جو ڪاٿو ئي ڪونهي.

— مِٽيءَ پاءِ (رپ ٢/١٢)= مٽيءَ ۾ ملائي.

● مِٽيءَ بانُ (سورٺ ٤/٤)= مِٽيءَ جي رنگ وَرن، شڪل صورت، هيءَ بُت ۽ بوتو.

● مَٽيَان (حسيني ٤/٩)= آءُ سودي ۾ ڏيان، بدلائيان.

— ماڙيءَ سين نہ مَٽيَان (مارئي ٩/١١)= (مارن جي پَکن جهوپڙن جي محبت) محل ماڙيءَ سان نہ بدلايان.

● مَٺ= مَٺي ڳالهہ، مَدي ڳالهہ.

— مون کي مَٺ مَ آڇج پاڻُ (مارئي ٤/١٧)= مون کي تون پاڻ ڪا مَٺي ڳالهہ نہ سامهون ڏج.

— مَٺيين پانئيين (ڪنيات ٢/٢١)= مَٺائي وارو ڪري سمجهين، چڱو نہ سمجهين، برو پانئين.

— مَٺو نہ گهُرئا (يمن ٦/٢٩)= هنن (ميخوارن متارن) کي موکي مَٺو نہ گهرئو، موکي سندن بدخواهي ڪانہ ڪئي.

● مُٺ مُٺ (حسيني ٦/٥)= مُٺ جيترا، ٿورا ٿورا.

— مُٺِ مانڏائي (مارئي ٩/١٤)= مانڏائي (ڏُٺ) جي مٺ.

● مُنو (جمع) مُنا= مُسيل، گلا هيٺ آيل، سَتايل مجبور، تڪليف ۾ آيل.

— مُنا ۽ مِسڪينَ (بلاول ١/٢٢)= ويچارا مُنل، ڏڪارا، تڪليف ۾ آيل.

— مُنا مُنِي پاڻ کي (رامڪلي ٢/٣٦)= اي ڏڪاريل تو پاڻهي پاڻ کي ڏڪاريو، شرم هيٺ آندو.

— مُدعي پاڻ مُنائين (برياتي واڻي ٢/٢)=مخالف دشمن کي مَذموم ڪيائين، اپاڳو ڪيائين، شرمندو ڪيائين.

— ڪا جا مامَ مُنَنِ (ديسي ١/١١)=ڪا جا راز واري ڳالهہ انهن مُنن انن جي پيٽ ۾، ڪوجو راز انهن کي معلوم.

— مُنو ماڳِ مَري (ڪنيات ٤/١٢)= مُنل پنهنجي جاءِ تي پيو (محبت جي درد ۽ سور ۾) ساٿو ٿئي.

— مُنِهِ پاڻُ (ليلان ٢/٩)= تو پاڻ کي مُنو.

● مُٺي (مؤنث)= ويچاري، گلاري، ستايل.
ـ مُٺيءَ موتَ ٿئو (مارئي ٢/٢٣)= هن ويچاريءَ لاءِ موت ٿيو.
ـ مُٺي مُوسَتَ چِڏِ (معذور ٢/٢٧)= اي مُٺي، تون اهو ٻهانو ڇڏ (تہ مون وٽ ٿمر سامان ڪونهي).
ـ مُٺيءَ مَٿي هَٿَڙا (معذور ٢/٤)= هن مُٺل مٿان ٻاجھہ ۽ پناھہ جا هٿ.
ـ مُٺي ٿي مُدعَا گھُري (معذور ٢/١٥)= هي فراق ۾ ڏکن جي ماريل ستايل ٿي پنهنجي مراد گھري.
ـ مُٺيءَ مَگر مَ ڏيوڙ (حسيني ٩/٨)= هن بي حال، مجبور، ازيل، مصيبت ۾ ڦاٿل کي وڌن ٽانڊن واري ٻاھہ نہ ڏيو (وڌيڪ گھٽو نہ ٻاريو، ساڙيو).
ـ مُٺيسِ جَهلِ مُهارَ (ديسي ١/١)= آءٌ مُٺي! تون مهار کي جهل، ڇڪ ۽ ٽَڪ ڏي (تہ اُٺ بيهي).
● مِٺو= ميٺاج وارو، وڻندڙ، پيارو.
ـ مِٺو جِنَ نالوءِ (ڏهر ١/٢)= جيڪو ۽ جيسترو ئي تنهنجو نالو مِٺو آهي.
● مِٺَايَان (آسا ٥/١٠)= مِٺائي کان وڌيڪ.
ـ مِٺايان مِٺي گھَڻو (رامڪلي وائي ١/١)= مِٺائي کان وڌيڪ مِٺي.
ـ مَحبت وارنِ مِٺڙي (رامڪلي وائي ١/١)= محبت وارن کي وڌيڪ مِٺي.
ـ مِٺو مُنهنِ لِکُوسِ (مارئي ٣/١١)= ميٺهن جو مِٺو پاڻي چکيائين.
ـ مِٺي مَکَ (مارئي ٦/٨)= سُکل پيرون مِٺا.
ـ مِٺي مُصِيبَتَ (يمن ٢/٢)= محبت وارن لاءِ مصيبت مِٺي آهي، وڻندڙ ۽ سيبائيندڙ آهي.

● مَپُ= داءُ، وَجهُ، وَسُ، ٻِلو، جاءِ، بچاءُ.
ـ مگٺهارنِ مَپُ (پرڀاتي ١/١٨، ٢/٦)= مگٺهارن جو ٻلو ۽ بچاءُ (ساراھہ ڪرڻ کان سواءِ ٻيو ڪونهي).
ـ مَپُ نَہ ماتيِـٽڙنِ (سنهڻي ٩/٦)= جيڪي ماتيءَ تي ترن ٿا تن جي جاءِ ڪانهي.
ـ مَپُ نہ مَلاحَنِ (سنهڻي ٣/١١)= ملاحن جو بہ حيلو نہ هلي، ملاحن جي بہ جاءِ ڪانهي، (ملاح بہ هيٺ سمنڊ جي اونهائيءَ معلوم ڪري نٿا سگھن).
● مِثلَ= مثال جهڙو، وانگر.
ـ مِثلَ مِينهَ (بلاول ١/٢)= ميٺهن وانگر (جيڪو سيني تي وسي ۽ سيني کي سکيو ڪري).
● مِجَاجُ= مَجازي عشق، سک ۽ محبت، ياري.
ـ مونکي ماءُ مجاجَ (آسا ٣/٤)= اي امان، مونکي سک ۽ عشق.
● مجَازُ= مجازي عشق، ظاهري صورت وارو عشق.
ـ مڙهيندوءِ مجازُ (آسا ٣/٢)= توکي ظاهري صورت جي سک بي حال ڪندي.
ـ مَجازَ جا (راڻو ٣/٥)= مجازي محبت جا، عشق جا.
ـ مَيي کي مَجَازَ جَا (ڪنيات ٤/٣)= جوان اٺ کي سک ۽ محبت جا.
ـ ياري مَچُ مجازَ جو (يمن ٤/٨)= سک ۽ محبت جو مچ مچائي.
ـ مجَازائيون مُنهن ۾ (آسا ٣/٥)= تنهنجي منهن ۾ مَجازواريون (اکيون) آهن، مجازي صورت جون موهيل آهن.
● مَجال= پڄندي، وس، پهچ، سَگھہ، دعوي.
ـ منهنجي ناھہ مجال (آسا ٣/٢٠)= منهنجي دعوي

ناهي، پيٽي ناهي (جو حق آڏو جواب ڏيان).

● مَــجِلسِ = صُــحــبت، گــڏجي ويهڻ واري رهاڻ، ڪچهري، محفل.

ـ سا مَجلسِ ٿي مَٽِ (آسا ۷/۸)= تون اها رهاڻ ۽ صحبت ٿي ڇڏي ڏي.

ـ مَــجِلسِ ويرَ (يمن ۲/۵)= راضي ٿي ملڻ ۽ گــڏ ويهڻ وقت.

● مَجُوسي = بدنيت، بدخواه (اصطلاح) نفس اَمّارو.

ـ مَجُوسي مٿاءِ (بلاول ۳/۱۲)= بدخواه نفس جي مٿان.

ـ مَجُوسي ماري (بلاول ۳/۱۵)= مجوسيءَ کي ماري.

● مِجيجِي= حال محرم، حال پائي.

ـ مونجِ مُحبَ مِجيجِي (آبري ۹/وائي۱۰)= اي منهنجا حال محرم محبتي تون موٽي اچج.

● مَجنُون جَان (رپ ۲/۵)= مَجنون وانگر.

● مُچ= سڄڻ سَرن جي تيلين کي ڪٽي سَٽي تندون تندون ڪيل، ڪُٽيل چٽيل، پائمال.

ـ مَري ٿيندِيَس مُچ (حسيني ۹/۱۹)= آءٌ مري پائمال ٿينديس، بي حال ٿينديس.

ـ من ماري ڪنو مُچ (رامڪلي ۵/۱)= جن پنهنجن مطلبن، مَن گهُرين خواهشن کي ڇٽي ڇڏيو.

● مَچرُ (ڪاموڏ ۲/۶)= پاڻي ۾ ساون وڻن ٻوڙن واري جُوءِ جتي پاڻيءَ ۾ ميڇي ۽ وڻن ۾ ٻور ۽ ڪَچُ.

ـ هيٺِ جَرُ، مَٿي مَچرُ (ڪاموڏ ۴/۹)= هيٺ پاڻي مٿي وڻن ۾ ٻور ۽ گل.

ـ موري مَــچرُ نه ڪرين (ڏهر ۲/۶)= وڏيڪ ڦٽي ٻور ۽ گلڙا نه ڪرين.

ـ ميوا مَچرَ مَڪَ (مارئي ۵/۴)= ميوا، وَلين جا گل گونچ، ۽ پيرون.

ـ مَچرَ تاريُون (ڪوهياري ۱/۱۲)= مچر واريون تاريون جن تي ڪچڙو ٻور ۽ سنهڙا گلڙا (مچر) آهن.

ـ مَچرُ تو مَٿاءِ (ڏهر ۲/۳)= تنهنجي لامن تي تازو ڦُٽل ڪَچُ، گونچ ۽ ٻور.

● مچڻ= قبول ڪرڻ.

ـ مَچي رَضا رَب (راڻو وائي ۱/۱)= الله جي مرضي مڃي، قبول ڪري.

ـ مِڃِري ڪِين مَچيندِي (مارئي وائي ۴/۱)= هيءَ ضائفان قبول نه ڪندي.

ـ تَن مَچيو مُحَمدُ ڪارَڻي (ڪلياڻ ۱/۶)= تن حضرت محمد (ﷺ) کي ڪارڻ ڪندڙ ڪري مڃيو.

● مَچُ (سري راڳ ۱/۲۴)= باهه، آڙاهه.

ـ مَنَ ۾ ٻاري مَچُ (سامونڊي ۲/۲)= اندر ۾ محبت جو مچ مچائي.

ـ مَچ ناهه (يمن ۴/۷)= مچ ٻار، مچ مچاءِ.

ـ مَچَ ۾ (يمن ۴/۴)= سڪ ۽ ســـــوز جي مَچ ۾، عشق جي آڙاهه ۾.

ـ مَچَ لاءِ (ڪلياڻ ۴/۳۵)= محبت جي مچ خاطر، عشق جي آڙاهه لاءِ.

● مَچڻُ= ميو متارو ٿيڻ، سَيرَ ٿيڻ.

ـ سي ڪينئن ٻَـيندرا مَـچڻ (راڻو ۲/۵)= اي راڻا! اهي (اکيون ۽ انگ) ڪينئن سَير ۽ سَرها ٿين!

● مَچڻُ= متان.

ـ مَچڻُ مونِي ڪا ڪرين (سورٺ وائي ۲/۱)= متان وري بي ڪا ڪرين.

ـ مَچڻُ مَري رَهنِ (ڪارايل ۱/۱۹)= متان مري پون.

- مَجْنِ ياگَ پَرْ ڏيين (ڪاپاتي ١/١٢)= متان پنهنجي ياگ تي آسرو ڪرين، متان پنهنجي ياگ تي پارين.
- مَجْنِ پوئي هَڏ (ڪنيات ٣/٦، سري راڳ ۴/٦) = متان تنهنجي ڳچيء ۾ پوي، متان تنهنجي لاء مصيبت بنجي.
- مَجْنِ آگِ اُجهائيين (يمن ٦/١٥)= تون متان محبت واري باهه وسائين.
- مَجْنِ پُوري نه پَئين (ليلان ٢/٨)= متان پوري نه پوين، پڄي نه سگهين.
- مَجْنْ مارينٽي (ڪارايل ١/٨)= متان توکي مارين.
- مَجْنْ پوئين وِٿَ وصال ۾ (رامڪلي ۴/١١)= متان محبوب سان ملڻ (وصال) ۾ ڪا وِٿي پوين.

● مُجون= شهپر.
- مُجُون موڙي (بلاول ٢/١)= (لفظي معني) مچون وٽي مٿي ڪري. (اصطلاح) خود اعتمادي ۽ بي ڊپائي ڏيکاري.

● مَچيء- هَٽَ تي (ڪلموڏ ١/وائي-١)= مچيء جي هٽ تي (جتي مچي وڪامي)، ميائي جي ماڳ تي.

● مَحَبَتَ = عشق.
- مَحبَتَ جي مَيدانَ ۾ (ڪلياڻ ۴/١١)= عشق جي ميدان ۾.
- مَحبَتَ سَندو مَنَ ۾، پِرِ پِيالو جَنِ (آبري ١/٧)= جن محبت جو پريل پيالو پيتو آهي؛ جن جو اندر الاهي عشق جي نشي ۾ آهي.
- مَحبَتَ مَٽين مَنَ ۾ (آبري ١/٦)= دل ۾ بيحد محبت، بي انتها سِڪ.
- محبت ڪي ميهارَ جي (سنهٽي ٦/۴)= ميهار جي محبت لاء.

محبِتي = سچي محبت وارا (پتنگ توڙي عاشق).
- جِتن مَحبِتي مَچَ لاء (ڪلياڻ ۴/٣٥)= جنن پتنگ ۽ عاشق مچ لاء تڙڦن.
- مَحَبِتي مَيَا ڪَري (يمن ٣/٢٣)= اي محبتي، اي محبت پريا سڄڻ! تون مهر ڪري، ٻاجهه ڪري.
- مَحَبَتِين مَرَڪُ (ڪلياڻ ٣/٢٢)= عاشقن لاء مرڪ آهي، سونهن ۽ خوشي آهي.
- محبتِين مَتَاء (يمن ۴/٦)= سچي محبت وارن جي مٿان، سچن عاشقن مٿان.

● مَحبُوب= معشوق.
- پاڻهين ئي مَحبُوبُ (ڪلياڻ ١/١٩)= پاڻهين پاڻ ئي معشوق.
- مَحبُوبَن سِين (ڪلياڻ ۴/٧)= محبوبن وٽ.

● مُحتاجَ = بي وس، مدد جا گهرڙا.
- مُعَلِمَ جِت مُحتاج (سري راڳ ٣/٨)= جت ناڪنا به محتاج ٿيندا ۽ سندن وس ڪو نه هلندو (ته پاڻ ڌڻي تعاليٰ انهن کي سلامتيء سان هلائيندو).
- مُحتاجِي ڪَري (آبري ١/١١)= محتاج ٿي ڪري.
- مُومَلَ مُحتاجيون ڪَري (راڻو ٨/١) مومل ڪُرنشون ڪري، ڪاٿيون ڪڍي، خدمتون ڪري.

● مَحرُوم= وانجيَل، پري ڪيل، غافل، ڌڪيل، نامراد، نامقبول.
- مَحرُومَ ئي مَرِي وِئا (ڪلياڻ ٢/١٣، آسا ۴/٣)= هو محروم ٿي، محروميء واري حالت ۾ ئي مري وئا، بي علمي بي سمجهيء واري حالت ۾ مري ويا.

● مَحفوظان= لوح محفوظ جي لکيي موجب.
- جي محفوظان مَخو ٿيون (سنهٽي ٨/٣)= جيڪي ازل کان الاهي عشق جي نشي ۾ مخمور ٿيون.

● مُحڪَمُ= مضبوط.

- مُحڪَمُ ڏِني مورڙ (بروو ۴/۱۵)= زبردست مورڙ ڏني، پڪيءَ طرح پوئتي هٽايو.

- مُحڪَمُ وَٺي (ڪاپاٽي ۱/۸)= مضبوط جهلي.

● محل= ماڙي، محلات.

- مَحلين مَگٿو (سورٺ ۱/۲)= مگٿو محلن ۾، مگٿو محلاتن ۾.

- مَحلين مُنجهي مون هِنيُون (مارئي ۱/۲)= محلن ۾ منهنجو هنيون ٿو منجهي.

- محلين مارُوئان ڏار (مارئي ۵/۲)= محلن ۾ ماروئن کان جدا.

● مَحوَ ٿيون (سنهڻي ۳/۸)= (محبت ۾) مگهن ٿيون.

مَخفِي = لڪل، سمايل.

- مُورَتَ ۾ مَخفِي ٿئا (ڪلياڻ ۲۳/۲)= ظاهري صورت ۾ پاڻ لڪايائون.

مَخلوق= خلقيل، پيدا ڪيل.

- مَرَ ڪِين چَئہ مَخلوقَ (ڪلياڻ ۲۰/۱)= نڪين هن کي 'خلقيل' چئہ.

● مُدَ= مند، موسم.

- مُدَ موچارِيءَ مُوهَ (مارئي وائي ۱/۳)= موچاري موسم جي موهر ۾، شروع ۾.

● مُدامي = دائمي، هميشه، سدائين.

- دائمُ مُدامي (رامڪلي ۱۴/۲)= هميشه سدائين.

● مُدائُون (ع. مُدعائون)= مقصد واريون ڳالهيون، مرادون.

- پِنِين مُدائُون (سامونڊي ۱۹/۴)= هنن جون رٿون پوريون ٿيون، مرادون پوريون ٿيون.

مَدايِن جي (برو ۷/۳)=ڪَچاين جي، ڪرتاهين جي.

● مدت= 'مدد' جو عام پوليءَ وارو رائج اُچار.

- مدت ٿيءِ ميهارَ يار! (سنهڻي وائي ۱/۳)= اي دوست ميهار منهنجي مدد ڪر، حامي ٿي.

● مَدَح (معذور ۱/وائي)= تعريف.

● مُدَعَا= مطلوب، مقصد، مراد.

- مُنِهِي ٿِئِي مُدعَا گهري (معذور ۱۵/۲)= هيءَ بيواهي پنهنجي مُراد ٿي گهري.

● مُدَعِي= ڪوڙا دعويدار.

- مُدَعِي پاڻَ مُنائِين (پرڀاتي وائي ۲/۲)= ڪوڙا دعويدار ويتر شرمايائين، مدعين کي خوار خراب ڪيائين.

● مَديُون =(چڱايون جو ضد)=مدايون، ڇلايون، بديون.

- ٿِيَنِ مُورائِين مَديُون (حسيني ۱۵/۱۱)= ماڳهين مدايون ٿين.

● مَڏُ =ٻيڙين جي مٿان اڏيل گهر، اَڏيل ڪاٺ ڪاباڙا.

- موڙي اُچو مَڏُ (سنهڻي ۵/۹)= مَڏن واريون ٻيڙيون ڦيرائي اچو.

- مَڏُ ميائيون مَڪَرا (ڪاموڏ ۱۱/۳)= ميائين وارا مَڏ ۾ ٻيڙا (مَڪَرا).

● مَڏُ = گدام، بندر.

- پَهچِي مَڏِ (سامونڊي ۲۰/۱)= مڏ تي پهچي، بندر واري گدام تي سلامت پهچي.

● مَڏُ= سامان سڙو مڏي.

- مَڏُ ٻڌڻ= سامان سولو ٺاهي ٻڌڻ (اصطلاح) ظاهري بَڻ بنائڻ، ڪوڙ جو ٻوتو بنائڻ.

- اڳيان عجين جي، مُشڪِلُ ٻَڌَڻُ مَڏُ (پرڀاتي وائي ۱/۲) = محبوبن آڏو (جيڪي وڏا پارکو آهن) مڏ ٻڌڻ مشڪل آهي، ڪو ڪوڙو بهانو بنائڻ مشڪل آهي.

● "مُذَکَرُ"= مردانو، مردانگيءَ وارو.

ـ طالبُ المولٰي مُذَکَرُ (رامڪلي ٣/٢)= الله جو طالب مرادانو آهي، وڏي همت ۽ حوصلي وارو آهي.

مذڪُورَ (پورب ٢/١)= ڳالھ، ڳالھيون، يادگيريون، ريت رسم، هلت چلت.

ـ ماروءَ جي مَذڪُورَ جي (مارئي ١٩/۴)= (منھنجين سرتين) ماروئڙن جي ڳالھ جي، انهن جي هلت چلت جي.

ـ مارئِون مَذڪُورَ (راڻو ۵/۴)= انهن جون يادگيريون ٿيون اسان کي مارين.

ـ موٺَ جا مَذڪُورَ (آبري ٢٣/۴)= پوئتي موٺ جون ڳالھيون ۽ صلاحون.

● مَرُ= ڀَل، چڱو تہ، مَنَ، شال، سدائين.

ـ چُونِمِ مَرُ (معذور ١٣/۵)= ڀل تہ مونکي چون.

ـ مَرُ سُورَ سَهَنِ (کاھوڙي وائي ٢/٣)= ڀل تہ سور سھن.

ـ مَرُ هيڪاندا هُونِ (ڪنيات ۵/١)= شال گڏ هجن، ڀل تہ سدائين گڏ هجن.

ـ پَچان مَرُ پيئي (ڀمن ٣/۴)= ڀل تہ پئي محبت ۾ جلان ٻران.

ـ سي مَرُڪنِ پَچارَ (ڀمن ١۵/١)= اهي (عاشق) ڀل تہ اها ڳالھ ڪن.

ـ مَرُ مِنيائِي هوءِ (ڪلياڻ ١٩/۵)= ڀل تہ (ڪاتي) مُڏي ئي هجي.

ـ مَرُ ٿا مُون تي ڪَنِ (معذور ۵/١)= ڀل تہ ڀيا مون تي (جلھُونِ) ڪن.

ـ مَرُ ٿيُون مَرُڪَنِ (کاموڏ ٢/۴)= سدا ڀيون ٻھڪن ۽ سرهيون ٿين.

ـ سومَرُ پاندِ تُنھنجي پوءِ (سورٺ ٢/وائي-١)= سر ڀل تنھنجي پاند ۾ پوي، توکي ملي.

ـ مَر قَبُولي (آبري ٩/١)= ڀل تہ قبولي.

ـ مَرُ ميروئِي هوءِ (مارئي ١۵/۴)= ڀل تہ ميروئي هجي.

ـ مَرُ مَٿي تي هوءِ (مارئي ٢۴/۵)= ڀل تہ سِرَ تي هجي.

ـ مَرُ اولجَان اُنِ پارَ ڏي (سنھڻي ١٧/٨)= مَنَ چولجي هلان ان طرف ڏي.

ـ سي مَـرُ رويو رُونِ (آبري ٩/٧، سارنگ ١۵/١)= سي ڀل تہ ڀيون روئي وري رئن.

ـ مَرُ تان (سنھڻي ٧/٧)= ڀل تان.

ـ مَرُ تہ آئين (سورٺ ٢/۴)=ڀَل تہ آئين، ڀلي ڪري آئين.

ـ مَرُ ٿا (حسيني ٨/٦، سارنگ ١٠/٢)= ڀل ڀيا.

● مَرُ= ميل، مِٽي، ميراڻ.

ـ ڌوئِي مَرُ مَرانِ (مارئي ٨/٩)= اها ميراڻ ڌوئي پوءِ مران.

ـ مَـرُ ڏٿان (مارئي ٢٠/٦)= مِٽي صاف ڪريان، گندگي ڌُٿان.

● مراد= مقصد، مجتا.

ـ مُرادَ ڪان (معذور ٩/٧)= مراد پوري ٿيڻ ڪان.

● مَرَان مَٿو پِٽيان (رامڪلي ٧/١٠)= سندن فراق ۾ مران ۽ مٿو پٽيان.

● مُرسَلَ= موڪليل

ـ ان مُرسَلَ (ھلاول ١٦/٢)= الله تعاليٰ جي طرفان موڪليل.

● مِرڪَ= سُرڪي جي ڌرڙي.

ـ ميهاران مِرڪَ (سنھڻي ١٣/۵)= ميهار وٺان (ڪير جي) سُرڪيءَ جي ڌري.

● مَرڪُ= جيڪي سھڻو لڳي، نھي جڙي، سونهي.

ـ مَرڪُ لَڄايَنِ (راڻو ١٢/٩)= جيڪي لوڪ ۾ لڄي آهن تن لاءِ جڳائيندڙ ۽ سهائيندڙ (مرڪ) آهي.

ـ سو مَرَڪُ ماروئڙَنِ، جيان لوڪ لَڄَ ٿئي (مارئي ۷/۱۱)
= لوڪ کي جنهن ڪان لڄ ٿئي، ماروئڙن لاءِ اهو مرڪ
آهي، ماروئڙن کي سونهي.
ـ مَحَبّتِينِ مَرَڪُ (ڪلياڻ ۲/۲۲)= عاشقن کي سُهائيندڙ
آهي، عاشقن لاءِ خوشي ۽ راحت آهي.
ـ ڏُکويَنِ مَرَڪُ (رپ ۱/۱)= ڏک وارن لاءِ وڻندڙ
جڳائيندڙ آهي.
ـ مونکي ٿنا مَرَڪُ (يمن ۲/۱۴)= مون لاءِ مرڪ ٿنا،
مونکي سيبائا.
ـ سا مونکي ٿِي مَرَڪُ (پورب ۲/۳)= سا مون کي
لهي ۽ سونهي.
● مَرَڪڻ = سَرهو ٿيڻ، سرهو لڳڻ، خوش نظر اچڻ،
سرخرو ٿيڻ.
ـ اُپِيئُون سي مَرَڪَنِ (سامونڊي ۴/۲۰)= سي (زالون،
مائون، پيڻيون) بيٺيون خوش ٿين، سَرهيون لڳن.
ـ مَرَڪَنِ ماڳَ مَڙهيُون (پورب ۱/۱۰)= جايون
جڳهيون ٻه پيون ڀڪن، سهڻيون لڳن.
ـ مَرَڪَنِ مَجِيءَ وارِيُون (ڪاموڏ ۴/۳)= مهائيون
ٻه پيون سرخرو ٿين.
ـ مَرَڪَنو مَتَنيائِين (ڪاپائتي ۱/۲۱)= مَرڪندي
متايائين (سُٽ ڏنائين ۽ قيمت ورتائين)، پنهنجي
ڪاميابيءَ طور سودو ڪيائين.
ـ مَرَڪَڻُ اُڪَرِيَنِ (بلاول ۱/۱)= اکين جو مرڪڻ،
اکين جو سهڻو لڳڻ.
ـ مَرَڪِي شال ملهائيان (مارئي ۲/۱۷)= (آئا) سرخرو ٿي
شال ملير کي ملهايان.
● مَرَڪُڻُ= ”اسم“ اهو جيڪو مرڪي (اصطلاح) چڱائي
ڀرچڱو، خوبيءَ ڀر خوب، سهڻي ڪِردار وارو. مَرڪڻو.
ـ مَرَڪَڻ تون مَ مَرِيجُ (ڪاموڏ ۴/۷)= اي مَرڪڻ!
تون نه مَرِج، اي ڳُڻن ڀرِ سهڻا! تون نه مرج.
● مَرَڪَڻو، (جمع) مَرَڪڻا= سَرهو سونهن وارو،
خوش، نهال، سرخرو، سرهو.
ـ مَلِيرونِ مَرَڪَنو (مارئي ۸/۳۰)= سندن ملير
مَرڪندڙ آهي، سَرهو سونهن وارو آهي.
ـ مَرَڪِي هَلِيو (ڪاموڏ ۴/۳)= سرخرو ٿي هليو.
ـ مُنڊان جي مَرَڪَڻا (رامڪلي ۲/۱۹)= جيڪي
اصل ڪان مَرڪندڙ آهن، سرخرو سَرها آهن.
● مُرڪَڻ= مُشڪَڻ.
ـ مُرڪي مارِيائون (آسا ۴/۱۵)= مُشڪي مارِيائون،
پنهنجي مشڪڻ سان مارِيائون.
● مُرلي = وڄت جي هڪ ساز جو نالو.
ـ مُرليءَ کي جِنهِ ماتُ ڪنو (رامڪلي وائي ۱/۱)= جنهن
مُرليءَ جي مٺي وڄت کي به ماريو (گهڻو گهٽ ڪيو).
● مرڻ= مري وڃڻ.
ـ مَرُ مَرَان (يمن ۵ /وائي-۲)= ڀل ته مران.
ـ مَرُ مَارِي (يمن ۳/۷)= ڀَلي مَاري، ڀل ته ماري،
چڱو جو ماري.
ـ مَرَنِ مرتَن ڪينڪين (ڪلياڻ ۴/۳۴)= موت
قبول ڪن پر پوئتي ڪين موٽن.
ـ مَرَنِ اُڄ (آبري ۱/۸)= سچا عاشق اڄ ۾ مرن ۽ اڄ
۾ رهن (جيتوڻيڪ اهي پاڻي ۾ هجن).
ـ مَرِي ٿِيَنِ نه ماتُ (ڪلياڻ ۲/۱۴)= جسماني طور
مري ختم ٿي نتا وڃن، سندن نالو نشان گم نٿو ٿئي.
ـ مِرِي رَهَنِ (ڪارايل ۱/۱۹)= مري پون.

- مَري جيءُ (معذور ٤/١)= موت کان اڳ ۾ مري (پاڻ ماري) تون حقيقي معنيٰ ۾ زنده ره ۽ جيءُ.
- مَري تان نہ ڇڏيندي (مارئي ٤/١)= مري ويندي بہ نہ ڇڏيندي.
- مَري رَهنديَس (مارئي ١/٥)= مٿن مثال گذاريندس.
● مَرَڻُ (اسم)= موت.
- مرڻَ سيئَن (سنهڻي ٥/٣)= مرندي گهڙي تائين (جيستائين مون ۾ ساه آهي).
- مَرَڻ ڪِئوءِ مُردار (معذور ٤/٧)= تو موت کي مردار ڪري ڇڏيو، ان کي تمام گهٽ اهميت وارو ڪري ڇڏيو.
- مَرَڻ تَن مُشاهدَو (يمن ١/٧)= تن لاءِ موت محبوب جي ديدار برابر آهي.
- مَرَڻ مُون سين آءُ، تہ پنيءَ تو پنڌ ڪريان (معذور ٤/٩) = اي مرڻ، اي موت! تون مون سين سونهون ٿي هل تہ تنهنجي پريان (پنهونءَ جي ساٿ جو) پيرُ کڻان.
- مَرڻان اڳي (ڪلياڻ ٢/١٤)= موت جي اچڻ کان اڳ، موت ۾ مرڻ کان اڳ.
● مِرو، مِرون = جهنگ جا جانور.
- مِرو پِيا مَامري (ڪوهياري ٢/١٣)= جهنگ جا مِرون بہ انهيءَ معاملي ۾ پيا، انهيءَ ويچار ۾ پيا، ڏڪارا ٿيا.
- مِرُون ڪِينَ وَلِنِ (ڏهر ١/٧)= جهنگ جا جانور پني ڪين کيڙين.
● مَروشِي (بلوچڪي) = اڄ، اجوڪي ڏينهن.
- مَروشِي محبوبَ ڏي (ديسي ٧/٤)= اڄ، اجوڪي ڏينهن، اڄ جو اڄ ئي پنهنجي پياري پنهونءَ ڏي وڃان.
● مريتَڻ= مَروتَڻ، مَريتِي = مروتي.

- جا مَرضنِ مَريتِي (ڪوهياري ٥/٢)= هوءَ جيڪا مرضن وڪوڙي، جيڪا مرضن ماري.
● مِري = مِرچ.
- جِنهِ ۾ مالُ نہ مِريءَ جيترو (سورٺ ٣/٧)=جنهن ۾ مِريءَ جي داڻي جيترو بہ مال ناهي، جنهن ۾ ذرو بہ نفعو ناهي.
● مريض= بيمار.
- مَريضَن کي (يمن ١/١)= اگهن کي، بيمارن کي.
● مِڙڻ= مِلڻ، گڏجڻ، پهچڻ، رَسڻ.
- جي پانئين پرينءَ مِڙان (آبري ١٠/٥)= جيڪڏهن تون چاهين تہ پنهنجن پرينِ سان ملان.
- جي قِيامَ مِڙَنِ (سنهڻي ٢/١١)= جيڪڏهن اهي قيامت ۾ ملن.
- مَٿي وَتِ مڙَن (ڪلياڻ ٥/٢٤)= سِرَ جي عيوض ملن، سر ڏيڻ سان ملن.
- صُباحَ سِياڪو، صَحيءُ مِڙندو مَگڻا (پرياتي ٢/٩) = اي مگڻا! سياڻي عزيزن جو سڄو راڄ (سياڪو) يقيني تہ گڏ ٿيندو (مڙندو).
- مِڙيا مَٿي مَڃَ (ڪلياڻ ٤/٣٨)= (پتنگ اچي) مَچ تي گڏ ٿيا، مُچ ٿيا.
- مـِڙئو ڪَنِ مِنَتَ (ڪامـوڏ ٣/٢)= گـڏجي اچي التجاءِ عاجزي ڪن.
- اَگهَن مِڙي اَڄُ (يمن ٢/٣)= اڄ بيمارن گڏ ٿي، پاڻ ۾ گڏجي.
- مُور نہ مڙي ماءِ (سري راڳ ٣/١٩)= (ٻيڙي) هرگز نہ پهچي ماڳ تي (بندر تي).
- مَرُ تہ مڙين سَنئي (معذور ٤/٢)= شال تہ گڏجين سنئي (پنهنجي پنهونءَ سان).

ـ مِڙنھُون = اسان کي ملن.
ـ مانَ مِڙنھُون سُپرِينِ (سنھٽي ۹/۳) = مَنَ اسان کي محبوب ملن.
ـ کِنہ پَالَ مِڙين (کوھياري ۱/۲) = ڪنھن پال پلاڻي سان پنھونءَ کي گڏجين.
● مِڙيئان = مِڙني کان، سڀني کان.
ـ سا مَحنہِ مِڙئنسان ھُوءِ (معذور ۲/۲۲) = اھا پين سڀني کان اڳ ۾ ھوندي.
ـ مِڙنئون مٿاھون (مارئي ۱/۱) = سڀني کان مٿي.
● مِڙڻ = ڳئون يا مينھن جو ڪير ڏھائڻ لاءِ خوش ٿي بيھڻ، کير ڏيڻ لاءِ راضي ھجڻ.
ـ جي مِڙيون ٿي مَسَ (سارنگ ۲/۱۴) = (اھي ڪتڙون ڳايُون) جيڪي (کير ڏيڻ لاءِ) مس مس ٿي مڙيون.
● مڙوئي = سڀوئي، جملي.
ـ حَرفُ مِڙوئي ھيڪُ (يمن ۵/۱۶) = (جدا جدا صورتن آھن پر) اصل حرف (ذات) ھڪ ئي آھي.
ـ جُنہُ مِڙوئي مَٿو ٿيو (رامڪلي ۵/۱۷) = جنن جو سڄو بُت ئي (ھرھڪ عضوو) سِرُ ٿي ويو.
مَڙھ = آسڻ، مَڙھيون.
ـ وِئا مَڙھ تاڙي (رامڪلي ۴/۲۳) = تاڙيون ھڻي مڙھيون بند ڪري ويا.
مَڙھُ = مثل بت، مڙدو، جنازو.
ـ ڪَنِھن مَڙھُ مقام ۾ (ڏھر ۱/۱۱) = ڪنھن نہ مڙدو مقام ۾ (دفن ٿيڻ لاءِ).
ـ نِجاھہ مَڙھُ مليرَ ڏي (مارئي ۵/۸) = اوھين نِجنو (کڻي وڃجو) منھنجو جنازو ملير ڏي.
● مَڙھڻ = پڪيءَ طرح ڳنڍڻ، ملائي مضبوط ڪرڻ.
ـ مَڙھنو مَنجھاراءِ (سامونڊي ۳/۳۰، رپ ۱/۲۷) = اِندران اندر (منھنجو جيءُ جن سان) ڳنڍيو، قابو ٿيو.
ـ مَڙھي مِڙھج مُنہَ ۾ (آبري ۳/۲۱) = پنھنجي منھن ۾ پڪو پختو ڪري بيھارج.
ـ تہ سَڀَ مَڙھايان سونَ سين (بروو ۲/۲۰) = تہ اھي سڀ سون سان پڪا پختا ڪري جڙايان، سون سان سينگاري سنھٽا ڪرايان.
ـ مَڙھيائُون مُشڪ سين (راڻو ۳/۲) = مشڪ سان پنھنجن وارن جا چوٽا مَليائون.
● مڙھي (جمع) مڙھيون = فقيرن جي رھڻ جي جاءِ، غريباڻو گھر.
ـ مَڙھينئُون موڪَلَ (رامڪلي ۴/وائي) = مَڙھين مان موڪلائي.
ـ مڙھيون مگنھار، پوري ڪنھن پارِ وئا (پرباتي ۱/۲۱) = مگنھار فقير پنھنجا غريباڻا گھرڙا بند ڪري ڪنھن ٻئي پاسي ھليا وئا.
ـ مَڙھي مُور مَ اَڏ (رامڪلي ۲/۹) = گھر ھرگز نہ ٺاھ، رھڻ لاءِ جاءِ ھرگز نہ جوڙ.
● مِزاجَ = جوھر، ذاتي خوبي.
ـ موتيءَ جي مِزاجَ جو (سري راڳ ۴/۱) = موتيءَ جي ذاتي جوھر جو.
● مِسُ = (الف) ميل ملاوٽ واري حالت، لڳ لاڳاپن وارو ماحول (ب) ٽامو، ٽاڻي وارو وھنوار.
ـ موتِي ٿين نہ مِسُ (رامڪلي ۶/۲۵) = اھي موتي لاڳاپا نہ رکن، پاڻ کي گھٽ نہ ڪن.
● مَسَ = لاچار، مشڪل سان، ورلي.
ـ مَسَ رَکان (سورٺ ۱/۶) = لاچار رکان، ھرگز نہ رکان.

ـ مَسَ سِٽي (مارئي ۱/۳)= ٻڌي ٿي ڪانه، لاچار ٻڌي.
ـ مَسَ مَڃين (مارئي ۱/۴)= مس قبول ڪن، لاچار قبول ڪن.
مَسُ= ڪاري ريھ واري نئين لھندڙ ڏاڙهي.
ـ تو ڳهَنڊي مَسُ (پرڀاتي ۴/۱)= توکي ريھ ڏاڙهي لھندي، چوڌاري منھن تي ڦرندي.
مَسُ= ۱. اکرن لکڻ لاءِ پاڻيٺ وارو ڪارو مصالحو ۲. روز ازل واري لکيي جي مَسُ.
ـ وينو وڃايين مَسُ (يمن ۱۹/۵)=مَسُ پيو ضايع ڪرين.
ـ جيڪين ڪنو مَسُ (سري راڳ وائي ۲/۴)= ازل واري مس جيڪين لکيو.
● مُسافرئون (حسيني ۱۱/۵)= مسافرن ڪان.
● مَساوي = برابر، هڪ جهڙو.
ـ مارُئي مَساوِي ٿئو (مارئي ۱۱/۴)= مارئي لاءِ (اپاڳ ۽ سياڳ) برابر ٿيو.
● مَستانَ= مستانا.
ـ ماڳِ هٿيو مَستان (يمن ۴/۳)= ۱. مستانن عاشقن کي ماڳ تي (اکين جا تير) هٿيو ۲. اي مستانا محبوب! تون (عاشقن کي) ماڳ تي ماريو ڪيرايو.
مُستَغرَقُ (ڪلياڻ ۲۱/۱)= صفا غرق ۽ غلطان، وڏي فڪر ۽ مونجهاري ۾.
مَسَحُو (ع. مَسحُ) = جتي پاڻي نه ملي، اتي وضوءِ بدران خاڪ تي ھٿ هڻي وضوءَ وارا ارڪان پورا ڪرڻ.
ـ مرتي ڪَنِ نه مَسَحُو (رامڪلي ۱۷/۳)= وري پيھر مسحو نه ڪن.
● مَسِّڙيارا (رائو ۱۵/۱)=ڪاري ريھ ڏاڙهيءَ وارا (جوان).
مُسلِمَانِي مَاڻِيين (آسا ۹/۴)= تون مسلماني وارو درجو حاصل ڪري خوش ٿئين.
● مُسَنِ = جيڪي مُنا ٿين، مشڪلات ۾ پون، حيران پريشان ٿين.
ـ مُسَنِ مُنهَ سَنَرا (ڏهر ۸/۱)= مُنن جا مُنهن مَرڪندڙ.
● مَسنَدُون= تخت واريون ڪٿون، تختَ.
ـ ماڳين پيئون مسنَدُون (ڪاموڏ ۱۴/۴)= ماڳهن تخت پئجي ويا! مَسندَ رکجي ويا!
● مَسِيتِ = مسجد.
ـ مُسافِر مَسِيتِ (ٻلاول ۱۱/۱)= مسجد ۾ ترڪندڙ غريب مسافر (تن مان به تو گهڻن کي گهوڙن تي چاڙهيو).
● مُشاهدو= الاهي ديدار، مشاهدو ڪيل، روشن تماشو.
ـ تہ مُشاهِدو ماڻِيين (آسا ۸/۶، سنهڻي ۱۱/۹)= تہ الاهي ديدار ڏسين.
ـ مُشاهدو محبوب جو (آسا ۵/۷)= محبوب جو ديدار.
ـ مون کي تو ء مشاهدو (ڪنيات وائي ۲/۵)= مون لاءِ اهو بہ تہ ديدار آهي (جڏهن تون مون کان منهن موڙين ٿو).
ـ مَرڻُ تَنِ مُشاهِدو (يمن ۷/۲)= تن لاءِ موتُ ڄڻ ڪيل آهي.
ـ مَنجهين مُشاهِدو ٿيي (ڪلياڻ ۱۸/۲)= اندران اندر (پنھنجي وجود ۾) ديدار ٿئي.
ـ مُشاهِدي تَهين (يمن ۴/۴)= ان ديدار، ان حال ۽ ڪيفيَت.
● مَشائخ= وڏي درجي ۽ وڏي حال وارا.
ـ مَهندان مَشائخِ جي (رامڪلي ۷/ وائي-۲)= وڏي درجي ۽ حال وارن جي آڏو.
● مُشتاق= سِڪندڙ، عاشق.

- مَنَ ۾ مُشتاقن جي (ڪليات ١/٣)= عاشقن جي من ۾.

● مُشرڪ= شرڪ ڪندڙ.

- مَنُ مُشرڪن گڏ (ڪلياڻ ٣/١٤)= شرڪ ڪندڙن سان پنهنجو مَنُ ملاءِ.

● مشڪ= ڪثوري.

- مُشڪ رَنگُ مَتيندو (بلاول وائي ٣/١)= مُشڪ وارو رنگ ڏيندو، بَدلي ۾ مشڪ ڏيندو.

- مُشڪ ڪَثُوري بُوءِ (رامڪلي ٦/٦) = (پنڌ جي صفت) مشڪ ڪثوري جي بُوءِ سان واسيل واٽ.

● مُصاحِبَ = صحبت ڪندڙ، محبت ۽ صحبت ڏانهن مائل.

- پاڻَ مُصاحِبَ سُپرِينِ (بروو ٣/٢)= محبوب پاڻ صحبت ۽ محبت ڏانهن مائل آهن.

مُصِيبَتَ (يمن ٢/٢)= سختي ۽ تڪليف.

● مَضبُوطُ = پڪو، پڪو ويٺل.

- مُنيءَ تي مضبوط (بروو ٢/١٢)= (ڪانءَ جيڪو) مُنيءَ تي مضبوط ٿيو ويٺو آهي، پڪو ٿيو ويٺو آهي (جو پڪي پختي خوشخبري آندي اٿئين).

مُضرَتا = نقصان ڪار، ايذاءِ ڏيندڙ.

- مُضرَتا مُونکي ٿيا (معذور وائي ١/٧)= مون لاءِ مُضر ٿيا، نقصان ۽ ايذاء وارا ٿيا.

● مَضمَضہَ= ڳُرڙي.

- مَضمَضه واتا (بلاول ١/٦)= ڳُرڙي جيڪا وات ۾ آهي.

● مُطالِعُ= مُطالعو.

- مُطالع محبت (معذور ١/وائي)= محبت جي ورق جو مطالعو.

- مُطالِعُ ٿِيڻُ (يمن ٥/٢)= مطالعي ۾ اچڻ، پڙهڻ ۾ اچڻ، پڙهي ياد ڪرڻ.

● مُطيعَل = ننڍڙو فرمانبردار ۽ مَيايل، گهٽو هيٺو.

- مَارِمَ مُطيعَلِ کي (بلاول ٣/١٤)= اڳ مَيايل کي وڏيڪ ماري نه ميڄاءِ، هيٺي کي نه مار.

● مَعافي ڪرڻ= معاف ڪرڻ، بخش ڪرڻ.

- مَحبُوبنِ مَعافي ڪِئا (بروو ٣/١٢)= محبوبن معاف ڪيا.

● مَعبُودُ= بانهپ جو لائق ڌڻي، بانهپ جو سائين.

- آنا عَبدُ، 'مَعبُودُ' تون (ڪلياڻ ٣/٢٢)= آءٌ بانهون آهيان ۽ تون بانهپ لائق ڌڻي آهين.

● مَعجُونُون = طاقت واريون خاص ٺاهيل مٺيون خوشبودار شيون.

- مَعجُونُون موچار (معذور ٧/وائي)= سٺيون معجونون.

● معذور=عاجز، لاچار، هيٺو، هيٺي، ضعيف، بي حال، عُذر واري، ناقص، عيبدار، ڪاڻ واري.

- مَعذورِ مرڻُ مَنِ (معذور ٤/١٦)= مون هيٺي ضعيف (سسئي) پنهنجي من ۾ مرڻ قبول ڪيو.

- ماريو جي مَعذورِ (حسيني ٩/١٥)= جيڪڏهن هن عاجز ۽ بي حال کي اوهين ماريو.

- معذورِ وئين ماري (سورٺ وائي ٤/١)= (اي بيحجل منگتا!) تون هن هيٺي بي حال (سورٺ) کي ماري وئين!

- معذور کي ماڙهو ڪنو اولاڪن اچي (آبري ٨/١) = (=پنهون ۽ پيائرن جي) اُٺن اچي هن عيبدار کي ماڻهپي وارو ڪيو.

- مَعذُورَ جو مَسَ ٿِئي (آبري ٥/١٠)= هن بي حال جو (جيئن) مس ٿئي (هي مري ويندي).

● مَعذوري = ڪاٺياري، خطا وار.
ـ ماري مَعذوري (ليلان ١/١)= هن ڪاٺياري ۽ خطا وار کي ماري.
ـ مَٿي مَعذورين (حسيني ١٢/٣)= قصور ۽ خطا وارين تي.
معذوريون= عذر واريون (جن تي عذر رهجي ويو، ميار رهجي وئي، جِئن سسئي تي ننڊ جي ميار رهجي وئي). هيڻيون، ضعيف، ڪاٺياريون، خطاوار
ـ مَعذوريون مُيون (ديسي ٣/٢، ڪوهياري ٥/١١) = هيڻيون ضعيف مري ويون.
مَعرفَتَ= شريعت، طريقت، ۽ 'حقيقت' ٽنهي جي عين الاهي رضا مطابق ڄاڻ ۽ پروڙ. الاهي ڄاڻ.
ـ ماڳُ مَعرفَتَ (ڪلياڻ ٢/٢٢)= ان جو ماڳ ۽ تڪيو معرفت وارو، انهن جو درجو معرفت وارو.
ـ مَعرِفَتَ جي ماڻ سِين (ڪلياڻ ١/١٢)= الاهي ڄاڻ (حق جي ڄاڻ) واري سمجهه ۽ صبر سان.
ـ مَعرَفَتَ مَرَڪُ (سنهڻي ٤/١٠)= معرفت جڳائي، معرفت سونهي.
ـ مَعرَفَتَ مَلهاءِ (آسا ٤/٩)= ('معرفت تي پورو بيهي) معرفت کي ملهاءِ، معرفت کي سهڻو ڪري سينگار.
● مَعشُوقَ= جنهن سان عشق ڪجي، جنهن تي ڪو عاشق ٿئي، محبوب.
ـ مَ ڪِين چَڏُ مَعشُوقُ (ڪلياڻ ١/٢٠)= (هن کي) معشوق بالڪل نه ڇڏ (اٿين نه ڇڏ ته هو معشوق آهي).
ـ مَعشُوقَن جَا (يمن ٣/٨)= (عزت ۽ عظمت خاطر جمع جو صيغو) پياري ۽ اعليٰ شان واري معشوقَ جا، پياري محبوب جا.
ـ مَعشَوقَن لَئي (ڪلياڻ ٤/١٣)= محبوبن جي محبت خاطر، محبوبن جي رضا خاطر.
● مَعصُومُ= ١. ننڍڙا ابهم ٻار ٢. مڪتب واري هيٺين سطح تي پڙهندڙ ٻارڙا، جن جو ذهن اڃان ايترو پختو نه هجي جو ڏکيا باب پڙهي سگهن، يا مشڪل لفظ ۽ معنائون سمجهي سگهن.
ـ مارِمَ مَعصُومَنِ کي (يمن ٥/٨)= تون ننڍڙن ابهم ٻارڙن کي نه مار.
● مُعلِمُ= ناکئو، رهنماءُ.
ـ ميھَرَئي مُعلِمُ (سنهڻي ١٢/١)= ميهار ئي (منهنجو) ناکئو آهي، رهنما آهي.
ـ مُعَلِمَ جِت مُحتاجَ (سري راڳ ٣/٨)= جتي ناکئا بہ بي وَس آهن.
ـ مُعَلِمَ آسَري (سامونڊي ١/٢٩)= ٻيڙي جي اڳواڻ ۽ سچي ڄاڻ واري جي آسري تي.
ـ مُلا مُعَلِمَنِ (سامونڊي ١/١٠)= ناکئن ڪان (مُلا= ڪان).
● مَعلُمَ= معلوم.
ـ توکي مَعلُمَ سَڀَڪا (ذهر ١/٢، سورٺ ١/٩)= توکي سڀڪا ڄاڻ آهي.
ـ مَعلُومُ اَٿئي (سري راڳ ١/٥)= اي منهنجا ڌڻي توکي سڀ معلوم آهي، تون ڄاڻين ٿو (۽ تون ڪو ڪرم ڪر).
ـ مَعلومُ حالُ حَبِيبَ (آبري وائي ٤/١)= اي حبيب! توکي منهنجو حال معلوم هجي.
ـ مَعلُومُ ٿيو (يمن ٥/١٢)= اظهار ٿيو، اسان تائين پهتو.
ـ مَعلُومُ ٿئي (ڪلياڻ ١/١٨)= حاصل ٿئي، سمجهه ۾ اچي.

● مَعمُور = ۱- مَٽيا وارا ۲. مخمور، مستان.

ـ مَهيسي مَعمُور (رامڪلي ۲۴/۶)= وڏا جوڳي، مٽيا وارا مستان.

● مُفتِي = فتوي وارو.

ـ مفتِي مَنجھہ وِهارِ (آسا ۱۶/۷)= اندر ۾ فتوي وارو قاضي ويهار.

● مُقابِلِ مَيدانِ (سورٺ ۱۱/۱)= روبرو آمهون سامهون.

ـ مُقَابِلِ ٿِيَاسِ (رپ ۴۳/۱)= منهن مقابل ٿياس، روبرو ٿياس، آمهون سامهون ٿياس.

● مَقَالَن = مقال ڪان، زباني ڳالھ ڪان.

ـ مَقالان مَهند ٿِيا (رامڪلي ۹/۱)= ڳالھ چوڻ ٻُڌڻ ڪان اڳتي ٿي ويا، زباني ڳالهين ڪان اڳتي ٿي ويا.

● مقام= ماڳ، جاءِ.

ـ اِن مَقامِ (بلاول ۱۴/۲)= ان جاءِ تي.

● مُقَامِيلِي (مارئي ۱۶/۵)= ماڳائتي، هميشه لاءِ رَهاڪو.

● مَکَ = ڪيڙ جا ٻور (پچي پيرون ٿي پيا).

ـ ميوا مَجَرَ مَکَ (مارئي ۴/۵)= ميوا، ڪچڙا گُل ۽ ٻور.

● مَکانُ= ماڳ، جاءِ.

ـ اِنَ مَکانِ (بلاول ۱۳/۲)= ان جاءِ تي (جتان متي ڪنني وئي).

● مَکُرا= ٻيڙا.

ـ موڙي چَڙهيا مَکُرا (گهاتو ۷/۱، ڏهر ۲۰/۲)= ٻيڙا ڦيرائي اڳتي وڌيا.

ـ جي تَڙ تَوائِي مَکُرا (سري راڳ ۲۲/۱)= جيڪي ٻيڙا تَڙ (بندر) ڪان تَوائي ٿي ويا (تڙ تي نہ پهچي سگهيا ۽ ٻَنڪي ويا).

ـ مَڏُ ميالِيون مَکُرا (ڪاموڏ ۱۱/۳)= گُدام گهر، مياڻن وارا ماڳ ۽ ٻيڙا.

ـ نندا وَڏا مَکُرا (سري راڳ ۲۳/۱)= نندا وڏا ٻيڙا.

ـ ميءِ هَٽَ ۾ مَکُرِي (ڪاموڏ ۱/۲)= مهانيءَ جي هٽ ۾ ٻيڙي.

ـ مَلاحَ تُنهنجي مَکُرِي اچي چور چڙهيا (سامونڊي ۱۱/۱) = اي معلم، اي ناکئا، تنهنجي ٻيڙيءَ ۾ چور اچي چڙهيا آهن.

ـ نہ مَلاحُ نَہ مَکُرِي (سنهڻي ۶/۴)= نہ ناکئو، نہ ٻيڙي.

ـ مَکَ پَنهنجِي مَکُرِي (سري راڳ ۱/۳)= پنهنجي ٻيڙيءَ کي مَکَ، ٻيڙيءَ کي تيل جو مَکُ ڏي.

ـ مَنجها پيٽي مَکُرِيءَ (سري راڳ ۵/۳)= ٻيڙيءَ جي اندر پيٽي.

● مَکُرِيين = مَکُرِين کي، ٻيڙين کي.

ـ وَهُ چيرِيندي مَکُرِيين (سري راڳ ۱۲/۲)= ٻيڙين کي وَهڪرو چيريندي، وهڪري مان تک سان لنگهندي.

● مُکَڻ= موڪلڻ.

ـ مونکي مُکا جيڏِيين (مارئي ۵/۹)= مون ڏانهن سَرتين موڪليا.

ـ جيڪا مُکِي سَجَڻين (ڪلياڻ ۱۵/۱)= جيڪا محبوبن موڪلي.

ـ چِيَرَ چَنُون مُکِيُون (حسيني ۲/وائي)= جبل خوشبويون موڪليون، سُرهائيون ڪيون.

ـ مُکائُون (بروو ۳/۲، رپ ۳/وائي)= موڪليائون.

ـ مُکَهين= توکي موڪليو.

ـ سائينءَ مُکَهين سَچ کي (سري راڳ وائي ۱/۲)= ڏٺي توکي سچ چوڻ ۽ ڪرڻ لاءِ موڪليو (هن جهان ۾).

● مَکَ= تيل جو مَک (صفائي ۽ سونهن لاءِ).
ـ مون ماروءَ جو مَکَ (مارئي ۷/۷)= مونکي پنهنجي ماروءَ جو مَکَ سونهي.
مِکَ= گُودو.
ـ هيءَ هڏ ڪَري مِکَ (رپ ۲/۵)= هن پنهنجي هڏ کي ڳاري گودو (مِکَ) ڪري ڇڏ.
مَکِي= گاهه جو هڪ قسم جنهن جو ٻج ڏٿ طور کائجي.
ـ ڪهُ مانڌاڻو مَکِي (مارئي ۸/۲)= ٿي مشهور گاهه (جن جو ٻج اَن طور کائجي).
● مَکَڻُ= لائڻ (تيل، عطر وغيره).
ـ مَکي مَرَکَ نه ڪَندِيُون (مارئي ۳/۸)= لائي خوشي نه ڪنديون.
● مُڪِرِيُون = مُڪر ول جون ڦريون.
ـ مانَ چَرِي ڪي مُڪِرِيُون (ڪنيات ۵/۵)= ته من مڪريون چري (اٺ کي اهي اهڙيون وڻيون جو مڪريون ڏسي ته ٻيءَ ۾ وات ئي نه وجهي).
مُکَھَتَ مَوڙ (رامڪلي ۲۳/۶)= مُنڊل پنڊَن وارن جا جُهنڊ، ۽ منهن وٽان لڙڪندڙ ليڙون (موڙ وانگر).
● مَکَرُ= وڏن ڏاندن واري ٻاهه، ڪوري وارو ميڄ.
ـ مُنيءَ مَکَرُ مَرِ ڏيو (حسيني ۸/۹)= هن هيٺي بيواهيءَ کي ٻاهه نه لايو.
● مَکَڻُ= گُهرڻ.
ـ دَرِ داتا مَگَ مَنگتا (پرڀاتي وائي ۱/۱)= اي منگتا، ڏاتار جي در تي وڃي گُهر، سوال ڪر (ٻئي جي در تي نه).
ـ مَگُو مون (پرڀاتي ۲۳/۱)= مون کان گهرو.
● مَگَٽُو (جمع) مگٽا= منگندڙ، گهرندڙ، سدائين گهرڻ وارو مگڻهار.
ـ پاڻُ ڪُونائي مَگَٽُو (پرڀاتي ۱۹/۲)= پاڻ کي مگٽو سڏائي.
ـ ٻنا مڙيئي مگٽا (پرڀاتي ۱۸/۲)= ٻيا سڀ گهرندڙ، سوالي.
● مَلَ= پهلوانَ.
ـ مَٿنِ مُهاڻا مَلَ (سامونڊي ۱۷/۱)= انهن ٻيڙن تي وينل وڏا پهلوان مهاڻا (ناکنا).
ـ مَلُ مُجُون موڙي (بلاول ۱/۲)= اهو پهلوان شَهپر پيو وٽي.
● مُلُ= مُلهه، بها، قيمت.
ـ مُلُ مَهانگو اُنِ جو (کاپائتي ۲۲/۱)= انهن جو سٺ ملهه ۾ اجان به وڌيڪ مهانگو آهي.
ـ مُلِ= مُلَ ۾، خريدي ۾.
ـ مُلِ مَهانگا سُپِرِين (ڪلياڻ ۲۴/۵)= محبوب ملهه ۾ مهانگا آهن (سندن قيمت آهي ئي ڪانه).
ـ مُلُ نَه ڪَنِ (يمن ۱۷/۶)= اهي عاشق ملهه نه ڪن.
ـ مُلُ نه مَلِي- بارئين (سامونڊي ۲۶/۱)= جيڪي 'مَلِي' جي بازار وارا بندر آهن تن جو ملهه ئي ڪونهي.
۲. مليبار وارن بندرن جو ملهه ئي ڪونهي.
ـ مُلِ اَملُ (رامڪلي ۱۶/۴)= ملهه ۾ هڪ ٻئي کان مٿي آهن، جن جو ملهه ڪري نه سگهجي.
● مُلِ= وٽ.
ـ مُون مُلِ (مارئي ۱۶/۷)= مون وٽ.
ـ ڪَا مُلِ آهي تَنِ (کاهوڙي ۱۹/۱)= ڪا تن وٽ (راز واري ڳالهه) آهي.
ـ جو مُلِ مون نه سَپجي (سورٺ ۱۳/۳)= جو مون

وٽ پيدا نہ ٿئي، اھا شيءِ جيڪا مون وٽ نہ ھجي.

ـ آءٌ جا ويندڙي مُلِ ميھارَ (سنھڙي وائي ۷/۱)= آءٌ تہ وينديس ميھار وٽ.

● مُلا= وٽان.

ـ آءٌ ڪِئن مُــلا تَنِ (ديسي ۱۸/۱)= آءٌ انھن وٽان ڪيئن (سُور پرائيان).

ـ مَارُنِ مُلا (مارئي ۷/۱۰)= ماروئن وٽان، ماروئن ڪان.

ـ مُلا سَناسِينِ (رامڪلي ۲۰/٦)= سناسين وٽان.

ـ مُلا مُعَلِمَ خَبَرُون (سامونڊي ۲۳/۱)=ناکُئي وٽان خبرون.

ـ مُلا مُعَلِمَنِ (سامونڊي ۱۰/۱)= ناکئن وٽان.

ـ راڻِينِ مُلا (ڪاموڏ ۷/۱)= راڻِينِ وٽان، راڻِينِ وچان.

ـ مُلا تِھين مُون (پورب ۱۵/۲)= انھيءَ وٽان مون.

ـ سِپُنِ مُلا (مارئي ۴/۱۱)= سِپَنِ وٽان.

ـ ڪِنِ مُلا (حسيني ۱۴/٦)= ڪن وٽان.

ـ راڻي مُلا (راڻو ۴/۱)= راڻي وٽان، راڻي ڪان.

ـ مون پِڻ مُلا تَنِ (رامڪلي ۸/٥)= مون بہ تن وٽان.

ـ مون مُلاءَ (پرڀاتي ۲۳/۱)= مون وٽان.

ـ تَنھِن مُلاَءِ (ديسي ٥/۱)= تنھن وٽان.

ـ مِينڌري مُلاءَ (راڻو ۱۱/۳)= راڻي مينڌري وٽان.

● مُلو (جمع) مُلا = استاد، عالم، معلم.

ـ مُــلا ڪوهُ مــارِين (يمن ۷/٥)= (اي مُــلا، اي پڙھائيندڙ! تون ڇو ٿو مارين!

ـ مُلَنِ ڪي (يمن ٦/٥)= ۱. پڙھيلن کي ۲. ٿــورو پڙھيلن، اڌ پڙھيلن کي.

● مَلاحَ= ۱. ٻيڙين وارا مھاڻا ۲. مُعلم، ناکُئا.

ـ پُڇي مَسَ مَلاحَ (سنھڙي ۱۰/۲)= (درياهہ جي) مُــھاڻن کان بہ مس پڇي (ڪانہ پڇي).

ـ مـاندا ٿِيـا مَلاحَ (سـري راڳ ۱٥/۲)= ناکـئـا بہ ٿڪجي بي وس ٿي پيا.

ـ مَلاحُ گَڏُ مُعلَمَ سِين (سامونڊي ۳۴/۳)= جي مُعلم سان ملاح بہ گڏ ھوندو ('ملاح' ۽ 'معلم' نالا جھاز راني جي فن ۾ مھارت جا آھن. عام طرح ٻئي نالا ساڳي ھڪ ئي معنيٰ ۾، يعني ناکُئا؛ پر جي جدا جدا معنائون ڪيجن تہ ھڪ 'ناکـئـو' ۽ ٻيـو سُکاڻي يا انگريزي ۾ وڏو ڪپتان ۽ ٻيو 'ميٽ آف دي شپ'.)

ـ مَلاحَنِ لَکِيو (ڏھر ۱۰/۲)= ناکئن صحيح ڪيو.

● مَـلاحِظو (سري راڳ ۱٥/۲)= ڊرپ، اوسيئڙو، پري ٿي رھڻ وارو فڪر، حجاب، شرم.

ـ مـالڪ مُلاحِظو ٿِئي (سـري راڳ ۱/۴)= مـالڪ شرمندو ٿئي (چوندا: تون ملاحظو ٿو ڪرين، مون کي ملاحظو ٿو ٿئي).

● مُلاَقي= ملاقات، ڏيٺ.

ـ مُون مُـلاقي جَنِ سين (پورب ۱۳/۲)= جن سـان منھنجي ڏيٺ آھي.

● مَلامَ = ملامت، حرف واري مَيار، گلا، خواري.

ـ مَتِيس ناهہ مَلامَ (مارئي ۱۸/۹)= ھن جي مٿان ڪا ملامت واري ميار ڪانھي.

ـ مون تان لاھِ مَـلامَ (ڪاموڏ وائي ۱/۴)= مون تان خواري لاھہ.

ـ مٿي تو مَلامَ (اصطلاح) (آبري ۷/٦)= تنھنجي مٿان نميداري (جيڪا پوري نہ ٿيندي تہ ملامت يا گلا مٿي تي ايندي).

● مُلڪَ ڏٿِيين (سورٺ ۱/۳)= راوَن راجائن.

ـ مُلڪُ نہ تُنھنجو مَتُ (راڻو ۲/۸)= سچو ملڪ تنھنجو

مَٽ ڪرڻي، توجهڙو ڪرڻي، تنهنجي برابر ڪرڻي.

ـ مُلڪُ مڙوئي گهوريان (سورٺ ۴/۹) = (سر تہ ڏيان ٿو) پر سڄو ملڪ بہ تو مٿان ٿو گهوريان.

● مِلڪَ = ملڪيت.

ـ مِلڪَ نہ مَنگي مالُ (سورٺ ۱۲/۱)= مال ملڪيت نہ گهُري، نہ وٺي.

● مَلَڪَ ڏِناسِ (سنهڙي ۹/۲)= ملائڪ ڏنائين.

ـ مَلَڪَنِان مَهندَ (سنهڙي ۸/۱)= ملڪن جي پيدا ٿيڻ کان اڳ.

● مَلَڪُوتُ= تخليق ۽ تقدير وارو درجو.

ـ ماٿيائون مَلَڪُوتُ (مارئي ۱۰/۲)= 'ملڪوت' واري منزل ماٿيائون، ملڪوت وارو درجو حاصل ڪيائون.

مَلِ مَلِ (ڪاپائتي ۲۳/۱)= تند ڪڍڻ وقت اُن کي ذري ذري ملڻ، وري وري ملي مهٽي لسو ڪرڻ.

● مِلَنِ نہ سِپِرين (آبري ۷/۹)= محبوب سان نہ ملن.

ـ مِلِنا جي مَرِي (رامڪلي ۲/وائي)= جيڪي مرڻ کان اڳ مري (پنهنجو پاڻ ماري) پنهنجي پريںءَ سان مليا.

مَلُورَ= ملول، غمگين، ڏکاري، بي حال، بيمار.

ـ مارُوئين کي مَلُورَ (مارئي ۳/۸)= (مارئي کي) محلاتن ملول ڪيو.

ـ آٺئي پَهَرَ مَلُورَ (ڪلياڻ ۵/۹)= رات ڏينهن بي حال.

ـ مُون کي ڪَرِي مَلُورَ (گهاتو ۱/۴)= مون کي ملول ڪري، ڏکارو ڪري.

● مَلُوڪُ= سُهڻو، وڏي شان مان وارو، وڏي نالي وارو نيڪ نامُ.

ـ ماڙِيءَ هيٺ مَلُوڪَ جي (سورٺ ۶/۶)= ان مان شان واري (راءِ ڏياچ) جي ماڙيءَ هيٺان.

● مُلهہ ڪَرَڻُ (يمن ۶/۱۷)= ڪنهن شيءِ جي قيمت ڪٿڻ، قيمت رکڻ، قيمت مقرر ڪرڻ.

● مَلهائڻ = مانُ ڏيڻ، مٿي ڪرڻ، مانُ ڏيڻ لاءِ خوشي ڪرڻ.

ـ سونکي ملهائيج (ليلان ۴/۹)= منهنجو مانُ مٿاهون ڪجِ.

ـ مَعرفَتَ ملهاءِ (آسا ۴/۹)= 'معرفت' واري منزل کي تون ملهاءِ.

● مَلِيرُ=سهڻو ساوو ملڪ (ملير جهڙو) مارئي جو ٿر.

ـ آهِسِ مَنِ مَلِيرُ (مارئي ۳/۲)= من ۾ هن کي ملير آهي، هن کي ملير جي سِڪ ۽ يادگيري آهي.

ـ مليرِ ڏي (مارئي وائي ۱/۱)= سهڻي ساوي ٿر ڏي.

ـ مليرَ ۾ (مارئي ۶/۱۰، ۹/۸)= سهڻي ساوي ٿر ۾.

ـ مَليرَ موڪَ مُعاڙ (مارئي ۶/۱۱)= سهڻي ساوي ٿر (ملير) جو مُنهن ڪشادو آهي.

● مَنَ = مَن تہ، مَانَ، تان تہ، جيڪر، شال.

ـ مَنَ پاڄهائي پڻو هٿي (يمن ۳/۱۲)= جيڪر مِهر ۽ پاڄهہ ڪري پڻو (تير) هٿي.

● مَنُ= دل، قلب، جيءُ، پاڻپڻو، نفس.

ـ مون ماروءَ سين مَنُ (مارئي ۶/۱۳)= منهنجو من پنهنجي ماروءَ سان مليل آهي.

ـ مَنُ ڪاڄو (سنهڙي ۹/۱)=مَنَ جي چِڪَ، دل جو لاڙو.

ـ مَنَ ۾ مُنڊرا (پورب ۲/وائي-۲)= ٻاهران ڪن بدران، اندر من ۾ پاتل والا.

ـ مَحبَتَ رَکِي مَنِ (ڪلياڻ ۴/۱)= مَنَ ۾ محبت کي رکي، دل سان سانڍي.

ـ مَنَ مَنجُهوني (رپ ۲/۹)= مَنَ ۾ اندر.

ـ مَنَ خَجِرو (رامڪلي ۲/۵)= من کي حجرو ڪر.
ـ مَن ۾ مالا (پورب ۲/وائي-۲)= اندر ۾ مالا، تَن ۾ تسبيح.
ـ مَنَ مٿيون (آسا ۷/۳)= جن جو مَن مٺيون آهي.
ـ مَنَ مانهِ (ڪلياڻ ۱/۲، ڪوهياري ۳/۲)= من ۾، دل تي.
ـ مَنَ جَني سان موڙ (رامڪلي ۷/۹)= مَنَ جي جن ذي اَهلَ آهي، جن ڏانهن لاڙو آهي.
ـ مَنَ ماري ڪِنو مُچ (رامڪلي ۵/۱)= پنهنجي نفس (جي خواهش کي) صفا ختم ڪري ڇڏيو.
● مَنَ طَلَبَ شَيئا وَجَدَ وَجَدَ (ديسي ۲/۵)= جنهن ڪو ڪنهن شيءِ جي طلب رکي ٿو ۽ ان لاءِ ڪوشش ڪري ٿو ته ان کي ڳولي لهي ٿو.
ـ من عَرَفَ نَفسهُ فَقَد عَرَفَ رَبَهُ (آبري ۵/۴)= جنهن پاڻ کي سڃاتو تنهن پنهنجي رب کي سڃاتو.
ـ مَن لَهُ المولِيٰ فَلَهُ الكُلُ (سري راڳ ۱/۲۵، سنهڻي ۱۳/۶)=جنهن جو الله آهي تنهن جو سڀ ڪجهہ آهي.
مُنا= چرخي جي پاسن وارا ٻہ مُنيا، هڪڙو هڪڙي پاسي ۽ ٻيو ٻئي پاسي: ٻہ مضبوط ٿلهيون ڪاٺيون جيڪي چرخي کي جهلي بيهن.
ـ مُنا مَنجيءَ اُکڙيا (ڪاپائتي ۱/۷)= چرخي جا مُنا هيٺان منجيءَ (ٿلهيءَ) ڪان نڪتا.
مَنا= مَنَ مان، دِل تان.
ـ مَنا مُورَ مَ لاهِ (سري راڳ ۳/۳)= پنهنجي مَن مان هرگز نہ ڪڍ.
ـ مَنا مارُوءَ جِي نہ لَهي (مارئي ۵/۹)= مارُوءَ جي سِڪ ۽ چِڪ مَن تان نہ لهي.
ـ مَنا لاٿو مون (سنهڻي وائي ۲/۱)= مون پنهنجي دل تان لاٿو.
● مَنا (بلوچڪي)= مونکي.
ـ مَنا گُشتَني مولدي (ديسي ۷/۴)= (بلوچڪي) مونکي 'ٻانهي' چئي.
● مَنارَڻ= مَندڻ، هٿن سان زور ڏيڻ، پوري پيچي ڇڏڻ، لتاڙي وڃائي ڇڏڻ.
ـ مَيي سَڀ مَنارِيا (ڪنيات ۵/۱۳)= اُٺ اهي سڀ پوري پيچي ڪاڏا، لتاڙي ڇڏيا.
ـ مَنارِين هَٿَنِ سِين (آسا ۱/۲۰)= هٿ مٿان ڦيرائي زور ڏيئي پيا ڏسن (۽ خيال ڊوڙائين تہ ڪهڙي شيءِ آهي).
● مُناسب= لائق، جڳائتو، پورو.
ـ هيئن نہ مُناسِبُ هو، (ٻروو ۱/۶)= توکي ائين نہ جڳائيندو هو، توکي لائق نہ هو.
● مِنتَ=آزي، نيزاري.
ـ مِنتَ مورِتِنِ مانَ (آبري ۲/ وائي ۲)= منت ڪرڻ سان مانَ پوئتي ورن.
● مَنجي= چرخي جي منجي، هَيٺيون ٿلهو جنهن ۾ مُنا لڳل.
ـ مُنا مَنجِيءَ اُکَڙِيا (ڪاپائتي ۱/۷)= پاسي وارا مُنا مَنجيءَ مان نڪري ويا.
● مُنجِڻ= (سرائڪي) موڪلڻ، اماڻڻ.
ـ مُنجي مَعلَمُ خَبَرُون (سامونڊي ۱/۱۹)= ناکئا خبرون موڪلي، چئي ٻڌائي، پيغام ڏئي.
ـ مُٺِ مانڌائي مُنجيعُ (مارئي ۹/۱۴)= (اي منهنجا مارو!) تون لَپ ڪَن مانڌائي (گاه) جو ڏٺ موڪلج.
● مَنجهہُ= راز.

- ڏجي نہ مَنجهہ (ڪلياڻ ۵/۱۵)= منجهہ نہ ڏجي، راز نہ ڏجي.
- مونکي مَنجهہ نہ ڏِين (ديسي ۲/۷)= مونکي پنهنجو راز نہ پيا ٻڌائين.
- ڪِنهِ ڪي ڏيانِ مَنجهہِ (حسيني ۶/۷)= راز ڪنهن کي ٻڌايان.
● مَنجهہ= ۾، اندر.
- مَنجهہِ محَبتَ مَچَ (رامڪلي ۳/۸)= اندر ۾ محبت جو مچ (۽ ان جي ڪري ٻاڙها ۽ رتل).
- وِجهَڻُ مَنجهہِ هئومِ (سامونڊري ۳/۲۹)= پاڻ کي (پيڙيءِ ۾) اندر اُجلئو هئم (اڇليان ها).
- مَنجهہِ پيئو (سورٺ ۳/۲)= اندر محل ۾ آيو.
- مَنجهہِ ڪلي (سنهڻي ۱۰/۹)= قلعي منجهہ، مقابلي منجهہ، ڏکيي وقت ۾.
- مَنجهہِ ٽَران (مارئي ۹/۸)= ٽرن ۾.
- مَنجهہِ گرهہَ (سري راڳ ۲/۲۶)= گِريي ۾، اوسيڙي ۾، اُلڪي ۾، غم ۾.
- منجهہِ پريتِ (آسا ۵/۱۳)= دائمي محبت ۾.
- منجهہِ خُمار (ڪوهياري ۶/۲)= بي هوشي ۾.
- مَنجهہِ وِڙهي (ڪاراِيل ۲/۲۲)= اندران اندر وڙهي.
- مَنجهہِ پَريائين ماڳَ (سنهڻي ۱۱/۱۴)= اندر واريون سڀ جايون پريائين، دل سڄي پريائين.
- مَنجهہِ شَهادتَ (آبري ۶/۶)= شهادت واري منزل ۾.
● مَنجها، منجهان= مان، اندر مان، اندران اندر.
- مَنجها پيِني مَڪُريءَ (سري راڳ ۳/۵)= پيڙيءَ ۾ اندر پيني.
- مَنجها چاهہَ (سري راڳ ۲/۱۵)= حرص مان.

- منجهان تو مَعلومُ ٿئي (يمن ۵/۱۵)= پنهنجي اندران وجود مان تو کي معلوم ٿئي.
- مَنجها مَوجَ (سري راڳ ۲/۲۱)= موج مان، زور واري لهر مان.
- منجها رڱن روح (يمن ۶/۸)= رڱن مان روح.
- مَنجهان مُون (يمن ۲/۳)=مون مان، منهنجي اندر مان.
- مَنجها هيجَ (يمن ۱/۲۶، سارنگ ۴/۲۲)= هيج مان، وڏي چاهہ مان، وڏي سڪَ ۽ خوشي مان.
- مَنجهان مَتَنِ (ڏهر ۴/۱۴)= مَتن مان.
- مَنجهان مَن (آسا ۶/۸)= اندر مَنَ مان.
- منجهان تَنِ (مارئي ۱۰/۸)= تن جي سڪ مان.
- مَنجهان تَنِ جُسَنِ (رامڪلي ۳/۱۱)= تن جي بدن مان، تن جي واتان توڙي بدن جي اشارن مان.
- مَنجهان تڪَ (آبري ۹/۸)= تڪاٽي مان، تيزيءَ مان.
- مَنجهان پَهُ پَروڙ (آبري ۳/۱۱)= پنهنجي اندر مان پار پَتو ڪيو.
- روءِ منجهائين رَت (حسيني ۳/۱۰)= اندر ئي اندر ۾ رَتُ روءِ، رت جا ڳوڙها ڳاڙ.
- منجهان نيہ (راڻو ۴/۱)= نيهن مان، عشق مان.
- منجهان ئي، منجهائين (ڪلياڻ ۱/۱۸)=اندر مان، اندرئي اندر پنهنجي وجود ۾.
- مَنجهان مُون وِئو (يمن ۳/۱۴)= (تير) منهنجي جسم مان پار لنگهي ويو.
- مَنجهان نيہ نرتي (حسيني ۱۰/وائي-۱)= نرتي نيہ مان، سچي صاف محبت مان.
- مَنجهان سِڪَ (رپ ۱/۱۹)= سِڪَ مان، پيار واري حب مان.

ـ مَنجهَان جيءَ (يمن ۶/۱۳)= جيءَ مان، دل وچان، هيج ۽ خوشي مان.

ـ مَنجَهان دُود دُنهين (رامڪلي ۶/وائي)= انهن جي دَڪايل دُونهين (دود) مان.

ـ مَنجهان ڪارَ ڪَٺي (ليلان ۱/۳)= خار مان ڪڍي (هائيءَ ۾ وجهان)، وڏي ڪاوڙ مان ڪڍي باهه ۾ وجهان.

ـ مَنجهائين منجهه (ڪلياڻ ۲/۵)= اندران اندران، ڳجهوئي ڳجهو.

● منجهارا= منجهان.

ـ ٻِرهَ منجهارا ٻوند (سارنگ ۲/۱۷)= محبت منجهان ٻُوند، محبت واري ٻُوند.

ـ مَرُهيو منجهاران (رپ ۱/۲۷)= اندران اندر مَرُهجي ويو.

ـ مَرُهئو منجهاراءِ (سامونڊي ۳/۲۰)= اندران، جان مان، (منهنجو جيءُ) ڳنڍيو.

مَنجهِهين = اندر ئي اندر ۾.

ـ منجههين ڪاڪَ ڪڪرئي (راڻو ۶/۱۰)= پنهنجي اندر ۾ ئي ڪاڪ رَچي وئي.

ـ مَرَ مَنجهِهين ماتُ ٿي (رپ ۲/۵)= اندر ئي اندر ۾ مري مات ٿيءُ.

ـ مَنجهِهين تو مَچُ ٻَري (رپ ۱/۱۱)= اندر ئي اندر ۾ تو محبت جو مچ ٻري.

ـ مَنجهِهين مَرُ (رامڪلي ۲/۵)= پنهنجي اندر ۾ مَرُ.

ـ مَنجهِهين ٿيءُ معذور (آبري ۳/۱۱)= پنهنجو پاڻ ۾ ماندي ٿيءُ، پنهنجي وجود ۾ وڏا وس ڪر (۽ هوت پنهونءَ کي ڳولي لهه).

ـ مَنجهين مُشاهِدو ٿيي (ڪلياڻ ۲/۱۸)= اندران اندر پنهنجي وجود ۾ ديدار حاصل ٿئي.

ـ مُحِبُ مَنجهِين مَنَ مانه (ڪلياڻ ۱/۳۲)= محبوب اندر ئي اندر پنهنجي من ۾ آهي.

● مَنجهيني (سارنگ ۱/۱۸)= منجهه ئي، اندر ئي.

● مُنجهَڻُ= منجهي وڃڻ (گس تان)، ڀُلجي وڃڻ.

ـ مُنجَهڻُ ماڪي هوءِ (ڪاهوڙي ۳/۲)= منجهي وڃڻ ته ماڪي آهي (جو اُن مان وڏيڪ چاڻ حاصل ٿئي ٿي).

● مَنجهيَان = منجهه وارا، اندريان.

ـ مَتَ تَڪيائُون مَنجهيَان (يمن ۶/۱۸)= وڏن پياڪن ميخوارن (ٻاهر رکيل شراب تہ پيتو پر اڃان وڌيڪ پيڻ لاءِ) اندر رکيل مت نظر ۾ ڪيا.

● مُندَ= موسم، ساوڻ جي مند، مينهن جي مند.

ـ اُتر مُندَ (سامونڊي ۱/۲)=اتر جي هوا لڳڻ جي موسم.

ـ مُندَ اُتَرَ جي (سامونڊي ۲/۹)= اتر جي هوا لڳڻ واري موسم سياري جي شروعات.

ـ موتي آئي مُندَ (مارئي ۱۱/۷)= برسات جي مُندَ وري آئي.

ـ مُندَ نہ مَتائين (سارنگ ۳/۱۱)= ڪَڪَر وَسڻ جي مُندَ نہ متائين (ضرور وسن).

ـ مُندَ تي (سارنگ ۲/۱، ۲/۲)= سانوڻ جي مند ٿي، مينهن جي مند آئي.

ـ مُندائتو مائيو (ڏهر ۴/۷)= پوري وسڻ ۽ گاهه واري موسم ۾ چري ڍڪ ڪيو.

● مُندارَن (گهاتو ۱/۹)= (ف. بُندار= دڪاندار) دڪاندارن، ڪرئيدارن.

● مُندائتا= مند تي.

ـ مينهَ مُندائتا وَسَڻا (پرياتي ۲/۱۸)= مينهن مُند تي وسن.

● مَنڊي= مدي ڳالھ، مدائي.
ـ ڪَنين مَنڊي نہ سُڻيان (سري راڳ ۱/۹)= ڪنن سان مدائي واري ڳالھ نہ ٻڌان.
ـ مَنڊو مَ سُڻيان (بلاول ۲/۴)= مندائي وارو گفتو گلا نہ ٻڌان.
● مُنڊَ= عورت، زال.
ـ مُنڊَ نہ منجھان تَنِ (آبري ۱۱/۱۱)= هيءَ زال (سسئي) انھن عام عورتن مان ناهي.
ـ مُنڊَ ڪاڇي ڪَنڊيين (ڏھر ۴/۱۳)= مُنڊ ڪاڇي جي وٽن ۾، ڪاڇي جي ڪنار وارن پاڳن ۾ (ڪاڇي جي انھن پاڳن ۾ جتان سنگھار سانگ خاطر هليا ويا، اتي اڪيلي پئي گھاري).
ـ مُنڊَ پوڙئو مِهراڻ (سنھڻي ۱۲/۸)= هن مُنڊ (سنھڻي) مهراڻ درياءَ کي پوڙي ڇڏيو.
ـ مُنڊَ اَسُرنهين ميڙيين (ديسي ۱/۱۰)= يا الله! هيءَ ويچاري اَڻ- واقف (جيڪا رستي جي سونھين ناهي) سا شال ساٿ سان ملائين.
مَنڊُ، مَنڊَ=(سنسڪرت: مَديہ= شراب)، 'مد' جو عام سنڌي اُچار، شراب.
ـ مَهيَسر جي مَنڊَ (يمن ۶/۱۲)= ٻَني چڪائيندڙ جو شراب، وڏي چاڙهو جو تيار ڪيل شراب.
مَنڊُ ٻئو (يمن ۶/۱۹)= ٻئي قسم جو شراب، ٻئين قسم ۽ رنگ وارو شراب.
ـ مُلِ مَهانگو مَنڊُ (ڪلياڻ ۵/۲۵)= عشق وارو شراب ملھ مهانگو آهي.
مَنڊي (جمع) منڊيون=کير ولوڙڻ واريون مانڌاڻيون.
ـ منڊيون مَٿَ گُرَنِ (ڏھر ۴/۸)= مانڌاڻيون ۽ وڏين ماٽين جا وڏا آواز آهن (کير گھڻو آهي ۽ وڏين ماٽين ۾ ولوڙجي پيو، جن جي آوازن جي وڏي گونج).
● مَنڊُرُ= طلسم (جيڪو سمجھ ۾ نہ اچي).
ـ ماندريءَ منڊرُ پَکيڙئو (ڪلياڻ ۳/۱)= طلسم واري طلسم بنائي ڇڏيو.
● مُنڊرا= والا.
ـ جَن کي مَنَ ۾ مُنڊرا (پورب ۲/وائي-۱)= جن کي پنھنجي وجود ۾ والا آهن.
ـ مُنھَن ۾ مُنڊرا پاءِ (رامڪلي ۲/۸)= تون ڪنن ۾ مُنڊرا (ڇلا والا وجھہ).
● مَنڊَلَ ='سَر منڊل' ساز. محفل جي واڄن جو ماڌاڻ.
ـ مُنڊَ ٿي مَنڊَلَ وَڄِنا (سارنگ ۲/۱)= سانوڻ جي مند آئي تہ گوڙين جي گجڪار جا ساز وڄي ويا.
● مَنڊِڻُ = بنائڻ، سولو ڪري نـاهڻ، نـاهي بنـائي بيهارڻ، گڏڻ، ڳوهڻ.
ـ مَٿي پُورَبَ مَنڊِئا (پورب ۱/۱۶)= (خيما) پُورب جي طرف لڳايا (پورب ڏانھن وڃڻ جي تياري ڪئي).
● مُنڊُ = شروع وارو پاڳو، شروع، اصل.
ـ مُنڊَان جي مَرڪٽان (رامڪلي ۲/۱۹)= اصل کان جيڪي مَرڪندڙ آهن، (سندن سُهڻن لڇڻن جي ڪري) جتي ڪٿي مانائتا ۽ مقبول آهن، سرخرو ۽ سَرها آهن.
● مَنزِل دُورِ مَن تَنهَا (ڪوهياري ۶/۱۰، آبري ۲/۴) = (ف) منزل پري آهي ۽ آءٌ اڪيلي آهيان.
● مُنڪَرُ ۽ نَڪِيرُ (آبري ۸/۹)= فوتي کان پڇاڻي وارا ٻہ ملائڪَ.
● منگڻ= (سرائڪي) سوال ڪرڻ، گھرڻ. خيرات گھرڻ.

ـ مَنگ= 'مَنگڻ' مان امر، تون گهُرُ، سوال ڪر.
ـ مَنگ تَنهين کي (پرڀاتي ۱/۷)= گهُرُ اُنهيءَ کان.
ـ مَنگَ ='مَنگڻ' مان اسم، گهُرَ، سوال، ڏان، خيرات.
ـ جا مَنگَ مُنهنجي مَنِ (سورٺ ۱/۹)= جيڪا گهُرَ منهنجي دل ۾ آهي.
ـ مَنگَ وِهاڻي مَگڻا (سورٺ ۳/۱٦)= اي مگڻا گهُرَ ختم ٿي، گهُرڻ وارو وقت ختم ٿيو.
ـ مَنگَ نه ڏِسي مَگڻو (سورٺ ۱/۱۲)= منگڻو (بيجل) عام خيرات وٺڻ تي نه سَرچي، راضي نه ٿئي.
ـ تُنهنجي دَران مَنگان (پورب ۲/وائي-۲)= تنهنجي در تان خيرات گهران.
ـ مون تان مُور نه مَنگيو (سورٺ ۳/۵)= اٿين مون ڪڏهن به ڪونه پنيو.
ـ مَنگين جي (پرڀاتي ۱/۷)= جنان تون گهرين ٿو.
ـ مَنگِن جَرُ مٿان (مارئي ۱۱/۵)= مٿان برسات وارو پاڻي گهرن، مينهن گهرن.
● مَنگلُ= کورو، ميچ.
ـ مَنگلُ مُنهنجي مَنَ ۾ (آبري ٦/۱)= محبت جو ميچ منهنجي اندر ۾.
● مُگهت، منگهت= مولهيو، تاج مثل سر جو سينگار.
ـ منجهان مُگهتَ بوءِ (رائو ۱/۱۲)=منگهت مان خوشبوءِ.
● مِنهُ = بهانو، سبب، مُلاحظو.
ـ ماڳهين مُون مِنهُ ٿئي (يمن ۳/۳)= ته ويتر مون کي بهانو ٿئي. ●
ـ مِنه ڪِنو ماڙهن کان (رامڪلي ۲/۱۷)= ماڻهن کان مُلاحظو ڪريو، بهانو ڪريو.
ـ مِنه جِهين جي مون (سنهڻي ۲/۲)= جنهن جي بهاني، جنهن جي سببان.
● مُنهُ مُنهن= چهرو، رُوءِ، وَجهُ.
ـ مُنهِ ٿئي (معذور ۳/۷)= منهن ۾ ٿئي، سنئين وات سامهون اچي.
ـ مُنه چڙهيو (سارنگ ۲/۳)= سامهون اچي، آڏو ٿئي.
ـ ڪَنڌِ ڪَنارو، مُنهِ وَٽي (يمن ٦/۱۳)= ڳچيءَ تي ڪات ۽ منهن ۾ چپن تي (محبت جي شراب جي) پيالي.
ـ مُنهِ مُقابِلِ (ڪنيات ۱/۲۰، ديسي ۲/وائي، رپ ۲/۲) = منهن سامهون، آمهون سامهون، روبرو.
ـ مُنهَ ۾ مُسلمانُ (ڪلياڻ ۲/۱۲)= ظاهريءَ طرح ڏسڻ ۾ مسلمان.
ـ مُنه ڏيٺي مون آئيو (ڪوهياري ۴/۲، ديسي ۴/۱۰) = جيڏانهن ڪيڏانهن سامهون نظر آيو.
ـ مُنهَ ڪاڻِ (مارئي ۱۱/۲۳)= مُنهن واري ميار ۾.
ـ مُنهُ پِٽي مريج تون (آسا ۷/۴)= تون مٿو پٽي غم ۽ ڏک ۾ پنهنجو پساه پورو ڪج.
ـ مُنهَ مرچارا ماروئين، مَليرُ جَني ماڳُ (مارئي ۴/۱۰) = منهن مرچارا انهن ماروئن جا آهن جن جو ماڳ مڪان ملير ۾ آهي، جيڪي ملير ۾ ٿيا آهن.
ـ مُنهَ ۾ مَعشُوقَن جا (يمن ۳/۸، ۳/۹)= (اي عاشق!) محبوبن جا ڏک ۽ گهاءَ آمهون سامهون پنهنجي منهن ۾ جهليج.
ـ مُنه نه پيئي (ڪلياڻ ۲/۱۱، آسا ٦/۲)= سامهون نه آئي، نظر نه آئي (پلئه نه پيئي، حاصل نه ٿي، سمجهه ۾ نه آئي).
ـ مُنهَ پارِيُون (ڪنيات ۱/۲۱)= مُنهَن سامهيون.
ـ مُنهُ ڳِنو (سنهڻي ۱۱/۵)= پنهنجو منهن وٺو،

پنهنجي منهن.

ـ مُنه ڪَيا (يمن ٤/٢٠)= سامهان آيا، پرندؤ لوهه کي ڏکڻ لاءِ اُيا ٿيا.

ـ مُنه مِحرابُ پرينءَ جَو (آسا ٥/١)= محبوب جو منهن محراب آهي.

ـ مُنهَ سَندانِ (ليلان ٣/٧)= سندن مُنهَن، انهن جا چهرا.

ـ مُنهَ سَنَرا (ڏهر ١/٨)= جن جسا منه سنرا آهن، جيڪي بي فڪرا ٿي پنهنجا منهن ملوڪ ڪيو پيا هلن.

ـ مُنهَ مُقابِلِ نه ٿيي (ڪلياڻ ١/٢٦)= يڪجاءِ ويهي، هڪ ٻئي آڏو ۽ زبان تي آڻي نٿو سگهجي، بحث ۽ دليلن ذريعي طئي ٿي نه ٿو سگهي، نبيري نٿو سگهجي.

ـ مُنه ۾ مُوسيٰ جهرڻو (ڪلياڻ ٣/١٦)= ظاهر ۾ منهن تہ ڄڻ موسيٰ نبيءَ جهڙو.

ـ مُنهُن لايو (ڪارايل ٢/٤)= ڪنڌ هيٺ لاڙيو، منهن اندر ڪريو.

ـ مُنهُن ۾ مَديون ڏيڻ (راڻو ٩/٥)= منهن تي مَنايون بيان ڪرڻ، سامهون ئي عيب اگهاڙڻ.

ـ مُنهُن ڏيڪارِئُو (يمن ٢/٣٠)= مهر نظر آئي آهي، باجهہ ٿيڻ لڳي آهي.

ـ مُنهُن ڏيئي (سامونڊي ٤/٦)= منهنجي آڏو.

ـ مُنهُن ڪوڙيو (ڪارايل ١/١٨)= منهن هيٺ ڪيو، ڪنڌ نمايو.

مُنهن پوڻ= منهن ۾ پنجي وڃڻ، آڏو اچڻ، سامهون اچي وڃڻ، ور ۾ اچڻ، وَرچڙهڻ.

ـ جي پنا مُنهِ مِهَراڻَ (سنهڙي ١٠/٥)= جيڪي مهراڻ درياءَ جي مُنهن پيا، ورچڙهيا.

ـ مُنهِ مُومَلَ جي پوءِ (راڻو ١/٥)= مومل جي مُنهن پَوي، منهن تي چڙهي، سامهون اچي.

● مُنهائِيون= مُنهن سان، مُنهن ڪري.

ـ پاڻ منهائيون= پنهنجي منهن، پاڻمرادو.

ـ پيئُون پاڻَ مُنهائيون (آسا ٢/٧)= پنهنجي منهن، پاڻ مرادو پيون.

● مَنَهُن= ڇانءِ، ڍَڪ.

ـ مَنَهُن مَعذورِينِ جو (ديسي ٦/١٠)= عُذر وارين جو مَنهن، ڪاتيارن لاءِ ڇانءِ.

ـ مَنَهَن مُنِي (بلاول ٣/١١)= مَنهَن جي وچ واري مضبوط مُني جيڪا سڄي منهن جو بار جهلي.

ـ مَنِهن مَلاحَنِ جي (ڪامرڏ ٤/١٤)= مهاڻن جي ويڙهي ۾، مهاڻن جي تڏي تي.

● مُنهنجِيُون=توسان ڪيل منهنجيون پيار واريون ڳالهيون.

ـ توکي مَعلُوم مُنهنجِيُون (راڻو ٨/١٧)= اي راڻا! منهنجيون پيار واريون ڳالهيون توکي معلوم آهن.

● مَنِهين= ننڍڙو مَنهَنُ.

ـ ڏِکـهي آڏَ مَ مَنَهِين= پنهنجو ننڍڙو منهن ڏکـهو ڪري نہ آڏ، پنهنجو گهر وڏو ڪري نہ ڏيکار.

ـ ڪَلاڙِڪين مَنَهين (يمن ٦/٣٤)= ڪَلاڙن واري مَنهين، شراب ڇڪائيندڙن جي بينڪ.

ـ وايوڙِڪيءَ مَنَهين (يمن ١/١٧)= ١. وڄيندڙن (ڪلاسين) واري بينڪ ٢. وڄيلن واري جهوپڙي.

● مَنِ، منڊِ= ڳوهڻ، ملائڻ، مَلڻ (اٽو).

ـ مِنِيءَ پائِي مَنيو (رپ ٢/١٢)= مِني وجهي ڳوهيو.

● مَني = (بلوچڪي) منهنجو.

ـ ٿِني گنواڪ مَني گوش (ديسي ٧/٤)=(بلوچڪي)

اوهان جو سڏ منهنجو ڪن.
● مِني= مذي.
ـ مِنيءِ سِين مَر مارِ (برو ۱/۱۵)= مذي ڪاتيءِ سان نہ ڪُهُہ.
ـ مِنيائي (ڪلياڻ ۵/۱۹) = مذي ٿي، مُذيائي.
● مَٿ (جمع) مٿيون= نانگ جي مَٿ (چون ٿا تہ واسينگ نانگ جي مٿي مان ننڍڙي لَسي ٽِڪي نڪرندي آهي جنهن ڪي زهريلي نانگ جي ڏنگ تي رکجي تہ اُها مَٿ زهر چوسي ڪڍي وٺندي آهي.)
ـ مَٿيون تنِ مَٿن (ڪارايل ۳/۵)= تن واسينگ نانگن جي مٿن ۾ مٿيون آهن.
● مَٿان= مَٿيان، مَٿ.
ـ جا مَٿي تو مَٿان (سورٺ ۳/۵)= تنهنجي سِر ۾ جيڪا مَٿيان آهي، قيمتي وٿ آهي.
● مَٿڪو= مٿيو.
ـ مَٿڪو مَنَ جو (ڪلياڻ ۳/۱۸)= من جو مٿڪو، دل جو ڏيان، ساه پساه سان گڏ دم دم وارو ڏيان.
● مَٿڻ= قصد ڪري ڪٿي وڃڻ، ڪنهن جاءِ تي پهچڻ جو ارادو ڪرڻ، ڪنهن ڪم پوري ڪرڻ جو پَهُ ڪرڻ.
ـ موڙي پير مَٿَنِ جي (حسيني ۱۰/۱)= جيڪي پير ورائي اڳتي وڃن، هلن.
ـ مَٿِنديس ڪيچ (ديسي ۷/۹)= سڌو ڪيچ ڪي نظر ۾ ڪري هلنديس، سڌو ڪيچ ڏي ڪاهينديس.
ـ جا جَر جاڙون نہ مَٿي (سامونڊي ۳/۸) = جيڪا (زال جنهن پاس باسي آهي سا سمندر جي) پاڻي ڪي باسيل باسون ڏيڻ جو پَهُ نہ ڪري.

ـ بِرهَ مَٿايس بَرَ (ديسي ۳/۱۲)= عشق هن ڪي بر بيابان ڏيکاريو.
ـ ڪَنِ مَٿيو مَغرب پارَ (سارنگ ۴/۲۳)= ڪي مغرب طرف هليا.
ـ چارڻَ چوٽاٽيءِ مَٿي (پرڀاتي ۲/۵)= اي چارڻ! سخي سپڙ چوٽاٽيءِ وٽ، 'چوٽاٽي' جي جاءِ ڏانهن هلي.
ـ پَتڻُ هُنَ پارَ مَٿي (سري راڳ ۲/۲۵)= پتڻ تان درياه جي ٻئي پار ويندي، ٻئي پار ڏانهن هلندي.
ـ پُورينديس پَارَ مَٿي (سنهڻي ۱۰/۱۳)= ويندس درياه جي ٻئي پار ڪي چتائي.
ـ هَلَندي هاڙهو مَٿي (معذور ۳/۱)= هاڙهو مٿي هلڻ وقت، هاڙهي ڪي پهچڻ جو پَهُ ڪري اهو رخ رکي هلڻ وقت.
ـ مَٿيائون مَلڪوتَ ڪي (رامڪلي ۳/۱۲)= الله تعاليٰ جي تخليق ۽ تخليقي ڪائنات ڪي سنڀالڻ واري تدبير ۽ قوت تائين پهچڻ لاءِ سِڌو رُخ رکيائون.
● مَٿيون= مَٿڪو. (اصطلاح) هار.
ـ مَٿيون جِنهِ مِترَڪئو (ليلان ۳/۵)= جنهن هار ڪي پنهنجو مائٽر ڪيو، پيارو ڪيو.
ـ مَٿيُون وِجهان مَڄَ ۾ (ليلان ۱/۱، ۱/۲)= هار ٻاهر ۾ وجهان، ساڙيان.
ـ مَٿيُون سو نہ مَٿيُون (ليلان ۱/۴)= هي مٿيو اهو (قيمتي) مٿيو ناهي.
ـ مَٿيي اُتي (ليلان ۱/۹)= هار تي.
ـ مَٿيي سَندو مامَرو (ليلان ۱/۱۷)= مٿيي (هار) وارو مامرو، معاملو.
ـ مَٿيي مَٿي (ليلان ۱/۷، ۱/۱۰، ۱/۱۱)= هارَ تي،

هارَجي وچ واري مٿيي تي.

● موت= انتقال، مرتيو، رحلت، مرڻ، وفات.

ـ موتِ نه ماريائون (گهاتو ٢/٨)=ائين نه ماريائون جئن مري وڃان پر مرندي واري حالت ۾ ڇڏيائون، تُپ نه ماريائون.

ـ موتَ ۾ ماريائين، پاڻ تنهين جي پٺ ۾ (معذور ٧/١٤) = موتَ کي به ماريائين ۽ پاڻ به ان جي پٺ ۾ مُئي.

ـ موتِ دَليل (معذور ٧/٩)= موت جو دليل (جيڪو جڻ موت جو پيغام ٿي آيو).

ـ مَوتَ مُندَ نه آهي (آسا ٧/وائي)= موت جي اچڻ جي ڪا مُندَ نه آهي (ڪنهن وقت به اچي سگهي ٿو).

● مُوتوا قَبلَ اَن تَمُوتُوا (يمن ٣/وائي)= صوفين جو قول ته "مرو انهيءَ کان اڳ جو آخر جسماني طور مرو" (عشق الاهي ۾ جيئري ئي پنهنجي هستي ختم ڪريو).

● موتي = مٺيا، داڻا.

ـ موتي ڳِتِنين مالَ (ڪنيات ٣/٧)= تُنهنجي مهار ۾ موتي مڙهيان، ٻچي واري ڳاني ۾ موتي مڙهيان.

ـ موتي ڪوڏِينِ جِيئن ڪَڍيائين (ڪاموڏ ١/وائي١٠) = موتين کي ڪوڏين ڪري وِرهايائين، موتي بي مُلها ڏنائين.

ـ موتِينِ جَڙيِ مالِهه (ڪنيات ٣/١٠)= موتين سان مَڙهيل ڳاني (لهي ٿي).

ـ موتين جئن (سري راڳ وائي ٣/٢)= موتين مثل لُڙڪ.

● موٽائڻ= پوئتي ورائڻ، واپس ڪرڻ (موٽاءِ (پولي) = موٽائي).

ـ نه موٽاءِ (پرڀاتي ٢/٧)=نه موٽائي، واپس نه ڪري.

● موٽَڻُ= پوئتي هٽڻ.

ـ مُوران موٽَڻُ مِيهَٽُو (ڪارايل ٣/٩)= پوئتي ورڻ ماڳهين مهٽو آهي.

ـ موٽ پُنهون پَلَهُون (آبري ٨/٣)= اي پنهون، پوئتي موٽ!

ـ موٽُ مَر (سورٺ ٣/١٢)= تون نااميد ٿي يا رنج ٿي موٽ نه.

ـ مَوٽَڻَ جي مَذاقَ (آبري ٤/١٨)= موٽڻ جهڙي ڪِل واري ڳالهه، موٽڻ واري جُٺ جهڙي ڳالهه.

ـ مُوٽَڻُ کان اڳي مَران (آبري ٤/٢٤)= پوئتي ورڻ کان اڳ مران (اهو ڏينهن نه ڏسان جو پوئتي موٽان).

ـ مَٽِي مِٽي موٽِنا (سامونڊري ١/٣٢)= سمنڊ جهاڳي بندر تي پهتا جتي (مٺو پاڻي آهي)، پنهنجي ديس واري بندر تي جتي مٺو پاڻي آهي موٽي آيا.

ـ شالَ مُنهنجا موٽِنا (سامونڊري ٣/١٢)= شال منهنجا موٽڻ وارا ٿيا، اچڻ وارا ٿيا.

ـ مٿي موٽنا مَڱٽي (پرڀاتي ٠/٢٢)= مڱٽي جي مٿان موٽي آيا (پاڳ وارا ڏينهن).

ـ موٽِنو پوءِ وَحن (يمن ٦/٩)= موٽنو پوئتي وڃن، اڳتي وڌڻ بدران بجي پوئتي ورن. اها پيٺي ڇڏي هني هليا وڃن.

ـ موٽِي ڪِينَ مَرَنِ (ڪلياڻ ٢/١٥)= وري پيهر ڪين مرن.

ـ مُوٽِي ڏِيندا مُنهَن ۾ (پرڀاتي ١/٧)= وري سامهون مٺا موٽائي ڏيندا (ته اسان ئي ته توکي ڏنو!)

ـ مَوٽِي ڪَنِ نَه مَسحو (رامڪلي ٣/١٧)= (ترڪ ڪرڻ ۽ لاڳاپن لاهڻ کان پوءِ) وري مسحي ڪرڻ واري پابندي نه ڪيائون.

- موتيي مَس ٿِني (حسيني ٣/٥)= وري هن کان پرءِ جڏهن ڪر ٿني (= نہ ٿي ٿني).
- مَوتِي ڪِينَ پَسَنِ (آسا ١/١٩)= وري پيو ڪين ڪجھ نہ ڏسن.
- مُوتِي آيُون مُنهَن ۾ (راڻو ٩/١)= مون کي وري سامهون آيون، منهن مقابل ٿيون، مخالف ٿيون.
● موجَ= پاڻيءَ جي ڇولي جي ٽِڪ، (اصطلاح) مستي.
- موجَ نہ سَهي (سري راڳ ٢/١٤)= پاڻيءَ جي موج ۽ ٽک جي سٽ نٿي سهي سگھي.
● مُوذِي = شُوم، بخيل.
- مُوذِي سَپَ مَرِنِ (سارنگ ٣/١٥)= پيل شوم (جيڪي پاڻ وٽ سانڍي رکن پر بکين کي نہ ڏين) سپ مرن.
● مُورِ= اصل، اصل کان، منڍان، ماڳهان، بالڪل.
- مُورِ مَ لاءِ مَناءِ (سري راڳ ٢/٢٠)= پنهنجي من تان مور نہ لاھ، اندر جو اوسيئڙو نہ لاھ.
- مُورِ نَہ مِڙي ماءِ (سري راڳ ٣/١٩)= (هيءَ ننڍڙي ٻيڙي) ماڳ تي ڪڏهن ڪانہ پهچندي.
- مُورِ نَہ مَٿو ڏورِ (سنهڻي ١/٢١)= اصل مٿو نہ ڏوڙي، نہ وهنجي.
- مُوران ۾ ماتامَ (ڪلهوڙي ١/٦)= منڍان اصل کان ماتام ۾، غم ۾.
● مورُ= مور پکي (اصطلاح) سهڻو من مهڻو.
- مورَ بہ مَتائين (ڪارايل ٣/١٢)= مور بہ مَتي چڙهين، مور بہ مڙي وجهن.
- مورَ ٻَچَنِ جِنَن، تاريءَ تاريءَ ڇانگ (معذور ٧/١٣) = مور جي سنهڻن ٻچن وانگر جيڪي تاري تاري ۽ ڇانگ ڇانگ تي ويٺل هوندا آهن (تيئن سسئي بہ وڻن تي چڙهندي ائين پئي سونهي).
- مورُ ڪارايَلُ (ڪارايل ٣/١٠)= مور ۽ ڪارو نانگ.
- مورِ چَلُ (ڪاموڏ ٣/١١)= مور جي کنڀن جو وڃڻو، وڏو شاهاڻو وڃڻو.
- موران موتَنُ مِيهَڻُو (ڪارايل ٣/٩)= مورن کي موتن مهڻو آهي.
- مورُ مَرَڪِي هَلِيو (ڪاموڏ ٤/٣)= اهو سهڻو مور (ڄام تماچي) سرهو ۽ سرخرو ٿي هليو.
● مُورُ= اصل، بڻ بنياد.
- مَعلُومُ آئِنِي مُورُ (سري راڳ ١/٥)= اصل بڻ بنياد، معلوم آئني.
● مُورائِين (حسيني ١١/١٥، راڻو ٤/٧، مارئي ١/١) = اصلان ئي، اصل کان وٺي.
- مُورائِين نہ لهي (يمن ٤/٦)= اصلي نہ لهي، بلڪل نہ لهي، هرگز نہ لهي.
● مُورت= ظاهري تصوير، عڪس، صفاتي وجود.
- مُورَتَ ۾ مَخفِي ٿِيا (ڪلياڻ ٣/٢٣)= 'صورت' ۾ لڪل ٿيا، 'صفاتي وجود' ۾ لڪل ٿيا.
- مُورتَ ماہ (مارئي ١/١١)= چنڊ جهڙي صورت.
● مُورک = مورکا، احمق، ڇريا.
- مُورک مامَ نہ ٻُجَهَنا (آسا ٧/١٢)= مورکا راز واري ڳالھ نہ سمجهن.
- مُورکَ مَنجهين مَرُ (رامڪلي ٢/٥)= اي مورک! تون پاڻ کي پنهنجي اندر ۾ ئي مار.
● مورڻ= زمين مان گاهہ وغيره جو ڦٽي نڪرڻ، اپرڻ، اسرڻ.
- اُلي جتن مورَنِ (رپ ١/٦)= مينهن وسڻ (اُلي)

سان گاه وغيره جهڙن ڦُٽن ۽ وڻن.

ـ ڪيڙن مورِئو گاهُ (ڪاهوڙي ۲/۱۱)= ڪيڙن، پترن مان گاهه ڦٽي نڪتو.

مَورِياڻُ = ڪَٽُ. اهو ڪٽ جيڪو ڪنهن اوزار جي صاف سطح مٿان موري يا اُبري بيهي.

ـ لاهِيندا مورِياڻَ (يمن ۱۸/۴)= ڪَٽُ لاهيندا.

موريسرَ (يمن ۱۲/۲، حسيني ۱۴/۴)= اهي وار جيڪي چيرن هيٺان نڪرن، اکين ۾ لڳن ۽ اکيون چنهبائين.

ـ پاڻان موريا مُنهَ ۾ (راڻو ۱۰/۷)= ويتر مُنهن مان نڪتا.

مُوڙُ (سري راڳ ۱۳/۳)= موڙي، مُوڙ.

● مُوڙي= ڪمائي، نفعو، بچت.

ـ مُوڙي ڪوهُ مَٿين (سري راڳ ۸/۲)= نفعي ۽ ڪمائي کي ڇو ٿو ڳُڻين، ان جي ڇو ٿو ڪَٽ ڪرين.

ـ تہ تون مالِيين مُوڙِ (آبري ۱۲/۷)= تہ تو کي مُوڙيءَ (خرچ ڪيل رقم) مان حاصلات ٿئي.

موڙَ= پاسي تي ورائڻ، منهن ڦيرڻ.

ـ موڙ مَ ڪَنڌَ (ڪنيات ۱/۳)= هلڻ کان نابري نہ وار، ڪيباءِ نہ، بس نہ ڪر.

ـ موڙي چاڙهي مَڪُري (سري راڳ ۲۷/۲)= ٻيڙي کي ڦيرائي هلائي، پاسو ڏيئي هاڪاري.

ـ موڙي پير مَٿَنِ (حسيني ۱/۱۰)= (قدم اڳتي نہ وڌائين) پر گهٽائي موڙي پير ڪٽن.

ـ موڙي چڙهيا مَڪُرا (گهاتو ۷/۱)= ٻيڙا ڦيرائي هليا.

● موڙَ= مروت.

ـ مَحڪَمِ ڏِني موڙَ (بروو ۱۵/۴)= سختيءَ سان مروت ڏني.

ـ موڙِئو سَبِ پَچان (حسيني ۱۶/۱۲)= ڏکن ۾ سڀ موڙي مرونِي ٿي پچان.

● مُوڙهو (جمع) مُوڙها=موڙهل مُنڌَل، پليل، پِنڪيل.

ـ مُوڙهو ڳنهي نہ مَتِ (رپ ۲۴/۱)= منڌلُ پِنڪيلُ ڪا صلاح نہ مڃي.

ـ مُوڙهو پُڇين (پرڀاتي ۸/۱)= مُنجهي موڳو ٿيو پيو هَلِين.

ـ مُوڙها تان نہ لَهنِ (رامڪلي ۲۸/۲)= اهي پليل تڏهن تہ نٿا سُڃاڻن.

ـ مُوڙها مِلائي (بلاول وائي ۱/۲)= جيڪي موڙهل ۽ مُنجهيل موڳا آهن تن کي ملائي.

● مُوڙهي (جمع) موڙهيون، منڌل، پِنڪيل، موڳي.

ـ تہ مُوڙِهيءَ ڪو مُنهُ ٿِئي (معذور ۷/۳، ديسي ۱۳/۷) = هن موڳيءَ منڌل کي ڪو چارو نظر اچي.

ـ مُوڙِهي مُنُڻ پاڻُ (ليلان ۹/۲)= اي موڳي! تو پاڻهي پاڻ کي مُٺو، نقصان پهچايو.

ـ مُوڙِهي مَتِ مَهَائِيين (گهاتو ۱/۱)= وڏا ڄاڻو (مهائين) تن جي بہ مت منجهي وئي، تن جي بہ سمجهه بيهي وئي.

ـ مُوڙهي مَتِ (ليلان ۱۰/۴)= مت موڙهي، سوچ منجهي پئي.

ـ مُوڙهي ڪيسہ مَرَڪُ (ليلان ۱۰/۱)= اي موڙهل ليلان! تو هار کي پنهنجو مَرڪ ڪري پاتيو!

ـ مُوڙِهي وِڃي (آبري ۱۷/۴)= منجهندي وڃي، پِلي، پِلجي پئي.

ـ مُوڙِهيَسِ مَتِ (حسيني ۷/۱۲)= سَنديس مَتِ منجهي وئي.

ـ مُوڙهيُون توءِ وَڃن (حسيني ۱۱/۷)= هو (هتي هن

پنيور ڍا) تہ بہ منجهي پيون وڃن.

● مُوڙي = هڙ، پڙي.

ـ مَٽي جِنہ مُوڙي (ڪاپائتي ١/٦)= جنهن جي مٽي تي پَڙي، (اصطلاح) جنهن جي مٿان لميواري.

ـ اُنِ ڪي مَٽي تي مُوڙيون (ڪاموڏ ٢/٢)= انهن جي مٽي تي ننڍڙيون پڙيون.

● موسيٰ= نبيءَ حضرت موسيٰ عليہ السلام.

ـ مُوسيٰ جهڙو (ڪلياڻ ٣/١٦)= جڻ موسيٰ نبيءَ عليہ السلام جهڙي نوراني صورت.

موڪَ = گهٽائي (مينهن ۽ پاڻي جي ۽ ٻي هر شيءِ جي)، جامُ، گهڻا.

ـ ٿِيَنِ موڪَ مليرَ ۾ (مارئي ١١/١۴)= ملير ۾ جام ٿين.

ـ چُونڊِنِ موڪَ مڇا (مارئي ٩/٧)=ٿيڇا عام جام چونڊين.

ـ گهڻي موڪَ مَهِي (مارئي ٩/١٢)= گهڻي جام مَهِي.

ـ منجهان مينهَنِ موڪَ (سارنگ ١/١٠)= برساتن جي پاڻيءَ جي پلت.

ـ مارئو ڏِنَم موڪَ (گهاتو ١/٥)= مون کي گهڻا (ڪُرڙا) ماري ڏنا.

ـ مَنجهان مَٽَنِ موڪَ (ڏهر ۴/١۴)=مَٽَن مان گهڻو شراب.

● موڪَلَ جُڙي (مارئي ١١/٢٥)= موڪل مونکي ملي.

● مَوڪِي = (سنڌي ۾ مؤنث واري صورت= 'مُغي') ميخاني جي ساقياڻي ('مغ' جمع 'مغان' = ايران ۾ اڳئين وقت وارا شراب چڪائيندڙ ۽ وڪڻندڙ. ميخاني جا مالڪ جيڪي پيالو پياريندا).

ـ موڪيءَ مَٽَ اُپَٽيا (يمن ٦/٢٠)= شراب پياريندڙ ڪلالڻ سنڌيل شراب وارا مَٽ کوليا (جن ۾ شراب سنڌجي تيار ٿي چڪو هو).

● موڪڻ= پاڻ ملهائڻ، سٺي ڪم ڪرڻ سان پاڻ کي عزت وارو ڪرڻ.

ـ موڪيُون= ملهايون: مياڻين وارن کي آباد ۽ خوش ڪيو.

ـ جِنہِ مياڻيُون موڪيُون (ڪاموڏ ۴/١٢)=جنهن مياڻيون ملهايون.

● مولِڊ (بلوچڪي) = ٻانهي، گولي.

ـ مَنا گُشتَني مولِڊي (ديسي ٧/۴)= (بلوچڪي) مون کي چيائون تہ 'تون ٻانهي'.

● مولهِيا = پَنڪا، مٽي تي وڙهيل ڪپڙا.

ـ ماڪ پچايَنِ مولهيا (گهاتو ١/٢)= ماڪ سندن پَنڪا آلا ڪيا.

ـ جِنِن ڳِرا مَٽِنِ مولهِيا (سري راڳ ٢/٢)= جنن جو سندن مٽي تي ڪپڙن جون وڏيون ڳنڍون.

● مَولو(ڪلياڻ ١/١٥) = مولي، ڏڻي، خالق، مالڪ.

● مُومل='مومل- راڻي' جي قصي جو مشهور ڪردار.

ـ مُومَلَ جي واري (راڻو ٩/١٥)= مومل جي معاملي وقت.

ـ مُومَلَ ماڳِ رَهِي (راڻو ٢/١١)= جنهن جو نالو مومل سا پنهنجي جاءِ تي رهي.

● 'مومن'=قرآن شريف جي سوره نمبر(۴٠) جو نالو. لفظي معنيٰ: ايمان وارو.

ـ مارُو 'مومِن' پاس (مارئي ١٠/٧)= منهنجا مارو 'مومن' سُور جي خوبين وارا، ايمان وارا.

ـ ميڙو ٿيندو مومنين (مارئي وائي ٩/١)= ايمان وارن جي گڏجاڻي ٿيندي.

● مُون= آءٌ آهيان وارو خيال، پنهنجي وجود جي هئڻ

وارو خيال.

ـ مُون مُور نہ پُڇِئا (يمن ٢/٢٢)= مون بالڪل انهن ڪان ڪونہ پڇئو، مون بيماري جي علاج بابت ڪانئن ڪڏهن ڪونہ پڇيو.

ـ مون هين منجهان (ڪلياڻ ٣/٧)= منهنجي ئي اندر ۾، اندر مان.

ـ مُون پانيو هيءُ نيہُ، تان چِيِيون چيري سَنديُون (حسيني ٢/٢)=مون هن نيه (محبت ۽ عشق) کي راحت ڪري پانيو پر هيءُ تہ جيري (بلها) جون چِيِيون آهن.

ـ 'مُون' مُون- هِين ۾ سَپَجي (ڪلياڻ ٣/٧)= 'مون' وارو (اَنانيت جو) خيال منهنجي اندر مان ئي پيدا ٿئي.

ـ مُون جـئن مينہ پرين جي، جي تن ۾ هوئي تڪَ (سارنگ ١/٦)= مون وانگر جيڪر مينه کي بہ اندر ۾ پرين جي سڪَ ۽ چِڪَ هجي.

ـ مون تَنَ اَندَرِ تيئن (مارئي ١١/٢)= منهنجي اندر ۾ تيئن (پنهنجي وطن جي سڪ آهي).

ـ مُون پاڻهين پيئي (ديسي ٨/۴)= مون پاڻهين پيچ پاتو.

ـ مون ڏيئي هَليا (سامونڊي ٣/۴٣)= مون کي وِچوڙو ڏيئي هليا. مون کي فراق جا ڏک ڏيئي روانا ٿيا.

ـ مُون- هِين ۾ (ڪلياڻ ٣/٧)= منهنجي ئي اندر ۾، منهنجي ئي پنهنجي وجود ۾.

ـ مُونکي مَوهي جَن سِين (آسا ٢/٢٥)= جن اکين سان مون کي موهي ماري.

ـ مون کي پڇئو (يمن ١/٦)= مون ڏي پنهنجو توجهہ ڪيو ۽ مون کان پڇيو، مون سان مخاطب ٿيو.

ـ مُون مُٺِي مَشان- الخ (حسيني ٦/وائي-٢)= آءُ ڪيترائي پيرا ساڻي ٿي مرڻ واري ٿيس، ۽ مون کي مُٺي چالي منهنجي مَڙهہ کي ڪانئڻ لاءِ مشان ڪانوَن لامارا ڏنا.

● مُونَا = گوڏا.

ـ مُونا طورْسِينَا (رامڪلي ٣/١)= اُيا گوڏا چڻ 'طورسينا' جبل وانگر آهن.

ـ مُونا جَنِ مَحرَاب (رامڪلي ٣/۴)= جن جا (سندن ويهڻ ۽ مراقبي واري حالت ۾) اُيا گوڏا چڻ محراب آهن (۽ جسم چڻ جامع مسجد آهي).

ـ پايو مُنہُ مُونَنِ ۾ (رامڪلي ٣/١٠، آسا ٧/١٦) = گوڏن ۾ منهن وجهي، ڪنڌ هيٺ نمائي.

ـ مُونين هٿي (ڪنپات ۴/١)= گوڏن سان لائي، مروڙي.

ـ هٿين پيرين مُونڙيين (معذور ٥/١)= هٿن پيرن ۽ گوڏن سان.

● مُونهان = مون ڪان.

ـ مُونهان مَشاهُون ٿيو (ليلان ١/١١)= مون ڪان مٿي ٿيو.

ـ لَجِايا مُونهان (حسيني ۴/١)= منهنجي سببان لڄائجي ويا، لڄي ٿيا.

ـ مُونهان اڳيئي (سنهڙي ١/۴، ١/٩)= مون ڪان اڳيئي.

ـ مُونهان پُڇِي نہ ڪِئو (آسا ٢/٢١)= مون ڪان پڇي نہ ڪيو.

ـ مُونهان پوءِ (مارئي ٥/٢٦)= مون ڪان پوءِ، ٿر مان منهنجي وڃڻ ڪان پوءِ.

ـ هوند مُونهائي اڳي (سنهڙي ١/۴)= جيڪر مون ڪان ئي اڳ ۾.

● مُوَہَ= موهر، محراڻي وارو طرف.

ـ مارُو مٿي مُوهَ (مارئي ۸/۱۱)= ماروئڙا مُوهر واري ياڳي ۾.

● مُوه = ميرا ۽ منڊل وار، ويڙها ۽ پنڊا.

ـ مَٿا ٿِنڻِن مُوهَ (رامڪلي ۴/۵، ۴/۷)= انهن جي مٿي جا وار مُنجهي پنڊا ٿي ويا.

● مُوهَ= مُهاڙ، سهڻي صورت سان.

ـ مُدَ موچاريءَ مُوهَ (مارئي وائي ۲/۱)= مُند (وسڪارن ۾) سهڻي مُنهن مُهاڙ سان، سهڻي صورت سان.

● موهجڻ= هرڪڻ.

ـ مَٿيي مَٿي موهجي (اليلان ۱/۷، ۱/۱۰)= هارَ تي هِرڪي.

ـ مُوهيا ڪِنهِ نـه مالَ (رائو ۲/۱۴)= ڪنهن مال متاع انهن کي نه موهيو، نه هرڪايو.

ـ موهِيسِ ڪِين مال (ديسي ۵/۸)= مون کي مال ملڪيت ڪونه موهيو، ڪونه هرڪايو.

● موهڻ= هٺن سان زور ڏيئي سهڻو ڪري بيهارڻ، سهڻو ڪري سينگارڻ.

ـ مُهائِيُون موهِينِ (ڪاموڏ ۲/۱٦)= مهائيون (جام تماچيءَ جي تخت کي) سهڻو ڪري پيون سينگارين.

● موهڻ= هرڪائڻ، حرصائڻ.

● موهيندو= هرڪائيندو، ڏکيو ڪندو، توکي ڏک ڏيندو.

ـ موهيندو مَجازُ (آسا ۳/۲)= مجاز توکي هِرڪائيندو ۽ ڏک ڏيندو.

ـ ڪيرِ موهيندو وَلهَو (سارنگ ۲/ وائي-۱)= ڪهڙت کي ڪير هٺن سان زور ڏيئي پيار ڪري پنهنجو ڪندو.

ـ نَه موهيا (رامڪلي ٦/۳)= نه هِرڪايا، نه حرصايا.

● مِها= ميها.

ـ چُونڊِن مـوڪَ مِـها (مارئي ۹/۷)= 'مـها منجهـ ملير' جام آهن جيڪي سرتيون چونڊين ٿيون.

● مَهارَ= اٺ جي مَهار (واڳ).

ـ ڏيئي موڙ مَهارَ جي (ڪنيات ۵/۴)= مهار کي موڙ ڏيئي، مهار کي پلسي تي چڪي (ته اٺ ان پلسي هلي).

● مُهاڙ= مُهڙ، منهن.

ـ ڪَرِئو مُهاڙ مَليرَ ڏي (مارئي ۳/۱۱، ۳/۱۲)= ملير ڏي منهن ڪريو.

● مَهانڊ= مَهند، آڏو، سامهون.

ـ معشوقَنِ مَهانڊ (ڪلياڻ ۴/۱۸)= محبوبن آڏو، محبوبن جي حاضري ۾.

● مَهانگو= وڏيڪ مُله وارو.

ـ جَنِ مَهانگي مَيڙيو (سارنگ ۲/۱۵)= جن مهانگي لاءِ مڙيو (مهانگو خريد ڪيائون ته مهانگو ڪري وڪڻندا).

● مهاڻا= ۱. ميهه ۲. ميربحر. پيڙن جا اڳواڻ.

ـ مُهاڻا سَندَنِ ميرَ (سامونڊي ۱/۱٦)= انهن وڻجارن (جي پيڙن) جا ميربحر اڳواڻ آهن.

● مُهاءِ = مُنهان، منهن مان، زبانان، واتان.

ـ مِنيُون لَهي مُهاءِ (ڪنيات ۵/۹) = زبان سان منيون چڪي.

● مَهائين= مَهايين (هت جمع جي معنيٰ ۾)= سرويچ، سر ڏيڻ وارا، وڏا بهادر، جنگ جا جهونجهار.

ـ مَٿا مَهاينِ جا (ڪلياڻ ۵/۲۳)= وڏن دليرن عاشقن جا.

ـ مِرُو مَهائين (ديسي ٦/۱۰)= وڏا خطرناڪ جنگ جا جانور.

ـ مُرڙهي مَتِ مَهائيين (ڳهاتو ۱/۱)= وڏن همت وارن بهادرن جي به مت منجهي وئي.

مُھتْ= مان، عزت.

ـ مُھتْ لَھندي مارئِي (مارئي ١١/٢٣)= مارئي مانْ لھندي، مانائتي ٿيندي.

مِھرَ = ٻاجَھ، راضي، قرب، رحم، ڪرم.

ـ مِھرَ مُنهْ ڏيکارئِو (يمن ٢/٣٠)= مِھر سامھون آئي، ٻاجَھ ٿي.

ـ مِھرِ مَ لاَہِ (ڏھر ١/٦)= مھر جي نظر نہ لاھہ، ڪرم جي نگاہ نہ لاھہ.

ـ مَنجھان مِھرَ سَڏُ ڪِئو (آسا ٥/٢)= وڏي قرب ۽ راضي مان (محبوب جو) سڏ ٿيو.

● مِھرانُ= سنڌو درياہ، ندي. (استعاري طور) سمنڊ.

ـ مُلاحِظو مِھرانَ جو (سري رَاڳُ ٢/٢٠)= وڏي درياہ جو (خطري وارو) ألڪو.

ـ مٿي مَٿي مِھرانَ ۾ (سنھڙي ١٢/٦)= پَريل مَٿَل درياہ ۾.

ـ پِنا مُنهِ مِھرَانَ (گھاتو ١/١)= مھرانَ جي مُنھِ پيا، ھيبت واري درياہ جي سامھون آيا.

ـ لَکين سَئين مِھرانَ (آسا ٦/١٢)= ڪيئي درياہ.

ـ مَنجھائي مِھرانُ (سامونڊي ١/٦)= مھرانُ منجھائي، سمنڊ جو زور ناڪئن کي حيران پريشان ڪري (جڏھن وڏو واءُ ٿو سمنڊ ۾ پوي).

ـ مِھرَانَ ۾ (ڪلموڏ ٢/١٥)= پاڻيءَ ۾.

مِھرائو (ميم جي زير سان)= اھا ايراضي جيڪا مھرانُ (درياہ) سان لاڳو ھجي، يا درياہ جي پاڻي جي اٿل سببان سائي سَر سبز ھُجي. (مُھرائو (م جي پيش سان)= اھا ايراضي جيڪا پتَن سان لاڳو ھجي).

ـ مِھرائي وَٽاہُ (ڏھر ٢/١٣)=درياہ لڳ سائي سرسبز جھنگ وٽان.

● مِھربانُ (مارئي ١/٣)= مھر وارو، ٻاجھ وارو، رحم وارو.

● مُھرو (سامونڊي ٣/١٣)= ٻيڙي جي اڳيين پاڱي ۾ مضبوط ٺلھو ڪلو (جنھن ۾ پڳھ وارو رسو ٻڌجي).

● مِھري = زال.

ـ مِھرِي ڪِين مَڃيندي (مارئي وائي ٤/١)= ھي زال (مارئي) ڪين قبوليندي.

● مُھڙُ= منڍ، اڳواڻ.

ـ مُھڙُ موڙني مُرسَلين (بلاول ٢/١١)= سڀني رسولن جو اڳواڻ.

● مَھميزوَن (گھاتو ٢/٤) = سختيون، ماروِن، سيڪتون.

● مِھرَ نَظرُ (پرڀو ١/١٣)= مھر جي نظر، ڪرم جي نگاہ.

● مَھند= اڳتي.

ـ سا مَھندِ مڙنيان ھُوءِ (معذور ٢/٢٣)= اھا پين سڀني کان اڳ ۾ ٿئي.

ـ مَھندِ مُحتاجِي ڪَري (آبري ١/١١)= شروع کان ئي خدمت چاڪري ڪري.

ـ مَھند بہ تُنھنجو ماڳُ (بلاول ٣/١)= اڳتي اڳئين جھان ۾ بہ تنھنجو اعليٰ مقام.

ـ مَھَند تَنَا (حسيني ١٠/١١، رامڪلي ١/٩)= اڳتي تَنا، (زباني ڳالھين کان) اڳتي آھن. اڳتي وڌي ويا.

● مَھندان=آڏو، اڳيان، اڳيون جھان، قيامت جو ڏينھن.

ـ مَھندان مُنهِ ميھارَ جي (سنھڙي ٢/٤)= آڏو ميھار جي اڳيان.

ـ مَھندان انَ مُلڪَ جو (گھاتو وائي ١/١)= آڏو ان ملڪ (اڳئين جھان) جو.

ـ مَھندان اِينديِّي (مارئي ٢/٣)= (جزا ۽ سَزا واري

ڏينهن) توکي سامهون ٿيندا.

● مُـهَڻُ=مـوهـڻ، مـحـبـت ۽ مـوج ۾ آڻڻ، هرڪڻ (اصطلاح) خوشيءَ ۾ آڻي ڪارڻ، اخلاق ۾ ڪارڻ مارڻ.

— سيئي مُون مُهَن (يمن ١٠/١)= اهي ساڳيا محبوب مون کي مارن.

— اِجـان تو مُـهَنديـون (ڪنيـات ٥/٩)= اجـان توکي وڏيڪ حرصائينديون (مارينديون).

— مُهندِيَن (سارنگ ٣/١٦)= مارينديِن، انهن کي ما ريندي.

— سرئي مُون مُهي (يمن ١/١١)= سـو (محبوب ئي) مون کي ماري.

— مُهَندڙي=مُهَڻُ واري، موهڻ واري، خوش ڪرڻ واري.

— هِيءَ مـاڙهُو مُـهَندڙي (رامـڪلي ١/وائي)= هيءَ (راڳ واري تند ۽ لئي) ماڻهن کي موهيندڙ آهي.

— مُون مُهن (يمن ١٠/١)= مون کي مُهَنِ.

— سو دِلاسا دوستَ مُهي (سنهڻي ١/٥)= سـو پيـارو دوست پيو دلاسا ڏئي.

● مَـهي (مـارئي ٩/١٣)= مکڻ ڪـيڻ کـان اڳ ولوڙيل ڏئونرو.

— جِئن ماتيءَ منجهه مهي (سامونڊي ٢٨/١) = جئن ماتيءَ ۾ مَهي ولوڙڻ وقت آواز.

● مَـهيسَرُ= مَـهي+سَرُ= اسم خاص، روايتي طور مـشـهور تلاءُ جو نالو: گـهٽي مينهن پائي وارو ٢. ٻَني دار، شراب چکائيندڙ.

— مَهيَسر جي مَندَ (يمن ١٢/٦)= وڏي شرابدار جو شراب.

● مَهيسي (رامڪلي ٥/٢٠)= وڏا آديسي جوڳي.

— مَـهيسِي مَـخمُورِ (رامـڪلي ٢۴/٦)= وڏا جوڳي پنهنجي مخموري ۾.

● مَهيَنِ (مارئي ٨/٢٣)= وَنهِيَنِ، سُکينِ ستابنِ.

● مِنَڪِي= مِنڊ+ ڪي، ميڻنِ جي، مُهاڻن جي.

— پَسِي مِنَڪي ڏيءَ (ڪامـوڏ ١/۴)= مـهـاڻن جي ڏيءَ ڏسي.

● مُنڻُ= مُنجَڻُ، موڪلڻ.

— لَهر نِيَاپو نہ مُني (سنهڻي ٢/١٢)= لهر اڳواٽ ڇاڻ نہ ڏني (اُوچتي ۽ تکي اچي مٿان ٿي ڪڙڪي).

● مَني= مَيي، پريل، زوراور.

— مَني مَتي مهراڻَ ۾ (سنهڻي ٦/١٢)= ڏاڍي پريل موجن ۾ آيل درياءَ ۾.

● مَيا= متارا اُٺ، زوراور اُٺ.

— مَيَا سي ٿـٺـرَم مـارا (آبري ٨/وائي)= اهي زوراور اٺ پنهنجا مارينڌڙ ٿيا.

— مَيا! پِئين نہ موڪَ (ڪنيات ٥/٧)= اي مَيا! تون سنو جال وهندڙ پاڻي نتو پئين (۽ ڍُبي واري بيٺل پاڻيءَ لاءِ پيو واجهائين).

● مَيَا= مهر، مهرباني، ٻاجهه.

— مَحَبَتي مَيَا ڪَري (يمن ٣/٢٣)= اي محبت پريا (محبوب) جي مِهر ڪري (تون تير هڻين).

● مُياسِ= مري ويس، مري وڃان.

— آءُ جي هِتِ مُياسِ (مارئي ٥/١۴)= آءُ جيڪڏهن هِتِ (عمر ڪوٽ ۾، عمر بادشاه جي ماڙيءَ ۾) مري وڃان.

— هارِئا وِيجَ! مُياسِ (يمن ٢/٩)= اي ناڪامياب طبيب! آءُ هن پنهنجي سخت سور ۾ مري رهيس، آءُ تنهنجي بي فائدي دوائن ۽ ڏنين سببان چُڪي رهيس!

● مِيَان= (ڪنهن آڳاٽي ٻولي جو وڏي ادب وارو لفظ ۽ لقب جيڪر سائين، مالڪ ۽ ڏڻيءَ جي برابر)= اي

سہاجها سائين، اي مالڪ، اي ڌڻي.
ـ مِيان! مَرِيضَنِ کي (يمن ١/١)= اي مالڪ مولا!
تون بيمارن کي (صحت بخشين).
ـ ميان الاهي (مارئي ٣/١)= اي ڌڻي، اي مالڪ.
● مَيَان= سَمايان، سانڊيان.
ـ اَجان دَرِ مَيَانِ (ڪنيات ١٠/١)= اجهان پنهنجي اندر جو اندر ۾ سمائي ڇڏيان.
● مِيَاڻَ = تلوار جي ڪِپَ.
ـ مائِن ڪِين مِيَاڻَ ۾ (ڪلياڻ ٧/٣، يمن ٤/٦)= هڪ مياڻ ۾ (ٻه تراريون) نه ماپن.
● مِيائِيُون = مڇيءَ وارا ماڳ (جتي مڇي مارجي اچي ڳڏ ٿئي ۽ جتي وڪامي).
ـ مِيائِين مَتاءُ (ڪاموڏ ٣/٤)= سيني ميائين ۾ جتي ڪٿي جشن ٿيا.
ـ مَڏُ ميائيون مَڪَرا (ڪاموڏ ١١/٣)= مُهاڻن جا ڪَکاوان تُل (جن تي گهر)، مڇيءَ وارا ماڳ ۽ ٻيڙا.
● مُيائِي گهورئِي (حسيني ٧/١٠)= مٿي ته ٻه قربان ٿي.
ـ مُيَائِي سِين تَن (سنهڻي ٧/٨)= مٿل حالت ۾ ٻه هنن وٽ (وڃي پاليءَ مان) نڪران.
● مِيٽِڻ=ميسارڻ. (اصطلاح) ڍڪڻ، پرده پوشي ڪرڻ.
ـ مُنهنجِي مِيٽِ مِينڌِرا (راڻو ٩/٤)= اي راڻا مينڌرا، پنهنجي عيبن مداين کي ڍڪ.
ـ ميٽِ مَدايون مُنهنجِيُون (ليلان ١/٤)= منهنجيون مدايون ڳالهيون ڍڪ.
ـ سا مَينڌري ميٽيامِ (راڻو ٨/١٠)= ميساريام، ڪاڪ واري منهنجي مدائيءَ کي مينڌري ميٽيو، صاف ڪيو.
● ميٽِ = ميناج.
ـ مُون سين ڪري ميٽِ (سامونڊي ١٠/٢)= مون سان مٺيون ڳالهيون ڪري، مونکي ميٺ ڏيئي.
ـ ميٽِ ڳري (حسيني ٤/وائي)= شراب جي مٺي ذائقي ۾ ڳري نشي.
ـ مُندائِتِي ميٽِ (مارئي ١٨/٥)= مندائتي ذٽ جي ميٽ (پکن، سگرن، پيروئن، گولاڙن وغيره جي).
● مِيثاق=پکو وعدو، ميثاق واري ڏينهن وارو وعدو.
ـ مِيثَاقَان مِيهارَ ڏي (سنهڻي ٢/٨)= روز ميثاق واري پکي وعدي سان ميهار ڏي.
ـ منهنجو ميثاقا (ديسي ٥/٢)= منهنجو روز ميثاق کان وٺي ڪيل وعدو (تڏهن کان جڏهن روحن پنهنجي رب سان "قالُو بَليٰ" وارو وعدو ڪيو).
● ميڇُون (آسا ٦/١) = محبت جا اشارا.
● ميخانو= شراب خانو.
ـ مَيخاني جو مَنڌُ (ڪلياڻ ٢٦/٤)= محبت جي ميخاني وارو شراب، محبت جي نشي واري سُرڪي.
● ميخون= لوهيون ڪليون.
ـ ميخون محبت سَنديُون (ديسي ٧/وائي-١، مارئي وائي-١/١، ٣/٦)= محبت جون جڙُون.
● مِيرَ= اي ميرَ، اي صاحب!
ـ پِنومَ مارِجِ مِيرَ (يمن ٥/٣)= اي منهنجا صاحب (محبوب)! پنو تير نه هڻج.
● ميرا = ميرا ڪپڙا.
ـ ميرا لاٿا ماروُئين (مارئي ٢٤/١١)= ماروئن ميرا ڪپڙا لاٿا (=ڌوئي اڇا ڪري پاتا)
● مِيرا ڪَپڙا (ڏهر ٨/٥)= گيڙو، ناسي، خاڪي، ميرانجهڙا ڪپڙا (پر اڇا نه، انهيءَ لاءِ ته لڪ ٿني ۾

شڪاري پري ڪان ڏسي تهي نہ وڃي).
● ميرا = ڪرڄها، ميرن ڪپڙن وارا، ڏتڙيل.
ـ مِيَرا پَسِي مَڱتا (پرياتي ۱/۲۲) = مڱڻهارن کي ڏتڙيل ڏسي (سخي سبڙ پاڻ کين سڏين).
● ميراثِي = ميراث وارو، ٻُڌائتو.
ـ جي هو ميراثِي مَڱڻو (سورٺ ۲/۲) = چاڪاڻ جو هو ٻڌائتو منگتو هو.
● ميرو = گِدلو، لُڙيل، خراب.
ـ ميرو مَتائيجِ تون (ڪاراڻل ۲/۱۱) = (اي هنج!) تون ميرو پاڻي ڇڏي صاف پاڻي ۾ رهج.
● ميري = ميرائي، مدائي، مدي، گهٽ.
ـ ميري ڪَري (مارئي ٦/۱۸) = ميري مدي ڪري، گهٽ سمجهي.
● ميريائِي = گنهگار.
ـ تہ ميريائِي مانَ لهان (پرياتي ۲/۱۸، ذهر ۱/۱۴، ليلان ۱/۲) = تہ ميري (گنهگار) هوندي بہ مانائتي ٿيان.
● ميڙ = مِلاءُ (ميڙڻ = ملائڻ).
ـ وڃوڙيا ميڙ پرين (سنهڻي ۱۱/۱٦) = شال وڇڙي ويل پاڻ ۾ ملائين.
ـ جيڪي ميڙ مَنِيءَ کي (معذور ۲/۱۵) = يا تہ هن ڏکيءَ کي سڄڻن سان ملاءِ.
● ميڙ = ڪنهن کي منٿون ڪري پرچائڻ لاءِ چڱن جي گڏجاڻي.
ـ ميڙ مُنجان ٿِي مَينڌري (راڻو وائي ۵/۱) = آءُ راڻي مينڌري کي ميڃائڻ لاءِ چڱن جي ميڙ کي ٿي موڪليان.
ـ اِها ميڙ مُڪِيَامَ (آسا ۵/۷) = اها ميڙ موڪليم، پنهنجي پاران اها منٿ ڪرايم.

● ميڙائو = ميڙائيندڙ، ملائيندڙ.
ـ جو ميڙائو سَڄڻين (رپ ۲/۲۸) = جيڪو پيارن سڄڻن سان ملائيندڙ آهي.
● ميڙاَئو = گڏجاڻي، ميلاپ، ميڙو، ميڙ.
ـ ميڙائو سِين مارُوئين (مارئي ۱/۱۷) = ماروئڻ سان گڏجاڻي، ماروئڻ سان ملڻ.
ـ مانَ ميڙائو مون ٿِئي (ديسي ۲/۵) = مانَ منهنجي گڏجاڻي ٿئي.
ـ مارُهنِ ميڙائو (ذهر ۲/۱۴) = ماڻهن جو ميڙ، ماڻهن جو ميڙو (وڏي وَسندي ۽ آبادي).
ـ ميڙائي جو (سنهڻي ۱۱/۱٦، سارنگ ۲/۱٦) = ملائڻ جو، ملاقات جو.
● ميڙو = ملاقات، گڏجاڻي.
ـ مَڪَرِ ميڙو تَنِ سِين (آسا ۷/۱۲) = تن سان گڏجاڻي نہ ڪر.
ـ ميڙو هنَ مِسڪينِ سِين (بروو ۱/۷) = هن مسڪين سان گڏجاڻي، ميلاپ.
ـ ميڙي ۾ مَلَهندو (بلاول وائي ۲/۲) جشن واري ڏينهن سرهو ۽ سرخرو هوندو.
● ميڙڻ = گڏ ڪرڻ.
ـ ميڙِئو پاڻُ پَرِيون (رامڪلي ۱/۲٦) = پاڻ ميڙي ڏگ ڪري.
ـ ميڙي رکئا (يمن ۴/۱۵) = گڏ ڪري (مچ تي) رکيا، مچ ۾ وڌا.
ـ ماڻِڪَ ميڙِيائون (سامونڊي ۱/۱۲) = موتي هٿ ڪيائون (موتين واريون سپون گڏ ڪيائون).
● ميڙڻ = ملائڻ.

- جِنِهِ هادي ميڙيِمِ هِڙو (بلاول ۲/۱۱)= جنهن اهڙو رهنما ملايو.
- مون کي پرينِ ميڙيين (پورب ۲/وائي-۲)= مون کي پنهنجا پيارا سڄڻ ملائيين.
- مونکي نيئي ميڙئين (کنيات ۳/۲)= مون کي وٺي هلي ملائيين.
- تَنِ کي مِينهَنِ ميڙيا (سارنگ ۲/۴)= تن کي (پنهنجا وَرَ) مينهنِ ملايا.
- لاٿون لَڳو ميڙيين (آسا ۷/۲)= ميرو مُدو ملائيين، منزل تي پهچائين.

ميدانُ=جنگ، مقابلي يا آزمايش لاءِ کشادي ايراضي.
- مَحبتَ جي مَيدانَ ۾ (ڪلياڻ ۴/۱۱)= عشق جي ميدان ۾.

● ميزانَ = ساهمي، تارازي.
- تَرندا تَرَ ميزانَ ۾ (سري راڳ ۴/٦)= قيامت ۾ عدل وقت تر بہ ساهمي ۾ ترندا (تر جو بہ تفاوت نہ ٿيندو).

● ميسَ= بيائي، اندر ۾ هڪ ٻاهر ٻي.
- جَنِ نہ ماري ميسَ (رامڪلي ۴/۱۴)= جن بيائي کي نہ پوڙيو.

● مُيسَرُ= آساني سان دستياب، بلڪل موجود.
- سو مُيَسرُ سَپَ مَليرَ ۾ (مارئي ۱۰/۱۲)= سو سپ ملير ۾ آساني سان ملي.
- ميسر ٿيس (بلاول ۲/۱۱)= مليس، عطا ٿيس.

ميگهہِ (سارنگ ۱/۱۳، وائي ۳/۱)= مينهنِ جي مند، مينهن.

ميلُ= ميرُ، ميراڻ. (اصطلاح) مدائي.
- مِيلُ جَنِي جي مَنَ ۾ (ڪارايل ۳/۱۲)= مدائي جن جي من ۾.

● مِيمُ (ڪاپاٽي ۲/۱۷، رامڪلي ۲/۱)= حضرت مُحمد ﷺ.
- وِچان 'مِيمُ' فَرَقُ (ڪلياڻ ۱/۲۱)= (احمد ۽ محمد جي) وچ ۾ رڳو ميم جو فرق آهي.
- 'مِيمُ' رَکِجاهِ مَنَ ۾ (يمن ۵/۱۴)= حضرت محمد ﷺ کي دل من ۾ رکجانءِ.
- مِيمُ جَنِي جي مَنِ (ڪارايل ۲/۱۷)= جن جي من ۾ حضرت محمد ﷺ جن جي محبت ۽ هدايت آهي.
- مِيمَان جو مَعلُومُ ٿئو (يمن ۵/۱۳)= 'مِيمَ' مان جيڪو معلوم ٿئي، ميم جي واسطي سان جيڪو معلوم ٿئي (حضرت محمد ﷺ جي زباني 'قرآن شريف' جيڪو نبي ﷺ تي نازل ٿيو، ۽ پڙهي ٻڌايائين).

● مَيا=متارا. (اصطلاح) جوان مرد، همت وارا مڙس.
- مَيَنِ کي (ابرو ۴/۱)= وڏي سگهہ ۽ وڏي صبر وارن کي.
- مَيَنِ پيرين کيہَ (ڪاهوڙي ۳/٦)= جوان مردن (ڪاهوڙين) جي پيرن تي مِٽي آهي.
- مَيَن مَٿي ثَمرَا (آسا ۵/٦)=اُنن تي سيڌو سامان لَڏيل.

● مَينڌرو= راٺو.
- ٿِسُو مِڙوئي مَينڌرو (راٺو ۲/۱۱)= سڀ ڪجهہ 'مينڌرو' ٿي ويو.

● مِيندو، مِيندا= پيشاني جي مٿان سِينڌ جي ٻنهي پاسي ڪنن تائين ڳوپيل چٽڙا (ننڍين ڇوڪرين جا، ڪنوارين جا).
- ميندو مينہَ پسائيو (سارنگ ۱/۱۱)= سامهان رڳيل وار، سامهون ڳتيل ميندو مينهن پسائي ڇڏيو.
- مِينڊي وَرُ سوئي (مارئي ۳/۹)= اهو ساڳيو مينڊي جو ور.

ـ مِينڊا ڏوءِ نہ مارئي (مارئي ۳/۱)= (بند ۾ ماروئڙن کي ياد ڪندي) مارئي پنهنجا وار نہ ڌوئي.

● مِينهُ مَنجهائِين نِڪري (سارنگ ۱/۱۵)= مينهن اندر مان پيدا ٿئي (غم ۽ فراق سببان زار زار روئڻ اکين مان ڳوڙها ڳاڙڻ، (مينهن وانگر وسڻ).

● مِينهان= 'مينهن' جو جمع.

ـ مِينهان ۽ نِيهان (سارنگ ۱/۵)= مينهن ۽ محبتن.

● مِينهڙِين = مينهن ۾، مينهن جي مند ۾.

ـ اَٿَمِ اُلي مِينهڙِين (مارئي ۱/۵)= مينهن وسڻ واري مند ۾ (منهنجو ماروئڙن سان ملڻ جو انجام آهي).

● مينهِڙِيَن (ڏهر ۴/۷)= مِينهِين پَٽارِين.

مِينهَن = برسات.

ـ سَندا مَحَبتِ مِينهَ (سامونڊي ۲/۱۲)= محبت سندا مينهن، وڇوڙي ۽ فراق ۾ گهٽي 'سڪ ۽ محبت جا مينهن'.

ـ مِينهين اُلين (مارئي وائي ۴/۱)= مينهين وسندين.

ميڻُ= نرم مادو.

ـ مَنُ ماري ڪرِ ميڻ (آسا ۷/۱۷)= پنهنجي نفس کي ماري ميڻ ڪري ڇڏ.

● مَير (رائو ۵/۳)= سهڻو متارو اٺ.

ـ مَيي ۽ مَيڏري (رائو ۶/۱)= رائي ميڏري ۽ سندس سگهي متاري اٺ.

ـ مَير اَنگَ - مَير (ڪنيات ۴/۴)= انگن عضون ۾ پريل اٺ، لڱن ۾ مضبوط، مجاز واري رنگ ۾ پريل اٺ.

● ميرا= ڦر، ڦل.

ـ ميرا مَجِرَ مَڪَ (مارئي ۵/۴)= هڪڙا ميوا، ٻي مجر ۽ ترڻين مَڪ.

ـ ميوا مَجِرَ ماڪِيُون (مارئي ۶/۶)= هڪ ميوا، ٻي مجر، ترڻون ماڪيون.

● ميڪان= ميخان، ميخون، ڪليون، جڙُون.

ـ محبت جون ميڪان (رائو ۵/۱۳)= محبت جون ميخون، محبت جون جڙون.

● ميهارُ (سنهڻي ۱/۱۵)= ميهر، مينهين وارو.

● ميهارومِ (سنهڻي ۱۰/۹)= منهنجو ميهار.

● مَئن نُون (ڪلياڻ ۴/وائي ۲۰)= (سرائڪي) مونکي.

● مَئي= شراب، محبت جي نشي وارو شراب.

ـ تو مَئي جو بَري مَچُ (ڪلياڻ ۴/۱۴)= محبت جي شراب جي نشي واري گرمي جو مچ پيو ٻري.

● مُئي نِجاهُ (مارئي ۱۱/۲۲)= هيءَ مُئي (مارُن وٽ) ڪٽي وڃجانءِ.

● ميءِ، مِيءِ (ڪلموڏ ۱/۷)= مهائي (نوريءَ).

ـ تِهڙِي ميءِ اکين ۾ (ڪلموڏ ۳/۹)= تهڙي روشني ميءِ (نوري) جي اکين ۾.

ـ ميءِ چڙهندي مَڪِري (ڪلموڏ ۳/۱)= پيڙيءَ تي چڙهندي، مُهائي (جي منهن تان پاند لٿو).

● مِيئُون= مِيءِ جو جمع، مهائيون.

ـ مِيئُون تِلَنِ مورَ (ڪلموڏ ۳/۹)= مهائيون مورن وانگر پيون تِلن.

● مِيون= وڏي مان شان وارو، مالڪ، ڌڻي.

ـ مِيين ۽ مَڱي (سورٺ ۴/۱۳)= راءِ ڏياچ ۽ ٻيجل.

ـ مِهرَ ڪئي مِيين (مارئي ۸/۸)= ميين (عمر بادشاه) ٻاجهہ ڪئي.

نَ= انڪار جو لفظ، ناڪاري جواب، نفي، ڪونه، مَ، ناهي.

- نہ اِيءَ پَر گھا ٽوڙيِن جي (گھاتو ۱/۱۵)= ناهي اها ريت چگن گھاتوئن جي.

- نہ ٻوليو (سورٺ ۳/۶)= نہ ٻاسيو، ڏيڄو نہ ڪيو.

- نَہ ٻُجهڻا (آسا ۷/۱۲)= اڻوجهہ، نہ سمجهڻ وارا.

- نَہ وَارِين (يمن ۱/۲۱)= نہ ورائين، نہ اٿلائين.

- نَہ سيکَارِين (يمن ۵/۷)= هوند نٿو سيکارين، جيڪر نٿو ڪٿي پڙهائين!

- نَہ ٽِٿي (يمن ۱/۲)= ڪارگر نہ ٿئي، ٿي نہ سگھي.

- نہ پُڇِيياسِ (مارئي ۱/۶)= نہ پڇياس، مون کي نہ پڇيو.

- نَہ پَسِين (ڪلياڻ ۵/۲۳)= نٿو ڏسين، ڏسين ڪونہ ٿو.

- نَہ پَڪَرِ ڪاچ (آبري ۴/۱۲)= منهنجا پچايل ڪاڏا چگا نہ پڪا.

- نہ چاڻا (سري راڳ ۳/۱۲)=ڪجھہ نہ ڄاڻا، بي خبر آهيان.

- نَہ ڏُوٽِي (ڪاهوڙي ۲/۲۴)= ڏوٽي موجود ناهن.

- نَہ ڪا عام نہ خاص (رائو ۳/۵)= عام ۽ خاص واري فرق کان سواءِ، ننڍو وڏو جيڪو آيو.

- نَہ ڪا جَهلَ نَہ پَلَ (رائو ۲/۱)= ڪابہ جهل پل نہ آهي.

- نہ ڪُتا نہ ڪوڙڪُيُون (ڪاهوڙي ۳/۱۲، ۳/۱۳)= (جهنگ ۾ شاڪر وارين جاين تي) نہ ڪتا آهن تہ نہ جانورن قاسائڻ وارين ڪوڙڪيون.

- نَہ ڪَرِي (ڪلياڻ ۲/۱)= نہ سٽائي، نہ ڪري.

- نَہ ڪِين (ڪلياڻ ۴/۹)= نڪا، نہ ڪجهہ.

نہ تہ= رد عمل وارو انڪار.

- نہ تہ سَجَڻَ سَباجها گھٽو (سامونڊي ۲/۳، ۳/۴) = پيارا پرين تہ گھڻو سباجها آهن.

- نہ تہ ڏجي ٻن ٻيلين ري (معذور ۶/۴)= جي ٻيلي همراہ نہ هجن تہ پوءِ ٻن ڏجي.

● نہ... نہ= ٻٽو انڪار.

- نہ مَنَهن نہ مارڪي (ڪاموڏ ۲/۱۰)= نہ شادي واري مَنهن هيٺ ۽ نہ محفل ۾ (اهي سَميون جيڪي اڳ ٿي گذريون تن جي نوريءَ کي خبر ڪانهي، اهي شادين ۾ مَنهَن مارڪي وجهڻ ۽ ٻي ريت رسم کان الڳ هيون.)

- نہ مُون هڙَ نہ هَنج ڪين (سامونڊي ۳/۱۹)= نہ ڪجهہ منهنجي ٻڌل مُوڙي ۾ نڪي منهنجي جهوليءَ ۾.

● نا تہ= نہ تہ.

- نا تہ پَڌَرِ پُنديَس پرينءَ ري (سامونڊي ۴/۱۳)= نہ تہ پنهنجي پياري پرينءَ کان سواءِ (سندس فراق ۾) ظاهر ٿينديس، سيني آڏو پڌري ٿينديس.

- نا اُميدي نُورُ، اُميدَ اُونداہ اُن کي (آسا ۶/۱۹)=نا اُميدي انهن لاءِ روشني آهي، ۽ اُميد انهن لاءِ اونداہ آهي.

- نا تہ سِگھي صحت لئي (ڪارايل ۳/۱۳)= نہ تہ چگيلائي لاءِ سگھي.

- نا تہ پاڳارا پُرسَ ٻنا (بلاول ۱/۱۶)= نہ تہ پڳدار شخص بيا بہ.

- نا تہ ڏَٻيءَ ۾ ٻيرُ ٿيئين (ڪارايل ۲/۹)= نہ تہ تون ڏَٻ (هيٺان ڦاسي) اندر ٻير ٿي ويندين.

● نابُودُ ٿيڻ= فنا ٿيڻ، پاڻ وڃائڻ.

- جيلاءِ ٿِنا نابُودُ (ڪلياڻ ۳/۲۱، سري راڳ وائي ۲/۱) =جڏهن جو پاڻ وڃاياٿون، پنهنجي هئڻ هستي کي ڇڏياٿون.

● نابُودي (ڪلياڻ ۳/۲۲)= نيستي، 'پاڻ' خودي ۽ هستي کي ميٽڻ واري حالت.

● نايُون = جَڪَڙڻ واريون جَڙيون، زوردار نُهنڀون.
ـ نايُون پايوني (ڪامـوڏ ٣/٨)= زوردار نُهنڀن سان جهلي ڪڍي وڃي.
● ناتاري= لنگر، لوهہ جو وڏو ڳرو اُڀتو چَنبو جيڪو نار يا سـمنڊ جي تانگهي پاڻيءَ ۾ هيٺ تري ۾ وڃي لڳي ڦاسي بيهي.
ـ ناتاريُون وجهڻ (سامونڊي ١/١٠)= لنگر انداز ٿيڻ.
● ناتَر=مومل جي چالاڪ ٻانهي جو نالو. (اصطلاح) ٻانهي.
ـ تنِ ناتَرِ ڪِينَ ڪَري (راڻو ٢/٩)= تن کي ناتر ڪجهہ ڪري نہ سگهي.
● ناتو (يمن ٦/۴)= (ع. ناطه) سچي نيـہ وارو لاڳاپو، عشق جي پاڪائي ۽ پرهيز وارو رشتو.
● نَاٿَ= وڏو ڳرو، وڏو جوڳي.
ـ ناٿَ نَمايو نيـهَ (پورب ٢/١)= محبت ناٿ کي بہ نئڙت ۾ آندو.
ـ نَاٿَ نِهَارِ (پورب ٢/٥)= ناٿ کي ڳول.
● ناپو (ڪامـوڏ ٢/۴)= ڪوٽيءَ جو ٻج.
● نَاحَقُ= حق کان سواءِ، بي مقصد، بي نتيجي، اجايو خواهہ مخواهہ.
ـ ناحَقِ ڪِيمَ نِهارِ (يمن ٥/١٣)= اجايو نہ پيو ڏس.
● ناڏ= وڏا ڏماڪا.
ـ ناريُون ناڏ ڪَرِينِ (سورٺ ۴/١١)= تويون وڏا ڏماڪا پيون ڪن.
● نار= سـمنڊ جي پاڻيءَ جي وڏي ويڪـري ڇـاڙهہ جيڪا ڪناري کان ٻاهر زمين ڏانهن وڃي.
ـ نِهَارِيَمِ نارَ (ڏهر ۴/١٥)= پاڻي جي نار جيڪا هو اُڪري ويا هئا تنهن کي مـون ڏٺو (تہ برابر سندن گس ۽ پيرا هئا ۽ دستور موجب هـو وس ڇرڻ ويا هئـا، پر وس جي منڊ پوري ٿيندي تہ موٽندا. تڏهن مون کي اطمينان ٿيو تہ پريت پراڻي نہ ٿيندي، جو هو وري موٽندا).
● نَارِ = عورت، زال.
ـ نَقدُ ڪَنيو نارِ (معذور ٢/١٦)= هن زال (سسئي) پاڻ سان محبت وارو نقد ناتو ڪنيو.
● نارَ (سارنگ ٣/١۴)= پاڻيءَ جا نارا.
● نَارَ = پاڻيءَ جي سيمي جا نار.
ـ ڪُوهيءَ نارَ (رپ ٢/١١)= ڪوهيءَ جـا نارَ، ڪوهيءَ جي تري ۾ هيٺان، ۽ پاسن کان نڪرندڙ پاڻيءَ جون ڌارون.
● نارَ (جمع) نَارُون= نبضون.
ـ نِهاري نارُون (يمن ٢/٢٨)= نبضون ڏسي.
● نَارِ= ٻاهہ.
ـ ناري= نار وارا، ٻاهہ وارا.
ـ نوري ۽ ناري (رامڪلي ١/١)= هڪڙا نور وارا (نيڪ) ۽ ٻيا ٻاهہ وارا (بَد).
● نارِيُون= ٻندر وٽان شروع ٿيندڙ ڪـاڏيون (تري وارا اونهان واهڙ، جن مان ٻيڙا لنگهي وڏي سمنڊ تائين پهچن).
ـ نارِيُون پُوري (سامـونڊي ٢/٥)= نارين مان ٻيڙا لنگهائي.
● نارِيُون = تويون.
ـ نارِيُون ناڏ ڪَرِينِ (سورٺ ۴/١١)= تويون وڏا ـڪاءِ ۽ ڏماڪا ڪن.
● نارِين = ناريون، برسات جي پاڻيءَ جون وَهڪون.
ـ چارِين نارِين نيسَ (مارئي ٣/١٦)= گهٽيون (نيس) چاريون ۽ برسات جي پاڻيءَ جو وَهڪون.
● نَازُ (ڪلياڻ ٥/٢٦)= محبوب جي سونهن جو انداز،

محبوب جو ماٿو، محبوب جي البيلائي، آرڏائي.

● نلسڻ= چنڊ جو اڀرڻ.

ـ نلسيندي نگاهه (ڪنيات ۲/۱)= (اي چنڊ!) اوڀر طرفان اُفق مٿان اڀرندي ئي (محبوب ڏي) نگاهه ڪج.

● ناقص= عيبدار، گنهگار.

ـ ناقصَ نَوازي، سندو تَنِ سَپاگُ (مارئي ۴/۱۰)= انهن جو بخت ناقص کي بہ نوازي ٿو، عيبدارن کي بہ اعليٰ ڪري ٿو.

● ناقصِي = ناقص هئڻ واري حالت، عيبدار گنهگار هجڻ واري حالت.

ـ ناقصي نابُودَ ۾ (سورٺ ۲/۱٦)= نيستي نابودي ۾ (ئي بُود ۽ بقا آهي).

● ناقصِيَان = ناقصيءَ مان، ناقصي واري حالت مان، اڻ ڄاڻائي جي نُقص واري درجي مان.

ـ جو ناقِصيَان نِڪِتو (ڪلياڻ ۱/۲۰)=جيڪو ناقصيءَ واري حالت مان نڪتو، اڻ ڄاڻائي جي نقصُ واري حالت مان نڪتو.

● ناقو= (ع. ناقه= ڏاچي) ڏاچي، اٺ.

ـ نہ مُون اُٺُ نہ ناقو (آبري ۵/وائي ۲۰)= نہ مون وٽ اٺ، نہ مون وٽ ڏاچي.

نَاڪُون (ديسي ۷/۱۷)= ناڳُڪون، پالن جون چنهبون جو ٽيرون.

● ناڪارُون= (واحد. ناڪارَ) انڪارَ.

● ناڪُنو (سامونڊي ۱/۱۹)= (ف. ناخُدا) جهاز يا ٻيڙي جو هلائڻ وارو، رهنما.

ـ ناڪُنا ڪِجُ نِگاهَ (سري راڳ ۲/۱۹)= اي ناڪنا! تون نظر ڪج، خبردار ٿج.

● ناگہ = (ف ناگاه) اوچتو.

ـ ناگَہِ وَڃِنِ نِڱِنو (بروو ۱/۱)= اوچتو نڪري وڃن.

● ناگيلان (ڪنيات ۴/۵)= ناگيلون، ناگيل وَل جون ڦريون.

● نالو= نانءُ.

ـ نَالو ڳِيڙَهِ (آبري ۴/۱۵)= نالو ورتو.

ـ نالو ڳِيڙهِ نيہ جو (ڪلياڻ ۵/۱۱)= عشق جو نالو ورتني، عاشق ٿيڻ، جي هام هڻيئي.

ـ الله جنين نالو (ڏهر ۱/۱)= جنين جو تنهنجو نالو 'الله' آهي.

ـ نالي سَيَسِ نيہَ جي (ديسي ۱/۱۹)= (پنهون سان) عشق جي نالي سان مشهور ٿيس.

ـ نالي سَيَسِ تُنهنجي (ڪاموڏ ۱/۷)= تنهنجي نالي سان مشهور ٿيس، تنهنجي هجڻ سان مشهور ٿيس.

● نالِيرو= نالي وارو.

ـ ناليرو نِڌاڻُ (ڪنيات ۳/۱۱)= نالي وارو بڻ، مشهور بڻ بنياد.

● نانُ= ماني، طعام، کاڌو.

ـ ناقي ياتيان نانُ (حسيني ۵/وائي ۱۰)= (محبت جي ٻڪ ۾ پنهونءَ جي قافلي واري) اُٺ کي ماني (مثل وٺندڙ) ڪري ياتيان (تہ مان ڪٿي ملي).

● نَانگُ = ڪارو زهريلو خطرناڪ نانگ، وڏي بلا، وڏي آفت.

ـ عِشقُ آهي نانگُ (ڪلياڻ ۴/۱۷)= عشق وڏي بلا آهي، وڏي آفت آهي.

ـ عِشقُ نانگُ نَسنگُ (ڪلياڻ ۴/۱۲)= عشق ظاهر ۾ پڌري آفت آهي.

ـ عشق نَانگُ نِپَٽ (ڪلياڻ ۴/۱۵)= عشق اَريجُ

وارو زهريلو نانگ آهي، 'ناپَت' زمين جو نانگ آهي، بَر جي بلا آهي.

ـ نَانگ مَڻيَارُو (آسا ۳/۱۵)= مَڻ وارو نانگ.

● نَانگا= فقير، ننڌا جوڳي، چيلا.

ـ نانگنِ ڪِينَ نَمائِيو (پورب ۲/۱)= چيلن ناٿ (گروءَ) کي نئڙت ۾ ڪونہ آندو (پر الاهي عشق کيس نئڙايو).

ـ نَانگا وَڃين نگئو (پورب ۲/۱۰)= اي نانگا، تون نکري هليو وڃين ٿو (مڙهي اڏين ٿو تہ اتي ويهين نٿو).

نانہ= ناہ، نَفِي، نابودي، نيستي.

ـ نَفِيءَ سَندِي نانہ سين (آسا ۷/۲۱)= نابوديءَ واري نيستيءَ سين.

ـ نسوروئي نانہ جو (رامڪلي ۱/۳۴)= بالڪل ئي نِيستي وارو.

ـ نانہ ڪَري (سنهٽي ۱/۲۰)= نابود ڪري، هستي وڃائي.

ـ نانہ ۾= نَفِي ۾، نِيستي ۾.

ـ نيئي اَڏيا نانہ ۾ (مارئي ۸/۶)= پنهنجا پکا وڃي نانہ ۾ اڏيا (هن جهان مان هليا ويا).

ـ نَانہ جِي (رامڪلي ۲/۲۳)= نيستِي جي، نابودي جي.

ـ نَانہ جو (رامڪلي ۱/۳۳)= نيستيءَ جو، هستي وڃائڻ جو.

● نانءُ = نالو.

ـ نانءُ تَهين جو ڳِنُ (پرڀاتي ۱/۵)= تنهن جوئي نالو وٺ.

● نانئڻ، نائڻ= نَمائڻ، لاڙڻ، ڍارڻ.

ـ نيڻ تيڏاهِينِ نانءِ (رامڪلي ۲/۳۰)= اکيون اوڏاهين ڍار، نظر اوڏهين ڪر.

نَانِي= نانِي جبل جِتي هِنگلاج وارو تکيو آهي.

ـ نانِيءَ ڏانهــ نهــار (پورب ۲/۱۳)= ناني واري تکيي (هنگلاج) ڏي نظر ڪر.

● ناہ= نيستي، نابودي، عدم.

ـ اَحَدُ صِفَتَ ري ناہ (ڪلياڻ ۱/۲۳)= 'صفت' کان سواءِ 'احد' کي سڃاڻڻ مشڪل آهي.

ـ نَاہ ڪُلهي ڪري (آبري ۹/۵)= پاڻ تي نيستي وارو بار وجهي، پنهنجو پاڻ وڃائي.

ـ ناہ جيڏاهِين نِجُهرو (سنهٽي ۸/۱۳)= جيڏانهن 'ناہ' جو نجهرو آهي، نابوديءَ جو ماڳ آهي.

● ناهِسِ = نہ آهيس، هن جو نہ آهي.

ـ پَڌَرِ ناهِس پيرُ (ڪلياڻ ۲/۵)= ظاهر ۾ ان جو ڪو پير ئي ڪونهي، ڪو نشان ئي ڪونهي.

● ناءُ= سمنڊ جي ڪاڏي يا ڪاري (جنهن مان ٻيڙا وڏي سمنڊ مان ٻاهران اندر ڪناري ڏانهن اچن، يا اندران ڪناري واري بندر کان ٻاهر وڃن).

ـ مَٿي ناءُ نِشِينسِ (سري راڳ ۲/۱۱)= پنهنجي ٻيڙيءَ کي ناءُ تي وٺي وڃ.

● نَاڪَ= تکي تيز چهنب، ڀالي جي چوٽي، نَوڪ، اک جي اَڻِي.

ـ ناڪَ نيہَ جي (يمن ۳/۲۲، ڪنيات ۴/۱۰، ديسي ۷/۱۱)= محبت جي نوڪ، عشق جي چوٽ.

ـ نيڻ پريان جا ناڪُون (آسا ۴/۱۴)= محبوب جون اکيون تيرن جون تکيون چوٽيون آهن.

● نائڻ= نمائڻ، نئڙائڻ، جُهڪائڻ.

ـ نائي ميندِيءَ ڏار (ڪنيات ۳/۹)= ميندِيءَ جي وڻ جا ڏار نوڙائي، هيٺ ڪري.

ـ نائي ناگيلاءَ (رائو ۴/۱)= ناگيل وليون هيٺ نمائي، ناگيل وڻ جون ڦريون (ناگيليون) هيٺ جهڪي.

ـ نائِين سِـرُ پِئَنِ کي (ڪليـاڻ ۱/۵)= تون پنن جي آڏو پنهنجو سِرُ جهڪائين.

ـ ڏس نايائُون نارَ (سارنگ ۳/۱۴)= ڏس تہ ڪکرن پاڻيءَ جا نارا مٿان اچي ناتا.

ـ نايو ٿِي نَمرو هَٿان (ڪوهياري ۶/۳)= ڪنڌ نمايو هيٺ ڪيو پنهنجي ڏک واريون دانهون ڪريان.

● نِبارُ= نِج، صاف، پاڪ.

ـ نِرتو نيـهُ نِبارُ (سنهڻي ۷/۵)= صاف پاڪ محبت ۽ عشق.

● نباهڻ= سَهڻ ۽ صلح ۾ رهڻ، رَهائڻ.

ـ اِيءَ نبـاهي تَنگُ (ڪليـاڻ ۴/۱۲)= هيءَ رشتـو نباهي، صلح ۽ محبت ۾ رهي.

ـ نِباهي نيـندو (بلاول وائي ۳/۱)= مون سان رَهائي پاڻ سان وٺي ويندو.

ـ نِباهي نِيـن (معذور ۵/۱)= تون پـورو ڪرين، رَهائي پورو ڪرين.

ـ نِباهِيو نيِنِ (سري راڳ ۲/۲۲)= پاڻ سان سلامت نِيَنِ، رَسُ رَهائي وڃن.

● نبرڻ= پورو ٿيڻ، ختم ٿيڻ.

ـ پَنڌُ پلسي پِرِ نبري (آبري ۹/۶، ۹/۸)= پلسي پر رڙهڻ سان پنڌ پورو ٿئي.

ـ نَہ نبيري (رامڪلي ۴/۸)= نہ ختم ٿئي.

ـ نِبيريلسِ نہ نِبري (حسيني ۱۲/۱۵، رپ ۲/۱۱)= ميچايانس نہ ميچي، سرچايانس نہ سَرچي.

● نِبهڻ= صلح سان گذري اچڻ، پورو ٿي اچڻ.

ـ نيـهُ جَهين سِين نِبـهي (آسا ۷/۱۱)= جنهن سان محبت جو ناتو سلامتيءَ سان پورو ٿئي.

● نِبرُ= ايرو، هيٺو، ڪمزور.

ـ نِبرِ نيـهُ سَندوم (سامونڊي ۲/۲۸، ۲/۲۹)= منهنجو محبت جو رشتو ايترو سگهارو ناهي، ڪمزور آهي.

● نياڳا= جن کي نياڳ، اياڳا.

ـ نيـاڳنِ نوازِئي (پربـاتي ۲/وائي-۱، سورٺ ۱/وائي-۱) = جيڪي اياڳا هئا سي بہ نوازجي ويا.

● نِپَٽُ= اهو پَٽُ جيڪو پٽيو کيڙيو نہ ويو هجي، اها زمين جيڪا پٽي کيڙي نہ وئي هجي، 'ناپَٽُ' زمين، غيرآباد زمين، بر بيابان.

ـ عِشقُ نانگُ نِپَٽُ (ڪلياڻ ۴/۱۵)= عشق ناپٽ جو نانگ آهي، اَريج جو وڏو زهريلو نانگ آهي.

● نِجُ (بلاول ۱/۱۷)= اصل، سچو، نِبارُ.

ـ نِجوئي (سنهڻي ۱۲/۹)= نج ساڳي، اصل ساڳي.

● نَجابت= اعليٰ حسب نسب، اعليٰ شان.

ـ اِيءَ نَجـابَتَ نِيـاءُ (ڪامـوڏ ۴/۱)= اهوئي سندس اعليٰ شرف جو اهڃاڻ آهي.

● نَجَاسَتَ = ناپاڪائي، ميرائي.

ـ نَجَاسَتَ نانهِ ڪَرِي (سنهڻي ۱/۲۰)= ناپاڪائي کي ختم ڪري.

ـ نَجَسُ نِکاري (آبري ۱۱/۱۰)= نَجاست ناپاڪائي کي جـدا ڪري، ناپاڪ شيءَ کي ڪڍي پري ڪري (ڌوئي صاف ڪري).

● نِجاهُ= نجاءُ، نجنو، نِجائو، ڪٽي وڃجو.

ـ نِجـاهُ مَـڙهـُ مليـر ڏي (مـارئي ۵/۸، ۵/۱۵)= منهنجو جنازو ملير ڏي ڪٽي وڃجو.

● نِجالَجي (ڪاپائتي ۲/۱)= نہ ڄاڻجي! ڪهڙي خبر!

● نِجهرو (جمع) نجهُرا (ڪاپائتي ۲/۱۱)= پرالو

ڪَڪاٺون گهر، پراڻو جهرپڙو، ڦِٽل اجهو.

ـ نماڻيءَ جو نِجهرو (حسيني ٩/٦، راڻو ٥/٥)= غريباڻو اَجهو، ويچاريءَ جو پراڻو جهرپڙو.

نجهرڻ= جهوريءَ ۾ جهجهَڻ، سڪ ۽ ڏک ۾ ڳرڻ.

ـ آءٌ نالي ڳيڙي نِجهران (آسا ٤/١٦)= آءٌ نالي ونڻ جي جهوريءَ ۾ جهجهان.

ـ ناهِ جيڏاهين نِجهرو (سنهٽي ٨/١٢)= جنهن طرف نيستي نابودي وارو ماڳ آهي.

نِچُ= پَلي، سدائين، شال.

ـ آچو آيا نِچُ (بلاول ١/١٨)= اچو، پلي آيا!

● نِچوئڻ= ذرو ذرو ڪري ٻه پاڻي ڪڍڻ.

ـ نيڻ نچوئيان (ڪنيات ٢/٢٥)= اکين جا آخري ٿورڙي پاڻي وارا ڳوڙها معنيٰ ٻاهر ڪڍان.

● نَحلُ (مارئي ١٠/٨)= قران شريف جي سُوره نمبر (١٦) جو نالو. لفظي معنيٰ 'ماکيءَ جي مک'.

● نَدي= مٺي پاڻي وارو درياءُ، مٺو درياءُ.

ـ نَديءَ پِئي نه پِيرُ (مارئي ١١/١)= (سِپَ) نديءَ جو پاڻي نه پئي.

● نڌانُ، نِڌانُ= ٻُڻ، چيهه ڳالهه جو، آخري مقصد.

ـ اَصلِ آهي آهنجو ناليرو نِڌانُ (ڪنيات ٣/١١)= اوهان جو اصل نسل گهڻو مشهور آهي.

ـ نانگُن وٽ نَڌانُ (رامڪلي ١/٢٣)= نانگا فقير تن وٽ آخري مقصد.

ـ سندو نيهُ نِڌانُ (آبري ١١/وائي ٢)= عشق جو چيهه.

● نڌَرُ= ٻَنَا آڌر جي، بنا سهاري، ڪمزور، هيڻو.

ـ نِڌرَجَني نجهرُا (ديپ ٣/٩)= جن جا گهرڙا ڪمزور آهن.

ـ نماڻي نِڌَر (ديسي ٥/١٠)= ويچاري بنا سهاري.

● نَڌِن، نَهَن= سلمان سَٽِڻ، ٻَڌِڻ، بار وجهڻ (اٺن تي)، مال چاڙهڻ (ٻيڙين تي).

ـ نَڌائون نيشي (ديسي ٧/٢)= وڏا نيش اٺ (بار سان) لڏيائون، (وجهي لاڻا) لڏي سنباهيائون.

ـ ساٿيَن نَنڌا بارَ (سري راڳ وائي ٣/١)= تنهنجن بين رفيقن (ٻيڙين ۾ پنهنجا) بار چاڙهيا آهن.

ـ جنهن ڪي نِيهُ نَڌو ڪٽي (سنهٽي ١٠/٧)= جنهن کي عشق ٻڌي قابو ڪيو آهي.

● نَذْرُ= نذرانو.

ـ نَذْرُ نَبِيءَ جامَ جي (سري راڳ ١/١٤)= نبي ڪريمَ جي نذراني طور.

● نِرتِ= نُوجِ واري نظر، نرت وارو، نرت سان ڪيل، سچو.

ـ نلسيندي نِرتِ (ڪنيات ٢/٣)= اي چنڊ! اُيرڻ سان سِڌي نشين نظر (پنهنجي محبوب ڏي ڪج).

● نرتِ= سجاڻ ۽ ساڃاه واري نظر، سُرت، خبر، چاڻ.

ـ ڪا نيشَن پوهِ نِرتِ (ديسي ٢/١٣)= ڪن وڏن سگهن اٺن کي ڪا خبر پوي.

ـ نرتو نيهُ نِبارُ (سنهٽي ٧/٥)= سچو پاڪ عشق.

ـ نرتُون منجهان نيهَ (ڪليان ١/٥، راڻو ١/٤)= وڏي محبت ۽ سُرت سمجهه سان.

ـ نِرتَئُون نهار (ڪلمرڏ ٣/٥)=سوچي سمجهي نظر ڪري.

● نِرتي= وڏي نرت واري، وڏي سُرت ۽ سمجهه واري.

ـ نِرتي تَندُ (سورٺ ٢/٨)= (ساز جي وجت جي) وڏي سُرت سمجهه واري تند.

● نرجو (جمع) نِرجا= هوڏي، هٺيلو. بي اُٿرو.

ـ ناته وانءِ نِرجا نڪري (رامڪلي ٢/٢٠)= نه ته اي

نرجا! تون نکري وڃ.

ـ نِرجا نَڪَ ٿيا (راڻو ۷/۱۰)= بي اثر بي لڄا نڪ ٿيا، منهن سامهان ٿيا.

● نِرمَلُ= صاف، اڇو اجرو، سهڻو.

ـ نِرمَلُ نُور نهارِئو (يمن ۵/وائي-۱)= اي سهڻا پاڪ پرين (نظر ڪٿي مون ڏي) نهاريو.

ـ نِرمَل نهاري (آبري ۱/۲)= صاف پاڪ، نهاري، اَڇي اُجري ڏسي.

● 'نساء' (مارئي ۱۰/۱۱)= قران شريف جي سُوره(۴) جو نالو، معنيٰ 'زالون'.

● نِست= بي سَت، نِبَر، بي طاقت، هيڻو، ڪمزور.

ـ نست آءٌ نِبَرُ (ڪنيات ۲/۲)= آءٌ ڪمزور ضعيف.

نِسَنگُ= سنئون سڌو، نروار.

ـ عِشقُ نانگُ نِسَنگُ (ڪلياڻ ۴/۱۲)= عشق زوراور نانگ آهي. (اهڙو جو لِڪي ڪونہ اچي پر ظاهري هَلان ڪري.)

● نِسورو (جمع) نِسورا= بلڪل ساڳيو، هُوبَهُو، نج.

ـ نِسورا نسيَانَ (سري راڳ وائي-۱/۱)= بالڪل ئي ويسَر وارا ڪَم، گناهہ.

ـ نانگا نسوراَ ٿئا (رامڪلي ۴/۱۷)= صاف فقيري رنگ ۾ آيا، ناميا فقير نروار ٿيا.

ـ نِسوروئِي نُورُ (ڪلياڻ ۱/۹)= صاف نج نورُ.

ـ نيہُ نِسوروئِي نانگُ (آبري ۱۰/وائي-۲)= عشق هُوبهو نانگ آهي.

ـ نِسوروئي نانہ جو (رامڪلي ۱/۳۴)= سيوئي صاف نيستيءَ وارو.

ـ نِسوروئِي نيہ (راڻو ۱/۱۱)= سراسر سڀ عشق.

ـ نِسوري ناپاڪَ (سنهڻي ۱/۲۰)= بلڪل ئي ناپاڪ.

ـ نِسوريائِي نيهہَ جي (راڻو ۱۰/۱۱)= بالڪل ئي عشق جي.

● نَسُئي = جيڪا 'چڱيءَ طور نہ سُئي' ('سُئي' = جيڪا چڱي طور سُئي، واڪاڻجي وئي، 'سُئي' جو ضد 'نَسئي').

ـ نَصيبُ ڪَرِ نَسُئِيءَ ڪي (آبري ۱۱/وائي-۲)= هِن آڻ- سُئيءَ ڪي عطا ڪر.

● نَسيَانَ= ويسارا.

ـ نسورا نسَيان (سري راڳ وائي-۱/۱)= بلڪل ئي ويسارا.

● نَشَا نيہَ جَا (آسا ۵/۱۷)= عشق جا اوتار، محبت جا خمار.

● نشتغَان= (بلوچڪي) ويٺي هجان.

ـ لَڄ بَلوچان نشتغان (ديسي ۷/۶)= بلوچن جي لڄ آهيان باهر نہ نڪران ويٺي ئي هجان.

● نُطفو= مَنيءَ جو قطرو.

ـ نَوازِيائين نُطفَي منجهان (پرڀاتي وائي ۲/۲)= منيءَ جي قطري مان نوازش سان انسان ڪيائين.

● نَظَرُ= ڏسڻ، ڏسڻ پسڻ وارو رُخ، حقيقت جي طلب ۽ تلاش وارو رخ، نگاهہ، ديدار.

ـ جي تو نَظَرُ نيڪُ (يمن ۵/۱٦)= جيڪڏهن تنهنجي نگاهہ پاڪ آهي.

ـ نَظَرَ هيٺ نَبِيءَ جي (سري راڳ ۱/۸)=نبي ڪريم جي نگاهہ هيٺ.

ـ نَظَرُ نازُ پرينِ جو (ڪلياڻ ۵/۲٦)= محبوبن جي ناز واري نگاهہ.

ـ نَظَرُ نَزديڪون (آسا ۴/۱٦)= سندن نزديڪي وارو ديدار.

● نِفاقُ= فرق، شڪ ۽ شرڪ، ضد، نفرت.

ـ نالو ناهِ نِفاقَ جو (ڪلياڻ ۳/وائي)= نفاق جو نالو ئي ڪونهي، شَڪ ۽ شِرڪ آهي ئي ڪونه.

ـ جنِن تُنهنجو نيهُ نِفاقَ سين (ديسي ۲/۴)= جنِن جو، جيسين تائين جو، تنهنجو دلي لاڙو نفاق ڏانهن آهي.

ـ آءُ نهوڙيَسِ نفاقَ (ديسي ۷/وائي-۲۰)= مونکي ضد ۽ نفرت نهوڙيو، ماريو.

● نَفي='اِثبات' جو ضد، نِيستي، نابودي، انڪار، نفرت.

ـ نَفي جا نانهِ سين (ڪاپائتي ۲/۱۸)= جيئن 'ناهِ' نفي ۾ آهي، 'نفي واري ناهه'، نيستي، نابودي.

ـ تَنه نَفي جهڙو ناهِ ڪين (ڪلياڻ ۳/۱۱)= تنهن انڪار ۽ نفرت جهڙو ٻيو ڪونهي. ('حق' واري انڪار جهڙو ٻيو ڪونهي).

ـ نَفيءَ سَندي نانهِ سِين (آسا ۰۰/۲۱)= سَڀ ڇڏڻ ۽ نابوديءَ سان.

● نعرو منجهه نصيب (آبري ۴/وائي)= مونکي نصيب ۾ (دانهن جو) نعرو مليل آهي.

نعمَتَ (ڪاموڏ ۲/۴)= وڏي شيءِ، وڏي چيز.

● نَقَدُ= روڪڙ، حاضر رقم، (اصطلاح) پڪي پختي، يقيني، هرجاءِ حاضر ۽ موجود، سچي سهڻي.

ـ واتي نَقد وَڻي (ڪلياڻ ۴/۵)= سچي سهڻي واٽي وڻي.

ـ نَقَدُ ڪَنيو (معذور ۶/۱۶)= (سسئي) نقد سودو ڪيو، هٿئون هٿ سودو (هن هٿ ڏي، هن هٿ وٺ) ڪيو (سپائي وارو وعدو ڦٽو ڪري، اڄ جو اڄ هينئر جو هينئر وارو نقد سودو ڪيو جو فوري پنهنجي پنهل پويان رواني ٿي).

● نِکَ (جمع) نِکُون= اهڙا جاءِ يا واهِي جنهن ۾ ڪوهه يا ڪوهر مان پاڻي ڪڍي وڃجي ۽ جيڪر اڳتي وهي وڃي آوازي يا آنهن ۾ پوي.

ـ نِکُون پَسو نِيهَ جيون (راڻو ۱/۱۴)= عشق جون واهيون وَهنديون ڏسو.

ـ نِکُون لائِيون نُور (پورب ۱/۲)= نُورَ جون نِکون لايون، ديدار جا جلوا ڏيکاريا.

● نَکُ= مُنهن ۾ ڀن اکين وچان نک.

ـ نَکِ سَئين (سامونڊي ۴/۸)= سهڻي سڌي نک وارا.

ـ نَکَ نِرجائُون (راڻو ۹/۲۲)= پنهنجيون بي لڄائي واريون هلتون، پنهنجيون بي حَيائي واريون نفرتون.

● نکا= نَہ ڪائي.

ـ نَکا مُورتَ ماه (مارئي ۱/۱۱)= نکا چنڊ جي صورت (هئي).

ـ نَکا سُدِ ثَوابَ جِي (مارئي ۱/۱۱)= ثواب جي خبر نہ هئي (ثواب ۽ گناهه جو بہ وجود ڪونہ هو).

ـ نَکا اوڏي ماءِ (ڪاهوڙي ۲/۱۱)= نہ ڪا اوڏي جاءِ يا پيٽي.

ـ نَکا بُوءِ بازار ۾ (گهاتو ۱/۶)= نہ ڪا بازار ۾ وکرن ۽ شين جي باس آهي.

ـ نَکا چِلرُ چِتَ (گهاتو ۱/۶)= نکا مڇيءَ جي چلر جي تيز باس آهي.

● نَکَا= جملي ۾ ٻِٽي انڪار جي معنيٰ ۾ ('نکا هي نہ هو').

ـ نَکا پيچ نَہ پيچ (يمن ۱/۲۶)= نکا بالڪل پاڻيءَ جهڙي رب تہ نہ پَتِڙي رب (جيڪا ٻہ مارن کي پيارجي).

ـ نَکَا گالهہ نَہ گَتِ (آسا ۲/۲۰)= ٻي ڪا گالهہ گت نہ آهي، ٻي ڪا مصلحت آهي ئي ڪانہ، ٻي ڪا سرچ

ويچار جي ڳالهه ئي ڪانهي.

- نَڪا اَڄ صَبَاحَ (آسا ١/١٨)= نڪو اڄ نه نڪو صباح.

- نَڪا هُونگ نه هُون (مارئي ١/١٤) = نه ڪو آواز نه نه ڪو پڙلاءُ.

- نڪا آنگ نه چانگ (ديسي ٦/١٧)= (محاورو) نه ڪا پَهَر نه پڙلاءُ، نه مالهن نه چيٽو.

- نَڪَا وَلَن وَلَ (رامڪلي ٤/وائي)= نَڪا ڪيتي وارِي ڪن.

● نِڪَالي= (سرائيڪي) ڪڍي.

- نِرَمَلُ نِڪَالي (ديسي ٤/٥)= ان پاڪ پياري ڪڍي.

● نِڪرڻ= ٻاهر نڪرڻ، اڳتي وڌڻ.

- نِڪِرُ ناهه ڪُلهي ڪَرِي (آبري ٩/٥)= نيستي نابوديءَ کي ڪلهي هَلُ، پاڻ وڃائي هل.

نَڪَر= نه ڪو (هڪ) ٢. جملي ۾ پڻي انڪار جي معنيٰ ڏيکاريندڙ.

- نَڪر ڪَنِ سُجُودُ (ڪلياڻ ٢/٢١)= نڪو سجدو ڪن.

- نَڪر قَالَ نَه قِيلَ (معذور ٧/٩، مارئي ٧/١٤)= نه ڪو ڪڇڻ نه نڪو پڇڻ، نه ڪو سوال جواب، نه ڪا پڇ پڇان.

- نَڪَر اير نه پيرُ (مارئي ٢/٤)= نه ڪو هن طرف ڪنهن جي اچڻ جو اهڃاڻ نه نه ڪو ڦيري ڪرڻ جو گمان.

- نَڪَر قَدُ نَه مَدُ (آسا ١/١)= نه ڊيگهه نه اوچائي، ڊيگهه ۽ اُوچائي کان ٻاهر، حد حساب کان ٻاهر، بي حساب.

- نَڪر سَاهڙ سَڌُ، نَڪَا سَجي سُونهَڻِي (سنهڻي ٨/١٥) = (اهڙو 'حال' جنهن ۾ ظاهري نالن ۽ صورتن وارو ڪوبه باقي نٿو رهي) نڪو ساهڙ نه نڪا سنهڻي.

- نَڪو ڊيگهه نَه ويل (آسا ١/٣)= نه ڊيگهه نه ويڪر (نه ڪي ڪي ظاهري حدون).

- نَڪو مُنه مُهاڙَ (آسا ١/٣)= نَڪو مُنه نه نه ڪا مهاڙ. نه ڪي ڪي ظاهري سڃاڻپ جا اُهڃاڻ.

- نَڪو چَنڊرَ اُهاءُ (ڪاموڏ ٢/١)= نه ڪو چنڊر اڀرڻ وارو سرجهرو.

- نَڪو ليکوئي ٿِئو (حسيني ٢/١٠)= نه ڪو حساب ڪتاب ئي ٿيو.

- نَڪو بَرپُ نه براءُ (بلاول ١/١٠)= نه ڪو برپ نه برڄُ.

- نَڪو تتو ڏينهن (حسيني ٢/١٠)= نه اجهان ڏينهن گرم ٿيو، نه پورا ٻه پهر ئي ٿيا، اجهان ليکي جي محل ئي ڪانه ٿي، ليکو ئي ڪونه ٿيو (جو سرتين ان کان اڳ مون کان جدائي ڪئي).

- نَڪِي ٻَڌي نوڙُ (سنهڻي ٤/٦)= نه درياهه اڪرڻ لاءِ ڪي واجهه ٻڌي.

- نَڪِين هيٺِ (رامڪلي ٦/وائي)= نه هيٺ تي وڌي چادر يا ڏکهي لانگوٽي ٻڌل.

- نَڪِين طَعَامُ تُنبينِ ۾ (رامڪلي ٥/٨)= نه ڪاپڙين جي تنبين ۾ طعام.

- نَڪِين ڪِڪِي ڪاءِ (ڪاموڏ ٢/٣)= نڪي ڪکي ٻاس واري مچي ڪائي.

- نَڪِين رُوڻِ نَه چُوڻِ (ديسي ٦/٩)= نَڪو رُئن، نَڪو ڪجهه ڪُڇن.

- نَڪِين واءُ وڃائيو، جهوريو تان نه جهَڪُنِ (حسيني ٣/وائي)= (پنهون جو پيسر) نه واءُ وڃايو آهي ۽ نه جهَڪن جهوريو (ڊاٿو) آهي.

- نَڪِين هيٺِ نَه بيٺِ (رامڪلي ٥/٩)= نه هيٺ لٽڪندڙ

ڳنڍ ٻڌل (سيتو)، نہ بيٺ ۾ ڇيلھہ سان ٻڌل (رقم).

ـ نَڪين ڳبرِيَنِ ۾ (رامڪلي ۵/۸)= نڪين ڳبرين ۾ طعام (ھو توڪل تي آھن، ڪاڏو پاڻ سان ڪڻن ٿي ڪينِ).

نِکرتي= نِگرڙي، ڇَري، پوري.

ـ منجھا نيہَ نِکرتي (آبري ۹/وائي-۲۰)= نينھن منجھان، اي پوري!

● نِڪرنجُ= اوڙاھہ، وڏو اونھون سمنڊ، لاحَد، تمام پري تائين.

ـ نيئي وِجھہُ نِڪُرنَجَ ۾ (حسيني ۴/۱۲)= جانب ڪي ملڻ خاطر پنھنجو جوين ڪٺي اوڙاہ ۾ وجھہ، وڃائي ڦٽو ڪر.

ـ نَعَرُو منجھہِ نِڪُرنجَ (معذور ۷/۲۰)= وڏي ويراني ۽ بيابان ۾ سڏ ۽ دانھن.

● نِڪَلِي = اڪيلي، بَس، رڳو.

ـ روزِ نھاريان نِڪَلِي (راڻو ۴/۱۰)= روزانو رڳو پٺي وارو نھاريان.

ـ نا تہَ ھُيَسِ نماڻي نِڪَلِي (ديسي ۱/۱۷)= نہ تہ بس اٿين اڪيلي ھيس.

ـ نِھَاريندِيسَ نِڪَلِي (ديسي ۳/۱۰)= اڪيلي پٺي ڏسنديس.

● نِکَارڻ= اڇو اجرو ڪرڻ، نَئون ڪرڻ، چمڪائڻ.

ـ پاڻان نيہُ نِکارِئو (آسا ۵/۱۲)= ويتر محبت کي وڌايو.

● نڪتا (ڪاپائتي ۲/۵) (عام رائج اُچار)=نِڪتا.

● نَکَتَ، نَکتَرَ= تارن جا صورتن وارا ميڙ (جھڙوڪ ڪتيون، وِڇون وغيره) تارن جا نقش، ڪنھن سِتاء موجب بيٺل تارا.

ـ نَکو سُکُ نَکَتَرين (سري راڳ ۲/۸)= تارا سندن مقرر سِتائن موجب پيا اڀرن ھلن ۽ لھن، انھن کي بہ ڪو تکاءُ ڪرنھي، سک ڪرنھي.

ـ نَکَتَ سَبَ نَتِي وَتا (راڻو ۵/۳)= تارن جا نقش اولھہ طرف گھڻو ھيٺ ٿي ويا.

● نِکيڙڻ، نکڙائڻ= جدا ڪرڻ.

ـ نِکيڙي = ڪنوار کي مائٽن جي گھر کان جدا ڪري گھوٽ جي گھر وٺي وڃڻ.

ـ نِکيڙيءَ نِکڙايو (آبري ۷/وائي-۱۰)= نکيڙي ڪري (سسئي کي پاڻ سان گڏ) وٺي ھلو.

● نگاہَ = نظر.

ـ نگاہ ڪرڻ= نظر ڪرڻ، حفاظت ڪرڻ.

ـ ناڪُتا ڪجُ نِگاہَ (سري راڳ ۲/۱۹)= اي ناڪتا! تون سجاڳ ٿج ۽ سنڀالج.

● نِگڻُ= نڪرڻ، ٻاھر نڪرڻ، جدا ٿيڻ.

ـ تَنگان آھيون نِگنا (مارئي ۱/۶)= تنگ واري ماڻَ شان کان اسين ٻاھر آھيون، الڳ آھيون.

ـ پَکِي پيھِي نِگنا (ڪارايل ۱/۱۵)= پکي ڳپ ڇڪ ۾ پئي ٻاھر نڪتا.

ـ جو ناقِصِيَان نِگَنُو (ڪلياڻ ۱/۲۰)= جيڪو ناقصيءَ واري منزل مان نڪري اڳتي (معرفت جي ڪمال واري درجي) ڏي ويو.

ـ جنائين نَبِيُ نِگنو (بلاول وائي ۱/۱)= جتان کان نبي (ﷺ) ھليو، جتان کان نبي (ﷺ) آيو.

ـ وڃن نگنو (بروو ۱/۱)= نڪريو وڃن.

ـ نيہُ جنائين نِگنو (ڪلياڻ ۵/۸)= جتان عشق نڪتو، پيدا ٿيو.

● نِلو= اڪيلو، فقط ھڪ، ڪنھن ٻئي کان سواءِ، رڳوئي.

- تُنهنجو نانءُ نِلو (ڏهر ۱/۵)= فقط هڪ تنهنجو ئي نالو.
● نمُ= نمي، آلاڻ، ريج.
- نمُ گهرجي نيهَ جو (آبري ۹/وائي-۱)= محبت واري نمي گهرجي.
● نماز= سجدي واري مقرر ٿيل وقتن تي عبادت.
- تان تان ناهِ نمازَ (ڪلياڻ ۲۰/۳)= تيسين تائين نماز پوري ئي ڪانهي، مقبول ئي ڪانهي.
● نَمائڻ= ۱. نئڙت ۾ آڻڻ، سيجتا ۾ آڻڻ، راضي ڪرڻ، هيٺ ڪرڻ، التو ڪرڻ.
- نانگنِ ڪينَ نمائيو (پورب ۱/۲)= چيلن (ناٿ گروءَ کي) نئڙت ۾ ڪونه آندو (پر ان کي نيه نمائيو).
- نيڏو نمائي (سري راڳ ۸/۱)= نيڏو واري سمنڊ جي نار وڏا پيڙا هيٺ ڪري، التا ڪري.
نَمِلُ (مارئي ۱۱/۱۰) قرآن شريف جي سوره (۲۷) جو نالو. معنيٰ 'ماڪوڙي'.
● نَمڻ= هيٺ ٿيڻ (اصطلاح) مُڙڻ، ڍرو ٿيڻ، نئڙت ڪرڻ.
- نيرَ ڪين نمن (مارئي ۲۰/۴)= لوها نيرَ ڍرا نٿا ٿين.
- نَمي ڪمي نهارِ (آسا ۱۸/۷)= تون نئڙت ۽ صبر ڪري ڏس.
● نَنڌڻ، نڌڻ= اٺ، گهوڙي، پيڙي وغيره تي بار ٻڌڻ، سٿڻ ۽ چاڙهڻ.
- تَنِ پانڌينِ نَنڌا بارَ (سري راڳ وائي ۳/۱)= انهن مسافرن پنهنجا سامان سٿيا، بار ٻڌا.
● ننڊر نه ڪجاهِ ناڪئا! (سامونڊري ۲۸/۱)= اي ناڪئا! ٻيڙين ۾ سمنڊ اندر ننڊر نه ڪجئو (سجاڳ رهجو).
- ننڊر مَ هيرئو نيڻ (يمن ۶/وائي، ڪوهياري ۱۷/۱)
= اکين کي ننڊر تي نه هيرايو (غافل ٿي پاڻ کي سمهڻ جي هير نه وجهو).
● ننڊر نيبرئو (آبري ۱۰/۶)= ننڊر جُدا ڪري ڇڏيو.
- ننڊر نه ڪجي ايتري (سري راڳ وائي ۱/۳)= ايتري (غفلت واري) ننڊر نه ڪجي.
- ننڊر رهاڻي (سنهڻي وائي ۱/۱۱)= ۱. ننڊر سان رهاڻ ۾، ننڊر سان ياريءَ ۾ ۲. ننڊر راس آئي، ننڊر وٺي.
● ننڊراء = ننڊر کان.
- واري نيڻ ننڊرءِ (رامڪلي ۱۸/۴)= اکين کي ننڊر ڪرڻ کان موڙي، جهلي.
- تو ننڊرائي نه لهي (آبري ۲۱/۴، ۱۱/۵)= تو کي ننڊرئي نٿي لهي.
● ننڍيان = ننڍي مان، ننڍين مان.
- ننڍيان نفعو ناهِ ڪو (ٻلاول ۱۴/۲)= ننڍين جنگين مان ڪو فائدو ڪونهي ('نفس' سان وڏي جنگ مان فائدو ٿيندو).
● ننگ= ناتو، وڙ.
- اي ننگَ (ڪلياڻ ۱۲/۴)= محبت جو هي گهاٽو ۽ نازڪ ناتو، عشق جي پت ۽ عزت وارو ناتو.
● ننگان= (لفظي معنيٰ) ننگ کان، وڙ کان (اصطلاحي معنيٰ) عام ريت رسم کان.
- ننگان آهيون نگنا (مارئي ۶/۱)= اسين (مارو ماڻهو) عام ريت رسم کان آجا آهيون.
● ننگرَ= لنگر.
- لنگرَ ڪٽي ناڪئا (سامونڊري ۳/۱)= ناڪئا لنگر ڪٽي (اڳتي سٽاوا ٿي هليا).
- ننگرَ نه ٿهرَنِ (سامونڊري ۱۰/۱)= لنگر پختا ٿي نه

بيهن، لنگر لڳي نہ سگهن، نہ ٽِڪن.

ـ ننگر جان نہ ڪِٽن (سامونڊي ۲/۵)= جيستائين (ٻيڙا ٻيٺا آهن ۽ ناڪئا اڃان انهن جو) لنگر نٿا ڪٽن.

ـ نَنگَرَ ناتاريُون، پَڳهہ ڪَٽِي (سامونڊي ۲/۶)= لنگر ڪٽي، ناتاريون ڪٽي، پڳهہ ڪٽي (سڀ ساڳي معنيٰ ۾، يعني ٻڌل ٻيڙا ڇوڙي آجا ڪري).

● نَنگَرُ= لنگرُ، لنگر هٽي بيهارڻ.

ـ نَنگَرِئو نيٺين (سامونڊي ۲/۳۸)= اڪين لنگر هٽي قابو ڪري ڇڏيو.

● نَنگيون= خالي، هٿين خالي، هَرڏ هَستي کان خالي.

ـ سَڀ نَنگيُون ٿِي نڪَرو (معذور ۲/۲۲)= سڀ پنهنجي هستي وڃائي هلو، بي حجاب ٿي هلو.

● نَوازڻ= نوازش ڪرڻ، ڪرم ڪرڻ، انعام اڪرام ڏيڻ.

ـ جي نَوازِئا نصيب (يمن ۲/۲۹)= جن کي نصيب نوازيو، جن لاءِ نصيب چڱو ٿيو، جن لاءِ بخت ڀلو ٿيو.

ـ نَوازَ ٿِي (سورٺ ۱/وائي ۱۰)= نوازش ٿي.

ـ نَوازِي تو نامَ (آبري ۶/۷)= تنهنجي نالي سان نوازجي وئي (تڏهن سسئي وڃي ڀهاڙ ۾ ٻني ۽ جبل جهاڳيائين).

ـ نوازي نيئي (ڪاموڏ ۱/۹)= (نوريءَ کي) نوازي ڪيس پاڻ سان گڏ وٺي (وڃي گاڏي ۾ چاڙهيائين).

● نِوالو (جمع) نِوالا= ٽُڪر.

ـ نِوالا نيڻ ڏِيان (آسا ۲/۳)= نيڻ نوالا ڪري ڏيان، تارا ٽڪرا ڪري ڏيان.

● نَوان سڙهہ کُوها (سامونڊي ۱/۸)= ٻيڙين جا سڙهہ ۽ ڪوها نوان.

● نَوچ (آسا ۴/۶)= ذري گهٽ اکيون پورتي جانچي نهارڻ واري حالت.

● نُور (مارئي ۱۰/۱۱)= قرآن شريف جي سُوره (۲۴) جو نالو: معنيٰ 'روشني'.

● نُورُ= نبي ﷺ جو نور.

ـ نِتَ نهاري نُورُ (سنهڙي ۹/۱)= سدائين نبي سڳورو نگهبان آهي.

ـ نُورُ ناڪارُون نہ ڪَري (بلاول وائي ۳/۱)= نور (نبي ﷺ) انڪار نہ ڪندو.

ـ نِسورِئي نُورُ (ڪلياڻ ۸/۹)= سچي جو سچو خالص الاهي نور (نسورو صفت آهي 'نور' جي، ۽ نہ 'انهن جي: 'انهن' جي صفت واري حالت ۾ پڙهڻي 'نسورائي نور' ٿئي ها).

● نُورَ= روشني، 'روشني' جي گهٽ وڌائي جي لحاظ سان 'ڪارڻ' يا 'اڄاڻ' واري حالت.

ـ اِيءَ صِفَتَان نُورُ (ڪلياڻ ۱/۲۷)= اهو 'صفت' جي اعتبار سان نور آهي، اها صفاتي روشني آهي. (صفتان= صفتن جو، صفاتي. نور= روشني).

ـ نُورَ تَجَلِي نُورَ سِين، نَيو نيڻَ پِسَنِ (سورٺ ۳/۱)= هڪ شاهي محل جي روشني واري تجلي ۽ ٻي ڏسندڙ جي اکين جي نور واري تجلي، اهي ٻئي تجليون ٿيون ات گڏجن.

● نُوري = نُور وارو، نور ڀريو.

ـ نوري ڪَري نِگاهَ (سنهڙي ۱/۱۶)= اي نُوري، اي نور ڀريا ساهڙ! مدد ڪر، حفاظت ڪر.

ـ نوريءَ جي نوازِئو (ڪاموڏ ۴/۶)= نوريءَ جڏهن ڪيس نوازيو (تڏهن ئي هو (وڏي نالي وارو) ڄام تماچي ٿيو.)

● نوراپا، نوراپا= ٻڪرين رڍن جا ننڍڙا ڦُر جيڪي

ٿورو ڪجهه وڏا ٿيا هجن.

ــ پاڻِر ڏِنيون پِنيون نَندِن نوراپَنِ (مارئي ٦/٥) = پاڻر (واري ملڪ) ۾ رهن جي ننڍن ڦرن (هن مند ۾) پنيون ڏنيون (انهن جي پنين تي اُن وڌي).

● نُوري ۽ نارِي (رامڪلي ١/١)= يعني ٻه قسم: هڪڙا نوروارا (نيڪ) ۽ ٻيا ناريا ٻاه وارا (بَد، بُرا).

● نوڙ ٻَڌڻُ (سنهٽي ٦/٤)= واهڙ جي ٻنهي پاسن تي آمهون سامهون مضبوط ڪاٺ ڪوڙي هڪ جي چوٽيءَ کان ٻئي جي چوٽي تائين پڪو نوڙ (ٿلهو واحد) ٻڌڻ ۽ ان ۾ ڪڙي وجهي ڇڏڻ جنهن ۾ ٻيڙيءَ واري رس ٻڌل (ٻيڙي ڪلهن سان نوڙ واري ڪڙي ٻه اڳتي وڌندي هلندي).

● نوڙائي= جُهڪي (اڳين سنڌي وارو صحيح اچار: عام طور موجوده اچار 'نٽڙائي'، نِوڙائي).

ــ نَئي نُوڙائي ڪنڌ (ڪنيات ٦/٢)= نَمِي، هيٺ ڪنڌ نمائي.

نَوڪِتِي= سڪايل، هيراڪ (هي لفظ ڳالهائڻ ۾ ٻڌو نه ويو آهي).

ــ آءُ نَوڪِتي آهِيَان (حسيني ٩/٦)= آءُ سِڪايل آهيان.

نَومر= (ع.) ننڊر.

ــ ڪُلِي نومُ ڪِناءِ (ڪوهياري ١/١)= تو سڀ سجي ننڊر ڪئي.

ــ 'نَومُ' نَوازي اُن جي (ڪوهياري ٤/١)= اُن (سسئي) جي ننڊر ٻئي نوازي (ڪامياب ڪري).

● نُونڌ= سيج.

ــ مَتان نُونڌين نه چَڙهين (آسا ١٥/٦)= متان تون سيج تي نه چڙهين، سيج نه ماڻين!

ــ سي نيئي نونڌين چاڙهيا (آسا ١٧/٦)= سي محبوبن وٺي وڃي نونڌن تي چاڙهيا، سيجن تي ويهاريا.

● (نُوڻ (جمع) نوڻيون= هيٺاهيون ايراضيون، نمديون.

ــ نُوڻِ مِڙيئي نيهُ ڪي (ديسي ٦/٥)= نئوڻ ۽ نياز مڙيئي محبت ڪي، عشق سارو نياز.

ــ تَنهِ نُوڻيُون سڀ نَوازيُون (سارنگ ٢٢/٤)= مولا ۽ تنهن مينهن هيٺاهيون سڀ پاڻيءَ سان نوازي ڇڏيون، ڀري ڇڏيون.

ــ ڏونگرَ ڏُنا نُوڻِ (حسيني ١٠/٥)= جبل، وڏا شاهي ٻَنا ۽ هيٺاهين نمندي.

● نوڻِي= 'ڪَنڌَ- نمائي' (ڪنڌ هيٺ ڪرڻ).

ــ نُوڻِي نانگ نه ڏِينِ (ڪارايل ١٠/٣)= سرنائي اَصل نانگ نَه جُهڪن.

ــ نُوڻِي نانگ نه ڪَنِ (ڪارايل ٩/٣)= ڪنڌ نمائڻ واري نانگ ٻه نه ڪن.

● نَهہَ چوٽي تائين (رامڪلي ٢/٣)= پيرن جي نهن کان وٺي مٿي جي چوٽيءَ تائين (اصطلاح) سڄو، جملي.

ــ نَهَ سِين نيڻَ نُرِيامِ (حسيني ١/١٢)= مٿي کان وٺي هيٺ پيرن جي نُهَن تائين، مڪمل طور تي منهنجيون اکيون ٿڌيون ٿيون.

● نِهارڻ= ڏسڻ، نظر ڪرڻ، جانچڻ، ڳولڻ.

● نِهارڻ آئيُون (حسيني ١٢/٩)= (اصطلاح) ايترو وٺن پيون جو جيڪر وري ٻئي انهن کي ڏسان.

ــ نِهارَ (ڪنيات ٤/٢)= نهارڻ، مان اسم، نظر

ــ سَرُ نِهارِج سَيَرو (بلاول ١٢/١)= وڏو تلاءُ (سَرُ) ڳولي لهج.

ــ تان مون گهٽُو نهارِئا (پورب ٧/١)= مون تان گهٽ ڳوليا.

ــ مون تان گهٽُو نِهارِئو (بروو ١١/٢)= مون گهٽُو

ڳوليو، ڳهڻو پڇايو.

ـ ماڳ نِعاري مرتِنا (ڳهاتو ۱/۱۰)= جايون جانچي ڳولي وري آيا.

ـ نينهَن نعاري پرينءَ کي (آسا ۲/۲۴)= منهنجا نيڻ (اکيون) محبوب کي ڳولي (سجاڻي آيا).

ـ ڪَنڌيءَ ڪاڪ نِعارِيان (راڻو ۷/۸)= ڪاڪ نديءَ جي ڪناري يا ڪاڪ محل لڳ، (راڻي لاءِ) ڏسان پئي.

ـ ناحَق نِعارِينِ (يمن ۵/۴)= خوامخواهه (بنا مقصد ۽ فائدي جي) پيا جانچي ڏسن.

ـ نِعارِينديس نِڪَتي (ديسي ۳/۱۰)= آءٌ اڪيلي سر اَوَس ڳوليندِيس.

ـ مرتِئو ماڳَ نِعارِيين (ڪاهوڙي ۳/وائي-۱)= وري وري پيو اهي جايون جانچين.

ـ جي ڳُڻُ ڪَري نِعارِيين (ڪارايل ۲/۳)= جي پيار ۽ محبت سان (مرتين وارا ماڳ) ڳولين.

● نِعالُ= خوش.

ـ ڪِيَسِ نامَ نِعالُ (بروو ۴/۹)= مون کي محبوب جي نالي ٻڌڻ سان ئي نهايت خوشي ٿئي.

● نِهائِين (سنهڻي ۱۰/۱۵)= آوِي (ڪنڀار جي).

● نهايت (ڪلياڻ ۲/۹)= آخري حد، وجود ۽ حساب واري حد.

● نَهڻُ= ٻَڌڻ.

ـ سَنجهي نَهِي تنگڙا (ڏهر ۳/۶)= سنجهي ساڻ سوير هو (اوڏ) پنهنجا تنگڙا ٻڌي.

ـ نَهي بارُ (ڏهر ۴/۱۲)= بارُ ٻڌي، اُٺن يا ڏاندن تي لَڏُ ٻڌي.

ـ سا ڪيئن نيهُ نَهي (سنهڻي ۱۰/۷)= اها (سنهڻي) ڪيئن نيه کي ٻڌي، ختم ڪري.

● نِهو= بُڻ بنياد، پِڙي.

ـ پُريين آهي پڌرو تن نانگن جو نِهو (ڪارايل ۳/۴) = تن ڪارن نانگن جو بڻ بنياد پُرينِ تائين پڌرو آهي.

ـ سندي نِيه نِهي (آبري ۹/۱۲)= عشق جي بنياد.

● نِهوڙڻ، نِهوڙي نيڻ= بنياد ناس ڪرڻ، نپوڙي نمائڻ، مارڻ، مشڪل ۾ وجهڻ.

ـ نِهوڙي نِنا (سامونڊي ۲/۱۶)= وڏي مشڪل ۾ وڌا، ماري وڌا.

ـ وِٺو نِهوڙي (راڻو ۷/۷)= وٺو برباد ڪري، وٺو ڏک ڏيئي، فنا ڪري.

ـ نِهوڙِئو نانگو (ڪنيات ۴/۱۰)= نِيهَ هن بي لڄي نانگي (اُٺ) کي نهوڙي نيو، هيٺو ڪري ماريو.

ـ نِهوڙي نَاپُن سين (معذور ۷/۷)= زوردار چنبن سين جهلي گهٽي، بي وَس ڪري.

ـ نَنگَ نِهوڙِيَسِ جيڏيون (رپ ۱/۳۱)= اي جيڏيون مون کي پنهنجي پنهوءَ جي ننگ مشڪل ۾ وڌو آهي، ماريو آهي.

ـ نِهوڙِيو ني (حسيني ۷/وائي-۲)= موت ڏانهن ٿو ولي وڃي، صفا ماري ٿو.

● 'نَهي' (ڏهر ۱/وائي-۱)= (ع) ڪو ڪم نه ڪرڻ وارو حڪم، منع ڪيل ڪم.

● نَئين (سري راڳ ۲/۶)= مينهن جي پاڻيءَ واري وَهڪ، ننڍو برساتي نالو (ننڍو)، وڏو برساتي درياهه (ننن بارڻ، نئين گاج).

● نِنڻُ، نِيَڻُ= ولي وڃڻ، ڪٽي وڃڻ، وڃائي ڇڏڻ، لاهي ڇڏڻ، ختم ڪري ڇڏڻ.

ـ پاري نِنْمِ پاهُ (معذور ۳/۳)=سخت سيءُ منهنجي رنگ رونق کي وڃائي ڇڏيو.

ـ نمائو نِنو (پرياتي ۲۱/۲)= پين اهو ويچارو (محتاج مگڻو سخي سبڙ تائين) وٺي پهچايو.

نَنْڍُ= ننڍڙ، نَمَڻُ.

ـ نِنِي نهارِيَمِ نارَ (ڏهر ۴/۱۵)= مون نِنڍڙي جانچي اها پاڻيءَ واري وَهندِي (نار) ڏٺي (جيڪا سانگي لنگهي ويا هئا).

ـ نَنِي نِهَارِ (سنهڻي وائي ۱/٦)= هيٺ نِنڙي نظر ڪر.

ـ نَنين= نَنِي، نِمِي.

ـ نِيَرَ سانُ نَنِين (ڪنيات ٦/۵)= نِيَرَ هوندي بہ نمي نِنڙي.

● نَنِڍُ، نَنِي وڃڻ= ۱. تارن نڪترن جو اولهہ طرف هيٺ تي ٿي وڃڻ، هيٺ لڙي وڃڻ ۲. رات جو گهڻو گذري وڃڻ، پوئين رات ٿي وڃڻ.

ـ نَنِي وِئا (راڻو ۲/۵)= اولهہ طرف گهڻو هيٺ لڙي وِئا.

ـ نَنِي وهائي (رپ ۱/۴۰)= آڌيءَ ڪان پوءِ، جڏهن رات صبوح واري طرف نَمِي وِهامي ٿي.

ـ نَنِي وِهائِيءِ نورَ سِين (مارئي ۹/۹)= وهائي رات جي اُجالي سان نمي پيرين پوان.

● نَنون= تازو جوڙيل، پُراڻي جو ضد (مونث. نَئين).

ـ نَئين سِين (ڪاپائتي ۲/۱)= نئين چرخي سين.

ـ سَندِي نِيہَ نَئِين (يمن ۴/۴)= سوز درد واري تازي ميخ، عشق جي نئين سر تار.

ـ نَئُون ڪرڻ (مارئي ۹/۱۴)= (اصطلاح) نئون لٿل ڏٿ (ان، ميوو وغيره) چکڻ نئين لٿل ڏٿ جي وَرَ ڪرڻ.

ني= ڪٺي وڃي (فعل. نِيڻُ).

ـ نايُون پايو نِي (ڪلموڏ ۳/۸، مارئي ۱/۲)= نُهنجون وڃهي ڪٺي ٿي وڃي.

● نِيءَ (آبري ٦/وائي)= ۱. بانهيءَ ۲. ڪنياٽي، ڏوهياٽي.

ـ نِيءَ نِڪَڻِي آهيان (حسيني ۱۰/وائي-۲)= بالڪل ئي بانهي آهيان.

● نياپا آئِيا (مارئي ۱/۹)= سندن پيغام آئيا.

ـ نِيَاپَا ني (مارئي ۹/۱۷)= پيغام ڪٺي وڃ، نياپا ڪٺي وڃ.

ـ نِياپا چائِيَا (مارئي ۳/۹)= نياپا چوائيا، نياپا چوائي موڪليا.

● نِيازُ نِڪَڻِي (سري راڳ وائي ۴/۱)= بس رڳو نيازئي.

● نِيامُ، نِيَمُ= (لغت واري معنيٰ) پڙو عورت جو، هيٺين اوگهڙ جو ڍَڪُ (چوڻي: رَن پني ڍُڏي، هي پيو نِيَمُ نپوڙي). (اصطلاحي معنيٰ) ڍڪ، پردو.

ـ نِيَسِ نِيہَ نِيَامُ (معذور ۴/۱۹)= نيہ هن جو ڍڪ پردو لاهي ڇڏيو.

● نِياءُ (راڻو ۴/۹)= انصاف، حق ڪرڻ.

● نِيبَہُ ٽِينڊَمُ (اليلان ۱/۱۱)= منهنجو ٽيندو ءِ مون سان ئي هوندو.

● نيٺُ= چمڙي جو وٽيل مضبوط رسو جنهن سان اٺ کي ڏانوڻ ڏجي، چمڙي جو وٽيل مضبوط ڏانوڻ.

ـ نيٺَ چِنايءِ نڪري (ڪنيات ۴/۱۳)= ارڏو ڏنگو اُٺ، مضبوط رسو چِنايو نڪريو وڃي.

● نيڄ= نئيڄ، پاڻ سان وٺي وڃڄ.

ـ نا اُميدِي نيڄُ (آبري ۱/۱۰)= نا اميدي پاڻ سان ڪٺي هلڄ.

● نِيَڄُ= اوزار (حجام جو پاڪي وغيره) سَندُ (دلو، ساندارو وغيره).

- نيچ نهَاري نہ گهڙي (سنهڙي ۱۴/۶)= سنهڙي (درياءَ ۾) کو سَهارو ڪٿي نہ گهڙي.

● نيڏو= ڏکڻ هندستان جي ڪناري لڳ نارَ (عام روايت "نيڏوءَ جي نار").

- نيڏوءَ ۾ ناتارِيُون (سامونڊي ۱/۱۰)= نيڏوءَ جي نار ۾ ناکنا ناتاريون لاهن، لنگر انداز ٿين.

● نِيرَ= پاڻي.

- مَنجهان نِيرَ (سري راڳ ۲/۲۳)= پاڻيءَ منجهان، سمنڊ مان.

● نِيَرُ= لوهہ جي ڪڙن وارو بند ڪندڙ زنجير.

- نِيَرُ نہ لَهي نيهَ جو (مارئي ۴/۱۲، ۴/۱۳)= عشق وارو لوهو زنجير ڇڙي ئي نہ.

- نِيَرَ ۾ (مارئي ۹/۱۴)= قيد بند ۾.

- نِيَرَ منهنجو نيهُ، اُجاري اُجو ڪيو (مارئي ۵/۵)= نِيَرَ منهنجي نيہ کي ويتر اجاري اجو ڪيو.

- نيرِ نَنگَ جو (حسيني ۱/۸، رپ ۱/۳۱)= لڄ پت جو بندڻ.

● نيرانِ = نيرن، ناشتو.

- تَنِ نيڻنِ ڪي نيرانِ (آسا ۲/۵)= تن اکين (محبوب جي ديدار) جو نيرن ڪيو.

● نيزا= ڀالا.

- نيزاَ نيهَ جَا (ڪلياڻ ۴/۳۰)= عشق جا ڀالا.

- نيزي نِظاري ٿَنَا (ڪلياڻ ۵/۵)= سوريءَ جي نيزن ۽ ڀالن جي نظاري چڙهنا. نيزن تي نروار ٿيا. نيزن ۽ ڀالن جي سامهون ٿيا، نيزن ڀالن مٿان پوڻ لاءِ سنيري سامهان ٿيا.

- نيزي هيناڻ نيہ جي (يمن ۱/۷)= برهہ جي ڀالي هيناڻ.

- نيزي ٿِيا نِروارُ (ڪلياڻ ۵/۴)= (عاشق) ڀالن تي ٽنگجي پڌرا ٿيا.

● نيڙُ= ننڍو واهڙ.

- نَدِي تَنِ نيڙُ ٿـئي (سنهڙي ۲/۱۷)= تن لاءِ وڏو درياءَ بہ ننڍو واهڙ آهي.

● نِيَسِ= ڪٿي ويس، ڇڏائي ڇڏيائينس.

- نِيسَ نِيهَ نِيامُ (معذور ۴/۱۹)= عشق هن جي ننڍر ڦنائي ڇڏي.

● نيسَ= پاڻيءَ جي گهٽائي، مينهن جي پاڻيءَ جو نارا ڪري وَهڻ، پاڻيءَ جا مسلسل اُڌما.

- چارين نارين نيسَ (مارئي ۲/۱۶)= چارَ جي وٽن ۽ نالين ۾ مينهن جي پاڻيءَ جي وڏي وَهڪَ (وارو سَمان).

- نِيهَ اُچنِ ٿا نيسَ (راڻو ۲/۳)= عشق جا اُڌما اچن ٿا.

● نيش (ديسي ۲/۱۳)= نون سالن جا وڏا اُٺ.

● نيشي= وڏا نيش اُٺ.

- نَڏائون نيشِي (ديسي ۷/۲)= وڏن سگهن اُٺن تي بار بَڏائون.

● نيڪ = چڱو، سٺو ۽ بامقصد.

- جي تو نَظَرُ نيڪُ (يمن ۵/۱۶)= جيڪڏهن تنهنجي نظر پاڪ آهي.

● نيڪارڻ، نڪارڻ= چٽو ڪري، اجو اجرو ڪرڻ، صاف سٺو ڪرڻ.

- نيـهَ نيڪارَي نتَ (سامونڊي ۳/۳۴)= عشق هميشہ اُجاري.

● نِيلُ= نِيرُ، پاڻي.

- نيڻين وَهي نِيلُ (بروو ۴/۵)= اکين مان پاڻي وهي.

● نِيلِ= ڳاڻيٽي يا شمار جو هڪ وڏو عدد (ڳاڻيٽي

جي ڏهاڪن ۾ سورهون ڏهاڪي).

ـ جي وڪامي نيلِ (بلاول ۲۱/۱)= جي توڙي ڪٽي نيل جي ملهه ۾ وڪامي.

● نِيلاَ= نيري رنگ جا، ڪارا.

ـ جِت نانگَ سُجِنِ نيلا (آبري ۲/٦)= جتي ڪارا نانگ ٿا سُجهن.

● نِيَمِ = ڪَـيَمِ، مون کان ڪسي ڇڏي.

ـ نِيَمِ ڪُنَ قُوَتَ (سنهڻي ۱۰/۲۰)=درياء جي ڪُن منهنجي طاقت وڃائي ڇڏي.

● نِيَڻ= وٺي وڃڻ.

ـ نه نِينَمِ (پرڀاتي ۲/۱۲)= مون کي نٿا وٺي وڃن.

ـ نيني پيائي پارِ (ڪلياڻ ۳/۲)= ڏوئي کي وڃي ساڙ.

ـ نيني رکِجُ ناه ۾ (آبري ۷/۱۴)=ڪٽي وڃي نالوديء ۾ رهڻ.

ـ پَڌَر پِرين نه نِينِ (ڪارايل ۳/وائي-۲)= کُليـو کُلايو محبوب (پاڻ سان) نه وٺي وڃن.

ـ هوتَ پُنهون ٿا نِينِ (ديسي ۲/۷)= هوت پنهونءَ کي ٿا وٺي وڃن.

ـ هُوءِ نه نِينَمِ (ڏهر وائي ۵/۱)= ڏير مـون کي پاڻ سان نه ٿا نينِ. نٿا وٺي وڃن.

ـ نه ڪَنه نِئو پاڻ سين (پرڀاتي ۲/۱۹)= ڪوبه هـن کي پاڻ سان وٺي نه ويو.

نيڻَ= اکيون.

ـ جو لَنه لَڳا نيڻَ (ڪلياڻ ۵/٦)= جنن جو اکين کي عشق لڳو.

ـ نيڻين نظر نيهَ جو (آسا ۳/۹)= نيڻن جي نظر نيه واري آهي، پوء جتي نيڻ لڳن.

ـ نيڻَ تيـڏاهِين نِتِ (پورب ۱/۹)= اکيـون سدائين اوڏاهين، ان طرف.

ـ نيڻَ نُرِيَامِ (حسيني ۱۲/۱)= منهنجيون اکيون نُري پيون.

ـ ڪَجَلَ پِنا نيڻَ (سامونڊي ۴/۸)= ڪَجَل سان پڳل اکيون.

ـ نيڻَ سُڃاڻي آيا (آسا ۲/۲۴)= اکيون پنهنجي پرين کي سڃاڻي آيون، سندس ئي ديدار ڪري آيون.

ـ نيڻَنئون نِيرُ وَهي (رپ ۱/۳۵)= نيڻن مان پاڻي وهي، اکين مان ڳوڙها وهن.

● نِيڻانِ= سندن نيڻ، سندن اکيون.

ـ نِيهَ پرِئا نيڻانِ (حسيني ۱۱/وائي-۱)= سندن اکيون محبت پريون.

ـ نهاريان نيڻان (رامڪلي ۱/۷)= سندن اکين کي ڏسان، سندن ديدار لاء واجهايان.

● نيون (واحد- نَئن)= برسات ۾ جبلن تان لهندڙ پاڻيءَ جا تکا وهڪرا.

ـ نه ويسـاند نَئين (سري راڳ ۲/۸)= نڪا (وهڻ کان) ساهي نَينِ کي.

● نيه= بي انداز درد ۽ فراق واري محبت، عشق.

ـ نِيه پچار (راڻو ۲/۲)= عشق جي ڳالهه.

ـ نِيهَ نيڻين، ڳُڻُ ڳالهيين (ڪلياڻ ۲/وائي، رامڪلي ۴/۸)= اکين جي محبت سان، ڳالهين جي ڳُڻن سان.

ـ ڪِنهِ جِنهِ لِڌا نيـهَ (ڪاهوڙي ۲/۲۱)= ڪنهن اهڙي عشق جهليا.

ـ نِيـهَ نِبيـرڻ (آبري ۴/٦)= محبت پوري ڪري ڇڏڻ، محبت ڇني ڇڏڻ.

ـ ڪو نيهَ نِيـاپو آئيو (مارئي ۲/۳)= اي قاصد سڄڻ

طرفان ڪو محبت جو پيغام آيو آهي (=آندو اٿئي؟).

ـ نيهَ نهائينءَ جان، ڏکڻو ڪوه نہ ڏکڻين (رپ ۲/۱۲) = محبت کي (ڪنيارن جي) آوي (جيڪا باهہ کي پنهنجي اندر ڍڪي ٿي) وانگر ڇو نٿو ڍڪين.

ـ نيهَ اُچَلَ (راڻو ۲/۱)= نيہ جي اُچل، عشق جي پيٽان پيٽ، عشق جي چوٽان چوٽ.

ـ نيهَ پيَالو (بلاول ۱/۱۷) = عشق جو پيالو، عشق جي وٿي.

ـ نيهَ جتئين نڪتو (ڪلياڻ ۵/۸)= عشق جتان نڪتو، پيدا ٿيو.

ـ نالو نيهَ ڳِنهنِ جي (ڪلياڻ ۵/۲)= جيڪي عشق جو نالو وٺن ٿا.

ـ نيهَ پيالو نجُ (بلاول ۱/۱۷)= نيہ جو پيالو خالص آهي، عشق جي وٿي خالص آهي.

ـ نيهَ نياپي نہ ٿيي (ڪنيات وائي ۳/۲)= نياپن سان نينهن ڪونہ ٿيندو.

ـ نيهَ نہ سڃاڻن جي (ڪلياڻ ۵/۱۴)= جيڪي عشق کي نہ سڃاڻن، جن کي عشق جي خبر ناهي، جن وٽ محبت جو قدر ئي ڪونهي.

ـ نيهَ جهين سِين نِبَهي (آسا ۷/۱۱)= عشق جنهن سان لڳي بيهي، جنهن کي عشق نيبهہ ٿئي.

ـ پاڻان نيهَ نِڪارئو (آسا ۵/۱۲)= ويتر محبت کي اجاريو، چٽو پڌرو سهڻو صاف ڪيو.

ـ نيہ تِني وٽ ني (آسا ۶/۱۳)= پنهنجي سِڪَ ۽ درد وارو حال (نيہ) انهن وٽ ڪٿي وڃ (پنهنجو حال انهن سان وڃي اور).

ـ تہ ڪي نيهَ ڇجَن (سنهڻي ۸/۱۱)= تہ هوند ڪي عشق جا ناتا ٽُٽن!

ـ نيهَن پَلِٽو نہ رهي (سامونڊي وائي ۳/۱)= عشق جهليو نہ جهلجي.

ـ پوريءَ نيهَ نہ لَڄنو (مارئي ۲/۱۸)= ويچاريءَ مارن جي محبت کي نہ لڄايو.

ـ نيهَ تکَ نِرالي (سنهڻي ۱/۱)= (وَهہَ ۽ واهڙ جي تک بہ تيز آهي) پر نيہ (عشق) جي تک اِجان ئي الڳ آهي، وڌيڪ تيز آهي.

● نيهُ= ڳاهہَ يا ميڙهہ واري وچين ڪانئي جنهن جي چوڌاري ڏاند قطار ۾ ٻڌل سوڙها ٿي وهن ۽ ڳاهہ ڳاهين.

ـ جي ڳِتا نيهَ ڳري (يمن ۱/۲، ۶/۲)= (الف) جيڪي ڳاهہ واري ڪانئيءَ لڳ ڳهيا ('نيہ' سان لڳو لڳ پهرئين ٻڌل ڏاند کي 'نيهي' چئبو، يعني جيڪو 'نيہ' سان لڳو لڳ سخت سوڙهو ٿي وڏي تڪليف سان وهي ۽ ڳهي. انهيءَ تشبيهہ مطابق سُور سختيون سهندڙ عاشق کي پڻ 'عاشق' "نيهي" سڏيو ويو)، ڇڪجي آتِجي سوڙها ٿيا، هڪ ٻئي سان گسي پيسي هڪ ٿيا.

و

● وَاتِ= وات ۾، زبان تي.

ـ هَٿَ ڪاتي ڳُڙُ واتِ (ڪلياڻ ۵/۲۱)= هٿ ۾ ڪاتي وات ۾ ڳُڙ (محبوبن جو مٺو ڳالهائڻ ۽ عاشقن جو قتل).

ـ سَدا وائي واتِ (ڪلياڻ ۴/۳)= سدائين اها وائي وات ۾ آهي، زبان تي آهي.

● واتا= واتان، وات مان، وات ڪان.

ـ مَضمَضہ واتا (بلاول ۱/۶)=ڳرڙي وات مان ڪڍ (تہ سخي تنهنجو وات موتين ماڻڪن سان ڀريا).

- واتان وَرائي (آسا ۷/۱۵) = وات مان موٽائي، آڏو جواب ڪري.
- واتان جَنِ وِهَ وَهي (ڪارايل ۳/۱۲) = (انهن ۾ ايترو تہ زهر جو اهو) سندن وات مان پيو وهي.

وَاٽَ = رستو، ريت، رسم.

- منهنجي حُجت ناهي واٽَ (حسيني ۷/وائي-۱) = (پنهون ۽ سندس ڀائرن سان) منهنجي حجت واري واٽ ڪانهي.
- سُڻُ تو سَگ” نہ واٽَ (آبري ۱۱/۴) = ٻڌ تہ! نہ منهنجو انهن سان سگ ۽ نہ عزازت واري واٽ.
- اِنَ وَاٽَ ۾ (ڪلياڻ ۹/۳) = سلوڪ ۽ طريقت ۾، حقيقت ۽ معرفت تائين پهچڻ واري واٽ جي شروع وارن مرحلن ۾.
- واٽَ ٿيءُ (ڪلياڻ ۱۹/۵) =يڪدم رستو وٺ، يڪدم پنهنجو گس وٺ ۽ هتان روانو ٿي، بنا دير پنهنجي راهہ وٺ.
- وَاٽَ ٿيا (پورب ۴/۱) = رستو وٺي هليا ويا.
- وَاٽَ وِرکَ (رپ ۲۹/۱) = واٽ سان بيٺل وڻ (ورک)، واٽ لڳ بيٺل وڻ.
- واٽَ وِرچي (معذور ۵/وائي) = گس ۾ وِرچي، ڪِڪ ٿي.
- ڪَريو واٽَ (سارنگ ۶/۴) = گس سان ڪريو، گس وٺيو.

● واٽاڙو (يمن ۳۱/۶) = واٽهڙو، واٽ ويندو، واٽ وٺيو ويندڙ، راهہ مسافر.

- وَاٽاڙن تي (يمن ۳۳/۶) = واٽ وٺيو ويندڙن مٿان، راهہ مسافرن تي.
- واٽاڙِنِ ڪي (يمن ۳۱/۶) = واٽ ويندن ڪي، راهہ مسافرن ڪي، پرسان لنگهندڙن ڪي.

● واٽڙي = واٽَ (جمع واٽڙيون).

- ويهَنُ واٽڙِيَنِ تي (يمن ۱/۵) = (محبوبن جي ديدار لاءِ عاشقن جو) واٽون جهلي ويهڻ.
- واٽڙين تي (ڪلياڻ ۱/۵) = واٽن تي، انهن گهٽين ۽ گسن تي جتان محبوب لگهندو هجي.

● واٽيان= واٽ تان.

- وِڪَ واٽيان نہ لَهي (ڪنڀات ۱۰/۳) = (اج سندس هلڻي تکي ۽ واٽ سان پوري آهي ۽ سندس) قدم واٽ تان نٿو ٿڙي.

● واڄِٽ= وڏو واڄو.

- واڄِٽَ جِنَن وڄاءِ (ڪلياڻ ۱۷/۵) = وڏي واڄي وانگر وڄاءِ.
- واڄِٽَ ويراڳِينِ جا (رامڪلي ۱/۸، ۹/۱) = ويراڳ وارن فقيرن جا واڄا.
- واڄِٽَ سَپِ وَڄايو (آبري وائي ۱/۷) = سپ واڄا وڄايو، سپ ساز وڄايو.

● واڄو= ساز.

- واڄو وِلاتِي (سورٺ ۷/۲) = ولائتي ساز.

● واجَهہ وِجھڻ(راڻو ۷/۸)=توجهہ ڀيچ جانچڻ، حيلا هلائڻ.

● واجهائڻ= ديدار لاءِ جهاتيون پائڻ، ڪنهن ڪم جي پورائي لاءِ وجهہ جانچڻ.

- واجهائِيَسِ=مون واجهايو، آءُ سڪ ۽ سار ۾ رهيس.
- ويٺي واجهاياسِ (راڻو ۶/۹) = مون ويٺي واجهاير آهي (تہ اي راڻا، تون شال پرچين).
- واجهائِيسِ وِصال ڪي (مارئي ۵/۵) = (جنن ۽ جيترو مون پنهنجي ماروءَ ڪي) ملڻ (وصال) لاءِ سڪ ۾ گذاريو (تيئن آءُ وڏيڪ تازي توانئي ٿيس).

● واجهاءِ = واجهائي، نهاري.
- اُپي تَرَ واجهاءِ (سامونڊري ۱/۲)= ٻيئي ٽر تي نهاري ۽ پڇائون ڪري.
● واجهائِي (برور ۱/۱۲)=واجهائڻ واري نظر، جهاتي.
- واجهائِي وَطَنَ کي (مارئي ۵/۱۵)= وطن جي سڪ ۾ نهارڻ واري ٽي.
- واجهـائيندي وِئام (سنهٽي ۱۱/۱۹)= منهنجي ڏسندي نهاريندي، هو مون کان هليا ويا.
- واجهيندي (مارئي ۴/۱۴)= واجهائيندي.
● واچا= ٻول، وچن، وائي.
- واچـا ويئي وِسَـري (مـارئي ۵/۲۴)= مـاروئڙن جي وائي مونکي وسري وئي، ماروئڙن سـان ٻڌل ٻول مونکي وسري ويو.
● واچائُون= نَذرانا.
- تـ وَڻِ وَڻِ واچائُون (حسـيني ۵/۳)= وڻ وڻ جي هر ڏارَ تي نذراني طور واچائون ڏينديس (ٻوٽيون وجهنديس).
● واحدُ = هڪ اڪيلو (الله).
- وَاحِدَ لَڳِ (ڪاموڏ ۱/د)=هڪ الله خاطر، الله ڪارڻ.
- والِي واحدُ وحدَهُ (ڪليـاڻ ۱/۱)= هڪ الله جيـڪو پنهنجي وحدانيت هيڪڙائي وارو والي ۽ مالڪ آهي.
● وَادِي= پـاڻيءَ جي وهنڌڙ واهي، پـاڻيءَ جي وَهڪ واري زمين.
- اِنهـين واديءَ وِچَ ۾ (ڪليـاڻ ۲/۱۳)= (معنوي لحاظ سان) هتي واري وادي، هن جهان واري زندگيءَ ۾.
● واڌايُون= خوشي واريون خبرون، مبارڪون.
- اَجُ واڌايُون واهَ (برور ۲/۳۰)= اج وڌيون واهـ واهـ واريون واڌايون!

● وَايُوڙَ (جمع)= وايوڙيـل، وڍيل، گهايل، قتـيل، محبت ۾ درد فراق جا ماريل.
- ويچارا وايوڙ (يمن ۱/۱۹)= بي وس ۽ مجبور ٿيل.
- وَايُوڙَکِي = وايوڙن جي، وَڍيلن جي، قتيلن جي.
- وَايُوڙَکِي مَنَهـينءَ (يمن ۱/۱۷، ۱/۱۸)= وَڍيـلن قتيلن جي رهڻ واري جاءِ ۾، حقيقي محبت ۾ گهايلن جي ديري ۾ ، قتيل عاشقن جي ماڳ تي.
● وَايُوڙَئا (يمن ۱/۱۳)= اي وايوڙئـا! اي عـشق جـا قتيل! اي گهايل قتيل عاشق!
- وَڍِيءَ سي وايوڙئا (مـعـذور ۲/۱۰، ۲/۱۱)= (وڍيل گهايل سـسئي جي سـورن جا وَڍ ڏسي وڻن کي وڍ پـنجي ويا.) هَن وَڍِيءَ اهي وڍيا.
- تن وايوڙيـنِ وَتاءَ (يمن ۱/۱۴)= انهن مـحبت جي گهايلن وٽان، قتيل عاشقن کان.
● وارِ (ڏهر ۴/۲)= ۱. واڙ، مـال جي واڙي ۲. مـال وَراڻڻ ۽ موٽائڻ واري.
● وارَ= وير، دير.
- وَڏِي لَڳِينِ وارَ (گهـاتـو ۱/۷)= انهن کي وڏي دير لڳي وئي (جو هو نه وريا، نه موٽيا).
● وارُ= جسم جو وار.
- وَارُ نَـ سَهان وِچَ ۾ (رپ ۲/۲)= وارَ جي وِٿي بـ پـنهنجي ۽ محبوبن جي وِچَ ۾ نـ سَهان.
● وارُ= وڏو ڏينهن، خاص ڏينهن.
- وارُ وارڻ= ڪو خاص ڏينهن خير خيرات لاءِ مقرر ڪرڻ.
- واري ڇڏيُون (ڏهر ۴/۱۱)= خير ۾ ڏيئي ڇڏيون، وارُن جوسـرو ڪـير خير طور وراهي ڇڏيو (مال وارن

پساڳين جي ريت، جسو هو هفتي ۾ ڪو هڪ ڏينهن واريندا هئا ۽ ان وار تي ڪير ولوڙيندا ڪين هئا پر وراهي ڇڏيندا هئا).

وارا= وارُ، ويل، وقت.

– پيڻ جي وارا (يمن ٦/٢٥)= پيڻ جي واري تي، وقت تي.

● وارث= ڌڻي، مالڪ.

– وارثُ وَري ٿِي (سارنگ ٢/٥)=شال انهن جو وارث وري.

وارڻ، ورائڻ= ميخاني ۾ ساقي جو واري واري سان پئندڙن کي وٽي ڏيڻ.

● وارڻ= ورائڻ، اٿلائڻ (پنو).

– وَرَقُ سوئي وارِ (يمن ٥/١٢)= پنو اُهوئي اُٿلاءِ، ورق سوئي پوري يقين سان ورائي پڪو ڪر.

– واري سي وَرَقَ (کاهوڙي ٢/٢)= سي پنا اٿلائي. (اصطلاح) اُهي ساڳيا ڪم ڪري.

– واريان تان نَ ورق (مارئي ٧/٩)= (اصطلاح) اصليت نه مٽايان، ريت رسم نه بدلايان.

وارڻ=رخ وٺڻ، ڪنهن ڳالهه تي پڪو ٿي بيهڻ.

– وَاريِين نه ويراڳ (رامڪلي ٢/١٨)= دنيا کي ترڪ ڪرڻ وارو طريقو اختيار نه ڪرين!

● وارڻ= ورائڻ، مـوٽائڻ، چوري يا ڌاڙي وقت مدد ڪري مال موٽائڻ، مال ڇڏائي پوئتي ورائي اچڻ.

– سي واهرَ ڪنهن نه وارِيون (ڏهر ٣/٣٠)= اهي (ڪاهيل ڏاچيون، مينهيون) پويان ايندڙ ڪنهن به واهر ڪين ورايون.

– وارِئو وَهِٽَ وَڃنِ (گهاتو ١/١٢)= پنهنجا جانور موٽاڻو وڃن، لڏي پيا وڃن.

– وارِيين سي والِي (سنهڻي ١/١)= (اي مولي) سي موٽائي آڻي ملائين!

– ويراڳِي واري (رامڪلي ٥/٢٩)= ويراڳين فقيرن کي موٽائي آڻي.

– واري جَهليا (رامڪلي ۴/١٨)= ورائي روڪيا.

– واري وَڳَ وِٺا (مارئي ١/٩)= مال جو وڳ موٽائي ويا، پوئتي واري ويا، ڦيري ويا.

– واءُ سَٺائو وارِيين (سامونڊي ٢/٢٦)= سَولو واءُ وَرائين، وَرائي لڳائين.

– ويرَمَ ڏي مَ وارِ (معذور ٢/١٦)= دير جي طرف پنهنجي واڳ نه وار، دير نه ڪر.

– بي وارِجِ مَ وائِي (ڪلياڻ ١/١٥)= ٻي ڪابه ڳالهه زبان تي نه آڻج.

– وارِج ڪا وائِي (اِيلان ۴/١٣)= ڪا سَولي واڌائي واري ڳالهه ڪج.

● وارَڻ= کوهه مان پاڻي ڪڍڻ لاءِ وَرتَ هيٺ لاهڻ.

– پاڻي واري پانهنجو (مارئي ٩/٨)= ورت واري پنهنجو پاڻي پري.

● وارو= وري وري اچڻ، وارو وار وسڻ.

– وڄُڙِين ڪئو وارو (سارنگ ۴/٥)= کنوڻيون وري وري وسڻ آيون.

– وارو ڏِنو وِڄُڙِيين (سارنگ ٢/٢)= کنوڻين وارو ڏنو ته گهڻو مينهن وسائين.

● وارو ڏيڻ= نفعي وارو ڪرڻ، خوشحال ڪرڻ.

– وارو ڏِيندو (اِيلان ٣/٦)= پنهنجي پيار ۾ وڏي درجي وارو ڪندو.

– وارو ڏِيني (اِيلان ۴/٩)= مون کي پنهنجي پيار

جو وارو ڏيئي.

● وَارُو= مددگار، جيڪي چورن کان مال ڇڏائڻ ۾ ورائڻ ۾ واهر ڪن، واهرو.

– وارُو واقُف ڪارَ (معذور ۷/وائي ۱۰)=سُڄاڻو ۽ مددگار.

– وارُو مون (معذور ۳/۷)= (الف) آڏو منهنجي مقابلي وارا (ب) منهنجا مددگار.

● وارُو= پوئتي وَرڻ وارا، موٽندڙ.

– وارُو ويراڳِين ڪي (رامڪلي ۴۱/۱)= (ويراڳين جي صفت) ويراڳي جيڪي وارو ٿيا آهن، جيڪي پوئتي ورن پيا ۽ وڃڻ وارا آهن.

● وارئو= ورايو، وري آڻي.

– جِئن وارئو ويڄ وِهارِيين (يمن ۱/۳)= جئن تون وري آڻي (علاج لاءِ) طبيب وهارين!

● وَاري= وِري، وَرائي (پيو پيرو)، وري آڻي.

– واري ويڄ ڏِنامِ (يمن ۲/۱۱)= وري طبيب مون کي ڏنا.

– وِڄُڙِينِ واري (سارنگ ۴/۳)= ڪِنوڻِينِ وَرِي.

● واري ڇڏڻ= مٽائي ڇڏڻ، ختم ڪري ڇڏڻ.

– واري ڇڏِ (سنهڻي ۱۲/۳)= مٽائي ڇڏ، ختم ڪري ڇڏ.

واريِاسو (سارنگ ۴/۱۱)=ڪنهن پَٽ يا پاسي جو نالو.

واريندڙ= واري سان وَٽي ڏيڻ وارا (ساقي).

– وارِيندڙَ ويڄ ۾ (يمن ۶/۶)= وڄ وارا (ساقي) جيڪي واري سان (شراب جي) وَٽي ڏين.

● واڙو=مال (مينهن، ڳاين) جي بيهڻ لاءِ محفوظ پاڙو.

– واڙي پايو (ڏهر ۳/۲۱)= واڙي ۾ پائيندي.

واڙي = زمين جو ٽڪر جنهن ۾ وليون ۽ ڀاڄيون پوکيل هجن. (سنڌ ۾ واڙيون اڪ ڪوهن يا چشمن جي پاڻي تي چيٽ ۾ پوکيون هيون).

– وِهسَنِ واڙِيءَ ڦُلَ (ڪلياڻ ۴/۳۵)= واڙيءَ ۾ پوکيل ولين جي گلن وانگر پيا ٽڙن، خوش ٿين.

● واڙي (جمع) واڙِيُون = مال (رڍن ٻڪرين) جي گڏ ٿي بيهڻ واريون محفوظ جايون.

– واڙِيُون واري ڇڏِيُون (ڏهر ۴/۱۱)= واڙين ۾ بيٺل مال جو سڄو ڪير خير خيرات لاءِ ڏنائون.

● واڙي وَڃُ نہ پوءِ، لاڪو لوڙائڻ سين (ڏهر ۳/۲۱)=

۱. جڏهن لاڪو تو پنهنجن لوڙائن (ڏاڙي هٿندڙن) سان چڙهي تڏهن ڪوبہ پنهنجو مال واڙي ۾ ڪونہ وجهي (جو اتان سولائي سان ڪاهجي ويندو).

● واسُ= سُرهاڻ، خوشبوءِ.

– وَجي رَهندو واسُ (بروو ۴/۲)= ڪيل چڱاين جي يادگيرين جي خوشبوءِ باقي رهندي.

– واسَ ورنيون (ڪنيات ۴/۱۹)= خوشبوءِ دار رنگدار.

– وَليون واسَ ورنِيُون(راڻو ۳/۱۲)=سُرهاڻ واريون وليون.

● واساما= ڳُڻَ، نيڪيون.

– ويني واساما ڳاءِ (مارئي ۳/۳)= تون ويني نيڪيون ياد ڪر ۽ ڳُڻ ڳاءِ.

● واسَڻُ، وائسڻ= جانچڻ.

– واسي رات وَٿاڻُ (ڏهر ۳/۱۶)= رات مال جي وٿاڻ (بيهڻ وارو ماڳ) کي جانچي.

● واسُين= واسُرئين، جن واسو ڪيو، (جيڪي مومل کي ملڻ لاءِ اتي سنبري آيا ۽ رهيا).

– ڪر وَهُ لَڳُو واسُين (راڻو ۳/۴)= اتي واسو ڪندڙن (مومل کي ماڻڻ لاءِ سنبري آيلن) کي ڪو اهڙو جذبو ۽ عشق لڳو.

● واسَڻ= واسُ ڏيڻ، سُرهو ڪرڻ.

- واسي وارَ (مارئي ٢/١٧)=خوشبوءِ سان سُرِها وار ڪري.
- وَڏَ مڙيني واسِيَا (معذوري وائي ٣/١)= سڀ وڻ واسجي ويا، سُرِها ٿي ويا.
- وڃن واسيا (بلاول ١/١٠)= واسجي پيا وڃن. ڏان وڌيڪ خوش ٿيا وڃن.

وَاشڪُرِوالِي وَلاتَڪفُرُونِ (سري راڳ وائي ٢/١)= (نعمتن لاءِ) منهنجو شڪريو ادا ڪريو ۽ ناشڪري نہ ڪريو.

● واصِلُ ٿئو وِصَالَ سِين (بلاول ١/٢٤)= وصال ۾ واصل ٿئو (جان ۽ روح ۾ جڪري سان گڏجي هڪ ٿي ويو).

● وَاقِف ٿـِي (ڪلياڻ ٢٩/٤)= ڄاڻو ٿي، راز جو ڄاڻندڙ ٿي ڪري.

وَاڪَ= سَگهہ.

- مـون ولهيءَ ڪـانهي واڪ (ديسي ٧/وائي-٢)= مون بي واهيءَ کي سگهہ ڪانهي.

● واڪو (جمع واڪا) = وڏو سڏ، وڏو آواز، لُڙ، گوڙ.
- واڪا ڪَري (سارنگ ٢/٢)= وڏو آواز ڪري.
- واڪا ڪئو(پرڀو ٢/٢٠)=آواز سان 'ڪان ڪان' ڪيو.
- واڪا ڪئو (سري راڳ ٢/٦)= ڏڏڪا ڪيو.
- وَڃان تان وَاڪو ٿيي (سنهڻي ٧/١٢)=وڃان تان لُڙ ٿئي.
- وَڏَ وَڻ وِڃَندِيَسِ واڪو (آبري ٥/وائي-٢)= وڻ وڻ هيٺ وڏا سڏ ڪنديس.
- واڪو وِجهہ وَٺين (حسيني ٤/١٠)= جهنگ جي وڻن ۾ وڏا سڏ وجهہ.
- واڪو لَهي ويڙ جـو (مـارئي ٢٩/٨)= مَن تان ويڙ جو واڪو لهي، منهنجي دل تان ٿر واري جهنگ (ويڙ) جي ڇڪ ۽ ڪشش لهي.

● وَاڪِنو واڪِنو، 'وانڪنو وانڪنو' (حسيني ١/١٠) = تڪڙو تڪڙو.

● واڪـاڻان وِئا (ڪـليـاڻ ٢/٩)= پنهنجي واڪاڻ ۽ تعريف ڪان پري ٿي ويا.

● واڳَ= گهوڙي ۽ اٺ ڪي ڀنڊ ۾ هلائڻ وارو رسو.
- وَاڳَ وَٺي (حسيني ٥/وائي-٢٠)= واڳَ سان واٺيل، ٻَڌل) گڏوگڏ .
- واڳن مـٿي هٿڙا (ڪنيات ١/٨)= واڳون سندن هٿ ۾ آهن (يعني تہ چڙهي روانا پيا ٿين).
- واڳُون وَرَائي (بلاول وائي ٢/١)=رخ ڦيري پوئتي ڪري.

● واڳجڻ= ڳنڍجڻ، گڏجڻ.
- واڳِئا = (اصطلاح) ڳنڍِ يا، عادي ٿيا، هريا.
- واڳِئا جي وَحَہ سِين (سارنگ ٢/١٦)= جيڪي نذراني وٺڻ جا عادي ٿيا، فائدي وٺڻ تي هِريا.
- وانہ تَهِين سِين واڳـئـو (پورب ٢/٨)= تون تنهن سان ڳنڍيو وڃ.
- واڳِئو ويڙيچَنِ سِين (مارئي وائي ٣/٢)= منهنجو مَنُ ڳنڍيو پنهنجي وطن وارن سان.
- ويهہُ طعني سين واڳجي (راڻو ٧/١٥)= طعني کي قبول ڪري ويهہ.

● واڳِيون= گڏوگڏ ٿيون.
- پيـون سَڀ واڳِـيـون وَرَن سين (ڏهر وائي ٥/١)= پيـون سڀ پنهنجن ڀَتارن سان گڏ.

● وَاڳِي ڏيڻ (رامڪلي ٥/٢٨)= واڳَ ڏيڻ، جهلڻ، ضابطي ۾ رکڻ.

● واگهہُ=شينهن جو هڪ قِسم. (اصطلاح) وڏي آفت.
- وَتِ ڇـڏي مُون واگهہُ (آبري ٢/١٠)= مـون وٽ (عشق جهڙي) وڏي آفت ڇڏي.

● واگهيلا، واگهيرا=ڪڇ - ڪاٺياواڙ جو قبيلو (جيڪو ڪنهن وقت وڏو طاقتور هو ۽ سمنڊ تي به انهن جو قبضو هو.

ـ وڃَ مِ واگهيرن جِي (سامونڊري ٢١/١)= وڃ واري سامونڊري پاڳي مِ واگهيلن جي چوڪسي.

● واگهين= واگهين جي پٽ.

ـ واگهين وِهارِين (مارئي ٥/٨)=پنهنجو مال واگهين جي پٽ وٽ ويهارين.

● وَاللهُ يَدعُوا اِلىٰ دارِالسَّلامِ (پورب ١١/١)= الله سلامتي واري گهر ڏانهن ٿو سڏي (پنهنجي ٻندن کي دٿي پاڪ سلامتي خير ۽ عافيت واري پاسي ٿو سڏي).

● والِي (ڪلياڻ ١/١)/ مالڪ، مولي.

ـ وَالِي ڪِيَم وِڃاءِ (آبري ١/١)= اي والي، اي مالڪ! پورهيتن جو پورهيو نه وڃاءِ.

● وامَ (سامونڊري ١٤/١)= ماڻهوءَ جي جسم سميت پاسي تي سڌيون ڪيل ٻن ٻانهن جي ويڪر.

ـ "وَ اَمّاَمَن خَافَ مَقَامَ رَبِه" وَنَهي النفسَ عن الهوَيٰ (سنهڻي ١٤/١)= (سوره نازعات جي آيت نمبر ٤)= ۽ اهو جيڪو ڊنو پنهنجي رب جي آڏو بيهڻ کان ۽ جهليائين نفس کي سَڌ کان.

● وَانءِ= وڃ.

ـ وانءِ تَهين سِين واڳِنو (پورب ٢/٨، آسا ١٨/١)= تنهين سان گڏيو وڃ، ڳنڍيو وڃ.

ـ وانءِ چِپَر پيهي (معذور ٦/٢)= (پنهون کي ڳولڻ لاءِ) جبل مِ اندر هَلي وڃ.

ـ . وانءِ ڪپي ڪاٿي (رامڪلي ٣٤/٢)= اندر پيٽ مِ وڃي ڇڏ، اندر هئين مِ هنڊائي ڇڏ.

ـ وانءِ تَني جي سَڌِ (يمن ١٠/٥)= تون انهن جي سَڌ تي وڃ.

ـ وانءِ وَڃي وانڻٺ (سامونڊري ٧/٤)=وڃ ۽ وڃي ڏس، سماءُ لهه.

ـ وانءِ اورانگهي (بلاول ٨/١)= ٽپي وڃ.

ـ جُتو وانءِ جَهازَ (سري راڳ ١٧/٣)= اي جهازَ! تون (غورابن ساڻ) لڳو وڃ، گڏيو وڃ.

ـ ناتِ وانءِ (رامڪلي ١٩/٢)= ناتَ ڏي وَڃ.

ـ ناتَ نانگا وانءِ مَ نڪري (رامڪلي ١٩/١)= نه نه نانگا تون هليو نه وڃ.

ـ وانءِ تُون لَهرِنِ گڏِئو (سري راڳ ٢٥/١)= تون لهرين سان لڳو گڏيو وڃ.

ـ وانءِ اُلَٽو عامَ سِين (آسا ٦/٤)= عام ماڻهن سان اُلٽو هَلُ.

● وانٺو= پاڳو.

ـ وَحڻُ مُون وانٺي پئو (آبري ٤/٩)= (پنهنجي وَرَ پنهونءَ پويان) وحڻ مونکي پاڳي مِ مليو، منهنجي نصيب مِ لکيو.

● وانجڻُ=پَري ٿي وڃڻ، رهجي وڃڻ، محروم ٿي وڃڻ.

ـ وانجِئا پَسَ وِصالَ کان (يمن ١/٦)= اهي محبوب جي ملڻ کان وانجي وڃا، محروم ٿي ويا.

● وَانجهي لَٺِ (رپ ١٠/٢)= ٻانس جي لٺ.

● وانچڻ= ڏسڻ، جانچڻ.

ـ وانچُنو وانچنو وِنڌري (بروو ٢٣/٢)= ڏسيو ڏسيو پنهنجي پاڻ کي وندرائي.

● وانڌو (جمع) وانڌا= وِٿيون.

ـ وَحنِ وانڌا ڪَنڌِيُون (ڏهر ١٣/٥)= (اُڏامڻ مِ)

وڏيون وٿيون هٿنديون وڃن.

● وانڍِ (جمع) وانڍيون= ڍنگر- ڍار عارضي بستي (جتي مال وارا گاهه جي سانگي مال سان گڏ رهن).

- مَتي وانڍِ وَهِتَ (ڏهر ۴/۱۰)= وانڍَ تي (مال کاهڻ لاءِ) گهوڙن سان حملو.

- وانڍيون وَسَ چَرنديون (ڏهر ۳/۲۸)= وانڍين ۾ وهاريل مال وَس وارو گاهه چرندو.

- وانڍِنِ ۾ واڪو (ڏهر ۳/۳۱)= وانڍن ۾ هُل هُنگاءُ، چڙ ٻول (اَگهٽا ماڻهو جيڪي لاڪي جي ڊپ کان آجا ٿي پيا اُلوليون ڪن).

وانڍِي (ج) وانڍيون= اڪيليون (جن جا ور پورهيي لاءِ پرديس ويل ۽ پاڻ اڪيليون).

- وانڍيون وَرَن ري (سارنگ ۴/۲)=ورن کان سواءِ اڪيليون.

- وانڍين مـَـتان ويرَ (سارنگ ۳/۱۳)= (جُهڙ ٿيو مينهن وٺا) اڪيلين جو ڏک لٿو (جو سندن وَرَ وسڪارن ۾ موٽي آيا).

وانڻِ = ('وائسڻ' مان امر) ڏِسُ پَسِ.

- وانءُ وَڃي وانئُ (سري راڳ ۴/۷)= وڃ ۽ وڃي ڏِسُ پَسُ.

وانڻَ (سري راڳ ۱/۸)= وڏا ٻيڙا.

- هُوجي واهِي وانڻا (سامونڊي ۱/۱۱)= (اهي ڪاٺ جا پاٽيا تختا جيڪي ٻيڙي جي تري ۾) واهِي سُونهن هٿي، هڪ ٻئي ڀران لاڳيتا ڪري نوڪيا ۽ پچايا.

واهَ= تعريف جو لفظ.

- تَنهن واحد کي واه (سري راڳ ۱/۲۱)= تنهن واحدَ جي واکاڻ، تنهن ذاتيءَ جي تعريف!

- واهَ تَنِي جي ويسِ (سارنگ ۲/۱۳)= تن جي سهڻي ويس کي وَاه واه!

- اَڄ واڌايُون واهُ (بروو ۲/۳۰)= اڄ واه جي خوشيءَ جون خبرون!

- وَاهَ تِيين (ڪلياڻ ۴/۱٦)= واه جو ٿئين، سرخرو ٿئين، برک ٿئين!

● وَاهَ= مدد، گهٽي (نڪرڻ جي).

- وِنڊِرِ ڪانهي واهَ (ڪوهياري ٦/۱۰)= وِندر واري پيٽي ۾ ٻـ ڪا مدد ۽ پناه ڪانهي.

● واهرَ= مدد (وڏي تڪليف ۾) چوري يا ڌاڙي وقت.

- سِي واهرَ ڪَنهن نـ وارِيون (ڏهر ۳/۳۰)= سي واهر ڪندڙن پوئتي نـ واريون، پريان ايندڙ پهر ۽ واهر لوڙهه ۾ هنيل اهي مينهيون، ڏاچيون، ڳايون وغيره ڪڍهن ڪين موٽايون (پوئتي واري نـ سگهيا).

● وَاهَرُو = (ڦريل مال کي موٽائڻ لاءِ) واهر ڪندڙ، مدد ڪندڙ ڏکئي وقت ۾ مددگار.

- پاڻِهين واهَرُو (آسا ٦/۷)= پاڻ ئي مدد ڪندڙ آهي.

- ٿِني تِني جو واهَرُو (ڪلياڻ ۲/۵)= هو انهن جو مددگار ٿئي.

- وِڃ ۾ گَڏِيُنِ واهَرُو (سري راڳ ۱/۱۲)= انهن کي وڃ درياهه ۾ هڪ (ٻيڙيءَ وارو) مددگار مليو.

- سو ويري سو وَاهَرُو (ڪلياڻ ۱/۲۸)= اهوئي ماريندڙ دشمن آهي ۽ اهوئي بچائيندڙ مددگار آهي.

● واهُڙُ= واهُ، درياهه جو نديءَ قسات. (اصطلاح) درياهه، سمنڊ.

- جان واهڙَ ۾ وَهُ (گهاتو ۲/۴)= جيسين تائين جو درياهه ۾ وهڪرو آهي، درياهه ۾ گهڻو پاڻي آهي.

- واهڙَ ڀَرِيُن پاءِ (سنهٽي ۴/۱۷)= درياهه ٿو پاڻي ۽ پڪُن ڪيرائي.

ـ واهڙ تکَ (سنڌي ١/١)=واهڙ جي وهڪري واري ٽڪائي.

● واهند=درياه جي ڦاٽ جو نالو (بهاولپور- ملتان طرف).

● واهُوندو (جمع) واهوندا= اولهه- ڏکڻ جو واءُ (جيڪو سياري پوري ٿيڻ تي مارچ مهيني کان وٺي لڳي).

ـ واهندئان (سارنگ ٤/٦)= واهندي واري پاسي کان.

ـ واهُوندي وَرَنِ (سامونڊي ١/٤)= (واپار لاءِ پرديس ويل وڻجارا شال) سياري پوري ٿيڻ تي موٽن.

ـ وَري واهُوندن، ڪِينجهر ڪٽورِي ڪير (ڪاموڏ ٤/١١) = بهار آئيندڙ واهوندي واريون هوائون وريون، جن سڀي ڪينجهر کي خوشبوءِ سان واسي ڇڏيو.

ـ وَريا واهُوندا (مارئي ٦/٤)= واهوندن وارا واء وري لڳا.

● واهيرو، وانهيرو = پڪيءَ جو آکيرو، رات جو پکين جي ويهڻ واري جاءِ.

ـ وَرِي وانهيري نه وَرِئا (ڪارايل ٢/١)=وري گهر واري ماڳ تي موٽي نه آيا.

ـ وانهيري وير (رپ ٢/٢٦)= سج لهڻ بعد آکيري ۾ ويهڻ وارو وقت.

● واهِيَتَ = واهِي تي ويهڻ، چوڪي دار.

ـ واهِيتَ ڪَنِ وَزِيرَ (مارئي ٥/١٧)= وزير مٿان نظرداري ڪن.

واءُ= لڳندڙ هَوا.

ـ وَاءِ وِڃايَمِ ڪَالَ (آبري ٩/٤)= ڪالهه، واءُ پنهونءَ جي قافلي جو پير مونکي وڃائي ڇڏيو.

ـ واءُ! وِڃاءِ مَ سو (آبري ٩/٣)= اي واءُ! اهو (قافلي جو پيرو) لٽي وڃاءِ نه.

ـ واءُ سُواءُ (سامونڊي ٢/٤)= اُبتو سبتو واءُ، اٿائو سٿائو واءُ.

ـ واءُ سَٿائو (سامونڊي ٢/٢٦)= سٿائو واءُ، سَولو واءُ (جيڪو ٻيڙي کي سنئين رخ تي سڌو سولو هلائي).

ـ وِلهُون ويلا واءُ (پورب ٢/١٨)= الله وارن فقيرن سيءَ، بکون ۽ ڪوسا واءُ پنهنجي جان تي سٺا.

● واءُ= واءُ جو مرض.

ـ وَڏِيَنَ ۾ واءُ (ڪنيات ٥/١٢)= هڪ پوڙهپڻ ۾ ٻيو واءُ جو مرض.

● واٽُيُون = جهنڊيون.

ـ وَڙڪَنِ اُپِيُون واٽُيُون (سامونڊي ١/٥)= ڪُوهن جي چوٽين ۽ ٻين جاين تي ٻڌل جهنڊيون پيون ڦڙڪن.

● واٿِ، وانٿِ (حسيني ٨/٧)= نظر، ڏسڻ، (چوندا: "واٿَ ڪر، يا وانٿُ ڪر ته هر شيءِ اڇي ني." يعني نظر ڪر، نهار ڪر).

● وائِي= ٻولي، ڳالهه، مقال، ٻچار، يادگيري.

ـ ٻِي وائِي وِساري ڇَڏِ (ڪلياڻ ١/١٥)= ٻي ڳالهه مقال وساري ڇڏ.

ـ وائي ٻي وسار (ڪلياڻ ١/١٤)= ٻي ڳالهه وساري ڇڏ.

ـ وَايُون ڪَري (معذور ٢/١٤)= ٻوليون ڪري، لاتيون ڪري.

ـ وائِي وارِ (ليلان ٤/٢)= ڳالهه ڪر، هائو ڪر (پرچڻ ۽ راضي ٿيڻ جي، دلاسي جي).

ـ وَائِي ڪَن نَه وَاتِ (آسا ٦/٦)= ان ڳالهه کي جيڪا هو سمجهي آيا تنهن کي واتان نه وائين، زبان سان ظاهر نه ڪَن.

ـ وَکَرَ ۾ وائي (ذهر ٥/١١)= پکين جي وَلر ۾ اها وائي.

ـ واڀوڙَنِ وائِي (يمن ١/٢٠)= وَيل گهايل عاشقن جي زبان تي اها ڳالهه.

- وائي پِنا (يمن ۲/۱۷)= سامُهان سوال جواب ڪيائون، نه ميڙ وارا ڳُڻتا ڪيائون.
- اَڄ پَڻ وايُون ڪَنِ (سامونڊي ۳/۱۸)= اڄ ٿا پچارون ڪن، صلاحون ڪن.
- وايُون وَڻجارَنِ جيُونِ (سامونڊي ۲/۷، ۴/۲۴)= سامونڊي واپارين جون ڳالهيون ٻوليون.

● وائي= وائي جيڪا راڳ ۾ ڳائجي.
- وَرنائي وائي (سورٺ ۲/۹)= ٻيجل اها وائي جيڪا ڳائي.
- وائي جائي سَيَڪا (پرڀاتي ۲/۵)= سڀڙ ڪي هر وائي جي ڄاڻ آهي.
- وائي= پُڪار، آواز، سڏ.
- وَرُ وائيءِ جو جي لهين (ڪلياڻ ۱/۳۰)= جيڪڏهن تون ڪيل آواز جو ورندڙ پڙلاءِ سڃاڻين.

● وِٽُ= ماپو، سگهه، مقدار، زور.
- وِٽُ ويمي جو جي لهين (سري راڳ ۱/۶)= جي تون ويمي جي نفعي جو مقدار معلوم ڪرين (ڏسو 'ويمو' هيٺ).
- ولاٽَنِ وِٽُ (سامونڊي ۳/۲۴)= پري پري وارن ملڪن جي منظر ۾ ماحول وارو انداز، جتي جي واپار جو نفعو.

● وِتائڻ= ڦتو ڪرڻ، اڇلي ڇڏڻ
- وِتو = ڦتو ڪيل- اڇليل.
- ڪِتو وِتو پورهيو (ڪاپائتي ۱/۱۵)= پورهيو ڪري ڪتيل (سٽ) جيڪر ڦتو ڪيو ويو.

● وِتْرُ= (ع. وِترُ= اِڪي، اِڪائي) اڪائي وارو، اَحدُ، واحدُ، وحدانيت وارو.
- وِتْرَ جي وصالَ ۾ (ڪلياڻ ۳/وائي)= واحد جي وصال ۾، الاهي وصال ۾.

وِترا (واحد. وِترو) ويتر وڌيڪ، گهڻا، گهڻا ۽ تڪڙا.
- جِنِنِ وَرَقَ وارِينِ وِتَرا (يمن ۵/۳)= جنن جو تون گهڻا تڪڙا پَنا اٿلائين.
- وينِي پاٺا وِتَرا (ڪوهياري ۵/۱۰)= ويني ويتر وڌيڪ.
- وَکَرُ پاءِ مَ وِتَرو (سري راڳ ۳/۹)= حد کان وڌيڪ سامان نه پَر، نه چاڙهه.
- وِکين آهي وِتَرو (راڻو ۶/۸)= هلڻ ۾ وڌيڪ تڪڙو.
- وِکَ وِڌائين وِتَري (حسيني ۱۱/۶)= وڌيڪ تيز وِکَ کنيائين، وڌيڪ تڪڙو هليو.
- ڪيچ وينتيُون وِتَريُون (ٻرو ۲/۲۴)= وري وري گهڻيون منٿون ڪيچ.

● "وَتُعِزُّ مَن تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَآءُ" (پرڀاتي وائي ۲/۲)= (قرآن شريف جي آيت) الله تعاليٰ "جنهن کي چاهي عزت وارو ڪري، جنهن کي چاهي ذليل ڪري".

● وَتَڻ= گهمڻ، هلڻ، ڦرڻ.
- وَتَنِ وِلهي ويسِ (رامڪلي ۶/۱۹)= ڪنگالن وارو ويس ڪري پيا هلن.
- وَتَنِ ٿا وَهلُور (رامڪلي ۶/۹)= وهلُور پيا وڃن، ماڻهن کان پري پيا ڀڄن، تڪڙا گوشائتا پيا هلن.
- وَتَنِ وِصالِي (راڻو ۱/۶)= وصال لاءِ آتا ٿيا هلن.
- وَتَنِ مَنجهه وِصالَ (راڻو ۲/۷)= وصال جي تمنا واري نشي ۾ پيا هلن.
- ويڙهي مَنجهه وَتي (ٻرو ۲/۱۶)= اڱڻ ۾ پئي ڦري، هلي.

● وَتَواصَوا بِالحَقِّ وَتَواصَوا بِالصَّبرِ (آسا ۴/۱۵)= (قرآن شريف جي آيت) ۽ جن حق جي تلقين ڪئي ۽ جن صبر ڪيو.

● وَٿُ= شيءِ، قيمتي شيءِ.

- وَڏي وَٿُ (رامڪلي ۱/۸)= وڏي مُلھ، وڏي قيمتي شيءِ.
- گھَرُ نہ وَرُ، نہ وَٿُ ڪا (سنھٽي ۶/۱۲)= نہ گھَرُ، نہ مڙس، نہ وري گھر ۾ ڪا قيمتي شيءِ.
- مُون وَرُ وَڏي وَٿُ (رپ ۳/۳)= منھنجو پيار وڏي قيمت وارو، وڏي شان مان وارو.

● وَٿون= ٿولَ، شيون، ڪم جُون شيون، قيمتي شيون، دنياوي لاڳاپن واريون شيون.
- وَٿُون جن وڃائيون (ڪلياڻ ۲/۷، ۲/۸)= جن پنھنجيون سڀ شيون ڦٽي ڪيون.
- وَٿُون جَنِ وِراھيُون (رامڪلي ۴/۶)= جن پنھنجيون شيون (مال ملڪيتون) ٻين کي وراھي ڏيئي ڇڏيون.
- وَٿُون سَڀِ وِسارِ (آبري ۷/۱۴)= تون پنھنجيون قيمتي شيون سڀ وساري ڇڏ.

● وِٿُ= وٿي، وقفو.
- مُحِبُّ پوئين وِٿُ وِصالَ ۾ (رامڪلي ۴/۱۱)= متان محبوب سان ملڻ (وصال) ۾ ڪا وٿي پوي.

● وَٿاڻُ (جمع) وَٿاڻَ = مال جي بيھڻ وارو ماڳُ (اصطلاح) مارُوئڙن جي رھڻ وارا ھنڌ.
- وَنھيان ٿِيَنِ وَٿاڻَ (مارئي ۶/۱۶)= سندن پنھنجا ۽ سندن مال جا ماڳ سُڪيا ساوا ٿيا.
- وِرهُ جَنِ وَٿاڻُ (حسيني ۶/۲۰)= جن جو ماڳ مڪان ئي درد ۽ فراق آھي.
- ووڙيمِ سَڀَ وَٿاڻَ (آبري ۳/۷)= مون سڀ ماڳ ڳوليا.
- واسي رات وَٿاڻُ (ڏھر ۳/۱۶)= رات جو مال جي بيھڻ واري جاءِ جانچي.
- وَري وَٿاڻين آئيُون (سارنگ ۲/۲)= مينھيون ڳايون (چري ڍئو ڪري) موٽي وٿاڻن ۾ آيون.

● وَٿاڻَن = انھن جا وٿاڻ.
- مُون وَٿِ وَٿاڻَن (حسيني ۶/۵)= مون وٽ انھن سُورن جا وَٿاڻ آھن، گھٽائي ڪي آھن.

● وَٿِ= آڏو، اڳيان.
- ھيڪڙائيءَ وَٿِ ھارِ (ڪلياڻ ۳/۳)= وحدانيت وٽ، ھيڪڙائي حق جي آڏو ھاري ڇڏ (وڃائي ڇڏ پنھنجي ھستيءَ کي).

● وَٽ، وَٽر= وَنڊ، نٿين سِر وَنڊ.
- وَٽَر سِرِ گھُرَنِ وَٽيُون (يمن ۶/۲۲)=(اھي وڏا پياڪ) ھر پيري نٿين ونڊ وقت وٽيون گھرن.
- وٽ وٽ، وَٽر وَٽر (يمن ۶/۱۹)= ساقي طرفان ھر ڦيري واري نٿين ونڊ، ھر پيري نٿين رنگ ۽ سواد واري ورڇ.
- وَٽَ وَٽيائين (ڪاموڏ وائي ۱/۱)= ونڊ ونڊيائين ۲. نقد ناڻو ونڊي ورھايائين.
- وَٽجي پَاڻَ ۾ (آسا ۵/۱۵)= ھڪ ٻئي ۾ ونڊجي، وراھجي.
- وَٽِ مَاتي (يمن ۶/۱۰)= مَاتي وٽ، شراب واري مٽ وٽ.
- وَٽ ۾ (ڏھر ۴/۱۶)= وٽ واري پياڳي ۾.

● وِٽِ= ڏيئي جي وٽ (ڪپھ جي يا سٽ جي جنھن مان تيل مٿي چڙھي ۽ ٻري).
- وَٽ سوريندي وَلَھا (راڻو ۵/۷)= ڏيئي جي وَٽ سوريندي، چوٽيءَ جي سڙي وڃڻ سان وري ان کي اُپو مٿي ڪندي.

● وَٽُ= ڦيرو.
- وَٽُ وِڃھَڻ (برو وائي ۲/۱)= ڦيرو وڃھڻ، سنئين ڳالھ کي منجھائڻ.

● وَتاسِ= هن وتان.
ـ وَتِي آءٌ وَتاسِ (بلاول ۵/۱)= وتانئس وٽي آءٌ، هن
كان وٽي آءٌ.
وَتاءِ= وتان، کنهن کان.
ـ تن واڍوڙين وَتاءِ (يمن ۱۴/۱)=تن وڍيلن گھايلن وتان.
ـ وَتان ويهي تَن (يمن ۳۶/۶)= ويهي تن وتان،
سندن صحبت ۾ وٽن ويهي سندن هٿان.
ـ وَتان ويئي جن (معذور ۱۰/۲)= جن وٽن جي پرسان لنگھي.
● وَتِي = پيالي (شراب جي)
ـ جي وَتِي پوئي وَرِ (يمن ۷/۶)= جي هڪ وتي به
توکي ملي وڃي.
ـ وَتِي وَڌَ گھُرن (يمن ۲۳/۶)= وتين مٿان وتيون پيئڻ
بعد اڃان به وڌيڪ وتي جي گھُر ڪن.
ـ وَتِيءِ پوءِ مَ وِڃُ (بلاول ۱۸/۱)=وتيءِ ۾ وڃ نه پوي،
وڃ ۾ رنڊڪ نه پوي، (ويڻلن مان هرهڪ کي هر واري
وتي ملي، وارو نه پڇي).
ـ وَتِيون پِيَنِ وِهَ گاڏِيُون (يمن ۱۸/۶)= (شراب جون)
ڪڙي ذائقي واريون وتيون پين.
ـ وَتِيين وِهُ پِيَنِ (ڪارايل ۹/۳)= (وڏا پياڪ آهن
ايترو جو) اهي وِهه واريون وتيون تا پين.
● وَتِڻ= ونڊڻ، وراهڻ.
ـ وَتِيـنِي ڪِينَ (سري راڳ واتي ۱/۲)= وَنڊِيَنِي ڪين،
ورهائِيني ڪِينَ.
ـ وَتِينِ= ورهائِينِ.
ـ ويئا وِرِهِ وَتِينِ (يمن ۱۲/۱)= درد ۽ فراق ويئا وراهِينِ.
وَتِڻُ= رَسا وَتِڻ، وڪڙ ڏئي ڏاڍو ڪرڻ.
ـ ويني وَتِيـائُون (رامڪلي ۲۰/۴)= (سڳا ڏاڳا) وڪڙ
ڏيئي وٽي مضبوط ڪيائون.
ـ وَتِينِ لاڄُو بَندَ (سامونڊري ۲/۱)= لاڄو بند وارا
رسا ويئا وٽين.
● وَتائڻ= پين هٿان وٽ ڏيارڻ.
ـ وٽائي وڏاندرا (سري راڳ ۱۱/۳)= وڌيڪ وڏا رسا وٽائي.
● وِٽ (جمع) وِٽيون= پکيءَ جو تورو.
ـ وِٽِنِ هَٽِي وِڃائِيو (ڪارايل ۱۴/۱)= ڪنگن ڪانيرن
وٽيون لاهي پاڻي وڃائي ڇڏيو، انهن جي وِٽين هٽي
پاڻي خراب ڪري ڇڏيو.
● وَٺا= (’وَسڻ‘ مان ماضي) وَسيا، وُٺا.
ـ بَر وَٺا، ٿَر وَٺا (سارنگ ۱۲/۳، ۱۳/۳)= بَر بيابان،
۽ اوريون پريون سڀ ٿر وٺا، اتي وڏا مينهن پيا.
● وَٺڻ، وٺي وڃڻ = ڪا شيءِ وٺڻ، وات وٺڻ، ڪنهن
کي وٺي وڃڻ.
ـ وَٺو وَڃِجِ واتَ (راڻو ۲/۴)= سڌي وات وٺيو وڃجانءِ.
ـ وَٺو هَوتُ وَڃِنِ (يمن ۵/واٽي-۲)= منهنجي محبوب
کي وٺيو تا وڃن، منهنجا پرين منهنجي هنڌڙي کي
وٺيو تا وڃن.
ـ وَٺي سَرَڪ (ديسي ۶/۱)= ۱. پُنهونءَ واري اُٺ جي
مهار جَهلي قابو ڪري (سَرَڪَ= گھوڙي جي ڳچيءَ جي
مهار، ڳچيءَ ۾ پَٽَل ۽ باقي رسو پرٽي ۾ پَٽَل: رائج
ٻوليءَ ۾ گھوڙي جي سَرَڪَ چئبو ۽ اُٺ جي مهارَ. پر
اصطلاح طور هت سَرَڪَ معنيٰ اُٺ جي مهارَ.)
ـ وَٺي وِهه وَڪَرَ جا (سري راڳ ۱۲/۳)= گھُر لاءِ گھربل
وَکر (ڪاڏي پيتي جو شيون) خريد ڪري وٺ.
ـ وٺي ويهُ دُڪانُ (ڪلياڻ ۱۱/۴، ۲۴/۴)= دُڪان
جهلي ويهه، دُڪان تي محڪم ٿي ويهه.

- وَئي وِهجَ دَرُ (ڪلياڻ ٤/٢٣)= دروازو جهلي ويهي رهج، فقط سندس ئي سهارو وٺج.
- وَئي ويهجَ رَندُ (ڪلياڻ ٤/٢٦)= گس پيچرو جهلي ويهي رهج.
- وَٽُو ڪَنڌُ (يمن ٦/٣٢)= جيڏاهن ڪنڌ تيڏاهن وارو طرف وٺو، منهن وٺو، خاموشيءَ سان پنهنجو رخ وٺو، راهه وٺو.
● وِڄلَ= (ع. وَجل) وِنجهل، ڏڪائيندڙ اُلٽڻ، وڇوڙي جو درد، سور.
- ٻِي وِڄلَ ويڙِيچَنِ جِي (مارئي ٤/٢٠)= ٻيو مونکي پنهنجن وطن وارن کان وڇوڙي جو سور.
● وُڄُودُ= جان، جيءُ، اندر جسم. (اصطلاح) هئڻ، هستي.
- وِرهَ جا وُڄُودَ ۾ (سامونڊي ٤/٢)= درد ۽ فراق جا اندر ۾.
- وِڄائي وُڄُودَ ني (ڪلياڻ ١/٢٥، ٣/١٠، ٣/١٩) = پنهنجي هستي ڇڏي.
- وِئو وُڄُودان نڪري (يمن ٣/١٦، ٣/١٧، ٣/١٩) = (محبوبن جو تير) وجود مان نڪري ويو، جسم مان آرپار هليو ويو.
- وڄُودِئي وَٽڪارَ (آبري ٣/٤)= وٽڪار واري پيٽي (وندر ندي جي وادي وارا وڻ) تنهنجو پنهنجو وجود ئي آهي.
- جيڪي ني وُڄُودُ (معذور ٢/١٥)= يا تہ وجود کي ڪَن، وجود کي ختم ڪر.
- وِڄائي وُڄُودَ ڪي (ڪلياڻ ١/٢٥)= ١. هئڻ ۽ هستي واري خيال کي ختم ڪري ٢. 'وجود' واري مسئلي کي، ذات حق جي 'وجود' ۽ باقي ٻئي 'وجود' واري مسئلي کي، 'وجود' جي 'ذات' ۽ 'صفات' واري خيال کي، 'وجود' ۽ عَدم جي مُمڪِنات ۽ تَعيُن کي وِڃائي.
● وَجَہ= (ع) مُنهن.
- وَجَہ منجهہ (ڪلياڻ ٣/وائي)= مُنهن ۾، ڏسڻ ۾، ظاهري نشانين ۾.
● وَجَہَ= وجه معاش، ملندڙ وظيفو، ملندڙ مال ۽ پئسا.
- واڱا جي وَجَہَ سين (سارنگ ٣/١٦)= جن جو واسطو وَجه معاش سان آهي.
● وِڄَ= کنوڻ.
- نَڪو وَرنُ وِڄَ جو (ڪلوڙ ٢/١)= نڪو کنوڻ جو رنگ.
- وِڄ ڪـوَندي (سري راڳ ٢/٥)= ان وقت جڏهن کوڻ تيندي رهي ٿي.
- وِڄُ ڪِوَنديءَ ويسرا (سري راڳ ٢/٦)= وڄ جي وقت، کنوڻ جي وقت کي بي خيالا (ننڊ ۾ ننڊرون ڪندا).
● وِڄا=وديا، ڄاڻ، علم، راڳ جي ڄاڻ، راڳ ۾ مهارت.
- وَڃي وِڄا وِسَري (سري راڳ ٤/٣)= علم ۽ ڄاڻ ئي وسري وڃي.
- ڇَڏِ وِڄا (پرڀاتي ٢/٣)= راڳ واري پنهنجي ڄاڻ ڇڏ.
- وَڃي وِڄا وِسري (يمن ٣/٢٢)= حڪمت ۽ طبابت جو علم ئي وسري وڃي.
- وِڄا جو واپارُ (بلاول ٢/٣)= حڪمت عملي، وڏو گُڻ ۽ فهم، ڪرامت سخاوت.
- تہ وِڄا سَڀ وِئِي (حسيني ٤/١٦)= تہ هوند سندن سڀ ڄاڻ ۽ سمجهہ ختم ٿي وئي (=ختم ٿي وڃي).
- وِڄا جِي وائِي (پرڀاتي ٢/٣)= ڄاڻ جي ڳالهہ.
● وڄائڻ= واڄا وڄائڻ، ساز وڄائڻ.

- واڄَتَ جِنَن وَڄاءِ (ڪلياڻ ٥/١٧)= وڏي واڄي ۽ وڏي آواز سان تون وڄاءِ.

- وَڄَائي واتَ ٿيا (پورب ١/٧، رامڪلي ١/٢٤، ٢/١٢) = سگڙيون وڄائي وات وڻي راهي ٿيا.

- راتِ وَڄايا رِيلَ ۾ (ڪاموڏ ٣/٩)= گذريل رات (ڄام تماچي) درياهه جي ريل (پاسي واري سڏي زمين) ۾ واڄا وڄارايا.

● وِڄِڙيون = ڪِنوِٽيون.

- وِڄڙِيَن وِيس ڪِئا (مارئي ١١/٧)= ڪنوٽين وڏا رنگين چمڪاٽ ڪيا.

- وِڄِڙِيون وِهسَنِ (سارنگ ٢/٧)= ڪنوٽيون خوش ٿين (چمڪن).

وَڄَڻ = (اصطلاح) مشهور ٿيڻ، وڄي وڃڻ.

- ڳالهه ڪِينَن نہ وَڄي! (ڪلياڻ وائي ١/١)= ڳالهه ڪينن نہ مشهور ٿئي!

● وِڃهڻ= اندر ڪرڻ، اڳتي ڪرڻ، ڪا ڳالهه وچ ۾ آڻڻ، ور ڏيڻ.

- وِڃهہ وِڏنديہ وک (معذور ٥/٤)= قدم کڻ (اڳتي هل) پر 'وڏنديہ وک' سان، تکي وک سان.

- وِڃهئو وَرُ وَنجهہ کي (سامونڊي ٢/٨)= ٻيڙيہ جي ونجهہ کي پنهنجي ٻانهن جو ور وڃهي (=جهلي).

- وِڃَهنِ وِيچاريہ تي (آبري ١١/١٢)= اها ڳالهه بہ سسئي ويچاريہ جي ذمي ڪن.

- ٻِپ وِڃَهنديَس پَٽ تي (ديسي ٥/٩)= ٻپ جبل کي آءٌ پٽ تي ڇڏيندِيس، ان ڪان اڳتي متي ويندِيس.

- وِڃَهنديَس پيشُ پُنهونءَ جي (آبري ٢/١٢)= آءٌ پنهونءَ جي آڏو پيش ڪنديس.

- وِڃهي ڪَانِ (آسا ٥/١٢)= ڪاڻ وِڃهي، وِيچو وِڃهي، وچ ۾ ڪوٽ وِڃهي (محبوب کي عاشق ڪان رُسائي، رُسامو وِڃهي).

- وِڃهي، وِيرَمَ نہ ڪَري (سنهٽي ٦/٧)= پاڻ کي درياهه ۾ وڃهي، دير نہ ڪري.

● وِڃائڻ =ڇڏڻ، ترڪ ڪرڻ، ختم ڪرڻ، ضايع ڪرڻ.

- وحدتَ ساڻُ وِڃاءِ (آسا ٦/٣)= وحدت ذريعي ختم ڪر.

- ڀِرين وِڃائڻُ پاڻ (ڪلياڻ ٢/١٩)= ڀريائين پنهنجي اَنانيت ۽ آپي کي فنا ڪرڻ.

- جَنِ وِڃايو وُجُودُ (ڪلياڻ ٣/٢١)= جن پنهنجي هئڻ ۽ هستيءَ کي فنا ڪيو.

- سڀ وِڃائي سازَ (ڪلياڻ ٣/٢٠)= ٻيا سڀ ساز سامان ڇڏي، ٻيا سڀ وسيلا ڇڏي.

- وِڃايَمِ وِيَسري (ڏهر وائي ١/١)= مون ويسر ۾ اجائي وڃائي.

● وَڃڻ = هليو وڃڻ، ضروري وڃڻ، لازمي طور وڃڻ، ڇڏي پري ٿيڻ.

- وَڃڻُ تَنِ پِئو (ڪلياڻ ٥/٢)= تن کي لازمي طور وڃڻو پيو، ضرور وڃڻو پيو.

- وَڃڻُ وِيرمَ نہ سهي (معذور ٢/٢١)= محبوب (پنهون) ڏي هلڻ واري پنڌ ۾ دير نہ سهي.

- وَڃڻُ ڪَنا وَڃُ (آسا ٤/٤)= سڀ لاڳاپا ڇڏڻ کان اڳان وڏيڪ ڇڏ، وڃڻ کان اڳان اڳتي لنگهہ.

- وَڃڻ کي وَڃيجِ (رامڪلي ١/٤١)= تون بہ سندن پويان هميشہ لاءِ وڃجانءِ جئن وري نہ موٽين.

- وَڃڻُ وِڃائِينِ (رامڪلي ١/٣٧)= جيڪي وڃڻ کي مخفي ڪن، رواني ٿيڻ کي راز ۾ رکن.

— وَڇ مَ پيِ پَري (راڻو وائي ١/٤)= اي پيارا پرين تون پري نه وڃ.

— وِرچنو ويچَ وَڃنِ (يمن ٢/١٢، ٢/١٩)= طبيب به ڪَڪ تي هليا وڃن.

— وَڃن گُوندر گڏيون (حسيني ٢/٤)= غم ۽ فراق سان هڪ ٿيون پيون هلن، غم ۽ فراق ۾ صبر سان پيون گهارين.

— وَڃن نِڳنا (حسيني ٣/٨)= (پُنهونءَ ڪي ڪنيو) نڪتا ٿا وڃن.

— وَڃو ڇِي ڪاهِي (راڻو ١/١٤)= اوهين ڇي همت سان اتي پهچو.

— وَڃنو هارَ هَٽَ ڇُهين (ليلان ١/١٦)= وڃنو هار کي هٿ وجهين.

— وَڃنو دَرِ دوستَنِ جي (ڪلياڻ ٤/٧)= (اهي عاشق) دوستن جي در تي وڃي.

— وَڃنو پُورَب پُرنِ (پورب ١/٦)= پورب ۾ وڃنو پَرَنِ، پورب تائين انهن جا واجا پڌرا ۾ اچن.

— وَڃي پِنا پَري (راڻو ٢/٩)= گهڻو اڳتي نڪري ويا.

— وَڃي وَڃي ويڙيي (حسيني ١٠/وائي)= ويچاري هَلي هَلي وڃي ٿوري ويئي.

— مَ ويجَهاه (حسيني ٦/٣)= اوهين مَ وَڃجنو.

— وَڃين نه پيهي (ڪارايل ٢/١٢)= اونهين پاڻيءَ ۾ اندر گهڙي نه پوين.

● وِڇ =وڇ تي.

— سو وِڇ مَ وِساريج (بروو ٢/١)= اهو وڇ تي وساري نه ڇڏج.

— وِڇَ ۾ (ڪلياڻ ٢/١٣، سري راڳ ١/٢١، ڪوهياري ٦/ وائي-١، رامڪلي ٤/٤)= منزل تي پهچڻ ڪان اڳ وات ۾.

● وِڇُ = وِڇي، گهاري، فراق.

— وِڏو وِڇُ وِرهَنِ ڪي (ڏهر ٥/٩)= ورهين جي وڏي مُدت تائين وڇي وجهي ڇڏي، فراق ڏنو.

— وِڇُ پَئي (يمن ٤/٥)= وڇان وڇي پئي، وچ ۾ رنڊڪ پئي، وڇان وچوڙو ۽ فراق اچي پيو.

— وِڇُ مَ پوءِ (آبري ٥/وائي-٢، سنهڻي وائي ١/٧)= وِڇي نه پوي.

— پيير وِڇُ وصال ۾ (حسيني ١١/وائي-٢)= محبوب سان ملڻ (وصال) ۾ مونکي وڇي پنجي وئي، رنڊڪ پنجي وئي.

— وِڇُ وِڃُڻ (بلاول ١/١٧)= وارو پيو، هڪ پيرو ڏيڻ پيو پيرو نه ڏيڻ، رَهائي ڇڏڻ.

● وڇان = وڇ ۾، وڇ مان، آڏو، وڇان رنڊڪ.

— وِڇان لوڪَ (ڪنيات ٥/٧)= سڄي سنسار مان، پوري ماحول مان.

— وِڇان 'ميم' فَرَقُ (ڪلياڻ ١/٢١)= ('احد' ۽ 'محمد' جي) وڇ مان 'ميم' حرف جو فرق آهي.

— وِڇان جو وِصالَ (ڪلياڻ ٢/٢٣)= جيڪو طالب ۽ محبوب حقيقي جي وصال جي وڇان آڏ آهي.

— وِڇان سي وِصالَ (آسا ٣/٧)= سي نيڻ وصال جي وڇان رَنڊَڪ آهن، وصال ڪان رنڊين ٿا.

— وِڇان جو وِڇُ پوءِ (معذور ٧/١١)= (پنڌ ۾ دير ٿيڻ سببان) وڇان جيڪا وڇي پئي وڏي، پنهون ۽ منهنجي پيار واري ناتي وچان جيڪو وڇ ٿو پوي (فرق ٿو پوي سو ڪنهن ريت پنهنجي ڪشالي سان ختم ڪريان ۽ اها ميار ڪنهن پر لاهيان).

● وچوتڻ= وِچ واري آڏ (سبب ۽ وسيلي واري)

ـ ويٺي وِچوتَڻ وِسرِي (آسا ۳/۷)= وچ واري آڏ خودبخود وچان نڪري وئي.

وِچان= وچ وارا.

ـ وِچان وِلَها ڏِينھَڙا (پرڀاتي ۱/۱٦)= وچ وارا ڏکيا ڏينھن.

● وِچين = اڳينءَ کان پوءِ ۽ سج لٿي کان اڳ وارو وقت، وچين نماز وارو وقت، وچينءَ جو. (اصطلاح) پڇاڙيءَ جو، پڇاڙي ٽائين، ويندي آخر دم ٽائين.

ـ وِچين ٿي ويلا ڪَري (سنھڻي ۲/۱)= 'وِچين' ويتر وڌيڪ ٿيندي ٿي وڃي.

ـ وِچينءَ وينڌُونِ (رامڪلي ۵/۲۰)= (اهي فقير سڄو ڏينھن هلن ۽) وچينءَ وقت ويھڻ وارا ٿين.

ـ وِچينءَ ڪِينَ وِرچَنِ (رپ ۱/۳۰)= وچينءَ جي وقت ٽائين ڪين ٿڪجن، ويندي پڇاڙي ٽائين ڪين ٿڪجن.

● وَچَنْ ڪيو (مارئي ۱/۱۰)= هائو چئي، وعدو ڪيو.

● وَچَارْ (سنھڻي وائي ۳/۱)= وچن وارو، ميھار.

● وَچَارَنِ = وچارن وٽ، ميھارن وٽ.

ـ وچَارَنِ وِڃي (سنھڻي ۱۰/۷)= وچارن وٽ وڃي، ميھارن وٽ وڃي.

ـ وَهَڻْ وَچارَنِ مَٿَئو (سنھڻي ۷/-)= ميھارن اهو واھڙ ڇڏيو (۽ مَٿي ٻئي پاسي وڃي ويٺا).

● وِڇاڻا= هَنڌَ پلنگ.

ـ سيٺي وِڇاڻا (راڻو ٦/۲)= اهي ساڳيا هنڌَ پلنگ (جن تي اڳ تون خوش ٿي سمھندو هئين).

● وَڇَڙا= مينھين جا ڦر.

ـ واڙي پايو وَڇَڙا (ڏھر ۳/۲۱)= مينھين جا ڦر واڙيءَ ۾ وڌيو.

ـ چورُ نه ڇُھي وَڇَڙا (ڏھر ۴/۲)= چور مينھين جي ڦرن کي هٿ نه وجھي، نه جھلي، نه ڪاهي.

● وِڇوڙِئا= وڇڙيل.

ـ وڇوڙِئا ميڙِ پرِين (سنھڻي ۱۱/۱٦)= پيارا محبوب جيڪي مون کان جدا ڪيا (وڇوڙيا) ويا آهن سي ملاءِ.

● وَڇُون= مينھين جون پاڏيون.

ـ وَڇُون ڪَريو واٽَ (سارنگ ۴/٦)= پاڏيون واڙن مان ڪڍي مٿي گس تي آڻيو.

● وَحدَتَ = الله جي هيڪڙائي، هيڪڙائي حق، طالب ۽ مطلوب جي ملي هڪ ٿيڻ واري وحدت.

ـ وحدتَ ساڻُ وِڃاءِ (آسا ٦/۳)= هيڪڙائي حق سان غير کي وڃاءِ ختم ڪر.

ـ وحدتِ جي وِهانه (ڪلياڻ ۱/۳)= 'وحدت' جي شادي.

ـ وَحدتَ سِپ وِڃائيا (سنھڻي ۲/۸)= هيڪڙائي واري وصال ۾، حق سان هڪَ ٿيڻ سان ظاهري وجود وڃائي ڇڏيا (سَنھڻيءَ جو جدا وجود ختم ٿي ويو، هوءَ حق سان ملي هڪ ٿي وئي).

ـ وِئا وَحدَتَ گَڏِجِي (ڪلياڻ ۱/۱۰)= وحدت سان گڏجي هڪ ٿي ويا، توحيد ۾ رلجي هڪ ٿي ويا.

ـ وَحدَتَ جي وَڌاءَ (يمن ۴/٦)= وحدت جي وڌاءَ خاطر، وصال ۾ ملي هڪ ٿيڻ خاطر.

ـ وَحدَتَ سِرِ وَجَنِ (آسا ۷/۳)= "وحدت" واري چوٽ تي وڄن.

ـ وَحد تان (ڪلياڻ ۱/۱۷)= وحدت مان.

● وَحدهٗ (ڪلياڻ ۱/۱۰)= هو (الله) هڪ آهي.

ـ "وَحَدَه" جي وَڍِيَا (ڪلياڻ ۱/وائي)= جيڪي هڪ الله جي، هيڪڙائي حق جي عشق ۽ عقيدي فنا ڪيا.

ـ وَحده وَدَ تِـئي (ڪلياڻ وائي ۱/۱)= جتي هيڪڙائي حق جي فنا واري حالت هجي.

ـ وَحـدَه وائِي ڪَري (ڪارايل ۱/۱)= 'الله وحـده' چئي، اها ٻولي ڪري.

ـ وَحدَه لاَشَرِيڪَ لـه (ڪلياڻ ۱/۱، ۱/۱، ۲/۱، سري راڳ ۲/۱۰، آسـا ۳/۷)= شـهادت جي ڪلمي جـو هڪ ڀـاڱـو (وحده = هو هڪ آهي، پنهنجو پاڻ اڪيلو آهي: لاَ= ناهي: شريڪ= ثاني، مٽ: لَه= ساٿس، سندس)= الله تعاليٰ جي وحدانيت جو اقرار تہ هڪ ئي آهي ۽ ٻيو ڪو ساٿس شريڪ ڪونهي.

● وُخُوشَنِ (آبري ۲۰/۱)= مِرِوئِن، جهنگلي جانورن.

● وَڏاڻا (مارئي ۶/۱۱)=جشـن، خوشين وارا واڄا ۽ واڄٽ.

● وِڏا، وِڏو، وِڏي، وڏائون='وِڃهڻ' مان ماضيءَ جا صيغا.

ـ وِڏا هود وِصـالِ (مارئي ۱۰/۱۰)='هُود' (قران شريف جي سوره) ۾ سمايل هدايت وصال ۾ وِڏا، جن کي سوره 'هود' کان وصال حاصل ٿيو.

ـ وِڏا ٻيـڙا ٻار ۾ (سامونڊي ۱۸/۲) =(بندر وٽان اڳتي هاڪاري وجي) ٻيڙا اونهي سمنڊر ۾ وِڏا.

ـ وِڏا مـامـري (راڻو ۱۴/۱)= مـامـري ۾ وِڏا، وِڏي ويچار ۾ وِڏا، وِڏي جنجال ۾ وِڏا.

ـ وِڏائين ڪُوهَ ۾ (ڪاموڏ ۵/۳)= اڇليائين کوه ۾، کڏ ۾ هنيائين، کڏ ۾ ڦٽو ڪيائين.

ـ وِڏائين وَٽَهَ لَئي ڳـنُ ڪُهاڙيءَ پاهي (آسا ۷/وائي) = مارڻ لاءِ ڪُهاڙيءَ جي پاهي ۾ ڳَن وِڌائين (=موت انسان کي مارڻ لاءِ تياري ۾ آهي).

● وِڏمِ = مون کي وِڏو.

ـ وِڏمِ ڦَٽَ فـراقَ جي (راڻو ۸/۴)= فـراق جي ڦٽ ۾ مونکي وِڏو، مون کي وڇوڙي جو زخم ڏنو.

ـ تِنِ سانٻيَن وِڏمِ سَلَ (مارئي ۲۷/۸)= تن سرتين جيڏين (جي سِڪ) هنئين ۾ سوراخ ڪيا.

ـ وِڏو نَارِ نَيَن (يمن ۱۹/۲)= نيڻن تي نار وِڏو، ڏکن زخمن (جي سور) کي ناريو.

ـ وِڏهن= توکي وِڏو.

ـ ڪـالَهـ نـ وِڏهن ڪُنَ ۾ (سري راڳ ۱۷/۲)= توکي ڪالهه ڪُنَ ۾ نـ وِڏو.

ـ وِڏئون اُتَرَ آسَري (سامونڊي ۱/۱)= اتر واري واءُ جي آسري تي پنهنجيون ٻيڙيون سمنڊ ۾ وڏائون، لاٿائون.

ـ وِڏي ڏُوري (سنهڻي ۱۲/۹)= ڏوري ۾ وِڏو، (سنهڻيءَ کي) ڏولائي ۾ وِڏو.

● وَڏَڻ= اڳتي ٿيڻ، اڳتي هلڻ، وڌو ٿيڻ.

ـ وَڏَندي = اڳتي وڌايل.

ـ وِجهـ وَڏَندِي وِڪَ (معذور ۴/۵، حسيني ۲/۱۰)= اڳتي وڌايل وک کڻ (اها وک جيڪا جنن پوءِ تنن وڌندي وجي سا وجهـ).

● وَڏو ڪيمَ وَٽا (معـذور ۶/۳)= اي وَٽو! منهنجي آڏو وڏا نـ لڳو!

ـ رِءِ وَسِيلي وَڏُ (سنهڻي ۱۳/۲)= تون بنا وسيلي جي، پاڻ پنهنجي آڌار تي، اڳتي ٿيءُ.

ـ وَڏِي وَڻ تـيـُون (ڪنيـات وائي-۱/۳۰)= وڏي وڏيون ٿيون (اصطلاح) وڏي ڳتيءَ واريون ٿيون.

● وڏا طَالع (معذور ۱۳/۴)= وڏا بخت.

ـ وَڏا وِهاڻُو (سامونڊي ۳۳/۱)= وڏا وِهائيندڙ، وڏا خريدار، وڏا سوداگر.

ـ وَڏا وَاجِهه (آسا ٢/١٧)= وڏا ڪارگر نمونا، وڏا موقعا ۽ طريقا.

ـ وَڏي ذَاتِ (رپ ٢/٦)= وڏي ذاتي چڱائي وارو، وڏو ذاتي گڻن وارو.

ـ وَڏي ٿِئين (ڪاپائتي ١/٩)= هاڻي عمر ۾ تون وڏي ٿي وئي آهين (تنهنجي نظر گهٽجي وئي آهي. سو ڪتڻ لاءِ تند کي ڪيئن ڏسي سگهندينءَ!).

ـ وَڏي وِساري (بلاول ٢/١٥)= وڏي جنگ جيڪا پنهنجي اندر واري دشمن 'نفس' 'اماره' سان ڪجي سا وساري.

ـ وَڏي چامَ چَمارَ (بلاول ٣/٥)= چام جي شال وڏي چمار هجي!

● وَڏاندَرو (جمع) وَڏاندرا (سري راڳ ٣/١١)= وڏيڪ وڏا، وڏيڪ وڏو، سخت.

ـ لَڳي واءُ وڏاندَرو (سامونڊي ١/٦)= وڏو سخت واءُ لڳي، طوفان لڳي.

● وَڏانڊَريون (سامونڊي ١/١٠)= وڏيون پيڙهيون.

● وِڏاڻُ (سورٺ ٢/٣)= واڇو، سرندو.

● وَڏيرَ (ڪنيات ٥/١٢، معذور ٧/٦)=وڏي عمر، پوڙهپڻ.

● وَڏُ ڦُڙو (سنهڻي ١/٢، سارنگ ٢/٢)= وڏين ڦڙين وارو مينهن.

● وِڏُوڙَ= سخت ڪاوڙجڻ، ڪَنَرجڻ.

ـ وِڏُوٺا واهِي (ڪنيات ٥/١١)= چاري (چوڪيدار) سخت ڪاوڙيا.

ـ اِئين وڏوٺو ڪانڌُ (ڪاپائتي ١/١٤)= مڙس، پَتار انهيءَ ڪري رنجائو، گهڻو ڪاوڙيو.

ـ وَرُ وِڏوٺو ايهين (راڻو ٤/٤)= مومل جو پتار (راڻو) ائين ڪَنَريو (سخت ڪاوڙيو).

● وِڏيتِ = ذات پات جي خبر، حسب نسب جي تفصيلي خبر.

ـ پُڇِين ڪانَ وِڏيتِ (بلاول ١/١١)= تون ذات پات ڪونه پڇين.

● وَڏِياڻي = وڏي ٿي، گهڻي وڏي.

ـ ڪاندِ وَڏِياڻي ڪاءِ (ليلان ٢/٦)= وڏو صبر ٿو سهي (ليلان جو ورچنيسر).

● وَڍَ= ڪپڻ، ڪاٽڻ، ڪُھڻ.

ـ وَڍِ نہ وِيرمَ نہ ٿِئي (يمن ٣/٢)= سگهو ڪاٽ جئن دير نہ ٿئي.

ـ وَڍُ= گهاءُ.

ـ جان تو هَنڙو وَڍ (ڏهر ٢/٦)= جي تو کي ڪو گهاءُ هو، گهاءُ وارو سور هجي ها.

ـ ڪو وَڍُ ويراڳِيين (رامڪلي ٦/١٠)= انهن ويراڳ وارن فقيرن کي اندر ۾ ڪو اهڙو گهاءُ.

ـ وَهَمَ پريان جي وَڍا (يمن ١/٢٦)= هو محبوبن جي خيال ۾ رهندي وڍجي ويا، گهائجي ويا.

ـ "وَحدَه" جي وَڍا (ڪليات ١/٥، ١/١٠، ١/وائي) = 'هيڪڙائي حق' واري خيال ۾ وڍجي ويا.

ـ ڪوجهو وَڍيءَ وَڍُ (معذور ٢/١٣)= هن وَڍيل کي ڪو اهڙو وڍ ۽ گهاءُ، ڏک ۽ فراق.

ـ وَڍِيءَ سي واپوڙيا (معذور ٢/١٠)= هن اِسڪ ۽ فراق جي) وَڍيل انهن کي وڍيو.

ـ وَڍيَل ٿي وايُون ڪري (معذور ٢/١٤)= (نڙ جي پوڙي جي) وَڍيل ڪاني ٿي لاتيون ڪري.

ـ وَڍِيلَ نہ وارِينِ (يمن ١/٢١)= قتيل (عاشق قتيا پيا آهن، اهي) پلما نہ ورائين.

● وِٿو، چيرِڻو، چچرِڻو (يمن ٣/وائي) = وڌي چيري چچري.

– وِڌيو چيريو چچريَو، پر ۾ اپيو پَچُ (رامڪلي ٢/١٢) = وِڌيل چيريل چچريل حالت ۾ تون پنهنجي منهن پيو پچ (جڻن بين کي خبر نہ پوي).

– وِڌيو وِڻي ڌي (معذور ١/٤) = (سسئي پنهنجو ملس) وِڌيو وِڻي (ڪيچ جي ڪتن کي) کارائي.

– جان وِڌيين تان وِيھُ (ڪلياڻ ٥/١٦) = جي تون (سِڪ محبت ۾) وِڌجي ويو آهين تہ پوءِ ويھ (جو ماناتو آهين).

– اَڙَ- وِڌيو تان واتَ ٿيءُ (ڪلياڻ ٥/١٦) = جي تون اڙ- وڌيو آهين (محبت ۽ سِڪ ۾ وڌيل ناهين) تہ وٽ پنهنجي وات (هليو وڃ).

– وِڌيين تان واہُ ٿيين (ڪلياڻ ٤/١٦) = جي تون (محبت ۾) وِڌجي پوين تہ تولاءِ واه واه ٿئي.

● وِڌي = (بلوچڪي) پنهنجو.

– مـا وِڌي برات بَرون (ديسي ٧/٢) = اسين پنهنجو ياءُ وٺي هلون.

وَرَ = پلو! پلي! پل تہ! مَرُ. شال سدائين!

– وَرُ اُهائي ويرَ (مارئي ٨/٢٠) = پلي تہ اهائي گهڙي، پلو تہ اهوئي وقت.

– وَرُ جَهنگُرَ ۾ جهوپي (مارئي ١/٤) = پلو اهو جهنگل ۽ جهوپڙي ۾ رهڻ!

– وَرُ لوئيءَ جي لُون (مارئي ٧/١) = پلي تہ اها لوئيءَ ۾ اُنيل وارن واري مٿين سنهڙي لُون لُون!

– وَرُ سي وَطنَ جائيُون (مارئي ٣/١٧) = پـل تہ خوش رهن، سدائين خوش هجن، منهنجيون اهي وطن جايون.

– وَرُ جهيڙو پَرو (رپ ١/١٩) = پل تہ اهو سَنهو تپ!

– وَرُ پنهونءَ ساڻُ پَلڪُ (معذور ٢/١٩) = پل تہ پنهونءَ سان گڏهڪ پلڪ ٿي گڏ!

– وَرُ پاروچاڻي لِڪَ (معذور ٢/٢٠) = گهٽو پلي پنهونءَ واري (پاروچاڻي) ڏري جيتري گڏجاڻي ۽ رهاڻ!

– وَرُ جي ٽنڙَمَ وِيڻ (حسيني ٩/٢١) = اهي طعنا ۽ ويڻ مون لاءِ پلا ٿيا، مون کي گهٽو سيبانا، منهنجي لاءِ آٿت ٿيا.

– وَرُ اُگهاڙ (معذور ٢/٢٢) = پل اها اوگهڙ!

– وَرُ اُونداهي راتـڙي (سنهڻي ١/٢٥) = پل تہ هجي اها اونداهي رات.

– وَرُ لَڪَنِ جي لوڏُ (حسيني ٣/٦) = پل تہ هجي جبلن جي لڪن تي لُڏي لُڏي چڙهڻ واري لوڏ.

– مُون وَرُ وِڻي گهارِڻو (سامونڊي ٣/٢٦) = ائين پلو هو جو آءُ گهر وڻي گهاريان ها.

– عِيدَ وَرُ ٿني اُنِ کي (سامونڊي ١/٤) = عيد جي خوشي پَل انهن کي ٿئي.

– وَرُ ويڙيچاڻا ويڻَ (مارئي ١٠/٣) = پَلا، سَدا، چڱا، وطن وارن جا ڏک ڏوراپا.

– وَرُ سي راتڙيون (ڪنيات ١/٢٠، ٤/وائي ١) = واه پليون سي راتيون (جيڪي مون پنهنجي پياري سان گڏ گذاريون).

– ويهي وَرُ سيڻانِ (ليلان ٢/٧) = سائن مَرُ ويهي شال سدائين سائن گڏ ويهي.

● وَرَ = مڙس، پَتارُ.

– ويـنديس تَهين وَرَ ڏي (آبري وائي ٩/١) = آءُ ضرور پنهنجي وَرَ (پنهون) ڏانهن وينديس.

– وَرَ ۾ ڪونهي وَرُ (ديسي ٣/١٠) = منهنجي پـتار (وَرَ)

ير ڪو ڏنگُ (ور) ڪونهي، ڪو عيب ڪونهي.

- وَرَ مَ وِساريج (مارئي ٩/١۴)= اي منهنجا ورَ! منهنجا پيار! تون مونکي نہ وسارجان.

- مُون وَرُ (مارئي ٣/١۴)= منهنجو پيار (مارو).

- وَرَ رِءَ وَهايان (آبري ٨/٢)= پنهنجي پياري مڙس کان سواءِ ڳوڙها ڳاڙيان.

- وَرُ وِڌُو ٿُو اِيهين (راڻو ۴/۴)= وَرُ (راڻو) انهيءَ ڪري پيار ڪاوڙيو.

- اِي وَرُ نہ ڪَنهنِ جي وَسِ (اليلان ٢/٩)= هيءَ ڪانڌ ڪنهن جي وسَ ۾ ناهي، هن تي ڪنهن جو وسُ نہ هلي.

- وَرَ سِين وِجهنَر ڪاڻِ (رپ ٣/١۴)= پنهنجي ڪانڌ سان ڪاڻ وجهي، ڪاوڙ ۾ مَيار رکي.

- وساريج مَ وَرَ کي (آبري ٨/١)= اي سسئي پنهنجي مڙس پنهونءَ کي وساري ويهي نہ رهج.

وَرُ= (اصطلاحي معنيٰ) هلڻ جي لوڏ. هلت چلت.

- اِيءَ وَرُ ويڙيچَنِ (مارئي ٦/٩)= اها لوڏ منهنجي وطن وارن جي.

وَرُ= وَڪَڙُ، ڦيرو.

- وَرُ وائِيءَ جو جي لَهين (ڪلياڻ ١/٣٠)= جي تون آواز جو ڦيرو سمجهي سگهين.

- وَرَ چُوندِيندي وَجُ (ڪرهياري ١/٣)= وات جا وَر وَڪَڙ ۾ وراڪا ڪيندي، ڪاتيندي سڌي تڪڙي پئي وڃ.

● وَرُ ڪرڻ= ور ڏيڻ، ڦيرو ڪرڻ، گهمرو ڪرڻ.

- مانَ وَرُ ڪَنِ سُپرين (رپ ٢/٢٣)= مَنَ محبوب ڦيرو ڪن، اچن.

- ويچارِي ڏِئي وَرَ (آبري ٢/٥)= ويچاري ڦيرا ڏئي ڳولي.

- وَرَ ڏِيئي (ڪلاڙي ۴/١٨)= گهمرا ڪري، وري وري، ڦيرا ڏيئي.

● وَرِ پوڻ= ورَ ۾ اچڻ، آڏو اچي وڃڻ، هٿ اچي وڃڻ.

- ورِ پئو (يمن ٢/١)= ور ۾ پئو، ورچڙهيو، منهن پئو.

- تہ وِيندهِين پُونئِين وَرِ (معذور ۴/٨)= تہ وڃڻ ساڻ سندن آڏو ٿين، ملين.

- وَرِ پوئي (يمن ٦/٧)= (سر ڏيڻ جي عيوض) توکي واري ۾ ملي وڃي، هٿ اچي، نصيب ٿئي.

- وِيئي وَرَ نہ پُون (آبري ٧/٩)= (بنا ڳولڻ جي) هڪ هنڌ ويهڻ سان وَرَ ڪين ملندا.

● وَراڪا = وَر، وڏا ور.

- وراڪَن ۾ (حسيني ١/٨)= جبلن واري وات جي ورن وڪڙن ۾.

- وِرهہ وَراڪا ڏئي (راڻو ٣/١٢)= غم ۽ درد وري وري ور ڏيئي (پوريءَ طرح چانيل آهن)، غم ۽ فراق پيو ويڙهي وجي.

● وَراڪو= مٿري ماڻهري جو وَرُ، عزازت جو لحاظ لاڳاپو.

- وِيئِين وَراڪو ساه ڪو (آبري ٧/٨)= جيڪي هڪ جاءِ تي ويٺيون آهن تن جو ڪو لحاظ لاڳاپي وارو ڪونهي.

● وَراڪَڻ= ور ڏيڻ، ور ڏيئي ٻڌڻ.

- پاڻُ وَراڪي (سامونڊي ٣/٢٩)= پاڻ کي رسي جو ور وجهي، پاڻ کي رسو ويڙهي.

● وِرانِدَ = وڃڻ جو وقت، وڃڻ ويل.

- لَڏُو تَنِ وِرانِدَ (ڏهر ١/١٠)= تن وڃڻ جو، پوئين پهر شام جو لڏيو، (اهي ويا).

● وَراڻِ = ٻاهر ويلن جي واپسي، موٽ.

- اُتي ٿي وَراڻِ (مارئي ١١/٢٣)= سينهن جي وَسڻ سان پرديس ويلن جي موٽ ٿي (اھي آيا).
- وَرِي ٿي وَراڻَ (ڪاموڏ ٤/٤)= وري مالهن جي آمد شروع ٿي. (اصطلاح طور) وري بخت وريو.
- ڪِجان ڪا وَراڻِ (مارئي ٩/١٥)= ڪا موٽ ڪجان، گھمرو ڪجان،
● وِراھڻ= ورھائڻ، ونڊي ڇڏڻ.
- وَٽون جَنِ وِراھِيُون (رامڪلي ٤/٦)= تن پنهنجيون قيمتي شيون ورھائي ڇڏيون، ڏيئي ڇڏيون (پاڻ وٽ نه رکيون).
● وَراء = (ع. پريان) پاسو، طرف.
- اُنِ وَراء (مارئي ١١/١٩)= ان طرف، انهن جي پاسي.
● وَرائڻ = ورائي آڻڻ، موٽائڻ.
- وَھلو وَرُ وَراء پرين (بروو ٢/٧)= (اي ڪانگا!) تڪڙو اچ ۽ آڻ پرين.
● ورائي وجھڻ= چوڏاري ويڙھي وجھڻ.
- وِٺا ورائي (ديسي ١/٣)= چوڏاري ڦري آيا، ڏڪ ويڙھي وِٺا.
وَرتَ= ڪوھ مان پاڻي ڪڍڻ لاء واجھ ۽ پوڪو.
- سِنجي سِنجي ڪُوهَڙا، ويڙھي وِٺا وَرَتَ (مارئي ٨/١٥) = ڪوھن تي سَنجت ڪندي پاڻي پريندي نيٺ هر (مارئي جي وجھڻ سببان) ورت ويڙھي هليا ويا.
ورتي= 'وٺڻ' مان ماضي (مونث).
- ورتي ايءَ وائي (بلاول ١/١٥)= اھا ڳالھ پَني هلي.
● وِرچڻ= ٽڪجي سالر تي پوڻ، ڪَڪ تي پوڻ، خفي ٿيڻ.
- جِمَ وِرچي ڇَڏيين (ڪلياڻ ٤/٢١، ٤/٢٥، ٥/٨، آبري ١/١٢) = متان تون ٽڪجي ڪڪ ٿي ڇڏي ڏئين.

● وِرِ تيَس وِڪَ نه اُپڙي (حسيني ٧/٦)= ورچي ٽڪجي ساٿي تي پيس ايترو جو هڪ وک به نه کڄي.
- ويچِن آءِ ورچائي (آسا ٢/وائي-١)= طبيبن مونکي ڪَڪ ڪيو، خَفي ڪيو.
- وِرچِنو ويچ وَڃن (يمن ٢/١٢، ٢/١٩)= طبيب ڪڪ ٿي هليا وڃن.
- ورچي تان نه وِھي (آبري ٩/١٢)= ٽڪجي تان نه ويھي، ڪڪ ٿي ڪانه ويهي.
- وِچين، ڪين ورچَنِ (رپ ١/٣٠)= (سڄي ڏينهن گذرڻ ڪان پوءِ) وِچينءَ جو به ٽڪجي ڪڪ ٿي ويهي ڪين رهن.
● وِرچڻ = ڳِرڻ، پِرڻ.
- وِرچِي ويرين وِچَ ۾ (سنهڙي ٣/٣)= لهرين جي وچ ۾ ڳري پِري ويو.
● وِردَ= دم دم جو ذڪر، هر دم جو يادگيرو، وظيفو.
- ورد وظيفا (آسا ١/١٥)= ورد ۽ وظيفا.
- وِردَ ٿِئَڙَمِ ويڻَ (سامونڊي ٣/٣٩)= انهن جا ڳفتا مون کي دم دم ياد آيا.
● وِرَسَڻ، وِرِسجَڻُ (ڪلياڻ ١/٣)= ڀلجڻ، گمراه ٿيڻ.
- وِرِسَ (سنهڙي ٤/٩)= ڀُلَ، ويسر، گمراهي، غلطي.
- وِرِسِنا ويچَ ويچارا (يمن ١/وائي)=ويچارا طبيب ڀُليا.
- وِرِسُو پُڻي (حسيني ٥/١٢)= ڀُليو گهمي.
- مَتان ڪا مُنڌَ وِرِسي (ليلان ٣/٤)= (پنهنجن ڪارن وارن تي، جوانيءَ تي) متان ڪا عورت وهم ۾ پوي ڀُلجي (ته آءٌ به ڪا شيءِ آهيان).
- جَنِ وِڌوسي وِرِسِيا (ڪلياڻ ١/٣)= جن (شرڪ ڪيو، ٻيائي ڪي) ٻڪ وڌوسي گمراھ ٿيا.

- وَهَمَ وِرِسايلسِ (آبري ٥/٨)= مونکي اجائي سوچ، خام خيال پَلايو.

● وَرَقُ (يمن ٥/٢)= ڪتاب جو هڪڙو پنو (جنهن جا ٻه صفحا هڪ سامهون ۽ ٻيو پويان)، پني جو هڪ پاسو، هڪ صفحو.

- وَرَقُ سوئي (يمن ٥/١٣)= اهوئي ورق، فرمان الاهي ۽ ارشاد نبوي وارو ورق، وحدانيت وارو سبق.

- واري سي وَرَقَ (ڪلهوڙي ٢/٢)= سي ورق واري، اهي پنا اٿلائي، اڳيان خيال مٽائي.

- وَرَقَ وارِيين وِيهه (يمن ٥/١٩)= ويهه ورق ورائين، ويهه ورق اٿلائين.

- وَرَقَ وارِينِ (يمن ٥/٣)= ڪيئي پنا اُٿلائين.

- وَرِئو وَرَقُ (آسا ٥/١٩)= ڪتاب مان ڇڳي فال پئي، اهو ورق وريو جنهن ۾ واڌائي هئي.

- وَرِي وِئو وَرَقُ (ليلان ١/١٠)= پنو اٿلي وئو، پاڳ ڦٽي ويو (ڇنيسر تو تان دل ڪٽي وئو).

- وَرَقَ جي وِصَالَ جا (يمن ٥/٧)= اهي ورق جن ۾ ٻندي کي پنهنجي مولئ سان ملڻ جي تعليم ڏنل آهي (۽ جن جا پنا ۽ ورق تو پاڻ پڙهيا آهن).

● وَرَمُ = وَرگَ (جتڪي سنڌي= رڳ) ڏيا، مُنهن جي لالائي، رنگ ۽ رونق، رنگ روشني.

- جو وِنْدر مَنجهه وَرَمُ (آبري ٥/٣)= وندر ندي وٽ جيڪا رنگ روشني آهي.

● وِرمَڻُ = ويرمَ ڪرڻ، ترسڻ، دير ڪرڻ.

- مان وِرمَنِ توءِ (ڪلياڻ ٥/١٩)= مَن تہ ويرم ڪن (جتن سندن هٿ وڏيڪ وقت منهنجي نڙي کي لڳن).

- مان وِرمَنِ وِچَ ۾ (ديسي ٧/٢٠، ڪوهياري ٦/وائي-١٠) = مَنَ وچ ۾ ترسن، دير ڪن.

- ڪين ڪوهيارا وِرِمَنا (حسيني ١١/٣٠، ٥/وائي-٢) = ڪيچي (ٽڪرا ويا) وچ ۾ ڪٿي ڪين ترسيا.

● وَرَنُ= رنگ.

- ويراڳين وَرَنَ (رامڪلي ١/٤٠)= ويراڳ وارن فقيرن جو رنگ.

- نَڪو وَرَنُ وِچَ جو (ڪلموڏ ٣/١)= نہ ڪنوڻ جو رنگ ۽ تجلو.

● وَرنائڻ= اُونائڻ، ڪن ڏيئي ٻڌڻ، ڌيان ڏيڻ، ورائي غور هيٺ آڻڻ، ورائي چوڻ.

- اُٺي وَرُوَرِناءِ (پرڀاتي ٢/١٠)= اي منگتا! اُٿي اچ ۽ دنبورن جي وِجت تي ڌيان ڏي (۽ ڳام).

● وَرَنَہَ= سهڻا ملوڪ جوان. سهڻي شاناٿي زال.

- جو وَرَنَہَ وِهاٽي (يمن ٦/١٠)= جيڪو (شراب) سهڻن ملوڪ جوانن کي نشي ۾ چُور ڪري ٿو، مٿارن کي بہ ماري.

- وَرَنَہَ ڪيجاءَ وَسُ (ذهر ١/٢٠)= اي ورنہ، اي گهوٽ، اي سورهيہ سڄڻ! تون ڪوحيلو ڪجانءِ، وڏو وس ڪجانءِ.

● وَرِڻُ= موٽڻ، پوئتي اچڻ.

- وَلو وَرُوَراءِ پرين (پرڀاتي ٢/٧)= (اي ڪانگا!)، سگهو ورُ ۽ پيارن پرين کي موٽائي آڻ.

- وَرُوهاٽيءِ ووءِ (پرڀاتي ١/٢)= (اي مگڻا!) وهاٽي رات ووءِ لاءِ (ڳائڻ لاءِ) اُٿي اچ.

- ڪندو وَرُولِهنِ (حسيني ١٢/٣)= وِلهين تي گهمرو ڪندو، موٽ ڪندو، ويچارين ٻي واهين وٽ اچي سندن پر گهور ڪندو.

- وَرِي ڪيئن وِهَان (سنهڻي ٦/٤)= پوئتي موٽي

ڪيئن اچي ويهان.

- نہ وَري (آبري ٨/٧)= پوئتي پير نہ واري، اڳتي پئي وڃي.

- وَرڻ نہ هوءِ ولَها (راڳو ٧/٦)= اي گهوٽ، توکي پوئتي موٽڻ مناسب نہ هو.

- وَرَندي ساهِ (يمن ١/٩)= ١. ورندي ساه سان، ساه جي ورڻ سان (تو جيڪو ساه اندر ڇڪيو تنهن جي واپس ٻاهر اچڻ سان)، دم جي ورڻ سان (يڪدم، بنا دير جي، هاڻي جو هاڻي).

- وَرَنديئہ (سري راڳ ٣/١٢)= ١. پوئتي موٽندي، (اي ناڪئا! پاڻي لهي ر ، ۽ تنهنجي ٻيڙي سُڪي تي لڳي بيهي رهندي). ٢. تنهنجي مٿان 'وير' جي 'وڏي لهر ۽ ڇولي' وري ويندي. ('وير آهستي لهندي ۽ چڙهندي آهي، اُجتو مٿان وري ڪانہ ويندي آهي).

● وَرَڻ = رنگ رونق ۾ تا ڳي اچڻ.

- وَري روءِ (ديسي ٧/١٥)= رونق وري، سندن منهن رونق وارا ٿيا.

- وَريا ساهَ (سارنگ ١/١)= سانگين ۾ ساه پيا، سانگي سَرها ٿيا.

وِرونهَ=يادگيري، پچار، وندر، پيار پريون ڳالهيون.

- ڪانهي ڀي وِرونهَ (راڻو ١٠/١٠)= ڀي ڪا پچار ئي ڪانهي.

- جَني جي وِرونهَ (رپ ١/١٣)= جني جي يادگيري.

- وِرونهَ تَنَرِم (پورب ١/٨)= مون ورونه ٿيا، وندر تنرم، مون سان حال ياڻي ٿيا.

● وِرونهڻ= وِرونهہ ڪرڻ، پنهنجو حال اورڻ، محبت پري رهاڻ ڪرڻ.

- وِرونهن وارا (آبري ٨/وائي)= جيڪي پيار پريون ڳالهيون ڪري تسلي ڏيڻ وارا هئا.

- وِرونهڻ واه (بروو ٣/١٠)= ورونهہ ڪرڻ جي ڪا واه، محبت جي پچار لاءِ ڪا ڀي ڳلي.

- ٿي وِرونهڻ وير (ڪنيات ١/٩)=حال اورڻ ۾ دير ٿي.

● وِرونيون وتن (راڻو ٨/٦)=سڪايون گهمن، ويڳاڻيون ٿيو پيون هلن.

● وِرهُ= نيهُ، عشق، وڇوڙي ۾ محبت وارو درد ۽ فراق، غم ۽ گوندر، اوسيڙو.

- مونکي وِرهُ ويڙيچن جو (مارئي ٨/١٤)= مونکي درد ۽ فراق پنهنجن وطن وارن جو.

- وره ڪان (بروو ٢/١٤)= محبت ۾ فراق واري درد سببان (وڏيڪ ڪتي نہ سگهي ۽ چرخو ڪنيائين).

- وِرهَ وَسائيان (بروو ٢/٢٢)= فراق ۾ گهاريان، پئي ڏکيو وڇوڙو سهان.

- وِرهِ چَران (ڪوهياري ٥/١)= درد سَهان، پنهنجا ڏک سُور ڪاوان.

- وِرهِ وهايم وترو (حسيني ٥/١١)=ويتر گهڻو سُور پرايم.

- وِرهِ واتون لايون (حسيني ٢/٤)= سور ۽ فراق منهنجي مٿان وري ويو.

- وِرهَ جا وجود ۾ (سامونڊي ٤/٢)= محبت ۽ درد جا منهنجي اندر ۾.

- وِره جن وتاڻ (حسيني ٦/٢٠)= جن جو گهر ئي درد فراق ۾ آهي.

- وِرهُ وهايان هيڪڙو (رپ ١/١٤)= (پيو سڀ ڇڏي هوند) رڳو درد فراق وتان.

- وِرهَ ويڙهي آهيان (سارنگ ١/١٢)= درد فراق مون

كي ويڙهي ويو آهي، گهيري ويو آهي.

- وِرهُ مَنجهِين وَهُو (رپ ١/٤)= غم ۽ گوندر اندر دل جان ۾ ئي هوندو.

- وِرهِ وَڌي ڪِي ويڙ (رپ ٢/١٧)= (وره= درد ۽ فراق. ويڙ= اها نشيب واري زمين جنهن ۾ پاڻيءَ جي ڪري وڻ ٿين؛ پاڻي پيـو پوندو تـہ وڻ پيـا وڌندا ۽ ويڙ پئي وڌندي). درد ۽ فراق وڌيو تہ وِرهہ واري ويڙ بہ وڌي وئي.

- وِرهُ نہ ويڙيچَنِ (مـارئي ٤/٢٠)= وطن وارن كي ڏک ڪونهي.

- وِرهُ وِيچارَنِ (ڪارايل ٢/٦)= ويچارن هنجهَن کي اوسيڙو آهي، ڏرپ آهي.

● وِرهُ وَٺِئُ (حسيني ٩/٢١)=محبت ۽ درد ٻين کي سٺائڻ.

- وينـا وِرهُ وَٺين (يمن ١/١٣)= مـحبت ۽ درد ويـنا وراهين، حال ٻين کي ٻڌائين.

● وَرهيہ= سالَ.

● وَرهِنِ کي (ڏهر ٥/٩)= ورهين لاءِ، هميشہ لاءِ.

● وَري= ٻيو ڀيرو، ٻيو دفعو.

- وَٺين چـونہ وَري (يمـن ٦/٣٥)= تون چو نہ (ساقي کان) ٻيو ڀيرو وٺي پئين.

- وَٽجاري وري (سامونڊي ٣/٢٣)= وٽجاري ٻيهر، ٻيو ڀيرو.

● 'وري' ['ر' جي زير كان سـواءِ 'ٻولي' آهي اوڀر-اتر سنڌ جي] = 'وَرُ آهين'.

- مُون وَرُ تُون وَري (ليلان ٤/٤)= منهنجو ور تون ئي آهين.

● وَڙ= وَجَهَہ، منهن مـهانڊو، جنس، قسـم (چوندا: 'وڙ وَجَهَہ ۾ گهٽ آهي').

- ڪُوَڙ= مهانڊي ۾ گهٽ، جنس ۾ گهٽ.

- ڪُوَڙي (واحد)، ڪُوَڙيون (جمع)= مُنهن مهانڊي ۾ گهٽ.

- ڪاريون كوجهيون ڪُوَڙيون مُنهن ميريون ميـيون (ڪاموڏ ٢/١١)= ڪاريون كوجهيون منهن مهانڊي ۾ گهٽ مهائيون.

● وَڙ= بنا ڪنهن عيـوض جي احسـانُ، ٿـورو. ڳُڻُ، چڱو لڇڻ.

- تون ڪر پاڻَ - وَڙاءِ (حسيني ١١/١٥)= تون پاڻ پنهجو وڙ ڪر، پنهنجي طرفان پاڻ وڌو احسان ڪر.

- وَڙُ وِڃائڻ= پنهنجو چڱو لڇڻ وڃائي ڇڏڻ، ٻئي جو كيل احسان وڃائي ڇڏڻ.

- مـتان وَڙُ وِڃائيين (ٻلاول ١/٤)= ١. اي چارڻ منگتـا! مـتان تون پنهنجـو لڇڻ وڃائين جـو سخي كـان سـواءِ كنهن ٻئي جي در تي وڃين. ٢. متـان تون ان سـخي جـو احسان وڃائين، سخيءَ جي وڙائتي سخا وڃائين.

- وَالي ڪج وَڙُ ڪر (سنهڻي ٣/٨)= اي مـالڪ تون احسان ڪج، مهر ڪج.

- وَڙَ ڪَندا (ديسي ٢/١٤)= پاڻ مرادو احسان ڪندا.

- وَڙُ نہ آهنجـو (ڪارايل ٢/٧)= اوهان جـو اهو لڇڻ ناهي.

● وِڙ (جـمع) وِڙَ= بي لڄا، بي ننگا، اڻنگا، بدخـواه، نڪار، بي اثرا، رَڪَ، رقيب.

- وِڙَ پہ وَڃن واسِيَا (ٻلاول ١/١٠)=بي اثر رَڪَ بہ (هدايت ۽ چڱائي سان) واسجي پيا وڃن.

- وڃـنو كيـئن وِڙَ راتيـين (راڻو ٤/٤)= تون كيـئن وڃي ٿي بيهودن بدخواهن کي خوش ڪرين.

- ڀَھـران واهَ وِڙَنِ سِين (معـذور ٤/١٩، ٤/٢٠)= ٻاهران
ظاھري طور اھنگن بدخواھن سان بہ خوش خوش.
- تان ويسُ وِڙَنِ جو ڪَرِ (معذور ٤/٨)= تہ پوءِ بي لڄن
وارو لباس پھرڪ.
- جَنہ وِڙَ پائيو پوگُ (رامڪلي ٢/٢٤)= جنھن نڪار ۾
نِر- لڄي، (جوڳ کي، فقيريءَ کي) چرچو ڪري پائيو.
- لاتي جـا وِڙَن کي (رپ ٢/وائي-١)= (منھنجي
مھربان پيتار) برن بدخواھن کي جيڪا جَل لاتي، ڪَرن
کي جيڪا ڪام لاتي.
● وَڙالَ = وَڙولَ، پُڇا.
- وِجھج ڪا وَڙالَ (معذور ٢/وائي)=ڪا وڙول وجھ،
چوڏاري ڪا پڇا ڪر.
● وِڙاندُ= بي فائدو.
- تہ تُنھنجو ٿي وِڙاندُ (ڪاپاتي ١/١٤)= تہ تنھنجو
ٿي هڪَتيل سُتَ اجايو نہ وڃي.
وِڙانگُ= وِڙُ، وڙ واند.
- وِڃوڙو وِڙانگ،ڏنوءِ ڏکوين کي (ڪنيات ٢/١٤)=
اي بدخواھہ رقيب چنڊر! تو ڏکويل محبتين کي وڃوڙو
ڏنو (چنڊر عاشقن جو رقيب آھي، جو روشني ڪري راز
پڌرا ٿو ڪري).
وَڙاءِ= وڙ ڪان، وَڙھي ڪري، احسان جي سببان.
- اُنِ وَڙاءِ (مارئي ١١/١٩)= انھن جي وَڙ جي ڪري،
هو وڙائتا آھن انھيءَ ڪري.
● وَڙائتو= وڙ ڪندڙ، احسان ڪندڙ.
- وَڙائتي وَرَ (آبري ٢/١)=قربائتي ڪانڌ، مھربان مڙس.
● وَڙَڪَڻ=هيڏانھن هيڏانھن هلڻ، لُڏڻ، لمڪڻ، ڦڙڪڻ.
- واڳُن جِئن وَڙَڪان (سنھڻي ٢/٦)= آءٌ واڳن وانگر
پنھي پاڻيءَ جي ڇولين ۾ هيڏاھن هوڏانھن هلان.
- وَڙڪَنِ اُپـيُـون واٽئيُـون (سامونڊي ١/٥)= جھنڊيون
مٿي ٽيون پيون ڦڙڪن.
- واٽئيُون ٽيُون وَڙڪَنِ (سامونڊي ٤/٢٠)= (ٻاهران بندر
ڏانھن ايندڙ ٻيڙين جھازن جون) جھنڊيون ٽيون ڦڙڪن.
● وَڙولَڻ= وڃايل شيءِ جي پڇا ڪرڻ، ڳولڻ.
- صَحِيُ وَڙولِين سوءِ (مارئي ٥/١١)= تہ ان کي بہ چڱيءَ
طرح پڇائين ۽ ڳولين.
● وڙھڻ=جھيڙو ڪرڻ، جنگ ڪرڻ، حملو ڪرڻ، مقابلو
ڪرڻ، لڙڻ.
- وِير نہ وڙھي تَنِ سين (سري راڳ ١/١٢)= سمنڊ
جي وير (وڏو ڇاڙھ) بہ انھن کي نقصان نہُ پھچائي.
- مَنجھائين مَنجھ وڙھي (ڪليان ٢/٥)= وجود ۾ اندر
ٿي اندر وڙھي.
● وَسَ= مينھن وَسڻ سان گاھہ واري زمين.
- جي پـائنين وَسَ چَران (ڏھر ٤/٢)= جي چـاھين تہ
(پنھنجي مال کي) وس چاريان، وس جو گاھ چاريان.
- جڏھن وَسي تَڏھن وَسَ (سارنگ ٢/١٤)= مينھن
جڏھن بہ وسي تڏھن وَسَ ٿئي، گاھہ ٿئي زمين آباد ٿئي.
- وَسَ چَرَنديُون (ڏھر ٣/٢٨)= وس وارو گاھہ چرنديون.
وانديون چرنديون (استعاري طور)= وانديون وارن مـاڻھن
جو مال چرندو.
● وَسِ= وَسَ ۾، زور ۾، قابو ۾، قبضي ۾.
- اي وَرُ نہ ڪَنھـن جي وَسِ (ليلان ٢/٩)= هيءَ ڪانڌ
ڪنھن جي وس ۾ ناهي.
● وَسُ (جمع) وَسَ = ڪوشش، حيلو، زور، اختيار.
- وس ڪنـو (سري راڳ ١/١٨)= پوري ڪوشش سـان

حاصل ڪيو.

ـ وَسُ ڪرڻ= پنهنجي پڄنديءَ آهر پورو زور لائڻ.

ـ ڪج وَڃڻ سين وَسُ (آبري ١/١٤)= هلڻ ۾ پنڌ ڪرڻ ۾ وڏو زور لائج.

ـ وَرُنهَ ڪجاءُ وَسُ (ڏهر ١/٢٠)= همت وارا جوان! تون (صبوح جو اٿي عبادت ڪرڻ جو) ڪو وڏو حيلو ڪجانءِ.

ـ ڪارُونَ وَسَ ڪِنامَ (حسيني ١٢/وائي-١)= مون منٿون ڪيون ۽ وڏا زور لاتا.

● وَسَ= وَسندي، ماڻهن جي پَهَر ۽ آبادي.

ـ وَڏي وَسَ هُنا (حسيني ٥/١)= منهنجي لاءِ وڏي پَهَرَ هُئا، پَرڃهلا هُئا.

● وِسارڻُ= يادگيري مان لاهي ويهڻ، يادگيري نه ڪرڻ.

ـ وساريج مَ وَرَ کي (آبري ٨/١)= پنهنجي پياري مڙس کي نه وسارجانءِ.

● وَسان= وس کان.

ـ وسان ويو (ڪنيات ٥/٤)= پنهنجي وس کان ويو.

ـ وَسان تي وِيِيَاسِ (حسيني ١١/١٧، سنهڻي ١١/وائي-٢) = تنهن ڪري، تڏهن ته، پنهنجي وس کان وِيس، بي وس ٿيس.

ـ وِيئي مُون وَسَان (آسا ٥/٨)= پر منهنجي وسان وئي (ماڻهو منهنجي بي حالي ڏسي سمجهي ويا).

وِسامڻ= وسامي وڃڻ (باهه جو). ختم ٿي وڃڻ (ڪنهن شيءِ جو).

ـ وَسي وِسَائِيُون (حسيني ٩/١٠)= (اکيون مينهن وانگر) وسي، ڳوڙها ڳاڙي وسامي وَيُون، بس ٿي ويون.

ـ روءِ وِسائي رانڊِ (حسيني ٩/٥)= راند کي ختم ڪري تون روئڻ جي ڪر، ڪل خوشي ڇڏي غم جا ڳوڙها ڳاڙ.

● وِسائڻ، وِسائڻ = باهه کي اُجهائڻ، ختم ڪرڻ.

ـ واقُفُ ٿي وِساءِ (ڪليات ٤/٢٩)=سوچي سمجهي ساڙيندڙ باهه کي وِساءِ.

ـ وِسائو سو واءُ (سامونڊي، ١/٣٦)= (ڏکيو خطري وارو) واءُ بند ٿي ويو.

ـ ويٺين وِسَامِي (رامڪلي ٢/١٤)= وسامي ويهڻ، ڪم يا پنڌ ڪندي ٿڪجي ٽٽي ويهي رهڻ.

ـ ويٺيس وسائي (مارئي ٥/٩)= بي حال ٿي ويٺس.

ـ ويهه مَ وِسَامِي (رامڪلي ٢/٢٩)= اُجهامي نه ويهه، ٿڪجي ساڻو ٿي نه ويهه.

● وسائڻ= مٿان پاڻي ڇنڪارڻ، مينهن وسائڻ.

ـ وَسائيندي وڄڙي (سارنگ ١/١٦)= وڄڙي مينهن وسائيندي، عشق جي ڪنوڻ عاشق جي اکين مان مينهن وسائيندي.

ـ وَسائجاءُ (مارئي ٥/١٠)= اوهين وَسائجو.

● وِسرڻُ= يادگيري تان لهي وڃڻ، وسري وڃڻ.

ـ سي تان وِسرِيَن (ڏهر ١/٨)= اُهي تان وِسري وين.

ـ تو ڪِئَن وِسرِئا (سامونڊي ٤/١٠)= تو کي ڪيئن وسري ويا.

ـ ويهه مَ وساري (آبري ٩/١)= يادگيري کان لاهي نه ويهه، لاهي نه ڇڏ.

ـ وِسرئوم سَبَقُ (ايمن ٥/٢)= مون کي سبق وسري ويو.

ـ آن جِڪسِ وِسريَانِ (مارئي ١١/١٣)= آءٌ شايد انهن کي وسري ويس.

● وَسڪارُ= ساوڻ جو مينهن، ان مينهن جي مند.

ـ وَرُ وِهڻ وَسڪاري (مارئي ١/٥)= وڏيک پلو نه

وَسڪاري ۾ مينهن وسندي گذارڻ.

- وَسَندو سونَ ڦڙيـين (بلاول ١/٩)= (سخي جکرو) سون جون ڦڙيون وسائيندو، سونَ جي وَرڪا ڪندو.

● وَسڻ= مٿان پاڻي جو ڪرڻ، مينهن جو وسڻ.

- وَسِجَ= تون مينهن وانگر وَسج (اصطلاح) مهربان ٿيءُ، نوازشون ڪج.

- ايـئن مَ وَسِجَ عـامَ تي (راڻو ٤/١)= اُئجـاڻ عـام خلق تي ائين وَسي نه پنج، نوازشن جي پَلٽ نه ڪج، نوازشون نه ڪج.

● وِسَهڻُ= ويسَهه ڪرڻ، اعتبار ڪرڻ، پڪ ڪرڻ ڄاڻڻ، يقين ڪرڻ.

- وِسهُ وِهَائِي (ڪلياڻ ٤/٢٨)= سمجهه ته پوري وقت واري گهڙي گذري وئي ۽ گذرندي ٿي وڃي، يقين ڄاڻ ته عمر پوري ٿي، پوري ٿيڻ واري آهي.

- وِسَهُ مون وِهُ ٿِئا (راڻو ٨/٣)= اعتبار ڪر ته مون لاءِ زهر ٿيا.

- وِسَهُ اِنَهين ويڻَ (بلاول ١/٦)= ان ڳالهه ڪي پڪ ڪري ڄاڻ، ان خبر ڪي پڪو سمجهه (ته داتا دعوت ڪئي آهي).

- جي مَان وِسَهو (يمن ٦/واٽي، آبري ٢/١٠، ١١/واٽي-١٠)= جي مون ڪي وسهو، جي مون تي اعتبار ڪريو.

- تَن مو ٿئو ڪين وِسهان (سامونڊي ١/٢٥)= آءٌ تن ڪي وسَهان ٿي ڪانه ٿي ته ڪي موٽندا، وري مون وٽ ايندا.

● وَسِيلُ= وِسيلو، مددگار.

- وِساري وَسِيلَ (ڪوهياري ٥/٥)= اي منهنجا وسيلا! مٿان مون ڪي وساري (واٽ ۾ ڇڏي ڏٿين).

● وسيلو (جمع) وسيلا= مددگار، واهرو.

- وَسِيلو وِلَهن (بلاول ٣/٢)= ولهن جو وسيلو، ڏکين بکين جو سڏ سڻندڙ.

- وَسِيلو وِتِ (سورٺ ٤/١٢)= وڃان کو پيـو ملائيندڙ، وڃ واري وٿيءَ ۾ ملائيندڙ.

- وِٿا وِسِيلا (سنهڙي ٢/٨)= سڀ آڌار ۽ آسرا ختم ٿي ويا.

● وَسِين= وَس واري جاءِ، وَسيل جاءِ، آبادي.

- نَڪـا وَسِين وِڃَ ۾ (ديسي ٦/١٧)= وڃ ۾ ڪا آبادي ڪانهي، ڪا بَستي آهي ئي ڪانه.

● وِصَالُ= محبت جو ميلاپُ، روحاني گڏجاڻي.

- ويجهو ٿِئين وِصال ڪي (ڪلياڻ ٣/١٤)= تون پنهنجي محبوب سان ملڻ ڪي ويجهو ٿئين.

- وِصـالَ ڪي (بلاول ٢/٨، مـارئي ٤/١٤)= وصـال لاءِ، پنهنجي مٺي ماروءَ ڪي ملڻ لاءِ.

- وِصالَ ۾ (راڻو ٢/٩)= حقيقي محبوب جي ديدار ۾.

- ويجهو ناهِ وِصال ڪي (ڪلياڻ ٣/١٥)=محبوب سان ملڻ جي قريب نه آهي.

- وِصَالَ جي (آسا ٥/٩)= محبوب سان گڏجي هڪ ٿيڻ جي.

- ويجهي ٿيـان وصال (معذور واٽي ٢/١)=محبوب سان ملڻ لاءِ ويجهي ٿيان.

- هو جو وَرَقُ وِصالَ جو (يمن ٥/٢٠)= اهو وصال وارو پنو.

- مَجِڻُ پوئينِ وِٽ وصال ۾ (رامڪلي ٤/١١)= مٿان انهن ڪي محبوب سان ملڻ (وصال) ۾ ڪا وٿي پوي.

- وِصَالَ ڪان (يمن ٦/١)= محبوب جي قرب ڪان.

- مون ڪي وِصالان وِڃ پيـو (يمن ٤/٥، حسيني ٥/٢٣) = پرينِ سان وصال سببان (منهنجي ۽ پرينِ جي وچ ۾)

وٽي پئي.

ـ وصالان= وِصال مان، وصال ذريعي.

ـ سر وِصَالاَن نہ ٿئي (حسيني ٥/٢٢)= وصال مان نہ ٿئي، پريِنِ سان گڏجاڻي ۽ ملڻ ۾ نہ ٿئي.

ـ وِصَالان فراقَ جي (سنهڙي ١١/٥)= وصال (ملڻ) کان وڌيڪ فراق (وڇوڙي) جي (ڳالهہ وڏي آهي).

ـ وِسارِي نہ وِصالُ (آبري ١١/٨)= محبوب سان ملڻ واري گهڙي نہ وساري.

ـ پييَمِ وِچ وِصالَ ۾ (حسيني ١١/وائي-٢)= محبوب سان ملڻ ۾ مونکي وچ ۾ وٽي پئي.

وَصُلُ = وِصالُ، محبوب سان محبت پيري گڏجاڻي.

ـ وَصُلُ اهوئي وَنگ (سنهڙي ١/١٤)= محبوب سان ميل جو اهوئي وَرُ آهي، اهوئي راز آهي.

ـ وَصُلُ تنهِ وڃائيو (معذور ٢/٢٤، ليلان ٣/٥) = تنهن محبت واري گڏجاڻي کي وڃايو، ضايع ڪيو.

● وَطَنُ= ساڻيهہ، اباڻو ملڪ.

ـ وطَنُ مُونِ ملير (مارئي ١/٢)= منهنجو ديس ملير آهي.

وَظيفو = عبادت طور جيڪي ڪجهہ روزانو مقرر وقت تي لازمي طور پڙهجي، مقرر وقت واري دعا.

ـ وِردَ وَظيفا وِسِرِئا (آسا ١/١٥)= ذڪر ۽ وقت واريون دعائون وسريون.

وَعدو= انجام، اقرار، پول.

ـ وَعدا ۽ وَعِيدَ (ذهر ١/١٥)= ڪيل واعدا ۽ انجام.

ـ وَعدي ڏي نہ وَهان (معذور ٢/١٨)= (سيائي جي وعدي تي پروسو نہ ڪريان، ان ڪري) وعدي تي نٿي هلان.

ـ هُتِ وَعـدا وَڃڻَ جا (مارئي ١١/٢)= هُت تـر ۾ منهنجا موٽي وڃڻ جا ڪيل واعدا.

● وَفِي أنفُسكُم أفلا تُبصِرون (آبري ٣/٣)= (قرآن شريف جي آيت) هو اوهان جي اندر ۾ آهي، تہ بہ نہ ڏسندئو ڇا!

● وقت= گهڙي، ساعت.

ـ وَقتِ وَڃي جَو (آسا ١/١٦)= اهو وقت جيڪو گذري ٿو وڃي (سو چڻ ويو).

● وِڪامڻ= ملهہ ۾ ڇُڪتو ٿيڻ، خريد ٿي وڃڻ.

ـ جي وِڪامي نيل (بلاول ١/٢١)= جي توڙي ڪٽي نيل جي ملهہ ۾ وڪامي.

ـ وِڪامي پَدَمِ (بلاول ١/٢٠)= پدم ۾ وڪامي، پدم جي ملهہ ۾ وڪامي.

● وِکَ= هڪ وک (= پہ قدم).

ـ ڪُهي ڪلچ وِکَ (آبري ٩/٨)= ٿڪجي ڇُور ٿيين تہ بہ هڪ وِکَ اڳتي وڌائج.

ـ وِکَان ٿِي (آبري ٢/٢)= هڪ وِکَ کان.

ـ وِکَ وَڌِندي پاءِ (ڪنيات ٣/٥)= وڌندي وک کڻ، اڳتي وک کڻ.

ـ وِک تِنهِ ويجهي ڪِي (آبري ٩/٧)= تنهن (آخري وک) کٽي ويجهو ڪيو (سسئي جيڪا وک ٿڪجي ٿڪجي کڻي تنهن کيس پنهونءَ جي ويجهو ڪيو).

● وِکين= وکن ۾، هلڻ ۾.

ـ وِکين آهي وِتَرو (راڻو ٦/٨)= وکن کڻڻ ۾ ويتر وڌيڪ تيز آهي.

● وِکُ= زهر، ڪڙو قاتل شراب.

ـ وتيُون پيتُئُون وِکَ جون (يمن ٦/٢٤)= ڪڙي قاتل شراب جون وتيون پري پيتائون.

● وَکارَنِ (سري راڳ ٣/١٤)= وکر وارن، دڪاندارن

(جو وکر).

● وَڪَرُ=دڪان ۾ وڪري جون شيون، سودي جو سامان.

– وَڪَرُ وِڌائُون (سري راڳ ١/١٥)= واپار واريون شيون ۽ سامان پيڙين ۾ چاڙهيائون.

– سيڪي جو وَڪَرُ وِهايومِ (سري راڳ ١/٤)= سيڪي جي جنس وارو (ردي) سامان خريد ڪيم.

– وکر تنهن وصال جو (سري راڳ ٣/٨)= تنهن ۾ تو وکر بہ وصال (محبت ۽ ميلاپ) جو پاتو آهي.

● وَکَرِي (سري راڳ ٣/٧)= هر قسم جو وکر، گهڻو وکر.

– ڪانہ وِهايائون وَکري (سامونڊي ١/٨)= ڪو گهڻو وکر ڪونہ وهايائون.

● وَڳُ= اُنن ۽ ڏاچين جو گلو، گهڻا اُٺ ۽ اُنيون.

– وڃي نہ وَڳَ سِين (ڪنيات ٤/٩)= وڳ سين گڏجي چرڻ نہ وڃي.

– وَڳُ مَ ڏَارِ (ڏهر ٣/٢٤)= انن جي وڳ کي نہ آڻ.

– وڃن اڄ وَڳَ هَنيو (ڏهر ٣/٢٠)= اڄ اُنن جا وڳ زوري ڪاهيو پيا وڃن.

– وَڳُ واسِيائين (رائو واڻي ٤/١)= پنهنجي وڳ کي واسيائين، پنهنجي ساٿ کي سُرهو ڪيائين.

– وينو مَنجهين وَڳَ (ڪنيات ٤/٥)= وڳ منجهہ ويٺي، ٻاهر وڃڻ کان سواءِ.

– هِنيَڙو اوني وَڳَ جِئَن (رپ ١/٢٣)= هينئڙو ويچارو (هڪ جاءِ نٽهي) انن جي وڳ وانگر آهي (جيڪو هڪ جاءِ ويهندو ڪونہ، پر پيو هلندو). (منهنجو هانءُ ڳٽين ۾ ڪڏهن ڪٿي تہ ڪڏهن ڪٿي!).

● وَڳُ= مرڳو مرڙهل لوڪُ (جيڪو انن جي وڳ مثال آهي).

– وِرِسٿو پِڻي وَڳُ (حسيني ٥/١٢)= لوڪ مُوڙهو وتي.

● وِڳَرُ=پکين جو پاڻ ۾ گڏ گڏاڻ ۽ گڏ اڏامڻ وارو وَلر.

– وِڳَرَ ڪِنو وَتِن (ڏهر ٥/٢)= ساٿ ڪيو هلن، گڏوگڏ هلن، ميڙا ڪيو هلن.

– وِڳَرَ ۾ (ڏهر ٥/١١)= تُنهنجي پنهنجي ولر ۾.

– وِڳَرَ سَڀِ وَهِي ويا (ڪارايل ١/٩)= ان جا ساٿي ولر سڀ هليا ويا.

– وِڳَر اُڪيري (ڏهر ٥/١٨)= ڪونج پنهنجي ساٿ لاءِ پنهنجي اُڪير ڪري، ساٿ واري وِڳَر کي پنهنجي ياد ڪري.

– وڏي وِڳَرَ هيرِئين (ڏهر ٥/١٦)= ڪونج پنهنجي وڏي ولر سان گڏ هلڻ جي هيراڪ آهي.

– اُوچتي پَرياڻَ، وِڳَرَ هٿي ويڇون ڪيا (ڏهر ٥/١٠) = ماريءَ جي اوچتي ڌڪاءِ ويچارين ڪونجن جا ولر ڇني جدا ڪري ڇڏيا.

● وِڳُڻُ= هلڻ، هيڏانهن هوڏانهن ڦرڻ، بي مقصد پيو هلڻ.

– جوڳِي جَڳَ نہ وَڳَ (رامڪلي ٦/١١)= سچا جوڳي جَڳ جي وِڳڻ ۾ ناهن، عام جي هلڻ واري چال ۾ ناهن، جڳ سان وڳڻ کان پري آهن.

– وِٺا وِڳَندا پاڻ ۾ (ڪوهياري ٥/١٠)= پاڻ ۾ گڏيا هلندا وٺا.

● وِڳَهُ=موت جو گهاٽ، وڏي مصيبت، مارينڌڙ مرض.

– وِڳَهُ تَري (ڪاپائتي ٢/١٣)= وِڳهہ ۾، مصيبت ۾، موت مارينڌڙ بيماريءَ ۾.

● ولاتِ= ولايت، ملڪ، پيٽي.

– وِلاتَ سَڀِ واسِي (رائو ١٠/٢)= سڄي پيٽي سُرهي ڪري ڇڏي.

● وِلاتِي = ولائتي، پرڏيهي.

ـ ماءِ وِلاتِي موٽِنا (سامونڊي ۴/۲۴)= پرڏيهي پنهنجي ماڳ (ماءِ) تي وري آيا.

ـ واڄو وِلاتِي (سورٺ ۲/۷)= ولائتي واڄو، ولايت وارو عجيب قيمتي ساز.

● وِلاڙَ= جانبج ۾ ڳولا لاءِ وڏو ورُ (پيري کڻڻ وقت آڏو وڏو ور ڏيڻي جانچڻ ته پيرو اڳتي نڪري ٿو يا نه).

ـ توتي ولاڙون ڪرين (معذور ۵/۸)= تون جيترو ٿيڪ وڏيون جانچون ڳولائون ڪرين.

● ولاڙڻ= ولاڙون ڪرڻ، ولاڙون ڏيڻ.

ـ ولاڙئو وٽين چڙهي (معذور ۷/۱۰) (سني پيري کڻڻ لاءِ) وڏا ور ڏيئي، وڏيون اوهاڙون ڏيئي وٽن تي چڙهي ۾ نهاري.

● "وَلَسوفَ يُعطِيکَ فَترضيٰ" (سارنگ وائي ۲/۱) = قرآن شريف جي سورهٔ الضحيٰ جي آيت: (معني) سگهوئي تنهنجو رب توکي ڏيندو ۽ تون خوش ٿيندين.

ـ وَلَقَدرِ خَيرِه وشَرِه مِنَ الله تعاليٰ (آبري ۵/۷)= بيشڪ خير ۽ شر ٻئي الله تعاليٰ جي طرفان آهن.

● وِلِلڻ= اجايو گهڻو ڳالهائڻ.

ـ وحشو وِلِلين واتَ سين (پرڀاتي ۱/۱۲)= پنهنجي زبان سان اجايو وڃي ڳالهائين.

وَلِڻ = زمين ڳُڏڻ، کيڙڻ، کاهڻ.

ـ مِرُون کينَ وَلِن (ڏهر ۱/۷)= جهنگ جا جانور کيتي لاءِ زمين کين کيڙن.

● ولوڙا= کيرَ ولوڙڻ جا عمل.

ـ کَنِ ولوڙا وايُون (سارنگ ۳/۱۲)= ولوڙا وايون پيا کن، ولوڙا آواز پيا کن، ولوڙن جا آواز پيا اچن.

● وِلوِلو = جوش، جذبو.

ـ ولولو ۾ وَوڪ (معذور ۷/۱۷)= جوش ۾ جذبو.

● وِلهَ= سيءُ، ٿڌ.

ـ وِلهَ ۾ (ڪنيات ۲/۲۳)= ٻاهر ٿڌڪار ۾، ٿڌي رات ۾.

ـ وِلهنِ ۾ (ڪاهوڙي ۱/۵)= سخت سيءَ ۾، پارن ۾.

● وِلها=(واحد. وِلهو) ڏک ٻک وارا، ڏکيا بکيا، سُڃا.

ـ وِلها ڏينهڙا (پرڀاتي ۱/۱۶)= ڏک بک وارا ڏکيا ڏينهن.

ـ وِلهنِ سين (سري راڳ وائي ۳/۱)= سڃن سين، ڪنگالن سان.

ـ ڪندو وَرِ وِلهنِ (حسيني ۱۲/۳)= مدد لاءِ مسڪين تي ڦيرو ڪندو.

ـ وِلها جنهِ وَنهيان ڪنا (بلاول ۱/۱۲)= جنهن (سخي) ڏکين بکين کي سکيو ڪيو.

● وِلهَا = ميرا، گدلا، چنل ڦاٽل.

ـ وِلها جَني ويس (ليلان ۲/۴)= جن جا ڪپڙا ڦاٽل آهن.

ـ ڪيئن وِڏوٽين وَلَها (راڻو ۷/۳)= اي گهوٽ! تون ڪهڙي سببان ڪاوڙئين!

ـ مُون هيڪلِيءَ وَلَها (سنهڻي ۱۱/۱۵)= (اي گهوٽ، اي منهنجا پيارا!) مون اڪيليءَ کي (آڏو تڪليف نه ڏج).

ـ کيرِ موهيندو وَلهوَ (سارنگ وائي ۲/۱)= پياري گهوٽ کي کير موهت ڪندو، کير پياري پيار کي پيار ۾ آڻيندو.

ـ وِلَهه نه ساريان وَلَها (رپ ۳/۷)= اي گهوٽ (ولها!) جي تون اچين ته سيءَ سختي جي ڪا پرواهه نه ڪريان.

ـ وَڻ سورِيندي وَلَها (راڻو ۵/۷)= اي گهوٽ! ڏيئي

جي وٽ سوريندي (رات گذري وئي).

- وَرَڻُ نه هوءِ وَلهَا (راڻو ٧/٦)= اي گهوٽ! توکي پوئتي موٽي وڃڻ واجب نه هو.

● وَلهارُ (جمع) وَلهارَ = هيٺاهين نِشيب واري زمين جنهن ۾ پاڻي بيهي ۽ گاهه ۽ وڻ ٿين، سبز سائي پيٽي.

- اوپرٓ وَلهارَنِ ۾ (رپ ٦/١)= جنن گاهه ۽ سَلا هيٺاهين سبز ۽ ساين زمينن ۾ ڦٽن.

- ڪين وَلهارين وِئو (مارئي ٢٢/٢)= ڪجهه هيناهين ۾ وهي ويو.

● وَلهو= گهوٽ، پيار، شهزادو.

- نه وارِث، نه وَلهَو (راڻو ١٢/٨)=نه گهر ڌڻي نه گهوٽ.

- منهنجو وَلهو (ليلان ١٥/٤)=منهنجو ور ۽ گهوٽ (چنيسر).

● وِلهو (مذکر) = سڃو، ڏکيو بکيو، ڏتڙيل.

- وَٽاڻُ وِلهو مَرِ ٿئي (سنهڻي ١٤/٥)= ماڳ سڃو نه ٿئي، گهر نه ڦٽي.

● وِلهون= سخت سيءُ واريون سرديون.

- وِلهون ويلا واءُ (پورب ١٨/٢)= سَرديون بکون ۽ سخت واءُ.

وِلهي (مونث)= ڏکي بکي، سُڃي، ڏُتڙيل.

- وِلهي ڪَرين (ليلان١٢/٢، ١٢/٤)= ڏکي بکي ڪرين، اڪيلي بي واهي ڪرين (ڏهاڳ ڏيئي پاڻ کان جدا ڪرين).

- وِلهِيءَ تي (حسيني ١٠/١)= اڪيلي هيڻي ڏکويل تي.

- وَسيلو وِلهِيءَ جو (آبري ٧/وائي-١٠)= هن ڏتڙيل جو پَرڄَهلو، هن ڏکيءَ جو مددگار.

- وِاهيءَ ڏِينهَ وِڃائِيا (معذور ٧/٥)= هن سڃي (غفلت ۾) پنهنجا ڏينهن وڃائي ڇڏيا.

- هُوءَ جا واڳَ وِلهِيءَ جي (معذور ١٦/٢)= هن ڏکيءَ جي ذميواري.

- وِلهيءَ هِتِ وَسائيا (ديسي ٣/وائي)= هن ڏکي هيڪلي، هتي رهندي پاڻ تي مينهن وسايا.

- وِلهي وِيس (رامڪلي ١٩/٦)= ولهي ويس سان، آبالن ڪپڙن سان.

- وِلهين ڏِينهَڙين (ڏهر ٦/٤)= ڏکن بکن وارن ڏينهن ۾.

- جِنن وِلهيُون پَڪين وَلَهَا (ليلان ١٠/٤)= اي وَلَهَا! اي گهوٽ! جنن جو تون نڌڻڪين بي واهين کي پڪين، انهن جي پناهه ۽ پردو ٿئين.

● وَلِي= (سرائڪي) وري، پوئتي موٽي.

- وِڃان ڪينَ وَلِي (سنهڻي ١١/٤)= وڃ تان پوئتي ڪانه موٽي، وڃڻ کي وئي.

● وَليون وَڻَ ڦلارِئا، ڪرِڙَ پڪا ڪي ڪي (مارئي ١٧/٩) = جڏهن وَليون ۽ وڻ گلن ڦلن وارا ٿيا.

● وِماسَ = ڳڻتي، اٿڻ.

- وري ڇڏ وِماسَ (سنهڻي ٣/١٢)= ڳڻتي لاهي ڇڏ، فڪر ڇڏي ڏي.

- پيا وِيرَ وِماسَ ۾ (ڏهر ١٥/٢، سورٺ ١٣/٤)= وڏا مانجهي مڙس به فڪر ۽ ڳڻتي ۾ پيا.

● وِملسَڻ= اُٿڻ وارا ٿيڻ.

- جَن وِملِسنا وِڻَ (ڪنيات ٥/١)= جن جا ڳڻتا ۽ ٻول مون کي اُٿڻ وارا ٿيا، جن جي گفتن ۽ ڳالهائڻ (ٻڌڻ جي) مون کي اڻ تڻ آهي.

- وِينو جَنن وِملِيين (ڪارايل ١٢/٢)= جنن تون وينو ڳڻتيون ڪرين، حيران پريشان ٿئين.

● وَناھِڻ=پرٺائڻ لاءِ وناھہ ۾ ويھارڻ. (اصطلاح) پرڻائڻ.

ـ ڪِنھِ وَڏِيءَ وير وَناھي (آسا ٧/وائي)= ڪنھن خاص وقت تي پرڻائي (وئي وڃبا).

ـ ويندو گھوٽ وَناھيو (آبري ٧/وائي-١)= وڃڻ وارو (جلد) پرڻايو.

● وَنجَھہ= بانس جي لٺ. بانس جي ڊگھي ڪاٺي جنھن سان ڪناري لڳ تانگھي پاڻي ۾ ٻيڙي کي ھلائجي يا بيھارجي (ونجھہ ھيٺ زمين ۾ ھٽي پوئتي ڌڪبو تہ ٻيڙي اڳتي وڌندي. ونجھہ کي زور سان ھيٺ تري ۾ کوڙي، ان سان ٻيڙي بہ ٻڌبي).

ـ وَرُ وِڌائين وَنجَھہ (سامونڊي ٣/١٤)= ٻيڙيءَ کي بيھارڻ لاءِ ونجھہ کي رسي جو وَرُ ڏنائين.

ـ ونجھہ نہ واھہ (سري راڳ ٢/١٥)= (پاڻي ايڏو اونھو آھي جو) نہ ونجھہ ٿو لڳي نہ ئي ڪا واھہ آھي.

● وِنجھلَن، وجھلن، وجلڻ= (ع. وَجل= سور ايذاء) فراق سبب پنھنجي اندرجو درد ۽ سور، رات ڏينھن وارو ڳارائو.

ـ مَنُ وِنجھلَنَ وَيِيو (حسيني ٩/١)= (ٻاھران ڪنھن ڪاتيءَ نہ، پر) مونکي اندرجي درد ڳاريو.

ـ واٽون جَھلِئو وِنجْھلي (آسا ٢/٢١)= (پنھنجي پياري لاءِ) واٽن تي ويھي اوسيڙي ۾ ڏکاري ٿي.

ـ ويڳائو ٿِئو ونجھلي (رپ ١/٤)= ويچارو ٿيو پيو غم ۾ ڳري.

وَنحنُ اَقربُ اِليہِ مِن حَبلِ الوَرِيدِ (مارئي ١/١٦) = قران شريف جي آيت: اسين ان کي (پنھنجي ٻانھي کي) ساھہ واري رڳ کان ويجھا آھيون.

● وِنڌَرَ= ميندن ۾ وھندڙ ندي (حب ندي ڪان اولھہ، بلوچستان ۾).

ـ وِنڌُرجي وِٽا (حسيني ١٠/١١)= جيڪي وِندر طرف ويا.

ـ وِنڌَرَ وَرَ ڏِنامر (حسيني ٥/١٢)= مون وندر ندي واري پيٽي ۾ پنھون جي ڳولا ۾ وَرَ وراڪا ڏنا. ڦيرا ڏنا.

ـ وِنڌُرجو وِٽو (آبري ٧/١)= جيڪو وندر واري طرف (ڪيچ ڏانھن) ويو (سو پيارو پنھون الله آڻي).

ـ وِنڌُر ڪانھي واهَ (ڪوھياري ٦/١٠)= (ويچاري سسئي جي) وندر ندي واري پيٽي ۾ ٻي ڪا واھہ ڪانھي.

ـ وِنڌُر وَلِھائي (ديسي ٦/١١)= وندر (نديءَ واري جُوءِ) کي ڳولي.

● وِنڌِڻ = موتين لعلن ۾ سوراخ ڪرڻ ۽ ڳھہ بنائڻ.

ـ ھِيرو لَعلَ وِنڌِينِ جي (سري راڳ ٤/١٢)= (اھي ھنرمند جيڪي) ھيرن لعلن ۾ سوراخ ڪري ڳھہ ٺا ڪن.

● وَنڌيندڙ (يمن ٦/٦) = وَنڌڻ وارا.

● وِنگو= ڏنگو. ڦِريل.

ـ اَکِين اَنگُ وِنگو (اليلان ١/٧)= تنھنجو لکيل انگ ۽ نصيب اڳ ۾ ئي ڦريل آھي.

ـ وِنگائُون وَرَ (ديسي ٥/١٠)= جبل جون ڦيريون ۽ وَرَ وراڪا.

● وِنگڙِي وَاٽي (حسيني ٨/٨)= اُلٽي ٻولي، منجھائيندڙ ٻولي.

● وَنگڻ= وڪوڙي قابو ڪرڻ.

ـ مون مَنُ راڻي وَنگِيو (راڻو ٨/٥)= منھنجو من راڻي ٻڌي قابو ڪيو. (ٻي پڙھڻي 'وَنگسئو'= ونگيو ايان بہ ٻي پڙھڻي: وِنڌسئو= وِنڌيو، من ۾ سوراخ ڪيو ۽ منھنجي من کي محبت جي سڳي ۾ پوئي ڇڏيو).

- وِنگيئي نَہ (ديسي ٩/١)= وکوڙي پڌئي نہ، انهن کي ونگ نہ وڌئي.

وِنگيُون= ڏِنگيُون، ڏنگايون.

- لوکان ليکي وِنگيُون (آسا ٢۴/١)= ماڻهو پاڻئين تہ ڏنگايون ڏاڍيون (پر محبوب سدائين سنيون سڌيون کن).

● وِنهانءَ= شادي.

- وِنهانءَ جي واڌائِيين (کاپاتي ٦/١)= شاديءَ جي مبارکن.

● وَنهيان= سُکيا ساوا.

- وِلها جِنہ وَنهيان کنا (بلاول ١٢/١)= جنهن ڏکيا بکيا ۽ کنگال سکيا ستابا کيا (پنهنجي سخا سان).

- وَنهيان ٿيَنِ وَتاڻَ (مارئي ١٦/٦)= اهي ماڳ مکان سُکيا سَرها ٿين.

- اي وَنهيان واهڙَ (سنهڻي وائي ١/٢)= اي سکيا شاهوکار درياءَ!

- وَنهَين ويڙيچَنِ جا (مارئي ١۴/۴، ٨/٦)= سکين ستابن ساڻيهہ وارن جا.

- وَنهِينءَ واٽَ (رپ ٢٨/٢)= وهندڙ واٽ، آباد واٽ.

● وَنءِ، وَانءِ= وڃ.

- تہ وَنءِ کَلاڙين کاتي (يمن ١٠/٦)= تہ وڃ کَلاڙن جي کاتي تي، اَڏيءَ تي جتي عاشق ٿا کُسن.

- تہ ونءِ کَلاڙکي گهَرِ (يمن ٧/٦)= تہ وڃ کلاڙن جي جاءِ تي.

- وَنءِ جکَري لائي (بلاول ۴/١)= سخي جکري خاطر ٿي وڃ.

- تان وَنءِ ويهي آءِ (کاهوڙي ١٠/١)= تہ پوءِ وڃ ۽ کاهوڙين وٽ ويهي (پرائي) آءِ.

● وَنيون= (واحد. وَني) اکين جون مائکيون، اکيون.

- وَنينِ منجهہ رهن (آسا ١١/٣، ٢٢/٣، ٩/۴)= پيارا پرين منهنجي اکين جي مائکين اندر آهن.

- وَنينِ- ئُون (يمن ٢٩/١)= ونينِ کان، اک جي تاري جي مائکين مان.

- وَنيُون وِهاٽا کَريان (بروو ١٦/١)= (اکين تي سِر رکي سمُڌ تہ)، منهنجيون اکيون تولاءِ وهاٽا کريان.

● وَڻَ - جاءِ (کنپات ٥/٥)= مُکر ول (وڻ تي چڙهندي آهي ۽ انهيءَ مناسبت سان اها وڻ جاءِ ول).

- وَٽاهُ= اي وَٽو (وٽن کي خطاب).

- وَٽا، وايُون مَ کَرِئو (آبري ١٣/٩)= اي وٽئو! اوهين (هوا ۾ هيبت وارا) آواز نہ کريو.

- وَٽاچَنِ ۾ (مارئي ١٨/٣)= ننڍڙن وٽن ۾، ٻوڙن جي چانو ۾.

- وَٽنِ ۾ واکا کَرين (کوهياري ٥/١)= (گهٽو پوئتي رهجي وڃين ۽) پٺي جهنگ ۾ رڙيون کرين!

- وَٽن منجهہ وِرونہَ (آبري ٥/٥)= وٽن ۾ اهائي وائي (تہ سسئي پاڻ 'الاهي صورت' آهي)!

- وَڻَ ٽڻَ وايون کن (معذور ١٠/٢)= وڻ ٽڻ (تحسين ۽ آفرين واريون) ڳالهيون پيا کن، واهہ واهہ پيا کن.

- وَڻَ چُوندِيا (کاهوڙي ١٨/٢)= وٽن مان ڏٿ چوندير (کپڙن مان پيرون، کنڊين مان سگر).

- وارُو مون وَٽاهُ (معذور ٧/٣)= اي وَٽو! مون سان واهرو ٿيو.

- وَڻُ هَٽَڻُ جو (آبري ١١/٢)= هوڏ هستيءَ جو وڻ.

- وَٽين= وٽن وٽ.

- ٽَڙِ وٽين (سامونڊري ٣/١)= ٽڙ جي وٽن وٽ، بندر جي وٽن وٽ.

- وٽِن ويٺا ڪانگ (سنھڙي ٢/١)= رات ٿي ۽ ڪانگ وڃي وٽن تي ويٺا.

- وٽين ڪِنَائُون وير (رپ ٢/٢٥)= موتي ما ڳ تي اڇڻ ۾ اوير ڪيائون (پکين جو سج لٿي وقت وٽن ۾ وانھيرن تي موتڻ واري تمثيل).

وِٿاندَ، وِٿواند، وِڙاندَ، وِڙواندَ = اجايو، بي ڪمو، پليل پتڪيل، ڪميڻو.

- وڃان نه وِٿاندَ (ليلان ٤/٧)= پتڪي رلي نه وڃان.

● وٽجارو (جمع) وٽجارا= وَڻج واپار وارا، پرڏيھه جي واپار وارا، سمنڊ پار ويندڙ ۽ سودا ڪندڙ.

- وٽجارَن جي (سامونڊري ٢/وائي-٢)= وٽجارن جي ملڻ لاءِ، وٽجارن جي موٽي اچڻ ۽ ملڻ لاءِ.

- وٽجارن وٺا (سري راڳ ١/٦)= پرڏيھي واپار ڪندڙن وٺان.

- وٽجارنِ وٽِي (سامونڊري ١/١)= وٽجارن چونڊي خريد ڪري.

وَٽِجڻ= سؤدڻ، سودي وٺڻ، خريد ڪرڻ.

- موتي مُون نه وٽجنا (سري راڳ ١/٤)= مون واپار ۾ موتي نه ورتا.

وَٽڪَ= چمڪ.

- ساميءَ سا وٽڪَ (راڻو ١/١٣)= ساميءَ کي (منھن ۾) اُھا ڏٺا.

- وڃينءَ وٽڪَ وِتَرا (رپ ٢/٢٠)= وڃينءَ محل رنگ جي سھڻائي ۾ ويتر وڌيڪ.

● وِٽڪَ= زنگدار، ڪٽ، ڪس.

- وٽڪ ھٽڻ (رپ ٢/٢٤)= ڪَٽجڻ، زنگدار ٿيڻ، رنگ مٽائڻ.

- وَڪَرْ ھَٽِي وِٽڪ، ڪٽجي ڪارو ٿيو (سري راڳ ٢/٥) = شيون ۽ سامان ڪٽجي ڪارو ٿي ويو.

● وٽڪار (آبري ٢/٣)= وندر جي ندي وارا وڻ، وٽڪار وارو ماڳ.

● وٽواند= برو بيڪار، ڪميڻو، وڙواند.

- وڃان نه وٽواند (ليلان ٤/٧)= متان وڙواند نه ٿيان، ڪميڻي ٿي نه وڃان

● وٽِي= پسندُ ڪئي، ڏٺي، چونڊي.

- وٽجارنِ وٽِي (سامونڊري ١/١)= (سمنڊ پار ويندڙ) واپارين، ھتان پسند ڪري، چونڊي (وکر خريد ڪري ٻيڙين ۾ چاڙھيا).

● وٽِي = وٽڻ ۾ آئي، پسند پئي، آئڙي.

- تماچيءَ تورڙا، وٽِي ويچارن سين (ڪاموڏ ٢/٣)= اصل کان ڄام تماچي کي ويچارن غريب گندرن سان آئڙي، وٽڻ ۾ آئي.

● وو= سڏ جو آواز، اي!

- وو سُورَنيا (سورٺ وائي ١/٤)= اي سورنيا، اي ڳائڻ وارا!

● ووڙَ= وڃايل شيءِ جي ڳولا يا ڳولا لاءِ ڏنل ڇاڻ (اصطلاحاً) اھا شيءِ جنھن کي ووڙجي ('ووڙ' اڪثر وڃايل جانور جي ۽ جيڪي جانور وڃائيندا سي 'ووڙيندا' يا ووڙ ڏيندا'، پڇندا ۽ ڳوليندا، چوندا ۽ چوائي موڪليندا پڇائيندا ۽ ڳوليندا، ته "ادا ووڙ آھي". آڏر ٻيا ڪانئن پڇندا ته "ادا ڪھڙي ووڙ آھي").

- وِهُ تِني جي ووڙ (يمن ٦/٢٦)= انھن کي زھر جي

ڳولا آهي.

● ووڙڻ= ڳولڻ.

– وِئا تِتِ ووڙِينِ (ڪلهوڙي ١/١٣)= هو (پري) ويا، ۽ اتي وڃي ٿا ڏٿ ڳولين.

● وُوڪَ= جوش ۽ جذبي مان تک ۽ تيزي واري دانهن.

– ولولو ۽ وُوڪَ (معذور ٧/١٧)= سسئي جو اهو ولولو ۽ ووڪ، حقيقت ۾ عشق جي آه آهي.

● ووڻ= وڻ، ڦُٽيون ڪنڊڙ وڻ.

– نَہ سي وَوڻَ وَوڻِن ۾ (ڪاپائتي ٢/١٢)= نڪي وَڻن (واري جنس) ۾، اهي ساڳيا سنا ووڻ.

● ووہ (معذور ٤/١٨)= هاءِ هاءِ واري درد جي دانهن.

– ووہ ووہ (حسيني ٣/٨)= ووهاءِ، ووهاءِ!

● وَہُ= پاڻيءَ جو تکو وهڪرو، درياءَ جي سير وارو وڏو وهڪرو، وڏي سمنڊر جي لهرين ڇولين وارو رخ.

– وَہِ تکَ واهڙَ تک (سنهڙي ١/١)= وهڪري ۾ تکائي ۽ سڄي درياءَ ۾ تکائي.

– جان واهڙَ ۾ وَہُ (ڳهاتو ٢/٤)= جيسين تائين جو درياءَ ۾ وهڪرو آهي (وڏو پاڻي آهي).

– وَہُ ڇيرِينديَ (سري راڳ ٢/١٢)= پاڻيءَ جو وهڪرو ڇيريندي.

– اَجان وَہُ اڳِي ٽٺو (سنهڙي ١/٣)= درياءَ جو سِير وارو وڏو وهڪرو اڃا اڳتي ٽيو.

– وَهُ وِترو (سنهڙي ١١/١٠)= ويتر وڌيڪ تکو وهڪرو.

– وَهي وَہُ واڪا ڪنو (سنهڙي ٧/٢)= درياءَ جو وهڪرو وڏي گوڙ سان پيو وهي.

– وَهُ وَرِي ويو (سامونڊي ٢/١٧)= سمنڊر مٿان وري ويو (وَهُ= سمنڊر جو چاڙهہ، سمنڊر جي ڇولي جو چاڙهہ.)

– وَهَ تکَ (سنهڙي ١/١)= وهڪري جي تکَ.

– وَهي تي وَهَ سامُهُون (سري راڳ ٣/١٠)= تڏهن (تي) ٿي پيڙي سير سامهون هلي (جڏهن ان جي سُکاڻ وارا مضبوط آهن).

– وَہَ سِر وڏائين (سنهڙي ٣/١)= پاڻ کي درياءَ جي وڏي وهڪري سامهون ڪيائين.

– وِئا جي وَہَ گڏ (سنهڙي ٩/٥)= جيڪي وڏي وهڪري سان گڏ (پڌي) ويا.

– وَہِ وِڃندا (سامونڊي ٣/٢٠) = بيڙيون وڏي سمنڊر ۾ وڃندا (تہ جيئن پرڏيهہ وارن بندرن ڏانهن هلن).

– وَہِ وِڃايو پاڻُ (سنهڙي ١٢/٨)= وڏي سير ۾ 'پاڻ' کي ٻوڙيو.

● وَہُ= وڃڻ، واهپو، وهنوار، لاڙو، نينهن جو ناتو.

– مون وَہُ (سامونڊي وائي ٢، ٢/٢. رامڪلي ٧/وائي) = منهنجو وڃڻ، منهنجو واهپو، منهنجو وهنوار، منهنجو لاڙو ۽ نيهہ جو ناتو.

● وَہُ= محبت جو جوش جذبو، عشق.

– وَہِ پريان جي (سنهڙي ٤/١٥)= پياري پرينءَ جي وَہَ ۾ (عشق ۾).

● وَہ پوڻ= وَہَ ۾ پَوڻ، درياءَ ۾ ان جي وهڪري ۾ پوڻ، عميق جي وہ ۾ پوڻ، عشق جي پور ۾ پوڻ.

– وَہِ پئو (سنهڙي ٢/٧)= عشق جي پُور ۾ پئي، عشق جي چوٽ چڙهي.

– وِڌِيَسِ وَہِ ويراڳِيَ (رائو ٤/١٥)= سک ۽ فراق مونکي مرج مستيءَ ۾ وڌو.

– وَہِ پَئي (ديسي ١/١٠) = زور واري مستي ۾ اچي.

– هِيءَ جو وَہُ مُنهنجي جِندڙي (معذور ٦/وائي-١)=

هيءَ جو سڪ جو سور منهنجي جان کي.

ـ ڪو وَهُ لَڳُو (راڳو ٣/٤)= عشق جو جوش جذبو چڙهيو، محبت جو ميچ پريو.

وَهِ پَوڻ (آسا ٢/١٨)= مخالفت ۽ مقابلي وارو رُخ اختيار ڪرڻ، ضد پوڻ.

● وَهَ= جسم جي ٿولهه، بدن جي چربي.

ـ وَهه وڃائي پاڻ (يمن ٤/١٤)= پنهنجي سختي ڇڏي، پنهنجو زور نه لڳائي.

● وَهڻ= هلڻ، وڃڻ.

ـ وَهُ اُوپار (آسا ٥/٦)= اوپارو تَرُ. اُلٽو هَلُ. الٽو وڃ.

● وِهُ= زهر، وِهاتيل شراب، وهُ گڏيل شراب.

ـ وِهَ ساءِ (ڪنيات ٥/٩)= وه وانگر، زهر جهڙيون.

ـ وِهُ ٿِي (راڳو ٧/٤)= مون کي زهر ٿي آئي.

ـ وِهَ نه وِهاتئا (يمن ٦/٢٩)= وهه گڏيل شراب هنن کي ڪونه وِهاتيو، زهر جي اثر هيٺ ڪونه آندو.

ـ وِهِ تَنِي جي وَرڙ (يمن ٦/١٦)= تن جي ورڙ وِهُ آهي، تن جي ڳُولا واري وٽ زهردار شراب آهي.

ـ وِهَ وَتي (ڪلياڻ ٢/٤)= زهر جي وٽي.

ـ وِهَ گاڏيون (يمن ٦/١٨)= زهر واري شراب سان ڀريل.

ـ وِهَ جو وَرَنُ (ڪارايل ٣/٤)= زهر جو رنگ.

ـ وِهُ پِسُو وَهُسَنِ گهڻو (يمن ٦/٥)= هو زهر جهڙو شراب پيئو گهڻو خوش پيا ٿين.

ـ وِهُ مـــاڪِي جي ڪَنِ (يمن ٦/٣٦)= سُجَاڻَ ڪلاڙ جيڪي ڪچي قاتل شراب کي پچائي پختو ڪن. داناءُ طبيب جيڪي زهر کي مـاري 'ڪُشتو' ڪن (مراد ته) اهي هادي ۽ رهبر جيڪي ڪٺور ۽ سخت دل وارن کي به پنهنجي فيض ۽ هدايت سان نيڪ ڪري ڇڏين).

ـ وِهُ وَٽِي (ڪارايل ٣/٣)= زهر ڀاهي جوڙي، پوريءَ طرح (تو کي مارينده).

● وِهَاتڻ= پوري طرح زهر (شراب) جي اثر هيٺ آڻڻ. نشي ۾ چڪنا چور ڪرڻ، نشي ۾ ڪيرو ڪرڻ.

ـ جـو ورتـهَ وِهاتـي (يمن ٦/١٠)= (اهڙو شـراب) جيڪو متارن ميخوارن کي نشي ۾ چڪنا چور ڪري.

ـ وِهَ نه وِهَاتئَا (يمـن ٦/٢٩)= شراب ۾ گـڏيل زهر هنن کي ڪونه وِهاتيو، زهريلي شراب هنن کي ويڳ ڪونه ڏنو.

ـ جَنِهِ وِلَ گهَٽا وِهاتِيا (ڪنيات ٤/٨)= جنهن زهريلي وَلِ گهٽا اٿ مست ڪيا ۽ ماريا.

● وِهارَڻ= ويهارڻ.

ـ جِنَن وارِئو وِيجَ وَهارِيِن (يمن ١/٣)=جنن جو تون وري طبيبن کي بيمارن وٽ وهارين (ته هو ڪيس دوائون ڏئي چڱو ڀلو ڪن).

ـ وِهارِي سَٽَ (ڪلمرڏ ٣/٢)= سٽ ۾ ويهـاري، راڳين سان گڏ وچ ۾ ويهاري.

ـ وِهان ڪِينَن ڪَرِي (راڳو وائي ٤/١)= هت ڪيـنن ڪري ويهان، ڪهڙي لاچار جي ڪري ويهان.

ـ وِهَان تان وٽ مُون (حسـيـني ٤/١٩)= وهان ته ڇڻُ منهنجو پنهون مُون وٽ آهي.

ـ وِهان تان نـه وَسِ پنـو (معـذور ٣/١)= وَسِ هوندي ته هرگز نه ويهان.

● وَهارُو= واهرو، واهر ڪرڻ وارا.

ـ ورِيا وَهارُو (مـارئي ١١/١٨)= واهر ڪرڻ وارا اچي پهتا.

● وِهاڳَ= وهائي رات وارو ڳائڻ.

- اگهيا ويـڻَ وهاڱ (پريـاتي ٢/٢٢)= وهاڱ وارا ڳايل ٻول وڻيا ۽ قبول پيا.

● وِهامڻ، وهامي وڃڻ= آڏيءَ کان پوءِ رات جو اڄان وڏيڪ گذرڻ. (اصطلاح) پورو ٿي وڃڻ، ختم ٿي وڃڻ.

- وينئي وِهامي راتـڙي (ڪاهوڙي ٢/١٢)= رات پني ته به هلندا ويا تان جو رات وهامي وئي.

- وِهامي وينـدياءِ (ڏهر ١/١٩)= جـواني خـتـم ٿي ويندءِ (ڪم وارو وقت هٿان نڪري ويندءِ).

- وِهامي ويندا، (سنهڙي ٤/١٧):غلطيءَ مان وهائيءَ چپيل)= (اي واهڙ! پاڻيءَ جا چاڙهه) پورا ٿي ويندا، ختم ٿي ويندا.

● وِهانءُ= وهانءُ، شادي، پرڻو، وصال.

- وَحدتَ جي وِهانه (ڪلياڻ ١/١٣)= هيڪڙائي حق واري وِهانءُ تي.

- اُگهاڙيءَ وِهانءُ (معـذور ٢/١)= ڪَنگال جنهن وٽ ڪپڙا ٿي نه هجن تنهن کي وِهانءُ وسري ويو.

- وِهانءُ جِنهِ وِسارِئو (مـعـذور ٢/٢٢)= جنهن شادي واري خوشيءَ کي وساري ڇڏيو.

- نه وڃن ڪَنهِ وِهانهِ (ڪاموڏ ٢/١٠)= نه ڪنهن شاديءَ تي وڃن.

● وِهائي= وهائي رات، وهامي ويل رات، آڌي گذري وڃڻ کان پوءِ واري رات، پريات وارو وقت.

- مَنگَ وِهائي مَگَڻا (سورٺ ٣/١٦)= اي منگتا! گهرَ وارو وقت پورو ٿي ويو.

- جِنَن وَرُ وهائيءَ آئيو (رپ ٣/٨)= جنن جو ڪانڌ وهائيءَ رات آيو، پوئين رات آيو.

- جِمَ وِهائي وَهائيين (ڪوهياري ١/١٥)= متان رات گذري وڃڻ (صبوح ٿيڻ تي پنهون پاڻ وٽ نه ڏسي روئين ۽ ڳُوڙها) وهائين.

- وِهائيءَ پريات (سارنگ ١/٦)= پريات جي پوئين وقت تائين، پريات کان پوءِ.

- وِهائيءَ ٿي ووڙيَان (ڪوهياري ٣/٢)= وهائيءَ رات ٿي ڳوليان.

- وِهائيءَ وَڏَ جا (سورٺ ٣/٤)= رات جي وهامڻ وقت سر وڏي ڏيڻ جا (وعدا).

- وِهائيءَ جا (ڪوهياري ١/١٧)= پريات جا، صبح جا.

- وِسهُ وِهائي (ڪلياڻ ٤/٢٨)= اعتبار ڪر، يقين ڄاڻ ته رات وهامي چُڪي.

- وِهائي وانءُ پَنـوَنـرَ (ڪارايل ٢/٦)= اي پنـونر! رات پوري ٿي، پريات ٿي وئي، تون اڏامي وڃ.

- هيءَ هَڏِ وِهائي (ڪاپائتي ١/٣)= هيءَ ويل وئي، هيءَ رات ته پڪ وئي وهامي.

● وهاه= وهانءُ.

- ويـنديس ڪِنهِ وِهاه (مارئي ٧/١٦)= ڪهڙي وهانءَ تي وينديس.

● وِهائڻ= خريد ڪرڻ، وٺڻ، پنهنجي نمي ڪرڻ.

- وِهاءِ تون (ايمن ١/١٣)= تون خريد ڪر، تون وٺ.

- وِرهُ وهايم هيـڪڙو (رپ ١/١٥)= مون هڪ نينهن ٿي (درد ۽ فراق) ورتو.

- واسُ وِهائيـان (آبري وائي ٧/٢)= خوشبوءِ وٺان (پنهنجي پياري پنهونءَ کان).

● وِهائڻ= آڏيءَ کان پوءِ پريات تائين ويهي رات گذاري ڇڏڻ.

- روبو راتِ وِهاءِ (مارئي ١١/٨)= (مارئي) روئي ٿي

رات گذاري.

● وِهائڻ= خريد ڪرڻ، مال سٽوڏڻ.

ـ وِهاڻو= وِهائيندڙ، خريد ڪندڙ، سامان سوديندڙ، وکر وٺندڙ.

ـ وَڏا وِهاڻو (سامونڊي ١/٢٢)= وڏا سامان سوديندڙ شاهوڪار، وکر وٺندڙ وڏا واپاري.

ـ پَرَ وهاڻو وِسَلا (سري راڳ ١/١٨)= وکر ۽ سامان تہ گھڻو پر وهائيندڙ وٺندڙ ويسر ۾ غافل.

ـ وِيا وِهاڻو نِڪَري (حسيني ٦/٥)= وهائيندڙ خريدار ويا هليا.

ـ وکُرُ وِهايو (سري راڳ ١/١٦)=سامان ورتو.

وَهٽَ= سواريءَ جا جانور (اٺ، گھوڙا، وغيره).

ـ وارثو وَهٽَ وَڃن (گھاتو ١/١٢)= هو پنهنجي سواري وارا وهٽ پوئتي موٽايو وڃن.

● وَهڙا = وڏا جوان گابا جيڪي ڏڳا ٿيڻ وارا.

ـ وَہ پَٽي وَهڙَنِ (ديسي ١/١٠)= انهن وهڙن جوانيءَ جي زور ۾ پٽي.

وِهسَڻُ= خوشيءَ وچان ٽڙڻ، ٻهڪڻ، ٽهڪڻ.

ـ وِهسَنِ واڙِيءَ ڦُلَ جِئن (ڪليان ٤/٢٥)= اهي واڙيءَ جي گل وانگر پيا خوشيءَ مان ٽڙن.

ـ وہُ پِسَنو وِهسَنِ گھڻو (يمن ٦/٥)= وڏا پياڪ، وڏي نشي وارو زهريلو شراب ڏسي پيا خوش ٿين.

ـ وينائي وِهسن (رامڪلي ٣/١٠)= هو وينائي خوشيون ڪن.

ـ وَسَنِ ۽ وِهسَنِ (آسا ٢/٢٢)= (دوست جي ديدار لاءِ سِڪ ۾) اکيون پيون ڳوڙها ڳاڙين ۽ پڻ پيون خوش ٿين.

ـ وِهسي ويڙيچي (مارئي ٧/٢٠)= منهنجي سائيهہ واري خوش ٿي.

● وِهڪَ= ويهڻ واري جاءِ، هڪ جاءِ ويهڻ واري عادت، ويهَڪ.

ـ وِهڪَ مون وِيٺي (راڻو ٨/١٧، رامڪلي ١/١٥)= اطمينان سان ويهڻ واري خوشي منهنجي ختم ٿي.

ـ وِهَڪَ نہ ڪِنائون (رامڪلي ٤/٢٢)= هڪ جاءِ تي نہ ويٺا.

● وَهلو= سگھو، تڪڙو. (مونث. وَهلي).

ـ وَهلو وَرُ (بروو ٢/٧)= سگھو موٽ.

ـ وانءَ وَهلي نِڪَري (سامونڊي ٢/٥)= تڪڙي نڪري هلي پهچ.

● وَهلُورُ= تڪڙو، پري پچندڙ.

ـ وَهلورِئا وَتَنِ (رامڪلي ٦/١٠)= وَهلور پيا وڃن.

● وَهَمُ= گمان، شڪ گاڏئون خيال، وسوسو، وقتي خيال، ڀَهہ، پُور.

ـ وهم پريان جي وِڌيا (يمن ١/٢٦)= محبوب جي خيال ڪين وڌيو، محبوب جي يادگيريءَ ۾ وڌجي ويا.

ـ وَهَمَ وِرِسايَاسِ (آبري ٥/٨)= مونکي گمان، اجائي خيال ڀلايو.

ـ وَهَمَ پِرِيَان جي وَڌُو (حسيني ٧/١٣)= منهنجو هنيڙو پرين جي ياد ۾ فڪر وڌي ياڳا ڪري ڇڏيو.

ـ لاهہ وَهَمَ (سارنگ ١/١٩)= وسوسا لاهي، فڪر ڇڏي.

ـ وَهمُ لَهي (اليلان ١/١٢)= ڀَهہ پروڙي، خيال پرکي، رخ پروڙي.

● وَهَڻُ= پاڻيءَ جو ريلو ڪري هلڻ، درياءَ جو پلٽ ڪرڻ، لُڙهڻ، هلڻ، لنگھڻ، وڃڻ، گذرڻ، گذري وڃڻ.

- وَهَنِ وارِيءَ ڳـاڙٿان (رپ ١١/٢)= (ڪوهيءَ جا هيـنـيان سيما) واريءَ ڳاڙهيل نار تي پيا وهن.
- وَهَنِ ٻَلِيارَ ۾ (ڏهر ٩/٢)= 'ٻليارَ' ۾ ٿا چوڙ ڪن.
- وَهَڻُ= (اسم) واهڙ، وهڪرو، درياهه.
- وَهَڻِ جَنَارو سُنَهَڻِي (سنهڻي ٢/٩)= سهڻيءَ جو لاش درياهه جي وهڪري ۾.
- وَهَڻُ ڪَشوريان وِترو (سنهڻي ٢٢/٤)= درياهه ڪشوريءَ کان گهڻو وڌيڪ سُرهو.
- وَهَڻُ وَچارَنِ مَنٿُو (سنهڻي ٦/٧)= واهڙ (جنهن جي ڪنڌيءَ تي سندن پاڻ يا ماڳ هو) سو ميهارن مٿايو.
- جِنان وَهي لوڪ (سهڻي ٣/٤)= جتان لوڪ لنگهي.
- پاسَنڙُون پاڻِي وهي (سري راڳ ١٠/٣)= (ٻيڙيءَ جي) پاسن مان پاڻي ٻيڙيءَ ۾ اندر پيو وهي.
- وِٿِنِ وَنجهه وَهي (گهاتو ٢/١)= وَنجهه وَهي وين، ونجهه لڙهي وين (هيٺ تري ۾ نه لڳا، اونهين پاڻيءَ جي چڪ ۾ هٿن مان ڇڏائجي لڙهي ويا).
- هَي هَي وَهي هاءِ (يمن ١/٤)= هاءِ ۽ هوءِ جاري آهي، دم ۽ ساهه سان گڏ اچي وڃي پئي.
- وَهي هُوءِ (يمن ١٢/٦)= هوءِ لڳي پئي آهي، لولي لڳي پئي آهي، واهه واهه لڳي پئي آهي.
- وَهي وَخُودَ ۾ (ڏهر وائي ١/١)= جند جان ۾ گذري.
- وَهي ڪانهه وَتاسِ (ڪاموڏ ١١/٣)= سنديس پير ڏيئي به ڪا ڪانهه لنگهي.
- اوڙڏَ ۾ اُوٺِي وَهي (آسا ١٢/٢)= رهاڻ ۾ گهٽ گذري، گهٽ ٿئي (رات).
- وَهِي وِئو (رپ ٩/٣)= تڪو گذري وئو.
- وِئا وهي (ڏهر وائي ١/٢)= هليا ويا، گذري ويا.
- وِيڙو سـاٿُ وَهي (آبري ٢١/٤)= قـافلو اڳـتي لنگهي ويو.
- وِيڙِيچَنِ وَهي (مارئي ١٣/٩)= وطن وارن وڃي.
- وِچـارَنِ وَهي (سنهـڻي ٧/١٠)= وچن وارن وڃي، ميهارن وڃي.
- ڪَنْڌَهن ڪانهه وَهي (آبري ٣/٣)= ڪابه ڪنڌهن (پنهنجي پياري ڪي شهر ۾ هَٽَ تي ڳـولڻ لاءِ) ڪانهه هلي، ڪانهه وئي.
- وَهي وَڻجارَنِ جي (سري راڳ ٢٤/٢)= وڻجارن جي گهڻائي پرڏيهه جي بندر ڏانهن هلي وئي.
- وِئا اُتِ وَهي (ڪاهوڙي ٨/١)= اتي هلي وڃي پهتا.
- سُتي وَهيا سِيڻَ (ڪوهياري ١٧/١)= منهنجا مِٺر سُتي لوڪ هليا ويا.
- هُوءِ وَهيا وَٽَڪارَ ڏي (حسيني ١٠/وائي-١)= اهي هليا وٽڪار واري طرف، ويا وٽڪار ڏي.
- وَهيـا پِرتي (ڪارايـل وائي ١/٢)= پري هليـا ويا پرتي (وفات ڪري ٻئي جهان ڏي هليا ويا).
- وَهي سَڀِ وَهيـاءِ (ڪاپائـتي وائي ١/١)= تنهنجي سڀي حياتي گذري وئي!

● وِهَڻُ، وِيهَڻُ= ويهي رهڻ،ا نتـظار ۾ ويهڻ، صـبـر ڪري ويهڻ، واٽ جهلي ويهڻ.
- وِهَڻُ وساريج (آبري ٦/٩)=(اي سسئي! تون پئي هلجـان ۽ پنهـونءَ کي ڳـولجـانءِ). ويهي رهڻ وسـاري ڇڏجانءِ.
- وِهي ويڙهجي جا (معذور ٢٤/٢)= جيـڪا ڪيڙن ۾ ويڙهجي گهر ۾ ويهي رهي (۽ ٻاهر وڃي پنهنجي ور کي نه ڳولي).

- وِهي ويسلي (معذور ٦/٤)= (ڏونگر ڏورڻ کان سوا) سست ۽ غافل ٿي ويهي رهي.
- وِهو وچ وَهَنِ (آبري ٤/١)= (سَڏن واريون ٽڪجي وات تي) وچ ۾ ويهيو رهن.
- وِهَڻَ مُون نہ وَڙا (سنهڻي ٥/٢)= (نہ وڃڻ ۽) ويهي رهڻ منهنجو وڙ ناهي.
- وِهَڻَ وَڙَ نہ آهِنجو (ڪارايل ٢/٧)= (ڳنڍي لڙيل پالڻيءَ ۾) ويهڻ اوهان جـــو وڙ نـاهي، اوهان کي نـہ جڳائي.
- ويهَڻَ واٽڙِنِ تي (ڪليـاڻ ٥/١)= (عـاشق جـو محبوب جي ديدار لاءِ) واٽن تي انتظار ۾ ويهڻ.
- ويهَڻَ ويـڄَن وَٽِ (يمن ٢/٢٦)= (بيمار جو) طبيبن وٽ صبر ڪري ويهڻ (ڪـڪ نہ ٿيڻ).
- وني ويهڄ سيرُ (ڪلياڻ ٤/٢٢)= (اي عاشق! محبوب جي اچڻ وڃڻ وارو) گس جهلي ويهجان.
- وِهين وِسَهي (آسا ٢/٣)= انهن تي اعتبار ڪري ويهين.

● وِهڻو = ويهندڙ، رهندڙ.
- مَنجهِهين وِهڻو (رپ ١/٤)= (وِرِهُ درد ۽ فراق) اندر ۾ ئي وهندڙ آهي.

● وَهُون= زالون، مڙسن وارِيون پرڻيل زالون (ڪڇي محاورو). نوجوان زالون، ڪنوارون.
- وَهُون وَڻجارَنِ جِيُون (سامونڊي ٤/١٤)= پرڏيهي سوداگرن جون زالون.
- وَڏيءَ وير وَهُون (مـارئي ٨/١٤)= نوجـوان زالون وڏي وِيلَ.
- تو وَرَ وَهُون ڪيتريون (ليلان ٤/٣)= اي يـتار! تو لاءِ ڪنوارون گهڻيون، زالون گهڻيون.

● وَهي= پُور جواني، جواني.
- سي تو وَهِيءَ وِجائيا (ڪاپائتي ٩/١)= سي تو جوانيءَ ۾ وڃائي ڇڏيا.

● وَهيڻو= (ڪنهن جي) آسري تي، ڪنهن جي سهاري، ڪنهن جي حوالي.
- پاڻَ وَهيڻو (ڏهر ١/١٣)= پاڻ پنهنجي ذاتي طاقت وارو، پاڻ پنهنجي قدرت سان قائم ۽ موجود.
- مُون نَہ وَهيڻيون (آسا ٢/٢٠)= منهنجيون محتاج ناهن، منهنجي هٿ وس ناهن.
- مُون نَہ وَهيڻا (آبري ٢/وائي-١٠)= منهنجي وَسِ ناهن.

● وِٺا= بالڪل پري ٿي ويا، آجا ٿيا، ختم ٿي ويا.
- واڪائان وِٺا (ڪلياڻ ٢/٩)= پنهنجي تعريف کان پري ٿيا، بي تعلق ٿيا، آجا ٿيا.
- وَڻَ وِٺا (رائو ٤/١٤)= اهي وَڻ ختم ٿي ويا.
- وِٺامِ = منهنجا گذري وٺا.
- والجهليندي وِٺامِ (سنهڻي ١١/١٩)= انتظار ڪندي منهنجا گذري ويا.

● وِٺاءُ= اُوهين وِيٺو.
- ڇَپرِ وِٺاءُ جا ڇڏي (حسيني ١١/وائي-٢)= جيڪا اوهان جبل ۾ ڇڏي وِيٺو.

● وِٺڙا= ويا.
- وِٺڙا راجَ رَهي (مارئي ٤/١٢)= ١. راج رهي ويا، رهجي ويا ٢. رهيا (محاورو) نست ٿيا، ڪجهہ ڪرنہ ڪيائون.
- وِٺڙا وَهي (حسيني ٦/وائي-٢)= اڳي لنگهي وِٺا، گهڻو اڳتي نڪري وِٺا.

● وِٺِنِ = وِيئَنِ.
- ويچاريءَ وِٺِنِ جو (سامونڊي ٢/١٥)= ويچاريءَ

ڪي وِيلنِ جو، جيڪي پرڏيهه ويا تن جو.

● وِيءُ = مال لاءِ جهجهي گاهه ۽ پاڻي واري سيم، وڏي ڍنو واري جوءِ، وڏو سٺو چراگاهه (اصطلاح طور) وڏو ڍنو، وڏي دولت، وڏو نفعو، نفعي وارو مال.

ـ سَندو وحدت ويءُ (رامڪلي ٢/٧)= وحدت جو ويءُ، توحيد جي ڍؤ وارو ماحول.

ـ وهائج وِيءَ (ڪلياڻ ١/٢)= تون وڏي دولت حاصل ڪج، وڏو نفعو حاصل ڪج.

ـ ٿَلهارين وِيءُ (سارنگ ٤/١٥)= نشيب وارين ايراضين ۾ وڏو گاهه ٿي ويو.

ـ وَهِ پَريان جي وِيءِ (سنهڻي ٤/١٥)= پياري پرينءَ جي هن پَريي درياهه (ويءَ) اندر سندس عشق ۾ (وهِ).

ـ وِيءُ چِنائين ڪالهه (ڪنيات ٣/١٠)= اڄان ڪالهه جَجهي سائي گاهه واري زمين ۾ چِنائين، گاهه ڪاڏائين.

● وِياءُ (جمع) وِياهه = ٻچو، اولاد، ٻچ.

ـ وِياءِ واسِينگَنِ جا (ڪارايل ٣/٨)= جيڪي واسينگن جي ٻچ مان آهن.

● وِيَاچڻ =حال بيان ڪرڻ، ڪنهن سان پنهنجو حال ونڊڻ.

ـ سُور وِيَاچي سُنهَڻي (سنهڻي ٥/١١)= سنهڻي ويٺي سور ونڊي، پنهنجا ڏک اوري.

● وَيَت، وِيت، وَيُنت= ڳُٿِي، اڻ تڻ، ڪَپت.

ـ وَيت سَبِ وَئي (ٻروو ٢/٣١)= ڪَپت سڀ ختم ٿي.

● ويٺ= رهايش.

ـ وَطَنِ جَني ويٺِ (مارئي ٥/١٨)=وَطَنِ ۾ جن جي رهايش.

● ويٺي =هڪ جاءِ وٺي ويهڻ، هڪ جاءِ ويهڻ واري حالت.

ـ ويٺي گــڏيــن وِيرَ (رامــڪلي ٣/١٣) = هــنن ڪي هڪ جاءِ ويٺي ٿي وڏو ڄاڻو رهبر مليو ويو.

ـ ويٺي جَني وَٽِ (آسا ٧/٨)= جَنِ وٽ ويهڻ سان، ويهڻ جي ڪري.

ـ ويٺِي گَهرِ گُهران (ڪنيات ١/١٠)= آءٌ گهر ويٺي ڪين پٺي چاهيان، ياد ڪريان، سنڀاليان.

● ويٺيون= جيڪي گهر ۾ ويٺيون آهن ۽ ٻاهر وڃي ڪو ڪشالو نٿيون ڪن.

ـ ويٺينِ ڪي (آبري ٣/١)= ويٺين ڪان، اهي جيڪي گدر ۾ ويٺيون آهن.

ـ ويٺينِ تان وارِي وَري (آبري ٨/١٤)= جيڪي هڪ جاءِ ويٺيون تن مٿان واري وري وئي.

● وِيجَ= طبيبَ، ڏاها.

ـ جِنَن وارِئو ويجَ وِهارين (يمن ١/٣)= جنن جو تون وري طبيب بہ آڻي وِهارين.

ـ ويجَ وَرائي ٻانهَ (يمن ١/١٧)= طبيب، وديلن جي ٻانهن ڪي هيٺ مٿي ڪري، ٢. پياري محبوب پنهنجي ٻانهن سرجي هينان ڏيني، ڳرهاتي ڏيني.

ـ اَنڌا اُونڌا ويجَ (يمن ٢/٧)= اي اڻڄاڻ نادان طبيب!

ـ ويجَ ڏَنامِ (يمن ٢/١١)= طبيب مون ڪي ڏنا (ڏنيم).

ـ ويجَنِ جي واتِ (يمن ٢/٢٧)= طبيبن جي زبان تي (سٺو علاج جيڪو هميشه سندن زبان تي آهي).

ـ ويجَ وِجاڻون جَڏِ (يمن ٢/١٥)= اي طبيب تون پنهنجيون قابليتون ڇڏ.

ـ ويجَنُون وِيئي (يمن ٣/١٥، ٤/٣، ڪوهياري ٤/١١) = (منهنجي جلندڙ جان هاڻي) طبيبن جي علاج ۽ وس کان ڇڙهي وئي.

● وِجاڻون، ويجَاڻون (ويجائي جو جمع)= طَبابَتُون، علاجَ ۽ حيلاَ.

- ويجَ وِچاڻون ڇڏ (يمن ٢/١٥)= اي طبيب! تون پنهنجون طبابتون ڇڏ (جو اهي نه لڳنديون).
ويجهو= اوري، قريب.
- ويجهو ناهه (ڪلياڻ ٣/١٥)= قريب ڪونهي، پري آهي.
وِيچارو (جمع) ويچارا = ١. مُوڙهل، پتڪيل، پليل، هيڻو ٢. بي واهو، بي وس، مسڪين.
- انَ پَر ويچارو (ڪلياڻ ٣/١٥)= انهيءَ طرح موڙهل ۽ پتڪيل.
- ويچارَنِ سِين (ڪاموڏ ٢/٣)= مسڪينن سين.
- وِيچارَنِ جي (بلاول وائي ٣/١)= بي واهن جي.
- ويچارَنِ وِچائِيا (ڪلياڻ ٤/٣٨)= بي واهن، نڌڻڪن (اصطلاح) صبر سان سر ڏيندڙن، سانوڻن.
- ويچارو ڪاٽو ڏِسي ٿو ڏِسڻ ڪي (آسا ١/٨)= (پن اکين وارو سڀ ڪجهه ساڳئي وقت ڏسي سگهي ٿو، ۽ ڪاٽو ان ڏسڻ جو اڌ، منو حصو ڏسي ٿو: سڄي ساري کي ڏسڻ لاءِ هو ڪاٽي اک واري پاسي کان ڪنڌ موڙي وري ڏسي ٿو. اهڙيءَ طرح ويچارو ڪاٽو سڄي ڏسڻ کي وري ڏسي ٿو، هو ڏسڻ کي ڏسي ٿو.
- وِيچارا ويسَاهَ، آٿي اِتِ اَڙائِيا (ڪارايل ١/١١)= ويچارن کي دلبي واري انهيءَ ويساهه (ته اهو بـه ڪو پڪي آهي) آٿي ات جهلائيو، قابو ڪرائيو.
- وَسُ ويچاريءَ ناهه ڪو (سري راڳ ٣/١٩)= مون ويچاريءَ جو ڪو وس ڪونهي.
ويڇون =ڌارو ڌار، وچ ۾ وٿيون ڪيل.
- ويڇُون ڪِيا (ڌهر ٥/٧)= ڌارو ڌار ڪيا، جدا ڪيا.
ويڏَ = تڪليف، مشڪل، سختي.
- ويڏَ وِنگايُون وَرَ (ديسي ٥/١٠)= (جبلن واري واٽ ۾) تڪليف، ڦيرا ۽ وَرَاڪا.
- ورهَ ويڏ ڪرينِ (سامونڊي ٢/١٤)= وچوڙا ۽ ڏک ويڏن ڪن، سختيون ڪن.
- جِتي وَهُ ويڏ ڪري (سامونڊي ١/٢٢)= جتي وهڪري ويڏن ڪري، جتي سمنڊ سخت ٿئي، وڏي تڪليف ڪري.
● وِيرَ= وڏو سُڄاڻ، وڏو خبردار، وڏو ڏاهو، ماڻهتر، مانجهي مڙس، بهادر.
- پِيا ويرِ وِماسِ ۾ (ڌهر ٢/١٠، سورٺ ٤/١٣)= وڏا ڄاڻو ۽ بهادر به ڳڻتي ۽ فڪر ۾ پئجي ويا.
- وِيرَ لَڳاءِ مَ ويرَ (سورٺ ١/٤)= اي وڏي سمجهه وارا سُڄاڻ! دير نه لڳاءِ.
- وِٺا وَجائي وِيرَ (رامڪلي ١/٢٥)= اهي ماڻهتا سُڄاڻ (فقير) پنهنجا واڄا وڄائي هليا ويا.
● وِيرَ=سمنڊ جي پاڻيءَ جو مقرر وقت تي چڙهڻ ۽ لهڻ.
- وِيرِين ۾ (سنهڻي ١٨/١٠)= لهرين ۾. (اصطلاح) لهر، چولي.
- وِيرِ وَرِي ويئي (سري راڳ ٢/٥)= وير واري پاڻيءَ جي اٿل مٿان وري ويئي.
● ويرَ= گهڙي، مهل، وقت.
- وَرُ اُهائي ويرَ (مارئي ٨/٢٠)= پلي ته اهائي گهڙي!
- پِينَ پِنيءَ ويرَ (سنهڻي ٧/٨)= اي اديون، آڌيءَ کان پوءِ، رات جي ٽئين ٽين واري وقت.
- وڏي وير (سري راڳ ١/١٨)= سويرو، اڳواٽ، وقت اندر.
- ويرمَ لائي ويهُ (سري راڳ ٢/٢٥)= دير نه ڪري ويهه، گهڻو نه ويهه.
- ويهي ويرَ مَ ڪَنِ (ڪلهوڙي ١/٤)=ويهي دير نه لائن.

● ويرَ = دشمني.

- جَني سانَس ويرُ (ڪلياڻ ٢/٥)= جن جي سانس دشمني.

● ويرا ڪاڪ (راڻو ٧/٤)= ڪاڪ جي ويرا، ڪاڪ جي پيٽي.

● ويراڳَ= ورهُ، درد ۽ فراق، دنيا کان مُنهن موڙ.

- وڏيس وِهِ ويراڳَ (راڻو ٦/١٥)= درد ۽ فراق مونکي راڻيءَ جي عشق ۾ وڌو.

● ويراڳِي= ويراڳ وارا، درد فراق وارا، جن دنيا کان منهن موڙي ڇڏيو هجي، تارڪ.

- ويراڳِي وجود ڪي (رامڪلي ٢/٦)= اي ويراڳِي پنهنجي هنڌ ۽ هستيءَ کي.

- وانءُ ويراڳِين سامهُون (پورب ٢/٩)= تون ويراڳين ڏي وڃ.

● ويراڳِيون= ويراڳين وارو، ويراڳِڻو.

- ويراڳِيٽيون ويسُ (رامڪلي ٥/٢٧)= ويراڳين وارو ويس.

- مون وَهُ ويراڳِين سين (رامڪلي ٧/وائي ١)= منهنجو وڃڻ ويراڳ وارن سان، وره وارن سان، محبت ۽ فراق وارن سان.

● ويرانِ= سنڌن ويرَ، اڇڻ جي مهل.

- اَڄ اَڇڻَ ويرانِ (ڪنبيات ١/٨)= اڄ سنڌن اڇڻ جي وير آهي.

● ويرَمَ= دير، تاخير.

- وهَان تان ويرَمَ ٿيي (سنهٽي ٧/١٢)= ويهان ته دير ٿي ٿئي.

- ويرَمَ لاهي (آسا ٧/وائي)= دير کي ڇڏي.

- ويرَمَ ڏي مَ وارَ (معذور ٢/١٦)= (هن ولهيءَ جي واڳ) دير واري پلسي نه وار، نه موڙ.

- وڏَ ته ويرم نه ٿئي (يمن ٣/٢)= سِگهو وڃ ته جنن ڪا دير نه ٿئي.

● ويروتارَ= ١. ويرٿون تار، پاڻي جي چڙهندڙ وير کان ٻه مٿي، بيحد پريل، تمام گهڻي، بيحد، زوران زور. ٢. وير کان وڌيڪ، ويلي وقت کان وڌ، ويران وڌ (عام مفهوم موجب: هر وقت سدائين).

- عاشقن الله ويروتار وُجودَ ۾ (ڪلياڻ ٤/٤)= عاشقن کي الله هر وقت ياد آهي.

- وِيرٿون تارَ (راڻو ٢/٩)= سمنڊ جي وير کان مٿي تارُ، تمام مٿي چوٽيءَ کان گهڻو مٿي.

- وِيرُون تارَ (رپ ١/٤٢)= ويرٿون تار، وير کان ٻه وڌو تار پاڻي، تمام گهڻو.

- ويرٿون (سنهٽي ٥/٦)= تمام گهڻو.

- ويروتارَ (مارئي ١٠/٦)= تمام گهڻي، بيحد (پنهنجن پيارن جي پچار).

- مُنداتي مينهن جينن ويروتارَ (معذور ٦/وائي-١، مارئي ١٠/٦)= ساوڻ جي مينهن وانگر گهڻو وسيو.

● ويرون= معلون، ويلون.

- ويرون ولوڙَن جون (مارئي ٨/١١)= صبوح جو سوير کير ولوڙڻ واريون معلون.

● وِيري= پاڻيءَ جي ننڍي ترائي، ننڍڙي کڏ جنهن ۾ پاڻي هجي.

- وِيري منجهه سَج (بلاول ١/٧)= رڻ ۽ سج ۾ پاڻي، جي ننڍڙي ترائي.

● ويري = دشمن (جيڪو ايذائي ٿو، ڦري ماري ٿو).

- سو ويري سو واهَرو (ڪلياڻ ١/٢٨)= سوئي مارينڌڙ

ڦريندڙ ۽ سوئي واهر ڪندڙ ۽ مددگار.

– ويري مون ورَنْ (آسا ٥/٩)= منهنجو رنگ (ورن) ئي منهنجو دشمن (ويري) ٿيو (جو ظاهر ٿي پيو ۽ ظاهر ڪري وڌائين).

● ويرياڻي = دشمن (مونث).

– ننڍر ويرياڻي هَوءِ (ڪوهياري ١/٦)= ننڍر ويرياڻي آهي، دشمن آهي.

● ويريو = (اسم) دشمني.

– وِئس ويريو ڪري (آبري ١٠/٤) = (ڏيل) دشمني ڪري ويس.

● ويڙ (جمع) ويڙيون= مال لاءِ گاهه واري جوءِ، وٿن واري جوءِ، ويڙ ۾ رهڻ وارو ماڳ.

– ويڙيين وڳَ وارين (مارئي ١/٨)= مارو گاهه وارين جاين ڏانهن مال جا ولر وارين، ڪاهي وڃن.

– ويڙ پَسان سو وَرُ (مارئي ١/٣)= جھنگ واري پنهنجي ويڙ ۾ پنهنجو اهو پتار ڏسان، ان سان ملان.

– وِيڙ وٿن (مارئي ١٧/٨)= ويڙ جي وٿن ۾، وٿن هيٺ.

ويڙيون = غير آباد ايراضي ۾ هيٺاهين زمين جا اهي ٽڪرا جن ۾ وڏ ۽ گاهه هجن.

– ويڙيين منجهه وڙال (پورب ١/وائي-٢٠)= پاهر وارين ويڙين ۾ هلچل ۽ ڳولا.

– ويڙين سين وايارُ (مارئي ٦/٨)= جن جو ويڙين سين واسطو، جن جو ڏٿ چوندو لاءِ مال چارڻ لاءِ ويڙين ۾ اچ وڃ.

● ويڙانگَ، وِڙانگَ= وِڙواند، بُرا، خوفناڪ.

– هي وجان ئي ويڙانگَ (ديسي ٦/١٧)= هي تہ ماڳهن بُرا بد شڪل.

● ويڙن، ويڙهو= خلاصو ڪشادو اڱڻ، گھر، عزيزن جا ويجها گڏيل گھر، ويجهو پاڙو.

– ويڙو ڏيانِ ويڪرو (آسا ٢٢/٣)= آءُ محبوبن ڪي (پنهنجين اکين ۾ ويهڻ لاءِ) ڪشادو اڱڻ ڏيان.

– ويڙهي منجهہ وَتي (بروو ١٦/٢)= گهر جي اڱڻ منجهه اچي، اڱڻ منجهه ڦري.

● ويڙهڻ= رڪوڙڻ، چوڏاري ٻڌڻ.

– ويڙهي جا ورهن (ڪوهياري ٣/٥)= جنهن ڪي محبت جي دردن فراقن وڪوڙيو.

– ويڙهي آهيان (سارنگ ١٢/١)= وڪوڙي آهيان، ورتي آهيان، جڪڙيل آهيان.

– ويڙهيا گهمن (مارئي ١٧/٣)= ولين سان ويڙهيا گھمن، ڍڪيا گھمن.

● وِيڙيچا= ويڙين جا رهندڙ، وٿن گاهن وارين پيٽين جا رهاڪو، وطن وارا.

– وهسي ويڙيچي (مارئي ٢٠/٧)= ويڙين جي رهڻ واري، تہ جائي (مارئي) وطن جي ڳالهه ٻڌي خوش پئي ٿئي.

– ويڙيچنِ ره (مارئي ١/٣)= وطن وارن جي ڳالهه ڪان سواءِ.

– تَنِ وَنهين ويڙيچَنِ (مارئي ٨/٦)= تن سُکين سَتابن ويڙين ۾ رهڻ وارن.

– ويڙيچاڻا= ويڙيچن جا، وطن وارن جا.

– وَرُ ويڙيچاڻا ويڻ (مارئي ٣/١٠)= پلا آهن ۽ پل هجن وطن وارن جا قول، سندن ڳالهيون.

● وِيس= لباس، پوشاڪ، ڪپڙا.

– ويسُ وڃايو تو (رامڪلي ١٦/٢)= تو فقيري وارو لباس لڄايو.

- ويسَ ڪِنا (مارئي ١١/٧، سارنگ ٤/١٤)= تجلا ڪيا، رَنگارنگي چمڪاٽ، ڪيا.
- ويسَ ڪَري (سارنگ ١/٥)= ڪڪرن کي ٺاهي جوڙي اچي.

ويساندِ= ساهي، آرام، ويساهين.

- اَڪَرِيُون ويساندِ پرينءَ گڏجي ڪنديون (ڪنيات ١/٦) =اڪرِيون پياري پرينءَ کي ڏسڻ کان پوءِ آرام ۾ ائينديون.
- وِيئي نہ ويساندِ (سنهڻي ٧/١٥)= ٿورڙي ساهي کڻڻ لاءِ بہ نہ ويئي.
- نہ ويساندِ نٿين (سري راڳ ٢/٨)= نَيُون تن کي بہ وَهڻ کان ساهي ڪانهي (مثال برسات جو پاڻي لٿو تہ بنا ساهي ۾ دير جي تکو وهي هلندو) يعني تہ: سپ سدائين پيا وهن هلن، پر پنهنجي راهہ وٺيو پيا هلن.

● ويساهہ= قسم، اعتبار، گمان.

- ويساهہ نہ وِسَهو (يمن ٤/١)= جي اوهين قسم تي اعتبار نہ ڪريو.

ويساهڻ= ويساهہ ۾ رکڻ، ويساهہ ڏيارڻ، ويساهہ ۾ چڙهڻ (تہ پل هو ائين پيو سمجهي).

- ويساهي ويل ڪَنهين (رامڪلي ١/٨)= ڪنهن وقت تو کي ويساهي، غلط ويساهہ ڏياري هليا ويندا.

● ويساهِين = ساهي، ساهي کڻڻ جي جاءِ.

- وَڻُ نہ ويساهِين (ديسي ٣/٢)= نہ ڪو وڻ (جنهن جي ڇانوَ ۾ ويهجي) تہ نہ ڪا ساهي کڻڻ جي جاءِ.

ويسَرا (واحد. ويسرو) = ويسر وارا، ويسر ڪندڙ، غافل، بي خبر، اڻ- سنياريا، بي واها.

- جِمَ ورچي وِهين ويَسرو (سريراڳ ٢/٣)= متان ٿڪجي بي خيالو غافل ٿي ويهي رهين.
- پَسِي پرِهَتَ ويسرا (ڪلهوڙي ٢/١٦)= پورهيتن کي بنا ڪم جي بنا فڪر ۾ گِهٽيءَ جي ڏسي.
- وِيرَ وَرنَديڻ ويسَرا (سري راڳ ٢/١٧)= اي غافل! تنهنجي مٿان وير وري ويندي.
- تِنائين ويسرَنِ (ڪنيات ٤/٢١)= اتان بہ ويسرن بي خبرن (ڪي ڪجهہ نہ مليو).
- تون وڳ چڏين ٿو ويسرا (ڏهر ٢/٣٧)= تون پنهنجن اٺن جا وڳ بي واها (بنا حفاظت) ٿو ڇڏين.

● ويسرِي= دير واري، غفلت واري، بي فڪري.

- ٿُون ويَسري وِڪ ڪڍين (سامونڊي ٢/٣)= تون غفلت واري بي فڪري وک ٿي ڪڍين (دير ٿي ڪرين).
- سا ڪِنَن وِهي ويَسري (ڪاپائتي ١/٦، آبري ٨/٦) = اها ڪيئن بي فڪري غافل ٿي ويهي رهي.
- ويَسرِيَن ڪي (مارئي ٨/١٣)= دير ڪندڙ ڪي.
- واٽان پاسي ويَسرِي (ڪوهياري ٦/٧)= واٽ کان بي خبر.
- ويهہ مَ ويسَرِي (رامڪلي ٢/وائي)= آساري غافل ٿي نہ ويهہ.

● ويسَلا= ويسرا، غافل.

- پَرَ وِهائُو ويَسَلا (سري راڳ ١/١٨)= پر خريد ڪندڙ مست ۾ غافل.

● ويڪَ= ويڪر، وِٿي، نظر ڦيرڻ واري وِٿي.

- وَرَ نہ سَهي ويڪَ (ڪوهياري ٦/٦)= پيارو پتار (پاڻ کان پري) ڪا وِٿي نہ سهي، نہ برداشت ڪري.

● ويڳَ= مٿي ۾ موڳائپ وارو خمار، مٿي تي نشي ۾ موڳائپ وارو بار.

ـ ويڳاڻو= ويڳ ۾، ويڳيل.

ـ ويڳاڻو ٿئو ونجھلي (رپ ١/٢٩)= فراق واري ويڳ ۾ بي حال ٿيو پيو غم ۽ سور سهي.

● ويلَ= وير، دير، ذري جيتري دير. وقت، روزاني ڪم ڪرڻ ۽ اٿڻ ويهڻ وارو.

ـ ويلَ نہ وِسَرَنامَ (رپ ١/١١)=١. ڪنهن وقت بہ مون کي نہ وسرنا ٢. ذري جيتري دير تائين بہ مونکي نہ وسريا.

ـ وَجَنِ ويلَ سَبَڪِهين (يمن ٢/٦)= هر وير، هر وقت، هر گھڙي پيون (منهنجيون رڳون) وڄن (۽ سڄڻ کي سارين).

ـ ويلَ وِهَڻ جِي (حسيني ٢/١٧)= وير ويهڻ جي، ويهي رهڻ جو وقت.

ـ سَڄَڻُ ويلُ نہ وِسَري (ڪلياڻ ٤/٣)= پيارو پرين ڪنهن گھڙي بہ نہ وسري.

ـ مونکي ويلَ نہ وِسَري (مارئي وائي ٧/١)= مون کي پنهنجي پيار ماروءَ جي (يا سيني ماروئڙن جي) روزاني رهڻي ڪهڻي نہ وسري.

● ويلو=١. ٽائو، وقت ٢. مقرر وقت واري وِٿي. گھنٽلي، دير.

ـ تيلاهِين ويلو، پيِيم واهڙ وچ ۾ (سنهڻي ١٠/١٠) = تنهن ڪري ٿي مونکي وچ درياءَ ۾ وقت جي وِٿي پنجي وئي (دير ٿي وئي).

ـ هلندي حبيبن ڏي، ويلو وچ نہ ڪجي (سري راڳ وائي ٤/١) = پنهنجن پيارن ڏي هلندي وچ تي ويلو نہ ڪجي، وچ ۾ وقت جي دير نہ ڪجي.

ويلا ڪَرڻ= وقت وڃڻ وارو ٿيڻ، وقت ۾ گھنٽلي ٿيڻ.

ـ وڃين ٿي ويلا ڪَري (سنهڻي ٢/١)= وڃڻ جو وقت ٿو وڃڻ جي ڪري ('وڃين' وڃڻ واري آهي وقت باقي وڃي بچيو آهي).

● ويلو، ويلهو= هڪ وقت جو کاڌو.

● ويلو پنجي وڃڻ= هڪ وقت جو کاڌو نہ ملڻ، وڃان ويلو پنجي وڃڻ (۽ بکيو رهڻ).

ـ وِلهون ويلا واءُ (پورب ٢/١٨)= سخت سيءُ، بکون (بک جا ويلا) ۽ ڪوسو واءُ (جوڳين پنهنجي جان تي جهليا).

● ويلهہ= وقت واري کاڌي نہ ملڻ جي ڪري بک.

ـ ويلهہَ وِينديَنِي وِسَرِي (پرڀاتي ٢/٢)= بک وسري وينديَني.

ـ ويلَهہَ وِسارِي (بلاول ٣/١١)= بک، توڻ جي تنگي وساري ڇڏي، ختم ڪري ڇڏي.

ـ وِيلَهہَ تَنِ وڃي (بلاول ٢/٧)= تن کي ويلي واري بک ختم ٿي وڃي، تَوڻ جي تنگي لهي وڃي.

● وِيمو= (ع. بِيمَہ، وڻج واپار جو اصطلاح)= سودي واري سامان وکر کي حفاظت سان سنڀالڻ يا مالڪ کي پهچائڻ جي ذميداري جو معاوضو. اگھ کٽي خريداري (چوندا: 'اڄ ويمو ڪيو اٿم الله ڪٺيندو') ۽ ان جو نفعو.

ـ وِٹ ويمي جو جي لهين (سري راڳ ١/٦)= جيڪڏهن تون واپار ۾ ڏي وٽ واري معاوضي ۽ نفعي جي مقدار کي صحيح نموني ۾ سمجھين (تہ هوند بي حاج نہ ڪرين).

● وِنتيُون= منٿون، آزيون.

ـ ڪِج وِنتيُون وِتَريون (برو ٢/٢٤)= ويتر وڌيڪ منٿون آزيون ڪج.

ـ ڪَرِ وِنتيُون (پرڀاتي ١/٦)= (اي منگتا) سوال واريون ساراهون صدائون ڪر.

● وِنجھارَ= وِنجھَرَ (جيڪي موتين ۾ سوراخ ڪن)، جيڪي موتي مٽيا وِنڌين، ڪاريگر، وڌا چاڻو.

ـ وَحن مَ وِنجھارَ (سري راڳ ۴/۱)= وڏا چاٽو ۽ داناء هليا نہ وحن!

ـ وَهمُ لَهِي وِنجھارُ (ليلان ۱۳/۱)= هو داناء وڏي ويچار سان ڳالھ کي پروڙي (دليون ٿو پرکي).

● وِندڙَ پـچـان لوءِ (مارئي وائي ۶/۱)= وطن (اَڳوٺ= لوءِ) ڏانھن وِندڙ قاصد کان پڇان.

● وِندِهين= وِندي ٿي.

ـ تہ وِندِهين پُرنِٿين وَرِ (معذور ۴/۸)= تہ وِنديئي تو کي سامھان گڏجن، ملي وحن.

● وِندءِ نَپَ تَرِي (ڪليان ۴/۲۱)= تنھنجا زخم ۽ گھاءُ سور ۾ نري ويندا.

● وِنَدِيائِي وَران (مارئي ۹/۸)= وِندي ٿي وري موٽان (تکڙا وارا ڪري گھٹو پاٹي پريان).

● وِندو= مَندي.

ـ وِندڙِيارو (ليلان ۱/۶)= مَندِيءَ وارو.

● وِنگِيسِ = شاناٿتي عورت.

ـ وِنگيس وِيڙِيچَنِ رِءَ (مارئي ۳/۱)= هيءَ شاناٿتي زال (مارئي) پنھنجن وطن وارن کان سواءِ (ٻي ڪا ڳالھ ٿي نہ ٻڌي).

● وِڻ (جمع) وِڻَ= ڳالھاءُ، گفتو، ٻولُ، طعني وارو ڳالهاءُ، طعنو، مھٹو.

ـ وِسَہ اِنھين وِڻ (بلاول ۱/۶)= انھيءَ گفتي تي (تہ داتا ٠٠وت ڪني آهي) اعتبار ڪر.

ـ تنھن وِڻ (سامونڊي ۲/۱۸)= ان ڳالھ.

ـ وِهائِيءَ جا وِڻَ (ڪوهياري ۱/۱۷)= رات گذرندي وارا طعنا مھٹا.

ـ وِڻَ موکيءَ جي مارِئا (يمن ۶/۳۰)= موکيءَ جي انھيءَ گفتي (تہ شراب ۾ نانگ جو زهر گڏيل هو) ماريا.

ـ وِردَ ٿِنڙمِ وِڻَ (سامونڊي ۳/۳۹)= سندن گفتا ۽ ڳالھيون مونکي ذري ذري ياد پيون.

ـ اَگھيا وِڻَ وهاڳَ (پرڀاتي ۲/۲۲)= وهائيءَ رات جون ساراهون صدائون (وهاڳ) قبول پيون، وهاڳ جي سُر وارا ٻول وڻيا، پسند آيا.

ـ وِرُوهَ ٿـيَمِ وِڻَ (پورب ۱/۸)= سي مونکي هر دم ياد پيا، منھنجي لاءِ وِرونھ ٿي پيا.

ـ وَرُ ويڙِيچاڻا وِڻَ (مارئي ۱۰/۲)= ڀَلا ۽ ڀل تہ هجن ۱. وطن وارن جا ٻول ۽ قول ۲. انھن جا ڳالهاءُ ۽ طعنا.

ـ وِڻَ وَرائي سَلمَھَان (آسا ۷/۱۳)= آڏو موٽائي جواب ۾ گفتا (نہ ڪڍج).

ـ وِڻَ ورائي وارِيان (آسا ۳/۲۰)= سامھون ڪو جواب ڏيان!

ـ وِڻ وَرائِي (مارئي ۱/۲)= گفتي جو جواب، سوال جواب.

ـ وِحھٹو وِڻَ وَحنِ جي (راٹو ۷/۱۲)= جيڪي وچ ۾ سُخن وحھي ٿا وحن، طعنن وارا ڳالهاءُ ڪري ٿا وحن.

ـ آءٌ جا واڳِڙي وِٹنِ وِٹَنِ (ڏهر وائي ۵/۱)=۱. آءٌ جا پياري پنھونءَ جي پيار پرين ٻولن سان ٻڌل ۲. لوڪ جي طعنن سان گلاري ڪيل.

● وِٺانِ = سندن وِڻ.

ـ سَهي وِٺانِ (رپ ۲/۶)= سندن ڳالهاءُ سهي، تکا سُخن سهي.

ـ وِٹَنِ وَاڳِنو نہ رَهي (رپ ۱/۲۹)= طعنن مھٹن سان گڏ (واڳنو) نہ رهي سگھي.

ـ وِٹين ڪِينَ وڙَهنِ (آسا ۲/۲۹)= طعنن مھٹن ۽ آمھون سامھون تکن سوالن جوابن سان ڪين وڙهن.

ـ وَنءِ سَهِي ويِڻانِ (رپ ٢/٦)=سندن ويڻ سَهي وَتنِ وڃ.
● ويھَ= وِيھ شيون، ھڪ ويھ.
ـ عِــيبَنِ وِيهَ (ڪامـوڏ ١/۴)= عــيبن جي وِيھَ
(اصطلاح) گهڻا عيب.
● وبھي آءُ (ڪاموڏي ١/١٠)= ساٿن وبھي، سڪي سمجھي آءُ.
● وبيَان وِسِري (حسيني ١٢/٩)= اوهان کي وئي وسري

ھ

● ھاتِڪُ= (ع. حاذق) سجاڻ، ذهينُ، سياڻو، وڏو سمجھندڙ.
ـ ڪي ھاتِڪَ هَٽَ وِڄھن (سنهڙي ١٠/١)= ڪي وڏا سَمجھدارَ هن پر هٽ وڃھن.
ـ ھاتِڪَ تو حَضُور ۾ (سورٺ ١/۴)= اي سياڻا، تنھنجي اڳيان.
هاٿيءَ ڪارڻِ هيڪڙي، آءُ ڪا تَندَ هَٽان (سورٺ ۴/٥) = هڪ هاٿي لاءِ آءُ ڪا تند وڃايان، هڪ هاٿيءَ وٽڻ لاءِ آءُ ڪر ڳايان. (= نہ ڳايان).
● هَاڃو = وڏو نقصان، ضَرر، زيان، ڏاڍ، ظلم.
ـ تہ هاڃو ڪَندا هي (ديسي ٧/١)= تہ اهي ڪو وڏو ڏاڍ ڪندا.
ـ هنيين سين هاڃو ڪِئو (راڻو ٦/۴)= هيانوَ کي وڏو سور ڏيئي هيڻو ڪيو.
ـ هاڃا ڪِيو (مارئي ١/٢)= وڏا ظلم ڪيو.
ـ هاڃي مَنجھ هَٽِي وئو (حسيني ٢/١١)= مون کي وڏي ضرر ۾ وجھي ويو.
ـ جي توهاڃي هيريون (بروو ١/٨)= جيڪي اکيون تو ڏاڍ تي هيرايون.
ـ هاڃي تان نَہ هَڄَنِ (معذور ٢/٢٩)= اهي چوندا هاڃي ۾ هَڄن! (=اهي پل تہ مصيبت ۾ هڄن).
● هَادِي = رهبر، رهنما.
ـ هَادِي جنہ حَبيب (يمن ٢/۴)= محبوب جنھن جو رهنما آهي.
ـ تون- هِينِ هادِي رَبُ (يمن ١/٣)= (يا الله) تون ئي سنئون هلائيندڙ ۽ پاليندڙ آهين.
ـ رءِ هَمراهِيءِ هاديءِ جي (سري راڳ ٣/١٩)= رهنما جي مدد کان سواءِ.
ـ هادِي لَهان نہ حَد (آسا ١/١)= اي منھنجا هادي! آءُ ان پڇاڙيءَ واري حد تي رَسان ئي نٿي ٢. آءُ جيڪر ان پڇاڙيءَ واري حد تي نہ پهچان (۽ پٺي 'لاحد' ۾ لڇان!).
● هارَ= هيرَڪَ، هيراڪَ، عادي.
ـ جا هَتِيجَنِ هارَ (مارئي ٣/٥)= جيڪا هَتي (ٿر) وارن وٽ رهڻ واري آهي، اتي وطن وارن سان گڏ رهڻ جي هيراڪ آهي.
● هارَ = آهار، آسرو.
ـ هَيَسِ جَنِي هارَ (گهاتو ١/٧)= آءُ جن جي آسري هُنسِ.
● هارُ= ڳچيءَ جو ڳهُ.
ـ هار نہ جَهليَا ز (ليلان ١/١٢)= (ڪونروءَ کان هار ولي) پاڻ وٽ نہ جهليان، نہ رکان.
● هارائڻ= 'کٽڻ' جو ضد، شڪست ۾ اچڻ، نقصان ۾ اچڻ.
ـ کَٽين جي هارائِين (ڪلياڻ ١/٢)= تون جي نفعو حاصل ڪرين يا نقصان ۾ اچين.
● هارَڻ، هارائڻ= پاڻي هيٺ ڪيرائڻ، هارَ ۾ اچڻ،

لاٽ ۾ اچڻ، گهٽتائي ۾ اچڻ.

ـ هيڪڙائيءَ وَٽِ هارِ (ڪلياڻ ٣/٣)= وحدانيت ۾ تون (هيٺو ٿي رهه) اکين جو پاڻي هارِ.

● هارِڃڻ= هارجي وڃڻ (پاڻيءَ جو)، منهن ۾ لهي وڃڻ، رونق ۾ گهٽجي وڃڻ.

● هارئا، هاريا=اي هارئا، اي هارائيندڙ هيٺا! (اصطلاح) اي ابوجهه، مُنل، مُوڙهل، موڳا.

ـ هارِئا ويجَ (يمن ٢/٩)= اي موڙهل طبيب!

ـ هارِئا تَنِي تي (يمن ٢/١٣)= اي موڙهل طبيب! تون تن ڦٽن تي (دوائون ضايع نہ ڪر).

ـ هارِئا تو هِري (يمن ٢/٢٣)= اي موڙهل مريضَ! تون پاڻ کي هرشيءِ ڪاڻ تي هيرائي، هيراڪ ڪري!

ـ هارِئا هُنِ ڪَنَنِ سين (رامڪلي ٢/١١)= اي موڳا! تون ڪليل ڪَنن سان (هي پيغام ٻُڌ).

ـ هارِئا هَنجَهه (ڪارايل ٢/١١)= اي هيٺا هاريل هنجهه! اي بي حال کُهيل هنجهه!

ـ هارِئا حقيقت جو هٿان ڇڏ نہ باز (آسا ٣/٢)= اي مُنا! تون حق ۽ حقيقت وارو باز (جذبو، عشق) هٿان نہ ڇڏ، نہ وڃاءِ.

● هارڻ= پاڻي هارڻ (اصطلاح) رئڻ، ڳوڙها ڳاڙڻ.

ـ جَرُ موتين جِئَن هارِئو (سري راڳ وائي ٣/٢)= اکين جا لڙڪ ۽ ڳوڙها موتين مثل ڪيرايا.

ـ جَرُ هارِين (ڪاموڏ ١/٥)= ڳوڙها ڳاڙين.

ـ هارِيائين حَلَقاء (راڻو وائي ٤/١)= حَلَقاء= نڙي مان= نڙيءَ مان هيٺ لاٿائين.

هارِي= موڳي، مُوڙهي، مُني.

ـ هارِي ڳِيڙءِ هارُ (ليلان ١/٨)= اي موڳي موڙهل! تو (ڪونروءَ ڪان) هارُ ڳڏو ورتو، ڪنيو.

ـ هارِي پاتِي هَسُ (ليلان ١/٩)= اي مُني تو هَسُ پاتو.

ـ هارِي مُون (آبري ٥/وائي-٢)= مُون وِيلَ جو، مُون مُنيءَ جو.

ـ هارِي موٽُ هِتا (ديسي ٢/٤)=اي هاريل، اي هيٺي! تون هتان ئي پوئتي وڃ.

ـ هارِي ڪَرِ هِمَتَ (معذور ٤/٣)= اي ٿَڪي! همت ڪري اڳتي هل.

ـ هارِي حَقُ رَکِيجُ (سنهٽي ٩/١٠)= اي مُني تون حق تي قائم رهج.

ـ هارِي پاڻَ مَ هيرِ (ڪاپاٽي ٢/١)= اي مُني! پاڻ کي نہ هيراءِ.

ـ هارِي ڪِيئَن هُونهِين (آبري ٨/٤)= اي موڙهل! ڇو اجايو!

ـ ڇڏي هارِي سَبِ حُجَتَ (معذور ٥/١١)= هيءَ هيٺي سب حجت ڇڏي (پنهل پويان پنڌ ۾ رواني ٿي وڃي پهاڙن ۾ پئي).

ـ هارِي! هَميرَنِ جا جِڪُسِ ڪاڏَئي ڪيڻ (مارئي ٩/٥) = اي مني (مارئي)! تہ شايد سومرن حاڪمن جا ڪي اوچا طعام ڪاڏا (جو اتي ويٺي آهين)!

● هاڙهو ڳاڙهو (رپ ١/وائي)= هاڙهو جبل (اِنِي لفظن واري ستاء) 'هاڙهو' جي پويان 'ڳاڙهو' پرتي جو لفظ جئن "ماني داني، چزيو-ڪريو"...وغيره.

ـ هَاڙهي ڏَٿِي (حسيني ٣/١)= هاڙهي جبل ۽ ملڪ جي ڏٿي (پنهون آرياڻي).

ـ هاڙهي ڪِينَ اُترِ (معذور ١/٧)= هاڙهي جبل بہ ڪين ڪونہ چيو، ڪونہ سمجهايو.

ـ هَاڙهي هَڏِ مَ هَلُ (آبري ١٥/١)= هاڙهي جبل ڏي ته هرگز نه وڃ.

ـ هاڙهي هوتُ نه هوءِ (آبري ١/٣)= هاڙهي جبل ۾ هوت (پنهون) ڪونه آهي.

ـ هاڙهي هَلَندِين جو (سنهڻي ٢/١)= هاڙهي جبل ۾ پنڌ ڪرڻ وارين جو.

● هاشمِي هيڪڙي (بلاول ٩/١)= هڪ هاشمي حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ.

هاڪَ (جمع) هاڪُون = وڏي مشهوري.

ـ هاڪُون هاڙهي سَنديُون (ڪوهياري ١١/٥)= هاڙهي جبل جون (سختي ۽ ڏکيائي واريون) خبرون.

● هاڪَ= سَڏُ (راڳ وارو).

ـ حُسيني جي هاڪ (حسيني ٢١/٥)= هن فقري جو حاصل مطلب 'درد ۽ فراق جي چوٽ' آهي ۽ اهو اُهڃاڻ ٻن حوالن سان نڪري ٿو. ١. حسيني سُر يا راڳ جي هاڪ يعني حسيني سُر جي راڳ واري 'سڏ' ۾ سمايل (مادر ماري آهيان) وارو درد ۽ اثر ٢. حسيني واقعي جي مشهوري يعني امام حسين (رضہ) جي شهادت واري واقعي جو غم ۽ درد.

هاڪارَ= هڪل، پڙهو.

ـ هلَنَ جِي هاڪارَ (سري راڳ واڻي ١/٢)= رواني ٽيڻ واري وقت جو پڙهو.

● هاڪارڻ= ٻيڙيءَ کي هلائڻ، بندر تان ٻيڙيءَ کي هلائي روانو ڪرڻ.

ـ هَلائي هاڪاري (سري راڳ ١٩/١)= سلامتيءَ سان هلائي رواني ڪري.

● هالارُ= ڪڇ ملڪ جي ڏکڻ اولهه ۽ جام نگر جي اولهه وارو ڀاڱو، ان ڀاڱي ۾ جبلن جي قطار جو نالو.

● هالارَ ڌڻي=هالار واري ملڪ جو حاڪم (سخي جکرو).

ـ هَڪلَ سين هالار ڌڻي (بلاول ٨/٣)=هالار جو حاڪم پنهنجي هڪل سان.

● هالارِي= هالار جو، هالار جو چٽو پڪو رنگ (جيڪو هالار جا ڪَتي ڪپڙن کي ڏين).

ـ کُنبُ نه ڪاري ان کي جو هالاري هوءِ (راڻو ١٥/٢) = هالاري رنگ کي ڪنب به ڪاري نه سگهي.

● هامَ هڻڻ = دعويٰ ڪرڻ، دم ڀرڻ، ڪو ڪم ڪري ڏيکارڻ جي پڌرائي ڪرڻ، ذميداري ڪڻڻ.

ـ هِنيين لائي هامَ (معذوره/٣)= دل سان هامَ ڀري، اهڙي دعويٰ ڪري، پڪو ارادو ڏيکاري.

● هاڻُو= زوري مال ڦري ڪاهي ويندڙ، مال هڻندڙ، مال جو ڌاڙو ڪندڙ.

ـ جي هاڻُو هُونِيئي مِٿَ (ڏهر ١٠/٤)= جيڪڏهن ڌاڙي وارا تنهنجا مائٽ هجن!

ـ پاڻِهين هاڻُو، پاڻِهين واهَرُو (آسا ٧/٦)= پاڻ ئي هاڻُو آهي ۽ پاڻ ئي واهرو آهي، پاڻ ئي مال ڦريندڙ ۽ پاڻ ئي مال ورائيندڙ آهي.

● هاڻي= هاڻ، هينئر.

ـ هاڻي ڪو هوتُ وَري (حسيني ٧/٩)= هاڻي منهنجو هوت پنهون ڪو موٽي ايندو! (=موٽي ڪونه ايندو)!

ـ هَاڻي جي هَنيَني (رامڪلي ١٩/١)= هاڻي تو جيڪي سُرندي تي هٿ هنيا، تو جيڪي واڄا ڪيا.

● هاواڻا= حملا، ڪنهن جي اچڻ جا، اطلاع، اچڻ جا هُل.

ـ هاواڻا هُلَنِ (سنهڻي ٤/١٠)= اچڻ جا اطلاع پيا

ملن، حملن جا هُل پيا هُلن.

● ها ها هو هُبيس (راڳو ٣/٢)= چوڌاري وڏي واه واه واري هُبڪار.

هاءِ= هائي، ڌاڙ.

ـ هيءَ جا ڪِيئي هاءِ (مارئي ٣/٢)= هيءَ جا تو هائي ڪئي، ڌاڙ ڪئي!

هائي (ع. حاوِي)= آري، نهائين. (اصطلاح) باهه.

ـ هائيءَ هَٽان (ليلان ١/٢)= هائيءَ ۾ هٽان، وڏي باهه ۾ وجهان.

● هَبَ= (ع. هبحاب) بَرَ، رڻَ، رڃ، بيابان.

ـ هَبَ ۾ (آبري ٨/٢، ٥/وائي-٢٠، ديسي ٤/٩، ٥/٢) = بَرَ ۾، رڻ ۾.

ـ تَڏِ هوتنِ ڇَڏيو هَبَ ۾ (آبري ٤/٢٠)= تڏهن ڏيرن (پنهونءَ جي ڀائرن هوتن) مونکي بر بيابان ۾ رُلايو.

ـ هوتُ گَڏِبُي هَبَ ۾ (معذور ٥/٥)= پنهون تو کي بَر ۾ ملي ويندو.

ـ هَبَان= هَبَ وَٽان، هب ڪان، هب مان.

ـ هَبان وارِئو هوتَ کي (آبري ٧/١٨)= (سسئي جي آهُن ۽ دانهنِ) هوت پنهونءَ کي بيابان مان موٽايو، پوئتي ورائي آندو.

● هبَو= جبل جو نالو. (هبو 'جبل' پاوَرَ جي ڏاکڻي وٽ سان- پاٿَرَ يا پاوَرَ (مونث نالو) ڪيچ ملڪ جو هڪ علائقو (اتران ٻَني جو علائقو، ڏاکڻا هبو جبل ۽ وچان پاٿَرَ جو علائقو).

ـ هَبي پيئي هاڪَ (ڏهر ٣/١٢)= هبي جبل تائين هراس پئجي ويو.

● هُبيسَ (راڳو ٣/٢)= هُبڪار.

● هتِ نَہ هُونِ (پورب ١/٦)= هت نہ هوندا، هت نہ رهندا.

ـ هِتِ گُهرِجين (سنهڻي وائي ٨/١)= اي ساهڙ تون هت آيو گهرجين.

ـ هِتِ نہ پانيمُ هيئن (مارئي ١١/٢)= هِتِ ائين نہ پانيم تہ ڪو هن طرح بند رهنديس.

● هُتِ حُضورِ (مارئي ٤/١٧)= هُت پنهنجي ماروءَ آڏو، ماروءَ وٽ.

● هُتيجَنِ هَتِ ڪِنو (مارئي ٣/١١)= هُتي جي ماروئڙن هٿ ۾ ڪيو، پاڻ وٽ جهلي قابو ڪيو.

● هَتَ= "جبل جا هت"، جبل جا ڪنبَ، ڦانگون، جدا جدا پٽيون جبل جون.

ـ هاڙهي ڪي هَتَ گهٽا (ديسي ٦/١٥)= هاڙهي جبل جون ڦانگون گهٽيون.

ـ هِڪُ جو هَٽي هَتُ ڪٽي (ڪلياڻ ٥/٢٠)= هڪ جو هٽي ٻانهن اولاري (وڏي زور سان ڌڪ هٽي).

ـ ڪِتي هَتُ حَبيبَ جو (يمن ١/٧)= پياري دوست جو هت ڪٽي آهي (جو نيزو جهلي مون کي هٽي).

ـ هَتَ هَٽان (رامڪلي ٧/وائي)= پڇتايان، هاءِ هاءِ ڪريان (تہ هو هليا ويا، ۽ هتي ناهن).

ـ هَتَ ڪَٽو (ديسي ٥/٨)= دعا لاءِ هت کٽو، دعا ڪريو، دعا گهرو.

ـ هَتَ ڇِهَڙَ سِين (ليلان ٢/٢)= هت لائڻ سان.

ـ هَتُ وِڌائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= جام تماچي هت وڌو.

ـ هَتِ نہ ڇِتائين (سورٺ ٢/٢)= انهن کي هت سان بہ نہ ڇتائين، هت بہ نہ لاتائين.

ـ سيڻنِ هَتِ سَگهائي (ڪلياڻ ٤/وائي-٢)= منهنجي صحت سجڻن جي هٿ وس آهي.

- هَٽِ تَني جي آهِ (پرڀاتي ١/١٣)= تني جي هٽ وس آهي، تني جي اختيار ۾ آهي.
- هَٽَ هَٽندي ٽَـڪَرِ (سنهڻي ١٠/٢٠)= (پاڻيءَ ۾) ٻانهون هٽندي منهنجيون ٻاهون ٽڪجي پيون.
● هَٽا= هٽان، هٽ مان، هٽون هٽ.
- موتي جَنِ هَٽا (سري راڳ ١/٦))= جن وٽان موتي هٽون هٽ ملن.
- تَنِ هَٽان پَهي نہ چِڏي (ڪاپائتي ١/٣)= (جن کي ڪَـنَ ۽ ان مان فـائدي جي خبر آهي) تـن ڪيـه جي پَهي هٽ مان نہ ڇڏي (۽ ڪتيندا رهيا).
- هَٽان مون مَ هارجي پـاٽرَ جو پاٽي (مارئي ٢/٢١)= پاٽر جو پاٽي منهنجي هٽن مـان نـہ هَارجي (وطن جي لڄ ۽ ساڳر منهنجي هٽان ڪَجِي نہ ٿئي).
- هَٽان حَبِيبَنِ (راڻو ١٠/١٢)= پيارن سڄڻن جي هٽان.
- هَٽان هُوتَ مَرَنِ (معذور ٢/٩)= هوت جي هٽان مرن.
- هَٽان مُون پئو (ليلان ٢/١٣)= گناهہ منهنجي هٽان ٿئو، خطا منهنجي هٽان پئي.
- هَلِي تَنِ هَٽاءِ (ڪاپائتي ١/٢٣)= تن هٽان نڪتي، تن جي هٽن ڪڍي.
- هَٽاءِ ٿِيَنِ (حسيني ١١/١٥)= هٽان ٿين.
- مـون ٿَئِي نہ هَٽاءِ (سورٺ ٣/١٤)= مـون هٽان نـٿو ٿئي، مـون کان نـٿو پڄي، (تون جنهن انعام اڪرام جو لائق آهين سو تہ مون کان نـٿو پڄي، باقي پنهنجو مٿو تنهنجي مٿان گهوري ٿو ڇڏيان).
● هَٽِڙا= نازڪ ۽ پوشيدا هٽ.
- مُـون پريان جـا هَـٽِڙا (ڪليـاڻ ٥/١٩)= منهنجي پرينءَ جا نازڪ هٽ (مون کي پيا لڳن).
- مَٽي مُنِ هَٽِڙا (ڪاپائتي ٢/١٥)= چرخي جي مُنن تي هٽڙا.
- هَٽِڙا مَٽي ڪِنو پُوٽا (ڪوهياري ٦/١)= ڏٺيءَ ڪان دعا لاءِ هٽڙا مٿي ڪئيو پئي هلان.
● هَٽين= هٽن سان.
- هُونَدَ هَٽين هارُ نہ جَهليان (ليلان ١/١٢)= تہ جيڪر پنهنجن هٽن سـان (ڪونروءَ ڪـان) هار نـہ وٺان، هار وٺي هٽن ۾ نہ جهليان.
● هَٽَـڪڙيون (مارئي ٥/١٩)= قـيد واريون لوهيـون ڪڙيون (ڪڙاين ٻانهنِ ۾).
● هَٽيا (بلاول ١/٥)= هٽيڪا، پڪا پورا.
● هَٽَ= دُڪان، ويهڪ وارو ماڳُ.
- وايُون وَڻجارَنِ جيـُون، اَديُون اَجُ نہ هَٽِ (سامونڊي وائي ٢/٢)= اي سرتيـون! (وڻجارا ويا هليـا) اڄ انهن واري جاءِ تي انهن جون ڳالهيون ڪين ٿيون ٻڌجن
- ڪَلاڙِڪي هَٽِ (ڪلياڻ ٥/٢٢)= شراب چڪائيندڙ جي دڪان تي، ڀَٽِي تي، ميخاني تي.
- هَٽِ تَـنهنجي هَنڌِ (يمن ٦/٣٢)= تـنهنجي هـن دڪان ۽ هن ماڳ تي ويٺي ٿي.
● هَٽَ= ڏيلُ، جند، هائي، پاڻ.
- هَٽَ مُنهنجي هَاڻِ، قدر لڌو جن ري (گهاتو ١/٩)= منهنجي جند هاڻ ان جو قدر ڪيو، هاڻ مـون کي ان جو قدر ڪرايو.
- تہ هُونَدَ نہ تُنهنجي هَٽَ (ديسي ١/٨)= تہ جيـڪر تنهنجي ڏيل، تنهنجي جندجان (ايترا سُور نہ سَـٺا).
● هَٽَ= هوڏ، هستي.
- تہ سگـيـُون شـامَتَ هَٽَ جي (رامڪلي ٢/٣٠)= فقيرن

جون وڃائڻ واريون سگيون هوڏ هستي جي شامت آهن (ان کي مارينديون آهن).

ـ هَٽ اَسارا (آبري ٨/وائي)= اي ضدي ويسرا!

● هِجي ڪرڻ= زير زير سان اکر پڙهڻ.

ـ هِجي ڪريان (معذور ١/وائي)= اکر اکر ڪري پڙهان، زير زير سان پڙهان.

● هَچارو (ڪلياڻ ٢/١٥)= هَچا وارو، ظالم.

● هَچڻ= ڏک سور ۾ ڳرڻ.

ـ هچي وڃڻ= سور سختيءَ ۾ ساڻو ٿي وڃڻ، هيڻو ضعيف ٿي وڃڻ، بُت ۾ ڳري وڃڻ.

ـ هَچي وِئا (معذور ٢/٧)= ڏک ۾ ڳري ويا.

ـ سي حَسابان هَچي وِئا (آسا ١/۴)= سي حساب ڪتاب جي ڊپ ۾ ڏهلجي ويا، هيٺا ساٺا ٿي پيا.

ـ هنيڙا تَن سين هَچ (رامڪلي ٣۴/١)= اي دل تون تن سان ڳري ملي هڪ ٿي پاڻ وڃاءِ.

● هَڏ= هڏو، هائي، جسم.

ـ هَڏ= هڏ تي، جسم تي، بت تي.

ـ مَچِڻ پُونيئي هَڏ (ڪنڀات ٢/٦)= مٿان توکي پون، تنهنجي هڏ جسم تي پون.

هَڏ = ماڳهين، بالڪل، هرگز، ته جيڪر، هوند، جيڪر.

ـ صُورَتَ هَڏ مَ سُوجهه (ڪلياڻ ١/٢٥)= 'صورت' تي هرگز تَوجهه نه ڪر.

ـ هَڏ مَ (يمن ١/٩، آبري ٣/١٦، مارئي ٢/٨)= هرگز نه.

ـ هَڏ مَ رکِ (يمن ٦/٣١)= پاڻ وٽ هرگز نه رک (لڪائي نه رک).

ـ هَڏ نَه هُوندو (ڪاهوڙي ٣/١٣، معذور ٢/٢١)= هرگز نه هوندو، هميشه لاءِ هرگز هيءُ ساه نه هوندو.

ـ هَڏ نَه هَٽائِين ڪين (يمن ٣/٢١)=ذرو به هرگز نه موڙين، (پولائن ته هٽن، هٽن پرهتن نه، مارين پر مڙن نه).

ـ هَڏ نَه وَٽِي (يمن ٢/٢)= هرگز نه وٽي، بالڪل نه وٽي.

ـ هَڏ نه ساهُ سڏير (آبري ٧/٥، ٨/١١، حسيني ۴/وائي، مارئي ٦/١٨)= اصل جڻ جان ۾ جان ئي ڪانهي.

ـ هَڏ نه آهيين (ڪلياڻ ٣/١٣)= هرگز ناهين.

ـ پِي هَڏ ڪَرِمَ ڪاءِ (ڪاپائتي ١/١٠)= ته جيڪر ڪا پي ڪار ڪر ئي نه.

ـ هِيءَ هَڏ وِهائِي (سري راڳ ٣/٩، ڪاپائتي ٣/١) = هيءَ گهڙي، هيءَ حياتي ته جڻ وئي.

ـ هَڏ نه چاڙهيم (مارئي ٥/٢٢)= ته هوند (پنهنجن هڏن تي) گوشت نه چاڙهيم، مَتُس ڪانه، ٿلهي ڪانه ٿيس، سُڪي ڳري ويس.

ـ هَٽان هَڏ مَ چَڏ (پورب ٢/٧)= پنهنجي هٽان ته هوند نه ڇڏ.

ـ ايڏانهَ هَڏ مَ آءُ (ڪاپائتي ١/١٢)= ان طرف ته لاڙو ئي نه ڪر.

ـ تُون هَڏ ڪُجاڙُئا (ڪاهوڙي ١/١١)= تون ماڳهين ڇا لاءِ، تون مرڳو ڇو.

ـ جِٽن تون هَڏ نه موٽئو (گهاتو ٢/٣)= جٽن جو تون ماڳهين موٽئين ئي ڪوند!

ـ آتڻ هَڏ نه اُچهي (ڪاپائتي ١/٢، ١/۴)= چرخو ڪتڻ ته جڻ ٿئي ئي نٿو، اُڪلي ئي نٿو.

● هَڏ= پل ته، چڱو ته.

ـ هَڏ گهوري (معذور ٧/وائي-٢)= پل ته قربان ٿي.

● هَڏ ساهڻ= هڏن ۾ ساهه پرڻ. هڏن (پانهن، ٽنگن

وغيره) کي ڇڪڻ، آرس ڀڃڻ. ٿورو آرام ڪرڻ.
ـ سِٽي ساهِين هَڏُ (ڪاپائتي ١/٥)= تون سُمهندي پئي آرس ڀڃين!
● هَڏُ = هَڏو، رت.
ـ آءُ جي هَيَس هَڏُ (حسيني ۴/٣)= آءُ جيڪڏهن پنهنجو هڏ هَيَس، پنهنجو رت هَيَس، پنهنجي جاني هَيَس.
ـ هَڏو ۽ چَمُ (ڪلياڻ ۴/٣٩)=مٽي وارو هڏ ۽ چمڙ، سر.
● هَڏَا ڪُٽنان (سارنگ ۴/١٢)= هَڏَا ڪُٽِ يا هڏا ڪُٽي واري ماڳ کان.
● هَڏهن، هَڏهين = بالڪل ئي، ماڳهين، مُرڳوئي، ته هوند، ته جيڪر.
ـ هَڏهين گهورِ (پرياتي ١/١٥)=ماڳهين، مرڳوئي، گهوري قربان ڪر.
ـ تنهِ ۾ ڦيرُ هَڏهن ناهي (بلاول وائي ٢/١)= تنهن ۾ ڦيرُ هرگز ڪونهي، آهي ئي ڪونه.
ـ هَڏهن ساهُ سَري (حسيني ٧/١٢)= جيڪر جيئري نه هجان (ته به تنهنجي طلب تانگهه باقي رهي).
ـ هَٿڻ هَڏهن ڇڏ (آبري ٥/١٢)= هوڏ ۽ هستي ته اصل ئي ترڪ ڪر.
ـ هَڏهن ڪونهي هيءَ (ڪلياڻ ٣/١٠، رامڪلي ٢/١١) = هيءَ ته يقيني طور آهي ئي ڪونه.
ـ هُتِ هَڏهن وَهي هُوءِ (يمن ٦/١٢)= هت (ميخاني ۾ مٽي جي) سدائين هُوءِ لڳي پئي آهي، موج لڳي پئي آهي.
ـ هَڏهن تان نه هُئي (سنهٽي ١٢/٧)= هميشه لاءِ ته هت ڪانه هجي ها، سدائين ته هوند جيئري ڪانه هجي ها.
ـ هَڏهين هُت (ديسي ١/١٦)= بالڪل آهن ئي اتي

(ڪيچ واري رستي ۾).
● هُر (ديسي ٧/٨)= (بروهڪي) ڏِسُ.
● هَرائين=هَرسان (اوڙ) ڏيارين، هر هلائين، هر ڏيارين.
ـ جي هَرائين هنيين تي (يمن ٥/١٥)= جي دل تي وحدت جي اوڙ ڏيارين، هيڪڙائي حق وارو هر هلائين.
● هَرَهَرَ = هردم، هرگهڙي.
ـ هر هر ڪن هَرنام (رامڪلي ۴/١٣)= هردم، هروقت ڏٿيءَ جو نام جَپن، نالي جو ورد ڪن.
● هَر دوئي (سورٺ ٢/٨، ۴/١۴)= اهي ٻيئي.
● هَرِڙائي = هلڪڙائي.
ـ هَرَهَرَ هَرِڙائي (آسا ٥/١٥)= هر هر (پياري پرينءَ وٽ وڃڻ) هلڪڙائي آهي.
● هَرڪيس = هر رنگ، هر رنگ وارا.
ـ هُوءِ جي ٿئا هَرڪيسِ (رامڪلي ٦/١٩)= اهي جيڪي هر رنگ ۾ رچي ويا.
● هرگز= ڪنهن به صورت ۾، ڪنهن به وقت، ڪڏهن به.
ـ هَرگز مَرُوات وِسَار (آسا ٧/١١)= وات کي هرگز وساري نه ڇڏ.
ـ هَرنَامُ (رامڪلي ۴/١٣)= هَري نامُ، ڏٿيءَ جو نالو.
● هِرَڻ= ڪا ڳالهه وري وري ذهن ۾ اچڻ، وري وري ياد اچڻ، ڪُڪڻ، دل تي چڙهڻ.
ـ هِرَنِ مَنجهه هنيين (مارئي ٨/٨)= منهنجا مارو مونکي ذري ذري دل تي چڙهن.
ـ سا هنيڙي منجهه هِري (سنهٽي ٥/٧)= اها منهنجي دل تي چڙهي.
● هِرَڻ= مائل ٿيڻ، عادي ٿيڻ.

ـ تو هِري (يمن ٢/٢٢)= تنون هر شيءِ ڪاڻ تي پاڻ کي هيراتي، هر شيءِ ڪَٽڻ ني هِري، مائل ٿي، جيڪي شيون نہ ڪاٽڻ ڪپن ها سي ڪاٽي.

● هَرو= هلڪو، ميار وارو، پوسَل وارو، نقص وارو، سائو، سڪيو، آلاڻ وارو.

ـ آن تان حَرَفُ هَرو (ديسي ١/٥)= اوهان تان ميار وارو اکر معاف ٿيو، عتابُ لٿو.

● هَرَڻ- هَماءُ (ديسي ٥/١)=١. هَرڻ نکت (تيزو) ٢. هماء پکي، خلاء ۾ رهندڙ هڪ خيالي پکي.

● هَرِئو=آلو، پُسيَل (اکين مان ڪرندڙ ڳوڙهن سببان).

ـ هَرِئو هَٿَ ٿِشومِ (رپ ١/٣٣، ١/٣٤)= منهنجو هٿ پُسي ويو.

ـ هَريا مُون نيڻَ ٿِيا (ڪوهياري ٦/٩)= منهنجا نيڻ آلا ٿيا، اکيون ڳوڙهن سان پرجي آيون.

ـ هنجهہ هَريو (ڪارايل ٩/١)= هنجهہ آلو، سئو ۽ سهڻو.

● هڙَ=ڪپڙي ۾ ٻڌل ڪمائتين يا قيمتي شين جي ڳنڍ.

ـ هڙَ نہ هَنج ڪِين (سامونڊي ٣/١٩)= نڪي هڙ ۾، نہ هنجهہ ۾، ڳنڍ ۾ ٻڌل نہ نڪي جهوليءَ ۾ حاضر.

● هڙَ هلائڻ = سوڪڙين جي هڙ تحفي طور ڏيڻ.

ـ هڙَ هلائي (سري راڳ ١/١٧)= هڙ تحفي طور ڏئي.

● هڙَدہ هَزارَ (بلاول ١/٢)= (فارسي) ارڙهن هزار.

● هَزارين حاتمَ (بلاول ٢/٩)= هزارين حاتم جهڙا سخي.

● هَسَرَ= ڪلو.

ـ ٿيون هَسو (معذور ٦/وائي-١)= اوهين ڪلو ٿيون.

● هِڪَ پَچَڻَ (آبري ١/٤، سنهڻي ٤/٧)= ١. هِڪي پچڻ، ڪاڪڙي يا نڙي واري هِڪيءَ جو آلو ٿيڻ، هلڪو ٿيڻ. ٢. ٻاپر ۾ اچڻ (سخت گرمي ۽ سخت اُڃ ۾ هِڪي پٺ لڳڻ).

ـ هڏ نہ پڳيس هِڪَ (آبري ٣١)= نڙي آلي نہ ٿيس. (اُڃ نہ لٿيس).

● هِڪَدِلِ= پڪي پختي محبت وارو. يَڪَدِل.

ـ ڪر هِڪدِلِ هُوندو هيڪڙو (بروو ٤/٢)=محبت ۾ پڪي پختي ارادي وارو ڪو هڪ هوندو.

● هِڪو= هڪڙو.

ـ هِڪو پَنو بيراهَ جو (سنهڻي ٦/٨)= هڪڙو ڊرپ سَڄ جو جتي واٽ ڪانهي.

● هَڪِيا، هَڪِيا تَڪَيا= بلاشڪ ۽ تيار، حاضر ۽ تيار (سرَ مَٿا).

ـ هَڪِيا جن جي هَٿَ ۾ (يمن ١/١٤)= (قربان ڪرڻ لاءِ) مٿا جن جي هٿن ۾ تيار آهن، جن جا سرَ تري تي آهن.

● هَڪِيو، هَڪِيو تَڪِيو= صحيح، پورو، حقيقي طور، بنا شڪ جي) = پوري پڪ سان موجود، محل تي تيار ۽ موجود. (اصطلاح "هَڪيو تَڪيو").

ـ هَڪِنو هوج هُشيارُ (سري راڳ ٢/٣)= پوري وقت تي موجود تيار ۽ هوشيار رهج.

● هَڪِيون= هڪ جاءِ ۽ هڪ محل موجود، 'هَڪيرن تَڪيون'.

ـ حاضرُ هُيون هَڪِيون (ڪاموڏ ١/٩)= اهي بالڪل موجود هيون.

● هَلْ، ڪَنيَاٿون هَٿ (رامڪلي ١/٨)= هنن هٿ کنيو (۽ سڏيو تہ) 'اَٿي هَلْ'.

● هُلاچو= هڪ ڪان وڏيڪ آوازن جو گوڙ گهمسان. گوڙ ۽ غوغا.

ـ جِتِ هَيبتَ هُلاچو (سنهڻي ٣/٣)= جت خوف ۽ [illegible]

ـ هو هلاچو هَل (ڪلياڻ ١٧/١)= سنهون ٿلهو آواز ۽ گوڙ، هر قسم جو غوغا، سيڪنهن شيءِ جي سيڪا صورت.

● هَلاڪِي= وڏي تڪليف، ٿڪائڻ واري ڪار.

ـ وڙ هَلاڪِي سين حَقَ (مارئي ٨/٦)= حق ۽ سچائي لاءِ هلاڪي پلي، پَلِ تہ هلاڪي ڪجي.

● هَلائڻ= روانو ڪرڻ.

ـ چاڙهي هِيءَ هَلايو (آبري ١/وائي-١٠)= اٺ تي چاڙهي هن کي پنهونءَ جي قافلي پٺيان روانو ڪريو.

● هَلَڻ= ڳالهہ جو مشهور ٿيڻ، پيو پڌجڻ.

ـ هلي هارُوئو (ليلان ١٣/٢)= مشهور نالو هار جو ٿي وئو (تہ 'هار' جي ڪري ليلان کي چنيسر ڏهاڳ ڏنو).

ـ هاواڻا هلَنِ (سنهڻي ٤/١٠)= خطرن جون ڳالهيون پيون پڌجن.

● هلَڻ= وڃڻ، روانو ٿيڻ.

ـ هلَنِ سا مُهَان (ڪلياڻ ٧/٥)= بنا ڪنهن ڊپ ڊاءَ جي سامهان هلن، سڌو سوريءَ ڏي هلن.

ـ ساٿي توءِ هلَنِ (حسيني ٧/٤)= ساٿي تہ بہ (توءِ) وڃڻ وارا ٿين.

ـ هَلَندِنِ = هلڻ وارين، جيڪي هليون.

ـ هوتُ هلَندِنِ ڪِيئو (آبري ٨/٧)= هوت پنهونءَ جي پويان هلڻ وارين سيڪجهہ حاصل ڪيو.

ـ هلڻ وير (معذور ٢/٧)= هتان هن جهان مان لاڏائي وقت.

ـ هَلَڻَ هارا (سامونڊي ١٨/٣، آبري ٨/وائي)= وڃڻ وارا، جلد رواني ٿيڻ وارا.

ـ هَلَڻَ هارِيُون (ڏهر ١٢/٥)= جلد ئي هلڻ واريون، رواني ٿيڻ واريون.

ـ هَلَڻَ ري مَ هَلُ (آبري ٤/١٢)= بالڪل ضروري فائدي واري هلڻ کان سواءِ نہ هَلُ.

ـ هَلَڻَ سَنديُون (سامونڊي ٢٠/٣)= وري وڃڻ سنديون.

ـ هَلين تَہ هوتِ لَهين (آبري ٧/٧)= هلنديءَ تہ هوت لهينديءَ.

ـ هلو هَلُون (ڪاهوڙي ١٣/٢)= اٿو تہ هلون، هلو تہ هلون.

● هَمَ غَم (آبري ١٢/١)= ڳڻتيون ۽ ڏک.

● هَماري پاسِ (حسيني ٢٠/٥)= اسان وٽ (مون وٽ).

● هَمراهَ = راهہ جا رفيق، ساٿي.

ـ هوتاڻي هَمراهَ، اچي رَسُ عَليلَ کي (ڪوهياري ١٠/٦) = اي هوتاڻي (هوت پنهون)! اچي هن بيمار کي پهچ.

● هَمراهي = مدد.

ـ رِءَ هَمراهيءَ هاديءَ جي (سري راڳ ١٩/٢)= هدايت واري رهنما جي مدد کان سواءِ.

● هَمَہ= (فارسي) سڀ.

ـ هَمَہ کي (ڪلياڻ ٨/٣، پورب ١١/١، آسا ٩/٦) = سڀ کي، ظاهري طور، جدا جدا سڀني شين کي.

ـ هَمَہ مَنصُور هزارَ (سنهڻي ١/١١)= سڀ هزارين منصور.

● هَميرُ (مارئي ٢/١)= اَمير، بادشاهہ (عمر سومرو).

ـ هَميراڻا هَٽَڙا (مارئي وائي ١/٤)= اميراڻا هٽڙا.

ـ هَميراڻي حُضُورِ (مارئي وائي ١/٧)= سومري بادشاهہ جي دربار ۾ (هيءَ ستايل ٻيئي سوال ڪري).

ـ هَميرَنئون (مارئي ٢٣/١١)= هميرن وٽان.

● هَميشہ= اصل کان وٺي، سدائين.

ـ هَميشہ هيراڪَ (يمن ٥/٦)= اصل کان وٺي هرِيَل.

● هَنِ= انهيءَ (واحد).

ـ هَنِ پَنَ پنهنجا سارِئا (معذور ١٤/٢)= نڙ واري

تاري پنهنجا ساوا پن ياد ڪيا.

- هَنَ پُٺندي پُون (مارئي ٣/١٠)= هَن پرن ۽ پٺندي، ٿَر جي ان زمين تي هلندي.

- هَن پارَ (سامونڊي ١٩/٢)= سمنڊ جي ٻئي پار ڏي (پرڏيهه ۾).

- هِنَ پَارِ نہ هُنَ (سنهڙي ١٤/٦)= نہ هِن پار نہ هُن پار، نہ هن پَر نہ هُنِ پَر.

- هُنَ پَرِ (سنهڙي ٩/٥)= درياءَ جي ٻئي پار.

- هُنَ روءِ (ڪنڀات ١٥/١)= هُن تاري جي ڇپائيءَ جهڙا.

● هُنِ = هُنن (جمع). انهن.

- هُنِ ڪَنِ سين (رامڪلي ١١/٢)= اندر وارن انهن ڪنن سين.

- سا هُنِ سوءِ وَرتي سُومرا (مارئي ١٣/٣)= سا هنن ماروئڙن سوءِ ڪري ورتي، غم ڪري سمجهي.

- هُنَ سيڪِيندي هَتّڙا، مون ڳاڙيندي ڳَلَ (رامڪلي ٤/وائي) = هُنن جو هٿ سيڪڻ ۽ منهنجو ڳوڙها ڳاڙڻ (تہ متان وڃڻ جو پهہ ڪن).

- هُنهين هُنِ نہ چاڙهنا (سامونڊي ٣٥/١)= ٻنا ياڙي جي، هنن ملاحن بہ ٻيڙين ۾ نہ چاڙهيا.

- هِنِ پُڻ هُني هُنِ سين (ديسي ١١/١)= هنن ائن جي پڻ هنن ڏيرن جتن سان هُئي.

● هِنَ ري (ڪلياڻ ١٠/٣)= هِنَ ظاهري وجود کان الڳ.

- هِنَ هَڏي (پورب ١١/١)= هن طمع ۽ حرص.

- هِنَ ڪِتابَ جِي (يمن ١١/٥)= حق ۽ حقيقت ڪي سمجهڻ واري هن ڪتاب جي، الاهي عشق ۽ معرفت واري هن ڪتاب جي.

- هِنَ پنيور ۾ (حسيني ١١/٧)=(اصطلاح) هن جَهانَ ۾.

- هِنَ دَرياه مان (سري راڳ ١٩/١)=(اصطلاح) هن جَهانَ جي درياه مان، هن حياتي جي درياه مان.

- 'هُو' پُڻ آهي 'هِنَ' سين (ڪلياڻ ٢٤/١)= هو (ذات) پڻ هن ظاهري وجود (صفت) سان آهي.

● هَنِ = هُئنِ.

- هَنِ جيءَ اندرِ جاڪا (ديسي ٦/١)= پنهنجي مَنَ ۾ جيڪا هُئن.

● هِناڪَ جِسمِي - الخ (مارئي ١٧/١)=(ع) هتي منهنجو جسم آهي (۽ دل اوهان وٽ آهي).

● هِني پيٽِيين (ڏهر ١٧/٤)= هِنن پيٽين تي، هنن ماڳن تي.

● هَنجھ (جمع) هنجهُون = اک جي ٽٽري مان هر وقت سمنڊ پاڻي.

- هَنجهون جي هارِين (يمن ٢٤/١، حسيني ١٠/٧) = جيڪي روئن ۽ اکين مان پاڻي وهائن.

● هنجهون = ڏک سببان اکين مان وهندڙ پاڻي، ڳوڙها.

- هَنجهون هارِيَان (سامونڊي ١١/٢)= ڳوڙها ڳاڙيان، زارو زار روئان.

- هَنجهُون هَبَ ۾ (آبري ٢/٨)= بربيابان ۾ اکين مان لاڳيتو وهندڙ پاڻي.

- هنجهُون جي هُنڌَ جون (ڪلياڻ ٣/٢)= ڳوڙها پنهنجي پاٻپٽي وارا، پاڻ ڏيکارڻ وارا.

- هِيءَ هَنجهُون هوتن لئي هاري (معذور ١٤/٢)= سسئي جا مسلسل طور هوتن لاءِ وهندڙ سيما (سنهڙو پاڻي).

● هَنجھ= پاڻيءَ جا سهڻا پکي.

- هَنجَھ مِرَيِنِي هَنجھ (ڪارايل ١/٧)= هنجھ پکي

سڀ هڪجهڙا، سڀ صاف ۽ سهڻا آهن.

ـ هَنجهڙا هيلانڊَ تِي (ڪارايل ٢/١٧)= اي هنجهڙا هِري ڪري، پاڻ هيرائي (ڏبي پاڻيءَ ۾ گدران نہ ڪج).

ـ هَنجَهنَ سَندِيءَ هيـرَ (ڪارايل ٢/٢)= هنجهن جي هيرَ جي ڪري، هيرَ سببان.

ـ وِئا مورَ مَري، هَنجهہ نہ رَهيو هيڪڙو (ڪارايل ١٩/٢)= مور سڀ مري ويا ۽ هنجهہ بہ هڪڙو ڪونہ بچيو.

● هَندَ= هوند، جيڪر.

ـ هَندَ رِءَ چـَـنِي رَهِي رَهَان (سنهڻي ١١/٥)= جيڪر چوڻ ڪان سواءِ ئي رهي پوان، (موٽي نہ وڃان).

ـ هَند جَـنِي مون جاڳاءِ (راڻو ٧/٦)= جيڪر ڪجهہ بيهي مون کي جاڳائين ها.

هَنداڙي= (بروهڪي) هِتي، اِتي.

ـ هَنداڙي هُنـامِ (ديسي ٧/٨)= (بروهڪي) هاڻي هتي، هتڙي منهنجا پيارا پرين هئا.

● هِندُو= هندو ڌرم وارو.

ـ هِندُو هَڏِ نہ آهيين (ڪلياڻ ٣/١٢)= تون لاشڪ جو هندو ناهين، هندو هرگز ناهين.

هِندورو ٿِئي (ڪاموڏ ۴/٩)= پينگهو ٿئي ('سياري ۾ جڏهن اتر جو هلڪو واءُ تو لڳي تڏهن ڪينجهر هندورو ٿو ٿئي، پاڻيءَ جون هلڪيون چوليون ۽ لهرون پيڙيءَ کي هندورو ڪري ٽيون ڇڏين).

هَنڌُ= جاءِ، ماڳ، منزل، درجو، رهڻ جي جاءِ.

ـ هَنڌُ تَنِي جو هِيءَ (ڪلياڻ ٢/۴)= تن جي دائمي رهڻ جي هي جاءِ آهي.

ـ "هَنڌُ تنهنجو هِيءَ" (ڪلياڻ ١/٢)= تنهنجي عمل جي جاءِ هيءَ جَهانَ ئي آهي.

ـ حَمدُ جَنِي جو هَنڌُ (مارئي ١/١٠)= جن جي بيـنڪ ئي 'حمد' ۾ آهي، الله جي حمد ۽ تعريف ۾ آهي.

ـ ڪو هَنڌُ ڪونہ مَنيائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= ڪو ماڳ ڪونہ ڇڏيائين، ڪا جاءِ ڪانہ ڇڏيائين (هرهنڌ سخا ڪيائين).

ـ ڪو هنڌُ خالِي ناهِ (ڪلياڻ ١/٢٣)= حقيقي محبوب هر جاءِ تي آهي، ڪا جاءِ خالي ڪانهي.

● هَنڌِ هَنڌِ (يمن ٦/٢٣)= هرهنڌ تي، هرماڳ تي، هرجاءِ تي.

● هَنڌُ= بسترو، ٿيڙ.

ـ هَنڌُ وڇايان وارَ (بروو ١/١٦)= وارن کي تولاءِ هنڌ ڪري وڇايان.

● هنڌان= ان هنڌ کان، ان جاءِ کان، ان ماڳ تان.

ـ هَنڌان نہ چُري (ڪارايل ٣/٨)= جنهن هنڌ هوندو اتي ئي ڪرندو، ان هنڌ کان چري بہ ڪونہ سگهندو.

● هِنبُوا= مينهن وقت نڪرندڙ سهڻا ڳاڙها جيت، مينهن وساڙا، مينهن جا ماما.

ـ هِنبُوا حَيرتَ ۾ پِئا (سارنگ ٢/٧)= سهڻا هنبوا بہ محبوب جو حسن ڏسي حيران ٿيا.

● هُنگَرُ، هونگرَ = هُونگاري واري هڪل، اُٺ کي سڏي سولي هلائڻ لاءِ هُون هُون وارو آواز.

ـ هُنگَرَ هَلايو، ڏيئي مورڙ مَهارَ جي (ڪنيات ۴/٥)= (الڪڻ هڻڻ بدران اٺ کي) هونگر سان، مهار کي پلسي تي ذرا ڇڪڻ سان هلايو (تہ هلندو).

● هِنگلورِ (رامڪلي ٣/٧)= هنگلاج.

● هَنو= گهوڙي جي پُٺيءَ تي سوارجي ويهڻ لاءِ ڪاٺو.

ـ هَني مٿان هَتڙا نہ لاهي (ڏهر ٣/١۴)= پنهنجا هٿ

هني تان نہ لاهي، سندس هٿ هني ۾ آهن ۽ هروقت سوار ٿيڻ لاءِ تيار آهي.

● هِنهَان= هن کان.

ــ هاڻي هِنهَان پوءِ (ڪلهوڙي ٢/١٢)= هاڻي هن کان پوءِ.

● هُنهَين= اجايو، خوامخواه. مفت.

ــ هُنهَين هَٿَ هَٿَنِ (حسيني ٦/١٥)= ائين ئي خوامخواه ٻه (ڏيکاءَ لاءِ) منهن تي هٿن جا ڏک هٿن (جو جڻ تہ ڪين سخت ڏک آهي).

● هُنَان = 'هُن' کان.

ــ هِيءَ 'نہ هُنَان' ڏارَ (ڪليات ١/٢۴)= هيءَ (وجود) هُن (وجود حقيقيءَ) کان جدا ڪونهي.

● هِنيَڙا، هينڙا= اي منهنجا هانءَ، اي من، اي دل.

ــ هِنيَڙا اُڻِهُ مَ مُنجهُ (آسا ١/٢١)= اي منهنجا هنيڙا تون وسوسا نہ ڪر، نہ گهبراءِ

ــ هِنيَڙي اڇن (سنهٽي ۴/١۴)= هنيڙي کي اڇن.

ــ هِنيَڙا تَني پاسِ (ٻمن ١/٢٧)= اي دل، تن وٽ.

● هِنيَڙو، هنڙو= ويچارو هانءُ، هنيون، ويچاري دل.

ــ هِنيَڙو پريان ڪَڏهِين، ڏک نہ ڏکويو (رپ ١/٢٥)= محبوبن ڪڏهن بہ دل کي نہ ڏکويو.

ــ هنڙي ۾ حل ٿِيا (ديسي ١/١٦)= منهنجي دلڙيءَ ۾ ملي هڪ ٿيا.

ــ هِنڙي نت هُرَنِ (مارئي ٨/٥)= دل ۾ سدائين پيا رکي رکي ياد اچن.

ــ هِنيَڙي آوَنِ پُورَ (پورب ١/٢)= (سرائيڪي) دل تي (سڄڻ جا) خيال پيا چڙهن.

ــ هِنيَڙي پيہَمَ هوتَ سِين (حسيني ٧/٥)= منهنجي هنيين کي هوت سان آڙيڪن واري آڙي پئي، وَرَوت واري ڳَنڍِ پئي.

● هِنيان= دل، هانءُ، اي هنيان، اي دل.

ــ هُرَنِ مَنجهه هِنيان (مارئي ٨/٩)= هر هر پيا هنئين سان لڳن، ياد پون.

ــ تان ڪِين تَرُ هنيان (سنهٽي وائي ١٠/١)= اي منهنجي دل ڪجهہ ڪين تہ تَرُ، اڳتي تَري هل.

● هِنيُون= هانءُ، دل، من.

ــ هِنيُون حَقِيقت ڳَڏِئو (ڪليات ١/١٢)= دل کي 'حقيقت' سان ملائي، 'حقيقت' واري درجي تي آڻي.

ــ مُون هنيين (رپ ١/٢٢)= منهنجي هنيين کي.

ــ مَنجهارا هِنيين (سامونڊي ٢/٣١)= دل جان منجهان، هانءَ منجهان.

ــ هِنيين جهجَندي (ڏهر ٥/١٩)= هانءَ جهجڻ واري حالت ۾، ڏک ۾ هيٺيءَ دل سان.

ــ هنيين وِجهي هارُ (ليلان ١/١٣)= هار سيني مٿان پائي.

ــ هِنيين ٽُوٽِيُون (حسيني ۴/١٨)= هِنيين جُون ٽوٽيون، دل جون ٽيڪرون، من جون آڏرون.

ــ هِنيين سِين لاءِ (ڪاپائتي وائي ١/١)= دل سان لاءِ، دل سان هنڊاءِ.

ــ هِنيينِ اُڍَڪو نہ لَهي (سامونڊي ١/٢)= دل کي ڍرپ نہ لهي،ا ندرجي ڳِٽِتي نہ لهي (اهو ڍرپ ۽ اها ڳِٽِتي تہ سڄڻ ۽ ساٿي پرڏيهہ ويندا).

ــ هِنيين گهُرنِ اوڏڙا (بروو ٣/٩)= دل سان ويجهو وهارڻ ٿا چاهين.

ــ هنيين لائِي هامَ (معذور ٥/٢٣) (الف) ١. هنيين جي هام هٽي، پنهنجي دل کي مضبوط ڪري هوڏ هٽي، ٢. هنيين لائي حام= هنيين کي تپش ڏيئي، اندر کي

گرم ڪري، بي پرواهه ٿي.

● هَنيُون=(پٽ پاراتي جو لفظ) هَنيل، ماريل! ماريون!

ـ هَنيُون رَهَنِ نہ هوتَ ري (حسيني ٩/٩)= ماريون اکيون پياري پرينءَ کي ڏسڻ کان سواءِ رهن ٿي نہ!

ـ هَنيُون منجهہ حِمَامَ (آسا ١٢/٢)= ماريون (اکيون) سخت تيز تپش ۾ پيل، (محبت واري مچ ۾).

● هنيَان= هتَان، وٽان.

ـ اَلتَيمِ جا هنيان (آسا ٨/٥)= هتان جيڪي مون چيو.

● هَٿَب= پاڻي ۾ ترڻ واري جي ٻن ٻانهن هڻڻ وارو فاصلو (ٻانهڙيو تارو، ٻانهون هڻي ترڻ وارو، پهريائين هڪ ٻانهن اڳتي اڇليندو ۽ پوءِ ٻي. انهن ٻن اڇلن وارو مفاصلو= هڪ هٿب).

ـ تَنِ هٿبَ پاڻيو هيڪڙو (سنهڙي ١٢/٢)= تن درياءَ کي بہ هڪ هٿبَ ڪري پاتيو.

● هَڻڻ= ڌڪ هڻڻ (نيزي، ڀالي، تلوار، خنجر جو) کان هڻڻ، نشان چٽڻ، تير هڻڻ، ٺَڪر هڻڻ (مٿي سان)، هيٺ اڇلي وجهڻ.

ـ هَڻُ حَبيبَ هَتْ ڪَٽِي (يمن ١/٣)= اي پيارا پرين، ٻانهن اُلاري ڌَڪ هَڻ، وارُ ڪَرِ.

ـ هِڪَ جو هَٽِي هَتْ ڪَٽِي (ڪلياڻ ٢٠/٥)= هڪ اهو جيڪو هٿ ڪٽي، وڏي اُلرَ ڪري ڌڪ هڻي.

ـ هَڻُ اُڇلي آگَ ۾ (ڪلياڻ ٣/٢)= زور سان هيٺ اُڇلي هَڻُ باهہ ۾.

ـ سي لاٽَ هَنيُون لاءِ (آبري ١٥/٨)= محبوب (اهي حجت رکي هلڻ واريون) 'ناهہ' ('لا') ۾ هنيون، نابود ڪيون.

ـ هَڻُڻَ سين (يمن ١٨/٣)= نشان هڻڻ سان، نشان چٽڻَ سان.

ـ هَڻين جي حَبيبَ (يمن ٢٢/٣)= اي محبوب جيڪڏهن تون پنهنجي هٿ سان تير هڻين، مونکي نشان ڪرين.

ـ ٿُلهو ٿَنو ٿُونَا هَڻين (گهاتو ١/٢، ٢/٢)= تون مچي مست ٿي پنهنجي مٿي سان (ٻين کي) ٺَڪَر ٿو هڻي.

ـ حَبِيبَن هَنيوسِ (يمن ١٤/٣)= محبوبن عاشق کي هنيو، عاشق کي نشان ڪري چٽيو.

ـ حَقِيقتَ هَڻِي، منهنجي جان جدا ڪئي (آسا ٩/١)= 'حقيقت' واري حال منهنجي جان کي جدا ڪيو، فنا ڪيو.

ـ هَڻِي وِٺَا (يمن ٣/٢، رامڪلي ٥/وائي)= ١. لڳائي وٺا، ڏيئي وٺا. ٢. ماري وٺا، ڦُري وٺا.

ـ هَڻَنِ پَري (يمن ٢٢/٣)= پَري هڻن، زور سان تير ڪَشي هڻن.

ـ هَڻنِ ڪَنڌُ ڪَپَنِ سِين (سنهڙي ٨/١٢)= ڪنڌيءَ سان مٿو هڻن.

ـ جَڏهِن هنئي جَنِ (گهاتو ٧/٢)= جڏهن جن ڪُنڌي ڪَلين ۾ هنئي، زورائتو زخم ڪيو.

● هَڻڻ= ساز تي هٿ هڻڻ، ساز وڄائڻ.

ـ هَڻِي تَندُ (سورٺ ٧/٢)= تند وڄائي، (راڳ جي شروع ڪرڻ وقت).

ـ هَڻِين اِيو (سورٺ ٤/٢)= تون وڄائين بينو.

ـ هَنياڻُون= وڄائڻ لاءِ سگڙيءَ تي ڦوڪون هنياڻون، ڪِينَرَ تي هٿ هنياڻون ۽ وڄاياڻون.

ـ هُوءِ جي هَنيَاڻُون (رامڪلي ٢٣/١)= اهي جي سگڙيون وڄاياڻون.

● هڻڻ= ڏاڙو هڻڻ، زوري مال کاڻڻ.

ـ پنهنجيون هنيون پاڻ ڏي (آسا ٧/٦)= جيڪي هن

پاڻ ڦريون سي موتائي ڏئي.

● هُتان= نہ هجان، نہ هونديس، نہ رهنديس.

ـ هِتي تان نہ هُتان (مارئي ٢/١٠)= هتي تان نہ هجان، هتي تان نہ هونديس، هرگز نہ رهنديس.

● هُو= هو وجود، حقيقي وجود، ذات حق، ذاتِ الاهي.

ـ هُو پُڻ كونهي هِنَ ري (كلياڻ ٣/١٠)= حقيقي وجود بہ هن انساني وجود كان ڌار كونهي.

ـ 'هُو' پُڻ آهي 'هِنَ' سين (كلياڻ ٢۴/١)= هو حقيقي وجود بہ هن انساني وجود سان لاڳاپيل آهي.

ـ "هُو" ۾ گڏجي 'هو' ٿيا (كاموڏ ١/١)= اهي 'الله وارا' 'هو الله' ۾ سمائجي هڪ ٿيا.

● هُوءِ = پنڌ ۾ اٺن كي هكلڻ واري هُو هُو جو آواز.

ـ هوتَنِ هُوءِ (ديسي ٣/١)= هوتن جي اٺن كي هكلڻ واري 'هُو هُو'.

● هُو= ضمير اشارو، ذرا پري واري شيءِ ڏانهن اشاري جو لفظ.

ـ هِيءُ پيتو هُو آڻ كين (يمن ٦/١۴)= هيءَ شراب تہ پيتو ۽ ختم ٿيو پر (هُو جيكو پريان مَنِ ۾ آهي سو آڻ).

ـ هُو جي (يمن ١/٢٦)= اُهي جيكي (سچا عاشق).

ـ هُوءِ جي كيرَ پيَاكَ (سنهڻي ١/٢٠)=اهي كير پياك ميهار (سنهڻي انهن كير پياكن ميهارن (=ساهڙ) وٽ ويندي وهندي پاك ٿئي).

● هو (بنا پيش جي)= 'سڏ' جو لفظ، اي.

ـ هو مائي (رامكلي ٣/وائي)= اي امان.

● هَوائُون = پنهنجيون ذاتي خواهشون، ذاتي ترجيحون، حرص واريون تمنائون.

ـ هَوائُون هنگلاجَ ڏي (پورب ٢/١١)= (اي نانگا فقير!) هنگلاج ڏي ويندي پنهنجيون ذاتي خواهشون وسارِ.

● هوت= بلوچن جي هوت قبيلي جو فرد، هوت پنهون (اصطلاح) پيارو پرين.

ـ هاڙهي هوتُ نہ هوءِ (آبري ٣/١)= هوت (پنهون) هاڙهي جبل ۾ (پنهون) هوتُ كونهي (جتي تون ڳولين ٿي).

ـ جي هُني هوتَنِ لَكَ (معذور ٥/۴)= (پنهون ۽ كان سواءِ ٻين) هوتن بلوچن جا كٽي لک هجن.

ـ هوتنِ كاڻ هُني (ديسي ۴/٨)= هوتن كي مون سان سگَ كرڻ جي سک كاڻ هُني ٢. هوتن كي مون ڏانهن مَڏي كاڻ هُني.

ـ هوتَ نہ پُهچان هوڏَ (ديسي ٦/٢٠)= اي منهنجا هوت پرين! آءُ هوڏ هٺي كاڻ پهچنديس.

ـ هوتَ حُضورِ (آبري ٧/١٩، معذور ۴/٨، ليلان ٢/١٦)= هوت جي حضور ۾، حضور ڏانهن.

ـ هُنئُ منهنجو هوتَ ري (سنهڻي وائي ١٢/١)= پياري پرين كان سواءِ منهنجو جيڻ.

● هَوتَن (ادب ۽ احترام خاطر جمع جو صيغو)= وڏي شان وارو محبوب ۽ پيارو پرين.

ـ حَياتي هوتَنِ ري (يمن ٢/٨)= پيارن پرينِ كان سواءِ جيڻ.

● هوتا= 'هوت' قبيلي وارا، هوت پنهون ۽ جا پائر.

ـ مونكي تان سي نہ ڇڏيندا هوتا (كوهياري ٢/وائي) = مون كي تہ اهي هوتا پائر اكيلو نہ ڇڏيندا.

● هوتائي = هوت قبيلي جو (پنهون)، هوت جو اولاد.

ـ هوتائي هَمراهَ، اچي رس عليل كي (كوهياري ٦/١٠) = اي پيارا پنهون هوتائي! مددگار ٿي ۽ هن بيمار كي

اچي پهچ.

● هوٽياٽي = راهُو هوٽياٽي، هوٽي جو پٽ راهُو).

ـ هوٽياٽي هَٽاءِ (بلاول ١/١٠)= سخي راهُو هوٽياٽيءَ هٽان.

هُودُ =قران شريف جي سوره (١١)، هُود نالو نبي جو.

ـ جي وِڏا هُودُ وِصالِ (مارئي ١٠/١٠)= جيڪي 'هُود' سوره ۾ سمايل هدايت سان 'وصال' واري منزل کي پهتا.

هوڏ= خودي، ضد، غرور، هستي، شرط. پهچڻ جي تمنا، پوري ڪرڻ وارو شرط، چِڪ.

ـ هوڏ وِحَـهنديَـني هَڏ (ڪاپاٽي ١/١٥)= منهنجو ضد ۽ منهنجي خودي (هوڏ) منهنجو پورهيو (ڪَتيل سُٽ) وڃائي ڇڏيندي (وتو ڪري وحهندي).

ـ هِنيڙي جِني هوڏ (ڪارايل ٢/١)= دل کي جن سان ملڻ جي چِڪ ۽ سِڪ آهي.

ـ هوڏ ٻَڌِي (حسيني ٣/٦)= شرط ٻڌي (هنن سان گڏ هلڻ ۽ گڏ هجڻ جي).

ـ هوڏ سين (ليلان ١/١١)= سَٽي جي داءَ ۾، سودي جي شرط ۾.

هورُ= ڊرپ، خوفُ، اُڌڪو، اُلڻ، ويچارُ، ڳڻتي.

ـ سندو هوتَنِ هورِ (حسيني ٣/١٦)= هوتن بلوچن جو ڊرپ (تہ هوت ڏاڍا آهن).

ـ هِنيَڙي لَٿا هورَ (معذور ٣/وائي)= دل تان ڊرپَ لٿا.

ـ تہ هيڪارِهين هورُ لَهِي (حسيني ٩/١٥)= تہ ماڳهن ڳڻتي لهي، تہ پالان الڻ ختم ٿئي.

ـ حيرتَ ڇَڏ مَ هورِ (ڪارايل ٢/١٨)= تون حيراني ۽ خوف ۾ نہ پَئُہ.

ـ تہ هُنَ پَرِسَندو هورُ (سامونڊي ٣/٣٧)= تہ هُن طرف جو ڊرپ، ٻئي جَهان (قيامت) جو خوف.

ـ هوتَنِ ڪونهي هورُ (ديسي ٤/٣)= هوتن کي ڪو فڪر ڪونهي، ڪا ڳڻتي ڪانهي.

● هورِي (جمع) هوريون= هلڪي (ضد، ڳوري)، هلڪي بارواري.

ـ هورِنِ هاڙهو لنگهيو (معذور ٢/٦، ٢/٢٩)= هلڪي بارواريِن هاڙهو جبل لنگهيو (جلد لنگهي پار پيون).

● هوڙاڪَ=هوڙن وارا، ٻيڙين وارا.

ـ نہ سي تڙ هوڙاڪَ (سامونڊي ٢/٧)= نہ ڪي تڙ بندر، تہ نہ ڪي هوڙن وارا موجود، يعني تڙ خالي آهي..

● هُوڙ . (جمع) هُوڙَهہ=تڪڙو، بنا سوچ جي تڪڙ ڪندڙ.

ـ هارايو هُوڙَهنِ (آسا ٧/٢٠)= تڪڙ ڪندڙن هارايو (= نہ ڪَتيو).

● هُوڪَ = ١. هاڪَ، عام خبر ٢. تکي تيز.

ـ هَنڌِ هنڌ پيِني هُوڪَ (سورٺ ٢/٦)= هر جاءِ تي ڳالهہ مشهور ٿي وئي، عام خبر پئجي وئي.

ـ تَني سَندِيءَ هُوڪَ (رامڪلي ٥/١٨)= انهن جي، ساراهہ واري هاڪَ، انهن جي مشهوري.

● هَولَ= ڊرپَ، ڊاءَ، خوفائتا ڇرڪَ، ڳڻتيون ۽ فڪر.

ـ هِنيڙي اچِن هَولَ (راڻو ٤/١٦، ٨/٣، سنهڻي ٤/١٤) = هانوَ کي خوف وارا ڇرڪ پيا پون.

ـ هَمَ غَمَ اَچَنِ هولَ (آبري ١/١٢)= وڏي ڳڻتي ۽ ويچار وارا غم ۽ فڪر پيا ٿين.

● هُونِ= هجن، ٿين، هوندا آهن.

ـ سَڏين سيڻَ نہ هُونِ (ڪنيات وائي ٣/٢)= رڳو سَڏنُ سان سَڄڻ نہ ٿيندا. خو اهڙين سان محبوب نہ ملن، پنهنجا نہ ٿين.

ـ مَرُ هيڪاندا هُونِ پَرِين (ڪنيات ١/٥)= شال پيارا

پرين گڏ هجن!

ـ سي ڏوٽي هُونِ نه ڏٻرا (مارئي ٦/٨)= شال اهي ڏوٽي (مارو ماڻهو) ٻک ۾ ضعيف نه ٿين.

ـ ڪانگَ نه ڪُوڙا هُونِ (بروو ٢/٢٠)= (پرين جي پار جا پيغام آڻيندڙ) ڪانگ ڪوڙا نه هوندا آهن.

ـ عاشق اهين نه هُونِ (ڪلياڻ ٤/٧)= عاشق اهين نه هوندا آهن (جهڙن تون ٿلهو متارو آهين).

ـ اِنَ پَرِ سيئي هُونِ (معذور ٢/٧)= انهيءَ طرح اهي ئي هوندا آهن.

ـ هُونِ ڏِيهاڙي نِجهري (راڻو ٧/٩)= اهي جيڪي (هن ڪان اڳ) هر روز گهر ۾ ئي هونديون هيون.

ـ هُونِ برابر ڏينهَڙا (سارنگ ٢/١٠)= گڏ جيڻ جا ڏينهڙا ساڳيا هجن، گڏ جيڻ جا ڏينهڙا هڪ جيترا هجن.

ـ مانَ هُونِ سَلامَتَ سِپِرين (سنهڙي ٩/٤)= مَنَ پيارا سڄڻ سلامت هجن!

● هُون ('ن' ساڪن)= آواز جي هُون، 'هان ۽ هُون'.

ـ جتي هُونگ نه هُون (بروو وائي-١/١)= جتي نڪا آواز جي هُونگ ته نڪا هُون.

● هُوندَ= جيڪر، پَلِ، مَنَ.

ـ هُوند مونهان ئي اڳي (سنهڙي ١/٤)= جيڪر مون ڪان ئي اڳ.

ـ هُوند نه پيين هَيتري (ڪاهوڙي وائي ٣/١)= ته جيڪر هيتري خَفي ۾ نه پئين ها.

ـ هُوندَ حَقُ ٿئو (رامڪلي ٧/١٧)= ته جيڪر (مٿن منهنجي حجت هلي ها) ڪو حق ٿئه ها

ـ هُوندَ ڪَتَ نه لايان ڪِڏهين (ليلان ٤/١١)= جيڪر ڪڏهن به ٽڪو نه لايان، داغ نه لايان.

● هُوندَ= مال ملڪيت، مايا.

ـ هُوندِ جَني ڪي هوءِ (معذور ٢/٢٦)= جن کي پنهنجي مايا، مال ملڪيت (وارو خزانو) تن کي هوت نه ملي.

● هُونڊئان = هوند ڪان.

ـ هُونڊِئان هوتُ پَرِي (معذور ٢/٢٥)= مايا کان (حقيقي) محبوب پري آهي.

● هُوندا= هُوند وارا، سکيا.

ـ هوم هُونڊَنِ جيئن (رامڪلي ٢/١٥)= تون هوند وارن وانگر نه هوءِ، مال ملڪيت وارن سکين وانگر نه ٿيءُ، نه هُج.

● هُوندا= جيڪي موجود هجن، جيڪي جيڏرا هجن، جيڪي موجود يا جٽرا هوندا.

ـ هُوندَنِ مَٿي هُونِ، لاڳاپا هن لوڪ جا (ديسي ٦/٩)= ماڻهن سان لڳ لاڳاپا رکڻ ۽ نباهڻ وارا بار جيئرن تي آهن.

● هوندو= (اسم) جيڪي ڪجهه موجود آهي، جيڪي ڪجهه رکيل هجي.

ـ هوندو هَڏِ ۾ سَنڌِ (يمن ٦/٣٢)= جيڪي ڪجهه موجود آهي سو (شراب) بند نه ڪر.

ـ هُوندو هَڏِ مَ رَکُ (يمن ٦/٣١)= جيڪي ڪجهه موجود آهي سو هرگز پاڻ وٽ نه رک (پير ڏي).

● هُونديءَ راتِ (ڪنيات ٣/٤)= رات باقي هوندي، اجان رات ئي هجي جو.

● هُونگَ= آواز جي هَنگار.

ـ جِتي هونگَ نه هُون (بروو ١/وائي-١)= جتي آواز جي هُونگارئي ڪانهي (جتي ڪو آواز ڪونهي، آءُ اڪيلو آهيان).

هُونهين= ١. بنا عيوض جي، بنا ملهہ جي، مفت. ٢. اجايو، بي فائدي.

ـ هارِي ڪِينَن هُونهِين (آبري ٨/۴)= اي هاري! اي هيڻي! تون ڪيئن ائين ٿي (بنا ڪنهن ثمر جي پٺي سڏون ڪرين!).

● هُونيئي= تنهنجا هجن.

ـ هُونيئي مِتَ (ڏهر ۴/١٠)= تنهنجا مت مائٽ هجن.

● هُوَڙ= هستي، هوڏ، هٺ.

ـ هُوَڙ ڪَرِ حَرامُ (ڪاهوڙي ٢/١٠)= هوڏ هستي پاڻ تي حرام ڪر (پنهنجي لاءِ حرام ڪري سمجھہ).

● هُوءِ = (مذڪر توڙي مونث) هو، اُهي.

ـ هُوءِ جي سُورَ سَجَڻِ (حسيني ١٠/٩)= اهي ڏک جيڪي نهايت ڏکيا آهن (ءِ اجان آڏو اچڻ وارا آهن).

ـ هُوءِ نہ هُوندَ تَرَنِ (معذور ١/٥)= جبل اهي (جبل جا جانور) تہ بالڪل نہ مڙن ءِ حملا ڪن.

ـ هُوءِ جي آڏا حق (ديسي ٣/١١)= اهي حق جيڪي آڏو آهن ءِ پچڻا نہ آهن.

● هُوءِ= وڏي پيار ءِ خوشيءِ واري گهاٽي محبت.

ـ هُيَمِ جَنِ سِين هُوءِ (رامڪلي ٧/١٢)= جن سان منهنجي هُوءِ لڳي پئي هئي، وڏي پيار واري محبت ءِ خوشي هئي.

● هُوءِ= اُهي.

ـ هُوءِ پنيُون (يمن ١/١٨) = اهي ساڳيون (ڦٽن جي مٿان رکڻ واريون) لُپريون.

● هُوءِ= مٿي واڄي واري لٺي.

ـ هُنَ پَرِ سَيَمِ هُوءِ (سنهڻي ٥/٨)= درياء جي هُن پار مون (ڙَجي) وجهڻ واري لٺي ٻڌي.

● هوءِ = هُجي، هو هُجي، هوندي.

ـ مَرُ مُنياٽي هوءِ (ڪلياڻ ٥/١٩)= ڀل تہ (ڪاتي) مُڏي ئي هجي.

ـ سا مَهندِ مِڙِنان هوءِ (معذور ٢/٢٣)= اها ٻين سڀني کان اڳ ۾ هوندي.

● هوئڻ= هئڻ، موجود هجڻ، جيئرو هجڻ.

ـ هوئَڻ کي (ڪوهياري ٦/١٢)= جيئڻ کي.

ـ هُوئِجِ ثابُوتيءِ ساڻ (ڪلياڻ ٢/٢٢)= پوري يقين سان پڪو رهج.

● هُوئِجِ حُجري (آسا ۴/١٩)= حجري ۾ هجانءِ.

ـ سَدا هُوئِين سُرخُرُو (ڪلياڻ ۴/٢۴)= تون سدائين سوڀارو هجين.

● هِهَڙِي= هن طرح، هن جهڙي.

ـ هِهَڙِي تان نہ هُيَاسِ (سنهڻي ٧/١٧)= هن حال جهڙي جو (محبت ۾ بدنام آهيان).

● هَهَڙو جَهَڙو (سري راڳ وائي ۴/١، حسيني وائي ١/١) = ڏکيو، اٻالو، اپرو سيرو.

● هُنَڻ= 'آئون آهيان' وارو پنهنجي هستي جو خيال، انانيت، پاڻپڻو.

ـ هيڪَرَ هُنَڻ وِڃاءِ (آبري ٥/١١)= هڪ ئي ڀيري سان پنهنجي انانيت وارو غرور ڇڏ.

ـ هُنَڻَ ڪِنا هيڻ (يمن ٦/١)= اَنانيت واري جذبي هيڻن ڪري ڇڏيا.

ـ هَنجهُون جي هُنَڻَ جون (ڪلياڻ ٣/٣)= پنهنجي هستي ءِ غرور وارا ڳوڙها هيڪڙائي حق آڏو ڳاڙي ڇڏ.

ـ سو تان هُنَڻُ هِنَ جو (ڪلياڻ ٢/٢٣)= هِن بندي جي اَنانيت ئي (ڏٿيءِ تائين پهچڻ آڏو رنڊڪ آهي).

ـ هُنَڻُ هُڏهن ڇڏ (آبري ٥/١٢)= 'آءٌ آهيان' وارو

خيال تہ هرگز ڇڏ.

ـ هُو جو وَڏُ هُنَنَ جو (ڪاپائتي ٢/١٨)= 'انانيت' ۽ پاڻپڻي وارو وڏ (پاڙئون وڍ).

هِنا، هِنان= هتان.

ـ هَلَڻَ وير هِنا (معذور ٧/٢)= هتان رواني ٿيڻ وقت.

ـ هِنان ڪري هَلِيا (رامڪلي ٥/٢٧)= هتان ٿي هليا.

● هُنا= هُرا.

ـ هُنا اڳِهين گَڏُ (ڪلياڻ ١/٣٠)= اصلي آواز ۽ ان جو پڙاڏو، ٻئي اصل ۾ گڏ هنا.

ـ هُنا جي هَاٽِي (رامڪلي ١/٢٤)= جيڪي هاٽي هت هُنا (ڪجھ ٿورو اڳ هت مون وٽ هنا).

هُنا جي اَمُل (آسا ١/٤)= جيڪي ڳاليٽي لاءِ امين هنا.

● هُنَامِ= مون ڪي هُنا.

ـ پاڙي وِيچَ هُنامِ (يمن ٢/٢٢)= طبيب مون ڪي پاڙي ۾ هنا.

● هُنڻُ= موجود هجڻ، جِيَڻ.

ـ هُنڻُ منھنجو هوتَ ري (سنھڻي وائي ١/١٢)= پنھنجي پياري پرينءَ کان سواءِ منھنجو جيڻ (ڪر ٿي سگھي ٿو!).

هُنان= آءُ هجان.

ـ ماروءَ پاسِ مَليرَ ۾، هَميشہَ هُنان (مارئي ٩/٩)= پنھنجي پيتار ماروءَ سان گڏ سدائين ملير ۾ هجان.

ـ نہ هُنان (مارئي ٢/١١)= نہ هجان.

● هُنڙو= هُئو.

ـ جان جَرُ هُنڙو جالَ (گھاتو ٢/٦)= جڏهن جو پاڻي گھڻو جام هو.

● هُني= هجي، موجود هجي.

ـ جان جان يارُ هُني (آسا ٤/١٩)= جيسين تائين جو يار موجود هجي (تيسين تائين تون بہ هج).

ـ هُني جَنهِ ۾ حَقُ (ڪلياڻ ٢/١١)= جنھن ۾ حق هجي.

● هَني= هاءِ، افسوس.

ـ هَني مُنھِنجي جَاڻَ (ديسي ٤/٧)= هَني جو مون کين ڄاتو.

ـ هَني هَني (آبري ٦/١١)= هاءِ هاءِ!

ـ هَني تَني جي حال (ڪاپائتي ١/٧)= افسوس آهي انھن جي حال تي.

ـ هَني بِرِ (سري راڳ ٢/٢)= ڪھڙو نہ ڏک ۽ ارمان! هني افسوس!!

● هُني جي نہ هُني (راڻو ٧/٧)= ڳالھہ ائين هُني يا نہ هُني، مومل ميار دار هُني يا نہ هُني.

● هِي، هيءُ= ١. هر ويجھي شيءِ، ماڻھو جو پنھنجو هي وجود ٢. الله پاڪ جي ذات جيڪا انسان کي ويجھي آهي، پردي پويان (وَراء الحجاب) آهي.

ـ سو 'هِيءُ' سو 'هُو' (ڪلياڻ ١/٢٨)= هِي بہ ذات الاهي تہ هو بہ ذات الاهي.

ـ هِيءُ گھَرُ (پورب ١/١٢)= هي دنيا وارو هِتي جو گھر، هي جَھان.

ـ هِي تَان هُوندَ مَرَنِ (رپ ٢/١٢)= هي کَرَ خراب تہ يقيني طور مرن.

● هِي= جنھن جو هت ذڪر ٿي رهيو آهي، يعني سِرُ.

ـ هِيءُ هَڏو ۽ چَمُ (ڪلياڻ ٤/٣٩)= هيءُ سِر وارو هڏو ۽ هي مٿان وارو چم.

ـ هِي، هَڏِ وِهاڻِي (سري راڳ ٣/٩)= هي محل تہ پَلا وئي گذري، اڄڪو ڏينھن تہ پَلا وير (پر تون سياڻي لاءِ

كجهه پاڻ پتوڙ).

ـ هِي جي مَنجهان پوريُون (بلاول ٢/٩)= اهي جيكي اندران پوريون آهن كو كليون آهن.

ـ هِي تان ٿوروَڙِيُون (ڏهر ١٨/١)= هِي راتيون (هن حياتيءَ واريون) تہ پوءِ ٿورڙيون آهن.

ـ هِيءَ پيتو هُو آڻ كِين (يمن ١۴/٦)= هي شراب جيكو حاضر آهي يا جيكو هن كان اڳ تو آندو.

ـ هَئِهنِ كرنهي هِيءَ (رامكلي ١١/٢)= هن ظاهري صورت ۽ لباس وارو هي انسان حقيقت ۾ آهي ئي كونہ. هيءَ ظاهري جڳ جَهان آهي ئي كونہ.

ـ هِيءَ نہ 'هُنَنَا' ڏار (كلياڻ ٢۴/١)= هيءَ وجود انساني هُن ذات الاهي كان ڌار كونهي.

هِيُون، هنيون= هانءُ، دل، قلب.

● هِيَانِ = اي هيان! اي دل!

ـ تان كِين ترُ هِنِيان (سنهڙي وائي ١٠/١)= اي دل، كجهه اڳتي تر (گهڙو پڳو تہ گهوريو).

ـ مُون هِيَان (يمن ٢٧/٦)= اي منهنجا هنيان! قلب! اي منهجي دل!

● هُيان= اوهان جي هئي، اوهان كي هئي.

ـ جي هُيان (حسيني ١٠/١٢)= جيكڏهن اوهان جي (ملاقات) هئي.

● هَيبتَ هُلاچو (سنهڙي ٣/٣)= خوف ۽ گجگوڙ.

● هيتِ= هيڏانهن طرف، هيناڻون.

ـ تَنِ كاهوڙين كہَ هيتِ (كاهوڙي ١٥/٣)= تن خفتين مٿيءَ (كہ) هيت.

هيجُ= وڏي خوشيءَ وارو جذبو، چاهہ، پيار، لاڏ، كوڏ.

ـ هيجُ نہ هُوندو جَنِ (آبري ١/٣)= جن كي وڏي پيار وارو جذبو نہ هوندو.

ـ هَنجَهنِ ڏاران هِيجُ (كارايل وائي ١/١٠)= هنجهن كان سواءِ كير پيار واريون خوشيون (ہگن سان كندو).

● هيجَان (آبري ٨/٢)= هيجَ مان، خوشيءَ مان.

ـ هيجان ساڻُ هِنِيَنِ (كلياڻ ٦/١)= دل سان وڏي خوشيءَ سان.

● هيج هوج= ٻئي هك ساريكا آواز (جڏهن ٻيڙي كي رسي سان ڇكيندا تہ 'هيڏانهن' يا 'هوڏانهن' جي معنيٰ ۾ يك مُشت ٿي اهي آواز كندا).

ـ مَ كِين هيج مَ هوج (سري راڳ ١١/٢)=هيج هوج نہ كر، رڳو آواز كيدي دير نہ كر (جلد پنهنجي ٻيڙيءَ كي ڇك).

● هِيچُ= (ف) كجهہ بہ نہ.

ـ هاڙهو پَانيان هيچ (ديسي ٩/٧)=هاڙهو جبل آئون كجهه بہ كري نہ پانيان.

● هَيدي= پلاڻي (گاه سان پريل ڀِنڊِي)، ٻڙهو ڏين جو.

ـ هَيدي پاپِئِين حال (كنيات ٧/٣)= اي كَرها! آءٌ تنهنجي پُٺيءَ تي هنيتر ئي هيدي وجهان.

● هيڏِي= هيتري، ايتري وڏي.

ـ هيڏِيءَ ويرَ (كامود ١/٣)= هيڏي اونداهيءَ واري وقت ۾.

● هيڏِيُون = ايڏيون، وڏيون، ڏاڍيون.

ـ تَبِ هوتَ نہ كِجَنِ هيڏِيُون (بروو ٦/١)=تہ بہ اي پرين! ايڏيون زوراوريون نہ كجن.

● هيرَ= ٿڌي هوا.

ـ لَڳي اُترَ هيرَ (سامونڊي ٣/١)= سياري جي هوا شروع ٿي.

● هيرَ= هن وير، هاڻي، تازو. هينئر= (ڪوهستان ۾ لَٽي، لاڙ جي ٻولي)= هن وقت.
ـ هير ڏِسي آئيو (ڪاهوڙي ٣/٥)= هينئر ڏسي آئيو.
ـ ڪِٿي هُوندِمِ هيرَ (ڪنيات ١/٩)= هينئر هن وقت نہ جاڻان تہ منهنجا محبوب ڪٿي هوندا.
ـ هَلي آئِيسِ هيرَ (سورٺ ١/۴)= آءٌ هن وقت هلي آيو آهيان.
ـ هيرَ مَٿو موجُودُ (سورٺ ٣/١٦)= هن وقت فقط مٿو ئي باقي بچيل آهي (يعني تہ: نقد ناڻو، مال جنس سڀ سوالين جي حوالي ٿي ويو؛ هن وقت ناقصي آهي، گهٽتائي آهي، کوٽ آهي).
● هيرَ= عادت.
ـ جَنِ هيڪانديءَ هيرَ (مارئي ٨/٢٣)= جن کي گهڻي عادت آهي.
ـ اُنِ جي هيرَ (مارئي ٨/٢٠)= انهن جي سانيہ ۾ يادگيري واري عادت.
● هيرڻ، هيرائڻ= عادي ڪرڻ، مائل ڪرڻ، همراز ڪرڻ، ريجهائڻ.
ـ پاڻُ مَ هيرِ (ڪاپائتي ٢/١)= پاڻ کي نہ هيراءِ، پنهنجو لاڳاپو نہ رک، ويجهائي نہ ڪر.
ـ هنيون حَقِيقَتَ هيرِ تُون (ڪلياڻ ٢/٢٢)= دل کي 'حقيقت' سان همراز ڪر.
● هيرَاڪُ= هير وارو، ٺهيل، عادي.
ـ هَميشہَ هيراڪَ (يمن ٦/٥)= سدائين عادي.
ـ هِيرائي هَٿِ ڪِئو (برو ۴/١٠)= هيري پنهنجي وس ڪيو.
● هيرَئون= هيراڪ، هيرايل.
ـ هنجھ تنهين جو هِيرَئُون (ڪارايل ١/٢، رپ ١/٢٢) = هنجھ تنهن جو هيراڪ آهي.
ـ هيرِيائين حِرفتَ سين (ڪاموڏ ١/٨)= اٽڪل سان پاڻ ڏانهن مائل ڪيائين.
● هِيرا لَعلَ (سامونڊي ١/٢)= هيرا ۽ لالون (سنڌ ۾ سامونڊي ناڪئن جي روايت موجب سمنڊ اندر ڪن جاين تي ٽڪريون آهن جن مان هيرا ۽ لعلون هٿ اچن ٿيون).
ـ هِيرو لَعلَ (سري راڳ ۴/١٢)= (معنيٰ ۾ 'جمع' سان لاڳو) يعني 'هيرا لعلون'.
ـ هيري هَٿَ وِڏائين (ڪاموڏ وائي ١/١)= هيري ۾ هٿ وڌائين، نوريءَ کي چونڊي ڪنيائين (ڄام تماچي چڻ هيري ۾ هٿ وڌو).
● هيڪَ= هڪ، هڪڙو، هڪڙا، هڪڙي، هڪڙيون.
ـ هيڪُ سَڄڻُ ٻِي سِڪَ (ڪاهوڙي ٣/١٠)= هڪڙو محبوب ۽ ٻي سڪ.
● هيڪُ ٿيڻ= گڏجي هڪ ٿيڻ، وحدانيت ۾ هڪ ٿي وڃڻ.
ـ هيڪ ٿيا (ڪلياڻ ١/٨)= گڏجي 'هڪ' ٿي ويا، هڪ 'احد' ٿي ويا، وحدت ۾ سمائجي ويا.
ـ حَرفُ مڙوئي هيڪُ (يمن ٥/١٦)= حرف سڀوئي هڪ الله وارو، توحيد ۽ وحدانيت وارو.
ـ هيڪُ اِڪيون ٻِيا اَنگڙا (راڻو ٢/٥)= هڪڙيون اکيون ٻيا عضوا.
● هيڪَ= هڪ تہ، هڪ اها حالت جو.
ـ هيڪَ نہ جي جاياسِ (مارئي د/٣)= هڪ تہ جاپان ئي نہ ها، (ٻيو جايس تہ ٻئو ائين ٿئي ها جو جاپڻ سان هوندو مري وڃان ها).

● هيڪارَ= هيڪر، هڪ ڀيرو.

ـ ڦنجھن سِين هِيڪارَ (ڪارايل ٢/٣)= ڦنجھن سان جي تون هڪ ڀيرو (سنگت ڪرين، تہ جيڪر وري ڀڳن سان گڏجين).

هيڪارِهين = مُڙگوئي، ماڳهين، اڳوڀرو.

ـ تہ هيڪارِهين هورُ لَهي (حسيني ٩/١٥)= تہ مُڙگوئي ڳڻتي لهي، ويچار باقي نہ رهي.

● هيڪان= هيڪڙائي حق مان، هيڪڙائي سان.

ـ هِيڪان ٿِي هيڪ ٿِيا (ڪلياڻ ١/٨)= وحد تان، هيڪڙائي حق سان هِڪ ٿيا.

● هيڪاند= گڏجاڻي، وصال، هڪ جائي، ميلاپ، گڏ هئڻ واري حالت، يڪ وجودي، هئڻ ۽ حياتي.

ـ حَبيبَنِ هيڪاندِ (ڪلياڻ ٤/١٩)= محبوبن سان گڏجاڻي (محبت ۽ نياز نئڙت وارن جي ٿيندي، ڏاڍ وارن مغرورن جي نہ ٿيندي).

ـ حياتيءَ هيڪاند (ڪنبات ١/٣)= حياتيءَ ۾ محبوب سان گڏجاڻي، جئري محبوب سان ملڻ.

ـ جيءَ جِسيءَ جان جي، پَڇي جو هيڪاندِ (ڪلياڻ ٤/٢٠) = (عشق اهڙو آهي جو) جان ۽ جِسِي، ساھ ۽ بدن جي يڪ- وجودي کي توڙي ٿو (ماري ٿو).

ـ تَنِ هوتَنِ جي هيڪاندِ لَئي (حسيني ٤/١٠، ٩/٥) = تن پيارن سان گڏجاڻي لاءِ.

ـ هيڪاندِ ڪارڻِ هوتَ جي (ديسي ١/٢)= هوتَ (پنهونءَ) سان ملڻ خاطر.

● هيڪاندِي = هيڪاند ويل، گڏ هئڻ جي، گڏ گذارڻ جي، هڪ ٻئي سان ماڻڻ واري وقت.

ـ ڪِي هيڪاندِي هوتَ سِين (حسيني ٦/١)= هوت پنهونءَ سان گڏ ڪَئي، ملائي.

ـ جڏِ ٿيان هيڪاندِي هوتَ سين (حسيني ٦/٩)= جڏهن پنهنجي هوت (پنهون) سان ملان.

ـ هيڪاندِيءَ هُنام جي (ديسي ١/٣)= جيڪي مون سان هڪ جاءِ گڏ هئا.

ـ جَن هيڪاندِيءَ هيرَ (مارئي ٨/٢٣)= جن کي گڏ رهڻ ۽ گڏجي گذارڻ جي عادت.

ـ هيڪانديءَ هوئي (ڪنبات ١/٤، آبري ٧/٤)= گڏجاڻي وقت ٿِي، ملڻ ساڻ ٿي.

● هيڪائي= هيڪڙائي.

ـ هيڪائِي هيڪ هُئِي، وحدانَيت واھ (مارئي ١/١١) = فقط پاڻ 'الله' جي 'ذات' جي هيڪڙائي ۽ بالکل وحدانيت هُئي.

● هيڪڙائي= وحدانيت، ايڪانت.

ـ هيڪَڙائِيءَ حقْ (ڪلياڻ ١/٣)= هيڪڙائي جو حق، الله جي وحدانيت جو حق ("وحده لاشريڪ له").

● هيڪڙو (ڪلياڻ ١/١٤، ١/١٥، ١/١٦)= هڪڙو، هڪڙوئي.

● هيڪَڙي= ساڳِئي نموني، هڪ ئي.

ـ ٻَئِي اَکَرِ هيڪَڙي (ڪلياڻ ٥/١)= ٻئي ساڳِئي اکر، (ٻئي ساڳيا).

ـ حَبيبَاڻِي هيڪَڙي (ڪلياڻ ٤/٦)= محبوب جي هڪ ئي ڳالھ، هڪ ئي گفتي، هڪ ئي ويڻ.

● هيڪَلِي= اڪيلي سِر.

ـ هيڪَلِي آهِيَان (آبري ٢/٩)= اڪيلي آهيان.

ـ هيڪَلِي گھاري (ڏھر ٤/١٢)= اڪيلي گذاري.

ـ جِمَ هيڪَلِي پيرِيين (ڪاپائتي ١/١)= متان اڪيلي سر (بنا ڪنهن جي سمجھاڻ جي) چرخو هلائين (۽ پوءِ

منهنجي سُٽ ۾ خامي نڪري).
ـ جَني پيرئو هيڪلي (ڪاپاٽي ٢/١)= جن اڪيلي سِر هڪ مُنهون تي ويهي چرخو ڪتيو (تن وڏو نفعو ڪمايو).
● هيڪليائي = اڪيلي ٿي، اڪيلي سِر ٿي.
ـ هيڪليائي هيل (آبري ٩/١١)= اڪيلي ٿي، هاٿي جو هاٿي (پنهنجي پنهونءَ پويان ويندي س).
● هيڪي= هيڪڙي، ڪا هڪ ڳالهه.
ـ هيڪي پانهي چِتَ ۾ (سري راڳ ١٩/١)= بندي جي من ۾ ڪا هڪ ڳالهه (۽ الله ڪا ٻي ڪري).
● هيل (آبري ٩/١١)= هير، هينئر، هاٿي جو هاٿي.
● هيلانڊُ = هير وارو، هريل، عادتي.
ـ هَنجڙا هيلانڊُ ٿي (ڪارايل ٢/١٧)= اي هنجهه، تون هير وارو ٿي هري ڪري (ڪنهن ڍٻي ۾ ڪاڏو نه ڳولج).
● هيلُون پيلُون (مارئي وائي ٣/١)= اَن ـ ي سَنگن يا ثُمَن ڪان جدا ڪرڻ لاءِ هَلَرون.
● هِيٺي= ضعيف، ٽڪل، ڊري.
ـ هِيٺي وَهين (آبري ٣/١)= ڊري هلين، هَري هَري هلين.
● هيوَرَ= هاٿي.
ـ گهوڙا هيورَ هَٿيا (بلاول ١/٥)= گهوڙا ۽ هاٿي (انعام ۾) هَڪيا ٽَڪيا.

● هيهَات = (ع) هاءِ هاءِ.
ـ هَلَنْ جَنِ هيهَاتُ (رامڪلي ١/٣١)= هاءِ هاءِ جن جو هلڻ، هلبو وڃڻ.
ـ هَيهات وَهيهاتُ (ديسي ٢/١٠)= هاءِ! هاءِ! (ڪيڏو نه پري! شال نه ائين هوءِ!)
● هَي هَي، هاءِ (يمن ٤/١)= هئي هئي! هاءِ! سڪ ۽ ڏک واري آهه.
ـ هَي هَي (رامڪلي ١/٣٢)= هاءِ هاءِ واري وائي.
● هِيَهين= هِنِ ٿي طرح.
ـ هِيَهين نه هُونداءِ (سنهڻي ٢/١٧)= توکي هن ٿي طرح نه هوندا (اي درياءَ! توکي سدائين اهڙا چاڙهه نه هوندا).
● هِيئن= هن طرح، هن حالت ۾.
ـ هِيئن نه مُناسبُ هوءِ (برو و ١/٦)= هن طرح (جيئن تو ڪيو تيئن) توکي مناسب نه هو، نه جُڳائيندو هو.
ـ هُنِ ڪنا هِيئن (يمن ٦/١)= هوڏ ۽ هستي هن طرح (اهڙي ڪَچائي ۽ ڪُريت ۾) ڪري ڇڏيا.
ـ هِيئَن نه ٿِيَسِ هُندَ (مارئي ١١/٧)= هن طرح آءٌ جيڪر نه ٿِيَسِ (جيڪڏهن مارو منهنجي خبر لهَن ها ته).
ـ ته هُوندَ نه ٿئين هِيئَن (سري راڳ ٤/٤)= ته جيڪر هن طرح هن ڏکي حالت ۾ نه هجين ها.

ي

● يَا= ١. ٻِن لفظن، فقرن ۽ جملن مان ڪنهن هڪ جي اختيار ڪرڻ واري معنيٰ ڏيکاريندڙ لفظ، حرف جملو ٢. سڏ، صدا ۽ دعا جو شروعاتي لفظ، حرف ندا.
ـ يا پُڏندن ڏين پَانهَ (سنهڻي ٢/١٠)= يا ته پڏندڙن کي پانهن ڏيني بچائين.

ـ يا اللّهَ (ڪلياڻ وائي ١/١، ليلان وائي ٣/١، ڪوهياري وائي ٣/١)= اي الله سائين، اي منهنجا ڌڻي!
ـ آسَرو آهي، يا اَللّهَ (بلاول وائي ٢/١)= اي الله سائين تنهنجو آسرو آهي.
ـ آءٌ جَيَندي ڪِيئَن، يا اَللّهَ (ڪنيات وائي ٥/١)= اي

الله، اي ڏٺي منهنجا! آءُ ڪينن جتري رهي سگهنديس.

- يا الهي (سري راڳ وائي ١/١، کوهياري وائي ٥/٢) = يا الله!

- آهيين يا الاهي (ڪليان ۴/وائي-٢)= اي الله سائين تون ئي مددگار آهين.

- يا اَمنَ اَمانَ (سري راڳ وائي ١/١)= يا الله! امن امان ڏي!

ياد= يادگيري.

- جَڏهن پَوي ٿي ياد، صُحبَتَ سُپيرين جي (بروو ١/١)= جڏهن پيارن پرينِ جي رهاڻ ياد ٿي اچي.

- ڏرو يادُ نہ ڪِنوءِ (سري راڳ ٣/١٦)= ٿورڙو بہ يادگيري ڪانہ ڪَيَئي.

- جاڳي جَني يادِ ڪِنو (سري راڳ ٣/١)= جن راتيون جاڳي پنهنجي رب کي ياد ڪيو.

- تَنِ پيئي جانارَنِ يادِ (معذور ٣/١)= تن جانورن کي ياد پئي (جانورن بندس موجودگي محسوس ڪئي).

- جي جانارَنِ يادُ پئين (معذور ٢/١)= جي تون جانورن جي ڏيان ۾ اچين.

- سَجَڻ يادِ پئومِ (رپ ١/٣۴)= پيارو پرين مونکي ياد پيو.

- ياد ڪريان نہ جَنِ کي (رپ ٢/٨)=جن کي ياد نہ ڪريان.

● يارُ= دوست، سڄڻ، سائي، محبوب، پرين.

- جانبَ جاني يارَ (ڏهر ۴/١٧)= جان کي پيارا پرين.

- اَجُ مُنهنجي يارَ (سارنگ ٢/١، وائي ۴/٢)= اڄ منهنجي يار سانوڻ (مينهن وسڻ وارا ويس ڪيا).

- تو جيڏا تو يارَ (سري راڳ ٢/۴)= تو جيڏا تنهنجا يار.

- جوڳي ڪِنهِ نہ يارَ (رامڪلي ٥/۴)= جوڳي ڪنهن جا يار ناهن (هو الله وارا آهن، هنن جي دنيا ۾ ڪنهن سان ياري ڪانهي.)

- سُڄجُ اَدا يارَ (سري راڳ وائي ٣/١)= اي ادا پيارا! تون ڳالهہ سڻ.

- ڪَڏُ اڪيون ڪِلُ يارَ (سارنگ ١/١٣)=اي يار، اڪيون ڪٿي مون ڏي نهار ۽ ڪل.

● ياڪِي = يَڪي، اڪيلو، تن تنها (اصطلاح) لاغرض، پاڻ پنهنجي رضا وارو.

- يَارَ ٿئين ياڪِي (بروو ١/١١)= اي يار! تون پنهنجي جدا پاڻ پنهنجي رضا وارو ٿئين.

● 'يا لا'= 'يا الله' جو عام بوليءَ ۾ عام اچار.

- يارُ ميڙين يا لا (بروو ١/٩)= ياالله مونکي پنهنجو يار ملائين!

● يَبصرُ (رامڪلي ٣/١)= (ع.) ڏسي ٿو.

● يَسمَعُ (رامڪلي ٣/١) = (ع) ٻڌي ٿو.

● يَغفرُ (کوهياري وائي ۴/٢)= مَغفِرتَ ڪري ٿو، بخش ڪري ٿو.

● يَمشي (رامڪلي ٣/١)= (ع) هلي ٿو.

● يَنطِقُ (رامڪلي ٣/١)= (ع) ڳالهائي ٿو.

● يُونُسُ (مارئي ١٠/١٠)= قرآن شريف جي سُوره نمبر (١٠)، نبي حضرت يونس عليه السلام جو نالو.

ROSHANI

LEXICON OF LATIF'S WORDS AND EXPRESSIONS

BY

N.A. BALOCH
M.A.L.L.B (M.U. Aligarh)
M.A.Ed.D. (Columbia. New York)

SINDHI LANGUAGE AUTHORITY
HYDERABAD-SINDH
PAKISTAN
2017 A.D

ISBN 978-9-6962513-9-2